

Departament d'Història Moderna i Contemporània
Universitat Autònoma de Barcelona. Juny de 2010

TESI DOCTORAL

Jaume Miravittles i Navarra.
Intel·lectual, revolucionari i home de govern.
Els anys joves, 1906-1939

Ramon Batalla i Galimany

Director: Dr. Pere Gabriel i Sirvent

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	7
2. INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA A FIGUERES, 1906-1922	15
2.1 L'entorn familiar	16
2.2 Figueres, ciutat comercial i de classes mitjanes	23
2.3 Un nen ocupat i <i>famós</i>	26
2.4 Un estudiant aplicat i inquiet	29
2.5 Figueres, ciutat republicana i catalanista	35
2.6 L'impacte de la Primera Guerra Mundial. La primera detenció.	39
2.7 El grup de socialistes de Figueres	45
2.8 Futbolista de la Unió Esportiva Figueres	51
3. MILITANT CATALANISTA A BARCELONA, 1922-1925	55
3.1 Estudiant i futbolista	56
3.2 Contactes amb el separatisme insurreccional, 1922-1923	63
3.3 La segona detenció, 1924	72
3.4 Davant d'un consell de guerra	80
3.5 Les sortides nocturnes amb Dalí, Segarra i Lorca	84
3.6 El complot de Garraf i la fugida cap a França	86
4. L'EXILI DE PARÍS, 1925-1930	96
4.1 Temps de viure i temps de lluitar.	97
4.1.1 França, terra de llibertat	97
4.1.2 Catalanisme a París	105
4.1.3 El soldat de Prats de Molló	113
4.1.4 El seductor	123
4.2 La forja de l'intel·lectual, 1927-1930	130
4.2.1 Relacions amb escriptors i artistes	130
4.2.2 Contactes amb el surrealisme: <i>Un chien andalou</i>	135
4.2.3 Temptejos en el periodisme cultural	
Per una literatura social i comarcal	145
4.2.4 L'aventura de la creació literària	159
4.3 La passió per la política, 1927-1930	164

4.3.1	D’Estat Català al comunisme	164
4.3.2	Comentarista de la política internacional	174
4.3.2.1	El rerefons ideològic: comunisme i catalanisme social	175
4.3.2.2	Sobre la situació internacional	184
5.	ANYS DE MILITÀNCIA COMUNISTA, 1930-1934	195
5.1	El retorn... a la presó, 1930-1931	196
5.1.1	La solidaritat dels figuerencs. El mite <i>Met</i>	196
5.1.2	Ingrés al Bloc Obrer i Camperol	209
5.2	Dirigent del Bloc Obrer i Camperol, 1931-1934	215
5.2.1	La República d’abril	215
5.2.2	Professor i polític	224
5.2.3	El Bloc Obrer i Camperol i la República	229
5.2.4	El número dos del BOC	243
5.2.5	Un estil abrandat. El segon consell de guerra	249
5.3	Pedagog de la revolució, 1931-1934	254
5.3.1	Contra la cultura burgesa	254
5.3.2	Marxisme i revolució	263
5.3.3	Contra l’apoliticisme anarquista	272
5.3.4	Un catalanisme social i intervencionista a Espanya	281
5.3.5	Sobre la política internacional	288
5.4	Cansat de picar ferro fred. Del BOC A ERC, 1934	297
5.4.1	Un polític amb “ganxo” electoral en un partit fracassat	297
5.4.2	La dissidència catalanista del BOC	304
5.4.3	Trenca amb el BOC i ingressa a ERC	311
6.	AMB ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA, 1934-1936	326
6.1	Les primeres passes a ERC, 1934-1935	326
6.1.1	El Casal Espartacus i els fets del 6 d’octubre	327
6.1.2	Un assaig històric-polític: <i>Crítica del 6 d’octubre</i>	339
6.1.3	President de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya	344
6.1.4	Represa de l’activitat política	355
6.2	De les eleccions a la guerra, 1936	362

6.2.1	Sota el signe de l'antifeixisme	362
6.2.2	El triomf del Front d'Esquerres i l'escissió de les JEREC	368
6.2.3	L'Associació de Funcionaris de la Generalitat, al costat del Govern	376
6.2.4	L'antifeixisme esportiu. L'Olimpíada Popular	379
6.2.5	A París en vigílies de la revolució i la guerra	391
7.	“EL SOMRIURE DE CATALUNYA”, 1936-1939	398
7.1	Portaveu de la revolució. Secretari del Comitè de Milícies	
	Antifeixistes de Catalunya	399
7.1.1	El 19 de juliol	399
7.1.2	Amb una revolució polièdrica	406
7.1.3	Secretari General del Comitè de Milícies Antifeixistes	416
7.1.4	“Els salvaguardats foren legió...”	424
7.1.5	Una batalla perduda. Adéu a l'Associació de Funcionaris de la Generalitat	431
7.1.6	La Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda del Comitè de Milícies, l'embrió del Comissariat de Propaganda	434
7.1.7	Del Comitè de Milícies al Govern català	441
7.2	Comissari de Propaganda del Govern català (I)	
	L'organitzador d'una eficaç eina política	447
7.2.1	Un equip brillant. Una activitat extraordinària	447
7.2.2	Donar servei, una forma de propaganda	464
7.2.3	Seduir amb l'hospitalitat	468
7.2.4	L'ambiciosa aposta internacional	476
7.2.5	Un missatge contradictori i canviant: antifeixisme, revolució, democràcia, catalanisme....	481
7.2.6	Temps de canvis. De l'Escola del Treball al Govern De Ginette a Maruja	492
7.3	Comissari de Propaganda del Govern català (i II)	
	Ideòleg i diplomàtic en una República escindida	501
7.3.1	Dirigent d'ERC i orientador de les JEREC	501
7.3.2	Rivalitat amb el PSUC, recel del comunisme	512
7.3.3	La propaganda, objecte de desig i de blasme	523
7.3.4	A la defensiva (I). Catalunya solidària	530

7.3.5	A la defensiva (II). Signes d'identitat	537
7.3.6	A la defensiva (i III). "Operació Madrid"	547
7.3.7	Tensions amb Negrín, lluita contra Franco	557
7.3.8	Diplomàcia catalana a favor de la pau	566
7.3.9	El segon exili	582
8.	CONCLUSIONS	593
9.	FONTS I BIBLIOGRAFIA	612
9.1	Entrevistes	612
9.2	Arxius i biblioteques	612
9.3	Publicacions periòdiques.	613
9.3.1	Periòdics on col·laborà Jaume Miravittles fins el gener del 1939	613
9.3.2	Altres publicacions periòdiques	614
9.4	Bibliografia	615
9.4.1	Obres de Jaume Miravittles i Navarra	615
9.1.1.1	Llibres, fulletons i parts de llibres	615
9.1.1.2	Articles i altres fonts autobiogràfiques.	616
9.4.2	Bibliografia de referència	617
10.	ANNEXOS	628
10.1	Cronologia de Jaume Miravittles i Navarra (1906-1939)	629
10.2	Cronologia sumària de Jaume Miravittles i Navarra (1939-1988)	636
10.3	Conferències i mítings de l'etapa al BOC, 1931-1934.	639
10.4	Articles publicats del 1925 al 6 d'octubre del 1934	647
10.5	Actes públics i altres referències biogràfiques, 1936-1939	656

1. INTRODUCCIÓ

Llegint les més diverses obres sobre el segle XX català, de tipus històric, polític, biogràfic o memorialístic, i fins i tot en algunes novel·les, hi havia un nom que anava sortint repetidament, especialment, és clar, entorn de la guerra civil: Jaume Miravittles. Després vaig llegir els seus llibres autobiogràfics de principis dels vuitanta, divertits calaixos de sastre on combinà la seva peripècia vital amb interessants reflexions sobre la nostra política i la nostra història. En veure la rellevància del personatge i de la seva obra vaig pensar que era un bon tema per a una recerca històrica, per a una tesi doctoral. És així com el juliol de 2001 vaig posar-me en contacte amb la família Miravittles, que em va donar totes les facilitats per capbussar-me a la documentació que conservava.

Embarcar-se en l'estudi de la biografia de Jaume Miravittles i Navarra (1906-1988) és navegar per la història del segle XX. Nascut el 1906, es tracta veritablement d'un "home del segle" que, atret des de molt jove per la política, la cultura i el periodisme, és interpellat pels fets i les idees del seu temps. Els fets bèl·lics, les ideologies, la política, la literatura, l'economia...l'influeixen i l'impulsen a actuar. Li interessa tot, el proper i el llunyà. De molt jove, doncs, intervé en política, per a la qual té grans qualitats com a orador i escriptor. Encara a l'adolescència, al seu Figueres natal, participa en la creació d'un dels primers nuclis catalans de simpatitzants de la revolució russa, el Grup Socialista de Figueres. Després es mou en els ambients nacionalistes insurreccionals (complot de Garraf, Prats de Molló). Amb la República milita primer al Bloc Obrer i Camperol i després a Esquerra Republicana de Catalunya: articles, mítings, conferències. Participa en la preparació de la frustrada Olimpíada Popular. Durant la guerra civil intervé, primer, en el Comitè de Milícies Antifeixistes i després és l'ànima, l'organitzador, del que probablement és el millor organisme de propaganda de la zona republicana: el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Aquest és, sens dubte, el seu moment més brillant, quan coordina un gran equip multidisciplinar per propagar internacionalment els punts de vista del Govern català i de la República. A l'exili continua l'acció política antifranquista (amb la Generalitat de Companys i amb el govern republicà a l'exili) i una intensa activitat periodística en dotzenes de mitjans, amb milers d'articles publicats. Aquesta intensa activitat política li comporta nombrosos problemes amb la justícia, des de ben jove: presons, consells de guerra, exilis. I un itinerari vital ben mogut: Figueres, Barcelona, París, Barcelona, París, Mèxic, Nova York, Barcelona.

El nostre "home del segle" va conèixer, per aquesta implicació política i per la seva personalitat oberta i comunicativa, la majoria dels dirigents polítics catalans de l'època i

també molts polítics republicans espanyols, així com un bon nombre d'artistes (Francesc Domingo, Pere Pruna, Josep Llorens Artigas, Luis Buñuel, el seu amic Salvador Dalí, Carles Fontserè...) i escriptors (Josep Pla, André Malraux, Federico García Lorca...).

Ja es veu que, a més de “passar” pel segle el va viure intensament i, en més d'una ocasió, des de les primeres butaques. Però, més enllà dels fets històrics que va viure i de les personalitats que va tractar, el que és més rellevant és la seva obra, fonamentalment assaigs d'una gran diversitat temàtica (història, política, economia, geografia, autobiografia, cultura...). Uns treballs importants tant per les suggerents reflexions com per l'estil innovador. Una obra que és encara força desconeguda, en part potser, com va dir el professor Francesc Roca, perquè “el personatge (...) és tan seductor que es menja l'autor”.¹ Miravittles, doncs, mereix una biografia.² Fins fa poc, però, no havia estat objecte de treballs extensos³. La celebració, el 2006, del centenari del seu naixement va propiciar l'aparició d'un cert nombre de treballs, entre ells un volum col·lectiu centrat sobretot en el Comissariat de Propaganda⁴.

El relatiu oblit de Miravittles és més sorprenent encara si considerem que no és un dels republicans que van morir a l'exili molt abans que acabés el franquisme. Ell tornà ja el 1963, i no es quedà tancat a casa, aïllat, sinó que encara publicà milers d'articles a *El Correo Catalán*, *Tele-Exprés*, *La Vanguardia*, etc., i no va morir fins tretze anys després que el dictador. Probablement caldrà buscar les raons d'aquest desinterès pel personatge en la seva evolució ideològica, en com es va fer la seva inserció en l'Espanya franquista i com va ser

---

¹ Francesc Roca, “Jaume Miravittles o l'assaig polític modern”, A: Rafael Pascuet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: ANC-Viena-Ajuntament de Figueres, 2006), p.262.

² El periodista Josep Playà Maset, per exemple, va escriure que és “un personaje que increíblemente no tiene aún una biografía”, A: “Ánimos en tiempos de guerra”, *La Vanguardia*, (28 de novembre de 1999).

³ El que s'havia publicat fins el 2006 eren, sobretot, articles i petits assaigs. Agustí Pons, “Jaume, Met, Mil Miravittles”, A: *Deu daus*, (València: Eliseu Climent, 1991), p.55-69, Josep M. Bernils, “Jaume Miravittles, comissari de Propaganda de la Generalitat (1936-1939)”, A: *Revista de Girona*, núm. 187, (març-abril 1998), p.38-43; Víctor Castells, “Introducció”, A: Jaume Miravittles, *Catalans a Madrid. Impressions de viatge*, (Barcelona: Parsifal edicions, 1998), pp. 3-6; Joan Ferrerós, “Met Miravittles, polític i periodista”, A: *Benvolguts absents II*, (Figueres: Ajuntament-Ed.L'Empordà, 2004), p.81-86; Francesc Poblet, “Jaume Miravittles i Navarra. Apunt biogràfic”, A: Solé i Sabaté, Josep Maria; Villarroja, Joan; Voltas, Eduard (dirs.), *La Guerra Civil a Catalunya*, vol.1, (Barcelona: Edicions 62, 2004).

⁴ Rafael Pascuet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: ANC-Viena-Ajuntament de Figueres, 2006). Aquesta obra inclou l'article biogràfic de Ramon Batalla, “Jaume Miravittles, le sourire de la Catalogne”, pp.193-224. Veure també un llibre sobre les fotografies del Comissariat, Josep M. Solé i Sabaté, Joan Villarroja, Merche Fernández, *Guerra i propaganda. Fotografies del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Sant Cugat del Vallès-Barcelona: Arxiu Nacional de Catalunya-Viena Edicions, 2006), Josep Torroella, “Jaume Miravittles, de Figueres a Nova York”, A: *Revista de Girona*, núm.234, (gener-febrer 2006), p.44-49, Anna Teixidor Colomer, “La trajectòria periodística de Jaume Miravittles a l'exili (1939-1963): París, Mèxic, Nova York”, A: *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 39 (2008), pp.411-434, Mark Planellas-Witzsch, *El somriure de Catalunya. Un retrat biogràfic de Jaume Miravittles*, (Barcelona: Editorial Dux, 2008) i Francesc Roca, “L'economia espanyola el 1949 (l'anàlisi de Jaume Miravittles)”, A: Jaume Miravittles, *Informes sobre l'economia franquista de postguerra*, edició de Francesc Roca, (Catarroja-Barcelona, Editorial Afers-Centre d'Estudis Històrics Internacionals, 2008), pp. 9-21.

acollit pels diferents sectors. Els franquistes el van deixar tornar, amb condicions, però ¿van deixar de considerar-lo un *rojo*? D'altra banda venia de viure gairebé vint anys als EE.UU. i el seu punt de vista partia, a més del catalanisme, de la defensa del model econòmic, social i polític nord-americà: democràcia i economia de mercat. Aquests plantejaments van xocar amb el predomini que tenia el marxisme i l'antiamericanisme en gran part de l'oposició, tant cultural com política, que anava incrementant la seva influència en aquells anys 60 i 70. La figura de Miravittles també ha quedat desdibuixada per una certa desubicació política. No va ser mai un home "de partit", malgrat militar en alguns. A més, la seva veu independent, la seva identitat política canviant, "en construcció", el van deixar fora de les diferents famílies polítiques. El cas és que el novembre de 1988, quan va morir, després d'haver conegut tanta gent i d'haver escrit tant, no va estar tot l'acompanyat que s'hauria pogut esperar.⁵

Cal tenir en compte, però, que aquesta escassetat d'estudis tampoc és tan estranya si considerem el panorama general de la nostra cultura, sotmesa durant les quatre dècades del franquisme a la repressió i a la marginació, i on hi ha poca tradició d'estudis biogràfics. N'hi ha més en els cas dels escriptors i artistes, però en el camp de la història política ha estat molt més freqüent l'estudi de qualsevol element que fos col·lectiu (partits, sindicats, moviments, ideologies, institucions...) que la valoració de la personalitat i l'acció d'un polític. En canvi, en altres cultures que, per raons econòmiques i polítiques, s'han pogut desenvolupar més, la biografia és un tipus d'assaig ben freqüent. Aquesta mancança, però, en els darrers temps comença a resoldre's.⁶

El propòsit d'aquest treball, doncs, és bastir un estudi aprofundit i extens sobre la vida i obra de Miravittles, emmarcant-ho en l'entorn que l'envoltà i contrastant-ho tot amb el que s'ha dit fins ara tant d'ell com del seu temps, amb el propòsit de contribuir a un major coneixement no només de la seva persona sinó també de la seva època, amb la introducció de

---

⁵ Josep Maria Bernils i Mach va poder titular l'article on comentava la seva desaparició així: "Mor, mig oblidat, "Met" Miravittles: un figuerenc de projecció internacional", A: *Empordà* (Figueres), núm.531, (16 de novembre de 1988), p.5.

⁶ Per citar-ne només alguns exemples: Miquel Caminal, *Joan Comorera*, 3 volums, (Barcelona: Empúries, 1984-1985), Àngel Duarte, *Pere Corominas: del republicanisme als cercles llibertaris, 1888-1896*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988), Borja de Riquer, *L'últim Cambó (1936-1947)*, (Vic: Eumo, 1996), Francesc Bonamusa, *Lluís Mestres i Capdevila. Política i finances republicanes (1931-1939)*, (Tarragona: El Mèdol, 1997), Manuel Vicente Izquierdo, *Josep Lluas i Pujals (1852-1905). "La Tramontana" i el lliure pensament radical català*, (Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1999), David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), Josep Maymí, *Josep Irla. La tenacitat d'un compromís*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003), Xavier Ferré, *Per l'autodeterminació. Evolució ideològica i política d'Antoni Rovira i Virgili*, (Tarragona: Arola, 2004), Enric Vila, *Lluís Companys. La veritat no necessita màrtirs*, (Barcelona: L'esfera dels llibres, 2006), Josep Massot, *Antoni Maria Sbert, 1901-1980*, (Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008), Jordi Amat, *Els laberints de la llibertat. Vida de Ramon Trias Fargas*, (Barcelona: La Magrana, 2009).

nous punts de vista. Pel que fa al personatge en sí, s'aborden les diverses cares, tant les públiques –polític, periodista- com les privades –l'itinerari vital i familiar-.

El meu projecte és, lògicament, fer una biografia completa. Ja he aplegat molt material i m'he format un esbós, una idea de conjunt, del personatge. La densitat i la intensitat de la vida i obra de Miravittles aconsellen, però, fer una biografia en dues parts. Ha calgut limitar l'abast cronològic de la tesi per evitar una dilatació excessiva de la seva elaboració. Miravittles realitzà múltiples activitats des de ben jove, s'interessà per molts temes, va viure a diversos llocs. Llegir, al capítol de les fonts, les publicacions en què col·laborà i els llibres que publicà, o veure, als Annexos, els articles que va escriure o el nombre d'actes en que intervenia és ben allixonador. A més, estem parlant de l'època d'entreguerres, una etapa històrica gens plàcida, ni a Catalunya i Espanya (monarquia, Dictadura de Primo de Rivera, República, Guerra Civil), ni al món (Primera Guerra Mundial, Revolució russa, ascens del feixisme i del comunisme, crisi de 1929, Hitler al poder, el camí de la Segona Guerra Mundial...). Cal tenir en compte, a més, que Miravittles va escriure molt, des de molt jove, sobre moltes coses i també va produir molts textos autobiogràfics. L'abundància de material, doncs, i la complexitat i la llargada del seu recorregut ajuden a allargar la biografia. Hem mirat d'incloure només aquells detalls que aporten riquesa al retrat i a la anàlisi, que ajuden a fonamentar la caracterització del personatge. Amb tot, el treball ha assolit una extensió considerable i ens ha semblat prudent acotar-lo, estudiant l'etapa que va del seu naixement el 1906 al final de la Guerra Civil a Catalunya. Febrer del 1939 és un moment d'inflexió en milions de vides, també en la seva. Iniciava el segon exili. Catalunya, caiguda en mans de Franco, vivia una mutació absoluta, gairebé geològica, que de fet ja havia començat el 1936, en la política, en la cultura i en tantes coses. Dins d'aquest treball tenim, doncs, tant el jove revolucionari com l'home de govern de la Guerra Civil. Hi ha, primer, els anys de joventut, d'aprenentatge i d'acció, en que la seva personalitat, extremadament curiosa i activa, és impulsada per tots els "ismes": republicanisme, nacionalisme, comunisme, surrealisme... Quan li interessa la política i també la literatura, el periodisme, l'art, l'esport (de jove va ser futbolista) ... I després, ja durant la guerra, el polític institucional, l'organitzador, l'hàbil propagandista, el relacions públiques i fins el diplomàtic al servei del president Companys i del Govern català. La segona part de la biografia, la continuació a partir de 1939, esperem

poder-la redactar ben aviat. De fet, ja tinc molts materials recollits i fins i tot ja he publicat un esbós biogràfic complet.⁷

Aquest estudi ens ha fet evident que hi ha encara diversos temes rellevants de la Catalunya de l'època que encara no han estat treballats a fons, com alguns aspectes de la història d'ERC, especialment durant la guerra civil, o el propi Comissariat de Propaganda.

El treball s'ha dividit, a part d'aquest capítol introductori, en sis capítols que tracten la seva vida i obra seguint un ordre cronològic-geogràfic (Figueres, Barcelona, París, Barcelona) i en un setè de conclusions. També s'hi ha afegit una sèrie d'annexos complementaris.

Les fonts d'informació utilitzades són molt diverses i estan detallades al capítol corresponent. La principal són els nombrosos escrits que publicà a la premsa (a moltíssimes capçaleres) o en forma de llibres i fulletons, a cada una de les ciutats on va viure. Un interès especial té la seva abundant producció escrita de caràcter autobiogràfic. Sempre li va agradar publicar escrits sobre fets en que havia intervingut. En els seus últims anys, especialment, publicà una sèrie de llibres on recordà personatges i situacions. I encara deixà al seu arxiu textos inèdits del mateix caire. Són narracions interessantíssimes que donen detalls tant sobre la seva vida familiar i privada com de la seva activitat política i periodística. Però tenen dos tipus de problemes. El primer, lleu, és que anar amb compte amb alguns de les dades que hi ha. Miravittles era força imprecís en els detalls, sobretot en la cronologia dels fets. La raó principal és que estava acostumat a escriure de memòria, a raig, sense consultar gaires papers. Aquesta ha estat una dificultat d'aquest treball, contrastar les seves afirmacions amb altres fonts. I també ha calgut estar atent a d'altres problemes comuns a tot el gènere memorialístic. D'una banda hi ha el lògic oblit de les coses amb el pas dels anys. Però també s'acostuma a pensar i a explicar les coses en funció de com les veiem (i com volem que ens vegin) quan les escrivim, no a partir del que pensàvem en el seu moment. La posició política i la situació personal de quan s'escriu condicionen el relat i hi ha coses que s'expliquen i d'altres que no, i es posa l'accent en uns temes i no en d'altres. És evident, per exemple, que en els articles i els llibres dels darrers temps no s'estén gaire en episodis com la crema de la bandera espanyola a Figueres el 1918, el complot de Garraf, el 6 d'octubre o el Comitè de Milícies Antifeixistes. No perquè volgués escamotejar cap responsabilitat personal, sinó perquè el moderat i reformista periodista dels anys de maduresa quedava lluny del jove revolucionari que havia

---

⁷ Ramon Batalla i Galimany, "Jaume Miravittles, *le sourire de la Catalogne*", A: Rafael Pascuet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: ANC-Viena-Ajuntament de Figueres, 2006), pp.193-224.

estat. Ha calgut doncs discernir clarament entre el Miravittles de 1931 o de 1936, posem per cas, i el de 1975.

Aquests textos autobiogràfics inèdits es conserven al Fons Jaume Miravittles de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià de Poblet. Són els papers que va conservar de la seva llarga activitat i eren al seu despatx en morir el 1988. És un conjunt heterogeni de documentació generalment posterior al 1939. També he consultat els arxius de les institucions amb que va tenir relació, com l'Institut de Figueres i la facultat d'enginyeria barcelonina on va estudiar o l'Escola del Treball on va exercir de professor.

Una altra font bàsica ha estat el que s'ha dit sobre Miravittles. Va tenir molts amics i coneguts i hi ha molts llibres i articles que l'esmenten. Generalment és elogiat per les seves qualitats com a orador i com a escriptor, per la basta cultura, per la intel·ligència, per la visió cosmopolita, per la precocitat i la continuïtat del seu compromís amb el catalanisme i amb la justícia social, per la capacitat per a les relacions públiques, per la simpatia, etc. I molt especialment per la labor ingent feta al front del Comissariat de Propaganda, on va ser capaç, en una situació difícil i amb mitjans precaris, d'impulsar l'acció d'un equip brillant, amb uns resultats extraordinaris. Però, com tot home públic, no ha estat exempt de crítiques, sobretot per part d'alguns contemporanis, no tant dels analistes que darrerament s'acosten a la seva obra. En el camp polític el que més se li ha retret és la seva personalitat gens dogmàtica i la seva capacitat d'evolució, que alguns han entès com a oportunisme⁸. És cert que en la seva llarga carrera de polític i, sobretot, de periodista, el seu punt de vista va anar canviant. Els seus principals viratges, però, són dos. El 1934, quan abandonà el comunisme del BOC, després d'haver-ne estat un dels principals dirigents, per passar a les files d'Esquerra Republicana. I després en els anys cinquanta, ja fora de l'abast d'aquest treball d'ara, quan, exiliat als Estats Units, va començar a teoritzar que la superació del franquisme no passava pel Govern republicà a l'exili ni, en el cas de Catalunya, per l'independentisme. Va plantejar, en canvi, que la monarquia era una carta gens negligible i que el canvi, més que d'una ruptura, vindria de l'evolució i la reforma del propi franquisme, empès pels canvis socials i culturals que es derivarien del fort creixement econòmic d'aquells anys. És evident que els

---

⁸ Els seus companys comunistes del Bloc Obrer i Camperol li van dir de tot, el 1934, quan deixà aquest partit per passar a ERC. I, més tard, dins del camp del catalanisme, per exemple, s'han escrit coses en aquest sentit. Albert Manent anotà el 1964 en el seu dietari que Miravittles "sempre és dels que guanyen, però com que és tan simpàtic i intel·ligent, a la gent els costa d'enfadar-s'hi", *El Molí de l'Ombra. Dietari polític i retrats, 1946-1975*, (Barcelona: Edicions 62, 1986), p.71. I Jaume Ros i Serra el titlla de "camaleònic" a *La memoria és una decepció, 1920-1939*, (Barcelona: Editorial Mediterrània, 1995), p.196.

Més sorprenents són les crítiques, fetes amb una certa acritud, a la seva moguda vida sentimental i familiar (va tenir tres esposes). Veure Agustí Pons, "Jaume, Met, mil miravittles", A: *Deu daus*, (València: Eliseu Climent, 1991).

seus punts de vista, en aquells moments, van sorprendre i disgustar a més d'un, però vistos en perspectiva són una mostra de l'agudesia de les seves anàlisis polítiques i històriques. Canviar d'idees és el normal, viure i pensar et canvia, et fa evolucionar. Adaptar els principis i les idees a les circumstàncies és un signe d'intel·ligència i de realisme. Avançar-se als temps, però, sovint és més un problema que un avantatge. Ell mateix va observar que el seu pensament i el del país, a causa dels exilis, anaven desacompassats: "Una altra de les raons que han fet difícil el diàleg (...) de jo i de Catalunya és l'asincronisme del meu pensament i les inquietuds promitges del país. El fet és degut, principalment, als meus exilis".⁹ En efecte, el 1931, quan el país és republicà, ell és comunista, i als anys seixanta i primers setanta, quan ell parla de moderació i d'evolució, la intel·lectualitat opositora està en l'utopisme marxista de la seva joventut. Estudiarem, doncs, els seus textos, i analitzarem aquestes polèmiques aprofundint en els seus arguments, en la seva actitud i en l'ambient de l'època, mirant d'anar més enllà dels prejudicis ideològics o personals que sovint tenyeixen aquestes discussions. Aquestes picabaralles, en realitat, afegeixen profunditat i interès a la seva personalitat, que no té res de lineal, plana o previsible, sinó que sovint és canviant, de vegades contradictòria i polèmica, i sempre complexa.

Així mateix, ha estat útil parlar amb algunes persones que el van conèixer. Generalment, però, per raons biològiques, aquests testimonis ens han proporcionat poca informació sobre la primera part de la seva vida i, en canvi, seran més útils per a etapes posteriors.

Agraeixo els suports que he rebut per a portar a terme aquest treball. En primer lloc als fills de Jaume Miravittles, Marc i Jaume Miravittles Rogers, que m'han donat totes les facilitats per a consultar la documentació de seu pare i que m'han explicat les seves vivències sense reticències ni limitacions. Després, als que s'han obert a reviure amb mi la relació que van tenir amb Miravittles, alguns malhauradament ja traspassats. I vull agrair especialment l'ajut del professor Pere Gabriel, de la UAB, director d'aquesta tesi doctoral, que ha seguit amb atenció el seu desenvolupament fent-me suggeriments que, sempre, han contribuït a millorar-la, amb el benentès que els possibles errors i mancances només són responsabilitat meva. Finalment, vull assenyalar la comprensió, l'encoratjament i l'impuls que he rebut, en tot moment, de l'Àngela, l'Oriol, l'Alba i tota la meva família.

Ramon Batalla i Galimany

---

⁹ Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2.

2. INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA A FIGUERES, 1906-1922

“Com tota llar que es respecta, té, Figueres, la seva *sala d'estar* on, en un moment donat del dia, o de la nit, es reuneixen els grups familiars en funció de l'edat o de la jerarquia: la Rambla (...) És a la Rambla on els figuerencs de moltes generacions han passat *els millors anys de la seva vida*, on han sentit florir els primers amors i han passejat, amb aire triomfal, els primers èxits de la seva adolescència”.

Jaume Miravittles, “La *meva* Rambla de Figueres”. A: *Vida Parroquial* (Figueres), núm. 1500, (21 de desembre de 1968).

2.1 L'entorn familiar

Jaume Miravittles i Navarra¹, anomenat Met, de Jaumet, per la família i amics, va néixer al carrer Peralada número 14 de Figueres (Alt Empordà) el 18 de febrer de 1906. Una bona part del que sabem sobre la seva família procedeix d'ell mateix, que va escriure força textos autobiogràfics en les últimes dècades de la seva vida.² Amb la família, a Figueres, no hi va viure gaires anys, ja que se'n va separar molt jove: amb només setze anys va anar a estudiar a Barcelona i Figueres ja no va ser mai més la seva residència fixa. I, potser per això, aquests textos destil·len molta nostàlgia, però al mateix temps sinceritat. Ens mostren, sobretot, tal com veia ell, en els darrers anys, la seva infància, els seus progenitors i la seva ciutat natal. Amb estimació, però sense amagar, quan convé, certs aspectes delicats, i sent força crític amb la seva família.

El seu avi patern, Enric Miravittles, nascut a Artés (Bages), va anar a Figueres a fer el servei militar, es va casar amb una empordanesa, Antònia Sutrà i Santaló, natural de Palau-saverdera, i ja s'hi va quedar. Jaume Miravittles va conèixer el seu avi Enric i va escriure d'ell que “era fuster; més aviat un mal fuster. Tenia idees anarquistes i li agradava molt el vi. Sembla que el matrimoni no fou molt avingut i que Antònia, desil·lusionada d'un casament que no era el que ambicionava, tingué algunes aventures amoroses”.³ Sobre l'avi Enric, el seu nét també va escriure que “el seu únic divertiment era els diumenges a la tarda”, quan anava al cinema Edison a veure una “*cupletista* vinguda de Barcelona”.⁴ La filiació política de l'avi no ens queda clara, ja que en un altre moment diu que era un “ferm republicà federal”.⁵

Els seus avis Enric i Antònia van tenir tres fills: Ramon, Jaume i Joan, el seu pare. El seu oncle Ramon era votant dels republicans federals, però no tenia un interès especial per la política. Tenia una botiga de merceria juntament amb l'altre oncle, Jaume, que era el seu padrí i es deia com ell. En Jaume havia nascut el 1883 a Figueres i, dels tres germans, és el qui va tenir

---

¹ El seu primer cognom era escrit *Miravittlas* en els documents oficials. Així apareix a la inscripció del seu naixement al Registre Civil de Figueres, efectuada el 20 de febrer de 1906 al Llibre 52, pàgina 43 de la Secció 1a., com també al seu Document Nacional d'Identitat, per exemple l'expedit el 18 de març de 1977 a Barcelona. Les seves col·laboracions a la revista *Stadium* de Figueres, el 1919, quan tenia 13 anys, les signa també *Miravittlas*, però ben aviat, i per a la resta de la seva vida, usará sempre el cognom catalanitzat Miravittles, fins i tot en alguns papers oficials com els passaports nord-americans expedits el 1971 i 1976.

² Jaume Miravittles, *Gent que he conegut*. (Barcelona: Destino, 1980); *Més gent que he conegut*. (Barcelona: Destino, 1981); *Homes i dones a la meua vida*. (Barcelona: Destino, 1982). També hi ha a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià (AMTM), de Poblet, al Fons Jaume Miravittles i Navarra, diversos textos inèdits que he classificat com a Textos Autobiogràfics.

³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 21. p.1.

⁴ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 40).

⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.2

més vocació política. Va marxar jove de Figueres per fer de viatjant i havia tingut contacte amb els cercles catalanistes barcelonins. El seu nebot el va definir com un “activista” del republicanisme federal, i afegia que fou ell qui “obrí la meva juvenívola inquietud pels temes polítics”.⁶ El republicanisme federal, que en aquestes primeres dècades del segle XX evoluciona cap al catalanisme, era la força política hegemònica a Figueres. En els anys de la República va militar a la Federació Republicana Socialista de l’Empordà, organització adherida a Esquerra Republicana de Catalunya. Va ser regidor de l’Ajuntament de Figueres de 1931 a 1936 i el juliol de 1936, en absència de l’alcalde titular, assumí l’alcaldia. El 1939 va marxar a l’exili, a Perpinyà, i va retornar a Figueres el 1947.

El seu pare, Joan Miravittles i Sutrà, havia nascut a Figueres el 13 de juny de 1876. Les anotacions que un amic de Jaume Miravittles, el gran pintor Salvador Dalí, va fer en un dietari de joventut ens informen que Joan Miravittles hauria estat, de jove, un revolucionari anarquista que havia estat empresonat al castell de Montjuïc. Dalí anotava el 7 de gener de 1920 que Joan Miravittles, en una conversa, li havia dit que “dues vegades s’havia barallat amb la policia a cops d’ampolles”, i que “perseguit com un gos rabiós vaig fugir de Barcelona, me’n vàreig venir aquí”.⁷ Les paraules que Dalí posa en boca de Joan Miravittles mostren també, però, una evolució ideològica des de l’anarquisme de joventut cap a una moderació social contrària al col·lectivisme: “ara... ara... res, tot canvia fins les idees (...) D’un mateix, tenir de repartir-ho tot, el taulell a l’un, les estisores a un altre...no...no... què fariem nosaltres?”.⁸ L’estrany és que, a diferència de l’avi, que ja hem vist que en alguna ocasió Miravittles el qualifica d’anarquista, d’aquest suposat passat anarquista del seu pare no en va dir mai res. És probable que, com la conversa amb Dalí deixa intuir, el pare hagués evolucionat de l’anarquisme inicial cap al republicanisme. Políticament va definir sempre el seu pare com a republicà federal, amb un cert grau de militància que el feia, per exemple, participar com a interventor en les eleccions.⁹ El 1919 una de les publicacions catalanistes de Figueres, *Alt Empordà*, va iniciar una subscripció a favor de la família “del desgraciat nacionalista Manuel Miralpeix, assassinat a Barcelona pels enemics de Catalunya”. Entre els que hi aporten diners hi ha, entre altres, el seu pare i els destacats republicans Josep Puig Pujades i Rafael Ramis.¹⁰ I tornem a trobar a Joan entre els signants d’un manifest a favor de la candidatura de la Federació Republicana Socialista de l’Empordà per a les eleccions

---

⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.2.

⁷ Salvador Dalí, *Un diari: 1919-1920. Les meves impressions i records íntims*, a cura de Fèlix Fanés. (Barcelona : Fundació Gala-Salvador Dalí, 1994), 55.

⁸ Dalí, *Un diari: 1919-1920...*, (1994, 55).

⁹ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 45).

¹⁰ *Alt Empordà* (Figueres), núm. 97, (8 de febrer de 1919).

municipals de Figueres del 12 d'abril de 1931, en la qual figura com a candidat el seu germà Jaume.¹¹

Des del punt de vista professional Miravittles defineix el seu pare amb una certa duresa. Ens diu que, de jove, havia estat, com l'avi Enric, fuster i, també com ell, “mal fuster”.¹² Més tard, Joan, amb la seva esposa Sara, van obrir una botiga de roba i ell va portar-ne la comptabilitat. Més endavant el seu pare es va responsabilitzar d'un nou establiment, també a Figueres, dedicat a les liquidacions de roba. Però aquest negoci, ens diu el seu fill, “acabà malament”, ja que el seu pare no “tenia gaire sentit comercial”, era un “mal botiguer” que “aprofitava qualsevol ocasió per a tancar l'establiment”¹³ i anar al Bar Canigó “a prendre el vermut del dinar i del sopar i els dos cafès respectius”.¹⁴

Malgrat aquestes crítiques a les capacitats laborals i empresarials del seu pare, sempre en parla bé en el vessant humà. Ens diu que el seu pare era un home d'una gran imaginació, amb “un gran sentit de l'humor”, sempre disposat a explicar anècdotes i “centenars de dites curioses”¹⁵, i que “el seu món era la tertúlia del Casino Menestral on anava a passar les vetllades”.¹⁶ Aquest casino, creat el 1856, era una de les principals entitats de Figueres i estava vinculat amb els sectors “republicans i populars”.¹⁷ També explica Jaume Miravittles que el seu pare era un “home alegre i jovial, amic de la gresca i de la bona taula”¹⁸, noctàmbul i gens matiner, tafaner, renegaire i afeccionat al cant. En les sovintejades festes familiars hi acostumava a cantar una ària de l'òpera *Marina*. La seva relació amb el seu pare va ser “molt cordial i *fraterna*. A causa de la meva precocitat i del seu tarannà érem com amics i arribàvem a converses molt íntimes i, de vegades, picants”¹⁹. Com ja veurem, Jaume Miravittles va ser, ben aviat, força conegut a Figueres, fins al punt que el seu pare hi era conegut com el *pare Met*, en referència al fill. Dels 19 als 25 anys Jaume va estar exiliat, sol, a París, però algunes temporades rebia la visita del seu pare, en el que va representar l'últim contacte familiar sovintejat que va tenir en aquests anys de formació, consolidant aquesta relació de complicitat pare-fill, de la qual Met ens en dóna un exemple de la seva infantesa quan explica que “els

---

¹¹ Jaume Santaló (coord.), *Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. (Figueres: Museu de l'Empordà, 1999), p.203.

¹² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 21. p.2.

¹³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 21. p.5.

¹⁴ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 12).

¹⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 21. p.3.

¹⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 43. p.184.

¹⁷ Enric Pujol, “Ideologia i cultura a la Figueres republicana, 1900-1936”. A: Jaume Santaló (coord.), *Figueres, 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. (Figueres: Museu de l'Empordà, 1999), 87.

¹⁸ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 43).

¹⁹ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 18).

diumenges em portava muntat en la seva bicicleta a un hostel de Pont de Molins on menjàvem –tots dos sols- un ànec amb naps”.²⁰

El seu avi matern, Joan Navarra i Palé, natural de Sant Climent Sescebes (Alt Empordà) va emigrar a Uruguai, després a Argentina i, finalment, tornà a Figueres. Segons Jaume va tenir “deu o dotze fills i filles”.²¹ La més gran, Palmira, era filla d’una primera esposa i va anar a viure a Barcelona. Els altres fills els va tenir amb Maria Bessio Ortis²², una noia d’origen italià nascuda a Montevideo (Uruguai) i que va morir relativament jove. Dos dels fills de Joan i Maria, Sara, la mare de Jaume Miravittles, i Silveri es van instal·lar a Figueres. I de la resta, els que es van quedar a Amèrica, Miravittles no en sabia el nombre exacte ni el nom de tots, perquè gairebé no hi va tenir cap contacte, però esmenta els seus oncles Teodoro, Ezequiel, Carmen, Atilano, Sien i Ataulfo.

El seu oncle Silveri Navarra tenia un taller i botiga d’articles de llauneria (ensofradores, llums de carbur, fanals, galledes, regadores...) al mateix carrer Peralada, ben a prop de les botigues dels pares de Jaume Miravittles i dels seus oncles.²³ Entorn d’aquesta branca familiar dels Navarra, Miravittles va anar elaborant una teoria, basada en diferents indicis, segons la qual ell era d’origen jueu, concretament de “sefardites, convertits qui sap quants anys fa, al catolicisme”²⁴. Un dels indicis és que ell, sense motiu aparent, era circumcidat. Explicava també que el seu avi matern, Joan Navarra, que visqué a casa seva i va morir quan ell tenia sis anys, li feia “veritables sermons on es barrejava l’idealisme amb les pràctiques comercials. Era un pacifista. Quan els reis em portaren un sabre, l’avi Joan, que no ho sabia, el trencà a trossos”. Aquests suposats antecedents jueus produïen satisfacció a Jaume Miravittles, que en la seva maduresa, després de conèixer força jueus als Estats Units, admirava aquest poble. Escrivia, per exemple, que el seu avi Joan no practicava cap religió, però tenia “totes les altres característiques d’aquella raça tan vella i exemplar per tantes coses”.²⁵

La seva mare, Sara Navarra i Bessio, va néixer a una població anomenada Veinticinco de Agosto (Uruguai) el 1880. Va viure també a l’Argentina i es va traslladar després a Figueres amb els seus pares i el seu germà Silveri. La seva mare, l’àvia de Jaume, va morir aviat i Sara es va fer càrrec de la família: “no pogué anar a escola i era totalment analfabeta;

---

²⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.5

²¹ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 13).

²² Jaume Miravittles escriu el cognom de la seva àvia i de la seva mare com Vechio, i en altres documents apareix com a Vessio o Beizo, però sembla que la grafia que usava la seva mare i el seu oncle Silveri era Bessio.

²³ Josep Valls, “Navarra. La sorpresa dels petits”, A: *Comerç a/de Figueres. Història i vida d’establiments centenaris*, catàleg d’exposició,(Figueres: Museu de l’Empordà, 2005), p.236-243.

²⁴ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 12).

²⁵ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 13).

no sabia ni escriure ni llegir”. Com s’ha dit, Jaume Miravittles veia en aquesta branca familiar dels Navarra, especialment en la seva mare, l’empremta de la cultura jueva, que va concretar en “l’amor al treball, l’educació dels fills i l’instint comercial”.²⁶

Miravittles va definir a la seva mare com una dona amb “una gran força de caràcter i una immensa capacitat de treball”²⁷, així com el veritable puntal de la família, en tots els sentits: “fou el factor actiu, creador de la família”.²⁸ Va aprendre l’ofici de modista i, un cop casada, va obrir una botiga al carrer Peralada on venia roba per a senyores i nens que, en part, ella mateixa confeccionava. Era coneguda a Figueres com la “Sara dels vestidets”. Més tard va obrir una altra botiga de roba, a la plaça de la Palmera, que portava el seu marit Joan, qui, com hem vist, no tenia les mateixes qualitats per al comerç. Encara va obrir una altra botiga a Roses, que portava una dependent, i una altra a Banyoles.

Uns pares, doncs, força diferents l’un de l’altre. Jaume va escriure sobre ells que “el matrimoni de Joan i Sara fou feliç, però la mare sempre cregué que s’havia casat amb un tarambana”.²⁹ Jaume Miravittles s’estimava i trobava grans qualitats a la seva mare, però, pel que diu, no va arribar al mateix grau d’intimitat i de relació que amb el seu pare, amb qui, segurament, tenia més coincidències ideològiques i en la manera de ser. Deia que el seu pare havia estat “el millor amic que havia tingut d’ençà la meva infantesa”, mentre que “a la meua mare la he estimat d’una manera diferent i sempre em semblà un personatge misteriós”.³⁰

Va tenir una germana més gran que ell, Antonieta, nascuda el 18 de maig de 1904. A diferència del seu germà, tal com era habitual a l’època, no va estudiar cap carrera universitària ni tampoc el batxillerat, però la seva mare es va preocupar de fer-li fer classes particulars de francès i piano.³¹ Es va casar el 15 de juny de 1931 amb Jaume Sunyer i Pi, metge, fill de Maria Pi i Sunyer i nebot de tres Pi i Sunyer famosos: Carles, conseller de la Generalitat i alcalde de Barcelona, August i Santiago, metges fisiòlegs. Jaume Sunyer s’havia quedat orfe aviat i va viure, des de petit i fins a casar-se, amb el seu oncle Carles Pi i Sunyer. Núria Pi-Sunyer, filla de Carles, ha explicat com el seu cosí Jaume era, a casa seva, com un fill més: “Tant formava part de nosaltres que jo no vaig adonar-me que no era germà meu fins que vaig tenir uns sis anys. (...) La nostra relació fraternal amb Jaume va durar fins que va morir el 1990”.³² A través de la seva germana, doncs, Miravittles va emparentar amb l’àmplia

---

²⁶ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 13).

²⁷ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 11)

²⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 24. p.1.

²⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 43, p.196.

³⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 1, p.23.

³¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 24, p.1

³² Núria Pi-Sunyer, *L’exili manllevat*, (Barcelona: Proa, 2006), p.26-27.

família dels Pi i Sunyer, republicana i catalanista, amb les arrels a Roses, que ha donat importants figures de la ciència i la política.³³ Miravittles no parla gaire, en els seus escrits, de la seva germana, però quan ho fa sempre és amb paraules d'agraïment cap a ella i el seu cunyat per l'ajut que li van donar en moments difícils de la seva atzarosa vida.

¿Quin és el lloc que ocupa la família de Jaume Miravittles a la societat figuerenca de començaments del segle XX? Hem vist que els oncles Jaume i Ramon Miravittles tenen una merceria, l'oncle Silveri un taller i botiga de llauneria i els pares una botiga de roba. Aquests tres establiments són molt propers l'un de l'altre. Tots són al carrer Peralada, al rovell de l'ou de la zona antiga i comercial, a tocar de la Rambla, de l'Ajuntament, de l'església parroquial de Sant Pere, del Casino Menestral... Amb el temps, a més, Sara obre tres botigues més. I tenim el testimoni, segurament exagerat, de l'escriptor Josep Pla, amic de Jaume Miravittles, de que Sara "tingué la millor botiga de Figueres".³⁴ Pere Teixidor Elies, qui de jove va seguir la carrera futbolística de Miravittles com a comentarista esportiu de la premsa local, i, a diferència de Pla, vivia a Figueres quan Miravittles era jove, va escriure, més modestament, que els seus pares "tenien una botigueta de confecció femenina".³⁵

També sabem que tenien a casa una minyona, o potser més. Jaume va escriure que "a casa meva hi havia tres o quatre empleades de setze a divuit anys"³⁶ que tenien cura d'ell quan era petit (rentar-lo, vestir-lo...). En un altre moment, recordant els Nadals passats a casa de jove, esmenta només a una minyona, Paquita, "una treballadora de casa que era com una afillada".³⁷ Una amiga de la família, de Roses, em va dir que no tenien minyona, sinó una "minyoneta, una mitja minyona".³⁸ Es pot deduir que el servei domèstic consistia en una noia jove, o potser més d'una, amb poca experiència i, per tant amb un sou no gaire alt. També és possible que aquestes minyones potser treballaven, alhora, a casa, a les labors de confecció i a la botiga. Per tant, botigues, minyones... Estem davant d'una família rica? Hi ha altres elements que ho desmenteixen. La riquesa va lligada generalment a la propietat i els Miravittles Navarra no en tenien. Tant el pis on vivien com la botiga del carrer Peralada eren de lloguer. La botiga de Roses i l'habitatge annex que ocupaven quan hi anaven també eren

---

³³ August Pi i Sunyer, *Sunyer metges, pare i fill*, (Mèxic DF: Editorial Xaloc, 1957), August Pi i Sunyer, *La novel·la del besavi*, (Barcelona: Editorial Pòrtic, 1967), Carles Pi i Sunyer, *Maria Pi i Sunyer i el seu temps*, (Barcelona: Editorial Pòrtic, 1968), Núria Pi-Sunyer, *Els Pi, els Sunyer i els Pi i Sunyer de Roses*, (Barcelona: Arts Gràfiques Torres, 1999), Núria Pi-Sunyer, *L'exili manllevat*, (Barcelona: Proa, 2006).

³⁴ Josep Pla, "Records de Figueres". A: *Obra completa. Darrers escrits*, volum 44. (Barcelona: Destino, 1984), 122.

³⁵ Pere Teixidor Elies, *Figueres anecdòtica. Segle XX*, (Figueres: Arts Gràfiques Pujol, 1978), p.373.

³⁶ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 181)

³⁷ Jaume Miravittles, "La cadira buida". A: *Tele-estel*, núm.23 (23 de desembre de 1966).

³⁸ Conversa amb Maria Cusí i Coll. Roses, 30 de juliol 2004.

llogats. I probablement passava el mateix amb les altres dues botigues. En morir els pares, Jaume i la seva germana Antònia devien heretar només alguns diners dipositats al banc. Maria Cusí, de Roses, que els conegué, recorda que Met li explicà que amb l'herència “en va tenir just per un dinar”.³⁹ I no sembla que els pares tinguessin cap més propietat.⁴⁰ Es pot treure la conclusió que Jaume Miravittles va néixer en una família de classe mitjana que, sobretot per part de la seva mare, tingué el neguit de treballar i obrir-se camí. Ell mateix ho va definir molt bé: “els meus pares pertanyien a la petita burgesia comercial de la ciutat”.⁴¹ Un grup social, com veurem, molt nombrós a Figueres.

---

³⁹ Conversa amb Maria Cusí i Coll. Roses, 30 de juliol 2004.

⁴⁰ Això és el que es dedueix dels documents següents. AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Documentació diversa. Documentació personal. *Escritura de testamento otorgada por D. Juan Miravittles Sutrà el 25 de octubre de 1947*, i AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Documentació diversa. Documentació personal. *Copia de escritura de cesión de herencia otorgada por Jaime Miravittles Navarra el 15 de agosto de 1957*.

⁴¹ Miravittles, *Gent...*, (1980, 46)

2.2 Figueres, ciutat comercial i de classes mitjanes

Figueres experimenta, en els anys d'infància i joventut de Jaume Miravittles, el primer terç del segle XX, un creixement econòmic i demogràfic moderat. Passa dels 10.714 habitants de 1900 als 14.089 de 1930. Un augment de població del 31,5 %, inferior a la mitjana catalana, que és del 42%, i molt allunyat del que experimenten les ciutats capdavanteres en el procés industrialitzador, com Sabadell, que incrementa la població en un 96 %, o Barcelona, que ho fa en un 89 %. No es tracta, per tant, d'una ciutat industrial. La seva economia es basa en els serveis, sobretot en el comerç. Segons un gràfic publicat per l'historiador Jaume Santaló, elaborat a partir de fonts tributàries, el 1936, en xifres aproximades, un 57 % de les contribucions corresponien al comerç, un 17 % a la indústria, un 11 % als oficis, un 11 % a les professions liberals i un 4 % al sector agropecuari.⁴² Simplificant-ho: un 68 % de la tributació correspon al sector terciari (comerç i professions liberals), un 28 % al sector secundari (indústria i oficis) i un 4 % al sector primari. L'economia figuerenca treballava principalment per servir la comarca, l'Alt Empordà. Era el magatzem on acudien els gairebé 70.000 habitants de la comarca, procedents de 71 municipis, a proveir-se dels més diversos productes.⁴³ A canvi, hi portaven productes agraris per al consum dels figuerencs o per a distribuir-los més enllà. Els tallers feien també, sovint, la venda directa dels seus productes, sent difícil de destriar clarament les activitats industrials de les comercials. La privilegiada situació al centre de la plana empordanesa i l'encreuament de comunicacions que s'hi produeix van contribuir a formar aquest nucli comercial. A més d'altres vies comarcals i locals, la carretera unia Figueres amb Girona i Barcelona i, per la Jonquera, amb França. El ferrocarril la connectà, a partir de 1877, també amb Girona i Barcelona i, per Portbou, amb França.

L'activitat comercial tenia un moment àlgid al mercat setmanal dels dijous i a les diferents fires que es celebraven durant l'any: la de sant Bartomeu, a l'agost, la de sant Lluç, a l'octubre, la de sant Tomàs, al desembre i, sobretot, les Fires i Festes de la Santa Creu, el maig, que coincideix amb la Festa Major. Dura tres dies, en que carrers i places s'omplen d'una gentada en recerca dels més diversos productes a les seves botigues, que segons alguna

---

⁴² Jaume Santaló, "De vila menestral a ciutat: radiografia socioeconòmica de Figueres, 1894-1936". A: Jaume Santaló (coord.), *Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. (Figueres: Museo de l'Empordà, 1999), 32.

⁴³ L'Alt Empordà tenia el 1920 una població de 69.784 habitants, essent la sisena comarca més poblada de Catalunya. Amb la divisió comarcal de 1936 aquesta comarca era la que tenia més municipis de Catalunya, 71, i la setena en superfície, 1.285,32 km². *La divisió comarcal de Catalunya*. (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1937).

font eren “les més ben proveïdes de la província”⁴⁴, i també dels actes festius que s’hi celebren. Eren dies en que la capacitat d’atracció de la ciutat anava molt més enllà de la comarca. Jaume Miravittles, sempre apassionat per Figueres i l’Empordà, ho va descriure així:

“Cada año celebra Figueras su fiesta mayor en las famosas jornadas de la Cruz de Mayo. La ciudad, entonces, se convierte en el centro abigarrado donde convergen los payeses del Ampurdán y los *gabachos* del otro lado de las Alberes, los payeses del Rosellón. Es la fiesta mayor quizás más rica, diversa y compleja que se celebra en Cataluña y España. Su caracter internacional (...) le da un sabor único y inconfundible”.⁴⁵

Tant les empreses industrials com les comercials tenien dimensions molt petites. El 1919 l’empresa de Figueres que tenia més obrers era la foneria Lluís Fita, que només en tenia 39.⁴⁶ La gran majoria dels establiments eren tallers i botigues de caràcter familiar amb molt pocs assalariats.

Empresaris i assalariats a Figueres el 1920⁴⁷

	<i>Empresaris</i>	<i>Assalariats</i>
Homes	1.258	1.964
Dones	201	895
Total	1.459	2.859

La taula mostra com, segons el cens de població de 1920, hi havia 1.459 empresaris (“patrons”) i 2.859 assalariats. Toquen a dos treballadors per cada empresari, una mitjana que confirma el predomini de les petites empreses. D’altra banda, aquests assalariats no responen, majoritàriament, al perfil de l’obrer de fàbrica, sinó, com afirma l’historiador Jaume Santaló, al del “dependent de comerç, empleat o treballador de petits tallers”.⁴⁸

⁴⁴ Article “Figueres”. A: *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana*, volum II. (Barcelona: Salvat editors, 1934), 514.

⁴⁵ Jaume Miravittles, “¡Viva Figueres!”. A: *Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses*. (Figueres), vol.1966-1967, núm.6, 250-251.

⁴⁶ Santaló, “De vila menestral...”, (1999, nota 14, 34)

⁴⁷ Elaboració pròpia a partir de les dades del cens de població de 1920 publicades a *Alt Empordà* (Figueres), núm.259 (18 de març 1922). S’hi ha inclòs la població econòmicament activa, exceptuant-ne els membres dels cossos de seguretat, dels ordes religiosos i la població reclusa. Hi havia 846 militars, 13 guàrdies civils, 56 carrabiners, 788 reclusos i 57 religiosos.

⁴⁸ Santaló, “De vila menestral...”, (1999, 39).

Com hem vist, els pares de Jaume Miravittles tenien un negociet en el sector de confecció i venda de roba, que tenia un paper rellevant en la diversificada economia figuerenca. Com recull la taula següent, el 1920 aquest sector estava format per 159 empresaris (un 10,9 % del total) i 310 assalariats (un 10,8 % del total). Aquí també trobem la proporció de dos assalariats per cada empresari. Era un tipus de feina especialment important entre les dones. Les 286 assalariades agrupades en l'epígraf "Modistes, sastresses i altres confeccions" representen la segona ocupació de les figuerenques, només per sota de les 366 minyones.

Empresaris i assalariats de la indústria i el comerç de productes tèxtils a Figueres el 1920⁴⁹

Empresaris

Indústria de confeccions, vestits...	117
Comerç de vestuari i teixits	42
Total	159

Assalariats

Modistes, sastresses i altres confeccions	286
Indústria de confeccions, vestits...	24
Total	310

El reduït nombre d'obers fabrils, la inexistència de grans empresaris i l'abundància de petits propietaris de botigues i tallers, així com de professionals liberals (220 homes i 23 dones el 1920),⁵⁰ fan que es pugui afirmar la preponderància social a Figueres d'una "àmplia franja de classe mitjana" i la manca "d'una polarització social tan acusada com la que presenten les ciutats industrials".⁵¹

---

⁴⁹ Elaboració pròpia a partir de les dades del cens de població de 1920 publicades a *Alt Empordà* (Figueres), núm.259 (18 de març 1922). No inclou la indústria de teixits d'espart i cànem.

⁵⁰ Són dades del cens de població de 1920 publicades a *Alt Empordà* (Figueres), núm.259 (18 de març 1922). Els 220 homes estan classificats com a "Professions intel·lectuals i artístiques" i les 23 dones com a "Mestresses, estudiantes i professions amb títol acadèmic".

⁵¹ Santaló, "De vila menestral...", (1999, 40).

2.3 Un nen ocupat i famós

Com ja s'ha dit, per a Miravittles la seva mare, Sara, “va ésser el motor propulsor de la família” i la que volgué que ell estudiés.⁵² Alhora va portar a Jaume i a la seva germana Antònia a fer altres activitats, que ara en diríem extraescolars, com a educació complementària de caire cultural i artístic. Jaume veia en aquest interès de la mare per la formació dels fills una prova de la seva ascendència jueva.⁵³ Quan Jaume tenia set anys la mare l'apuntà, com també a la seva germana Antonieta, a l'Acadèmia de Gimnàstica Rítmica que dirigien el músic i compositor de sardanes Josep Serra i Maria Àngels Corominas. El 5 de maig de 1913 van fer la primera representació en públic. L'escola seguia el mètode Dalcroze, basat en l'educació del ritme, i consistia en cantar i ballar cançons infantils populars. Joaquim Serra, fill del mestre, i Miravittles eren, amb les respectives parelles femenines, els solistes del grup. Va assistir-hi fins a tenir uns deu anys. Precoç, com veurem, en tantes coses, en aquest grup de dansa va experimentar per primer cop una atracció sentimental, poc o molt aproximada a l'amor, cap a la seva parella de ball, Hortènsia Naval. Tots dos tenien uns vuit anys. Jaume ens diu que va ser una “ficció”, poc més que un joc infantil, però que es sentien bé quan es trobaven a l'assaig. Aquesta amistat es va tallar aviat, brutalment, en morir Hortènsia d'escarlata.⁵⁴ A la mateixa època, Jaume i Antònia cantaven també en un orfeó. Jaume tenia tan bona veu que va ser, també aquí, solista d'aquest cor.⁵⁵

Jaume encara va participar, sent un nen, en una altra activitat que el va fer destacar en la vida ciutadana de Figueres: va fer d'àngel. La Pasqua de Resurrecció es celebrava a Figueres amb molta solemnitat. La processó de l'Àngel era especialment seguida i comentada. Segons Inés Padrosa:

“Hi participaven, a més de la comunitat religiosa i les autoritats, l'escolania, la banda de música i un bon nombre de figuerencs. Després de les cerimònies a l'església, la comitiva sortia en processó portant la custòdia fins a la plaça de l'Ajuntament. Allà, en un silenci absolut, el primer tiple de l'escolania abillat d'àngel i amb un palmó a la mà pujava a un púlpit endomassat i cantava

---

⁵² Miravittles, *Gent...*, (1980, 13).

⁵³ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 13-14).

⁵⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.3 a 8. Sobre aquesta Acadèmia de Gimnàstica, veure Inés Padrosa i Gorgot, *Història gràfica de Figueres*, (Figueres: Brau edicions, 2001), 73.

⁵⁵ Podria tractar-se de l'Orfeó Art i Pàtria, ja que el seu director entre 1910 i 1915, Josep Serra, que també era professor a l'Acadèmia de Gimnàstica Rítmica, és qui el va fer entrar a l'orfeó. En aquells anys hi havia també a Figueres l' Orfeó Germanor Empordanesa. Sobre aquests cors, veure Padrosa, *Història gràfica...*, (2001, 57 i 76).

l'Al·leluia acompanyat d'una orquestra mentre la Verge (...) escoltava (...) l'àngel que li anunciava la Resurrecció".⁵⁶

El mateix Miravittles, que va ser, en diverses ocasions, aquest àngel, ho explicà així:

“Hi havia el costum, a la Figueres laica i federal d'aquell temps, de celebrar amb gran faust la Pasqua de Resurrecció. Es deia una missa extraordinària a l'església parroquial davant la Verge Maria, amb un vel negre que li cobria la cara. Es feia després una processó, presidida per la Santíssima, on participava tota la capellania de la ciutat i la banda del regiment de Sant Quintí, que tenia guarnició al castell de Figueres. (...) Un noi de la ciutat, amb una veu adaptada a aquell acte, cantava, vestit d'àngel, el *Resurrexit sicu dixit*; primer, a l'església i des de la trona, i, després, al damunt d'una plataforma que es bastia a la plaça de l'Ajuntament”.⁵⁷

Per la Setmana Santa de 1914, quan Miravittles tenia vuit anys, va ser convidat per l'organista de la parròquia, mossèn Lleis, a fer d'àngel. El director de l'orfeó, Josep Serra, l'havia recomanat al mossèn per la seva bona veu. Malgrat les idees laiques del pare, el noi ja havia fet la Primera Comunió, i aquest oferiment va ser acceptat amb alegria, ja que “el nen que cantava era, uns quants dies, una mena de personatge famós”.⁵⁸ Miravittles va escriure que havia cantat a la processó “tres anys seguits”,⁵⁹ però segurament van ser cinc, és a dir, de 1914 a 1918, ja que el 1918 encara hi va cantar.⁶⁰ A partir d'aquell any, però, en fer-se gran, va canviar la veu i ja no hi cantà més.

Pel que fa a l'escolaritat, la va començar quan tenia, potser, cinc anys, a un centre privat, el Col·legi Empordanès, dirigit per Rafael Ramis.⁶¹ Quan en tenia set o vuit els va continuar al col·legi dels Germans Maristes, situat a la Rambla. Els mestres eren religiosos francesos instal·lats a Figueres el 1905 a causa d'una llei francesa que els prohibia l'exercici de la docència. Als Maristes, com també als Germans de la Doctrina Cristiana, una altra escola semblant que hi havia a Figueres, ens diu Miravittles, “acudían los hijos de las familias acomodadas del Rosellón y otras provincias y departamentos del Midi”, i impartien “un nivel pedagógico ciertamente superior, debido sobretudo al número de profesores, que los colegios

---

⁵⁶ Padrosa, *Història gràfica...*, (2001, 66).

⁵⁷ Miravittles, *Gent...*, (1980, 14).

⁵⁸ Miravittles, *Gent...*, (1980, 14).

⁵⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 24, p.2

⁶⁰ El 1968 el setmanari de Figueres *Ampurdán*, citant la premsa local de 1918, recollia que “a las ocho y media de la mañana salió de la Parroquia, la procesión llamada *del Angel* (...) La procesión se dirigió a la Plaza de la Constitución, (...) cantando por segunda vez el *Regina Coeli* el citado niño Jaime Miravittles, que se lució de veras, acompañado por la Capilla de Música”. *Ampurdán*, núm. 1308 (3 d'abril de 1968).

⁶¹ Jaume Miravittles, “Una vida amb Dalí”. A: Salvador Dalí, *400 obres de 1914 a 1983*, vol.II, (Barcelona-Madrid: Generalitat de Catalunya-Ministerio de Cultura-Obra Social de la Caixa de Pensions, 1983), 5.

laicos locals”.⁶² Per això, diu també Miravittles, “les famílies de la petita burgesia de l’Empordà tenien més confiança en la capacitat tècnica d’aquelles escoles, encara que fossin religioses, que en les escoles laiques que hi havia a Figueres”.⁶³

Va ser en aquesta escola dels Germans Maristes, el curs 1915-1916, l’últim de l’escola primària, que hi va arribar un nou alumne: Salvador Dalí Domènech (1904-1989), qui havia d’èsser un dels grans pintors del segle XX. S’iniciava així una amistat íntima entre Dalí i Miravittles que, amb alts i baixos, es va mantenir tota la vida.⁶⁴ Entre els vuit i els dotze anys Miravittles i la seva família va estiuajar a Cadaqués, igual que feien els Dalí. Aquesta possibilitat de veure’s a l’estiu també devia enfortir la seva relació.⁶⁵

En aquests anys, quan potser Miravittles tenia entre vuit i deu anys, a més de les classes dels Germans Maristes, feia unes hores suplementàries de francès amb el professor Felip Eixarch, que donava classes a l’Institut.⁶⁶ Encara li quedava temps, però, de jugar amb els amics del seu carrer, del carrer Peralada. En aquests jocs infantils es movia, sobretot, en un tros de carrer que anava del corriol de les Bruixes cap al sud. Hi tenia unes amistats bàsicament femenines: “les meves cosines Miravittles i Navarra, la meva germana Antonieta, la noia de ca l’Espinach i les Dabau”. Una zona del carrer Peralada on, deia, “jo era el cap indiscutit”.⁶⁷

---

⁶² Jaume Miravittles, “Dalí y Buñuel (I)”. A: *Tele-expres* (Barcelona), (1 de juliol de 1977).

⁶³ Jaume Miravittles, *Els gols del Barcelona. Primera part*, (Barcelona:Edicions Sirocco, 1981), p.9.

⁶⁴ El testimoni de Miravittles contradiu l’afirmació de Ian Gibson de que Dalí ingressà als Maristes el curs 1916-1917. Miravittles, *Els gols...*, (1981, 9-11); Ian Gibson, *La vida desafortada de Salvador Dalí*, (Barcelona: Anagrama, 2003) p. 89.

⁶⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra, Textos Autobiogràfics, Carpeta 41, p.2

⁶⁶ Miravittles, *Gent...*, (1980, 13).

⁶⁷ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 241).

2.4 Un estudiant aplicat i inquiet

Els seus pares volien fer-lo estudiar a la universitat. La mare, va dir Miravittles, “m’impulsà a estudiar el batxillerat i després a estudiar per enginyer a Barcelona”.⁶⁸ Digué també que aquest interès familiar per la seva formació (recordem les classes de gimnàstica rítmica, l’orfeó i el francès) ocasionava una despesa que, malgrat tractar-se d’una família de botiguers, representava un esforç econòmic important, ja que era “desproporcionada als ingressos familiars”.⁶⁹

Aleshores el batxillerat el feia molt poca gent, només de les classes mitjanes o altes. El curs que Miravittles el va començar, el 1916-1917, l’institut tenia 179 alumnes, i el curs que el va acabar, el 1921-1922, 270 (dels quals només 57 eren noies).⁷⁰ La comarca de l’Alt Empordà tenia per aquelles dates prop de setanta mil habitants, el que ens dóna una idea dels pocs nois i noies que feien el batxillerat. El 1920 els estudiants de Segon Ensenyament, de batxillerat, eren el 0,25% de la població tant a Catalunya com al conjunt de l’Estat espanyol. A les províncies de Barcelona (0,27%) i Girona (0,26%) el percentatge era lleugerament superior a aquesta mitjana, mentre que a les de Tarragona i Lleida era inferior, amb un 0,22% a totes dues.⁷¹ Podem comparar-ho amb la situació actual. El setembre de 2006 van començar el curs, a Catalunya, 385.350 estudiants d’Educació Secundària, que, sobre una població total de 7.083.600 persones, era un 5,44%.⁷² És a dir, un tant per cent més de vint vegades més elevat que el 1920.

El juny de 1916 va passar l’examen d’ingrés i el setembre següent començava el primer curs, amb deu anys, a l’Instituto General y Técnico de Figueras, anomenat, a partir de 1934, Ramon Muntaner. El batxillerat constava de sis cursos. L’acabà el maig de 1922, amb setze anys. Segons Miravittles, ell era “el primer de la classe”.⁷³ No sabem si era exactament així, però les seves notes demostren que era un molt bon estudiant. Aquestes són les notes del batxillerat:

---

⁶⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 24, p.1.

⁶⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 24, p.1

⁷⁰ Instituto General y Técnico de Figueras, *Memoria correspondiente al curso 1916 a 1917*, (Figueras, 1917), p.14-15; *Memoria correspondiente al curso 1921 a 1922*, (Figueras, 1923), p.16-17.

⁷¹ Calculat a partir de les dades d’escolarització de l’*Anuario Estadístico de España 1920*, (Madrid: Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, 1922), p.362-363 i de les de població de Lluís Recolons, *La població de Catalunya. Distribució territorial i evolució demogràfica (1900-1970)*, (Barcelona: Laia, 1976), p.169.

⁷² *Avui*, (7 de setembre de 2006), p.29; *La Vanguardia*, (26 de juliol de 2006), p.23.

⁷³ Jaume Miravittles, “Una vida amb Dalí”. A: Salvador Dalí, *400 obres de 1914 a 1983*, vol.II, (Barcelona-Madrid: Generalitat de Catalunya-Ministerio de Cultura-Obra Social de la Caixa de Pensions, 1983), 5.

Curs 1916-1917: Llengua castellana, Excel·lent; Geografia general i d'Europa, Excel·lent; Nocions d'aritmètica i geometria, Excel·lent; Religió 1er., Excel·lent i Cal·ligrafia, Notable.

Curs 1917-1918: Llatí 1er., Excel·lent; Geografia especial d'Espanya, Excel·lent; Aritmètica, Excel·lent; Religió 2n., Excel·lent i Gimnàstica 1er., Guanyada.

Curs 1918-1919: Llatí 2n., Excel·lent; Història d'Espanya, Excel·lent; Geometria, Excel·lent; Francès 1er., Excel·lent; Religió 3ra., Excel·lent i Gimnàstica 2n., Aprovat.

Curs 1919-1920: Preceptiva literària, Excel·lent; Història universal, Excel·lent; Àlgebra i trigonometria, Excel·lent; Francès 2n., Excel·lent i Dibuix 1er., Excel·lent.

Curs 1920-1921: Psicologia i lògica, Excel·lent; Història de la literatura, Excel·lent; Física, Excel·lent; Fisiologia i higiene, Excel·lent i Dibuix 2n., Notable.

Curs 1921-1922: Ètica i dret, Excel·lent; Història natural, Excel·lent; Química general, Excel·lent i Agricultura i tècnica, Excel·lent.⁷⁴

Entre els que cursaven batxillerat en aquella època, Miravittles cita a Josep Bosch , Lluís Juanola Ferrés i Miquel Àngel Marín Luna, del seu mateix curs, i a Jaume Sunyer Pi, que cursava dos cursos més endavant i seria el seu cunyat en casar-se amb la seva germana Antonieta. Salvador Dalí va començar també el batxillerat el 1916. Seguien el mateix curs, malgrat que Dalí era dos anys més gran. Tots dos, però, van continuar anant als Germans Maristes a la tarda. S'hi feia una mena de repàs de les matèries que, el matí, es cursaven a l'institut. Segons Miravittles, les classes dels Maristes van acabar malament. Explicà que, potser el curs 1917-1918, “se inició una especie de revolución escolar, de la que yo fui uno de los promotores, que se tradujo en la expulsión en masa de los estudiantes de bachillerato y, más tarde, en la clausura del colegio”. No explica les causes d'aquest conflicte. El cert, però, és que aquest centre va deixar Figueres el 1924 per traslladar-se a Pontós (Alt Empordà).⁷⁵ L'orde Marista ja hi tenia, des del 1903, la casa provincial i el noviciat.⁷⁶

Era un bon estudiant. En canvi, Dalí no era tan brillant. Tenia dificultats, sobretot, amb les matemàtiques. El pare de Dalí, el notari Salvador Dalí Cusí, va proposar a Miravittles que li donés classe d'aritmètica i àlgebra, i aquest va estar-hi d'acord. Miravittles deia que havia

---

⁷⁴ Arxiu de l'Institut d'Ensenyament Secundari Ramon Muntaner de Figueres, Llibre amb les “Hojas de estudios”, foli 5245.

⁷⁵ Josep Maria Bernils i Mach, *Figueres*, (Figueres: Editorial Empordà, 1994), p.57.

⁷⁶ Eduardo Corredera Gutiérrez, *Páginas de la historia Marista de España, 1936-1939*, (Barcelona: Gráficas Casulleras, 1977), p.126.

aconseguit ensenyar-li la suma i a resta, però que no havia après la multiplicació i la divisió.⁷⁷ Devia exagerar una mica, ja que Dalí va acabar el batxillerat amb tot aprovat el mateix any que Miravittles. Dalí estava molt interessat, és clar, per la pintura, però la seva curiositat li feia llegir sobre altres coses. A casa hi tenia una voluminosa biblioteca formada pel seu pare. Hi llegia, a partir dels tretze o catorze anys, la filosofia de Kant, Voltaire, Nietzsche o Spinoza, i les novel·les de Pío Baroja.⁷⁸ Miravittles també era un gran lector. Aquesta coincidència d'interessos va enfortir l'amistat amb Dalí. Miravittles va explicar que:

“Dalí, a los doce años, leía y me hizo leer a mis diez años, Pío Baroja y Salvat Papasseit cuyos versos recitábamos de memoria”.⁷⁹

Afirmà també, en un altre lloc, que Dalí i ell:

“Llegíem Pío Baroja, Dickens, els grans novel·listes francesos i italians. Anàvem a la biblioteca del Casino Menestral a llegir els clàssics grecs, la Pléiade, l'Odissea, l'Eneida; el Dante i el seu infern; els humanistes anglesos (...) Mossèn Cinto i Maragall”.⁸⁰

Entre les seves lectures d'aquells anys de batxillerat, Miravittles també cita els novel·listes francesos Alexandre Dumas, Jules Verne i Victor Hugo. Des de ben jove, doncs, adquirí un notable coneixement de la vida i de la cultura a través de la literatura.

Les seves cosines Maria Navarra i Maria Miravittles recorden que era un jove simpàtic, optimista i alegre.⁸¹ Pere Teixidor, que en aquells anys va ser cronista esportiu a la premsa local, i amb la incorporació de Miravittles a la U.E. Figueres el conegué bé, també va escriure que “Met Miravittles d'estudiant, era un jove dinàmic, divertit, rialler, simpàtic i apassionat. Aquestes qualitats el feien estimat de tothom”.⁸² Maria Cusí, una amiga de Roses que el conegué quan anava a estiuejar-hi, afegia a aquests qualificatius el de murri. Recordava que, anant un grup de nens i joves d'excursió per els afores de Roses, van passar per un camp de fruiters propietat de la família d'ella. Hi havia un rètol que deia “Prohibida l'entrada”. Met Miravittles va dir: “Doncs aquí entrarem perquè aquí hi haurà de tot”.⁸³

El seu caràcter obert, simpàtic, atent i propens a l'enamorament li va fer viure nombroses experiències sentimentals. La seva cosina Maria Miravittles recorda “com n'estava

---

⁷⁷ Jaume Miravittles, “Una vida amb Dalí”. A: Salvador Dalí, *400 obres de 1914 a 1983*, vol.II, (Barcelona-Madrid: Generalitat de Catalunya-Ministerio de Cultura-Obra Social de la Caixa de Pensions, 1983), 5.

⁷⁸ Gibson, *La vida desafortada...*, (2003, 103-104, 106).

⁷⁹ Jaume Miravittles, “Dalí y Buñuel (I)”. A: *Tele-expres* (Barcelona), (1 de juliol de 1977).

⁸⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 41. p.1

⁸¹ Entrevistes a Maria Navarra Ramis, Figueres (17 d'abril de 2003) i a Maria Miravittles Cortasar, Figueres (16 d'abril de 2003).

⁸² Pere Teixidor Elies, *Figueres anecdòtica. Segle XX*, (Figueres: Arts Gràfiques Pujol, 1978), p.373.

⁸³ Entrevista a Maria Cusí Coll, Roses (30 de juliol de 2004).

de contenta de tenir un cosí com en Met, tan *guapo* i simpàtic. Moltes nenes estaven enamorades del Met”.⁸⁴ El seu primer amor va ser Anna Maria Dalí, germana del seu amic íntim Salvador. Se’n va enamorar en l’etapa en que donava classes de matemàtiques a Salvador. Eren molt joves. Miravittles potser tenia uns dotze anys i Anna Maria deu. Molts anys després la recordava com “una adolescent prematura, realment bellíssima”, amb “una pell tensa, d’un moreno clar, amb cabells llargs i negríssims”. I afegia: “Vaig creure estimar-la i n’estava molt content”. Ella, durant un temps, li donà a entendre que corresponia als seus sentiments.⁸⁵ Més tard va tenir una relació amb Lliberta Pellicer, de qui recordava que tenia “ulls d’alga sobre el blau de seu vestit”.⁸⁶ Quan tenia setze anys va tenir una altra relació amb una noia de la seva mateixa edat, Maria Fàbregas. La va arribar a acompanyar per la Rambla, on es trobaven cada dia a les vuit. Després d’un breu festeig es van fer un petó, que era el primer de tots dos, i això, paradoxalment, estroncà la relació.⁸⁷

La Rambla de Figueres és un passeig i una plaça alhora, perquè és força ampla i no gaire llarga. És el principal punt de trobada, de tertúlia, de festeig... de la ciutat. Allà es feien i desfeien les parelles. Jaume Miravittles, en els seus exilis, sovint la recordava. El 1968, *exiliat* a Barcelona escrigué una evocació de la seva Rambla de Figueres:

“Com tota llar que es respecta, té, Figueres, la seva *sala d’estar* on, en un moment donat del dia, o de la nit, es reuneixen els grups familiars en funció de l’edat o de la jerarquia: la Rambla (...) És a la Rambla on els figuerencs de moltes generacions han passat *els millors anys de la seva vida*, on han sentit florir els primers amors i han passejat, amb aire triomfal, els primers èxits de la seva adolescència”.⁸⁸

El seu cercle d’amistats, a més de Dalí, comprenia altres estudiants de l’institut amb una precoç activitat cultural que arribarien a adquirir, tots ells, una certa notorietat: Ramon Reig Corominas (1903-1963), aquarel·lista i professor de dibuix, Joan Xirau Palau (1903-1976), farmacèutic i professor de química, i Joan Turró, metge. Ramon Reig exposà els seus quadres el maig de 1918, als quinze anys, en el marc d’una exposició d’artistes empordanesos organitzada per la Societat de Concerts. Dalí va exposar per primer cop la seva obra als catorze anys, el desembre de 1918, en una mostra organitzada també per la Societat de Concerts en que participaven dos pintors més.⁸⁹

---

⁸⁴ Entrevista a Maria Miravittles Cortasar, Figueres (16 d’abril 2003).

⁸⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra, Textos Autobiogràfics, Carpeta 44, p.8-13.

⁸⁶ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 238).

⁸⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra, Textos Autobiogràfics, Carpeta 44, p.16-21.

⁸⁸ Jaume Miravittles, “La meva Rambla de Figueres”. A: *Vida Parroquial* (Figueres), núm. 1500, (21 de desembre de 1968).

⁸⁹ Gibson, *La vida desafortada...*, (2003, 98-99).

A finals de 1918 aquest grup d'amics va decidir la publicació d'una revista escolar, però que també es venia a fora de l'institut. Era en castellà, la llengua habitual de l'ensenyament en aquells anys. La van anomenar *Stodium* i en van aparèixer sis números, de gener a juny de 1919.⁹⁰ Joan Xirau n'era el director i el seu pare subvencionava la revista. Cada un dels redactors anava desenvolupant un tema en els diferents números. Xirau hi escrivia sobre la història de l'Empordà; Reig sobre poetes com Maragall, Verdaguer o Antonio Machado; Dalí sobre pintors com Goya, Valázquez o Miquel Àngel; i Miravittles, que signava aquí Miravittlas, feia una "Sección científica" on tractava temes científics, tècnics i geogràfics.

El gener de 1919, doncs, amb tretze anys, Miravittles, el més jove del grup, hi publicà el seu primer article, titulat "Los aerostatos", que va ser seguit per "La fotografia", "El vapor", "La electricidad" (en dos parts) i "Los dos más grandes Canales del mundo", sobre els canals de Suez i Panamà. Són una exposició d'aquests avenços de la ciència i de la tècnica des d'un punt de vista històric, destacant l'aventura personal d'uns savis, com els germans Montgolfier, Daguerre, Papin, Franklin o Lesseps, que fan avançar el coneixement malgrat que sovint han de lluitar contra tota mena d'adversitats. Amb una visió optimista del progrés humà, posa l'accent en les millores econòmiques i socials que les innovacions aporten a la humanitat. En els seus primers escrits manifesta uns interessos que seran permanents en ell: la història, la ciència, la tècnica (estudiarà enginyeria), la geografia, l'economia i una preocupació social que manifesta quan escriu que la màquina de vapor "ha ahorrado trabajo y el consiguiente cansancio a los pobres obreros".⁹¹

L'agost del mateix 1919 va aparèixer a Figueres una revista humorística, *El Sanyó Pancraci*, de la que només en van sortir tres números, el darrer el febrer de 1920. Era elaborada per un grup de joves contestataris d'esquerres que es reunien en un pis del carrer de la Muralla. S'ha dit que Jaume Miravittles hi va participar.⁹² El fet que, entre altres, hi participessin Josep Soler Grau, professor de l'institut de Figueres, i els seus amics Martí Vilanova i Salvador Dalí, tots ells relacionats amb el nucli socialista figuerenc, ho fa possible, però no n'hem trobat evidències.

Quan Miravittles va tenir uns dotze anys els seus pares van deixar d'estiuejar a Cadaqués per anar a Roses. El motiu del canvi era la dificultat d'accés. Feien el viatge en

---

⁹⁰ El 1989 s'en va fer una edició facsímil, acompanyada d'estudis de Jaume Guillamet i Joan Ferrerós. *Stodium, la revista del jove Dalí*, edició facsímil, (Figueres: Edicions Federals, 1989).

⁹¹ Jaume Miravittles, "El vapor". A: *Stodium* (Figueres), núm.3, (març 1919).

⁹² Jaume Santaló (coord.), *Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. (Figueres: Museu de l'Empordà, 1999), 232.

tartana i calien sis hores per anar a Cadaqués, amb l'obligació de baixar de la tartana un llarg tros de la pujada. En canvi, per anar a Roses *només* calien tres hores. Més endavant “vinieron los autobuses que hacían el recorrido hasta Roses en una hora o poco menos, envueltos en una auténtica nube de polvo”.⁹³ L'estiueig a Roses va durar, doncs, per a Miravittles, des de potser el 1918 fins al seu exili a França el 1925. Els seus pares també van posar-hi una botiga, al carrer Sant Elm, on venien els mateixos articles de confecció que a Figueres. A l'estiu la portava la seva mare i la resta de l'any una veïna que vivia davant de la botiga, Ramona Coll. El seu pare no hi anava gaire, ja que no li agradava el mar ni hi trobava els seus amics habituals del Casino Menestral de Figueres. Els Miravittles, doncs, eren, a Roses, en certa manera, un grup híbrid, situat entre els 2.500 habitants permanents de la vila i els pocs centenars d'estiuejants que hi anaven procedents de Figueres, Girona o Barcelona. Entre els estiuejants es pot assenyalar a la nissaga dels Pi i Sunyer, que procedeixen d'aquesta població. El turisme tenia encara poca importància a l'economia de Roses. Miravittles escrigué que la població “vivía exclusivamente de la pesca y la agricultura”.⁹⁴ Aquells estius a Roses li van permetre practicar la natació fins a esdevenir un bon nedador. Anaven a banyar-se a platges allunyades (L'Almadrava, Cala Montjoi) amb motxilla i menjar per a tot el dia. Alguna vegada organitzà excursions de Roses a Cadaqués per trobar-se amb el seu amic Salvador Dalí.

---

⁹³ Jaume Miravittles, “Roses y el turismo”. A: *Tele-exprés*, (10 d'agost de 1976).

⁹⁴ Jaume Miravittles, “Roses y el turismo”. A: *Tele-exprés*, (10 d'agost de 1976).

2.5 Figueres, ciutat republicana i catalanista

El seu entorn familiar s'identificava políticament, ja ho hem vist, amb el republicanisme federal.⁹⁵ Aquest era, a Figueres, el principal referent polític. Hi havia, ben viva, una tradició històrica d'empordanesos republicans que havien destacat en les lluites del segle XIX: Abdó Terradas, Narcís Monturiol, Josep Rubau Donadeu, Joan Tutau, Pere Caimó, Ramon de Nouvilas, Francesc Sunyer Capdevila, Joan Matas, Joan Arderius... A l'Ajuntament de Figueres hi va haver una majoria absoluta de regidors republicans de 1889 a 1923, sense interrupció, i, en molts períodes tots els regidors eren republicans. L'hegemonia republicana era aclaparadora i gens freqüent en temps de monarquia. El 1899 es va poder elegir el primer alcalde republicà de la Restauració, ja que fins aleshores havien estat nomenats pel rei i, aquest, clar, els triava monàrquics. Fins el 1923 tots els alcaldes elegits van ser republicans, amb l'única excepció d'uns mesos del 1917 en que hi va haver un alcalde monàrquic nomenat per reial ordre.⁹⁶ En les onze eleccions de diputats a Corts que hi va haver de 1901 a 1923 es van elegir, pel districte de Figueres, vuit republicans i tres monàrquics. Aquests tres casos de triomf monàrquic, produïts el 1902, el 1916 i el 1923, no van ser un model d'eleccions netes. D'altra banda, si ens referim només a la ciutat de Figueres, els resultats van ser sempre, entre 1901 i 1923, favorables als candidats republicans. També en les eleccions provincials hi van predominar els republicans. De 1901 a 1923 van ser elegits al districte de Figueres deu republicans, nou monàrquics, cinc regionalistes i un tradicionalista.⁹⁷

Però, què volia dir ser republicà a la Catalunya de les primeres dècades del segle XX? Era veure el món d'una determinada manera. Identificar la república amb la democràcia autèntica, la justícia social, el laïcisme. Creure que l'educació, la ciència i la cultura són el millor camí cap a la modernització i el progrés econòmic i social. Des d'inicis del segle XX el republicanisme, si no tot almenys un sector molt important, va anar incorporant, de mica en mica, les idees del catalanisme. En aquests anys de la infància de Miravittles es van donar passes importants en aquest sentit, com la campanya de la Solidaritat Catalana i la reivindicació autonomista dels anys 1918-1919. L'autèntica fusió dels conceptes república i

---

⁹⁵ Sobre aquest corrent polític veure: Àngel Duarte, *Història del republicanisme a Catalunya*, (Vic-Lleida: Eumo Editorial-Pagès Editors, 2004).

⁹⁶ Per a l'evolució política de l'Ajuntament veure: Manuel Moreno Chacón, *El personal polític republicà a l'Ajuntament de Figueres. Les eleccions municipals durant la Restauració (1877-1923)*, (Figueres: Ajuntament-Diputació de Girona, 2004).

⁹⁷ Josep Clara, "Comportament electoral de dues ciutats: Girona i Figueres (1901-1923)". A: Conxita Mir (ed.), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, (Lleida: Ed. Virgili Pagès – Estudi General – Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989), p.150,157,158.

catalanisme no es va culminar, a nivell de tot Catalunya, fins el 1931, però a Figueres anaven avançats. Els republicans figuerencs van publicar, el 1908, un efímer portaveu en català, *Empordà*, continuat a partir de 1911 per *Empordà Federal*, que va aparèixer fins que el 1923 la Dictadura el va fer emmudir, per reaparèixer més tard. El 1916 l'Ajuntament va aprovar que el català era la llengua oficial del municipi, però l'ús real avançava més lentament: fins el 1923 no es va disposar de rebuts municipals en català. El 1920 el republicà i després socialista Rafael Ramis presidia la primera junta de l'entitat Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. El 1926, l'ideòleg principal del republicanisme figuerenc, Josep Puig Pujades, va impulsar la creació del Foment de la Sardana, element de la cultura popular catalanista que en altres indrets era potenciat sobretot pel catalanisme conservador i catòlic.⁹⁸ Al pare de Salvador Dalí, de clares tendències republicanes, li agradaven molt les sardanes; n'organitzava ballades i estava content de conservar la tenora del músic i compositor Pep Ventura.⁹⁹

El catalanisme figuerenc no estava representat només pels republicans, tot i que n'eren el sector més important. També hi havia dos grups relacionats amb la Lliga Regionalista. Un representava el catalanisme conservador i catòlic, i publicava des de 1909 *La Veu de l'Empordà*. L'altre, d'un caire més polític i cultural, s'anomenava Lliga Nacionalista de l'Alt Empordà i va publicar de 1917 a 1923 el setmanari *Alt Empordà*.

El fet de néixer a Figueres, a l'Empordà, el va poder influir també d'una altra manera. Es tracta d'un territori de frontera i les fronteres, malgrat les aparences, són més llocs de contacte que de separació. Les ratlles de demarcació estatal són poroses. Múltiples fluxos econòmics, culturals i socials les creuen quotidianament. A través d'ells els habitants de les comarques frontereres tenen accés a més informació (llengües, idees, estils de vida, innovacions tècniques...) que els de les zones d'interior. I tot això repercuteix forçosament en la seva mentalitat, més oberta i liberal, i menys dogmàtica, perquè estan acostumats "a viure amb un cert relativisme cultural, polític i social".¹⁰⁰ És el cas de Miravittles. I tot això és especialment intens en una ciutat comercial com Figueres, acostumada a tractar amb pagesos, comerciants, pescadors o viatgers d'una banda i altra de la frontera.

Pel que fa a la seva orientació política, Miravittles recordava un fet que l'hauria influït poderosament quan tenia deu anys. El 9 d'abril de 1916 es van celebrar eleccions a diputats.

---

⁹⁸ Enric Pujol, "Ideologia i cultura a la Figueres republicana, 1900-1936". A: Jaume Santaló (coord.), *Figueres, 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. (Figueres: Museu de l'Empordà, 1999), 86-88.

⁹⁹ Gibson, *La vida desaforada...*, (2003, 59).

¹⁰⁰ Josep Espluga Trenc, "Fronteres: breus instruccions per a tractar amb la gent que hi viu", a *Plecs d'Història Local*, núm.133, (abril 2009), p. 4.

El seu pare era partidari del republicà Joaquim Salvatella, que ja havia estat elegit pel districte de Figueres el 1905, el 1907, el 1910 i el 1914. Aquest cop, però, l'elegit va ser el monàrquic Carles Cusí, banquer i propietari de la central elèctrica de Figueres. Miravittles va explicar que: “el meu pare, que era un home jove i entusiasta, esclatà en plors. La visió del meu pare plorant va ser per a mi reveladora”. “Ens han *robat* l'elecció”, li digué el pare. “Les llàgrimes del meu pare, -segueix Miravittles- foren el meu bateig republicà”.¹⁰¹

A més de la família, entre les primeres influències polítiques que rep, hi ha també la del catalanista d'esqueres Gabriel Alomar Villalonga (1873-1941). El conegut escriptor, articulista i polític era professor de llengua castellana i de literatura a l'institut de Figueres. I en va ser director de 1918 a 1920. El 1915 havia estat un dels fundadors del Bloc Republicà Autonomista i l'abril del 1917 del Partit Republicà Català, amb Lluís Companys, Francesc Layret i d'altres. El 1919 va ser elegit diputat per Barcelona. Miravittles el va tenir de professor a primer curs, de Llengua castellana, i probablement també a quart curs, a Preceptiva literària. Miravittles jutjà la seva influència com a cabdal i ho expressà amb una certa exageració: “és, indubtablement, la impressió que a deu anys m'inspirà aquell republicà federal, escriptor i poeta, que decidí, probablement, tota la meua vida, puix que vaig ser, en política, extremadament precoç”.¹⁰²

Els republicans catalanistes de Figueres anaven elaborant un discurs en que la recuperació de la memòria històrica tenia un paper important. El 1918 es van organitzar un seguit d'homenatges a un il·lustre figuerenc: Narcís Monturiol (1819-1885). Republicà, socialista propagador de les idees d'Étienne Cabet i inventor d'un dels primers prototips de submarí, l'Ictíneo, és el model ideal del republicà preocupat per les qüestions socials, científiques i tècniques. El 2 de maig de 1918, en el marc de les Fires i Festes de la Santa Creu, es va inaugurar el monument de la Rambla, alhora que s'obria una exposició sobre la seva vida. L'impulsor de l'homenatge era Josep Puig Pujades (1883-1949), considerat “la figura intel·lectual més important dels republicans empordanesos del segle XX”¹⁰³, qui, a finals de maig va presentar un llibre biogràfic sobre Monturiol, titulat *Vida d'heroi*.¹⁰⁴ Una obra feta des d'un punt de vista “pregonament republicà i nacionalista”, com correspon a un moment i a un autor l'obra del qual “està amarada de romanticisme, d'ansia de llibertat i de

---

¹⁰¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.5.

¹⁰² Miravittles, *Gent...*, (1980, 13).

¹⁰³ Enric Pujol, “Ideologia i cultura a la Figueres republicana, 1900-1936”. A: Jaume Santaló (coord.), *Figueres, 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. (Figueres: Museu de l'Empordà, 1999), 84.

¹⁰⁴ Josep Puig Pujades, *Vida d'heroi. Narcís Monturiol. Inventor de la navegació submarina*, (Barcelona: Impremta L'Avenç, 1918).

justícia, i és ensems, intensament humana”.¹⁰⁵ En publicar-se aquest llibre Miravittles tenia només dotze anys i feia poques setmanes que havia fet l’última representació d’Àngel per Pàsqua de Resurrecció. La parròquia li havia pagat un duro com a recompensa i el seu pare li havia donat llibertat per gastar-se’l. Va decidir invertir-lo totalment en el llibre de Puig Pujades sobre Monturiol. Li va causar una gran impressió:

“El llibre em produí una impressió tremenda, perquè, més que la història del genial empordanès, era la narració, viva i senzilla, de la història de Figueres i de l’Empordà (...) Del llibre emergia una figura per a mi exaltant: Abdon Terrades, cabdill revolucionari, del que jo coneixia un descendent directe, l’espardenyer Terrades dels *quatre cantons*. Amb el llibre per tot bagatge i convidat pel senyor Terrades, vaig passar uns dies memorables al seu mas, prop d’Agullana. Allí, amb la *Vida d’heroi* a la mà i el Sr. Terrades explicant-me la vida i miracles d’Abdon (així l’anomenava) vaig formar el meu esperit a les idees que sempre han presidit la meua esperança: Catalunya, República, Democràcia, Llibertat. *Vida d’heroi* (...) és el llibre que m’ha impressionat més a la meua vida”.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Santiago Riera i Tuèbols, “Presentació”, A: Josep Puig Pujades, *Vida d’heroi. Narcís Monturiol. Inventor de la navegació submarina*, (Barcelona: Impremta l’Avenç, 1918), Edició facsimil, (Figueres: Ajuntament, 1985).

¹⁰⁶ Jaume Miravittles, “El meu recordatori”. A: *La Humanitat* (París), núm.110, (5 de maig de 1949).

2.6 L'impacte de la Primera Guerra Mundial.

La primera detenció

De 1914 a 1918 la política europea va ser sacsejada per l'extraordinari dramatisme de la Primera Guerra Mundial, en que l'Estat espanyol es va mantenir neutral. A Catalunya el posicionament majoritari, i encara més entre les esquerres, va ser a favor dels aliats, i més concretament a favor de França, estat que era considerat, com escrigué l'historiador Josep Termes, "el país de la revolució, de les llibertats, del laïcisme, de la cultura brillant".¹⁰⁷ En una ciutat tan republicana com Figueres, tan prospera físicament i espiritualment a França, l'esdeveniment es va viure amb especial intensitat. El desembre de 1918, des de Figueres, es van lliurar mil pessetes al Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans, recollides en diversos actes de solidaritat amb aquests soldats que lluitaven amb l'exèrcit francès.¹⁰⁸

Respecte a aquesta guerra, Miravittles va explicar en una conferència, durant la guerra civil, que:

"els catalans, el llur immensa majoria –gairebé podríem dir en llur totalitat- són francòfils. Lluiten i senten a favor dels aliats, perquè veuen en ells, en llur lema de lluita i en llur objectiu, la salvaguarda dels grans principis de la civilització, la garantia de les idees de llibertat i dels drets de l'home i dels ciutadans. I en aquell moment, els elements representatius de la monarquia espanyola, els militars, són els qui defensen en el nostre país les idees germanòfiles (...) Veuen en el triomf de la Germània militarista, de la Germània imperial, la permanència a la Península de la tradició històrica de l'absolutisme monàrquic".¹⁰⁹

Aquesta guerra va causar un gran impacte en Jaume Miravittles, malgrat que durant el seu desenvolupament només tenia entre vuit i dotze anys. Ell ho explicà així:

"Sempre he tingut, des de petit, un gran interès en les qüestions militars. La guerra 1914-1918 (...) la vaig seguir dia a dia i tenia un gruixut quadern de notes i de mapes dibuixats per mi mateix sobre el desenvolupament de les operacions".¹¹⁰

"La guerra europea (...) produí un gran impacte en el meu esperit". A l'habitació, que compartia amb la seva germana Antonieta, tenia un mapa de França a la paret "amb banderes clavades amb les quals anava seguint el curs de la guerra. (...) Vàrem seguir molt de prop la guerra i la consideràvem cosa pròpia:

¹⁰⁷ Josep Termes, "De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil", volum VI de Pierre Vilar, *Història de Catalunya*, (Barcelona: Edicions 62, 1987), p.270.

¹⁰⁸ *Alt Empordà*, núm. 88, (7 de desembre de 1918). Veure David Martínez Fiol, *Els "Voluntaris Catalans" a la Gran Guerra, 1914-1918*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991).

¹⁰⁹ Jaume Miravittles, *El que jo he vist a Madrid. Text taquigràfic de la conferència donada pel Comissari de Propaganda*, (Barcelona: Editorial Forja, 1938), p.19-20.

¹¹⁰ Miravittles, *Gent...*, (1980, 116).

França era, per a nosaltres, el símbol de la llibertat i l'Alemanya del kàiser la imatge de la tirania".¹¹¹

Un altre tema que l'apassionava era el futbol, i més concretament el Barça. S'establiren en el seu pensament uns paral·lelismes curiosos, que ens indiquen com, malgrat ser molt jove, seguia les notícies polítiques i militars amb gran interès:

“Los jugadores del Barcelona estaban en el mismo nivel que los héroes de la Primera Guerra Mundial. En el plano de la valoración humana yo le daba el mismo significado a Zamora que al mariscal Jofre, a Samitier que al general Foch, a Alcántara que al general Pershing. (...) estableciéndose, así, en mi conciencia íntima, una fantástica identificación: el Barcelona eran los aliados; el Español, el kaiser”.¹¹²

Ho vivia intensament. I no era un cas excepcional. Els seus companys d'institut Joan Xirau i Salvador Dalí pensaven igual. Va tenir també contactes amb d'altres joves més grans que ell i molt interessats en la política, com els germans de Joan Xirau Palau, una família de gran nivell intel·lectual. Josep (1893-1982) i Joaquim (1895-1946), professors universitaris, farien política amb la Unió Socialista de Catalunya, i Antoni (1898-1976), advocat, seria conseller de la Generalitat republicana amb ERC. Alguns diumenges anava a jugar a casa dels Xirau. “Antoni, -explicà Miravittles- que ja estudiava a Barcelona, havia inventat un joc, una mena d'escacs, amb figures militars, canons i avions, que ens permetien lliurar grans batalles entre aliats i alemanys”. Fins i tot cantaven un himne aliadòfil fet per ells mateixos.¹¹³

Però qui més el va influir va ser Martí Vilanova Purcalles. Fill d'una família de propietaris originària del poble de Terrades, era més gran que ell, tenia uns deu anys més. Era un jove alt, fort, impetuós i apassionat per l'acció política. En aquells anys de la Primera Guerra Mundial i de la postguerra va anar evolucionant des del republicanisme fins al marxisme revolucionari, que feia compatible amb el nacionalisme català. Com veurem, liderà la creació d'un grup socialista figuerenc en que van participar Miravittles i Dalí. Però va morir jove, als trenta-tres anys, després d'haver viscut a París amb Miravittles i d'haver participat, tots dos, en els fets de Prats de Molló. Miravittles el recordava així:

“La meva adolescència ha estat íntimament barrejada a la joventut de Martí; entre els elements que han contribuït a la meva formació espiritual, Martí hi ha deixat una petjada tan profunda que el considero el meu germà en la vida i el meu mestre en l'esperit.

---

¹¹¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.2-3.

¹¹² Jaume Miravittles, “Barcelona y *Barça*. Dos estados de conciencia”. A: *Barça*, núm. 840, (21 de desembre de 1971). Hi ha una confusió cronològica, ja que els jugadors Zamora i Samitier entren al Barça els primers anys 20, quan la Primera Guerra Mundial ja havia finalitzat.

¹¹³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.3.

En acabar la guerra europea, jo tenia deu anys, ell en tenia vint.¹¹⁴ Als mítings, per poder veure l'orador, ell m'alçava al damunt de les espatlles. En aquests època i sota la impulsió de Martí Vilanova, Salvador Dalí visqué el període més romàntic i generós de la seva existència".¹¹⁵

La politització creixent de Miravittles no passava només per les lectures, les discussions amb els amics o els jocs. El 1917, amb onze anys, va participar en manifestacions que es van fer per protestar contra la destitució de l'alcalde republicà i la seva substitució per un de monàrquic, nomenat per reial ordre.¹¹⁶ Amb el seu grup d'amics, va participar en manifestacions, "con barretina y la bandera federal", a favor dels voluntaris catalans que participaven en la Gran Guerra.¹¹⁷

La victòria aliada del novembre de 1918 va ser molt celebrada a Figueres per part dels republicans catalanistes i de la població en general. *Alt Empordà* en va fer aquesta crònica:

"La notícia de l'armistici ha estat rebuda en la nostra ciutat amb grans manifestacions de joia. Els carrers s'han omplert de banderes per a festejar la pau i el triomf dels aliats. És d'admirar, sobretot, la gran profusió de banderes catalanes que s'han col·locat".¹¹⁸

I, referint-se a una manifestació feta el 17 de novembre de 1918, deia:

"L'acte de simpatia a les victorioses nacions aliades (...) fou veritablement digne (...) Si la pluja no hagués destorbat la celebració de la manifestació pública que s'anunciava per aquell dia, hauria estat d'una grandiositat potser mai vista a Figueres".¹¹⁹

Segons Miravittles aquesta celebració del triomf aliat va produir xocs amb els oficials del Regiment de Sant Quintí.¹²⁰ Miravittles explicà, en diversos escrits, que en aquests incidents hi va participar amb els seus amics Martí Vilanova i Dalí:

"el dia de la proclamació de l'armistici (...) una immensa manifestació popular va recórrer els carrers (...) I contra aquesta manifestació popular, a Figueres i en altres poblacions, els tinents i els capitans de l'Exèrcit de la

---

¹¹⁴ En realitat en tenia dotze i Vilanova vint-i-dos. Vilanova tenia 28 anys el 1924, segons Josep Clara, "Salvador Dalí, empresonat per la dictadura de Primo de Rivera". A: *Revista de Girona*, núm.162 (gener-febrer 1994), p.55.

¹¹⁵ Jaume Miravittles, "Martí Vilanova, el meu germà gran". A: *La Rambla de Catalunya*, núm.46, (9 de febrer de 1931).

¹¹⁶ "Met Miravittles, premi Josep Pla", A: *L'Empordà* (Figueres), núm.98, (9 de gener de 1980).

¹¹⁷ Fèlix Pujol entrevista a Jaume Miravittles, A: *La Vanguardia* (8 de gener de 1980).

¹¹⁸ *Alt Empordà*, núm.85, (16 de novembre de 1918).

¹¹⁹ *Alt Empordà*, núm.86, (23 de novembre de 1918).

¹²⁰ Les notícies de premsa sobre les manifestacions populars no esmenten aquests enfrontaments. Sembla, però, que sí que hi va haver en aquells anys algun conflicte entre militars i figuerencs per motius polítics, però no en tenim la data precisa. Josep M. Bernils cita un enfrontament d'aquest estil entre militars i catalanistes, però el situa abans del final de la guerra, cap a 1916-1917. Josep M. Bernils i Mach, *Marià Pujulà i Vidal*, (Figueres: Ajuntament, 1999), p.20.

monarquia, es contramanifestaren amb violència. Hi hagué ferits, es produïren incidents greus”.¹²¹

“Martí Vilanova, el futur heroi de Prats de Molló, fou aleshores –als seus 22 anys fornits- el líder d’un moviment que assolí caràcter de violència i de subversió. Des de la meua feble fisiologia vaig participar en diversos actes que constituïen delictes polítics. La policia va visitar el meu pare i el feren responsable de la meua conducta”.¹²²

Quins són aquests delictes polítics? Es deu referir a un fet que devia produir-se aquells mateixos dies de celebració de la victòria aliada. Miravittles el va explicar poques vegades i sense gaires detalls. Ell i Dalí van anar a l’institut on estudiaven i hi van cremar la bandera espanyola. Ho explicà així:

“Per a mi, la bandera espanyola era la bandera que sempre havia vist al costat de la bandera de l’absolutisme, al costat de les banderes d’Alemanya. (...) I per a manifestar d’una manera violenta l’odi que ens produïa l’absolutisme monàrquic, (...) el pintor Dalí i jo pujàvem a l’Institut de Segona Ensenyança de Figueres i cremàvem la bandera espanyola, que en aquell moment, per a nosaltres, era la bandera de la Monarquia, de l’Imperialisme i dels germanòfils; d’aquells que volien ofegar a Europa i al món, les idees de la Llibertat i de la Dignitat ciutadana”.¹²³

Anna Cusí, companya d’estudis a l’institut, explicà a Carlos Rojas que Miravittles i Dalí van ser detinguts per cremar una bandera espanyola.¹²⁴ El testimoni de Jaume Miravittles fill també coincideix. El seu pare explicava que, sent adolescent, ell i Dalí havien passat una nit al calabós per cremar una bandera espanyola.¹²⁵ Els pares de Miravittles van haver de pagar una multa de 500 pessetes imposada per un jutge.¹²⁶ Dalí tenia catorze anys i Miravittles dotze.

La victòria aliada va omplir d’optimisme els republicans i catalanistes. Quatre imperis coronats havien caigut: el rus, l’alemany, el turc i l’austro-hongarès. A tots quatre antics centres imperials s’hi van aixecar sistemes republicans. La doctrina del president nord-americà Thomas Woodrow Wilson sobre el dret dels pobles a disposar d’ells mateixos va possibilitar que algunes reivindicacions nacionals de l’est europeu fossin satisfetes. Un seguit

---

¹²¹ Miravittles, *El que jo he vist a Madrid...*, (1938, 20-21). En un altre lloc diu que la manifestació dels incidents es produí el dia que s’inaugurava el canvi de nom del carrer *Subida del Castillo* pel d’*Avinguda de Woodrow Wilson* amb la col·locació d’una placa. Això es va fer el 5 de maig de 1919 i les cròniques no parlen de cap incident. Miravittles, *Gent...*, (1980, 18).

¹²² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.5

¹²³ Miravittles, *El que jo he vist a Madrid...*, (1938, 21).

¹²⁴ Carlos Rojas, *El mundo mítico y mágico de Salvador Dalí*, (Barcelona: Plaza-Janés, 1985), p.232.

¹²⁵ Entrevista a Jaume Miravittles i Rogers, 22 de juliol de 2005.

¹²⁶ Ressenya d’una conferència de J. Miravittles a L’Havana el gener de 1950, *La Nova Catalunya* (L’Havana), (març-abril 1950).

de pobles van assolir la independència nacional i van constituir les seves repúbliques: Finlàndia, Polònia, Estònia, Letònia, Lituània, Hongria i Txecoslovàquia. A Figueres la Pujada del Castell es va batejar com a Avinguda de Woodrow Wilson.¹²⁷

Catalunya, mentrestant, disposava des de 1914 d'un òrgan de descentralització administrativa, sorgit de la coordinació de les diputacions provincials, la Mancomunitat, que malgrat les seves reduïdes possibilitats, va realitzar una important tasca en els camps de les obres públiques, de l'educació i de la cultura.¹²⁸ A Figueres en van tenir un exemple significatiu amb la construcció de la Biblioteca, al lloc de l'antiga presó. El desembre de 1918 es va posar la primera pedra, amb la presència d'Eugeni d'Ors, i s'inaugurava el juliol de 1922.¹²⁹ La Mancomunitat no podia oferir resultats espectaculars, però mostrava les possibilitats que s'obririen amb un autèntic autogovern i això anava escampant la consciència nacionalista. D'altra banda, la Lliga Regionalista, el partit que ostentava la presidència de la Mancomunitat, havia participat en el govern espanyol del novembre de 1917 al novembre de 1918 sense obtenir l'autonomia. Tant el panorama internacional com la situació espanyola van portar, doncs, els polítics catalanistes, tant els de la Lliga com els republicans, a encetar una campanya, a finals de 1918, per exigir, una vegada més, l'autogovern. Els diputats catalans van presentar un primer projecte d'Estatut d'Autonomia a Madrid, que va ser acollit tant per la premsa com pels polítics monàrquics amb acusacions de separatisme. A Catalunya es van fer manifestacions d'adhesió a l'autonomia, a les que es va respondre amb la suspensió de les garanties constitucionals, que ocasionà incidents i detencions. El gener de 1919 la Mancomunitat, els parlamentaris i els municipis van aprovar un nou projecte d'Estatut que no es va arribar a discutir a les Corts. El febrer de 1919 els parlamentaris catalans, en una proposta defensada per August Pi i Sunyer, diputat republicà per Figueres, van demanar un referèndum que a Catalunya es pogués pronunciar.¹³⁰ Una proposició que no es va arribar a votar perquè el cap de govern, el comte de Romanones, va suspendre les sessions de Corts.

---

¹²⁷ Miravittles, *Gent...*, (1980, 18).

¹²⁸ Sobre aquesta institució, veure Albert Balcells, Enric Pujol, Jordi Sabater, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1996) i Enric Ucelay Da Cal, "La Diputació i la Mancomunitat 1914-1923", a Borja de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, vol.II, (Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987), p.93-139.

¹²⁹ Jaume Santaló (coord.), *Figueres, 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. (Figueres: Museu de l'Empordà, 1999), 252-253.

¹³⁰ Santiago Albertí, *El republicanisme català i la Restauració monàrquica (1875-1923)*, (Barcelona: Albertí editor, 1972), p.445. Sobre la campanya veure també Albert Balcells; Enric Pujol; Jordi Sabater, *La Mancomunitat de Catalunya i l'Autonomia*, (Barcelona: Proa, 1996.), Enric Ucelay Da Cal, "La Diputació i la Mancomunitat, 1914-1923", a Borja de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, vol II, (Diputació de Barcelona, 1987) i Josep M. Poblet, *El moviment autonomista a Catalunya els anys 1918-1919*, (Barcelona: Pòrtic, 1970).

L'Alt Empordà va participar intensament en aquesta campanya. Moltes entitats i publicacions de Figueres van enviar telegrams a Madrid, al govern espanyol, demanant l'autonomia: Lliga Nacionalista de l'Alt Empordà, Joventut Nacionalista, *Alt Empordà*, *Empordà Federal*, Orfeó Germanor Empordanesa, Joventut Republicana Nacionalista, Centre d'Unió Federal Nacionalista Republicana i Grup Socialista Figuerenc. També ho van fer molts ajuntaments i entitats de la comarca, de municipis com Roses, Mollet d'Empordà, Borrassà, Campmany, Torroella de Fluvià, Sant Miquel de Fluvià, Lledó d'Empordà, Peralada, Port de la Selva, Llançà, Pau, Vilabertran, Palau-saverdera, Portbou i Sant Llorenç de la Muga. Es va fer una gran manifestació per acompanyar fins a l'estació i acomiadar l'alcalde de Figueres i els altres delegats dels ajuntaments de la comarca que anaven a Barcelona per assistir a l'Assemblea d'Ajuntaments que el 26 de gener de 1919 va aprovar el projecte d'Estatut d'Autonomia. Una jornada vibrant i entusiasta, segons la crònica que en va fer l'*Alt Empordà*:

“mai havíem vist a Figueres una cosa igual (...) El comerç figuerenc ha tancat les seves portes a fi de donar lleure als seus dependents perquè assistissin a la manifestació”. A la plaça de l'Ajuntament “s'hi anava congregant una multitud compacta, per damunt de la qual s'hi veien voleiar infinitat de banderes catalanes. La multitud ha entonat diverses vegades *Els Segadors* mentre es succeïen els visques a Catalunya (...) Totes les societats figuerenques amb les seves banderes hi ha concorregut”. A l'estació “no podem dir amb exactitud els milers i milers de persones congregats en els molls de l'estació. La multitud envaïa els cims dels vagons allí detinguts i fins en els arbres s'hi acumulaven. Mentre s'esperava l'arribada del correu es continuava el cant de *La Marsellesa* i *Els Segadors* (...) Tothom lluïa llacets de la bandera de Catalunya (...) En un dels vagons on hi marxaven els delegats, hi han estat col·locades dues banderes catalanes i un gros rètol amb un *Visca Catalunya!* que havien portat els estudiants a la manifestació”.¹³¹

Un cop més, però, la demanda d'autonomia va ser rebutjada. La gran mobilització efectuada, però, no va ser envà. Les negatives espanyoles van tenir l'efecte d'estendre el sentiment catalanista. Miravittles recordava, en una entrevista del 1980, la campanya de 1918-1919 com un de les vivències que el van influir.¹³²

---

¹³¹ *Alt Empordà*, núm. 95, (25 de gener de 1919).

¹³² Fèlix Pujol entrevista a Jaume Miravittles, A: *La Vanguardia* (8 de gener de 1980).

2.7 El grup de socialistes de Figueres

L'esclat de la Primera Guerra Mundial va obrir una conjuntura favorable per a l'expansió de la indústria catalana. Es va incrementar la demanda de treball, però els preus dels queviures bàsics augmentaven constantment, devaluant el poder adquisitiu dels salaris. Aquesta situació va afavorir la sindicació dels obrers, que a Catalunya es van anar enquadrant majoritàriament a la CNT. Va augmentar també la conflictivitat laboral, que va ser especialment intensa entre 1918 i 1920. En algunes ocasions els obrers van aconseguir millores salarials i laborals, com el límit màxim de vuit hores de treball, aconseguit el 1919. Però la mobilització obrera sovint comportava també campanyes de repressió governamental indiscriminada que desorganitzava i radicalitzava els sindicats. Es va produir també una autèntica guerra social pels carrers de Barcelona i altres ciutats industrials entre pistolers anarcosindicalistes i d'altres relacionats amb el Sindicat Lliure, la patronal i les autoritats. Els anys de la guerra i els de la postguerra van ser, doncs, d'agudització dels enfrontaments socials.¹³³

A Figueres la incidència d'aquesta conflictivitat va ser ben reduïda. Tal com hem vist a l'apartat 2.2, la manca d'indústries d'importància, les reduïdes dimensions de les empreses i el predomini del comerç van limitar la implantació sindical i el nivell de conflictivitat laboral. El 1919 hi havia a Figueres 9 societats obreres. Altres poblacions de les comarques gironines amb menys habitants tenien més associacions obreres. N'hi havia 12 a Blanes, 13 a Palafrugell i 16 a Sant Feliu de Guíxols. El 1920 l'Alt Empordà era la més poblada de les comarques gironines. Fent una comparació amb aquestes comarques veiem que hi vivia el 21,7 % de la població. En canvi, el 1919 les seves societats obreres només representaven l'11,7 % del conjunt i el desembre de 1919 els afiliats de la CNT de l'Alt Empordà només eren el 2,1 % del total de les comarques gironines.¹³⁴

Malgrat tot, també va produir-se una creixent organització dels obrers de Figueres. La Federació local de la CNT tenia 120 afiliats el 1918 i un any després ja eren 651. També hi havia altres sindicats, com la Unió de Dependents i la Unió de Cambrers i Cuiners, amb 35 i

---

¹³³ Algunes obres importants sobre el tema són Albert Balcells, *El sindicalisme a Barcelona, 1916-1923*, (Barcelona: Ed. Nova Terra, 1965); Pere Gabriel, *Classe obrera i sindicats a Catalunya (1903-1920)*. Tesi doctoral, 3 vol.. (UB, 1981); Josep Lluís Martín Ramos, *Las huelgas en Barcelona (1914-1923)*, Tesi doctoral, (UAB, 1983); Maria Amàlia Pradas Baena, *L'anarquisme i les lluites socials a Barcelona 1918-1923: la repressió obrera i la violència*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003).

¹³⁴ Francesc Ferrer i Gironès, *Els moviments socials a les comarques gironines*, (Girona: Diputació, 1998), p.155, 401.

86 associats respectivament el 1920.¹³⁵ Aquestes dues societats, properes al sindicat socialista UGT, sembla que estaven en bones relacions amb els republicans nacionalistes que governaven l'ajuntament.¹³⁶

No s'hi van produir conflictes laborals greus, però sí que hi va haver un degoteig de petites vagues, per demanar les 8 hores de treball i augments de sou. El 1915 en van fer 143 basters d'una fàbrica de motxilles. L'any següent 24 treballadors d'una fundició de ferro. El 1917 van fer vaga els paletes i 14 obrers d'una blanqueria. El 1918 als rams de la foneria i de la construcció. El 1919 els carters, fusters, dependents de barberia i dependents de sastreria. El 1920 van fer vaga 212 treballadors de la construcció i el 1921 els flequers van fer una vaga solidària.¹³⁷

D'altra banda la Revolució Russa de 1917 va il·lusionar els sectors revolucionaris de l'esquerra política i sindical de tot el món: la revolució obrera era possible. Davant del nou estat soviètic i les seves creacions, com la III Internacional, el PSOE va rebutjar majoritàriament vincular-s'hi, però va patir dues escissions dels sectors favorables, el 1920 i el 1921, que van fusionar-se aquest darrer any formant el Partit Comunista d'Espanya. En canvi la CNT, malgrat el seu caràcter anarcosindicalista, va decidir el desembre de 1919 adherir-se a la Internacional Comunista. Un acord, però, que va ser anul·lat en un altre congrés del juny de 1922. Aquesta situació sorprenent va ser possible per l'orientació revolucionària dels cenetistes, molt més decidida que la dels socialistes, per la repressió que va patir la CNT en aquells anys, que mantenia a molts dirigents a la presó, i per la manca d'informacions sobre el que realment succeïa a Rússia. A Catalunya, on la presència socialista era testimonial, l'incipient ideologia comunista va arrelar sobretot entre alguns nuclis cenetistes, encapçalats per Joaquim Maurín i Andreu Nin.¹³⁸

La conflictivitat obrera que hi havia a Catalunya i a la resta de l'estat, unida a la conjuntura revolucionària que es va obrir amb la Revolució Russa i que va continuar amb la guerra civil russa i amb les fracassades revolucions comunistes del 1919 a Alemanya i Hongria, van impressionar profundament a Jaume Miravittles i als seus amics, fortament polititzats. Tots aquests fets van anar modelant la seva ideologia, un revolucionarisme

---

¹³⁵ Francesc Ferrer, *Els moviments...*, (1998, 157, 158, 161).

¹³⁶ Manuel Moreno, *El personal polític...*, (2004, 185).

¹³⁷ Francesc Ferrer, *Els moviments...*, (1998, 178, 395, 396, 398, 400, 402 i 403); Manuel Moreno, *El personal polític...*, (2004, 185)

¹³⁸ Sobre l'impacte de la Revolució Russa a Catalunya, veure Josep Termes, "Repercussions de la revolució bolxevic de 1917 a Catalunya". A: Josep Termes, *Històries de la Catalunya treballadora*, (Barcelona: Empúries, 2000), p.117-133, (publicat inicialment a Serra d'Or el 1967) i Pere Gabriel, "La revolució d'octubre i la CNT". A: *L'Avenç*, núm. 9 (1978), p.59-61.

inconcret que era una combinació de republicanisme federal, anarcosindicalisme i comunisme soviètic. El mateix Miravittles ho va explicar amb aquestes paraules:

“Tota la colla d'*Studium* érem pro-aliats i pro-sindicalistes i els nostres herois eren Joffre, Foch, Clemenceau, Wilson, el *Noi del Sucre*, Àngel Pestaña i, després de l'any 1917, Lenin i Trotsky. Tots barrejats sense distingir entre el patriotisme conservador de Clemenceau i l'esquerrisme esquerrà de Trotsky.”¹³⁹

Això també es veu en el diari que Dalí va redactar els anys 1919 i 1920. És un text fortament polititzat. Hi sovintegen les crítiques als governs burgesos i als militars. D'aquests diu que en passar davant d'ells sent “aversió, odi i repugnància.”¹⁴⁰ En canvi, parla bé de “el nostre bon diputat”¹⁴¹, el republicà catalanista August Pi i Sunyer. Es refereix també als “ideals lluminosos i sublims del sindicalisme”¹⁴²; escriu sobre el “company Pestaña”, els “companys obrers de Barcelona”¹⁴³ i la “revolució mundial que s'apropa”, afegint que “jo l'espero amb ànsia i desig”.¹⁴⁴ Però el tema que el tenia entusiasmat, i que apareix sovint al diari, era la revolució soviètica i l'èxit dels bolxevics en la guerra civil russa. En les seves anotacions la defensa dels comunistes soviètics inclou l'acceptació, transitòria, d'una dictadura, com a mal imprescindible per assolir un bé. Escriu “Visca la república dels soviets! I si per arribar a una vera democràcia i a una vera república social, és necessària, abans, una tirania. Visca la tirania!”¹⁴⁵ Fins i tot en certs moments fa anotacions favorables al terrorisme, com quan escriu “A Barcelona han tirat una altra bomba. Altra volta el terrorisme! Millor!”¹⁴⁶

En aquests anys Dalí i Jaume Miravittles es veuen sovint i parlen molt de política, un tipus de conversa que, de fet, continuarien durant gairebé tota la vida. El 21 de gener de 1920 Dalí apunta al seu diari “amb en Met, hem canviat impressions sobre tot lo que commou el món: lo de Rússia... Feia temps que no ens havíem vist i hem conversat llarg rato fins l'hora de dinar; quasi sense pensar i tot caminant ens hem trobat dalt del castell, davant per davant de l'asselellat Empordà”¹⁴⁷

Dalí era un jove molt ben informat. Llegia les publicacions que arribaven a casa seva: el diari liberal de Madrid *El Sol*, el republicà de Barcelona *La Publicidad* i les revistes

---

¹³⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics, Carpeta 2, p.4.

¹⁴⁰ Salvador Dalí, *Un diari: 1919-1920. Les meves impressions i records íntims*, a cura de Fèlix Fanés, (Barcelona: Fundació Gala-Salvador Dalí, 1994), p.58.

¹⁴¹ Dalí, *Un diari...*, (1994, 30).

¹⁴² Dalí, *Un diari...*, (1994, 46).

¹⁴³ Dalí, *Un diari...*, (1994, 26).

¹⁴⁴ Dalí, *Un diari...*, (1994, 27).

¹⁴⁵ Dalí, *Un diari...*, (1994, 27).

¹⁴⁶ Dalí, *Un diari...*, (1994, 38).

¹⁴⁷ Dalí, *Un diari...*, (1994, 70).

il·lustrades *Blanco y Negro* i *Mundo Gráfico*.¹⁴⁸ L'octubre de 1921 estava subscript a *L'Humanité*, portaveu del Partit Comunista Francès.¹⁴⁹ En canvi, no sabem quines publicacions llegia Miravittles en aquesta etapa. És possible que a casa de Dalí tingués accés a aquestes publicacions, almenys en l'etapa en que feia classes de matemàtiques a Dalí, com també pot ser que anés a llegir premsa al Casino Menestral. Era a prop de casa seva, el seu pare hi anava sovint i sabem també que visitava la biblioteca per llegir llibres.

En política el punt de referència de Miravittles i Dalí era un grup socialista local que dirigia Martí Vilanova. No sembla que tingués una activitat contínua ni una estructura massa estable. Actuava en moments d'especial efervescència política. La primera notícia que en tenim és el telegrama que el "grup socialista figuerenc" va adreçar, el novembre de 1918, en plena campanya autonomista, al govern espanyol, exigint l'autogovern de Catalunya. Va signat per Martí Vilanova, Josep Soler Grau, professor de l'Institut, i J. Brugués Trias.¹⁵⁰

En aquell moment el grup socialista era més un sector esquerrà del republicanisme figuerenc que un nucli independent. La prova és que quan, el 10 d'octubre de 1920 hi ha una assemblea de la Unió Federal Nacionalista Republicana de l'Empordà per discutir l'adhesió a la III Internacional, l'organisme comunista sorgit a Moscou l'any anterior, alguns dels seus membres hi participen. A finals de 1919 una assemblea del Partit Republicà Català, al qual estava adherida la U.F.N.R. de l'Empordà, acceptà, a proposta de Francesc Layret i Lluís Companys, l'adhesió a la Internacional Comunista. August Pi i Sunyer, el diputat per Figueres, va ser un dels pocs que s'hi oposà clarament. I a l'assemblea que els republicans catalanistes de Figueres van fer, uns mesos després, per a discutir el mateix la posició de Pi i Sunyer fou la majoritària. Martí Vilanova, Rafael Ramis i Josep Soler hi van defensar, sense èxit, l'adhesió a la Internacional.¹⁵¹ En aquests anys posteriors a la Gran Guerra hi va haver una certa confusió a les fileres esquerranes, motivada per l'impacte de la Revolució Russa i per les convulsions socials derivades de la guerra. Era difícil distingir entre els republicans, els republicans que s'acostaven al socialisme i els socialistes i sindicalistes que abraçaven el comunisme.

Aquesta discussió de l'octubre de 1920 sobre l'adhesió a la III Internacional potser va acabar de separar el grup socialista dels republicans. El cas és que un any després el grup socialista ja és a punt de treure una publicació i de preparar una candidatura pròpia a les

---

¹⁴⁸ Gibson, *La vida...*, (2003, 106)

¹⁴⁹ Gibson, *La vida...*, (2003, 126).

¹⁵⁰ *Alt Empordà*, núm. 87, (30 de novembre de 1918)

¹⁵¹ Fèlix Fanés, "Notes". A: Salvador Dalí, *Un diari...* (1994, 223-224); Jaume Miravittles, "Parlament pronunciat per Jaume Miravittles, en la vetllada necrològica organitzada per l'A.E.P. en memòria de Martí Vilanova". A: *Revista Ateneu* (Barcelona), núms.3 i 4, (febrer-març de 1932), p.16.

eleccions municipals que s'acosten. Jaume Miravittles explicà que Dalí i ell, “capitanejats per Martí fundarem un grup, *Renovació Social*, adherit a la III Internacional. Ha estat, segurament, el primer crit a favor de Rússia que s'ha donat a Espanya”.¹⁵² A inicis de desembre de 1921 aquest grup va distribuir un full titulat *A la opinió figuerenca* on es donava a conèixer. El 26 del mateix mes van publicar el primer número de *Renovació Social*, “Quincenal (sic) portaveu d'un grup de socialistes d'aquesta Ciutat”. Miravittles no hi devia publicar cap text, ja que el 1931 escrivia: “Encara avui puc llegir els exemplars on es poden llegir articles magnífics de Martí, Dalí i Ramis. Jo encapçalo una llista de subscripció als nens russos amb un *duro*”.¹⁵³ Aquest primer número és l'únic que es conserva, però probablement a inicis de 1922, tenint en compte la candidatura municipal, se'n devia publicar algun més. Però ja en aquest primer número s'informava que el Govern Civil de Girona havia negat la legalització del nou partit.

Els components d'aquest grup procedien sobretot del republicanisme. La principal diferència amb els republicans era la qüestió social. Els acusaven de dir-se seguidors de la doctrina social de Pi i Margall quan, a l'hora de la veritat, “la gran majoria (...) regularien esporuguits quan es tractés de posar en pràctica lo establert en el programa que ha constituït el trampolí de la seva política”. Continuaven, però, considerant-se republicans, “perquè mai podrem transigir amb cap poder que no derivi del Poble”. També criticaven els republicans per un excés de localisme: “limiten la seva actuació a treballar per la Ciutat”. Es declaraven, però, “ben figuerencs” i “ben catalans”, proposant-se també treballar per “redimir a la nostra Catalunya” i “la reivindicació i alliberament dels atropellats proletaris”. I afirmaven ser l'organització “de veritat socialista, republicana i nacionalista”.¹⁵⁴ En un altre text s'autoproclamen els “verament revolucionaris” i afirmaven: “ens llencem a la lluita amb coratge i amb fe, al costat dels nostres companys Russos i de la III Internacional”; assegurant, a més, que “actualment l'ideal comunista és el que ens sembla més a la vora de la perfecció”.¹⁵⁵ A més d'aquest manifestos definitoris hi ha un escrit del revolucionari rus Stepniak i altres sense signar o signats amb pseudònims, amb títols com *Socialisme i anarquisme* i *Nostre nacionalisme*. Un d'ells, signat per Jak, s'ha atribuït, per l'estil i per la temàtica artística, a Dalí: *De la Rússia dels Soviets. Un museu de pintura impressionista a Moscou*.

---

¹⁵² Jaume Miravittles, “Martí Vilanova, el meu germà gran”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.46, (9 de febrer de 1931).

¹⁵³ Jaume Miravittles, “Martí Vilanova, el meu germà gran”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.46, (9 de febrer de 1931).

¹⁵⁴ “Qui som i què volem”. A: *Renovació Social*, núm.1, (26 de desembre de 1921).

¹⁵⁵ “El més enllà”. A: *Renovació Social*, núm.1, (26 de desembre de 1921).

Dels textos d'aquest grup de socialistes de Figueres, que va desaparèixer sense haver passat de ser un esbós, no se'n dedueix que tinguessin cap referent exterior, ni català ni espanyol, més enllà de l'entusiasme per la Rússia soviètica. Era un grup independent d'àmbit figuerenc, comunista, republicà i nacionalista català, i amb aquests ingredients no hi havia cap organització al país que els pogués servir de punt de referència. És un grup local pioner, un clar antecedent de partits dels anys trenta com el Bloc Obrer i Camperol o el Partit Català Proletari. La creació de partits d'àmbit reduït, comarcal o local, que després es federaven, o no, amb organitzacions més grans, era ben freqüent en aquells temps. El partit hegemònic durant els anys trenta a l'Empordà era d'àmbit comarcal, la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, integrada a Esquerra Republicana de Catalunya, que funcionava com una federació de grups.

Quan es va publicar *Renovació Social* faltava molt poc per a les eleccions municipals, que es van celebrar el 5 de febrer de 1922. El grup de socialistes ja tenia un regidor a l'Ajuntament, Rafael Ramis Romans, un mestre nascut el 1880. Feia molts anys que actuava políticament amb els republicans. Havia estat director del seu portaveu, *Empordà Federal*, del 1911 a 1916. Havia estat elegit regidor en les eleccions de 1911, 1913 i 1920, sempre en les llistes republicanes, aquest darrer cop com a integrant de la Coalició Federal-Nacionalista. Aquesta vegada, però, els socialistes van presentar la seva pròpia candidatura, integrada, en els diferents districtes, per Martí Vilanova, Bujons, Trulls, Comas i Noguera. Les candidatures socialistes van obtenir 109 vots i cap regidor. Els republicans nacionalistes en van obtenir cinc, els republicans radicals dos i els nacionalistes de la Lliga dos.¹⁵⁶ Rafael Ramis, però, va continuar sent regidor, ja que es tractava d'una renovació parcial. Per tant el nou ajuntament quedava constituït per deu republicans nacionalistes, cinc nacionalistes de la Lliga, dos republicans radicals i un republicà socialista.

El grup socialista figuerenc, però, no es va acabar de consolidar. A part dels impediments posats a la seva legalització, dos membres van marxar de Figueres després de l'estiu de 1922 (Jaume Miravittles a Barcelona per estudiar enginyeria i Salvador Dalí a Madrid per fer estudis artístics) i aviat, amb la Dictadura de Primo de Rivera, la seva actuació va ser inviable.

---

¹⁵⁶ Manuel Moreno, *El personal polític...*, (2004, 200).

2.8 Futbolista de la Unió Esportiva Figueres

Jaume Miravittles sempre va ser un home vitalista. A més dels diaris i els llibres necessitava el contacte humà, l'exercici físic, conèixer gent. I sempre va tenir un gran interès en l'esport, especialment en el futbol. El seu primer contacte amb aquest esport va ser al pati de l'escola dels Germans Maristes. Tenia entre vuit i deu anys i els partits de futbol, amb unes pilotes petites, “de la grandària d'una bola de billar”,¹⁵⁷ eren la seva principal distracció a les hores d'esbarjo. Un dels que també hi jugaven era Salvador Dalí, que ocupava la posició de porter. “Dalí –explicà Miravittles- fou un excel·lent porter i feia parades ja molt impressionants”.¹⁵⁸ Aquesta afició va anar creixent amb els anys i aprofitaven les estones que els estudis els deixaven lliures per jugar a futbol.

L'abril de 1919 es va crear la Unió Esportiva Figueres de la unió de dos equips anteriors. L'Ajuntament li va cedir el terreny anomenat l'Horta de l'Institut per adequar-lo com a camp de futbol. Era a tocar de l'Institut i des de les finestres de les aules, diu Miravittles, “vèiem el camp del Figueres, amb portes, amb demarcació feta a la calç (...) patíem per poder anar-hi a jugar”.¹⁵⁹ Acostumats a jugar en qualsevol descampat, amb porteries fetes amb quatre pedres, i sense pilotes reglamentàries, aquell camp els devia semblar meravellós. Van demanar el permís per poder-hi jugar a les estones lliures i el van obtenir. Es van comprar també una autèntica pilota de futbol, però de segona mà.

El president de la U.E. Figueres, Bernat Palmer, va veure jugar a Miravittles, li va trobar qualitats i li va proposar jugar amb l'equip de la ciutat.¹⁶⁰ Probablement això va ser el 1920. Miravittles només tenia catorze anys i entrà, de moment, a l'equip reserva. Durant la temporada 1920-1921 va jugar amb els reserves, amb esporàdiques alineacions amb el primer equip. A partir de la temporada 1921-1922, amb només quinze anys, ja el trobem formant part de l'equip titular de la U.E. Figueres. Va ocupar, gairebé sempre, la posició de mig. Jaume Sunyer, qui, com ja hem dit, seria el seu futur cunyat, ocupava la posició de davanter al mateix equip. El Figueres va jugar, en aquella temporada 1921-1922, un campionat provincial en que també van intervenir equips de Blanes, Girona, Portbou i Sant Feliu de Guíxols, l'equip guanyador. També van jugar contra molts altres equips catalans, fins i tot amb el R.C.E. Espanyol i el F.C. Barcelona. Amb aquest darrer es van fer dos partits, el juliol de

---

¹⁵⁷ Jaume Miravittles, *Els gols del Barça. Primera part*, (Barcelona: Edicions Sirocco, 1981), p.10.

¹⁵⁸ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 11).

¹⁵⁹ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 11).

¹⁶⁰ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 12).

1922, que van causar una gran expectació. Un el va guanyar el Figueres i l'altre el Barça. La premsa va comentar: “no sols tot Figueres va traslladar-se al camp de joc, sinó que de tots els pobles dels voltants de la capital de l'Empordà hi acudiren novells sportmens freturosos d'admirar els equips contendents. Una gernació immensa omplí els llocs destinats a populars i també les llotges estaven curulles d'integrants”.¹⁶¹ També van anar a Figueres un equip de València i un de Lunel (França). El juny de 1922 es va tornar la visita a aquesta localitat francesa. En total 60 partits jugats i 35 de guanyats.

Les cròniques esportives, que ja sovintejaven en la majoria de setmanaris figuerencs, remarcaren la joventut de Miravittles i el fet de no tenir encara el cos prou desenvolupat, així com les seves qualitats. Alguns exemples: ”En Miravittles ens demostrà que quan sigui *fet* esdevindrà un mig-centre ideal”¹⁶², “En Miravittles fou la revelació. Actuà (...) de mig centre, i ens volgué demostrar que malgrat el seu poc cos i els seus pocs anys, cobreix aquell lloc perfectament”¹⁶³ i, encara, “brillà damunt la bona tasca dels jugadors figuerencs la magnífica feina de Miravittles”.¹⁶⁴ En el balanç de final de temporada, el comentarista esportiu *Ròdix* deia sobre Miravittles: “Ha fet una temporada brillantíssima, essent junt amb Prats i Colls els que més han demostrat el seu saber. De tècnica gairebé perfecta i de valor reconeguda, ha sabut escalonar el lloc de bon jugador en la primera temporada que ha pres part”.¹⁶⁵

Per a un jove socialista com ell, el futbol, a més de les satisfaccions pròpies de la pràctica esportiva, tenia altres al·licients. La pràctica esportiva encara era una activitat força elitista. Calia tenir temps i diners per a dedicar-s'hi. Però el futbol, com s'ha afirmat, “fou, de bon principi, l'esport més a l'abast de la majoria”.¹⁶⁶ Era un dels esports més populars, practicat també per alguns joves treballadors. Al Figueres, per exemple, Miravittles explica que hi havia tres estudiants, un era ell i un altre era Jaume Sunyer Pi, però també hi havia un pintor, dos paletes, un picapedrer...¹⁶⁷ A més, des del punt de vista de l'idealisme revolucionari de Miravittles i els seus companys del grup socialista de Figueres, l'esport era una preparació per a quan calgués utilitzar la força física per fer la revolució. Així, al portaveu *Renovació Social* hi havia una secció titulada *Cultura física*. En un comentari d'un partit de

---

¹⁶¹ Citat per Josep M. Bernils i Mach, *75 anys de la Unió Esportiva Figueres*, (Figueres : U.E. Figueres, 1995), p.22.

¹⁶² *La Veu de l'Empordà*, núm. 908, (4 de març de 1922).

¹⁶³ *La Veu de l'Empordà*, núm. 912, (1 d'abril de 1922).

¹⁶⁴ *La Veu de l'Empordà*, núm. 922, (10 de juny de 1922).

¹⁶⁵ Ròdix, “Resum de la temporada futbolística 1921-1922 a Figueres”. A: *La Veu de l'Empordà*, núm.931, (12 d'agost de 1922).

¹⁶⁶ Xavier Pujadas, Carles Santacana, *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya*, vol.1, 1870-1931, (Barcelona: Diputació de Barcelona-Columna, 1993), p.54.

¹⁶⁷ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 12).

futbol, s'afirmava: "Aixís com desitgem un progrés intel·lectual per fer més viable la renovació social; també propugnem per un major desenrotlló de la cultura física, que dongui a n'els homes una més forta resistència per a la lluita" (sic).¹⁶⁸

I també tenia l'atractiu de la novetat, de la moda. L'esport, juntament amb moltes altres coses com el cinema, els automòbils o la música de jazz, formava part de la idea de modernitat, que enlluernava la joventut de l'època, sobretot la més informada i culta. Molts intel·lectuals d'aquell temps, com Josep Carner, Josep V. Foix, Pompeu Fabra o Salvat-Papasseit, jugaven al tennis. Pau Casals també, i feia alhora natació, hípica i alpinisme. I Joan Miró nedava i feia fúting.¹⁶⁹

En el *Manifest Groc*, proclama artística avantguardista redactada el 1928 per Salvador Dalí, Sebastià Gasch i Lluís Montanyà, es diu, per exemple, que "un sportman verge de nocions artístiques i de tota erudició està més a la vora i és més apte per a sentir l'art d'avui i la poesia d'avui, que no els intel·lectuals, miops i carregats d'una preparació negativa". Salvador Dalí va pintar en dues ocasions al seu amic Miravittles com a futbolista. Els quadres no tenen una datació precisa. En la seva descripció ens basarem en les dades de la Fundació Gala-Salvador Dalí de Figueres.¹⁷⁰ El primer, datat aproximadament el 1921, és un retrat on es veu sol, sencer, dret, amb posat seriós i amb el vestit blanc i blau del Figueres. L'altre, més petit, datat entorn del 1922, representa el bust de Miravittles, amb boina, la samarreta del Figueres i també seriós, i, al fons, una porteria i uns banderins. El primer pertany a la Fundació Gala-Salvador Dalí i el segon a una col·lecció particular.

Una altra activitat esportiva que feia amb els amics era l'excursionisme. Segons Miravittles, Dalí i ell,

"junto a los hermanos Xirau, Antonio y Juan, el pintor Ramon Reig y el poeta Joan Lloch, éramos fervientes y duros excursionistas. Las Alberas no tenían ningún secreto para nosotros y una vez estuvimos tres días y tres noches en el Cap de Creus, testigos de una tempestad de resonancias y visiones apocalípticas".¹⁷¹

També amb Martí Vilanova, no sabem si en companyia també dels companys citats abans, deia Miravittles que "haviem fet excursions inoblidables a la Mare de Déu del Mont, a Sant Pere de Roda, al Canigó".¹⁷²

---

¹⁶⁸ Myron, "Un partit interessant". A: *Renovació Social*, núm.1, (26 de desembre de 1921), p.3

¹⁶⁹ Entrevista d'Enric Vila a Ramon Balius, *Avui*, (31 de maig 2004).

¹⁷⁰ "Catàleg raonat de pintures (1910-1930)", Fundació Gala-Salvador Dalí de Figueres, www.dali-estate.org.

¹⁷¹ Jaume Miravittles, "Dalí: el oro y el futbol". A: *Barça*, núm.683, (18 de desembre de 1968).

¹⁷² Jaume Miravittles, "Martí Vilanova, el meu germà gran". A: *La Rambla de Catalunya*, núm.46, (9 de febrer de 1931).

3. MILITANT CATALANISTA A BARCELONA, 1922-1925.

“Aviat va començar a freqüentar-me Jaume Miravittles (...). Era molt jove, disset o divuit anys, molt maco, bon estudiant i més aviat tímid. Em parlava de Figueres i dels seus amics, els quals semblava mirar com a mestres, Martí Vilanova i Július Sunyer. Tenia una ànima diàfana, entusiasta, sense mancar-li el bon humor i l’humorisme. L’ambient conspiratiu exercia una gran atracció damunt seu. Estava predestinat a deixar-s’hi caure.”

Abelard Tona i Nadalmai, *Memòries...*, (1994, p. 105)

“De cop En Martí Vilanova va venir de Figueres a Barcelona, a donar-me fe, a donar-me esperança. Efectivament, només que en oir-lo parlar em va salvar i no em van espantar ni els generals, ni les creus, ni les espases rovellades. (...) Vàrem anar a la nit (...) a un ball de Carnaval. (...) I al dematí, com que li agradava molt la nata amb maduixes, em va portar a la Granja Royal i allí ens vàrem atipar (...) Vàrem anar després al Consell de Guerra”.

“Parlament pronunciat per Jaume Miravittles, en la vetllada necrològica organitzada per l’A.E.P. en memòria de Martí Vilanova”. A: *Revista Ateneu* (Barcelona, publicada per l’Ateneu Enciclopèdic Popular), núm.3 i 4, (febrer i març 1932), p.17.

3.1 Estudiant i futbolista

El maig de 1922 va acabar el batxillerat a l'Institut de Figueres amb molt bones notes. El professorat va recomanar a la família que el jove Jaume, que tenia setze anys, entrés a la universitat, a la secció de ciències. Però això representava una despesa econòmica important: viatges a Barcelona, allotjament, matrícula, llibres... Un cop de sort alleugerí aquestes dificultats: els van tocar 2.500 pessetes a la loteria.¹ El setembre del mateix any, després de passar l'estiu a Roses, es traslladà a viure a Barcelona, s'instal·là en una dispensa que hi havia al número 42 del carrer del Carme. La propietària, Donya Pepa, segons ell mateix, “ens cuidava amorosament (...) costava 150 pessetes al mes; esmorzar, dinar, sopar, dormir i rentar i planxar la roba interior, els llençols, les tovalloles i els tovallons”.² Els altres clients eren oficinistes, dependents de comerç, estudiants com ell...

Per entrar a l'Escola d'Enginyers, que era la carrera que volia cursar, havia de passar un examen, anomenat d'ingrés, que era força difícil. Així doncs, el curs 1922-1923 el va dedicar a preparar-lo seguint els estudis que es donaven a l'Acadèmia Guiu, on acudia matí i tarda. El maig de 1923 va superar l'examen. Com que a Figueres ja era força conegut, sobretot gràcies a la seva activitat futbolística, el setmanari *La Veu de l'Empordà* ho va anunciar dient: Miravittles “ha donat una mostra de qui és aprovant al primer intent les deu assignatures de que es compon l'ingrés a la carrera d'enginyer”.³ En realitat, però, segons les dades que hem pogut obtenir a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona (ETSEIB), no ho va aprovar tot. Entre maig i setembre de 1923 va superar cinc de les set matèries de l'examen d'ingrés. Li quedaren pendents l'Anglès i les Nocions de Física i de Geologia. Durant el curs 1923-1924 es va matricular d'aquestes assignatures i de tres més de primer curs. Devia aprovar-ne només les dues de l'ingrés i una de primer, de manera que per al curs 1924-1925 es va matricular de tres de primer i tres de segon.⁴

El rendiment acadèmic es va veure entrebancat per altres activitats que li robaven molt de temps: una intensa dedicació al futbol, els divertiments propis de l'edat i les activitats polítiques. El mes de maig, el dels exàmens, justament, és quan la política li portarà més problemes: el maig de 1924 serà detingut, durant cinc setmanes, i el maig de 1925 haurà d'exiliar-se per evitar el retorn a la presó.

---

¹ Miravittles, *Gent...*, (1980, 13).

² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra, Textos Autobiogràfics, Carpeta 3, p.1.

³ *La Veu de l'Empordà* (Figueres), núm.973, (2 de juny de 1923).

⁴ Arxiu de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona (Universitat Politècnica de Catalunya). Expedient de l'estudiant Jaume Miravittles Navarra.

Amb setze anys, doncs, ja vivia sol a Barcelona, separat de la família una bona part de l'any. Ell encara no ho sabia, però les circumstàncies de la vida farien que mai més no visqués a Figueres ni amb la germana i els pares. El fet de deixar de sentir, tan jove, l'escalf i l'estimació quotidiana dels pares i d'haver-se d'obrir camí tot sol ajudà potser a fer-lo un home decidit i independent, però sembla que també li creà algun tipus de problema. Ell mateix ho relacionà més tard amb la inestabilitat de les seves relacions de parella. Els tres anys, però, que va estar a Barcelona va mantenir encara un fort lligam amb la família i amb Figueres, gràcies, sobretot, al fet de continuar jugant a futbol amb la U.E. Figueres i anar-hi cada cap de setmana. Mentre era a Barcelona també es relacionava molt amb figuerencs, com els estudiants de medicina Pagès i Bru Botey, aquest darrer jugador també del Figueres. En aquesta etapa barcelonina, força breu, el seu amic íntim era el també figuerenc Claudi Díaz Pérez, estudiant d'arquitectura que era dos anys més gran.⁵

La Barcelona que trobà Miravittles era ja una gran ciutat d'uns vuit-cents mil habitants, amb un fort increment demogràfic, que al finalitzar la dècada dels vint arribà a la simbòlica xifra del milió d'habitants. Una ciutat que ofería un gran ventall d'espectacles i diversions, que el jove Miravittles, vital, alegre i curiós, va freqüentar. Visità el Molino i altres cabarets del Paral·lel, i va veure a la *Bella Chelito* cantant *La pulga*. Els dissabtes a la tarda, abans d'agafar el tren cap a Figueres, anava amb Bru Botey a un music-hall del carrer Nou de la Rambla on, per una pesseta, podien veure una cervesa i contemplar un espectacle picant.⁶

Mentre era a Barcelona, quan tenia entre disset i divuit anys, va sortir amb una noia de Figueres, Mercè Llaurador, que era, va dir “delicada com un pardal i que després havia de volar com una àguila”.⁷ No es veien gaire, només el diumenge al migdia a la Rambla, abans i després del partit de futbol. Ell li enviava cartes romàntiques. Sentia alhora, però, un fort impuls sexual que, degut a l'estricta moralitat de l'època, només podia satisfer acudint a la prostitució. Va estrenar als divuit anys la seva sexualitat amb una professional francesa que treballava en un local proper a la seva pensió. Decepcionat i avergonyit es va prometre no repetir-ho, i va escriure un text titulat “Mercès Maria”, dirigit a la seva nòvia de Figueres, on explicava els detalls de la seva iniciació, amb l'esperança que ella l'emancipés de repetir l'experiència. Li va donar l'escrit, però aquesta, després de llegir-lo, es mostrà “ofesa, trista,

---

⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics, Carpeta 3, p.3-4.

⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics, Carpeta 44, p.29.

⁷ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 238).

allunyada” i es trencà la relació.⁸ Ell va continuar, però, desfogant els seus impulsos eròtics en diversos bordells barcelonins.⁹ Molts anys després relacionà aquestes primeres experiències sexuals, que potser en el fons no li van resultar del tot plaents, amb les dificultats posteriors d’aconseguir una certa estabilitat sentimental.¹⁰

D’altra banda, el fet de viure a Barcelona no va disminuir el seu interès per la pràctica del futbol. Al contrari, li va obrir noves possibilitats: va continuar amb la Unió Esportiva Figueres, jugà a Barcelona el campionat universitari i entrà en un equip juvenil del F.C.Barcelona. A més de Miravittles hi havia dos jugadors més del Figueres que estudiaven a Barcelona, els estudiants de medicina Bru Botey i Jaume Sunyer. El club pagava a tots tres els bitllets de tren per anar a Figueres cada dissabte i per tornar la matinada del dilluns a Barcelona. Un viatge setmanal que permetia a Miravittles veure la família. Va jugar encara tres temporades amb el club de la seva ciutat: 1922-1923, 1923-1924 i 1924-1925.

Eren anys en que el futbol interessava cada vegada més a la gent. Un comentarista esportiu de Figueres va escriure l’agost de 1922 que “la importància que el futbol ha anat prenent a la nostra ciutat, ha fet que cada partit celebrat es vegés major nombre d’espectadors al camp”¹¹. I un altre parlava el 1923 del futbol com d’una plaga ciutadana: “Sigui amb una piloteta de goma, sigui amb una autèntica pilota de reglament, veiem arreu estols de vailets més o menys espigats que hi juguen pels diversos carrers de la ciutat”.¹² També entre els practicants federats hi havia un notable increment. El 1919 a la província de Girona hi havia quatre clubs federats i en començar la temporada 1922-1923 ja eren catorze.¹³ Alhora que augmentava a Catalunya l’interès pel futbol s’enfortia també el sentiment de molts afeccionats que feia del F.C. Barcelona el símbol de la seva ciutat i de les reivindicacions catalanistes. El poeta Josep M. López-Picó va enviar el 14 de maig de 1922 una carta al seu amic Carles Riba on s’explicava com s’havia seguit a Barcelona una final del Barça a Vigo:

“A la tarda, la Rambla i la Plaça de Catalunya, abarrotades de gent. Cada quart, telegrams donant compte del partit. A les 6,45 tres dispars de morteret han innovat el triomf del Barcelona i els anuncis lluminosos l’han detallat. Caravanes d’automòbils han radiat la notícia a tots els indrets de la ciutat i la multitud

---

⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra, Textos Autobiogràfics, Carpeta 44, p.23-25.

⁹ El 1925, a l’exiliar-se a França, escrigué Miravittles, “l’únic coneixement que tenia del sexe era a través de la prostitució”, Miravittles, *Homes...*, (1982, 177). Aquest recurs era habitual entre els joves de l’època, almenys entre els d’idees liberals. El cineasta Luís Buñuel (1900-1983) també parla de les seves visites als bordells madrilenys, que considerava “los mejores del mundo”, a les seves memòries, Luís Buñuel, *Mi último suspiro*, (Barcelona, Plaza & Janés, 1987), p.80.

¹⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra, Textos Autobiogràfics, Carpeta 44, p.30-37.

¹¹ Ròdix, “Resum de la temporada futbolística 1921-1922 a Figueres”. A: *La Veu de l’Empordà*, núm.931, (12 d’agost de 1922).

¹² *Alt Empordà*, núm. 324, (23 de juny de 1923).

¹³ *La Veu de l’Empordà*, núm.936, (16 de setembre de 1922).

agitava capells i ovacionava llur pas. Us prometo que hi havia alguna cosa més que l'agitació provocada per l'industrialisme creat al voltant del futbol. Les proclames repartides a Vigo per la gent de la Unión Monárquica Nacional acusant de separatistes els catalans, han fet reaccionar en totes les formes possibles el Visca Catalunya pels nostres carrers i places".¹⁴

La temporada 1922-1923 té un gran relleu dins la història de la U.E. Figueres perquè guanyà el campionat provincial, on participaven també equips de Girona, Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell, Portbou i Blanes. Es va arribar al final del campionat amb els dos equips favorits, el Girona i el Figueres, empatats a punts i amb una última jornada, l'11 de març de 1923, en que els gironins havien d'anar a jugar a l'Empordà. Cinc mil persones va presenciar-lo. Va guanyar el Figueres per 2 a 0, triomf que els donava també el campionat provincial. Es va generar una gran eufòria a Figueres. Antonieta Miravittles, la germana de Jaume, i dues noies més, van obrir una subscripció per oferir una bandera al club.¹⁵ La premsa de tots els sectors polítics en parlà amb grans titulars. *L'Empordà Federal* hi dedicà sis pàgines senceres. Hi podem veure les que, probablement, són les primeres declaracions de Jaume Miravittles a un mitjà de comunicació, quan feia poques setmanes que havia complert els disset anys. Preguntat pels moments més agradables de la seva vida esportiva respon amb paraules amarares de catalanisme:

“L'excursió a Lunel va ésser un èxit deportiu i català. Vam vèncer en noble lluita a una forta selecció del Languedoc i vam ésser considerats arreu només que com a catalans; arreu on anavem floria el nom de Catalunya, ressenyes, articles, comentaris, tot referent als braus catalans de l'Empordà”.¹⁶

A més d'altres comentaris sobre la recent victòria sobre el Girona, cal destacar que acabà l'entrevista amb mots d'agraïment cap als seguidors i cap a la junta directiva pel suport donat als jugadors. El 18 de març es va fer un àpat de la victòria al Casino Menestral amb més de cent comensals.¹⁷ Una crònica narrava que “hi assistiren, a més dels jugadors i crescut nombre d'esportmens entusiastes, representacions de tots els estaments socials i esportius de Catalunya”.¹⁸ El 3 de juny es va fer una altra festa de celebració, amb un partit entre els reserves i els titulars del Figueres, ballada de sardanes, lliurament de medalles als jugadors i

---

¹⁴ Citat a Joaquim Molas, *Passió i mite de l'esport*, (Barcelona: Diputació, 1986).

¹⁵ *La Veu de l'Empordà*, núm.962, (17 de març de 1923).

¹⁶ *Empordà Federal*, núm.634, (17 de març de 1923). Es refereix al desplaçament efectuat a primers de juny de 1922 a la ciutat francesa de Lunel, on es van enfrontar en dues ocasions al Gallia Club Lunellois, obtenint dues victòries.

¹⁷ Ròdix, “El banquet de la victòria”, *La Veu de l'Empordà*, núm.963, (24 de març de 1923).

¹⁸ *Empordà Federal*, núm.635, (24 de març de 1923).

donació d'una bandera a l'equip confeccionada, molt probablement, a partir de la subscripció que, amb d'altres noies, havia encapçalat Antonieta Miravittles.

Un cop situat a Barcelona encara va jugar tres anys amb el Figueres. Les seves absències, a causa de les obligacions universitàries, o potser de les activitats polítiques, provocaven les lamentacions dels comentaristes de Figueres. Les cròniques dels partits parlaven elogiosament de les seves qualitats com a jugador. Era considerat un dels millors de l'equip. El setembre de 1922 s'afirmava que “Baños, Prats i Miravittles formen, al nostre entendre, la ratlla mitgera millor de la província”.¹⁹ El desembre del mateix any es va fer a Girona un partit entre una selecció provincial barcelonina (sense jugadors del F.C. Barcelona ni del R.C.E. Espanyol) i una altra de les comarques gironines. En aquesta hi figuraven tres jugadors del Figueres: Prats, Colls i Miravittles. El juny de 1923 l'equip es va desplaçar a València per jugar contra el Llevant F.C. Un cronista figuerenc ho va veure així:

“L'actuació de la ratlla formada per Elies-Prats-Miravittles fou tan maravillosa, que dubtem poder-la tornar a veure actuar molt de temps de faísó tan magnífica. A l'abrivada de Prats i Elies, s'hi ajuntava l'elegància del joc de Miravittles amb un esclat de passades interiors estupend (...) Aquella ratlla va ésser la més admirada pel públic i la més lloada per la premsa valenciana”.²⁰

Un altre exemple de l'abril de 1924: “De la mitja, en Miravittles el millor i el millor dels vint-i dos”.²¹ El mateix periodista el qualificà el novembre del mateix any de “mig-centre completíssim”.²² Pere Teixidor Elies, el nom real del cronista esportiu Ròdix, escrigué, molts anys després, sobre Miravittles: “Fou un dels millors jugadors figuerencs de la primera època”.²³

El Figueres era un equip molt *internacional* i sovint organitzava partits amb equips francesos, dels Països Catalans o de diverses parts de l'Estat espanyol. Això va donar a Miravittles l'oportunitat de fer uns viatges que, en aquella època, no eren gaire freqüents. El 1921 va anar a València, el 1922 a Lunel (França), el 1923 altre cop a València, a Mallorca, altra volta a Lunel i a Florensac (França) i el 1924 a Cette i a Nimes, també a França.

La seva actuació, força reeixida, durant quatre temporades, per molts camps de futbol catalans, li van donar una certa notorietat, sobretot a les comarques gironines, que li seria útil uns anys després, quan seria candidat del Bloc Obrer i Camperol en diverses convocatòries

---

¹⁹ *La Veu de l'Empordà*, núm.938, (30 de setembre de 1922).

²⁰ *La Veu de l'Empordà*, núm.975, (16 de juny de 1923).

²¹ *La Veu de l'Empordà*, núm.1016, (29 de març de 1924).

²² *La Veu de l'Empordà*, núm.1050, (22 de novembre de 1924).

²³ Pere Teixidor Elies, *Figueres anecdòtica. Segle XX*, (Figueres: Gràfiques Pujol, 1978), p.373.

electorals de la IIa. República. El seu amic de tota la vida Fermí Vergés escrivia en el pròleg del llibre de Miravittles *Gent que he conegut*:

“Quan sóc a Palafrugell trobo de tant en tant un conegut que em pregunta: “I el Met què fa?” (...) De fet ja sé que aquell conegut allò que cerca és recordar un fabulós partit de futbol Figueres-Palafrugell (o viceversa) en el qual Met féu una jugada genial. A més de cinquanta anys de distància persisteix encara la llegenda futbolística del nostre home”.²⁴

El setembre de 1923 Miravittles va començar els estudis a l'Escola d'Enginyers. Es feia un campionat universitari entre equips de les diferents facultats. Els més importants eren els de medicina, enginyeria, dret i farmàcia. Feien els partits al camp del Barça, el camp de Les Corts, els dijous. Miravittles va entrar a formar part de l'equip d'Enginyers. Generalment l'equip de medicina guanyava el campionat, ja que hi havia més estudiants d'aquesta carrera.

Potser va ser a l'estadi de Les Corts que va conèixer a Picart, un empleat del F.C.Barcelona originari de les comarques gironines que tenia una mena de dispensa a casa seva per allotjar a futbolistes procedents d'aquelles comarques que jugaven en equips barcelonins. Miravittles hi anava sovint. Molts dijous hi anava a dinar, ja que Picart convidava els jugadors gironins. En una d'aquestes trobades Miravittles va comentar a Picart que al Figueres hi havia un jugador de gran qualitat que interessava al Barça: el defensa Emili Walter. També en va parlar a Joan Gamper, el president del Barça. Picart va anar a Figueres a veure'l jugar. Més tard hi va anar també Gamper. Van quedar convençuts que era un gran jugador. Hi va haver un acord entre el club i el jugador. El juny de 1924 Walter va entrar a jugar amb el Barça. Miravittles escrigué que ell fou “un dels que va contribuir al fet que aquell gran jugador triomfés a les línies de l'equip capital de Catalunya”.²⁵

Picart també va convèncer Gamper que anés a veure els partits del campionat universitari per si hi trobava algun candidat a jugar amb el Barcelona. Devia ser al final de la temporada 1923-1924 que s'hi va presentar, concretament en el partit entre els estudiants de medicina i els d'enginyeria. Van guanyar els futurs metges per 1 a 0, però Gamper va trobar qualitats futbolístiques en Miravittles. Creia que tenia una bona visió de les jugades, que no era individualista, però tenia un defecte: era massa prim. El Barça, doncs, va proposar a Miravittles d'entrar a un dels seus equips, però hauria de passar dues temporades entrenant-se amb els juvenils per guanyar en fortalesa física. Va entrar, doncs, a jugar amb el juvenil del F.C.Barcelona. Entrenaven cada dia a les set del matí al camp de les Corts. El club li pagava

---

²⁴ Fermí Vergés, “Aproximació a Jaume Miravittles”, pròleg. A: Jaume Miravittles, *Gent que he conegut*, (Barcelona: Edicions Destino, 1980), p. 7-8.

²⁵ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 14).

el taxi des de la pensió on vivia, al carrer del Carme, i després del camp a la plaça Universitat per anar a estudiar. Després de l'exercici físic el club els donava esmorzar: una truita i un got de llet.²⁶

---

²⁶ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 15-16).

3.2 Contactes amb el separatisme insurreccional, 1922-1923

Els dos anys i mig que Jaume Miravittles va passar a Barcelona, de setembre de 1922 a maig de 1925, van acabar d'afermar la seva consciència política. Des de la capital catalana podia seguir de molt a prop la intensa activitat política i sindical d'aquells anys, llegint la premsa o acudint als centres polítics.

Des del punt de vista de la situació política espanyola, hi podem distingir dues grans etapes. El primer any, de setembre de 1922 a setembre de 1923, l'Estat espanyol va viure sota el règim falsament democràtic de la Restauració, i a partir d'aquella data sota la Dictadura de Primo de Rivera. En aquests anys s'agreujava el desprestigi de la monarquia pseudoparlamentària d'Alfons XIII. La lenta modernització econòmica i social, afavorida per la neutralitat durant la I Guerra Mundial, contrastava amb l'immobilisme d'una direcció política que continuava en mans d'una oligarquia, emparada pel caciquisme, la corrupció, el falsejament electoral i l'ús de procediments repressius, com el sovintejat recurs a la suspensió de garanties constitucionals davant dels sectors socials i polítics que qüestionaven el sistema, com el moviment obrer, el republicanisme o els nacionalismes perifèrics (sobretot el català i el basc). Fins i tot els militars estaven descontents amb els polítics per l'enrenou generat pel fracàs militar d'Annual (1921) davant dels guerrillers rifenys, al Marroc espanyol, que causà milers de víctimes, i per la discussió sobre les responsabilitats d'aquella derrota, que va contribuir també a minar el sistema polític de la Restauració.²⁷

Catalunya era el territori més industrialitzat de l'Estat i on la classe obrera i les classes mitjanes eren més nombroses. El divorci entre la majoria dels catalans i el sistema polític era cada vegada més gran. Des de 1907 els diputats dinàstics eren minoritaris entre els que s'elegien a Catalunya, sobretot per l'assoliment del joc net electoral a la ciutat de Barcelona. Fora d'aquesta ciutat, però, continuaven fent-se tupinades que afavorien els candidats monàrquics. El catalanisme havia estat el principal motor d'aquesta regeneració, de la qual el principal protagonista era un partit catalanista i conservador, la Lliga Regionalista, que, com hem vist, havia aconseguit i impulsat un primer òrgan d'autonomia política, la

---

²⁷ Javier Tusell, *Historia de España en el siglo XX. I. Del 98 a la proclamación de la República*, (Madrid: Taurus, 1998), José Luis García Delgado, (ed.), *La crisis de la Restauración. España, entre la Primera Guerra Mundial y la II República*, (Madrid: Siglo XXI, 1986), Ángel Bahamonde (coord.), *Historia de España Siglo XX, 1875-1939*, (Madrid: Cátedra, 2000).

Mancomunitat.²⁸ Malgrat la important labor social i cultural d'aquesta institució, les exigències de la societat catalana anaven més enllà, perquè el canvi profund que es pretenia era impossible fer-lo només des de Catalunya. Molts dels diputats que no eren monàrquics eren elegits a Catalunya, però sempre eren minoritaris a les Corts i quedaven reduïts a la inoperància.

La Lliga va intentar superar aquest atzucac amb una posició moderada i pactista, consistent a participar en els governs de la monarquia, esperant poder fer canvis dels de dins. Entrà als governs dels anys 1917-1918 i 1921-1922 sense aconseguir ni en la regeneració de l'Estat ni l'obtenció d'un veritable autogovern per a Catalunya. L'esquerra, en canvi, totalment marginada del poder, rebutjava la monarquia i reivindicava la república, amb resultats electorals modestos, tant per l'explicable abstencionisme obrer com per la divisió entre republicans radicals i catalanistes.

La crisi política i la pèrdua de valor dels salaris davant l'auge dels preus van contribuir a agreujar la conflictivitat social, producte també d'un moviment obrer cada cop més organitzat i d'un poder polític que feia de la repressió el principal argument davant de l'agitació social, que es manifestava a través de vagues i de violència terrorista. Barcelona, entre 1922 i 1923, va viure grans lluites sindicals, com la important vaga del transport del maig i juny de 1923, i s'hi van produir nombrosos atemptats socials, que només els anys 1922 i 1923 van fer 127 morts.²⁹ Importants dirigents de la CNT van patir atemptats: Àngel Pestaña va ser greument ferit l'agost de 1922 i Salvador Seguí va ser assassinat, junt amb un company, el març de 1923. La pagesia modesta, dirigida políticament per republicans com Lluís Companys, també va entrar en l'onada reivindicativa organitzant-se en el sindicat Unió de Rabassaires, que celebrà el seu 1er. congrés el gener de 1923.³⁰

Però, malgrat la participació de Miravittles, a Figueres, en el grup comunista de la revista *Renovació Social*, els seus contactes polítics a Barcelona es van dirigir sobretot cap al nacionalisme radical. Era un ambient més proper al món en que es movia, el dels estudiants, dependents i obrers qualificats, que no pas el sindicalisme. Els companys de despesa eren

---

²⁸ Isidre Molas, *Lliga Catalana*, 2 volums, (Barcelona: Edicions 62, 1972), Agustí Colomines i Companys, *El catalanisme i l'Estat. La Lluita parlamentària per l'autonomia (1898-1917)*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993), Enric Ucelay Da Cal, *El imperialisme catalán*, (Barcelona: Edhasa, 2003).

²⁹ Maria Amàlia Pradas Baena, *L'anarquisme i les lluites socials a Barcelona 1918-1923: la repressió obrera i la violència*, (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003), p.268.; Albert Balcells, "Violència i terrorisme en la lluita de classes a Barcelona del 1913 al 1923, A: *Violència social i poder polític*, (Barcelona: Pòrtic, 2001), p.11-118.

³⁰ Jordi Pomés i Vives, *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000).

simpatitzants del F.C.Barcelona i “tots vagament catalanistes”.³¹ Entre ells hi havia alguns dependents que eren socis del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), associació de caire sindical, mutual i recreatiu netament catalanista. A la Secció d’Esports i Excursions es podien practicar tota mena d’esports: atletisme, ciclisme, patinatge, gimnàstica, natació, rem, rugbi, etc.³² Miravittles se’n va fer soci i anava un o dos dies a la setmana al gimnàs a fer boxa, aleshores molt popular.³³ S’hi trobava amb Miquel Àngel Marín, un amic d’infància de Figueres que estudiava dret. El CADCI va estar immers en el procés de radicalització que aquests anys va viure el catalanisme.

La florida de noves nacionalitats europees que, en aquests anys posteriors a la Primera Guerra Mundial, adquirien la condició d’estat independent va evidenciar, als ulls de molts joves catalanistes, la injustícia de la situació de Catalunya que, malgrat la massiva campanya autonomista de 1918 i 1919, continuava sense veure acceptat el seu dret a l’autogovern. D’altra banda, la lluita política i armada dels nacionalistes irlandesos contra el domini britànic saltava contínuament als diaris i apareixia, als ulls d’alguns joves catalanistes, com una via més efectiva. La insurrecció de Pàsqua (1916), el triomf del partit nacionalista Sinn Féin a les eleccions de 1918 o la guerra contra l’exèrcit britànic (1919-1921), mostraven el camí a seguir. Finalment, el 1921, el nacionalisme irlandès obtenia un èxit parcial però important, la constitució de l’Estat lliure d’Irlanda, que deixava Irlanda del Nord en mans britàniques. Un pacte que dividí els nacionalistes irlandesos entre els qui l’acceptaven i els qui continuaven la lluita per la república unificada i totalment independent, dirigits per Eamon de Valera.³⁴

L’immobilisme espanyol, pel que fa a la no acceptació de la plurinacionalitat de l’Estat, i el col·laboracionisme governamental de la Lliga Regionalista, infructuós pel que fa a l’avenç en l’autogovern, van originar l’aparició de partits nacionalistes catalans més ambiciosos i radicals que la Lliga Regionalista. El 1922 aquest partit va patir l’escissió del sector més conseqüentment catalanista, que va formar, juntament amb alguns republicans nacionalistes, Acció Catalana, que, sense tenir un plantejament independentista, reclamava per a Catalunya el dret a l’autodeterminació.³⁵ A Figueres aquest moviment crític amb el catalanisme conservador va afectar la Lliga Nacionalista de l’Alt Empordà i el periòdic *Alt*

---

³¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.2.

³² Manuel Lladonosa, *Catalanisme i moviment obrer: el CADCI entre 1903 i 1923*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1988), p.310-312.

³³ Joan Alavedra, el qui fóra secretari del president Francesc Macià, també practicà la boxa i explicà en un article la popularització d’aquest esport a Catalunya als anys vint. “Uns matins d’hivern...”. A: *Tele-estel*, núm.62, (22 de setembre de 1967).

³⁴ Joan Carles Ferrer i Pont, *Nosaltres Sols. La revolta irlandesa a Catalunya, 1910-1923*, Tesi Doctoral dirigida per Josep Termes, (Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2001).

³⁵ Montserrat Baras, *Acció Catalana, 1922-1936*, (Barcelona: Curial, 1984).

Empordà. El juny de 1922 tres regidors de l'Ajuntament de Figueres, Llonch, Massot i Costa, dels cinc que eren membres de la Lliga Nacionalista de l'Alt Empordà, es van adherir a la Conferència Nacional Catalana, on es va fundar Acció Catalana.³⁶ La publicació *Alt Empordà* va portar, a partir del número 277, del 29 de juliol de 1922, el subtítol de "periòdic nacionalista", suprimint l'adhesió a la Lliga Regionalista i deixant-lo obert a totes les tendències del nacionalisme. El febrer de 1923 la Lliga Nacionalista de l'Alt Empordà decidia dissoldre's i formar una nova entitat, el Centre Nacionalista de l'Empordà, que també deixava d'estar adherida a la Lliga Regionalista, sense adoptar una tendència política concreta.

Una altra manifestació del creixement i de l'accentuació del nacionalisme en aquells anys va ser la fundació el 1920, per part de Josep M. Folch i Torres, dels Pomells de Joventut de Catalunya, entitat alhora catòlica i d'un abrandat catalanisme, molt activa, que editava publicacions, organitzava grups de teatre, etc. i que va ser present també a Figueres, fins que la Dictadura de Primo de Rivera la va prohibir el 1923.³⁷

També havia aparegut una opció independentista i insurreccional, pròxima a l'obrerisme, entorn del diputat Francesc Macià, afiliat a la Lliga fins el 1912, qui fundà la Federació Democràtica Nacionalista (1919) i, el juliol de 1922, Estat Català, constituït precisament al local del CADCI. Emmirallant-se en el nacionalisme irlandès, Estat Català pretenia la separació d'Espanya per negociar després una confederació ibèrica. Per arribar-hi el prioritari era preparar l'exèrcit català. Més que com un partit, Estat Català estava pensat com un moviment unitari polític-militar, dirigit per un ex-militar, Macià.³⁸

L'onada d'extensió de la consciència catalanista va afectar també el camp socialista. Davant de l'escassa sensibilitat del PSOE pel fet nacional català, el juliol de 1923 es va crear a Barcelona la Unió Socialista de Catalunya, el primer partit socialista d'àmbit català, que assumí els postulats del catalanisme i era socialment reformista. Els seus fundadors procedien de la Federació Catalana del PSOE i del republicanisme nacionalista. En la seva primera junta directiva hi trobem alguns homes amb una forta connexió amb l'Empordà. Era presidida per Gabriel Alomar, l'ex-professor de Miravittles a l'Institut de Figueres, i hi figurava també, a la Secció de Cultura, el poeta figuerenc Carles Fages de Climent. I entre els primers militants també hi havia els germans de Figueres Josep i Joaquim Xirau i Palau, prou coneguts de Miravittles.³⁹

---

³⁶ *Alt Empordà*, núm.269, (3 de juny de 1922).

³⁷ Jim Kelly, "Els Pomells de Joventut", A: *L'Avenç* núm.14, (març 1978), p.44-49.

³⁸ Enric Ucelay Da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, Tesi doctoral, (Universitat Autònoma de Barcelona, 1983).

³⁹ Ricard Alcaraz, *La Unió Socialista de Catalunya, 1923-1936*, (Barcelona: La Magrana-IMHB, 1987), p.19.

Una frase d'Abelard Tona, aleshores militant de la Secció Autonomista del CADCI i d'Acció Catalana, ens il·lustra l'esperit de lluita i la força del nacionalisme català en aquells anys: "Qui no conspirava a mitjan 1923? Catalunya era un formiguer de rebel·lies i d'esperances".⁴⁰ L'ampli moviment nacionalista seguia un intens calendari d'actes que començava a primers d'any amb la Diada de la Llengua Catalana (en la de 1923 es van produir incidents amb la policia), per Corpus es commemoraven els fets de la guerra dels Segadors de 1640 i, és clar, l'11 de setembre es feia l'ofrena floral al monument de Rafael de Casanova. En el de 1921 s'hi van dipositar més de vuit-centes corones i en el de 1923 hi va haver una forta repressió policial. En aquestes diades, centenars d'entitats catalanistes, republicanes i catòliques celebraven actes commemoratius, que podien incorporar discursos polítics, teatre, concerts... La premsa era l'aparador on es reflectia tota aquesta activitat. En els anys que van de 1918 a 1923 van sorgir, per totes les comarques catalanes, centenars de setmanaris catalanistes i en català de tendències diverses. Parlant només de la tendència més nacionalista, i de la ciutat de Barcelona, el 1922 apareixia *La Publicitat*, versió catalanitzada del diari preexistent, de la mà d'Acció Catalana, com també revistes amb capçaleres ben explícites, és el cas de *L'Intransigent* (1918-1922), *L'Estevet* (1921-1923), *L'Estat Català* (1922-1923) o *La Tralla* (1922-1923), aquestes dues darreres integrades a Estat Català. Els catalans emigrats a Amèrica s'afegien a l'agitació nacionalista reunint-se a l'Havana, el març de 1922, per intentar crear una Federació Internacional de Clubs Separatistes Catalans.⁴¹

En aquest radicalitzat moviment nacionalista les referències a la lluita armada sovintejaven. L'historiador Enric Ucelay ens diu que ja el 1921 "la dèria militarista estava ben arrelada en els ambients nacionalistes".⁴² Com a mostra, citarem algunes coses publicades en aquests anys. Els qui feien la publicació *L'Estevet*, dirigida per Manuel Carrasco i Formiguera, militant encara de la Lliga, però ben aviat d'Acció Catalana, s'autodefinien en el primer número com a "soldats de Catalunya".⁴³ Una revista d'Acció Catalana afirmava "som en estat de guerra. Treballem, doncs, per tal que l'hora de la batalla arribi demà mateix".⁴⁴ De *L'Estat Català*, portaveu d'aquesta organització, podríem citar molts exemples. Vegem

---

⁴⁰ Abelard Tona i Nadalmal, *Memòries d'un nacionalista català. Del nacionalisme radical al comunisme*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), p.41.

⁴¹ Enric Ucelay Da Cal, "Daniel Cardona i Civit i l'opció armada del nacionalisme radical català (1890-1943)". A: Daniel Cardona, *La Batalla i altres textos*, a cura d'Enric Ucelay, (Barcelona: La Magrana-Diputació, 1984) p.XXV.

⁴² Ucelay, "Daniel Cardona..." (1984, XXIII).

⁴³ *L'Estevet*, núm.1, (26 d'agost de 1921). Citat a Joan Torrent i Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana*, vol.I, (Barcelona: Editorial Bruguera, 1966), p.489.

⁴⁴ *Acció Catalana*, núm.1, (20 de juliol de 1922). Citat a Fèlix Cucurull, *Panoràmica del nacionalisme català*, vol.4, (Edicions Catalanes de París, 1975), p.219.

només alguns títols d'articles, generalment anònims: “L’arma al braç”,⁴⁵ “Avant heroics defensors de Catalunya”,⁴⁶ “La batalla”,⁴⁷ “La fe en la victòria”,⁴⁸ “Soldat de la Pàtria verdadera”⁴⁹ (sic) i “Manual del legionari”.⁵⁰

¿Bel·licisme metafòric o crides reals a la lluita violenta? Hi havia de tot, és clar. Situats al segle XXI pot resultar sorprenent tota aquesta retòrica romàntica i militar. Però el 1922, i ara, encara, massa sovint també, el que s’imposava era la lògica de la força, més que no pas la raó. Les diferències entre els estats europeus s’havien discutit amb la dialèctica dels canons en una dramàtica guerra, de 1914 a 1918. L’Estat espanyol, en aquell mateix moment, mantenia una guerra contra els nacionalistes marroquins que s’oposaven, també amb les armes, al seu domini. Per evitar anar a aquella guerra, per cert, força catalans es van exiliar i alguns d’ells s’integrarien després en l’exèrcit català que Francesc Macià organitzà els anys 1924-1926. Els obrers revolucionaris volien fer revolucions, com la russa, armades, és clar, que eren reprimides amb violència. El nacionalisme irlandès lluitava amb les armes per la independència total. La violència política era a l’ambient. L’únic sistema per confrontar opcions sense el recurs a la violència era i és el sistema democràtic, però als anys vint hi havia molt pocs estats on estigués consolidat i, fins i tot en aquests països, els mètodes pacífics i democràtics servien només, gairebé exclusivament, per a dirimir els afers interiors, no pas per defensar els interessos enfront a d’altres estats o nacions.

En aquells anys, a més, malgrat el seguit de democràcies que es van estrenar a Europa després de la Primera Guerra Mundial, començava també un període crític per a aquest sistema polític. La gravetat dels problemes polítics i econòmics que s’havien d’afrontar va fer créixer les tendències que, a dreta o a esquerra, volien oferir respostes simples i autoritàries a problemes complexos. En aquests anys d’entreguerres es van desenvolupar dues ideologies polítiques, el comunisme i el feixisme, que van arribar al poder a Rússia i a Itàlia, el 1917 i el 1922 respectivament, i que, malgrat les aparences, tenen força característiques comunes, com per exemple el menyspreu de la democràcia i de la llibertat i l’interès en la creació d’una dictadura omnipotent, intervencionista en tots els camps de la vida social i imperialista en les seves relacions exteriors, regida per una vanguarda infalible i per un líder “clarivident” que

---

⁴⁵ *L’Estat Català*, núm.3, (15 de desembre de 1922).

⁴⁶ *L’Estat Català*, núm.5, (15 de gener de 1923).

⁴⁷ *L’Estat Català*, núm.10, (1 d’abril de 1923).

⁴⁸ *L’Estat Català*, núm.10, (1 d’abril de 1923).

⁴⁹ *L’Estat Català*, núm.11, (15 d’abril de 1923).

⁵⁰ *L’Estat Català*, núm.18, (1 d’agost de 1923).

s'autoatorguen el dret a decidir per tothom. L'exaltació de la violència també és un d'aquests ingredients bàsics.⁵¹

El 1924, iniciada la Dictadura de Primo de Rivera, el *Butlletí de l'Estat Català*, clandestí, argumentava així la necessitat de la via armada: “Mussolini ha triomfat pel bastó; els soviets per les armes; en Primo de Rivera per l'exèrcit. Nosaltres triomfarem si sabem armar-nos”.⁵² Els dos partits apareguts el 1922, Acció Catalana i Estat Català, pensant que sense unitats armades no hi hauria estat, van crear agrupacions clandestines destinades a preparar els soldats i oficials d'un futur exèrcit català. Miravittles va participar en totes dues. El novembre de 1922 es va constituir la SEM, Societat d'Estudis Militars, per part de significats dirigents d'un sector d'AC: Lluís Nicolau D'Olwer, Josep M. Pi i Sunyer, Carles Pi i Sunyer i Ferran Cuitó.⁵³ La idea era formar, a partir de lliçons teòriques i d'entrenaments pràctics, els futurs oficials de l'exèrcit català. Dins del SEM es creà l'Escola Militar Catalana, que dirigia el farmacèutic Miquel À. Baltà. Organitzava classes teòriques sobre temes històrics, geogràfics i militars que es feien a l'Ateneu Barcelonès o en cases particulars. Entre els conferenciants que hi van participar hi ha, a més de Baltà, entre altres, el geògraf Pau Vila i l'historiador Ferran Soldevila.⁵⁴ Una altra activitat de la Societat d'Estudis Militars era fer excursions a la muntanya, sobretot els caps de setmana, també dirigides per Miquel Àngel Baltà, on es feien caminades, pràctiques de càmping i de tir amb pistola.⁵⁵

Jaume Miravittles va participar en aquestes activitats, tot i que en els seus escrits no parla mai de la SEM ni de l'Escola Militar Catalana. Ell relaciona tota aquesta preparació militar clandestina amb Estat Català, amb el que també va col·laborar. La SEM i Estat Català eren organitzacions diferents, però van mantenir força contactes. L'historiador Joan Crexell explica, per exemple, que a les activitats de la SEM també hi participaven militants dels Escamots, els grups paramilitars d'Estat Català.⁵⁶

---

⁵¹ Ernst Nolte, *La guerra civil europea, 1917-1945. Nacionalsocialismo y bolchevismo*, (Mèxic: Fondo de Cultura Econòmica, 2001), Mark Mazower, *La Europa negra. Desde la Gran Guerra hasta la caída del comunismo*, (Barcelona: Ediciones B, 2001).

⁵² *Butlletí de l'Estat Català* (Barcelona), núm.2, (1924).

⁵³ Sobre el SEM, veure: Enric Ucelay Da Cal, *El nacionalisme radical català...*, (1983, 573-594), Tona, *Memòries...*, (1994); Miquel Ferrer i Sanchís, *Memòries (50 anys d'acció política, social i cultural catalana, 1920-1970)*, inèdites, (Fundació Jaume Bofill de Barcelona); Miquel Ferrer, “S.E.M. Societat d'Estudis Militars (1923-1926)”. A: *L'Avenç*, núm.10, (1978), p.53-57; Joan Crexell i Playà, *El complot de Garraf*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988); Joan Crexell, *Textos militars catalans (1924-1926)*, edició de l'autor, (Barcelona: 1978).

⁵⁴ Crexell, *El complot...*, (1988, 43)

⁵⁵ Crexell, *El complot...*, (1988,43)

⁵⁶ Crexell, *El complot...*, (1988,44)

No sabem com va ser que Miravittles es va posar en contacte amb la SEM. El cas es que hi va participar. Abelard Tona, un dels militants, afirma que va conèixer Miravittles “a les classes de l’escola militar de Baltà”.⁵⁷ I el mateix Miravittles ho va exposar així:

Miquel À. Balta era “director d’una acadèmia militar que funcionava clandestinament de vuit a deu de la nit i on assistien un grup molt controlat de membres d’Estat Català, destinat a enquadrar a un futur exèrcit nacionalista que es posaria, en cas necessari, a les ordres de Macià. Com a estudiant de l’Escola d’Enginyers, Baltà em donà una documentació molt completa sobre topografia militar”. (...) “L’excursionisme i el coneixement dels Pirineus era una altra de les nostres obligacions puix *l’exèrcit* que es preparava era de tipus *guerriller*”.⁵⁸

“En més d’una ocasió havia anat amb Coromines⁵⁹ a fer pràctiques de tir amb màuser a Montjuïc. Érem socis d’una entitat esportiva marcadament reaccionària i pocs dels membres que la freqüentaven podien imaginar que aquells dos joves estudiants (...) fossin membres d’una organització revolucionària”.⁶⁰

L’estiu de 1923 s’havia signat el pacte anomenat de la Triple Aliança entre els nacionalismes basc, gallec i català, representat aquest per Acció Catalana i Estat Català. L’historiador Albert Balcells afirma que el pacte era “testimonial i conjuntural”, més que no pas operatiu, però “va almar el govern, ja que era el primer intent de coordinació dels nacionalismes català, basc i gallec”.⁶¹ La diada de l’Onze de setembre d’aquell any, doncs, es presentava caldejada, per l’agitació i la radicalització creixent del catalanisme i per la inquietud del govern espanyol. L’historiador Fèlix Cucurull explica que “a Barcelona, desfilen milers de persones davant del monument a Rafael Casanova (...) El monument queda cobert de corones de flors; els crits de *Visca Catalunya Lliure!* i *Mori Espanya!* són nombrosos i insistents. Es produeixen topades sagnants entre els manifestants i la força pública”.⁶² Aquell Onze de Setembre la Triple Aliança també va fer actes a Barcelona. Després d’un àpat al migdia, a la tarda els representants gallecs, bascos i catalans es van dirigir cap al monument de Rafael de Casanova a portar-hi flors. Una càrrega de la policia va fer-hi més de 18 ferits i més de 50 detinguts.⁶³ Jaume Miravittles va ser-hi present, a la plaça Urquinaona, molt a prop de Lluís Nicolau d’Olwer, aleshores dirigent d’Acció Catalana i president de la Societat d’Estudis Militars, qui aquell dia va ser ferit per un cop de sabre al

---

⁵⁷ Tona, *Memòries...*, (1994, 105)

⁵⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 27, p.2-3.

⁵⁹ Es refereix a Joan Coromines i Vigneaux (1905-1997), l’eminent filòleg. Abelard Tona ha testimoniat també la seva participació a la primera excursió de la SEM. Tona, *Memòries...*, (1994, 58).

⁶⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 13. p.1

⁶¹ Albert Balcells, *Història del nacionalisme català*, (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992), p.104.

⁶² Cucurull, *Panoràmica...*, vol.4, (1975, 257).

⁶³ Xosé Estévez, *De la Triple Alianza al Pacto de San Sebastián (1923-1930)*, (San Sebastián: Universidad de Deusto, 1991), p.387.

front.⁶⁴ El mateix dia, a les 11 de la nit, es va fer un acte polític que no va acabar fins a les tres de la matinada, amb molta assistència de públic, amb l'ambient carregat de banderes, visques i amb el cant de *Els Segadors* i el *Gernikako Arbola*. Hi van parlar representants bascos, gallecs i, per Catalunya, Francesc Macià.⁶⁵ Molts anys més tard, Miravittles recordava que va “assistir a aquell acte històric”.⁶⁶ Dos dies més tard el general Miguel Primo de Rivera feia un cop d'estat que tenia, entre els seus objectius, la persecució del nacionalisme català.

Miravittles, en els seus textos autobiogràfics escrits els darrers anys de la seva vida, va relacionar sempre les seves activitats armades amb la lluita contra la Dictadura de Primo de Rivera, com si abans del setembre de 1923 no hi hagués participat.⁶⁷ No sabem la data de la seva incorporació a l'acadèmia militar de Miquel À. Baltà, però, tal com hem exposat, hi ha indicis que porten a pensar que s'hi va vincular abans, durant l'any sencer que va de la seva arribada a Barcelona, el setembre de 1922, fins el cop d'estat d'un any després. La Societat d'Estudis Militars de Baltà s'havia creat el novembre de 1922. La Diada de l'Onze de Setembre de 1923 assisteix ja a una manifestació, ben a prop de Lluís Nicolau d'Olwer, el president de la SEM. El mateix dia és present en el míting de la Triple Aliança. Ja està, doncs, ben implicat políticament. I encara no s'ha produït el cop d'estat. Ell mateix afirma: “El 13 de setembre de 1923 es produí el cop d'Estat de Primo de Rivera. Jo formava part d'Estat Català i era soci del CADCI”.⁶⁸ Si el 13 de setembre era d'Estat Català vol dir que també ho era dos dies abans i, probablement, mesos abans. A més, per lògica, devia ser més fàcil entrar a grups clandestins abans que després del 13 de setembre de 1923. Per què, doncs, la insistència a identificar la lluita armada amb la lluita contra la Dictadura? Perquè el seu punt de vista, en la darrera etapa de la seva vida, quan va escriure la major part dels seus textos autobiogràfics, era contrari al terrorisme i a les revolucions, en definitiva a l'ús de violència com a mitjà per aconseguir objectius polítics. Fa, doncs, un cert maquillatge del seu passat. Per fer la lluita armada més acceptable la situa, només, en el context de la Dictadura.

---

⁶⁴ Miravittles, *Homes...*, (1982, 272-274)

⁶⁵ Estévez, *De la Triple...*, (1991, 398-399)

⁶⁶ Miravittles, *Gent...*, (1981, 38)

⁶⁷ Per exemple, diu “Formàrem part, immediatament després del cop d'Estat del 13 de setembre de 1923 –Joan Coromines i jo--, d'un grup d'acció”, a Miravittles, *Homes...*, (1982, 144)

⁶⁸ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 14).

3.3 La segona detenció, 1924

Per fer front a la crisi política de la Restauració, el 13 de setembre de 1923 un militar amb ínfules polítiques, Miguel Primo de Rivera, va fer un cop d'estat, avalat per l'exèrcit i pel propi rei Alfons XIII, amb el pretext de lluitar contra el mal govern, el *desorden* i el *separatismo*. Una altra raó, important també, era aturar les investigacions parlamentàries sobre les responsabilitats militars i del propi rei en el desastre d'Annual (1921). Primo de Rivera era justament el capità general de Catalunya, on potser eren més evidents les dificultats del món polític oficial per contenir la creixent dissidència i insatisfacció. Amb el cop, però, s'utilitzava, inútilment, una solució del segle XIX, el cèlebre *pronunciamento*, per als reptes polítics i socials del segle XX.⁶⁹

La Constitució va quedar suspesa i es van destituir els ajuntaments i les diputacions, per nomenar nous càrrecs a dit que s'atorgaven a gent addicta. Les mesures contra el nacionalisme català no es van fer esperar. El 18 de setembre un reial decret anunciava que es jutjaria als tribunals militars els delictes “contra la seguridad y la unidad de la Patria” i establia que “no se podrá izar ni ostentar otra bandera que la nacional”, que “en los actos oficiales de carácter nacional o internacional no podrá usarse por las personas investidas de autoridad otro idioma que el castellano”, que les institucions locals o regionals estaven “obligadas (...) a llevar en castellano los libros oficiales de Registros, actas”.⁷⁰ En les setmanes que van seguir al cop es va clausurar el CADCI, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i 149 entitats nacionalistes més, fins i tot els catòlics Pomells de Joventut.⁷¹ Moltes revistes catalanistes també van haver de tancar, algunes per ordre directa i altres *voluntàriament*, per evitar les fortes multes que els imposaven. Entre les que van tancar hi havia les figuerenques *Alt Empordà* i *Empordà Federal*. La mateixa Mancomunitat també va ser suprimida el 1925. Es van prendre mesures prohibint el català a l'ensenyament i en d'altres usos. El setembre de 1924 el general Losada, governador civil de Barcelona, prohibia

---

⁶⁹ Eduardo Gonzalez Calleja, *La España de Primo de Rivera. La modernización autoritaria, 1923-1930*, (Madrid: Alianza, 2005), Shlomo Ben-Ami, *La Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1930*, (Barcelona: Planeta, 1984), Autors Diversos, *La Dictadura de Primo de Rivera. Estudios sobre les comarques gironines*, (Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1992), Lluís Costa Fernández, *La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Comunicació i propaganda a les comarques gironines*, (Barcelona: Dalmau, 1995).

⁷⁰ Francesc Ferrer i Gironès, *La persecució política de la llengua catalana*, (Barcelona: Edicions 62, 1985), p.140-141.

⁷¹ Balcells, *Història del nacionalisme català*, (1992, 105)

tocar i cantar *La Santa Espina*, perquè, deia, era un “himno representativo de odiosas ideas y criminales aspiraciones”.⁷²

Amb la dictadura, la Societat d'Estudis Militars va quedar decapitada. Alguns ho van deixar córrer i d'altres, com Lluís Nicolau d'Olwer, es van exiliar. L'activitat es va reduir. Alguns joves, com Miquel Ferrer i Abelard Tona, i el seu cap-instructor Miquel À. Baltà, van organitzar una entitat excursionista, el *Càmping Club de Catalunya*, que, actuant com a tapadora, va continuar amb les sortides a la muntanya i la preparació militar. Davant el desinterès dels dirigents d'Acció Catalana per aquestes activitats, van pensar que no s'hi podia comptar i van anar pel seu compte. Abelard Tona va ser el primer que es va donar de baixa com a militant d'AC.⁷³ Jaume Miravittles devia continuar formant part, després del setembre de 1923, d'aquest grup, ja que afirmà que, en aquestes dates, Joan Coromines i ell “formàvem part (...) d'un grup d'acció. Practicàvem el tir, fèiem alpinisme dur i assistíem a una escola militar clandestina”.⁷⁴

Començada la dictadura, Estat Català va anar quedant, dins del camp del nacionalisme insurreccional, com l'únic grup estructurat i, per tant, s'hi van anar integrant tots els qui tenien ganes d'actuar. El cop d'estat militar els va confirmar l'encert de l'opció presa per Estat Català: només amb la creació d'un exèrcit català es podria enderrocar la dictadura i assolir la llibertat de Catalunya.⁷⁵ A principis de 1924, Joan Boladeres i Abelard Tona, procedents de la Societat d'Estudis Militars, van crear una oficina, anomenada *Andrés Pla*, teòricament dedicada al comerç de formatge, que feia d'enllaç entre la direcció d'Estat Català situada a França, on Francesc Macià s'havia exiliat, i els nuclis escampats per Catalunya. Tenien un contacte estret amb Jaume Aiguader, el representant personal de Macià a Catalunya.⁷⁶ També Miquel À. Baltà, el cap-instructor del Càmping Club, treballava coordinadament amb Macià.⁷⁷

Miravittles també feia d'enllaç per a Estat Català entre Figueres i Barcelona, aprofitant els seus viatges setmanals en tren. En la mateixa maleta on portava l'equipament esportiu, hi anava “la literatura clandestina, entre la qual hi havia manifestos de Macià i cartes que ell enviava als seus representants a Barcelona”.⁷⁸ Entre els que, a Figueres, li passaven el

---

⁷² Josep M. Ainaud de Lasarte, *El llibre negre de Catalunya*, (Barcelona: Edicions La Campana, 1995), p.52. Sobre la repressió cultural veure també J.M. Roig i Rosich, *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992).

⁷³ Crexell, *El complot...*, (1988, 45)

⁷⁴ Miravittles, *Homes...*, (1982, 144)

⁷⁵ Enric Ucelay Da Cal, *El nacionalisme radical català...*, (1983, 630-653).

⁷⁶ Tona, *Memòries...*, (1994, 99-104)

⁷⁷ Crexell, *El complot...*, (1988, 50)

⁷⁸ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 16)

material, hi havia Martí Vilanova i Dalmau Costa, que era empleat de duanes i podia travessar la frontera fàcilment.⁷⁹

Estat Català, en el qual s'integrà Jaume Miravittles, no era un partit polític ideològicament ben definit. Era una organització de lluita nacionalista insurreccional on convivien diferents sensibilitats pel que fa a la qüestió social. I no era estrictament independentista. Es podria dir que era partidària d'una confederació. El mateix Miravittles ho explicà així, molt més tard:

“Estat Català no era, propiament, un partido político, sino una plataforma de convivencia de todos aquellos catalanistas cuyo objetivo final era la formación de un Estado catalán dentro del conjunto de una Federación Ibérica basada en la libertad de sus partes constituyentes”.⁸⁰

Miravittles va explicar també que el seu debut com a escriptor en el camp polític el va fer el 1924, en demanar-li Miquel Ferrer la redacció d'un manifest. Després de llegir-lo Ferrer i Abelard Tona, el manifest va ser repartit clandestinament l'1 de maig. Hem de suposar que aquest encàrrec estava relacionat amb aquella oficina d'Estat Català, anomenada *Andrés Pla*, on Tona treballava.⁸¹ En un altre lloc, va afirmar que l'escrit era l'editorial del *Butlletí de l'Estat Català*, l'òrgan clandestí que aquesta organització publicava a Barcelona.⁸²

Abelard Tona va explicar en les seves memòries que Miravittles el va visitar en aquella oficina clandestina d'Estat Català i en va fer un retrat afectuós:

“Aviat va començar a freqüentar-me Jaume Miravittles (...). Era molt jove, disset o divuit anys, molt maco, bon estudiant i més aviat tímid. Em parlava de Figueres i dels seus amics, els quals semblava mirar com a mestres, Martí Vilanova i Július Sunyer. Tenia una ànima diàfana, entusiasta, sense mancar-li el bon humor i l'humorisme. L'ambient conspiratiu exercia una gran atracció damunt seu. Estava predestinat a deixar-s'hi caure.”⁸³

Un d'aquells manifestos polítics que Miravittles portava de Figueres a Barcelona el va dur a la presó. Manuel Carrasco i Formiguera, un dels fundadors d'Acció Catalana, va ser empresonat de novembre de 1923 a març de 1924 per unes caricatures, considerades subversives, que s'havien publicat a *L'Estevet*, el setmanari nacionalista del qual Carrasco era director. Francesc Macià, exiliat a França, va fer un manifest protestant per la detenció. Els

---

⁷⁹ Miravittles, *Gent...*, (1981, 39).

⁸⁰ Jaume Miravittles, “La intentona de Prats de Molló”. A: *Historia y Vida*, núm.107, (febrer 1977),p.24-25.

⁸¹ Miravittles relacionà aquest text amb Bandera Negra, una suborganització d'Estat Català que el maig de 1924 encara no s'havia creat. Miravittles en va formar part, com veurem, però un any més tard. A més, ni Ferrer ni Tona van ser de Bandera Negra. Miravittles, *Gent...*, (1981, 78)

⁸² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2, p.29.

⁸³ Tona, *Memòries...*, (1994, 105)

exemplars es van imprimir a Perpinyà, allà els va recollir Dalmau Costa, qui els va dur a Figueres, lliurant-los a Martí Vilanova i aquest a Jaume Miravittles, qui els portà a Barcelona en tres viatges.⁸⁴ Alguns dels manifestos estaven ensobrats per a ser enviats a certes adreces. Miravittles explicà d'aquesta manera la distribució inicial dels manifestos:

“Rebutts tots els sobres, dos o tres-cents, i alguns centenars de manifestos a distribuir a les aules universitàries, se'm donà diners per a comprar els segells (...) vaig comprar els segells en diferents estancs i vaig tirar les cartes (...) vaig donar dotzenes de manifestos a diferents estudiants universitaris i me'n vaig quedar un nombre reduït per a l'Acadèmia Guiu i l'Escola d'Enginyers”.⁸⁵

Fins aquí cap problema, però el 7 de maig de 1924, al vespre, el seu amic Claudi Díaz Pérez, de Figueres com ell, li va proposar d'anar al Teatre Eldorado, un teatre de varietats situat a la Plaça de Catalunya. Amb Claudi ja hi havia estat dos o tres cops. Hi cantaven les cupletistes Pilar Alonso, una menorquina que cantava cançons en català com *Els tres tombs* i *La Font del Gat*, i Mercè Seròs, que ho feia en castellà.⁸⁶ Els catalanistes anaven a l'espectacle a protestar contra la dictadura. Miravittles ho evocà amb aquestes paraules:

“Aprofitàvem la sortida d'Alonso (...) per a aplaudir d'una manera exagerada (...) nosaltres hi anàvem només per protestar per la dictadura, i la manera de fer-ho era aplaudir-la més del que es mereixia quan cantava en llengua catalana”.⁸⁷

Aquesta vegada Miravittles hi va anar amb uns quants d'aquells manifestos sobre la detenció de Carrasco i Formiguera, amb la intenció de distribuir-los entre el públic, “joves estudiants” i “membres del CADCI”.⁸⁸ Dins de la sala, va començar a repartir-los, posant-los a la butxaca dels espectadors, amb la desgràcia de que va posar la mà a la butxaca d'un policia. Dos policies vestits de paisà el van detenir i se'l van emportar, en taxi, a la comissaria dels Àngels, del carrer Doctor Dou, ben a prop de la seva dispensa del carrer del Carme. El seu amic Claudi va avisar de la detenció a la dispensa i als pares, a Figueres. Inicialment, els policies creien que havien agafat un carterista i el van interrogar amb una certa amabilitat. Però, segons el sumari del consell de guerra que se li va fer mesos després:

---

⁸⁴ Miravittles, *Gent...*, (1981, 39-40)

⁸⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.7.

⁸⁶ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 16-17); Edmon Vallès, *Història gràfica de la Catalunya contemporània*, vol.III, 1917-1931, (Barcelona: Edicions 62, 1976),p.208-209.

⁸⁷ Miravittles, *Els gols...*, (1981, 17). Resulta sorprenent que el 7 de maig de 1924 encara repartís papers contra la detenció de Carrasco quan aquest ja havia sortit de la presó el 24 de març. Hilari Raguier, *Divendres de passió. Vida i mort de Manuel Carrasco i Formiguera*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984), p.127.

⁸⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.8.

“se li trobà un sobre dirigit al president de la Mancomunitat, Alfons Sala, i que contenia un manifest escrit en català i castellà i signat per Francesc Macià, en el qual es dirigien greus atacs al Rei, a l'exèrcit i a la integritat de la pàtria. El manifest portava per títol *Justícia Catalana* i era datat a París. Aquest manifest el reberen diverses personalitats polítiques”.⁸⁹

I segons el propi Miravittles:

“A la comissaria m'escorcollaren i descobriren que era soci del CADCI, de la secció esportiva per cert, i en l'especialitat de boxa. Aquell fet i la lectura del manifest els posà frenètics. Un dels dos policies que m'havien detingut –es deia Cárdenas- cridà histèricament: Separatista! Separatista! I trencà una cadira pegant-me al cap. Vaig sagnar abundantament del nas sense més danys”.⁹⁰

Va passar aquella nit al calabós de la comissaria, “fosc, reduït i pudent”, acompanyat d'un violador. El dia següent, 8 de maig, fou conduït a la *Jefatura* de policia, a la Via Laietana. El van instal·lar en un cel·la àmplia, on cabien una dotzena de presos. Alguns dies hi va haver de conviure amb un grup de transvestits.⁹¹ Resulta que un d'aquells dies, el 12 de maig, va arribar la família reial a Barcelona, acompanyada del general Primo de Rivera, per prendre possessió del Palau de Pedralbes i fer diverses visites per Catalunya. Segons Miravittles va ser aquest fet, l'arribada del rei, la causa que estigués disset dies incomunicat en un calabós de la *Jefatura*. És possible que fos així, ja que el rei no marxà cap a Madrid fins el 22 de maig. Era l'època d'exàmens i aconseguí que li deixessin estudiar en un passadís més il·luminat que el calabós. Després de diverses gestions a la Capitania General, també el van deixar anar a examinar-se a l'Escola d'Enginyers, acompanyat d'un policia.⁹²

Jesús Ulled Altemir, vinculat al Partit Republicà Radical, era el seu advocat. Va fer gestions prop de “diferents personatges de la situació”.⁹³ August Pi i Sunyer, l'ex-diputat de Figueres, també es va moure. Malgrat tot, va ser processat per la jurisdicció militar. El van portar davant d'un jutge militar, el capità Cívit, per declarar. Segons el que explicà Miravittles, inicialment el jutge el tractà amb una certa consideració, potser per la seva joventut –només tenia divuit anys-, però, en negar-se a delatar els altres implicats en la distribució del manifest, va ordenar el seu trasllat immediat a la presó Model. Dos policies el

---

⁸⁹ *La Veu de Catalunya*, (15 de març de 1925).

⁹⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.9.

⁹¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.9-11; Jaume Miravittles, “Les meves presons”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.20, (11 d'agost de 1930).

⁹² Jaume Miravittles, “Les meves presons”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.20, (11 d'agost de 1930)

⁹³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.13

traslladaren, a peu, fins al carrer Entença. Devia ser cap al 25 de maig. En aquest trajecte el seu pare els va seguir, “amb una mirada -escrivia el 1930- que no oblidaré mai més”.⁹⁴

El van allotjar en una petita cel·la individual amb una finestreta per on penetrava la llum natural. La va trobar millor que “la foscor i l’horrible promiscuïtat de Jefatura”. Hi estava tot el dia tancat, excepte l’estona que els deixaven sortir al pati. Allà es trobava amb els presos d’una part d’aquella galeria: “la majoria eren delinqüents professionals, carteristes, lladres menors i estafadors”. També hi havia alguns sindicalistes de la CNT.⁹⁵ Al cap d’uns dies va aconseguir que el canviessin a la galeria dels presos polítics.⁹⁶ Allà, explicà Miravittles:

“El règim era molt més humà. La porta de la cel·la era oberta durant tot el dia, de les vuit del matí a les vuit del vespre, i els presos es podien reunir i passar d’una cel·la a l’altra. També es podia anar al pati i disfrutar de l’aire i del sol”.⁹⁷

La breu estada a la galeria dels presos polítics, potser d’uns deu o dotze dies, li va permetre conèixer a experimentats polítics i periodistes que en aquells temps eren clients habituals de les presons. Entre ells hi havia els anarquistes Felip Alàiz (1887-1959), periodista, “excel·lent escriptor i amic”, i Alfons Vila i Franquesa (1897-1967), anomenat *Shum*, dibuixant, de qui Miravittles digué el 1930: “La impressió més agradable que conservo és l’amistat de Shum, del qual em sorprengué la joventut, la modèstia i l’exquisida sensibilitat”.⁹⁸ Esmentà també un Sanjuán que deu ser l’escriptor republicà Eduard Sanjuán. Hi va conèixer dos advocats de sindicalistes de la CNT i polítics republicans que, més endavant, ocuparien importants responsabilitats: Joan Casanovas i Maristany (1890-1942) i Lluís Companys i Jover (1882-1940). Aquest darrer li deixà la novel·la *L’île des pingouins*, d’Anatole France. Feia pocs dies que havien arribat a la presó. Estaven acusats de ser de la CNT i els havien detingut després que el 28 de maig havia estat assassinat Rogelio Pérez, el botxí de l’Audiència de Barcelona.⁹⁹ Aquests companys de presó el convidaven a cafè i el deixaven participar en les seves tertúlies, on probablement intervenia poc. Segons Miravittles, els presos polítics passaven el temps “discutint projectes de futur, jugant a cartes, llegint els

---

⁹⁴ Jaume Miravittles, “Les meves presons”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.20, (11 d’agost de 1930)

⁹⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.14.

⁹⁶ Aquest canvi de galeria l’explica, en diferents llocs, de manera diferent. En un diu que ho aconseguí el seu advocat, en un altre que ho va fer Lluís Companys i en un altre que fou cosa de Joan Casanovas. AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.16; Carpeta 32, p.13. Josep Maria Pàmies entrevista a Jaume Miravittles. A: *El Correo Catalán*, (15 de octubre de 1977).

⁹⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 3, p.16.

⁹⁸ Jaume Miravittles, “Les meves presons”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.20, (11 d’agost de 1930)

⁹⁹ Josep Illa, “Joan Casanovas i Maristany”. A: Maria T. Martínez de Sas i Pelai Pagès (coords.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, (Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona-Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2000), p.352.

diaris del dia i menjant serveis que els venien de fora”.¹⁰⁰ S’hi trobava tan bé que, en sortir, després de pagar una fiança de sis mil pessetes, s’enyorava.¹⁰¹ La quantitat que va pagar era aleshores molt important i no era fàcil reunir-la, fins i tot per a una família de botiguers com la seva.

No sabem la data exacta de la sortida de la presó, però el 14 de juny una publicació de Figueres informava del seu alliberament.¹⁰² I el dia 15, diumenge, ja va jugar un partit amb la Unió Esportiva de Figueres. Un cronista esportiu va publicar que

“Una altra de les coses que el públic va llucar amb satisfacció, fou la reaparició del simpàtic i excel·lent equipier unionista En Jaume Miravittles, qui per causes involuntàries feia prop de dos mesos que no actuava” (sic).¹⁰³

En realitat no feia dos mesos. L’últim partit l’havia jugat el 5 de maig. Per tant havia estat un mes i deu dies sense jugar amb el Figueres. I la duració de l’empresonament devia ser de cinc setmanes.

Aquell maig de 1924, però, també van ser detinguts dos amics de Miravittles: Salvador Dalí i Martí Vilanova. Va ser una coincidència o totes les detencions formen part d’una mateixa ràtzia antisubversiva? No està del tot clar. El cas de Miravittles ja l’hem exposat, té a veure amb uns manifestos clandestins, es va desenvolupar tot ell a Barcelona i, com veurem, en la causa judicial només hi apareixen Francesc Macià i ell. Miravittles, però, va explicar que vuit dies després de la seva detenció per “repartir un manifest de Macià”, “Martí queia presoner a Figueres pel mateix motiu”. Per tant, segons Miravittles, la detenció de Martí Vilanova tenia a veure amb els manifestos de Macià.¹⁰⁴ En canvi, Miravittles no parla, en els seus escrits, de la detenció de Dalí. És possible, doncs, que fossin dos fets deslligats. Sobre la detenció de Dalí s’han dit moltes coses. Sovint s’ha donat per fet que les tres detencions, la de Miravittles, la de Dalí i la de Vilanova responien a una mateixa lògica.¹⁰⁵ S’ha arribat a dir que Miravittles i Dalí compartiren cel·la a la presó de Figueres, un extrem totalment erroni, ja que, com hem vist, el 1924 Miravittles va estar empresonat només a Barcelona.¹⁰⁶ Potser es

---

¹⁰⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 32, p.12.

¹⁰¹ Jaume Miravittles, “Les meves presons”. A: *La Rambla de Catalaunya*, núm.20, (11 d’agost de 1930)

¹⁰² *La Veu de l’Empordà*, núm. 1027, (14 de juny de 1924).

¹⁰³ *La Veu de l’Empordà*, núm. 1028, (21 de juny de 1924).

¹⁰⁴ Jaume Miravittles, “Martí Vilanova, el meu germà gran”.A: *La Rambla de Catalunya*, núm.46, (9 de febrer de 1931). Veure també “Parlament pronunciat per Jaume Miravittles en la vetllada necrològica organitzada per l’A.E.P. en memòria de Martí Vilanova”.A: *Revista Ateneu* (Barcelona, editada per l’Ateneu Enciclopèdic Popular), núms.3-4, (febrer-març 1932), p.15-20.

¹⁰⁵ Màrius Carol, Josep Playà, *L’enigma Dalí*, (Barcelona: Rosa dels Vents, 2004), p.81-82.; Ian Gibson, *La vida desaforada de Salvador Dalí*, (Barcelona: Anagrama, 2003),p.163; Maria Lluïsa Borràs, *Salvador Dalí. Vida i obra d’un gran geni*, (Barcelona: Columna, 2004), p.36.

¹⁰⁶ Carol,Playà, *L’enigma Dalí*, (2004, 135).

confon amb l'empresonament de 1930, que sí que va passar, en part, a Figueres. I diversos autors, en canvi, veuen en la detenció de Dalí una manera de pressionar el seu pare per a que deixés de banda la presentació de procediments legals pel frau electoral efectuat al districte de Figueres a les eleccions de 1923.¹⁰⁷

Dalí va sortir en llibertat l'11 de juny de 1924 i Miravittles aproximadament per les mateixes dates, però Martí Vilanova no va ser alliberat fins el 27 de novembre del mateix any.¹⁰⁸ Miravittles, però, estava en llibertat provisional, ja que el processament militar seguia el seu curs:

“cada setmana havia d'anar a les drassanes on hi havia un jutjat militar dirigit pel capità Cívit a signar a una llista. No podia sortir de Barcelona sense permís del jutge. El seu secretari (...) em donava cada dissabte un *pase* especial per a que pogués anar a Figueres a jugar a futbol”.¹⁰⁹

Un cop en llibertat provisional, Miquel Àngel Baltà li va aconsellar deixar l'escola militar, ja que podia ser seguit per la policia. Ho va fer, però, de tant en tant, anava a la farmàcia Baltà a comprar alguna cosa i, si estaven sols, parlaven de política.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Gibson, *La vida...*, (2003, 163); Montserrat Aguer, Fèlix Fanés, “Biografia”.A: *Dalí: els anys joves (1918-1930)*, catàleg d'exposició, (Barcelona: Generalitat de Catalunya-Fundació Gala-Salvador Dalí, 1995), p.23.; Ramon Guardiola i Rovira, *Dalí de primera mà*, (Girona: Editorial Gironina, 1990), p.29-31 i 655-656.; Carlos Rojas, *El mundo mítico y mágico de Salvador Dalí*, (Barcelona: Plaza-Janés, 1985), p.232-233.

¹⁰⁸ Josep Clara, “Salvador Dalí, empresonat per la dictadura de Primo de Rivera”.A: *Revista de Girona*, núm.162, (gener-febrer 1994), p.55.

¹⁰⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra, Textos Autobiogràfics. Carpeta C-27, p.4.

¹¹⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 27, p.4.

3.4 Davant d'un consell de guerra

Va entrar també en contacte amb la gent de la Unió Socialista de Catalunya (USC). És difícil datar aquesta relació, però, per indicis que més endavant detallarem, suposem que va ser el 1924 o a principis de 1925. El juliol de 1923, com hem dit, s'havia creat la Unió Socialista de Catalunya (USC). Els seus dirigents tenien una mentalitat moderada i oberta. Hi havia militants que eren socis, alhora, de la USC i d'Estat Català. Aquest era el cas de Jaume Aiguader Miró, d'Emili Granier-Barrera¹¹¹ i de Rafael Ramis, l'ex-regidor de Figueres, antic membre del grup de socialistes d'aquella població, que el 1924 ja estava exiliat a París col·laborant amb Francesc Macià i enviant articles a *Justícia Social*, l'òrgan de la USC. Entre els col·laboradors d'aquesta publicació hi havia gent diversa, no lligada directament a la USC, com Josep Carner-Ribalta, secretari de Francesc Macià a París, el republicà figuerenc Josep Puig Pujades i el dirigent d'Acció Catalana Ferran Cuito.

El figuerenc Joaquim Xirau Palau, militant de la USC, va convidar Miravittles a la penya política que alguns membres de la USC feien al cafè *El Oro del Rhin*, a la Rambla de Catalunya cantonada Gran Via. Allà hi va conèixer gent com Rafael Campalans, qui presidia la penya, Emili Granier-Barrera, Jordi Arquer i Felip Barjau.¹¹² Miravittles va explicar que va ser a *Justícia Social* on va fer el seu “debut com a periodista polític”.¹¹³ Hem repassat la col·lecció d'aquesta publicació, que en la primera etapa va sortir entre 1923 i 1926, i no hi ha cap article signat amb el seu nom complet. N'hem localitzat algun, però, que, pel seu contingut, podria ser d'ell. A primers de 1925 s'hi van publicar dos articles signats per *Un estudiant*, que, és clar, pot ser ell o no. Parlen de política internacional, un tema que sempre li va interessar. El primer, titulat *El fracàs de l'evolucionisme*,¹¹⁴ analitza les experiències dels governs de MacDonald, laborista, al Regne Unit i d'Herriot, radical-socialista, a França, el 1924. Considera que ambdós van fracassar en el que l'autor, veient objectius revolucionaris on només n'hi havia de reformistes, entenia que era el seu objectiu: “sense cap violència, arribar a l'aplicació lenta però completa del comunisme”. A partir d'aquí constata el fracàs del reformisme i afirma que a través seu no es pot arribar “ni de molt, a la felicitat somniada”. El segon, anomenat *Al voltant de la “S. de les N.”*,¹¹⁵ tracta de la Societat de Nacions, organisme internacional creat el 1919 per afavorir el desarmament i la pau. Divergeix dels

---

¹¹¹ Emili Granier-Barrera, “Mig segle enrera”. A: *L'Avenç*, núm. 17, (juny de 1979), p.37.

¹¹² Miravittles, *Gent...*, (1980, 186); *Homes i dones...*, (1982, 48)

¹¹³ Miravittles, *Gent...*, (1980, 186)

¹¹⁴ *Justícia Social*, núm.63, (10 de gener de 1925).

¹¹⁵ *Justícia Social*, núm.67, (7 de febrer de 1925).

socialistes “apologistes” d’aquesta Societat, citant el nom de Serra i Moret. Després de mostrar-se d’acord amb l’esperit originari de l’entitat i amb els seus objectius, afirma que “regida per governs burgesos té d’ésser, necessàriament, un instrument mutil·lat”. Hi assenyala, encertadament, les seves limitacions: el fet que els governs dictatorials hi tindrien el mateix poder que els democràtics i la impossibilitat d’influir en la política interior dels estats. I l’acusa d’aturar l’avenç del comunisme a Rússia, Hongria i Alemanya. Per acabar, diu que cada cop té menys influència, de la qual cosa se n’alegra “puix el contrari seria donar possibilitats als governs capitalistes de fer alguna cosa bé”. Aquest article va motivar una rèplica de la redacció, al número següent, on s’estava d’acord en que la Societat de Nacions tenia defectes, però on es dissentia “en felicitar-nos de que perdi força i prestigi; ni en considerar inútil la seva obra”.¹¹⁶

Resumint: uns textos revolucionaris, probolxevics, i contraris al socialisme reformista. En la mateixa línia, doncs, de la seva participació en el grup socialista de Figueres. Pel tema tractat, per l’enfoc, per la signatura i perquè ell va deixar escrit que col·laborà en aquesta publicació, podrien ben bé ser de Miravittles. Mentre ell s’estrenava en el periodisme polític i mantenia, recordem, els contactes amb Estat Català, el processament militar per l’afer del manifest de Macià seguia el seu curs. Va ser citat per al 14 de març de 1925, a la Sala de Justícia Militar de la caserna Roger de Llúria, al carrer Sicília de Barcelona, per celebrar el consell de guerra. Aquest tràngol sembla que el neguitejà força, però recordà que

“De cop En Martí Vilanova va venir de Figueres a Barcelona, a donar-me fe, a donar-me esperança. Efectivament, només que en oir-lo parlar em va salvar i no em van espantar ni els generals, ni les creus, ni les espases rovellades. (...) Vàrem anar a la nit (...) a un ball de Carnaval. (...) I al dematí, com que li agradava molt la nata amb maduixes, em va portar a la Granja Royal i allí ens vàrem atipar (...) Vàrem anar després al Consell de Guerra”.¹¹⁷

El 14 de març, doncs, a les deu de matí, es va presentar davant d’un tribunal militar presidit per un coronel i format per cinc capitans. A més d’ell, també estava processat, en rebel·lia, Francesc Macià, com a autor del manifest. L’acusació era d’“excitació a la rebel·lió”. En ser escorcollat a comissaria li havien trobat un sobre dirigit al president de la Mancomunitat, el monàrquic Alfons Sala, amb el manifest a dins. Ell ho va justificar, al judici, amb una història fantasiosa, que no podia convèncer ningú: un desconegut que anava

---

¹¹⁶ *Justícia Social*, núm.68, (14 de febrer de 1925).

¹¹⁷ “Parlament pronunciat per Jaume Miravittles, en la vetllada necrològica organitzada per l’A.E.P. en memòria de Martí Vilanova”. A: *Revista Ateneu* (Barcelona, publicada per l’Ateneu Enciclopèdic Popular), núm.3 i 4, (febrer i març 1932), p.17.

molt carregat de sobres li havia demanat ajuda per a dipositar-los a correus, el dia anterior a la detenció. El va ajudar i, veient que un anava dirigit a Alfons Sala, se l'havia quedat, per curiositat, per tafanejar-hi. Després l'havia posat en un altre sobre per a que arribés al seu destinatari. Abans d'enviar-lo, però, havia estat detingut.

Un diputat provincial, Antoni Hernández, en canvi, declarà que el sobre que ell havia rebut amb el manifest estava escrit amb la mateixa lletra que el que s'havia trobat a Miravittles.

El juliol de 1924 s'havia declarat un indult, que havia beneficiat a Miravittles pel que fa als delictes de “lesa majestad” i d'insults a l'exèrcit, però se li havia continuat el processament per delictes contra la unitat de la pàtria. El fiscal, en el seu informe, va demanar una pena de presó correccional de sis mesos i un dia, dues mil pessetes de multa, inhabilitació per a càrrecs oficials i supressió del dret al sufragi. El temps passat a la presó li seria descomptat. L'advocat defensor, Lluís Ortés Parera, en una intervenció que diversos mitjans van qualificar de brillant, demanà l'absolució al·legant falta de proves. Es va anunciar que la sentència no es faria pública fins que el capità general li donés el vist-i-plau.¹¹⁸

En el consell de guerra Miravittles va estar acompanyat, a més de pel seu amic Martí Vilanova, per “gairebé tots els estudiants de l'Escola d'Enginyers”, que havien demanat festa per anar-hi.¹¹⁹ En sortir, recordava Miravittles, “em victorejaren i em portaren sobre les espatlles com un *torero* de gala”. La detenció i el consell de guerra li van donar, continuà dient Miravittles, “una certa popularitat en els medis universitaris”.¹²⁰ En un article publicat el 1930, Miravittles recordava que, en sortir del consell de guerra, “amb els estudiants de l'escola, en ple parc, cantàrem *Els Segadors*” i que l'obsequiaren amb un dinar.¹²¹

A la universitat hi feia un cert treball polític. Ja hem vist que hi repartia manifestos d'Estat Català. A més, va ajudar, en els primers mesos de 1925, a Abelard Tona Nadalmai a fer contactes entre els estudiants. Tona, recordem-ho, treballava per a Estat Català, sota les directrius de Jaume Aiguader. Es tractava de repartir la revista de l'organització, procedent de París, vendre segells de cotització i organitzar nous nuclis de militants entre els estudiants. Segons Tona,

---

¹¹⁸ Per al desenvolupament del consell de guerra ens hem basat en les cròniques que van publicar el 15 de març de 1925 els diaris *La Publicitat*, *El Diluvio* i *La Veu de Catalunya*.

¹¹⁹ *La Publicitat*, (15 de març de 1925)

¹²⁰ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 161)

¹²¹ Jaume Miravittles, “Les meves presons”. A : *La Rambla de Catalunya*, núm.20, (11 d'agost de 1930).

“Jaume Miravittles, el joveníssim i entusiasta amic que acabava de fer, em posà en contacte amb altres estudiants nacionalistes i, a poc a poc, vaig estar en condicions de formar nuclis a les facultats d’Enginyers i Dret”.¹²²

També el va ajudar a posar-se en contacte amb catalanistes de Figueres com Martí Vilanova i Július Sunyer.¹²³ Miravittles va preparar la trobada. Tona ho exposa així:

“Si no ho recordo malament, va ésser Jaume Miravittles, poc abans de Garraf, qui m’introduí en el seu cercle figuerenc per mitjà d’una carta de presentació, probablement després d’haver-li parlat de mi i d’haver estat acceptada la meua visita. Vilanova, per aquell temps ja era un filocomunista de consciència nacional catalana, el segon amb qui establia contacte; el primer havia estat Jordi Arquer. Miravittles, és clar, també caminava pel pendent. Eren els primers balbuceigs del socialisme revolucionari català”.¹²⁴

---

¹²² Tona, *Memòries...*, (1994, 115)

¹²³ No tenim cap notícia d’aquest Július Sunyer en aquesta època, quan era “inseparable” de Vilanova i del “cercle figuerenc” de Miravittles, segons Tona. Una informació que em passen Jaume Santaló i Rafael Pascuet, i que agraeixo, ens el situa als anys trenta col·laborant amb Josep A. Vandellòs, un altre figuerenc, al Servei Central d’Estadística de la Generalitat de Catalunya.

¹²⁴ Tona, *Memòries...*, (1994, 190)

3.5 Les sortides nocturnes amb Dalí, Sagarra i Lorca

El seu amic Salvador Dalí havia anat el 1922 a Madrid, a estudiar belles arts. Es va allotjar a la *Residencia de Estudiantes*, on es va fer molt amic del poeta andalús Federico García Lorca. La primavera de 1925 Dalí va convidar-lo a passar uns dies a la seva casa de Cadaqués. Hi va passar la Setmana Santa de 1925, del 5 a l'11 d'abril. La família Dalí va quedar encantada amb el poeta, que va fer-hi recitals de poesia, de piano i hi va llegir l'obra teatral, inèdita, *Mariana Pineda*. Després de la Setmana Santa van traslladar-se tots a Figueres on el pare de Dalí va organitzar diversos actes en honor de Lorca: un recital poètic, un concert de sardanes a la Rambla i una segona lectura de *Mariana Pineda*.¹²⁵

De retorn ja cap a Madrid, García Lorca va passar uns dies a Barcelona, a finals d'abril de 1925. Salvador Dalí, fill, li va organitzar una lectura de les seves obres, en sessió privada, a l'Ateneu Barcelonès. Hi eren, entre d'altres, els poetes i periodistes Josep Maria de Sagarra i Tomàs Garcés. Després, el grup, al qual s'havia afegit Jaume Miravittles, convidat per Dalí, va anar a sopar al restaurant El Canari de la Garriga, al carrer Llúria, davant de l'hotel Ritz. Va ser un sopar molt divertit on Josep Maria de Sagarra i García Lorca van mantenir diàlegs en vers, fins i tot amb el cambrer. Van signar en el llibre de firmes del local. Jaume Miravittles, el més jove del grup, hi va signar com a "ex i futur presidiari". Dalí va escriure-hi "ex-presidiari", va fer un dibuix i va anotar també "Visca en Picasso". García Lorca coneixia, per Dalí, la detenció i el consell de guerra de Miravittles. Impressionat per l'esperit rebel d'alguns joves catalans, després de dibuixar un mariner, va escriure: "presidiario en potencia. Visca Catalunya lliure!". En acabar de sopar, a l'hora de pagar, es van trobar que cap dels comensals portava diners. Tots creien que hi anaven de convidats. Sort que García Lorca va trobar-hi l'actriu Catalina Bárcena, que actuava aquells dies al Teatre Barcelona, qui es va fer càrrec de la nota.¹²⁶

Entre García Lorca i Miravittles de seguida va sorgir-hi una simpatia mútua. Durant la setmana que Lorca va estar a Barcelona, Miravittles va formar part de la comitiva que l'acompanyava diàriament, amb Dalí, Sagarra i Garcés. Sobre aquells dies, Miravittles va escriure emocionats records:

---

¹²⁵ Segons Antonina Rodrigo, Jaume Miravittles assistí a aquesta lectura de Figueres. Antonina Rodrigo, *García Lorca en Cataluña*, (Barcelona:Planeta, 1975), p.40. Miravittles, però, va escriure, referint-se a Lorca i a aquesta estada a Figueres que "jo, però, no el vaig conèixer fins més tard a Barcelona". Miravittles, *Més gent...*, (1981, 160).

¹²⁶ Rodrigo, *García Lorca...*, (1975, 48-49).

“García Lorca era molt sensible al so, a la música de les paraules. Deia , per exemple, que un dels mots catalans que més li havien plagut era *cullereta*, i ho repetia constantment (...) Fou ell qui m’ensenyà la cançó *Los cuatro muleros* que he recordat tota la vida. (...) també trobà musical el meu nom (...) Ell pronunciava la *j* a la catalana i el cognom molt ràpidament destacant la *t*: Jáuuuume Miravittles. Dit per ell, realment, el meu nom era comparable, *musicalment*, amb *cullereta*. (...) Aquella època Barcelona va descobrir la música de jazz i hi varen debutar unes orquestres americanes amb negres i saxofons que es posaren de moda. Jo era el més jove del grup i podia anar amb ells perquè estava en *llibertat provisional*, i cada sopar i cada sessió de jazz era un petit homenatge que em feien (...) Aquelles vetllades barcelonines han estat per a mi inoblidables. En certes ocasions Sagarra i García Lorca dialogaven en vers sobre temes banals de la vida quotidiana. Un vers rimat i correcte (...) Després em vaig separar de Dalí i jo vaig iniciar la meva vida a l’exili”¹²⁷.

Federico García Lorca va quedar impressionat per aquella Barcelona, més europea i oberta que Madrid o d’altres capitals espanyoles. En començar el 1926 va escriure a Melchor Fernández:

“En cambio Barcelona ya es otra cosa, ¿verdad? Allí está el Mediterráneo, el espíritu, la aventura, el alto sueño de amor perfecto. Hay palmeras, hay gentes de todos los países, anuncios comerciales sorprendentes, torres góticas y un rico pleamar urbano hecho por las máquinas de escribir. ¡Qué a gusto me encuentro allí, con aquel aire y *aquella pasión!* No me extraña el que se acuerden de mí, porque yo hice muy *buenas migas* con todos ellos (...) Además, yo que soy *catalanista furibundo* simpatiqué mucho con aquella gente tan *construida* y tan harta de Castilla”¹²⁸.

---

¹²⁷ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 161-163)

¹²⁸ Citat a Ian Gibson, *Federico García Lorca. I. De Fuente Vaqueros a Nueva York, 1898-1929*, (Barcelona: Grijalbo, 1985),p.412.

3.6 El complot de Garraf i la fugida cap a França

En començar el 1925 el separatisme català de l'interior estava disgregat en un seguit de grups clandestins, de reduïdes dimensions, que seguien, amb algunes excepcions, les directrius que Francesc Macià enviava des de París. D'una banda hi havia l'Estat Català *oficial*, dirigit per Jaume Aiguader, amb l'oficina tapadora *Andrés Pla*, portada per Abelard Tona, que només feia activitat política. Després hi havia dos grups que preparaven el futur exèrcit català fent excursions i pràctiques de tir: el Càmping Club de Catalunya, dirigit per Miquel Àngel Baltà, i els Escamots d'Estat Català, que tenien al capdavant a Jaume Compte i Marcel·lí Perelló. Tant al Càmping Club com als Escamots, però, s'hi va produir un fet paral·lel: els joves *soldats* s'impacientaven. Recordem l'ambient de repressió anticatalana que es vivia. No en tenien prou de preparar-se per a una insurrecció que no acabava d'arribar. Volien actuar immediatament i, si calia, s'havien de fer atemptats personals. Això va portar a l'aparició de dos grups independents amb un pensament semblant. Del Càmping Club de'n Baltà en va sortir el Grup dels Set, format per Miquel Ferrer, Abelard Tona, Ramon Fabregat, Antoni Argelaguet, Enric Fontbernat, Ramon Saguer i un altre anomenat Sors o Borrell. I als Escamots, igualment, va sorgir-hi una dissidència que trobava Macià massa passiu i mal aconsellat pels seus col·laboradors més pròxims. La dirigien Daniel Cardona, exiliat a Perpinyà, i Marcel·lí Perelló, i el maig de 1925 es va constituir amb el nom de Bandera Negra.¹²⁹

Jaume Miravittles tenia contactes amb tots aquests grups. Col·laborava amb Abelard Tona, del Grup dels Set i de l'Estat Català dirigit per Aiguader, per estendre aquesta organització a la universitat. Des de la detenció del maig de 1924, no assistia a les activitats de preparació militar dirigides per Miquel À. Baltà, però hi mantenia, esporàdicament, una certa relació. I freqüentava el local dels Escamots d'Estat Català, al carrer de Vertrallans, camuflat sota el nom del grup excursionista Serra del Cadí, que també era la seu del grup dissident Bandera Negra. Emili Granier-Barrera, un dels membres de Bandera Negra, recorda

---

¹²⁹ Sobre aquests grups veure Crexell, *El complot...*, (1988, 18-50); sobre Bandera Negra, Enric Ucelay Da Cal, *El nacionalisme radical català...*, (1983, 595-629) i "Daniel Cardona i Civit i l'opció armada del nacionalisme radical català (1890-1943)". A: Daniel Cardona, *La Batalla i altres textos*, a cura d'Enric Ucelay, (Barcelona: La Magrana-Diputació, 1984).

a Miravittles, juntament a Perelló, Compte i d'altres, entre els “activistes (...) d'Estat Català” que es van trobar “complicats en el tristament famós procés de Garraf”.¹³⁰

Miravittles va afirmar, més d'una vegada, haver format part de Bandera Negra.¹³¹ M'inclino, però, a pensar que deu tractar-se d'una confusió, que no hi devia pertànyer i que només era membre dels Escamots. No és estranya la confusió si pensem que Bandera Negra no estava pensada pel seu inspirador, Daniel Cardona, com una organització al marge d'Estat Català, sinó com una “sub-organització” al seu interior que pretenia preservar-ne els principis, deformats, creia, pels qui envoltaven Macià.¹³² Miravittles va creure que tots els qui passaven pel local del carrer Vertrallans eren de Bandera Negra i que, per tant, si ell hi col·laborava, també n'era. Però per aquella seu tant hi passaven els Escamots com membres de Bandera Negra, que d'altra banda era un subgrup que tot just s'estava formant en aquells primers mesos de 1925. Una altra mostra de la confusió és que ell creia que Jaume Compte era membre de Bandera Negra, quan no n'era.¹³³ En diferents reunions de militants de Bandera Negra, com la fundacional del 3 de maig de 1925 o la de mitjans del mateix mes per parlar d'un atemptat contra Alfons XIII, no hi ha constància de la participació de Miravittles.¹³⁴ L'historiador Joan Crexell qualifica Miravittles com a “Escamot”, no l'inclou en la llista de membres de Bandera Negra i diu que Miravittles els va ajudar en l'afer de Garraf.¹³⁵ I el mateix Miravittles ens ho acaba de confirmar en dir, de Bandera Negra, que “no estava d'acord amb els seus principals dirigents (...) els quals retreien a Macià (...) el seu *immobilisme*”.¹³⁶ Dificilment podia formar part d'un sector dissident amb el qual no estava d'acord.

A inicis de maig de 1925 el Ministeri de la Guerra va anunciar que a finals del mateix mes els reis i el general Primo de Rivera visitarien Barcelona. Per als joves separatistes, el rei era el símbol màxim de l'opressió que afectava Catalunya. En un text atribuït per Joan Crexell a Ramon Fabregat, del Grup dels Set, es diu que van entendre “l'anada a Barcelona del rei d'Espanya i de la seva família com una nova provocació als catalans”, que va fer que “l'agitació moral en que actuava aquella minoria, anés creixent fins a determinar un estat d'esperit que ja admitia les coses més monstruoses, com a actes els més naturals. D'aquesta forma va néixer la idea d'atemptar al rei, a la família reial i als membres del Directori

---

¹³⁰ Emili Granier-Barrera, “Mig segle enrera”. A: *L'Avenç*, núm. 17, (juny 1979), p.36.

¹³¹ Per exemple, a Jaume Miravittles, “Francesc Macià I”. A: *Tele-exprés*, (12 de gener de 1977)

¹³² Crexell, *El complot...*, (1988, 37)

¹³³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 15, p.2.

¹³⁴ Crexell, *El complot...*, (1988, 58 i 257)

¹³⁵ Crexell, *El complot...*, (1988, 58 i 253)

¹³⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 15, p.2

militar”.¹³⁷ Abelard Tona afirma a les seves memòries que, per als joves separatistes i antimonàrquics, “aquell viatge del rei, doncs, es va prendre, des del primer moment, com un desafiament. Alfons XIII visitaria “les seves terres catalanes” per *bemols*, i per *bemols* els catalans havien d’acceptar el repte, i contestar-lo amb violència, per tal d’aigualir-li la visita”.¹³⁸ Per contextualitzar els sentiments antimonàrquics de cert jovent d’aleshores explicarem també una actuació anterior d’un amic de Miravittles, Salvador Dalí. El 3 de març de 1923 Alfons XIII va visitar, a Madrid, l’Escola Especial de Pintura, Escultura i Gravat. Segons un company català de Dalí, també estudiant, Josep Rigol, Dalí li proposà de posar una petita bomba, per protestar, sense intenció de matar, en un test d’una escala per on passaria el rei. Van posar una petita quantitat de pólvora, van encendre la metxa... i no va funcionar. Ningú se’n va adonar.¹³⁹

A mitjans del mes d’abril s’havia produït a Bulgària un gran atemptat terrorista. Un general havia mort en un atemptat i una bomba esclatà en el seu funeral. Hi assistien els principals càrrecs del govern dictatorial búlgar. Hi va haver gairebé cent cinquanta morts. El rei Borís III es va salvar perquè va arribar tard al les exèquies.¹⁴⁰

Segons Miravittles,

“al carrer de Vertrallans, els esdeveniments de Sofia causaren gran impressió i es decidí fer el mateix contra el tren que havia de conduir la família reial i els seus acompanyants a Barcelona. El projecte consistia en instal·lar una bomba de gran potència explosiva en un dels túnels de Garraf per on tenia que passar el tren reial. Una línia elèctrica permetria fer explotar a distància l’artefacte i provocar l’enfonsament del túnel amb les grans conseqüències que es pot imaginar pel convoi reial”.¹⁴¹

D’on va sortir la iniciativa d’intentar un atemptat contra el cap de l’estat espanyol? Francesc Macià no va donar l’ordre. Separadament, i alhora, diversos grups separatistes van pensar el mateix: els Escamots d’Estat Català, el Grup dels Set i el grup Bandera Negra. Aquests grups es van acabar coordinant per preparar-ho, de manera que la majoria dels que ho

---

¹³⁷ ANC. Fons Francesc Macià. 05.07.01. *Els fets preliminars...*, text inèdit i anònim sobre el complot de Garraf, atribuït per Joan Crexell a Ramon Fabregat; Crexell, *El complot...*, (1988, 13).

¹³⁸ Tona, *Memòries...*, (1994, 120)

¹³⁹ Gibson, *La vida...*, (2003, 152-153)

¹⁴⁰ Crexell, *El complot...*, (1988, 52)

¹⁴¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 15. p.1-2.

van acabar fent eren de Bandera Negra, col·laborant-hi membres dels Escamots, com Miravittles, i gent del Grup dels Set.¹⁴²

El dia 17 de maig, Jaume Julià Pedrol, de 20 anys, i Francesc Ferrer Torrents, tots dos de Bandera Negra, van anar en tren fins a Garraf per inspeccionar la via fèrria i veure on es podia posar la bomba. El dia següent van anar al local del carrer de Vertrallans per explicar-ho. Hi van trobar Josep Garriga Aleu, de 20 anys, també de Bandera Negra, Enric Fontbernat Verdaguer, del Grup dels Set, i Jaume Miravittles, dels Escamots. Miravittles i Fontbernat van proposar-hi que es fes entre les estacions de Garraf i Castelldefels. Ferrer va anar al dia següent a comprovar la idoneïtat d'aquest lloc, però no li va semblar convenient i es va desestimar.

Tant Fontbernat, que era electricista, com Miravittles, que recordem que estudiava enginyeria, van col·laborar aquests dies en aportar elements per a la construcció de la bomba. Fontbernat va portar cable elèctric, eines i substàncies explosives. Segons Marcel·lí Perelló Domingo, de 28 anys, de Bandera Negra, Jaume Miravittles “ens facilità cinc quilos d'un explosiu que ell havia fabricat a base de picrat i clorat de potassa, més potent que la trilita”.¹⁴³ Julià va fer el disseny de com havia de ser el tub de la bomba, que es va passar a Miravittles i aquest va portar un tub metàl·lic buit a la botiga de Jaume Compte Canyelles, que tenia 36 anys i era un dels dirigents dels Escamots d'Estat Català. El 22 de maig, Ferrer, Julià i Garriga van anar a Garraf i van acabar de decidir el lloc on posarien la bomba. Quan, el mateix dia al vespre, van anar al carrer Vertrallans, ja hi havia el tub. També hi havia Miravittles i Fontbernat. Van estar estudiant el mecanisme de la bomba. El 23, Miravittles i Fontbernat van portar-hi dues piles elèctriques. El dia 23 a la tarda, Julià, Ferrer i Garriga, amb la col·laboració de Deogràcies Civit Vallverdú, de 24 anys, dels Escamots, van portar els materials a Garraf, però no van poder col·locar l'artefacte perquè se'ls va fer fosc, ja que Julià, que va anar-hi en bicicleta, va caure i es va fer mal. El dia 24 a la tarda Ferrer i Garriga volien tornar-hi, però van acabar perdent el tren. El dia 25 de maig es va fer el darrer intent, ja que el rei arribava el dia següent. Compte va anar-hi amb Civit, al matí, a vigilar si hi havia gaire policia. Van tornar dient que no hi havia perill. A les sis de la tarda van anar-hi, en taxi,

---

¹⁴² La narració que ve a continuació es basa en: ANC. Fons Francesc Macià. 05.07.01. *Els fets preliminars...*, text inèdit i anònim sobre el complot de Garraf, atribuït per Joan Crexell a Ramon Fabregat; Crexell, *El complot...*, (1988, 13); AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 15 i Documentació diversa. Documents sobre Jaume Miravittles. “Sentència del Consell de Guerra del cas Garraf, 1926”; Crexell, *El complot...*, (1988); Tona, *Memòries...*, (1994); Miquel Ferrer, *Memòries (1920-1970)*, (Barcelona: Fundació Josep Comaposada, 2009).

¹⁴³ Citat a Crexell, *El complot...*, (1988, 59)

Compte, Ferrer, Miravittles i Miquel Badia, de 19 anys, militant de Bandera Negra. Aquest és el relat que en va fer Miravittles:

“Calia anar a Garraf, penetrar en el túnel on hi havia la bomba, i posar en estat de funcionament el seu mecanisme (...) Al centre social ens donaren les darreres indicacions, una pistola “Parabellum” amb quantioses municions (...) Després d’un ràpid viatge sense cap inconvenient arribarem a Garraf. La situació em causà una gran sorpresa. Cada vegada que la família reial es desplaça (o es desplaçava aleshores per tren) el recorregut total de la línia és cobert per parelles de la guàrdia civil a una distància –que depèn de la configuració geogràfica de la línia- que es puguin veure i comunicar-se fàcilment les unes amb les altres. A cada entrada i sortida del túnel hi havia una foguera encesa i una certa concentració de guàrdia civil. A l’interior dels túnels –i a distàncies prudencials- també hi havia fogueres i guàrdies civils.

Ràpidament ens demanàrem: ¿què farem?. Esperar a veure el que passa, digué Compte, i afegí Badia, disparar les nostres pistoles al primer intent d’interrogatori dels guàrdies civils que literalment ens assetjaven. Era l’hora de dinar.¹⁴⁴ Entràrem al menjador que era una mena de quarter general de les forces allí desplaçades, ens assegüem a la taula i demanàrem el “menú”. Els guàrdies civils ni feren cas de nosaltres. Com podien imaginar els nostres propòsits? Assegut a taula jo havia de fer esforços perquè no se’m veiés la Parabellum del nou llarg.”

[Després de menjar], “els mateixos guàrdies civils ens acompanyaren a l’entrada del túnel per a que veiéssim les fogueres i ens explicaren amb tot detall les mesures de precaució preses des de Madrid fins a Barcelona. Esperarem dues o tres hores més i, quan ja era fosc, decidirem tornar a Barcelona. Constantment havíem de fer callar en Badia. Desesperat davant del fracàs de l’intent, volia cridar ¡Visca Catalunya lliure! i engegar una batalla campal contra trenta o quaranta guàrdies civils armats amb *Màusers*”.¹⁴⁵

El mateix dia, a Barcelona, Miravittles va passar pel cafè *El Oro del Rin*, per la tertúlia del Grup dels Set, explicant-hi aquests fets emocionants.¹⁴⁶ El 26 de maig, el mateix dia que havia arribat el rei sense cap contratemps, es va fer una reunió de Bandera Negra. S’hi va planejar fer un atemptat amb pistola quan, el dia 29, el rei anés a una funció del teatre del Liceu. Es va fer un sorteig per triar que seria l’autor material dels trets. Inicialment li va tocar a Enric Holgado. El segon nom que es va treure, per si Holgado, absent a la reunió, refusava l’encàrrec, com va fer, era Jaume Julià. Aquest, el dia 27, acceptà de fer-ho. En l’acció havia

¹⁴⁴ El que van fer és sopar. Recordem que havien sortit a les sis de la tarda de Barcelona.

¹⁴⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 15. p.2-4. Miravittles va publicar un relat semblant a “Miquel Badia”, A: *La Rambla* núm.270, (24 de setembre de 1934).

¹⁴⁶ Abelard Tona ho va recollir a les memòries. Miravittles, anotà, estava “molt emocionat per la seva intervenció –era un adolescent guiat per un esperit pur--, i ens havia posat al corrent del que passà a Garraf”. Tona, *Memòries...*, (1994, 131). Tona situa aquesta trobada, creiem que erròniament, uns dies després, com ja comentarem.

de tenir la cobertura dels membres del Grup del Set. Miquel Ferrer Sanchís, de 25 anys, va ser un dels que hi va anar, però Julià no es va presentar. El segon intent també va fracassar. Els membres del Grup dels Set que havien anat davant del Liceu portaven una bomba per llençar-la després que Julià disparés, per distreure a la policia i facilitar-li la fugida. Però, com que no l'havien fet servir, Miquel Ferrer i Abelard Tona la van anar a col·locar al palau de la baronessa de Maldà, on el dia anterior s'havia celebrat una festa en honor dels reis. Emili Granier-Barrera, membre de Bandera Negra que tenia 16 anys, afirma, erròniament, que aquell dia 29, a la Rambla, quan el rei anava al Liceu, Miravittles hi era: "duia una bomba de mà amb la intenció de llançar-la contra Alfons XIII si aquest obria la finestreta per agrair la demostració, però el rei va romandre impassible al cotxe hermèticament tancat. Els conjurats van dispersar-se. Miravittles va fer esclatar la bomba davant el palau de la baronessa de Maldà, on hi havia hagut una recepció a honor del general Primo. La detonació causà gran alarma".¹⁴⁷ Com hem dit, però, la bomba la portaven Ferrer i Tona, i no era per a llençar-la al rei. També van ser ells els que la van fer explotar al palau de la baronessa de Maldà. Miquel Ferrer ho va explicar amb tot detall a les seves memòries.¹⁴⁸

Després de dos intents frustrats, es va pensar a fer explotar la bomba a Garraf quan el tren reial marxés cap a Madrid. Estava previst que marxessin el 4 de juny, però finalment ho van fer el 6.¹⁴⁹ El diumenge 31 de maig uns quants d'aquells joves separatistes van anar a Garraf per fer la col·locació de l'artefacte. Hi van anar en dos grups diferents. Els d'un grup no coneixien els de l'altre. El grup de Bandera Negra el formaven Perelló, Francesc Ferrer, Emili Granier-Barrera i Joan Terrés. I del Grup dels Set hi van anar Ramon Fabregat, de 30 anys, i Antoni Argelaguet, de 21. Només arribar a l'estació de Garraf van ser tots detinguts per la policia. Un dels activistes, Joan Terrés, era en realitat un confident de la policia i va ser alliberat el mateix dia de la detenció.¹⁵⁰ Els dies següents es van fer més detencions, una bona part dels quals, però, van ser posats aviat en llibertat. Els que van quedar detinguts, processats i sotmesos a consell de guerra, i més d'un torturat, van ser Jaume Compte, Marcel·lí Perelló,

---

¹⁴⁷ Emili Granier-Barrera, *Una vida plena*, (Barcelona: Editorial Hacer, 1994), p.46-47.

¹⁴⁸ Citat a Crexell, *El complot...*, (1988, 69-71). També Marcel·lí Perelló confon, en la seva narració d'aquests fets, a Miquel Ferrer amb Miravittles, segons Crexell, *El complot...*, (1988, 68)

¹⁴⁹ Els relats dels diferents protagonistes no sempre concorden en fets, persones i dates. Abelard Tona explica, a les seves memòries, que el 30 de maig Civit, Garriga, Miravittles i Julià van anar a Garraf a portar la bomba i que Julià va caure amb la bicicleta. Tona, *Memòries...*, (1994, 130-131). Aquest fet no és recollit per Ramon Fabregat, ni per la Sentència del Consell de Guerra ni per Miravittles ni per l'historiador Joan Crexell. Probablement Tona confon el 30 de maig amb el que succeí el 23 de maig, quan Julià va patir la caiguda de la bicicleta.

¹⁵⁰ Crexell, *El complot...*, (1988, 77).

Francesc Ferrer, Jaume Julià, Josep Garriga, Miquel Badia, Deogràcies Civit, Antoni Argelaguet i Emili Granier-Barrera.

I Miravittles? També va ser reclamat per la justícia, però quan el van buscar ja havia fugit a França. Com hem vist, el 25 de maig havia participat en una de les activitats del complot de Garraf, que és l'última que tenim documentada amb la seva participació. Justament un d'aquells dies es va fer efectiva la condemna a que l'havia sentenciat el consell de guerra celebrat el març anterior, sis mesos de presó. Com que ja havia estat unes cinc setmanes engarjolat, li quedaven prop de cinc mesos per complir, que havia de passar lluny de Catalunya, al presidi d'Alcalà de Henares.¹⁵¹ Desconeixem el dia exacte en que li van comunicar. Ell ho recordava així:

“rebia una comunicació a mà, exigint que em personés immediatament al jutjat militar. Allí i, en absència del jutge Civit, el seu assistent, em digué que s'havia decidit el meu immediat retorn a la presó Model. Dissimulant una tranquil·litat que no sentia, vaig pregar-li que anéssim tots dos a la dispesa on jo vivia (...) per a prendre roba interior de canvi, uns llibres i uns diners. Ell tenia una motocicleta i des del carrer del Carme podíem traslladar-nos a la presó. La nostra relació havia arribat a ser tan amical —de català a català— que ho acceptà sense dubtar un instant. Era un home baixet, malaltís, pàl·lid (...)”. Arribats a la dispesa, Miravittles li va dir: ”Pujo i baixo en cinc minuts”. I sense pensar-ho un instant (...) vaig girar-li l'esquena mentre ell assegurava la moto i, pel carrer Doctor Dou, em vaig fer escàpol”.¹⁵²

Se'n va anar a la farmàcia de Miquel Àngel Baltà, a explicar-li la situació en que es trobava. Aquest li aconsellà fugir de seguida a França i li oferí passar la nit a la mateixa farmàcia i afegir-se, a la matinada següent, a un grup d'excursionistes que anava a Núria. Havia, però, d'obtenir una cèdula personal, el document d'identitat d'aquell temps, a nom d'una altra persona, per poder marxar més tranquil. El seu amic de Figueres, l'estudiant d'arquitectura Claudi Díaz Pérez, li va donar la seva. A les sis del matí del dia següent, doncs, es va trobar a l'estació del Passeig de Gràcia, amb el grup d'excursionistes.¹⁵³ Només un d'ells, Joan Carreres Palet, un d'aquells soldats catalans entrenats per Baltà, sabia qui era i on anava.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ Jaume Miravittles, “Les meves presons”. A : *La Rambla de Catalunya*, núm.20, (11 d'agost de 1930).

¹⁵² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 27. p.5.

¹⁵³ Segons el que explicà Miravittles a Joan Crexell, eren excursionistas del CADCI. Crexell, *El complot...*, nota 55,(1988, 101).

¹⁵⁴ Miquel Ferrer, *Memòries...*, p.312.

Un cop a Núria, pujaren el pendent en direcció al coll de Nou Creus. Ja a la Catalunya Nord, davant del circ de Carançà, Carreres, el seu guia, descobrí la seva veritable identitat. Cantaren, tots junts, Els Segadors i, després d'acomiar-se dels companys, Miravittles va baixar, tot sol, pel camí de la vall de Carançà, cap a la població de Toès (Conflent).

De la seva participació en el complot de Garraf, Miravittles no en va parlar gairebé mai públicament. En va fer una breu menció en un llibre que va aparèixer el 1932.¹⁵⁵ Es pot pensar que una raó del seu silenci pot ser el fracàs del complot. No ho crec, perquè, en canvi, va parlar força dels fets de Prats de Molló, en que també intervindrà, i també serà un intent fracassat. Una raó, és clar, va ser, durant molt de temps, la por a la repressió de l'estat o altres possibles represàlies o conseqüències d'una activitat terrorista com aquella. A finals de 1976, a l'inici de la transició política, però quan Franco ja feia un any que era mort, l'historiador Joan Crexell va demanar a Miravittles fer-li una entrevista sobre el complot de Garraf, i ell va contestar que “per raó de la situació política ambigua del moment, era millor esperar a veure com s'acabava el dilema ruptura-reforma”.¹⁵⁶ L'altre motiu, potser el més important, de no parlar del tema de Garraf, és que aquest episodi del passat entrava en contradicció amb la seva posició clarament contrària a l'ús de la violència amb finalitats polítiques.

No en va parlar públicament, però, home obert com era, sí que en va parlar, com hem vist, en uns textos autobiogràfics inèdits, que no crec que tingués cap problema a que sortissin a la llum després de la seva desaparició. Si no, probablement no els hagués escrit. El text es titula *Miquel Badia*, un dels encausats per l'intent de Garraf. Hi diu que “en la intimitat d'aquestes notes explicaré la meua intervenció –i la seva— en l'anomenat *complot de Garraf*”.¹⁵⁷ Ho explicà, doncs, en un text no pensat per a la seva publicació immediata, sinó per a la preservació de la memòria històrica.

El jove Miravittles de divuit i dinou anys, en un moment de forta repressió de l'estat, s'havia llançat a actuar, amb d'altres joves, no en un partit polític d'ideologia precisa, sinó en un moviment catalanista ideològicament plural, que lluitava frontalment, amb les armes, contra la dictadura anticatalana, amb un alt grau d'idealisme i de voluntarisme. Des del punt de vista militar aquest moviment estava molt mancat de rigor. Hi havia un aiguabarreig de grups que actuaven, a vegades, conjuntament, però sense una jerarquia ni una cadena de comandament clares. I ho feien, a més, en el cas Garraf, sense el coneixement i contra el

---

¹⁵⁵ Jaume Miravittles, *De Jaca a Sallent*, (Barcelona:C.I.B., 1932), p.57.

¹⁵⁶ Crexell, *El complot...*, (1988, 16).

¹⁵⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 15. p.1

criteri del seu màxim dirigent polític, Macià, qui, malgrat tot, després sortirà en defensa dels encausats i de l'acte en sí. El grau d'improvisació era altíssim, i això va facilitar la infiltració policial. Si hi afegim que el suport social era mínim, arribem a la conclusió que les possibilitats d'èxit eren molt escasses. Miravittles, molts anys després, ho tenia clar: “tot havia estat organitzat i concebut per *amateurs* i és molt difícil que el complicat mecanisme hagués arribat a funcionar”.¹⁵⁸

Des del punt de vista polític, però, el balanç és un altre. L'intent de Garraf va tenir un cert impacte social. Les detencions, les denúncies de les tortures a què van ser sotmesos alguns dels detinguts, el consell de guerra de 1926, la campanya a favor de l'amnistia de 1930... van evidenciar que hi havia un sector del jovent que s'oposava a la dictadura des d'un punt de vista catalanista, i que la represa d'una consciència nacional catalana no s'havia estroncat amb el cop d'estat de 1923. També va contribuir a engrandir la figura de Francesc Macià.

Miravittles es va moure en aquest ambient catalanista radical sense un ancoratge ideològic ni organitzatiu clar. Tan aviat el trobem amb la Societat d'Estudis Militars, lligada a Acció Catalana, com amb els Escamots d'Estat Català o amb la gent de la Unió Socialista de Catalunya. La política, però, ja exerceix una força irresistible sobre ell, que l'exili francès confirmarà.

---

¹⁵⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 15. p.2

4. L'EXILI DE PARÍS, 1925-1930

“En *Met* llegia la premsa internacional, i jo confesso que m’hi quedava badant. Comprenia totes les trifulgues dels Balcans; sabia llegir el noms dels generals xinesos;estic segur que amb les minories nacionals que ell descobria s’hauria pogut fer un país més gran que Europa. (...) En Miravittles és un home que viu amb el seu temps, i tot el que passa dintre l’esfera, on el temps hi corre i l’espai s’hi estira, li interessa i fins l’apassiona, perquè ho considera tot formant part de la seva vida”

Josep Fontbernat, *La Rambla de Catalunya*, 11 de novembre de 1930.

4.1 Temps de viure i temps de lluitar

4.1.1 França, terra de llibertat

A les darreries del maig de 1925, com hem vist, va travessar el Pirineu i va arribar al poblet de Toès, a la Catalunya Nord. I, tal com escrigué molt més tard, ja era a “França, terra de llibertat”.¹ Sempre va conservar aquest sentiment d’admiració per la França liberal i progressista, malgrat la coneguda repressió lingüística i cultural francesa sobre les terres catalanes del nord. A part de la seva formació inicial en un medi republicà com Figueres, no és aliè a aquest sentiment el fet que, per dues vegades, el 1925 i el 1939, haurà de fugir a França per trobar-hi precisament la llibertat.

“Un tren elèctric que semblava de pessebre” el portà a Perpinyà. Un cop allà va tenir la pensada d’enviar un telegrama irònic, i evidentment imprudent, al capità jutge de Barcelona que havia ordenat el seu ingrés a la presó. Deia així: “Capitán Civit. Juzgado de Atarazanas. Barcelona, Catalunya. Llegado sin novedad a Perpiñán. Calurosos recuerdos a la familia. Suyo. Atento. Jaume Miravittles”.² El 3 d’agost la policia espanyola va emetre la primera nota oficiosa sobre l’intent d’atemptat de Garraf, explicant que hi havia deu detinguts i cinc més reclamats per la justícia que havien fugit a França. Un d’ells era Jaume Miravittles.³

Un cop a França havia d’aconseguir un document d’identitat que li permetés circular lliurement. Era imprescindible obtenir, primer, un certificat de treball. Després d’un dia de feina, sense cobrar, en una funerària de Perpinyà, li van lliurar un certificat que va resultar ser fals. Malgrat això, va acabar aconseguint una carta d’identitat per tres anys.⁴ Es va posar en contacte amb la gent d’Estat Català a Perpinyà, que li van pagar el bitllet de tren fins a París.

La França que rebia a Miravittles era força més rica que Espanya. El seu Producte Interior Brut (PIB) per habitant era, el 1925, de 4.166 dòlars, un 70 % més elevat que l’espanyol, que només era de 2.451 dòlars. A Espanya no es va assolir un PIB per habitant semblant fins quaranta anys després, amb el creixement econòmic dels anys seixanta.⁵ Els anys vint, a més, eren anys de gran creixement econòmic, a tot arreu. A França tenia una indústria moderna, amb sectors com la química, els automòbils, l’electricitat o l’aeronàutica.

---

¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 27. p.7.

² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 27. p.7-8.

³ *Le Courrier Catalan* (París), núm.32, (1 de setembre del 1925).

⁴ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 18-22, 177)

⁵ Aquestes xifres estan en dòlars internacionals Geary-Khamis de 1990. Angus Maddison, *L’économie mondiale: Statistiques historiques*, (París: OCDE, 2003), p.66 i 72.

Amb 40 milions d'habitants, França tenia gairebé el doble dels habitants d'Espanya, que eren 22 milions. Però, és clar, aquest moviment industrialitzador i modernitzador no va afectar igualment a tot l'estat francès, on encara hi havia molts pagesos. El 1931 encara el 36% de la població activa francesa estava ocupada en el sector primari de l'economia.

El centralisme polític francès, exercit des de París, és prou conegut. Acompanyant-lo, s'ha de parlar també d'un gran centralisme econòmic: les principals empreses dels sectors més dinàmics es van anar situant a París i al seu entorn. La regió de París, en un sentit ampli, comptant el departament del Sena i el del Sena i l'Oise, tenia el 1931 una població de 6,3 milions d'habitants, el que representava, aproximadament, el 15% del total de França. Donc bé, si ens referim a la distribució de la població activa francesa, aquell mateix any, veiem que aquesta àrea concentrava, el 22,7% de l'activitat industrial, el 30% de les construccions mecàniques, el 44% de les arts gràfiques, el 45% de la fabricació d'automòbils i bicicletes, el 49% de les construccions elèctriques, el 59% de la indústria aeronàutica i el 69% de l'elaboració d'instruments òptics i de precisió.⁶ El municipi de París estricte tenia 2,5 milions d'habitants el 1896 i 2,9 milions d'habitants el 1921. I la regió de París, el departament del Sena, va passar de tenir 3,6 milions d'habitants el 1901 a 4,4 milions el 1921 i a 4,9 milions el 1931.⁷ Una gran aglomeració urbana, amb centenars de milers de persones que entraven i sortien diàriament de la ciutat, o s'hi movien, utilitzant trens, metros i tramvies. Miravítilles venia de Barcelona que, comptant els municipis propers (la comarca del Barcelonès), el 1925 s'acostava al milió d'habitants, i arribava a una gran ciutat que reunia més de quatre vegades aquesta població.

El 1925 París era la capital d'un estat gran i d'un ampli imperi colonial amb nombrosos territoris africans i asiàtics. Una capital política i administrativa que, a més, i gràcies en part al centralisme de l'estat, també era la seva regió econòmicament més dinàmica. Era un gran focus d'atracció d'immigrants de les diverses parts de França i també d'altres països, que s'ocupaven sobretot en una indústria en plena expansió. L'arribada d'immigrants es veia estimulada pel buit demogràfic deixat a França per la Gran Guerra: 1,3 milions de morts i 1,4 milions de no nascuts a causa de la reducció de la natalitat. Entre aquests immigrants econòmics destaquen els italians i els polonesos, i xifres menors d'espanyols, de jueus de l'Europa central i oriental i d'altres nacionalitats.

---

⁶ Jean-François Gravier, *Paris et le désert français*, (Paris: Flammarion, 1958), p.57. Aquest llibre, de títol ben significatiu, és una denúncia de la macrocefàlia parisenca.

⁷ Gravier, *Paris et le désert...*, (1958, 235).

A mitjans dels anys vint els Estats Units ja eren l'estat més ric del món, i milers de nord-americans es van instal·lar a París, 35.000 entre 1922 i 1927. Hi anaven per fer negocis, treballar, fer-se un nom com a artistes o escriptors, o, simplement, viure la vida. Els atreien els preus barats, gràcies a la devaluació del franc respecte al dòlar, la llegenda de la vida bohèmia i l'ambient de llibertat que s'hi respirava.⁸ París atreïa també a la majoria dels creadors francesos de tots els camps. El 1936, a la regió de París, hi havia 22.000 tècnics (arquitectes, enginyers), 16.000 músics, cantants i actors, 9.000 periodistes i escriptors i 6.000 pintors i escultors, que representaven, respectivament, un 50%, un 59%, un 65% i un 65% dels que hi havia a França.⁹ Hem d'afegir-hi, però, una gran quantitat d'escriptors i artistes estrangers que hi feien estada. Hi havia escriptors com l'irlandès James Joyce i els nord-americans Ernest Hemingway, Ezra Pound, John Dos Passos i Francis Scott Fitzgerald. El basc Miguel de Unamuno i el valencià Blasco Ibàñez també hi vivien, exiliats de la Dictadura. Un jove Josep Pla hi passava temporades, de pas cap a diferents destins europeus.

En el camp de les arts plàstiques la capitalitat de París era encara més indiscutible. El nombre d'artistes que hi treballaven era altíssim, sobretot al barri de Montparnasse, que des de començaments del segle havia desplaçat a Montmartre com a principal barri artístic. Pintors, dibuixants i escultors, així com marxants i models, de tot el món, hi feien cap: Fougère, Pablo Picasso, Francis Picabia, Juan Gris, Fernand Léger, Marcel Duchamp, Henri Matisse, Max Ernst, Joan Miró, Giorgio De Chirico, Hans Arp, Alberto Giacometti, Ives Tanguy, Marc Chagall, André Derain, etc.¹⁰ I, com veurem, també molts catalans.

Segons ha assenyalat Antoni Marí, els intel·lectuals alemanys, per exemple, des del segle XVIII, “consideraron la capital de Francia como el centro del mundo, de la intelectualidad y la modernidad”.¹¹ L'escriptor peruà Mario Vargas Llosa ha explicat l'atracció que França, i París en especial, exercia per a la gent de cultura encara a mitjans del segle XX. De jove, escrigué, “estuve convencido de que nunca llegaría a ser un verdadero escritor si no vivía en París. Puede parecer muy ingenuo, pero hace medio siglo, estoy seguro, esta ilusión era compartida por innumerables jóvenes en todos los rincones del planeta que

---

⁸ Manuel Leguineche, “Prólogo”. A: Ernest Hemingway, *París era una fiesta*, (Barcelona: Seix Barral, 2003), p.9.

⁹ Jean-François Gravier, *Paris et le désert français*, (París : Flammarion, 1958), p.16.

¹⁰ Sobre el cosmopolita ambient artístic i literari del París d'aquells anys, veure Jean Émile-Bayard, *Montparnasse. Hier et aujourd'hui. Ses artistes et ses écrivains*, (París: Jouve et Cie, éditeurs, 1927); Jean-Paul Crespelle, *La vie quotidienne a Montparnasse, 1905-1930*, (París: Hachette, 1976); Billy Klüver, Julie Martin, *El París de Kiki. Artistas y amantes, 1900-1930*, (Barcelona: Tusquets editores, 1990) i Herbert R. Lottman, *El París de Man Ray*, (Barcelona: Tusquets, 2003).

¹¹ Antoni Marí, “Pasajes Walter Benjamin”, A: *Culturas. La Vanguardia*, (13 de juliol de 2005).

miraban a França como la Meca de la literatura y el arte”.¹² En aquells moments Nova York i els Estats Units havien superat ja a Europa en molts camps, però la irradiació de París era encara extraordinària. Als anys vint el predomini de París era indiscutible. També hi havia els cercles d'emigrats polítics: russos blancs que havien fugit de la revolució russa, italians antifeixistes i catalans i espanyols contraris a la Dictadura de Primo de Rivera. La ciutat potser més cosmopolita del món, doncs, acollia també una colònia no gaire nombrosa de catalans. N'hi havia que fugien de la Dictadura o del servei militar i de la guerra del Marroc, d'altres que hi volien fer carrera com a artistes i altres que hi havia anat per causes econòmiques.¹³

No es probable que Miravittles es sentís aclaparat per les dimensions ni per la densitat de població de París. Malgrat la seva joventut, tenia dinou anys quan arribà a París, ja havia viscut, sol, a Barcelona, i havia estat a Mallorca i València. A més, probablement tenia un coneixement important de la societat i la cultura franceses. Figueres és a tocar de la frontera francesa. Havia estudiat francès a Figueres i a Barcelona i, a més, els dies de fira molts francesos acudien a Figueres. Fins i tot havia visitat, com a jugador de futbol, diverses poblacions del sud de França.

Arribat a París, en aquella primavera de 1925, es va instal·lar, primer, a l'hotel Marjorie, al carrer Monsieur le Prince, del barri Llatí. No sembla que se sentís angoixat. Més aviat potser volia aprofitar el gir imprevist que representava l'exili per fer alguns canvis en el seu projecte vital. Sembla que no tenia gaire interès a continuar els seus estroncats estudis d'enginyeria. Una primera idea va ser posar-se a treballar. Potser també era una necessitat. Ens diu que “durant els primers mesos d'adaptació a París vaig viure independentment dels meus pares treballant en diferents *métiers*”.¹⁴ Aquell estiu va treballar amb un comerciant jueu marroquí, a la *Foire de la Maison Moderne* i als *Établissements Lutyl*, un fabricant d'aparells per a instal·lacions elèctriques.

A través de la correspondència, però, diu Miravittles, “la meua família em posà un “ultimàtum”: havia de recomençar –com fos– els estudis d'enginyer. Ells farien els sacrificis necessaris”.¹⁵ En un altre lloc també diu que la seva mare “insistí reiteradament” per a que

---

¹² Mario Vargas Llosa, “El amor a Francia”, A: *El País*, (19 de març de 2005).

¹³ A la regió de París hi vivien uns 50.000 espanyols, però segons les estadístiques de l'època només un 4% procedien de Catalunya, el que faria unes 2.000 persones. Eduardo González Cabeza, “Emigración e insurgencia. El catalanismo radical, entre Francia y España (1922-1931)”, A: Jordi Canal, Anne Charlon, Phryné Pigenet (dirs.), *Les exils catalans en France*, (París: Presses de l'Université Paris-Sorbonne, 2005), pp.91-122. p.93-94.

¹⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 23. p.1

¹⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 23. p.1

continués els estudis.¹⁶ Si van haver d'insistir tant és que ell no en tenia gaires ganes. Però va acabar acceptant-ho. Va buscar un centre on acceptessin el batxillerat espanyol i la prova d'ingrés a enginyeria realitzada a Barcelona. Li van recomanar *l'École Spéciale de Mécanique et Électricité*, situada a la Rive Gauche, al barri de Montparnasse. Va anar a parlar amb el director, Sr. Sudrià, qui va resultar ser un català nascut a Perpinyà i fill d'un empordanès de Llers. Aquestes coincidències van provocar aviat un sentiment mutu de simpatia. Sudrià l'acceptà com alumne i, coneixent les circumstàncies del seu exili, li va concedir la total gratuïtat dels estudis. Els llaços d'amistat entre Miravittles i la família Sudrià van ser duradors. Tot sovint el convidaven a dinar els diumenges.¹⁷

També es va fer molt amic de Gilles Delau, qui potser era un company d'estudis. Era fill d'un important arquitecte de París, propietari d'una empresa constructora. Gilles i el seu pare van proposar a Miravittles que, un cop acabada la carrera d'enginyer, s'incorporés a la secció de construccions elèctriques de la seva empresa. Però en ser empresonat arrel dels fets de Prats de Molló, a finals de 1926, el pare es va repensar i va anul·lar aquests plans.¹⁸

Va anar a viure a una pensió del costat de l'estació de Montparnasse, a prop de *l'École*. En els cinc anys que es va estar a París va canviar sovint d'allotjament, passant per pensions, hotelets, pisos... Malgrat que va escriure molt sobre aquests anys, ho va fer amb una escassa precisió cronològica, el que fa molt difícil aclarir quan va viure a cada lloc i amb qui.

Tot i tenir els estudis de franc, viure a París no era barat. El moment, però, era monetàriament propici, ja que en aquests anys el franc havia anat perdent valor respecte a les altres monedes. El desembre de 1919 una lliura esterlina valia 41,8 francs, mentre que el novembre de 1926 es canviava per 174 francs. Igualment, el canvi del dòlar havia passat dels 11 francs de finals de 1919 als 21,7 del març de 1924. Una cosa semblant passava amb la pesseta. Recorda Miravittles que una pesseta valia 7,5 francs.¹⁹ Això feia que l'ajut familiar es revalorés en transformar-se en francs. Xavier Febrés, biògraf de Josep Pla, explica com la pèrdua de valor del franc va fer possible que Pla fos enviat el 1920 a París com a corresponsal: "constituïa una innovació feta possible per la fortalesa de la pesseta, pel canvi favorable enfront del franc, afectat pels avatars de l'última guerra mundial".²⁰

Per a subvencionar la seva estada a París Miravittles va aconseguir una beca de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Aquesta entitat catalanista, substituïnt en

---

¹⁶ Miravittles, *Homes...*, (1982, 14)

¹⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 23. p.3

¹⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 7. p.8

¹⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 23. p.1

²⁰ Xavier Febrés, *Jospe Pla: biografia de l'homenot*, (Barcelona: Plaza & Janés, 1990), p.52

certa manera a la Mancomunitat, dissolta per la Dictadura, pagava beques i pensions per a estudiants catalans que eren a l'estranger. A més de Miravittles, altres militants d'Estat Català que eren a París o a altres ciutats europees van gaudir d'aquests ajuts; és el cas de Martí Vilanova, Pere Garrós, Ramon Fabregat i Enric Fontbernat.²¹ Miravittles explicà que aquest ajut era de 300 francs al mes.²² A més de la beca i l'ajut familiar, va guanyar alguns diners amb petites feines d'electricista i donant classes particulars de matemàtiques.

En aquells anys *l'École Spéciale* on es va matricular feia els estudis d'enginyer en tres anys, donant un títol equivalent al dels nostres actuals enginyers tècnics. Miravittles va iniciar aquests estudis el setembre de 1925 i els va acabar el juny de 1929, que serien quatre cursos, però el curs 1926-27 no el va aprofitar totalment en ser empresonat pels fets de Prats de Molló.

Seguia amb la fal·lera pel futbol. Per practicar l'esport i seguir-ne els esdeveniments, era al lloc adequat. Al París dels anys vint hi havia un gran interès per l'esport i bones instal·lacions per practicar-lo: l'any 1924 s'hi havia celebrat, per segona vegada, les olimpíades. L'esport estava de moda, practicar qualsevol esport, el tennis, la natació, la boxa, el ciclisme, era un signe distintiu de modernitat. Miravittles va començar jugant uns mesos en un equip d'una barriada de París. Després va passar al *Corinthians*, un equip format totalment per estrangers, que era un filial del *Red Star*, on es va estar la temporada 1925-1926 i el començament de la temporada 1926-1927. Amb el *Red Star*, de la primera lliga francesa, va arribar a jugar un partit contra una selecció del Marroc francès. I també va jugar un partit amb un altre equip de la primera lliga, el *Club Français*, a la ciutat de Rouen. Aquesta segona temporada va ser ben curta, ja que pocs dies després del partit de Rouen va ser detingut arrel dels fets de Prats de Molló.²³

L'estiu, els primers anys, el passava a Cotlliure, on es trobava amb els seus pares. En el període d'entreguerres, a França, les vacances, el turisme i els automòbils van anar deixant de ser luxes només a l'abast de la burgesia i van començar a formar part de la vida quotidiana de la classe mitjana. Els centres turístics es van desenvolupar. El més important i antic era el de la Costa Blava, però a la Catalunya Nord s'hi començava a desenvolupar un conjunt costaner important, la Costa Vermella. En aquesta zona destacava una població bonica i pintoresca, Cotlliure, al Vallespir. Els pares de Miravittles, per estar amb el seu fill, van canviar l'estada d'estiu a Roses per aquesta població nord-catalana. Té connexió ferroviària

---

²¹ Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, *Memòria desde 1923 a 1er. de gener de 1930*, (Barcelona), p.39.

²² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 32. p.14.

²³ Jaume Miravittles, *Els gols del Barcelona. Primera part*, (Barcelona: Edicions Sirocco, SA, 1981), p.18-22.

amb Figueres i és a mig camí entre aquesta població i Perpinyà. Aleshores tenia uns tres mil habitants que vivien sobretot de la pesca i de la producció de vi. Ja tenia, però, un cert nom com a destí turístic. Els pocs viatgers d'aquells anys hi anaven atrets per la bellesa del seu paisatge trencat, la seva costa rocosa, punt de trobada de la Serra de l'Albera amb el Mediterrani, les vinyes que s'enfilen muntanya amunt, i pels nombrosos monuments històrics d'origen militar: el castell, les muralles i diverses fortificacions. Des de finals del segle XIX era també un important punt d'atracció d'artistes de París que, atrets per l'entorn i la llum, hi feien estades. Alguns dels que hi van passar són Paul Signac, Henri Matisse, André Derain, Juan Gris, Georges Braque, Picasso, Fojita i Max Ernst.

Miravittles s'hi estava un mes, amb la seva mare, Sara, i la seva germana Antonieta. També hi anava el promès de la seva germana, Jaume Sunyer Pi. El seu pare hi passava els dissabtes i diumenges. Els dijous, però, dia de mercat a Figueres, la seva mare se n'hi anava per atendre el sensible augment de clients a la seva botiga. L'estada a Cotlliure tenia, a més de la platja i d'un cert ambient d'artístic, l'al·licient de coincidir amb la Festa Major, que es celebra el 15 d'agost. Aquells dies hi havia focs artificials a la platja, ball, toros, processó marinera... De la seves estades a Cotlliure, Miravittles en destaca, als seus textos autobiogràfics, a més de les aventures amb les noies que ja esmentarem més endavant, les facècies que li agradava fer al seu pare, com quan, assistint a una corrida de toros, va fer veure que volia baixar a l'arena.²⁴

Explica també que, a Cotlliure, el fet de venir de París, donava prestigi. Hi era conegut com a *petit parisien* i com a *Jaumet, le parisien*.²⁵ Va fer-hi moltes amistats, entre elles un jove de Perpinyà, Robert Brasillach (1909-1945), que faria una brillant carrera com a assagista i novel·lista, que acabaria, però, molt aviat, ja que seria executat al final de la IIa Guerra Mundial, acusat de col·laboració amb el nazisme. El curiós del cas és que Brasillach, que va morir amb 36 anys, ja havia publicat unes memòries, el 1941, en que parla força de Jaume Miravittles i de com es van conèixer a Cotlliure. Explica que s'hi van conèixer l'estiu de 1926 i que Miravittles era un "jeune Catalan" que li causà admiració. Que tothom li deia Jaumet i que tenia un gran mitjà de seducció: havia fugit d'Espanya després d'un atemptat frustrat i havia estat condemnat a mort.²⁶ I afegeix Brasillach "Condamné a mort à vingt ans,

---

²⁴ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 22).

²⁵ Miravittles, *Homes...*, (1982, 186).

²⁶ Això no era cert. Estava processat en rebel·lia, pel fet d'haver fugit a França. Aquella primavera de 1926, però, s'havia fet el consell de guerra contra els detinguts pels fets de Garraf i es demanava la pena de mort per a Jaume Compte i la reclusió perpètua per a quatre més, a més d'altres penes menors. L'agost no es sabia encara la sentència, que no va arribar fins el setembre d'aquell any, decretant quatre cadenes perpètuas i cap pena de mort. Joan Crexell, *El complot de Garraf*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988), p.149

n'etait-ce pas magnifique? Nous le pensions tous.” Explica també Brasillach que Miravittles, tres anys més gran que ell, li parlava de Verlaine i de Baudelaire, de Jaume I, dels portolans, del *Tirant lo Blanc* i de Ramon Llull. El que més l’impressionà del figuerenc és la gran quantitat de cançons que sabia i el bé que les cantava. Li va ensenyar cançons populars catalanes i occitanes, i cançons de revolta com *La Santa Espina*, *Els Segadors* i *La Internacional*, en català. A l’entorn seu es va crear, diu Brasillach, “un romanticisme de la révolte et de la conspiration qu’il fou bien que tout jeune homme ait connu un jour”. Influït pel catalanisme de Miravittles, es va comprar una gramàtica catalana i llegia *La Publicitat*. Descriu a Jaume Miravittles com un noi vigorós, vestit de blau, amb uns ulls clars en una cara morena, i amb una veu greu i dolça.²⁷ Es van trobar a Cotlliure els estius de 1926 i 1927 i després també alguna vegada a París.

Durant el curs 1926-1927 Brasillach i vuit estudiants més van elaborar, a París, una novel·la, titulada *Fulgur*, amb un argument estrany i protagonitzat per catalans, que hi organitzen una conxorxa internacional per assolir la independència i restaurar la monarquia. Com diu l’escriptor nord-català Joan-Lluís Lluís, la inspiració d’aquesta narració li va venir a Brassillach del seu contacte amb Miravittles i a tot el col·lectiu d’escriptors, que va prendre el nom de Jean Servière, dels “fets de Prats de Molló i el judici de Francesc Macià”.²⁸

---

²⁷ Robert Brasillach, *Une génération dans l’orage. Memoires*, (Paris, Plon, 1968), p.50-52.

²⁸ Joan-Lluís Lluís, “La infame conxorxa dels catalans”, A: *El Punt*, (7 d’abril de 1996). Haig d’agrair el coneixement d’aquest retall de premsa al Sr. Josep Fornas.

4.1.2 *Catalanisme a París*

Un cop arribat a la capital francesa, aviat va contactar amb els dirigents d'Estat Català que eren a París. El secretari de Macià, Josep Carner-Ribalta, el va convocar a una trobada amb Francesc Macià per al dia següent, a les nou del matí, al seu domicili de Bois Colombes, a les rodalies de París. Miravittles només coneixia a Macià de vista, de veure'l a concentracions i mítings, però no hi havia parlat mai. Estava tan emocionat per aquesta entrevista amb el líder d'Estat Català que, per evitar adormir-se i arribar tard, es va estar tota la nit sense dormir, bevent cafè i menjant croissants a *La Rotonde*. L'endemà, de bon matí, va acudir, en tren, a la cita. Macià li va fer moltes preguntes sobre la situació a Catalunya, el funcionament d'Estat Català, el complot de Garraf i sobre Bandera Negra, el grupet dirigit per Daniel Cardona que se li enfrontava. Miravittles en va sortir tot orgullós.

Al cap d'unes setmanes, el dia 25 de juliol, sant Jaume, va rebre una caixeta amb una targeta de visita de Francesc Macià. A dins hi havia un despertador. Macià s'havia assabentat de que havia passat una nit sense dormir per entrevistar-se amb ell i li va voler fer aquest regal.²⁹ Francesc Macià era a França des de l'octubre de 1923. Altres dirigents catalanistes, com Lluís Nicolau d'Olwer i Antoni Rovira i Virgili, d'Acció Catalana, també eren a l'exili. Mentre altres sectors del catalanisme basaven la seva oposició a la Dictadura en la resistència cultural i en la denúncia internacional, Macià i la seva organització preparaven una insurrecció militar per proclamar la República catalana.³⁰ Igual que s'havia intentat fer a l'interior de Catalunya, Estat Català havia organitzat també a França petits grups de combatents que s'entrenaven per entrar a Catalunya. Unes quantes dotzenes de joves es preparaven fent marxes i rebent instrucció militar. Hi havia tres nuclis principals: a París, entorn de Macià i la seva plana major, a Tolosa i a Perpinyà.

Miravittles estava integrat en aquest exèrcit. El 20 de juliol de 1925 el trobem entre uns quants soldats d'Estat Català que dirigien un manifest a Macià, "General en Cap dels exèrcits d'Estat Català". Definien la situació d'aquest exèrcit com a "desgavell", evidenciada

---

²⁹ Miravittles, *Gent...*, (1980, 54-55).

³⁰ Sobre les activitats del catalanisme a l'exili pot consultar-se Enric Ucelay da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, 2 vols., Tesi doctoral (Universitat Autònoma de Barcelona, 1983); Pere Gabriel, "Francesc Macià i Llussà. Militar i polític", A: Solé i Sabaté, Josep M. (dir.), *Història de la Generalitat i dels seus presidents*, vol.3, (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003), p.60-97; Fabregat, *Macià. La seva actuació...*, 2 vols., (1978); Ricard Faura i Homedes, *El complot de Prats de Molló*, (Barcelona: El Llamp, 1991); Manuel Viusà, "Francesc Macià. President de Catalunya", A: *Som* (París), núm.3, (1968); Josep Carner-Ribalta, *De Balaguer a Nova York passant per Moscou i Prats de Molló (Memòries)*, (París: Edicions Catalanes de París, 1972); Eduardo Gonzalez Calleja, "Emigración e insurgencia: el catalanismo radical, entre Francia y España", A: Jordi Canal, Anne Charlon, Phryné Pigenet (dirs.), *Les exils catalans en France*, (París: Presses de l'Université Paris- Sorbonne, 2005).

en uns fets, que no detallen, succeïts el dia anterior a Garches, localitat a l'oest de París on sovint acudien per fer exercicis militars. En aquesta carta demanaven a Macià una assemblea general dels “individus allistats en els terços de París” i de tota França, per tal de “depurar les responsabilitats” i “establir noves normes d'actuació”. No sabem si aquesta reunió es va arribar a fer.³¹ És molt possible que aquestes activitats no es fessin amb la disciplina i seriositat que són de suposar en un exèrcit.³² Però hem de considerar que actuaven amb moltes dificultats: escassetat de voluntaris, manca de fons per a mantenir els militants, que durant la setmana es guanyaven la vida com a mecànics, empleats o qualsevol altra feina, i per comprar el material necessari, i la doble clandestinitat que havien d'observar, enfront de l'estreta vigilància de la policia francesa i dels agents espanyols que l'hàbil ambaixador Quiñones de León tenia infiltrats a França.³³

Miravittles, durant el seu primer any a França, sigui perquè estava enfeinat amb els estudis o perquè no estava prou motivat al no haver-hi un pla d'actuació imminent, no sembla que participés gaire en aquesta preparació militar, almenys ell en els seus papers no en parla gaire. El que sí que feia era contactar amb els exiliats catalans que hi havia a París. No era gaire difícil trobar-los. Només calia anar al cafè de *La Rotonde*, al barri de Montparnasse. A més de reunir-s'hi diverses penyes literàries i artístiques, era el centre de la conspiració contra Primo de Rivera; s'hi trobaven els exiliats espanyols i catalans; era el mateix cafè on abans de 1914 es reunien Lenin i Trotsky.

Va trobar-se, per exemple, amb Joan Casanovas, republicà catalanista i advocat de sindicalistes, a qui ja coneixia de la presó Model de Barcelona.³⁴ Des d'aleshores, diu Miravittles, hi “vaig conservar una amistat de pare a fill”.³⁵ Miravittles va definir Casanovas com “un bell exemplar masculí: alt, corpulent, de cabells negres i celles poblades, veu de baríton profund, gest ampulós, eloqüència fàcil”.³⁶ Joan Casanelles va conèixer Casanovas al París d'aquells anys. I va dir d'ell que “damunt la seva testa onejava desordenadament una

---

³¹ ANC. Fons Francesc Macià. 04.02.03.03.

³² Una versió força crítica i irònica d'aquestes activitats, la podem trobar a: Xavier Sanahuja, *...I de Prats de Molló a la Generalitat*, (Barcelona, Impremta Industrial, 1932), p.60-79.

³³ L'ambaixador i els cònsuls espanyols instal·lats en diferents ciutats, com Tolosa de Llenguadoc i Perpinyà, seguien atentament les activitats dels macianistes. Veure: Eduardo González Cabeza, “Emigración e insurgencia. El catalanismo radical, entre Francia y España (1922-1931)”, A: Jordi Canal, Anne Charlon, Phryné Pigenet (dirs.), *Les exils catalans en France*, (París: Presses de l'Université Paris-Sorbonne, 2005), pp.91-122.

³⁴ Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996).

³⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 32. p.13

³⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.42

cabellera leonina. Irradiava força i atracció. Interessant”.³⁷ Miravittles i Casanovas, a París, van tenir força relació. Miravittles anava sovint a dinar a casa de Casanovas. Sobre Miravittles i la seva relació amb el futur president del Parlament català, Abelard Tona va escriure que “admira el seu do oratori i se sent bé en la seva intimitat familiar”.³⁸ A París, doncs, on arribà amb dinou anys, es va arrecerar en dues llars, les de Casanovas i Sudrià, el director de l’escola on estudiava, per suplir l’allunyament de la seva família.

Al poc de ser a París va continuar amb les seves col·laboracions periodístiques a *Justícia Social*, l’òrgan de la Unió Socialista de Catalunya que encara subsistia a Barcelona. El número del 27 de juny de 1925 portava una nota per a Miravittles, adreçada a París, on li comunicaven que per “les circumstàncies de l’hora”, és a dir, la censura governamental, no havien pogut publicar un article seu. Sí que, en canvi, aquell estiu, li van poder publicar dos articles, aquests ja no com a cartes al director sinó com a col·laboracions. Van signats com a J.M., i és molt probable que siguin seus tenint en compte el contingut, la nota que la redacció li havia adreçat, la seva afirmació de que hi havia publicat.

L’article *De París estant*, publicat al número 89 de *Justícia Social*, de l’11 de juliol de 1925, és una crònica d’un debat celebrat a l’Assemblea Nacional francesa sobre la guerra contra els nacionalistes d’Abd el-Krim al Marroc. Aquest cabdill havia organitzat un exèrcit que hostilitzava des de 1921 les tropes espanyoles i que l’abril de 1925 atacà també a l’exèrcit francès. Des del maig de 1924 a França governava una coalició d’esquerres. Paul Painlevé, el republicà socialista que presidia el govern, havia defensat la continuació de la guerra contra Abd el-Krim. Miravittles hi diu que havia fet argumentacions pobres, que havia fet el ridícul,... En canvi trobava que Jacques Doriot, “el simpatiquíssim leader comunista”, calmat i erudit, havia demostrat que França era la responsable de la guerra, explicant alguns detalls sobre la participació de diversos capitalistes francesos en la venda d’armes a l’exèrcit rebel. Es tracta, doncs, d’un article anticolonialista i favorable a les tesis del Partit Comunista Francès.

El segon article, publicat al número 94, del 15 d’agost, i titulat *L’importància de la unitat sindical* (sic), és un comentari sobre els bons resultats que donava als treballadors britànics la unitat sindical, aconseguida entorn de les *Trade Unions*, i sobre els esforços que s’estaven fent a França en la mateixa direcció. Hi defensava la unió obrera, passant per sobre de les “diferències doctrinàries davant la realitat de la política capitalista”. Atacava també el

---

³⁷ Joan B. Culla, *Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986). Memòries i biografia*, (Barcelona: Ajuntament, 1991), p.28.

³⁸ Abelard Tona i Nadalmai, *Qui va parlar?*, (Barcelona: El Llamp, 1984), p.84.

reformisme, dient que “les masses obreres” estan “definitivament desenganyades pels procediments d'intervenció i evolucionisme”. Recordem que el primer article publicat, el 10 de gener de 1925, per “Un estudiant” es titulava precisament, *El fracàs de l'evolucionisme*. Acabava parlant de l'URSS, celebrant “la influència de Rússia en els esdeveniments mundials”, i el seu “floreixement econòmic, degut, principalment, a la modernització dels procediments industrials i agrícoles”, afirmant també que per la seva influència “es desperten els sentiments autònoms, tant temps adormits en els pobles colonials”. I finalitzava dient que davant l'aliança d'Alemanya, França i Anglaterra contra l'URSS, “és indispensable una unió absoluta per defensar, en cas necessari, els germans russos que, després de tot, són els representants de l'emancipació obrera”. Tot i que no parla de Catalunya ni d'Espanya, l'article, publicat a Barcelona, pot veure's com un al·legat a favor de la unitat d'acció, basada en un programa mínim, entre la Confederació Nacional de Treball i la Unió General de Treballadors.

Els dos articles publicats a *Justícia Social* per “Un estudiant”, que hem comentat al capítol anterior, i els dos signats com a J.M., tenen unes clares línies de continuïtat: l'objecte dels comentaris és la política europea i mundial, i el punt de vista és antireformista, revolucionari i clarament favorable a la Unió Soviètica. Potser aquestes opinions revolucionàries, que xocaven amb la moderació de la Unió Socialista de Catalunya, editora de *Justícia Social*, periòdic que va seguir apareixent fins el març de 1926, van impedir que Jaume Miravittles hi publicqués més articles. De fet, no tenim constància que després d'aquests textos en publicqués cap més, enlloc, fins el 1928. Un silenci de tres anys que no tenim dades per desxifrar. No trobava capçaleres on publicar? Tenia feina a estudiar? Volia formar-se millor? O, simplement, volia dedicar el temps a viure la vida i passar-ho bé?

Durant la tardor de 1925 la colònia catalana de París es va anar incrementant amb l'arribada de més militants d'Estat Català. Miravittles va viure determinats períodes amb alguns d'ells. A finals de 1925 vivia al barri de Vaugirard amb els germans Enric i Josep Fontbernat. El primer, que vivia amb la seva esposa Pura, era un dels implicats en el complot de Garraf. Aviat va arribar a aquell pis Martí Vilanova, el seu gran amic que també havia hagut de fugir de Figueres i passar la frontera, i que seria un dels principals col·laboradors de Macià en els fets de Prats de Molló. Martí Vilanova va ser un dels amics amb qui va mantenir més relació a París. Sovint anaven a una tertúlia política que havien muntat a l'oficina parisenca del Banc de Catalunya. Allà es trobaven amb Joan Casanovas, Ventura Gassol, el figuerenc Rafael Ramis, que treballava de caixer en aquell banc (també era el caixer d'Estat

Català), Ramon Fabregat, un dels implicats en el complot de Garraf, que també treballava al banc, i a vegades hi passava Francesc Macià.³⁹

A inicis de 1926 Miravittles va fer una conferència, probablement la primera de la seva vida, sobre la repressió cultural i política que la Dictadura de Primo de Rivera exercia contra Catalunya. És molt possible que es celebrés al Casal Català de París, entitat que aleshores presidia Francesc Dalmau i que tenia, entre d'altres, com a membres de la junta, a Joan Casanovas, Rafael Ramis i Ventura Gassol.⁴⁰

L'altre gran amic de Miravittles a París va ser Josep Fontbernat i Verdaguer, músic catalanista que ja havia creat corals a Perpinyà i a Tolosa.⁴¹ En arribar a París a finals de 1925 va continuar la seva tasca. Aviat es va començar a moure entre els catalans per formar una coral. Li va posar el nom de Cor Occità, potser perquè, a més de catalanista, tenia un gran interès en la cultura occitana. Havia estat alumne i amic del compositor Déodat de Séverac. El cor, però, segons va escriure el mateix Fontbernat, estava format totalment per catalans, “excepte cinc solistes: una princesa russa, una holandesa, una sueca, una parisenca i una noia d'Auvèrnia. Ben entès: de princesa només ho era la russa”.⁴² Molts dels cantaires formaven part d'aquell exèrcit català que, al cap de pocs mesos, protagonitzaria els fets de Prats de Molló. Aquell cor va participar en força activitats culturals a París. Miravittles, a qui sempre va agradar el cant i que va tenir molts artistes entre els seus amics, hi feia la veu de baríton.

El 13 de febrer de 1926 es va celebrar, al Casal Català, la Festa de la Llengua Catalana. Hi va haver declamació de poemes, música, cançons, discursos (de Macià, Gassol i Joan Casanovas, entre altres), i el debut del Cor Occità, format per uns cent cantors, que cantà la sardana *L'Empordà* i l'obra *Enllà!*, amb lletra de Ventura Gassol.⁴³ Aquesta darrera és probablement l'himne del cor que, amb música de Fontbernat, feia

“Catalunya, pàtria nostra,
vola com una nau;
tens el cel que et fa de sostre,
massa ampla per a ésser esclau”.⁴⁴

---

³⁹ Jaume Miravittles, *Barcelona, latitud Nova York, longitud París*, (Barcelona: Pòrtic, 1971), p.215.

⁴⁰ *Le Courrier Catalan* (París), núm.42, (1 de febrer de 1926).

⁴¹ Sobre Josep Fontbernat, veure Emili Casademont i Comas, *L'home d'"Els Cent Homes"*. (*Aproximació a la vida i obra de Josep Fontbernat*), (Ajuntaments de Besanó i Anglès, 1996) i Domènec de Bellmunt, *Cinquanta anys de periodisme català*, (Andorra la Vella, Editorial Mirador del Pirineu, 1975), pp.72-77.

⁴² Josep Fontbernat, “Les classes dirigides”. A: *L'Opinió*, núm.112, (15 d'agost de 1930)

⁴³ *Le Courrier Catalan* (París), núm.44, (1 de març de 1926).

⁴⁴ Josep Fontbernat, “Roda el món i torna al Born”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.21, (18 d'agost de 1930) i Jaume Miravittles, “Ventura Gassol”. A: *Tele-exprés*, (15 de juliol de 1977).

El 24 de març es va celebrar una *Grande Soirée Catalane* a un local universitari. Hi va haver poemes i cançons populars catalanes, interpretades pel Cor Occità.⁴⁵ El Casal Català va organitzar, el dissabte 22 de maig, un acte en relació a la festa de la Pentecosta, amb una conferència de Ventura Gassol i una audició de cants populars catalans a càrrec del Cor Occità, seguit, el dilluns dia 24, d'un aplec a Fontenay-sous-Bois.⁴⁶

Poc després, el Cor Occità va convidar a la cobla La Principal de La Bisbal a fer unes actuacions a París. La cobla va acceptar de bon grat i va anar-hi de franc, però el governador civil de Girona els va imposar mil pessetes de multa a la tornada. Es van penjar molts cartells per París anunciant un gran concert a la Sala Gaveau. Els músics de l'Empordà van arribar el divendres 11 de juny al matí. Josep Fontbernat els va acompanyar a l'allotjament. Aquella mateixa tarda van anar, la cobla i el Cor Occità, a homenatjar el mariscal Josep Joffre, fill de Ribesaltes, a la Catalunya Nord. La seva participació en la Primera Guerra Mundial l'havia convertit en un heroi als ulls del catalanisme francòfil. El 1920 havia presidit els Jocs Florals de Barcelona. El van anar a veure, donc, als Invàlids i van interpretar-li, a petició seva, les sardanes *Per tu ploro* i *El pardal*. Després, abans de sopar, van anar als jardins de l'Schola Cantorum a donar una audició privada en honor del compositor francès Vincent d'Indy. Després de sopar van fer l'assaig general a la seu del Cor Occità, una sala del barri de Montmartre. El dia següent, el dissabte 12 de juny, el concert era a la Sala Gaveau, en que la cobla La Principal de la Bisbal i el Cor Occità, amb alguns solistes, van interpretar música catalana. Entre d'altres, van sonar les sardanes *Juny*, *La Santa Espina*, *L'Empordà* i *Per tu ploro*. Entre els assistents hi havia Francesc Macià, el músic Vincent d'Indy, la comtessa de Noailles i el mariscal Joffre, acompanyat d'altres oficials. La mateixa nit, la cobla va sortir cap a Tolosa on, el dia següent, també va actuar.⁴⁷

Al cap de pocs dies el Cor Occità va ser convidat per l'exèrcit francès a participar en l'acte simbòlic de revifar la flama que permanentment crema a la tomba del Soldat Desconegut, sota l'Arc de Triomf. El coronel del regiment 253, organitzador de l'acte, havia convidat els supervivents dels voluntaris catalans, antics combatents de la Gran Guerra, i volia que hi sonessin els himnes catalans. Hi van assistir el Cor Occità i una delegació del

---

⁴⁵ ANC. Fons Francesc Macià. 03.09.02.03.02

⁴⁶ *Le Courrier Catalan* (París), núm.49, (16 de maig de 1926).

⁴⁷ Sobre aquesta visita de la cobla La Principal de la Bisbal a França, veure: Josep Fontbernat, *La batalla de Prats de Molló*, (Barcelona, Edicions Proa, 1930), p.111-115.; Emili Casademont, *L'home d'"Els Cent Homes"...* (1996, 55-59); Jaume Miravittles, "Joffre y Miaja". A: *Tele-exprés*, (27 de maig de 1977); *Le Courrier Catalan* (París), núm.51, (16 de juny de 1926).

Casal Català, presidits tots per Francesc Macià. El president del casal va entregar una senyera a Macià i el cor va interpretar *Enllà!*, el cant patriòtic que era el seu himne, i *Els Segadors*.⁴⁸

A més d'aquest catalanisme cultural i musical, Estat Català també mirava de fer alguns actes polítics, amb una certa prudència, però, per no incomodar a la sempre vigilant policia francesa. Van aconseguir que la influent *Ligue des Droits de l'Homme et du Citoyen*, associació antimilitarista i laicista, convoqués un acte de denúncia de les tortures a que havien estat sotmesos els detinguts pel complot de Garraf. A finals d'abril s'havia celebrat el consell de guerra i els acusats hi havien denunciat maltractaments. L'acte es va celebrar el 16 de juny a la sala La Crypte. Hi van intervenir els francesos Fernand Hérold, Henry Torres (futur advocat dels empresonats pels fets de Prats de Molló) i Fernand Corcos; Ubaldo Triaca, de la Lliga Italiana; Eduardo Ortega y Gasset, de la Lliga Espanyola i els catalans Francesc Macià i Ventura Gassol.⁴⁹

El 14 de juliol, la gran festa de la nació francesa, també va ser important per als catalans de París aquell 1926. Hi havia d'assistir el rei Alfons XIII i el dictador Primo de Rivera. Amb aquesta visita els governs espanyol i francès volien celebrar la victòria, a la guerra del Marroc, sobre la rebel·lió d'Abd el-Krim, que el 27 de juny s'havia rendit. Després que l'abril de 1925 les tropes rifenyes havien atacat l'exèrcit francès, s'havia establert un acord hispano-francès per fer-hi front conjuntament, lluita que va tenir una de les seves fites en el desembarcament d'Alhucemas el 8 de setembre de 1925. Doncs bé, certs sectors democràtics i d'esquerres francesos anticolonialistes van organitzar una protesta al pas de Primo de Rivera i del rei espanyol, consistent en dedicar'ls-hi una sorollosa xiulada. Els catalans s'hi van afegir repartint manifestos propis. Només arribar a París el dia 13 de juliol, a la *Gare d'Orsay*, ja hi va haver els primers xiulets, les primeres càrregues policials i els primers detinguts. El dia següent, 14, a la desfilada dels Camps Elisis es van reproduir els incidents més greus. Els contestataris no només eren perseguits per la policia, sinó que una part del públic interpretava aquells xiulets com una ofensa al dia de la pàtria francesa. Miravittles, que va ser un dels que va rebre, va explicar que

“Martí Vilanova, que era un atleta tremendo, el van agafar quatre o cinc persones i el van deixar morat a cops de puny, tot el cos. A mi, també em van fotre una pallissa... ens vam posar a xiular tots amb uns xiulets i la gent es va pensar que anàvem contra aquella manifestació patriòtica, i és per això que ens van agredir”.⁵⁰

---

⁴⁸ Josep Fontbernat, “Roda el món i torna al Born”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.21, (18 d'agost de 1930)

⁴⁹ *Le Courier Catalan* (París), núm.51, (16 de juny de 1926) i núm.52, (1 de juliol de 1926).

⁵⁰ Jaume Miravittles entrevistat per Ricard Faura el 22 de juny de 1984, Ricard Faura i Homedes, *El complot de Prats de Molló*, (Barcelona : El Llamp, 1991), p.60.

Entre els arrestats hi havia 14 catalans: Ventura Gassol, a qui un policia arrencà un floc de cabells, Martí Vilanova, Ramon Fabregat, Rafael Ramis i d'altres. Les gestions d'alguns polítics francesos van aconseguir el ràpid alliberament dels detinguts.⁵¹

Aquest seguit d'actes culturals i patriòtics, realitzats per Macià i els seus homes abans de l'operació de Prats de Molló, porta a repensar una idea que ha circulat força: la irrupció de la causa catalana a França i al món s'hauria desencadenat a partir de l'intent d'invasió de Prats de Molló i del posterior judici. Aquestes activitats catalanistes prèvies al novembre de 1926 indiquen, però, que els catalans exiliats gaudien ja de la complicitat d'una part de la societat francesa. Això ajuda també a explicar el posterior corrent de simpatia cap als "soldats" i la gran repercussió internacional que van tenir els fets de Prats de Molló.

---

⁵¹ Jaume Miravittles, "Les presons de França". A: *La Rambla de Catalunya*, núm.24, (8 de setembre de 1930); *Le Courrier Catalan* (París), núm.54, (1 d'agost de 1926)

4.1.3 *El soldat de Prats de Molló*

Manuel Ibàñez Escofet, periodista i amic de Miravittles, va contar una anècdota d'un dels interrogatoris a que van ser sotmesos els expedicionaris d'Estat Català que, a primers de novembre de 1926, volien entrar armats a Catalunya:

“*Met, un gran conversador, llenu de gracia y agudeza, explicava que (...) al preguntar a los acusados el grado que tenian en aquel ejército catalán, todos respondían que eran comandantes, capitanes y tenientes. Cuando llegó su turno, Miravittles dijo, y era cierto, que no tenía ningún grado, sólo era soldado. El presidente del tribunal dijo con cara de asombrada satisfacción:*

- Voila le soldat de l'armée catalane!”.

Miravittles aclarava que hi havia tants oficials perquè el pla era anar enquadrant els voluntaris que s'apuntarien quan haguessin entrat a Catalunya.⁵²

Francesc Macià es va ocupar entre 1924 i 1926, com a màxim dirigent d'Estat Català, en la preparació de la insurrecció catalana. Va anar reclutant tot de joves catalans que fugien de la Dictadura o eren desertors de l'exèrcit espanyol. Per a fer-ne una unitat equipada i operativa li mancava, però, un finançament suficient. Inicialment l'organització havia viscut dels recursos personals de Macià i de les aportacions dels catalans d'Amèrica, amb qui mantenia un intens contacte. Per a ampliar els ingressos, Estat Català va emetre l'Emprèstit Pau Claris, el 23 d'abril de 1925, que, dividit en títols de diferents imports, entre 25 i 1000 pessetes, tenia un valor total de 8.750.000 pessetes. La venda clandestina a Catalunya va ser un fracàs. Es van vendre molt pocs títols. Així ho ha testimoniat Abelard Tona, qui, juntament amb Josep Rovira, va recórrer diverses poblacions intentant vendre títols de l'Emprèstit.⁵³ Va servir, però, per a “fer créixer les aportacions dels catalans d'Amèrica”.⁵⁴ No va ser suficient, però, per a finançar l'operatiu militar i Macià va haver d'utilitzar més recursos propis.⁵⁵

Macià era conscient que només amb els seus homes poca cosa es podia fer i, ja des de la seva entrada a França, va establir contactes amb d'altres forces interessades en la caiguda de la Dictadura. Va intentar fer un front nacionalista amb Acció Catalana i la Lliga

---

⁵² Manuel Ibàñez Escofet, “Jaume Miravittles, una vida singular”, A: *La Vanguardia*, (11 de novembre de 1988).

⁵³ Abelard Tona i Nadalmal, *Memòries d'un nacionalista català*, (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), p.183-184.

⁵⁴ Ramon Fabregat, *Macià: la seva actuació a l'estranger*, vol.I, (Barcelona: Lletra viva, 1978), p. 129.

⁵⁵ Sobre l'operació de Prats de Molló es pot consultar Enric Ucelay da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, 2 vols., (1978), Tesi doctoral (Universitat Autònoma de Barcelona, 1983); Fabregat, *Macià. La seva actuació...*, 2 vols., (1978); Ricard Faura i Homedes, *El complot de Prats de Molló*, (Barcelona: El Llamp, 1991); Manuel Viusà, “Francesc Macià. President de Catalunya”, A: *Som* (París), núm.3, (1968); Josep Carner-Ribalta, *De Balaguer a Nova York passant per Moscou i Prats de Molló (Memòries)*, (París: Edicions Catalanes de París, 1972), Giovanni C. Cattini, *El gran complot. Qui va traïr Macià? La trama italiana*, (Barcelona: Ara Llibres, 2009).

Regionalista, però aquestes organitzacions van desestimar participar en activitats insurreccionals. El 8 de gener de 1925 l'Estat Català va acordar, amb la Confederació Nacional del Treball (CNT) i amb representants dels catalans d'Amèrica i del nacionalisme basc, la formació del Comitè d'Acció de la Lliure Aliança, que tenia per objectius "lluitar (...) contra l'esmentat règim de tots el més odiable, pels drets, llibertats i millorament moral i material de tots els homes, sense distinció de classes i l'establiment immediat de les Repúbliques Independents de Catalunya i Euzkadi".⁵⁶ Més endavant aquest pacte es va ampliar amb la formació d'un Comitè Revolucionari de París en que també entrà el Partit Comunista d'Espanya. Francesc Macià conspirava també amb republicans espanyols i amb militars de l'exèrcit espanyol de diferent signe, però disposats a fer un "pronunciamiento" contra Primo de Rivera.

Macià, acompanyat de Josep Carner-Ribalta, va anar a Moscou, de mitjans d'octubre a finals de novembre de 1925, en recerca de fons econòmics per al projecte revolucionari. Malgrat que va aconseguir entrevistar-se amb alts dirigents soviètics, com Bukharin i Zinoviev, no es va arribar a cap acord concret, ja que la Internacional Comunista, tot i estar d'acord en els objectius de l'acció armada, creia que no es podia iniciar de seguida, sinó que calia, primer, fer una campanya de propaganda.

Miravittles anava seguint totes aquestes vicissituds a través de Martí Vilanova, un dels principals col·laboradors de Macià i responsable, dins d'Estat Català, de les relacions amb els anarquistes. Amb ell va assistir a moltes reunions amb anarquistes catalans residents a París, amb qui hi havia tractes per a la seva possible participació en el moviment.⁵⁷ Miravittles també va acompanyar Vilanova i Ramon Fabregat a casa de Macià, quan aquest acabava de tornar de Moscou, per comentar els resultats del viatge.

Manuel González Alba, que participava des de Barcelona en les activitats armades d'Estat Català, va anar el maig de 1926 a París a buscar armes. Miravittles es va trobar a Martí Vilanova i a González Alba que anaven carregats amb un paquet voluminós i pesant. Aquests van demanar a Miravittles de guardar l'embalum unes hores a l'habitació d'hotel on vivia. Es va fer així i després González Alba es va endur l'armament cap a Barcelona. No queda molt clar quina mena d'armes eren. Segons Miravittles era una metralladora, però Víctor Castells creu més versemblant que es tractés de fusells Loewell.⁵⁸

---

⁵⁶ Fabregat, *Macià. La seva actuació...*, vol.I, (1978, 56)

⁵⁷ Jaume Miravittles, "En què quedem, Durruti?", A: *Front*, núm.8, (22 d'octubre de 1932).

⁵⁸ Jaume Miravittles, "L'heroi". A: *En memòria de Manuel González i Alba*, (Barcelona, 1936), p.37-47. Edició facsimil de Barcelona, Lletres Vives, 1978; Víctor Castells, *Manuel González Alba. Una vida per la independència*, (Barcelona, Pòrtic, 1985), p.160.

Estat Català va intentar, sense èxit, obtenir diferents col·laboracions econòmiques per al moviment separatista i decidí, finalment, afrontar el moviment insurreccional amb les seves pròpies forces. Uns militars van preparar un complot contra Primo de Rivera per al dia de sant Joan de 1926. Estat Català i la CNT van prestar-hi la seva col·laboració, però la policia el va fer fracassar. L'estiu de 1926, Macià, general en cap, va acabar de perfilar els detalls de l'operació. Es tractava de concentrar dues columnes de combatents al Vallespir, a les poblacions de Prats de Molló i Sant Llorenç de Cerdans. Anirien comandades pels dos lloctinents del Macià: Josep Rovira dirigiria la de Prats de Molló i Martí Vilanova la de Sant Llorenç de Cerdans. Travessarien la frontera separatament, s'endinsarien per la Garrotxa, on se'ls unirien grups de l'interior, i convergirien sobre Olot, on hi havia 900 reclutes gironins destinats a Marroc i diverses guarnicions de la península, alguns dels quals es podrien haver afegit a l'exèrcit català. Després s'emboscarien a les Guilleries, des d'on farien una guerra de guerrilles contra l'exèrcit espanyol. Simultàniament, la CNT havia de declarar la vaga general a Barcelona. I uns quants centenars de sindicalistes de la CNT exiliats havien d'entrar per Portbou quaranta-vuit hores després que els combatents de Macià. A partir d'aquí el suport popular, i la suposada feblesa del règim, farien la resta.⁵⁹ Aquell estiu, doncs, els homes d'Estat Català van estar enfeïnats comprant armes, municions i altres equipaments, i fent-ne diversos dipòsits, amagats prop de la frontera.

Miravittles vivia aleshores al carrer Dupont de l'Eure, a l'est de París, juntament amb Martí Vilanova i la seva esposa Ciseta. Ramon Fabregat, amb la seva esposa Laura i la seva filla Carme, vivia en un apartament contigu.⁶⁰ Martí Vilanova i Miravittles van participar en trasllats de municions. Les carregaven en un magatzem de Monmartre i les transportaven en taxis. Per evitar el control de l'oficina de consums, el xofer, amic de Vilanova, feia veure que s'aturava i després arrencava a tota velocitat.⁶¹

Macià va tenir l'oportunitat de contactar amb un grup d'excombatents italians de la Primera Guerra Mundial que, per les seves idees antifeixistes, vivien exiliats a França. I, tenint en compte l'escàs nombre i la inexperiència dels seus efectius, els va proposar participar en la seva operació, obtenint la incorporació d'un reduït grup.

---

⁵⁹ Els plans de l'operació es poden seguir a Enric Ucelay da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, 2 vols., Tesi doctoral (Universitat Autònoma de Barcelona, 1983). Vol. 1, p. 547-549; i a Manuel Viusà, "Francesc Macià. President de Catalunya", A: *Som* (París), núm.3, (1968), p. 24-25.

⁶⁰ Abelard Tona i Nadalmai, *Memòries d'un nacionalista català*, (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), p.142.

⁶¹ "Parlament pronunciat per Jaume Miravittles en la vetllada necrològica organitzada per l'A.E.P. en memòria de Martí Vilanova", A: *Revista Ateneu*, núm. 3 i 4, (febrer i març 1932), p.18.

Pel que fa als objectius polítics del moviment, si no hagués estat avortat, els plans eren constituir un Govern Provisional de Catalunya que declararia la independència, concretada en una República Catalana.⁶² El dia fixat per al pas de la frontera amb Espanya era el 4 de novembre de 1926. En aquesta etapa final de preparació del moviment armat, Miravittles va estar més actiu. Va anar al Touring Club de França a fer socis els expedicionaris, que anirien vestits d'excursionistes. I va intervenir en la compra dels bitllets de tren que els portarien cap al sud.⁶³

Per tal de no despertar sospites, els expedicionaris van dividir-se en diversos grups, que van sortir en trens diferents i seguint també rutes diverses. Miravittles formava part del grup que manava Martí Vilanova. Els dies 31 d'octubre i 1 de novembre van celebrar reunions, al pis on vivien Vilanova i Miravittles, al carrer Dupont de l'Eure, 22, per acabar de rebre instruccions, per ensacar bales en camals de pantalons vells i per recollir, cada home, un saquet amb dues-centes bales que portaria fins a Perpinyà. Xavier Sanahuja, un dels combatents, referint-se a una d'aquestes trobades, va donar, en un text crític amb Macià i amb tot el moviment, una imatge il·lusionada i idealista de Miravittles, qui, amb vint anys era un dels més joves de la tropa: “Recordo que Miravittles tenia concentrada tota la seva atenció en un revòlver, i em certificava que aquell “Colt”, a les seves mans, passaria a la història”.⁶⁴

El 2 de novembre, a dos quarts de vuit del matí, sortia aquest grup de París. Estava format per uns trenta homes, entre els quals hi havia Martí Vilanova, el cap, Xavier Sanahuja, Joan Blanc, Pere Garròs, Manuel Manonelles, Carles Duran, Josep Carrió i Jaume Miravittles. Després de travessar tota França per Dijon i Lió, a les deu del vespre van baixar a Tarascó. Poc abans d'arribar-hi s'havien posat l'uniforme d'excursionista: “sabates ferrades, una brusa de cotó caki, un barret del mateix, un sac excursionista”.⁶⁵ Per semblar-ho més, portaven fins i tot banderins del Touring Club. A Tarascó van agafar un altre tren vers Nimes, Montpeller i Narbona. A mig trajecte un viatger va donar a Miravittles un diari on es podien llegir uns titulars que informaven de la detenció d'un grup de guerrillers catalans, els que venien de Tolosa.⁶⁶ Les fotos dels seus companys no deixaven espai per als dubtes: el moviment havia estat descobert. Van quedar astorats. Vilanova plorava de ràbia. Miravittles estava indignat i

---

⁶² Manuel Viusà, “Francesc Macià. President de Catalunya”, A: *Som* (París), núm.3, (1968), p.26.

⁶³ Jaume Miravittles, “La intentona de Prats de Molló”, A: *Historia y Vida*, núm. 107, (febrer 1977), p.29; Fabregat, *Macià. La seva actuació...*, vol I, nota 3, p.75-76.

⁶⁴ Xavier Sanahuja, ... *I de Prats de Molló a la Generalitat*, (Barcelona : Impremta Industrial, 1932), p.106-109.

⁶⁵ Sanahuja, ...*I de Prats de Molló...*, (1932, 106)

⁶⁶ Carles Duran, “Prats de Molló. Novembre de 1926”, A: *L'Emigrant* (Santiago de Xile), núm.24, (novembre de 1946), p.22.

també plorava.⁶⁷ Van llençar les bales, l'armament i els documents comprometedors per la finestra. I el gruix del grup, incloent Miravittles, després de canviar de tren a Narbona, va decidir continuar fins a Perpinyà, on esperaven poder-se dispersar. En arribar-hi, però, a les tres de la nit del dia 3, van trobar l'estació presa per la policia i l'exèrcit. Van ser detinguts i portats a una caserna anomenada Acadèmia de Sant Jaume, a Perpinyà, un edifici vell i atrotinat. Amb els vint-i-un que ara hi arribaven ja hi havia uns noranta detinguts. Alguns van poder evitar-ho, però, entre l'1 i el 5 de novembre, la majoria dels expedicionaris van ser empresonats, uns cent vint-i-cinc entre catalans i italians.

Què havia passat? Doncs que la policia francesa, que vigilava estretament a tots els estrangers, sobretot si tenien activitats polítiques, estava assabentada de l'operació i un grup que sortí de París el 30 d'octubre havia estat seguit, mobilitzant-se després nombroses forces policials per avortar tot el complot. L'historiador Enric Ucelay da Cal afirma que "la invasió era de general coneixement en els cercles d'emigrats de París fàcilment infiltrats" per les policies francesa i espanyola.⁶⁸ Miravittles ens confirma, amb ironia, aquest fet: "tothom, excepcionalment, naturalment, els conspiradors, estava al corrent del que havia de passar".⁶⁹

Van passar dues setmanes en aquella vella caserna de Perpinyà. Inicialment les condicions van ser dures, per les males condicions de l'edifici, el tracte poc considerat dels vigilants i la mala qualitat del menjar. Però, després de diversos incidents i protestes, i d'un inici de vaga de fam, va millorar el menjar i el tracte es va suavitzar. Els presos van mirar de fer suportable l'enclaustrament: Josep Fontbernat va organitzar un cor, editaven un diari, fèien conferències... Miravittles i el manresà Ramon Martí van escriure uns Pastorets irreverents que van representar.⁷⁰

Des del primer moment, el fracassat moviment armat va ocupar les primeres pàgines dels diaris francesos. Els catalans eren vistos, en general, com romàntics lluitadors per la llibertat i la democràcia. A la Catalunya Nord hi havia un corrent de simpatia pels empresonats. Hi havia gent que s'acostava a la caserna i volia parlar amb ells, portar-los

---

⁶⁷ Manuel Viusà, "Francesc Macià. President de Catalunya", A: *Som* (París), núm.3, (1968), p.29; Xavier Sanahuja, un dels expedicionaris, afirmà, potser exagerant, que Miravittles va patir un "desmai" i que, fins i tot, "vol suïcidar-se". Sanahuja va optar per no baixar a Narbona i seguir cap a Bordeus. Així evità ser detingut i acusà més tard a la resta de l'expedició, especialment a Vilanova i a Miravittles, a qui va fer responsables de que els altres continuessin fins a Perpinyà, de deixar-se agafar. Sanahuja, *...I de Prats de Molló...*, (1932, 116-124); segons Carles Duran, quan se'n van assabentar, "el tren ja no es detindria fins a Perpinyà", i per tant no es podien escapar, però si Sanahuja evità ser detingut és que ho sabia abans de canviar de tren a Narbona. Carles Duran, "Prats de Molló. Novembre de 1926", A: *L'Emigrant* (Santiago de Xile), núm.24, (novembre de 1946), p.22.

⁶⁸ Ucelay Da Cal, *El nacionalisme radical català...*, vol.I, (1983, 547)

⁶⁹ Jaume Miravittles, *De Jaca a Sallent*, (Barcelona:Edicions C.I.B., 1932), p.57.

⁷⁰ Jaume Miravittles, "Les presons de França", A: *La Rambla de Catalunya*, núm.24, (8 de setembre de 1930).

menjar, ajudar-los. Fins es volia fer una manifestació. Les autoritats van tenir feina per frenar aquestes mostres de suport.

A mitjans de novembre, en diverses expedicions i amb tren, tots els presos van ser portats cap a París. Vuitanta-sis, catalans i italians, van ser acompanyats directament a la frontera belga. Els altres, un cop a París eren internats als calabossos de la Prefectura. D'allà passaven al Palau de Justícia on, després d'interrogar-los, eren ingressats a la presó de la Santé. Quaranta-dos van quedar internats a la presó de París. El criteri seguit per a avaluar la gravetat de les acusacions era el grau de connexió que s'havia pogut establir amb la compra i tinença d'armes i municions, a partir de les declaracions, cartes i documents localitzats.

Els francesos en general, sobretot els d'esquerra, van acollir amb simpatia aquells conspiradors idealistes. Miravittles explica que

“La premsa francesa havia donat gran importància al nostre moviment i l'opinió pública francesa el rebé amb gran simpatia. Les fotos dels catalans uniformats aparegueren a diaris, revistes i a les actualitats del cinema. Contribuïren a aquella reacció favorable, l'oposició dels francesos a la Dictadura, la irradiació de Macià i la presència, entre els detinguts, d'estudiants, poetes, homes de lletres...”⁷¹

El trasllat cap a París va causar sensació. En algunes poblacions i a l'arribar a París, els esperaven periodistes, fotògrafs i comissions polítiques que els portaven begudes, embotits i pastissos. Arribats a París, Miravittles, amb un grup en que hi havia també Ramon Fabregat i Pere Garròs, van ser tancats a la Prefectura. A la nit, però, dormien en un calabós dels Camps Elisis. Al cap de vuit dies van ser portats a la presó de la Santé. Inicialment van ser tractats com a presos comuns: “els presos estan totalment aïllats i només tenen una sortida de deu minuts diaris en un pati exterior, però també en solitari”.⁷² Però hi va haver queixes dels grups de defensa dels drets humans i van aconseguir un règim millor: podien rebre visites i un cop al dia podien trobar-se tots al pati de la presó. Van ser col·locats en cel·les de quatre. Miravittles va estar amb Martí Vilanova, Roc Boronat i Juli Figueres, un pèrit industrial de Terrassa. Per Nadal els van deixar reunir-se una estona; van cantar *La Internacional* i *Els Segadors*. Nombrosos parents i amics dels empresonats van passar per la Santé a visitar-los: Joan Casanovas, Alfons Maseras, Domènec de Bellmunt, Joan Casanelles, el general López de Ochoa, la família de Macià...

Les autoritats franceses tenien la intenció de simplificar el procés, processant només aquells que tenien més responsabilitat en la direcció d'Estat Català o que la documentació

---

⁷¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics, Carpeta 3, p.26.

⁷² Miravittles, *Gent...*, (1980, 55).

incautada els havia implicat directament en la possessió i moviment d'armament. De mica en mica, la majoria van ser expulsats a Bèlgica i van quedar com a processats només divuit, dels quals dos eren italians. A mitjans de gener de 1927 Miravittles va ser alliberat de la presó. Havia de ser expulsat a Bèlgica, però sembla que no ho va ser immediatament. El senyor Sudrià, director de l'escola d'enginyeria on estudiava, va fer gestions per a que pogués romandre a París per acabar els estudis, però no van donar resultat. Miravittles va ser acompanyat a la frontera belga per un policia. Es va acomiadar del guàrdia, va anar al lavabo, es va canviar de vestit, que portava a la maleta, es va posar un barret i unes ulleres i, sense sortir de la part francesa, es va tornar a posar a la cua dels que entraven a França, on va poder entrar gràcies al permís de residència, anterior als fets de Prats de Molló, que encara conservava.⁷³ La picardia i l'atreviment li van permetre quedar-se a París, encara que fos, de moment, il·legalment, i continuar els estudis. Unes setmanes després, quan Macià va sortir de la presó de París, Miravittles li va escriure felicitant-lo i excusant-se d'anar a saludar-lo, "perquè els estudis em tenen completament absorbit".⁷⁴

El seu amic Josep Fontbernat també havia d'ésser expulsat a Bèlgica, però se'n va salvar gràcies a que un grup d'alvernesos (originaris de la regió d'Alvèrnia), que volien que el músic català dirigís una coral alvernesa a París, va influir sobre les autoritats.⁷⁵ És possible que la mateixa influència servís per a Miravittles, segons el qual el prefecte de París, anomenat Brunet, va aixecar, a Fontbernat i a ell, l'expulsió de França.⁷⁶ Quedà, doncs, autoritzat a viure a París per continuar els estudis, però amb les condicions d'actuar amb una certa discreció i no anar, cap al sud, més enllà del riu Loira.

La col·laboració d'alguns italians en el moviment de Prats de Molló va fer que les autoritats franceses temessin, inicialment, que el complot fos un més dels que maquinava Mussolini, qui tenia agents provocadors infiltrats entre els refugiats antifeixistes que residien a França. Ricciotto Garibaldi, excombatent a la Primera Guerra Mundial amb l'exèrcit francès i descendent del famós líder revolucionari italià, era un d'ells i era un dels detinguts arrel del complot de Prats de Molló. El dictador italià denunciava periòdicament que militants antifeixistes, sempre procedents de França, eren enxampats quan preparaven atemptats contra ell. El règim feixista deixava anar insinuacions sobre la col·laboració de les autoritats franceses en els atemptats. Això posava a França en un compromís. En aquest cas la situació seria més greu perquè hi havia un altre estat afectat per la suposada complicitat francesa:

---

⁷³ Miravittles, *Gent...*, (1980, 46-47)

⁷⁴ ANC. Fons Francesc Macià. 06.02.342. Carta de J. Miravittles a F. Macià, sense data.

⁷⁵ Entrevista a Marie Lou Fontbernat Hilaire, filla de Josep Fontbernat, el 29 de juliol de 2003.

⁷⁶ Jaume Miravittles, "Las dos Cataluñas", A: *La Vanguardia*, (2 de novembre de 1977).

Espanya. Les indagacions van demostrar, però, que no hi havia cap lligam entre els combatents catalans i la Itàlia feixista. La relació de Macià amb els italians antifeixistes havia estat molt breu i circumstancial.⁷⁷

El govern francès i els advocats dels catalans van coincidir en una cosa: calia convertir el judici en una denúncia del feixisme. Els dies 20, 21 i 22 de gener de 1927 es va celebrar el judici contra els divuit inculpats. Tal com es va desenvolupar el procés, seguit internacionalment amb una gran expectació, Francesc Macià i els seus homes van quedar com a cavallers de l'ideal, defensors dels drets de Catalunya i de les llibertats. Tant els catalans com els prestigiosos advocats que els defensaven van entonar una defensa basada en la reivindicació de la França democràtica i acollidora dels perseguits. En canvi, Garibaldi va ser l'ase dels cops, quedant tacat per tèrboles connexions amb el règim feixista de Mussolini i com un traïdor als ideals del seu avi. Jaume Miravittles, que feia uns quants dies que estava en llibertat, va col·laborar, amb Carner-Ribalta, Ventura Gassol, Josep Fontbernat i els advocats francesos, a preparar la defensa.⁷⁸

La valoració que Miravittles va fer del complot de Prats de Molló sempre va ser positiva. Des del punt de vista militar, va considerar que els plans de Macià no eren desgavellats, que tenien alguna possibilitat de realització. El 1945, des de l'exili de Nova York, afirmava que “la tàctica seguida per en Macià era prudentíssima i, donada la situació d'Espanya en aquell moment, hauria pogut ser d'efectes considerables”.⁷⁹ I molts anys després, escrivia “¿Y cuál era el objetivo militar de la operación? Los hechos –o los proyectos- de Prats de Molló han sido desvirtuados por los adversarios de Macià que lo han presentado como un iluminado. No es así”.⁸⁰

Els crítics de Macià, en canvi, han posat èmfasi en les dificultats, ben reals, de l'operació militar: armament exigü i antiquat, combatents escassos i poc preparats... D'aquí en treuen la conclusió de que era una bogeria o de que el fracàs ja entrava dins dels càlculs inicials, ja que, es diu, el complot era concebut, en realitat, com un acte de propaganda. Tothom està d'acord, però, en les beneficioses conseqüències que per al catalanisme va tenir l'operació. El complot fracassat, l'empresonament de Macià i els seus homes, el judici... van donar la volta al món. Va ser un gran acte de propaganda dels drets nacionals de Catalunya,

---

⁷⁷ Manuel Viusà, “Francesc Macià. President de Catalunya”, A: *Som* (París), núm.3, (1968), p.35-37.

⁷⁸ Miravittles, *Gent...*, (1980, 44).

⁷⁹ Jaume Miravittles, “La batalla de Prats de Molló”, A: *Quaderns de l'exili* (Coyoacán, Mèxic), núm.16 (novembre 1945), p. v.; un altre dels participants també afirmava, anys després, que “el pla era difícil, però no escabellat”, Carles Duran, “Prats de Molló. Novembre de 1926”, A: *L'Emigrant* (Santiago de Xile), núm.24, (novembre de 1946).

⁸⁰ Jaume Miravittles, “La intentona de Prats de Molló”, A: *Historia y Vida*, núm. 107, (febrer 1977), p.22-23.

de la personalitat de Macià i de denúncia de la Dictadura de Primo de Rivera, tant Catalunya endins com per tot el món. Sobre aquesta qüestió, Miravittles va escriure que

“El complot va fracassar; però les seves conseqüències polítiques van ser considerables. En Macià es va donar a conèixer a la massa del poble català i va adquirir aquell immens prestigi que el va portar, anys després, a la presidència de Catalunya. Internacionalment, la qüestió catalana va tenir aleshores una gran opinió. Jo vaig assistir, per exemple, a una entrevista feta a en Macià per un representant de la premsa nordamericana, que va costar al diari 40.000 francs de transmissió per cable. El nom de Catalunya no havia estat mai, des de feia dos segles, en tants llavis, i pronunciat d’una manera tan simpàtica”.⁸¹

L’estiu de 1927 va tornar a Cotlliure. Les ganes d’estiuejar-hi i de retrobar-se amb els pares i la germana, després de l’empresonament pels fets de Prats de Molló, van ser més fortes que la prohibició d’acostar-se a la frontera espanyola. Un cop a Cotlliure, va enganyar a la policia, dient que tenia un permís personal d’Albert Sarraut, ministre de l’Interior, per estiuejar a Cotlliure. La policia, però, va descobrir la farsa.⁸² I un dia, després de participar en una carrera de natació per sota l’aigua, i guanyar-la, va ser detingut. Va ingressar a la presó de Perpinyà. El seu pare l’esperava a la porta. Al cap de 15 dies es va celebrar el judici, que el va condemnar a quinze dies de presó, els que ja portava fets, i a l’expulsió de França. Finalment, gràcies al suport d’una sèrie de personalitats franceses es va poder quedar per poder continuar els estudis.⁸³ Ja no va tornar més, però, a Cotlliure.

La solució de la seva residència legal a França encara va tardar uns mesos. Rafael Ramis, figuerenc i un dels homes de Macià que es va poder quedar a París, en una carta a Macià del 10 de setembre de 1927, explica que Miravittles ja era lliure, però que precisava un certificat per “justificar la seva imaginària estada” a Brussel·les. Sembla que no va aconseguir aquest certificat fals.

Els refugiats polítics eren vigilats estretament per la policia francesa. Per una carta de Rafael Ramis a Francesc Macià, sabem que un dia de l’octubre de 1927, tres dels homes de Prats de Molló, Jaume Miravittles, Martí Vilanova i Rafael Ramis que, “per una rara coincidència”, eren junts, van llegir, sorpresos, a la premsa de París que s’havia descobert un nou complot separatista, dirigit per Macià, del qual no en sabien res. El suposat moviment

---

⁸¹ Jaume Miravittles, “La batalla de Prats de Molló”, A: *Quaderns de l’exili* (Coyoacán, Mèxic), núm.16 (novembre 1945), p. vi.

⁸² Va donar dues raons per al descobriment del seu engany. El 1930, en un article, va parlar de “un incident ocorregut a Fontbernat a Amélie-les-Bains”, Jaume Miravittles, “Les presons de França”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.24, (8 de setembre de 1930), i més tard, explicà que un policia de Figueres el va reconèixer en un aplec celebrat per commemorar la unió de Cervera i Portbou per carretera, Miravittles, *Homes...*, (1982, 216)

⁸³ Miravittles, *Gent...*, (1980, 47-52); AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2, p.6.

revolucionari, sens dubte inventat per l'estat francès, només se l'explica Ramis com una jugada francesa relacionada amb el colonialisme francès i espanyol al Marroc, un intent de “posar un fre a les pretensions de Primo i Cia en la qüestió de Tànger”. Amb el pretext del complot, els refugiats catalans que quedaven a París van ser vigilats més estretament. La policia va cosir a preguntes, sobre la vida i moviments de Ramis, a la portera de l'edifici on vivia Miravittles. A més, el mateix dia en que van llegir la notícia a la premsa:

“un policia de la Prefectura anà al domicili de Met i el sotmeté a un interrogatori detingut, donant-li l'ordre de presentar-se l'endemà. Crèiem imminent un procés i expulsió; però, en lloc de presentar-se a la Prefectura, ho feu a la Sureté, acompanyat per Fontbernat Gran, i li han atorgat permís per tres mesos amb promesa de renovació”.⁸⁴

Una nova carta de Ramis a Macià, del 15 de novembre de 1927, afirmava que “Fontbernat (...) ha aconseguit un permís per a Miravittles”.⁸⁵ Josep Fontbernat era un home ben relacionat amb gent important de França, tant polítics com literats o músics. En tot cas, l'autorització de residència no devia ser definitiva, i els tres anys que encara va estar a França, fins a la tardor de 1930, els devia passar amb l'ai al cor. L'estiu de 1930, en una carta on sol·licitava diners a Francesc Macià, li demanà d'enviar-los a nom de Pancho Cossio, un pintor amic seu, “perquè els meus papers d'identitat són, més que res, uns papers mollats!” (sic).⁸⁶

---

⁸⁴ ANC. Fons Francesc Macià. 06.02.412. Carta de Rafael Ramis a F. Macià, (2 de novembre de 1927).

⁸⁵ ANC. Fons Francesc Macià. 06.02.412. Carta de Rafael Ramis a F. Macià, (15 de novembre de 1927).

⁸⁶ Universitat de Barcelona. Pavelló de la República. Fons Personal Francesc Macià. 1 – A – Correspondència diversa. Carta de J. Miravittles a F. Macià, sense data.

4.1.4 *El seductor*

Jaume Miravittles sentia un viu interès per les dones, reforçat per l'èxit que tenia a captivar-les. Certament, totes les fonts asseguren que tenia molt d'encant, molt de *charme*, que diuen a França, moltes qualitats que el feien atractiu. I a París, quan rondava els vint anys, es va aplicar a seduir-les. Com que, a més, va explicar-ho per escrit, tenim força detalls de les seves aventures amoroses, sobretot a París.⁸⁷

Comencem, però, pel seu caràcter, la seva manera de ser. Per a Abelard Tona, un dels soldats de Prats de Molló, “a més d'intel·ligent i aplicat, és un xicot amistós i agradable, amb molt d'encant, coses que en fan un amic dels amics”.⁸⁸ Joan Casanelles, que el va conèixer a la tertúlia de *Les Deux Magots*, va descriure'l com a “intel·ligent, bell, extravertit i ambiciós, a qui la seva alegria i la gran simpatia que desprenia per tots costats ens feien perdonar-li les seves entremaliadures, en aquell temps encara no massa greus”.⁸⁹ El seu caràcter combinava, doncs, l'interès per la cultura i la política, per la relació amb els amics, per la diversió... i per les noies. Així és com el va retratar el seu amic, company de conspiracions i de festes, Josep Fontbernat:

“he viscut a París gairebé sempre amb ell, he tingut ocasió de veure que el nostre *Met* és un empordanès cent per cent, que li agrada menjar bé, beure molt i bo, ballar, cantar, festejar, al punt de vista platònic i realista. En un mot: és un home que es gasta la vida com si fos un capital generós. (...) És un home de bon humor, i dels que ha comprès que l'amabilitat és un deure social. (...)

I després de tot això al nostre *Met* encara li quedava temps per viure enamorat com un *Amante de Teruel*. (...) Li quedava temps per anar pels cafès de Montparnasse, per cert amb mi, i allà cantàvem tangos i flamenco, que acabaven sempre amb *l'Hereu Riera*”.⁹⁰

El mateix Fontbernat, en un article sobre el cafè *Les Deux Magots*, deia, el 1930: “El nostre *Met* sempre ha tingut disposicions donjoanesques i ens ha fet quedar bé. Tothom era el seu còmplice; del gerent, fins a la senyora del telèfon”.⁹¹ En un altre text Fontbernat explica que quan ell dirigia el Cor Occità Miravittles “era baríton i *tombreur* de senyores d'edat”. En un concert a la Sala Gaveau, diu, “Miravittles es va apuntar deu *rendez-vous*, tres dels quals

---

⁸⁷ En parla sobretot a a *Homes i dones a la meua vida* (1982) i també als seus textos autobiogràfics inèdits.

⁸⁸ Abelard Tona i Nadalmà, *Qui va parlar?*, (Barcelona: El Llamp, 1984), p. 83.

⁸⁹ Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986). *Memòries i biografia*, a cura de Joan B. Culla, (Barcelona: Ajuntament, 1991), p.38.

⁹⁰ Josep Fontbernat, “Jaume Miravittles (a) Met”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.34, (11 de novembre de 1930).

⁹¹ Josep Fontbernat, “Els Deux Magots”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.24, (8 de setembre de 1930).

tingueren lloc, amb tots els agreujants, és a dir, premeditació, nocturnitat i *alevosía*, que vol dir barra”.⁹²

L’ambient que l’envoltava era l’apropiat per a aquestes incursions. El seu grup d’amics eren els exiliats i els artistes catalans de París, tot homes, la majoria solters o amb l’esposa a Catalunya, i més grans que ell, però relativament joves i amb ganes de passar-ho bé. Amb Fontbernat, i amb “el poeta Lloch, el pintor Créixams, els escultors Fenosa, Rebull, Dunyach”, Miravittles va anar “diverses vegades al *Théâtre des Champs Élysées*” a veure la *La Revue Nègre*, el gran espectacle de revista nord-americà que, amb música de blues i el lideratge de la cantant i ballarina Josephine Baker, va entusiasmar i trasbalsar París.⁹³ Aquesta mena d’atraccions encantaven el jove Miravittles, que va assistir moltes vegades al Folies-Bergère, on va veure cantar a Raquel Meller.⁹⁴ I va escriure un article sobre l’artista de music-hall Damia.⁹⁵ Va estar enamorat de la ballarina catalana Teresina Boronat, que tenia una escola de dansa a París, un enamorament que no va passar de l’estadi platònic, igualment que el de molts exiliats i artistes catalans de París que, com Miravittles, l’anaven a veure al seu estudi, com els escultors Joan Rebull i Apel·les Fenosa, l’advocat Joan Casanovas, el músic Josep Fontbernat i els escriptors Domènec de Bellmunt i Ramon Xuriguera.⁹⁶

Miravittles, doncs, era un noi jove, maco, agradable, alegre, culte, lliure, que tenia la família lluny... I tot això el va ajudar a convertir-se en un autèntic Don Joan. Però també hi havia un altre factor: París, en aquestes coses, no era en aquells anys Catalunya ni Espanya. El tòpic ens dibuixa una França, i més un París, que als anys vint vivia en un ambient alegre, permissiu i transgressor. N’hem retallat alguns exemples: “Après-guerre, à Saint-Germain-des-Prés toutes les folies sont permises”, “En 1925 la fête est à son comble”, “París est une joie perpétuelle”, hi havia “tous les éléments de la douceur de vivre”, “Le champ des délires est illimité. Des muses généreuses hautent le quartier, filles faciles à la disposition du premier venu”.⁹⁷ Uns anys *bojos* en que “après la période sombre de la guerre, (...) la joie éclatante de la paix retrouvée, l’aspiration a jouir de la vie, fût-ce dans l’excès, le refus du raisonnable, du rationnel. (...) Or, pour toute une partie de la société, le Paris des années vingt redevient la

---

⁹² Josep Fontbernat, “Les classes dirigides”, A: *L’Opinió*, núm.112, (15 d’agost de 1930).

⁹³ Jaume Miravittles, *Llums de Broadway*, (Olot: El Tòrcul i les lletres, 1983), p.51-58.

⁹⁴ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.222.

⁹⁵ Jaume Miravittles, “Damia”, A: *D’Ací i d’Allà*, núm.152, (agost 1930).

⁹⁶ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.189-190; Domènec de Bellmunt, *Anecdotari inèdit de cinquanta anys de periodisme català (1920-1978)*, (Barcelona: El Pilar d’Almenara, 1978), p.181-182.

⁹⁷ Arnaud Hofmarcher, *Les Deux Magots. Chronique d’un café littéraire*, (Paris: Le cherche midi éditeur, 1994), p.42, 43, 46.

ville du plaisir”.⁹⁸ Tot aquest ambient, sens dubte mitificat, s’explica per les conseqüències de la guerra i per la bonança econòmica: “La posguerra trajo consigo una notable liberalización de las costumbres y usos sociales (...) Las necesidades bélicas rompieron cánones de trabajo, de conducta y de convivencia, y los jóvenes asumieron la alegría de la victoria y el bienestar de la paz con un estilo de vida más libre e independiente”.⁹⁹ També es diu que, especialment al París d’aquells anys, la dona anava assumint un nou paper a la societat. Espais que abans li estaven vedats, començaven a obrir-se: l’accés a la cultura, a noves professions, a l’esport,... I apareixia un tipus de dona més culta, més lliure i independent, que es maquillava, portava pantalons, el cabell curt, *à la garçonne*, o fumava.¹⁰⁰ Malgrat el tòpic, tot això valia, sobretot, per a les classes mitjanes i altes, per als sectors més benestants. També és cert, però que els tòpics sempre acostumen a tenir una part de veritat. Això es veu millor si busquem en les impressions que, al respecte, s’enduien els visitants catalans i espanyols, que assenyalaven el contrast entre París i la seva terra d’origen. Luís Buñuel es va sorprendre, en arribar a París, de “las parejas que se besaban en la calle. Semejante comportamiento abría un abismo entre Francia y España, lo mismo que la posibilidad de que un hombre y una mujer vivieran juntos sin las bendiciones”.¹⁰¹ A les novel·les de l’escriptor mallorquí Llorenç Vilallonga (1897-1980) París apareix “com a símbol del lloc en què tot és possible”, “d’aristocràcia intel·lectual, saber viure i permissivitat”.¹⁰²

Miravittles analitzava aquesta diferència cultural dient que

“els països llatins veuen en París la capital del bon viure. En efecte, a Espanya, Itàlia, Amèrica del Sud, per una sèrie de conjuntures religioses, climatològiques, psíquiques que ara fóra molt llarg d’enumerar, hom no sap viure. Els costums rígids, la manca d’aireació social, la influència del catolicisme, han creat un sistema de vida moral i intel·lectual, mancada del més elemental confort. El problema de l’amor, sobretot, que és una de les pedres angulars de la felicitat, s’ha resolt d’una manera bàrbara”.¹⁰³

En un altre lloc explicava que “França ha estat sempre un país, sense caure en la disbauxa, molt comprensiu en l’amor entre adolescents”.¹⁰⁴

---

⁹⁸ Jean-Jacques Becker, Serge Berstein, *Victoire et frustrations, 1914-1929*, (París, Éditions du Seuil, 1990), p.373.

⁹⁹ Paul Tournier, *París. Las claves de su historia*, (Barcelona: Ediciones Robinbook, 2001), p.163.

¹⁰⁰ Veure Christine Bard, *Les Garçonnes. Modes et fantasmes des Années folles*, (París: Flammarion, 1998).

¹⁰¹ Luís Buñuel, *Mi último suspiro*, (Barcelona: Plaza i Janés, 1987), p.97.

¹⁰² Declaracions de Raül-David Martínez Gili, estudiós de la seva obra, A: *Avui*, (24 de juny de 2005).

¹⁰³ Jaume Miravittles, “Per una literatura catalana II. La influència francesa”, A: *Mirador*, núm.71, (5 de juny de 1930).

¹⁰⁴ Miravittles, *Homes...*, (1982), p.186.

Miravittles era un entusiasta d'aquesta dona valenta i lliure. El 1930 va fer diversos articles parlant de la nedadora Solita Salgado i dels efectes positius de l'esport per a la modernització de la dona:

“La idea del festival esportiu femení és molt oportuna. L'esport, en efecte, prepara l'esperit de la dona a aquest combat de tots els dies que és la vida moderna. A casa nostra, on, per una sèrie de causes molt llargues d'enumerar, hom manté la dona en un estat d'hermetisme inexplicable, l'esport obre grans possibilitats d'emancipació”.¹⁰⁵

Fontbernat, parlant de l'èxit femení de Miravittles, deia, en un to desenfadat, que “es veritat que a París un home que tingui els cabells negres ja ho té molt guanyat. Si són arrissats, llavors ja és qüestió de defensar-se”.¹⁰⁶

Anem, però, als detalls. Ell va escriure força sobre les seves relacions (molt inestables) amb les noies franceses. D'una banda, ell no devia cercar unes relacions gaire durables i, de l'altra, a vegades les coses van sortir malament perquè la família de les noies el rebutjà, ja que, com explica Marie Lou Fontbernat, filla de Josep Fontbernat, “per a les famílies franceses tots aquests catalans, per ells espanyols, eren gent dubtosa. Ni un ral. No sabien d'on venien. No tenien feina fixa...”.¹⁰⁷

El cas és que, de 1925 a 1930, va viure múltiples aventures que donarien per omplir unes quantes novel·les. Aquí en narrarem, breument, l'argument, que sembla extret d'un llibre de Giacomo Casanova. L'ordre cronològic és aproximat, ja que les fonts no ens permeten datar-ho amb exactitud.¹⁰⁸ El 1925, a finals de maig, o potser ja a primers de juny, després d'haver travessat la frontera, fugint de l'empresonament, va agafar el tren cap a París. Sortia al vespre i viatjava durant tota la nit. Al seu departament va entrar una noia jove amb qui, després d'un breu pròleg, va tenir relacions íntimes, a dins mateix del tren. Ell es feia il·lusions de continuar veient-la a París, però ella era casada, va desaparèixer i no es van veure més.¹⁰⁹ Pocs mesos després va conèixer, a casa del polític republicà Joan Casanovas, un policia francès, de cognom Duprés, i la seva filla. Amb aquesta noia, que es deia Georgette,

---

¹⁰⁵ Jaume Miravittles, “Solita Salgado a Barcelona”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.17, (21 de juliol de 1930).

¹⁰⁶ Josep Fontbernat, “Els Deux Magots”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.24, (8 de setembre de 1930).

¹⁰⁷ Entrevista a Marie Lou Fontbernat Hilaire, (29 de juliol de 2003).

¹⁰⁸ En aquest aspecte de la seva vida depenem gairebé absolutament de les seves explicacions, sense poder-les contrastar. Miravittles explica les seves successives relacions sentimentals amb complaença, entrant sovint a detallar també aspectes de la passió física. És un tema en que pot aparèixer fàcilment la sospita del relat fantasiós. La meua impressió és que el fons de gairebé tot el que explicà Miravittles de la seva vida és real, també en aquest cas, sense excloure que els seus relats autobiogràfics puguin contenir certs detalls afegits per a fer-los més “rodons”. Sobre aquest tema la principal font publicada és Jaume Miravittles, *Homes i dones a la meua vida*, (1982). També en parla molt als Textos Autobiogràfics conservats a AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra.

¹⁰⁹ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.177-180; AJM. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.39-40.

van començar una relació.¹¹⁰ Al cap de dos mesos va quedar embarassada. Ella es va acusar davant dels pares i no va donar el nom de Miravittles. Els pares i ella van decidir que aniria a Alger, on tenia parents, a avortar. No es van veure més. Segons Miravittles, no s'estimaven, sentien només una atracció física.¹¹¹

El mes d'agost dels anys 1925, 1926 i 1927, com sabem, va anar a estiuejar a Cotlliure. El fet de venir de París li donava un prestigi suplementari:

“Jo allí em vaig fer molt popular. Em coneixien per Jaumet, el *parisenc*. (...) Jo, però, em *deixava estimar* i les meves aventures d'aquells estius emplenarien un llibre digne de Don Joan o de Casanova”.¹¹²

D'aquests flirtejors de Cotlliure només en va explicar un, amb una noieta de Narbona.¹¹³

Devia ser a la tardor de 1925. Miravittles s'havia instal·lat a l'hotel Marjory, un establiment modest del barri llatí. El portava la mateixa propietària, *madame* Aurignac, una dona de mitjana edat que li va proposar... de dormir amb ella. Ell accedí a ser el seu amant. Tenia els seus avantatges: no li cobrava la mesada. Això va durar uns mesos, fins que ella es va sentir malament, pensant que no era prou atractiva per a un noi tan jove, va trencar la relació i ell va haver de marxar de l'hotel.¹¹⁴

A les tertúlies dels exiliats catalans hi va conèixer una noia noruega, rossa, alta, culta i políglota, que parlava també català. Es van fer molt amics. El seu nom era Adi Enberg i era filla del cònsol de Dinamarca a Barcelona.¹¹⁵ Ja hem vist com Adi deixava a Miravittles el taller de Montmartre per a fer reunions. Adi també l'acompanyava els diumenges als partits de futbol, anaven al cinema i a ballar. Quan Miravittles era a la presó pels fets de Prats de Molló, ella l'anava a veure a La Santé. Miravittles fins i tot va anar a viure durant un any a l'estudi d'ella, probablement fins que, el maig de 1927, Adi va marxar a Catalunya amb Josep

---

¹¹⁰ Miravittles, en les seves narracions autobiogràfiques sobre qualsevol tema, és habitualment imprecís. Sovint és difícil situar les coses en el temps. En aquest tema, però, que per la seva naturalesa és més delicat, s'hi afegeix la qüestió de que a vegades canvia el nom de les noies. A vegades, en dues explicacions del mateix cas anomena de forma diferent a les noies. Quin dels noms és l'autèntic? Ho és algun?

¹¹¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.41-50.

¹¹² Miravittles, *Gent...*, (1980), p.47.

¹¹³ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.186-188.

¹¹⁴ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.207-210. En un segon relat l'anomena *madame* Solange, AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.51-56

¹¹⁵ Abelard Tona i Nadalmal, en el seu relat novel·lat dels fets de Prats de Molló, hi fa aparèixer Adi, a qui anomena *Edel*. La descriu com una noia atractiva de la que Josep Fontbernat i Ventura Gassol estaven enamorats: *Qui va parlar? Prats de Molló: els fets, els homes*, (Barcelona: El Llamp, 1984), p.74-75. Durant gairebé quinze anys seria la companya de l'escriptor Josep Pla, per això podem trobar-ne semblances a Xavier Febrés, *Josep Pla. Biografia de l'homenot*, (Barcelona: Plaza i Janés, 1990), p.93, Xavier Febrés, *Les dones de Josep Pla*, (Barcelona: Edicions 62, 1999), p.44-49 i a Cristina Badosa, *Josep Pla. Biografia del solitari*, (Barcelona: Edicions 62, 1996), p.92-95, 109-113, 125, 131-141.

Pla. Ni Miravittles ni Adi van voler explicar gaire clarament aquesta relació, precisament perquè hi havia un tercer implicat: Pla. Segons una biògrafa de Pla, Adi deia que Miravittles “no era el seu estimat, sinó un molt bon amic”.¹¹⁶ Ell, en canvi, deixa entreveure que la cosa va anar més enllà.¹¹⁷

També va tenir una relació esporàdica amb una prostituta parisenca que va conèixer a *Les Deux Magots*.¹¹⁸ I amb una cambrera socialista d'un dels hotels on s'hostatjà.¹¹⁹

El 1927 Josep Fontbernat, amic i deixeble del músic occità Déodat de Séverac (1873-1921), va presentar Miravittles a la vídua i a la filla d'aquest compositor. Fontbernat i ell les anaven a veure un cop al mes. La filla, Magali de Séverac, de 16 anys, i Miravittles es van agradar i van començar a sortir. La mare de la noia, però, se'n va assabentar. No li feia cap gràcia que la seva jove filla es relacionés amb un estranger que ja havia estat a la presó més d'una vegada. Va amenaçar a Miravittles que si no deixava de veure a la seva filla el denunciaria a la policia per corruptor de menors. Ell, que vivia a França amb una certa precarietat legal, fa preferir oblidar la noia i apartar-se'n.¹²⁰

La primavera de 1929 Jaume Miravittles va acabar els tres cursos dels estudis d'enginyer a l'*École Speciale de Mécanique et Électricité*, obtenint un títol que, per la durada dels estudis, era equivalent a una enginyeria tècnica. Amb Enric Fontbernat, electricista, va formar una empresa d'instal·lacions elèctriques. En aquesta època vivia junt amb els dos germans Fontbernat i amb Pura, la dona d'Enric, a un pis del carrer Vaugirard. Al mateix edifici vivia un pintor xilè, la seva esposa i un fill. Miravittles va tenir una relació amb Olga, l'esposa, que va durar uns quants mesos.¹²¹

Més endavant, potser a finals de 1929, Miravittles ja no treballava amb Enric Fontbernat, sinó a una empresa que construïa elements per a vaixells. Una de les feines en que va treballar és l'acondicionament d'aire del transatlàntic *L'île de France*. En aquesta època ja no anava cada dia al cafè *Les Deux Magots*, però no hi fallava mai els dissabtes. Aleshores es va enamorar de Germaine, una noia de 18 anys que atenia la caixa del cafè i era la filla dels

---

¹¹⁶ Cristina Badosa, *Josep Pla. Biografia del solitari*, (Barcelona: Edicions 62, 1996), p.138.

¹¹⁷ Cal tenir en compte que Miravittles tenia una certa amistat amb Josep Pla. Només va citar una vegada el nom d'Adi Enberg, a *Més gent...*, (1981), p.212. Les altres vegades que en parla s'hi refereix com a una *sueca*, a qui anomena també *Nora*, *Homes i dones...*, (1982), p.196-198; AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.65-68.

¹¹⁸ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.199-203.

¹¹⁹ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.78.

¹²⁰ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.211-215; AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.68-72.

¹²¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.73-77.

propietaris.¹²² Miravittles li deia *la reineta*. La noia el va correspondre i es van veure durant uns mesos. Els pares d'ella, però, es van oposar a la relació. La noia va desaparèixer del cafè i Miravittles va saber, més tard, que s'havia casat amb un anglès.¹²³

Josep Fontbernat va explicar una anècdota de Miravittles i la *reineta*:

“Un dia jo donava un concert a la sala Gaveau, amb el Chor Occità. En Miravittles era el baríton diem-ne oficial. Abans d'engegar m'adono que no hi era. M'hi penso una mica, em giro vers el públic i veig En Miravittles dintre una llotja tot encaramelat i girant els ulls en blanc. Tenia al seu costat la reineta, que assistia sempre als nostres concerts. El públic em demanava què hi havia. Jo, amb un gest tirànic, vaig reclamar-lo a l'escenari. Després d'insistir, va obeir i en prendre lloc entre els barítons el públic li féu una ovació com si s'hagués tractat d'En Bathistini”.¹²⁴

La primavera de 1930, sopant al restaurant *Dôme*, a Montparnasse, va conèixer a una noia, Ginette, amb qui aviat es van agradar i van anar a viure junts, establint una relació més estable que les precedents. Ginette es deia realment Allida Ceccon Citton, havia nascut el 10 de juliol de 1906 a Moutiers (França), de pares d'origen italià, i havia estat model de Foujita (1886-1968), un gran dibuixant japonès arrelat a París.¹²⁵ Miravittles i Ginette tenien pràcticament la mateixa edat i van viure junts, primer a França i després a Barcelona, fins els anys de la Guerra Civil.

---

¹²² Una vegada s'hi va referir com a *Suzane*, Jaume Miravittles, “Josep Fontbernat”, A: *Tele/Exprés*, (6 de maig de 1977).

¹²³ Jaume Miravittles, “Germaine”, A: *La Nostra Revista* (Mèxic), núm. 17, (maig de 1947); AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.78-86.

¹²⁴ Josep Fontbernat, “Els Deux Magots”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm. 24, (8 de setembre de 1930).

¹²⁵ Per a l'obra d'aquest artista, veure Sylvie Buisson, *Léonard-Tsuguharu Foujita*, 2 vols., (París: ACR Editio, 2001).

4.2 La forja de l'intel·lectual, 1927-1930

4.2.1 Relacions amb escriptors i artistes

En la segona part del seu exili a París, després de l'empresonament pels fets de Prats de Molló, Miravittles es va interessar molt per la literatura, l'art i la cultura en general, sense eclipsar el seu interès prioritari per les qüestions polítiques. No era un interès nou en ell, però viure a París, ciutat que es podria considerar aleshores com la capital cultural del món, li va obrir encara més els ulls a aquestes realitats. El centre neuràlgic d'aquest París de lletraferits i artistes eren alguns cafès-restaurants de Montparnasse, com *Le Dome*, *La Coupole* i *La Rotonde*. Aquest darrer, a més, com hem vist, era punt de reunió dels polítics exiliats. Miravittles freqüentava tots aquests ambients, però es va fer un assidu d'un cafè descobert pel seu amic Josep Fontbernat: *Les Deux Magots*.

És a la cantonada entre el Boulevard Saint-Germain-des-Prés i la plaça del mateix nom. Fontbernat hi va anar fugint de la massificació de *La Rotonde*.¹²⁶ Hi trobava “una gran serenitat i una tranquil·litat quasi meridional”. Li agradà tant que, va dir,

“vaig agafar un abonament en aquells bancs encoixinats i nous (...). Malgrat haver viscut en els quatre costats de París, l'he freqüentat sempre. En un moment donat hi tenia com una mena de despatx, on els amics venien a veure'm. El cafè dels Deux Magots ha estat el meu domicili. (...) De mica en mica va saber-se que jo anava als Deux Magots i els catalans varen plantar-hi botiga. Hi érem a casa nostra. En Miravittles, sobretot, freqüentava el cafè especialment els matins”.¹²⁷

En paraules del periodista Domènec de Bellmunt, Fontbernat hi tenia el seu “quarter general”.¹²⁸ Joan Casanelles, qui seria diputat d'Esquerra Republicana de Catalunya, estudiava aleshores a París i Joan Casanovas li va proposar d'anar a *Les Deux Magots*. Casanelles en recordava que

---

¹²⁶ Fontbernat era nou anys més gran que Miravittles, per a qui, com Martí Vilanova, va ser un important punt de referència. En aquests anys de l'exili parisenc van ser molt amics. Fontbernat és un personatge considerable com a compositor, director de corals, polític i home de ràdio, però hi ha pocs textos que en valorin la trajectòria. Un amic seu francès, escriptor, Jean Camp, va fer una novel·la en que ell era el protagonista, *Jep le catalan*, (París: Editions de la Vraie France, 1928). Hi és presentat com un jove músic català independentista. Parla dels fets de Prats de Molló i de les corals creades per Fontbernat. Hi apareixen alguns amics de Fontbernat (Gassol, Macià, Carner Ribalta), però, en canvi, no parla de Miravittles. Més recentment, s'ha publicat Emili Casademont i Comas, *L'home d'Els Cent Homes (Aproximació a la vida i obra de Josep Fontbernat)*, (Besanó i Anglès: Ajuntaments, 1996).

¹²⁷ Josep Fontbernat, “Els Deux Magots”, A: La Rambla de Catalunya, núm.24, (8 de setembre de 1930).

¹²⁸ Domènec de Bellmunt, *Cinquanta anys de periodisme català*, (Andorra la Vella: Ed. El Mirador del Pirineu, 1975), p.73.

“En aquell temps era freqüentat principalment per la gent burgesa resident al barri: advocats, metges, intel·lectuals, professionals..., els quals, tot prenent-se el cafè o la copa, jugaven a les cartes, al dòmino, o bé xerraven amb amics i veïns. (...) Reunia les condicions que buscàvem: tranquil·litat; no s’hi reunia cap altra tertúlia d’exiliats; era prop del nostre hotel; i, sobretot, teníem la seguretat de trobar-hi sempre almenys un català: Josep Fontbernat. Prim, de trets angulosos, de mirada viva i intel·ligent, assegut en un tamboret enfront de la caixa (...) La seva taula era plena de llibres, diaris i papers, ja que aquell era el lloc on escrivia la seva copiosa correspondència adreçada a polítics catalans, espanyols i francesos; a intel·lectuals, artistes i amics; a la comtessa de Noailles, a qui enviava llargues cartes (...) Parlar amb ell era encantador. Sempre tenia alguna cosa divertida i interessant per contar, barrejant-hi, amb la seva conversa i el seu humor fi, un esperit agut i algun que altre reneç recargolat. Aux Deux Magots era, per ell, la seva casa i el seu despatx a la vegada. Allí treballava en la seva obra musical, escrivia, rebia els homes de la coral, xerrava amb els seus amics de política, de literatura i de la nostra terra. Tothom l’estimava”.¹²⁹

Malgrat la tranquil·litat que evocuen Fontbernat i Casanelles, no era un cafè solitari. A partir dels anys de la Primera Guerra Mundial va agafar nom entre els periodistes, escriptors i artistes. Per les seves taules van passar André Gide, Jean Giraudoux, Ernest Hemingway, Vladimir Nabokov, James Joyce, Jean Cocteau, André Derain i tota la colla dels surrealistes, André Breton, Benjamin Péret, Robert Desnos, Louis Aragon, Paul Eluard, etc. Després de 1945 el cafè seria encara més famós, ja que Simone de Beauvoir i Jean-Paul Sartre n’eren clients habituals.¹³⁰

A partir de que Fontbernat va instal·lar-se a *Les Deux Magots*, molts catalans exiliats, o que eren a París de passada, hi van anar: Jaume Miravittles, Joan Casanovas, Domènec de Bellmunt, Enric Fontbernat, Ramon Xuriguera, Alfons Maseras, Apelles Fenosa, Daniel Rebull, Marcel·lí Domingo, Josep Clapés, Joaquim Maurín, Pere Comas, Joan Casanelles, Víctor Hurtado, Xavier Regàs, Salvador Dalí amb el seu amic Luís Buñuel...¹³¹

Jaume Miravittles era un dels assidus de la penya de Fontbernat, que va descriure d’aquesta manera:

“Era l’any 1927. Els supervivents de Prats de Molló ens reuníem en una penya diària al cafè Les Deux Magots, a la popular barriada de Saint-Germain-des-Prés, sota la direcció de Josep Fontbernat, músic i compositor (...) Era petit, encorbat, d’una conversa extraordinàriament brillant i una magnífica cabellera de

---

¹²⁹ Joan B. Culla, *Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986). Memòries i biografia*, (Barcelona: Ajuntament, 1991), p.37-38.

¹³⁰ Un recorregut per la història d’aquest cafè a Arnaud Hofmarcher, *Les Deux Magots. Chronique d’un café littéraire*, (París : Le cherche midi éditeur, 1994).

¹³¹ Josep Fontbernat, “Els Deux Magots”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.24, (8 de setembre de 1930) ; Joan B. Culla, *Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986). Memòries i biografia*, (Barcelona: Ajuntament, 1991), p.38.

cabells negres i ondulats. Al voltant de la seva taula es reunien no solament catalans, sinó també francesos, especialment els procedents d'Occitània. (...) Allí es parlava de tot i de tothom”¹³².

Fontbernat tenia, com hem vist, molts i bons contactes entre els intel·lectuals i polítics francesos. Entre els francesos que acudien a aquella penya, recorda Miravittles, hi havia gent important, o que després ho seria:

“Un dels contertulians, de nom Not, esdevingué governador de Madagascar; un altre, el nom del qual no em recordo, morí víctima d'un accident d'aviació en funcions de governador d'Indo-xina”.¹³³

Entre els intel·lectuals francesos que Miravittles va conèixer a *Les Deux Magots* ell cità els escriptors Jean Cassou, André Chamson, Jean-Jacques Brousson, Philippe Lamour i Jean Camp, sense donar més detalls de la relació que hi va mantenir.¹³⁴

Fontbernat, després de sortir de la presó a principis de 1927, es va posar a organitzar una coral auvernesa, patrocinada per la *Ligue d'Auvergne*, associació d'originaris d'aquesta regió francesa que tenia una certa influència a París.¹³⁵ Miravittles era un dels cantants. Aquesta coral va fer diverses gires per la regió d'Auvèrnia. En una ocasió es va fer un festival auvernès a l'Òpera de París. Miravittles i Enric Fontbernat, germà de Josep, van ballar *La Bourrée*, dansa típica d'Auvèrnia. Pierre Laval, qui seria cap del govern francès en els anys de

---

¹³² Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 199).

¹³³ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 233)

¹³⁴ Jean Cassou (1897-1986), va escriure novel·les i assaigs sobre pintura i literatura espanyola, així com traduccions d'obres espanyoles. Durant l'ocupació alemanya va participar activament a la resistència. Des del 1945 va dirigir el Museo d'Art Modern de París;

André Chamson (1900-1983), també escriptor de novel·les i d'assaigs, es va alinear políticament amb el Front Popular, va combatre a la Guerra Civil espanyola i a la resistència francesa. El 1956 va entrar a formar part de l'Acadèmia francesa i de 1959 a 1971 va ser Director General dels Arxius Nacionals.

Jean-Jacques Brousson, nascut el 1878, era un columnista que havia estat secretari de l'escriptor Anatole France (1844-1924), sobre qui va escriure *Anatole France en pantoufles*, (París, G.Crès, 1924).

Philippe Lamour (1903-1992), advocat i autor d'algunes novel·les, entre 1931 i 1933 va dirigir la revista d'urbanisme *Plans*, que tenia entre els seus col·laboradors a Le Corbusier. Va ocupar diversos càrrecs relacionats amb l'ordenació del territori i la promoció del món rural: de 1955 a 1974 presidí la Companyia Nacional d'Ordenació de la Regió del Baix Roine i el Llenguadoc, de 1965 a 1985 va ser alcalde de Ceillac, municipi de muntanya dels Alps, des de 1967 presidí la Comissió Nacional d'Ordenació del Territori, de 1974 a 1992 presidí el Comitè Econòmic i Social de la Regió de Llenguadoc-Rosselló. Una biografia el va definir com el pare de l'ordenació del territori a França: Jean-Robert Pitte, *Philippe Lamour (1903-1992). Père de l'aménagement du territoire en France*, (París: Fayard, 2002).

Jean Camp (1891-1968), escriptor de novel·les i de teatre, traductor d'autors espanyols i historiador de la literatura espanyola. Una de les novel·les, com hem vist, *Jep le Catalan* (1928), és sobre Josep Fontbernat.

¹³⁵ El 1921 vivien a París un milió dues-centes mil persones provinents d'altres parts de França. Auvèrnia era una de les regions amb més gent emigrada a París. Henri Busson, Joseph Fevre, Henri Hauser, *La France et ses colonies*, (París: Librairie Félix Lacan, 1923), p.157.

l'ocupació alemanya, aleshores diputat socialista independent i un dels dirigents dels auvernesos, els va felicitar per l'execució del ballet.¹³⁶

El febrer de 1928, Fontbernat va organitzar un festival de música catalana a París, amb el seu cor i la cobla La Principal de la Bisbal. Es va fer a la Sala Gaveau i reuní “fins a 250 executants, entre cantants i música”, per interpretar una *Suite populaire* harmonitzada per ell mateix. Les cròniques parlaven d'un gran èxit: “ha omplert materialment la sala un públic atapeït”.¹³⁷

La primavera de 1930 es van produir unes importants inundacions al sud de França. Fontbernat es va començar a moure per recollir fons organitzant festivals de música catalana. Es va formar un comitè a París, format pels refugiats catalans Josep Fontbernat, Miravittles i Pere Garròs, pel regionalista francès Charles Brun i per Henry Auriol. Hi van col·laborar altres catalans de París: Enric Fontbernat, Josep Vilà i l'escultor Joan Rebull. També va participar en la campanya, des de Barcelona, la publicació catalanista i d'esquerres *La Rambla de Catalunya*, on tant Miravittles com Fontbernat col·laboraven. Es preparà una gira, que comprendria París, Lió, Montpeller i Perpinyà, i s'anomenaria *Catalunya a París* i es faria la segona quinzena de maig. Havia de comptar amb la participació de la Cobla Barcelona, de la cantant Mercè Plantada, de la ballarina Teresa Boronat i del Cor Popular de París, dirigit pel mateix Fontbernat.¹³⁸ Quan ja estava tot lligat, la campanya no es va poder fer perquè les autoritats franceses van informar-ne el govern espanyol per a que hi donés el vist-i plau, i aquest va exigir la presència en els actes de representants oficials del govern espanyol, cosa que els organitzadors no van acceptar.¹³⁹

A l'hivern, per Nadal, Miravittles rebia la visita del seu pare, que s'hi estava un mes. Teòricament era per fer-li companyia, però sembla que no es veien gaire:

“...amb el pare ens vèiem molt poc a París i cadascú anava per les seves... No vull insinuar que el pare *fes el salt* a la seva dona. Res d'això. Era jo qui no anava a dormir a l'estudi de la rue de Vaugirard i dinava i sopava i dormia als hotels grecs del Barri Llatí. De vegades, el pobre home anava a les penyes catalanes de La Rotonde per veure si *algú sabia res del seu fill*, perquè ja feia tres dies que no l'havia vist...

Però ell s'ho passava bomba. Anava als restaurants i s'apuntava els menús i els preus per explicar-ho després als seus amics, bocabadats, del Casino Menestral. Li agradava veure passar les barcasses de transport del Sena...”¹⁴⁰

---

¹³⁶ Jaume Miravittles, “Josep Fontbernat”, A: *Tele/Expres*, (6 de maig de 1977); Casademont, *L'home d'Els Cent Homes...*, (1996, 217)

¹³⁷ P. Guilanya, “Un festival de música catalana a París”, A: *L'Opinió*, núm.2, (25 de febrer de 1928).

¹³⁸ Veure Josep Fontbernat, “Catalunya a París”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.4, (28 d'abril de 1930) ; *La Rambla de Catalunya*, núm.6, (12 de maig de 1930); *L'Opinió*, núm.97, (2 de maig de 1930).

¹³⁹ Jaume Miravittles, “I què més, França?”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.10, (2 de juny de 1930)

¹⁴⁰ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 22-23)

Es va fer tradicional que, quan el seu pare era a París, convidava un grup d'amics a fer alguns àpats. El seu pare tenia certes habilitats culinàries, sabia fer la paella, la llagosta amb cargols, la bullabesa, l'escudella i carn d'olla, l'ànec amb naps...¹⁴¹ Jaume Miravittles convidava a Josep Fontbernat i a un grup d'artistes catalans que eren a París, al rovell de l'ou de l'ambient artístic mundial. Sempre va tenir un interès en freqüentar els artistes. Pensem en la seva duradora amistat amb Dalí i en la també llarga relació, a l'exili de Nova York i després del retorn, amb Carles Fontserè. A París era amic sobretot del pintor Francesc Domingo, però també es relacionava amb d'altres. Per aquests menjars van passar-hi el pintor Pere Pruna, els escultors Josep Dunyach i Joan Rebull i el ceramista Josep Llorens Artigas. Aquest darrer també organitzava menjars a la població de les afores de París on vivia i on tenia el taller. A París també va conèixer l'escultor Miquel Paredes i el pintor Josep Maria Gol.¹⁴²

---

¹⁴¹ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 24); AJM. Textos autobiogràfics. Carpeta 21. p.6.

¹⁴² Francesc Domingo i Segura (1893-1974), pintor i gravador que, a partir de 1919, va viure a París, on es relacionà amb Picasso. Els anys trenta s'establí a Catalunya. S'exilià i, després de passar per Argentina, s'establí el 1951 a São Paulo (Brasil), on donà classes de gravat, obrí una galeria d'art i, finalment, morí. S'ha publicat la biografia de Jaume Pla Pallejà, *Francesc Domingo: Sants, 1893 – São Paulo, 1974*, (Sabadell: AUSA, 1992).

Pere Pruna i Ocerans (1904-1977). Pintor. El 1921 va anar a París, on es va relacionar amb Picasso. Va dissenyar vestuari i escenografia per a ballet. Durant la guerra civil es va posar al costat dels rebels, col·laborant amb el Servicio de Propaganda del govern de Burgos. Posteriorment, conreà la pintura mural. S'han publicat diversos catàlegs d'exposicions i la biografia d'Enric Jardí, *Pere Pruna: l'artista que aspirava a la gràcia*, (Barcelona: Àmbit, 1992).

Josep Dunyach i Sala (1886-1957). Escultor, gran retratista. Després d'estudiar a l'escola de Llotja de Barcelona, s'instal·là a París el 1905. Va fer algunes obres per a l'Exposició Universal de Barcelona de 1929.

Joan Rebull i Torroja (1899-1981). Escultor nascut a Reus, se'l considera un dels més importants de Catalunya de la seva generació. El 1915 s'instal·là a Barcelona, on estudià a Llotja. Entre 1926 i 1930 freqüentà l'ambient artístic de París. El 1930 retornà a Catalunya. Amb la República va ocupar diversos càrrecs culturals. El 1939 s'exilià a París. El 1948 tornà a Barcelona. Sobre la seva obra hi ha diverses publicacions, com *Joan Rebull, escultor 1899-1981*, catàleg d'exposició, (Barcelona, Fundació "la Caixa", 1999).

Josep Llorens i Artigas (1892-1980). Ceramista i crític d'art, conegut i premiat internacionalment. El 1924 es traslladà a París. Tingué un paper decisiu en el desenvolupament de la ceràmica occidental. Col·laborà amb Braque i Joan Miró. A partir de 1941 va ser professor de l'Escola Massana. És autor de diversos llibres sobre la tècnica de la ceràmica.

Miquel Paredes i Fonollà va néixer a Barcelona el 1901. Escultor format a la Llotja i amb Josep Llimona, treballà a Barcelona, Ceret i París. La seva obra més coneguda fou *El més petit de tots* (1936), símbol de la Catalunya antifeixista, un encàrrec del Comissariat de Propaganda de la Generalitat que dirigia Miravittles.

Josep Maria Gol i Creus va néixer a Barcelona el 1897. Pintor, esmaltador de vidre i ceramista. El 1930 es traslladà a París i hi residí uns quants anys.

4.2.2 Contactes amb el surrealisme: Un chien andalou

Miravittles, arribat a París, amb dinou anys, el 1925, ja disposava d'un bagatge de lectures considerable, encara que descompensat. Ell mateix afirmà que hi arribà amb una formació

“literària i intel·lectual deficient, però amb grans preocupacions catalanistes i socials. He llegit poc i tot gairebé literatura elemental a la meua edat: Dumas, Víctor Hugo, Dickens, Mark Twain, Jerome K. Jerome, *Les mil i una nits*, *L'Odissea*, *L'Eneida*, *La Divina Comèdia*. Poca filosofia. Història de Catalunya i Geografia general per la que sempre m'he interessat. Les meves lectures socials encara han estat més reduïdes, però el meu primer llibre – revelador- haurà estat *Vida d'heroi*, de Puig Pujades, una biografia d'un dels meus herois de tota la vida: Narcís Monturiol”.¹⁴³

A París vivia en un ambient intel·lectual, en contacte amb escriptors, artistes i músics. Això li devia accentuar l'interès per aquests aspectes de la cultura. Fins aquell moment, havia llegit, segons sembla, més ficció que obres polítiques i socials.

“A París, naturalment, vaig accentuar intel·lectualment les meves conviccions i durant cinc anys seguits vaig ser un lector golut: un llibre diari i dos o tres periòdics i revistes. Vaig escriure molt poc; absort totalment per la lectura. Tampoc diria que les meves lectures fossin predominantment polítiques o socials. De fet sentia més aviat una afecció literària que xocava amb els meus estudis d'enginyer i la feia potser –per contrast- més seductora. Vaig llegir els escriptors francesos més importants i vaig tenir especial predilecció pels surrealistes. Eluard, Breton, Aragon, Robert Desnos, Philippe Soupault, eren els meus preferits, sense oblidar el genial Joseph Delteil, amic meu i de Fontbernat. Giono, Chamson, Martin du Gard, Céline i altres escriptors més aviat d'arrel occitana però que escrivien en francès”.¹⁴⁴

Era un lector voraç: un llibre diari i “hi hagué diumenges que em quedava a la meua cambra d'hotel per llegir-ne dos”. Per llegir tants llibres sense haver de comprar-los es va subscriure a una “llibreria que llogava llibres per un tant al mes”.¹⁴⁵

Tenia un interès especial pel surrealisme. Un dels companys de Prats de Molló ja ho havia notat i va escriure que estava “molt impressionat pel surrealisme”.¹⁴⁶ Fins i tot va conèixer personalment a alguns dels principals surrealistes: Louis Aragon, André Breton,

¹⁴³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos autobiogràfics. Carpeta 2. p.29

¹⁴⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos autobiogràfics. Carpeta 2. p.39-40.

¹⁴⁵ Miravittles, *Gent que he conegut*, (1980, 217). L'escriptor nord-americà Ernest Hemingway, que en aquells anys vivia a París, també llogava llibres: “En aquellos días no había dinero para comprar libros. Yo los tomaba prestados de Shakespeare and Company, que era la biblioteca circulante y librería de Sylvia Beach, en el 12 de la rue de l'Odeon”, *París era una fiesta*, (Barcelona: Seix Barral, 2003), p.43.

¹⁴⁶ Abelard Tona i Nadalmai, *Qui va parlar?*, (Barcelona: El Llamp, 1984), p.137.

Philippe Soupault, Tristan Tzara i Robert Desnos.¹⁴⁷ Va afirmar haver estat un “amic força íntim” de Robert Desnos.¹⁴⁸ També va conèixer força a Joseph Delteil, que era un dels tertulians habituals de *Les Deux Magots*.¹⁴⁹ Però no tenim més detalls d’aquestes relacions.¹⁵⁰ El seu amic, el pintor Francesc Domingo també va conèixer, en aquests anys, els surrealistes Breton, Paul Eluard i René Char.¹⁵¹

Miravittles va contactar també amb el periodista català Joan Ramon Masoliver, que era a París preparant-se per a la carrera diplomàtica. Era cosí de Luís Buñuel i coneixia a surrealistes com Louis Aragon, André Breton, Benjamin Péret, Paul Eluard i Max Ernst. Va ser un dels difusors d’aquest moviment a Catalunya i un dels fundadors de la revista d’avantguarda *Hèlix* (1929).¹⁵²

És normal que Miravittles, jove inconformista i polititzat, se sentís atret per les idees dels surrealistes. Aleshores era el corrent estètic més modern i subversiu, i això lligava amb les seves preocupacions. L’interès per la novetat i pels canvis tecnològics, per exemple, van portar-lo, el 20 de maig de 1927, fins a l’aeroport parisenc de Le Bourget, per assistir a l’arribada de l’aviador nord-americà Charles A. Lindbergh, que havia aconseguit fer el primer

---

¹⁴⁷ Jaume Miravittles, *Episodis de la guerra civil espanyola*, (Barcelona: Editorial Pòrtic, 1972), p.247.

¹⁴⁸ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 162).

¹⁴⁹ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 199)

¹⁵⁰ Louis Aragon (1897-1982). Poeta, novel·lista i assagista. Va participar en el dadaisme i, després, en el surrealisme. El 1927 es va afiliar al Partit Comunista Francès. Aquesta opció ideològica i la seva adscripció al realisme socialista el van portar, al cap d’uns anys, a la ruptura amb el grup surrealista. Va participar en la resistència contra l’ocupació alemanya.

André Breton (1896-1966). Poeta i assagista. Després de passar pel dadaisme va ser un dels fundadors del surrealisme, del que seria el principal teoritzador. Aquest moviment pretenia alliberar l’esperit dels creadors de tota coacció o límit sorgits de la moral o la raó, explorar el món dels somnis i rebel·lar-se contra els valors tradicionals: pàtria, religió i família. El caràcter subversiu d’aquests plantejaments el van acostar al Partit Comunista, al que s’adherí el 1927. Però, després de diverses dissensions, acabà per separar-se’n el 1935, i el 1936 va denunciar contundentment els processos de Moscou. El 1941 emigrà cap a Amèrica. Retornà a París el 1946 i va continuar animant el moviment surrealista.

Philippe Soupault (1897-1990). Poeta, novel·lista i assagista. Després de participar en el dadaisme, va ser un dels fundadors del surrealisme. El 1920 va publicar, amb André Breton, l’obra *Les champs magnétiques*, considerat el primer llibre d’aquest moviment. Més proper a l’anarquisme, va refusar adherir-se al comunisme, com van fer altres surrealistes rellevants. Aviat es va separar d’aquest moviment per poder crear amb més llibertat.

Tristan Tzara (1896-1963). Poeta i assagista d’origen romanès. A Zuric, el 1916, va ser un dels fundadors del grup Dada. S’establí a París i es va incorporar al surrealisme. Durant l’ocupació nazi va lluitar en la resistència.

Robert Desnos (1900-1945). Poeta surrealista que es va singularitzar per la seva habilitat per improvisar poemes en sessions d’hipnotisme. Acusat per Breton d’esteticista, va trencar amb el moviment. Proper a l’anarquisme, el desig de llibertat se li va fer incompatible amb la disciplina que comporta tot moviment. Membre actiu de la resistència antinazi, va ser detingut per la Gestapo i deportat a un camp de concentració de Txecoslovàquia, on va morir poc després de ser alliberat.

Joseph Delteil (1894-1978). Poeta i novel·lista. El seu pas per surrealisme organitzat va ser breu. El 1922 es va incorporar al grup, però la publicació, el 1925, del seu llibre *Joana d’Arc*, una biografia d’aquest personatge històric, va desplaure molt els surrealistes (Breton el qualificà de *porqueria*), i va suposar la seva separació del grup. El 1932 va deixar París i la literatura per dedicar-se al conreu de la vinya.

¹⁵¹ Currículum de Domingo, redactat probablement per ell mateix. A: Josep Pla i Pallejà, *Francesc Domingo*, (Sabadell: AUSA, 1992), p.42.

¹⁵² Albert Manent, *Semblantes contra l’oblit. Retrats d’escriptors i de polítics*, (Barcelona: Destino, 1990), p.111.

vol directe Nova York-París, en trenta-tres hores i mitja, amb l'avió *The Spirit of St. Louis*. Una multitud l'esperava. Lindbergh era, per a Miravittles, “uno de mis héroes legendarios”.¹⁵³

Quan Miravittles arriba a París, el 1925, el surrealisme era un moviment cultural en plena expansió. Les seves arrels les hem de buscar en una generació de joves que han viscut la Primera Guerra Mundial des de les trinxeres o des de la reraguarda, en qualsevol cas han rebut el seu impacte de mort i destrucció. La incomprensió de la inutilitat i de l'absurd de la guerra va portar a alguns joves a revoltar-se radicalment contra els valors i tradicions vigents, fins a negar els mateixos conceptes de literatura o d'art. El primer pas en aquest camí el va donar el dadaisme, sorgit de la convergència de diversos creadors que, durant la Gran Guerra, van coincidir en unes actituds iconoclastes semblants: Tristan Tzara i Hans Arp a Suïssa, Marcel Duchamp i Francis Picabia a Nova York, Max Ernst a Alemanya, André Breton a França. El seu denominador comú era la rebel·lia permanent contra l'art, la societat, la moral i la civilització existents, i la reivindicació de l'absurd, la intuïció i l'irracional.

A París, un grup de dadaïstes que s'aplegaven a la revista *Littérature*, André Breton, Philippe Soupault i Louis Aragon, van evolucionar, a partir de 1922, cap a una nova concepció. No n'hi havia prou d'atacar i destruir la moral i els valors existents, calia fer una acció positiva, constructiva, que anés més enllà, fins i tot de la literatura i l'art. Es tractava d'alliberar l'ésser humà dels convencionalismes i les repressions de la moral i la civilització tradicional. Molt influïts per les teories psicoanalítiques de Freud, volien mostrar els autèntics desitjos inconscients, la *surrealitat*, l'autèntica realitat. D'aquí ve el nom de surrealisme que adoptà aquest moviment. Les seves obres, inicialment sobretot literàries i després també artístiques i cinematogràfiques, volien ser una exploració del desconegut món del subconscient, efectuada a través dels somnis, l'hipnotisme o l'espontaneïtat creativa. Els seus treballs, que defugien els tabús, inhibicions i prejudicis, resultaven sovint xocants i provocadors pel seu humor corrosiu, l'erotisme explícit i la imaginació desbordada.¹⁵⁴

André Breton, fundador i líder del moviment, va definir així el surrealisme:

“SURREALISME: Substantiu masculí. Automatisme pur per mitjà del qual s'intenta expressar, verbalment, per escrit o de qualsevol altra manera, el funcionament real del pensament. És un dictat del pensament, sense la intervenció reguladora de la raó, aliè a qualsevol preocupació estètica o moral.

---

¹⁵³ Jaume Miravittles, “En la muerte de Lindbergh”, A: *Tele-eXprés*, (29 d'agost de 1974).

¹⁵⁴ Sobre el surrealisme es pot consultar Michel Carrouges, *André Breton et les données fondamentales du surréalisme*, (París, Gallimard, 1950); Maurice Nadeau, *Histoire du surréalisme*, (París: Éditions du Seuil, 1964); Yvonne Duplessis, *El surrealismo*, (París: Oikos-tau ediciones, 1972); Adam Biro, René Passeron (dirs.), *Dictionnaire général du Surréalisme et de ses environs*, (París: Presses Universitaires de France, 1982); Claude Abastado, *Introduction au surréalisme*, (París: Bordas, 1986); Jean-Luc Rispail, *Les surréalistes. Une génération entre le rêve et l'action*, (París: Gallimard, 1991).

ENCICLOPÈDIA, Filosofia: el surrealisme es basa en la creença en la realitat superior de certes formes d'associació rebutjades fins a la seva aparició, i en el lliure exercici del pensament. Tendeix a destruir definitivament tota la resta de mecanismes psíquics, i a substituir-los en la resolució dels principals problemes de la vida”.¹⁵⁵

Breton i Philippe Soupault van inventar l'escriptura automàtica en redactar el text *Les champs magnétiques* (1920). Consisteix en escriure les paraules i frases tal com ragen, sense cap filtre de la raó, sense cap preocupació d'ordre estètic o temàtic. El grup surrealista va créixer amb l'entrada d'escriptors com Paul Eluard, Robert Desnos, René Crevel, Benjamin Péret, Roger Vitrac i Joseph Delteil. Les seves experimentacions, narracions de somnis, textos automàtics, enquestes sobre l'amor o el suïcidi, etc. es recollien a les revistes surrealistes: primer *Littérature*, després *La Révolution surréaliste*, nascuda el 1924, i, més tard, *Le Surréalisme au service de la Révolution* (1930). Posteriorment també van formar part del grup pintors com Ives Tanguy, Joan Miró, Max Ernst, René Magritte i Salvador Dalí; cineastes com Luís Buñuel i fotògrafs com Man Ray.

Els surrealistes, però, no en tenien prou amb la contemplació introspectiva, volien actuar a la societat per transformar-la. Això els va portar a posicionar-se públicament, sovint provocant escàndol. Per exemple quan, col·lectivament, van publicar un manifest crític amb l'escriptor Anatole France, titulat *Un cadavre*, pocs dies després de la seva mort, el 1924. El 1925, quan la guerra del Rif enfrontava els exèrcits francès i espanyol als rebels d'Abd el-krim, es van manifestar contraris a la guerra i a favor del poble colonitzat, juntament amb altres nuclis intel·lectuals minoritaris. Això causà la indignació dels principals cercles literaris i acadèmics, que veien en els nacionalistes marroquins una amenaça per a la pàtria francesa, i els va aproximar al punt de vista anticolonialista del Partit Comunista Francès (PCF).¹⁵⁶ L'aprofundiment en aquesta voluntat d'incidència i canvi social va portar a Breton, Eluard i Aragon a adherir-se al PCF el 1927. D'altres surrealistes, en canvi, van evitar tot enquadrament polític per preservar la llibertat creativa. Si la vida del grup surrealista va ser força moguda, amb desercions, expulsions i adhesions diverses, tampoc no va ser fàcil la relació entre el punt de vista revolucionari dels surrealistes i l'ortodoxia comunista de Moscou i el PCF. A finals de 1933, Eluard i Breton van ser expulsats del PCF, mentre Aragon, que havia quedat exclòs del grup surrealista, mantenia la militància comunista.

---

¹⁵⁵ André Breton, “Primer manifest del surrealisme” (1924), A: Carme Arenas, Núria Cabré, *Les avantguardes a Europa i a Catalunya*, (Barcelona: Edicions de la Magrana, 1990), p.138.

¹⁵⁶ Sobre la guerra del Rif i el posicionament dels surrealistas, veure Maurice Nadeau, *Histoire du surréalisme*, (París: Éditions du Seuil, 1964), p.82-90.

El contacte més llampant amb el surrealisme, però, no li va venir a Miravittles de la coneixença d'André Breton i de Louis Aragon, sinó del cinema i de la seva amistat amb Salvador Dalí; va intervenir com a actor en una de les pel·lícules surrealistes més importants: *Un chien andalou*. Miravittles estava molt interessat en el cinema, que als anys vint comptava ja amb una indústria relativament desenvolupada: el 1925 es van produir, a tot el món, 2.280 llargmetratges¹⁵⁷ i a finals d'aquella dècada arribaria el cinema sonor.¹⁵⁸ Era un dels estendards de la modernitat i Miravittles, com tants joves de la seva generació, es va sentir atret pel que ja es considerava un art. A París hi havia cine-clubs on es projectaven i discutien les darreres pel·lícules experimentals i avantguardistes, que després es comentaven a la premsa especialitzada.

Miravittles va fer també algun article parlant de cinema. El 1930 en va fer un explicant una sessió d'homenatge al pioner Georges Méliès (1861-1938). S'hi van exhibir quatre pel·lícules d'entreteniment infantil, més o menys fantàstiques, fetes entorn del 1900. Miravittles assenyalava que, trenta anys després, els efectes especials d'aquells films havien quedat superats:

“Hom no pot veure'ls sense un sentiment infinit de pietat. Les figures al·legòriques, els àngels bufats, els dimonis cínic, (...) són tan atrocinats, tan lamentables...(...)

Així i tot, potser precisament per això, cal veure aquests films. Participen, malgrat ells mateixos, d'un gran sentiment d'art”.¹⁵⁹

El 1928 va publicar una crítica del film soviètic *El cuirassat Potemkin*, de Serguei M. Eisenstein. La cinta, del 1925, és considerada una de les obres mestres del cinema. L'argument presenta un episodi de la revolució russa de 1905, l'amotinament de la tripulació del Potemkin, la confraternització amb el poble i la cruel repressió del govern tsarista. L'article és potser una de les primeres notícies que sobre aquesta obra van aparèixer a Espanya, ja que no s'hi estrenà fins el 7 de novembre de 1930, al Cinema Lido de Barcelona.¹⁶⁰ En realitat, més que una crítica, l'article és una continuació, en paper, de la gran

---

¹⁵⁷ *Gran Enciclopedia Larousse*, vol.2, (Barcelona: Editorial Planeta, 1979), p.964.

¹⁵⁸ Sobre l'evolució del cinema d'aquells anys, a Catalunya i Espanya, veure Miquel Porter i Moix, *Història del cinema a Catalunya, 1895-1990*, (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992), Diversos Autors, *El cine en Cataluña. Una aproximación histórica*, (Barcelona: PPU, 1993), Esteve Riambau, *El paisatge abans de la batalla. El cinema a Catalunya, 1896-1939*, (Barcelona: Llibres de l'Índex, 1994), Joaquim Romaguera i Ramió, (dir.), *Diccionario del cinema a Catalunya*, (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2005), Román Gubern, *Proyectos de luna. La generación del 27 y el cine*, (Barcelona: Anagrama, 1999), José Luis Hernández Marcos, Eduardo Angel Ruiz Butrón, *Historia de los cine-clubs en España*, (Madrid, Ministerio de Cultura, 1978), Emeterio Díez Puertas, *Historia social del cine en España*, (Madrid: Fundamentos, 2003), José Luís Borao (dir.), *Diccionario del cine español*, (Madrid: Sociedad General de Autores y Editores – Alianza – Fundación Autor, 1998).

¹⁵⁹ Jaume Miravittles, “Un precursor del Cinema”, A: *Mirador*, núm.50, (9 de gener de 1930).

¹⁶⁰ Román Gubern, *Proyector de luna. La generación del 27 y el cine*, (Barcelona: Anagrama, 1999), p.375.

força expressiva, d'emocions i d'idees polítiques, que Eisenstein va saber posar en el seu treball. Més que un assaig és literatura pura.

Miravittles exalta l'estètica de l'obra::

“El film Potemkin es un grito: un grito que hace daño. Sus características de realización són: ausencia de *vedette* y juego de las masas. El escenario es un acorazado, el valor plástico más completo que da el cinema. Contraste del claro-oscuro, superficies lisas y frías, rutilantes y perfectas: la proa brillante, ávida, entre vaharadas de humo densas y sensuales. La mecánica implacable de los cañones mudos, monstruos con un ojo en la frente”.

Se n'adona, però, que és un art utilitari, al servei directe d'unes idees polítiques, però ho disculpa:

“Los rusos, en pleno período de transición, poseen del cine un concepto relativo. Hacen de él un instrumento de consolidación revolucionaria, de educación de masas, de estimulante de la producción. Derivación excusable, ya que persigue la realización social que ha de crear la religión del hombre”.¹⁶¹

La resta de l'article és un relat emocionant, força detallat, de l'argument de la pel·lícula.

Seguia el món del cinema amb gran interès, tal com va dir el seu amic Josep Fontbernat:

“En Miravittles és un crític estimable, perquè per a ell l'ull és el camí que va dret al cor i al cervell; l'ull no enganya. La gran qüestió, però, és saber mirar. Fou Miravittles que des de París va iniciar el cinema pur a Barcelona. La seva amistat amb Jean Painlevé li permetia de posar-se al corrent del que representava la darrera paraula del cinema mundial”.¹⁶²

Jean Painlevé (1902-1989), fill del polític Paul Painlevé, és considerat el fundador del cinema científic. Després d'estudiar medicina i història natural va començar a fer pel·lícules sobre el món dels animals, moltes d'elles sobre la vida subaquàtica. Entre 1928 i 1930 va fer deu films i al llarg de la seva vida més de dos-cents. Era proper als surrealistes i les seves obres eren admirades pels intel·lectuals avantgardistes, com l'escriptor Antonin Artaud i els cineastes Luís Buñuel i Jean Vigo.

Recordem que també tenia amistat amb André Cayatte (1909-1989), que aleshores es dedicava sobretot a la literatura, però que a partir dels anys quaranta iniciaria una llarga carrera com a director i guionista de cinema i televisió.

---

¹⁶¹ Jaime Miravittles, “El acorazado Potemkin”, A: *La Gaceta Literaria* (Madrid), núm.43, (1 d'octubre de 1928).

¹⁶² Josep Fontbernat, “Jaume Miravittles (a) Met”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.34, (11 de novembre de 1930).

Pel que diu Fontbernat, sembla que Miravittles va tenir un cert paper en la connexió de Barcelona amb París, pel que fa al cinema d'avantguarda. No n'hem pogut aconseguir dades més concretes. Ja hem vist que d'articles sobre cinema en va publicar molt pocs. Es va tractar, doncs, d'una relació epistolar, personal? És el més probable. Ell mateix va escriure que:

“Col·laborava aleshores amb dos grans entesos del cinema d'avantguarda: Víctor Hurtado a Barcelona i Ernesto Giménez Caballero a Madrid”.¹⁶³

Víctor Hurtado era un dels joves catalans que havia passat per *Les Deux Magots*. Era fill de l'advocat i polític Amadeu Hurtado, l'inspirador i finançador de la revista *Mirador*, de la que, com hem vist, Miravittles era col·laborador. Sobre la relació de Víctor Hurtado amb el cinema, Juan Manuel Bonet explica que era:

“Uno de los principales defensores, en Cataluña, de la vanguardia cinematográfica. En 1930, y en el marco de la visita a Barcelona de los intelectuales de Madrid, organizó una sesión de cine en la Sala Mozart de Barcelona en la que se proyectaron diversas películas, entre ellas *Un chien andalou*, en la que intervinieron Giménez Caballero y Ramón Gómez de la Serna (...) y en la que Sucre leyó unas palabras de Dalí”.¹⁶⁴

L'altre cinèfil amb qui Miravittles col·laborà és l'escriptor Ernesto Giménez Caballero (1899-1988), que va fundar i dirigir la revista avantguardista madrilenya *La Gaceta Literaria* (1927-1932), en la qual, ja ho hem vist, Miravittles va publicar el seu article *El acorazado Potemkin*. En relació al cinema, a part d'obrir les pàgines de la revista, Giménez va crear el *Cineclub de La Gaceta Literaria* (1928-1932), on es van presentar moltes pel·lícules dels avantguardistes, de Man Ray, Fernand Léger, René Clair, Serguei M. Eisenstein, Jean Epstein, Jean Renoir, etc, així com *Un chien andalou* de Luís Buñuel i Salvador Dalí. Rafael Alberti, García Lorca i el mateix Giménez Caballero van ser alguns dels presentadors de les pel·lícules. A partir del model d'aquest cine-club se'n van crear altres a Bilbao, Málaga, San Sebastián, València,... així com a Mèxic i Buenos Aires.¹⁶⁵ Giménez Caballero era, des de les planes de *La Gaceta Literaria*, un entusiasta de l'obra de Dalí, qui també va publicar en aquesta revista. En aquests anys, a més, el crític Rafael Santos Torroella ha detectat

---

¹⁶³ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 29), nota 1.

¹⁶⁴ Juan Manuel Bonet, “Víctor Hurtado”, A: *Diccionario de las vanguardias en España, 1907-1936*, (Madrid: Alianza editorial, 1995), p.342.

¹⁶⁵ Juan Manuel Bonet, “Cineclub de la Gaceta Literaria”, A: *Diccionario de las vanguardias en España, 1907-1936*, (Madrid: Alianza editorial, 1995), p.161. Sobre aquesta qüestió Bonet cita un article de Carlos Castilla, “El cine a través de La Gaceta Literaria y del Cineclub de Ernesto Giménez Caballero”, A: *Poesía* (Madrid), núm.22, (gener de 1985).

influències recíproques entre les obres de Dalí i Giménez Caballero.¹⁶⁶ Malgrat les idees avantguardistes i un cert interès per la cultura catalana (va ser l'organitzador, el 1930, del viatge dels intel·lectuals castellans a Barcelona), Giménez Caballero va evolucionar, a partir de 1929-1930, cap al feixisme i el nacionalisme espanyols, de qui seria un dels ideòlegs.¹⁶⁷

El fet més rellevant, però, de la relació de Miravittles amb el cinema és la seva aparició, vestit de germà marista, a *Un chien andalou*, paradigma del cinema surrealista, un film de Luís Buñuel i Salvador Dalí.¹⁶⁸ A finals de 1928, a Figueres, Buñuel i Dalí van elaborar el guió de la pel·lícula a base de combinar les seqüències que a un i altre se'ls anaven acudint. El muntatge cinematogràfic, en efecte, permet moltíssimes possibilitats a l'hora de representar els somnis, el subconscient o l'atzar. Són temes molt rellevants per al surrealisme, moviment que interessava molt a tots dos i al qual aviat s'incorporarien, impulsats pel gran èxit del film entre els sectors avantguardistes. L'abril de 1929, a París, es va fer el rodatge. Miravittles analitzava l'escena on ell apareixia d'aquesta manera:

“En la escena de los Hermanos Maristas está simbolizada toda la infancia de Dalí: un adolescente intenta avanzar pero no puede pues está atado a dos hermanos maristas, un asno podrido y un piano de cola...”

El asno podrido de la tradición rutinaria, el piano de cola, símbolo de la cultura burguesa de la familia de Dalí (su padre era notario y, aunque republicano, formava parte de la jerarquía local. Durante la guerra civil fue rotundo y *sonoro* franquista), los Hermanos Maristas, la educación católica que había recibido desde su infancia”.¹⁶⁹

Jaume Miravittles era un d'aquells dos maristes que eren arrossegats per terra. Sobre l'altre marista hi ha hagut algunes confusions, ja que els dos religiosos apareixen a dues seqüències i el marista que acompanya a Miravittles canvia, primer és Dalí i després és un altre actor.¹⁷⁰ Segons Miravittles, ni Buñuel, “ni Dalí ni ningú podíem sospitar llavors que

---

¹⁶⁶ Rafael Santos Torroella, “Giménez Caballero i Dalí: influències recíproques i un tema compartit”, A: *Revista del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*, núm.120, (juliol de 2003), p.41-49.

¹⁶⁷ Enric Ucelay Da Cal, “Vanguardia, fascismo y la interacción entre nacionalismo español y catalán: el proyecto catalán de Ernesto Giménez Caballero y algunas ideas corrientes en círculos intelectuales de Barcelona, 1927-1933”, A: Justo G. Beramendi, Ramón Máiz (comps.), *Los nacionalismos en la España de la II República*, (Madrid: Ed. Siglo XXI, 1991)

¹⁶⁸ Sobre l'obra i els seus autors, veure Luís Buñuel, *Mi último suspiro*, (Barcelona: Plaza Janés, 1987), Agustín Sánchez Vidal, *Luis Buñuel. Obra cinematográfica*, (Madrid: Ediciones J.C., 1984), John Baxter, *Luis Buñuel. Una biografía*, (Barcelona: Paidós, 1996), Ian Gibson, *La vida desafortada de Salvador Dalí*, (Barcelona: Anagrama, 2003), Fèlix Fanés, *Salvador Dalí. La construcción de la imagen, 1925-1930*, (Barcelona: Electa, 1999), *Dalí: els anys joves (1918-1930)*, catàleg d'exposició, (Barcelona: Generalitat de Catalunya – Fundació Gala-Salvador Dalí, 1995), Jaume Miravittles, *Més gent...*, (1981, 155-160).

¹⁶⁹ Jaume Miravittles, “Dalí y Buñuel (I)”, A: *Tele-eXprés*, (1 de juliol de 1977).

¹⁷⁰ Veure Josep Playà Maset, “Jaume Miravittles, extra a *Un chien andalou*”, A: *Hora Nova* (Figueres), (26 d'agost de 2002).

aquell curtmetratge que estàvem realitzant com a *amateurs* era una gran pel·lícula”.¹⁷¹ El ceramista Josep Llorens Artigas també hi va col·laborar. No apareix a la pantalla, ja que estirava la pell a una actriu per a que no li pengessin tant els pits.¹⁷²

Un chien andalou, de només 17 minuts de durada, va ser estrenada el 6 de juny de 1929 a *Le Studio des Ursulines*, de París, obtenint una gran acollida entre el selecte públic d'avanguardistes que hi va assistir: Le Corbusier, Picasso, Jean Cocteau, Max Ernst, Tristan Tzara, Man Ray, René Char, André Breton, Robert Desnos, Louis Aragon, Paul Eluard, Jean Arp... Aviat la cinta, i l'escena més coneguda, la de la navalla d'afaitar seccionant l'ull de la protagonista, es van fer famoses per tot Europa. El 24 d'octubre de 1929 es va projectar per primer cop a Barcelona, al cine-club Mirador. I aquell mateix mes va començar la seva exhibició comercial a París, amb gran èxit, a la sala Studio 28, on es va projectar durant nou mesos. Sobre l'impacte de l'obra i el seu lloc a la història del cinema, Agustín Sánchez Vidal, estudiós de l'obra de Buñuel, afirma que

“como muchos críticos han observado, *Un perro andaluz* versa, básicamente, sobre el deseo y sus obstáculos (...) Pero lo importante es cómo se nos cuenta ese tema obsesivo (...)

Ante todo, la importancia y novedad de *Un perro andaluz* en la historia del cine radica en que la película, de forma concienzuda y premeditadamente, destroza la narrativa cinematográfica habitual, utilizando otras nociones de espacio y tiempo, y va dirigido todo ello, además, a perturbar al espectador, sin buscar en ningún momento ni la comodidad ni el agrado del mismo”.¹⁷³

Buñuel va dirigir, a principis de 1930, un segon film surrealista, *L'âge d'or*. De fet, en el guió van intervenir tant Dalí com ell, però es van acabar distanciant i Buñuel signà tot sol la pel·lícula, sense reconèixer les notables aportacions de Dalí. A *L'âge d'or*, l'artista català Llorens Artigas interpreta el paper d'un governador. En un moment determinat havia de fer un discurs i, en comptes de dir el que hi estava previst, va començar a parlar de ceràmica i en català. Segons Miravittles, Llorens havia perdut el text i Buñuel el va fer improvisar.¹⁷⁴ Segons Llorens, el que havia passat és que el discurs era massa obscè i blasfem i l'havia canviat sense avisar.¹⁷⁵

La pregunta que se'ns planteja sobre Miravittles i *L'âge d'or* és: coneixia aquesta anècdota perquè va assistir o participar, fins i tot, en el rodatge? O era simplement un

---

¹⁷¹ Lluís Permanyer, *Dalí parlat*, (Barcelona: Caixa Girona – Aura, 2003), p.40.

¹⁷² Francesc Miralles, *A l'entorn de Llorens Artigas*, (Barcelona: Nou Art Thor, 1981), p.17.

¹⁷³ Agustín Sánchez Vidal, *Luis Buñuel. Obra cinematográfica*, (Madrid: Ediciones J.C., 1984), p.63.

¹⁷⁴ Entrevista de Sara Maso a Jaume Miravittles, “Jaume Miravittles, el amigo del exilio”, A: *La Vanguardia*, (31 de juliol de 1983).

¹⁷⁵ Francesc Miralles, *A l'entorn de Llorens Artigas*, (Barcelona: Nou Art Thor, 1981), p.18.

comentari que corria entre els catalans de París? No està clar del tot. Miravittles, que va parlar repetidament de la seva aparició a *Un chien andalou*, quan parlava de *L'âge d'or* no va dir mai que ell hi aparegués ni que assistís al rodatge.¹⁷⁶ Tampoc surt entre els actors citats per Agustín Sánchez Vidal.¹⁷⁷

En canvi hi ha altres fonts que inclouen a Jaume Miravittles entre els actors: una fitxa cinematogràfica inclosa en un llibre amb una entrevista de Max Aub a Buñuel¹⁷⁸, un estudi monogràfic sobre *L'âge d'or*¹⁷⁹ i una biografia de Buñuel.¹⁸⁰ Pels ambients en que Miravittles es movia podia ser-hi perfectament, coneixia Buñuel i altres surrealistes, coneixia alguns dels catalans que hi surten, com Pere Pruna, Llorens Artigas o Joan Ramon Masoliver. A més, aquell estiu de 1930 el va passar a Saint-Tropez amb Joan Castanyer (pintor, cineasta...) i Pancho Cossío, també pintor, dos dels actors de *L'âge d'or*. La seva participació en el rodatge, però, no la tenim confirmada per ell mateix.

---

¹⁷⁶ Per exemple, a l'Entrevista de Sara Maso a Jaume Miravittles, "Jaume Miravittles, el amigo del exilio", A: *La Vanguardia*, (31 de juliol de 1983), o a Jaume Miravittles, "Dalí-Buñuel", A: *Tele-eXprés*, (8 de juliol de 1977).

¹⁷⁷ Agustín Sánchez Vidal, *Luis Buñuel. Obra cinematogràfica*, (Madrid: Ediciones J.C., 1984), p.385.

¹⁷⁸ Luis Buñuel, *Entretiens avec Max Aub*, (París : P.Belfond, 1991), p.361.

¹⁷⁹ Paul Hammond, *L'Âge d'Or*, (Londres: British Film Institute, 1997), p.73.

¹⁸⁰ John Baxter, *Luis Buñuel. Una biografia*, (Barcelona: Paidós, 1996), p.127. Aquest autor, però, dona algunes dades de Miravittles errònies. Diu que era editor anarquista i que tenia negocis publicitaris a Amèrica del Sud. p.104, 127.

4.2.3 *Temptejos en el periodisme cultural.*

Per una literatura social i comarcal

La primavera de 1928 Miravittles va començar a escriure articles de premsa amb regularitat. Després d'alguns articles escrits el 1925 a *Justícia Social*, i d'un estrany silenci de tres anys, tornava a escriure. Sentia l'afany de fer-se sentir, de donar la seva opinió i de convertir-se en un intel·lectual, que, segons la definició clara i senzilla de l'historiador Javier Tusell, és "ese tipo humano, escritor o profesor, que tiene una presencia pública en la que pretende ejercer una influencia".¹⁸¹

Els anys 1928, 1929 i 1930 va escriure 118 articles, dels quals la majoria, 96, són de temàtica política i 22 de caire cultural. Exceptuant els publicats a França i a Madrid, són tots escrits en català.

En unes revistes publicava sobretot articles culturals, en d'altres més polítics, però freqüentment intercalava escrits d'una i altra mena. Deixant a part les publicacions on només va escriure sobre política, que comentarem al capítol següent, va publicar en revistes ben diferents. *L'Amic de les Arts* (1926), apareguda a Sitges, era avantguardista i hi escrivien Josep Carbonell, Josep V. Foix, Lluís Montanyà, Sebastià Gasch i d'altres. *La Gaceta Literaria* (1927), de Madrid, dirigida per Ernesto Giménez Caballero, era de la mateixa tendència.¹⁸² D'altres, barcelonines, de tipus literari i artístic, tenien un espectre de col·laboradors molt divers: *La Nova Revista* (1927), *Mirador* (1929) i el magazine *D'Ací i d'Allà* (1918).¹⁸³ *L'Opinió* (1928) era una revista clarament política, d'orientació republicana i catalanista, però molt oberta a les altres tendències de l'esquerra, amb un caràcter unitari que sovintejava en aquells anys de Dictadura.¹⁸⁴ Va publicar també a les figuerenques *Empordà Federal*, òrgan dels republicans catalanistes, i *La Dansa més Bella...* (1928), portaveu del Foment de la Sardana. A França, els seus treballs culturals van sortir a la parisenca *Monde* (1928), revista dirigida per l'escriptor comunista Henri Barbusse, i a *Transit*, revista literària de Tolosa de Llenguadoc, dirigida per André Cayatte¹⁸⁵.

---

¹⁸¹ Javier Tusell, "Los intelectuales españoles, esos desconocidos", A: *Culturas. La Vanguardia*, (12 de gener de 2005).

¹⁸² Rafael Osuna, *Las revistas españolas entre dos Dictaduras: 1931-1939*, (València: Pre-textos, 1986).

¹⁸³ Una visió de conjunt de les publicacions catalanes a Joan Torrent, Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana*, 2 vols., (Barcelona: Editorial Bruguera, 1966).

¹⁸⁴ Joan B. Culla, *El catalanisme d'esquerra. Del grup de L'Opinió al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (1928-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977).

¹⁸⁵ Natàlia Barenys ha tingut l'amabilitat de fer-me arribar algunes cartes enviades pel pintor Francesc Domingo, des de París, al crític d'art Sebastià Gasch, a Barcelona, durant el 1928. De les cartes, conservades a l'Arxiu Emili Gasch, de Barcelona, es desprèn que Domingo, i sobretot Miravittles, estaven ben introduïts a la redacció

La quantitat i la varietat de publicacions demostren l'esforç i l'interès que va posar en aquesta singladura pel món de la cultura, que, d'altra banda, va ser breu, ja que, en tornar a Catalunya a finals de 1930 i ser empresonat, va abandonar aquests aspectes per escriure només sobre temes polítics i socials. De fet, com veurem, el rerafons dels seus escrits sobre literatura, cinema o art era també, gairebé sempre, la política.

Durant aquests tres anys, de 1928 a 1930, va ser una mena de periodista cultural, de corresponsal a París. Des d'allà, a més d'observar el món, especialment París i França, molt sovint tocava aspectes de la cultura catalana.

El tema cultural que més li va interessar és la literatura. Va llegir molta literatura francesa, fins al punt que el primer de semestre de 1929 va donar una conferència amb el títol: *La littérature française, expression des courants de la pensée*.¹⁸⁶ La va fer a la Casa de Catalunya a París, entitat creada a finals de 1928, que era presidida per Joan Casanovas i on Rafael Ramis era el tresorer.¹⁸⁷ La literatura que més li interessava era la que partia d'un profund compromís social i polític. Sense arribar a entendre, però, l'obra literària com a un simple pamflet polític:

“Mentre la majoria dels nostres conciutadans de les províncies del Sud i de l'Oest, dinen amb un tomàquet, és grotesc pretendre fer literatura pura. Com si ens trobéssim en el millor dels móns. (...)

Parlar de noves orientacions literàries estètiques i apolítiques quan hi ha tanta feina a fer, és, simplement, ridícul. La literatura no ha pas d'exposar, certament, un programa social o polític determinat. No cal pas, de cap manera, que se'n desentengui. (...)

L'art, però, té una utilitat objectiva d'educació, i és en l'educació de l'esperit en el que té d'intel·ligent i de bo que resideix la seva excel·lència. És a la literatura, l'art més precís (...) a qui pertoca aquesta missió de dignificació humana. (...)

Mentrestant cal veure les passions humanes, els moviments de les masses, en funció dels impulsos socials que les determinen i no en conseqüència d'un cerebralisme artificial i malaltís (...) Demés, quina grandiositat no hi ha en les realitzacions socials de Tolstoi, Dostoievski, Turgueneff, Gorki, Zola?”¹⁸⁸

En un altre text es desmarca d'aquells que “creuen que la producció artística és un fenomen purament individual”, i nega que

---

de *Monde*, i miraven de publicar-hi articles d'autors catalans, per exemple de Gasch. Però no sembla que aquests intents fossin gaire productius, ja que el mateix Miravittles només va publicar-hi un article, “Ignasi Iglesias, dramaturge catalan”, al núm. 20, (20 d'octubre de 1928).

¹⁸⁶ *La Revue de Catalogne* (París), núm. 4, (1 de juliol de 1929).

¹⁸⁷ *L'Opinió*, núm.42 (1 de desembre de 1928).

¹⁸⁸ Jaume Miravittles, “Literatura i política”, A: *L'Opinió*, núm.4, (10 de març de 1928).

“l’home sigui un ésser abstracte que visqui independentment de les condicions d’existència que l’envolten. La diferència dels diversos tipus socials corresponen, sempre, a la diferència de les condicions socials de la seva existència”.¹⁸⁹

Una novel·la que li va entusiasmar va ser *Les conquérants*, de l’escriptor francès André Malraux (1901-1976), precisament perquè combinava literatura, vida i acció política revolucionària. Amb la lectura d’aquest llibre començava el gran interès que sempre tindria per Malraux, a qui coneixeria personalment durant la guerra civil espanyola. Malraux va escriure aquest llibre després de viure dos anys a la Indo-xina francesa i de col·laborar amb els moviments anticolonialistes d’Indo-xina i de Xina. Tracta d’un episodi de la revolució xinesa, les grans vagues de Canton de 1925. Hi apareixen l’anticolonialisme, el nacionalisme xinès del Kuomintang, aliat aleshores amb els comunistes, la intervenció de l’URSS i la Internacional comunista...¹⁹⁰

Miravittles va publicar un article comentant-lo que comença: “Vet aquí el llibre més impressionant que he llegit en la meua vida”. I explica que:

“El llibre és un document humà de primer ordre, perquè assistim de prop, guiats per un espectador intel·ligent, a la preparació d’un esdeveniment mundial on intervenen els elements més complexos: idealistes xinesos, burgesos conservadors i anti-anglesos. Comunistes. Anarquistes. Nacionalistes. Tots els gèrmens de revolta en un caòtic aiguabarreig”.¹⁹¹

Amb els seus comentaris literaris volia adaptar els debats intel·lectuals internacionals a la realitat catalana. Contestar una pregunta ambiciosa: quina és la literatura que convé a Catalunya? La seva resposta, com hem vist, era una literatura amb un clar contingut social i polític. El punt de partida de les seves anàlisis era sovint la literatura francesa, la que coneixia millor. I es preguntava també: a Catalunya ens convé una *literatura proletària*?¹⁹² El moviment comunista no va fixar fins el 1932 el realisme socialista com a únic model vàlid per a l’art i la literatura. Per tant, durant els anys vint, els escriptors comunistes van expressar les seves idees revolucionàries segons les seves inclinacions individuals. En el cas francès, n’hi

---

¹⁸⁹ Jaume Miravittles, “Una literatura proletària?”, A: *L’Opinió*, núm. 27, (18 d’agost de 1928).

¹⁹⁰ Sobre aquesta obra, veure Jean Lacouture, *André Malraux*, (València: Edicions Alfons el Magnànim, 1992), p. 168-172.

¹⁹¹ Jaume Miravittles, “Les conquérants”, A: *L’Opinió*, núm. 77, (3 d’agost de 1929).

¹⁹² En aquells anys hi havia un debat de gran abast, al si de l’esquerra, sobre les característiques que havia de tenir la literatura proletària, contraposada a la burgesa. Sobre la producció espanyola i catalana d’aquesta literatura amb intencions socials i polítiques, veure Gonzalo Santonja, *La novela revolucionaria de quiosco, 1905-1939*, (Madrid: El Museo Universal, 1993) i Agustín Sánchez Vidal, “La literatura entre la pureza y la revolución. La novela”, A: Francisco Rico (dir.), *Historia y crítica de la literatura española*, vol.VII, (Barcelona: Crítica, 1984), p.619-640.

havia que ja seguien un camí de realisme socialista, com Henri Barbusse i Romain Rolland, i d'altres que, per exemple, formaven part del grup surrealista, com André Breton o Louis Aragon.¹⁹³

Miravittles, davant de la pregunta sobre si convenia fer una literatura proletària, llançada en forma d'enquesta per la revista *Monde*, dirigida per Barbusse, respon que, en el cas català, no. Malgrat declarar-se “socialista, partidari del materialisme històric”, afirmà que

“la literatura estrictament proletària (...) no fóra una conseqüència natural de les formes d'existència actual a casa nostra (...) la constitució de Catalunya vol que l'art social prengui una forma d'expressió no pas específicament proletària. Això, però, és un fenomen d'evolució.”¹⁹⁴

Sobre la literatura proletària, deia que “per raons d'una fortíssima tradició, és gairebé inexistent” a França, mentre, en canvi, que estava més desenvolupada a l'URSS, als Estats Units i a Alemanya.¹⁹⁵ És a dir, per a Miravittles, tot i que en aquest escrit no ho explica clarament, a Catalunya no hi podia haver una literatura proletària, entesa potser com el realisme socialista, per raó del seu modest nivell econòmic i social. És a dir, no havia arribat encara a un estadi suficient de desenvolupament.

I sobre l'avantguarda, què en pensava? Ja hem vist que tenia un gran interès en llegir els surrealistes i que en va conèixer uns quants. El científisme i el caràcter experimental de la seva literatura, així com el seu acostament al comunisme, l'atreien, però, era aquest el camí que podia i havia de seguir la literatura catalana? Aquí també contestava que no, que no s'adequava a la situació sòcio-econòmica de Catalunya ni d'Espanya:

“El telègraf, la ràdio, el vagó-llit han fet creure als joves intel·lectuals madrilenys que es troben en la *banlieue* de París quan, en realitat, viuen *en un lugar de la Mancha* (...)

Els mitjans de comunicació, la tècnica moderna de la producció, la concentració d'indústries, el repartiment de terres, la instrucció pública, l'educació social i política del poble espanyol, tot el que, en definitiva, constitueix el veritable modernisme d'un poble, està, malgrat certs optimismes suspects, en estat embrionari”.¹⁹⁶

Miravittles mantenia contactes amb l'avantguarda catalana i la madrilenya. Recordem que va publicar alguns articles a *Els Amics de les Arts* (Sitges) i a *La Gaceta Literaria* (Madrid), revistes emblemàtiques d'aquest moviment. És probable que la seva amistat amb

---

¹⁹³ David Caute, *El comunismo y los intelectuales franceses (1914-1966)*, (Barcelona-Vilassar de Mar: Oikos-tau, 1967), p.392-393.

¹⁹⁴ Jaume Miravittles, “Una literatura proletària?”, A: *L'Opinió*, núm. 27, (18 d'agost de 1928).

¹⁹⁵ Jaume Miravittles, “Una literatura proletària?”, A: *L'Opinió*, núm. 27, (18 d'agost de 1928).

¹⁹⁶ Jaume Miravittles, “Literatura i política”, A: *L'Opinió*, núm.4, (10 de març de 1928).

Salvador Dalí, un dels avantguardistes més rellevants, l'ajudés a connectar-hi. També hi feia, i molt, el fet de viure a París, centre on es cuinaven, aleshores, les principals innovacions culturals.

L'avantguarda catalana tenia unes característiques especials. Seguint a Joaquim Molas, direm que no assoleix "l'amplitud ni la consistència" que a França. Els creadors catalans treballaven amb una llengua i amb una cultura que, degut a les persecucions rebudes, s'havia de descobrir, donar a conèixer i consolidar. D'aquí que, davant de les iniciatives culturals de la Mancomunitat i de l'entorn de la Lliga, els avantguardistes sovint hi col·laboressin, "per una simple raó d'identitat". Entrant en contradicció, ja que "per fidelitat a les normes de l'Avantguarda, els havia de combatre amb decisió." En definitiva, l'avantguarda catalana "hagué de plantejar la seva activitat en termes d'eclecticisme i moderació". D'altra banda, més que l'acció de grups coherents, l'avantguarda catalana va ser, en gran mesura, "una aventura individual" i sovint temporal, una etapa en una trajectòria personal. Per Molas, "fou, en conjunt, la suma, anava a dir desordenada, d'una sèrie d'accions individuals i transitòries".¹⁹⁷

Des dels anys de la Primera Guerra Mundial, els moviments literaris i artístics de l'avantguarda europea (cubisme, futurisme, dadaisme) van arribar a Catalunya, irradiats sobretot des de París. I van esperonar l'activitat de gestors, com el galerista Josep Dalmau, de crítics com Sebastià Gasch i de creadors com Josep Maria Junoy, Josep Vicenç Foix, Joan Salvat-Papasseit, Sebastià Sánchez-Juan, Joan Miró i Salvador Dalí. El futurisme va tenir força èxit a Catalunya, des dels anys de la Gran Guerra fins a mitjans dels anys vint. Després va anar agafant força el surrealisme. Joan Miró, que des del 1920 vivia a París, però passava els estius a Catalunya, va entrar en contacte amb el grup encapçalat per André Breton. Salvador Dalí, sense definir-se encara com a surrealista, va fer, en els anys 1927 i 1928, un acostament a aquest moviment, incorporant-s'hi plenament el 1929.¹⁹⁸

---

¹⁹⁷ Joaquim Molas, *La literatura catalana d'avantguarda, 1916-1938*, (Barcelona: Antoni Bosch editor, 1983), p.15-19. Sobre l'avantguardisme a Catalunya i a Espanya, veure també Pere Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana, Primeres avantguardes, 1918-1930*, vol.VIII, (Barcelona, Edicions 62, 1997), Carme Arenas, Núria Cabré, *Les avantguardes a Europa i a Catalunya*, (Barcelona: La Magrana, 1990), Francesc Miralles, *Història de l'art català. L'època de les avantguardes, 1917-1970*, vol.VIII, (Barcelona: edicions 62, 1983), *Avantguardes a Catalunya, 1906-1939*, catàleg d'exposició, (Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1992), Jaime Brihuega, *Las vanguardias artísticas en España 1900-1936*, (Madrid: Istmo, 1981), Jesús García Gallego, *La recepción del surrealismo en España (1924-1931)*. (*La crítica de las revistas literarias en castellano y catalán*), (Granada: Antonio Ubago, 1984), Juan Manuel Bonet, *Diccionario de las vanguardias en España, 1907-1936*, (Madrid: Alianza editorial, 1995).

¹⁹⁸ Ian Gibson, *La vida desafortunada de Salvador Dalí*, (Barcelona: Anagrama, 2003), Fèlix Fanés, *Salvador Dalí. La construcción de la imagen, 1925-1930*, (Figueres: Editorial Electa, 1999).

Un moment important d'aquest camí cap al surrealisme va ser la publicació, el març de 1928, de l'anomenat Manifest Groc, redactat conjuntament per Dalí, Sebastià Gasch i Lluís Montanyà.¹⁹⁹ Aquest document volia ser un crit d'atenció sobre la cultura catalana, en el sentit que no havia assimilat els nous corrents estètics de la modernitat. S'hi defensava les aportacions de la vida moderna, com l'esport, el cinema, el jazz, la fotografia, l'automobilisme, la ciència, l'aeronàutica, etc., així com les últimes tendències en música, arquitectura, literatura, art... I s'hi criticava el sentimentalisme de Guimerà, la sensibleria de l'Orfeó Català, “la manca absoluta de joventut dels nostres joves” i, en resum, la manca de modernitat en les activitats culturals. Alhora es reivindicava una llarga llista de creadors avantguardistes, amb un predomini dels surrealistes i amb la presència desconcertant de l'escriptor catòlic Jacques Maritain, potser producte de les intenses negociacions que va comportar la redacció. Dalí volia ser més agosarat en les crítiques, però va ser frenat pels altres dos autors. Joaquim Molas ha assenyalat que el manifest conté una violència “abstracta i més aviat imprecisa. O, almenys, d'un notable eclecticisme” i uns atacs que “no solen tenir com a objectiu un personatge o una institució i, per tant, solen ser molt genèrics”.²⁰⁰ Una mostra de les contradiccions del manifest i de la contenció de les seves crítiques és l'afirmació de que la cultura catalana és “negativa artísticament per bé que eficaç en d'altres ordres”.²⁰¹

La distribució del manifest va comportar “una polèmica breu però intensa” on van intervenir, entre d'altres, Carles Soldevila, Domènec Guansé, Prudenci Bertrana, Alfons Maseras, Àngel Samblancat i Rafael Benet.²⁰² Jaume Miravittles també hi va intervenir i va ser “un dels pocs intel·lectuals que va defensar públicament el *Manifest Groc* davant el rebombori que es va organitzar en contra del full”.²⁰³

De totes maneres, en realitat, Miravittles va fer una defensa molt matisada del manifest. Per una part afirmava la necessitat de no menystenir els moviments d'avantguarda:

“Pretendre que en nom d'un classicisme que ha d'estabilitzar definitivament el català, hem de tancar els ulls a tota influència avantguardista, és exagerat. Les experiències, actualment, es realitzen en el camp internacional i és totalment impossible de substreure's a la seva influència. El corrent

---

¹⁹⁹ Sobre la gestació, contingut i repercussions d'aquest manifest, veure Fèlix Fanés, *Salvador Dalí. La construcció...*, (1999, 102-108).

²⁰⁰ Joaquim Molas, *La literatura catalana d'avantguarda...*, (1983, 72).

²⁰¹ El manifest es pot trobar, per exemple, a Carme Arenas, Núria Cabré, *Les avantguardes...*, (1990, 192-196).

²⁰² Joan M. Minguet Batllori, Jaume Vidal i Oliveras, “Avantguardes a Catalunya. Cronologia crítica (1906-1939)”, A: *Avantguardes a Catalunya, 1906-1939*, catàleg d'exposició, (Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1992), p.535.

²⁰³ Minguet, Vidal, “Avantguardes a Catalunya. Cronologia...”, (1992, 585).

antisentimental –donant al mot sentimental una significació pejorativa- és general i neix de realitats tangibles.”

Però, partint d'un cert determinisme econòmic d'arrel marxista, assenyalava que l'avantguardisme es corresponia amb un determinat nivell de desenvolupament econòmic i social, més elevat, que Catalunya encara no havia assolit:

“Si bé la comprensió de l'època moderna ha donat, com a resultat, aquests magnífics exemplars que el manifest anomena, cal donar-se compte que ells han viscut en països de constitució social diferent a la nostra i que la seva obra ha estat un producte natural de les condicions materials de la seva existència.

Cal veure, sobretot, que el maquinisme, causa eficient d'aquesta nova tendència, a casa nostra, està endarrerit, no sols en la significació estricta de la paraula, sinó en sentit global: Organització científica del treball, electrificació dels transports. Cooperació. Sindicalisme. Educació laica. Llibertat de premsa. Emancipació femenina. Educació esportiva. Higiene pública i privada. Ens trobem, doncs, davant la paradoxa de la creació d'una cultura postmaquinista quan en realitat vivim, nosaltres, una època pre-maquinista.”

I acabava dient que, malgrat que el contingut del manifest era positiu, higiènic, que responia “a una necessitat de renovació de la nostra joventut”, l'adopció total de l'avantguardisme a Catalunya seria una equivocació:

“L'assimilació íntegra d'aquesta cultura, que en d'altres països ha estat la conseqüència lògica del seu progrés, fóra un error.

L'art avantguardista, a Catalunya, serà purament informatiu, generalment incomprès, pràcticament ineficaç.

A la pagesia catalana, desgraciadament, encara hi cap un Anatole France que ens expliqui la mesquinesa i l'egoisme de la vida provincial. En les urbs industrials, els russos encara ens dirien quines són les misèries i les inquietuds dels oprimits.

Aquesta etapa ja està depasada per altres pobles. A casa nostra encara és indispensable. Naturalment que ha de considerar-se com purament transitòria...”²⁰⁴

Va dedicar alguns articles a elogiar models literaris que li semblaven positius per a Catalunya. El mateix 1928, amb motiu de la mort del dramaturg Ignasi Iglésias (1871-1928), va dedicar-li un article. Aquest autor, un dels de més èxit del teatre català, havia sabut connectar amb les classes populars amb les seves obres de denúncia de certs problemes socials, com l'atur, la situació de la gent gran o el dret a la llibertat individual.²⁰⁵ Miravittles en va fer un emocionat panegíric, que feia extensiu també a Àngel Guimerà i a Santiago Rusiñol:

²⁰⁴ Jaume Miravittles, “Un manifest d'avantguarda”, A: *L'Opinió*, núm.8, (7 d'abril de 1928).

²⁰⁵ Xavier Fàbregas, *Història del teatre català*, (Barcelona: Editorial Millà, 1978), p.187-191.

“el triumvirat venerable que va treure el teatre català de la seva mediocritat provincial: Guimerà, Rossinyol, Iglésias. Guimerà creà el gran teatre rural. Rossinyol, esperit pròdig, va escriure nombroses peces que van de la sàtira al drama sentimental.

Iglesias porta a l'escena el problema social en la forma exclusivament moral en que es presentava i funda el teatre modern”.

Però no s'està de fer valoracions més matisades sobre Iglésias:

“És clar que si hagués tingut una formació més actual, tota la seva humanitat, que es perd una mica en les exaltacions líriques i sentimentals, hauria trobat la disciplina recta i severa que hauria fet d'ell un gran autor (...) Si se li té en compte les circumstàncies de lloc i de temps es pot afirmar que el seu nom figurarà a la llista gloriosa dels immortals”.²⁰⁶

Al cap de dos anys, el 1930, va dedicar tres articles, publicats a *Mirador*, a “assenyalar, dins la vastíssima extensió literària francesa, aquells corrents que s'adiguin més a les nostres disposicions i que siguin susceptibles d'influir salutàriament la nostra producció”. En el primer, d'entrada, desaconsellava la literatura avantguardista:

“L'acció de Cocteau, dels sobrealistes (...) no ha derivat el cos social a finalitats franques i concretes.(...) la veu d'aquests *supercivilitzats* no ha fet més que augmentar la confusió.”

El que convenia, deia, no era una literatura urbana:

“Un escriptor de Nova York diu aproximadament les mateixes coses que un de Berlín. En aquestes condicions l'obra que Barcelona aportaria al patrimoni universal fóra ben migrada”.

El que calia era una literatura sobre el món rural:

“La missió històrica de la literatura és de cristal·litzar la psicologia dels pobles. (...) Ara bé, quan l'escriptor ha intentat plasmar en un llibre o en el teatre un moviment particular de poble, s'ha dirigit a l'agricultura, a la comarca, i ha creat una obra que malgrat que el que nosaltres puguem dir ha conegut un renom mundial: *Terra baixa*. (...)

En el dilema angoixós en què es debat la nostra literatura, ressò del nostre dilema social, *Catalunya-ciutat* o *Catalunya-comarca* (...) Jo, en la meua d'empordanès, ja he pres partit i considero que la fórmula *Catalunya-comarca* és la que més convé al nostre desenvolupament intel·lectual (...)

Els escriptors catalans són, en el fons, homes del sud, als quals repugnen les grans aglomeracions industrials, la crisi dels lloguers, la diada de vuit hores...

---

²⁰⁶ Jaume Miravittles, “Ignasi Iglesias, dramaturge catalan”, A: *Monde* (París), núm.20, (20 d'octubre de 1928). Traduït de l'original francès. Aquells mateixos dies Rafael Ramis, socialista figuerenc i amic de Miravittles, també va publicar un article en homenatge a Iglésias, “La Catalogne vient de perdre son meilleur fils”, A: *Le Cri des Peuples*, núm.23, (31 d'octubre de 1928).

La comarca, amb tot el que comporta de serenitat, de joia de viure, de *classicisme*, por portar la nostra literatura a les altes cimes...”²⁰⁷

I citava exemples reeixits de literatura no barcelonina interessant: *Terra baixa*, d'Àngel Guimerà, *El meravellós desembarc dels grecs a Empúries*, de Manuel Brunet, “una de les obres capitals de la jove literatura catalana”, i les obres de Josep Pla i Josep Maria de Sagarra.

En el segon article distingia entre la influència cultural de França i la de París. La de París no la creia positiva per a Catalunya, però deia que era molt forta als països llatins i, per tant, a Espanya, perquè admiraven la major liberalitat en els costums. I concretava aquesta influència parisenca en escriptors com Max Jacob i Jean Cocteau, i en l'actriu de music-hall Mistinguett. I en el surrealisme, que valorava amb aquestes paraules moderadament crítiques:

“La valor per mi més estimable del sobre-realisme és la seva dolorosa impotència. És un crit tràgic i desesperat. El darrer crit de l'home contra el convencionalisme dels costums i del pensament. Breton, en la seva gesticulació transcendental, es debat contra enemics de fum”.

Valorava, en canvi, molt més, a altres autors, “que mostren, en una síntesi impressionant, les valors contradictòries i irreductibles de la vida”:

“...els escriptors tals que Víctor Hugo, Flaubert, Balzac, Zola, Rimbaud, Baudelaire, Barrès, Romain Rolland, Barbusse, que són els que han enlairat més amunt el renom literari de França, què fan sinó exterioritzar, en una sòbria gravetat, el fons tràgic de la vida? (...)”

Jo crec que és sota un aire tràgic que cal enfocar els problemes de la vida (...) França ha aportat a aquest patrimoni pessimista i grandiloqüent, elements de primer ordre.

En aquest moment de la renaixença catalana, jo crec que és aquest element de serietat que cal posar de manifest. Nosaltres som la generació que infantarem una Catalunya nova. Prenem en els nostres germans de la França pagesa el consell i l'exemple”²⁰⁸.

En el tercer i últim article de la sèrie, es concretava el model proposat de la literatura francesa rural, pagesa, amb un nom: André Chamson. L'havia conegut personalment a la penya de Josep Fontbernat, a *Les Deux Magots*, i li va dedicar paraules d'admiració com aquestes:

“D'entre els escriptors moderns francesos, el que aporta un sentit de pagesia humana i clàssica és André Chamson. (...) Meridional, mistralià, sensible

---

²⁰⁷ Jaume Miravittles, “Per una literatura comarcal (I)”, A: *Mirador*, núm. 67, (8 de maig de 1930).

²⁰⁸ Jaume Miravittles, “Per una literatura catalana (II) La influència francesa”, A: *Mirador*, núm. 71, (5 de juny de 1930).

al renaixement dels pobles, s'interessa vivament pels problemes de les nacionalitats. (...)

Aliant la seva mentalitat d'home polític a la seva sensibilitat de poeta, les seves obres coneixen un punt de perfecció austera i profunda. La poesia li fa veure la política sota un caire humà (...) La política li fa veure la poesia sota el seu caire físic, íntimament lligada a la vida de cada dia, a les esperances i a les desil·lusions dels homes corrents. (...)

Chamson parla en nom de la França de Pascal, de la França pagesa, austera i profunda. Prescindint del fet de París i de la ideologia, fins a un cert punt artificial, de la civilització industrial, va a la comarca, on els elements essencials de la vida humana es presenten cruament, sense els refinaments i els artificis de la ciutat.”

En canvi, tornava a parlar no gaire favorablement del surrealisme: “...els surrealistes han donat un crit tràgic que s’ha perdut en el misteri sense fons dels camins buits”.²⁰⁹

En aquesta reivindicació del ruralisme potser hi va tenir influència el fet que, a França, l’equivalent de l’anticentralisme, de la defensa de les nacionalitats, era la defensa de les regions rurals contra el poder de París, la gran ciutat hipercentralista.

En aquesta línia de defensar el regionalisme, sobretot l’occità, reivindicà la figura de Frederic Mistral (1830-1914). Va ser un dels principals exponents del moviment de recuperació literària de la llengua i la literatura occitana conegut com a felibritge, paral·lel i connectat amb la Renaixença catalana. Molts dels escriptors que Fontbernat reunia a la seva tertúlia procedien d’Occitània i eren admiradors de Mistral. El 1930 es celebrava el centenari del seu naixement. El febrer d’aquell any Fontbernat i els seus amics van fer un acte d’homenatge a Mistral. Es va fer a la Sala Gaveau. Va cantar el cor de Fontbernat, van parlar-hi Jean Charles Brun i André Chamson, un dels assidus de *Les Deux Magots*, i Miravittles en va fer la crònica per a *Mirador*.²¹⁰ Jean Charles Brun (1870-1946) va ser el principal impulsor i teòric del regionalisme a França, des de la *Fédération régionaliste française*, creada el 1900, i des del seu òrgan de premsa *L’action régionaliste*.²¹¹

---

²⁰⁹ Jaume Miravittles, “Per una literatura catalana (III) André Chamson”, A: *Mirador*, núm. 76, (10 de juliol de 1930).

²¹⁰ Jaume Miravittles, “El centenari de Mistral”, A: *Mirador*, núm. 57, (27 de febrer de 1930).

²¹¹ Els catalanistes exiliats dels anys vint van trobar acolliment en els cercles occitanistes, sobretot a Tolosa de Llenguadoc, on va viure Fontbernat. Veure: Pierre Grau, “L’aide des occitans aux intellectuels catalans et leur accueil en exil (1939-1943)”, A: Jordi Canal, Anne Charlon, Phryné Pigenet (dirs.), *Les exils catalans en France*, (París: Presses de l’Université Paris-Sorbonne, 2005), p.167-182. Sobre el regionalisme a França, veure *Régions et régionalisme en France du XVIIIe. siècle à nos jours*, actes d’un col·loqui celebrat el 1974 i publicades per Christian Gras i Georges Livet, (París: PUF, 1977), Anne-Marie Thiesse, *Écrire la France. Le mouvement littéraire régionaliste de langue française entre la Belle Époque et la Libération*, (París: PUF, 1991) i el conjunt de l’obra de Robert Lafont, com, per exemple, *Per una teoria de la nació*, (Barcelona: Edicions 62, 1969).

El regionalisme, però, era a França un conjunt força contradictori de persones i entitats amb diversos interessos literaris i folklòrics, i amb escasses repercussions polítiques. I encara, la figura de Mistral i el regionalisme, no eren reivindicats principalment des del republicanisme, des de l'esquerra. Era *l'Action Française* de Charles Maurras, una organització política ultradretana, partidària de l'absolutisme monàrquic, del nacionalisme francès i, paradoxalment, també de la descentralització territorial, la qui parlava de Mistral i del regionalisme.

Miravittles, lògicament, reivindicava Mistral des d'un altre punt de vista, que hauria estat plantejat per André Chamson en una sèrie de conferències:

“A Chamson, demés, correspon l'honor de la humanització de Mistral. Fins ara Mistral havia estat monopolitzat per l'Acció Francesa. (...) A les mans de Daudet,²¹² Mistral és un símbol monstruós i deshumanitzat.

Doncs bé, Chamson s'ha aixecat contra tot això, i nosaltres, demòcrates catalans, que veiem en Mistral un dels nostres mestres, devem agrair-l'hi.

En una sèrie de conferències a Alemanya, Àustria i França, Chamson ha explicat Mistral tal com és i tal com nosaltres el volem: un home de sa casa, amb un cor com una calaixera i unes mans grosses i peludes”.²¹³

A Empordà Federal, de Figueres, va publicar també un cant romàntic de reivindicació de Mistral:

“Mistral, que a França simbolitza, per l'acció d'una agitadors polítics sense escrúpol, l'idea pretèrita de monarquia i de reacció, ha estat un d'aquests grans crits que l'home ha llençat a la cara del món: Homer, Virgili, Dante, Mistral...

Mistral, que també era un home, ha definit la nació, i ha estat, pels països renaixents, el patriarca benèvol, el metge de sentiments. Polònia, Irlanda, Xina, les Repúbliques Americanes, Catalunya, hi anaren en consultació.

Mistral ha definit la nació pel clima i pel color de la pell. I per l'esponja de la parla..(...)

Que Mistral sigui, pels catalans, l'ideal modèlic de fermesa en la pau i en l'esperança!”²¹⁴

Pel que fa al món de la literatura, doncs, podríem concloure que es desmarca explícitament tant de l'avantguardisme com del projecte noucentista de la Catalunya-ciutat, basats tots dos en l'hegemonia del món urbà.²¹⁵ I, paradoxalment, tenint en compte el seu

---

²¹² Léon Daudet (1867-1942), periodista i propagandista de les idees *d'Action Française*, d'estil abrandat i polèmic.

²¹³ Jaume Miravittles, “Per una literatura catalana (III) André Chamson”, A: *Mirador*, núm. 76, (10de juliol de 1930).

²¹⁴ Jaume Miravittles, “Mistral”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.702, (18 d'octubre de 1930).

²¹⁵ Diversos Autors, *El Noucentisme*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987); Vinyet Panyella, *Cronologia del Noucentisme: una eina*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996).

posicionament polític socialista, obrerista, proposa una literatura arrelada a les comarques i situada en un marc rural, influït per la literatura *regional* (i sovint regionalista) francesa i probablement marcat també pels seus orígens empordanesos.

Va escriure també algun article sobre pintura. A finals de 1928 en va fer un sobre Joan Miró, a qui no coneixia, i sobre dos amics seus: Salvador Dalí i Francesc Domingo. Tots tres, diu, són “de la tendència d’avantguarda (...) Miró surrealista, Dalí objectivista, Domingo *neonaturalista*”.²¹⁶

Sobre el surrealisme de Miró feia uns comentaris no gaire positius:

“Picasso va dir que el surrealisme era l’art dels fills de casa bona. La frase potser és excessivament maliciosa. El que és indiscutible, és que el surrealisme no té pas una base humana, donant al mot humà el seu sentit de tortura física i moral, que mai hom hauria d’oblidar. (...)”

Hom parla de la puresa del surrealisme quan per apreciar l’obra cal conèixer l’autor. Les obres de Miró que entusiasmen sincerament els seus amics intel·ligents, són completament indiferents a mi que no el conec”.

Si bé reconeix l’eficàcia de la literatura surrealista per seduir el lector, perquè en la literatura, com en la música “les visions de conjunt no es realitzen mai”, manifesta que:

“L’error del surrealisme pictòric és a la base. (...) La visió instantània, que forçosament té la pintura, no pot submergir l’esperit a l’estat d’hipnotisme necessari”.

I acaba afirmant que “el surrealisme és, potser, una esperança. Tot, però, fa creure que és una esperança imprudent”.

El seu amic Dalí estava fent, justament en aquells moments, la transició cap al surrealisme, moviment al que s’incorporarà el 1929. Miravittles qualifica la seva obra d’objectivista. Després d’explicar algunes anècdotes de la seva adolescència a Figueres va definir així la seva producció recent:

“Menyspreu del sentiment, de la vida interior. Objectivisme. Reacció contra les màgiques convingudes. Invenció d’una màgica geomètrica. Revisió de tots els principis de bellesa. De l’individualisme, a la disciplina. Del romanticisme exaltat a la precisió burocràtica. I devien sortir-ne les seves produccions actuals perfectes, detallades i fredes com un peix”.

---

²¹⁶ Malgrat que no coneixia a Miró, podia conèixer la seva obra, perquè aleshores passava una bona part de l’any a París, i hi feia exposicions. També podia conèixer bé l’obra de Domingo, amic seu. Però Dalí, que ja havia fet exposicions individuals a Barcelona, el 1925 i el 1926, no faria la primera a París fins el 1929. Com coneixia, doncs, la seva obra recent? L’única explicació és que escrivís a partir de les reproduccions que apareixien a les revistes avantguardistes, principalment a *L’Amic de les arts*.

No sembla entusiasmat per l'obra daliniana, però Dalí és amic íntim seu i acaba amb una valoració ambígua:

“Seria molt arriscat, després d'aquests antecedents, de portar un juí definitiu sobre l'obra de Dalí. L'interessant és que aquesta exaltació en les diverses actituds, només és possible als esperits que reuneixen una exquisida sensibilitat, una gran intel·ligència.

El sentit crític li manca, certament, però no hi ha hagut cap temperament genial que l'hagi posseït...”.

Francesc Domingo es va emportar la valoració més positiva:

“Al mig d'aquestes dues tendències, i amb un just equilibri, es troba Domingo. Domingo no objectivitza, tampoc és un subjectiu absolut. (...)”

Domingo, en el fons, no es fa il·lusions sobre la pintura. El seu somni fóra fixar en el quadro el vol d'una oreneta. No caurà mai en el detallisme de les plomes. Tampoc donarà a aquest ocell una valor simbòlica transcendent. Pintarà, simplement, una oreneta qui, pel miracle de la seva bondat tots estimarem. (...) Té els peus a terra i el cap al cel”.²¹⁷

Per a *Mirador* va escriure un parell de retrats de dos pintors catalans residents a París, exercitant una especialitat en la que va tenir una gran habilitat. Un d'ells és sobre Pere Pruna. L'escrit, titulat *El senyor Pruna*, el presentava com un personatge cerimoniós i adinerat: “viu en una casa confortable, té telèfon (...) és l'únic català de París que paga contribució”. També diu que té “aire arquebisbal”, una “aparença civilitzada” i un “cor i un esperit ben català”.

De la seva pintura en feia una valoració matisadament positiva:

“És, de tots els pintors catalans, el que té més mà de mestre. (...) La seva pintura, voluntàriament ponderada, amaga una secreta vigor, una força segura latent i equilibrada.

Pruna, i això mai és de sobres, és intel·ligent. (...)”

Nosaltres, humilment, demanem a Pruna un contacte més íntim amb el poble. Que la visió del món doni als seus quadres aquesta emoció tremolosa de l'error (...)”

Pruna és, a París, l'ambaixador de les arts catalanes”.²¹⁸

L'altre era sobre Josep Maria Gol. L'article, titulat *Gol!!!* com si es tractés d'una crònica futbolística, és, de fet, una entrevista a l'artista on explicava com, després d'haver-se dedicat a l'esmalt, havia iniciat una carrera com a pintor.²¹⁹

Miravittles era un escriptor versàtil i amb múltiples interessos. Va escriure també alguns articles sobre esport, concretament sobre natació. En un d'ells, a partir de la crònica

---

²¹⁷ Jaume Miravittles, “Notes sobre l'art d'avantguarda. Miró - Dalí - Domingo”, A: *La Nova Revista*, núm.24, (desembre 1928).

²¹⁸ Jaume Miravittles, “El senyor Pruna”, A: *Mirador*, núm.63, (10 d'abril de 1930).

²¹⁹ Jaume Miravittles, “Gol!!!”, A: *Mirador*, núm.64, (17 d'abril de 1930).

d'un partit de waterpolo, celebrat a París, entre el C.N.Barcelona i el S.C.V.F. de París, denunciava el poc suport que rebien els esportistes catalans en els seus desplaçaments a l'estranger i l'escàs interès en les competicions internacionals. I encara ho generalitzava a altres camps: "La Catalunya esportiva, com la Catalunya intel·lectual, com la Catalunya política, no té consciència de la seva responsabilitat internacional".²²⁰ També va escriure sobre la campiona de França de natació i recordwoman d'Europa, Solita Salgado, de només quinze anys, a qui va entrevistar, així com al seu pare, a qui coneixia. Miravittles va participar, a més, en les converses entre la Federació Catalana de Natació i l'equip femení francès *Les Mouettes* per a que aquest equip, on nedava Solita Salgado, anés a Barcelona a participar en un festival de natació.²²¹

---

²²⁰ Jaume Miravittles, "Esport i ciutadania", A: *La Rambla de Catalunya*, núm.15, (7 de juliol de 1930).

²²¹ Jaume Miravittles, "La nedadora es posarà a plorar!...", A: *La Rambla de Catalunya*, núm.12, (16 de juny de 1930); Jaume Miravittles, "Solita Salgado a Barcelona", A: *La Rambla de Catalunya*, núm.17, (21 de juliol de 1930).

4.2.4 *L'aventura de la creació literària*

Miravittles, com hem vist, era un lector voraç de tota mena de gèneres i, a l'hora d'escriure, si bé preferia fer-ho de qüestions tan realistes com la política, la història o l'economia, no defugia fer-ho també sobre els més diversos temes culturals i literaris.

Influït, potser, per l'afició a les obres literàries, o pel contacte i l'amistat amb escriptors, va fer també algunes provatures com a creador de literatura, com a escriptor d'obres de ficció. El 1928, alhora que començava la seva llarga carrera d'articulista, publicà també els primers textos creatius. En aquest apartat hi hem agrupat set textos, tres en prosa i quatre de caràcter poètic.

Deixant a part un poema que va veure la llum en francès²²², en va publicar tres més en una mateixa revista, *L'Amic de les Arts*. Tot això en un curt període de temps, la segona meitat del 1928. En consonància amb la revista, són textos avantguardistes. Hi juga, en algunes parts, amb una certa destrucció de la sintaxi, amb pocs articles, frases sense verb, noms sols, noms repetits, aparellaments de nom-adjectiu. Alguns exemples:

“Honneger, Rockefeller, Char-
lot. Mitologia jueva. Déus ven
jadors d'Israel.
Sala Pleyel, immens rectangle
gris”.²²³

“T.S.F. T.S.F. T.S.F.
Direccions...
Stands, grisos, plàcids hangars.
Claraboies-ulls esclaus”.²²⁴

---

²²² “Minuit”, publicada a la revista literària *Transit* de Tolosa de Llenguadoc, probablement el 1928, ja que ell va escriure que era “una de les primeres poesies meves”, *Més gent...*, (1981, 162). Aquesta revista era dirigida pel seu amic André Cayatte (1909-1989), qui aleshores era un jove escriptor i que més endavant seria un conegut director i guionista de cinema i televisió. Miravittles va reproduir aquest poema al seu llibre *Més gent...*, (1981, 162).

²²³ “Honneger”, A: *L'Amic de les Arts* (Sitges), núm. 27, (31 d'agost de 1928). A més d'un poema, és una crònica d'un concert musical celebrat a la Sala Pleyel, al qual assistí. Una part de les peces interpretades eren del compositor suís, afincat a París, Arthur Honegger (1892-1955), qui sembla que també assistí al concert.

²²⁴ “La foire de París”, A: *L'Amic de les Arts* (Sitges), núm. 28, (31 de setembre de 1928). *Foire*, paraula francesa, vol dir fira, però també diarrea... I T.S.F. és la sigla de telègraf sense fils.

“Aixetes, Aixetes, Aixetes-
Soles i lleugeres-
Cavalls joves d’un desert blanc”.²²⁵

En un dels poemes, *La foire de París*, hi ha petits cal·ligrames, fets jugant amb la tipografia. La sigla de la telegrafia sense fils, T.S.F., repetida, i amb un progressiu augment de mida, representa la propagació de les ones electromagnètiques. Sovint usa el contrast de comparar els freds elements del món industrial amb els sentiments humans o amb aspectes del món dels animals o de la natura. Alguns exemples de *La foire de París*:

“Xasis lleugers com onades.

Explosions morbofes com un
tremolor (...)
Asincronisme rítmic i nerviós
com el dels ocells”

Aixetes és tot ell un joc, ple d’emoció, de personificació, d’humanització, d’aquest objecte d’ús quotidià i també de les estrelles del cel:

“Guaita aquesta com es mira en l’aigua
i deixa caure una llàgrima.
De lluny, aquest soroll, és la més
amable de les cantades. (...)
De nit les estrelles venen a la banyera
per escoltar-la.
I en són totes tremoloses...”

Hi apareixen tot de conceptes relacionats amb la modernitat, amb la indústria, la ciència, l’esport i els fets polítics d’actualitat. Hi abunden els conceptes científico-tècnics i de la indústria. A *Honneger* parla de “carburador”, “fundició”, “petroli”, “mecànica”, “ciment armat”..., a *La foire*..., de “productes químics”, “amiant”, “clor”, “xassis”, “radiadors”, “cilindres”...; i l’altre tracta, tot ell, de les *Aixetes*.

---

²²⁵ “Aixetes”, A: *L’Amic de les Arts* (Sitges), núm. 30, (31 de desembre de 1928).

A *La foire de Paris* i *Honneger* hi trobem tot de conceptes de tipus polític, militar i geogràfic: “França, Japó, Rússia...”, “vaixell almirall”, “sindicalisme”, “pacte franco-alemany”, “cuirat”(sic), “obús”, “canons”, “Nova York i Tokio”, “Guerra Europea”, “Revolució Russa”.

A *Honneger* hi apareixen paraules del món de l'esport: “boxador”, “ring”, “pantalons de golf”, “públic esportiu”.

La poesia escrita en francès, *Minuit*, és l'única que conté alguns versos amb un clar contingut eròtic.

En aquests treballs poètics s'hi pot trobar la influència d'alguns textos de Dalí, com el cant a la modernitat que representa el Manifest Groc, que Miravittles va comentar a *L'Opinió*. Potser on la influència de Dalí és més clara és en la poesia *Aixetes*, publicada el desembre de 1928. Per al crític Guillem Díaz-Plaja, pertany al període *niquelat* del surrealisme català, amb “el Dalí de les cambres de bany”, i “Sebastià Sánchez-Juan, poeta del W.C.”.²²⁶ Dalí havia publicat el març de 1928 un text a *L'Amic de les Arts* on cantava

“la bellesa senzilla i emocionant del miraculós món mecànic industrial, tot just nat, perfecte i pur com una flor. (...)

Telèfon, lavabo a pedals, blanques neveres brunyides al ripolin, bidet, petit fonògraf... ¡Objectes d'autèntica i puríssima poesia! (...)

¡Oh, meravellós món mecànic industrial! Petits aparells metàl·lics on s'atarden les més lentes osmosis nocturnes amb la carn, els vegetals, la mar, les constel·lacions... (...)

¡Horrible art decorativa! Objectes decorats, inservibles, refugiats en les risibles vitrines, nius de pols on s'exhibeixen els horrors lamentables, producte d'oficis extingits.

Odiosos esmalts, ferres forjats, cuirs estampats al foc, orfebreria”.²²⁷

Aquestes idees estètiques de Dalí xocaven amb el gust de molts dels crítics i intel·lectuals de l'època. Es feien acudits de Dalí com a “amante de los objetos modernos”. El 25 de maig de 1928 *La Publicitat* publicava un acudit que ironitzava sobre l'interès de Dalí

---

²²⁶ Guillem Díaz-Plaja, “Variatats. Neoromanticisme”, A: *Mirador*, núm.209, (2 de febrer de 1933). Citat a Josep M. Balaguer, “Algunes consideracions generals sobre la literatura des de la fi del noucentisme fins al final de la guerra”, A: Pere Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol IX, (Barcelona: edicions 62, 1998).p.132.

²²⁷ Salvador Dalí, “Poesia de l'útil standaritzat”, A: *L'Amic de les Arts*, núm. 23, (31 de març de 1928). Citat a Joaquim Molas, *La literatura catalana d'avantguarda, 1916-1938*, (Barcelona: Antoni Bosch editor, 1983), p.357-359.

per aquests objectes industrials. A sota del dibuix deia: “Super-realisme. Salvador Dalí embadalint-se davant l’aixeta del lavabo de casa seva”.²²⁸

Va ser, doncs, Miravittles, un poeta surrealista? Ell mateix va parlar, el 1928, de la seva “migrada producció surrealista”.²²⁹ I, molt més tard, va dir també que el poema que va publicar, en francès, a *Transit*, “una revista surrealizante”, era surrealista.²³⁰ Ja hem vist com ho va classificar Díaz-Plaja. Joaquim Molas també va incloure dues d’aquestes poesies, *La foire de París* i *Aixetes*, en una antologia de textos d’avantguarda, a l’apartat del surrealisme.²³¹

En canvi, per Jaume Vallcorba, Miravittles va ser un dels últims futuristes, d’un futurisme ja tardà, amb Salvat-Papasseit i Sebastià Sánchez-Juan, “poetas que, más que en la vanguardia, estuvieron en la retaguardia de un movimiento vanguardista que muy pronto había de ceder el paso al surrealismo”.²³² Es tracta, probablement, d’unes obres de transició que pel seu estil poden ser qualificades de futuristes: no són els textos *automàtics* que preconitzava André Breton, sorgits a raig del cervell sense passar pel filtre de la raó. Però pel moment històric, per l’amistat amb Dalí i pels contactes amb els surrealistes francesos, Miravittles era un *surrealista*.

Però, ell s’hi considerava? Segurament no. Ja hem vist que sentia simpatia i curiositat per aquest grup d’intel·lectuals, però que no considerava que fos el més convenient per a les lletres i les arts de Catalunya. Aleshores, perquè feia poesies *surrealistes*? Pel pur plaer de l’experimentació intel·lectual. En un escrit de 1928, després de lloar els efectes espiritualment beneficiosos dels llibres surrealistes *Nadja*, d’André Breton i *Dernières nuits de París*, de Philippe Soupault, explica:

“La meva migrada producció surrealista és un luxe de l’esperit que em permeto els diumenges havent dinat. Confesso que disfruto fent-ho i que de vegades em quedo a la finestra de l’Hotel somniant tota la tarda.”²³³

D’altra banda, també va publicar alguns textos narratius breus, contes, plens de tendresa i emoció. *La carta morada* és una història d’amor, explicada en primera persona,

---

²²⁸ Fèlix Fanés, *Salvador Dalí. La construcción de la imagen, 1925-1930*, (Madrid: Electa, 1999), p.90 i 91.

²²⁹ Jaume Miravittles, “Notes a l’entorn de l’art d’avantguarda. Miró – Dalí – Domingo”, A: *La Nova Revista*, núm.24, desembre 1928. p. 320.

²³⁰ Jaume Miravittles, “Un joven rico de Barcelona”, A: *Tele-eXprés*, (5 de juny de 1974).

²³¹ Joaquim Molas, *La literatura catalana d’avantguarda, 1916-1938*, (Barcelona: Antoni Bosch editor, 1983), p.405-409.

²³² Jaume Vallcorba, “La primera vanguardia en Cataluña”, A: *Ínsula* (Madrid), núm.603-604, (març-abril 1997), p.31-32.

²³³ Jaume Miravittles, “Notes a l’entorn de l’art d’avantguarda. Miró – Dalí – Domingo”, A: *La Nova Revista*, núm.24, desembre 1928. p. 320.

d'un que viatja de la Catalunya Nord a París i que pensa en la possible destinatària d'una lletra.²³⁴ *El meu amic Domingo* narra un viatge del pintor Francesc Domingo, amic seu, al sud de França, per a fer el retrat d'una filla d'un ministre francès, i de les angúnies que hi va passar.²³⁵ *Cançons* és un text malenconiós i nostàlgic, on parla de les cançons tradicionals catalanes que a París, allunyat de la pàtria i de la família, formen part del seu món interior. Vegem-ne un fragment:

“Però jo sé, secretament, que des que sóc fora les oliveres no riuen més, que els ocells no canten i que les riberes trenen, amb una indolència callada, les aigües del desglaç.

Jo sé que la terra espera –amb uns grans ulls oberts- els amants desgraciats que corren el món, amb unes llàgrimes pesades com unes cadenes.

Amants que canten, amb veu de boira, una cançó que avança com un torrent. Una cançó coronada d'espines i de dolors. Sadolla dels plors dels homes”²³⁶.

Aquests treballs literaris, juntament amb els articles sobre temes culturals i polítics, demostren que ja era un destre i polifacètic escriptor. A partir de 1931, però, el Miravittles polemista polític eclipsarà els altres, tot i que més tard, al seu segon exili i després del retorn, escriurà sobre temes molt diversos amb una gran facilitat, derivada, en part, d'aquests anys d'intensa activitat lectora i escriptora a París.

---

²³⁴ Jaume Miravittles, “La carta morada”, A: *D'Ací i D'Allà*, núm.139, (juliol 1929).

²³⁵ Jaume Miravittles, “El meu amic Domingo”, A: *Mirador*, núm.46, (12 de desembre de 1929).

²³⁶ Jaume Miravittles, “Cançons”, A: *La dansa més bella...* (Figueres), núm. 26, (febrer 1930).

4.3 La passió per la política, 1927-1930

4.3.1 D'Estat Català al comunisme

En una carta dirigida a Macià, Jaume Miravittles afirma, contundent: “Jo sóc comunista, no tinc perquè negar les meves conviccions polítiques”.²³⁷ Ho era, almenys, des de que, amb quinze anys, es va integrar al grup de *Renovació Social*, la revista de Figueres. En els anys posteriors, com hem vist, va integrar-se en grups on el pal de paller era el catalanisme, però mantenint l'admiració per la Revolució Russa, tot i que no en tenia un coneixement precís. En arribar a París, amb dinou anys, en les seves paraules,

“Tinc una idea tan pròxima com vaga de la Revolució Russa i per a mi Trotski i Lenin són líders tan vàlids com Àngel Pestaña i Salvador Seguí”.²³⁸

A Catalunya i a l'Estat espanyol el socialisme marxista estava poc arrelat, malgrat tenir-hi una llarga història. El Partit Socialista Obrer Espanyol havia obtingut a les eleccions de 1923 només set diputats i el comunisme tenia encara molt menys seguidors.²³⁹ A França, en canvi, el marxisme tenia una gran presència social i política. El socialisme democràtic, la SFIO (Section Française de la Internationale Ouvrière), tenia, el 1925, més de cent mil adherents i 101 diputats. El Partit Comunista Francès havia sorgit el 1920 com una escissió de la SFIO que s'havia endut la majoria dels militants: cent nou mil. El 1925 tenia 26 diputats. Durant els anys vint, però, la força del comunisme francès va anar minvant.²⁴⁰ Aquí caldria afegir la influència de socialistes i comunistes als sindicats, als ajuntaments, a través de la premsa...

És lògic, doncs, que Miravittles, en aquest ambient, trobés facilitats per aprofundir en el coneixement de marxisme. Segons ell mateix, a París, la seva preparació marxista va ser “més persistent i sistematitzada”.²⁴¹ Va assistir als cursos d'economia marxista que realitzaven dos economistes propers al partit socialista, Francis Delaisi (1873-1947) i Lucien Laurat (1898-1974), que també l'aconsellaven en les lectures a fer. I devia ser, probablement,

²³⁷ ANC. Fons Francesc Macià. 06.02.342. Carta de Jaume Miravittles a Macià. Data poc clara.

²³⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.29

²³⁹ Santos Julià (coord.), *El socialismo en España. Desde la fundación del PSOE hasta 1975*, (Madrid: Fundación Pablo Iglesias, 1986), Pelai Pagès, *Historia del Partido Comunista de España. Desde su fundación en abril de 1920 hasta el final de la Dictadura de Primo de Rivera, enero de 1930*, (Barcelona: Hacer, 1978).

²⁴⁰ Aquestes xifres són extretes de Jean Defrasne, *La gauche en France*, (París: Presses Universitaires de France, 1972), p.80-88.

²⁴¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.32.

un lector habitual de *L'Humanité*, el diari comunista, així com d'altres publicacions semblants.

Sobre aquesta seva educació marxista, Miravittles va escriure més tard:

“Vaig anar llegint, progressivament, les 20 o 30 obres cabdals del marxisme no massa especialitzat. (...)”

Vaig trigar més d'un any en llegir *El Capital* i encara hi ha capítols que no he pogut *digerir* mentalment. De tota manera, i sense pretendre -no proposar-me- ésser un teòric marxista, crec que he comprès l'essencial del dialectisme hegel·lià aplicat al procés revolucionari, el materialisme històric en el seu poder determinista i, sobretot més tard, en el paper que els comunistes actius donen a la presa del poder polític com a factor revolucionari; el que en podríem anomenar marxisme-leninisme, que contradiu els mètodes marxistes, però no els objectius”.²⁴²

Com ell mateix, en part, reconeix, la seva formació marxista no devia ser molt profunda.²⁴³ Entre altres coses perquè, com hem vist, els seus interessos eren molt variats. De fet, en el mateix text anterior, afirmà que “tampoc diria que les meves lectures fossin predominantment polítiques o socials”.²⁴⁴

Consolidà a París les conviccions comunistes. La Revolució d'Octubre produí un gran impacte en la consciència de tots aquells que volien canviar les coses. Als anys vint el binomi capitalisme-democràcia liberal presentava una de les seves cares més dures: la recent Gran Guerra, amb tot el seu rastre de barbàrie i mort, l'atur i els problemes econòmics de la postguerra, la persistència del colonialisme, el perill d'una nova guerra, l'auge de les dictadures (Itàlia, Espanya, Bulgària, Portugal, Polònia, Iugoslàvia...). Davant d'això, als ulls de molts joves inquiets, s'aixecava una alternativa: la Rússia soviètica. Després d'Octubre de 1917 el concepte de revolució va guanyar molt de prestigi. La revolució era possible i havia triomfat a l'estat més extens de la Terra. A més, això es podia estendre. Des de 1917, grans moviments vaguístics havien sacsejat Itàlia, França i l'estat espanyol, i a Alemanya i Hongria havien esclatat autèntiques revolucions. Des d'aleshores, a més, les crisis polítiques i

---

²⁴² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.32

²⁴³ El 1934, amb motiu de que Miravittles havia deixat el Bloc Obrer i Camperol per anar a ERC, l'ex-company de partit Jordi Arquer, malgrat dir-ho en un text farcit d'acusacions i penjaments, i evidentment exagerat, ens confirma la relativament poca profunditat dels seus coneixements de la teoria marxista. Deia Arquer que Miravittles “no havia llegit cap dels grans autors de l'escola marxista (...) ni tan sols Marx i Engels. Del mateix Lenin i Trotski a penes en coneixia res. Tota la seva *cultura marxista* (?) es reduïa a la coneixença de frases, pensaments, fragments i interpretacions del marxisme i dels seus homes apresos a través dels publicistes francesos i de la lectura assídua de revistes com *Plans*, *Monde*, *Lu*, etcètera”, Jordi Arquer, “Aspectes de la personalitat de Jaume Miravittles”, A: *L'Hora*, núm.10, (30 de juny de 1934).

²⁴⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.30.

econòmiques, els creixents moviments anticolonialistes... , tot era considerat, per a qui ho volia creure, signes de l'albada roja que s'acostava.²⁴⁵

En aquells anys, però, la fe en el comunisme es basava més en l'esperança del canvis futurs que en les realitats que la URSS podia mostrar. En realitat, a la Rússia soviètica no li calia ensenyar gaires realitzacions socials o econòmiques. Com afirmà François Furet,

“la magia del fenómeno soviético consiste, pues, en ejercer una poderosa atracción sobre el imaginario colectivo, independientemente de la realidad del régimen. Porque su mayor derecho para apasionar a los hombres consiste en haber ocurrido, y porque su duración, por sí sola, le confirió tan pronto una condición casi mítica”²⁴⁶.

En els nombrosos articles de Miravittles, per exemple, parla ben poc de la Unió Soviètica i sempre breument. A mitjans dels anys vint se sabia ben poc del que passava a l'URSS. Un home informat i viatjat com l'escriptor Josep Pla, que va anar-hi, va explicar que “l'any 1925, quan vaig anar a Rússia, sabia d'aquell país aproximadament el que sabia tothom: gairebé res”²⁴⁷.

Alguns dels primers viatgers de l'Estat espanyol que hi van anar ja havien publicat les seves impressions. I algunes eren clarament desfavorables, com és el cas del socialista Fernando de los Rios i de l'anarcosindicalista Àngel Pestaña.²⁴⁸ Però, davant del convenciment profund, les crítiques dels descreguts servien per consolidar el mite.

En l'entorn de Miravittles, format per nacionalistes disposats a utilitzar la força per alliberar Catalunya, entre els homes de Prats de Molló, n'hi havia força de seduïts pel comunisme. Abans del novembre de 1926, per exemple, els membres de l'escamot d'Estat Català de Tolosa, que esperaven el moment de la insurrecció, tenien un llistat amb llibres aconsellats en que, a part d'alguns textos del sindicalisme revolucionari, de Georges Sorel i Arturo Labriola, la resta són tot textos marxistes, de Marx, Engels, Lenin, Trotski, Stalin i Bujarin.²⁴⁹ A més de tot el que hem dit, Abelard Tona, un dels homes de Prats de Molló, ha assenyalat una possible causa d'aquest acostament d'alguns catalanistes al comunisme:

---

²⁴⁵ Sobre les repercussions de la Revolució d'Octubre a Catalunya, veure: Josep Termes, “Repercussions de la Revolució d'Octubre a Catalunya”, A: *Serra d'Or*, núm. 120, (1967), p.37-43, Pere Gabriel, “La revolució d'octubre i la CNT”, A: *L'Avenç*, núm.9 (1978), p.59-61,i Andreu Mayayo i Artal, “El mite de l'URSS en el moviment nacionalista català: revolució i autodeterminació (1917-1989)”, a: *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991), p..331-350.

²⁴⁶ François Furet, *El pasado de una ilusión. Ensayo sobre la idea comunista en el siglo XX*, (Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1995), p.100.

²⁴⁷ Andreu Mayayo i Artal, “Els catalans al país dels soviets”, A: *L'Avenç*, núm.304, (juliol-agost de 2005), p.27.

²⁴⁸ Fernando de los Rios, *Mi viaje a la Rusia soviética*, (Madrid: Calpe, 1922) i Àngel Pestaña, *Setenta días en Rusia. Lo que yo vi*, (Barcelona: Tipografía Cosmos, 1924).

²⁴⁹ Ricard Faura, *El complot de Prats de Molló*, (Barcelona: El Llamp, 1991), p.29-31.

“Nacionalisme i estatisme són indestriables. Era difícil, doncs, que els joves que havien rebut un baptisme nacionalista s’orientessin cap el comunisme llibertari. Obligadament ho havien de fer vers l’assalt del Poder, per a la instauració del propi Estat, tal com es preconitza en *l’Estat i la Revolució*”.²⁵⁰

Un altre important factor d’atracció del moviment comunista per als joves catalanistes és el discurs anticolonialista i favorable a l’alliberament nacional. El Partit Comunista Xinès i la Internacional Comunista van col·laborar, entre el 1924 i el 1927, amb el Guomindang, moviment democràtic i anticolonialista xinès per lluitar contra els grups conservadors del nord. Són els anys, també, en que el Partit Comunista Francès lluita contra l’imperialisme del seu propi estat al Marroc, es solidaritza amb la revolta nacionalista d’Abd el-Krim i lluita contra la guerra del Marroc, fet que comporta l’empresonament de molts dirigents.²⁵¹ També a Alsàcia-Lorena, territori majoritàriament habitat per germànics que a partir de 1918 retornà a França, on va aparèixer un autonomisme contrari al centralisme francès, l’organització alsaciana del Partit Comunista es va mostrar sensible a aquest moviment i reivindicava el dret a l’autodeterminació per a aquests territoris.²⁵²

D’altra banda, veien la formació de la Unió de Républiques Socialistes Soviètiques com el model de com es podia solucionar la qüestió nacional per la via federativa i socialista, que es podia aplicar al cas català amb la formació d’una federació espanyola o ibèrica.²⁵³ A més, el Partit Comunista Francès era molt actiu en la denúncia de la Dictadura de Primo de Rivera. El 14 de juliol de 1926, per exemple, amb motiu de la visita del dictador a París, va fer una gran campanya de protesta.²⁵⁴ Adi Enberg, una amiga de Miravittles, que seria la companya de l’escriptor Josep Pla, “sovint passava per la redacció del diari comunista *L’Humanité* a recollir fulls de propaganda contra la Dictadura de Primo de Rivera i els donava a Jaume Miravittles, que els distribuïa a les manifestacions”.²⁵⁵

A alguns d’aquells militants d’Estat Català, però, el marxisme ja els venia d’abans. Aquest és el cas dels tres figuerencs, que ja s’havien trobat al grup local *Renovació Social*: Martí Vilanova, Rafael Ramis i Jaume Miravittles. Entre els homes de Prats de Molló que es

---

²⁵⁰ Abelard Tona i Nadalmai, *Memòries d’un nacionalista català*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1994), p.270.

²⁵¹ Yves Santamaria, *Histoire du Parti communiste français*, (París: Éditions La Découverte, 1999), p.21-22.

²⁵² Bernard Reimeringer, “Un communisme régionaliste? Le communisme alsacien”, A: Christian Gras, Georges Livet (compiladors), *Régions et régionalisme en France du XVIIIè siècle à nos jours*, actes d’un col·loqui celebrat el 1974, (París: Presses Universitaires de France, 1977), p.361-392.

²⁵³ Martí Vilanova, “Le séparatisme catalan prépare les États-Unis d’Espagne”, A: *Le Cri des Peuples* (París), núm. 11, (8 d’agost de 1928).

²⁵⁴ Enric Ucelay da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, Tesi doctoral, 2 vols., (Bellaterra: UAB, 1983), p.522-523.

²⁵⁵ Cristina Badosa, *Josep Pla. Biografia del solitari*, (Barcelona: Edicions 62, 1996), p.135-136

van anar decantant cap al comunisme hi ha també Josep Rovira Canals, Ramon Fabregat Arrufat, Abelard Tona Nadalmal, Eudald Carbonell Riera, els germans Joaquim i Josep Marlés Sans, Joan Blanch, Lluís Boixader, Alfred Pla, Manuel Manonelles i probablement uns quants més. Entre els militants d'Estat Català que es van quedar a Catalunya, passant sovint temporades a la presó, i que van seguir la mateixa evolució hi ha Jaume Compte Canelles, Manuel González Alba, Miquel Ferrer Sanchis, Emili Granier-Barrera, Domènec Ramon, Àngel Estivill Abelló, Amadeu Bernadó Calcató i Artur Cussó Arnal. Molts d'ells es van retrobar més tard al Bloc Obrer i Camperol, a la Unió Socialista de Catalunya, al Partit Català Proletari o al Partit Socialista Unificat de Catalunya.²⁵⁶

Encara que tots aquests militants van fer una evolució semblant, no la van fer conjuntament, sinó en petits grups o aïllats. Els que continuaven a l'interior de Catalunya perquè molts d'ells van passar per la presó. L'organització exterior d'Estat Català, a partir del fracàs del moviment insurreccional i del judici, celebrat el gener de 1927, es va dispersar. Els tres de Figueres, Rafael Ramis, Martí Vilanova i Jaume Miravittles, així com Josep Fontbernat i pocs més, es van quedar a París. Els altres van ser expulsats a Bèlgica. Fabregat i Bordes de la Cuesta s'hi va quedar. Altres, davant de les dures condicions de vida i treball, van anar a provar sort cap a Amèrica, com Rovira, Tona, Carbonell, Pla, Manonelles i Josep Carner-Ribalta.

Francesc Macià també va ser expulsat a Bèlgica. Fracassat l'intent insurreccional, dispersats els seus seguidors i amb la policia francesa en alerta, era impensable continuar l'activisme des de l'exterior.²⁵⁷ El paper principal ara passava a l'interior, on subsistia una organització encapçalada per Jaume Aiguader. Des de fora només podia aspirar a continuar la propaganda internacional. A finals de 1927 Macià va formar un comitè exterior d'Estat Català, format per Martí Vilanova, Ramon Fabregat, Rafael Ramis i Josep Bordes de la Cuesta, i va emprendre un viatge per visitar les comunitats catalanes d'Amèrica, acompanyat de Ventura Gassol. Durant el 1928 van visitar Uruguai, l'Argentina i Cuba. Entre finals de setembre i primers d'octubre d'aquell any es celebrà, a l'Habana, una Assemblea de militants catalanistes que va aprovar la formació d'un partit que aplegaria els militants separatistes dispersos, el Partit Separatista Revolucionari de Catalunya, i un projecte provisional de constitució per a la futura República Catalana.

---

²⁵⁶ L'evolució política de cada un d'ells es pot seguir a María Teresa Martínez de Sas i Pelai Pagès i Blanch (coord.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, (Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000).

²⁵⁷ L'evolució d'Estat Català posterior a Prats de Molló, a Enric Ucelay da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, Tesi doctoral, 2 vols., (Bellaterra: UAB, 1983), p.655-961.

A finals de novembre de 1928 Macià va tornar a Brussel·les i s'hi va trobar un panorama gens engrescador. Els pocs nuclis d'Estat Català que quedaven a França i Bèlgica estaven enfrontats amb el secretari que havia deixat a Brussel·les, Bordes de la Cuesta. El Comitè que havia deixat va dimitir. Macià, a més, va portar d'Amèrica l'encàrrec d'organitzar la direcció del nou Partit Separatista Revolucionari. El canvi de nom, però, no agradava els militants de l'interior ni als de França i Bèlgica. I els nuclis americans, després del viatge de Macià, havien entrat en una etapa d'escassa activitat. A mitjans de 1929 es va formar un nou comitè central de l'exterior, format per Macià, Ramon Fabregat, Ventura Gassol, Rafael Ramis, Martí Vilanova i Josep Marlés. El comitè va discutir la Constitució de l'Havana i van aparèixer dures crítiques, sobretot de Fabregat i Vilanova, que apostaven per un text més avançat socialment. Per a Macià, doncs, va ser impossible conduir uns grups tan diversos ideològicament com dispersos geogràficament. El Partit Separatista es pot dir que no va arribar a néixer, ja que la poca activitat que hi va haver, com la participació del grup de l'interior en les conspiracions contra la Dictadura, es va fer mantenint el nom d'Estat Català.²⁵⁸

En la nova etapa iniciada el 1927, Miravittles no es va integrar en el nucli d'Estat Català de París. Segons l'acta d'algunes reunions celebrades, ell no hi participava. A la del 8 de setembre de 1928 hi van assistir Martí Vilanova, Ramon Fabregat, Rafael Ramis, Josep Fontbernat, Enric Fontbernat i Pere Garròs²⁵⁹, i a la del 23 de març de 1929 Lluís Boixader, Pere Garròs, Planas, Rafael Ramis, Vinyas, Martí Vilanova, Badosa i Marlés.²⁶⁰ Miravittles no era un home de partit, d'aparell. Li agradava anar una mica pel seu compte, contactar amb tothom. Sembla que a Estat Català en alguna ocasió va ser acusat de parlar massa. Abelard Tona ho esmentà en un relat novel·lat dels fets de Prats de Molló. Va explicar que, quan es preparava aquella revolta, i essent com era Miravittles molt amic de Joan Casanovas, que no era d'Estat Català, el visitava sovint, cosa que no agradava gaire a Francesc Macià. Es veu que una vegada li va explicar una cosa que hauria d'haver callat:

“Immediatament se l'acusà d'haver esbombat un *secret*, recollit en una conversació amb Vilanova, probablement alguna cosa intrascendent –una de tantes envelades–, però Miravittles quedà marcat com a suspecte d'infantilisme per sempre més”.²⁶¹

²⁵⁸ Per a seguir l'evolució d'Estat Català en aquesta etapa veure Enric Ucelay da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, Tesi doctoral, 2 vols., (Bellaterra: UAB, 1983), p.681-793, i Ramon Fabregat, *Macià. La seva actuació a l'estranger*, 2 vols., (Barcelona: Lletres Vives, 1978).

²⁵⁹ ANC. Fons Francesc Macià. 03.01.02.03. Acta de reunió.

²⁶⁰ ANC. Fons Francesc Macià. 06.02.504. Carta de Martí Vilanova a Francesc Macià, sense data.

²⁶¹ Abelard Tona i Nadalmai, *Qui va parlar? Prats de Molló: els fets, els homes*, (Barcelona: El Llamp, 1984), p.84.

Malgrat no formar part, orgànicament, d'Estat Català, mantenia molt contacte amb els seus homes. Sobretot amb els seus amics Martí Vilanova i Josep Fontbernat. Miravittles, Vilanova i altres catalans exiliats col·laboraven conjuntament en la publicació d'articles contra la Dictadura de Primo de Rivera en revistes franceses d'esquerres. El maig de 1928 va aparèixer, a París, la revista *Le Cri des Peuples* (1928-1929). El seu director era Bernard Lecache (1895-1968), un jueu socialista i militant contra el racisme i l'antisemitisme. A l'editorial del primer número Lecache proclama els objectius, antiracistes i anticolonialistes:

“Il faudrait dépasser nos frontières, chercher les peuples à travers les nations, restituer aux peuples leur indépendance et leur dignité, les défendre, les libérer. (...) Le Cri des Peuple a réuni toutes les minorités nationales, philosophiques et religieuses du monde entier. I leur offre, sans distinguer entre elles, sa tribune, son appui, sa diffusion. (...) Les peuples nous attendent, peuples mineurs, peuples éternellement vaincus, (...) parents pauvres des Balkans ou de Galicie, martyrs de Wilno ou de Kichinau, Swarajistes de l'Inde, Egyptiens, Irlandais, Juifs enfermés dans leurs ghettos, Catalans irréductibles, noirs de la Louisiane ou de l'Afrique...”²⁶²

Miravittles, que era amic de Lecache, va publicar sis articles a *Le Cri des Peuples*, i possiblement dos més que tracten de Catalunya i van signats com a J.M. És una sèrie d'articles d'esperit didàctic, per informar els francesos de la lluita dels espanyols, i sobretot dels catalans, contra la Dictadura de Primo de Rivera, així com de les seves malifetes. Va publicar-hi articles sobre la història de l'opressió espanyola contra Catalunya, el cop d'estat de Primo de Rivera, les multes que rebien alguns diaris catalans per publicar esqueles en català, el conflicte de la Dictadura amb el Col·legi d'Advocats de Barcelona a partir de l'edició, per aquest, d'una guia en català, el creixement del sentiment republicà a l'estat espanyol, la lluita dels catalans i dels espanyols contra Primo de Rivera i el complot de Prats de Molló. D'altres companys d'Estat Català també hi van publicar articles: Martí Vilanova, Ramon Fabregat i Rafael Ramis.

Va conèixer també a Henri Barbusse (1873-1935), l'escriptor comunista que el 1916 havia publicat una cèlebre novel·la antimilitarista, *Le feu*. Barbusse va ser el fundador i director de la revista *Monde* (1928-1935), que parlava de temes culturals i polítics. Miravittles hi va publicar un article necrològic dedicat a Ignasi Iglésias.²⁶³ També van col·laborar-hi Domènec de Bellmunt, escriptor proper a Acció Catalana, i el comunista valencià Julià Gómez, *Gorkín*. A finals d'octubre de 1929 es va constituir, a París, un comitè internacional

²⁶² Bernard Lecache, “A tous! A tous!”, A: *Le Cri des Peuples* (París), núm.1, (maig 1928).

²⁶³ Jaume Miravittles, “Ignasi Iglesias, dramaturge catalan”, A: *Monde* (París), núm.20, (20 d'octubre de 1928).

de suport a aquesta revista. Miravittles va entrar a formar part d'aquest comitè, juntament amb “membres eminents de les lletres i de les arts europees”.²⁶⁴ Es va formar l'entitat Amics de *Monde*.

Políticament, com va escriure l'historiador Enric Ucelay, “flirtejà activament amb els comunistes francesos”.²⁶⁵ Adi Enberg, amiga de Miravittles, li deixava el seu pis per a fer reunions amb Martí Vilanova i Pierre Sémard, dirigent del Partit Comunista Francès.²⁶⁶ Però, tot i que acostumava a estar d'acord amb les tesis del Partit Comunista Francès, “perquè eren les meves úniques fonts d'informació”, “i malgrat les sol·licituds de que vaig ésser objecte, no vaig entrar mai a formar part del partit”. I segueix explicant-ho:

“La meua reacció era més de tipus temperamental que teòric. Després ho he comprès. Sóc, fonamentalment, un individualista a ultrança i si bé reconec la necessitat de sotmetre's a la disciplina del grup o de l'equip, no accepto lligar-me al concepte *planetari* del partit. (...) Crec que en això la meua actitud és molt catalana i potser empordanesa. Era, en tot cas, la de Martí Vilanova i Rafael Ramis, dos figuerencs a l'exili, més grans que jo, amb els quals anava a les famoses festes campestres dels comunistes, disfrutant de l'espectacle, aprovant probablement les seves consignes generals, però sense *fondre'ns* amb ells”.²⁶⁷

A París va conèixer el comunista català Joaquim Maurín, que hi va viure exiliat de finals de 1927 a mitjans del 1930. Era dirigent de la Federació Comunista Catalano-Balear, creada el 1924 com a secció del Partit Comunista d'Espanya. Va ser l'advocat republicà Joan Casanovas qui va presentar Maurín a Miravittles.²⁶⁸ Maurín devia impressionar fortament a Miravittles. Aquest, el 1931, quan tots dos militaven al Bloc Obrer i Camperol, afirmà:

“Maurín ha estat sempre, per a mi, un guia espiritual; l'home que m'ha ensenyat el camí costerut per on jo devia endegar la meua vida. Macià. Martí Vilanova. Joaquim Maurín. Vet ací els meus homes. (...)”

Martí Vilanova tenia també una gran admiració per Maurín. Quantes tardes en parlàvem amb calor fervorós, entorats en la boira trista i humida d'Aulnay-sous-Bois. (...)”

Maurín, en les nostres converses, sempre era el més silenciós. Martí Vilanova, en efecte, parlava per les butxaques. Cap a la fi, però, obstinadament, amb força, Maurín deixava anar unes paraules i tots ens en anàvem amb les mans plenes de la seva pensa, substancial i pesant, com un fruit”.²⁶⁹

---

²⁶⁴ *L'Opinió*, núm. 91, (9 de novembre de 1929).

²⁶⁵ Enric Ucelay da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, Tesi doctoral, 2 vols., (Bellaterra: UAB, 1983), nota 35, p.679.

²⁶⁶ Cristina Badosa, *Josep Pla. Biografia del solitari*, (Barcelona: Edicions 62, 1996), p.135.

²⁶⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.32-33.

²⁶⁸ Jaume Miravittles, “Balanç de presó”, A: *L'Opinió*, núm.126, (21 de novembre de 1930)

²⁶⁹ Jaume Miravittles, “Joaquim Maurín i Julià”, A: *L'Hora*, núm.27, (11 de juliol de 1931).

Miravittles també va formar part d'un grup de debat que es reunia a casa del poeta xilè Vicente Huidobro.²⁷⁰ Miravittles era l'encarregat de redactar i llegir cada setmana un informe sobre la situació revolucionària i Alfons Miquel²⁷¹, un altre dels participants, el contestava la setmana següent amb un text.²⁷²

A més de tenir relació amb molta gent a París, també estava molt en contacte amb Catalunya. Col·laborava, com ja hem vist, en moltes revistes. Des del punt de vista polític s'ha de remarcar els seus contactes amb el grup de *L'Opinió*. El primer número d'aquest setmanari va sortir a Barcelona el 18 de febrer de 1928. L'havien creat un grup de joves catalanistes i republicans amb poca experiència política: Joan Casanelles, Joan Lluhí i Vallescà, el director, Pere Comas, Joaquim Ventalló i Antoni Xirau. Pretenien fer una publicació que, malgrat haver de passar per la censura, fos un referent contra la dictadura, catalanista i d'esquerres, però sense una adscripció ideològica precisa, obert als diferents corrents de l'esquerra, de la més moderada a l'anarquisme. Va tenir moltíssims col·laboradors de tots els matisos. A París es va formar una mena de segona redacció formada per col·laboradors habituals: Joan Casanovas, Josep Fontbernat, Domènec de Bellmunt, Joan Casanelles i Jaume Miravittles.²⁷³ També Martí Vilanova hi va publicar alguns articles.

Miravittles hi va publicar, entre 1928 i 1931, 54 articles, la majoria el 1928 i el 1929, ja que a partir de 1930 van anar apareixent i reapareixent altres capçaleres. Els seus escrits polítics van publicar-se també a *Empordà Federal*, l'òrgan dels republicans catalanistes de Figueres, i a *La Rambla* (Barcelona), amb la mateixa orientació.

En la primavera de 1930 Miravittles es va incorporar al Partit Comunista Català (PCC). Era una organització clandestina que s'havia creat el novembre de 1928, a partir de nuclis marxistes i catalanistes preexistents a Barcelona i a Lleida, les dues zones on tenia més presència. Alguns dels seus militants procedien d'Estat Català. El PCC reclamava el dret a l'autodeterminació dels pobles per a formar una Unió de Repúbliques Socialistes d'Ibèria. Els seus principals dirigents eren Jordi Arquer, Domènec Ramon, Amadeu Bernadó i Víctor Colomer.²⁷⁴ Durant el 1928 i el 1929 alguns militants del PCC, com Jordi Arquer i Joan Farré,

---

²⁷⁰ Vicente Huidobro (1893-1948), que va viure molts anys a París, va ser l'iniciador de la poesia de vanguardia en llengua castellana. Sobre la seva obra, veure la seva entrada a Juan Manuel Bonet, *Diccionario de las vanguardias en Espanya, 1907-1936*, (Madrid: Alianza editorial, 1995), p.340-341.

²⁷¹ Alfons Miquel era un anarquista i home d'acció que, a començament dels anys vint, havia format part del grup *Los Solidarios*, amb Durruti i Joan Garcia Oliver.

²⁷² Jaume Miravittles, "Una nova orientació en la CNT?", A: *L'Hora*, núm.34, (29 d'agost de 1931).

²⁷³ Sobre els orígens i característiques d'aquesta publicació i del grup que la feia, veure Joan B. Culla i Clarà, *El catalanisme d'esquerra. Del Grup de L'Opinió al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (1928-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977), p.11-60.

²⁷⁴ Veure Francesc Bonamusa, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, (Barcelona: Curial, 1974), p.52-75.

van utilitzar el setmanari *L'Opinió* per expressar els seus punts de vista. El 1930 el PCC va fer aparèixer el setmanari *Treball*, del qual Miravittles va ser un actiu col·laborador, hi va publicar vint articles.

En una carta a Francesc Macià, del 10 de juliol de 1930, Miravittles declara ser un “element fervent d’aquest (...) nucli obrer (*Treball*)”²⁷⁵. No sabem, però, amb exactitud, quan s’hi va incorporar. Devia ser l’abril de 1930, tenint en compte que no va publicar cap article en la versió inicial de *Treball*, quan s’anomenava *L'Andreuenc-Treball*, que va sortir de gener a abril de 1930, i que el seu primer escrit va sortir al *Treball* del 30 d’abril.

Martí Vilanova, el seu amic de tants anys, autèntic precursor del comunisme catalanista, potser també hagués ingressat al PCC, però morí a l’exili, víctima d’una breu malaltia, el 7 de febrer de 1930. Precisament el primer article de Miravittles a *Treball* va ser una reivindicació del Vilanova més roig: “Companys de *TREBALL*, vosaltres sou els hereus del seu pensament”²⁷⁶.

---

²⁷⁵ Universitat de Barcelona. Pavelló de la República. Fons Personal de Francesc Macià. FP, 1-A. Correspondència diversa. Carta de Jaume Miravittles a Francesc Macià, 10 de juliol de 1930.

²⁷⁶ Jaume Miravittles, “Martí Vilanova és nostre”, A: *Treball*, núm. 9, (26 d’abril de 1930).

4.3.2 Comentarista de la política internacional

La seva situació d'exili i l'existència de la Dictadura de Primo de Rivera van condicionar molt la temàtica dels seus escrits. La majoria es publicaven a Catalunya i la censura governamental impedia referir-se a la situació política espanyola críticament, l'única manera en que ell ho podia fer. Si es volia parlar de política era més fàcil parlar de qualsevol altre país del món. Això i l'interès que ell tenia en aquests temes va fer que molts dels seus articles tractessin de França, d'Alemanya, del Regne Unit, de molts altres territoris europeus, dels Estats Units i fins de la Xina, l'Índia i Indo-xina.

S'ha de tenir en compte també que la política internacional, a partir de la Primera Guerra Mundial, anava augmentant la seva presència en el discurs polític i periodístic habitual. Els diaris enviaven més corresponents a l'estranger i l'opinió pública era cada cop més conscient de que el món s'encongia i de que els esdeveniments llunyans també tenien conseqüències properes. Fets com la pròpia guerra mundial, la Revolució Russa, la formació de la Societat de Nacions i les seves discussions, la irrupció de nous estats, els atemptats polítics, la revolta nacionalista irlandesa, les crisis econòmiques, etc. eren seguits amb atenció. Des del punt de vista marxista, el de Miravittles, hi havia a més l'interès de fer encaixar totes aquestes peces en una explicació global. Tot havia de lligar.

Els articles polítics de tema català i espanyol, de denúncia de la Dictadura, menys nombrosos que els de tema internacional, els va publicar primer en algunes revistes franceses. A partir de finals de gener de 1930, amb la dimissió de Primo de Rivera, es va entrar en una nova situació que va possibilitar l'aparició d'articles referits a l'estat espanyol. Miravittles, és clar, ho va aprofitar.

Els temes que va abordar són molt diversos. La política era el més freqüent: personatges, eleccions, relacions internacionals, qüestions militars, etc. Sovint la política anava combinada amb aspectes històrics, econòmics o sociològics. Hi trobem afirmacions categòriques i amb un maniqueisme notable, on actors polítics i socials són bons o dolents, i no hi ha gaire espai per als matisos. Era habitual en aquell temps, sobretot en els textos situats més cap als extrems de l'arc polític.

Miravittles escrivia en una prosa brillant que resultava d'una gran capacitat de sintetitzar, de produir textos didàctics, de relacionar idees, personatges, situacions històriques, espais geogràfics i de la inclusió de dades estadístiques de caràcter demogràfic o econòmic. Malgrat aquests tocs de concreció matemàtica, els seus escrits sovint tenen paràgrafs d'un

exaltat idealisme. Normalment són textos ben redactat, però a vegades la síntesis és excessiva o les interrelacions agosarades i aleshores es fa confús. Els seus dos models d'articulistes polítics, apassionats i polèmics tots dos, a qui llegia assíduament, eren el comunista Paul Vaillant-Couturier (1892-1937), un dels principals periodistes de *L'Humanité*, i Léon Daudet (1867-1942), fundador amb Charles Maurras del diari *L'Action Française* i del moviment del mateix nom, ultradretà, nacionalista francès i, alhora, defensor d'un cert regionalisme. “Aquelles dues admiracions –diu Miravittles– tan aparentment contradictòries –Daudet i Vaillant-Couturier– indiquen quina era la meua doble –i contradictòria– formació: nacionalisme a ultrança i extremisme social”.²⁷⁷ Dues línies de pensament ben allunyades, però coincidents en una cosa: idees clares i contundents.

Un dia, per cert, va tenir ocasió de conèixer a Vaillant-Couturier. El maig de 1927, en el marc de durs enfrontaments entre el govern i el PCF, per la propaganda antimilitarista dins l'exèrcit, Paul Vaillant-Couturier, aleshores redactor en cap de *L'Humanité*, es va haver d'amagar perquè el buscava la policia. Una pintora d'origen polonès de cognom Muller, propera al Partit Comunista, el va amagar al seu taller. Un d'aquells dies l'artista convidà Miravittles, a qui havia conegut a Cotlliure, a dinar. Hi va trobar Vaillant-Couturier. Aquesta trobada amb el conegut periodista comunista, en aquelles circumstàncies, el va impressionar molt. Van dinar i “parlàrem de tot –sobretot de Catalunya, la Dictadura i la Revolució– fins a la nit”.²⁷⁸

4.3.2.1 El rerefons ideològic: comunisme i catalanisme social

En aquest apartat farem un repàs de les idees polítiques que difonia a través dels seus articles, principalment les pròpies del comunisme i d'un catalanisme de caire social. A través de les seves pròpies paraules anirem sintetitzant els seus missatges ideològics.

---

²⁷⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.30. Les idees de *L'Action Française* van tenir, en aquests anys, una forta influència entre la intel·lectualitat catalanista. Albert Manent ho ha estudiat a “Notes sobre la recepció de Charles Maurras a Catalunya”, dins del llibre *Del noucentisme a l'exili. Sobre cultura catalana del nou-cents*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997), p.205-226.

²⁷⁸ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.30-31. Sobre la repressió anticomunista, veure Christian Delporte, *La IIIe République, 1919-1940*, (París: Pygmalion, 1998), p.150-152.

Miravittles rebutja l'existència de persones riques, ja que la riquesa “és immoral en ella mateixa”²⁷⁹, com també el capitalisme, que considera el “principal obstacle a la dignificació humana”.²⁸⁰ Enfront d'aquest sistema alça la bandera del socialisme, sistema que veu com un producte natural de l'evolució humana que ve a solucionar tots els problemes de la humanitat: “El socialisme (...) No fa més que encarrilar la vida en els camins planers de la lògica i del sentit comú. (...) A la llum clara d'aquesta teoria (...) El món, d'aparences caòtiques desenfrenades, s'ordena en corrents precisos i delimitats”.²⁸¹ Inexorablement el món va cap un ordre nou: “Hi ha un fet innegable contra el qual res no resistirà. Les masses puguen a la vida, decideixen sobre l'ordre nou. Amb tot el que la paraula massa significa de joia de viure, de benestar, de franquesa moral, de pau”.²⁸²

El març de 1930, en el marc d'un inici de desgel en les llibertats polítiques a Espanya, el diari *La Publicitat* va fer una enquesta sobre *On va la joventut?*. Miravittles hi va publicar un escrit amb la seva resposta, que és tot un manifest de les seves idees polítiques:

“(...) La joventut va cap als llocs on pot anar-se. No es pot pas *anar enrera*, per exemple. La joventut que va, doncs, va endavant. És a dir, instintivament va a la idea de revolució. (...)

La joventut revolucionària, que ha estat sempre la llavor de tots els moviments populars, s'encamina cap a unes reivindicacions que constitueixen tot un programa socialista. (...)

Si hom exceptua les agrupacions d'Acció Francesa i les joventuts feixistes d'Itàlia, grups situats *més enllà* de la legalitat burgesa, no hi ha cap teoritzador *legal* del capitalisme. El fet, unànimement reconegut, s'ha explicat per una fugida per la tangent que fa molta gràcia. El capitalisme no és cap teoria. És una *experiència*. Com ha anat això?, que diria En Pla. (...)

Si hom continua, en efecte, per un procediment lògic d'evolució els principis econòmics d'Adam Smith i de Ricardo, els clàssics del capitalisme, hom arriba forçosament al socialisme. (...)

L'Institut d'Estudis Marxistes de Moscou ha llançat al mercat un veritable diluvi de llibreria que, digui's el que es vulgui, constitueix actualment l'aportació més seriosa i sistemàtica al patrimoni intel·lectual del món. (...)

El marxisme és una filosofia viva, palpitant, arrelada a la realitat.

La joventut catalana que neix al món de les idees, rep amb ella una impulsió insospitada que la porta a les realitzacions més grans i més generoses”.²⁸³

No creu pas en un socialisme que arribarà per mitjans legals, pacífics i democràtics. Al contrari, està convençut de la necessitat de la revolució violenta, ja que “les solucions legals

²⁷⁹ Jaume Miravittles, “L'home de demà”, A: *L'Opinió* núm.85, (28 de setembre de 1929).

²⁸⁰ Jaume Miravittles, “Chesterton, marxant de fum”, A: *L'Opinió* núm.13, (12 de maig de 1928).

²⁸¹ Jaume Miravittles, “Anglaterra I”, A: *L'Opinió* núm.60, (6 d'abril de 1928).

²⁸² Jaume Miravittles, “Els pagesos al govern”, A: *L'Opinió* núm.42, (1 de desembre de 1928).

²⁸³ Jaume Miravittles, “Sr. Redactor de la secció *Les Lletres*”, A: *La Publicitat* núm.17447, (11 de març de 1930).

de la història han estat sempre mediocres, i l'emancipació humana serà fruit d'una acció d'heroisme",²⁸⁴ que "l'existència d'un nou món exigeix, necessàriament, la destrucció de l'altre",²⁸⁵ que "la força ha estat la columna bàsica de l'edifici de la història".²⁸⁶ Una revolució que ha de ser dirigida pels partits comunistes. Així, per exemple, considera que el Partit Comunista Alemany és "l'únic portaveu autoritzat del proletariat alemany".²⁸⁷

Els comunistes veien els socialistes com uns traïdors que no pretenien la destrucció del capitalisme, sinó la seva reforma i millora. Als seus ulls eren, doncs, aliats de la burgesia, enemics a combatre, seguint els plantejaments que la Internacional Comunista va anar elaborant durant els anys vint, sota el lema de *classe contra classe*.²⁸⁸ Miravittles creu que, a França, "el partit socialista ha pres el lloc que corresponia al partit radical",²⁸⁹ que al Regne Unit el Partit Laborista "no porta, en ell, cap valor de renovació (...) exerceix, en el pla històric actual, la mateixa acció tradicional del liberalisme".²⁹⁰ I que, a Alemanya, el triomf del Partit Socialdemòcrata Alemany a les eleccions de 1928, on, amb el 29,8% de vots va ser el partit més votat, era una "banalitat"²⁹¹, ja que:

"El capitalisme pren, o bé unes formes d'expressió francament socialistes i crea el reformisme (...) de la social-democràcia alemanya, o va de dret al feixisme. Cap dels dos casos ens convencen, ja que si bé és veritat que augmenten, en certa manera, el benestar material dels obrers, els allunyen definitivament del poder. La victòria de la social-democràcia alemanya ha estat en benefici del capitalisme internacional".²⁹²

En aquest esquema, és clar que el sistema democràtic i parlamentari no té un valor per ell mateix. Té tots els defectes:

"El contingut històric d'aquesta social-democràcia, mantenint un sistema de representació caduc, és negatiu en el millor dels casos, netament desfavorable a l'acció obrera, el més sovint. El parlamentarisme, en efecte, és el dogma vivent de la col·laboració de classes, i en el pla moral manté el convenciment que els antagonismes són legalment conciliables en el terreny racional de la discussió. (Parlant la gent s'entén...)

---

²⁸⁴ Jaume Miravittles, "Les eleccions franceses", A: *L'Opinió* núm.10, (21 d'abril de 1928).

²⁸⁵ Jaume Miravittles, "Les possibilitats treballistes", A: *L'Opinió* núm.65, (11 de maig de 1929).

²⁸⁶ Jaume Miravittles, "Sota l'amenaça del feixisme", A: *L'Opinió* núm.124, (7 de novembre de 1930).

²⁸⁷ Jaume Miravittles, "La situació alemanya", A: *Treball*, núm.23, (2 d'agost de 1930).

²⁸⁸ Veure Milos Hájek, *Historia de la Tercera Internacional*, (Barcelona: Crítica, 1984), p.171-194, i José Gotovitch i altres, *L'Europe des communistes*, (Brussel·les: Editions Complexe, 1992), p.69-87.

²⁸⁹ Jaume Miravittles, "Les eleccions franceses", A: *L'Opinió* núm.10, (21 d'abril de 1928).

²⁹⁰ Jaume Miravittles, "Les possibilitats treballistes", A: *L'Opinió* núm.65, (11 de maig de 1929).

²⁹¹ Jaume Miravittles, "La política internacional", A: *L'Opinió* núm.22, (14 de juliol de 1928).

²⁹² Jaume Miravittles, "Alemanya I. Les causes de la desfeta nacionalista", A: *L'Opinió* núm.17, (9 de juny de 1928).

El parlament desplaça l'eix de la lluita, el qual, indefectiblement, es troba al carrer".²⁹³

A França, per exemple,

“malgrat viure en una constitució virtualment democràtica, no expressa pas la seva voluntat popular d'una manera consegüent. A més de la influència que exerceixen els nuclis financers i bancaris i l'organització efectivament monopolitzada, de la premsa, sembla que els prefectes juguen un paper importantíssim en les eleccions”.²⁹⁴

Als Estats Units, els programa dels dos grans partits, Demòcrata i Republicà,

“és, essencialment el mateix. Diferències mínimes els separen en la qüestió agrària (...) La burgesia, però, té necessitat, fins en els països clàssicament capitalistes, de donar una aparença democràtica a la seva constitució estatal. És en aquest sentit que han estat creades aquestes ridícules plataformes polítiques. La lluita, més que res, és un assalt de persones al poder”.²⁹⁵

Amb aquest punt de vista la participació de l'obrerisme en les eleccions i en el parlament no té sentit per ella mateixa: “l'acció purament electoral d'un partit socialista és perniciososa a la seva finalitat”.²⁹⁶ El sistema democràtic, però, és un instrument aprofitable per la llibertat de moviments que dona i perquè l'obtenció de càrrecs electes comunistes ofereix facilitats per a multiplicar la propaganda revolucionària:

“La propaganda electoral és un mitjà excel·lent per de fer arribar la doctrina als llocs més recòndits del país. Consideri el lector que el govern cura de protegir els mítings electorals, que els dona sala franca per a reunions, que acorda als partits, en els llocs més visibles de tot França, llocs per exposar el seu programa i les seves reivindicades”.²⁹⁷

Veu encara altres avantatges, per als comunistes, en la utilització del parlamentarisme, més enllà de la propaganda. Creu que tenir representants al parlament té una importància estratègica, política, de primer ordre, a l'hora de fer, de provocar, la revolució. Ho va explicar en un article del 1930, a partir del resultat electoral alemany, en que el partit nazi s'havia convertit en el segon partit del parlament, amb 107 diputats, el Partit Comunista en el tercer, amb 77, tots dos darrera del Partit Socialdemòcrata, amb 143 diputats:

---

²⁹³ Jaume Miravittles, “Pilsudski-Manerheim-Karageorgevit-Albiñana?”, A: *Treball* núm.35, (25 d'octubre de 1930).

²⁹⁴ Jaume Miravittles, “Les eleccions franceses”, A: *L'Opinió* núm.9, (14 d'abril de 1928).

²⁹⁵ Jaume Miravittles, “La política internacional”, A: *L'Opinió* núm.22, (14 de juliol de 1928).

²⁹⁶ Jaume Miravittles, “Alemanya II. Les raons d'optimisme”, A: *L'Opinió* núm.18, (16 de juny de 1928).

²⁹⁷ Jaume Miravittles, “La tàctica electoral del partit comunista francès”, A: *L'Opinió* núm.14, (19 de maig de 1928).

“La revolució sempre es fa per gana. Ara bé, malgrat això, la revolució no ha estat mai canalitzada pels òrgans que semblen més apropiats: els sindicats.

No hem vist mai una revolució coronant una vaga general, produïda en circumstàncies polítiques normals. (...)

Els directors sindicals pateixen, al nostre entendre, d'un fals concepte general de la revolució. L'imaginem com una guerra, l'exèrcit del proletariat contra l'exèrcit de la burgesia. I, en bons generals que són, es cuiden d'organitzar les seves tropes sense preocupar-se del que passa a l'altre costat de la barricada.

Aquesta concepció és totalment equivocada. La revolució és a l'ordre del dia quan el règim establert no pot resoldre les seves dificultats *en el terreny de la seva pròpia legalitat*. (...)

Quan el proletariat manifesta, dins el pla polític, les seves reivindicacions de classe i quan les seves representacions legals en el parlament, en el municipi i en els consells provincials, fan un segon estat dins l'Estat, s'obra per la burgesia l'era de les dificultats.(...)

En règim dictatorial, és molt difícil introduir aquesta malaltia de direcció, per això, la Dictadura que en general presideix una situació econòmica i social detestable, disfruta d'una relativitat política. (...)

El resultat electoral ha greument compromès l'estabilitat política de la república i ha posat a l'ordre del dia el problema de la revolució.

De quina manera?

Per l'acció, dins el pla constitucional i parlamentari de dos grups anti-constitucionals i anti-parlamentaris: el grup HITLER i els comunistes.

Si els comunistes no haguessin presentat candidats electorals no hi hauria hagut, malgrat l'èxit feixista, crisi política. Són els 76 diputats comunistes que fan impossibles tal intent de coalició de dreta o d'esquerra.

La millor acció anti-parlamentària, amics anarquistes, és, encara, de fer impossible el funcionament normal del parlament. (...)

Per l'acció política del partit comunista s'obre, a Alemanya, una era revolucionària. Sense la traïció socialdemòcrata, la victòria seria del proletariat”.²⁹⁸

És a dir, que si els comunistes tenen una presència important al parlament i mantenen una política de no col·laboració amb els socialistes es pot dificultar la formació de coalicions de govern, el sistema parlamentari entra en crisi, es crea inestabilitat política i s'obre una etapa revolucionària... o s'aplana el camí per a l'arribada al poder del nazisme. Resumint, per a Miravittles “la democràcia burgesa no és més que un *stage* d'educació. Un començament indispensable. Un impuls inicial per arribar al socialisme”.²⁹⁹ Sortint, una mica, d'aquest esquema, va publicar un article on assenyalava els avenços socials aconseguits pel socialisme austríac per la via electoral i parlamentària, des de l'ajuntament de Viena, a l'empara d'una constitució molt avançada, i el perill que els sectors conservadors aconseguissin modificar-la:

²⁹⁸ Jaume Miravittles, “Al voltant de les eleccions alemanyes”, A: *Treball*, núm.31, (27 de setembre de 1930).

²⁹⁹ Jaume Miravittles, “Alemanya II. Les raons d'optimisme”, A: *L'Opinió* núm.18, (16 de juny de 1928).

“És amb l’ajuda d’aquesta constitució que el socialisme s’ha mantingut i fins i tot ha augmentat els seus mitjans d’acció.

Les lleis obreres de l’ensenyament, una magnífica política d’habitació, una nova urbanització col·lectiva de la vila, les teories arquitectòniques i d’higiene, fan de Viena la capdavantera de la civilització europea.

La municipalitat de Viena, emparada en l’autonomia administrativa, crea una fiscalitat justa i enraonada, dóna facilitats al poble, contradiu, en fi, dins la mesura de les possibilitats legals, els drets sagrats de la propietat i del desordre individualista”.³⁰⁰

L’altre gran fonament ideològic de Miravittles és el nacionalisme català. Sobre aquest tema, però, no va escriure gaire. Entenia el catalanisme com una qüestió natural, de la qual no calia parlar-ne gaire, i íntimament lligada a les reivindicacions socials. La primavera de 1930 va publicar, a *Empordà Federal*, l’òrgan dels republicans catalanistes de Figueres, una sèrie d’articles que, amb el títol genèric d’*Elements de civilització*, venia a definir els fonaments de la nació catalana. En el primer, titulat *La tradició*, parlava del caràcter psicològic dels catalans, que creia exemplificats en la personalitat del rei Jaume I:

“Catalunya sofreix una manca de civilització col·lectiva. L’anomenat *sentit nacional* no és més que una consagració, en el pla del pensament, d’una unanimitat espiritual.

Les condicions socials i geogràfiques en què els pobles viuen, influeixen en llurs idiosincràcies. (...)

En el magnífic *gresol* de la Catalunya, sota la tèbia temperatura del Mediterrani, en la convergència de mil aportacions diverses, ha cristal·litzat el tipus català del qual seria molt difícil indicar les característiques psicològiques. (...)

L’home que a través la història ha personificat més pròpiament l’esperit català és, al meu entendre, Jaume I El Conqueridor.

Aquest rei, al qual agradaven les *senyores*, militar i legislador, poeta i constructiu, enèrgic i poca-solta és la manifestació més pura del nostre esperit nacional.

Si hom creu en l’eficàcia de la tradició (cosa molt discutible) cal ressucitar, d’entre les cendres del passat, la figura d’aquest rei que conquerí Mallorca, perquè les taronges hi eren empeltades del magraner...”.³⁰¹

En el segon, la nació catalana ens és presentada com una creació de la història que té dos grans fonaments, llengua i cultura, i que precisa d’un important instrument de socialització: l’escola. També s’hi fa una crida a potenciar el sentiment català, que anomena *pairal*:

---

³⁰⁰ Jaume Miravittles, “La social-democràcia vienesa”, A: *L’Opinió* núm.89, (26 d’octubre de 1929).

³⁰¹ Jaume Miravittles, “Elements de civilització I. La tradició”, A: *Empordà Federal*, (Figueres) núm.674, (6 d’abril de 1930).

“La manera de viure crea la manera de pensar. (...) Pensar, és reflectir la pròpia personalitat en el món de les realitats. (...)

El pensament nacional, que és un esgraó necessari cap a l’evolució del pensament universal, palesa una unanimitat que la tradició i la cultura fan reviure.

Damunt els fonaments de la història, s’aixeca el temple de la nació. La llengua i l’escola en són les columnes bàsiques. La cultura, la magnífica curva central. Un poble val per la seva cultura. (...)

Contribuïm, tots, dins la mida de les nostres possibilitats a la germinació d’un pensament pairal”.³⁰²

El tercer s’obre amb una frase del poeta occità Frederic Mistral: *Qui té sa llengua té sa clau*. Miravittles hi remarca la gran importància de la llengua dins del seu concepte de nació catalana:

“L’infant, quan neix, sent l’escalfor de carn; escolta, en la nutrició, el ritme del cor. (...) Per la primera vegada, en aquest Univers casolà, apareix la llum de la raó en la maravel·la de la parla. És llavors que els mots catalans esclaten com estrelles!

Catalunya té una llengua. Una llengua adolescent, tímida i robusta, en la qual ja s’endevinen turgències esperançadores.

Una llengua que han parlat uns besavis gloriosos i uns avis humils. (...)

Una llengua que és el nostre cel, l’aixopluc on, al voltant de la llar nacional contarem les rondalles de la nostra esperança...”³⁰³

El darrer article de la sèrie remarca com l’escola té un paper fonamental en la configuració de la identitat nacional de cadascú:

“La cultura d’un poble palesa la seva unanimitat espiritual. Aquesta cultura s’expressa en la llengua popular i es suporta en la tradició. La sobirania nacional resideix, precisament, en la possibilitat de fer efectiva aquesta cultura en l’escola. L’escola, doncs, fa la nació. (...)

El nacionalisme és la primera manifestació històrica de l’esperit col·lectiu. És la primera disciplina que aplega, sota un ideal superior d’humanitat, les activitats individuals.

L’escola és el gresol de la nació, la pluja que fertilitza el camp de l’esperit pairal. Per l’escola l’home es retroba ell mateix i es dona compte dels lligams que el solidaritzen a la vida del passat. (...)

Per l’escola l’home se sent l’unitat social d’un conjunt grandios que el sobre-passa i el comanda. (...)

L’escola ha de continuar, en el pla de l’intel·ligència el què la mare ha fet en el pla del cor.(...)

La letra con sangre entra és el crit d’horror d’una civilització condemnada. La lletra –colom missatger de la saviesa- és una rosa blanca –olorosa i esclatant-. És el raig de llum d’una anunciació humana. Entra pels ulls

---

³⁰² Jaume Miravittles, “Elements de civilització. La cultura”, A: *Empordà Federal*, (Figueres) núm.676, (19 d’abril de 1930).

³⁰³ Jaume Miravittles, “Elements de civilització III. La llengua”, A: *Empordà Federal*, (Figueres) núm.678, (3 de maig de 1930).

del cor –com un perfum- pronunciada per una boca que voldríem femenina, catalana i generosa”.³⁰⁴

El seu catalanisme, basat, com hem vist, en la llengua i la cultura, el qualifiquem de social perquè la promoció d'aquests elements sempre l'associa a la cohesió social i sovint l'emmarca i el relliga amb la idea de canvi social. De fet, considera que la revolució social i l'emancipació nacional de Catalunya, els seus dos grans objectius, formen part d'un mateix procés:

“Considerar el problema pairal sense particularismes, com un episodi de la lluita mundial per l'emancipació humana.
Resoldre'l dintre els límits de l'equilibri i de la lliure convivència”.³⁰⁵

(El catalanisme és una) “manifestació particular i circumstancial del nostre sentiment social”.³⁰⁶

En els seus escrits no és gaire clar en determinar l'horitzó nacional que vol per a Catalunya. No fa un plantejament explícitament independentista. El podríem qualificar de sobiranista i confederal iberista:

“il se dessine déjà un mouvement de compréhension entre la masse ouvrière et les minorités de jenseuses catalanes, pour résoudre le problème catalan, dans le cadre ibérique, en accord avec les principes généraux de la justice sociale”.³⁰⁷

La posició de Miravittles era probablement molt semblant a la que defensava el seu amic de Figueres i de París, Martí Vilanova, comunista i catalanista com ell: connexió entre lluita social i catalanisme, separatisme de l'Espanya opressora, i aposta per una confederació de pobles ibèrics lliures i iguals. En paraules de Vilanova:

“La guerre a réanimé, parmi les peuples opprimés, les idéals nationaux. Dans le même temps, les conditions économiques et les horreurs des combats ont provoqué une croissance impétueuse des idéologies internationalistes. Les séparatistes catalans, esprits ouverts, voient la solution du problème national dans la coordination de ces deux forces, qui ne doivent pas rester contradictoires et qui peuvent, conjointement, se traduire en una heureuse synthèse. (...)

C'est dans ce sens qu'il convient d'accepter une restriction de l'indépendance nationale, comme nous acceptons, nous, une restriction à la liberté individuelle pour les nécessités de la vie sociale. C'est dans ce sens qu'il faut

---

³⁰⁴ Jaume Miravittles, “Elements de civilització IV. L'escola”, A: *Empordà Federal*, (Figueres) núm.681, (24 de maig de 1930).

³⁰⁵ Jaume Miravittles, “L'esquerra universitària”, A: *L'Opinió* núm.18, (16 de juny de 1928).

³⁰⁶ Jaume Miravittles, “Sr. Redactor de la secció *Les Lletres*”, A: *La Publicitat* núm.17447, (11 de març de 1930).

³⁰⁷ Jaume Miravittles, “La Catalogne espère!”, A: *Le Cri des Peuples* (Paris), núm.1, (maig de 1928).

lutter pour le maximum de liberté de toutes les nationalités, en vue d'une formule nouvelle, applicable à un nouveau stade historique de formation interétatique. (...)

L'Etat espagnol est incapable de comprendre les besoins du temps présent et d'y adapter les formules nouvelles. (...)

Le séparatisme catalan est un puissant réulsif qui, appliqués sur les peuple espagnol, peut produire le miracle de soulever contre l'Etat, non seulement le peuple catalan, mais aussi la minorité intelligente de l'Espagne en un mouvement de revendications nationales. (...)

Ensemble, nous pouvons détruire cette inepte structure d'Etat pour envisager ensuite l'harmonieuse construction d'un super-Etat qui contendrait toute la péninsule ibérique”.³⁰⁸

Davant el perill que representaven en aquells anys els nacionalismes imperialistes i violents, com el feixisme italià i el nazisme alemany, Miravittles denuncia el racisme i proposa un nacionalisme ben diferent:

“Alemanya, en la seva propaganda, crea una mística de raça, fent una crida a sentiments ancestrals, inferiors.

El racisme sempre és exclusivista. Una raça és un límit. Un mur. El nacionalisme, filosòficament, representa l'acord dintre la diversitat, la compatibilitat de les múltiples facetes de l'ànima del poble.

És d'aquesta expressió pura de nacionalisme que nosaltres ens reclamem.

Nacionalisme que satisfà les necessitats de l'esperit.

Nacionalisme de voluntats, d'amors”.³⁰⁹

“La nació, quan és únicament el resultat d'una mena de sistematització del pensament pairal, no pren la forma exclusiva de certs nacionalismes agressius. Pertànyer a una nació és la manera més noble de pertànyer a la humanitat”.³¹⁰

A mitjans del 1930 hi havia una gran ebullició republicana i nacionalista, així com una lluita entre les diverses faccions del catalanisme d'esquerra per ser l'aglutinador de l'ampli moviment que demanava un canvi de règim. En aquest ambient, Miravittles creu que l'autonomia s'obtindrà aviat i afirma, clarivident: “Al meu entendre, i els aconteixements es cuidaran de donar-me la raó, l'autonomia catalana és un fet”.³¹¹ I a partir d'aquí demana posar l'accent en la lluita social, més que en el catalanisme, en un text que explicita força bé la seva concepció social del catalanisme:

“Les aspiracions generals de l'anomenat problema català han arrelat tan profundament en l'ànima del nostre poble que, ara, pensar català és una funció pròpia i natural, contra la qual res no podria prevaldre.

---

³⁰⁸ Martí Vilanova, “Le séparatisme catalan prépare les États-Units d'Espagne”, A: *Le Cri des Peuples*, (París) núm.11, (8 d'agost de 1928).

³⁰⁹ Jaume Miravittles, “Ginebra”, A: *L'Opinió* núm.58, (23 de març de 1929).

³¹⁰ Jaume Miravittles, “Elements de civilització IV. L'escola”, A: *Empordà Federal*, (Figueres) núm.681, (24 de maig de 1930).

³¹¹ Jaume Miravittles, “Evitem la confusió”, A: *Treball*, núm.20, (12 de juliol de 1930).

Propagar aquest esperit (...) és la missió a la qual d'ara en avant, tots els catalans devem sotmetre'ns. (...)

Hi ha, però, un perill en aquesta unanimitat. El perill de parlar-ne massa, de complaure-s'hi, d'ofegar, en nom d'ella, l'instint de crítica i de rebel·lió. (...)

Ésser català té, per a nosaltres, aquesta mateixa valor de necessitat fisiològica latent i irresponsable.

Nosaltres hem proclamat el nostre ideal de catalanitat, en el moment en que proclamar-lo era una manifestació elemental de llibertat humana. (...)

Cal ésser català en el moment en que no ens deixen ésser-ho. Després cal esbrinar en l'horitzó social aquells indrets on l'entrada és barrada, aquells camins obstruïts (...)

El nacionalisme només té una valor històrica quan tendeix a valoritzar els elements humans de la civilització d'un poble. Altrament, dreçant les unes contra les altres, les valors diferents de les col·lectivitats, contribueix, en la guerra, a aquesta vergonyosa abdicació de la consciència universal. (...)

A través el temps, i a través l'història de les nacions, sempre ha estat el poble que ha protegit zelosament les característiques pairals contra les escomeses estrangeres. Perquè el poble, lligat a la terra per les arrels de la necessitat, sent la saba nacional que circula en les seves venes. (...)

I ara que és l'hora de donar les gràcies, és al poble que devem donar-les, reteu homenatge al seu somni de justícia i d'igualtat que el socialisme proclama".³¹²

4.3.2.2 Sobre la situació internacional

El tema més freqüent dels seus articles era la política internacional. El tractà en la majoria dels 96 articles de tema polític que va publicar entre 1928 i 1930. En els seus escrits no parlava gaire de doctrina, de teoria política. El que interessava a Miravittles en molts dels articles polítics era l'aplicació de l'esquema marxista a l'anàlisi de la situació econòmica i política de països concrets. Això el portava a documentar-se, a través de diaris, revistes i llibres, sobre la història i l'actualitat de territoris molt diversos. Xavier Sanahuja, per exemple, un dels companys de Prats de Molló, recordava que a París Miravittles llegia a Marx i a Lenin, i també investigava, per exemple, què passava a la Xina.³¹³ I el seu amic Josep Fontbernat explicà que, a París,

“En *Met* llegia la premsa internacional, i jo confesso que m'hi quedava badant. Comprenia totes les trifulgues dels Balcans; sabia llegir el noms dels

---

³¹² Jaume Miravittles, “El perill de l'unanimitat”, A: *Empordà Federal*, (Figueres) núm.682, (31 de maig de 1930).

³¹³ Xavier Sanahuja, *...I de Prats de Molló a la Generalitat*, (Barcelona: Impremta Industrial, 1932), p.129.

generals xinesos;estic segur que amb les minories nacionals que ell descobria s'hauria pogut fer un país més gran que Europa. (...)

En Miravittles és un home que viu amb el seu temps, i tot el que passa dintre l'esfera, on el temps hi corre i l'espai s'hi estira, li interessa i fins l'apassiona, perquè ho considera tot formant part de la seva vida".³¹⁴

El 1930, en tornar de l'exili parisenc, ho va fer, probablement, "amb un considerable bagatge teòric"³¹⁵, tal com ho va escriure un dels homes de Prats de Molló, Abelard Tona. Un bagatge format, però, més que de teoria marxista, de coneixements d'història, política, geografia, economia...

Atorgava gran importància a les qüestions internacionals, que li interessaven molt, i lamentava que a Catalunya i Espanya hi havia un gran desinterès per aquests temes:

"un problema tan important com el de les aliances amb països estrangers, que arreu del món constitueix una de les pedres de toc de la política nacional, no passa, a casa nostra, d'una polèmica periodística".³¹⁶

L'estat espanyol, deia Miravittles, fa molt temps que ocupa un lloc marginal al món, sempre neutral, sempre al marge de les discussions i de les decisions internacionals, i a ningú preocupa el que hi passi:

"L'Espagne, circonscrite dans un coin de l'Europe, sans aucun rayonnement, éternellement neutre, avec un régime économique à la merci des grandes puissances, ne joue aucun rôle international.

C'est là qu'il faut voir la cause principale du détachement avec lequel le monde discute de ses questions politiques".³¹⁷

Seguint la lògica del seu pensament marxista, Miravittles veia, deia, "els problemes de la política internacional en el seu veritable angle materialista".³¹⁸ És a dir, com a conseqüència visible de fets econòmics. El punt de vista comunista, és clar, presideix tots els comentaris i sovint, al final dels articles, el socialisme és invocat com la solució als principals problemes de la humanitat.

Les seves anàlisis de la situació internacional a finals dels anys vint, vistes des dels inicis del segle XXI, són, en general, força encertades a l'hora de detectar els fets, els perills i de preveure l'evolució futura. Els moviments nacionalistes i anticolonialistes començaven a

---

³¹⁴ Josep Fontbernat, "Jaume Miravittles (a) Met", A: *La Rambla de Catalunya*, núm.34, (11 de novembre de 1930).

³¹⁵ Abelard Tona i Nadalmai, *Memòries d'un nacionalista català*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), p.265.

³¹⁶ Jaume Miravittles, "Carta oberta al Sr. Pere Corominas", A: *L'Opinió* núm.121, (17 d'octubre de 1930).

³¹⁷ Jaume Miravittles, "La dictature de Madrid vaut bien les autres", A: *Le Cri des Peuples* (París), núm.12, (15 d'agost de 1928).

³¹⁸ Jaume Miravittles, "La política internacional", A: *L'Opinió* núm.25, (4 d'agost de 1928).

sotraguejar Àsia, sovint amb enfrontaments interns entre diferents faccions. Miravittles, anticolonialista, escriu a favor de l'exèrcit comunista xinès i contra l'"ambició" Chiang Kai-shek, a qui considera un titella "dels grups financers internacionals".³¹⁹ En el cas de l'Índia, igualment, considera Gandhi com un representant del nacionalisme burgès, despreocupat dels interessos del poble indi.³²⁰ En canvi, comentant unes revoltes contra el domini francès a Indo-xina (actuals Vietnam, Laos i Cambotja), va afirmar, entusiasmat, que el moviment tenia un "caràcter eminentment proletari", que "els leaders de la revolta no demanen (...) l'occidentalització de la colònia, en profit de la burgesia nacional, sinó la *sovietització* del país en favor dels obrers i dels pagesos". I acabava en un to poètic, afirmant que "en el pomell roig de l'Àsia ha florit la rosa Indo-xina".³²¹

La correlació de forces entre les principals potències mundials, deia Miravittles, havia canviat a partir de 1918. El Regne Unit, malgrat que conservava el seu immens imperi colonial, davallava en importància, mentre sorgia un nou gegant, els Estats Units:

"La curva descendent de l'hegemonia anglesa és marcadíssima després de la guerra. L'espectre d'una Alemanya imperialista s'ha esfumat per deixar pas a la terrible realitat d'un imperialisme americà, el més fogós i jovial que recorda la història del món. Anglaterra, davant de tanta força i joventut, abaixa el cap i es mossega els llavis silenciosament".³²²

En altres textos també deixava constància de l'increment del poder tou, del prestigi, dels Estats Units a Europa:

"Hi ha actualment a Europa una mística d'americanisme. La influència prodigiosa que exerceix el cinema, els resultats innegables a què ha arribat la civilització americana, han contribuït a exaltar el seu prestigi fins al punt que mai, a través de l'espai i del temps, una supremacia no havia estat tan unànimement reconeguda".³²³

I, adelantant quines serien les dues grans potències del segle XX, afirmava el 1928 que "la política mundial està, verament, en un *tournant* determinat per la situació material dels E.U.A. i per l'exemple social de la U.R.S.S.". ³²⁴

Sobre la Unió Soviètica, l'únic estat on s'edificava el socialisme, sorprenentment, no en va escriure gaire. Només s'hi va referir esporàdicament i sempre elogiosament, com hem vist al paràgraf anterior. El 1930, per exemple, denunciava les *ingerències* polítiques del

---

³¹⁹ Jaume Miravittles, "Els soviets a la Xina", A: *Treball*, núm.16, (13 de juny de 1930).

³²⁰ Jaume Miravittles, "Al voltant de l'Índia", A: *Treball* núm.17, (21 de juny de 1930).

³²¹ Jaume Miravittles, "La revolta Indo-xinesa", A: *Treball*, núm.18, (28 de juny de 1930).

³²² Jaume Miravittles, "Anglaterra", A: *L'Opinió* núm.61, (13 d'abril de 1929).

³²³ Jaume Miravittles, "L'home de demà", A: *L'Opinió* núm.85, (28 de setembre de 1929).

³²⁴ Jaume Miravittles, "El resultat de les eleccions franceses", A: *L'Opinió* núm.13, (12 de maig de 1928).

Vaticà, i una d'elles era “la intervenció pública del papa contra les *persecucions* religioses a Rússia”³²⁵, un país on, confonent la propaganda de Moscou amb la realitat, afirmava que “la llibertat de cultes hi és establerta”.³²⁶ També va defensar que Moscou reclamés la Bessaràbia, territori que després de la Guerra Mundial i de la Revolució Russa havia passat a Romania, fet que considerava una “usurpació feta a Rússia” que “sobrepassa les lleis més elementals del dret internacional i constitueix un dels perills de guerra més greus d'Europa”.³²⁷ La defensa de la pàtria dels soviets, de la integritat de l'antic imperi rus, doncs, es sobreposava, en aquest cas, al criteri nacionalista, ja que la Bessaràbia estava poblada sobretot per romanesos (moldaus) i ucraïnesos.³²⁸

D'altra banda, Miravittles considerava que el món podia anar a una nova guerra. El perill, en part, derivava del caràcter intrínsec del capitalisme:

“Actualment, en el món, s'albiren possibilitats de guerra, basades damunt de principis pràcticament insolubles en règim capitalista.”³²⁹

També assenyala, però, que les tensions provenen del nou ordre europeu, a causa dels errors i les insuficiències del Tractat de Versalles i la resta de tractats amb que es va tancar la Primera Guerra Mundial. D'aquest nou ordre en va fer un retrat ben precís. El 1930, en un article titulat significativament *L'Europa va a la guerra*, deia que:

“En el complexíssim horitzó polític de la postguerra, l'espectador més superficial s'adona de corrents que cada dia s'accentuen i es defineixen. (...)

És el Tractat de Versalles que prepara les condicions militars i psicològiques de la guerra pròxima. (...) El tractat, amb tota la seva enorme hipocresia històrico-geogràfica, és el gresol on cristal·litza la mentalitat oportunista i fredament cruel de la burgesia victoriosa.

El respecte al Tractat de Versalles és la pedra angular, el suprem comandament de la política exterior de França”.³³⁰

De la situació creada després de la guerra es derivava, doncs, un greu perill de guerra i França n'era la principal responsable. Després de la desmembració de l'Imperi Austro-Hongarès, de les pèrdues territorials i de la revolució que havien afectat Rússia i de les dures

---

³²⁵ Jaume Miravittles, “La ingerència política del Pare Sant”, A: *L'Opinió* núm.108, (18 de juliol de 1930).

³²⁶ Jaume Miravittles, “El laïcisme francès”, A: *L'Opinió* núm.37, (27 d'octubre de 1928).

³²⁷ Jaume Miravittles, “Carta oberta al Sr. Pere Corominas”, A: *L'Opinió* núm.121, (17 d'octubre de 1930).

³²⁸ L'URSS va recuperar aquest territori el 1944. Posteriorment algunes zones del nord i del sud, ocupades principalment per ucraïnesos i romanesos, van incorporar-se a Ucraïna. Amb la resta es va constituir la República Socialista Soviètica de Moldàvia que el 1991, amb la caiguda del sistema comunista, es va independitzar amb el nom de República de Moldàvia.

³²⁹ Jaume Miravittles, “L'acció del reformisme social”, A: *L'Opinió* núm.80, (24 d'agost de 1929).

³³⁰ Jaume Miravittles, “L'Europa va a la guerra”, A: *L'Opinió* núm.103, (13 de juny de 1930).

condicions imposades a Alemanya, França era hegemònica a l'Europa continental i aspirava a consolidar aquesta situació.

En la qüestió de les reparacions de guerra, a pagar per Alemanya i els altres perdedors, comentant les llargues negociacions sobre el quant i el com del pagament, i davant les pressions franceses per cobrar, va acusar a aquest país d'excessiu egoisme:

“És trist de veure aquestes coses. Darrera les frases pomposes *pacificació d'Europa, liquidació generosa del conflicte sangonent*, s'amaguen els més exacerbats egoismes”.³³¹

També acusava a França d'inventar noves possibilitats de conflicte. Aquí es va equivocar, però Hitler encara no havia arribat al poder:

“La repetició de la invasió alemanya no resisteix la crítica més elemental. França té la seguretat garantida, pel costat de l'Est, per molt de temps.

L'actitud de desconfiança que exerceix respecte Alemanya li assegura el manteniment de certes situacions estratègiques: l'ocupació de la Renània i la intangibilitat del tractat de Versalles”.³³²

Si França era la gran beneficiada pels pactes, Alemanya era la perjudicada. Els pactes draconians la danyaven i humiliaven greument i això podia portar greus conseqüències:

“La política alemanya està dominada per dos problemes nacionals importantíssims: l'ocupació del Rhur, el corredor de Dantzig.

Ningú no dubta un moment que l'ocupació de les tropes aliades i l'estatut de la frontera oriental, són de natura a provocar l'orgull legítim de tot país.

L'alliberació d'aquesta vergonya ha constituït la plataforma política d'extrema dreta”.³³³

Sobre Àustria, assenyalà que la gran pèrdua de territoris l'abocava a l'annexió (*Anschluss*) a Alemanya, una idea que tenia molts partidaris, de dreta i d'esquerra, i que també interessava a Alemanya:

“Cal confessar, però, que la que pagà els plats trencats de tot això fou Àustria. (...) Els socialistes austríacs han estat sempre favorables a l'*Anschluss*. (...) La unió amb Alemanya és una qüestió vital. Per Alemanya representa un èxit moral i un començament del seu neo-imperialisme”.³³⁴

Una de les conseqüències dels tractats de la postguerra havia estat l'aparició de nous estats a l'Europa central i oriental. Miravittles considerava que podia ser motiu de futurs

---

³³¹ Jaume Miravittles, “El Comitè dels experts”, A: *L'Opinió* núm.56, (9 de març de 1929).

³³² Jaume Miravittles, “L'acció del reformisme social”, A: *L'Opinió* núm.80, (24 d'agost de 1929).

³³³ Jaume Miravittles, “Alemanya I. Les causes de la desfeta nacionalista”, A: *L'Opinió* núm.17, (9 de juny de 1928).

³³⁴ Jaume Miravittles, “L'*Anschluss*”, A: *L'Opinió* núm.36, (20 d'octubre de 1928).

conflictives.³³⁵ I assenyalava que les noves fronteres responien sobretot a interessos estratègics, reduir la influència del món germànic i aïllar l'URSS:

“El Tractat de Versalles inoculà a mantes nacionalitats europees una malaltia anomenada *elefantiasi*, la qual consisteix en un engrandiment inusitat (...)

Aquesta hipertròfia descomunal ha produït estats com Romania i Iugoslàvia, que han triplicat la seva extensió territorial (...)

Polònia i Txecoslovàquia, que han nascut del no-res i que si bé han arribat a una certa perfecció interior no deixen de constituir, en el camp internacional, elements de desequilibri.

Finlàndia, Estònia, Letònia, Lituània, simples peons al servei d'una causa agressiva inconfessada i incofessable”.³³⁶

“Molt de pressa, però, immediatament després del tractat de Versalles, hom veié que el nou mapa d'Europa, obeïa a necessitats estratègiques, de les quals era absent l'esperit de nació”.

“El tractat de Versalles, en efecte, és la clau de la victòria francesa. (...) La victòria resideix en la nova organització estatal d'Europa, en la nova centralització de nacions”.³³⁷

“L'existència de gairebé tots els estats anomenats *nacionals* de l'Europa central respon, és trist confessar-ho, a les necessitats estratègiques de certs imperialismes.

Només cal donar un cop d'ull al mapa d'Europa per adonar-se que el tractat de Versalles i sobretot el de Saint-Germain, inspirat en el famós principi wilsonià dels drets dels pobles a disposar d'ells mateixos, no ha servit més que per destruir la puixança germànica, allunyant-la dels Balcans i de l'Àsia Menor”.³³⁸

Miravittles tenia raó en considerar que l'aparició de nous estats era més el resultat de les conveniències dels guanyadors de la guerra que una idealista defensa del dret dels pobles a decidir el seu futur. Gairebé sempre, però, les decisions de política internacional s'han pres d'aquesta manera. És a dir, tenint en compte els estrictes interessos de cada país i no els principis genèrics de la justícia. També és cert que moltes nacions continuaven sense estat, que persistien els conflictes fronterers i que els nous estats, com els antics imperis, sovint no eren nacionalment homogenis i, per tant, l'opressió s'hi podia reproduir. I això podia portar a nous conflictes. En aquest sentit, Miravittles va denunciar, per exemple, el manteniment de la

---

³³⁵ Daniel Domingo Montserrat, un altre militant del Partit Comunista Català que també escrivia a *Treball* sobre qüestions internacionals, ho feia amb unes idees semblants: crítiques a l'imperialisme francès i als seus satèl·lits, els nous estats de l'Europa central i oriental, i defensa de l'URSS. Veure l'estudi de David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), p.104-106.

³³⁶ Jaume Miravittles, “L'Europa va a la guerra”, A: *L'Opinió* núm.103, (13 de juny de 1930).

³³⁷ Jaume Miravittles, “Ginebra”, A: *L'Opinió* núm.58, (23 de març de 1929).

³³⁸ Jaume Miravittles, “L'Anschluss”, A: *L'Opinió* núm.36, (20 d'octubre de 1928).

divisió de Macedònia entre grecs, serbis i búlgars.³³⁹ I l'imperialisme de Sèrbia sobre els estats veïns i sobre les altres nacions de Iugoslàvia, com Croàcia.³⁴⁰

Malgrat tot això, no deixa de ser paradoxal que un nacionalista català com ell veiés tan críticament l'aparició de nous estats i l'aplicació del principi d'autodeterminació. Amb tots els condicionants que es vulguin, el dret a l'autodeterminació va fer un pas endavant. Perquè, doncs, no en va fer una crítica més matisada? Probablement perquè no volia anotar cap fet positiu en el compte de la diplomàcia dels països capitalistes. I perquè la recomposició de fronteres va privar la Rússia soviètica de molts territoris que havien format part de l'antic Imperi Rus, que van passar a formar part de Finlàndia, els països bàltics, Polònia, Romania i Turquia. Ja hem vist com reivindicava una Bessaràbia soviètica i no romanesa. Podríem dir que Miravittles sobreposava els plantejaments comunistes, de crítica als governs capitalistes i de defensa de l'URSS, al concepte d'alliberament nacional dels pobles.³⁴¹

En aquest marc de crítica als fruits de la diplomàcia, cal situar els comentaris, sempre negatius, sobre la Societat de Nacions, titllada d'ineficaç i d'inoperant:

“el març de 1923, 28 pagesos macedònics foren executats pels serbis, i que el juliol de 1924, 19 ho foren pels grecs. (...)

El martiri de Macedònia constitueix la vergonya de l'Europa moderna i, ell sol, convenç de l'autoritat que hom pot prestar a la Societat de Nacions”.³⁴²

És cert que, en produir-se una Segona Guerra Mundial, i molts altres conflictes abans, es pot dir que la Societat de Nacions va fracassar. Vist, però, amb perspectiva històrica, també és veritat que va ser el fonament sobre el que es va aixecar més tard l'Organització de les Nacions Unides que, sense ser cap panacea, ha fet força feina.

L'economia sovint formava part de les seves anàlisis. Observà, per exemple, una correlació entre economia i política: en els debats polítics dels països avançats es parla sobretot d'economia, mentre que als més endarrerits es discuteix més sobre les llibertats:

“Per saber el grau de progrés social d'un país és útil l'anàlisi de les qüestions debatudes en els períodes electorals. (...) A França les eleccions han

---

³³⁹ Jaume Miravittles, “Macedonia I. Història del moviment”, A: *L'Opinió* núm.39, (10 de novembre de 1928) i “La Macedònia màrtir”, A: *L'Opinió* núm.40, (17 de novembre de 1928).

³⁴⁰ Jaume Miravittles, “La Sèrbia imperialista”, A: *L'Opinió* núm.52, (9 de febrer de 1929).

³⁴¹ La seva insistència en les crítiques al Tractat de Versalles, amb tota la raó, i en la defensa d'Alemanya, lliguen perfectament amb els interessos de la política exterior soviètica d'aquells anys. L'URSS, que lluitava contra la política d'aïllament (*cordó sanitari*), i Alemanya, que ho feia contra les dures condicions imposades a Versalles, van signar el Tractat de Rapallo (1922), on restablien relacions, es prometien neutralitat en cas de conflicte i s'atorgaven un règim duaner avantatjós. A més, un acord secret permetia als oficials alemanys practicar a l'URSS l'ús de les armes prohibides a Versalles.

³⁴² Jaume Miravittles, “La Macedònia màrtir”, A: *L'Opinió*, núm.40, (17 de novembre de 1928).

estat purament monetàries. A Dinamarca el refús dels crèdits militars ha permès als socialistes una esclatant victòria. (...) Les qüestions de *llibertat de premsa, drets de l'home*, només són operants en països socialment endarrerits, on són necessaris aquests corrents d'higiene política".³⁴³

També es va referir a la possibilitat de fer una unió econòmica europea, entesa com "un replegament defensiu contra la puixança americana", una idea que circulava ja en aquells anys i que li semblava positiva. La considerava, però, inviable, ja que el nacionalisme dels estats i la possibilitat de guerra feien que cada estat volgués conservar la independència econòmica. Només ho creia possible en l'horitzó del socialisme: "Els Estats Units d'Europa només seran una realitat quan l'Home haurà trobat en el Socialisme la pau i la tranquil·litat de l'esperit".³⁴⁴

Un mes després de la caiguda de la borsa de Nova York, a l'octubre de 1929, publicava un article sobre el famós crac en que assenyalava que era la demostració de la vulnerabilitat del sistema capitalista.³⁴⁵ La greu crisi econòmica que aleshores s'iniciava, amb les seves greus conseqüències, li va permetre denunciar el funcionament i les injustícies del capitalisme. Va dedicar una sèrie d'articles monogràfics dedicats a diferents aspectes de la crisi: el pa³⁴⁶, els diamants³⁴⁷, el vi³⁴⁸ i la crisi agrària a l'Europa oriental.³⁴⁹ En tots aquests problemes de l'economia hi veia una tendència del capitalisme a l'autodestrucció:

"El capitalisme, deixat al seu funcionament intrínsec, allibera forces irreductibles i antagòniques les quals caven, d'una manera taciturna i implacable, les bases de l'edifici social".³⁵⁰

El 14 de setembre de 1930 es van celebrar eleccions a Alemanya. El Partit Obrer Nacionalsocialista Alemany (NSDAP) hi va obtenir uns bons resultats, passant del 2,6% al 18,3% dels sufragis i de 12 diputats a 107. El simultani creixement del Partit Comunista Alemany (KPD), que arribà al 14,3% dels vots i a 77 diputats, va dificultar la formació de majories estables al parlament. Miravittles va saludar la nova situació com una oportunitat per a la revolució, com ja hem comentat:

---

³⁴³ Jaume Miravittles, "Les plataformes electorals", A: *L'Opinió*, núm.66, (18 de maig de 1929).

³⁴⁴ Jaume Miravittles, "Els Estats Units d'Europa", A: *L'Opinió*, núm.88, (19 d'octubre de 1929).

³⁴⁵ Jaume Miravittles, "El krack de Nova York", A: *L'Opinió*, núm.95, (7 de desembre de 1929).

³⁴⁶ Jaume Miravittles, "*L'ordre* capitalista", A: *Treball*, núm.24, (9 d'agost de 1930).

³⁴⁷ Jaume Miravittles, "El valor del diamant", A: *Treball*, núm.27, (30 d'agost de 1930).

³⁴⁸ Jaume Miravittles, "La crisi del vi", A: *Treball*, núm.28, (6 de setembre de 1930).

³⁴⁹ Jaume Miravittles, "La crisi agrària a l'Europa oriental", A: *Treball*, núm.32, (4 d'octubre de 1930); "La crisi agrària a l'Europa oriental", A: *Treball*, núm.34, (18 d'octubre de 1930); "La crisi agrària a l'Europa oriental", A: *Treball*, núm.36, (1 de novembre de 1930).

³⁵⁰ Jaume Miravittles, "*L'ordre* capitalista", A: *Treball*, núm.24, (9 d'agost de 1930).

“La situació actual és perillosíssima. (...) És en aquestes condicions de crisi de règim, que es posa el problema de la revolució”.³⁵¹

Aviat es va adonar, però, de la rellevància que podia tenir l'important representació assolida pel partit de Hitler i del perill que el nazisme arribés al poder. I va escriure uns quants articles sobre aquest perill, no només a Alemanya, sinó també a altres estats europeus. Abans d'un mes d'aquell resultat electoral, en un article titulat *Hitler*, va dir:

“Hitler ha obtingut 6.000.000 de vots i 107 diputats. L'antic pintor de parets disposa actualment de l'esdevenidor polític d'Europa... (...)

Hitler, però, ha sabut parlar als alemanys, poble eminentment místic, un llenguatge adequat. (...)

El tema fonamental de la doctrina d'Hitler és la divisió de la raça blanca en dues grans aglomeracions: els *arians* i els semites. (...)

Aquesta monstruosa demagògia explica l'èxit electoral. (...)

Des de la nostra tribuna obrera, hem de proclamar Hitler enemic públic”.³⁵²

La seva anàlisi dels feixismes es fonamentava en que aquests moviments eren “l'ofensiva antiparlamentària del capitalisme”.³⁵³ En conseqüència, les propostes nazis d'un estat molt intervencionista en l'economia, amb un programa semblant, en alguns aspectes, al dels partits d'esquerra, només eren una apariència, ja que, en realitat, el partit nazi estava subvencionats per destacats burgesos:

“En el terreny de la política immediata, Hitler es declara antimarxista, partidari de la propietat privada. Preconitza, però, l'expropiació dels grans terratinents i el repartiment de les propietats agrícoles. (...) Es declara partidari d'estatitzar la banca, els transports i les indústries d'interès nacional. (Aquest capítol és per fer la competència a la social-democràcia. Molts obrers s'ho han pres seriosament.) Hitler, per venir en ajuda de la petita burgesia comercial, demana la *municipalització* dels grans magatzems de venda. (...)

Hitler, en la seva formidable campanya de propaganda, ha estat subvencionat per Hugenberg, antic director de la casa Krupp i per una llista interminable de grans industrials de la Ruhr. És a dir, ha estat subvencionat pels homes contra els quals Hitler combat, en aparença. El procediment ja fou emprat per Mussolini”.³⁵⁴

Entén que els moviments feixistes arriben a ser importants perquè reben el suport de la burgesia en un moment de crisi del parlamentarisme i de fort pes electoral de l'esquerra:

---

³⁵¹ Jaume Miravittles, “Al voltant de les eleccions alemanyes”, A: *Treball*, núm.31, (27 de setembre de 1930).

³⁵² Jaume Miravittles, “Hitler”, A: *L'Opinió*, núm.120, (10 d'octubre de 1930).

³⁵³ Jaume Miravittles, “Pilsudski-Manerheim-Karageorgevit-Albiñana?”, A: *Treball*, núm.35, (25 d'octubre de 1930).

³⁵⁴ Jaume Miravittles, “Hitler”, A: *L'Opinió*, núm.120, (10 d'octubre de 1930).

“Tots aquests moviments han començat en un moment de crisi política i constitucional. A Itàlia, la feblesa dels Governos liberals de la post-guerra i la fallida de la *revolució sindicalista* prepararen el camí.

A Àustria, la importància parlamentària del socialisme, constitueix un element de desequilibri polític contra el qual la burgesia vol operar”.³⁵⁵

I afegia que els partits socialistes eren ineficaços per frenar els feixismes, ja que hi oposaven una resistència feble, legalista... En el cas d'Àustria, deia que davant el perill del feixisme, “la social-democràcia oposarà una barricada... de raonaments!”.³⁵⁶

Aquests partits socialdemòcrates tenien, fins i tot, part de culpa del sorgiment dels feixismes, ja que amb la seva activitat enutjaven a la burgesia:

“la social-democràcia, la qual, d'un costat, impossibilita el funcionament normal del sistema burgès sense aportar, de l'altra, un procediment viable de governament”.³⁵⁷

“el seu academicisme pretencios i suficient irrita el capitalisme. (...) Aquesta irritació parlamentària ha donat, fins ara, Hitler; (...) El mateix fenomen s'ha produït a Polònia, Finlàndia, Sèrbia”.³⁵⁸

Per ell, només la revolució comunista pot aturar el feixisme: “Només hi ha la classe obrera, organitzada en els sindicats i en el seu partit de classe, que pot oposar-se al feixisme, implantant un sistema socialista de governament”.³⁵⁹

---

³⁵⁵ Jaume Miravittles, “Mussolini-Hitler-Pabst. Albiñana?”, A: *Treball*, núm.33, (11 d'octubre de 1930).

³⁵⁶ Jaume Miravittles, “Mussolini-Hitler-Pabst. Albiñana?”, A: *Treball*, núm.33, (11 d'octubre de 1930).

³⁵⁷ Jaume Miravittles, “Mussolini-Hitler-Pabst. Albiñana?”, A: *Treball*, núm.33, (11 d'octubre de 1930).

³⁵⁸ Jaume Miravittles, “Pilsudski-Manerheim-Karageorgevit-Albiñana?”, A: *Treball*, núm.35, (25 d'octubre de 1930).

³⁵⁹ Jaume Miravittles, “Mussolini-Hitler-Pabst. Albiñana?”, A: *Treball*, núm.33, (11 d'octubre de 1930).

5. ANYS DE MILITÀNCIA COMUNISTA, 1930-1934

“Espanya ha de fer una revolució les línies generals de la qual han d’estar inspirades en la revolució francesa. (...)

I què ha de fer aquesta revolució? Ha de resoldre radicalment les consignes de la revolució democràtica.

Primer. Destruir tot l’aparell feudal.

Segon. Resoldre el problema agrari, repartint sense indemnització als propietaris, la terra als pagesos.

Tercer. Destruir l’Església en tant que puixança material i moral.

Quart. Alliberar les nacionalitats.

Cinquè. Emancipar la dona”

Jaume Miravittles, *Perquè sóc comunista*, (1932), p.18.

5.1 El retorn... a la presó, 1930-1931

5.1.1 La solidaritat dels figuerencs. El mite Met

A finals de gener de 1930 Miguel Primo de Rivera va dimitir. Es va constituir un nou govern encapçalat pel general Dámaso Berenguer amb la missió de recuperar la legalitat constitucional que havia estat suprimida el 1923. Aquesta reculada en el temps no va ser gens fàcil, la Dictadura havia desgastat el vell aparell polític de la Restauració.¹ El govern Berenguer, de transició, va anar obrint l'aixeta de les llibertats polítiques, però ho va fer amb lentitud i retorns periòdics a la repressió, de manera que l'ampliació de les llibertats no servia per a consolidar la monarquia d'Alfons XIII, sinó per a mostrar la seva incompatibilitat amb un veritable sistema democràtic i amb una autonomia per a Catalunya. Per tant, el procés anava enfortint l'oposició, tots aquells que havien patit la Dictadura, el republicanisme, el catalanisme, l'obrerisme, i augmentava el nombre dels que reivindicaven un règim republicà. El 6 de febrer es va aprovar un indult polític, però en quedaven fora els condemnats per atemptar contra la *unidad de la patria*, com els presos i exiliats dels casos Garraf i Prats de Molló, i també els sindicalistes. L'exiliat Francesc Macià, per exemple, home símbol de la lluita contra Primo de Rivera, no podia tornar.

El 7 de febrer es va produir un fet que va traspalsar els exiliats catalans de París i que va tenir força ressò en el món del catalanisme d'esquerres: la mort de Martí Vilanova. L'íntim amic de Miravittles tenia trenta-tres anys quan una congestió pulmonar se'l va emportar, just quan s'albiraven possibilitats de tornar a casa. Deixa vídua i un fill de dos anys. El 15 de febrer de 1930 va ser enterrat al cementiri civil de Figueres.² Havia estat un dels primers a agermanar el catalanisme amb el comunisme. Malgrat ser un dels més actius col·laboradors de Francesc Macià, a París i a Prats de Molló, mantingué les seves idees marxistes, que defensà, per exemple, davant Joan Peiró, participant en la polèmica entre anarquisme i comunisme de 1928.³

Caiguda la Dictadura, la vida política es reprenia amb força. La primavera de 1930 els casinos i centres polítics clausurats s'obren, la Confederació Nacional del Treball, el principal sindicat català, es reorganitza, reapareixen publicacions (com *L'Opinió*, el maig, i *Solidaridad*

---

¹ Sobre aquesta etapa de transició de 1930-1931, veure Anna Sallés, *Quan Catalunya era d'Esquerra*, (Barcelona: Edicions 62, 1986), p.13-76; Joan Crexell, *El complot de Garraf*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988), p.159-165;

² *La Publicitat*, (11 de febrer de 1930).

³ Martí Vilanova, "Opinem", a *L'Opinió*, núm.23, (21 de juliol de 1928); Albert Balcells, *La polèmica del 1928 entorn de l'anarquisme a Catalunya*, (Barcelona: Nova Terra, 1973).

Obrera, el setembre) i en surten de noves (com *La Rambla*, el febrer), es fan mítings i actes públics i les forces polítiques pensen en reorganitzacions i pactes. De moment, però, el clam principal és el de l'amnistia general per a presos i exiliats: es recullen signatures, es redacten manifestos, s'envien targetes postals al govern. El setmanari *La Rambla*, on col·labora Miravittles, pren part activa en aquesta lluita. El 2 d'abril el rei va haver de signar un decret d'indult per als presos del complot de Garraf, però aviat es va veure que alguns presos d'aquests cas tampoc podrien sortir, perquè tenien altres condemnes, altres havien de fer el servei militar... Doncs va continuar la campanya pro amnistia total. El 14 d'abril el rei va signar el decret d'amnistia i aquell mes d'abril van ser alliberats tots els presos del cas Garraf.

Un cop es va saber el decret d'indult pel cas de Garraf, a l'Empordà va haver-hi mostres de solidaritat amb Jaume Miravittles, ja que el decret d'amnistia no afectava els no sentenciats per trobar-se en situació de rebel·lia. Ramon Noguer i Comet, republicà i catalanista, que el 1921 havia estat escollit diputat provincial per Figueres, envià un telefonema al president del govern demanant la “ampliación indulto condenados causa Garraf a favor Jaime Miravittles, joven ingeniero figuerense”.⁴ Els jugadors de futbol del Palafrugell van afegir-se a la petició.⁵ El pare de Miravittles, Joan, va enviar una carta al president del Palafrugell F.C. agraint aquesta iniciativa.⁶

La lluita pel retorn de Macià, com a home símbol, i dels altres exiliats, va haver de continuar.⁷ El 22 de juny la Unió Esportiva Figueres, l'equip de Miravittles, va jugar un partit de futbol “en homenatge i profit dels presos i exilats”.⁸ Les seves nombroses col·laboracions periodístiques i les aparicions a la premsa en aquesta campanya pro amnistia van donar a Miravittles una petita popularitat. N'és una mostra el fet que va treure algun vot en unes imaginàries eleccions a diputats que va organitzar el setmanari *Mirador* el juny.⁹

Mentrestant ell, a París, dubtava si tornar o no i passava problemes econòmics. Potser va ser a finals de maig va escriure a Francesc Macià demanant-li diners. Li explicava que havia muntat una empresa d'electricitat amb un crèdit de 10.000 francs que el seu pare li havia obert, que en dimitir Primo de Rivera, “suposant que aviat podria tornar a Catalunya”,

---

⁴ *Empordà Federal* (Figueres), núm. 674, (6 d'abril de 1930). El setmanari figuerenc cita la informació publicada a *La Nau* el 3 d'abril i s'afegeix a la demanda. La iniciativa de Noguer va sortir també al diari *El Matí* del 4 d'abril.

⁵ *Empordà Federal* (Figueres), núm.676, (19 d'abril de 1930).

⁶ *Empordà Federal* (Figueres), núm.677, (26 d'abril de 1930).

⁷ “La tornada de Macià”, a: *L'Opinió*, núm.97, (2 de maig de 1930); “El cas Macià”, a: *L'Opinió*, núm. 101, (30 de maig de 1930); Francesc Madrid, “Els catalans en l'exili”, a: *La Rambla de Catalunya*, núm.10, (2 de juny de 1930).

⁸ *Empordà Federal* (Figueres), núm.685, (21 de juny de 1930)

⁹ *La Rambla de Catalunya*, núm 14, (30 de juny de 1930).

va passar tota la clientela d'arquitectes a un amic, amb la condició que, aquell, de mica en mica li pagaria la inversió inicial realitzada. I es trobava que no podia anar a Espanya ni tenia feina. A casa tampoc podia demanar diners, ja que havien hagut de pagar una multa seva de 6.000 pessetes.¹⁰ Demanava 600 francs a Macià, que aquest li va enviar.

Aquell estiu no va tornar a Catalunya, però s'hi va acostar. El seu amic Joan Castanyer, pintor, escriptor i cineasta, s'estava a Saint-Tropez, a la Costa Brava francesa, juntament amb el pintor Pancho Cossío. Castanyer va buscar una pensió per a ell i Ginette i l'estiu de 1930 el van passar a Saint-Tropez. Des d'allà continuava les seves col·laboracions periodístiques i va escriure el llibre *Contra la cultura burgesa*, que es va publicar el 1931. Als seus textos Autobiogràfics inèdits recorda aquesta època idíl·licament, alhora que defineix el seu estil de vida ideal:

“Foren uns mesos deliciosos viscuts en la il·lusió del retorn, l'amistat de Castanyer i Cossío, la companyia de Jeanette¹¹ i el paisatge –aleshores íntim i estimulant- de Saint-Tropez. (...)”

Aquesta relació, on es barreja la sensualitat, el periodisme, l'escriptura d'un llibre, la lectura de dos o tres volums setmanals, una abundant correspondència política amb els amics de França i de Catalunya, discussions apassionades amb Cossío, intensa natació diària i degustació de les delícies culinàries de Castanyer, han estat típiques de la meua *forma de vida* durant un període de temps que va dels 18 anys als 60”.¹²

Des de Saint-Tropez va tornar a escriure a Macià per demanar-li 400 francs més, que va rebre, i per anunciar-li les seves intencions de tornar a Catalunya: “Ha arribat el meu torn. *Foto el camp* a primers de setembre”(sic). Però no les tenia totes: “Jo sóc *profugo*. No creu que això pot perjudicar-me?”. Però no perdia el bon humor. Acabava dient: “Esperant veure'l ben aviat a Barcelona, en altre lloc que a la Presó Model...”¹³ De fet, tenia una situació legal força complicada: el 1925 havia fugit sense complir l'empresonament per la qüestió dels manifestos de Macià, després s'hi afegiren els complots de Garraf i Prats de Molló. A més, tenia pendent de fer el servei militar.

A la seva mare, Sara, no li feia gens de gràcia que hagués triat una noia francesa i molt menys que hi visqués *amistançat*. Josep Fontbernat, l'amic de Miravittles, també es va casar amb una francesa. Marie Lou, la seva filla, assenyala que entre les famílies catalanes “les

¹⁰ ANC. Fons Francesc Macià. 06.02.342. Carta de Jaume Miravittles a Francesc Macià, sense data.

¹¹ Malgrat que ell s'hi refereixi amb aquest nom, ella signava Ginette.

¹² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.98.

¹³ Universitat de Barcelona. Pavelló de la República. Fons Personal Francesc Macià. 1-A Correspondència diversa.

franceses tenien molta mala fama”.¹⁴ Sara “havia somniat una cosa molt diferent: un casament, amb tota la pompa, amb la filla d’una família catalana”. La seva mare va moure tots els fils possibles per a que “pogués tornar, *tot sol*, sense la seva *querida*”.¹⁵ Per accelerar el retorn es va refiar dels advocats i va donar al seu fill, segons pensava aquest molt més tard, “notícies excessivament optimistes. Tot s’havia arreglat (...) podia tornar a Espanya amb la garantia de que no passaria res”. Ginette, en canvi, no ho veia tan clar i li demanava que esperés més.¹⁶ La situació era molt confusa. Ventura Gassol i altres companys de Prats de Molló havien tornat i no els havia passat res. En canvi Macià va entrar el 25 de setembre i l’endemà va ser conduït a la frontera i expulsat.

Finalment, a primers de novembre, es va decidir a tornar. La seva mare havia arreglat els papers. Entraria sol i després ja avisaria Ginette quan tingués la situació legalitzada. Ella va tornar a París i ell es va dirigir a Perpinyà. Allà l’esperava la mare.¹⁷ Després de presentar-se al Consolat espanyol a Perpinyà, va entrar a Espanya, el dimarts 4 de novembre de 1930, i es va presentar al comissari de policia de Portbou. Aquest, però, el va fer detenir i conduir a la presó cel·lular de Figueres.¹⁸ El dia 5 el diari *La Publicitat* ja portava la notícia i els dies següents altres publicacions de Barcelona també: *L’Opinió*, *La Rambla de Catalunya*, *Treball*. A Figueres l’empresonament va causar una gran commoció. Gairebé totes les publicacions locals, de diferents matisos ideològics, se’n van fer ressò i van demanar el seu alliberament: *Libertad*, *La Veu de L’Empordà*, *Empordà Federal* i *La Galeria*. A la presó estava ben tractat. Aviat va a començar a rebre moltes visites i regals. Un conegut seu en donava aquesta impressió:

“Cada dia, a cada hora, En Met ha d’estar en el locutori. Crec que totes les persones de Figueres li han tocat el dit xic de la mà dreta. El poble, el seu poble, l’ha homenatjat. A la presó està ben vist per tothom, no li falta res. Li porten llibres, pa espiritual; li porten flors, belles recordances; les dones li deixen l’encís de les seves gràcies, els homes li fan ofrena de sincera amistat”.¹⁹

Un altre testimoni deia que:

---

¹⁴ Entrevista a Marie Lou Fontbernat Hilaire, 29 de juliol de 2003.

¹⁵ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.14.

¹⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p. 98-99.

¹⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.99 i Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.14-15.

¹⁸ *El Diluvio*, (25 de gener de 1931).

¹⁹ Màrius Sutram, “En Jaume Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.706, (15 de novembre de 1930).

“Durant aquests dies la desfilada per la presó ha constituït un veritable romiatge ciutadà. Mig Figueres, en els seus diversos matisos i estaments, ha passat davant les reixes per tal de donar la benvinguda al jove i ferm exiliat”.²⁰

Una delegació del setmanari *L'Opinió* també el va anar a veure, acompanyada de Ventura Gassol.²¹ La impressió inicial dels comentaris periodístics era que Miravittles havia entrat a Espanya per “acollir-se a l'indult i complir amb el servei militar”²² i que només es tractava, doncs, d'esperar que la burocràcia judicial fes els tràmits, que es preveien ràpids, i que aviat seria al carrer. Per a *L'Opinió*, però, la seva entrada a Espanya havia estat imprudent, “sense prendre aquell mínim de mesures que li calien prendre per a poder entrar”.²³ Als seus textos autobiogràfics també considerà que, pressionat per la seva mare, havia tornat massa aviat.²⁴ El cas és que passaven les setmanes i, de sortir de la presó, res. Les notícies eren confuses i pessimistes. Havia marxat en edat militar, el consideraven un pròfug i “es parlava d'enviar-me a l'Àfrica per un període de tres anys”. Miravittles escrivia a la seva companya Ginette, que s'estava a L'Havre, a la costa atlàntica francesa, amb la seva mare, però no li havia explicat la possibilitat d'aquest trasllat. El rumor, però, li devia arribar i ella, sense avisar, es va presentar a Figueres. La seva arribada va causar un conflicte familiar i un cert escàndol ciutadà:

“Era la primera dona sense mitges que havien vist a Figueres i la primera també que fumava al carrer. Tothom deia que era la meva *querida* (...) Havia vingut sola de França sense visitar els meus pares, perquè temia, amb raó, ésser rebutjada. Vivia sola a l'hotel (...) La gent la seguia a certa distància i alguns joves li adreçaven paraules insultants. Els meus pares, especialment la meva mare, estaven furiosos. Ella m'havia arrencat *d'aquella dona* fins a risc de comprometre la meva llibertat i ara *aquella dona*, desafiant totes les regles del joc, venia a Figueres i em visitava a la presó (...) Molts figuerencs compartien l'opinió de la meva mare i es creà al voltant de Jeannette una atmosfera espessa i amenaçadora”.²⁵

“Quan ella venia a veure'm a la presó, la seguien una multitud de persones, insultant-la i tirant-li mistos encesos a les cames nues”.²⁶

---

²⁰ E.F., “Jaume Miravittles continua a la presó de Figueres”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.33, (10 de novembre de 1930).

²¹ *L'Opinió*, núm.128, (5 de desembre de 1930).

²² *La Veu de l'Empordà* (Figueres), núm.1361, (8 de novembre de 1930).

²³ *L'Opinió*, núm.125, (14 de novembre de 1930).

²⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.98-99.

²⁵ Recordem que en aquests textos anomena *Jeannette* a Ginette, AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.100-103. En aquell temps, per a la moral catòlica, el fet de portar mitges o no devia ser molt important. Als anys cinquanta el capellà de Cadaqués encara controlava, a l'entrada de l'església, si les senyores en portaven o no, segons va escriure Rosa Regàs a “Beautiful Costa Brava”, A: *Magazine. La Vanguardia*, (11 de desembre de 2005), p. 60.

²⁶ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 15).

Davant d'aquest mal ambient, i com que el seu procés anava per llarg, Miravittles va poder convèncer a Ginette de que tornés a L'Havre.²⁷

El cas Miravittles va tenir també el seu paper en les picabaralles que, en aquests mesos finals de la monarquia, van enfrontar els republicans figuerencs. A Figueres hi havia dos centres republicans. El més fort era la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, catalanista, que s'havia creat el maig de 1930, en la línia del que havia estat la Unió Federal Nacionalista Republicana. Alguns republicans federals no van voler ingressar en aquesta Federació i, units amb els militants del Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux, van crear el Centre Federal-Radical.²⁸ Quan Miravittles portava gairebé un mes a la presó, des de sectors propers a aquest Centre es va iniciar una campanya per la seva llibertat i contra la *passivitat* de l'Ajuntament de Figueres, on alguns dels homes de la Federació Socialista, l'opció republicana rival, eren regidors. El 3 de desembre el setmanari *La Galeria*, de caire comercial i informatiu, llençava una campanya "Per alliberar a Jaume Miravittles. Davant la passivitat de l'actual Ajuntament de R.O. i l'inesperat indiferentisme de certs titulats prohoms republicans i socialistes". La campanya consistia en enviar targes postals al governador civil de la província demanant l'alliberament mentre es tramitava el seu expedient judicial. Aquest missatge s'acompanyava d'unes dotzenes de signatures, entre elles les de força destacats membres del Centre Federal-Radical. Al local d'aquest Centre, a més, es podien recollir postals gratuïtament.²⁹ Pocs dies després el setmanari *Libertad*, que era *órgano del Partido Republicano Federal y del Radical*, publicava, a primera pàgina, una nota de quatre estudiants que havien decidit participar en la campanya de les postals però havien desistit davant de les mostres d'oposició que havien rebut. Algú els havia dit que la campanya podia ser contraproductiu i ells "viendo que con ello se trata de hacer una campanya partidista y personalista, nos vemos en la precisión, lamentándolo en el alma, de desistir de nuestros más fervientes deseos".³⁰ Una nota de la redacció de *Libertad* denunciava els "contubernios de ciertos individuos que nunca sintieron la pureza del ideal (...) ciertos reptiles que, bajo la capa de Santones, esparcen la hiel por doquier", i demanava a la gent que continués enviant les

---

²⁷ En un altre lloc diu que "fou expulsada per les autoritats espanyoles, acusada d'escàndol públic", Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 15).

²⁸ Sobre la vida política durant la Segona República, veure: Josep Maria Bernils Mach, "Episodis de la II República a Figueres", A: *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (Figueres), vol.14, 1979-1980; Jaume Santaló (coord.), *Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*, (Figueres: Museu de l'Empordà, 1999).

²⁹ *La Galeria* (Figueres), núm.52, (3 de desembre de 1930).

³⁰ Aquesta mateixa nota es va publicar també a *Nuevo Figueras* (Figueres), núm.956, (6 de desembre de 1930).

postals.³¹ *Empordà Federal*, el portaveu de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, on col·laborava Miravittles, va publicar una nota d'ell mateix on deia:

“em trobo amb la impossibilitat d'acceptar una campanya iniciada per un titulat setmanari de Figueres, qual campanya és totalment aliena a tot sentiment altruista (...) Prego a tots els que desitgin la meua alliberació, que col·laborin fermament a les iniciatives d'*Empordà Federal*, les úniques autoritzades per mi. Jaume Miravittles”.

La redacció del setmanari manifestava, en el mateix número, que fins aquell moment no havien organitzat cap mobilització a requeriment dels pares del pres, però que a partir d'aquell moment ja s'hauria de fer:

“*Empordà Federal*, a prec de la família d'En *Met Miravittles* havia sostingut fins avui la conducta que semblava més favorable als seus interessos (...) Després de les paraules clares i definitives del nostre volgut *Met* anem a emprendre una campanya avui ja necessària per tal que les autoritats (...) sàpiguen la voluntat i el desig de Figueres i de l'Empordà sencer que és demanar Justícia, que en aquest cas vol dir Llibertat pel nostre germà”.³²

El 8 de desembre es va celebrar una assemblea de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, amb representants de moltes poblacions de la comarca, que acordà enviar un telegrama al govern espanyol demanant, entre altres coses, la l'amnistia per a Miravittles.³³ *Empordà Federal* anunciava que estava fent gestions al respecte, sense fer gaire soroll, i es mostrava optimista: “les circumstàncies imposen la major discreció esperant poder assabentar el públic la propera llibertat de l'estimat Miravittles”.³⁴ Ell, mentrestant, a la presó, continuava rebent visites i regals. Pels volts de Nadal li portaven dolços i vi. Un grup de socis de la Unió Esportiva Figueres i un altre de la Federació Republicana Socialista li van enviar paneres amb laminadures.³⁵

A primers del nou any 1931, veient que les gestions fetes fins al moment no havien resolt res, la seva família i els republicans propers a la Federació Republicana van decidir encetar una campanya ciutadana pel seu alliberament. Tant el seu pare Joan com l'oncle Jaume, més ficat en política, formaven part de la Federació. Un grup de republicans amics de la família va llançar un manifest convidant als figuerencs a signar-lo. Anava encapçalat pel seu oncle Jaume Miravittles, que al cap de pocs mesos seria regidor municipal, seguit pel

---

³¹ *Libertad* (Figueres), núm. 663, (6 de desembre de 1930).

³² *Empordà Federal* (Figueres), núm.709, (6 de desembre de 1930). Tot això, lògicament, va ser contestat per *La Galeria*, que manifestà que la campanya de les postals no obeïa a cap interès polític, *La Galeria* (Figueres), núm.53, (10 de desembre de 1930).

³³ *Empordà Federal* (Figueres), núm.710, (13 de desembre de 1930).

³⁴ *Empordà Federal* (Figueres), núm.710, (13 de desembre de 1930).

³⁵ *Empordà Federal* (Figueres), núm. 712, (27 de desembre de 1930).

notari Salvador Dalí Cusí, pare del seu amic Salvador, pel llibreter Ramon Canet i per Pere Burgell, Jacint Bosch, Jaume Segalà, Josep Esparrà, Joan Carreras, Joan Salleras Cros i Joan Coma. El text deia:

“A fi de donar més eficàcia a les gestions que s’han vingut portant a terme per a obtenir l’alliberament del nostre conciudadà Jaume Miravittles –de conformitat amb la seva família- s’ha acordat adreçar al senyor President del Consell de Ministres, una petició amb les signatures del poble de Figueres, les fulles de la qual estan a disposició del públic fins el proper dilluns dia 19 del corrent. Esperem que tota la ciutat digne farà honor al seu civisme signant prollibertat de Jaume Miravittles”.³⁶

El manifest es va publicar el 17 de gener a la premsa de Figueres: *Libertad*, *La Veu de l’Empordà*, *Nuevo Figueras* i probablement també a *Empordà Federal*. *La Galeria*, que havia sortit tres dies abans, havia publicat una crida de la redacció a signar a favor de Miravittles, com van fer també la majoria dels altres periòdics, a part de publicar el manifest. *La Veu de l’Empordà*, el portaveu catòlic, afegia, a més, que “a la nostra Redacció es troben a la disposició del públic llistes per a signar a tal objecte fins l’esmentat dia 19”.³⁷

A Figueres, doncs, es va assolir un consens pràcticament unànime en demanar la seva llibertat i, com afirmava el diari republicà barceloní *El Diluvio*, “las listas a propósito para las firmas se van llenando rápidamente”.³⁸ En pocs dies es van recollir “prop de 4.000 signatures”³⁹ d’homes i dones, que són moltes si pensem que la ciutat el 1930 només tenia 15.041 habitants. La majoria de les entitats de Figueres també van estampar la seva signatura: Liceu Figuerenc, Casino Menestral, Orfeó Germanor, Societat Coral Erato, Unió Gremial, Foment de la Sardana, Cambra Agrícola de l’Empordà, Societat d’Educació Física, Ciutadana i Pre-militar, Unió Esportiva Figueres, Gremi de Cansaladers, Societat de Mestres Sastres, Gremi de Lleters, Societats de Socors Mutus *La Figuerense*, *La Obrera* i *La Filantròpica*, Gremi de Barbers, Societat de Patrons Fusters, Gremi de Carnissers, Gremi de Magatzemistes de Vins, *Empordà Federal*, *La Veu de l’Empordà*, *Libertad*, Federació Republicana Socialista de l’Empordà, Atenea, Velo Club, Centre d’Excursions i Esports, etc.⁴⁰

Les signatures es van entregar a Eugeni Duch Salvat, advocat republicà català, resident a Madrid, “el qual entregarà personalment al general Berenguer la petició de Figueres”.⁴¹ Duch escrivia cròniques per a *El Diluvio*, diari republicà de Barcelona que a

³⁶ *Libertad* (Figueres), núm.666, (17 de gener de 1931).

³⁷ *La Veu de l’Empordà* (Figueres), núm.1371, (17 de gener de 1931).

³⁸ *El Diluvio*, (16 de gener de 1931).

³⁹ *Empordà Federal* (Figueres), núm.716, (24 de gener de 1931).

⁴⁰ *El Diluvio*, (25 de gener de 1931).

⁴¹ “Pro-Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.716, (24 de gener de 1931).

partir d'aquest moment es va implicar força en la campanya. El dia 23 de gener aquest periodista va anar a Figueres per fer un reportatge polític per a *El Diluvio* i recollir les signatures a favor de Miravittles. Va trobar-se amb alguns dels més destacats republicans, com Josep Puig Pujades, Marià Pujulà, que aviat seria el nou alcalde de Figueres, Ramon Canet i Alexandre Deulofeu, i va anar també a la presó a saludar a Jaume Miravittles.⁴²

El 22 de gener s'havia constituït la Joventut Nacionalista Republicana de l'Empordà, secció de la Federació Republicana Socialista. El primer acord que va prendre aquesta entitat, que presidia Alexandre Deulofeu, és enviar un telegrama al President del consell de ministres d'Espanya demanant l'aplicació de l'amnistia a Jaume Miravittles.⁴³ El 24 de gener l'alcalde de Figueres, Fèlix Jaume Gelart, acompanyat de l'ex-ministre de la Lliga Regionalista Joan Ventosa i Calvell, va entrevistar-se amb el Capità General de Catalunya, general Ignasi Maria Despujol, per expressar-li el desig del poble de Figueres de l'alliberament de Miravittles.⁴⁴ A finals de gener, davant la important mobilització del poble de Figueres, el general va enviar als mitjans informatius una nota explicativa de perquè Miravittles seguia a la presó de Figueres:

“Para desvanecer la errónea interpretación que algunas personas han dado al caso de Jaime Miravittles, (...) se hace público que se trata de un condenado a prisión correccional la qual no cumplió en su tiempo por haberse fugado al extranjero estando en libertad bajo fianza. Como no le alcanza indulto alguno de los pasados por no hallarse en los plazos ni condiciones requeridos, debe continuar, de momento, en su situación, lo que no le produce prejuicio especial por servirle de abono en su día para la condena que tiene pendiente”.⁴⁵

És a dir, que estava complint els 6 mesos de presó que li havia imposat el consell de guerra a que fou sotmès el 1925 per haver-li trobat un manifest de Francesc Macià, i que, en fugir a França, no havia complert. Les activitats a favor de Miravittles, però, no es van aturar. El diari *El Diluvio* va publicar aquells dies una sèrie d'escrits donant raons per a saltar-se els reglaments i concedir-li l'amnistia: la seva joventut, el fet que la condemna fos per repartir propaganda, per humanitarisme, per les signatures del poble de Figueres, etc.⁴⁶ El republicà nacionalista Ramon Noguer i Comet, ex-diputat provincial per Figueres, va redactar una

---

⁴² E. Duch Salvat, “Crónicas de viaje. De la Puerta del Sol al parque de Figueras”, A: *El Diluvio*, (25 de gener de 1931).

⁴³ “Constitució de la Joventut Nacionalista Republicana de l'Empordà”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm. 716, (24 de gener de 1931).

⁴⁴ “Pro amnistia Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm. 717, (31 de gener de 1931).

⁴⁵ *El Diluvio*, (31 de gener de 1931).

⁴⁶ “Razones que aconsejan un indulto”, A: *El Diluvio*, (1 de febrer de 1931); “Aclarando la nota de Capitania”, A: *El Diluvio*, (3 de febrer de 1931); “Por el indulto de Jaime Miravittles”, A: *El Diluvio*, (7 de febrer de 1931); “La situación de Jaime Miravittles”, A: *El Diluvio*, (12 de febrer de 1931).

instància en el mateix sentit.⁴⁷ Eugeni Duch, l'advocat i periodista, va sortir el dia 8 de febrer cap a Madrid amb la sol·licitud d'amnistia i les signatures dels figuerencs. Les va entregar al general Berenguer, pocs dies abans que el 14 de febrer aquest dimitís com a cap del govern.⁴⁸

El dia 24 Duch Salvat, per intentar accelerar la tramitació, també va visitar el general José Santamaría, assessor del Ministeri de l'Exèrcit.⁴⁹

El dimarts 17 de febrer es va saber a Figueres que Miravittles seria traslladat, l'endemà, a la presó Model de Barcelona per acabar de complir la condemna. Molta gent va anar a la presó a acomiadar-lo. De la Federació Republicana Socialista hi van acudir més de cent persones.⁵⁰ El dia 18, a les sis del matí, conduït per una parella de la Guàrdia Civil, va agafar el tren cap a Barcelona. La seva mare va pujar al mateix tren, però els guàrdies no li van deixar parlar amb el seu fill i l'obligaren a seure a un mínim de sis metres de distància.⁵¹

A la presó Model de Barcelona el règim penitenciari era "infinítament més penós" que a la presó de Figueres.⁵² S'hi va trobar, arrel de la repressió posterior a la insurrecció republicana de Jaca, nombrosos presos polítics amb qui conspirar i fer-la petar, com els comunistes Joaquím Maurín, Andreu Nin i Narcís Molins i Fàbrega, els sindicalistes Àngel Pestaña i Bernat Pou i el republicà Felip de Solà Cañizares.⁵³ A la presó barcelonina va continuar escrivint el llibre *Contra la cultura burgesa*, que aviat publicaria, i va tenir la intenció de traduir al català la novel·la d'André Malraux *Les conquérants* que, recordem, havia llegit a París i li havia agradat molt. Va escriure l'editor demanant els drets de traducció. La resposta va ser afirmativa i, a més, Malraux renunciava als drets d'autor. Aquest projecte, però, no va tirar endavant. L'estada a la Model no va arribar a un mes i, en sortir, l'agitada activitat política va fer que quedés oblidat.⁵⁴

Després d'obtenir l'indult de totes les causes pendents, el 22 de febrer Francesc Macià entrava a Catalunya. El dia 26, acompanyat de Ventura Gassol, va anar a la presó Model per visitar els presos polítics i socials, i entre ells a Miravittles, a qui va entregar 25 pessetes.⁵⁵ Amb motiu del retorn de Macià, i veient que Miravittles continuava a la presó per una condemna imposada per repartir manifestos precisament de Macià, la Joventut Republicana

---

⁴⁷ "Por el indulto de Jaime Miravittlas", A: *El Diluvio*, (7 de febrer de 1931).

⁴⁸ *El Diluvio*, (8 i 26 de febrer de 1931).

⁴⁹ *Empordà Federal* (Figueres), núm. 721, (28 de febrer de 1931).

⁵⁰ *Empordà Federal* (Figueres), núm. 720, (21 de febrer de 1931).

⁵¹ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 15).

⁵² AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.103.

⁵³ Felip de Solà Cañizares, *El moviment revolucionari a Catalunya. Contribució a la història de l'adveniment de la República*, (Barcelona: Llibreria Catalònia, 1932), p. 58, 112-115.

⁵⁴ Miravittles, *Més gent...*, (1981, 165-166).

⁵⁵ Jaume Miravittles, "Francesc Macià I", A: *Tele-eXpres*, (12 de gener de 1977).

Nacionalista de l'Empordà va enviar un nou telegrama, ara al ministre d'Hisenda Ventosa i Calvell, reiterant la petició de llibertat.⁵⁶ El Ministre de l'Exèrcit va rebre un gran nombre de telegrames en el mateix sentit, enviats per nombroses entitats i particulars de Barcelona i de diversos pobles de l'Alt Empordà, com Figueres, Roses i Sant Pere Pescador. El telegrama d'aquest darrer poble anava signat per més de dos-cents veïns.⁵⁷

El 6 de març el consell de ministres va aprovar finalment l'indult, que no li estalviava, però, el servei militar.⁵⁸ Segons Miravittles el general Despujol, el Capità General, va endarrerir encara una setmana el seu alliberament, ja que no va sortir de la Model fins el 14 de març de 1931.⁵⁹

Aquests quatre mesos i escaig d'empresonament, viscuts en un ambient de creixent llibertat política i informativa, malgrat els episodis repressius, així com de gran expectació pel futur polític, van contribuir, gràcies a les importants campanyes pel seu alliberament, a incrementar força el grau de coneixement públic de Jaume Miravittles, especialment a Figueres i a les comarques gironines.

A l'Empordà la mobilització pel seu alliberament va ser seguida de manera molt activa per tota la premsa de Figueres i per sectors importants de la societat civil.⁶⁰ A Barcelona, mentre va ser a l'exili, se'l coneixia només en els ambients periodístics i polítics, sobretot en les publicacions on havia col·laborat: *L'Opinió*, *D'Ací i D'Allà*, *Mirador*, *La Rambla*, *Treball*. Aquests periòdics, sobretot els més polititzats, van fer un seguiment important del seu cas, com també va fer-lo el diari republicà *El Diluvio*, sobretot a partir que el seu periodista Eugeni Duch Salvat fos l'encarregat de tramitar a Madrid la petició d'amnistia.

L'empresonament va propiciar també que alguns amics o coneguts seus de Figueres o de Barcelona publicuessin articles sobre el Miravittles exiliat o pres o, simplement, demanessin la seva llibertat: Marius Sutram a *Empordà Federal*, Josep Fontbernat i Narcís Molins i Fàbrega a *La Rambla de Catalunya*, Carles Pi i Sunyer a *La Publicitat*.⁶¹

---

⁵⁶ *El Diluvio*, (26 de febrer de 1931).

⁵⁷ "Duch Salvat aprovecha el tiempo", A: *El Diluvio*, (6 de març de 1931).

⁵⁸ *El Diluvio*, (8 i 10 de març de 1931); *La Veu de l'Empordà* (Figueres), núm.1379, (14 de març de 1931).

⁵⁹ Segons Miravittles, el general Despujol, "m'obligava a restar a la presó fins vuit dies després d'haver rebut l'indult del govern", Jaume Miravittles, *Ha traït Macià?*, (Barcelona: Centre d'Informació Bibliogràfica, 1932), p.17.

⁶⁰ Per a l'historiador anglès Andrew Charles Durgan havia esdevingut un "héroe local", *B.O.C. 1930-1936. El Bloque Obrero y Campesino*, (1996), nota 200, p.135.

⁶¹ Marius Sutram, "En Jaume Miravittles", A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.706, (15 de novembre de 1930); Josep Fontbernat, "Jaume Miravittles (a) Met", A: *La Rambla de Catalunya*, núm. 34, (11 de novembre de 1930); Carles Pi Sunyer, "Per la llibertat de Miravittles", A: *La Publicitat*, (5 de febrer de 1931); Narcís Molins i Fàbrega, "El mite Met", A: *La Rambla de Catalunya*, núm 49, (2 de març de 1931); Josep Fontbernat, "Jaume Miravittles ha pres el primer bany", A: *La Rambla de Catalunya*, núm. 51, (16 de març de 1931).

Fontbernat, en un retrat del que ja hem citat alguns fragments, fet amb un cert humor, dibuixava un Miravittles seductor i amable, divertit i murri, intel·lectual i polifacètic:

“-I un home així, tan complex, amb activitats tan oposades, ¿què farà si Catalunya, país de tranquil·litat forçosa, que la gent no corre perquè té por de caure?

I bé, En Miravittles sortirà de la presó (...) Serà el *terror de las niñeras* i trobarà mil coses per divertir els infants, i així farà coneixença amb les senyores. El veurem a l'Ateneu donant conferències de coses que encara no hi hem pensat ningú de nosaltres, i no mourà cap escàndol públic, puix que En Miravittles és en el fons un home ponderat pel desig de complaure. (...)

El veurem pels dancings, bricant-se com una serp de casa bona i enredant les meques i les altres, fent-se passar per comte o per marquès. En el fons els comtes i els marquesos no són pas més distingits que el fill del botiguer del carrer de Peralada, i segurament no són pas més llestos”.⁶²

Molins i Fàbrega, que el va conèixer a la Model, també el retrata com un home inquiet, que “té amics a tot arreu” o fa “deu cartes cada dia”, però que, alhora “sempre queda malament amb tothom per qüestió de correspondència” i, diu que, pel fet de ser empordanès, és “un xic bandarra”, “bandarra de bona llei, però bandarra”.⁶³

La Rambla de Catalunya, el setmanari que més es va distingir en la lluita per l'amnistia, i també en defensar a Miravittles, va publicar fins i tot una entrevista, que li va fer, telefònicament, Josep M. Massip, el director de la publicació, quan Miravittles encara era a la presó de Figueres. Hi va explicar que, en sortir de la presó, volia estudiar dret: “repugna al meu esperit el paper de *polícia* a que la tècnica moderna de producció obliga a l'enginyer”.⁶⁴ De moment, però, el desig de ser advocat serà ajornat per la gran dedicació al Bloc Obrer i Camperol, però després, quan el 1934 se'n separi, iniciarà aquests estudis, que es veuran estroncats, però, per l'esclat de la Guerra Civil.

Ell mateix també va contribuir a donar-se a conèixer dedicant alguns dels seus articles a temes autobiogràfics relatius al seu pas per les presons espanyoles i franceses, que es van publicar sobretot a *La Rambla*.⁶⁵ Podríem dir, doncs, que, a l'arribada de la República,

---

⁶² Josep Fontbernat, “Jaume Miravittles (a) Met”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm. 34, (11 de novembre de 1930).

⁶³ Narcís Molins i Fàbrega, “El mite Met”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm 49, (2 de març de 1931).

⁶⁴ Josep M. Massip, “Per la llibertat de Jaume Miravittles. S'ha de resoldre l'afer d'aquest minyó...”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm. 44, (26 de gener de 1931).

⁶⁵ Jaume Miravittles a *La Rambla de Catalunya* :“Les meves presons”, núm. 20, (11 d'agost de 1930), “Les presons de França”, núm.24, (8 de setembre de 1930), “El senyor Romigosa”, núm.30, (20 d'octubre de 1930), “Quan jo era enterramorts...”, núm.31, (27 d'octubre de 1930), “Macià a la presó”, núm.36, (1 de desembre de 1930). També “Balanc de presó”, a: *L'Opinió*, núm.126, (21 de novembre de 1930) i “Presons i ràdio”, A: *La Ciutat*, núm.6, (18 de gener de 1931).

Miravittles ja s'havia fet un nom entre els sectors catalans amb inquietuds polítiques i culturals.

5.1.2 *Ingrés al Bloc Obrer i Camperol*

A la presó de Figueres sembla que hi estava força bé, podia parlar amb tothom i li podien entrar tota mena de paquets. Probablement devia contactar amb el nucli empordanès del Partit Comunista Català, del que aviat devia esdevenir el líder, des de la presó estant. Li van portar molts llibres i els va anar devorant. En 15 dies en va llegir deu, dos en francès i de tema francès i vuit en català. Els llibres catalans eren una novel·la de Joan Mínguez, *Dies verges* (1929), i una sèrie de llibres polítics: *Les Dictadures* (1924) i *Per la concòrdia* (1930), de Francesc Cambó, *Els polítics catalans* (1929) de Rovira i Virgili, *Les dictadures dels nostres dies* (1930), d'Andreu Nin, *Catalunya sota la Dictadura* (1930), d'Artur Perucho, *L'altra concòrdia* (1930), de Jaume Bofill, i *Los hombres de la Dictadura* (1930), de Joaquím Maurín. És com si volgués posar-se ràpidament al dia de tot el que havia passat políticament a Catalunya en la seva absència. D'aquesta llista de llibres en destaca l'ampli ventall ideològic, l'interès per tots els arguments, encara que sigui per criticar-los. Va publicar un article on comentava aquestes lectures. Del llibre de Perucho deia que era “ple d'interès i d'utilitat”, del de Rovira, que “diu coses interessantíssimes”, en canvi criticava els de Cambó i el de Bofill i, com era d'esperar, els més alabats eren el de Nin (“un llibre seriós, implacable, documentadíssim”) i el de Maurín, per qui va tenir les paraules més elogioses: “un llibre impressionant”, “Maurín és, amb aquest llibre, el primer escriptor marxista d'Espanya”.⁶⁶

Mentre ell ingressava a la presó de Figueres i mirava d'informar-se de la situació de l'interior, el seu partit, el Partit Comunista Català, estava a punt de fusionar-se amb la Federació Comunista Catalano-Balear. La Federació era la secció catalano-balear del Partit Comunista d'Espanya (PCE). Havia estat creada el 1924 i el seu origen estava en l'evolució d'alguns militants de la Confederació Nacional del Treball (CNT) de l'anarcosindicalisme al comunisme. Joaquím Maurín n'era el principal dirigent i el seu portaveu era *La Batalla*. Des de la seva mateixa creació, però, els enfrontaments entre la Federació i el nucli dirigent del PCE (José Bullejos, Óscar Pérez Solís, Gabriel León Trilla, Vicente Arroyo, entre altres) van ser constants. Per a la Federació, el nucli dirigent del PCE, i sovint la mateixa Internacional Comunista, tenia una política sectària, dictatorial, inoperant i allunyada de la realitat, que es concretava, per exemple, en la negativa a col·laborar amb l'esquerra *burguesa* per lluitar contra la monarquia, que els homes de la Federació creien útil en aquella etapa, i en l'intent de crear una nova central sindical comunista, en comptes de lluitar a l'interior dels sindicats realment

---

⁶⁶ Jaume Miravittles, “Balanz de presó”, A: *L'Opinió*, núm. 126, (21 de novembre de 1930).

potents i organitzats, la UGT i la CNT, tal com volia la Federació. L'estiu de 1930 es va consumir l'escissió.

El Partit Comunista Català, el de Miravittles, no tenia lligams orgànics amb el PCE ni amb la IC. I la seva línia política era molt coincident amb la de la FCCB. No és estrany, doncs, que de cara al nou període de llibertat política que s'intuïa, volguessin unir esforços. La tardor de 1930 el PCC de Jordi Arquer i la FCCB de Joaquim Maurín van començar les negociacions per a constituir una única organització. La unió es va acordar a finals de novembre de 1930 en una reunió celebrada en un bar de Terrassa. En va sortir el Bloc Obrer i Camperol (BOC), que va ser concebut com una plataforma política i propagandística, com una organització de masses del veritable nucli comunista dirigent, la FCCB, que va subsistir. Però aquesta diferenciació va ser més teòrica que real, Federació i Bloc tenien els mateixos dirigents i militants, i el nom i l'organització que va prevaldre públicament va ser el Bloc Obrer i Camperol.⁶⁷

Un molt petit nucli del PCC, justament el que controlava l'òrgan del partit, *Treball*, no va estar d'acord amb la fusió i es va quedar la capçalera. El Bloc Obrer i Camperol es va quedar sense *Treball*. Els seus portaveus eren *La Batalla*, en castellà, que ho era de la Federació, i un nou setmanari en català, *L'Hora*, que va sortir el 10 de desembre de 1930, dirigit per Daniel Domingo Montserrat,⁶⁸ i on Miravittles col·laborà sovint.

Entre els ex-militants del PCC, almenys en una part d'ells, malgrat la fusió, va subsistir una certa prevenció a quedar diluïts, juntament amb les seves fermes conviccions catalanistes, davant dels homes de la FCCB, amb més experiència política, i davant del prestigi de Maurín. En certa manera *L'Hora* era el portaveu d'aquest sector més catalanista i *La Batalla* l'òrgan dels provinents de la FCCB.⁶⁹ El cas de Miravittles ens confirma la persistència d'una certa separació entre els grups PCC-*L'Hora* i FCCB-*La Batalla*. En el període en que va estar empresonat, de novembre de 1930 a març de 1931, va publicar tretze articles a *L'Hora*, on va col·laborar des del primer número. Mentrestant no en va publicar cap a *La Batalla*, on no va començar a col·laborar fins el maig de 1931. En un article del novembre de 1930, quan estava a punt de formalitzar-se la creació del BOC, elogiava a

---

⁶⁷ Sobre la Federació Comunista i sobre el procés de fusió amb el PCC veure Francesc Bonamusa, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, (Barcelona: Curial, 1974), p.18-52, 69-71 i 89-91.

⁶⁸ David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001).

⁶⁹ Sobre el recel dels homes del PCC, veure Miquel Ferrer i Sanchís, *Memòries (50 anys d'acció política, social i cultural catalana, 1920-1970)*, mecanografiat inèdit, Fundació Jaume Bofill de Barcelona, p.620-624. Sobre l'enfrontament entre *L'Hora* i *La Batalla*, David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), p.125.

Maurín, però afegia, sense donar més explicacions, que “darrerament diferències, en aparença insignificants, ens han separat políticament. Ell a *La Batalla*, jo a *L’Opinió* i a *Treball*”.⁷⁰

Des de la presó, però, només podia ser un protagonista indirecte de l’evolució política del país. El govern Berenguer havia convocat eleccions, a diputats i a senadors, per al març de 1931. Mentrestant, l’oposició republicana, de la Dreta Liberal Republicana als anarquistes, tenia les esperances posades en la via insurreccional per arribar a la República. El fracàs del *pronunciamiento* de Jaca, el desembre de 1930, va posar sobre la taula la qüestió de les eleccions. La totalitat de l’oposició es va pronunciar per l’abstencionisme, amb l’argument que no hi havia les condicions de llibertat necessàries. *L’Opinió*, per exemple, defensava l’abstenció i parlava de “comèdia electoral (...) amb censura i estat de guerra, amb el dret de reunió interdit, amb els centres d’oposició clausurats, amb els republicans i els socialistes a la presó i a l’exili...”.⁷¹

El Bloc Obrer i Camperol, que es va estrenar en la lluita política en aquesta campanya, va ser l’excepció. Va presentar una candidatura, amb diversos objectius: diferenciar-se de les forces *burgeses*, avaluar el seu grau d’incidència social i donar a conèixer el seu programa i el nou partit. L’anomenada Candidatura Obrera, però, per demostrar que no era electoralista, sinó reivindicativa, estava formada per presos i exiliats comunistes. Hi havia tres militants del PCE, Ramon Casanellas, exiliat a l’URSS, Elías Saturnino, empresonat a Figueres, i Manuel Adame, empresonat a Càdis. I també dos militants del BOC, Tomàs Pàmies, a la presó de Lleida, i Jaume Miravittles, a la presó de Figueres.⁷²

La resta de l’oposició, com hem dit, havia optat per l’abstenció. Fins i tot el Partit Liberal s’hi va afegir. El resultat va ser la caiguda del govern Berenguer, el 14 de febrer. Cinc dies més tard es formava un nou govern encapçalat per l’almirall Aznar, amb la incorporació, com a ministre d’Hisenda, d’un home de la Lliga Regionalista, Ventosa i Calvell. El nou govern es comprometia a convocar un cicle electoral complet, a que les Corts fossin constituents i a concedir l’autonomia a Catalunya. Per tant les eleccions a Corts van ser substituïdes per les eleccions municipals, a celebrar el 12 d’abril de 1931.⁷³

El congrés de constitució formal del Bloc Obrer i Camperol es va celebrar l’1 de març de 1931, clandestinament, a Terrassa, mentre Miravittles era encara a la presó. Segons van dir les dues organitzacions que es fonien, el PCC aportava 600 militants i la FCCB 100. Joaquím

---

⁷⁰ Jaume Miravittles, “Balanz de presó”, A: *L’Opinió*, núm.126, (21 de novembre de 1930).

⁷¹ *L’Opinió*, núm. 136, (6 de febrer de 1931).

⁷² *La Batalla*, núm.28, (12 de febrer de 1931); *L’Hora*, núm.7, (11 de febrer de 1931); Bonamusa, *El Bloc...*, (1974, 91-94).

⁷³ Anna Sallés, *Quan Catalunya era d’Esquerra*, (Barcelona: Edicions 62, 1986), p.49-53.

Maurín en va ser elegit secretari general i Miravittles va per a formar part del Comitè Central, que tenia 21 membres, de la Comissió de Cultura –com a secretari- i de la Comissió de Nacionalitats –com a vocal-. Les altres comissions creades eren: organització, control administratiu, Socors Roig, sindical, agrària, electoral, premsa i estudis econòmics.⁷⁴

És de ressaltar que, en tota aquesta etapa transitòria 1930-1931, tant Miravittles com els seus companys del PCC, primer, i del BOC, després, dirigien prioritàriament els seus atacs contra el catalanisme republicà més moderat, representat per Acció Catalana i Acció Republicana de Catalunya, i no contra els sectors que estaven a punt de crear la força hegemònica dels propers anys, Esquerra Republicana de Catalunya, el republicanisme més esquerrà i el nacionalisme radical d'Estat Català. Això sorprèn només si tenim en compte la història a partir del 12 d'abril de 1931, però és ben lògic si ens situem en aquells mesos d'aiguabarreig, en que l'antic encara no havia mort i el nou encara havia de néixer. Acció Catalana (AC), el partit escindit de la Lliga el 1922, era dirigit per Jaume Bofill i Mates, i Acció Republicana de Catalunya (ARC), liderada per Antoni Rovira i Virgili, era l'escissió del sector republicà d'AC, produïda el 1927. Ambdós partits, demòcrates i catalanistes, coincidien força en els posicionaments i en les aliances. Tant, que el març de 1931 es van reunificar, formant el Partit Catalanista Republicà.⁷⁵ Des del punt de vista comunista de Miravittles aquest partit representava la petita burgesia democràtica, catalanista i respectuosa amb el sistema econòmic capitalista. I les acusacions que els llançaven, per tant, eren de conservadurisme social, d'excessiva prudència i moderació i de defensar un catalanisme unitari que emmascarava les contradiccions de classe.⁷⁶ Les invectives que Miravittles va adreçar a aquests partits, especialment contra els seus dirigents, van augmentar en duresa a primers de febrer de 1931, quan el BOC presentava la candidatura electoral i des d'AC i ARC es va criticar, defensant l'abstenció. Miravittles, que era un dels candidats, va adreçar a Rovira i a Bofill els qualificatius de “granotes”, “bisbes” i “viatjants avorrits”. I titllà a Rovira i Virgili de “capellà vergonyant” i d’“hipòcrita”.⁷⁷ Va publicar també un altre article contra Nicolau d'Olwer, on defensava l'URSS davant un article de Nicolau en que aquest denunciava que a la Unió Soviètica hi havia repressió els obrers patien esclavatge. Per a

---

⁷⁴ Miquel Ferrer, *Memòries...*, (628-630), Bonamusa, *El Bloc...*, (1974, 114-118).

⁷⁵ Montserrat Baras, *Acció Catalana (1922-1936)*, (Barcelona: Curial, 1984).

⁷⁶ Jaume Miravittles, “El partit republicà-federal-radical-socialista-català, etc. etc.”, A: *Treball*, núm. 11, (10 de maig de 1930); “L'evolució d'Acció Catalana”, A: *L'Hora*, núm. 4, (21 de gener de 1931); “La hipocresia petit-burguesa”, A: *L'Opinió*, núm.136, (6 de febrer de 1931); “Que callin les granotes!”, A: *L'Hora*, núm.8, (17 de febrer de 1931); “Un drama en tres actes”, A: *L'Hora*, núm.10, (4 de març de 1931); “Vostè també, senyor Nicolau?”, A: *L'Hora*, núm.11, (11 de març de 1931).

⁷⁷ Jaume Miravittles, “Que callin les granotes!”, A: *L'Hora*, núm.8, (17 de febrer de 1931).

Miravittles, l'explicació de Nicolau era gratuïta i "folletinesca", i ell un "llepa-fils hel·lènic-saxó".⁷⁸

El gener de 1931, quan encara era a la presó de Figueres, Miravittles va explicar, per telèfon, al periodista Josep Maria Massip, la seva visió de les forces polítiques catalanes:

“Alta burgesia: Catalunya, monàrquica i conservadora. *La Veu de Catalunya*. *Out-saider* confessional: *El Matí*.

Petita burgesia: Liberal, demòcrata i republicana. *Acció Catalana*, expurgada d'alguns elements i allargada tant que possible cap a l'esquerra i arribant fins a Aiguader, per aquesta graduació: Nicolau-Carles Pi-Carrasco-Sunyol-Aiguader. *Out-saider* laic: *La Nau*.

Partit comunista català: adherit o no (això té una importància secundària) a la Tercera Internacional”.⁷⁹

Aquest resum esquemàtic representa un futur ideal per als homes del BOC. Fixem-nos que no hi apareix la CNT i el BOC assumeix la representació obrera en solitari, fent una sobrevaloració evident de les seves forces. En el camp de la *petita burgesia*, la gran competidora, ja s'anticipa un fenomen d'aglutinació cap a l'esquerra, però liderat per Acció Catalana. No s'hi preveu l'aparició d'ERC ni el manteniment de la CNT com a important factor polític a Catalunya.

Diversos elements expliquen l'aparent desenfoc de llançar-se contra AC i AR i no contra les forces que aviat formarien Esquerra Republicana de Catalunya amb gran èxit. Acció Catalana i Acció Republicana de Catalunya eren organitzacions molt visibles, gràcies als seus portaveus, els diaris *La Publicitat* i *La Nau*, i comptaven amb molt de prestigi entre la intel·lectualitat catalanista, però tenien un tarannà moderat i havien participat molt poc en les iniciatives opositores a la Dictadura. En aquella etapa de transició tenien un cert protagonisme que semblava que es mantindria després del canvi que es preveia. Però la seva política discrepava molt de la del BOC. L'enfrontament era ben lògic. Amb les forces que formarien ERC, el BOC, i Miravittles particularment, tenien moltes més complicitats. Els homes d'Estat Català eren, per a Miravittles, els companys d'una lluita ben recent. Venien, a més, encapçalats per un home d'un prestigi immens, Macià, de qui Miravittles continuava escrivint elogis.⁸⁰ El grup de *L'Opinió* havia obert les pàgines d'aquest setmanari a Miravittles, a altres homes del BOC i de diverses sensibilitats esquerranes. Als dirigents del Partit Republicà Català, com Lluís Companys i Joan Casanovas, els havia conegut a la presó i a l'exili, i, a més

---

⁷⁸ Jaume Miravittles, “Vostè també, senyor Nicolau?”, A: *L'Hora*, núm.11, (11 de març de 1931).

⁷⁹ Josep M. Massip, “Per la llibertat de Jaume Miravittles. S'ha de resoldre l'afer d'aquest minyo...”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm. 44, (26 de gener de 1931).

⁸⁰ Jaume Miravittles, “Macià a la presó”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.36, (1 de desembre de 1930).

d'haver lluitat contra la Dictadura, mantenien forts lligams amb el sindicalisme de la CNT i de la Unió de Rabassaires. Aquestes forces, a més, no apareixien unides davant de la ciutadania, venien de tradicions polítiques diferents i no tenien ni un sol diari amb que expressar-se, malgrat que disposaven de nombrosos setmanaris a moltes poblacions. Ningú es pensava que podien formar un partit polític majoritari i hegemònic com va ser ERC. El mateix Macià, ens diu Amadeu Hurtado, davant de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, "en nom de la nova Esquerra Republicana de Catalunya, va proposar una coalició electoral als d'Acció Catalana Republicana, demanant la inclusió de cinc o sis noms dels seus correligionaris en la candidatura comuna que n'havia de comprendre més de trenta".⁸¹ És a dir, Macià creia que la seva organització tindria molt menys pes electoral que ACR. Els dirigents d'ACR van refusar la proposició, van fer llistes separades i el resultat del 12 d'abril va ser just l'invers del previst: ERC va tenir molts més vots que ACR.⁸²

---

⁸¹ Amadeu Hurtado, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps, 1931-1936*, (Barcelona: Edicions Ariel, 1967). p.23.

⁸² Sobre el procés de formació i els moments inicials d'ERC, veure Anna Sallés, *Quan Catalunya...*, (1986, 49-76); Enric Ucelay Da Cal, *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, (Barcelona: La Magrana, 1982), p.93-120; M. Dolors Ivern i Salvà, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, vol.1, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988), p.21-91.

5.2 Dirigent del Bloc Obrer i Camperol, 1931-1934

5.2.1 *La República d'abril*

El 14 de març de 1931 Jaume Miravittles va sortir en llibertat. El seu amic Josep Fontbernat ja feia uns dies que anava preguntant als funcionaris de la Model quan sortiria. Aquell dia, en fer-ho, li van dir que ja era fora. Per mirar de localitzar-lo fent unes quantes trucades, va decidir anar a la redacció de *La Rambla*. El mateix Miravittles va sortir a obrir-lo regalimant d'aigua, s'acabava de dutxar. Van agafar un tramvia i van passejar pel centre de Barcelona, tot canviant impressions. Tot i ser lliure, va explicar a Fontbernat, hauria de fer el servei militar, havia de presentar-se a la Comissió Mixta de Reclutament. Després Miravittles va trobar-se amb els seus pares, que havien vingut a buscar-lo.⁸³ L'endemà, el diumenge 15 de març, al migdia, arribà a Figueres en tren. Malgrat la intensa pluja que queia molts figuerencs el van anar a rebre. Llegim a la premsa: “una entusiasta multitud s'aplegava a l'andana de la nostra estació per a saludar-lo i abraçar-lo efusivament”.⁸⁴

El diumenge 29 de març el club de futbol de la seva ciutat, la Unió Esportiva Figueres, li va organitzar un partit d'homenatge que alhora va servir per recollir diners per als detinguts arrel de la insurrecció republicana de l'anterior desembre a Jaca.⁸⁵ Segons la premsa,

“Malgrat els espectacles habituals, malgrat l'audició de sardanes que a la mateixa hora es donava al Parc-Bosc, la concurrència fou considerable, prova palesa de les fondes simpaties que gaudeix l'homenatjat”.⁸⁶

Les setmanes anteriors i posteriors a la proclamació de la República, el 14 d'abril, Miravittles anava amunt i avall, vivia entre Figueres i Barcelona. El seu projecte inicial, quan va retornar de França, el novembre de 1930, abans de ser detingut, era anar a viure a Barcelona.⁸⁷ No hi tenia feina, però hi tenia algunes responsabilitats polítiques. Des del Primer Congrés del Bloc Obrer i Camperol, recordem-ho, celebrat el primer de març, mentre ell encara era a la presó, formava part del Comitè Central, que es reunia mensualment, i de les comissions de Nacionalitats i de Cultura, que s'havien de reunir setmanalment. De la segona, a més, n'era el secretari. Aviat, a més, va entrar a formar part del Comitè Executiu, que també

---

⁸³ Josep Fontbernat, “Jaume Miravittles ha pres el primer bany”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.51, (16 de març de 1931).

⁸⁴ *La dansa més bella...*, (Figueres), núm.40, (abril de 1931).

⁸⁵ *Empordà Federal* (Figueres), núm. 725, (28 de març de 1931).

⁸⁶ *Empordà Federal* (Figueres), núm. 726, (4 d'abril de 1931).

⁸⁷ Jaume Miravittles, “Presons i ràdio”, A: *La Ciutat*, núm.6, (18 de gener de 1931).

es reunia sovint. A Barcelona va usar alguns cops, en aquests mesos, el pis de la seva germana Antònia i de Jaume Sunyer, que ben aviat es casarien.

A Figueres hi tenia els pares i era popular a tota la comarca, pel seus anys de futbolista, per l'activisme polític i, sobretot, per la recent campanya per treure'l de la presó. Va intentar formar-hi una plataforma política. Uns mesos enrere, quan encara era a la presó de Figueres, ja havien decidit, amb Joan Quer, de l'Armentera, fer sortir una publicació a Figueres. Segons explicà Quer: "El Met va ser-ne el padrí: s'intitularia *L'Espurna* (traducció del rus *Iskra*, el periòdic de Lenin)".⁸⁸ La revista es va dir *L'Espurna de l'Empordà* i Miravittles n'era el director. El primer número va sortir el 16 d'abril i va desaparèixer a finals de juny, havent-ne sortit pocs números. Només n'hem pogut veure el primer i el tercer, de l'1 de maig, i tots dos, tot i estar datat a Figueres, eren força barcelonins: tenien l'adreça a Barcelona, al carrer Verdi, 98, la seu del setmanari *L'Hora*, es van imprimir a Barcelona i, a part de Miravittles i Joan Quer, hi ha articles de barcelonins com Andreu Nin, Àngel Estivill, Daniel D. Montserrat i Pere Alentorn.⁸⁹ Sembla que Salvador Dalí hi va fer algun tipus de col·laboració.⁹⁰

En aquestes setmanes anteriors i posteriors al 14 d'abril hi ha una certa confusió sobre el seu grau d'integració al Bloc Obrer i Camperol. Durant la campanya electoral de les eleccions municipals del 12 d'abril, segons va escriure ell mateix, va portar "la paraula del Bloc Obrer i Camperol a les comarques empordaneses".⁹¹ Però, sorprenentment, tractant-se d'un militant destacat del Bloc, no va ser candidat: va "caure" de la llista electoral barcelonina. El 26 de març *La Batalla*, el portaveu del BOC, publicava el seu nom com a candidat al districte vuitè. En canvi, una setmana més tard publicava la candidatura sense el seu nom. Era per causes tècniques, per no estar empadronat? Potser sí. També és força estrany que no publicués cap article a *La Batalla*, l'òrgan oficial del partit, fins un mes després de la proclamació de la República.

Tres dies després de sortir de la presó, el 14 de març, començava a Barcelona la Conferència de les Esquerres Catalanes, on va néixer un nou partit: Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). S'hi van fusionar el republicanisme catalanista tradicional, representat pel Partit Republicà Català de Lluís Companys, amb gran influència a comarques, i dos nuclis amb la força centrada sobretot a Barcelona, el republicanisme socialitzant del grup de

---

⁸⁸ Joan Quer, "Ha mort Jaume Miravittles", A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.21, (novembre 1988).

⁸⁹ Indigeta (Joan Quer), "*L'Espurna* i Miravittles", A: *L'Hora*, núm.11, (7 de juliol de 1934); haig d'agrair la consulta del núm.3 a la historiadora Anna Teixidor, que el va localitzar a la Col·lecció Carles Varela de Figueres.

⁹⁰ Joan Quer, "Ha mort Jaume Miravittles", A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.21, (novembre 1988).

⁹¹ Jaume Miravittles, "La revolució democràtica", A: *L'Espurna de l'Empordà*, núm.1, (16 d'abril de 1931).

L'Opinió i Estat Català, el partit de Francesc Macià.⁹² El nou partit dubtava de la seva força i, de cara a les eleccions del 12 d'abril, va proposar la formació d'una coalició electoral al Partit Catalanista Republicà de Rovira i Virgili i de Nicolau d'Olwer, que s'hi va negar, i també al Bloc Obrer i Camperol, que també va dir no. Segons Joaquim Maurín, màxim dirigent del BOC, aquest va voler remarcar la seva intransigència i el seu caràcter de classe.⁹³ Miravittles va rebre l'oferta de Macià de participar en la llista barcelonina d'ERC, potser en el marc d'aquesta aliança frustrada.⁹⁴

ERC, que a Barcelona anava coaligada amb la Unió Socialista de Catalunya, va ser la gran triomfadora. Les candidatures republicanes, normalment lligades a ERC, van guanyar a la majoria de les ciutats i pobles de Catalunya. El republicanisme també va vèncer en una gran part de les poblacions grans i mitjanes de tot l'estat. A Figueres els candidats de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, el partit comarcal federat amb ERC, havia rebut el 66% dels vots i aconseguit dotze regidors dels vint que s'elegien. Un dels elegits era Jaume Miravittles i Sutrà, oncle de Miravittles i un dels capdavanters de la Federació.⁹⁵ Al migdia del 14 d'abril Lluís Companys va proclamar la República des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona i, poc després, Macià va proclamar la República Catalana, com a Estat integrant de la Federació Ibèrica. El telèfon i la ràdio aviat van estendre la notícia per tot Catalunya. Arreu, els regidors republicans elegits, envoltats de multituds entusiastes, es presentaven als ajuntaments per fer-se càrrec del govern local i proclamar la República.

Aquell dia, Miravittles era a Figueres. A quarts de tres de la tarda la ràdio va donar la notícia del que havia succeït a Barcelona. Macià, el seu cap de Prats de Molló, havia proclamat aquell objectiu llargament cobejat, la República Catalana. El centre neuràlgic d'aquest "formidable esdeveniment", però, era la capital catalana. Miravittles "prenia el tren a les set i arribava a les nou a Barcelona".⁹⁶ Aquella tarda moltes altres ciutats de l'estat van anar proclamant la República i, al vespre, a Madrid, el Govern Provisional republicà es feia càrrec del poder, mentre el rei sortia cap a l'exili.

---

⁹² M. Dolors Ivern i Salvà, *Esquerra Republicana de Catalunya*, 2 volums, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988-1989), Anna Sallés, *Quan Catalunya era d'Esquerra*, (Barcelona: Edicions 62, 1986), Enric Ucelay Da Cal, *La Catalunya Populista*, (Barcelona: La Magrana, 1982), Joan B. Culla i Clarà, *El catalanisme d'esquerra (1928-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977).

⁹³ Joaquín Maurín, *El Bloque Obrero y Campesino*, (Barcelona: Centro de Información Bibliogràfica, 1932), p.23.

⁹⁴ Jaume Miravittles, "Entrevista con Jaume Miravittles", A: *La Vanguardia*, (20 de maig de 1981).

⁹⁵ Josep Maria Bernils i Mach, "Episodis de la II República a Figueres", A: *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (Figueres), vol.14, (1979-1980), p.346-347; Alfons Romero i Dalmau, "La República (1931-1936)", A: Pere Gifré i Ribas (coord.), *Història de l'Alt Empordà*, (Girona: Diputació, 2000), p.591-594.

⁹⁶ Jaume Miravittles, *De Jaca a Sallent*, (Barcelona: Edicions C.I.B., 1932), p.96.

Els testimonis del vespre i la nit del 14 d'abril a Barcelona parlen d'una gran gentada pels carrers que, alegre, cridant i cantant, celebra el canvi de règim d'una manera relativament pacífica. El dia 15, però, milers de persones van presentar-se a la presó Model, i després a la presó de dones, on van alliberar tots els presos i preses i van calar foc.⁹⁷

El Partit Comunista d'Espanya (PCE), molt petit i aïllat, que aplicava mecànicament la política de “classe contra classe” dictada per la Internacional Comunista, va acollir el nou règim amb consignes contra la República burgesa i a favor dels soviets. A Madrid, els pocs afiliats del PCE que les cridaven pels carrers van ser esbroncats pels alegres manifestants que celebraven la caiguda de la monarquia.⁹⁸

El Bloc Obrer i Camperol va rebre la República amb un posicionament relativament més matisat. Per a Francesc Bonamusa “la República fou rebuda pel BOC amb alegria d'una banda i amb reserva per l'altra”.⁹⁹ Segons Andrew Ch. Durgan, “acogió con entusiasmo el establecimiento del nuevo régimen republicano, pese a que advirtió que el gobierno provisional republicano-socialista no iba a ser capaz de satisfacer las necesidades de las masas”.¹⁰⁰

A Catalunya la proclamació de la República Catalana aportava, als ulls dels independentistes d'Estat Català o dels comunistes del BOC, un valor afegit a la nova situació, un plus revolucionari. Per això, mentre l'Estat català va durar, del 14 al 17 d'abril, aquests sectors radicals van fer costat a Macià. Una comissió nacionalista va proposar a Macià l'organització d'una Guàrdia Cívica Republicana per defensar la República Catalana. Macià els va deixar fer, Miquel A. Baltà en fou nomenat cap, però, pressionat per Companys i Joan Casanovas, al cap d'un parell de dies es va tancar l'oficina de reclutament.¹⁰¹ El mateix dia 14 a la nit Miravittles va anar al Palau de la Generalitat, on va trobar Manuel González Alba i Jaume Compte organitzant aquesta milícia. Veient que es feia aquest reclutament, el BOC va decidir presentar-hi els seus militants. Miravittles es va presentar a la Generalitat encapçalant un nombrós grup de militants:

“un grup de més de 200 obrers, afiliats al BOC, es presentà a la Diputació. En nom d'ells jo vaig entrevistar-me amb Baltà i Casanoves. Em demanaren que pacientíssim que aviat se'ls donaria l'arma. Mentrestant que forméssim al pati de

---

⁹⁷ Una detallada narració d'aquells fets, així com dels posicionaments dels diferents sectors polítics, a Ferran Soldevila, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, Introducció i recull documental de Pere Gabriel, (Barcelona: Curial, 1977).

⁹⁸ Joan Estruch, *Historia del PCE (1920-1939) (1)*, (Barcelona: El Viejo Topo, 1978), p.65; Rafael Cruz, *El Partido Comunista de España en la Segunda República*, (Madrid: Alianza Editorial, 1987).

⁹⁹ Francesc Bonamusa, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, (Barcelona: Curial, 1974), p.101.

¹⁰⁰ Andrew Charles Durgan, *El B.O.C. 1930-1936*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1996), p.74.

¹⁰¹ Enric Ucelay Da Cal, “La crisi dels nacionalistes radicals catalans (1931-1932)”, A: *Recerques*, núm.8, (1978), p.165, nota 15.

baix el files de quatre. Al cap de tres hores d'una espera inútil, Víctor Colomer, que formava part de la tropa, va començar a donar mostres visibles d'impaciència. Baltà va dir que tornéssim l'endemà, amb nom, filiació política i retrat. En realitat, la guàrdia cívica ja havia fracassat: *Hi havia massa obrers que demanaven arma*. Uns dies després, en efecte, la guàrdia cívica que ni tan sols s'havia organitzat, era dissolta”.¹⁰²

Miravittles, però, “en un dels rars moments en que es repartiren armes a la Generalitat”, en va aconseguir una. Miquel Badia li va donar un revòlver, una arma antiga i aparatosa, “una Smith del segle passat” que, quan, uns dies després, la va provar, “va fer figa amb una constància enternidora...”.¹⁰³ Aquells dies, a més d'intentar ingressar a la guàrdia cívica, Miravittles va fer moltes altres coses. Va participar, és clar, a les celebracions massives del canvi de règim:

“Durant les manifestacions apoteòsiques portades a cap la nit històrica se sentien crits de visca Catalunya lliure i de mori Cambó! pronunciats per boques no catalanes.

Centenars de noies, a la parla de les quals floria el deliciós defecte d'una pronunciació exòtica, cantaven “Els Segadors” i arboraven banderes catalanes.

Jo, personalment, vaig enfilar-me a un camió on la immensa majoria eren valencianes”.¹⁰⁴

Es movia pels llocs clau del trepidant moment polític. Ja hem vist que va estar diversos cops a la Generalitat. Va presentar-se també a la Capitania General. Volia entrevistar el general Eduard López de Ochoa, republicà i conspirador contra la Dictadura, que el dia 14 havia ocupat la Capitania General, i havia estat nomenat capità general per Macià. El general, però, estava enfeinat i només va poder parlar amb el seu secretari, el capità Rubio, que li va explicar com s'havia efectuat la transmissió de poders. Aquesta entrevista, que es va publicar al setmanari republicà i catalanista *La Rambla*, on, recordem-ho, Miravittles ja havia col·laborat anteriorment, il·lustra bé l'acostament momentani de Miravittles i del BOC als republicans que havien protagonitzat la proclamació de la República. Miravittles usa un to complagut i positiu per descriure l'ambient de l'edifici militar i per recollir les paraules del capità sobre Macià:

“Hom sent que per dins l'exèrcit, resclosit i pudent, ha passat la magnífica ventada democràtica. (...)

Ja no hi ha més retrats que ofenguin amb llur presència. Ja no hi ha més disciplines inhumanes, més encarcaments cadavèrics. Tot funciona a ple

---

¹⁰² Jaume Miravittles, *Ha traït Macià?*, (Barcelona: Centre d'Informació Bibliogràfica, 1932), p.19-20.

¹⁰³ Jaume Miravittles, *Ha traït Macià?*, (Barcelona: Centre d'Informació Bibliogràfica, 1932), p.28.

¹⁰⁴ Jaume Miravittles, *Ha traït Macià?*, (Barcelona: Centre d'Informació Bibliogràfica, 1932), p.14.

rendiment, amb el ritme de la vida. Els homes es mouen lliurement, seguint directives imposades per l'imperatiu moral de la jornada. És el triomf de la companyonia, de la disciplina de combat (...)

-Macià, Macià- em diu Rubio, amb ulls esbatanats-, és un dels homes més purs que existeixen a Espanya. (...) El que vol Macià (...) és la instauració d'una Catalunya lliure, dins una Espanya lliure. Aquesta fórmula mereix tota la confiança de l'exèrcit, que estima a Macià, que l'aprecia en tot el seu valer".¹⁰⁵

Miravittles, com altres militants del BOC, com Àngel Estivill, com Andreu Nin, que aleshores hi col·laborava, va posar-se a escriure proclames revolucionàries per als seus òrgans de premsa: per a *L'Espurna de l'Empordà* (Figueres) i, sobretot, per a *L'Hora*, la revista barcelonina que aquells dies va treure diversos números extraordinaris. En aquestes publicacions el Bloc Obrer i Camperol celebrava, com la majoria del poble, el canvi que s'havia produït, però immediatament afirmava que aquesta no era la "seva" revolució, ells volien la revolució obrera. Aquestes paraules l'Àngel Estivill ho deixen prou clar:

"L'hora actual és republicana com dintre de molt poc serà nostra (...)
Acompanyem Macià amb la nostra simpatia, però expectants i alerta. Bé per la revolució petit burgesa que es porta a cap! (...) Bé per la determinació de la nacionalitat catalana! Però les nostres posicions de política de classe són fermes. (...) Avant camarades! Ara més que mai per la reivindicació total del proletariat! Visca la República Obrera!"¹⁰⁶

Una conversa d'aquells dies entre Andreu Nin i Claudi Ametlla, del Partit Catalanista Republicà, també mostra, per part del comunisme català, aquest sentiment d'alegria a mitges, de reserva de fons que presagiava futurs enfrontaments. Ametlla la recollí a les seves memòries:

"Tinc al meu costat Andreu Nin, tornat de Rússia:
-Aquesta és la vostra revolució –diu-: la dels partits burgesos. Quan vingui la nostra no serà tan alegre.
No va poder contenir-se de dir-me aquesta impertinència. Ni jo de contestar-li aquesta altra:
-Si jo hi puc alguna cosa, la vostra no vindrà mai".¹⁰⁷

Era evident que ells volien anar més enllà d'una república democràtica, però, aquests primers dies, davant l'entusiasme del poble, no s'atrevien a enfrontar-se als republicans que protagonitzaven la nova situació. El que tractaven és de donar consells, de proposar polítiques que aprofundissin els canvis i els permetessin, en el futur, donar passes cap a una revolució

¹⁰⁵ Jaume Miravittles, "Una entrevista a la Capitania General", A: *La Rambla*, núm.64, (20 d'abril de 1931).

¹⁰⁶ Àngel Estivill, "Catalunya lliure, repúbliques confederades d'Ibèria, cap a l'emancipació del proletariat hispànic", A: *L'Hora*, núm.16, (15 d'abril de 1931), citat a Fèlix Cucurull, *Panoràmica del nacionalisme català*, vol.5, (Edicions Catalanes de París, 1975), p.96,97,98.

¹⁰⁷ Claudi Ametlla, *Memòries polítiques, 1918-1936*, (Barcelona: Distribucions Catalònia, 1979), p.84.

socialista. Una de les idees que van llençar, des del primer dia, és que hi havia un gran perill contrarevolucionari i que, per prevenir-lo, calia armar el poble. En paraules de Andreu Nin:

“La reacció no dorm. La reacció es prepara en els seus cataus per ofegar la revolució per la violència. (...) La primera garantia consisteix en armar el poble sense pèrdua de temps”.¹⁰⁸

Miravittles deia coses semblants, insinuant acusacions als dirigents republicans si no seguïen les directrius del BOC, però amb un estil més apassionat i literari:

“L’error principal de la revolució consisteix en suspectar del poble. (...) Suspectar del poble, tenir-li por és ja, traïcionar la revolució.
Davant la revolució que neix (...) la revolució només té un remei (...) Si la reacció s’organitza (...) El poble, llavors, amb el seu llenguatge inèdit, diu les paraules que cal dir.
El poble escriu amb tinta vermella (...)
Arreleu-vos al poble, Avi Macià! ben endins!
No hi fa res que us allunyeu de les mans manicurades i de les sabates de xarol.
(...)
Arreleu-vos al poble, avi Macià!”¹⁰⁹

“Dia 14: (...)
Espanya és republicana; Catalunya lliure. (...)
Despujols, focus de resistència de la reacció, Emiliano Iglesias germen infecte d’un avortament, són vomitats pel poble.
Les rates de la Lliga corren al port de la Diputació. El poble les escombrarà. (...)
Els “lliures” són occits pels carrers com gossos infectats. (...)
S’organitza la guàrdia cívica republicana. (...)
El fil de la revolució, fràgil en el repòs, es trempa en la velocitat vertiginosa.
Ritme. Ritme. Ritme.
Armes. Armes. Armes”¹¹⁰

Els homes del Bloc Obrer i Camperol feien crides a aprofundir els canvis, però topaven, al carrer, amb la realitat: la immensa majoria del poble estava content amb la caiguda de la monarquia i amb l’adveniment de la república, però no pensava en aventures revolucionàries. Així ho va veure Amadeu Hurtado:

“No recordo un espectacle igual de multitud en cap altre moment de la meua vida. La Rambla anava plena de gom a gom, i els crits, els aplaudiments, els cants i els sorolls de tota mena eren una simfonia discordant de totes les emocions populars

---

¹⁰⁸ Andreu Nin, “Armem el poble!”, A: *L’Espurna de l’Empordà* (Figueres), núm.1, (16 d’abril de 1931).

¹⁰⁹ Jaume Miravittles, “Arreleu-vos al poble, Macià!”, A: *L’Hora*, (16 d’abril de 1931). Recollit a Jaume Miravittles, *El ritme de la revolució*, (Barcelona: Edicions Documents, 1933), p. 46-47.

¹¹⁰ Jaume Miravittles, “El ritme revolucionari”, A: *L’Hora*, (17 d’abril de 1931). Recollit a Jaume Miravittles, *El ritme de la revolució*, (Barcelona: Edicions Documents, 1933), p. 47-48.

que es desbordaven. Però aquella massa enorme estava de festa més que en revolució”.¹¹¹

Un fet esdevingut al palau de la Generalitat exemplifica els intents, frustrats, dels dirigents del BOC per radicalitzar la situació i apropar-la als seus interessos. El mateix 14 d'abril, Macià acabava de negociar amb el Govern Provisional de Madrid la substitució del capità general Despujol, monàrquic, pel general republicà López de Ochoa. Aquest era fora del despatx esperant aquestes gestions. Joan Casanovas, dirigent d'ERC i conseller de Defensa del Govern Provisional de la República Catalana, que era amb Macià, va sortir del despatx i va cridar López de Ochoa. Seguim, però, el relat de Casanovas:

“En donar la veu, una altra em respongué: “Ací no hi ha més general que aquest”, indicant-me el capità Miranda. El de la meua contraveu era Joaquim Maurín (...), que confiava desviar l'entusiasme de la multitud que envaïa el Palau de la Generalitat, en una victòria més o menys filocomunista. En menys temps del que puc tardar a explicar-ho, vaig respondre-li que no era el moment de compartir el triomf, subvertint la disciplina del nostre moviment, que no deixàriem desvirtuar pels seus miratges comunistes, paraules que foren ovacionades per la nombrosa concurrència, que de cap manera no volia caòtiques derivacions, cap a una revolució marxista d'insospitades conseqüències catastròfiques. (...) Decebut, J.Maurín va retirar-se de la Generalitat”.¹¹²

El BOC res podia fer per decantar la situació a favor seu. Era un partit molt minoritari, amb uns pocs centenars de seguidors. Pensem que, a Barcelona, en les eleccions municipals del 12 d'abril, havia obtingut una votació mitjana d'uns 1.400 vots, l'1,1 % dels emesos. La massa esquerrana i catalanista estava amb Macià. Fins i tot Abelard Tona, un dels homes de Prats de Molló, simpatitzant del BOC, i aviat militant, el 12 d'abril havia votat la llista d'ERC. Ell també ha deixat testimoni d'un altre intent del BOC per llençar les seves consignes i del resultat obtingut. Devia ser el 14 a la nit. Tona era al Palau de la Generalitat i, des d'un dels balcons, observava la plaça de Sant Jaume, que estava

“ocupada per una multitud compacta. Al centre, però, tenia un moviment lent, quasi imperceptible, en doble corrent, vers el carrer Jaume I i el de Fivaller. De cop, per aquest, va entrar un grup amb una bandera roja arborada; el deixaven passar i amb lentitud anava penetrant per la plaça la bandera i, és clar, el grup que la portava. En arribar al centre, davant per davant del Palau de la Generalitat i del de l'Ajuntament, Joaquim Maurín va ésser aixecat en torre damunt les espatlles

---

¹¹¹ Amadeu Hurtado, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps, 1931-1936*, (Barcelona: Edicions Ariel, 1967), p.27.

¹¹² Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996), p.89-90. El capità Josep García Miranda havia participat en diverses conspiracions contra la Dictadura i era militant del BOC.

dels seus camarades i simultàniament començaren a desplegar una pancarta en la qual em semblà poder llegir: *Tot el poder per a la classe obrera*; m'ho semblà, car la pancarta no es va poder acabar d'obrir ni Maurín pogué badar la boca, perquè el grupet –no passava d'ésser un petit grupet en mig d'un mar procel·lós- va ésser empès i el líder, la bandera i la pancarta van quedar englotits en la multitud. Vaig sentir pena per ells, que navegaven contra direcció sense saber navegar, i angúnia per mi, que escollia una companyia tan impopular i desencaminada”.¹¹³

Es probable que Miravittles anés en aquest grup i que aquestes ratlles es refereixin a aquests fets:

“En els primers dies de la revolució, “Mori el capitalisme” era un crit provocador. Nosaltres en vàrem fer l'experiència, amb perill de la nostra vida, a la plaça de Sant Jaume”.¹¹⁴

---

¹¹³ Abelard Tona i Nadalmal, *Memòries d'un nacionalista català*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), p.280, 282.

¹¹⁴ Jaume Miravittles, *De Jaca a Sallent*, (Barcelona: Edicions CIB, 1932), p.60.

5.2.2 *Professor i polític*

Des d'un punt de vista personal la nova situació política no li va anar malament. Amb la proclamació de la República es va decretar una amnistia total que el va alliberar del servei militar, que tenia pendent.

¿I Ginette, la seva companya, que a finals de 1930 havia deixat Figueres per tornar a França? En una entrevista que li havien fet el gener de 1931 per telèfon, quan encara era a la presó de Figueres, Miravittles havia dit que estimava una noia francesa. En canvi el març, quan va sortir de la presó, el seu interès per Ginette s'havia refredat una mica. No sembla que tingués gaire interès a contactar-hi. El mateix dia de sortir en llibertat, parlant amb Josep Fontbernat de que probablement hauria de fer la mili, li va dir: “Si de totes maneres m'obliguen a fer de guerrer una temporada, excuso dir-te que procuraré guanyar-me la vida – la vida sentimental- a la Plaça de Catalunya o a la Devesa de Girona. Ja saps que els francesos diuen: “A la guerra com a la guerra!”. Doncs pessigaré el millor que podré i tant com podré”.¹¹⁵ Als seus textos autobiogràfics inèdits diu també que estava tan ocupat que no trobava el moment d'escriure-la. Pensava: “Ah! Sí, ja li escriuré demà (...) Ni tan sols vaig avisar-la del meu alliberament”.¹¹⁶ Però Ginette sí que pensava en ell. Les cartes que enviava a la presó li eren retornades. Sent a la ciutat francesa de L'Havre, on vivia la seva mare, va presentar-se davant del cònsul d'Espanya per a que l'ajudés a trobar l'adreça del Met. El cònsul, casualment, era un amic de Miravittles, el poeta català Josep Carner, que la va ajudar a localitzar-lo.

Un cap de setmana, poc després de la proclamació de la República, ell era al pis que la seva germana i el seu cunyat tenien a Barcelona, al carrer Major de Gràcia. Era sol al pis. La germana i el cunyat eren a Figueres. Diumenge al matí va sonar el timbre... Era Ginette i a partir del retrobament van tornar a conviure. Malgrat el desinterès previ de Miravittles, la relació es va tornar a encarrilar. Però a casa de la germana no s'hi podien quedar. Es van allotjar provisionalment en una pensió del carrer del Carme. La notícia de l'arribada de Ginette i de la seva vida en comú, diu Miravittles, “caigué com una bomba, tant a casa de la meva germana com a casa dels meus pares”.¹¹⁷ Qui s'ho va agafar pitjor va ser la seva mare, “que odiava a Jeannette abans d'haver-la vista, i que recordava els dies per ella vergonyosos

---

¹¹⁵ Josep Fontbernat, “Jaume Miravittles ha pres el primer bany”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.51, (16 de març de 1931).

¹¹⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.104.

¹¹⁷ Jaume Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.16.

de la seva estada a Figueres, arrencà en plors”.¹¹⁸ Segons Miravittles la seva mare declarà, a ell i a Ginette, “una guerra sense quarter”.¹¹⁹

Per a Sara Navarra, la seva mare, una dona d’esperit comercial i pràctic, les activitats revolucionàries del seu fill, i les seves conseqüències d’empresonaments i exili, no devien ser gaire agradables, i encara ho devia ser menys la companyia que s’havia buscat. En canvi el seu pare probablement no era tant bel·ligerant amb la qüestió de Ginette, tot i que potser també desaprobava la radicalitat política del seu fill. El pare no era un home políticament actiu, però tenia les idees clares. Recordem que el seu germà Jaume acabava de ser elegit regidor per la Federació Republicana Socialista de l’Empordà, adherida a ERC. *Empordà Federal*, l’òrgan d’aquest partit, definia a Joan com a “excel·lent correligionari i ferm federal”.¹²⁰ Miravittles recordava que el primer cop que va ser candidat pel BOC, a les eleccions generals del juny de 1931, el seu pare no el va votar, “enfrent de tota la família, votà “contra meu””.¹²¹ Tots dos, en canvi, Joan i Sara, devien estar contents amb el casament de la seva filla Antònia, que es va efectuar el 14 de juny de 1931 a Figueres, amb el metge Jaume Sunyer Pi, que feia poc que havia guanyat, per oposició, una plaça de tècnic al Laboratori Municipal de Barcelona.¹²² S’iniciava, doncs, una etapa de fredor i distanciament entre Miravittles i la seva família, que només es va trencar al cap de dos anys, el 1933, amb el casament, pel civil, de Miravittles i Ginette, el nom complet de la qual era, recordem-ho, Allida Ceccon Citton. Per casar-se van triar una jornada de ressons revolucionaris i amb molt de simbolisme a França: el 14 de juliol. El pas pel jutjat va permetre normalitzar les relacions amb la família, amb qui des d’aleshores es van veure sovint.

Ginette era una noia moderna per a l’època, tenia un gosset i fumava. Miravittles explicà que una vegada es van trobar ell, Andreu Nin i Joaquim Maurín, amb les respectives mullers. Cap dels tres polítics fumava. En canvi, les seves companyes sí, totes tres. Les de Miravittles i Maurín eren franceses i la de Nin era russa.¹²³

Li calia trobar feina i se’n va anar a veure a Rafael Campalans, director de l’Escola del Treball de Barcelona, qui n’hi va donar com a professor, gràcies al seu títol d’enginyer, obtingut a París, equiparable a una enginyeria tècnica. Campalans, un dels principals dirigents de la Unió Socialista de Catalunya, portava molts anys a la casa. Ja n’havia estat director de

---

¹¹⁸ Miravittles escriu sovint Jeannette, però ella signava Ginette. AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.108-110.

¹¹⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.112.

¹²⁰ *Empordà Federal* (Figueres), núm.737, (13 de juny de 1931).

¹²¹ Jaume Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.46.

¹²² “L’èxit d’un estudiant figuerenc”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.726, (4 d’abril de 1931), p.7.

¹²³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 31. p.2.

1917 a 1924, quan dimití el càrrec per no col·laborar amb la Dictadura de Primo de Rivera, i el 1930 va tornar a dirigir l'Escola. Miravittles el coneixia de quan Campalans havia estat un dels principals animadors de la revista *Justícia Social* (1923-1926), quan Miravittles, sent un jove estudiant d'enginyeria a Barcelona, assistí en algunes ocasions a la tertúlia que feien en un cafè els redactors d'aquella publicació, on va arribar a publicar alguns articles.¹²⁴ A més de Campalans i Miravittles, altres polítics esquerrans van treballar o van estar relacionats amb l'Escola: catalanistes com Joan Puig i Ferrater i Manuel González i Alba, i socialistes com Emili Mira i Joan Comorera.

L'Escola del Treball havia nascut el 1913, a iniciativa de la Diputació de Barcelona, que era presidida per Enric Prat de la Riba. Era una escola professional per a joves obrers que, en horari de vespre, després de treballar, rebien formació teòrica i pràctica dels respectius oficis (electricistes, fusters, paletes, indústria tèxtil, delineants, tintorers, mecànics, indústria química, calderers, planxistes, etc.). De mica en mica, però aquests estudis professionals es van anar ampliant amb la incorporació d'estudis diürns, amb la inclusió dels oficis artístics, el 1924, i amb l'organització d'altres activitats complementàries: educació física i esports, cursos d'idiomes, conferències d'humanitats, orientació professional, viatges a l'estranger... L'alumnat també es va anar incrementant, dels 249 de 1913 es va passar als 922 de 1923 i als 2.049 del 1931.¹²⁵

Miravittles va entrar-hi el maig de 1931, essent nomenat Professor substituït d'Ensenyaments Tècnics, amb un salari de 2.000 pessetes anuals. El febrer de 1932 va passar a la categoria de Professor de classes orals de la Secció de Pre-Aprenentatge, amb una retribució de 4.000 pessetes a l'any. Les assignatures que impartia eren matemàtiques i física. El gener de 1933, a més, va ser nomenat Cap-Delegat de l'Oficina Tècnica de l'Escola, càrrec que comportava un sou de 2.500 pessetes anuals¹²⁶. Va treballar-hi fins que l'octubre de 1936, en ocupar el càrrec de Comissari de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, va agafar una excedència.

---

¹²⁴ Francesc Macià també va tenir alguna intervenció en l'ingrés de Miravittles com a professor a l'Escola del Treball. Jaume Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.16.

¹²⁵ Sobre aquesta institució educativa, veure el dossier "L'Escola del Treball de Barcelona, fàbrica d'obriers selectes", A: *L'Avenç*, núm.99, (desembre 1986); *Escola del Treball. 75 anys d'història*, (Barcelona: Institut Politècnic de Formació Professional Escola del Treball, 1989); Alexandre Galí, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya, 1900-1936. Llibre IV. Ensenyament tècnico-industrial i tècnico-manual o d'arts i oficis*, (Barcelona: Fundació Alexandre Galí, 1981).

¹²⁶ Com a responsable de l'Oficina Tècnica de l'Escola va publicar un article al Butlletí de la Federació d'Alumnes i Ex-Alumnes de l'Escola del Treball animant els alumnes a participar en un concurs escolar. Veure el núm. 30 de l'octubre de 1933.

Com detallarem més endavant, Miravittles va portar, en aquests anys trenta, una intensa vida política de reunions, articles, mítings i conferències. Això li dificultava, a vegades, anar a fer les classes. La majoria dels actes polítics eren els dissabtes a la tarda o a la nit i els diumenges, però a vegades eren entre setmana i, durant les campanyes electorals, l'activitat era diària. A més, els actes sovint no eren a Barcelona, sinó a altres poblacions catalanes i fins i tot a fora de Catalunya. En el seu expedient de l'Escola del Treball es conserven cartes seves excusant l'assistència a classe i nomenant substituïts, així com algunes lletres de la direcció de l'Escola demanant-li explicacions per no haver-se presentat a classe.¹²⁷ Durant aquests anys, com hem vist, va anar millorant el sou, fins a cobrar, a partir de 1933, unes 500 pessetes al mes, que aleshores era, com explicà Miravittles,

“una suma molt important. Vaig llogar un pis, a cent metres de l'Escola, que costava *cent pessetes* al mes. Cada matí donava un duro a Ginette i tornava de plaça amb dos cabassos plens de carn, peix, pa, vi, fruita i postres.”¹²⁸

Van comprar els mobles a crèdit, pagant 50 pessetes al mes. Fet i fet, els quedaven unes dues-centes pessetes per a esbarjo. Gaudien, doncs, d'un molt bon nivell de vida.¹²⁹ A canvi d'aquesta bona situació econòmica, però, estava gairebé tot el dia lligat a l'Escola. Hi anava de 9 a 12 del matí, de 3 a 6 de la tarda i de les 8 a les 10 del vespre. Miravittles i Ginette vivien al carrer Urgell, 186, 1r. 2a., cantonada amb el carrer Provença, a prop de l'Escola.

Els estius de 1931, 1932 i 1933 els van passar a Sitges, on van llogar un àtic. Ell, però, anava cada matí a Barcelona, en tren, per a donar unes classes d'estiu a l'Escola. Al migdia tornava a Sitges, es banyava a la platja i dinava. Campalans, el director de l'Escola, feia cada dia un trajecte semblant. Sovint, al tornar, es trobaven al tren, però Campalans estiujava a Torredembarra, fins que un dia Campalans va morir mentre es banyava a la platja; era el setembre de 1933.

Quan a les deu de la nit sortia de la feina, agafava el tramvia i baixava fins a l'Ateneu Barcelonès, al carrer Canuda, on s'estava fins a la una de la nit llegint i escrivint els molts articles, fulletons i llibres d'aquells anys. Sovint treballava al costat d'Antoni Rovira i Virgili, amb qui, a causa de la seva sordera, s'havia de comunicar per escrit. Després anava a peu cap a casa, a vegades amb el periodista i amic Fermí Vergés, de Palafrugell, que col·laborava a *La*

---

¹²⁷ Arxiu de l'Institut d'Educació Secundària i Superior d'Ensenyaments Professionals “Escola del Treball”. Generalitat de Catalunya. (Barcelona). Expedient del professor Jaume Miravittles i Navarra.

¹²⁸ Jaume Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.16

¹²⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.114, 116.

Publicitat i a *Mirador*.¹³⁰ Aleshores era habitual participar en trobades, diàries o periòdiques, d'amics i coneguts, les anomenades penyes, que servien per discutir, fer tertúlia, sobre temes culturals o polítics i estar al dia del que passava. L'Ateneu Barcelonès, on es trobaven alguns dels intel·lectuals i polítics més rellevants, era un dels centres que reunia més penyes. N'hi havia de professionals, com la dels advocats o la dels capellans, d'intel·lectuals, de polítics (de tots els colors), etc. Miravittles, "que xerrava pels descosits", participava en una d'elles, que es reunia "més d'un cop per setmana", formada per dirigents del BOC com Joaquim Maurín, Jordi Arquer i altres.¹³¹ També freqüentava, a l'hora del cafè, la tertúlia que es feia al Cafè de la Rambla. Aquesta, ideològicament, era molt més heterogènia. Amb un denominador comú catalanista, hi havia tertulians des del centre a l'extrema esquerra: periodistes, com Josep Maria Lladó, Xavier Regàs, Domènec de Bellmunt, Carles Sentís o Narcís Molins i Fàbrega, artistes com Salvador Dalí, Apel·les Fenosa, Josep Viladomat o Helios Gómez, el secretari de Macià, Joan Alavedra, i militants del BOC com Daniel Domingo Montserrat, Jordi Arquer, Joan Sales, Llibert Estartús i el mateix Jaume Miravittles qui, segons Josep Maria Lladó, hi tenia un cert prestigi: "sempre ens ofería una visió clara de les coses".¹³² Alguns diumenges a la tarda participava en una tertúlia d'intel·lectuals i periodistes que es feia a casa de Xavier Regàs i de la seva esposa Mariona Pagès. Gent com Dalmau Costa, Joaquim Ventalló i Andreu Avel·lí Artís (*Sempronio*) hi anaven a jugar al pòquer.¹³³ Víctor Alba, anomenat realment Pere Pagès, entrà al BOC el 1932 i ho va fer avalat per Núria Folch i per Jaume Miravittles, a qui va conèixer a casa de Mariona Pagès, germana seva.¹³⁴

Una de les aficions que tenia en aquests anys era anar als toros. Els veia des de la llotja del president del Parlament, Joan Casanovas. Hi anava amb Josep Pi-Sunyer i Cuberta, nebot de Casanovas, fill de Carles Pi i Sunyer, que seria alcalde de Barcelona, i alhora cosí de Jaume Sunyer Pi, cunyat de Miravittles. A la mateixa llotja hi havia també un amic de Casanovas, entès en toros, que es deia Poch, i l'estudiant Alexandre Cirici.¹³⁵ Coneixia, doncs, a moltíssima gent, des de polítics i intel·lectuals importants fins a anarquistes com Alfons Miguel i Bonaventura Durruti i era amic de Francisco Galán, germà del Fermín Galán militar, afusellat el 1930 a Jaca.

---

¹³⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.116.

¹³¹ Jordi Casassas i Ymbert, *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*, (Barcelona: La Magrana-Ajuntament, 1986), p.126.; Tomàs Roig i Llop, *Del meu viatge per la vida. Memòries, 1931-1939*, (Barcelona: Pòrtic, 1978), p.201-202.

¹³² Josep Maria Lladó, "Jaume Miravittles, un lluitador exemplar", A: *Serra d'Or*, núm.351, (febrer de 1989).

¹³³ Víctor Alba, *Sisifi el seu temps I. Costa avall*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1990), p.41.

¹³⁴ Víctor Alba, *Sisifi el seu temps I. Costa avall*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1990), p.65.

¹³⁵ Jaume Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.30.

5.2.3 *El Bloc Obrer i Camperol i la República*

Després de la Primera Guerra Mundial una onada democratitzadora havia fet caure antigues monarquies imperials, implantat repúbliques, canviat fronteres i fet néixer nous estats. I milions de persones que havien fet i patit la guerra després van voler també un protagonisme a la societat. Va créixer la politització i l'associacionisme. Moviments com el feminisme o el sindicalisme obrer i pagès es van desenvolupar. El liberalisme i el parlamentarisme, però, van entrar en crisi. No havien aturat la Gran Guerra ni podrien tampoc frenar la proliferació de règims autoritaris i feixistes. Les democràcies van haver de fer front als greus problemes econòmics de la postguerra i a la gran depressió que es va iniciar el 1929. La guerra i revolucions com la russa feien creure a molts que la força era un instrument vàlid per a l'acció política, ja fos en forma d'atemptats, de militarització dels grups polítics o d'una mobilització massiva.¹³⁶

Per a una part de l'esquerra, comunistes i anarquistes, la democràcia només era un règim que facilitava la propaganda, però que hauria de ser enderrocat per la revolució, que arribaria aviat, inevitablement. Fins per a molts socialistes la democràcia només era només un mitjà que permetia implantar reformes socials, una qüestió complicada en aquell context econòmic. Igualment entre una bona part dels conservadors, la por a la URSS i a la revolució, així com la creença que la democràcia era massa favorable al moviment obrer, es va afeblir el suport als règims de llibertats. I van sorgir moviments, com el feixisme italià, que, combinant legalisme i agitació violenta, van instaurar dictadures.

Van ser anys de gran mobilització i violència política, d'enfrontaments entre les classes i entre els estats, de lluites anticolonialistes i d'imperialisme, d'inestabilitat i de tendència a la instauració de règims autoritaris, com es va fer a la URSS, Itàlia, Polònia, Portugal, Iugoslàvia, etc. En començar els anys trenta, la Gran Depressió econòmica mundial, la més greu que havia sofert el capitalisme, va acabar d'enfosquir el panorama. A tot el món industrialitzat van caure els preus, la producció, el comerç i els salaris, mentre es tancaven

---

¹³⁶ Sobre l'època d'entreguerres, veure Eric Hobsbawm, *Historia del siglo XX*, (Barcelona: Crítica, 1995), pp. 62-202); Giuliano Procacci, *Historia general del siglo XX*, (Barcelona: Crítica, 2001), pp. 9-258; Gabriel Jackson, *Civilización y barbarie en la Europa del siglo XX*, (Barcelona: Planeta, 1997), pp.67-228; Mark Mazower, *La Europa negra. Desde la Gran Guerra hasta la caída del comunismo*, (Barcelona: Ediciones B, 2001), pp.17-206; Julian Jackson (ed.), *Europa 1900-1945*, (Barcelona: Crítica, 2002); Ernst Nolte, *La guerra civil europea, 1917-1945. Nacionalsocialismo y bolchevismo*, (México: Fondo de Cultura Económica, 2001); Gregory M. Luebbert, *Liberalismo, fascismo o socialdemocracia. Clases sociales y orígenes políticos de los regímenes de la Europa de entreguerras*, (Saragossa: Prensas Universitarias de Zaragoza, 1997); Enzo Traverso, *A sangre y fuego. De la guerra civil europea (1914-1945)*, (València: Publicacions de la Universitat, 2009); Mercedes Cabrera, Santos Julià i Pablo Martín Aceña (comps.), *Europa en crisis, 1919-1939*, (Madrid: Fundación Pablo Iglesias, 1991); Donald Sassoon, *Cien años de socialismo*, (Barcelona: Edhasa, 2001).

empreses i milions d'obrers quedaven a l'atur. La crisi va afectar a tots els sectors econòmics, als bancs, a les indústries i a la pagesia, que veia com davallaven els preus dels seus productes. Aquest empitjorament de l'economia va incrementar la inestabilitat i la conflictivitat política i social, generant-se un clima d'inseguretat que va contribuir a la implantació de més dictadures, a Alemanya, Àustria, els països bàltics, Bulgària, etc. A més, els estats, per intentar sortir de la crisi, van incrementar les polítiques proteccionistes i la compartimentació dels espais econòmics. El liberalisme, també l'econòmic, i el cosmopolitisme estaven de baixa, mentre s'incrementaven el nacionalisme econòmic, les rivalitats i l'agressivitat imperialista.

La Segona República espanyola, malgrat la seva brevetat, va ser el primer sistema realment democràtic de l'Estat espanyol, a part de la convulsa i efímera experiència de la Primera República. I no podem dir que, internacionalment parlant, arribés en bon moment. En realitat arribava tard. La democratització i els problemes que va haver d'abordar la República feia temps que s'haurien d'haver encarat. I va triomfar més pel col·lapse de la monarquia que per la solidesa del projecte republicà. El règim de la Restauració monàrquica havia estat incapaç de democratitzar-se, d'obrir-se a la societat i de satisfer els drets nacionals que, des de Catalunya i el País Basc, feia temps que es demanaven. Al contrari, en la seva crisi final va donar lloc a una dictadura militar que va agreujar, més que solucionar, els problemes, acabant de desprestigiar al rei i a la monarquia.

Des d'un punt de vista econòmic, en l'etapa 1915-1930 s'havia produït un procés d'industrialització important, així com migracions a les zones urbanes i una petita reducció de l'analfabetisme. A les acaballes de la Dictadura, i durant la "Dictablanda" de 1930, doncs, hi havia un desfasament entre la relativa modernització social i econòmica i la realitat política d'un règim oligàrquic en crisi que pretenia mantenir la marginació de les esquerres (republicanes, socialistes i sindicals) i continuar ignorant les demandes d'autogovern de les nacions no castellanes de l'Estat.

Durant el 1930 i els primers mesos de 1931, amb la progressiva liberalització del règim, es va produir una creixent politització i mobilització de part de la població a favor d'un canvi polític que es concretava en la república. Però ni el moviment republicà va aconseguir imposar-se (fracàs de la sublevació del desembre de 1930) ni la institució monàrquica, cada dia més afeblida, va poder evitar la seva caiguda. Així, per una suma de dues debilitats, va arribar pacíficament la Segona República. La proclamació de la República el 14 d'abril de 1931 va ser un fet políticament revolucionari, ja que representava un trencament de la legalitat constitucional i una substitució sobtada de la classe política dirigent, sense un traspàs de

poders. Un canvi que es va fer en un clima d'il·lusió i esperança generalitzat. La modernització parcial assolida fins aleshores podria continuar-se i aprofundir-se amb un sistema polític més just i obert a tota la població que permetria aportar solucions als greus problemes socials i polítics heretats. Amples sectors de població, doncs, van dipositar moltes expectatives en el nou règim.

Amb el procés que es va obrir amb el Govern Provisional, i es va confirmar a les eleccions del juny de 1931, el poder va quedar en mans d'una coalició republicana que anava del centre a l'esquerra, incloent l'autonomisme català i galleg. Aquest bloc es va proposar un ambiciós programa reformista que incloïa, com a aspectes més importants, la reforma agrària (repartiment de terres als jornaleros de la meitat sud del territori), lleis socials a favor de la millora de les condicions de treball dels obrers, un pla de construccions escolars, mesures per separar l'Església i l'estat i reduir la influència social de l'Església, la modernització de l'exèrcit i el reconeixement del dret a l'autogovern de les nacions que ho sol·licitessin.

Sobre aquest programa modernitzador hi ha un cert consens en que era globalment necessari i moderat, però el cas és que va fracassar, que ni les reformes ni la República es van consolidar a causa de la Guerra Civil i del triomf del bàndol franquista. Sobre les causes d'aquest fracàs hi ha un debat historiogràfic. Massa vegades, però, més que per aclarir els fets, la recerca de les causes sobre la crisi de República ha servit per justificar determinades posicions polítiques. No és fàcil determinar unes poques causes concretes i clares, sinó que, com quasi sempre en història, estem davant un procés complex en que hem d'incloure nombrosos elements.¹³⁷ Espanya era encara, malgrat el creixement dels anys vint, un dels estats més pobres i més endarrerits d'Europa Occidental. I això, per a l'arrelament de la democràcia, un règim que precisa de grans dosis de comprensió, diàleg i confiança per part de tots, era un gran dèficit. Tots els països europeus que a l'etapa d'entreguerres van mantenir el sistema de llibertats eren econòmicament més forts. Si parlem en termes de Producte Interior Brut per habitant, a 1930 el de l'Estat espanyol era només un 89,5% del de Txecoslovàquia,

---

¹³⁷ Gabriel Jackson, *La República española y la guerra civil (1931-1939)*, (Barcelona: Orbis, 1985); Paul Preston, *La destrucción de la democracia en España*, (Madrid: Alianza, 1987); Diversos Autors, *La II República. Una esperanza frustrada*, (València: Ed. Alfons el Magnànim, 1987); José Luis García Delgado (ed.), *La II República española. El primer bienio*, (Madrid: Siglo XXI, 1987); Stanley G. Payne, *La primera democracia española. La Segunda República, 1931-1936*, (Barcelona: Paidós, 1995); Javier Tusell, *Historia de España en el siglo XX. II. La crisis de los años treinta: República y Guerra Civil*, (Madrid: Taurus, 1999); Eduardo González Calleja, "La violencia política y la crisis de la Democracia republicana (1931-1936)", A: *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea* (Madrid), (Internet), núm.1 (1998-2000); Julio Gil Pecharromán, *La Segunda República*, (Madrid: Historia 16, 1999); Raymond Carr, *España, 1808-1975*, (Barcelona: Ariel, 2002).

un 66,5% del de Suècia, un 57,8% del de França, un 52,6% del de Bèlgica i menys de la meitat del de Dinamarca, Holanda i el Regne Unit.¹³⁸

La situació internacional no era gens propícia a la consolidació de la República. Proliferaven les dictadures i la crisi econòmica generava atur, misèria i incertesa. Comparat-ho amb els països més desenvolupats Espanya es va veure relativament poc afectada per la crisi, precisament pel seu aïllament i endarreriment. De totes maneres, el PIB per habitant es va reduir, entre 1929 i 1933, un 8,9% i l'atur va augmentar de 389.000 persones el 1931 a 670.378 el 1935. A més, la hisenda pública recaptava només una petita part del producte nacional. És a dir, el context econòmic i hisendístic va limitar molt les possibilitats del reformisme governamental, mentre que s'agreujaven els problemes socials.¹³⁹

La coalició republicano-socialista-catalanista governant, dirigida per Manuel Azaña, entre 1931 i 1933 va engegar un conjunt de polítiques benintencionades, però no sempre prou consensuades. Algunes d'elles van ser molt positives i exitoses, com la legislació laboral, el foment de l'educació o el reconeixement del dret de Catalunya a l'autonomia, que va afavorir que aquesta es constituís en una plaça forta de la República. En el camp de les relacions amb l'Església, en canvi, es va actuar amb una certa precipitació i radicalitat (expulsió dels jesuïtes, prohibició de l'ensenyament religiós, passivitat davant alguns atacs a edificis religiosos), i amb dosis d'inconsciència, ja que l'estat no podia substituir, per manca de fons públics, els centres d'ensenyament religiosos que volia clausurat. Amb aquestes mesures, que podien haver estat més moderades, el govern va donar facilitats a l'Església, que conservava intacta la seva influència, per a que es constituís en una oposició frontal. Pel que fa a la reforma agrària, es va elaborar i posar en pràctica amb tanta lentitud i amb un pressupost tan reduït que es va poder donar terra a molts pocs dels 2 milions de jornalers que l'esperaven. Una llei en bona mesura ineficaç que va alarmar els grans terratinents, els quals s'hi van oposar tant com van poder, sense tocar realment el seu poder i sense satisfer la demanda de la majoria dels jornalers.

El conservadurisme, malgrat el sobtat canvi de l'abril de 1931 i la clara victòria republicana i socialista del juny del mateix any, continuava tenint importants palanques de poder a les seves mans: el poder econòmic intacte i una important capacitat de maniobra i d'incidència social. Van anar apareixent un conjunt de sectors opositors, tant de caire econòmic o empresarial com funcional o ideològic (en defensa de l'Església o de la unitat

---

¹³⁸ Calculat a partir de les xifres de Angus Maddison, *L'économie mondiale: Statistiques historiques*, (Paris: OCDE, 2003), p. 66, 67, 72.

¹³⁹ Jordi Palafox, *Atraso económico y democracia. La Segunda República y la economía española, 1892-1936*, (Barcelona: Crítica, 1991).

d'Espanya) que van obstruir i frenar les reformes. Des d'un punt de vista polític, malgrat la desorientació inicial, a partir de 1932 les dretes van anar bastint un projecte polític, la Confederación Espanyola de Derechas Autónomas (CEDA), que va tenir el seu pal de paller en la defensa de l'Església, aprofitant el paper de víctima que aquesta adoptava davant les reformes del govern, així com en l'anticatalanisme i en l'oposició al conjunt de la política del govern. La CEDA va contribuir a la radicalització política amb l'ús d'un llenguatge volgutament ambigu: mentre acatava la legalitat vigent proclamava el seu "accidentalisme" respecte al règim polític (deixant la porta oberta a una restauració monàrquica) i es fixava com objectiu últim no la democràcia sinó un sistema corporatiu.

El govern republicà i socialista, a més, havia de fer front a una oposició radical, sovint violenta, tan de dreta (monàrquics, Comunió Tradicionalista i grups feixistes embrionaris) com d'esquerra: comunistes del PCE i del BOC i, sobretot, els anarcosindicalistes de la CNT-FAI, que van protagonitzar tres insurreccions armades, fracassades, el 1932 i el 1933. Aquests moviments eren fàcilment controlats pel govern, però l'espiral acció-repressió acabava erosionant-lo, com va ser el cas dels fets de Casas Viejas del 1933. A més el forçaven a prendre mesures excepcionals (Llei de Defensa de la República, 1931), com la prohibició d'actes polítics o el tancament de diaris, que a la llarga també el desgastaven.

Les llibertats de la República i l'ambient d'esperança que s'havia creat van portar els treballadors a mirar d'aprofitar l'ocasió, a intentar materialitzar les expectatives que tenien sobre el nou règim. De 1930 a 1933 es va incrementar molt la conflictivitat obrera, el 1933 es van realitzar 1.127 vagues a tot l'estat, i en molts casos van aconseguir el que volien. A vegades, però, els moviments vaguístics derivaven en conflictes de carrer amb la policia o amb sindicalistes rivals que generaven tensió política entre govern i oposició i també dins del govern.¹⁴⁰

La coalició governamental, inicialment molt àmplia, va anar patint crisis periòdiques i aprimant-se. La discussió de la qüestió religiosa a la Constitució provocà la separació de la dreta republicana, tot i que Niceto Alcalá Zamora acceptà la presidència de la República. A finals de 1931 el Partit Radical també va sortir del govern. El Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) formava part del govern però, ja des del mateix abril 1931, hi havia veus que discrepaven de la participació governamental. El 1933 les diferències ideològiques entre socialistes i republicans d'esquerra es van agreujar, sobretot per la impaciència dels primers per unes reformes que costaven de tirar endavant. Des de la proclamació de la República el

---

¹⁴⁰ Albert Balcells, *Crisis económica y agitación social en Cataluña (1930-1936)*, (Barcelona: Ariel, 1971), p.172-173.

socialisme havia augmentat molt els seus militants, especialment d'obrers agrícoles de les zones latifundistes que pressionaven a favor d'una ràpida i efectiva reforma agrària. El sindicat socialista, la Unió General de Treballadors (UGT), que a finals de 1930 tenia 277.000 afiliats, a mitjans de 1932 en tenia més d'1 milió. El 1930 els obrers del camp, dins de la UGT, eren un 13%, però el 1932 ja representaven un 37%.¹⁴¹ A més, els xocs entre obrers radicalitzats i la policia, que a vegades utilitzava una força desproporcionada, posaven els socialistes en una posició incòmoda, en haver de defensar l'acció governamental. El PSOE va viure un procés de radicalització, agreujat després de la sortida del PSOE del govern el setembre de 1933 i del triomf dretà a les eleccions del novembre del mateix any, que el va portar a posar en dubte que les reivindicacions del partit poguessin assolir-se dins de la República, a plantejar l'objectiu de la revolució social i a participar en la insurrecció de l'octubre de 1934.¹⁴²

La vida política del període republicà es va anar radicalitzant progressivament, a partir de que dificultats molt diverses van impedir la formació d'un consens entorn al nou règim democràtic. Uns perquè no volien cap mena de reforma, altres perquè tenien expectatives excessives sobre les possibilitats de fer canvis profunds i ràpids, altres perquè tenien una idea patrimonial de la República, en massa casos el règim republicà era considerat com un instrument a usar a favor d'un mateix i no com un terreny de joc comú que calia consolidar a base de cessions de totes les parts. Un producte d'aquesta conflictivitat va ser l'increment de la violència política, que va produir 76 morts el 1931, 102 el 1932 i 205 el 1933.¹⁴³ I una altra conseqüència va ser una gran inestabilitat política i governamental. La mitjana de duració dels governs durant la República és de 101 dies, poc més de tres mesos.¹⁴⁴

La primavera del 1936, però, malgrat l'antagonisme existent, no era pas inevitable que la democràcia naufragués. El febrer hi havia hagut eleccions i hi havia un govern democràticament elegit que tenia les eines per sufocar qualsevol repte violent que hagués vingut de la dreta o de l'esquerra. El que va fer trontollar el govern va ser la sublevació, el juliol de 1936, de la peça essencial de l'estructura coercitiva de qualsevol estat: l'exèrcit. Una bona part d'aquest, seguint una llarga tradició, que ja s'havia manifestat amb el moviment antirepublicà i anticatalà de la "Sanjurjada" (1932), va atorgar-se el dret de prendre la direcció política, en aliança amb l'extrema dreta. Però, en fracassar el "pronunciamiento", per la ferma

---

¹⁴¹ Paul Preston, *La destrucció de la democràcia en Espanya*, (Madrid: Alianza, 1987), p.90.

¹⁴² Manuel Contreras, *El PSOE en la II República. Organización y ideología*, (Madrid: CIS, 1981).

¹⁴³ Stanley G. Payne, *El colapso de la República. Los orígenes de la guerra civil (1933-1936)*, (Madrid: La Esfera de los Libros, 2005), p.536.

¹⁴⁴ Citat a Stanley G. Payne, *La primera democràcia espanyola. La Segunda República, 1931-1936*, (Barcelona: Paidós, 1995), p.428.

oposició dels sectors democràtics i revolucionaris, així com de part del propi exèrcit, els militars revoltats van provocar l'inici d'una tràgica guerra civil de gairebé tres anys, amb el seu trist resultat: una dictadura que duraria dècades.

Però tornem al partit de Miravittles, el Bloc Obrer i Camperol, i al paper que va fer en aquella República. L'època era relativament propícia a l'actuació d'un partit revolucionari com el BOC. El prestigi de la Unió Soviètica, l'auge dels autoritarismes, la greu crisi econòmica mundial, la intensa conflictivitat política i social, les dificultats dels republicans per fer reformes socials profundes i per encarar les lluites socials amb respostes repressives proporcionades... Aquests fets creaven un ambient propici per a creure en canvis sobtats i profunds, en una revolució.

El Bloc Obrer i Camperol, recordem-ho, va rebre la República amb una barreja d'alegria i suspicàcia, d'entusiasme i de prevenció. La proclamació, per Macià, de la República Catalana, va sonar amb un dring especial a les orelles dels joves nacionalistes del BOC. No només queia la monarquia, sinó que naixia un estat català. Per això, quan el 17 d'abril Macià i el govern de Catalunya van pactar amb tres ministres del Govern de la República, arribats de Madrid, la substitució de la República Catalana pel govern de la Generalitat i per l'elaboració d'un Estatut d'Autonomia, ho van interpretar com una ingerència improcedent del govern espanyol contra el dret de Catalunya a l'autodeterminació i com una claudicació dels governants catalans.¹⁴⁵ A partir d'aquí el fossat existent, ja des del primer moment, entre el BOC i els republicans, els socialistes i ERC va anar creixent. Per als del BOC els nous governants republicano-socialistes eren "petit burgesos" inconseqüents, covards, traïdors, etc. Per als nous governants el BOC esdevé una colla de provocadors i agitadors que, pel reduït nombre dels seus seguidors, no devia causar gaire preocupació.

Segons Miravittles després del 17 d'abril va anar a la Generalitat, on anteriorment sempre havia entrat lliurement, per recollir informació per a *L'Hora* i, a l'accedir a la secretaria de Presidència, un tal Otero li barrà el pas, dient-li: "No hi ha entrada pels comunistes".¹⁴⁶ A partir d'aquí, iniciat el període republicà, Miravittles queda ja totalment integrat al BOC: el 21 de maig de 1931 publica el seu primer article a *La Batalla*, és candidat a les eleccions al Parlament espanyol del juny del mateix any i aviat entra a formar part del Comitè Executiu del partit.

---

¹⁴⁵ "La revolució en perill" i "Nuestra posición ante el problema de Cataluña", A:*La Batalla*, núm.38, (23 d'abril de 1931). Citat a Fèlix Cucurull, *Panoràmica del nacionalisme Català*, vol.5, (París: Edicions Catalanes, 1975) p.105-106.

¹⁴⁶ Jaume Miravittles, *Ha traït Macià?*, (Barcelona: Centre d'Informació Bibliogràfica, 1932), p.27.

La gent del BOC, davant de l'entusiasme popular inicial per la República, va haver de fer esforços per no aparèixer com a antirepublicans, malgrat els durs atacs que feien contra els republicans que governaven. Aquell entusiasme a Catalunya probablement encara era superior. Miravittles va fer un article titulat *Nosaltres també som republicans*, on, després de dir que per als republicans els del BOC eren “agents provocadors” i “fem nosa”, criticava al seu torn els republicans parlant de “república clericalista”, “manca d'audàcia revolucionària” i “aplaçament de solucions inaplaçables”.¹⁴⁷

Pocs dies després de la proclamació de la República el BOC va difondre un manifest on exposava el seu punt de vista i què s'havia de fer. Es tractava de continuar el clima revolucionari i realitzar reformes radicals de caire polític, social i anticolonialista, molt més enllà del que el nou govern volia i podia fer:

“Visca la revolució!

(...) La caiguda de la monarquia no és pas el fi de la revolució com pretenen els diferents sectors burgesos, sinó el principi de la vertadera etapa revolucionària. Espanya necessita portar a cap la revolució democràtica (...) El Bloc Obrer i Camperol (...) invita a la classe obrera a que s'organitzi fortament i impulsi el moviment començat fins a lograr que sigui una veritable democràcia (...)

Desarmament del Sometent i de la guàrdia civil. Armament del poble. Formació de Junes Revolucionàries d'Obrers i de Camperols. Constitució del Tribunal Revolucionari. Extradició d'Alfons de Borbó, per tal de que siga jutjat pel poble. La terra pel qui la treballa. Separació de l'església de l'estat, i dissolució de les congregacions religioses i confiscació de béns. Dret de les nacionalitats a disposar de llurs destins, inclosa la separació. Abandonament del Marroc. Llibertat completa, sense restriccions de cap mena, de reunió, associació, manifestació i vaga. Abolició dels Comitès Paritaris. Socors als Parats”.¹⁴⁸

Durant els primers mesos de República l'oposició del BOC a la política del Govern Provisional de Madrid va ser clara des del primer moment. Respecte de la Generalitat, en canvi, potser perquè l'assoliment de l'autonomia va atorgar a Macià i a ERC un gran prestigi, o perquè es sabia que el poder català era en el fons limitat, hi havia més ambigüitat. Hi feien crítiques, normalment referides a la supeditació o feblesa, però sense gaire acritud. Des de finals de 1931, i encara més des de la insurrecció anarquista de l'Alt Llobregat del gener de 1932, però, van aparèixer greus tensions entre la CNT, cada vegada més radicalitzada i més controlada per l'anarquisme faista, i el govern català, preocupat pel deteriorament de l'ordre

---

¹⁴⁷ Jaume Miravittles, *Nosaltres també som republicans*, A: *L'Hora*, núm. 17, (23 d'abril 1931).

¹⁴⁸ “Visca la revolució! Manifest del Bloc Obrer i Camperol a l'opinió”, A: *L'Hora*, núm. 17, (23 d'abril de 1931).

públic. I el BOC que, conscient de les seves limitacions per una política pròpia, aspirava a influir en la CNT, també va anar endurant els atacs a ERC i els seus aliats.

Això es veu prou bé observant les relacions de Miravittles amb la gent d'ERC a Figueres. La Joventut Nacionalista Republicana de l'Empordà, branca juvenil de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà, adherida a ERC, el va convidar a participar en un cicle de xerrades per exposar les diverses opcions polítiques. El 23 d'octubre de 1931 va fer-hi una conferència titulada "Perquè sóc comunista". *Empordà Federal*, el setmanari de la Federació, on havia col·laborat, en la crònica de l'acte el qualificà de "bon amic" i informà que el teatre estava "ple a vessar" i que l'audiència el seguí "amb gran interès".¹⁴⁹ El cas és, però, que els atacs que segurament Miravittles llançà contra ERC i el govern republicano-socialista devien molestar a algun republicà figuerenc. En el número següent la Joventut Nacionalista Republicana es veu obligada a puntualitzar que la Junta "no es farà seves altres manifestacions que les exposades pels homes afectes al seu partit".¹⁵⁰

El 7 de febrer de 1932, amb motiu d'uns actes d'homenatge a Martí Vilanova, les diferències entre els republicans de Figueres i les posicions revolucionàries dels homes del BOC van produir un incident al cementiri de Figueres. Aquell dia l'Ajuntament republicà havia inaugurat la placa d'un carrer amb el nom de Vilanova. En aquell acte, a més de l'alcalde i Rafael Ramis, de la Unió Socialista de Catalunya, un dels organitzadors de l'acte, va parlar també Jaume Compte, que aleshores gestava la creació d'un partit independentista revolucionari, Estat Català-Partit Proletari. Compte va atacar la Generalitat i Macià i això ja va aixecar les protestes dels assistents. Després la comitiva es dirigí al cementiri on van fer discursos l'alcalde de Figueres i Ventura Gassol, conseller de la Generalitat. Però quan l'acte ja s'havia donat per acabat, i aprofitant la concentració de gent, van aixecar-se a fer discursos Jaume Compte, Jordi Arquer i Jaume Miravittles, aquests dos darers del BOC, criticant les posicions polítiques d'ERC i Macià. Això va disgustar força els republicans figuerencs i també a Rafael Ramis.¹⁵¹ La qüestió era qui s'apropriava la figura de Vilanova. Cada sector retallava el seu Vilanova. Uns reivindicaven el republicà i catalanista, els altres el revolucionari. Miravittles va respondre les acusacions que va rebre per aquest incident amb un full, que signà personalment, on es defensava, es feia seu Martí Vilanova i atacava els homes de la Federació Republicana Socialista de l'Empordà.¹⁵² El full, titulat *El paternalisme desinflat*, acabava amb aquesta crida: "Obrers de Figueres! Pagesos pobres de la rodalia!

---

¹⁴⁹ *Empordà Federal* (Figueres), núm.758, (24 d'octubre de 1931).

¹⁵⁰ *Empordà Federal* (Figueres), núm.759, (31 d'octubre de 1931).

¹⁵¹ *Empordà Federal* (Figueres), núm.775, (13 de febrer de 1932).

¹⁵² *Avant...!* (Figueres), núm.12, (24 de febrer de 1932).

Petits botiguers! Emancipeu-vos políticament! Fugiu de l'abstenció anarquista i de la tutela republicana! El Bloc Obrer i Camperol és el vostre partit de classe. Allí us esperem!"¹⁵³

Des del punt de vista del comunisme internacional el BOC era un partit atípic. Des d'un primer moment les relacions amb la Internacional Comunista (IC) van ser complicades. Una de les organitzacions que es van fusionar per formar el BOC, el Partit Comunista Català, mai no n'havia format part. La Federació Comunista Catalano-Balear (FCCB) era, inicialment, una secció del PCE i, per tant, estava integrada a la IC. Però l'agost de 1930, el Comitè Executiu del PCE expulsà a la FCCB. Des d'aleshores es va establir una dura polèmica entre el PCE i la FCCB, i després amb el BOC, ja que aquest considerava que continuava lligat a la Internacional Comunista i pretenia que la IC condemnés l'equip dirigent del PCE, però va passar just al contrari. El 3 de juliol de 1931 el Comitè Executiu de la IC va expulsar definitivament a Maurín, per seguir "una línea liberal menchevique que, en la situación revolucionaria actual de Espanya, constituye una verdadera traición al proletariado revolucionario".¹⁵⁴ La direcció del BOC es va solidaritzar amb Maurín, quedant l'organització definitivament separada del comunisme oficial i amb una tensió permanent amb el PCE i amb la seva minúscula secció catalana, que a partir del 1932 s'anomenà Partit Comunista de Catalunya.

La política del BOC es basava sobretot en les idees del seu màxim dirigent, Joaquim Maurín, encara que hi havia altres dirigents destacats que també feien aportacions en el camp de la teoria, com Jaume Miravittles, Jordi Arquer i Víctor Colomer. Partint de la teoria marxista-leninista de la història, afirmaven que a l'Estat espanyol la revolució burgesa no havia estat realitzada. Consideraven el moviment republicà i la proclamació de la República com l'intent petit burgès de fer la revolució democràtica. Un intent que consideraven abocat al fracàs per l'endarreriment del capitalisme espanyol, la crisi econòmica existent i la tradicional aliança entre la burgesia i altres sectors semifeudals, que, a causa de l'oposició de la gran burgesia reaccionària, impediria al govern republicà prendre les mesures enèrgiques i contundents necessàries. Podia triomfar un règim reaccionari, tal com estava passant a molts estats europeus. La revolució democràtica, deien, només podia triomfar si la tirava endavant la classe obrera, dirigida per un partit comunista fort. En aquest cas la revolució passaria posteriorment a la fase socialista. A la classe obrera, però, afegien, li mancava la consciència necessària per a entendre i realitzar la política adequada. Consideraven que estava

---

¹⁵³ Jaume Miravittles, *El paternalisme desinflat* (full volant) (1932). Agraïxo la consulta d'aquest full a Anna Teixidor, que el va localitzar a la Col·lecció Aurèlia Guillaumet Navarra.

¹⁵⁴ Antonio Elorza i Marta Bizcarrondo, *Queridos camaradas. La Internacional Comunista y Espanya, 1919-1939*, (Barcelona: Planeta, 1999), p.76-77. Veure també Francesc Bonamusa, *El Bloc ...*, (1974, 18-52).

desorientada, ja que majoritàriament donava suport al socialisme (reformista), al republicanisme (petit burgès) o a l'anarcosindicalisme (combatiu però apolític i, per tant, ineficaç).

El comunisme era molt feble i estava dividit entre el PCE i el BOC. Una de les prioritats era, doncs, construir el partit revolucionari, partint de l'embrió que era el BOC.¹⁵⁵ Aquest partit es va veure a sí mateix, en el context del primer bienni republicà, com un partit en clara oposició al reformisme del govern, la missió principal del qual era denunciar els límits, les mancances, les insuficiències de la política governamental, per sostreure els obrers del camp del reformisme i portar-los al de la revolució.

El BOC era conscient de que el gran organisme revolucionari era la CNT, el sindicat amb més implantació a Catalunya i també el més combatiu. A diferència del PCE, que volia crear un sindicat propi, el BOC sempre defensà el treball dins de la CNT. Pretenia créixer a partir d'adquirir influència dins del sindicat i acabar dirigint-lo. Considerava que la CNT estava mal orientada. Inicialment, quan el sindicat anarcosindicalista era dirigit pel sector moderat, criticava el seu reformisme, l'excessiva complaença amb ERC i el govern republicà. Després, quan, des de finals del 1931, hi predominà la Federació Anarquista Ibèrica, va donar suport al nou sector dirigent, però al mateix temps censurà l'apoliticisme i les insurreccions anarquistes, per improvisades i mancades de suport popular. Per tant, d'una banda, el BOC volia tenir bones relacions amb la CNT, però alhora era crític amb la seva direcció. Mentrestant els militants del BOC treballaven dins de la CNT, intentant aconseguir-hi influència. Van arribar a dominar les federacions locals de les ciutats de Tarragona, Lleida i Girona, tot i que eren reduïdes, i a obtenir certes posicions en alguns sindicats concrets. Però la direcció anarquista del sindicat maniobrava per frenar la influència del BOC. L'abril de 1932 van ser expulsades de la CNT les tres federacions locals citades. Un cop impossibilitat el creixement dins de la CNT, el BOC va restar amb una influència sindical limitada, reduïda a algunes localitats, mobilitzacions concretes o sindicats determinats, com el Sindical Mercantil de Barcelona, també expulsat de la CNT.¹⁵⁶

A partir de 1933 el BOC va canviar lleugerament la seva orientació política. L'aspecte fonamental continuava igual: calia fer la revolució democràtica i només la podia dirigir la classe obrera. Però va adoptar un plantejament més defensiu. Els esdeveniments ho aconsellaven. El govern republicà i socialista perdia força, mentre que la dreta espanyola es

---

¹⁵⁵ Sobre les idees de Maurín i del BOC, veure Francesc Bonamusa, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, (Barcelona: Curial, 1974), p.96-101; Andrew Charles Durgan, *B.O.C. 1930-1936*, (Barcelona: Laertes, 1996), p.67-102; Antoni Monreal, *El pensamiento político de Joaquín Maurín*, (Barcelona: Península, 1984), p.89-111.

¹⁵⁶ Les relacions BOC-CNT a Bonamusa, *El Bloc...*, (1974), p.229-282; Durgan, *B.O.C....*, (1996), p.154-183.

reorganitzava, amb la creació de la CEDA, després d'una etapa de desorientació. Les eleccions locals celebrades a la resta d'Espanya, no a Catalunya, el 23 d'abril de 1933 les va guanyar l'oposició, els radicals i la CEDA. A l'exèrcit es sentia remor de sabres (Sanjurjada, 1932). La crisi econòmica s'agreujava. Hitler manava a Berlín. El BOC ja no parlava tant de prendre el poder com de resistir l'amenaça de la reacció. Desenganyat de les possibilitats revolucionàries de la CNT, en aquesta nova orientació es revaluava el paper del PSOE, veient el procés de radicalització que seguia. El BOC va llançar la consigna del Front Únic Obrer i va impulsar la unitat d'acció entre les organitzacions obreres, deixant al marge les forces republicanes i catalanistes, fet que afeblia notablement la lluita antifeixista, però que mostra que la filosofia de fons del BOC, malgrat l'orientació defensiva, continuava sent la de la confrontació de classes i la revolució social.

El febrer de 1933 es va celebrar la Conferència Obrera sobre l'Atur Forçós, impulsada pel BOC i la USC. El març es va constituir l'Aliança Obrera contra el Feixisme, amb el BOC, la USC i els Sindicats d'Oposició, escindits de la CNT. Aquesta Aliança va fer diversos mítings antifeixistes durant l'estiu i la tardor de 1933. Fruit d'aquesta línia de treball és la formació d'una coalició electoral, per a les eleccions de novembre de 1933, entre la Federació Catalana del PSOE i el BOC, amb el nom de Front Obrer, amb uns resultats decebedors.

La victòria electoral de cedistes i radicals va accentuar la radicalització de l'esquerra i la seva tendència a la unitat d'acció. El desembre de 1933 es va ampliar el pacte obrer antifeixista amb la refundació de l'Aliança Obrera. S'hi van adherir el BOC, la UGT, el PSOE, els Sindicats d'Oposició (trentistes), la USC i la Unió de Rabassaires. Aquestes dues darreres organitzacions, però, en van quedar desvinculades aviat. No s'hi van voler afegir ni el PCC ni la CNT, la principal organització obrera catalana. L'Aliança Obrera va continuar durant el 1934 la campanya de propaganda antifeixista, una línia d'acció que va propiciar que l'octubre de 1934, en entrar alguns ministres de la CEDA al govern, esclatés una insurrecció, especialment activa i dramàtica a Astúries, on el PCE i la CNT s'havien afegit a l'Aliança Obrera, i que a Catalunya es va manifestar en clau nacionalista.

En aquests primers anys de República, sense deixar de ser un grup reduït i extraparlamentari, el BOC va anar augmentant la seva militància i influència. S'hi afiliaven joves obrers o de classe mitjana. Creava noves seccions locals, sobretot a zones properes a Lleida, Tarragona i Barcelona. L'ambient era propici: augmentava l'afiliació de totes les

organitzacions obreres, la conflictivitat laboral augmentava i entre alguns sectors creixia la impaciència per uns canvis socials que no acabaven d'arribar.¹⁵⁷

Els seus militants, molt actius, aprofitaven les llibertats conquerides per repartir propaganda i realitzar centenars de mítings i conferències. Participaven als sindicats i a les entitats populars, on es feien moltes activitats polítiques, socials i culturals. Van tenir molta influència, per exemple, a l'actiu Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona.¹⁵⁸ Una de les vies importants de creixement van ser els joves nacionalistes que es van sentir decebuts per la retirada, per Macià, de la República Catalana. Això va fer pensar a alguns que la llibertat total de Catalunya només arribaria amb la revolució social. El BOC considerava que la conquesta del poder requeria una aliança entre els obrers, els pagesos i els nacionalistes, i que s'havia d'impulsar els moviments nacionalistes. I difonia el missatge de que la petita burgesia republicana no aconseguiria l'alliberament nacional de Catalunya, que només la presa del poder per la classe obrera destruiria definitivament el centralisme espanyol. Partia també de la base de que la Unió Soviètica havia trobat la solució de la qüestió nacional i plantejava com a horitzó ideal la formació d'una Unió de Repúbliques Socialistes d'Ibèria. Jordi Arquer, un dels dirigents del BOC que més va escriure sobre el tema, va dir, per exemple:

“Y nosotros, que no somos separatistas, si el pueblo de Cataluña determinara constituirse en Estado Catalán, respetaríamos esta su libérrima voluntad y la defenderíamos con las armas. Nosotros defendemos el derecho de las nacionalidades a disponer de sus destinos, llegando incluso si quieren a la separación del Estado”.¹⁵⁹

L'opció de Macià de consolidar l'autogovern català dins de la República espanyola, va generar divisió entre els nacionalistes que l'havien seguit en els anys vint. Un sector important, és clar, el va seguir per aquesta via pragmàtica, i es va integrar a ERC, tot i conservant una certa autonomia organitzativa amb el nom d'Estat Català. Es tracta d'homes com Ventura Gassol, Jaume Aiguader, Miquel Badia, Roc Boronat, Josep Bordas de la Cuesta, Josep Fontbernat, l'íntim amic de Miravittles, etc. Alguns militants, encapçalats per Josep Casals, va participar en la creació del Partit Nacionalista Català (1933), centrista, independentista i antimacianista.

---

¹⁵⁷ Sobre la influència i l'evolució del BOC, veure Francesc Bonamusa, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, (Barcelona: Curial, 1974); Andrew Charles Durgan, *B.O.C. 1930-1936*, (Barcelona: Laertes, 1996); Víctor Alba, *Història del BOC*, (Barcelona: Pòrtic, 1974).

¹⁵⁸ Ferran Aisa, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)*, (Barcelona: Ateneu Enciclopèdic Popular-Virus, 2000).

¹⁵⁹ Jordi Arquer, *Los comunistas ante el problema de las nacionalidades ibéricas*, (Barcelona: Ediciones de Panoramas Contemporáneos, s.d.) ,(1932), p.25.; sobre aquesta qüestió veure també Andrew Charles Durgan, *B.O.C....*, p. 102-119 i Bonamusa, *El Bloc....*, p. 295-301.

Però n'hi van haver força que, molt influïts pel marxisme, es van acabar separant de l'Avi Macià i van entrar als partits obrers. Alguns, pocs, com el figuerenc Rafael Ramis, van actuar dins de la Unió Socialista de Catalunya. D'altres s'agruparen entorn de Jaume Compte i van formar Estat Català-Partit Proletari (1931), que el 1934 esdevindria el Partit Català Proletari. Però la majoria d'aquests joves nacionalistes i marxistes van fer cap al BOC. Entre altres, podem citar a Josep Rovira, Joan Farré, Àngel Estivill, Daniel Domingo Montserrat, Miquel Ferrer, Abelard Tona, Ramon Fabregat i el mateix Jaume Miravittles.

Aquest procés d'escissió va comportar diversos intents avortats, canvis de sigles i força confusió. A les eleccions del juny de 1931, per exemple, es va anunciar una candidatura a Girona, anomenada d'Estat Català, integrada per Josep Bordas de la Cuesta, Jaume Compte i Jaume Miravittles. Aquest, però, que ja era candidat pel BOC, va haver de sortir ràpidament a desautoritzar la seva inclusió en l'altra llista, que no va arribar a presentar-se, ja que Bordas va ser integrat a la d'ERC i Compte va anar a fer política a Barcelona.¹⁶⁰

---

¹⁶⁰ *Avant..!* (Figueres), núm.3, (24 de juny de 1931); *Empordà Federal* (Figueres), núm.739, (25 de juny de 1931). Aquest procés de divisió del nacionalisme radical està analitzat a Enric Ucelay Da Cal, "La crisi dels nacionalistes radicals (1931-1932)", A: *Recerques*, núm. 8, (1978), p.159-206.

5.2.4 *El número dos del BOC*

La proclamació de la Segona República va obrir un període que, per a un apassionat de la política com Jaume Miravittles, devia ser fascinant: plenes llibertats polítiques, autogovern per a Catalunya (Govern, Estatut, Parlament), activitat trepidant (eleccions, reunions, actes polítics), increment de les mobilitzacions obreres, etc. En aquest marc, Miravittles estava molt ben posicionat per a col·locar-se molt bé en la nova situació. Tenia una bona preparació acadèmica i cultural, àmplies capacitats polítiques (com a orador, com a escriptor o com a gestor) i un excel·lent historial com a lluitador polític (havia estat a l'exili i a la presó). A més, coneixia personalment a una bona part de les personalitats polítiques del moment, a Antoni Xirau, Ventura Gassol, Joan Casanovas, Rafael Campalans, Joan Alavedra, Carles Pi i Sunyer (amb qui estava emparentat, recordem-ho, a través de la seva germana Antònia), el mateix president Macià, etc. Podia, doncs, amb una certa facilitat, haver obtingut càrrecs polítics a ERC a base de moderar les seves posicions ideològiques. No ho va fer. Va ser fidel als seus ideals de joventut, quan amb quinze anys s'havia incorporat al grup marxista que a Figueres editava el portaveu *Renovació Social*. Ho assenyalo perquè Jaume Miravittles, arrel de la seva evolució política posterior, ha estat acusat a vegades d'oportunisme.¹⁶¹ No és aquest el seu posicionament de 1931. I el pas cap a la moderació que va fer el 1934, deixant el BOC i entrant a ERC, va ser massa tardà per a ser efectiu des d'aquest punt de vista, després de tres anys i mig d'atacs molt durs contra el partit al qual s'afiliava i als seus homes més representatius. El Miravittles de 1931, doncs, podia haver estat altres coses, però va triar apuntar-se a un partit revolucionari.

El Bloc Obrer i Camperol era un partit petit, amb pocs diners i pocs militants, extraparlamentari, sense diputats ni regidors, amb una feble influència sindical i política. La seva principal activitat, doncs, era la propaganda, a través de conferències, mítings, publicacions i cartells. Miravittles, a més de ser un informat i intuïtiu analista, tenia unes qualitats innates per ser un eficaç propagador de les idees del BOC: escrivia bé i era un magnífic orador. És indiscutible que Joaquim Maurín va ser el màxim dirigent del Bloc Obrer i Camperol i un notable pensador marxista. I la seva vida i obra han estat justament estudiades i reivindicades en múltiples treballs d'ex-bloquistes o d'historiadors. En canvi, la intensa

---

¹⁶¹ Albert Manent, per exemple, anotà, al seu dietari, el 1964, que Miravittles “sempre és dels que guanyen, però com que és tan simpàtic, actiu i intel·ligent, a la gent els costa d'enfadar-s'hi”. A: *El Molí de l'Ombra. Dietari polític i retrats, 1946-1975*, (Barcelona: Edicions 62, 1986), p.71. I Jaume Ros i Serra, militant històric d'Estat Català, el titlla de “camaleònic” a les seves memòries. A: *La memòria és una decepció, 1920-1939*, (Barcelona: Editorial Mediterrània, 1995), p.196.

activitat de Jaume Miravittles en el BOC dels primers anys de la República no ha estat suficientment valorada. Els ex-militants el van considerar, des que el 1934 va deixar el partit, un renegat que no podia tenir un paper brillant en la història del partit. I la historiografia, més interessada en l'etapa posterior del POUM i de la guerra civil, tampoc no l'ha tingut gaire en compte. Malgrat tot, s'ha hagut de reconèixer, en certa manera, el seu paper de destacat dirigent del BOC i les seves qualitats d'orador i propagandista.¹⁶²

Ell mateix, però, també va col·laborar a difuminar-se com a dirigent del BOC. En els seus treballs autobiogràfics dels darrers anys, quan ja estava en unes altres coordenades ideològiques, va parlar molt poc d'aquella etapa. I quan ho feia era per treure's protagonisme, dient, per exemple, que no havia format part del Comitè Executiu, i que, si hi havia estat, “no acudia regularment a les reunions”. Realment sí que en va formar part, però, pel seu tarannà, també és possible que no assistís a totes les reunions, perquè, com ell també va escriure:

“Vaig estar sempre a la perifèria del moviment i malgrat una activitat militant realment prodigiosa, mai no vaig ésser un *home de partit*, un *incondicional a les seves consignes i disciplines* (...) Maurín (...) tampoc no era massa exigent”.¹⁶³

Sí i no. És a dir, no era un home d'aparell, de llargues reunions organitzatives, però en canvi va desplegar una extraordinària activitat pública, tant amb la paraula com amb la ploma. En el BOC, mentre hi va ser, Miravittles va tenir un paper molt rellevant: era el número dos. Després de Maurín, era el millor orador i escriptor que tenien. I en alguns aspectes, com veurem, va fer més feina que Maurín.

Sobre les seves qualitats d'orador i propagandista, així com sobre el seu èxit entre els bloquistes, hi ha múltiples testimonis. Alguns militants del Bloc n'han deixat constància escrita. Per a Carmel Rosa, Miravittles era un “orador i escriptor de talent” que, “amb un català perfecte i imaginatiu, utilitza sovint l'arma de la ironia”.¹⁶⁴ Ramon Fernández Jurado deia que “després d'en Maurín, era el company que ens agradava més escoltar”, “el Met era un orador brillant, el millor orador, al meu modest entendre, després d'en Maurín. El català del Met era perfecte (...) un català pulcre, sonor, empordanès, doctoral i tramuntanenc”.¹⁶⁵ El terrassenc Pere Vigués recordava que “engrescava molt tot un sector del partit i els de

---

¹⁶² Anabel Bonson, *Joaquín Maurín (1896-1973). El impulso moral de hacer política*, (Huesca: Diputación Provincial-Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1995), p.359; Luís Rourera, *Joaquín Maurín y su tiempo: vida y obras de un luchador*, (Barcelona: Claret, 1992), p.217; Andrew Charles Durgan, *B.O.C. 1930-1936...*, p.117-118; Rafael Pujol, “El Bloc Obrer i Camperol a les comarques gironines”, A: *Presència* (Girona), núm.338, (5 d'octubre de 1974), p.14.

¹⁶³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2, p.33

¹⁶⁴ Carmel Rosa-Roc, *Quan Catalunya era revolucionària*, (Salt: Edicions del Pèl, 1986), p.28 i 42.

¹⁶⁵ Ramón Fernández Jurado, *Memòries d'un militant obrer (1930-1942)*, (Barcelona: Hacer, 1987), p.32, 66.

Terrassa en formàvem part”.¹⁶⁶ Segons Víctor Alba, als mítings “Maurín i el Met Miravittles eren els oradors que tothom esperava,(...) car explicaven i entusiasraven alhora”, “calia, per a ser del Bloc, tenir una forta curiositat per les explicacions de les coses. El sentit de l’exposició de Maurín i Miravittles, sobretot, satisfèia aquesta necessitat”.¹⁶⁷ L’escriptor Josep Maria Corredor Pomés ha assenyalat també que “era un orador de masas de primer orden”.¹⁶⁸

L’empordanès Joan Quer va escriure que

“el Met era un molt bon propagandista, de veu vibrant, vellutada, ben plantat i sabia adaptar-se a la condició de la gent que l’escoltava. Recordo un míting que vàrem celebrar a Sant Feliu de Guíxols. Met era l’estrella del grup d’oradors que hi vam prendre part. El primer rengle de butaques estava totalment ocupat per noies jovenetes. Quan va prendre la paraula, arribat el seu torn, saludà primer l’auditori i de seguida adreçant-se al rengle de noies boniques, inclinant endavant el cos, les afalagà així: “I vosaltres, nenes boniques, de pell morena i ulls espurnejants i picants com el pebre”, etc., etc.. Aquelles noies van esclatar amb un riure sensual de festa d’envelat.

Una altra nota característica del seu temperament atractiu era la rapidesa i l’agudesesa en la rèplica”.¹⁶⁹

Malgrat el seu paper de “dur” revolucionari, Miravittles tenia molt de sentit de l’humor. Era un jove de vint-i-cinc anys amb un caràcter obert i alegre. Víctor Alba recordava que Josep Rovira, el company d’Estat Català i després també del BOC, i Miravittles “reien com sapastres”.¹⁷⁰ Per a alguns joves de l’època Miravittles tenia una personalitat fascinant. Alexandre Cirici, més jove que ell, va deixar aquest retrat del Met d’aquells anys:

“Ens agradava parlar amb (...) en Met Miravittles. Tenia als nostres ulls un prestigi immens de conspirador terrorista, de persona que havia viscut a París i havia conegut molta gent, d’escriptor que ens semblava d’avantguarda, de polític actiu. Era evidentment intel·ligent, amb una gran vivacitat a la mirada, penetrant, i una veu molt agradable, fonda i gairebé untosa. Li fèiem explicar coses de París, com eren els personatges dels quals parlaven els diaris i les revistes, un André Gide o un Jean Cocteau, com era en Dalí, vell amic seu, o el fèiem parlar de les seves aventures polítiques passades. (...) En Met Miravittles parlava escoltant-se. Parlava molt bé, amb una inaudita precisió literària. Donava gust”.¹⁷¹

Pensem que, aleshores, el simple fet d’haver viscut a París, ciutat admirada i somniada, ja donava un prestigi immens. El periodista Josep Maria Francès hi va anar una temporada a mitjans dels anys vint. En tornar a Barcelona, es va trobar que “en todos los

¹⁶⁶ Pere Vigués, *Un món hostil*. Narració autobiogràfica, (Terrassa: Ajuntament, 1994), p.54.

¹⁶⁷ Víctor Alba, *Sisifi el seu temps I. Costa avall*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1990), p.71, 77.

¹⁶⁸ Josep Maria Corredor, “1931-1936: Entre las cifras y los recuerdos”, A: *Destino*, núm.1992, (4 al 10 d’octubre de 1975).

¹⁶⁹ Joan Quer, “Ha mort Jaume Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.21, (novembre de 1988), p.6-7.

¹⁷⁰ Víctor Alba, *Història del BOC*, (Barcelona: Pòrtic, 1974), p.122.

¹⁷¹ Alexandre Cirici, *El temps barrat*, (Barcelona: Destino, 1973), p.93-94.

lugares de trabajo que frecuento, soy mirado durante algunos días como un explorador que regresa del Polo. ¡París! Ahí es nada, París”.¹⁷²

Durant tres anys i mig la seva dedicació al Bloc va ser intensíssima. Molt després, en els seus escrits autobiogràfics, recordava aquella etapa amb nostàlgia, dient que van ser:

“els anys més feliços de la meva vida, en que vaig donar –sense demanar reconeixement ni compensació- tot el millor que jo tenia”.

“tres anys d’acció entusiasta i desinteressada (...) activitat realment desbordant: centenars d’articles (...) centenars de mítings i conferències a Catalunya, València i Balears”.¹⁷³

Les dades que he pogut elaborar a partir de la premsa corroboren aquestes afirmacions de Miravittles.

	ARTICLES	MÍTINGS I CONFERÈNCIES
1931	72	50
1932	52	92
1933	61	88
1934 (primer semestre)	64	25
TOTAL	249	255

A partir d’aquestes xifres calculem que Miravittles, cada setmana, de mitjana, escrivia 1,37 articles i participava en 1,4 actes polítics. L’activitat política, però, no era sempre la mateixa, hi havia moments especialment àlgids, com les etapes electorals. Cal tenir en compte, a més, especialment en el cas dels actes, que la font periodística no és exhaustiva i que, probablement, va parlar encara en més actes dels que he pogut documentar.

Ja en actes electorals o en els anomenats raids de propaganda, sortides de poca duració, sovint un cap de setmana, per fer 5 o 6 actes en una zona, Miravittles va visitar tota la geografia del país, de Lleida a Portbou i de Ripoll a Reus, discursejant fins i tot al País Valencià, a una colla de poblacions de la zona de Castelló. La majoria dels actes, però, els va fer a la ciutat de Barcelona (un terç) i a les comarques gironines (un altre terç), on va dedicar una atenció especial i hi va ser candidat diverses vegades. La majoria eren actes organitzats pel propi BOC, però també el convidaven d’ateneus i altres entitats culturals. Si tenim en

¹⁷² José Maria Francès, *Memorias de un cero a la izquierda*, (Mèxic, Editorial Olimpo, 1962), p.569.

¹⁷³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.11, 165.

compte, a més, que, a part dels actes i articles, també va escriure diversos llibres i fulletons i tenia la seva feina de professor a l'Escola del Treball, podem concloure que la seva activitat era frenètica.

Jaume Miravittles va escriure per a tota la premsa del BOC. Ja hem vist com a Figueres, el 1931, va dirigir l'efímera publicació *L'Espurna de l'Empordà*. També va col·laborar a *L'Hora* (1930-1931 i 1934), *La Batalla* (1931-1934), *Avant* (Lleida, 1932), *Avant...!* (Figueres, 1933), *L'Espurna* (Girona, 1933) i al diari *Adelante* (1933-1934). *La Batalla*, el portaveu oficial del partit, era en castellà. I *L'Hora*, amb un esperit més obert, no estrictament de partit, era en català, però va desaparèixer el novembre de 1931.¹⁷⁴ A mitjans de 1932 Miravittles va promoure i dirigir una publicació semblant: *Front. Setmanari d'avançada*, que va sortir del juliol al desembre de 1932. Estava pensada com una revista propera al BOC però oberta a altres opinadors de fora del partit.¹⁷⁵ Miravittles n'era el redactor en cap i Baptista Xuriguera el secretari de redacció. El caràcter obert de la publicació era més teòric que real, perquè entre els col·laboradors hi havia sobretot militants del Bloc, especialment del seu sector més catalanista, com, a part de Miravittles i Xuriguera, Jordi Arquer, Miquel Ferrer, Joan Sales, Daniel Domingo Montserrat, Víctor Colomer i Pere Alentorn. El professor de català, editor i militant catalanista Manuel González Alba, aleshores simpatitzant del BOC, era el qui posava els diners per a la publicació de *Front*, on també col·laborà. La revista, però, només va poder aguantar mig any.¹⁷⁶

Mentre va ser al BOC Miravittles va publicar més llibres i fulletons que cap altre dirigent del partit. En va publicar vuit, el doble que Joaquim Maurín. Les obres de Miravittles d'aquesta etapa són: *Contra la cultura burgesa* (1931), *El discurso de Stalin* (1931), *Per què soc comunista* (1932), *De Jaca a Sallent* (1932), *Ha traït Macià?* (1932), *Los obreros y la política* (1932), *El presupuesto de la República* (1933) i *El ritme de la revolució* (1933). Aquest darrer, aparegut l'abril de 1933, és una recopilació d'articles escrits en català de 1930 a 1932 a *L'Opinió*, *Treball*, *La Rambla*, *L'Hora* i *Front*. El seu amic Dalí hi va col·laborar amb uns quants dibuixos de la seva col·lecció de "putrefactes".¹⁷⁷ El 1933 va arribar a fer un

---

¹⁷⁴ Era dirigitda per Daniel Domingo Montserrat. Veure David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968)*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001).

¹⁷⁵ "Front será un periódico amplio, político, sin estar encuadrado en un determinado partido", A: *La Batalla*, núm.98, (30 de juny de 1932).

¹⁷⁶ Jaume Miravittles, "L'heroi", A: *En memòria de Manuel González i Alba. Mort el 6 d'octubre de 1934*, (Barcelona, 1936); edició facsímil (Barcelona: Lletre Viva Llibrea, 1978), p.39-47.

¹⁷⁷ Jaume Miravittles, *El ritme de la Revolució*, (Barcelona: Edicions "Documents", 1933).

viatge a Alger per recollir informació sobre el financer i contrabandista mallorquí Joan March, sobre qui volia escriure un llibre, però finalment no es va publicar.¹⁷⁸

Tres anys i mig d'una activitat realment extraordinària.

---

¹⁷⁸ Jaume Miravittles, *D'Europa a Amèrica. Dietari d'exili (1941-1945)*, (Barcelona: Proa, 2009), p.131.

5.2.5 Un estil abrandat. El segon consell de guerra

La cultura francesa era, en gran manera, la finestra per on els catalans, i també els espanyols, veien el món. Per al Miravittles dels anys trenta això també és vàlid. Més enllà de la premsa catalana i espanyola, que seguia amb atenció,¹⁷⁹ estava molt al corrent del que es publicava a França. Era un lector habitual, per exemple, de l'òrgan comunista *L'Humanité*.¹⁸⁰ A l'hora d'escriure, el seu estil era apassionat i era a França on trobava els seus models, que eren escriptors com: “Paul Vaillant.Couturier, de *L'Humanité* i Léon Daudet (...) de *L'Action Française* (...) els dos polemistes més violents d'aquell país a la meua època. (...) El meu estil literari era, bo o dolent, violent i arrauxat”.¹⁸¹ Malgrat tot, Miravittles mirava d'argumentar amb dades estadístiques i remetent-se als precedents històrics, sense perdre, però, el caràcter didàctic que el caracteritzava. Un didactisme que assolía, com encertadament assenyala Víctor Alba, gràcies al “seu do especial per simplificar”.¹⁸² Les seves anàlisis, doncs, podien encertar-la més o menys, però eren clarificadores.

La violència del seu discurs, però, el va fer seure davant d'un consell de guerra, per segona vegada. Vejam com van anar les coses. Des dels primers dies de la República el BOC reivindicava “el desarmament de la guàrdia civil”, per considerar que aquest cos era essencialment repressiu i una romanalla de la monarquia. Això va provocar la indignació d'aquest cos armat, que el 6 de maig de 1931 va publicar un manifest en defensa “de la sociedad y de España y del orden de la República, que hoy amenaza el comunismo”. També s'hi denunciava “la ola de inmundicias que sobre el Instituto ha proyectado la baba comunista (...) los profesionales del desorden y del crimen”.¹⁸³ El maig de 1931 va ser un mes de tensió entre el Bloc i els cossos policials. El dia 7 la policia registrava la seu del BOC i el 9 el governador civil de Girona impedia un míting del partit.

El 14 de maig Jordi Arquer i Jaume Miravittles van publicar a *L'Hora* articles contra la Guàrdia Civil. El de Miravittles feia una cronologia d'aquests enfrontaments i d'altres en que havia intervingut aquesta força armada, qualificant-la d’“exèrcit negre del feudalisme espanyol” i “antics *maquereaux*” (paraula francesa que vol dir macarrons) de la reacció.¹⁸⁴ En aquest context, el 28 de maig nou militants i dirigents del Bloc, entre els quals hi havia

---

¹⁷⁹ Cada dia llegia, per exemple, *Solidaridad Obrera*, el portaveu de la CNT. Jaume Miravittles, “La FAI, el comunisme i la CNT”, A: *L'Hora*, núm.31, (8 d'agost de 1931).

¹⁸⁰ Jaume Miravittles, “Acerca de las elecciones alemanas”, A: *La Batalla*, núm.90, (5 de maig de 1932).

¹⁸¹ Jaume Miravittles, *Barcelona, latitud Nova York...*, (1971), p.221.

¹⁸² Víctor Alba, *Història del BOC*, (1974), p.210.

¹⁸³ Citat a “La reacción ha iniciado el asalto”, A: *La Batalla*, núm.41, (14 de maig de 1931).

¹⁸⁴ Jaume Miravittles, “La Guàrdia Civil, encara!”, A: *L'Hora*, núm.20, (14 de maig de 1931)

Miravittles, Jordi Arquer, Àngel Estivill i Víctor Colomer, van publicar a *L’Hora* una carta oberta dirigida al general López Ochoa, capità general de Catalunya. En aquest text demanaven la dissolució de la Guàrdia Civil, “expressió genuïna de la força del règim vençut i instrument de tortura a llur servei”, qualificaven el manifest d’aquest cos armat com a “document indigne, vil i canallesc” i al general López Ochoa de còmplice de la Guàrdia Civil.¹⁸⁵

A primers de juny de 1931 es va saber que Arquer i Miravittles havien estat processats per insults a la Guàrdia Civil. Van haver de passar davant d’un consell de guerra, ja que la data de la publicació de l’article regia l’estat d’alarma, declarat arrel de la crema de convents a Madrid i altres ciutats, i l’afer va quedar en mans de la jurisdicció militar. Al cap d’un any, uns dies abans de fer-se el judici, el capità general Eduard López de Ochoa va cridar a Miravittles i van parlar breument del processament, sense arribar a cap acord.¹⁸⁶ El consell es va celebrar el 23 de juny de 1932. El presidia el coronel Àngel Otero-Cossio. El fiscal era el tinent Alfred Cabello i el ponent el capità Albert Aguilera. Arquer hi era defensat pel Josep Lluís Pujol i Font, d’ERC, diputat Generalitat provisional, i Miravittles pel diputat al Congrés Antoni Jiménez Jiménez, d’Extrema Izquierda Federal. Arquer i Miravittles s’havien posat d’acord en parlar-hi en català.¹⁸⁷ Arquer va ser el primer en ser preguntat i contestà en català. Tant ell com Miravittles es van negar a parlar en altra llengua que el català. Això va provocar una viva discussió entre els acusats, els advocats defensors, el fiscal i el ponent sobre si tenien dret a declarar en català. El consell es va suspendre per evacuar consultes i es va reprendre una hora més tard, concedint als acusats el dret a expressar-se en la seva llengua, però es va nomenar un intèrpret, perquè els membres del tribunal van al·legar que no l’entenien.

En el consell es va discutir sobre si els articles contenien injúries a la Guàrdia Civil, declarant els acusats que no era la seva intenció, i sobre si en el règim legal vigent la jurisdicció militar podia veure un delictes de premsa, extrem que els defensors negaven. El periodista Josep Maria Francès va ser cridat a declarar pels advocats defensors com a pèrit literari. Va ser interrogat sobre si els textos dels articles eren ofensius. Va dir que no, però a les seves memòries, publicades ja a l’exili, afirma que “aunque lo eran en grado sumo yo no

---

¹⁸⁵ Daniel D. Montserrat i altres, “Lletra oberta al Capità General de Catalunya, general López Ochoa”, A: *L’Hora*, núm.22, (28 de maig de 1931).

¹⁸⁶ Jaume Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.223.

¹⁸⁷ Arquer desvetllà, arrel de la sortida de Miravittles del BOC, per anar a ERC, el juny de 1934, en un article farcit d’atacs, que Miravittles, poc abans d’entrar al consell de guerra, li va dir que ell parlaria en castellà per a que l’entenguessin millor. Segons Arquer, el fet que ell parlés primer en català va forçar Miravittles a fer el mateix. Jordi Arquer, “Aspectes de la personalitat de Jaume Miravittles”, A: *L’Hora*, núm.10, (30 de juny de 1934).

quería perjudicar a los procesados”.¹⁸⁸ Segons la crònica que va publicar-ne *La Publicitat*, Miravittles, en ser preguntat si volia al·legar res, “referma el dret dels catalans a expressar-nos en el nostre idioma nacional. Diu també que ell és un escriptor panfletista (...) i que creu que això és un dret literari, d’estil, que ningú no pot anul·lar”.¹⁸⁹ Sembla ser que era la primera vegada que uns acusats declaraven davant d’un tribunal militar en català. Aquest gest va ser aplaudit per alguns sectors del catalanisme. El periodista Manuel Brunet va publicar un article on posava Arquer i Miravittles d’exemple de l’actitud que havien de tenir els ciutadans per defensar la llengua.¹⁹⁰

Els van sentenciar a dos anys de presó, però no hi van haver d’ingressar-hi gràcies a una amnistia que es va aprovar després de la sublevació del general Sanjurjo, l’agost d’aquell any 1932.¹⁹¹

Va tenir altres entrebancs amb la justícia, un fet habitual entre els dirigents del BOC. El setembre de 1932, en plena pre-campanya electoral al Parlament català, força conflictiva a les comarques gironines, es deia en un portaveu bloquista que hi havia ordre de detenció contra Miravittles i altres capdavanters del partit, ja que, segons el governador civil, “ataquen el règim i els seus homes”, però no tenim constància que l’agafessin.¹⁹² Uns mesos després *La Batalla* deia que a Miravittles i a d’altres líders del BOC els podien embargar els mobles per no haver pagat una multa imposada per un delictes d’opinió.¹⁹³

Aquell Miravittles jove i revolucionari no només era violent i incendiari amb els articles i els mítings. També va demostrar algunes vegades que no defugia la confrontació directa. Joan Quer, un militant del BOC, recorda que

“En un acte de propaganda llibertària celebrat al Teatre Principal de Girona (...) un dels oradors era un anarquista argentí de nom Germinal. El teatre estava ple. El Met i jo ocupàvem dos seients d’una llotja del primer pis. Germinal, l’orador estelar, emprant una eloqüència diglòssica d’anorreament dels “explotadors”, va engegar un ruixat de factura genètica: “*La sociedad capitalista no tiene entrañas, es un útero podrido, un espeta..., esperza..., esperma...*”. No li sortia el mot “espermatozoide”. El Met, fent altaveu amb les dues mans, va i li crida: “Impotent! Pren Erotyl!” (L’Erotyl era un xarop afrodisíac molt en boga en aquell temps). Va haver-hi riallades i protestes generalitzades.”¹⁹⁴

---

¹⁸⁸ José Maria Francès, *Memorias de un cero a la izquierda*, (Mèxic, Editorial Olimpo, 1962), p.677.

¹⁸⁹ “Consell de guerra contra els escriptors Miravittles i Arquer”, A: *La Publicitat*, núm.18056, (24 de juny de 1932).

¹⁹⁰ Manuel Brunet, “Una actitud exemplar”, A: *La Publicitat*, núm.18056, (24 de juny de 1932).

¹⁹¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.8

¹⁹² *L’Espurna* (Girona), núm.10, (15 de setembre de 1932).

¹⁹³ *La Batalla*, núm.135, (9 de març de 1933)

¹⁹⁴ Joan Quer, “Ha mort Jaume Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.21, (novembre 1988).

Un segon exemple és el que va succeir a Reus, on, el 8 de març de 1932, el Partit Comunista d'Espanya havia convocat un acte en que havien de parlar Hilari Arlandís, Manuel Delicado i Manuel Adame, a favor de la seva opció sindical: la creació d'un sindicat comunista fidel. El Bloc, que era partidari de potenciar la CNT, va irrompre al local i va substituir el míting del PCE pel seu propi, intervenint-hi Josep Coll, Jordi Arquer i Jaume Miravittles. Segons Víctor Alba:

“Els bloquistes de Reus demanaren que el Comitè Executiu els enviés un orador, i el Met hi anà. El míting fou copat pels bloquistes i en lloc de l'Arlandís, el qui parlà fou el Met. Les coses anaven així...”¹⁹⁵

El mateix Miravittles, en un llibre de l'època, afirmava també, referint-se a l'Arlandís, que

“per evitar que ell prengués la paraula en un míting d'escissió sindical, vàrem trasdallar-nos a Reus i vàrem expulsar-lo violentament del local. Per defensar la unitat revolucionària de la CNT hem trencat les darreres possibilitats d'acord amb la III Internacional, la política de la qual nosaltres considerem catastròfica per a la classe obrera espanyola”.¹⁹⁶

No és que Miravittles fos un busca-raons. Era l'ambient d'aquells anys, en que política i violència anaven sovint units, especialment per als grups radicals d'esquerra o de dreta que, convençuts de tenir la raó en exclusiva, creien poder-la imposar als altres. Aquestes organitzacions tenien els seus grups d'acció per a fer aquestes coses. El partit tenia els Grups d'Acció del BOC (GABOCS), que disposaven d'algunes armes i es dedicaven a protegir els mítings del partit, enfrontar-se amb la policia, trencar vidres de botigues per ajudar a la vaga dels treballadors mercantils, apallissar esquiroles, rebentar actes anarquistes o d'altres sectors polítics, etc.¹⁹⁷

Un altre fet que avui pot sorprendre, però que aleshores era el més habitual, és el masclisme i l'homofòbia que traspuava el discurs polític, fins i tot el dels partits que creien anar a “l'avançada” del pensament. Ja n'hem vist un exemple en l'insult adreçat per Miravittles a l'anarquista argentí: “Impotent!”. El llenguatge bèl·lic era corrent en política. I, és clar, segons la mentalitat predominant, la guerra era una cosa d'homes. Per tant, seguint aquest raonament, a major contundència o radicalitat política corresponia una major apel·lació als “pebrots”, a la masculinitat. Alhora, l'homosexualitat no era entesa com un afer de

---

¹⁹⁵ Víctor Alba, *Història del BOC* (1974), nota 29, p.189.

¹⁹⁶ Jaume Miravittles, *De Jaca a Sallent* (1932), p.104-105.

¹⁹⁷ Andrew Charles Durgan, *B.O.C. 1930-1936...*, (1996), p.290-291; Ramon Fernández Jurado, *Memòries...*, (1987), p. 33, 34, 35, 74.

llibertat d'opcions sexuals i afectives, sinó com una tara, com una depravació moral susceptible de ser llençada, com una granada, contra els enemics polítics. En els articles de Miravittles n'hi ha alguns exemples. En una ocasió en que el filòleg Pompeu Fabra era candidat pel Partit Catalanista Republicà, Miravittles va criticar-lo dient:

“No creiem en les indignacions dels erudits i de les rates de biblioteca. No els donem dret a indignar-se. Per això cal un mínim de masculinitat apreciable a simple vista i ja sabem que en el que fa referència a aquest distintiu cal emprar, amb els nostres intel·lectuals, el microscopi... (...) No és hora de sintaxis, oh! senyor Fabra, és hora de...”¹⁹⁸

I el juliol de 1934, pocs dies després d'abandonar el BOC, va publicar un article on atacava el feixisme i el nazisme, associant-los a l'homosexualitat:

“I vet ací Itàlia (...) convertida en un bordell d'histèrics i invertits. Alemanya és el país clàssic de l'homo-sexualisme. (...) El militarisme, amb la seva exaltació de cuiros, llances i xarols, era l'apoteosi triomfal d'un homo-sexualisme col·lectiu. (...) La crida constant a les virtuts virils del Führer: l'exaltació constant de la seva masculinitat; l'exigència d'una disciplina absoluta i resignada dels milicians, havia de produir forçosament depravacions de tipus homo-sexual. (...) En cada milicià feixista hi ha un candidat homo-sexual.

Fa prop d'un any, en un míting, jo vaig demostrar amb documents que m'havia lliurat el Comitè Antifeixista de París, que el capità Von Roehm havia estat “l'amant” de Van der Lubbe, el miserable pederasta incendiari holandès que morí a la guillotina. (...)

Ciudadans! ¡Als feixistes i als invertits escopiu-los a la cara! ¡Són fills bessons de la mateixa indignitat”¹⁹⁹

---

¹⁹⁸ Jaume Miravittles, “Pompeu Fabra o el paternalisme gramatical”, A: *L'Hora* núm.28, (18 de juliol de 1931).

¹⁹⁹ Jaume Miravittles, “El baix fons moral del feixisme”, A: *La Rambla*, núm.257, (6 de juliol de 1934)

5.3 Pedagog de la revolució, 1931-1934

5.3.1 *Contra la cultura burgesa*

Ja hem vist que el Miravittles de l'exili francès havia estat molt interessat en la cultura; havia escrit sobre pintura, sobre cinema, sobre literatura; fins i tot havia produït textos literaris. Amb la República, ja situat a Barcelona, l'esclat de la llibertat política i totes les seves possibilitats el va apassionar tant que va deixar les qüestions culturals en un segon pla. El 1931, però, encara va fer algunes intervencions culturals, sempre subordinades a l'activitat política. L'agost de 1931 era el secretari de la Comissió de Cultura del BOC, que feia reunions setmanals.²⁰⁰ Va publicar el llibre *Contra la cultura burgesa*, escrit el 1930, mentre estiuejava a Saint-Tropez,²⁰¹ i organitzà una taula rodona per debatre les relacions entre surrealisme i marxisme que comptà amb la participació del seu amic Salvador Dalí.

Contra la cultura burgesa és un fulletó de 64 pàgines que va publicar-se a Barcelona a finals d'abril de 1931, en els primers dies de la República.²⁰² Anava dedicat a Emmanuel Berl (1892-1976), periodista i assagista francès d'esquerres, pacifista i antifeixista, que havia publicat algunes obres d'una temàtica similiar al fulletó de Miravittles: *Mort de la pensée bourgeoise* (1929) i *Mort de la morale bourgeoise* (1930). Miravittles ens diu que Berl era “un pamfletista d'extraordinari vigor i un dels meus herois literaris”.²⁰³ La publicitat que el BOC feia del llibret remarcava que era un pamflet, “64 pàgines de malhumor”.²⁰⁴ La presentació ja ens diu que “el pamflet és una arma literària usada, sempre, com a revulsiu. És un comentari ràpid, tallant, escrit de pressa i malament”. Miravittles té la voluntat de plasmar sobre el paper, sense formalismes, les discussions i les converses de carrer, de “donar al pensament la seva força violentament biològica per tal que sigui més a prop de la veritat i de la passió” i de construir un text “irrespectuós, essencialment irrespectuós, perquè el respecte no és més que una forma moderna de tabú, destinat a defensar coses indefensables”.²⁰⁵

Aquest model, el pamflet, entès com a escrit redactat ràpidament, amb una voluntat clara de combat polític, ple d'afirmacions fermes i poc matisades, és el tipus d'obra que

---

²⁰⁰ *L'Hora*, núm.33, (22 d'agost de 1931).

²⁰¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.98

²⁰² Jaume Miravittles, *Contra la cultura burgesa*, (Barcelona: Edicions L'Hora, 1931). El 1932 es va anunciar la publicació d'un altre fulletó seu d'una temàtica propera, *La religión y el materialismo histórico*, però no va arribar a aparèixer. L'anunci surt a Jaume Miravittles, *De Jaca a Sallent*, (Barcelona: C.I.B., 1932), últim full.

²⁰³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.98.

²⁰⁴ *L'Hora*, núm.10, (4 de març de 1931).

²⁰⁵ Miravittles, *Contra la...*, (1931), p.5, 6, 7.

Miravittles va escriure durant els anys trenta. Ell i la majoria dels que escrivien sobre temes sindicals o polítics en aquells anys. Els seus, però, són textos que, malgrat caure a raig sobre el paper, tenen l'estil d'una ploma brillant i d'una anàlisi aguda .

Aquest fulletó és una denúncia irreverent i iconoclasta de la cultura burgesa, començant per la intel·lectualitat:

“Contra la intel·ligència intel·lectual!
Contra la intel·ligència que viu d'ella mateixa!
Contra les rates de biblioteca, mil vegades pitjors que les rates de missa!
Contra les testes pàl·lides i els dits de Sant!
Contra les ulleres, sobretot això: contra les ulleres!”²⁰⁶

Defineix la cultura burgesa com una cultura essencialment hipòcrita:

“La burgesia sempre ha matisat els seus sentiments. De la rialla n'ha fet somriure i de l'odi, ironia; expressions híbrides sempre a la frontera de la passió i del desengany. La civilització burgesa, presa en bloc, en tant que civilització moral, reposa damunt una enorme hipocresia del sentiment. És una civilització de dissimulo i de ficció on les “bones maneres” serveixen per amagar les “males accions”. Tot l'edifici d'aquesta civilització es fonamenta en l'apariència i en les “formes”. Bateig, Casament, Interessos, Funerals, Honra, Uniformes, Condecoracions”²⁰⁷.

Dins del camp de la burgesia Miravittles hi posava no només la dreta, sinó també tota l'esquerra no comunista. La socialdemocràcia, segons la política de classe contra classe dels comunistes de l'època, era un corrent polític plenament burgès i “social-feixista”. Des d'aquest punt de vista, la defensa d'una cultura i uns interessos nacionals a la Gran Guerra, per exemple, ho demostraven.²⁰⁸ La cultura anarquista també era, en el fons, burgesa. Per a Miravittles es basava en una “vèrbola exaltada i optimista”, plena de confiança en la “victòria imminent” i que apel·lava més als sentiments que a la racionalitat.²⁰⁹ Resumint, tota la cultura obrera és, per a Miravittles, burgesa, degut a l'alienació:

“en la classe obrera es produeix, per una mena de “mimetisme” col·lectiu, un emburgesament de l'esperit”²¹⁰.

“El monopoli cultural exercit per la burgesia és tan absolut que la visió que tenim de la revolució, és una visió burgesa i per tant innecessària”²¹¹.

“Son els partits obrers organitzats en formacions de combat revolucionari els que ens donen, dintre el camp de l'esperit i de la cultura, les mostres més raquítiques de la civilització petit-burgesa”²¹².

²⁰⁶ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 6.

²⁰⁷ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 8.

²⁰⁸ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 31-35.

²⁰⁹ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 11.

²¹⁰ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 23.

²¹¹ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 21.

Tots els intents d'elevar culturalment els obrers, tan presents en el republicanisme i en el moviment obrer, són criticats:

“Res no hi ha a casa nostra de més perniciosament burgès i reaccionari que aquesta cosa tan profundament popular i democràtica que és l'Orfeó Català”.²¹³

“En nom de la cultura, els anarquistes pairals aplaudeixen la reconstrucció intel·lectual de la nostra burgesia, que representa la Fundació Bernat Metge, Els nostres Clàssics, l'Enciclopèdia Catalana. En nom de la cultura, els anarquistes accepten aquest opi que hom anomena “Associació de Concerts Pau-Pablo Casals”, “Música de Camera” i altres coses “delicades” per l'estil”.²¹⁴

“En aquestes condicions “l'emancipació per la cultura” que és el gran dogma anarquista, és un contrasentit d'efectes perniciosament reaccionaris”.²¹⁵

Tot això és despatxat com a “un soporífic i un sedant” de les “inquietuds de rebel·lia”.²¹⁶ La cultura, segons Miravittles, seguint l'anàlisi marxista, és un reflex, la superestructura, de la base material i econòmica de la societat, la infraestructura. Per tant “la cultura és sempre l'armadura moral d'un sistema donat”.²¹⁷ Arribats a aquest atzucac, què proposa? D'una banda arriba a exaltar la ignorància obrera, per allò de com pitjor millor:

“la font de la saviesa obrera ha estat, a casa nostra, la ignorància. Ha estat aquesta ignorància la que ha permès al proletariat de conservar íntegres les seves característiques de classe”.²¹⁸

Per ell la cultura burgesa es caracteritza per l'idealisme, mentre que la cultura obrera s'haurà de basar en l'anàlisi social que es deriva del materialisme històric de Marx,²¹⁹ del qual, com veurem, serà un divulgador. Davant de l'idealisme burgès i anarquista, Miravittles proposa el marxisme, per al qual la revolució social és “un procés rigorosament especulatiu, el qual cal tractar amb tota la circumspecció i prudència de qualsevol fet científic.”²²⁰ El marxisme, però, dins de la societat capitalista, només serveix per desemmascarar i atacar la cultura burgesa, no per construir-ne una de proletària que, per definició, “no existeix”.²²¹ Per a Miravittles la veritable cultura obrera encara no ha pogut néixer ni a la Unió Soviètica, per l'existència del capitalisme en d'altres llocs i per l'endarreriment econòmic de l'URSS.²²²

---

²¹² Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 28.

²¹³ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 30.

²¹⁴ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 54.

²¹⁵ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 22.

²¹⁶ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 29.

²¹⁷ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 15.

²¹⁸ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 37.

²¹⁹ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 42.

²²⁰ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 13.

²²¹ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 59.

²²² Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 60.

Quan hi hagi les condicions apropiades sorgirà la cultura obrera, que

“és la magnífica convergent d’un sistema polític socialista i d’una tècnica de producció ultra-capitalista. La cultura proletària neix de “l’esperit” socialista i de la “carn” de la tècnica moderna.”²²³

I mentrestant? No hi pot haver cultura obrera, però es pot fer cultura revolucionària:

“cal que el proletariat creï la seva “cultura revolucionària” (...) estimulant, en ell, en la sofrença i en l’apassionament, les seves magnífiques qualitats d’acció.

Tota la ciència experimental, física, química, història natural, biologia, en el sentit que projecten una llum en el “processus” materialista de la formació del món, són pels obrers, directrius morals recomanables. (...)

Cal destruir la cultura religiosa amb una impetuositat proporcionada a la seva capacitat de resistència. (...)

Quant a la història, cal renunciar definitivament als escriptors que representen i justifiquen un sistema donat (...) per a estudiar els historiadors de segon ordre (...) els quals s’acontenten d’explicar les condicions de la vida i de les costums, en una època determinada, i que parlen, sense saber-ho ells mateixos, un llenguatge marxista. (...)

En el moment de la lluita que nosaltres vivim (...) no podem oblidar el cor. Per això formaran part d’aquesta cultura revolucionària tots els elements intel·lectuals que (...) exaltn en el cor el foc sagrat de l’odi”.²²⁴

Miravittles situa l’art modern, i concretament el surrealisme, entre els moviments culturals revolucionaris. Els seus promotors, però, són “elements “declassés” de la civilització burgesa”, “fills dels rics” que

“senten sovint la necessitat de revoltar-se contra els principis morals que els cohibeixen. És llavors que trencant el motllo de la civilització burgesa arriben per un desig de llibertat, a assolir formes de pensament que els apropa subjectivament de la revolució. (...)

Cap grup obrer intel·lectual no ha assolit en el camp del pensament una tan gran subversió revolucionària com el grup sobre-realista comandat per Dalí.”²²⁵

Malgrat tot, és escèptic i crític amb aquest moviment i amb el seu amic Dalí respecte de les aportacions del surrealisme a la cultura obrera:

“Això no vol dir, de cap de les maneres, que sigui el sobre-realisme l’arma moral del proletariat. El sobre-realisme, mancat absolutament d’un sentit de classe, no té en compte el que pels obrers té una importància capital: *el rendiment social de tota ideologia revolucionària*.

Els fills dels rics, de tota manera, deixen difícilment d’ésser fills dels rics. Això vol dir que llur actitud, per revolucionària que sigui, no deixa de ser una actitud.

²²³ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 61.

²²⁴ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 62-63.

²²⁵ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 29-30.

L'origen burgès de la seva revolta els traeix sovint. Cap obrer digne d'aquest nom podria fer-se seves les conclusions sobre-realistes de Dalí: "Anem a les fonts clares del crim, de l'exhibicionisme i de la masturbació", perquè el crim, l'exhibicionisme i la masturbació no són més que els elements de decadència incrustats al capitalisme."²²⁶

Miravittles cita aquí un fragment d'un article de Dalí, *L'Âne pourri*, publicat el 1930 a la revista *Le surréalisme au service de la révolution*.²²⁷ Des de principis de 1929 Dalí formava part del grup surrealista de París. La seva primera intervenció pública, a Barcelona, com a surrealista va ser una conferència que, amb el títol de *Posició moral del surrealisme*, va pronunciar a l'Ateneu Barcelonès el març de 1930. Va ser un discurs ple de conceptes freudians on va defensar la revolució surrealista com una revolució moral i reivindicà, entre altres conceptes, els somnis, la histèria, l'atzar, les agressions antireligioses, l'hipnotisme i el comunisme. També va provocar a la intel·lectualitat catalana insultant l'escriptor Àngel Guimerà, a qui va tractar de porc, pederasta i "putrefacte pelut". Segons explica Miravittles a *Contra la cultura burgesa*, a partir d'aquesta conferència "totes les forces vives de la burgesia nostrada (i dels seus satèl·lits intel·lectuals els anarquistes) han fet a Dalí (...) un boicot absolut".²²⁸

A Miravittles li encantava el Dalí provocador, iconoclasta: "La crítica que Dalí fa de la cultura en general i de la cultura en particular, és una crítica marxista. (...) Dalí-pamfletari ocuparia en les columnes de *L'Hora* un lloc preferent".²²⁹ Però el programa positiu del surrealisme el considera burgès:

"No és possible dir el mateix del que podríem anomenar la part constructiva del pensament de Dalí. El sobre-realisme. Tot esforç intel·lectual que pretengui deslligar el "processus" del pensament de les formes materials de la vida, és burgès. En el pla de la filosofia, en efecte, no hi ha res més oposat al marxisme que el freudisme".²³⁰

Políticament, el grup surrealista era proper al comunisme, tot i que hi va haver divergències entre la línia comunista oficial i els posicionaments dels surrealistes. El mateix Dalí col·laborà el 1930 en el disseny d'alguns cartells per al Partit Comunista Francès.²³¹ Poc després de proclamar-se la República a Espanya, i amb motiu de la crema de convents del

---

²²⁶ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 30.

²²⁷ Citat a Fèlix Fanés, *Salvador Dalí. La construcció de la imatge, 1925-1930*, (Barcelona: Electa, 1999), p.205.

²²⁸ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 55.

²²⁹ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 55.

²³⁰ Miravittles, *Contra la ...*, (1931), p. 55.

²³¹ Ian Gibson, *La vida desafortunada de Salvador Dalí*, (Barcelona: Anagrama, 2003), p.361

maig de 1931 a Madrid i altres ciutats espanyoles, el grup surrealista va publicar un manifest, *Au feu!*, on donaven suport als incendiaris en un to radicalment anticlerical i declaraven que la jove República era un règim burgès al servei de l'Església i els terratinents. El que calia, deien, era una revolució marxista. El signaven una dotzena de surrealistes francesos i deu anònims “camarades estrangers”, un dels quals possiblement era Dalí.²³² Aquest posicionament, molt crític amb el govern republicà i socialista espanyol, era molt coincident amb el del Bloc Obrer i Camperol. Ja hem anotat que Dalí va col·laborar d'alguna manera amb *L'Espurna de l'Empordà*, la revista dirigida per Miravittles a Figueres, publicada entre l'abril i el juny de 1931.²³³ Aquesta col·laboració entre Miravittles i Dalí, entre comunisme i surrealisme, va continuar amb una conferència conjunta celebrada el setembre de 1931.²³⁴

A finals del juliol de 1931 Dalí i la seva companya Gala van arribar a Port Lligat acompanyats del seu amic René Crevel, escriptor surrealista. De les converses entre Miravittles, Crevel i Dalí sobre un tema d'interès comú, les relacions entre surrealisme i marxisme, devia sortir-ne una invitació de Miravittles als seus amics per a participar en un acte a Barcelona, organitzat pel BOC, per debatre'l.²³⁵ L'anunci que va aparèixer a *L'Hora* va convocar l'acte per al 18 de setembre de 1931 a la Sala Capcir del carrer Mercaders. Dalí hi faria una conferència titulada *El sobrerealisme al servei de la revolució* i René Crevel parlaria sobre *L'esprit contre la raison*.²³⁶ *L'Hora* organitzà el debat, segons la crònica que en va publicar, per donar a conèixer el surrealisme, un moviment cultural que “es mou en un pla paral·lel al comunisme”, entre els obrers i per “centrar definitivament Salvador Dalí al B.O.C.”²³⁷ Miravittles va ser en primer a intervenir. Després de recordar els antecedents revolucionaris de Dalí a l'Empordà, expressà reserves respecte al surrealisme:

“Estem distanciat del surrealisme –explicà. Els surrealistes creuen en l'evolució independent de l'esperit, nosaltres la referim sempre a determinants econòmiques. No obstant coincidim amb ells en un punt: el negatiu. Ells volen enfonçar la moral i la cultura burgesa, nosaltres també. Distanciat doctrinalment coincidim ara en un objectiu d'anorreament definitiu de la cultura burgesa”.²³⁸

---

²³² Ian Gibson, *La vida...*, (2003), p.363.

²³³ Joan Quer, “Ha mort Jaume Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.21, (novembre 1988).

²³⁴ Sobre l'avantguardisme català, literari i artístic, en aquests anys, veure *Avantguardes a Catalunya, 1906-1939*, catàleg d'exposició, (Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1992); Jaime Brihuega, *La vanguardia y la República*, (Madrid: Cátedra, 1981); Joaquim Molas, *La literatura catalana d'avantguarda, 1916-1938*, (Barcelona: Antoni Bosch, 1983); Enric Jardí, *Els moviments d'avantguarda a Barcelona*, (Barcelona: Edicions del Cotal, 1983); Pere Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana. Vol. IX. República, autogovern i guerra*, (Barcelona: Edicions 62, 1998).

²³⁵ Ian Gibson, *La vida...*, (2003), p.373.

²³⁶ *L'Hora*, núm.37, (18 de setembre de 1931).

²³⁷ “A la recerca d'una nova moral”, A: *L'Hora*, núm.38, (25 de setembre de 1931).

²³⁸ “A la recerca d'una nova moral”, A: *L'Hora*, núm.38, (25 de setembre de 1931).

Després va parlar el metge Diego Ruíz, del BOC, que gaudia d'un cert protagonisme per haver estat detingut, feia unes setmanes, arrel d'uns incidents produïts en una vaga general. Atacà la intel·lectualitat declarant que, davant de la repressió governamental, “no es poden sostenir posicions d'esnob i d'intel·lectual. Cal la intervenció. ¿I on és la intervenció? Ningú no la veu en els rengles dels homes d'estudi”.²³⁹ A continuació René Crevel va defensar el surrealisme dient que

“no es limita a recerques de pura fórmula. Està pels problemes que només són eterns per la por eterna que sempre han inspirat. (...)”

El surrealisme en la seva obra, ha emprès enquestes sobre el suïcidi, sobre l'amor. Però sempre per sobre de l'expressió dels talents individuals ha posat l'acció col·lectiva surrealista. Així, ha lluitat contra la guerra amb Abd-el-Krim, i a favor de la revolució espanyola. El surrealisme tendeix sempre a suprimir la interdicció que existeix sobre el coneixement, i del qual és responsable el conformisme dels intel·lectuals”.²⁴⁰

Finalment Dalí va fer el seu discurs. Va començar amb una provocació:

“suplica que se'n vagin tots els redactors de “La Publicitat”, els imbècils Sacs, Garcés, Soldeviles, Rovires i Virgilis, els bandarres com Pompeu Fabra (...) A la vibrant condemnació de Dalí surten de la sala alguns intel·lectuals”.

Va continuar definint el surrealisme,

“Parla de la definició de Bréton, i de com el surrealisme pot servir de llanterna sorda a penetrar en la zona subterrànea i proletària de l'esperit. Diu que així s'ha après el que el pensament humà és incoherent i il·lògic, però tan sols aparentment, ja que la seva explicació, no per extranya, escaparà a l'anàlisi. Per servir a aquest anàlisi, el surrealisme tendeix a l'objectivació dels somnis i de les imatges del presomni, dels desigs eròtics, del curs automàtic del pensament. (...) Amb tots aquests elements es reconstitueix la surrealitat, a oposar a la “realitat” capitalista, amb la qual està en lluita franca”.

Després va defensar el surrealisme, davant de les crítiques que arribaven dels rengles comunistes, com a moviment subversiu compatible amb el comunisme:

“Diu que, políticament ells són comunistes. Explica que la conciliació del freudisme i del marxisme topa de vegades amb el cretinisme dels representants oficials de la literatura proletària com Barbusse, per exemple. Una de les acusacions més comuns al surrealisme és el de considerar-los com a representants de la descomposició burgesa. Això pot ser cert històricament. Però, ¿què ofereixen els comunistes com a cultura i estat d'esperit proletaris? Una cultura burgesa històricament anterior al surrealisme. (...) Seria anti-històric creure que el surrealisme és l'estat d'esperit de la futura societat proletària, però entre tant és l'únic conciliable amb el moviment obrer”.

---

²³⁹ “A la recerca d'una nova moral”, A: *L'Hora*, núm.38, (25 de setembre de 1931).

²⁴⁰ “A la recerca d'una nova moral”, A: *L'Hora*, núm.38, (25 de setembre de 1931).

I va acabar amb un contundent al·legat revolucionari:

“Comunistes: Cal emprendre la revolució moral, i atacar preferentment les manifestacions republicanes i democràtiques de la moral burgesa. (...) Merda per totes les 25.000 escoles en projecte, pels Ortega i Gassets, pels Maranyons d’Espanya. Aquesta cultura té encara idees innobles com la de pàtria i família. (...) Recomana desfer-se de sentimentalisme, escupir sobre la bandera de la pàtria, castigar els parents amb el revòlver, i baixar al món de la subversió. (...) Acaba amb un ¡Visca el Sindicat de la Construcció!”²⁴¹

En la història del surrealisme català les dues conferències de Dalí, la de l’Ateneu de 1930 i aquesta de la Sala Capcir del 1931, van ser importants. En aquesta darrera, a parer de Francesc Miralles, “és quan es va tractar amb major coherència i profunditat la teoria surrealista”.²⁴² Per a Joaquim Molas totes dues constitueixen la “auténtica culminación del surrealismo en Cataluña”.²⁴³ A partir d’aquí, però, Dalí treballà més a París que a Catalunya, on aquests impropis contra la intel·lectualitat li van tancar encara més portes, i el moviment surrealista català, en conjunt, va perdre força.

I què va representar per al BOC aquesta conferència? Segons Joaquim Molas, Miravittles, en l’organitzar-la, volia “aprovechar la situación e instrumentalizar a su amigo” per a fer propaganda del partit.²⁴⁴ És molt possible, però també podem pensar que Dalí estava interessat en organitzar un escàndol semblant al de l’Ateneu, un any i mig abans, ara en un medi proletari, més adequat a la nova situació republicana. El surrealisme, i concretament el discurs dalinià, no van agradar gaire a la gent del BOC. De fet, el moviment avantguardista va tenir, també a França, fortes polèmiques amb els comunistes. Unes setmanes després de l’acte va aparèixer a *L’Hora* un comentari de Francesc Serra, que tenia l’objectiu de “exposar el perill Dalí”. S’hi afirmava que l’acte no havia tingut repercussió a la premsa, “que cenyint-nos al seu valor intrínsec o a l’eficàcia prosselitista que pogué tenir, és d’una intrascendència aclaparant”, que “el sobrerrealisme, ni en la seva interpretació revolucionària podrà servir d’arma de combat al comunisme” i que “ni Dalí, ni aquell públic que aplaudia a Dalí, no poden donar cap mica de relleu al Bloc Obrer i Camperol... Tot el més que poden fer, és comprometre’l”.²⁴⁵ Altres detalls, assenyalats per Fèlix Fanés, fan pensar que aquests recels

²⁴¹ “A la recerca d’una nova moral”, A: *L’Hora*, núm.38, (25 de setembre de 1931).

²⁴² Francesc Miralles, “Sobre el surrealisme a Catalunya”, A: *Les avantguardes a Catalunya*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1999), p.11.

²⁴³ Joaquim Molas, “Salvador Dalí, entre el surrealismo y el marxismo”, A: Víctor García de la Concha (ed.), *El surrealismo*, (Madrid: Taurus, 1982), p.144.

²⁴⁴ Joaquim Molas, “Salvador Dalí, entre el surrealismo y el marxismo”, A: Víctor García de la Concha (ed.), *El surrealismo*, (Madrid: Taurus, 1982), p.142.

²⁴⁵ Francesc Serra, “De comunisme i sobrerrealisme”, A: *L’Hora*, núm.44, (6 de novembre de 1931).

eren generals al BOC. Dalí va afirmar a la conferència que s'adheria al BOC, però al resum que va publicar *L'Hora* aquesta declaració no es va recollir. També estava prevista la publicació del text de les conferències, però no es va fer mai.²⁴⁶ En realitat la col·laboració de Dalí amb el BOC no va continuar gaire més enllà de la publicació d'alguns dibuixos anticapitalistes a *L'Hora* i a un llibre de Miravittles, *El ritme de la revolució* (1933).²⁴⁷ L'abril de 1934 encara hi va haver una altra col·laboració indirecta, quan Dalí va fer una conferència, titulada *Surrealisme*, a l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona, entitat on el BOC tenia gran influència.²⁴⁸

---

²⁴⁶ Fèlix Fanés, *Salvador Dalí. La construcció de la imatge, 1925-1930*, (Barcelona: Electa, 1999), p.207-208.

²⁴⁷ L'historiador David Martínez Fiol, en un estudi sobre el bloquista Daniel Domingo Montserrat, després d'explicar les relacions de Domingo i Miravittles amb el surrealisme a finals dels anys trenta, diu que a partir de la IIa. Conferència Internacional d'Escriptors Revolucionaris, celebrada a Khàrkov (Ucraïna) el novembre de 1930, que va establir el realisme socialista com l'opció oficial del comunisme, Miravittles i Domingo, inspiradors de la política cultural del BOC, van variar el seu discurs: "el surrealisme, abans venerat, s'havia de condemnar sense contemplacions", *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968)*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), p.128. En el cas de Miravittles, tal com crec haver explicat en aquestes pàgines, no hi va haver cap variació del seu pensament respecte del surrealisme, perquè mai s'hi havia identificat plenament. Quan era a París, de 1925 a 1930, hi va tenir contactes i simpatia, però també prevencions, ja que pensava que no era l'art o la literatura que convenien a l'estadi evolutiu català i espanyol. I en aquests textos i actuacions de 1930-1931 igualment: li agraden les provocacions surrealistes contra la cultura burgesa, però no creu que siguin cultura proletària.

²⁴⁸ Juan José Lahuerta, "Una crònica oblidada sobre Dalí a Gràcia-Rambles", 1934", A: *Barcelona metròpolis mediterrània*, núm.63, (2004), p.50-54. En una entrevista de Soler Serrano, el 1977, Dalí va relacionar aquesta conferència amb Miravittles, que potser va col·laborar a organitzar-la. *Salvador Dalí*, video, entrevista de Joaquín Soler Serrano, programa *A fondo* (TVE,1977),(Barcelona: Editrama, 1998).

5.3.2 *Marxisme i revolució*

El Bloc Obrer i Camperol havia de guanyar-se, a Catalunya, una classe obrera de tradició majoritàriament republicana i anarquista. La tradició socialista, representada per alguns nuclis del PSOE, la UGT i la USC, havia estat molt minoritària i de signe moderat. La introducció del marxisme revolucionari, comunista, iniciada pels Comitès Sindicalistes Revolucionaris de Maurín el 1922, havia estat estroncada per la Dictadura el 1923. L'estiu del 1931 el BOC va augmentar una mica la seva base militant i tenia al seu davant el repte de donar a conèixer les idees marxistes, començant pels seus propis militants. Miravittles, en un text autobiogràfic, ho afirma de forma contundent:

“Era, el BOC, el primer moviment marxista que havia nascut a Catalunya. No tenia història ni tradició. Cap dels “socialistes” anteriors podia ésser considerat marxista. Ni Martí Julià, Gabriel Alomar, Serra Moret, Emili Mira, Rafael Campalans o Joaquim Xirau”.²⁴⁹

En aquesta mateixa línia, Víctor Alba recordava que

“la propaganda del BOC era una cosa molt especial. (...) els discursos més abrandats no eren mai “sidral”, sempre contenien una anàlisi de la realitat, un raonament, i que tot semblava adequat per a aprofitar-ho com una lliçó de coses marxista. No podia ser d'altra manera. Perquè si el BOC havia de fer forat, havia de fer-lo en un medi humà que no havia conegut mai el marxisme (...) el medi era advers, clos. Ni els republicans d'esquerra, ni els socialistes ni els cenetistes no tenien interès ni simpatia pel marxisme”.²⁵⁰

L'agost de 1931 Miravittles, que era el secretari de la Comissió de Cultura del partit, es va posar a treballar per organitzar l'Escola Marxista del BOC, de la qual va ser el director. En un article va presentar els seus objectius:

“Després d'una crescuda fulminant (...) el Bloc comença la gran etapa d'organització de les masses, etapa que només finirà amb la presa del Poder pel proletariat. (...) ara cal, més que mai, accentuar la capacitació creadora dels membres del nostre partit. Contra el que molts creuen ara no és hora de manifestacions al carrer, ni de demagògies truculents. (...) Entrem, doncs, en el període d'organització de masses. Cal començar pel començament: cal capacitar els militants. A aquest efecte, d'acord amb el Comitè Execitiu del BOC hem organitzat aquesta “Escola Marxista” destinada a formar un equip de militants obrers capacitats per a la propaganda, la polèmica i la discussió, fetes al voltant dels problemes fonamentals que interessin a la classe obrera”.²⁵¹

---

²⁴⁹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p. 33.

²⁵⁰ Víctor Alba, *Història del BOC*, (1974), p. 125-126.

²⁵¹ Jaume Miravittles, “Escola Marxista del Bloc Obrer i Camperol”, A: *L'Hora*, núm.33, (22 d'agost de 1931).

L'Escola Marxista va funcionar a partir de cursos trimestrals. A inicis d'octubre de 1931 va començar el primer curs, que va acabar a finals d'any. S'hi va impartir una classe setmanal de cada una d'aquestes sis matèries: *Materialisme històric*, per Jaume Miravittles, *Economia Política*, per Joaquim Maurín, *Geografia econòmica*, per Víctor Colomer, *Història del moviment obrer*, per Jordi Arquer, *Estadística*, per Daniel Domingo Montserrat i *Tàctica i defensa*, per Josep García Miranda. De febrer a abril de 1932 es va fer un segon curs amb tres matèries: *Materialisme històric i història del moviment obrer*, per Jaume Miravittles, *Economia Política*, per Joaquim Maurín, i *Geografia econòmica i estadística*, per Víctor Colomer.²⁵² El juliol de 1932 l'Escola Marxista va organitzar un cicle de quatre conferències en la mateixa línia. Miravittles parlaria dels objectius i programa de l'Escola Marxista, Maurín sobre *El marxisme*, Daniel Domingo Montserrat sobre *Les etapes del capitalisme* i Víctor Colomer de *El materialisme històric com a base de la lluita revolucionària*.²⁵³ D'octubre de 1932 a abril de 1933 l'Escola Marxista va continuar funcionant, però amb menys activitat. Miravittles va tornar a fer el curs de *Materialisme històric*, però no hem trobat notícies que es fessin altres cursos. Paral·lelament a aquest curs, l'octubre de 1932 Miravittles va programar algunes conferències complementàries, com *Totemisme, orígens prehistòrics de la religió*, per Sabater, *Els orígens històrics del comunisme*, per Miquel Sánchez, i *Interpretació materialista de la creació literària*, per Joan B. Xuriguera.²⁵⁴

Durant el curs 1933-1934 no hem trobat evidències de que l'Escola Marxista continués funcionant. Miravittles, però, va continuar donant cursos sobre el mateix tema, el materialisme històric. L'agost de 1933 el BOC de Sabadell tenia en projecte un curs d'aquesta matèria a càrrec de Miravittles.²⁵⁵ Sobre l'Escola Marxista, Víctor Alba, jove militant del BOC, explicà que

“mai no funcionà regularment, amb disciplina hi horaris exactes, però que reuní uns centenars de volums i que feia donar classes, sovint improvisades, a dirigents, metges, qualsevol que semblés que podia dir-nos coses interessants”²⁵⁶

Gràcies a les classes i a les conferències del BOC, digué Alba,

---

²⁵² “Escuela Marxista del BOC”, A: *La Batalla*, núm.75, (14 de gener de 1932).

²⁵³ “Escuela Marxista”, A: *La Batalla*, núm.99, (7 de juliol de 1932).

²⁵⁴ “Escuela Marxista”, A: *La Batalla*, núm.115, (20 d'octubre de 1932).

²⁵⁵ *La Batalla*, núm. 160, (31 d'agost de 1933).

²⁵⁶ Víctor Alba, *Història del BOC*, (1974), p.127. Segons Alba l'Escola Marxista era orientada pel doctor Torallola (p.127), de qui no he trobat cap més referència, però la premsa del BOC afirmà repetidament que el director d'aquesta Escola era Miravittles.

“vaig aprendre història del moviment obrer, història política mundial contemporània, materialisme dialèctic, economia política, en les conferències dominicals del Bloc molt més bé que no ho hauria pogut fer en una aula universitària”.²⁵⁷

Però Miravittles també va projectar la seva acció cultural més enllà del BOC. L'Ateneu Enciclopèdic Popular del carrer del Carme era un important centre d'activitats culturals, artístiques i d'esbarjo. Durant els anys trenta el BOC hi va tenir una gran influència. Presidit pel bloquista Víctor Colomer, va organitzar per al 19 i 20 d'octubre de 1933 un Congrés d'Educació Social que es va inaugurar al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, celebrant les sessions ordinàries a la Universitat. S'hi van exposar ponències i sostenir debats sobre temes molt diversos, com les escoles rurals, l'educació física, l'orientació professional, les escoles tècniques, el cooperativisme i els ateneus. Miravittles hi va desenvolupar el tema *Les escoles de pre-aprenentatge*, que eren precisament el seu àmbit de treball a l'Escola del Treball.²⁵⁸ Dins de l'Ateneu funcionava una Secció d'Estudis Polítics i Socials. El 1932 hi havia diversos militants bloquistes a la Junta d'aquesta Secció: Jordi Arquer era president, Miravittles vicepresident, Àngel Estivill comptador i Daniel Domingo Montserrat vocal. Per al curs 1933-1934 aquesta Secció d'Estudis Polítics tenia previstos una sèrie de cursos a càrrec d'Àngel Pestaña, Joaquim Maurín i, entre altres, Miravittles, qui havia de desenvolupar un curs de *Materialisme històric* el febrer de 1934.²⁵⁹

El mateix mes Miravittles tenia anunciat un curs sobre el mateix tema, dos dies a la setmana, a un local d'Estat Català del barri de Sant Andreu.²⁶⁰ El seu tema predilecte, doncs, era estudiar i exposar la història des d'un punt de vista marxista. I què hi explicava en aquells cursos de *Materialisme històric*? No hem localitzat el programa complet d'aquests cursos, però a partir de diverses fonts hem confeccionat aquest:

- Concepte de materialisme històric.
- Base materialista de les lluites religioses de l'antiguitat.
- Esparta, Atenes, Rússia.
- Base materialista del cristianisme. Origen de la societat feudal.
- Final de l'Edat Mitjana. Naixement de la burgesia.
- Cromwell i la revolució anglesa.
- La revolució francesa.

---

²⁵⁷ Víctor Alba, *Història del BOC*, (1974), p.126.

²⁵⁸ “El Congreso de Educación Social”, A: *Adelante*, núm. 5, (20 d'octubre de 1933); Ferran Aisa, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)*, (Barcelona: Ateneu Barcelonès, 2001), p.294-297.

²⁵⁹ *Adelante*, núm. 1 i 47, (15 d'octubre de 1933 i 8 de desembre de 1933).

²⁶⁰ *Adelante*, núm. 93, (31 de gener de 1934).

- La revolució de 1848.
- La Comuna de París.
- La revolució russa de 1905.
- La revolució russa de 1917.
- La revolució xinesa.
- El feixisme.
- La revolució espanyola.²⁶¹

El 1932 va publicar un fulletó que recollia una conferència donada a l'Ateneu Enciclopèdic Popular amb el títol *Perquè sóc comunista?*.²⁶² A la primera part explica la teoria materialista de la història. Hi exposa que la història de la humanitat és la història del treball, que es pot dividir en tres etapes. L'edat dels esclaus, caracteritzada per un desenvolupament tècnic escàs que exigeix molt d'esforç físic, així com per la creació de l'estat per mantenir l'esclavitud. L'edat dels serfs, el feudalisme, en que davant la inseguretats existent serfs i senyors intercanvien treball per seguretat. El desenvolupament econòmic, però, fa créixer l'artesanat i la burgesia que, sentint-se maltractats dins del sistema feudal, protagonitzaran les revolucions burgeses que donen pas a l'edat dels proletaris. L'era del capitalisme, amb el formidable desenvolupament de la ciència, de la tècnica i de la indústria, diu, ha estat capaç de produir molt, però no de distribuir les mercaderies amb eficàcia social i ha generat la classe antagonica, el proletariat.²⁶³ Amb la crisi econòmica dels anys trenta, aleshores en el moment més àlgid, veu el socialisme com “un programa mundial de creació i distribució de riqueses” tècnicament possible i com una necessitat: “la substitució del règim econòmic del capitalisme és absolutament necessària. Altrament, la humanitat tota, d'una manera segura, cap a l'abim de la seva destrucció”.²⁶⁴ En aquest plantejament el motor dels canvis històrics és tant la lluita de classes com el progrés de la tècnica.

Miravittles també es va referir al materialisme històric en un pròleg que va redactar per al fulletó *Sexo, moral y familia. Contra los conceptos burgueses la concepción proletaria*,

---

²⁶¹ “Escuela Marxista”, A: *La Batalla*, núm.115, (20 d'octubre de 1932).

²⁶² Jaume Miravittles, *Perquè sóc comunista?*, (Barcelona; Impremta Pereda, 1932). El mateix any es fa fer una edició en castellà.

²⁶³ L'historiador Francesc Roca ha fet notar que les tres etapes històriques de Miravittles són una “formulació simplificada” de la teoria històrica marxista, ja que Marx va parlar de dos modes de producció més, les societats hidràuliques orientals i la petita producció mercantil. “Deulofeu: la primera teoria postmoderna de la història” (p.89-120), A: Enric Pujol (coord.), *La matemàtica de la història. La teoria cíclica d'Alexandre Deulofeu*, (Figueres: Brau Edicions, 2005), p.97.

²⁶⁴ Miravittles, *Perquè...*, (1932), p.15

d'Àngel Estivill.²⁶⁵ En aquest pròleg es refereix a la història de les relacions personals, basant-se en les idees de Marx i Engels. Comença parlant del determinisme econòmic i social: “El individuo refleja en su subconsciente las condiciones materiales de su vida. Las relaciones entre los hombres vienen dadas por las relaciones que impone el sistema de trabajo”.²⁶⁶ I exposa a continuació les fases de desenvolupament. En la inicial societat caçadora, del “comunisme primitiu”, no hi havia aparellaments permanents, sinó l'amor lliure. En les primeres societats agrícoles i sedentàries va continuar igual, però amb una limitació de les relacions incestuoses pares-fills. Amb l'aparició de la “civilització” i del concepte de propietat apareixen també l'herència i la monogàmia. Miravittles manifesta les insuficiències de la teoria marxista per predir com seran aquestes qüestions en una futura societat socialista:

“Evidentemente nosotros, marxistas, tenemos a mano una pauta, un método que nos sirve para orientarnos en el caos de las suposiciones y de las profecías. Pero este método, a pesar de que nos dice muchas cosas, nos dice muy poco. (...)

la cuestión del sexo, del amor, de la familia, es tan íntima, toca cuerdas tan sensibles de nuestro ser, que quisiéramos más precisiones”.²⁶⁷

No es posiciona clarament sobre això. Només cita un intel·lectual rus, Yadov, qui afirmà que en la futura societat comunista predominaria la monogàmia mútuament consentida, conclusió a la que també arribà Àngel Estivill.²⁶⁸

Encara hem trobat altres exemples de l'esforç de Miravittles i de tot el BOC per donar a conèixer el marxisme i els seus punts de vista polítics. El Bloc va organitzar una agrupació teatral pròpia, anomenada Teatre de Mases. El gener de 1933 es va publicar que Miravittles preparava una obra teatral per a aquest grup teatral, però no tenim notícia de que realment l'escrivís.²⁶⁹ D'altra banda, des de 1931 funcionaven al BOC cèl·lules de joves i el 1932 es va celebrar el primer Congrés de les Joventuts Comunistes del BOC. Miravittles, que sempre va tenir una clara vocació pedagògica, va tenir una intervenció important en aquesta secció juvenil. L'abril de 1933 era el delegat del Comitè Executiu del BOC al Comitè Executiu de les Joventuts, una mena d'orientador polític dels joves. Des d'aquesta responsabilitat va organitzar l'abril de 1933 un concurs de redacció sobre el paper de les Joventuts en la

---

²⁶⁵ Àngel Estivill, *Sexo, moral y familia. Contra los conceptos burgueses la concepción proletaria*, (Barcelona: Centro de Información Bibliográfica, 1932).

²⁶⁶ Jaume Miravittles, “Prólogo. Claridad de alegría y de triunfo”, A: Àngel Estivill i Abelló, *Sexo, moral y familia*, (Barcelona: Centro de Información Bibliográfica, 1932), p. 5.

²⁶⁷ Jaume Miravittles, “Prólogo. Claridad de alegría y de triunfo”, A: Àngel Estivill i Abelló, *Sexo, moral y familia*, (Barcelona: Centro de Información Bibliográfica, 1932), p. 5 i 9.

²⁶⁸ Jaume Miravittles, “Prólogo. Claridad de alegría y de triunfo”, A: Àngel Estivill i Abelló, *Sexo, moral y familia*, (Barcelona: Centro de Información Bibliográfica, 1932), p. 9 i 10.

²⁶⁹ *La Batalla*, núm.126, (5 de gener de 1933).

Revolució²⁷⁰ i va participar, com a delegat del BOC, en el II Congrés de les Joventuts, celebrat l'octubre de 1933, en que passaren a anomenar-se Joventut Comunista Ibèrica.

El conjunt de les idees polítiques defensades per Miravittles i pel BOC en aquests anys es pot resumir en una frase: la defensa de la revolució. En conseqüència criticaven les esquerres moderades que governaven Espanya i Catalunya com a obstacles en aquest camí. Espanya, per a Miravittles, era un país endarrerit on encara era pendent la revolució democràtico-burguesa, que era el que calia fer el 1931.

“Espanya ha de fer una revolució les línies generals de la qual han d'estar inspirades en la revolució francesa. (...)

I què ha de fer aquesta revolució? Ha de resoldre radicalment les consignes de la revolució democràtica. Primer. Destruir tot l'aparell feudal. Segon. Resoldre el problema agrari, repartint sense indemnització als propietaris, la terra als pagesos. Tercer. Destruir l'Església en tant que puixança material i moral. Quart. Alliberar les nacionalitats. Cinquè. Emancipar la dona”.²⁷¹

El govern republicà-socialista, però, tenia un programa reformista molt més moderat. I Miravittles, per això, el criticà durament: “l'aparell feudal continua en peu”. Sobre la reforma agrària, amb força raó, va parlar “de les enormes dificultats, o millor dit, de la impossibilitat de portar a cap la reforma tal com la preconitza el govern”. La qüestió religiosa, al seu parer, era abordada amb un “ritme parsimoniós” (...) “sense comprometre per a res les bases econòmiques i morals del catolicisme espanyol” (...) “s'extirpa el gra, però es deixa l'arrel”. Assenyala també les dificultats econòmiques per a l'execució dels plans escolars del govern i, per tant, per a tancar les escoles religioses: “la situació desastrosa de l'economia espanyola; el dèficit enorme del pressupost, fa que els crèdits que disposa el Ministeri d'Instrucció Pública siguin migradíssims i que siguin migradíssimes, per tant, les possibilitats de l'escola laica”. Per a Miravittles la concessió del dret a vot a les dones tampoc era un encert, ja que podia beneficiar a la dreta:

“L'emancipació de la dona ha començat, a Espanya, per la fi. Sense donar-li una capacitació política, sense arrencar-la brutalment de les influències subterrànies del confessionari, hom dona a la dona la totalitat dels drets polítics en un país tan endarrerit en el seu procés intel·lectual que ni l'home, molt més substret a influències inconfessables, no en sap fer ús”

I resumia: “El govern, la República, ha traït, una darrera l'altra, totes les consignes de la revolució”.²⁷²

---

²⁷⁰ *La Batalla*, núm.140, (13 d'abril de 1933).

²⁷¹ Miravittles, *Perquè...*, (1932), p.18.

²⁷² Miravittles, *Perquè...*, (1932), p.19-24.

Un dels arguments sovintejats a la premsa del BOC era la crítica de la política d'ordre públic del govern que, en aquest tema i en d'altres, estava entre dos focs. El que per a les dretes eren desordres i manca d'autoritat, per a l'esquerra extrema era repressió antiobrera:

“Largo Caballero, en España, mata seis obreros en Pasajes; dos obreros en Villacorrillo; tres obreros en Villanueva del Arzobispo; cinco obreros en la región andaluza. Largo Caballero mata dieciseis obreros en dos meses de poder republicano. Más que Primo de Rivera en siete años de dictadura”.²⁷³

Un any més tard denunciava que “la llei de fugues era aplicada al port de Barcelona. La vaga del 4 de setembre, diada tràgica del proletariat català, feia setze víctimes... Al camp, els pagesos de la Unió de Rabassaires eren hostilitzats pels Mossos d'Esquadra que havien enviat els diputats del seu propi partit. El *Buenos Aires*, el “Barco Fantasma”, desembarcava a les terres enfebrades de l'Àfrica militants obrers...”²⁷⁴

El BOC va calcular que d'abril de 1931 a juliol de 1933 la força pública havia mort a 400 obrers.²⁷⁵ Una xifra força exagerada, si tenim en compte que Stanley G. Payne ha comptat 285 assassinats polítics d'abril de 1931 a setembre de 1933.²⁷⁶ És una xifra reduïda però igualment important, que representa uns deu morts mensuals, indicativa de l'elevada conflictivitat social i política i de les dificultats del govern per controlar l'ordre públic amb un ús mesurat de la força.

A finals d'abril de 1932 Miravittles va publicar un llibre de 205 pàgines, *De Jaca a Sallent*,²⁷⁷ on va analitzar els antecedents i el primer any de la República. És un volum com els que acostumava a fer, barreja de crònica històrica (amb citacions d'articles, de dades estadístiques...) i de llibre de combat polític. Primer assenyala la importància de que, en conjunt, Espanya hagués quedat al marge de fets com la reforma protestant, la revolució industrial i les revolucions polítiques dels segles XVII i XVIII. I, en una mostra de que el seu cap, sempre en ebullició, li anava més de pressa que les mans, diu que està preparant un estudi sobre les revolucions anglesa, francesa i russa, però del qual no en tenim cap més notícia. No serà l'única vegada que anuncia treballs que no arriba a publicar.²⁷⁸

A continuació parla dels intents insurreccionals d'instaurar la República durant el 1930. El Comitè Revolucionari, dirigit pels “burgesos” Alcalá Zamora i Miguel Maura, diu,

---

²⁷³ Jaume Miravittles, “Barricadas”, A: *La Batalla*, núm.47, (25 de juny de 1931).

²⁷⁴ Jaume Miravittles, “Von Papen i Maura”, A: *Front*, núm.4, (30 de juliol de 1932).

²⁷⁵ Durgan, *BOC...*, (1996), p.186.

²⁷⁶ Payne, *El colapso de la República...*, (2005), p.536.

²⁷⁷ Jaume Miravittles, *De Jaca a Sallent*, (Barcelona: C.I.B., 1932).

²⁷⁸ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.57.

va deixar sol a Fermín Galán, el màrtir de Jaca.²⁷⁹ Per ell els republicans són “burgesos” incapaços de tirar endavant les reformes que creu necessàries. I l’anarcosindicalisme tampoc no va estar a l’alçada de les circumstàncies, per moderació i passivitat, per anar a remolc de les forces burgeses.²⁸⁰ En el moment de la proclamació de la República, diu, hi havia un “idili sentimental: Macià-Pestaña”.²⁸¹ La resta és una anàlisi crítica de l’activitat cenetista i de les seves dues tendències, aspectes que ja tractarem al capítol següent.

L’alternativa a la democràcia republicana era, per a Miravittles i el BOC, la revolució, una revolució “democràtica”, dirigida per la classe obrera, que obrís el camí del socialisme:

“Consolidar la república petit-burguesa, vol dir consolidar, i per tant fer més sagnants les barricades de la Revolució Social.

Què volem, doncs, els comunistes a Espanya?

Volem prendre el poder!

Quan?

Quan serem prous per assegurar la victòria de la Revolució!

Quin és el nostre programa immediat?

El de la revolució democràtica! (...)

Però el proletariat al poder té altres aspiracions: vol orientar la revolució democràtica cap al socialisme. Per això monopolitza tots els òrgans efectius de poder: Banca, Alta Indústria, Transports i Comunicacions, Exèrcit, Premsa, Escola, Cinema i Ràdio. Tot el sector de la *petita* economia privada: comerç, agricultura, indústria, es deixa en llibertat.

Des del poder, disposant de tots els ressorts morals i materials del comandament, (...) el proletariat inicia, mitjançant la *legalitat revolucionària*, la Revolució Social”.²⁸²

Miravittles i el seu partit no tenien cap dubte de que la revolució que preconitzaven arribaria a través de la violència. En ocasió de la crema de convents en algunes ciutats espanyoles, a inicis de maig de 1931, *L’Hora* va publicar:

“El poble, passant pel damunt del govern, intenta portar a cap les consignes democràtiques. Ara cremen els convents. Aviat cremaran els *cortijos*”.²⁸³

Miravittles també es va referir sovint al caràcter violent de la revolució. N’hem recollit alguns casos:

Després de criticar l’excessiva moderació del govern republicà, afirma que la situació només es podrà capgirar amb “la revolució popular sagnant i heroica”.²⁸⁴

²⁷⁹ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.64-72.

²⁸⁰ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.74-91..

²⁸¹ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.100.

²⁸² Miravittles, *Perquè...*, (1932), p.25.

²⁸³ *L’Hora*, núm.20, (14 de maig de 1931).

²⁸⁴ Jaume Miravittles, “Els llimacs de la Lliga”, A: *L’Hora*, núm.19, (7 de maig de 1931).

Parlant de Romania, diu “no hay nada más peligroso que estas revoluciones de antecámaras, hechas sin premeditación, sin alevosía y sin derramamiento de sangre”.²⁸⁵

En un altre escrit es refereix a la necessitat de la “Revolució popular, l'alçament armat. La presa del poder pel proletariat”.²⁸⁶

Comentant un brot revolucionari a Bèlgica, amb barricades, incendis i atacs armats, Miravittles parla de la “magnífica violencia proletaria”.²⁸⁷

Va denunciar sovint el perill d'un cop d'estat militar o feixista. I el setembre de 1931 va fer una afirmació profètica: el general Sanjurjo podia organitzar un cop d'estat. Així va ser, gairebé un any després.²⁸⁸

---

²⁸⁵ Jaume Miravittles, “Sesos a la Rumana”, A: *La Batalla*, núm.45, (11 de juny de 1931).

²⁸⁶ Jaume Miravittles, “La religió és l'opi dels pobles”, A: *L'Hora*, núm.41, (16 d'octubre de 1931).

²⁸⁷ Jaume Miravittles, “El despertar de la clase obrera belga”, A: *La Batalla*, núm.100, (14 de juliol de 1932).

²⁸⁸ Jaume Miravittles, “La república de profesores”, A: *La Batalla*, núm.59, (24 de setembre de 1931).

5.3.3 Contra l'apoliticisme anarquista

Per tirar endavant els seus projectes revolucionaris el BOC havia de comptar necessàriament amb l'anarcosindicalisme. A Espanya el comunisme era molt minoritari i estava dividit, i el Bloc considerava el republicanisme i el PSOE, per la seva moderació, frens de la revolució. La CNT i la FAI, en canvi, eren organitzacions fortes i combatives. I molt ben arrelades a Catalunya, que era l'àmbit principal d'actuació del BOC. Però les relacions del Bloc Obrer i Camperol amb l'anarcosindicalisme, que podríem qualificar d'amor-odi, van ser sempre ambivalents i difícils. D'una banda el BOC valorava molt positivament l'esperit de lluita de la CNT i la FAI. El Bloc actuava sindicalment dins de la CNT en comptes de crear un sindicat propi, com feia el PCE, i aquesta era una de les divergències que enfrontava el BOC amb els comunistes oficials. A més, molts dels dirigents del Bloc procedien de la CNT. D'altra banda, però, els homes del BOC, malgrat el reduït nombre de militants, volien influir en el sindicat anarcosindicalista, cosa que els dirigents confederals, tant si eren moderats com radicals, no estaven disposats a acceptar.

Miravittles es va referir sovint a l'anarcosindicalisme en els seus treballs. El novembre de 1932, coincidint amb les eleccions al Parlament català, en que era candidat per Girona, va publicar un fulletó de 46 pàgines, *Los obreros y la política*,²⁸⁹ on reflexionava sobre el paper de la política parlamentària en un partit revolucionari i criticava el tradicional apoliticisme anarquista. El fulletó comença amb comentaris sobre diferents moments de la història europea, un enfoc històric comparatiu freqüent en els seus treballs. Una de les preguntes que intenta respondre és per què tenia tanta força l'anarquisme a Espanya, quan a l'Europa de l'època predominava el moviment obrer marxista.²⁹⁰ I trobava la resposta en l'endarreriment econòmic:

“El proletariado español piensa como pensaban el proletariado europeo hace un siglo. *La causa principal de este anacronismo histórico es que la infraestructura encima de la cual se apoya actualmente el proletariado español y, sobre todo, el proletariado catalán, tiene exactamente el mismo carácter de la que tenía en el resto de Europa el pasado siglo. (...)*

el anarquismo es una planta que nace en los países agrarios de industria precapitalista (...) La economía pre-capitalista supone en el terreno de la técnica una falta de centralización. La producción se encuentra en manos de pequeñas fábricas y de grandes talleres (...)

---

²⁸⁹ Jaume Miravittles, *Los obreros y la política*, (Barcelona: CIB, 1932).

²⁹⁰ Altres dirigents del marxisme català, com Joaquim Maurín o Andreu Nin, també ho havien tractat. Veure Albert Balcells, *La polèmica del 1928 entorn de l'anarquisme a Catalunya*, (Barcelona: Nova Terra, 1973).

el contacto íntimo con el patrón, la ausencia de estos misteriosos consejos de administración que caracterizan los grandes establecimientos industriales, humaniza la figura del “amo” y lo convierte en algo bueno o malo en sí, desligado de toda consideración social.

En Catalunya existen algunos de estos grandes establecimientos modernos, pero la industria, en general, está diseminada. (...)

A este “individualismo” económico corresponde un “individualismo” psicológico (...) A medida que vaya concentrándose la economía irá acentuándose también el espíritu de clase del proletariado”.²⁹¹

Miravittles va atacar amb insistència l'apoliticisme anarcosindicalista que tenia com a conseqüència que molt vot obrer anés a candidats “petitburgesos” o, encara pitjor, a l'abstenció que beneficiava a les forces dretanes:

“Hay que rehabilitar la palabra política. En nuestro país, en donde predomina el léxico anarquista, la palabra política ha adquirido un sentido falso. Para un anarquista político significa burgués. Cuando habla de los capitalistas, de los terratenientes los llama despectivamente políticos. (...)

Debido a esta deformación monstruosa de una palabra que tiene un sentido específico, los obreros no se atreven a hacer política (...)

La política burguesa es el mecanismo, sabiamente articulado, mediante el cual, la burguesía, clase minoritaria, obtiene la mayoría democrática en los órganos responsables de poder.

La política obrera representa (...) la aparición histórica de otra clase dirigente”²⁹²

“En todos los casos la intervención es más eficaz que el abstencionismo tan útil al libre desenvolvimiento político burgués”²⁹³

“el apoliticismo significa abandonar, sin lucha, una de las principales barricadas de la lucha social: el estado, el poder político de la burguesía (...)

Los sindicalistas luchan económicamente contra su patrón. En el momento de las elecciones votan a un “hombre de letras” que casualmente es el abogado-consejero del patrón. La actuación del abogado en el parlamento consistirà en defender y apoyar un estado de cosas que permite y accentúa la explotación del patrón.

Todo lo que los obreros anarquistas han hecho durante 20 años con su heroica actuación sindical, lo han deshecho después con su desastrosa intervención política”²⁹⁴.

“la palabra abstención no tiene en política el mismo significado que le atribuye el diccionario de la lengua. Políticamente la abstención és imposible. Abstenerse, significa votar. Y votar precisamente la tendencia social más extremadamente opuesta a la que pertenecen los abstencionistas (...) Siendo la

---

²⁹¹ Jaume Miravittles, *Los obreros y la política*, (Barcelona: CIB, 1932), p.29-31.

²⁹² Miravittles, *Los obreros...*, (1932), p.17-18.

²⁹³ Miravittles, *Los obreros...*, (1932), p.27.

²⁹⁴ Miravittles, *Los obreros...*, (1932), p.37.

clase obrera quien se abstiene es indiscutiblemente la tendencia más opuesta a ella, la Lliga Regionalista, quien se beneficia de ello”.²⁹⁵

Com a alternativa, Miravittles defensava la participació dels obrers revolucionaris en política, l’obtenció de diputats obrers. La seva missió no seria obtenir avenços legals a favor dels obrers, sinó la utilització del parlament com a altaveu de la lluita revolucionària:

“Pretender, mediante el parlamento, conquistas revolucionarias fundamentales sería engañar conscientemente a la clase obrera. El parlamento es un órgano más de la lucha revolucionaria. Desde el parlamento, mediante el altavoz que constituye su tribuna se llega a regiones sociales inaccesibles a toda otra forma de actuación. Desde el parlamento se oponen las tácticas y las doctrinas obreras, a las tácticas y a las doctrinas burguesas (...)

La representación parlamentaria de la clase obrera, si llega a tener una importancia numérica apreciable, puede tener el control político de la nación. Es esta representación parlamentaria la que en un momento dado puede hacer, retirándose o votando sistemáticamente en contra de todas las facciones burguesas, una labor antiparlamentaria superior a todas las acciones individuales del anarquismo (...)

La inmunidad parlamentaria de los diputados, el sueldo que cobran de la burguesía, para que actúen contra ella, el prestigio indiscutible que da toda representación popular, la posición estratégica que ocupan para destruir las monstruosas combinaciones que se anudan entre pasillos son “detalles” interesantísimos para la formación revolucionaria de una gran masa del país”.²⁹⁶

En proclamar-se la República, a Catalunya la CNT era el principal sindicat. Estava dirigit per anarcosindicalistes que creien que la revolució havia de ser un acte col·lectiu al qual s’arribaria a partir de la progressiva conscienciació dels treballadors i no de l’acció de minories radicalitzades. I estaven ben relacionats amb el govern reformista espanyol i especialment amb ERC. Aviat, però, a cavall del gran auge vaguístic, la tendència anarquista radical, la FAI, partidària de lluitar frontalment contra la República i d’iniciar immediatament la revolució, va anar escalant llocs de comandament dins del sindicat, fins a dominar-lo.²⁹⁷

Malgrat les divergències, durant els primers anys de la República, per al BOC la CNT era el subjecte revolucionari per excel·lència. Per influència social i esperit de lluita havia de ser el motor de la revolució, havia de prendre el poder: “por su fuerza y cohesión debería tener en sus manos la dirección social y política de la existencia nacional”.²⁹⁸ Volien fer un front únic revolucionari amb els anarquistes i els sindicalistes, però aquests no estaven per a aquesta feina. Alhora, però, el Bloc no s’estava de criticar els dirigents cenetistes. Dels

---

²⁹⁵ Miravittles, *Los obreros...*, (1932), p.42-43.

²⁹⁶ Miravittles, *Los obreros...*, (1932), p.36-37.

²⁹⁷ Eulàlia Vega, *Entre revolució i reforma. La CNT a Catalunya (1930-1936)*, (Lleida: Pagès, 2004).

²⁹⁸ Miravittles, *Los obreros...*, (1932), p.35.

primers mesos de la República, quan la CNT estava en mans dels sindicalistes, Miravittles criticà alguns posicionaments de la CNT, com quan aquesta defensà la col·lectivització agrària i no la reforma agrària, projecte que, per a Miravittles, es corresponia millor amb la situació, que caracteritzava com de revolució democràtica.²⁹⁹ Unes posicions maximalistes de la CNT que, contradictoriament, per “manca de teoria revolucionària”, deia Miravittles, combinava amb un suport constant a diferents sectors republicans, a Francesc Macià, l'Extrema Esquerra Federal, a Marcel·lí Domingo...³⁰⁰

Amb els faistes, que aviat van dominar la CNT, hi havia més coincidències. Miravittles en parlava més bé, però també els censura per “l'aspecte una mica improvisat que la FAI dóna a les lluites revolucionàries. No es pot jugar amb la insurrecció (...) Els homes de la FAI juguen a la insurrecció com a la “manilla””.³⁰¹ De fet, el BOC també va acabar xocant amb els anarquistes, per dos motius. D'una banda aquests no volien que sorgís dins de la CNT una tendència comunista organitzada, que era el que pretenia el BOC, i també hi havia divergències importants sobre la tàctica revolucionària a utilitzar. El BOC va llençar fortes crítiques contra la direcció anarquista de la CNT, acusant-la d'aventurerisme i infantilisme revolucionari, arrel dels fracassats moviments insurreccionals del gener de 1932 i de gener i desembre de 1933, considerats pels comunistes prematurs i poc preparats.³⁰²

L'abril de 1932, en un Ple Regional de la CNT celebrat a Sabadell, eren expulsats del sindicat les federacions locals de Lleida, Tarragona i Girona. Totes tres estaven dirigides per homes del BOC i, encara que no eren gaire potents, representaven la feina tenaç que havia fet el BOC per ocupar posicions dins del sindicat. Un procés, però, que la majoria anarquista i sindicalista va avortar amb facilitat.

A *De Jaca a Sallent* fa una descripció de la insurrecció obrera del gener de 1932 al Bages i el Berguedà. Explica com, des que l'octubre de 1931 la FAI controla el diari confederal, *Solidaridad Obrera*, s'incrementen les vagues, els mítings sindicals i anarquistes, els enfrontaments amb la policia. Descriu l'ambient d'aquelles comarques, on havia anat a fer mítings l'agost de 1931, amb el seu estil abrandat i romàntic:

“Aquesta casa pairal és la dels senyors X. Allà avall, aquell massís de cases brunes, és la colònia del comte Y. Hi treballen 800 homes, deu hores diàries i 32 pessetes setmanals. Em trobava, en efecte, en plena comarca del Cardoner i del Llobregat, és a dir, en ple país colonial. (...)

---

²⁹⁹ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.122.

³⁰⁰ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.123-127.

³⁰¹ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.158.

³⁰² Sobre les relacions del BOC amb la CNT veure Francesc Bonamusa, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, (Barcelona: Curial, 1974), p.229-282, i Andrew Charles Durgan, *B.O.C. 1930-1936*, (Barcelona: Laertes, 1996), p.154-183.

Cada salt és una turbina; cada turbina una dinamo; cada dinamo cent esclaus.(...) Enlloc com en aquestes colònies obreres es mastega millor la realitat capitalista. Allí, la burgesia, l'estat, no són conceptes metafísics. El burgès és davant vostre de carn i ossos, renegant i escupint. Darrera d'ell, l'Estat, representat pel sergent Gómez, neteja curosament el canó del màuser (...)

Famílies enteres emigren les muntanyes pelades de Múrcia, les extensions enfebrades de l'estepa central, les regions llunyanes de l'oest i s'instal·len en aquest país on hi ha aigua i pa. (...)

Al damunt de Fígols, plantat com un punyal, el castell dels comtes, dels colonitzadors. Les xemeneies fumen un fum golut i sensual. Uns homes donen l'alè. El comte des de la terrassa contempla un treball de cíclops”.³⁰³

Després descriu la sublevació:

“Fígols aixeca el cap; Cardona també, els miners deserten les mines. Tota una comarca s'ha insurreccionat. (...) Tot s'enfonsa. Els sometents, els municipis, les esglésies, les casernes, els capitalistes, l'alcalde, el capellà, el guàrdia civil, totes aquelles coses que li havien ensenyat a témer, no es veuen enlloc. (...) S'organitza el triomf. Es pren el poder polític. S'hissen als balcons municipals les banderes revolucionàries. Es constitueix una guàrdia revolucionària, es prenen els llocs estratègics per tal de prevenir un possible atac. Les fàbriques tornen a funcionar (...) Cap mort. Cap ferit (...) El poble, ingènuament, comença a donar proves de la seva capacitat històrica per dirigir el món al damunt de bases més justes i humanes (...)

Tot l'aparell coercitiu de la burgesia es posà a la disposició de la “Patronal de filats i teixits” contra el món que ja bastien els obrers miners i teixidors. (...) Es tanquen els Sindicats, es suspèn *Solidaridad Obrera*, es clausura el Bloc Obrer i Camperol”.³⁰⁴

De l'experiència de la insurrecció de l'Alt Llobregat n'extreu diverses lliçons. S'han equivocat els sindicalistes que han confiat en els republicans. Aquests han enviat els canons. Ha estat, diu, el primer moviment revolucionari anarquista no només econòmic i no terrorista: s'ha anat a agafar el poder polític. I pregunta als anarquistes: el que s'ha fet a poblets petits, per què no fer-ho a Madrid i Barcelona, on resideixen els veritables ressorts del poder? “Cal, doncs, l'experiència ho demostra, prendre els òrgans de poder de la burgesia”.³⁰⁵ I proposa una aliança revolucionària a la CNT, a partir d'una

“doctrina revolucionària sostinguda per aquests dos principis fonamentals: Democràcia sindical –unitat econòmica a les files de la CNT- ruptura total amb els partits burgesos i sosteniment del Bloc Obrer i Camperol, partit de la classe obrera revolucionària”

“Si el proletariat aprofita les experiències de la lluita, fent el front únic de les organitzacions actives, CNT i BOC, (...) podrà complir l'anhel enfebrat dels insurrectes del Llobregat”.

³⁰³ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.186-189.

³⁰⁴ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.193-195.

³⁰⁵ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.198-199..

Però advertia que

“la FAI és la llevadura del moviment revolucionari. Si els homes que la representen no es donen compte de les veritats que el BOC repeteix a cada míting (...) la seva impaciència revolucionària (...) ens portarà a la catàstrofe (...) El fracàs de la insurrecció obre les portes al feixisme”.³⁰⁶

Josep Pla, en un article sobre la FAI, explicava que *De Jaca a Sallent*, el llibre de Miravittles, “un militante comunista catalán muy conocido”, era “una crítica durísima e implacable” de la política trentista. I deia que els faistes buscaven en aquest llibre arguments per al seu enfrontament amb els sindicalistes. Això no vol dir que els Durruti o García Oliver fessin cap cas de les consignes del Bloc Obrer i Camperol. Segons Pla:

“Los de la FAI se ríen de los comunistas. No les dan ninguna beligerancia revolucionaria. Los consideran personas dedicadas a la literatura cursi y ridícula. Pero se da el caso, absolutamente observable durante los últimos meses, que los comunistas son los que proporcionan argumentos a la FAI en su lucha contra los elementos moderados”.³⁰⁷

Miravittles, a *Los obreros y la política*, va fer una interessant anàlisi històrica i sociològica del que representaven les dues tendències de la CNT:

“A que obedece pues, la existencia dentro del anarquismo de las dos tendencias opuestas conocidas con el nombre de FAI y de “los treinta”? (...)

Desde sus orígenes y por razones de orden puramente temperamental han luchado dos tendencias tácticas. Los proudhonianos (partidarios de Proudhon) y los blanquistas (partidarios de Blanqui).

El proudhonismo, es una especie de colectivismo apolítico pequeño burgués que se opone a la centralización económica del gran capitalismo y que propugna la estabilización histórica del artesanado (...) Toda la pequeña burguesía del siglo pasado y la inmensa mayoría de la aristocracia obrera (...) fueron “proudhonianos”. Actualmente en Cataluña, los que representan esta tendencia pequeño-burguesa y reformista son “los 30”.

Frente a la tendencia filosófica de Proudhon se levantó la actuación revolucionaria de Blanqui (...)

Nuestros blanquistas rezagados: los obreros e intelectuales (?) de la FAI. (...)

En “los 30” predominan (o predominaban en sus orígenes) los obreros catalanes. En la FAI, los procedentes de otras regiones ibéricas. (...)

Catalunya es un país de tradición industrial y por lo tanto un país de tradición técnica. A lo largo de los años se ha ido formando, por selección, un cuerpo de contra maestres, de obreros calificados y de especialistas. Estos obreros ocupan dentro del proletariado una situación privilegiada y constituyen una capa

---

³⁰⁶ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.200-201.

³⁰⁷ Josep Pla, *Nuestros colaboradores. La FAI, A: El Día (Ciutat de Mallorca)*, (26 de gener de 1933). Recollit a Josep Pla, *La Segunda República. Una crónica, 1931-1936*, (Barcelona: Destino, 2006), p.434-436.

social predispuesta *por razones económicas*, a las ideologías reformistas, “al seny de la raça”. Son estos elementos los que constituyen la base social de “los 30”.

España es un país agrario y, *por lo tanto*, un país de emigrantes y de peones industriales.

El peonaje está formado en Cataluña, en su inmensa mayoría por elementos procedentes de las regiones agrarias españolas. Es la situación de inferioridad que ocupan aún dentro de la clase trabajadora, *la que determina* su temperamento revolucionario. (...)

Es lamentable que en 1932 tengamos las mismas deficiencias ideológicas en que hace un siglo se debatían los obreros franceses.

Los elementos del BOC sin embargo, sabrán escoger en sus afinidades. Su obligación está en radicalizar a los obreros que siguen aun a “los 30” y en dar a los obreros revolucionarios, más afines a nosotros, de la FAI conciencia de la responsabilidad enorme que contraen.

El reformismo proudhoniano y el caotismo blanquista se mantuvieron unidos (...) porque había en la acción obrera una finalidad común que momentáneamente borraba todas las diferencias: la lucha contra la monarquía. (...) Por eso el movimiento obrero durante los 30 primeros años de este siglo ha oscilado, según el equipo de turno en la dirección, entre el reformismo más plácido y el extremismo más furioso.

La candidatura burguesa y la bomba han sido las armas que alternativamente ha esgrimido un movimiento que por su fuerza y cohesión debería tener en sus manos la dirección social y política de la existencia nacional. (...)

Ahora, después del fracaso rotundo de los proudhonianos, se imponen de nuevo los blanquistas. El mismo movimiento pendular que ha causado la esterilidad de una organización (...) pone en los órganos directivos a una de las tendencias, -indiscutiblemente la más simpática- pero igualmente responsable ante la historia de la inutilidad del esfuerzo revolucionario.

Y con que programa se impone la FAI? Con el programa propio de los blanquistas exasperados: el ultra-izquierdismo verbal mezclado al ultra-infantilismo revolucionario”.³⁰⁸

Aquesta correlació sindicalistes-autòctons i anarquistes-immigrants coincideix, per exemple, amb el que afirmava el professor Miquel Siguan recentment. Va dir que “en los sindicatos anarquistas predominaban los trabajadores inmigrados”.³⁰⁹ També l’estudi de José Luis Oyon sobre la procedència geogràfica dels revolucionaris anarquistes de 1936 va en aquesta línia: molts eren immigrants i vivien a barris perifèrics de Barcelona o de les ciutats veïnes.³¹⁰

A mitjans de 1933 el BOC va variar una mica els seus plantejaments. Veient que no podien influir la CNT, que continuava dirigida pels anarquistes purs, i veient la progressiva

---

³⁰⁸ Miravittles, *Los obreros...*, (1932), p.31 a 35, 42.

³⁰⁹ “La cuarta oleada migratoria”, A: *La Vanguardia*, (3 de juliol de 2006).

³¹⁰ “Ravals de la revolució. Anarquisme i immigració a la Barcelona dels anys 1930”, A: *L’Avenç*, núm.310, (febrer 2006), p.34-41.

reorganització dretana, van adoptar una posició més defensiva, moderant els seus atacs al PSOE i proposant un front únic obrer. Van organitzar, conjuntament amb la reduïda Federació Catalana del PSOE i amb una part del trentisme, una sèrie d'actes antifeixistes que van ser la llavor de l'Aliança Obrera. En canvi, i malgrat la *simpatia* manifestada per Miravittles, les relacions van continuar tenses amb els faistes. Una notícia, publicada a un diari del BOC, ho mostra clarament: “los elementos provocadores, procedentes del sindicato libre, que actuan en la FAI, acuerdan asesinar a varios militantes obreros. Pestaña, Maurín, Miravittles, Peiró, Arquer, Neira y Vidiella, condenados a muerte”.³¹¹ Era una denúncia pública d'unes suposades amenaces de mort, afortunadament no materialitzades, a militants del PSOE, del trentisme i del BOC que potser ja tenia un significat profilàctic.

Miravittles també va tenir una intervenció puntual en el moviment camperol de les comarques gironines. El 1932 hi va sorgir un sindicat pagès, Acció Social Agrària (ASA), a partir de la presentació, per part de molts parcers, de sol·licituds de revisió de contractes. Passaven els mesos, però, i les revisions no tiraven endavant, per l'oposició dels propietaris i per les sentències judicials, generalment contràries als parcers. Una part dels pagesos es va radicalitzar. L'estiu de 1932 s'hi van formar dos sectors, el dels que, seguint a ERC, volien seguir els processos legals, i el dels més radicals, que volien reduir unilateralment el pagament als propietaris. El fracàs de la campanya de revisions va donar un argument al BOC per atacar el reformisme d'ERC, potenciar el sector radical i eixamplar el seu camp d'influència. El 13 d'agost de 1932 es va repartir un full amb dos manifestos, un de tres dirigents de l'ASA i un altre signat per la Comissió Central Agrària del BOC, formada per Miravittles, Víctor Colomer i Llibert Estartús, on es cridava a reduir el pagament de fruits a la meitat. Aquell agost Miravittles va dedicar quinze dies de les seves vacances a fer conferències sobre el conflicte agrari per les comarques gironines, en el que ja era també una pre-campanya electoral de les eleccions al Parlament del novembre d'aquell any.³¹² El manifest dels dirigents de l'ASA va generar molta polèmica. El governador civil va considerar que promovia l'incompliment de les lleis i va ordenar que es denunciés els qui el repartissin. I dins de l'ASA el sector moderat va desautoritzar els dirigents que l'havien signat per haver-ho fet sense l'autorització de tota la Junta Directiva. El sector de pagesos radicals es va fer amb el control de la direcció de l'ASA, però el sector moderat se'n va escindir i ingressà a la Unió de Rabassaires. De cara a les eleccions al Parlament català els dirigents de l'ASA no es van acostar al BOC, sinó a diversos nuclis republicans federals, i van presentar

---

³¹¹ *Adelante*, núm.20, (7 de novembre de 1933).

³¹² Jaume Miravittles, “La radicalización de los campesinos”, A: *La Batalla*, núm. 107, (25 d'agost de 1932).

una candidatura conjunta anomenada Esquerra Federal Agrària Obrera, amb resultats minsos. El candidat més votat, Eugeni Duch, en va obtenir 4.385 (7%). En canvi Miravittles, cap de llista del BOC, en va obtenir 7.720 (12,4%), el millor resultat del BOC en totes les eleccions, gràcies, en part, a la campanya l'agitació agrària. Després dels febles resultats electorals l'ASA es va dissoldre.³¹³

---

³¹³ Rafael Pujol, "Acció Social Agrària de les Terres Gironines (1)", A: *Revista de Girona*, núm.81, (1977), pp.305-313; Rafael Pujol i Josep Clarà, "Acció Social Agrària de les Terres Gironines (2)", A: *Revista de Girona*, núm.84, (1978), pp.247-254.

5.3.4 *Un catalanisme social i intervencionista a Espanya*

La gosadia de Francesc Macià de proclamar la República Catalana el 14 d'abril de 1931 va fer possible que Catalunya recuperés l'autogovern a través de la Generalitat, de l'aprovació d'un Estatut i de la formació del Parlament català el 1932. Aquest procés va ser producte de la reivindicació catalana, de la transacció amb el govern de Madrid i de les fortes resistències que es van aixecar a la resta de l'estat. Per al Bloc Obrer i Camperol la reivindicació nacional catalana, juntament amb la que hi havia al País Basc i a Galícia, era un important factor a aprofitar per al seu objectiu principal: denunciar les reformes republicanes com a clarament insuficients i defensar una veritable revolució democràtica que donés pas al socialisme. Una revolució que seria impulsada per obrers, camperols i moviments nacionalistes. Tot el procés autonòmic català, de la renúncia a la República Catalana a la negociació de l'Estatut a Madrid, el van denunciar com una traïció d'ERC. Basaven la defensa de les llibertats nacionals en el sistema soviètic, que creien que resolvia el problema, amb el dret a l'autodeterminació i fins i tot a la separació, que, deien, amb la construcció del socialisme es faria innecessària, ja que el seu objectiu últim era la Unió Ibèrica de Repúbliques Socialistes. El catalanisme del BOC, però, estava supeditat a la realització de la revolució socialista a tot l'estat.³¹⁴ El seu fonament ideològic era, en aquest camp, l'internacionalisme socialista:

“Abans que tot –crien, ens criden- hi ha els interessos de la pàtria... És la fórmula burgesa (...) Ens cal, però, reaccionar d'una vegada. Els obrers no podem tenir –en la concepció tradicional- ni fronteres ni pàtries. Per damunt d'elles, ens hem de posar en contacte amb els obrers de tot el món (...) El nostre enemic, ací i allà és la burgesia i el capitalisme”.³¹⁵

Miravittles va publicar, a mitjans de 1932, *Ha traït Macià?*, un fulletó de 67 pàgines on repassava tot el procés de construcció de l'autogovern català, assenyalant les que per a ell eren possibilitats perdudes i renúncies innecessàries del partit de la “petita burgesia”, ERC, i del seu principal dirigent, Francesc Macià. De totes maneres, amb l'Avi, que gaudia d'un immens prestigi, mantenia un cert respecte, que es tradueix en l'enunciat interrogatiu del títol.³¹⁶ Quan va aparèixer aquest treball, l'Estatut català estava discutint-se a Madrid, on

---

³¹⁴ Sobre la posició del BOC entorn del catalanisme, veure, a part dels treballs sobre el BOC ja citats, Josep Termes, *La catalanitat obrera. La República Catalana, l'Estatut de 1932 i el Moviment Obrer*, (Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2007), pp. 225-300.

³¹⁵ *L'Hora*, núm.2, (7 de gener de 1931).

³¹⁶ Jaume Miravittles, *Ha traït Macià?*, (Barcelona: CIB, 1932).

aixecava fortes discussions i reticències dins i fora del Parlament. Miravittles hi defensa, davant dels previsibles retalls, el respecte a la integritat del text redactat a Catalunya i manifesta que la voluntat dels catalans “ha estat traicionada per la “democràcia” centralista de Madrid i per la “democràcia” nacionalista de Catalunya”.³¹⁷

Miravittles compartia amb el BOC aquesta complexa posició catalanista, que a vegades semblava separatista, però que, per mor de l'internacionalisme, tenia una certa prevenció davant del nacionalisme. L'únic catalanisme vàlid seria el “social”. El fulletó *Ha traït Macià?* comença amb un breu repàs històric que li serveix per rebutjar un cert tipus de nacionalisme:

“els arguments de l'anomenat “Catalanisme històric” no ens serviran. L'evocació d'una glòria passada; d'uns fets d'armes més o menys heroics; les cendres de Jaume I el Conqueridor; la rememoració de les facècies dels almogàvers, no són suficients”³¹⁸

Miravittles reivindica, en canvi,

“la “qüestió social del catalanisme”, la que li dóna un interès històric social, la que fa que sigui el proletariat el que tingui el dret *exclusiu* de discutir els interessos de Catalunya en nom dels interessos permanents de la humanitat”.³¹⁹

En un altre punt de mateixa obra insisteix a criticar el nacionalisme culturalista:

“Els anomenats catalanistes històrics, assegurin que alliberar un poble vol dir reconèixer l'existència oficial d'una història i d'una tradició nacional. (...)”

Els historiadors, els lingüístics (sic), en aquestes erudites excavacions, prendrien, ben aviat, sota la pressió de tot un poble a la recerca d'ell mateix, el sentit més elemental de l'equilibri. Ben aviat, Catalunya, en el seu desig exclusiu de definir-se, esdevindria un signe negatiu de la humanitat.

Justificar un *fet diferencial*, orientar a la recerca d'aquesta *diferència*, tot l'esforç d'una cultura, es mancar al gran deure modern, la finalitat del qual consisteix, precisament, en *llimar* les diferències; en uniformar, dintre grans marges prudencials, les múltiples facetes de l'ànima col·lectiva; en trobar, en mig de l'aigua-barreix de les passions nacionals, les diferències lingüístiques i ètniques, els atributs perennes de la humanitat”.³²⁰

Contrasta la Catalunya industrial amb la Castella agrària i centralista i relaciona la renaixença nacional del segle XIX amb les necessitats econòmiques de la burgesia catalana.³²¹

I intenta fondre l'alliberament nacional amb el social:

---

³¹⁷ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.4.

³¹⁸ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.4.

³¹⁹ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.4.

³²⁰ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.53.

³²¹ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.6.

“el desenvolupament econòmic-social de Catalunya planteja un problema d’alliberació que té, indiscutiblement, característiques nacionals. El fons, però, d’aquest problema nacional el constitueix la reivindicació democràtica, *social*, de l’alliberació d’un sistema econòmic”.³²²

Per ell, la solució del conflicte nacional no és la separació sinó l’hegemonia catalana, la “direcció efectiva per part de Catalunya del moviment revolucionari espanyol”.³²³ Segueix a Joaquim Maurín quan parla de les tres etapes del moviment català; la burgesa (la Lliga), la petit burgesa (ERC) i l’obrera:

“La petita burgesia *no pot* resoldre el problema de Catalunya, perquè aquest problema, pel seu contingut social, surt dels seus marcs històrics.

La gran burgesia *no vol* resoldre’l perquè tots els problemes de llibertat susciten i produeixen desplaçaments de forces, sempre perillosos per “l’ordre” capitalista.

El problema català serà resolt únicament, el dia que el proletariat prengui la direcció efectiva del moviment i integri, mitjançant una revolució victoriosa, la llibertat nacional de Catalunya al gran moviment d’alliberació de la humanitat.

La petita burgesia, o bé ha de traïr Catalunya o bé ha de traïr la humanitat. L’Estatut traïciona les aspiracions nacionals de Catalunya. El separatisme traïcionaria les aspiracions socials dels catalans”.³²⁴

A continuació desgranava els fets de l’abril de 1931, la proclamació de la República Catalana i la posterior conversió en Generalitat, producte de les pressions de Madrid i del que per a Miravittles havia estat la claudicació de la burgesia catalana i de Macià:

“Macià, representant genuí de la burgesia catalana, traïcionava en mig d’aplaudiments entusiastes, les aspiracions nacionals del poble treballador”.³²⁵

En un altre dels seus fulletons també denunciava el posicionament contrari de la CNT davant la República Catalana, una proclamació que, per a Miravittles més que una fita nacional era l’avantsala de la revolució social:

“La proclamació de la República Catalana per Macià fou un cop d’audàcia que ben aprofitat per la classe obrera podia ésser el trampolí de la Revolució Social. Una classe obrera conscient dels seus deures històrics, n’hauria fet de la República Catalana l’instrument per a falcar l’obra de destrucció de l’estat centralista i feudal. (...)

Quina fou l’actitud dels dirigents confederals davant d’aquest problema essencial per a la revolució? (...)

---

³²² Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.7.

³²³ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.8.

³²⁴ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.11-12.

³²⁵ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.27.

“La CNT se opondrá enérgicamente a esta división de los trabajadores hispanos”. “La CNT está aquí para oponerse al quebrantamiento de la unidad revolucionaria”

Unidad revolucionària... unidad republicana... unidad monàrquica...

Vet aquí els mites del centralisme opressor! (...)

Si Macià es manté victoriosament la burgesia està perduda. L'Estat Català, controlat pràcticament per la classe treballadora evolucionaria ràpidament cap al socialisme”.³²⁶

Miravittles també denunciava, a *Ha traït Macià?*, algunes decisions que el 1931 va prendre el ministre d'Hisenda del govern espanyol, el socialista Indalecio Prieto, que perjudicaven l'economia catalana: el refús de concedir un crèdit a l'Ajuntament de Barcelona, necessari per a fer front al pagament del cupó del deute públic, l'exigència, d'acord amb el ministre de Treball, Largo Caballero, de nomenar delegats d'aquest ministeri al Port de Barcelona, l'ordre donada a CAMPSA de retirar diners del Banc de Catalunya, que passava per una situació delicada i tot seguit va fer suspensió de pagaments, i el tancament del Mercat Lliure de Valors. Per a Miravittles aquestes disposicions formaven part d'una “embestida contra Catalunya” que era una resposta a la creació de la Generalitat i a l'actiu moviment catalanista: “Prieto engega una ofensiva despietada contra les columnes bàsiques de l'economia catalana”.³²⁷

A continuació analitzava la discussió, a Madrid, de l'Estatut català. D'entrada desqualificava el parlamentarisme “burgès”:

“El sistema “democràtic” burgès, és tan arbitrari i tan fonamentalment anti-democràtic, que ben aviat els representants populars constitueixen una oligarquia incontrolada i incontrolable”.³²⁸

Després denunciava la tàctica parlamentària dels polítics espanyols, d’“ajornar la discussió de l'Estatut” durant un any, mentre es discutia, per exemple, la Constitució republicana, per neutralitzar els diputats catalans i la pròpia Generalitat, pendents de negociar i aprovar l'Estatut.³²⁹ L'Estatut català tenia moltes dificultats per avançar a les Corts de Madrid. Destacà, en aquest ambient, la defensa que en va fer el cap de govern, Manuel Azaña,

---

³²⁶ Miravittles, *De Jaca...*, (1932), p.119-120.

³²⁷ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.36; L'historiador Francesc Cabana també veu un rerefons polític en la suspensió de pagaments del Banc de Catalunya i en el tancament del Mercat Lliure de Valors, Francesc Cabana, *La banca a Catalunya*, (Barcelona: Edicions 62, 1965), p.138 i 140.

³²⁸ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.39.

³²⁹ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.40. L'historiador J.A. González Casanova afirmà una cosa semblant: “Des del 14 d'abril de 1931, el govern provisional de la Generalitat practicà una autonomia de fet relativament àmplia, si bé limitada d'una manera formal per la inexistència d'una legislació autonòmica detallada, i obligada políticament a mantenir les millors relacions possibles amb la república espanyola en trànsit constituent”, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, (Barcelona: Curial, 1974), p.335.

en un discurs del 27 de maig de 1932 que li va reportar grans simpaties a Catalunya, que Miravittles criticà:

“Azaña és més popular actualment a Catalunya que el mateix Macià. Els catalans tenen per aquest home l’admiració dels esclaus a un amo condescendent. Les llàgrimes del senyor Hurtado, el Viva Espanya insistent del senyor Companys, són la prova de l’existència d’un complex de inferioritat en la consciència profunda del nostre poble. (...)”

Catalunya, acostumada a rebre, té pel mascle dominador un sentiment on s’hi barreja l’amor i la por. Malhaurat el poble que ha caigut en un estadi tan baix de la seva dignitat nacional!”³³⁰

En certa manera podríem dir que Miravittles planteja un nacionalisme selectiu, molt intens davant del conjunt dels sectors “burgesos” i més diluït en front d’una futura “Unió Ibèrica de Repúbliques lliures” d’hegemonia proletària.³³¹

El fulletó *Ha traït Macià?* va tenir força difusió. Segons Miravittles se’n van vendre “milers d’exemplars”.³³² També va provocar algunes respostes de l’entorn d’ERC. Des de *La Humanitat*, Carles Farsac, un dels soldats de Prats de Molló, negava que Macià hagués fet cap traïció, però donava, en part, la raó a Miravittles, en el sentit de que Macià era cert que havia evitat “la revolució de classe” el 14 d’abril. ERC i Macià havien evitat

“el caos anarquista o la dictadura roja. Amb Macià, Catalunya trobà el seu revolucionari, l’home liberal, enèrgic i abnegat, incapaç de deixar-se dominar pels cabdills de l’extremisme anarquista. (...)”

Macià no ha traït. Macià portà la revolució als camins assenyalats pel Partit que representava. Macià fou i és fidel als principis d’Esquerra Republicana de Catalunya. Sense una força com l’Esquerra i un home com Macià, ¿qui hauria deturat l’allau anarquista?”.

Farsac continua dient que Macià va fer bé d’acceptar la conversió de la República Catalana en Generalitat, perquè aquella només estaven disposats a defensar-la grups molt petits, com el mateix BOC. I aquest, en cas d’haver-se mantingut, hagués volgut portar-la cap al “triomf d’aquella revolució proletària que l’Esquerra anava a evitar per considerar-la inoportuna, eixorca i desastrosa”.³³³

Així com l’article de Carles Farsac fa una crítica eminentment política, el periodista Vicenç Bernades, que a partir de 1934 seria regidor d’ERC a Barcelona, va publicar un breu

³³⁰ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.51.

³³¹ Miravittles, *Ha traït...*, (1932), p.67.

³³² Miravittles, *Gent...*, (1980), p.155; El bloquista Francesc Gelada explicà que, en un míting que Maurín, Miravittles i ell van fer a Capellades, “el Met, que ha portat un paquet del seu fullet *Ha traït Macià?*, ven tots els exemplars”, A: Francesc Gelada, “Rocs, cops i mítings”, dins de Ignàcio Iglesias i Víctor Alba, *L’aventura del militant*, (Barcelona: Laertes, 1994), p.31

³³³ Carles Farsac, “No, no ha traït Macià!”, A: *La Humanitat*, (14 de juliol de 1932). Reproduït també a *Front*, núm.3, (23 de juliol de 1932).

fulletó defensat Macià que, a part dels aspectes polítics, és ple d'atacs personals.³³⁴ Diu coses com que Miravittles és un noi de casa bona que no ha treballat mai, parla de “niciesa i xavacanería”, l’acusa de tenir “afany de snobisme i d’exhibició”, etc.³³⁵ Bernades rebutja el fulletó de Miravittles amb paraules gruixudes, “és una nova punyalada que es dona al nostre poble”, i l’acusa de “ferir amb la insídia al que avui (,,,) és símbol representatiu de Catalunya”, Macià.³³⁶ D’entrada, Bernades posa en dubte que Miravittles fos realment comunista, sobretot perquè, diu, “fa riure (...) que (...) vulgui defensar (...) el Banc de Catalunya, que va ésser el Banc de la Dictadura (...) amb les mateixes paraules que ho féu “La Veu de Catalunya” i perquè el text “traspua tota l’admiració que ell sent per aquestes fastigoses maquinacions del segle del gran capitalisme”. Afegeix que Miravittles té poca preparació comunista i encara li preveu un canvi pròxim d’idees: “Promet arribar a la fita aburguesada de les situacions polítiques amb una rapidesa fulminant. És un pronòstic que fem sense risc de perdre”.³³⁷

Sobre els raonaments de Miravittles, Bernades refuta que el problema català sigui una qüestió social: “creure que un problema nacional és una mera lluita de classes és empètir la qüestió. (...) El plet català és perfectament definit com un problema d’alliberament nacional”.³³⁸ De la breu República Catalana diu que no tenia un caràcter independentista sinó federal i que, en cas que s’hagués fet una proclamació separatista el poble no hauria seguit: “la ciutat celebrava sols la República; celebrava sols la caiguda del Borbó”.³³⁹

Bernades es declara liberal i no comunista perquè, diu, “odio totes les dictadures i totes les tiranies, (...) perquè no comparteixo l’ideal del super-Estat”.³⁴⁰ I afirma, lúcidament, vist el que ha anat passant a l’Europa de l’est a partir de 1989, que el comunisme no resoldria el problema nacional:

“Un règim comunista amb el mateix tarannà espanyol, seria la continuació –quan no l’agravació– de la nostra tragèdia nacional.

Jaume Miravittles no tindrà la pretensió de retreure’ns com a suport a la seva tesi, els casos de la Rússia soviètica: Ucraïna, Geòrgia, Armènia, Azerbaldjan i tantes altres nacionalitats oprimides sota el jou dominador (abans del zar, ara dels Soviets) ens diuen el que pot esperar-se dels comunistes en aquest sentit. I és que el concepte del comunisme d’Estat està en desacord amb les reivindicacions de les nacionalitats”.³⁴¹

---

³³⁴ Vicenç Bernades, *No! Macià no ha traït. Contestant unes insídies*, (Barcelona: Impremta Romana, 1932).

³³⁵ Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.4,5.

³³⁶ Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.7.

³³⁷ Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.5 i 6.

³³⁸ Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.11 i 12.

³³⁹ Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.13 i 14.

³⁴⁰ Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.4.

³⁴¹ Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.24.

I acaba dient que el comunisme és una amenaça perquè els seus intents revolucionaris porten dictadures, serveixen “d’aglutinant a les forces netament antiliberals”, “no triomfa la dictadura del proletariat, però s’imposa la tirania de les dretes i de la reacció”.³⁴²

De 1931 a 1934 Miravittles va pronunciar i publicar molts atacs a la gent d’ERC, però l’opuscle *Ha traït Macià?*, per la seva difusió i per acusar directament a Francesc Macià, màxim líder del partit republicà i personatge molt respectat, li va crear una imatge negativa entre la gent d’ERC. Pocs anys després, quan va entrar a aquest partit, aquests recels encara hi eren força presents. Una mostra, escrita més endavant, a l’exili, d’aquest recel, és a les memòries de Joan Casanovas, dirigent d’ERC que a París havia estat amic de Miravittles. Sobre *Ha traït Macià?*, diu:

“veritable pamflet contra Macià i altres, com jo mateix. Amb la violència i agressivitat del seu llenguatge, inhabitual a Catalunya, pretenia amagar el seu plany perquè Macià no deixà derivar l’entusiasme del 14 d’abril cap a les tèrboles aigües del BOC”.³⁴³

Molts anys més tard, Miravittles veia aquest fulletó com un pecat de joventut: “escribí uno de estos libros que sólo se escriben cuando se tiene 25 años”.³⁴⁴ En un altre lloc va dir també que tenia un títol “irreverent i injust”, però reivindicava encara la idea de que Macià havia fet malament “d’haver-se tancat dins el “clos” de Catalunya i no haver aspirat a ésser el President de la República Federal Espanyola”.³⁴⁵ És cert que a l’opuscle de 1932 Miravittles demanava a Macià el lideratge revolucionari a tot l’estat, però ja és més discutible si aquest paper capdavanter a Espanya era possible des del manteniment de la República Catalana, que Miravittles també defensa.

---

³⁴² Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.29 i 30.

³⁴³ Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadía de Montserrat, 1996), p.90.

³⁴⁴ Jaume Miravittles, “Macià y Largo Caballero”, A: *Tele-eXpres*, (21 de gener de 1977).

³⁴⁵ Jaume Miravittles, *Barcelona latitud...*, (1971), p. 224.

5.3.5 Sobre la política internacional

Quan hem parlat de l'etapa parisenca hem dit que la majoria dels seus articles tocaven temes de política internacional i ho hem relacionat, en part, amb la censura de la dictadura primoriverista, que limitava les possibilitats de parlar de política catalana o espanyola. Resulta, però, que durant la República, quan ja tenia llibertat per tocar tots els temes, va continuar parlant sobretot de qüestions internacionals. El que vol dir que hi tenia un gran interès. El 1931 va ser una excepció, la majoria dels seus escrits van tractar de temes espanyols o catalans, una cosa força lògica si pensem que van passar moltes coses: el canvi de règim, la República Catalana, les eleccions, l'Estatut, la Constitució, etc. De 1932 a 1934, però, la majoria dels seus articles, més d'un 60%, es referien a assumptes internacionals.

Miravittles va ser l'especialista del BOC en aquesta qüestió. El novembre de 1931 era el secretari de la Comissió de Política Internacional del partit, que redactà la ponència corresponent per al II Congrés de la Federació Comunista Catalano Balear, celebrat l'abril de 1932.³⁴⁶ El juny de 1933, quan es va fer el I Congrés de la Federació Comunista Ibèrica, ell també va ser l'encarregat d'exposar la resolució sobre política internacional.³⁴⁷ I va ser el comissionat, juntament amb Julià Gómez, *Gorkín*, per a elaborar la resolució sobre aquest tema per al II Congrés de la Federació Comunista Ibèrica (BOC), celebrat l'abril de 1934.³⁴⁸

La conflictiva situació internacional dels anys trenta venia marcada per una greu depressió econòmica mundial, per la persistència del colonialisme, per l'augment de l'anticolonialisme i per una crisi del sistema liberal-democràtic, que es manifestava tant en la proliferació dels règims dictatorials, i sovint expansionistes, com en el creixement i confrontació de les ideologies totalitàries, de caire feixista i comunista.³⁴⁹

Un dels temes constants dels articles de Miravittles va ser el comentari de les múltiples manifestacions i repercussions de la profunda crisi econòmica mundial dels anys trenta. Aquesta situació l'ajudava a presentar la realitat econòmica en termes molt negatius:

“El mantenimiento del régimen económico-social del capitalismo, compromete el porvenir del mundo y las mismas conquistas de la civilización. En

---

³⁴⁶ *La Batalla*, núm.68, (26 de novembre de 1931).

³⁴⁷ *La Batalla*, núm.151, (29 de juny de 1933).

³⁴⁸ *Adelante*, núm.121, (4 de març de 1934).

³⁴⁹ L'evolució política general d'aquesta etapa a Julian Jackson (ed.), *Europa 1900-1945*, (Barcelona: Crítica, 2002); Ernest Nolte, *La guerra civil europea, 1917-1945. Nacionalsocialismo y bolchevismo*, (Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 2001), Gregory M. Luebbert, *Liberalismo, fascismo o socialdemocracia. Clases sociales y orígenes políticos de los regimenes de la Europa de entreguerras*, (Saragossa: Pressas Universitarias de Zaragoza, 1997); Mercedes Cabrera, Santos Julià i Pablo Martín Aceña (comps.), *Europa en crisis, 1919-1939*, (Madrid: Fundación Pablo Iglesias, 1991); Donald Sassoon, *Cien años de socialismo*, (Barcelona: Edhasa, 2001).

ciertos países en donde la crisis actual ha tomado caracteres de gravedad (...) se ha caído en fórmulas de civilización casi cavernarias”.

Una realitat en que l'única sortida natural era la revolució socialista:

“la masa obrera (...) És ella la que hará la revolución y la que impondrá un nuevo régimen económico, el Socialismo. El Socialismo es el grito de conservación biológica que da el mundo”.³⁵⁰

Miravittles va bescantar en força ocasions l'imperialisme, considerat com una de les manifestacions del capitalisme. Va tractar especialment de l'imperialisme més actiu d'aquells anys, el japonès, que el 1931 va envair el nord-est de la Xina, creant un regne satèl·lit a la Manxúria. Va denunciar aquests atacs a la Xina, el perill d'agressió japonesa a l'est de l'URSS i la perillositat potencial de la rivalitat entre Japó i els Estats Units al Pacífic. El Mediterrani també podia ser una zona conflictiva pels interessos contraposats d'Itàlia, França i el Regne Unit. I va encoratjar les activitats dels moviments anticolonialistes, per exemple a l'Índia.

També va alertar sovint del perill d'una nova guerra mundial ocasionada pel xoc d'interessos econòmics i polítics entre les potències. Va analitzar, per exemple, profèticament, els antagonismes entre França i Alemanya, i entre el Japó i els Estats Units. Una guerra que creia inevitable:

“Para el capitalismo, el ejército no es más que el órgano de prospección de mercados. (...) La sobreproducción es la causa inmediata del imperialismo. (...) El movimiento se demuestra andando y el imperialismo guerreando. Durante la actual fase del capitalismo es totalmente imposible concebir una era de paz”.³⁵¹

Una denúncia de la guerra, però, que no estava feta des del pacifisme. Per al Miravittles d'aquells anys, un personatge com Gandhi i la seva lluita no violenta eren la personificació de la traïció a la revolució, necessàriament violenta.³⁵² La futura guerra mundial, deia, seria el pòrtic de la revolució: “¡El proletariado organizado sabrá convertir esta guerra capitalista en guerra civil victoriosa!”³⁵³

L'aparició i el creixement de moviments conservadors i autoritaris, que podem etiquetar globalment com a feixistes, i, sobretot, la seva arribada al poder a Alemanya i Àustria va acaparar molt l'atenció de Miravittles i dels comentaristes internacionals de l'època. L'anàlisi que Miravittles va fer del nazisme, el moviment més rellevant i preocupant,

---

³⁵⁰ Jaume Miravittles, “El comunismo y la clase media”, A: *La Batalla*, núm.64, (20 d'octubre de 1931).

³⁵¹ Jaume Miravittles, “La Conferencia del desarme”, A: *La Batalla*, núm.79, (11 de febrer de 1932).

³⁵² Jaume Miravittles, “La Revolución en la India”, A: *La Batalla*, núm.75, (11 de gener de 1932).

³⁵³ Jaume Miravittles, “La Conferencia del desarme”, A: *La Batalla*, núm.79, (11 de febrer de 1932).

no diferia de l'ortodòxia comunista de l'època: la burgesia alemanya, moguda per la por al moviment obrer i a la revolució, va buscar un últim recurs i va donar suport a Hitler i aquest, gràcies a la crisi econòmica i al nacionalisme alemany, va aconseguir el vot de molta gent.³⁵⁴

Així ho va escriure Miravittles:

“Las noticias que nos llegan desde Alemania son cada día más alarmantes.
(...)”

El gran capitalismo, amenazado de un lado por el sindicalismo y del otro por el avance impetuoso del comunismo alemán, preso de pánico se echa en manos del “aventurero” Hitler. (...) Hugenberg, el gran acaudalado, (...) lo subvenciona. (...) Hitler (...) tiene un programa equívoco que va desde la ejecución física de todos los marxistas a preconizar el no pago de los alquileres. Como Mussolini, Hitler ha hecho una llamada política al sentimiento nacional.
(...)”

Miles y miles de seres, desequilibrados moralmente por las privaciones de la post-guerra; desilusionados por el desastre que representó, para Alemania, el armisticio impuesto, se van al fascismo como a un narcótico. (...)”

Hitler es el hombre del gran capitalismo alemán, del gran latifundismo agrario, de la restauración monárquica”.³⁵⁵

Més endavant, Miravittles va introduir un matís en aquesta anàlisi: el paper de la petita burgesia.³⁵⁶ Les classes mitjanes, afectades per la crisi econòmica i alarmades pels projectes de revolució social, engruixien les files dels moviments feixistes.

“El fascismo, lo hemos dicho ininidad de veces, es un movimiento de rebeldía y de pánico de la pequeña burguesía. Rebeldía contra el caos económico a que está sometida, pánico ante las perspectivas que le ofrece la revolución social. (...)”

¿Cómo he de perder mi pequeña tienda?, exclama el comerciante.

¿Y mi “caseta y hortet”, que tantos sudores me ha costado, me será confiscada?”.³⁵⁷

---

³⁵⁴ Jorge Saborido (selecció i notes), *Interpretaciones del fascismo*, (Buenos Aires: Editorial Biblos, 1994), p.12-13; Emilio Gentile, *Fascismo. Historia e interpretació*, (Madrid: Alianza Editorial, 2004), p.53-54. Veure també Renzo de Felice, *Le interpretazioni del fascismo*, (Roma-Bari: Editori Laterza, 1974), Ernst Nolte, *El fascismo. De Mussolini a Hitler*, (Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1975) i Pierre Milza, *Les fascismes*, (París: Éditions du Seuil, 1991).

³⁵⁵ Jaume Miravittles, “El fascismo en Alemania (I)”, A: *La Batalla*, núm.69, (3 de desembre de 1931).

³⁵⁶ La consideració de les classes mitjanes com a factor important del fenomen feixista ha estat assenyalada per molts autors. Dins del marxisme, Trotsky va escriure que el feixisme era un règim aixecat “sobre las espaldas de la pequeña burguesía”. Citat a Jorge Saborido (selecció i notes), *Interpretaciones del fascismo*, (Buenos Aires: Editorial Biblos, 1994), p.14, El polític liberal i historiador Luigi Salvatorelli també va dir que el feixisme era una revolta de la petita burgesia. També va defensar aquesta idea l'historiador del feixisme italià Renzo De Felice. Veure Saborido, *Op.Cit.* p.119-135 i Stanley G. Payne, *El fascismo*, (Madrid: Alianza Editorial, 1982), p.191-192.

³⁵⁷ Jaume Miravittles, “Las formas intermedias de poder”, A: *Adelante*, núm.47, (8 de desembre de 1933).

També va fer notar el que creia errors de l'obrerisme, i especialment del comunisme, que afavorien l'avenç dels feixismes. Un d'ells seria la incapacitat, per part d'uns partits obrers enfrontats, d'atraure la petita burgesia, que aniria a reforçar el feixisme.

“con un movimiento obrero escindido en dos fracciones igualmente equivocadas, llega impetuosamente la ola de la crisis económica. La pequeña burguesía que oscilaba alrededor de los partidos obreros, se conmueve. (...) Los líderes socialistas han perdido en las épocas de prosperidad toda su audacia creadora. Los líderes comunistas, sectarios, se han desligado de la masa. (...) La pequeña burguesía, pusilánime, sin peso específico propio, huye atemorizada bajo las faldas del fascismo”.³⁵⁸

Una altra equivocació hauria estat, a Alemanya, deixar el nacionalisme als nazis, quan els comunistes també el podien haver reivindicat:

“El partido comunista (...) fué, doctrinalmente hablando, demasiado sobrio. Hitler monopolizó la lucha contra el Tratado de Versalles, contra la ignominia del Corredor de Dantzig, contra el estrangulamiento de la economía nacional, contra las maniobras de la finanza judía (?). Estos sentimientos de liberación nacional, perfectamente compatibles con la ideología comunista, fueron abandonados a Hitler. Con ellos el fascismo arrastró multitudes y absorbió grandes núcleos de juventudes revolucionarias.”³⁵⁹

Paradoxalment, l'aspecte de la política internacional en que el BOC es va definir de manera més ambigua és el moviment comunista i la Unió Soviètica. Des de la seva formació, el BOC va tenir grans diferències i enfrontaments amb el PCE, que ells anomenaven els comunistes “oficials”, i amb la Internacional Comunista (IC), d'on, com hem vist, Maurín va ser expulsat el juliol de 1931. Malgrat l'expulsió, fins a finals de l'any 1931 el BOC va combinar les crítiques al PCE amb les crides a la unitat. Però des de principis del 1932, davant de les dificultats de la unió, el BOC va pensar que la construcció d'un partit fort passava només per la consolidació del seu propi projecte. I va quedar definitivament enfrontat amb el PCE i la Internacional Comunista, així com amb els minúsculs nuclis trotsquistes espanyols i catalans.

Per a l'historiador Andrew Ch. Durgan, “en lo que respectaba a las divisiones en el movimiento comunista internacional, no era fácil definir cual era la posición del BOC”.³⁶⁰ No es va adherir a cap de les tendències existents, ni a l'oficial, l'estalinista, ni al trotsquisme ni al bujarinisme. És a dir que era un partit independent. A partir de 1932, doncs, els òrgans del BOC van anar combatent cada cop més la política de la IC i dels seus partits adherits en

---

³⁵⁸ Jaume Miravittles, “La experiencia francesa”, A: *Adelante*, núm.11, (27 d'octubre de 1933).

³⁵⁹ Jaume Miravittles, “Juventudes!”, A: *La Batalla*, núm. 140, (13 d'abril de 1933).

³⁶⁰ Durgan, *B.O.C. 1930-1936...*, (1996), p.97.

alguns països. En canvi, les crítiques a la política interior soviètica, que també van anar apareixent, eren molt més escasses i matisades, ja que, malgrat tot, continuaven considerant la URSS com la pàtria del socialisme. Al Congrés que es va celebrar el 1933 un militant de l'Hospitalet de Llobregat, de cognom Corominas, va fer notar que seguien

“una política equívoca por lo que hace referencia a la actuación del partido comunista en el interior de la URSS. Mientras que combatimos la política de la Internacional fuera de la URSS no nos atrevemos a enjuiciar lo que ocurre en el interior de la Unión Soviética, en donde la actuación de Stalin es tan deplorable como en el exterior”.³⁶¹

El desembre de 1932 un article criticava el culte a la personalitat de certs dirigents comunistes: *El culto al “jefe”, modalitat antiproletaria*.³⁶² I al projecte de resolució internacional presentada al Congrés de l'abril de 1934 ja es recollien crítiques força contundents i globals, com quan deia que

“El fracaso de la revolución china y la victoria sin lucha de Hitler en Alemania, han incapacitado definitivamente a la Internacional Comunista para dirigir la revolución internacional”.

I que

“Nosotros no podemos estar de acuerdo con el curso burocrático que se ha trazado a la política soviética, tanto interior como exterior; con el poder omnipotente del aparato del Partido Comunista, que anula de hecho todo principio de democracia obrera; con la concepción staliniana del socialismo en un solo país, (...) con el sometimiento de los intereses de la revolución internacional a las conveniencias diplomáticas y comerciales del Gobierno soviético”.

En canvi, deia també que

“Frente a los peligros que pesan sobre la Unión Soviética, sobre todo por parte del imperialismo japonés y de la Alemania hitleriana, nosotros estamos dispuestos a defenderla con todas nuestras fuerzas”.³⁶³

Els treballs de Miravittles sobre la URSS i la IC segueixen lògicament aquesta contradictòria línia. Els escrits en defensa de l'URSS els trobem només el 1931 i el 1932, tractant diferents aspectes com l'economia, les nacionalitats, negant la repressió, advertint de possibles atacs de l'imperialisme, etc. Un text que va en aquesta direcció és el fulletó *El discurso de Stalin*, publicat el setembre de 1931.³⁶⁴ És un treball breu, de 24 pàgines, on

---

³⁶¹ *La Batalla*, núm.151, (29 de juny de 1933).

³⁶² *La Batalla*, núm.122, (8 de desembre de 1932).

³⁶³ “La cuestión internacional (proyecto de resolución)”, *La Batalla*, núm.180, (12 d'abril de 1934).

³⁶⁴ Jaume Miravittles, *El discurso de Stalin*, (Barcelona: Ediciones L'Hora, 1931). Hi ha una segona edició d'octubre del mateix any.

comenta un discurs del mandatari soviètic. El 23 de juny de 1931 Stalin va pronunciar el discurs *Noves condicions. Noves feines en la construcció econòmica*, a la clausura de la Conferència de Dirigents de la Indústria. Stalin hi assenyalava les dificultats de la industrialització soviètica (manca d'obrers, excessius canvis de feina dels treballadors, disfuncions en l'organització del treball...) i donava per acabada la repressió contra els tècnics de la indústria, entre altres coses perquè n'hi havia pocs, que fins aleshores havien estat considerats sovint com a “enemics” del règim i exposats a una dura repressió.

Segons Miravittles, el discurs, que reconeixia certes dificultats de l'economia soviètica, va ser presentat per la “prensa capitalista” com la demostració del fracàs del Pla Quinquennal i del sistema socialista. Per a Miravittles, però, “el discurso de Stalin no refleja ni una cosa ni la otra”³⁶⁵. Miravittles defensa al seu opuscle la política econòmica dels comunistes soviètics, “estos gigantes del nuevo mundo en formación”.³⁶⁶ Concretament l'opció presa, la “predominancia específica de la industria sobre la agricultura”. Davant dels diferents sectors del comunisme soviètic critica l'anomenada “oposición de derecha”, que qualifica de “derrotista”, partidària de donar més importància a l'agricultura, i també l'oposició d'esquerra, personificada en Trotsky, que considera el procés d'industrialització massa lent. Enfront d'uns i altres defensa la posició d'Stalin, que situa “en medio de estas dos tendencias (y el solo hecho de estar en medio, ya le da garantías de exactitud)”³⁶⁷. Justifica els problemes de l'economia soviètica pel gran pes de l'agricultura, per la implantació del socialisme a un únic país i per l'acció de “los saboteadores subvencionados por el capitalismo internacional”.³⁶⁸ Dóna tot de dades sobre l'augment de les inversions, la construcció de grans empreses industrials o el programa d'electrificació, que considera

“símbolo, moderno y sintético, de este inmenso renacer de fuerzas (...)

¿Rousseau? ¿Voltaire? ¿Jesús?

¿Justicia, Libertad, Igualdad, Fraternidad?

¡Kilowat!

Esta es la respuesta bárbara, brutal que un país joven da a las vaguedades librescas de toda la historia pasada”³⁶⁹.

És un text, doncs, de defensa de l'experiència soviètica. De Stalin diu que “personifica uno de los momentos más interesantes de la Historia”. Però alhora reivindica el dret a la crítica de les posicions del comunisme soviètic.³⁷⁰

---

³⁶⁵ Miravittles, *El discurso...*, (1931), p.12.

³⁶⁶ Miravittles, *El discurso...*, (1931), p.8

³⁶⁷ Miravittles, *El discurso...*, (1931), p.8-9.

³⁶⁸ Miravittles, *El discurso...*, (1931), p.12 i 17.

³⁶⁹ Miravittles, *El discurso...*, (1931), p.11.

A partir de 1932 cada vegada van ser més freqüents els atacs de Miravittles i del BOC a la política interior, i sobretot exterior, de l'URSS. A part de la denúncia dels mètodes burocràtics i de la manca de democràcia dins del moviment comunista, la línia de fractura més important va tenir a veure amb la política d'aliances dels partits comunistes. La línia oficial de la Internacional Comunista, la política de "classe contra classe", qualificava els partits socialdemòcrates de defensors del capitalisme, traïdors a la revolució, etc. Eren titllats de "socialfeixistes" i, per tant, se'ls havia de combatre frontalment.

L'evolució d'Alemanya va tenir un pes determinant en aquestes divergències. El progressiu avenç del nazisme, va dir Miravittles, era afavorit per la profunda divisió entre socialistes i comunistes. Ell va ser un dels primers a denunciar-ho des dels òrgans del BOC. El 13 de març i el 10 d'abril de 1932 es van celebrar les dues voltes de les eleccions presidencials a Alemanya. Els dos principals candidats eren el mariscal Hindenburg, amb el suport de diversos partits de dreta moderada, de centre i el Partit Socialdemòcrata (SPD), i Adolf Hitler, del partit nazi. El Partit Comunista (KPD) presentava el seu propi candidat, Ernst Thälmann. A la segona volta i definitiva va triomfar Hindenburg amb 19,3 milions de vots, Hitler en va aconseguir 13,4 i Thälmann 3,7. Hitler, però, havia guanyat a zones com Prússia, Baviera i Hamburg, i el partit nazi havia fet un avenç impressionant: el 1925 el seu candidat a les presidencials no havia arribat als tres-cents mil sufragis. Miravittles va cridar l'atenció sobre aquest gran avenç del Partit Nacional-Socialista Alemany dels Treballadors (NSDAP, nazi) i sobre el perill que arribés al poder. Titllà l'SPD de traïdor per demanar el vot per Hindenburg. I va criticar també la tàctica del KPD d'enfrontament amb l'SPD:

"La amenaza de un golpe de estado fascista es inminente en Alemania. Es esta realidad la que debe condicionar la táctica revolucionaria. (...) Saliendo de un sectarismo suicida, aligerado del peso de un burocratismo asfixiante, el Partido Comunista Alemán tenía que haber planteado, de una manera franca, revolucionaria, dialéctica, el frente único a los obreros socialistas".³⁷¹

Els processos electorals dels mesos posteriors, al Parlament prussià i al Parlament alemany, van accentuar aquesta situació, d'enfrontament entre socialistes i comunistes i de creixement del vot nazi. El 30 de gener de 1933 Hitler era nomenat cap de govern. Poc després, Miravittles lamentava que s'hagués arribat aquí i reivindicava un cop més la col·laboració entre comunistes i socialistes:

---

³⁷⁰ Miravittles, *El discurso...*, (1931), p.23.

³⁷¹ J.M., "La lucha electoral en Alemania y su significación social", *La Batalla*, núm.82, (10 de març de 1932).

“¡Frente único! ¡Frente único! –nos hemos exclamado patéticamente durante año y medio.

Los socialistas lo han despreciado olímpicamente; los camaradas comunistas, mal dirigidos por los burócratas de la Internacional, han hecho del “frente único”, consigna de repercusión histórica, una desgraciada habilidad escisionista.

Todos juntos pagarán ahora, en un frente único de dolor, las consecuencias de su sectarismo suicida!”³⁷².

Aviat es va veure com Hitler, des del poder, maniobrava per desfer el sistema democràtic, esclafar el moviment obrer i construir la seva dictadura. Miravittles va denunciar en un article el sectarisme delirant amb que el comunisme alemany i soviètic van analitzar la il·legalització, per Hitler, del Partit Socialdemòcrata Alemany. Començava citant la versió oficial soviètica per abocar-hi després la seva ironia:

“Traducimos literalmente:

“Si la dictadura hitleriana se ha decidido a ilegalizar al Partido Socialista, es porque, ante el crecimiento de la oposición antifascista, un partido socialista ilegal se convertirá en un elemento de escisión obrera. El P.S. sigue, bajo una nueva forma, su colaboración con el fascismo”.

¡Los obreros socialistas, fusilados por las calles, colaboran indiscutiblemente con el fascismo porque ayudan a refinar la puntería de sus milicianos!

He aquí las experiencias saludables que Moscú ha sacado de su monstruoso fracaso en Alemania”³⁷³.

Progressivament els seus atacs a la política soviètica, tant interior com exterior, es van anar endurint. A finals de 1933 va publicar un article que, tot i començar dient que estava disposat a defensar l'URSS “a pesar de todo y contra todo”, era força clar en aquest sentit. La política interior d'Stalin, basada en construir el socialisme en un sol país, li semblava

“una monstruosa contradicción (...) ¿Es esto posible? ¿Puede el programa socialista –universal por definición, antinacional por sistema- realizarse en un sólo país? (...) Fracasada la revolución mundial (...) había que organizar forzosamente en Rusia un sistema transitorio. Preparar un plan quinquenal, como si Rusia fuera un mundo aparte (...) era un absurdo”.

El Pla Quinquennal no havia resultat un èxit:

“Ni las exportaciones cifraron las cantidades descontadas, ni los empréstitos y créditos acudieron a oxigenar el plan quinquenal. Este llegó a su fin y aunque los resultados no fueron –ni de lejos- los previstos, hay que reconocer el esfuerzo formidable que representaron”

---

³⁷² Jaume Miravittles, “Caos por todas partes”, A: *La Batalla*, núm.130, (2 de febrer de 1933).

³⁷³ Jaume Miravittles, “El fascismo en Alemania y la táctica de Moscú”, A: *La Batalla*, núm.154, (20 de juliol de 1933).

Hi havia grans contradiccions entre la política pragmàtica del govern soviètic i les directrius revolucionàries que donava als partits comunistes:

“Stalin renuncia a la revolució mundial (...) Rússia, en la arena internacional, actua como un país capitalista cualquiera, porque su economía, ligada íntimamente a la economía internacional del capitalismo, necesita, para desenvolverse, una era de paz y de seguridad. (...)”

a) Rússia (...) echa a las secciones nacionales del Komintern, por los caminos del “putsch” más irresponsable y del aventurerismo más desgraciado. Parece como si Rusia quisiera deshacerse de una Internacional que la compromete, orientándola por caminos que, haciendo posible el triunfo del fascismo, conducen a su destrucción.

b) La falsedad de la teoría social-fascista. Mientras Rusia, siguiendo esta trayectoria, hunde la democracia alemana y contribuye al triunfo de Hitler, flirtea descaradamente con la democracia francesa (sostenida por el “social-fascismo” internacional) y llega hasta un pacto militar. Es decir, lo que es malo para los comunistas alemanes, es excelente para los comunistas rusos”.³⁷⁴

---

³⁷⁴ Jaume Miravittles, “La política internacional de Stalin”, A: *Adelante*, núm.49, (10 de desembre de 1933).

5.4 Cansat de picar ferro fred. Del BOC a ERC, 1934

5.4.1 Un líder amb “ganxo” electoral en un partit fracassat

S’han publicat força treballs, tant historiogràfics com memorialístics, sobre el BOC i sobre el seu successor, el POUM, així com sobre alguns dels seus dirigents, especialment Maurín i Nin. És un sector polític que potser han rebut, comparativament, una atenció desproporcionada respecte del seu pes real a la societat catalana dels anys trenta. Diverses raons ens ho podrien explicar, però una d’elles és la persecució que el POUM va patir de l’estalinisme durant la Guerra Civil, simbolitzada per l’assassinat del seu dirigent Andreu Nin. Si ens fixem bé, però, en l’actuació del BOC durant l’etapa 1931-1934, la que ens interessa aquí, veurem que aquest partit no va sortir mai de la marginalitat. Si ens atenem als seus plantejaments polítics de 1931 hem de parlar d’un gran fracàs. El BOC havia atacat la posició reformista i parlamentària d’ERC. El 1934 aquest partit, que per als bloquistes encarnava totes les traïcions, era el principal partit de Catalunya: governava la majoria dels ajuntaments, incloent el de la capital, tenia la majoria absoluta al Parlament, governava la Generalitat i era el segon partit català en representació parlamentària a Madrid. L’historiador Andrew Ch. Durgan, després d’assenyalar les dificultats del BOC per obtenir més vots, conclou que, a finals de 1933, referint-se a ERC: “la hegemonía electoral de los nacionalistas de izquierda parecía inquebrantable”.³⁷⁵ D’altra banda, el BOC havia volgut caminar cap a la revolució a partir d’orientar el sindicat anarco-sindicalista. Els dirigents de la CNT, però, tant els sindicalistes com els anarquistes, havien evitat per tots els mitjans que el Bloc pogués influir-hi, arribant a expulsar el 1932 les organitzacions dominades pel BOC.

A mitjans de 1933, com hem vist, el BOC va fer un cert viratge. Veient que no li era possible la influència sobre una CNT en mans de l’anarquisme i aprofitant la radicalització del PSOE va voler acostar-se al socialisme per afavorir-ne els posicionaments revolucionaris, però el PSOE a Catalunya era un partit encara més feble que el BOC i els resultats van ser minsos. La manifestació més clara del fracàs polític del BOC són els seus migrats resultats electorals. No va obtenir mai cap diputat. A les eleccions legislatives espanyoles de 1931 va treure, a Catalunya, només un 1,5% dels vots i a les de 1933 un 1,8%. El 1932, a les eleccions al Parlament català havia obtingut un 3,1% dels sufragis.

---

³⁷⁵ Durgan, *El BOC 1930-1936...*, (1996), p.219.

L'evolució del nombre de militants, després d'un creixement inicial, es va estancar i després va disminuir. Durant el primer any de República el BOC va augmentar força la seva militància, dels 700 afiliats inicials als 5.000 que deia tenir quan es va celebrar el Congrés de l'abril de 1932, una quantitat segurament inflada. A partir d'aquí, però, aquesta xifra es va estancar i a l'abril de 1934, quan es va celebrar un altre Congrés, hi havia símptomes de davallada. Oficialment es va parlar de 5.180 militants, pocs més que el 1932, però en l'informe organitzatiu es deia que aquesta quantitat incloïa militants que no pagaven la quota i simpatitzants. El mateix informe donava la relació de les cartes d'afiliació expedides per la direcció per a 1934, amb un total de 2.551, un número que s'acosta més a la militància efectiva del partit. Miquel Ferrer, el secretari d'organització, va dir que, respecte a l'any anterior, el partit havia perdut afiliats.³⁷⁶ Una mostra de la migradesa de la militància del BOC és que, després dels Fets d'Octubre, un moviment en que el BOC va participar activament, el febrer de 1935 tenia “només” 58 militants a la presó, quan a Catalunya hi havia uns tres mil quatre-cents detinguts polítics.³⁷⁷

L'escassa influència del BOC es traduïa en l'existència de constants problemes econòmics per permetre la supervivència de l'aparell del partit, malgrat que només tenia un alliberat: Maurín. Això es reflectia en les permanents dificultats per mantenir la premsa, el principal instrument de propaganda. *La Batalla*, l'òrgan central, sempre va ser setmanal, malgrat les constants crides i campanyes (*Por “La Batalla” diario*) per recollir fons per a fer-lo diari. Amb les altres publicacions passava el mateix. *L'Hora*, en la seva primera etapa, no va arribar a l'any d'existència. *Front* no va arribar al mig any i el diari *Adelante* va durar menys de cinc mesos. Un altre fracàs va ser l'intent d'esdevenir un partit d'àmbit espanyol, o més exactament “ibèric”. Al Congrés de l'abril de 1934 es va informar que s'havien expedit 2.466 cartes d'afiliació a Catalunya, un 96,6% del total. Després n'hi havia 70 al País Valencià i 15 a Astúries. A part s'afirmava l'existència de nuclis de simpatitzants, però sense ni un sol carnet de militant, a Madrid, Galícia, Logronyo, Aragó, Balears i Zamora.³⁷⁸ És a dir que, tal com diu Durgan, tant el BOC com el POUM, malgrat les seves intencions, van ser partits “implantados casi exclusivamente en Cataluña”.³⁷⁹

---

³⁷⁶ *La Batalla*, núm.181, (20 d'abril de 1934). Josep Lluís Martín Ramos ja va documentar la fase d'estancament i crisi en que va entrar el BOC els anys 1933-1934 a *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977), pp.60-74.

³⁷⁷ La xifra de Catalunya, del desembre de 1934, a Josep Termes, *De la revolució de setembre a la fi de la Guerra Civil*, vol.VI de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar, (Barcelona: Edicions 62, 1987), p. 381, i la del BOC a Francesc Bonamusa, *El Bloc...*, (1974), p.19.

³⁷⁸ *La Batalla*, núm.181, (20 d'abril de 1934).

³⁷⁹ Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.13-14.

Es podria pensar que, malgrat tenir pocs militants i pocs votants, el Bloc podria ser una organització amb una força sindical que li permetés l'impuls de lluites obreres importants. Tampoc és el cas. Com hem vist, els seus militants obrers primer actuaven dins de la CNT, fins que el 1932 els sindicats que ells dominaven en van ser expulsats. La influència dels sindicalistes del BOC, doncs, va quedar limitada a certes federacions locals, com a les de Lleida, Balaguer o Tarragona, i a algun sector professional, com el mercantil.³⁸⁰ Només en lluites molt puntuals el BOC va tenir alguna incidència. I, malgrat el creixement de la mobilització obrera, generalment, com diu l'historiador Durgan, el BOC “era demasiado débil para incidir realmente en los resultados de estas luchas; su intervención en las huelgas perseguía, principalmente, objetivos propagandísticos”.³⁸¹

Si parlem del moviment camperol, al quan el Bloc va dedicar força atenció, la situació era semblant. Dins de la Unió de Rabassaires, el principal sindicat pagès, només a les comarques tarragonines alguns homes del Bloc van arribar a tenir-hi alguna influència. Pau Padró, militant del BOC d'El Vendrell, va arribar a ser, per poc temps, president de la Unió de Rabassaires a nivell català. En general, però, la majoria dels rabassaires seguien políticament a ERC. Ja hem vist també com a les comarques gironines, amb la radicalització del sindicat agrari Acció Social Agrària (ASA) l'estiu de 1932, el BOC va obtenir un protagonisme momentani en donar suport a aquest moviment. Però l'eficàcia d'aquest acostament va ser escassa perquè amb la radicalització el sindicat s'escindí i perquè, arribades les eleccions al Parlament català del novembre de 1932, els líders pagesos no van voler donar suport a la candidatura del BOC, sinó fer la seva pròpia en coalició amb el republicanisme federal.

El BOC, doncs, era un partit petit, amb pocs militants, molt esforçats i combatius, això sí, que havia de combatre la feblesa del seu suport popular amb grans dosis d'optimisme i de voluntarisme. En paraules de l'historiador Durgan, per als dirigents del BOC “el final del apoyo obrero al régimen republicano era inminente”. La realitat, però, s'encarregava de desmentir aquestes il·lusions, i passava sovint que els aconteixements no es desenvolupaven tal com esperaven els dirigents del BOC.³⁸²

L'única manera de fer compatibles el manteniment dels seus plantejaments polítics amb aquests fracassos era un convenciment profund, comú a tot el moviment comunista, de caràcter gairebé religiós, sobre la justesa de les seves anàlisis, al marge del que una

---

³⁸⁰ Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.79.

³⁸¹ Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.75.

³⁸² Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.74 i 76.

observació freda de la realitat podia indicar. Víctor Alba, un dels militants del BOC, molts anys després, en un text on es refereix a ell mateix de jove com a S, ho veia així:

“Si un es considera part de l’equip salvador, sorgeix el menyspreu pels qui no senten la necessitat de ser salvats i el desig de salvar-los encara que sigui contra la seva voluntat. S no s’adonava que això era esperit religiós i que el comunisme –fins i tot el del Bloc- era una religió amb tots els trets que a S li repel·lien en el catolicisme. (...) Hagueren de transcórrer molts anys (...) perquè compregués que, amb un estil alegre i relaxat, en la seva joventut formà part d’una secta”³⁸³.

El testimoni d’un altre bloquista, Joan Rocabert, ens exemplifica bé el clima irreal i radical dels ambients comunistes d’aquells anys:

“En els primers temps de militar jo era un purità. Volia que tots els militants fossin rígids i purs (...) Vaig demanar dues expulsions. Una era la de la companya de Maurín, perquè portava barret (...) L’altre era la del Met Miravittles, perquè després de fer un míting a Sitges, es quedà allí amb la seva companya, una francesa que portava un gosset, a costelles de la secció sitgetana del partit, que era força nodrida. Per sort, l’assemblea de Barcelona en que vaig plantejar aquestes coses no em féu cas”³⁸⁴.

Miravittles va ser diverses vegades candidat a les eleccions, i era un molt brillant candidat, però venia un producte amb poca demanda, la política del BOC. Les seves qualitats com a orador i escriptor el feien un gran propagandista, probablement el millor del seu partit. Donava gran importància a les campanyes electorals, a la premsa, als actes. Era una època en que els polítics havien d’anar a buscar els electors d’un en un, de poble en poble. A vegades hi gastava més diners dels que la precària economia del BOC podia resistir. Jordi Arquer, company seu al BOC, en un text de despit, després que Miravittles deixés el partit, el titllà de massa electoralista per al que corresponia a un partit proletari. Les seves paraules, però, el que demostren és la gran capacitat de Miravittles per a la intervenció política en una societat democràtica i immersa en la cultura de masses:

“Miravittles, home d’eleccions. Les eleccions són el fort i la flaca de Miravittles. Les campanyes de mítings i conferències l’engreixen. (...) Això l’embriaga. Sols una cosa el contrariava dintre del BOC: la pobresa de mitjans econòmics! Ah, si hi hagués hagut diners en abundància! Cal fer fulles, manifestos, cartells espectaculars, Miravittles, per les terres gironines deixava sempre un rastre de deutes superior al que es feia en les altres circumscripcions”³⁸⁵.

---

³⁸³ Víctor Alba, *Sísifi el seu temps I. Costa avall*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1990), p.75.

³⁸⁴ Joan Rocabert, “Un purità”, A: Ignacio Iglesias i Víctor Alba, *L’aventura del militant*, (Barcelona: Laertes, 1994), p.34-35.

³⁸⁵ Jordi Arquer, “Aspectes de la personalitat de Jaume Miravittles”, A: *L’Hora*, núm. 10, (30 de juny de 1934).

Quan hi havia eleccions no estalviava esforços, es multiplicava per arribar al màxim de gent. A les eleccions del novembre de 1933, per exemple, a la circumscripció de Girona la candidatura del BOC, encapçalada per ell, va organitzar 125 actes electorals, el que, per a un partit com el BOC, eren moltíssims.³⁸⁶

El BOC va tenir, en el període aquí estudiat, de 1931 a 1934, quatre principals dirigents i candidats: Joaquim Maurín, Jaume Miravittles, Jordi Arquer i Víctor Colomer. Tenint en compte només les principals jornades electorals d'aquesta etapa (municipals de 1931 i 1934, legislatives de 1931 i 1933 i catalanes de 1932), i només la llista barcelonina en el cas de les municipals, Maurín i Miravittles van anar a 10 candidatures, mentre que Arquer i Colomer van figurar a 9. La taula adjunta ens mostra que les eleccions amb més bons resultats del BOC van ser les del Parlament de Catalunya, del novembre de 1932, i les circumscripcions amb més percentatge de vot van ser Lleida i Girona.³⁸⁷

Candidats del BOC que aconsegueixen un 5% o més de vots

<i>Percentatge</i>	<i>Candidat</i>	<i>Elecció</i>	<i>Circumscripció</i>
12,4%	Jaume Miravittles	20-11-1932	Girona
7,39%	Víctor Colomer	20-11-1932	Lleida
7,29%	Llibert Estartús	20-11-1932	Girona
7,2%	Joaquim Maurín	20-11-1932	Lleida
7,06%	Miquel Gayolà	20-11-1932	Girona
6,69%	Jaume Miravittles	19-11-1933	Girona
5,76%	Jaume Miravittles	20-11-1932	Lleida
5,3%	Jordi Arquer	20-11-1932	Lleida
5,05%	Santiago Palacín	20-11-1932	Lleida

Com que es votaven noms i no llistes tancades, tenim els vots que recollia cada candidat. Destaquen els bons resultats de Miravittles, que encapçala el rànquing i hi apareix tres cops. El seu “ganxo” electoral destaca per sobre dels altres dirigents bloquistes, també de

³⁸⁶ *Adelante*, núm. 32, (21 de novembre de 1933).

³⁸⁷ Les dades electorals per als càlculs que segueixen procedeixen de Isidre Molas, *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*, (Barcelona: Edicions 62, 1972), i de Mercè Vilanova, *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*, (Barcelona: Fundació Jaume Bofill-Edicions de la Magrana, 1986).

Maurín. Si ens fixem en els millors resultats en xifres absolutes, també trobem a Miravittles al capdavant dels candidats del BOC, amb 8.103 vots el 19 de novembre de 1933 a la circumscripció de Girona i amb 7.720 vots el 20 de novembre de 1932 a la mateixa circumscripció.

A les comarques gironines Miravittles era un home força conegut per molts motius: hi tenia els orígens familiars, s'hi havia passejat com a futbolista, les circumstàncies del seu exili, participació en els fets de Prats de Molló i posterior detenció en tornar hi eren més conegudes... i ell també se les tenia més treballades amb mítings i conferències. I és en aquesta circumscripció gironina on es notava més que Miravittles arrossegava un electorat que el votava a ell personalment més que al BOC. A les legislatives de 1931 Miravittles va obtenir-hi 1.640 vots i Miquel Adam, l'altre candidat del BOC, només 620, un 37,8% dels de Miravittles. A les eleccions del 20 de novembre de 1932 ell hi va treure 7.720 vots i el següent candidat del BOC, Llibert Estartús, força menys, 4.540, només un 58,8% dels seus vots. El mateix va passar a les eleccions del 19 de novembre de 1933, quan ell va obtenir 8.103 sufragis i el següent candidat del BOC, Estartús, 4.756, només un 58,7% dels de Miravittles. En canvi, aquest fet no passava per exemple a Lleida, on el 1932 Víctor Colomer hi va obtenir 4.432 vots i Maurín 4.319, un 97,4% dels de Colomer, i on el 1933 Maurín en va obtenir 5.521 i Santiago Palacín 5.201, un 94,2% dels de Maurín.

Baixant al nivell comarcal, a partir de les dades de les eleccions de 1932, és al Baix Empordà on Miravittles treia els millors resultats, un 15,7%, com també al Gironès, un 14,2%, i a la Selva, un 13,1%.³⁸⁸ A Figueres, en canvi, Miravittles hi feia uns resultats més modestos que al conjunt de les comarques gironines. A les eleccions de 1932 hi va obtenir 225 vots, un 9,1% dels votants. S'hi accentuava, però, el fet de que hi havia molt més vot a Miravittles que no pas al BOC. En aquelles mateixes eleccions el segon candidat del Bloc més votat, Miquel Gayolà, hi va aconseguir només 69 sufragis, un 30,6% dels de Miravittles.³⁸⁹

Diversos historiadors i testimonis han assenyalat aquest valor afegit que aportava Miravittles a les llistes del BOC. Josep Lluís Martín Ramos va escriure que el bon resultat de Miravittles el 1932 a Girona “degué correspondre més al seu prestigi personal que al del BOC en si”.³⁹⁰ Rafael Pujol ha fet notar que

“en la votació màxima hi figuren vots que només van per a un home, no per a un partit (...) Això queda especialment clar a Girona, on la votació màxima

³⁸⁸ Calculat a partir de les dades de Pere Cornellà i Roca, “Les eleccions al primer Parlament de Catalunya (1)”, A: *Presència* (Girona), núm.534, (març de 1980), p.30.

³⁸⁹ *Empordà Federal* (Figueres), núm.818, (26 de novembre de 1932).

³⁹⁰ Josep Lluís Martín Ramos, *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977). p.65.

se l'emporta sempre Miravittles, amb notable diferència envers la mínima; Miravittles, a més de l'atractiu personal, tenia grans dots d'orador i propagandista".³⁹¹

Un amic de Miravittles, l'escriptor gironí Josep Maria Corredor, explicà que "Miravittles era muy popular en las comarcas gerundenses, ya desde cuando, siendo muy jovencito, era un excelente medio ala de la Unió Esportiva Figueres".³⁹² L'historiador Andrew Ch. Durgan ha escrit que a les eleccions catalanes del 1932 el BOC tenia posades les seves esperances en obtenir un diputat per Girona, "merced a la popularidad de la que allí gozaba Jaume Miravittles, uno de los propagandistas más capaces del partido".³⁹³

Una mostra de la seva influència a l'Empordà és que s'hi va formar un grup, amb seu a Figueres, republicà i catalanista, que acabà ingressant al BOC. Encapçalat per Joan Carreres Salleres, que havia estat militant d'Estat Català, i influït per Miravittles, que escrivia a la seva revista i participava a algunes de les seves reunions, es va anar radicalitzant socialment i nacional en un procés que va tenir diverses fases. El 3 de juny de 1931 va sortir el primer número del portaveu d'aquest grup, *Avant...!*. L'octubre de 1932 van acordar constituir-se en partit de classe, *Avançada de l'Empordà*, i el març de 1933 van ingressar al BOC.³⁹⁴

---

³⁹¹ Rafael Pujol, "El Bloc Obrer i Camperol a les comarques gironines", A: *Presència* (Girona), núm.338, (5 d'octubre de 1974), p.14.

³⁹² Josep Maria Corredor, "1931-1936: Entre las cifras y los recuerdos", A: *Destino*, núm.1992, (4 al 10 de desembre de 1975), p.75.

³⁹³ Andrew CH. Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.117-118; veure també les pp.135 (nota 200) i 218.

³⁹⁴ Rafael Pujol, "El Bloc Obrer i Camperol a les comarques gironines", A: *Presència* (Girona), núm.338, (5 d'octubre de 1974), p.12.; Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.112.

5.4.2 *La dissidència catalanista del BOC*

La sortida de Miravittles del BOC el juny de 1934 va causar sorpresa, per inesperada i per l'important paper que tenia en el partit. Si observem, però, la situació a fons, veurem que el BOC no era una bassa d'oli. El pas que va donar Miravittles va ser una manifestació més de la crisi que afectava a aquest partit i que havia sortit a la llum al II Congrés de la Federació Comunista Ibèrica (BOC), celebrat el 14 i 15 d'abril d'aquell any. En aquest congrés, a diferència dels anteriors, més plàcids, van sorgir una sèrie de veus discordants, crítiques amb l'informe del secretari general, Maurín. La crítica que més es va sentir és que es pecava d'optimisme, que el partit no anava tan bé com es deia. A més, els diversos posicionaments crítics feien èmfasi en els aspectes de la política del BOC que consideraven equivocats: no hi havia hagut una direcció sindical, mancava una política cultural, faltava organització, s'havia abandonat la qüestió catalana, calia més acció i menys teoria...

Les crítiques van sortir tant de militants de base, per exemple Josep Rovira i Núria Folch, com de membres del mateix Comitè Executiu: Miquel Ferrer, Eusebi Rodríguez Salas, Jordi Arquer, Jaume Miravittles i Víctor Colomer. No era una oposició organitzada, sinó una manifestació d'un cert descontentament difús. La necessitat de dedicar més atenció a la qüestió nacional catalana no va ser l'únic aspecte criticat, sinó un d'ells. Si anomenem catalanista a aquest sector dissident és perquè ens facilita la seva identificació a partir del fet constatable que la majoria dels descontents venien d'una tradició catalanista, eren ex militants d'Estat Català i/o del Partit Comunista Català, i perquè diversos testimonis i historiadors han parlat d'un sector catalanista.³⁹⁵ Aquest sector crític va quedar en minoria en el congrés. Arquer, Rodríguez, Colomer i Ferrer van quedar fora del nou Comitè Executiu. Però es va arribar a una solució d'un cert compromís. Miravittles va continuar al Comitè Executiu i Josep Rovira s'hi va incorporar. També es va decidir reprendre la publicació, en català, del setmanari *L'Hora*, una de les reivindicacions del sector catalanista. Aquesta publicació, que va reparèixer el 29 d'abril de 1934 dirigida per Josep Rovira, va aglutinar el nucli opositor al seu consell de redacció, que era format per Rovira, Arquer, Ferrer, Josep Coll, Àngel Estivill, Llibert Estartús i Enric Adroher. Adroher era l'únic que no formava part de la minoria catalanista.³⁹⁶

Els desacords tenien un origen complex, eren conseqüència dels múltiples fracassos que afectaven el partit: organitzatiu, econòmic, en l'expansió territorial, electoral i, sobretot,

---

³⁹⁵ Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.110-111, 368-370.

³⁹⁶ Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p. 368.

polític. Alguns dels militants crítics ho van verbalitzar al Congrés: la classe obrera no estava amb el BOC, sinó amb els anarquistes i amb ERC. Víctor Colomer va dir:

“las cosas no van con frecuencia como deseáramos. (...) Las fuerzas obreras se han polarizado en la FAI o en la Esquerra. Nosotros, con nuestra política justa, no hemos sabido captar la gente. (...) Hay que hacer una política práctica, que logre sacar a los obreros de la Esquerra i de la FAI”.

Núria Folch va dir el mateix: “Cree que las masas trabajadoras se van hacia la Esquerra”.³⁹⁷ El que estava en crisi era la filosofia política de fons del BOC. La majoria de la gent no veia la necessitat de fer una revolució obrera contra una República que encara no havia pogut desenvolupar totes les seves potencialitats. No hi havia situacions extremes que demanessin una solució radical: no hi havia una guerra, ni una dictadura, ni una invasió estrangera, ni una situació colonial...

L'arribada de Lerroux al govern d'Espanya, el desembre de 1933, havia deixat el govern de la Generalitat com l'únic baluard de les esquerres. Anar contra ERC en una situació així era una posició encara més sectària i suïcida. Però exactament això és el que feia el BOC amb el seu Front Únic obrer contra la “burguesia”, que tant veia al govern de Madrid com al de Barcelona. L'intel·ligent Maurín ja se n'adonava que era un posicionament impopular i, al congrés del BOC de l'abril de 1934 afirmà:

“Una cosa era la Esquerra antes del 19 de noviembre y otra cosa después. Antes del 19 de noviembre no había un peligro fascista inmediato. Después, sí. Y el peligro fascista inmediato no es la Generalidad, sino el Parlamento de Madrid. La clase trabajadora ha de temer más a Gil Robles que a Companys”.³⁹⁸

Tanmateix, la línia política del BOC el 1934, basada en la potenciació de l'Aliança Obrera, de la qual, per definició, quedaven exclosos els partits que no eren col·lectivistes, com ERC o Acció Catalana Republicana, desmentia les paraules de Maurín. Si fas un front és per anar contra tots els que queden fora del front, inclosa l'esquerra moderada, ERC. El posicionament del Bloc, doncs, no era frontpopulista, no plantejava la unió de totes les esquerres per defensar la democràcia, sinó que era classista, pretenia unir els partits obrers per defensar un tipus de democràcia que portés seguidament a la dictadura del proletariat, és a dir, a l'absència de democràcia. El primer problema del BOC, doncs, era el seu posicionament polític global. Però hi havia també un parell d'aspectes ideològics en que mantenia posicions

---

³⁹⁷ *La Batalla*, núm.181, (20 d'abril de 1934).

³⁹⁸ *La Batalla*, núm.181, (20 d'abril de 1934).

ambigües i confuses, que constituïen una feblesa important, en la mesura en que no l'ajudaven a tenir un perfil nítid.

Un d'ells era la qüestió nacional catalana. El BOC defensava teòricament el dret a l'autodeterminació de les nacions com Catalunya, acceptant fins i tot la possibilitat de la independència. Al mateix temps, però, no volia ser un partit d'àmbit català, quan els principals partits de Catalunya, ERC i la Lliga, ho eren, sinó implantat a tota la península, malgrat que no ho va aconseguir. I tampoc pretenia la separació de Catalunya d'Espanya, perquè la revolució havia de ser "ibèrica", la seva aspiració era una Unió Ibèrica de Repúbliques Socialistes. El que hi havia en el fons era el predomini de l'internacionalisme proletari per sobre del nacionalisme, considerat "burgès". Molts exemples i testimonis avalen aquesta idea. En uns anys en que la bandera catalana, la senyera, era omnipresent, el BOC la rebutjava, no la utilitzava en els seus actes, en la seva publicitat ni en les seves publicacions, perquè considerava que era "la bandera de la burgesia catalana".³⁹⁹ El militant Josep Coll recordava, molts anys després, que "per a nosaltres, la "pàtria" era una definició burgesa en nom de la qual es distreia els obrers d'uns objectius de classe".⁴⁰⁰

El nom de les organitzacions (BOC, FCI, POUM, JCI) evitava portar la C de Catalunya i la E d'Espanya, el que era ben anormal. Els noms dels partits espanyols acostumaven a tenir la E (PSOE, PCE, CEDA, RE, FE) i els dels partits catalans la C (ERC, ACR, USC, PCP). En aquells anys, a més, degut a l'ambient catalanista, alguns partits es van catalanitzar el nom: la Lliga Regionalista va passar a ser Lliga Catalana i la secció catalana del PCE es va anomenar Partit Comunista de Catalunya. Els òrgans centrals del BOC, *La Batalla* i *Adelante*, van ser sempre en castellà. La llengua catalana la deixaven per a les revistes d'importància secundària, com *L'Hora* i *Front*, més culturals i teòriques que pròpiament polítiques, que quan les finances anaven malament eren les primeres que tancaven. Una part de la mateixa militància, la menys catalanista, se les prenia com de segona categoria. El desembre de 1932, quan la revista *Front*, dirigida per Miravittles, estava a punt de desaparèixer per causes econòmiques, el Comitè Executiu del BOC va haver de publicar aquesta nota:

"La aparición regular de *Front* es indispensable (...) Son muchos los paqueteros y camaradas que toman la cuestión de *Front* con escaso interés (...) *Front* es un órgano de nuestro movimiento y que precisa preocuparse de su

---

³⁹⁹ *La Batalla*, (15 de juny de 1933), citat a Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.110.

⁴⁰⁰ Josep Coll i Josep Pané, *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del socialisme*, (Barcelona: Ariel, 1978), p.59.

desenvolvimiento y de su normal vida económica de igual modo que si se tratara de *La Batalla*”.⁴⁰¹

I el secretari general, Maurín, que coneixia perfectament el català, evitava utilitzar-lo en els actes públics i a l'hora d'escriure.⁴⁰² Jaume Compte, el líder d'Estat Català-Partit Proletari, el petit partit comunista i independentista creat el 1932, va interpretar bé el caràcter instrumental, utilitari, que el catalanisme tenia per al BOC:

“És veritat que el “Bloc” accepta el dret d'autodeterminació dels pobles i àdhuc la llur separació de l'Estat dominador. Aquest dret, però, l'accepta com a factor revolucionari (...) Una cosa és sentir la llibertat del poble per raó natural i inalienable, i l'altra sentir-la per allò que pot tenir d'interès en pro i benifet dels objectius perseguits. (...)”

La FCI accepta la qüestió nacional com a factor revolucionari que ve “en ajuda del proletariat”. No pas per la injustícia històrica que representa la submissió d'un poble al poder imperialista de l'Estat. Si “el moviment alliberador nacional és un reforç revolucionari, EN AQUEIX CAS, cal fomentar-lo”. I, si no ho és? –preguntem nosaltres. Llavors, ¿cal que continuï la injustícia pels segles dels segles?”.⁴⁰³

La qüestió catalana va generar una clivella entre els militants, entre els internacionalistes i aquells que haguessin volgut una aposta catalanista més diàfana i no entenien els esforços per esdevenir un partit d'àmbit peninsular (en el fons espanyol). Era un factor de divisió que, segons Miravittles, ja venia dels propis orígens del partit, quan ja hi havia “divergències entre el grup de *L'Hora*, els *catalanistes*, i els de *La Batalla*, antics militants del Partido Comunista Espanyol que havien seguit a Maurín”.⁴⁰⁴ Núria Folch també ens va confirmar la divisió interna existent al BOC entre catalanistes, entre els quals Folch i Joan Sales, molts d'ells procedents del Partit Comunista Català, i un altre sector més partidari d'un comunisme més internacionalista.⁴⁰⁵

Un segon factor de confusió, no tan greu com l'anterior, però important, és el posicionament del BOC respecte de l'URSS. D'una banda defensava genèricament aquest estat de les possibles agressions dels països capitalistes i el considerava la pàtria del comunisme; de l'altra criticava la seva política internacional (per burocràtica, per poc respectuosa amb els diferents partits comunistes, per supeditar l'acció de la Internacional

---

⁴⁰¹ *La Batalla*, núm.122, (8 de desembre de 1932).

⁴⁰² Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.110.

⁴⁰³ Jaume Compte, “La posició d'Estat Català. Estat Català no és el BOC”, A: *L'Insurgent*, núm.12, (24 de juny de 1932), citat a Imma Tubella, *Jaume Compte i el Partit Català Proletari*, (Barcelona: Edicions de La Magrana, 1979), p.53-54.

⁴⁰⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.34. Es refereix al Partit Comunista d'Espanya.

⁴⁰⁵ Entrevista a Núria Folch i Pi (30 de març de 2005).

Comunista (IC) als interessos de l'URSS, pel sectarisme de la política del “social-feixisme”...) i també la seva política interior (per creure inviable el socialisme a només un país, per considerar fracassats els Plans Quinquenals, pel culte a la personalitat...). És a dir, que el BOC donava suport a l'URSS, com a un ésser una mica abstracte, però no al seu govern ni a la IC ni a la política de la majoria dels partits comunistes. Vist des del punt de vista actual aquestes crítiques tenen tota la lògica, però el 1934 no era fàcil de comprendre, en un moment en que la Unió Soviètica encara brillava, als ulls de molts intel·lectuals, com una gran realització social. Una mostra de que aquests equilibris estranys respecte a l'URSS no eren entesos per tot el partit és la intervenció d'un militant de cognom Artau al Congrés del juny de 1933, demanant prudència en els atacs:

“hay que evitar caer en la posición de los anarquistas, que es contrarrevolucionaria. Estudiar lo que ocurre en la URSS sí, pero sin dar armas a la burguesía, a la contrarrevolución”.⁴⁰⁶

Tanmateix alguns militants més lúcids i informats començaven a lligar caps. Més enllà de la propaganda soviètica, que lloava l'URSS com si es tractés del paradís a la terra, alguns ja veien que era un estat policial, una dictadura de partit que reprimia fins i tot els comunistes. El que volia saber ja podia començar a veure-ho. Alguns dels que hi anaven explicaven després el que hi havien vist. Joaquim Xirau i Palau, el polític i filòsof figuerenc, conegut de Miravittles, hi va anar el 1931 i, en tornar, va fer una conferència a Figueres sobre el viatge. Era socialista de la USC i es mirava l'experiència soviètica amb ulls crítics i interessats alhora. El retrat que va fer de l'URSS no era gaire positiu: pobresa, brutícia i males olors generalitzades, preus alts, cues per comprar el menjar, hotels i trens lamentables, dictadura, absència de llibertat de premsa, adoctrinament escolar, campanyes antireligioses, tortures policials, etc. També, és clar, va parlar de l'auge de la construcció i de l'esforç d'industrialització i escolarització. Com a balanç, en paraules seves:

“He vingut – diu el conferenciant- completament decebut, desil·lusionat, pres de veritable dolor. (...) El pitjor de tot, per a mi, ha estat el constatar que a Rússia no hi ha intimitat. No hi ha llibertat. (...)”

Malgrat tot, jo no nego que d'aquí una quantes anys la prova cruenta d'ara no reïxi. Però, valia la pena de sacrificar 3 o 4 generacions? Això és el que no sabia afirmar, car la gesta és de gegants i darrera d'ells sols hi albiro la incertitud, el dubte, l'interrogant esfereïdor. (...)

Nosaltres que som pobles racionalistes no podem avenir-nos a aquests procediments. Som liberals i humanistes. Volem per sobre de tot la dignitat

---

⁴⁰⁶ *La Batalla*, núm.151, (29 de juny de 1933).

humana, la llibertat humana. (...) No volem catàstrofes. És per això que nosaltres volem assolir la llibertat pel camí de la democràcia”.⁴⁰⁷

També es sabia, per exemple, que Trotsky havia estat expulsat del partit i, el 1929, de l'URSS, i que el català Andreu Nin, igualment, havia hagut de sortir-ne per cames, l'agost de 1930, després de ser acusat de “contrarevolucionari”. I que, en tornar, havia parlat a la premsa barcelonina, el setembre del mateix any, de purgues, deportacions, presons...⁴⁰⁸ I aquestes informacions no procedien de la premsa “burguesa”, sinó d'un provat militant comunista. Joan Sales i Núria Folch, com també Miravittles, van tenir una certa relació i contacte amb Andreu Nin i aquest els havia explicat detalls de la seva fugida de l'URSS i de la situació en aquell immens estat. En el cas de Sales, que va deixar primer el BOC, i de Folch, que l'abandonà poc després, més o menys a la mateixa època que Miravittles, els comentaris de Nin i d'altres reflexions sobre l'essència del comunisme també van influir en la decisió de marxar del BOC.⁴⁰⁹ Josep Coll, un altre militant, comentant la segona etapa de la revista *L'Hora*, iniciada l'abril de 1934, diu que

“la defensa de l'URSS és mantinguda, però, més reservada. L'estalinisme comença a entreveure's. Qui més, qui menys, ens fem preguntes”.⁴¹⁰

Aquests factors de dissidència que hem exposat (la línia política, la qüestió catalana, les relacions amb l'URSS, la situació a l'URSS) van intervenir amb diferent pes en cada un dels militants que en els anys 1933, 1934 i 1935, per desorientació o desacord, es van donar de baixa del BOC. La pèrdua de militants, sense ser dramàtica, fou important, sobretot pel pes polític d'alguns d'ells, com Miravittles, Víctor Colomer, Miquel Ferrer i Eusebi Rodríguez Salas. Ramon Fabregat i Manuel González Alba van passar a l'òrbita del que seria el Partit Català Proletari (PCP). Pere Ardiaca i Tomàs Pàmies van anar al Partit Comunista de Catalunya (PCC), estalinista, la secció catalana del PCE. El militar Josep García Miranda i l'estudiant Maria Recasens també van marxar. El juny de 1934 Miravittles i Daniel D. Montserrat van passar a ERC. A finals d'aquell any Eusebi Rodríguez Salas se'n va anar al PCC. El 1934 també van deixar el BOC Joan Sales, el conegut escriptor i editor, i la seva companya Núria Folch. Aquests, per cert, en iniciar la seva relació, l'any 1931 o 1932, havien

---

⁴⁰⁷ *Empordà Federal* (Figueres), núm. 756, (10 d'octubre de 1931), p.5 i 7.

⁴⁰⁸ “Andreu Nin retorna de l'infern”, A: *Imatges*, (24 de setembre de 1930). Recollit a Sergi Doria, *Imatges 1930. Barcelonins i moderns*, (Barcelona: La Campana-Ajuntament-Diputació, 2004), p.74 a 76.

⁴⁰⁹ Entrevista a Núria Folch i Pi (30 de març de 2005).

⁴¹⁰ Josep Coll i Josep Pané, *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del socialisme*, (Barcelona: Ariel, 1978), p.62.

fet una cerimònia laica d'unió en un local del BOC en que Daniel D. Montserrat i Jaume Miravittles havien fet de testimonis de "casament".⁴¹¹

La fusió, el setembre de 1935, del BOC amb l'Esquerra Comunista d'Espanya, per formar el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) va comptar amb l'oposició del que quedava del que hem anomenat nucli catalanista. El novembre de 1935 quaranta militants del BOC, encapçalats per Miquel Ferrer, Víctor Colomer, Llibert Estartús i Àngel Estivill van llençar un manifest oposant-se a la fusió on denunciaven manca de democràcia interna, burocratització, un posicionament en la qüestió nacional poc revolucionari i un excés de crítiques a l'URSS. També van censurar els atacs a altres partits obrers i exigir que es treballés sincerament per la unitat.⁴¹² Poc després la majoria d'aquests crítics van abandonar el POUM per anar en diferents direccions: uns a la Federació Catalana del PSOE, com Víctor Colomer, Àngel Estivill i Llibert Estartús, altres, com Miquel Ferrer, al Partit Comunista de Catalunya i algun, com Abelard Tona, a la Unió Socialista de Catalunya (USC). Aviat, però, aquests i altres ex-bloquistes es van retrobar dins del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), comunista ortodox, creat el juliol de 1936 per la unió de la Federació Catalana del PSOE, la USC, el PCP i el PCC. Per tant, els afiliats del BOC que en van marxar, i que van continuar la militància política, van anar a parar, gairebé tots, a un altre partit comunista, un partit d'un catalanisme més desacomplexat, que va adoptar la línia frontpopulista i que donava suport acríticament a l'URSS: el PSUC. Entre els militants més significats que van deixar el BOC, només Miravittles va anar a un partit no comunista, a ERC.

---

⁴¹¹ Entrevista a Núria Folch i Pi (30 de març de 2005).

⁴¹² Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.369.

5.4.3 Trenca amb el BOC i ingressa a ERC

El 19 de juny de 1934 *La Rambla* anunciava que Miravittles s'incorporava, aquell mateix dia, a les fileres d'Esquerra Republicana de Catalunya.⁴¹³ La direcció del BOC va rebre una carta seva anunciant-ho:

“Después de largas y maduras reflexiones he llegado a una conclusión que me apena comunicaros: he sacado de los hechos recientes en la historia europea conclusiones diametralmente opuestas a las que señala oficialmente nuestro Partido. Yo creo que, ahora, todo gira alrededor de las clases medias y que una actitud sectaria del movimiento obrero no hace más que precipitar los acontecimientos en favor de la reacción”⁴¹⁴

Joan Quer, un correligionari del BOC, comentant aquest pas, va dir que “l'explicació més versemblable sembla ser la lassitud.”⁴¹⁵ Lassitud, cansament d'actuar en el Bloc, aquesta podria ser una manera de dir-ho. Després de tres anys d'activitat intensa es feien evidents els fracassos i les ambigüitats ideològiques del BOC. El món canviava i Miravittles també. En ser preguntat pel futur que preveia per al BOC respongué: “Cap, absolutament”. Però en aquesta primera entrevista per explicar el seu gir polític va parlar d'aspectes ideològics generals i no gaire del BOC i adreçà als seus ex-companys més aviat paraules amables:

“Està format per elements d'una vàlua indiscutible i d'una sinceritat de la qual no es pot dubtar. Els seus errors més que d'ells són errors generals del moviment obrer a tot el món”.⁴¹⁶

Maurín va replicar, en una entrevista, amb atacs personals, donant raons psicològiques a la decisió presa per Miravittles. Va dir que era un “home de l'Empordà”, que per a ell volia dir inconseqüent, voluble, variable, inconstant... i li va augurar que en un futur aniria cap al nacional-socialisme.⁴¹⁷ Miravittles li va respondre amb declaracions més dures, extenent-se més en els defectes del BOC. Havien estat, digué, “tres anys d'una lleialtat absoluta al Bloc”, però en aquell moment estava “sincerament convençut de la seva incapacitat política”. Per a Miravittles el Bloc anava per un cantó i la realitat política per un altre, era massa doctrinal. Tenia

“una sèrie d'homes admirables, amb els braços i les cames entortolligats per la xarxa de la més complicada i artificiosa de les teories. El meu sol desig és

⁴¹³ *La Rambla*, núm.241, (19 de juny de 1934).

⁴¹⁴ *La Batalla*, núm.190, (21 de juny de 1934).

⁴¹⁵ Joan Quer, “Ha mort Jaume Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm. 21 (novembre 1988), p.6.

⁴¹⁶ Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L'Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

⁴¹⁷ *La Rambla*, núm.243, (21 de juny de 1934).

que s'alliberin d'aquests pes mort i que es reintegrin al combat marvellós de la vida".⁴¹⁸

Això mateix ja ho havia manifestat al Congrés del BOC, dos mesos abans:

“hay dos maneras de formar un partido: tomando una posición justa y esperando que las masas vayan a ese partido, o bien, tomando posición en todos los problemas, por pequeños que sean. Nuestro Partido ha seguido el primer camino. Nuestra posición doctrinal es impecable, pero las masas, cuando toman posición, no lo hacen examinando la teoría, sino los motivos más vivos.

Cree que ha llegado la hora de emprender el segundo camino. Menos doctrina, menos teoría y más acción. Trabajar el problema de los parados, retiros obreros, alquileres baratos, abaratamiento del pan y de la carne, disminución de las tarifas ferroviarias, escuelas, etc. (...)

Cree que hay que disminuir la agresividad teórica y aumentar la lucha real".⁴¹⁹

Aquest posicionament volia dir potenciar les polítiques sectorials, i, per tant, era també una crida al realisme, a tocar de peus a terra, a passar del crit abstracte a la proposta concreta. Miravittles va donar dues raons ideològiques fonamentals per explicar el seu canvi de partit: l'aposta per un socialisme amb una base social no només obrera i per un catalanisme més sincer, no instrumental. Va rebutjar el socialisme exclusivament obrer, classista, per irreal i per no conduir a la revolució, sinó a la implantació del feixisme. Continuava sent anticapitalista i socialista, però sobre una nova base sociològica que incloïa també a les classes mitjanes, i proposava, com a objectiu, l'aliança de la classe obrera amb la classe mitjana.

Ho argumentava a partir de la importància social de la classe mitjana:

“Fins ara la columna vertebral de la teoria marxista era que les classes mitjanes havien de desaparèixer, i que eren les classes obreres les que havien de predominar. Però no és pas així: cada dia aparèixen classes mitjanes noves”

“A Catalunya el contingent social més important, doncs, són les classes mitjanes populars: gent que, malgrat sofrir de misèria, d'ésser sota l'opressió del capitalisme, no viuen en el règim de salari del proletariat, sinó sota un règim distint.

Estic fent una estadística que demostrarà que el proletariat concentrat a les grans fàbriques d'ací representa, únicament, un 5 per 100 de la població total".⁴²⁰

---

⁴¹⁸ Ramon Fabregat, “Jaume Miravittles contesta a Joaquim Maurín”, A: *La Rambla*, núm.244, (22 de juny de 1934).

⁴¹⁹ *La Batalla*, núm.181, (20 d'abril de 1934).

⁴²⁰ Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L'Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

I també assenyalava que la classe mitjana, en el context de la crisi econòmica mundial, podia decantar-se en un sentit anticapitalista, però no forçosament socialista: també podia anar cap al feixisme. L'evolució recent d'Alemanya i Àustria, amb l'establiment de dictadures feixistes, era el resultat de la política errònia del moviment obrer, de l'enfrontament entre comunisme i socialisme, entre l'obrerisme i els partits democràtics i republicans de centre-esquerra:

“La classe obrera ha tancat l'actuació dintre del camp de les reivindicacions de tipus professional i ha deixat de banda els interessos generals de la democràcia. La petita burgesia evoluciona ràpidament en forma anticapitalista, però no s'ha sentit interpretada pel moviment obrer; mancada de força i d'idea, impulsada només per la necessitat, ha trobat una fórmula per a resoldre la seva angúnia: el feixisme”.⁴²¹

Això anava acompanyat d'una visió diferent del feixisme, que no era la del marxisme ortodox. En la rèplica a Maurín, diu:

“Maurín, a més, no ha comprès res del fenomen del feixisme. (...) Maurín creu que el feixisme és un fenomen organitzat d'una manera conscient i apriorística pel capitalisme. La seva tesi, tesi oficial de molts marxistes, contra la qual s'han aixecat Trotzky, de Mann i Déat, és que el capitalisme se sent morir i que per a mantenir-se encara una anys crea i inventa el feixisme.

El feixisme, en efecte, neix de la descomposició capitalista, però és un moviment de classe mitja i de proletariat sense feina que es forma per si sol, al marge i sovint contra la voluntat conscient dels dirigents capitalistes”.⁴²²

Tenint en compte, doncs, el perill de l'ascens del feixisme, Miravittles creia que:

“La posició intel·ligent de la classe obrera és la d'evitar, mitjançant una política justa, que l'evolució anticapitalista de la classe mitjana s'adreci cap al feixisme. (...)

Cal, arreu del món, i molt més encara a Catalunya, fer convergir la rebel·lia del proletariat amb l'afany de llibertat del poble. Cal lligar el moviment obrer amb el moviment democràtic”.⁴²³

Molts anys després va explicar el seu canvi de partit per una reflexió derivada de l'ascens dels feixismes als anys trenta, adjudicant-se, però, retrospectivament, una posició menys esquerrana de la que realment tenia el 1934:

“La meva decisió fou presa després de l'arribada al poder de Hitler a Alemanya. Vaig arribar a la conclusió (...) que els partits de classe, integrats exclusivament per obrers i orientats cap a la formació de governs regits per la

---

⁴²¹ Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L'Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

⁴²² Ramon Fabregat, “Jaume Miravittles contesta a Joaquim Maurín”, A: *La Rambla*, núm.244, (22 de juny de 1934).

⁴²³ Ramon Fabregat, “Jaume Miravittles contesta a Joaquim Maurín”, A: *La Rambla*, núm.244, (22 de juny de 1934).

dictadura del proletariat no feien més que estimular els agrupaments de tipus feixista i contribuir a la desfeta de la democràcia. Els exemples italià i alemany havien estat –en aquest sentit– concloents. Especialment a Alemanya, el partit comunista havia contribuït a l’adveniment de Hitler (...) La tàctica consistí en destruir els partits socialistes i demòcrates (...) i després, amb el panorama reduït a dos grans partits, assolir el poder comunista”. (...)

Decidí “l’ingrés en un partit de base popular el qual, a més, havia entrat en un conflicte amb les forces de la reacció espanyola que devia culminar en el sis d’octubre de 1934. (...)

“calia reforçar la base popular de l’Esquerra i renunciar a qualsevol alternativa que conduís a la lluita de classes”.⁴²⁴

Tornant a 1934, Miravittles deia que “les classes mitjanes populars de Catalunya són anticapitalistes. L’adversió contra la Lliga ho prova. (...) Cal donar a aquesta inclinació de les classes populars una direcció progressiva”.⁴²⁵ Situava la seva reflexió en el marc d’algunes tendències existents als moviments democràtics i socialistes europeus, sobretot de partir de les idees del socialista belga Henri De Man⁴²⁶:

“La meua actitud és el resultat d’una evolució que es produeix a tot Europa: cal fer una revisió total de les tàctiques del moviment obrer. A Anglaterra això ho fa la Lliga Socialista; a Bèlgica, Henri De Man; a França, un grup de joventuts radical-socialistes. Aquesta tendència ha nascut del fracàs del moviment alemany i austríac, perquè l’atribueixen més que res a la ruptura entre l’obrerisme i la democràcia”.⁴²⁷

La convergència entre obrerisme i esquerra democràtica –afirmava Miravittles– es podia impulsar des d’ambdues ribes:

“Aquest lligam pot impulsar-se de dues maneres distintes: des d’un partit obrer de classe o des d’un partit democràtic de base popular. De Man, líder socialista, impulsa la classe obrera belga cap a aquesta conjunció. Bergery, líder de la democràcia republicana, impulsa cap a les mateixes finalitats els nuclis populars de la pagesia i l’artesanat francès. Les dues posicions són igualment justes i tenen el mateix valor moral.

---

⁴²⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 32. p.8-11.

⁴²⁵ Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L’Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

⁴²⁶ Henri de Man (1886-1953), dirigent del Partit Obrer Belga (POB), socialista. El 1926, amb l’obra *Més enllà del marxisme*, es va posicionar a favor d’un socialisme reformista, no marxista, que s’havia de proposar objectius realistes, possibles, per millorar les condicions de vida dels treballadors progressivament, sense revolucions ni violències. El POB era, amb el partit socialcristià i el liberal, un dels grans partits de Bèlgica. A l’època d’entreguerres va participar en alguns governs de coalició amb aquests partits. De Man va elaborar un programa polític, el Pla de Treball, que el POG aprovà el 1933, consistent en una sèrie de reformes econòmiques per lluitar contra la greu crisi existent, donant a l’estat àmplies facultats de planificació i control sobre una economia en que conviuri dos sectors: un de públic (que predominaria en la banca, els serveis públics i la gran indústria) i un de privat basat en la petita i mitjana empresa. Es tractaria, doncs, d’una economia mixta, socialista i capitalista alhora, que socialment es basaria en una aliança dels treballadors amb la classe mitjana. Aquest Pla, malgrat que va suscitar un cert debat internacional, no va aconseguir prou consens com per a materialitzar-se, ni a Bèlgica ni a d’altres països.

⁴²⁷ Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L’Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

Si jo fos espanyol lluitaria en els regles del Partit Socialista i des d'allí defensaria la posició de Besteiro. Però sóc català i em trobo (...) per una banda l'Esquerra, partit segons afirma Maurín en una badada de sinceritat "ha fet el front popular –nacional, obrer i camperol-, l'Esquerra en la qual hi ha una gran base obrera i camperola"; per altra banda, el mosaic més lamentable d'organitzacions atomitzades".

Miravittles es mostrà d'acord amb la tendència moderada i reformista del socialisme, representada a Espanya per Julián Besteiro, enfrontada aleshores amb l'ala radicalitzada de Largo Caballero. Per a Miravittles, però, el referent català del socialisme democràtic no era la Unió Socialista de Catalunya (USC), un partit amb menys implantació que el BOC i sense una línia política clara, que anava de la sovintejada col·laboració amb ERC a la integració temporal a l'Aliança Obrera impulsada pel BOC o a l'aprovació, al congrés celebrat el maig de 1934, d'un acord confús que acceptava "la implantació de la Dictadura del Proletariat com a mitjà d'arribar a la democràcia".⁴²⁸ Davant d'un comentari de Maurín dient que amb les idees de Miravittles hauria d'haver anat a la USC, aquest contestà: "Maurín m'aconsella que ingressi a la USC perquè em vol mal; vol que del microbi de la filoxera passi al microbi de la grip...".⁴²⁹

Per a Miravittles la tasca política que es proposava "no podia fer-la des d'un partit de classe, degut a l'inconvenient insuperable del sectarisme. Això m'ha portat a passar a l'Esquerra Republicana de Catalunya, que és el Partit representatiu de les classes populars".⁴³⁰

Es va apartar del comunisme en un moment en que bona part de la intel·lectualitat d'esquerra estava fascinada amb l'URSS (pels Plans Quinquennals, l'educació, l'emancipació de la dona, el divorci,...), en un moment, és clar, en que el capitalisme estava en el seu pitjor moment.⁴³¹ Miravittles es va anticipar als que, després de la guerra civil espanyola i més enllà, es van anar adonant de què era realment el sistema soviètic. El seu retorn a la política democràtica, el 1934, va ser un cas força insòlit. Dels altres militants del BOC que, abans de la guerra civil, van marxar-ne, només ell, Joan Sales i Núria Folch, que sapiguem, van quedar fora del camp comunista, perquè els altres van anar a parar tots al PSUC: Daniel Domingo Montserrat, Àngel Estivill, Miquel Ferrer, Abelard Tona, Víctor Colomer, Llibert Estartús, Ramon Fabregat, etc.

---

⁴²⁸ Ricard Alcaraz i Gonzalez, *La Unió Socialista de Catalunya*, (Barcelona: Ajuntament-La Magrana, 1987), p.192. Sobre la radicalització i confusió de la USC veure, al mateix llibre, les pàgines 189 a 192.

⁴²⁹ Ramon Fabregat, "Jaume Miravittles contesta a Joaquim Maurín", A: *La Rambla*, núm.244, (22 de juny de 1934).

⁴³⁰ Irene Polo, "La separació de Jaume Miravittles del BOC", A: *L'Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

⁴³¹ David Caute, *Compañeros de viaje*, (Mèxic: Grijalbo, 1975), Gabriel Jackson, *Civilización y barbarie*, (Barcelona: Planeta, 1997), p.200-204.

I quin és el futur social que Miravittles imaginava? Sense abandonar l'horitzó col·lectivista, proposava un primer pas, una democràcia capitalista amb algunes nacionalitzacions:

“Entre el present capitalista i el futur col·lectiu hi ha una situació intermitja d'adaptació i de preparació per a aquest futur. El socialisme, ara, és impossible; però hi ha una posició que condueix a la seva possibilitat. (...)

El programa de De Man, recolzat per les joventuts socialistes i pels sectors joves de l'esquerra democràtica, és un exemple del que podia fer ací l'Esquerra.

Nacionalització de la Banca; dels transports, de les mines, de les grans indústries concentrades, i deixar completament lliure la petita indústria, el petit comerç, l'artesanat, les professions liberals; però creant una nacionalització del crèdit que afavoriria l'evolució d'aquestes branques de l'economia vers una estructuració més avançada”.⁴³²

Sobre el futur polític mundial va fer encara unes enigmàtiques i curioses previsions, en part encertades:

“La societat futura serà col·lectivista, però no a partir de les tàctiques de Moscou. El règim d'Itàlia i d'Alemanya fracassarà; Rússia, en canvi, malgrat els seus defectes i les seves caigudes, s'orienta vers un esdevenidor de grandesa. Dintre de deu anys això serà un fet, i pesarà molt sobre la consciència del món. Però això no voldrà dir que el comunisme triomfi”.⁴³³

L'altra gran raonament ideològic que va donar per passar a ERC era el catalanisme:

“Una de les raons de la meua separació del partit de classe on fins ara he militat, és el fet català. L'obrerisme s'ha despreocupat de totes les coses que no han interessat la classe i ha oblidat aquesta idea força formidable que és el catalanisme. Cal donar també un contingut social i progressiu a aquesta idea.

Negar-la és absurd i combatre-la un error imperdonable de tàctica.

A més, hi ha el meu convenciment absolut de catalanisme; el catalanisme és un dels fets més importants de la meua formació”.⁴³⁴

I es va referir als enfrontaments al BOC entre catalanistes i espanyolistes:

“En el darrer Congrés, per altra banda, triomfà en tota la línia la tendència espanyolista. Arquer, Colomer i Ferrer foren expulsats del Comitè Executiu. Més tard Nuri Folch, la brillant militant catalanista i obrera, ha estat expulsada de la Federació. Al Comitè Executiu, en canvi, hi han ingressat directament tres militants de Madrid sense que el Bloc tingui allí ni un sol nucli de simpatitzants. Una altra prova n'és que *L'Hora* ha viscut continuament amb el sabotatge de la part espanyolista del partit”.⁴³⁵

L'historiador Francesc Bonamusa va escriure que el 1933 al BOC

---

⁴³² Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L'Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

⁴³³ Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L'Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

⁴³⁴ Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L'Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

⁴³⁵ Ramon Fabregat, “Jaume Miravittles contesta a Joaquim Maurín”, A: *La Rambla*, núm.244, (22 de juny de 1934).

“l’aspecte nacionalista deixa d’èsser un punt central del programa tàctic i tota la seva acció s’encamina a obtenir el màxim d’unitat de les forces obreres. Aquest canvi provoca la desorganització d’algun militant important, com Jaume Miravittles i Daniel Domingo i Montserrat”.⁴³⁶

Pel que hem anat veient, però, queda clar que el catalanisme és només una de les raons del seu canvi de partit.

El BOC va reaccionar amb gran duresa a la marxa de Miravittles. Ja hem vist les paraules de Maurín. Li van dir de tot. Els títols d’alguns articles i informacions parlen per ells mateixos: “Jaime Miravittles se pasa a las filas de la burguesía”, “¡Ha traicionado Miravittles!”, “El proletariado expresa su repugnancia hacia Miravittles”, “La repulsa del Partido hacia Miravittles”, “Els transfugues. Aspectes de la personalitat de Jaume Miravittles”.⁴³⁷

El cas va ser un autèntic terratrèmol per al BOC, per la gran importància que tenia Miravittles com a dirigent del partit. Unes quantes de les seccions locals, sobretot de les comarques gironines, en el que potser va ser una consigna, van publicar declaracions criticant a Miravittles i reafirmant-se en les posicions del Bloc: Girona, Figueres, Olot, Sabadell, Torroella de Montgrí, La Fuliola, Montblanc, Sant Joan de les Abadesses, Cornellà, L’Armentera, Sant Cugat del Vallès i Castell D’Aro. Malgrat els impropis de que va ser objecte en el moment de deixar el BOC, després, passada la tempesta, sempre va intentar tenir bones relacions amb els seus antics camarades. Un d’ells, Joan Quer, va escriure que: “Era generós, bo. A desgrat de la putada (disculpeu-me la incorrecció) que va fer als bloquistes, el Met va servir sempre una no fingida estima pels seus ex-companys”.⁴³⁸

El seu cas va provocar també crítiques fora del partit. El setmanari satíric *El Be Negre* va publicar una suposada entrevista on ell mateix deia: “he vist que el BOC no té mamelles. En canvi l’Esquerra...” i també un acudit gràfic on a sota d’un dibuix del símbol comunista de la falç i el martell, de Miravittles amb el seu llibre *Ha traït Macià?*, i d’un català típic amb barretina, aquest li deia “Em penso que ets més falç que martell”.⁴³⁹ Les acusacions d’arribisme van ser nombroses i gairebé diria lògiques tractant-se del pas d’un partit petit a un d’important, amb molts càrrecs per distribuir. És probable que un home com Miravittles,

---

⁴³⁶ Bonamusa, *El Bloc...*, (1974), p.341.

⁴³⁷ Veure *La Batalla* núm.190 (21 de juny de 1934), 191 (30 de juny de 1934) i 192 (7 de juliol de 1934); *L’Hora* núm.10, (30 de juny de 1934). Alguns antics bloquistes van explicar el 1984 a l’historiador Andrew Charles Durgan que en la marxa de Miravittles havia pesat l’oferiment per part d’ERC del càrrec de director del nou departament de propaganda de la Generalitat. Aquest càrrec, que Miravittles ocupà, però, no es va crear fins el 1936, més de dos anys més tard, en plena guerra. Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p.274 i 312.

⁴³⁸ Joan Quer, “Ha mort Jaume Miravittles”, A: *Empordà Federal*, núm.21, (novembre 1988).

⁴³⁹ *El Be Negre*, núm.159, (27 de juny de 1934).

intel·ligent i culte, amb grans aptituds polítiques, es sentís desaprofitat al BOC i que l'ambició fos un dels motors de la seva acció, però no l'únic.⁴⁴⁰

Els atacs que li venien del BOC estaven causats per la sorpresa dels militants, per una possible reacció de despit i reafirmació i pel fet objectiu de que la seva pèrdua representava un cop fort, degut a la seva vàlua. Un biògraf de Maurín, Luis Rourera, afirmà que

“era uno de los militantes más prometedoros, que gozaba en todas partes de grandes simpatías, era muy valorado en los mítines, y seguramente el más prolífico en publicaciones que se vendían como el pan. (...) Pues bien, sin que nadie lo sospechase, un buen día (...) abandonó el BOC para pasarse a la “Esquerra”. (...) Maurín, como todos los militantes, (...) lo sintió muchísimo”.⁴⁴¹

Víctor Alba, militant i historiador del BOC, ho qualificà de “mala nova per al Bloc (...) La nova dol els militants, que perden un excel·lent propagandista i un company agradable, *charmant*, calorós”. I insisteix en la sorpresa del cas: “Els bloquistes queden astorats. El Met havia continuat militant activament gairebé fins a la vetlla del seu canvi de camisa. Ningú no ho sospitava”.⁴⁴² Joan Quer, un militant empordanès, va escriure que “Met tenia fusta de polític de textura executiva i sentia l'afany imparable de governar. Aquest anhel era, naturalment, més assolible a l'Esquerra que al BOC” i que “la cosa dolgué als militants. Cap no ho sospitava”.⁴⁴³ Un altre militant, Fernández Jurado, explicà que

“el mes de juny de 1934, de manera impensada, i sense avís previ de cap mena, el Met Miravittles abandonà el Bloc Obrer i Camperol (...) Els militants es van molestar molt i no fóra sincer si digués que no vam sentir la pèrdua de tan valuós militant. (...) Quan el Met va marxar cap a l'Esquerra va causar l'efecte d'una bomba, i hi hagueren comentaris i opinions per a tots els gustos i parers”.⁴⁴⁴

Va ser, doncs, una decisió especialment sorprenent i desagradable per als militants del BOC, sobretot perquè Miravittles havia estat molt actiu com a propagandista del BOC i també molt dur amb ERC i els seus dirigents. Se li retreïa en especial que anés a ERC després d'haver publicat llibres com *Per què sóc comunista* i *Ha traït Macià?*. I perquè, com anotà Víctor Alba, no havia estat un militant conflictiu, sinó que havia mantingut una bona entesa amb la resta dels dirigents del Bloc.⁴⁴⁵ L'observació dels últims mesos de militància al BOC

---

⁴⁴⁰ El seu canvi de partit, com el de Domingo Montserrat, s'ha volgut relacionar amb l'interès per ser funcionari de la Generalitat, però en entrar a ERC ja feia gairebé tres anys que ho era (professor a l'Escola del Treball). David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968)*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), p.146.

⁴⁴¹ Luis Rourera Farré, *Joaquín Maurín y su tiempo*, (Barcelona: Claret, 1992), p.299-300.

⁴⁴² Víctor Alba, *Història del BOC*, (Barcelona: Pòrtic, 1974). p.236-237.

⁴⁴³ Joan Quer, “Ha mort Jaume Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.21, (novembre de 1988).

⁴⁴⁴ Ramon Fernández Jurado, *Memòries d'un militant obrer (1930-1942)*, (Barcelona: Hacer, 1987), p.66-67.

⁴⁴⁵ Víctor Alba, *Sísifi el seu temps I. Costa avall*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1990), p.81.

dóna alguns arguments per a aquesta tesi de la sorpresa. La seva decisió es va donar a conèixer el 19 de juny quan l'1 de maig havia estat l'orador del BOC al míting de l'Aliança Obrera,⁴⁴⁶ el 19 de maig havia publicat un article crític amb l'Esquerra⁴⁴⁷ i el 2 de juny encara havia publicat un article a *L'Hora*.

Per a la majoria dels seus coetanis la sorpresa devia ser la reacció més lògica, però observant la seva trajectòria anterior podem trobar tot una sèrie d'antecedents que ens expliquen que el 1934 donés aquell pas. El Miravittles de 1934, d'alguna manera, ja era present abans. De fet, *La Batalla*, comentant la carta de Miravittles on comunicava al BOC el canvi de partit, ja havia dit que “sus opiniones, desde hace algún tiempo, estaban en franca contradicción con todo el Partido”.⁴⁴⁸

En l'aspecte ideològic, la preocupació per aconseguir l'acostament de la classe mitjana a les posicions obreres la trobem ja el 1931, quan en un article escriu: “el comunismo no és un enemigo de la clase media”.⁴⁴⁹ I havia escrit sovint contra la política dels partits comunistes oficials i de la III Internacional consistent a buscar l'enfrontament amb els socialisme democràtic (“social-feixistes”), perquè portava, deia, al feixisme.⁴⁵⁰ I preconitzava, en canvi, la col·laboració entre uns i altres. També havia teoritzat sobre el feixisme com a moviment de les classes mitjanes i sobre la conveniència d'establir, en el camí cap al comunisme, formes intermitges de poder, amb empreses públiques i privades, per atraure a la classe mitjana.⁴⁵¹ En el cas alemany havia criticat l'abandonament que el Partit Comunista feia de la reivindicació nacionalista, que quedava en mans del nazisme. I afirmat que el comunisme i el nacionalisme eren compatibles.⁴⁵²

En el seu fulletó *Ha traït Macià?* va denunciar la política anticatalana del ministre d'Hisenda Indalecio Prieto durant els primers mesos de la República, que va perjudicar el sector financer català, defensant la importància de tenir una banca pròpia forta. Vicenç Bernades, en el seu llibre de rèplica a aquest, l'acusà, per aquest motiu, de no ser un autèntic comunista.⁴⁵³

---

⁴⁴⁶ Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p. 275.

⁴⁴⁷ Jaume Miravittles, “L'actualitat política”, A: *L'Hora* núm.4, (19 de maig de 1934).

⁴⁴⁸ *La Batalla*, núm.190, (21 de juny de 1934).

⁴⁴⁹ *La Batalla* núm.64, (29 d'octubre de 1931).

⁴⁵⁰ Per exemple a “El fascismo en Alemania y la tática de Moscú”, A: *La Batalla* núm.154, (20 de juliol de 1933).

⁴⁵¹ Per exemple a “Las formas intermedias del poder. La atracción de las clases medias”, A: *Adelante*, núm.47, (8 de desembre de 1933).

⁴⁵² “Juventudes”, A: *La Batalla*, nú.140, (13 d'abril de 1933).

⁴⁵³ Bernades, *No! Macià no ha traït...*, (1932), p.5-6.

L'interès per validar la teoria amb la pràctica, per no allunyar-se de la realitat, el trobem ja en una conferència de 1931:

“El marxista no és pas aquell que imposa una idea preconcebuda; el marxista és aquell que interpreta degudament, tenint en compte tots els factors imponderables, les ànsies populars, les necessitats del moment”.⁴⁵⁴

Un altre exemple de realisme, d'interès pels fets concrets, és la publicació, el gener de 1933, del breu fulletó, de 23 pàgines, *El Presupuesto de la República*.⁴⁵⁵ S'hi analitza, amb números i gràfics, el pressupost espanyol de 1933, tot comparant-lo amb els de la monarquia. Conclou, evidentment, que és un pressupost continuïsta, amb canvis en el lèxic, amb la mateixa orientació social, amb fortes despeses policials i militars, amb un gran deute públic, amb insuficients inversions en agricultura, treball, educació o per al problema de l'atur. En la política d'aquell temps no era freqüent un exercici d'aquest estil, totalment pragmàtic, l'esperaríem molt més d'un diputat moderat que d'un revolucionari com Miravittles. Per presentar el treball començava dient: “la política –dijo Lenin- es la economía concentrada. Siguiendo esta lógica leniniana podríamos afirmar: el presupuesto es la política concentrada”.⁴⁵⁶

Fins a finals de 1933 hi havia alguns símptomes ideològics, però clar, barrejats amb molts altres escrits i discursos revolucionaris, eren difícils de notar. Els dolguts militants del BOC repassaven la seva activitat al partit els últims mesos:

“De noviembre hasta el último Congreso del BOC su trabajo no ha sido intenso, y desde el Congreso hasta nuestros días, como comunista, ha quedado reducido a la nulidad”.⁴⁵⁷

És a dir, que a partir de les eleccions de novembre de 1933 la seva militància s'havia reduït i des del Congrés del BOC de l'abril de 1934 encara havia estat menor. Quina havia estat la seva intervenció en aquest Congrés? D'una banda, com hem vist, va criticar l'excés de teoria i la manca de connexió amb la realitat. I va plantejar una divergència, més important, respecte de la política d'aliances. Mentre el BOC promovia la unió amb els partits obrers, l'Aliança Obrera, Miravittles deia que

“nuestra linea táctica ha sido la de atracción del Partido Socialista, y no la de la Esquerra, cuando debiera ser al revés, ya que el Partido Socialista aquí no tiene fuerza alguna”⁴⁵⁸

---

⁴⁵⁴ *Perquè sóc comunista?*, (Barcelona: Impremta Pereda, 1932), p.26.

⁴⁵⁵ Jaume Miravittles, *El Presupuesto de la República*, (Barcelona: Ibérica de Industrias Gráficas, 1933).

⁴⁵⁶ Miravittles, *El Presupuesto...*, (1933), p.3.

⁴⁵⁷ *La Batalla*, núm.191, (30 de juny de 1934).

⁴⁵⁸ *La Batalla*, núm.181, (20 d'abril de 1934)

Per a l'historiador Josep Lluís Martín Ramos aquesta opinió també “posava implícitament en qüestió la projecció del partit a nivell espanyol, ja que intentava de dur el partit al terreny de la política catalana estricta”.⁴⁵⁹ El que Miravittles proposava era un frontpopulisme català, és a dir, una coalició dels partits democràtics d'esquerra amb els partits obrers, però on ERC fos el pal de paller. No era cap novetat. S'havia fet moltes vegades en forma de coalicions republicano-socialistes o, per exemple, en els governs de coalició a Catalunya d'ERC amb la USC. La novetat només va venir quan, el 1935, els partits comunistes van deixar la seva política d'aïllament (classe contra classe) per l'acceptació del frontpopulisme.

Miravittles no era l'únic al BOC a pensar en una aliança amb ERC. Víctor Colomer va publicar un article proposant-ho després de les eleccions de novembre de 1933, per frenar el feixisme.⁴⁶⁰ L'aliança amb els republicans, no acceptada mai pel BOC ni tampoc inicialment pel POUM, va ser un dels arguments del grup que, capitanejat per Colomer, Miquel Ferrer i Àngel Estivill, s'escindia a finals de 1935 d'aquest partit per fer cap, per diversos camins, al comunista i frontpopulista Partit Socialista Unificat de Catalunya. El partit de Maurín i Nin, el POUM, va acceptar el 1936 d'entrar en el Front d'Esquerres només per la pressió de l'ambient i per un càlcul tàctic, no pas perquè fos coherent amb el fons de la seva línia política.⁴⁶¹

Les divergències de Miravittles amb la línia del partit eren de fons i, almenys la cúpula de l'organització, començant per Maurín, ho havien de veure venir. El 22 d'abril havia estat reelegit per a formar part del Comitè Executiu, i el 23 va assistir a la primera reunió on se'l va nomenar responsable de les Joventuts i de l'Esport Obrer. Encara va assistir a una altra reunió del Comitè Executiu el 7 de maig, però ja no va assistir a les del 14, 21 i 28 de maig ni a les del 4 i 18 de juny. El 5 de maig va publicar l'últim article a *La Batalla*, però en canvi en va continuar publicant alguns a *L'Hora*, l'òrgan en català. El 20 de maig, un altre avís: estava anunciat un discurs seu a la clausura del III Congrés de la Joventut Comunista Ibèrica, però no hi va ser.⁴⁶² I encara una altra constatació: durant el 1931, el 1932 i fins a l'abril de 1933 havia publicat un fulletó o llibre cada 3 o 4 mesos. Però després, durant més d'un any, fins el

---

⁴⁵⁹ Martín, *Els orígens...*, (1977), p.73.

⁴⁶⁰ Durgan, *BOC 1930-1936...*, (1996), p. 370.

⁴⁶¹ Ferran Aisa, *El laberint roig. Víctor Colomer i Joaquim Maurín, mestres i revolucionaris*, (Lleida: Pagès, 2005), p.205.

⁴⁶² *La Batalla*, núm. 185, (19 de maig de 1934) i núm.186, (26 de maig de 1934).

juny de 1934, no en va publicar cap. Ell mateix va explicar el juny de 1934 que ja feia temps que reflexionava sobre l'abandonament del BOC:

“fa un any o un any i mig que s’operava aquest procés en mi. No havia pensat donar-me d’alta a l’Esquerra Republicana fins al mes d’octubre proper; però la situació especial creada pel conflicte de la Llei de Contractes de Conreu m’ha fet creure que aquest és el moment més oportú per a posar-me al costat dels homes que han plantat cara al Tribunal de Garanties i a la reacció espanyola”.⁴⁶³

Apareix aquí un altre factor, l’ambiental, el conjuntural, que té el seu pes. Aquella primavera de 1934 la temperatura política a Catalunya havia pujat molts graus. El març, el Parlament català havia aprovat la Llei de Contractes de Conreu, però l’abril la Lliga Catalana, que des del gener no assistia a les reunions del Parlament, i d’altres grups dretans, esperonats pels propietaris agraris, havien demanat al govern espanyol la impugnació de la llei agrària catalana, petició que va ser atesa. A partir d’aquí es va desencadenar un greu conflicte polític (esquerres/dretes), social (parcers i arrendataris/propietaris) i nacional (govern català/govern espanyol), perquè el que s’objectava davant del Tribunal de Garanties Constitucionals no era la llei en sí, si no el dret de Catalunya a legislar en el camp social. Tot el ventall del catalanisme, exceptuant el dretà, es va posar al costat de la Generalitat defensant la llei i el dret a fer-la. I contra el govern espanyol del Partit Radical, que comptava amb el suport de la CEDA, partit que molts veien com a feixista. El 29 d’abril molts milers de catalans van participar en una gran manifestació a Barcelona, organitzada per ERC, la Unió de Rabassaires, ACR i el PNRE, en suport del govern català, contra el feixisme i contra la interposició del recurs contra la Llei de Contractes de Conreu. L’espanyolisme, alhora, s’agitava a favor de l’obligat sotmetiment de Catalunya a les lleis espanyoles.

El 8 de juny el Tribunal de Garanties dictà sentència denegant el dret de Catalunya a fer lleis socials. El conflicte s’aguditzà. En senyal de protesta els diputats d’ERC es van retirar del Parlament de Madrid, gest que van seguir també alguns diputats nacionalistes bascos. El 12 de juny el Parlament català, en un acte de fermesa, amb milers de manifestants concentrats a la Plaça de la Ciutadella, va tornar a votar la Llei sense canviar-ne el text. Les declaracions exaltades dels polítics catalans i espanyols es succeïen. La Generalitat rebia molts telegrams d’adhesió, de partits, sindicats i entitats diverses, de Catalunya, d’Euskadi i de tot l’Estat.⁴⁶⁴

---

⁴⁶³ Irene Polo, “La separació de Jaume Miravittles del BOC”, A: *L’Opinió*, núm. 949, (21 de juny de 1934) .p.4

⁴⁶⁴ Sobre aquesta crisi veure sobretot Albert Balcells, *El problema agrari a Catalunya*, (Barcelona: La Llar del Llibre, 1983), pp. 229-283.

Per tant, quan Miravittles va donar el pas, la vida política catalana i espanyola estava en un punt crític. Hi havia un pols. Esquerra Republicana de Catalunya estava mostrant la seva cara més combativa, tant en el camp social com en el nacional, i això l'enfortia políticament.⁴⁶⁵ Aquest ambient devia acabar de decidir a Miravittles a anar a ERC:

“L’Esquerra en tres anys ha promulgat una Llei de Contractes de Conreu que ben aprofitada pot ésser un formidable element d’estructuració cooperativa al camp; l’Esquerra en tres anys ha mantingut alta la bandera del nacionalisme popular. (...) Companys, virilment, sense teatralismes inútils, ha donat al tribunal de Garanties la resposta que Cambronne immortalitzà: “Merde!”. I això l’Esquerra ho ha fet sense comptar amb l’ajut de la classe organitzada. (...)

Jo vaig a l’Esquerra en un moment de perill, modestament, a ajudar-la a guanyar, a ajudar-la que tingui per molt temps la simpatia del poble. Tant de temps que en tinguem prou per a edificar un triomf que res ni ningú no podria arrabassar-nos”.⁴⁶⁶

Encara hi ha un altre factor que va influir en el seu ingrés a ERC: els seus contactes amb el President Lluís Companys. S’havien conegut el 1924 a la presó Model de Barcelona, quan Miravittles tenia divuit anys. Deu anys més tard, el gener o el febrer de 1934, es van tornar a trobar a un lloc molt diferent, al Palau de la Generalitat, al despatx del President. Per entendre aquesta segona trobada caldrà explicar algunes coses. Miravittles hi va anar en qualitat de representant dels funcionaris de la Generalitat. Era professor a l’Escola del Treball, com Rafael Ramis, un amic seu de Figueres, ex-membre d’Estat Català i afiliat a la Unió Socialista de Catalunya. Ramis era el president de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya (AFGC) i a mitjans de 1933 l’havia convidat a formar part de la Junta de l’AFGC.⁴⁶⁷ El juliol de 1933 havia estat elegit com a vocal d’Acció Social d’aquesta Junta.⁴⁶⁸ El gener de 1934 es va plantejar un conflicte entre l’Associació de Funcionaris i el Govern de la Generalitat perquè aquest resolgué no pagar als seus empleats, al·legant dificultats financeres, l’acostumada gratificació de Nadal (estrenes). Això va provocar una campanya de protesta de l’AFGC, que van encapçalar Miravittles i Daniel Domingo Montserrat amb durs articles des de la premsa del BOC, on es denunciava la injustícia que es feia amb els funcionaris més modestos i els seus importants que cobraven els alts funcionaris.

---

⁴⁶⁵ Enric Ucelay Da Cal, *La Catalunya populista*, (Barcelona: La Magrana, 1982), p.208.

⁴⁶⁶ Ramon Fabregat, “Jaume Miravittles contesta a Joaquim Maurín”, A: *La Rambla*, núm.244, (22 de juny de 1934).

⁴⁶⁷ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.71

⁴⁶⁸ Altres membres del BOC, com Josep Rovira i Daniel Domingo Montserrat, que formava part de la Junta Directiva com a bibliotecari i director del Butlletí, participaven en les activitats de l’AFGC. Sobre aquesta entitat, veure David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968)*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2001), pp. 172-192.

El 18 de gener Miravittles va publicar un d'aquests articles en que deia: “es posible que el señor Companys no entienda de cuentas. (...) En este caso le advertimos que, como funcionario de la Generalitat (...) puede inscribirse en los cursos de Aritmética que organiza l'Associació”.⁴⁶⁹ Aquells mateixos dies el President Companys va contestar una declaració de l'AFGC amb un comunicat oficial, que alhora va ser replicat, el 20 de gener, per Miravittles amb un article de clar enfrontament amb el President, on deia que Companys havia insultat als funcionaris modestos.⁴⁷⁰ Poc després Miravittles va ser convidat per Companys, a través de Joan Alavedra, a comentar les injustícies que denunciava als articles. Segons Miravittles, la reunió va anar així:

“Recordo que Companys em rebé cordialment, sense el més mínim signe de reprobació. Era a la tarda i a una hora on alguns dels funcionaris que jo pretenia defensar tenien oficina. Em donà la llista dels telèfons: “tu mateix, parla amb ells i que t'expliquin què fan en aquest moment. A l'atzar vaig marcar un número; el telèfon sonà i no respongué ningú. L'escena es repetí set o vuit cops. (...)

No crec que fos per part d'en Companys un truc per desarmar-me. En fi, truc o no, l'estratagema m'impressionà i la imatge a la Presidència d'aquell home (...) m'impressionà profundament. Era senzill, humà, modest dins de la seva grandesa (...)

Aquest fet portà un canvi profund en la meva perspectiva política. Vaig deixar d'anar a les reunions del Bloc i (...) em vaig posar al costat de Companys, de la Generalitat i de l'Esquerra.”⁴⁷¹

En un altre lloc, però, Miravittles va parlar d'una reunió amb Companys, aproximadament a la mateixa època, també motivada per un article i amb el mateix resultat d'un Miravittles impressionat pel President. En aquesta reunió, però, el tema de l'article era la crítica a Companys, recentment elegit President, per no creure'l adequat per a aquest càrrec per ser poc catalanista. Malgrat tot, diu Miravittles,

“Companys fou extremament sincer amb mi i em digué coses que potser mai no havia dit a ningú sobre el seu sentiment per Catalunya i l'esforç que faria per merèixer l'estima dels catalanistes.

En sortir del Palau de la Generalitat vaig sentir créixer en mi el respecte a un home que m'havia estat tan sincer”.⁴⁷²

Aquesta reunió també és verossímil. L'acusació a Companys com a poc catalanista era freqüent. Miravittles havia escrit en un article recent: “¿Es la Esquerra un partido de esencia

---

⁴⁶⁹ “El Consejo de la Generalidad contra los funcionarios”, A: *Adelante*, núm.82, (18 de gener de 1934)

⁴⁷⁰ “Respuesta a Companys”, A: *Adelante*, núm.84, (20 de gener de 1934).

⁴⁷¹ Josep Maria Pamies entrevista a Jaume Miravittles, A: *El Correo Catalán*, (15 d'octubre de 1977).

⁴⁷² Miravittles, *Més gent...*, (1981), p. 81-84.

catalanista? Entonces, ¿qué hacen los Companys y Aragay, antiguos radicales o “castellanizantes”?”⁴⁷³

Van ser dues reunions diferents? Més aviat devia ser la mateixa i devien parlar d'ambdues coses. En tot cas és clar que a principis de 1934 s'havia trobat amb Companys i que la qualitat humana i política del President l'havien captivat. Això, combinat amb l'ambient crispat d'aquella primavera, que va engrandir la figura política de Companys i el perfil d'ERC, i amb les reflexions polítiques que hem anat desgranant van decidir-lo a deixar el BOC i anar a ERC.

El 19 de juny de 1934, el mateix dia que va abandonar el BOC, va tornar a entrevistar-se amb Companys per comunicar-li la seva decisió. Hi acudí acompanyat de Daniel Domingo Montserrat, qui també va fer el pas del BOC a ERC, i del diputat al Parlament català Josep Fontbernat, militant d'ERC, íntim amic seu des dels anys de l'exili de París.⁴⁷⁴ També es va entrevistar, quan estava a punt d'ingressar a ERC, amb Josep Dencàs, president de les Joventuts d'Esquerra Republicana Estat Català i un dels dirigents del sector més nacionalista del partit.⁴⁷⁵ Entrant a ERC, en certa manera, tornava a casa, ja que hi coneixia molts afiliats, especialment del sector d'Estat Català, ex-companys de militància. Una amistat i uns contactes que havia mantingut durant l'etapa del BOC. Un militant d'Estat Català va escriure que Miravittles, “durant la trajectòria del BOC, fou invitat particularment moltes vegades a passar-se a les rengles de les J. d'E. Estat Català”.⁴⁷⁶

L'estiu de 1934 emergia un nou Miravittles, més moderat i pragmàtic, i també més desacomplexadament catalanista. L'anterior, però, el jove revolucionari i apassionat que s'havia forjat entre el republicanisme empordanès i les lectures marxistes, mai va desaparèixer del tot. La inesperada revolució de 1936 revifarà, per uns mesos, aquest Miravittles més radical. Després, negat des del seu pensament racional, quedarà refugiat al cor, fent sentir de tant en tant el seu crit, com un eco llunyà.

---

⁴⁷³ “La Esquerra Republicana es un partido lleno de contradicciones”, A: *Adelante*, núm. 65, (29 de desembre de 1933).

⁴⁷⁴ *El Día Gráfico*, (20 de juny de 1934).

⁴⁷⁵ Miravittles, *Crítica del 6 d'octubre*, (1935), p.183-184.

⁴⁷⁶ Jaume Brugat, “Ha traït Miravittles?”, A: *Estat Català*, núm.3, (12 de juny de 1936).

6. AMB ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA, 1934-1936

“Catalunya, aguantant, resistint, resta catalana. Continua en la gran línia històrica del seu esdevenidor. Una claudicació, en aquest moment, seria la pitjor de les desfetes. Catalunya es negaria i en negar-se perdria el dret a existir.

La finalitat política del nacionalisme català és l'ús íntegre de la seva sobirania. (...) Per a l'obtenció de la sobirania catalana hi ha dos camins: el de l'hegemonia, el de la separació. Cal caminar-los al mateix temps. Cal preparar-se a les dues contingències. Que Catalunya desplegui la bandera de la llibertat ibèrica, però que cuidi amb amor l'estel solitària. (...) Però l'hegemonia ibèrica i la separació catalana només són possibles si s'integren les grans masses populars, els nuclis proletaris. Catalunya no pot fer res sense el proletariat. I el proletariat no pot fer res sense Catalunya”.

Jaume Miravittles, “Els camins de Catalunya”, A: *La Rambla*, núm.248, (26 de juny de 1934).

6.1 Les primeres passes a ERC, 1934-1935

6.1.1 *El Casal Espartacus i els fets del 6 d'octubre*

El pas que va donar passant del Bloc Obrer i Camperol a Esquerra Republicana de Catalunya no era un simple canvi de partit. Eren dues organitzacions molt diferents. La seva actuació al BOC havia consistit sobretot en l'agitació revolucionària, a través de mítings, articles i llibres. ERC, en canvi, era un partit de govern, que manava a la Generalitat i a l'Ajuntament de Barcelona, que tenia majoria absoluta al Parlament, un important grup parlamentari a Madrid i centenars d'alcaldes i regidors arreu de Catalunya. Per tant, el salt que donava era com el d'un jugador de futbol que passés, de cop, de la tercera a la primera divisió. A ERC tindria, lògicament, moltes més possibilitats de promoció, de lideratge polític. Però no li va ser fàcil, de moment, assolir llocs de responsabilitat. ERC ja tenia un equip dirigent nombrós i consolidat. I molts dels seus líders probablement tenien ben presents els atacs rebuts de Miravittles durant l'etapa del BOC. Per tant, malgrat la seva preparació i la seva vàlua personal, era conscient que, per tenir algun protagonisme a ERC, havia de treballar des de la base i obrir-se pas de mica en mica.

Les tasques que podia fer a ERC no passaven precisament per la subversió política, sinó, al contrari, per donar suport al govern català. Per tant, el pas a ERC representava un canvi important en el seu posicionament polític. L'estiu del 1934, al mateix temps que canviava de partit, inicia els estudis de dret i el fet pot ser vist en clau simbòlica: passar de predicar la revolució, el capgirament de l'entramat social i legal, al coneixement de les lleis, les normes que, en democràcia, són el marc de convivència i alhora l'instrument que permet les reformes socials i polítiques. La idea de estudiar lleis li va venir, segons ell mateix, d'una reflexió sobre la seva preparació acadèmica i el seu futur professional. Treballava, com sabem, de professor a l'Escola del Treball, però, segons explicà en els seus textos autobiogràfics, s'adonà de que, proporcionalment a les seves creixents necessitats econòmiques, cobrava poc i, a més, treballava moltes hores. Creia, a més, que li seria difícil trobar una feina ben remunerada com a enginyer. D'una banda el seu títol francès no equivalia al d'enginyer industrial, sinó a una carrera més curta, una enginyeria tècnica o un peritatge, i de l'altra el seu recent protagonisme com a dirigent del BOC no el feia gaire atractiu per als propietaris de les empreses. Va buscar un altre camí. Segons va escriure: "El meu concepte de

vida havia canviat: de les ciències havia passat a les lletres; de les coses als homes. Vaig decidir estudiar per advocat”.⁴⁷⁷

A més d'aquests raonaments professionals, probablement Miravittles també volia obrir-se camí en la política institucional i tenir la carrera d'advocat li seria útil, a més de donar-li prestigi. En aquells anys hi havia molt poca gent amb títol universitari. Al Bloc Obrer i Camperol els pocs que en tenien eren a la cúpula del partit, com ell mateix, que era enginyer tècnic, o Joaquim Maurín i Víctor Colomer, que eren mestres. A ERC hi havia molts dirigents que no tenien estudis superiors, només un 34,85 % de l'equip dirigent en tenia.⁴⁷⁸ Però, en canvi, la majoria dels càrrecs institucionals tenien estudis universitaris. Per exemple, el 57,7% dels diputats al Parlament català.⁴⁷⁹ I, dins d'aquest sector amb estudis universitaris, la carrera de dret era, amb diferència, la més freqüent, com passava al Parlament català i a les Corts espanyoles. Fixant-nos només en els dirigents d'ERC, la llista dels advocats és molt llarga, començant pel President Lluís Companys i seguint per Josep Andreu i Abelló, Josep Maria Espanya, Antoni Rovira i Virgili, Joan Casanovas, Pere Coromines, Joan Lluhí i Vallescà, Antoni Xirau, Josep Antoni Trabal, Jaume Serra i Hunter, Joan Tauler, etc. Entre els dirigents espanyols també hi havia molts llicenciats en dret, com per exemple Manuel Azaña, Niceto Alcalá Zamora, Álvaro de Albornoz, Victoria Kent, Casares Quiroga o Jiménez de Asúa.

Volia estudiar dret, però treballant a l'Escola del Treball no podia assistir a classe. I a Barcelona no es podien fer estudis “lliures”, que permetien examinar-se de les matèries sense passar per les aules. Es va matricular, doncs, a la Universitat de Saragossa, que sí que ho feia, per als exàmens del setembre de 1934. Aquell juliol va deixar els cursos d'estiu que els altres anys havia donat a l'Escola del Treball i va dedicar tot l'estiu a estudiar. Se'n va anar, amb la seva companya Ginette, de mig juliol a setembre, a passar les vacances a Eivissa, al poble de Santa Eulària del Riu, on, a més de nedar i fer excursions, preparà tres assignatures: Dret

---

⁴⁷⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. pàg. 122. En aquests mateixos textos dona també una altra raó, ben curiosa, que el va fer decidir a estudiar dret. A la crònica de successos de la premsa llegí que una minyona jove, soltera, que havia quedat embarassada i no ho havia dit a ningú, havia tingut el fill en la soledat de la seva habitació, a la casa on servia, i que després, aclaparada per la por i el sentiment de culpa, l'havia mort, trossejat i llençat, en un intent d'amagar els fets. Finalment es descobrí i anà a la presó. No va trobar cap advocat que la defensés. I Miravittles, sensibilitzat per la problemàtica social que hi havia darrera d'aquests fets, va voler estudiar lleis. Ídem., pàg.132 i 134.

⁴⁷⁸ El concepte d'equip dirigent inclou els membres del Comitè Executiu, els candidats a les eleccions legislatives, tant catalanes com espanyoles, i els alcaldes del partit a les dotze ciutats més importants. M. Dolors Ivern, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, vol 2, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989), veure el quadre núm. 42 de la pàg. 291.

⁴⁷⁹ Ismael E. Pitarch, *Sociologia dels polítics de la Generalitat (1931-1939)*, (Barcelona: Curial, 1977), Quadre 10 de la p. 37.

Romà, Història del Dret i Economia Política. El setembre va anar a Saragossa a examinar-se i les va aprovar.⁴⁸⁰ L'estiu de 1934, doncs, va dedicar força esforços als estudis de dret.

Però no va oblidar el treball al seu nou partit. En la seva incorporació a ERC, a part de Daniel Domingo Montserrat⁴⁸¹, no el van acompanyar gaires militants del BOC, almenys dels més significats. Però poques setmanes després d'entrar ell, la premsa propera a ERC publicà que Miravittles havia avalat l'ingrés a aquest partit de Miquel Adam Lecina, ex-militant del BOC⁴⁸², i del professor Del Olmo, qui, segons afirmaven les notes de premsa, el 1931 havia proclamat la República a Saragossa, on havia creat també el Partit Radical-Socialista.⁴⁸³

De seguida, des de finals de juny d'aquell 1934, va començar a publicar articles a *La Rambla*. Eren textos d'anàlisi i opinió política, dedicats a Catalunya, a l'Estat espanyol i, sobretot, als moviments feixistes alemany, italià i austríac.⁴⁸⁴ Aprofundia en els temes i les línies ideològiques que ja havien aflorat a l'argumentar la seva nova militància a ERC. Partint del cas alemany, que seguia amb atenció, deia que la crisi del capitalisme convertia als obrers, als pagesos i a les classes mitjanes en anticapitalistes. Però les ideologies clàssiques del proletariat, "massa tancades, massa sectàries", no havien pogut dirigir aquest moviment. En canvi, el feixisme, "sense prejudicis de tipus doctrinari", amb gran "mobilitat espiritual", havia aconseguit mobilitzar totes aquelles classes anticapitalistes.⁴⁸⁵ Va analitzar especialment el paper de la classe mitjana que, en adherir-se a moviments antidemocràtics com el feixisme, en el fons expressava un sentiment anticapitalista. El feixisme, però, malgrat els sectors que li donen suport i les idees que escampa per arribar al poder, quan és al govern esclafa primer el moviment obrer i després les classes mitjanes, per esdevenir l'instrument del gran capital. Per a Miravittles, doncs, les solucions no eren ni el front obrer anticapitalista, en lluita contra l'esquerra moderada, ni la simple "defensa del règim democràtic", que considerava "verbalismes, conceptes buits". La solució "real" dels problemes contemporanis, afirmava

---

⁴⁸⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.122-128.

⁴⁸¹ Sobre Daniel Domingo Montserrat i el seu breu pas per ERC, veure David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), p.182-205.

⁴⁸² El seu nom real era Miquel Sanchez Gómez (1903-1992). Havia estat candidat del BOC per Girona a les eleccions a Corts de 1931 i per Barcelona a les del Parlament de 1932. El 1933 havia estat expulsat d'aquest partit per treball fraccional, després passà al Partit Comunista de Catalunya i posteriorment al PSUC. Aquestes dades biogràfiques procedeixen d'una font que no esmenta el seu pas per ERC, Pelai Pagès, Maria T. Martínez de Sas (coords.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, (Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000), p.35. Sobre el seu ingrés a ERC, presentat per Miravittles, veure *La Rambla*, núm.259, (9 de juliol de 1934) i *L'Opinió*, (10 de juliol de 1934).

⁴⁸³ *La Rambla*, núm.259, (9 de juliol de 1934), *L'Opinió*, (10 de juliol de 1934).

⁴⁸⁴ També es va anunciar la seva col·laboració en la nova revista *Pamflet*, "nacionalista i revolucionària", dirigida per Jaume Aiguader, que va treure quatre números entre l'agost i l'octubre de 1934, però no hi va signar cap article.

⁴⁸⁵ Jaume Miravittles, "Hitler ha enfonsat brutalment l'oposició esquerrista", A: *La Rambla*, núm.253, (2 de juliol de 1934).

Miravittles, era en les idees d'Henry de Man, “el més gran teòric del moviment socialista internacional”. Concretament en el fet que era possible trobar un “punt de convergència de tipus progressiu” entre els interessos de pagesos, obrers i classes mitjanes. Tots els altres posicionaments, deia, són “elements acceleradors de la fermentació feixista”.⁴⁸⁶ Des del punt de vista social i econòmic proposava anar, com de Man, cap a una economia mixta capitalista-socialista, un sistema fortament intervencionista, sobretot a la gran empresa, que pogués rebre el suport tant de l'obrerisme com de la petita burgesia. Calia la “preparació d'un règim intermedi on hi cabin les reivindicacions dels nuclis no proletaritzats”.⁴⁸⁷

El cert, però, és que l'estiu de 1934 a Catalunya la qüestió nacional es sobreposava i alhora englobava a la qüestió social. La presentació per part del govern espanyol d'un recurs d'incompetència contra la Llei de Contractes de Conreu, aprovada pel Parlament català, i la sentència del Tribunal de Garanties Constitucionals, del 8 de juny, anul·lant la llei, per considerar que Catalunya no tenia la competència de legislar en matèria social, van generar un clima de fort enfrontament social, polític i nacional, tant intern com enfront a l'Estat espanyol. La reivindicació social dels pagesos rabassaires es va fondre amb la defensa del dret a l'autogovern de Catalunya.⁴⁸⁸

Miravittles, en aquesta qüestió, proclamava, polemitzant amb l'historiador socialista Ramos Oliveira, que el conflicte no era només social, entre pagesos i propietaris, sinó que “la qüestió social és, per antonomàsia, la qüestió catalana. En cap moment s'ha vist més clar que el nacionalisme català és, fonamentalment, un nacionalisme progressiu, de llibertat”.⁴⁸⁹ Sobre el posicionament del nacionalisme en aquella difícil conjuntura, demanava fermesa i complicitat amb les esquerres espanyoles, però guardant-se un últim cartutx independentista si triomfava l'Espanya reaccionària i centralista:

“Catalunya, aguantant, resistint, resta catalana. Continua en la gran línia històrica del seu esdevenidor. Una claudicació, en aquest moment, seria la pitjor de les desfetes. Catalunya es negaria i en negar-se perdria el dret a existir.

La finalitat política del nacionalisme català és l'ús íntegre de la seva sobirania. (...) Per a l'obtenció de la sobirania catalana hi ha dos camins: el de l'hegemonia, el de la separació. Cal caminar-los al mateix temps. Cal preparar-se a les dues contingències. Que Catalunya desplegui la bandera de la llibertat ibèrica, però que cuidi amb amor l'estel solitària. (...) Però l'hegemonia ibèrica i la separació catalana només són possibles si s'integren les grans masses populars,

---

⁴⁸⁶ Jaume Miravittles, “Els *dos temps* del feixisme”, A: *La Rambla*, núm.261, (23 de juliol de 1934).

⁴⁸⁷ Jaume Miravittles, “Resposta a Ramos Oliveira”, A: *La Rambla*, núm.252, (30 de juny de 1934).

⁴⁸⁸ El tens ambient polític espanyol i català de 1934 ha estat descrit en moltes obres. Poden consultar-se Albert Balcells, *El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936)*, (Barcelona: La Llar del Llibre, 1983), Joan B. Culla i Clarà, *El catalanisme d'esquerra (1928-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977) i M.Dolors Ivern i Salvà, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, vol. 2, p.9-133.

⁴⁸⁹ Jaume Miravittles, “Resposta a Ramos Oliveira”, A: *La Rambla*, núm.252, (30 de juny de 1934).

els nuclis proletaris. Catalunya no pot fer res sense el proletariat. I el proletariat no pot fer res sense Catalunya. (...)

Després del fall del Tribunal de Garanties (...) s'han aixecat, arreu d'Espanya, veus amigues. (...). Cal encoratjar aquestes veus. (...) Però si l'Espanya feudal domina i tapa la boca dels nostres amics, que triomfi el segon camí. Que Catalunya en pes s'aixequi i que brilli en el firmament català l'estel d'or dels nostres somnis”.⁴⁹⁰

En aquells moments ERC era un partit força esquerdat per lluites intestines, tant de caire ideològic com personal. Els grans sectors que l'havien constituït el 1931 s'havien mantingut en el nou partit. Les Joventuts d'Esquerra Republicana Estat Català (JEREC) feien èmfasi en el nacionalisme, però el seu horitzó no era gaire definit, basculant entre el separatisme i el federalisme. Com a tendència havia guanyat posicions durant la presidència de Francesc Macià, era més fort a Barcelona que a comarques i comptava amb dos representants al govern que Lluís Companys formà el gener de 1934, després de ser elegit President de la Generalitat: Ventura Gassol, conseller de Cultura i Josep Dencàs, conseller de Sanitat i Assistència Social i, a partir del 28 de juny també de Governació, per la mort de Joan Selves. El sector dit de *L'Opinió*, pel diari que n'era portaveu, era partidari d'un republicanisme ben relacionat amb les esquerres espanyoles, semblant al de Companys. Havia protagonitzat un dur enfrontament amb les JEREC i amb Macià durant el 1933, i va ser expulsat d'ERC l'octubre d'aquell any. Els escindits van formar un nou partit, el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, que no tenia gaires militants ni votants, però estava dirigit per un valuós grup de quadres com Joan Casanelles, Joan Lluhi, Josep Tarradellas i Antoni Xirau. La derrota de les esquerres dividides, el novembre de 1933, va fer reflexionar a tothom i, mort Macià, el gener de 1934 Companys els va incloure en el seu primer govern, on Lluhi ocupava la cartera de Justícia i Dret. Més enllà d'aquests sectors organitzats hi havia la majoria del partit, que s'identificava amb un republicanisme i un catalanisme genèrics, i seguí primer a Macià i després a Companys. Cal fer esment també del sector obrerista, format per exsindicalistes de la CNT com Pere Foix, Simó Piera, Sebastià Clara i Martí Barrera, conseller de Treball i Obres Públiques.

Miravittles es va integrar a les Joventuts d'Esquerra Republicana Estat Català, que eren presidides per Josep Dencàs i el cap de les quals era Miquel Badia, vell conegut seu des del complot de Garraf.⁴⁹¹ Hi retrobà companys dels fets de Garraf i de Prats de Molló. Però

---

⁴⁹⁰ Jaume Miravittles, “Els camins de Catalunya”, A: *La Rambla*, núm.248, (26 de juny de 1934).

⁴⁹¹ Sobre les JEREC veure M. Dolors Ivern, *Esquerra...*, vol.2, (1989, 35-75) i Enric Ucelay-Da Cal, “Los malos de la película: las Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català y la problemática de un fascismo catalán”, A: *Ayer*, núm.59 (2005), pp. 147-172. Joan B. Culla, en un estudi sobre el Grup de *L'Opinió*, va

les JEREC havien començat a rebre, ja des de 1933, acusacions de “feixisme”. Badia, que era més un home d’acció que de govern, i els seus “Escamots” de les JEREC, van protagonitzar alguns enfrontaments amb el pistolisme anarquista, primer de forma oficiosa, en el sentit que eren les Joventuts del partit del Govern, i després de forma oficial, ja que Badia va tenir càrrecs als Serveis d’Ordre Públic de la Generalitat entre el desembre de 1933 i el setembre de 1934. El pretès “feixisme” es basava en aquests xocs i en l’estètica paramilitar d’algunes concentracions político-esportives de les JEREC. Un gust pels uniformes que, per cert, era freqüent en les joventuts polítiques de l’època de tots els colors, no només en les feixistes. Aquestes acusacions havien sorgit de tots els grups situats a l’esquerra d’ERC i també del seu interior. Va ser un dels cavalls de batalla de l’enfrontament del grup de *L’Opinió* amb Macià.

Del pensament i l’actuació de Miravittles a les JERC abans del 6 d’octubre no en tenim un coneixement exacte. En sabem, sobretot, el que ell mateix explicà després d’aquella data, quan el fracàs del moviment ja havia originat fortes dissensions dins de les JEREC. La seva explicació doncs, pot estar esbiaixada, però és força lògica si pensem en la seva trajectòria al BOC i en les raons que donà per a passar a ERC. Seguint el seu fil, doncs, en entrar a les JERC, creia que hi mancava un contingut ideològic més esquerrà. El setembre de 1934, en sortir d’un acte d’homenatge a Miquel Badia, que havia hagut de dimitir el seu càrrec oficial, Miravittles digué a Domingo Montserrat: “Això és el feixisme”.⁴⁹² Aquesta opinió, però, la publicà el 1935, en ple enfrontament entre partidaris de Dencàs i de Companys. En canvi, el 24 de setembre de 1934, comentant aquell homenatge, havia publicat un article lloant l’abnegació i la valentia de Badia i recordant la participació de tots dos en el complot de Garraf.⁴⁹³ No era encara el moment d’enfrontar-se a ningú. Feia molt poc que havia entrat a ERC i tractava precisament d’apropar-se als dirigents de les JERC.

Però, segons va explicar més tard, la seva activitat a les JERC ja estava orientada a introduir-hi canvis, amb tres propòsits. D’una banda, reorientar-les socialment cap a un obrerisme explícit, disputant aquest espai a la Unió Socialista de Catalunya i al Bloc Obrer i Camperol. Potenciar també el sector obrerista del partit i donar coherència a la política sindical d’ERC, desorientada i frustrada en la seva vocació d’entesa amb la CNT, impossible per estar aquest sindicat en mans de l’anarquisme més revolucionari. I, com a resultat, pacificar les relacions de les JEREC amb el partit. Uns objectius, tots tres, que convenien molt

---

analitzar l’activitat de les JEREC, que en ocasions titlla de “feixistitzant” (com a la p.247), així com els conflictes interns d’ERC a *El catalanisme d’esquerra (1928-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977), pp. 111-312. Un punt de vista favorable a l’acció de les JEREC a Enric Vila, *Lluís Companys. la veritat no necessita màrtirs*, (Barcelona: L’Esfera dels Llibres, 2006), pp. 167-209.

⁴⁹² Miravittles, *Crònica del 6 d’octubre*, (1935, 118).

⁴⁹³ Jaume Miravittles, “Miquel Badia”, A: *La Rambla*, núm. 270, (24 de setembre de 1934)

el President Companys, que es sentia qüestionat pel sector més nacionalista. El 28 de setembre de 1934 va donar una conferència al Casal d'Esquerra Estat Català, del carrer València número 458, amb un títol ben explícit: "El deure del proletariat català".⁴⁹⁴ Ell mateix va explicar la seva activitat política de l'estiu de 1934 d'aquesta manera:

"En efecte, des que un grup nombrós i molt conscient de militants procedents de partits obrers havíem entrat a Estat Català, havíem tingut una preocupació constant: la de donar un contingut polític a una joventut que per la seva condició i per la seva sinceritat formava el millor grup constituït de casa nostra.

En dos mesos d'actuació recollírem un fitxer sindical on pogueren constar grans deficiències orgàniques; hi havia militants d'E.C. i d'Esquerra (el fitxer comprenia les dues organitzacions), que formaven part de sindicats rivals. Políticament eren all mateix partit; sindicalment estaven a mata-degolla. (...) Nosaltres ens proposàvem, no formar un moviment sindicalista independent, sinó disciplinar i dirigir l'activitat sindical dels nostres militants. Simultàniament a aquesta tasca preparàvem uns curssets d'educació política, una escola d'oradors i una discussió, en grans assemblees populars, del programa social del partit. (...)

L'èxit d'aquesta orientació, i l'acolliment favorabilíssim que tingueren les primeres iniciatives no ens feien dubtar, hauria estat triple.

Primer. Hauríem donat a les joventuts les inquietuds polítiques que corresponien a la seva composició social.

Segon. Hauríem disminuït l'agressivitat de les lluites internes Esquerra-Estat Català.

Tercer. El moviment de joventuts no hauria constituït la plataforma electoral de dos o tres individus, sinó que hauria format el ferment constructiu que hauria evitat l'evaporació ideològica, molt acusada darrerament, d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Volíem nosaltres contribuir a fer d'Esquerra Republicana de Catalunya un partit de classe? No! "Esquerra" ha de continuar essent el que fins ara ha estat: el front, ample i vigorós, de la democràcia popular; volíem el que volem ara i el que voldrem sempre: que en aquest front els nuclis obrers no hi juguin un paper d'escambell, sinó que pesin en la direcció del partit i en el contingut del programa, en la mateixa proporció que aquests nuclis són una realitat en el país!"⁴⁹⁵

Miravittles, doncs, tenia un projecte polític força definit: donar un perfil social clar a ERC i fer de les JEREC les capdavanteres d'aquesta reubicació d'ERC cap a l'esquerra.⁴⁹⁶ Tenia un projecte i grans facultats per a exposar-lo i

---

⁴⁹⁴ *La Humanitat*, (26 de setembre de 1934).

⁴⁹⁵ Jaume Miravittles, *Crítica del 6 d'octubre*, (Barcelona: Publicacions Hacer, 1935). p.118-119.

⁴⁹⁶ Sembla que ERC no va ser l'única opció que Miravittles va sospesar l'estiu de 1934. Informacions imprecises indiquen que, abans del 6 d'octubre, hi va haver converses per crear un partit obrer i nacionalista ben relacionat amb el sector moderat de l'anarco-sindicalisme. Els que hi haurien intervingut són Miquel Badia, Josep Rovira, Jaume Miravittles, Daniel Domingo Montserrat, Jaume Compte i Jaume Brugat. Finalment el projecte no va tirar endavant i els seus protagonistes van seguir camins diferents, al BOC, a ERC i al Partit Català Proletari. Veure Jaume Ros i Serra, *Miquel Badia. Un defensor oblidat de Catalunya*, (Barcelona: Mediterrània, 1996), p.128. Una informació de la periodista Irene Polo sembla confirmar la presència de Miravittles en aquestes converses. Diu que abans del 6 d'octubre "començava a actuar amb els seus amics al sí d'un grup determinat; un avís el feu

tirar-lo endavant, però no ho podia fer des de les entitats controlades per Dencàs i Badia. Era conscient de que “per a exercir una certa influència “ a ERC,

“s’havia de pertànyer a un casal i convertir-lo en tribuna i altaveu de la pròpia doctrina. És així com vaig crear i presidir un casal adherit a l’Esquerra amb el nom ben simbòlic de Spartacus, l’esclau romà que dirigí la revolució emancipadora de la seva classe”⁴⁹⁷.

Efectivament, ERC era un partit on predominava l’afiliació indirecta. És a dir, els militants ho eren, en primer terme, d’un Ateneu, Casal o Centre que estava adherit al partit i que, normalment, era molt més que una entitat política; s’hi feien tota mena d’activitats culturals i d’oci.⁴⁹⁸ La majoria dels dirigents del partit tenien una entitat de base que lideraven i els servia de plataforma: Humbert Torres la Joventut Republicana de Lleida, Josep Dencàs l’Ateneu Obrer de Sant Andreu, Josep Tarradellas el Centre Joventut Nacionalista La Falç, Josep Andreu Abelló el Foment Nacionalista Republicà de Reus, Miquel Badia el Centre d’Esquerra Estat Català del Districte I, etc.

Així, doncs, es va posar a organitzar un Casal, que es va fundar en un acte celebrat al carrer Portaferrissa, números 7 i 9, el 29 de setembre de 1934. La nota de premsa l’anomena Casal Social Nacionalista “Grup Espartacus”, però, després del parèntesi d’obligada clandestinitat a causa del 6 d’octubre, va adoptar el nom de Casal Nacionalista Obrer Espartacus del Districte VI⁴⁹⁹. El nom deixa clara la doble vocació obrera i catalanista de l’entitat. Segons Miravittles “alguns militants del BOC, entre ells Daniel D. Montserrat (...) em seguiren per fundar Spartacus”⁵⁰⁰. També s’hi van afegir “nous militants de formació obrera”⁵⁰¹. Segons un dels membres del Casal, Bernat Olivé i Vilaplana, aquesta entitat es va gestar en les reunions que es feien a una botiga de recanvis d’automòbil anomenada El Kric, on ell feia de dependent. Era regentada per Marcel·lí Solé i pel seu fill Amadeu Solé. Això confirmaria la relació dels orígens de l’entitat amb alguns membres del BOC assenyalada per Miravittles, ja que el mateix Olivé explica que a la mateixa botiga, “lloc de visites i discussions”, ja s’hi feien trobades quan Miravittles encara era del BOC. A més d’ell hi participaven Daniel Domingo Montserrat, Josep Metge, Josep Teixidó i Daniel Rebull (*David*

---

canviar d’actitud i tornà a la disciplina de l’Esquerra”. Irene Polo, “Reportatge sobre els meus reportatges”, A: *L’Instant*, (22 de gener de 1935).

⁴⁹⁷ Jaime Miravittles, *Homes i dones a la meua vida*, (Barcelona: Destino, 1982), p.162.

⁴⁹⁸ Un estudi d’un casino republicà adherit a ERC, Ramon Batalla Galimany, *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El casino de Rubí, 1884-1939*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat-Ajuntament de Rubí, 1999).

⁴⁹⁹ *La Humanitat*, (30 de setembre de 1934).

⁵⁰⁰ Jaume Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 162)

⁵⁰¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.11

Rey).⁵⁰² Tots ells, excepte Rebull, van entrar a formar part d'Espartacus⁵⁰³. Segons Bernat Olivé al Casal s'hi aplegaven tant joves com adults i també dones. La seva composició social era semblant a la d'ERC a les zones urbanes: obrers, dependents, funcionaris i petits empresaris. El Consell Directiu estava presidit el novembre de 1935 per Joan Costa, el gener de 1936 per Marcel·lí Solé, essent Miravittles secretari, i l'abril de 1936 per Miravittles.⁵⁰⁴

Però tot aquest treball organitzatiu i polític d'intervenció a ERC va quedar alterat per un fet extraordinari. Els seus plans, com va dir Miravittles, “quedaren ràpidament sobrepassats pels esdeveniments”.⁵⁰⁵ Molt pocs dies després de fundar-se el seu Casal esclatava la revolta del 6 d'octubre. Companys i el govern de la Generalitat es van deixar arrossegar a un enfrontament amb el govern central que van encarar sense convicció ni

---

⁵⁰² Carta i qüestionari enviats per Bernat Olivé i Vilaplana a l'autor l'agost de 2005.

⁵⁰³ Hem pogut recollir els noms d'alguns dels militats d'aquest Casal, sobretot els que van passar pel Consell Directiu. Entre els que en van formar part abans de la guerra civil hi havia, a més de Miravittles:

Daniel Domingo Montserrat. Funcionari de la conselleria de Finances de la Generalitat. Acompanyà Miravittles en sortir del BOC. Després dels fets del 6 d'octubre, però, Domingo es va alinear amb el sector proper a Josep Dencàs, que va acabar marxant d'ERC el maig de 1936 per formar Estat Català com a partit independent. Domingo s'integrà poc després al PSUC. Veure David Martínez Fiol, *Daniel Domingo...*, (2001, 206-225).

Josep Sans Arrufat. Durant la Guerra Civil seria secretari de Miravittles al Comissariat de Propaganda i a l'exili va treballar com a funcionari de la Comunitat Econòmica Europea. Va morir el 1993.

Josep Sans Soldevila (pare de l'anterior). Funcionari de la Generalitat. El juliol de 1933 formava part de la Comissió de Festes de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya. *Butlletí de l'AFGC*, núm.1, (juliol 1933).

Josep Metge Macià. Obrer metal·lúrgic que havia estat dirigent de la CNT i del BOC, d'on fou expulsat el 1931. Passà a la trotskista Esquerra Comunista d'Andreu Nin i el 1934, “malalt i sense feina” s'integrà al Casal Espartacus i a ERC. Veure Maria T. Martínez, Pelai Pagès (coords.) *Diccionari biogràfic del moviment obrer...*, (2000, 898-899).

Josep Teixidó. Havia estat a la CNT i al BOC. Veure Maria T. Martínez, Pelai Pagès (coords.) *Diccionari biogràfic del moviment obrer...*, (2000, 1355).

Josep Costa i Cabrer (1904-1939) havia estat a la CNT i al BOC, tenia un camió i transportava fruita a França. Era un gran esportista que practicava l'atletisme i, sobretot, el muntanyisme i l'escalada. El 27 d'octubre de 1935 va escalar per primer cop el Cavall Bernat, cim de la muntanya de Montserrat, juntament amb Carles Balaguer i Josep Boix, tots ells de la secció excursionista de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. Durant la Guerra Civil arribà al grau de tinent. Va ser fet presoner durant la batalla de l'Ebre i va morir executat a Burgos. Veure Manuel Costa, “El primer que va escalar el Cavall Bernat”, A: *Quaderns de l'Exili* (Coyoacán, Mèxic), núm. 26, (març-abril 1947) i Ferran Aisa, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular*, (Barcelona: Lallevir-Virus editorial, 2000), p. 345. Sobre la seva anterior militància al BOC, Ramon Fernandez Jurado, *Memòries d'un militant obrer*, (Barcelona: Hacer, 1987), p.53-55.

Josep Carner-Ribalta. Dirigent d'Estat Català, havia acompanyat Macià en el seu viatge a Moscou (1925). De 1933 a 1936 va ser el cap de premsa del Parlament de Catalunya.

Petronila Rues. Funcionària de la Generalitat. L'octubre de 1935 formava part del Consell Directiu de la Secció d'Esports de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya. *Butlletí de l'AFGC*, núm.18, (octubre - novembre 1935).

Joaquim Terrades. Funcionari de la Generalitat. El juliol de 1933 formava part de la Comissió de l'Estatut de Funcionaris de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya. *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.1, (juliol 1933). Morí executat pel bàndol franquista.

Bernat Olivé i Vilaplana (dependent), Marcel·lí Solé (propietari de la botiga El Kric), Lluís Marco, Samuel Casanoves, Amadeu Solé (fill de Marcel·lí), Lluís Travé, Miquel Blanc, Joan Costa, Rosa Segarra, Joaquim Cardús, Jaume Cardús i J. Rovira.

⁵⁰⁴ *Última Hora*, (30 de novembre de 1935), *Última Hora*, (1 de febrer de 1936), *La Humanitat*, (4 d'abril de 1936).

⁵⁰⁵ Jaume Miravittles, *Episodis de la guerra civil espanyola*, (Barcelona: Pòrtic, 1972), p.11.

possibilitats de guanyar. Moltes vectors empenyien cap a l'abisme, és cert. La CEDA tenia inclinacions autoritàries i no s'havia compromès amb la República. L'anul·lació pel Tribunal de Garanties de la Llei de Contractes de Conreu, així com els excessos verbals del govern català en el decurs d'aquella crisi, que, de fet, ja havia perdut virulència, havien creat molta tensió social i política. La minoritària esquerra revolucionària, aplegada a l'Aliança Obrera, mirava de pescar en aigües mogudes. L'insurreccionalisme de les esquerres espanyoles, tant republicanes (que "trencaren relacions amb les institucions") com, sobretot, socialistes, que ja feia temps que preparaven una revolta armada, també pressionava, presentant Catalunya com el "darrer baluard" de la República, cap a un conflicte en que, apartats del poder per les eleccions del novembre de 1933, tenien menys a perdre. El moviment de l'octubre de 1934 només va ser vigorós a Astúries, on desembocà en una revolució social, i a Catalunya, on Companys proclamà un "Estat Català de la República Federal espanyola", que no volia ni podia defensar amb violència. Esperava repetir la proclamació pacífica de la República Catalana per Macià el 14 d'abril de 1931, però la situació era molt diferent. L'exèrcit va controlar fàcilment la situació, amb molta violència a Astúries, i amb el resultat d'una forta repressió contra les esquerres polítiques i sindicals a tot l'Estat.⁵⁰⁶

Uns mesos abans, Josep Dencàs, conseller de Governació, seguint ordres de Companys, havia començat a enquadrar una força paramilitar, formada tant per gent de les JEREC com dels altres partits que donaven suport al Govern, però no estava ni entrenada ni ben armada. En realitat Companys no esperava haver d'enfrontar-se a l'exèrcit, però el general Batet, cap de les tropes a Catalunya, proclamà l'estat de guerra i va treure els soldats al carrer. Les forces d'Ordre Públic, que depenien de la Generalitat, no van participar en la revolta. Per tant, per oposar-se a l'exèrcit només es comptava amb els Mossos d'Esquadra, amb els militants dels partits d'esquerra i catalanistes que s'havien aplegat en diversos casals i amb els de l'Aliança Obrera, ja que la CNT en restava al marge. Al capdevant, un President i un govern arrossegats per les circumstàncies, víctimes de la imprevisió, de la indecisió i de

---

⁵⁰⁶ Com assenyala Enric Ucelay-Da Cal a l'Espanya i a l'Europa dels anys trenta gairebé totes les opcions polítiques acceptaven la violència com a mitjà d'acció política alternatiu a les urnes. "Buscando el levantamiento plebiscitario: insurreccionalismo y elecciones", A: *Ayer*, núm 20, (1995), p.49-80. Sobre la revolta d'octubre de 1934 a nivell de tot l'estat, veure DD.AA., *Octubre 1934*, (Madrid: Siglo XXI, 1985) i David Ruiz, *Insurrección defensiva i revolució obrera. El octubre español de 1934*, (Barcelona: Labor, 1988). Sobre la revolta catalana, Manuel Cruells, *El 6 d'octubre a Catalunya*, (Barcelona: Pòrtic, 1970), Joan B. Culla, *El catalanisme...*, (1977), Albert Balcells, "Introducció" a la reedició de Josep Dencàs, *El 6 d'octubre des del Palau de Governació*, (Barcelona: Curial, 1979), pp.5-24, i "Introducció" a la reedició de Joan Costa i Modest Sabaté, *La nit del 6 d'octubre a Barcelona*, (Valls: Cossetània, 2006), pp.5-40, el testimoni de Frederic Escofet, capità dels Mossos d'Esquadra, a *De una derrota a una victòria: 6 de octubre de 1934-19 de julio de 1936*, (Barcelona: Argos-Vergara, 1984), Elena Lorente i Manuel Simó, *El Sis d'Octubre del president Companys*, (Lleida: Pagès, 2004), Enric Ucelay-Da Cal, "El Octubre catalán de 1934", A: *Cuadernos de Alzate*, núm.30, (2004), pp. 77-106.

l'escassa confiança existent entre el President i Dencàs, el seu Conseller de Governació. Els voluntaris no van arribar a ser cridats a actuar. Prudentment, Companys va decidir assumir les responsabilitats i rendir-se al cap de poques hores.

Jaume Miravittles, com altres membres del Casal Espartacus, també va intervenir en aquell moviment. Vicenç Riera Llorca, a la seva novel·la *Fes memòria, Bel*, ambientada en els fets del 6 d'octubre, fa explicar a un dels seus personatges, un dels voluntaris que havia de participar en la revolta:

“Abans d'ahir, divendres, el dia 5, em vaig incorporar a la concentració que feien a la Casa del Poble. Es van formar dues companyies. Em van destinar al que podria dir-se l'estat major, i durant dos dies he fet d'enllaç entre la Casa del Poble i la Generalitat i altres centres. (...)

De menjar, sí, ens en van dur diverses vegades, abundós i de procedència distinta. (...) Entre els qui van venir amb un camió, amb el qual es distribuïa pa entre els molts llocs on hi havia gent concentrada, hi havia Met Miravittles. Em va sorprendre de veure un minyó de la seva categoria aqueferat en un transport de pa. No duia roba adequada per a aquella feina, sinó un vestit elegant, de color fosc, que li va quedar enfarinat pel pa que descarregava. Va fer una estona de conversa amb els coneguts, que érem molts, i ens va exposar una perspectiva optimista de la situació. Després va fer preguntes i va escoltar amb atenció el que li deien. Quan va marxar amb els seus companys, es va comentar amb estranyesa el fet que l'ocupessin en aquest servei. Algú va dir que en realitat deuria visitar les concentracions en qualitat d'inspector. El pa –que de tota manera algú hauria dut- era un pretext per al seu recorregut”.⁵⁰⁷

Miravittles va fer durant dos dies missions de coordinació entre el Govern i les concentracions de voluntaris que s'havien organitzat en diversos centres polítics. Calia informar el Govern de la quantitat i estat d'ànim dels voluntaris concentrats, així com abastir-los i donar-los les ordres pertinents. En aquestes inspeccions acompanyava a Josep Badia, germà de Miquel, també dirigent de les JEREC. Josep va fer moltes trucades telefòniques a la Conselleria de Governació, on hi havia el seu germà i Josep Dencàs, però mai li van donar l'ordre de mobilitzar els concentrats. Miravittles ho ha explicat d'aquesta manera:

“jo vaig ser aquell dia i aquella nit el company permanent de Josep Badia, el germà de Miquel, i la meva missió era de constatar l'estat d'esperit d'uns dos mil joves concentrats (...) vam anar d'un lloc de concentració a l'altre encoorant-los a persistir (...) Josep i jo anàvem amb un Winchester a l'espatlla. (...)

(Josep Badia) “mai no rebé l'ordre de mobilitzar cap força dels escamots” (...). Vaig estar amb ell fins a les sis de la matinada, que el va ferir en un peu una bala perduda i el vaig acompanyar a l'Hospital Clínic”.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ Vicenç Riera Llorca, *Fes memòria, Bel*, (Barcelona: Editorial Selecta, 1972), pp.9-10.

⁵⁰⁸ Jaume Miravittles, *Gent que he conegut*, (Barcelona: Destino, 1980), p.73.

Quan ja s'havia produït la rendició i les ordres ja eren d'abandonar tota lluita i d'anar cap a casa, Miravittles encara va tenir un ensurt. Ell era a la cruïlla Gran Via-Llúria. S'hi van acostar uns quants militants del BOC, frustrats pel fracàs de la revolució. Un d'ells, Ramon Fernández Jurado, que havia rebut amb "molta ràbia" la marxa de Miravittles a ERC, va començar a escridassar-lo, amenaçar-lo de mort, dir-li traïdor i fins intentà agredir-lo. El mateix Fernández Jurado ho narrà així:

“aquesta meua ràbia fou la causa de que la integritat física del Met estigués en perill a la matinada del 7 d'octubre d'aquell mateix any 1934. Puc dir amb tota sinceritat que la presència de Josep Rovira Canals evità que jo li enjugués un cop de puny al trasbalsat Met. (...) Vaig cridar-li com un energumen. En Rovira se l'endugué Gran Via enllà i aquí va acabar el melodrama”.⁵⁰⁹

Però aquí no s'havien acabat tots els problemes, ara començava la repressió governamental. Per si de cas, el 7 d'octubre es va refugiar a casa de la seva germana Antonieta, on va saber, per la seva dona Ginette, que la policia havia anat a casa seva aquell mateix matí. En saber-ho, deixà la casa de la seva germana i va amagar-se “a casa d'un meu amic en un luxós pis del Passeig de Gràcia”.⁵¹⁰ L'amic era Pere Colls, originari de Figueres, que havia estat futbolista amb el R.C.D. Espanyol. Ell li servia d'enllaç amb la família i li comprava els llibres o diaris que Miravittles li encarregava. Aquesta situació devia durar entre dos i tres mesos, fins a finals de 1934.⁵¹¹

---

⁵⁰⁹ Ramon Fernandez Jurado, *Memòries d'un militant obrer (1930-1942)*, (Barcelona: Hacer, 1987), p.67.

⁵¹⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.12.

⁵¹¹ A l'Escola del Treball va justificar la seva absència amb una carta, datada el 14 d'octubre de 1934, acompanyada d'un certificat mèdic, on manifestava estar afectat per “una indisposició gàstrica”. Arxiu de l'Institut d'Educació Secundària i Superior d'Ensenyaments Professionals “Escola del Treball”, Barcelona. Expedient del professor Jaume Miravittles i Navarra. Carta de Miravittles a Ramon Casanovas, director de l'Escola, 14 d'octubre de 1934.

6.1.2 Un assaig històric-polític, Crítica del 6 d'octubre

El mateix octubre de 1934, sacsejat pel daltabaix del dia 6 i els següents, Miravittles va començar a escriure una obra d'anàlisi d'aquells fets, mentre estava refugiat a casa de Pere Colls. "En aquella atmosfera segura i tranquil·la",⁵¹² segons escrigué, durant tres setmanes i sense mirar gaire documentació, va escriure un primer text. Com que, de moment, no podia publicar-se, va gestionar l'edició, en francès, per una editorial de París.⁵¹³ Després, quan ja havia sortit de l'amagatall, va voler aprofundir en el tema i, partint del primer text, va fer un treball més extens, documentat i madurat, que li va requerir vuit mesos de treball, i va sortir en català a mitjans de juliol de 1935.⁵¹⁴ La publicitat que en feia *La Rambla* deia que era un "llibre de pensament i d'acció"⁵¹⁵. Es tracta d'un assaig sobre les causes històriques dels fets del 6 d'octubre i d'una defensa política del paper que hi van jugar Companys i ERC, censurant alhora els altres actors polítics i socials, actius o passius. Abans de publicar-lo l'envià a Companys, que era empresonat a Madrid, per a que li fes correccions u observacions. Companys el va respondre amb unes notes que Miravittles va publicar com a prefaci.

Miravittles va orquestrar una molt bona promoció del seu llibre. El moment era propici: amb l'activitat política restringida i la premsa censurada un llibre era una excusa excel·lent per a fer política. Es va editar un cartell que reproduïa la portada i la premsa d'ERC en va parlar molt, amb anuncis⁵¹⁶, comentaris breus⁵¹⁷ i articles que valoraven molt positivament l'obra.⁵¹⁸ Miravittles també va publicar a *La Humanitat* fragments de cartes que havia rebut de periodistes i polítics, a qui ell probablement havia enviat el llibre, amb comentaris favorables com aquests:⁵¹⁹

"Es un libro del máximo interés. (...) Tiene su libro, dentro de su apasionamiento, un vigor dialéctico y una perspectiva histórica que bastarían para acreditar al trabajo y al autor. Con ser interesante lo que usted ha hecho, lo más ineresante es lo que usted está llamado a hacer".

⁵¹² Miravittles, *Gent...*, (1980, 67).

⁵¹³ No l'he localitzat, però es devia publicar la primavera de 1935 amb un títol equivalent a *Estudi polític del 6 d'octubre*, segons *La Humanitat*, (21 d'abril de 1935).

⁵¹⁴ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 14-15).

⁵¹⁵ *La Rambla* núm.313, (15 de juliol de 1935).

⁵¹⁶ *La Rambla*, núm. 313, (15 de juliol de 1935), *La Humanitat*, (5, 6, 9 de juliol de 1935).

⁵¹⁷ *La Humanitat*, (13, 17 de juliol de 1935).

⁵¹⁸ S. (Sauret), "Sobre un llibre de Miravittles", A: *La Humanitat*, (10 de setembre de 1935); "Crítica del 6 d'octubre", A: *L'Horitzó*, (12 d'octubre de 1935). També es va publicar parcialment un comentari publicat a *La Voz* de Madrid, "Un comentari de *La Voz*", A: *La Humanitat*, (8 d'agost de 1935).

⁵¹⁹ *La Humanitat*, (11 d'octubre de 1935).

Ángel Ossorio y Gallardo, polític i jurista que defensà Companys i Azaña en els judicis pels fets d'octubre de 1934.

“He llegit d'un sol tret el vostre llibre, que sembla escrit, també, d'un sol alè; tanta i tanta és la potència i la suggestió de l'estil i de la manera de conjuminar la història i la política. Us acrediteu d'home de lletres que arriba al seu estil propi”.

Francesc Pujols, escriptor i filòsof.

“Me parece francamente bien. Tiene originalidad, interés, amenidad e intención. Lo juzgo un acierto y le felicito”.

Francisco Gómez Hidalgo, autor del llibre “Cataluña-Companys” (1935).

“Una magnífica introducció a la política catalana dintre la República, que és, sense cap mena de dubte, una de les coses més interessants que s'han escrit a Catalunya de molt temps ençà”.

Fermí Vergés, periodista.

És, realment, un llibre important, un autèntic treball d'anàlisi i crònica històrica. S'endinsa en la història econòmica, social i política de Catalunya i d'Espanya. Començant a l'Edat Mitjana va resseguir els segles fins a aturar-se, sobretot, a l'etapa republicana. Fa només un any que ha deixat un grup comunista, el BOC, i l'anàlisi marxista de la història, el materialisme històric, ha deixat una forta empremta en la seva manera de treballar. Dóna gran importància a l'economia com a base (“l'estructura”) que condiciona l'evolució social i política. Confecciona cronologies i fa un abundant ús de la informació estadística (econòmica, demogràfica, electoral, etc.). En conjunt podem dir que la barreja entre estudi històric i opinió política pot crear confusió i que el llenguatge, ple de metàfores i lirisme, treu objectivitat al conjunt, però que, malgrat tot, és un text molt interessant, ple d'idees suggeridores, d'analogies sorprenents i de comparacions paradoxals.

Comença comparant l'estructura econòmica d'Espanya amb la de Catalunya. Segons l'historiador Francesc Roca és el primer estudi de l'estructura econòmica de Catalunya.⁵²⁰ La conclusió de Miravittles és clara:

“Espanya és un país feudal, indigent, sense nuclis avançats de població urbana, sense indústria ni comerç. Catalunya pertany a la categoria de poble industrialitzat, econòmicament pròsper, amb una gran densitat de població concentrada en centres urbans i manufacturers”.⁵²¹

---

⁵²⁰ Francesc Roca, *Teories de Catalunya*, (Barcelona: Pòrtic, 2000), p.27.

⁵²¹ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 53).

La idea de fons de tot el llibre és que hi ha una línia de força que travessa la història de Catalunya i d'Espanya: l'enfrontament entre aquests dos territoris tan diferents social i econòmicament.

“En aquest modest assaig intentaré posar en evidència, el que –al meu entendre- constitueix la característica fonamental de la història ibèrica: la lluita entre dues concepcions polítiques i socials distintes que –en gros- podem cristal·litzar a l’entorn de Catalunya i Castella. (...) hom percep –a Catalunya i a Castella- dues maneres distintes de voler i de sentir. Aquestes dues “maneres” han estat determinades –ultra per l’existència indiscutible d’elements innats- pels diferents processos històrics que han viscut els dos pobles”.⁵²²

Dedica moltes pàgines a repassar aquestes diferències i conclou que la qüestió catalana, el que ara en diríem l'encaix entre Catalunya i Espanya, és el principal problema polític i social d’ambdues nacions:

“El problema català és la qüestió més complexa que té plantejada Espanya i que té plantejada Catalunya. Des de fa 50 anys la qüestió catalana és l’eix al voltant del qual giren totes les activitats, Catalunya és la pedra de toc de totes les situacions i la preocupació constant de totes les polítiques”.⁵²³

I, arribant als fets del 6 d’octubre, als quals, malgrat el títol, dedica només una petita part de l’assaig, censura l’actuació de Dencàs i Badia, que no haurien preparat eficaçment la defensa militar, i aprova sense reserves l’actuació de Companys, tant la proclamació de l’Estat Català, justificada pels atacs de la dreta governant espanyola, com l’ordre de rendició posterior, que veu com una decisió realista davant d’una correlació de forces desfavorable.⁵²⁴

Miravittles fa referència a la seva evolució personal quan explica que la personalitat de Companys, engrandida per la tensió política nacionalista de l’estiu de 1934, va ser determinant en que ell copsés la importància del fet nacional català, més enllà de la concepció instrumental que en tenia quan era al BOC:

“Haig de fer una confessió pública d’admiració a aquest home que en una conversa de mitja hora que em concedí en la intimitat del seu despatx presidencial, desfeu totes les objeccions del meu pensament (...)

Va ésser, a través de Companys, que jo he retornat a Catalunya, que he fugit, sense recança i sense retret, d’un món artificios i exòtic, per entrar, banyant-me’n tot, dins la joia d’un retrobament espiritual.

Conversió! Aquesta és la paraula! Alegria d’un retorn. Alegria, ara, de poder plorar. Alegria de veure en Catalunya, un ésser viu i estimat i no un article miserable d’estratègia revolucionària!”⁵²⁵

---

⁵²² Miravittles, *Crítica...*, (1935, 22-23).

⁵²³ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 90).

⁵²⁴ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 174-186)

⁵²⁵ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 177).

Mirant cap al futur, tot i que admet la possibilitat de la independència de Catalunya, planteja al catalanisme d'esquerres els objectius d'atraure el moviment obrer i de dirigir políticament l'Estat espanyol, tot i ser conscient, lúcidament, de les extraordinàries dificultats de tirar-ho endavant:

“Catalunya sempre s’ha posat del mateix costat de la balança: del costat de la llibertat i del progrés moral. (...)”

Catalunya, doncs, té dues maneres de realitzar-se; dos camins d’alliberació: la independència i l’hegemonia. Ara bé, la independència en sí i l’hegemonia en sí, no són solucions. Independència i hegemonia, considerades com a vehicles d’una aportació: la llibertat i la justícia social. (...) Ara bé, aquest doble camí de Catalunya, aquestes dues maneres de realitzar el seu destí, fa que tota política a Catalunya es presenti sota l’aparença d’un etern zig-zag.

Catalunya, per ésser hegemònica, deu ésser fonamentalment catalana, però el catalanisme de Catalunya és l’obstacle formidable posat en el camí de la seva hegemonia. La desnacionalització de Catalunya converteix l’intent hegemònic en vana pretensió provincialista. La nacionalització de Catalunya, pel que suposa d’exclusions, allunya de l’esperit català la perspectiva hegemònica. Tràgica realitat al damunt de la qual es mou la política del nostre poble!”⁵²⁶

El gest del 6 d’octubre també és, per ell, una manifestació d’aquesta doble voluntat simultània, l’afirmació nacional i la intervenció en la direcció d’Espanya.

“El 6 d’Octubre, (...) té aquesta doble significació. Companys ha trobat la fórmula catalana: la fusió en una mateixa exaltació ideal del ferment nacionalista i del ferment hegemònic. (...)”

Cal que Catalunya –major d’edat- es desprengui dels caminadors localistes per assolir els òrgans essencials de l’Estat. I això, la jove Catalunya, la Catalunya nacional i nacionalista, ho ha de fer mantenint intacte el seu esperit i la seva personalitat”⁵²⁷.

En aquest llibre, a més, demostra, malgrat ser un assaig, la seva qualitat literària, que excel·leix, per exemple, en els panegírics que dedica a Macià i, sobretot, a Companys, que era a la presó i que Miravittles presentava com la personificació tant de la Catalunya màrtir d’aquell moment i com de la triomfant del futur:

“Macià mort!

Catalunya viu la tristesa callada i profunda d’aquell Nadal. L’enterrament silenciós sota la nata del temps, representa la manifestació més grandiosa de l’esperit català. Als esgarips de Madrid, a les combinacions tèrboles dels passadissos i de les alcoves; Catalunya respon amb un gest grandios de fidelitat a ella mateixa i al seu destí.

---

⁵²⁶ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 231, 233-234).

⁵²⁷ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 251-252).

Macià mort, però il·luminant-lo amb la seva claror, dignificant-lo amb el seu record, neix un altre President: Companys!”⁵²⁸

“Del fons d’aquest aiguabarreig de passions, íntimament barrejat a la carn del poble surt un home, qui, ell tot sol, resumeix una situació: Companys! Lluís Companys, el President de la Generalitat, és el primer lluitador de Catalunya.

Quan prengué la presidència, conscient del perill i de la responsabilitat que l’envoltava, Companys féu la declaració que Catalunya esperava d’ell: Passi el que passi sabré mantenir la dignitat del càrrec que represento.

Durant l’estiu, Companys, ha demostrat que el jurament no havia estat fet endebades. Durant els mesos que van de juny a octubre, oh! mesos maravillosos de la nostra història nacional, Companys sabé tocar les cordes més sensibles del nostre esperit, cantar les notes més altes de la nostra dignitat.

Mai Catalunya, ni un home català; mai, ni en les jornades miraculoses del 14 d’abril, no s’havia defensat amb més justesa i amb més dignitat la justícia de les nostres reivindicacions històriques”.⁵²⁹

I tanca al llibre amb unes paraules premonitòries de la gran mobilització popular que presidí el retorn de Companys i del Govern a Catalunya al cap d’uns mesos, el febrer de 1936:

“COMPANYS!

Sou a presidi, els cabells tallats, tancat en la closca asfixiant de la incomunicació, pobre, amb la perspectiva de diades grises i de nits blanques. Però tot un poble pensa en vós. Cada nit Catalunya, abans d’adormir-se, després de la feixuga tasca, s’agenolla davant l’altar de la nació i resa unes paraules que no són de gemec ni de compassió, sinó d’energia i d’esperança. Cada nit, Companys és un jurament i cada matí una afirmació.

El poble segur del seu destí ja eixampla els braços. Se sent ja al lluny el grinyolar de les portes. Catalunya tota, espera amb ànsia la glòria del vostre retorn. ja es preparen les palmes i ja ressonen els *Hosannes*”.⁵³⁰

---

⁵²⁸ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 159).

⁵²⁹ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 177).

⁵³⁰ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 254).

6.1.3 *President de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*

A finals de 1934 va sortir de l'amagatall i va tornar a circular, però des de l'octubre de 1934, i durant gairebé tot el 1935, l'activitat política topava amb tota mena de dificultats. Això devia afavorir que en aquells mesos dediqués molts esforços a una responsabilitat que ja tenia des del maig de 1934: la presidència de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya (AFGC). Com a professor de l'Escola del Treball era funcionari de la Generalitat. El 1930, a les acaballes de la monarquia, s'havia creat una primera associació de funcionaris de la Diputació de Barcelona, amb el nom d'Associació Cultural i Esport.⁵³¹ El 1931, amb la proclamació de la República i la formació del Govern català, les diputacions catalanes van ser suprimides. L'Associació va adaptar-se a la nova situació, convertint-se en una associació de funcionaris de la Generalitat. El maig de 1932 va sortir el primer número del seu portaveu, el *Butlletí Cultura i Esport – Generalitat de Catalunya*. En una primera etapa, de 1930 a 1933, com indicava ja el seu nom, va ser una entitat dedicada sobretot a organitzar activitats culturals i de lleure per als funcionaris. El juny de 1933 l'entitat va canviar de nom, passant a anomenar-se Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya, un canvi que no era només nominal, sinó que expressava el desig de defensar els interessos socials i econòmics dels treballadors de la Generalitat.⁵³² De fet, el 1932 ja s'havia fet un pas en aquest sentit en crear una Secció de Mutualisme. El juliol de 1933 Miravittles ja formava part de la Comissió de Cultura de l'entitat, que presidia el poeta i professor universitari Carles Riba. En el moment de fer el canvi de nom i de plantejament el president de l'AFGC era Rafael Ramis, figuerenc i amic de Miravittles, que ja havia presidit l'entitat d'abril a octubre de 1932. Era membre de la Unió Socialista de Catalunya i antic militant d'Estat Català, que havia participat també en el moviment de Prats de Molló. Segons Miravittles, va ser Ramis qui el va convidar a formar part del Consell Directiu de l'Associació. En una Assemblea de socis celebrada el 28 de juliol de 1933 es va fer una renovació parcial del Consell Directiu i Miravittles va entrar a formar-ne part com a vocal d'Acció Social.⁵³³ En un article al *Butlletí* Miravittles va exposar el nou rumb que pensaven donar a l'Associació:

---

⁵³¹ “La situació a les Comissaries”, A: *Butlletí de l'AFGC*, núm. 13, (abril 1935).

⁵³² David Martínez Fiol, *La sindicació dels funcionaris de la Generalitat de Catalunya (1931-1939)*, tesi doctoral, UAB, 2006. S'ha publicat amb el títol *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939). Rivalitats polítiques i funcionaris a la Generalitat*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008).

⁵³³ Els altres membres del Consell eren Rafael Ramis i Romans, president, Josep A. Ricart i Nin, sots-president, Francesc Tusquellas i Albert, secretari, Miquel Perramon i Camps, sots-secretari, Manuel Ponz i Gómez, tresorer, Ferran Manresa i Avià, comptador, Daniel Domingo Montserrat, bibliotecari i director del Butlletí, Joan Mata i Codina, vocal de Cultura, Alexandre Figa i Bigas, vocall de festes, Josep Grau i Augé, vocal d'esports i

“Canviar el nom d’una associació té, sovint, molta importància. El nom fa la cosa. (...) Cultura i Esport! Molt bé, perfectament. (...) El nostre ideal per a demà. Cos sa en una ment sana. Però mentrestant : Pa i seguretat. Vet ací el nostre ideal, l’objecte immediat de les nostres lluites. (...)

Pa i seguretat!

A l’Escola del Treball manquen aquestes dues coses. (...) hi ha homes que cobren 13 duros cada mes. (...) Els professors, els empleats, els mestres de taller, els bidells, el director, poden ésser acomiadats amb 24 hores de temps. (...)

Esperem, segurs del resultat, que l’actual Conseller de Cultura (...) sabran (...) fer justícia als obrers que ensenyen i ajuden a ensenyar a l’Escola del Treball”.⁵³⁴

La nova Associació, doncs, prenia un caire més sindical, de reivindicació i crítica als seus “empresaris”, el Govern i ERC. Al Consell Directiu hi ha via dos homes del BOC, Miravittles i Domingo Montserrat, i un de la USC, el president Rafael Ramis. El BOC, partit marxista revolucionari, tenia una política molt crítica amb ERC. La USC, un partit més moderat, havia governat amb ERC fins el desembre de 1932, en que els dirigents d’ERC havien format un govern monocolor. A partir d’aquí la USC va marcar distàncies amb ERC i va iniciar col·laboracions puntuals amb el BOC. Aquesta nova direcció de l’Associació de Funcionaris n’és un exemple.⁵³⁵

Malgrat aquesta vocació reivindicativa d’una part del nou Consell Directiu, l’AFGC no va adoptar una actitud intransigent davant la Generalitat. L’Associació aspirava a l’afiliació de la majoria dels funcionaris i n’hi havia d’idees polítiques diverses i de categories i sous molt diferents. El desembre de 1933 el Consell Directiu de l’Associació va presentar una plataforma reivindicativa al Govern.⁵³⁶ Les principals reivindicacions eren la millora salarial, l’estabilitat laboral i l’aprovació d’un Estatut dels Funcionaris que recollís els seus drets i deures. El 1934 la Generalitat va crear una Ponència, formada pels consellers de Governació, Finances i Treball, que havia de redactar aquest projecte d’Estatut. La ponència acceptà la col·laboració informativa de l’Associació de Funcionaris, que es va posar a treballar, va fer diverses assemblees i redactà un Avant-projecte d’Estatut que va ser lliurat al Conseller de Finances, Martí Esteve.⁵³⁷ Però els fets d’octubre van avortar aquest procés.

---

excursions, Joan Alegret i Segura, vocal primer, i Josep Vendrell i Termes, vocal segon. *Butlletí de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.2, (agost 1933).

⁵³⁴ *Butlletí de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.1, (juliol 1933).

⁵³⁵ Sobre la significació política del canvi de rumb de l’Associació, veure David Martínez Fiol, *La sindicació...*, (2006, 143-168).

⁵³⁶ *Adelante*, núm. 60, (23 de desembre de 1933). Una entrevista a Rafael Ramis, president de l’AFGC, a *Adelante*, núm. 61, (24 de desembre de 1933).

⁵³⁷ *La Humanitat*, (18 d’abril de 1935)

Pel que fa a la qüestió econòmica, la situació financera de la Generalitat no estava per a gaires alegries. No només no es va aprovar cap augment de sou, sinó que la tradicional gratificació de Nadal es va suprimir. Això va provocar la protesta de l'AFGC⁵³⁸ i una sèrie d'articles al diari *Adelante*, del BOC, contra el Govern de la Generalitat, escrits pels dos militants del BOC que formaven part del Consell Directiu de l'AFGC: Miravittles i , sobretot, Daniel Domingo Montserrat.⁵³⁹ Aquest va insistir, en articles a *Adelante* i al *Butlletí* de l'AFGC, que dirigia, a denunciar les diferències salarials que hi havia entre els funcionaris i va fer acusacions concretes, amb noms i cognoms, de suposats casos de corrupció. A causa d'això la Generalitat li va obrir un expedient i el va sancionar amb la suspensió de feina i sou. Però l'Associació va reaccionar defensant-lo, Miravittles signà un article en aquest sentit,⁵⁴⁰ i finalment el conseller Martí Esteve, responsable de l'obertura de l'expedient, va anul·lar la sanció.⁵⁴¹

La primavera de 1934, coincidint amb els últims mesos de la militància al BOC, Miravittles va incrementar el seu interès per intervenir a l'Associació de Funcionaris: publicà articles al *Butlletí* i el 25 d'abril pronuncià una conferència, al local de l'AFGC, sobre el tema "El valor social del funcionari".⁵⁴² Hi exposà, amb profusió de dades històriques i estadístiques, l'increment del nombre de funcionaris als països més desenvolupats, per l'augment de les funcions socials i econòmiques de l'estat, que relacionà amb l'aparició d'una nova classe social de dependents del comerç i funcionaris. Aquesta nova classe, digué, dona suport, en el cas alemany, al partit nazi. I avisà contra el perill de que a Catalunya passés el mateix. Per evitar-ho proposà d'enaltir i dignificar la figura del funcionari, així com posar en contacte el món funcional amb el món obrer. Va explicar finalment alguns projectes del Consell Directiu de l'AFGC, com l'impuls del cooperativisme i la construcció d'una Casa-

---

⁵³⁸ La carta de protesta del Consell Directiu de l'AFGC, de 17 de gener de 1934, a *Adelante*, núm. 60, (23 de desembre de 1933).

⁵³⁹ Jaume Miravittles, "El Consejo de la Generalidad contra los funcionarios", A: *Adelante*, núm.82, (18 de gener de 1934); "El problema de los funcionarios de la Generalidad. Respuesta a Companys", A: *Adelante*, núm.84, (20 de gener de 1934).

Daniel Domingo Montserrat, "Frente Único de Funcionarios Públicos", A: *Adelante*, núm.83, (19 de gener de 1934); "La unificación de salarios", A: *Adelante*, núm.95, (2 de febrer de 1934); "La unificación de salarios II" A: *Adelante*, núm.96, (3 de febrer de 1934).

⁵⁴⁰ Jaume Miravittles, "La finalitat de l'Assemblea Consultiva", A: *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.7, (abril 1934).

⁵⁴¹ Veure David Martínez Fiol, *Daniel Domingo...*, (2001, 182-189).

⁵⁴² Jaume Miravittles, "La finalitat de l'Assemblea Consultiva", A: *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.7, (abril 1934), "La funció humana de l'esport", A: *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.9, (maig 1934).

Bloc per a funcionaris. Acabà dient que el lema dels treballadors públics havia d'ésser “Responsabilitat i Justícia”⁵⁴³

El 27 de maig de 1934 es va celebrar una Junta General de l'Associació on es va elegir un nou Consell Directiu. Es va fer una votació independent per a cada càrrec, el que permet intuir l'existència de dues candidatures. La guanyadora, encapçalada per Miravittles, va obtenir, en tots els càrrecs, poc més de 200 vots i l'altra, que va obtenir uns 90 vots també en tots els llocs del Consell, estaria formada per gent de la Unió Socialista de Catalunya o propera, com és el cas de Rafael Folch, Manuel Valldeperes, Francesc Duran i Francesc Viladomat.⁵⁴⁴ Els qui van resultar elegits per als diferents càrrecs són Jaume Miravittles Navarra, President, Sebastià Clara Sardó, Vice-president, Daniel Domingo Montserrat, Secretari, Joan Aleu Buchaca, Vice-secretari, Manuel Ponz Gómez, Tresorer, Agustí Forés Mestres, Comptador, Abelard Tona Mestres, Bibliotecari, Xavier Regàs, Acció Social, Conrad Portas Burcet, Esports, Lluís Boixader Bonet, Festes, Àngela Nunell Sayé, Cultura, Manuel Grau Llorca, Vocal primer i Gaspar Alcoverro Vallejo, Vocal Segon. Coneixem la filiació política d'alguns d'ells: hi havia tres militants del BOC, Miravittles, Domingo Montserrat i Tona, tot i que tres setmanes després els dos primers van passar a ERC, un sindicalista històric proper a ERC, Clara, un militant de la USC, Aleu, i un membre del Partit Català Proletari, Boixader. Miravittles va ser elegit per dirigir l'AFGC perquè adoptava un to moderat al sí de l'Associació i perquè tenia una imatge d'home actiu i emprenedor, malgrat ser encara, per pocs dies, membre del BOC, un partit que, ben segur, era força més radical que la mitjana dels funcionaris de la Generalitat. El nou Consell Directiu estava situat clarament dins del catalanisme, com ho va demostrar l'11 de setembre de 1934, en que va fer una crida als socis per assistir a l'ofrena d'una corona de flors a l'estàtua de Rafael de Casanova.⁵⁴⁵

Els fets del 6 d'octubre i la repressió posterior van alterar el funcionament de l'Associació. Només cinc socis actius de l'entitat van ser detinguts, entre ells Daniel Domingo

---

⁵⁴³ “Conferència Miravittles”, A: *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.8, (maig 1934).

⁵⁴⁴ *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.10, (juny 1934). Aquesta possible candidatura de la USC, que va obtenir menys d'un terç dels vots, pot estar relacionada amb el moment polític que vivia la USC, que potser tenia interès a marcar un cert perfil sindical a causa de l'anul·lació de l'acord de fusió amb el PSOE, que provocà la separació de la UGT per part dels militants de la USC, justament el maig de 1934, per formar una nova central sindical, la Unió General de Sindicats Obrers de Catalunya (UGSOC). La presència d'Aleu, també socialista, a l'altra candidatura, la guanyadora introdueix un dubte en aquesta anàlisi. Ricard Alcaraz, *La Unió Socialista de Catalunya*, (Barcelona: Ajuntament-La Magrana, 1987), p.184-185. Sobre aquestes eleccions al Consell Directiu, veure David Martínez Fiol, *La sindicació...*, (2006, 355-370).

⁵⁴⁵ *La Humanitat*, (9 de setembre de 1934).

Montserrat, membre del Consell Directiu.⁵⁴⁶ Però en devien ser força més els que es van amagar, com el mateix Miravittles, o, si més no, van haver de fer una temporada de “bondat”. Durant uns mesos, d’octubre a febrer de 1935, l’AFGC no va fer actuacions públiques, no va sortir el *Butlletí*, per exemple, però el Consell Directiu i els socis més actius sí que devien treballar de forma discreta, ja que a partir de març van desenvolupar una activitat molt notable.

El març de 1935 reapareixia el *Butlletí* amb un editorial on s’afirmava que l’Associació

“inaugura (...) una nova fase de la seva actuació. Aquesta nova fase ha de caracteritzar-se d’acord amb la necessitat del moment, a mantenir totes les posicions guanyades i a fer-les créixer (...)

No cal que diem, ací, les dificultats de la nostra tasca. (...) Una sola cosa jurem: fidelitat als principis generals que informen la nostra Associació; acció de cada dia i de cada instant perquè dins les possibilitats del moment s’encarrilin els anhels i les reivindicacions dels funcionaris. (...)

Que tothom s’agrupi al costat de la Junta, que els impacients no trenquin el front amb esgarrips irresponsables, sinó que ajudin a l’Associació amb una feina menys espectacular i més positiva.

I per damunt de tot, una idea que les domini totes:

Els funcionaris de la Generalitat al servei de Catalunya”.⁵⁴⁷

Catalanisme i possibilisme, aquest era el full de ruta. És a dir, el Consell de l’Associació, presidit per Miravittles, volia defensar tant com pogués els interessos dels treballadors de la Generalitat, però sense xocar frontalment amb la nova administració sorgida després del 6 d’octubre ni amb les sensibilitats polítiques diverses que hi havia al funcionariat. Miravittles declarà en aquest sentit que l’entitat “jura mantenir-se neutra en el terreny polític, social i religiós”.⁵⁴⁸

S’ha de recordar que el fracàs de la revolta del Govern de la Generalitat va comportar importants conseqüències per a aquesta institució i per a alguns dels seus funcionaris. El Govern Companys va ser substituït per presidents i governs força inestables. Es van nomenar, successivament, diversos Governadors generals de Catalunya que eren alhora Presidents de la Generalitat: el 7 d’octubre de 1934 el coronel Francisco Jiménez Arenas, el 10 de gener de 1935 el republicà conservador Manuel Portela Valladares, el 4 d’abril Joan Pich i Pon, del Partit Republicà Radical (PRR), que formà govern amb la Lliga, el 28 d’octubre Eduardo Alonso Alonso, President de l’Audiència Territorial de Barcelona, el 19 de novembre Ignasi

---

⁵⁴⁶ David Martínez Fiol, *La sindicació...*, (2006, 384-385).

⁵⁴⁷ *Butlletí de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.12, (març 1935).

⁵⁴⁸ “La situació a les Comissaries”, A: *Butlletí de l’AFGC*, núm. 13, (abril 1935).

Vilallonga, de Dreta Regional Valenciana-CEDA, que formà govern amb la Lliga i el PRR, el 14 de desembre Joan Maluquer, de la Lliga Catalana, que formà un govern monocolor, i el 18 de desembre Fèlix Escalas, també de la Lliga i també amb un govern d'aquest partit. Paral·lelament a aquests canvis de persones i partits, les institucions espanyoles (govern, Tribunal de Garanties, Corts) van prendre mesures que restringien les competències i el finançament del Govern català, com és el cas de la llei, promulgada el 2 de gener de 1935, que suspenia les facultats que l'Estatut concedia al Parlament.⁵⁴⁹

Des de principis de 1935 Miravittles i els altres membres del Consell Directiu van abocar-se a treballar per l'entitat. Les restriccions de l'activitat política i la censura de la premsa, derivades dels fets del 6 d'octubre, van afavorir, paradoxalment, aquesta intensa dedicació. Van fer molts esforços per donar més serveis econòmics, socials o culturals als associats. Aquí segueix una relació de les principals activitats promogudes per l'Associació fins a finals de 1935:

- Creació d'una nova secció: la Cooperativa del Vestir, que començà a funcionar l'1 de setembre de 1934.⁵⁵⁰
- Creació d'una Comissió Jurídica d'assessorament laboral, el març de 1935.⁵⁵¹
- Organització d'una Biblioteca, amb uns 500 volums, el març de 1935.⁵⁵²
- Formació d'una Comissió de Teatre, per a fer representacions a profit de l'Associació i de la seva Mútua, el març de 1935.⁵⁵³
- Organització d'un cicle de conferències sobre catalanisme polític i cultural amb oradors de diverses tendències: Antoni Rovira i Virgili, Joan Estelrich, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Pi i Sunyer, Francesc Pujols i Ferran Soldevila, primavera de 1935.⁵⁵⁴
- Creació d'una Cooperativa de Consum, amb lliurament de la compra a domicili. El 18 de març de 1935 en van ser aprovats els Estatuts.⁵⁵⁵

---

⁵⁴⁹ Les mesures de restricció i control de l'autogovern a J.A. Gonzalez Casanova, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, (Barcelona: Curial, 1974), p.399-401.

⁵⁵⁰ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 11, (agost 1934).

⁵⁵¹ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 12, (març 1935). Un dels advocats que van assessorar a l'AFGC va ser Miquel A. Marin, figuerenc que havia estat company de Miravittles als estudis de batxillerat. Miravittles, *Episodis...*, (1972, 71).

⁵⁵² *Butlletí de l'AFGC*, núm. 12, (març 1935).

⁵⁵³ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 12, (març 1935).

⁵⁵⁴ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 12, (març 1935).

⁵⁵⁵ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 13, (abril 1935). Miravittles va encarregar el projecte de la botiga de la Cooperativa a l'arquitecte Josep Lluís Sert. Miravittles, "El petit-gran home, Josep Lluís Sert", A: *La Vanguardia*, (3 de maig de 1983).

- Creació d'un servei, anomenat Vacances i Estiueig, que informava els associats de les "viles, poblets i masies" que havien estat oferts a l'entitat per a que els seus socis hi poguessin estiuejar, l'abril de 1935.⁵⁵⁶
- Es parla de reorganitzar la Secció d'Escacs, l'abril de 1935.⁵⁵⁷
- S'organitza un curs de Francès i un altre d'Anglès, l'abril de 1935.⁵⁵⁸
- Formació d'una Comissió de Visites Instructives, per preparar cada mes sortides a indústries i entitats culturals, l'abril de 1935.⁵⁵⁹
- Conferència d'Emili Colom sobre els drets i deures dels funcionaris, 3 de maig de 1935.⁵⁶⁰
- El Consell Directiu proposa la creació d'una Secció de Fotografia, juny 1935.⁵⁶¹
- Constitució de la Comissió d'Excursionisme i Viatges, que prepararà una sortida a Mallorca per als dies 23 i 24 de juny de 1935.⁵⁶²
- La Comissió de Festes prepara, per al juny de 1935, dos balls i la revetlla de Sant Joan.⁵⁶³
- El Consell Directiu fa gestions a la Generalitat per obtenir un camp d'esports, agost 1935.⁵⁶⁴
- Formació de la Secció d'Esports i Gimnàs, l'octubre de 1935.⁵⁶⁵
- Inauguració de les Sessions Infantils d'espectacles, octubre de 1935.⁵⁶⁶
- Creació d'un carnet de l'Associació que donava dret a gaudir dels serveis que aquesta oferia, l'octubre de 1935.⁵⁶⁷
- Reforma del Reglament de l'AFGC per acostar més el Consell Directiu als afiliats, el desembre de 1935.⁵⁶⁸

Amb tal quantitat d'iniciatives el local de l'Associació, al Passeig de Gràcia, 2, va quedar petit i l'entitat es va traslladar a un de més ampli, al carrer Portaferriça, 13, principal. El nou local va permetre ampliar els serveis. Hi havia un Saló-Cuina, amb dues funcions:

---

⁵⁵⁶ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 13, (abril 1935).

⁵⁵⁷ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 14, (abril 1935).

⁵⁵⁸ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 14, (abril 1935).

⁵⁵⁹ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 14, (abril 1935).

⁵⁶⁰ *La Humanitat*, (3 de maig de 1935).

⁵⁶¹ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 16, (juny - juliol 1935).

⁵⁶² *Butlletí de l'AFGC*, núm. 15, (maig 1935).

⁵⁶³ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 15, (maig 1935).

⁵⁶⁴ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 17, (agost - setembre 1935).

⁵⁶⁵ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 18, (octubre - novembre 1935).

⁵⁶⁶ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 18, (octubre - novembre 1935).

⁵⁶⁷ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 18, (octubre - novembre 1935).

⁵⁶⁸ *Butlletí de l'AFGC*, núm.19, (desembre 1935).

Escola de Cuina i Restaurant Cooperatiu, sales d'actes i d'esbarjo, aules per a activitats culturals, cooperativa, biblioteca, billar, un Club Femení i un Gimnàs, amb quatre dutxes i un vestuari.⁵⁶⁹

És precisament en la inauguració de l'estatge social de l'Associació on es mostrarà ja clarament l'extraordinària capacitat de Miravittles per a les relacions públiques, com demostrà després abastament en dirigir el Comissariat de Propaganda de la Generalitat. Realment hem de parlar de dues inauguracions, perquè el 17 d'abril se'n va fer una primera només per als dirigents de l'Associació i per a la premsa. Hi van assistir redactors de catorze diaris de Barcelona i Madrid i tres fotoperiodistes. L'acte va començar amb una exhibició del mestre cuiner i, després del sopar, van parlar Jaume Miravittles, que va fer extensius els serveis de l'entitat als periodistes que seguien la informació de la Generalitat, i Joan Costa i Deu, president de l'Associació de Periodistes de Barcelona, qui assegurarà que la premsa ajudaria l'Associació en les seves aspiracions.⁵⁷⁰ El diumenge 12 de maig es va fer una segona inauguració per als associats, amb un programa que va durar gairebé tot el dia:

- 11 h. Conferència de J. Miravittles sobre "Perspectives de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya".
- 12 h. Vermut d'honor.
- 13,30 h. Dinar especial d'inauguració del Restaurant Cooperatiu.
- 17 h. Conferència de Josep Fontbernat sobre "La música a través dels discos".
- 18 h. Gran berenar popular i posterior ball.⁵⁷¹

Més enllà, però, de les funcions assistencial, recreativa i cultural, l'Associació tenia també una vocació reivindicativa, que va portar Miravittles a entrevistar-se amb Manuel Portela Valladares, Joan Pich i Pon, Joan Maluquer i Fèlix Escalas, que van ocupar successivament el càrrec de Governador General-President de la Generalitat.⁵⁷² Una de les feines urgents que va caldre fer va ser reivindicar el retorn a la feina d'alguns funcionaris, uns quaranta, que tenien contractes temporals que no van ser renovats.⁵⁷³ Miravittles es va entrevistar, el febrer de 1935, amb el Governador General Manuel Portela Valladares, obtenint la publicació d'una Ordre, publicada el 27 de febrer, establint que en cas de

---

⁵⁶⁹ Miravittles també va encarregar a Josep Lluís Sert el projecte d'aquesta cuina i restaurant. Miravittles, "El petit-gran home, Josep Lluís Sert", A: *La Vanguardia*, (3 de maig de 1983). Veure *Butlletí de l'AFGC*, núm. 13, (abril 1935), núm. 14, (abril 1935) i *La Humanitat*, (19 d'abril de 1935).

⁵⁷⁰ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 14, (abril 1935).

⁵⁷¹ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 14, (abril 1935).

⁵⁷² Miravittles, *Més gent...*, (1981, 73).

⁵⁷³ Un decret del 4 de febrer de 1935 així ho va establir. Veure "L'acció social a favor dels temporers", A: *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, núm.17, (agost i setembre 1935).

necessitar-se més personal els acomiadats podrien reincorporar-se. Mentrestant, alguns d'ells van ser llogats com a cambres al Restaurant Cooperatiu de l'Associació.⁵⁷⁴ El mes d'agost disset ordenances van recuperar la feina i alguns administratius uns dies després. Però el desembre de 1935 encara quedaven quinze administratius que no s'havien pogut reincorporar, malgrat que la Generalitat havia contractat a força empleats nous. Per a defensar-los Miravittles es va entrevistar amb Joan Maluquer i Viladot, Governador General, i envià, fins i tot, una carta i un telegrama a Manuel Portela Valladares, que ara presidia del govern espanyol.⁵⁷⁵ També tenim constància de les gestions realitzades per defensar els drets laborals del personal d'Obres Públiques,⁵⁷⁶ i per reivindicar la reincorporació dels funcionaris que havien quedat sense feina per haver participat en els fets del 6 d'octubre. Va sol·licitar, per exemple, el reingrés de Pere Foix, del Servei de Premsa de la Generalitat.⁵⁷⁷ Miravittles també va anar a Madrid per negociar el retorn a la feina dels guàrdies d'assalt i mossos d'esquadra que havien estat expulsats d'aquests cossos.⁵⁷⁸

Però el gran objectiu social i polític de l'Associació era la redacció d'un Estatut de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya que, amb motiu dels fets del 6 d'octubre, havia quedat aturada. El 8 d'abril de 1935 el Govern accidental de la Generalitat, format per militants del Partit Republicà Radical i de la Lliga, va aprovar un decret ordenant la constitució d'una Comissió encarregada de redactar un avant-projecte d'Estatut. Immediatament, l'Associació de Funcionaris va convocar assemblees de socis per recollir les opinions i les reivindicacions de les diferents categories laborals sobre el futur text legal, del qual en va començar a redactar una proposta pròpia, adaptada a les noves circumstàncies. El Consell Directiu era molt optimista respecte a l'Estatut i a la possibilitat d'aportar-hi el punt de vista dels funcionaris. L'editorial del *Butlletí* número 14, de l'abril de 1935, afirmava:

“L'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya ha tramès a l'Honorable Governador General un document en el qual demana la seva participació oficial en l'esmentada Comissió. No dubtem que aquesta petició serà resposta favorablement al nostre voler”.

En aquest document, dirigit a Joan Pich i Pon i publicat també a la premsa, s'hi deia:

“L'Associació de Funcionaris (...) es dirigeix respectuosament a V.E. per tal de suggerir (...) la redacció d'un Reglament que unifiqui i defineixi les funcions administratives, tècniques i culturals de la Generalitat. (...) Filla de les

---

⁵⁷⁴ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 14, (abril 1935).

⁵⁷⁵ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 19, (desembre 1935), *La Humanitat*, (9 de novembre de 1935).

⁵⁷⁶ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 20, (gener - febrer 1936).

⁵⁷⁷ *La Humanitat*, (22 de febrer de 1935).

⁵⁷⁸ Miravittles, *Gent...*, (1980, 30), AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.12

quatre Diputacions i de l'extingida Mancomunitat, la Generalitat no té aquella estructuració orgànica –severa i eficient- que caracteritza tot organisme públic. (...)

L'Associació (...) demana se li concedeixi el que en altres ocasions concedí el Govern, que a més d'ésser eixit del sufragi universal, disposava d'un Parlament per a fer sentir –en cas de greuge-, les reivindicacions dels funcionaris. (...) demana que hom li concedeixi el dret de formular les reivindicacions dels seus afiliats”.⁵⁷⁹

El 26 de maig es va fer una assemblea general per renovar el Consell Directiu. Miravittles hi va tornar a ser elegit com a President de l'Associació,⁵⁸⁰ i, entre les seves conclusions, es reclamà la “participació de l'Associació a la Junta redactora de l'Avantprojecte de Reglament de Funcionaris, en missió informativa”.⁵⁸¹ Als gestors de la Generalitat, però, no els va interessar incloure l'Associació en els treballs de redacció de l'Estatut. Ni la renúncia de l'entitat a tenir vot a la Comissió, acceptant de ser-hi només per a poder aportar opinions, va servir de res.⁵⁸² Per a l'historiador David Martínez Fiol aquesta marginació té unes causes polítiques, la Lliga i el Partit Republicà Radical, gestors de la Generalitat, volien afavorir els funcionaris que els eren propers, alguns dels quals ja eren a la Diputació abans del 14 d'abril de 1931, i no donar oportunitats a una Associació de Funcionaris clarament decantada cap a ERC.⁵⁸³

També es va veure aviat que l'Estatut no avançava per manca de voluntat política. L'estiu de 1935 l'editorial d'un dels butlletins de l'Associació ja afirmava que “el projecte vegea en la taula trista d'un despatx, sota la pols de la indiferència”.⁵⁸⁴ L'alta inestabilitat política, tant al Govern espanyol com al català, i l'afer de l'estraperlo, que va esquitxar el Partit Republicà Radical, provocant les dimissions de Lerroix i Pich i Pon, van acabar d'encallar els treballs de la Comissió. Miravittles, perseverant i sempre eficaç en els mecanismes de seducció personal, envià, l'octubre de 1935, butlletins de l'Associació als Consellers de la Generalitat acompanyats de cartes on insistia a ser reconegut com a representant dels funcionaris i a demanar la reactivació de la redacció de l'Estatut de

---

⁵⁷⁹ *La Humanitat*, (18 d'abril de 1935).

⁵⁸⁰ EL Consell es va renovar força. Només cinc membres de l'anterior van continuar. Va quedar format per: Jaume Miravittles, President; Enric Monrós, Vice-president; Gaspar Alcoverro, Secretari; Rogeli Vilaplana, Vice-secretari; Agustí Forés, Tresorer; Sebastià Esquerrà, Comptador; Manuel Baixeries, Bibliotecari; Joan Aleu, Vocal de Cultura; Joan Rico, Vocal d'Acció Social; Joan Pasqual Frigola, Vocal d'Esports i Excursions; Manuel Grau, Vocal de Festes; Josep Fernandez, Vocal primer suplent i Enric Bertran, vocal segon suplent. *Bulletí de l'AFGC*, núm. 15, (maig 1935).

⁵⁸¹ *Bulletí de l'AFGC*, núm. 15, (maig 1935).

⁵⁸² “Editorial”, *Bulletí de l'AFGC*, núm. 16, (juny-juliol 1935).

⁵⁸³ David Martínez Fiol, *La sindicació...*, (2006, 465-467).

⁵⁸⁴ *Bulletí de l'AFGC*, núm. 17, (agost - setembre 1935).

Funcionaris. I el 27 de novembre, pocs dies després de que fos nomenat, feia el mateix amb Ignasi Vilallonga, el nou Governador General de Catalunya.⁵⁸⁵

El Consell Directiu de l'Associació també va treballar per estendre l'àmbit geogràfic de l'Associació, inicialment circumscrit a Barcelona i a la seva província, a la resta del territori català. Es tractava de superar la divisió provincial integrant els funcionaris de les antigues diputacions de Tarragona, Lleida i Girona, esdevingudes Comissaries de la Generalitat. Els primers mesos de 1935 tres membres del Consell Directiu, Jaume Miravittles, Agustí Forés i Gaspar Alcoverro, van anar a Lleida, Tarragona i Girona per reunir-se amb els funcionaris d'aquestes demarcacions. Miravittles va fer-hi conferències on exposà els objectius de l'entitat. A cada Comissaria es va formar un Consell Directiu i, segons el que es va publicar al *Butlletí*, aquests contactes van donar fruits: “els resultats d'aquests viatges han estat francament optimistes. La immensa majoria dels funcionaris de les Comissaries s'han reintegrat al si de l'Associació”.⁵⁸⁶

Com a resultat de tanta activitat i de l'oferta creixent de serveis el nombre de socis es va anar incrementant. El juny de 1933, en canviar el nom i els objectius de l'Associació, hi havia 511 socis. Al cap d'un any d'aquesta nova etapa, en el moment en que Miravittles va ser elegit president, eren 1.787. Després d'un any de gestió presidida per Miravittles, el 31 de maig de 1935, hi havia 2.312 socis i a finals d'aquell any 2.441.⁵⁸⁷

El 3 de gener de 1936 va morir Rafael Ramis Romans, primer president i fundador de l'Associació de Funcionaris. El dia següent va ser enterrat a Figueres, on havia nascut, amb l'assistència de Miravittles i de la Junta de l'Associació, que va nomenar Rafael Ramis President Honorari de l'entitat i va recollir signatures entre els socis per expressar l'adhesió i el condol a la família.⁵⁸⁸

---

⁵⁸⁵ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 18, (octubre - novembre 1935).

⁵⁸⁶ “La situació a les Comissaries”, A: *Butlletí de l'AFGC*, núm. 13, (abril 1935).

⁵⁸⁷ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 1, (juliol 1933), núm. 10 (juny 1934), núm.15 (maig 1935) i núm. 19 (desembre 1935).

⁵⁸⁸ *Butlletí de l'AFGC*, núm.20 (gener – febrer 1936).

6.1.4 Represa de l'activitat política

Durant molts mesos no es van poder fer activitats polítiques. L'estat d'excepció, a Catalunya, no es va aixecar fins el 27 de setembre de 1935. Molts militants d'esquerreres, incloent el Govern català, eren a la presó, els centres polítics eren clausurats i la censura de premsa continuava. Durant aquest temps Miravittles es va dedicar sobretot a impulsar l'Associació de Funcionaris de la Generalitat, però no renuncià a una certa activitat a ERC, principalment clandestina.

El fracàs del 6 d'octubre va obrir a ERC una crisi important. Els seus principals dirigents eren a la presó, molts casals eren tancats, no es podien fer reunions públiques, la premsa era censurada i les velles divergències polítiques van ressorgir. Des de la presó, Lluís Companys va encarregar a Carles Pi i Sunyer, el destituït alcalde de Barcelona, la tasca de reestructurar el partit en aquell difícil moment. Pi i Sunyer va ser alliberat el febrer de 1935 i, a les seves memòries, recordava així la tasca d'aquells mesos:

“El cometido con que tenía que enfrentarme inmediatamente después de recobrar la libertad habría de ser muy duro. (...) La situación en que la “Esquerra” se encontraba era turbia y compleja. (...) Las inevitables reacciones después del 6 de octubre produjeron una gran confusión y profundas grietas en el partido”.⁵⁸⁹

Seguint l'anàlisi de Carles Pi i Sunyer,⁵⁹⁰ a la direcció del partit hi havia tres tendències. La republicana, encapçalada per Companys, partidària de trencar amb Estat Català, a qui acusava del fracàs del 6 d'octubre. La nacionalista d'Estat Català que, malgrat tenir els seus caps Josep Dencàs i Miquel Badia a l'exili, era força activa a la ciutat de Barcelona. I, entre uns i altres, mirant d'evitar la trencadissa, la postura moderada de Carles Pi i Sunyer qui, a més de pilotar el partit en aquests difícils moments de repressió, havia de fer equilibris entre aquests sectors, fins i tot entre les dues tendències que havien sorgit en el Govern català empresonat, i fer front a brots d'indisciplina, com els protagonitzats per Josep M. Massip, director de *La Humanitat*, i pel diputat Josep A. Trabal.⁵⁹¹

El 7 d'octubre de 1934, un cop el Govern s'havia rendit a l'exèrcit, els dos dirigents de les Joventuts d'Esquerra Republicana Estat Català (JEREC), el conseller Josep Dencàs i Miquel Badia, van fugir de la Conselleria de Governació a través d'un túnel i van passar a

---

⁵⁸⁹ Carles Pi i Sunyer, *La República y la guerra. Memorias de un político catalán*, (México: Ediciones Oasis, 1975), p.308.

⁵⁹⁰ Que comparteixen historiadors com Joan B. Culla, *El catalanisme d'esquerra (1928-1936)*, (1977, 325-327) i M. Dolors Ivern, *Esquerra Republicana...*, Vol.2, (1989, 135-150).

⁵⁹¹ Carles Pi i Sunyer, *La República i la guerra...*, (1975, 308-310, 325-335).

França.⁵⁹² Aquest comportament no és clar que, en sí, sigui èticament reprovable: cap soldat vençut té l'obligació de lliurar-se a l'enemic. Des d'un punt de vista estètic, però, no van quedar gens bé. Mentre ells marxaven a l'exili, Companys i el seu Govern, exceptuant Dencàs, assumien les responsabilitats, es lliuraven a l'exèrcit i passaven pel calvari de la presó, el judici i la condemna a 30 anys. Aquesta situació tan desigual, entre les víctimes de la repressió i els qui se n'havien escapolit, va generar un fort impacte en l'imaginari col·lectiu.⁵⁹³ Molts, dins i fora d'ERC, van caure en la injustícia de focalitzar exageradament les culpes del fracàs de la revolta del 6 d'octubre en l'actuació d'Estat Català i concretament en Dencàs i Badia, acusats d'improvisació, d'inacció, d'ineficiència, d'indisciplina respecte a ERC o d'enganyar al President sobre les forces reals amb que es comptava.⁵⁹⁴

Com era d'esperar, a les JEREC hi van aparèixer tensions ben aviat, entre els partidaris de Dencàs i Badia i els seus detractors. Durant més d'un any les JEREC van viure en una situació de força confusió, afavorida per l'obligada clandestinitat. Apareixien manifestos escissionistes i d'altres partidaris de continuar treballant a ERC. El 6 de desembre de 1934 Miquel Badia i altres militants d'Estat Català reunits a Orleans van redactar un manifest defensant-se i culpabilitzant Companys del fracàs del 6 d'octubre, per “la capitulació tan ràpida del govern de la Generalitat”, alhora que proposaven la formació d'Estat Català com a partit independent d'ERC.⁵⁹⁵ La primavera de 1935 també va publicar-se un manifest d'un sector d'Estat Català que afirmava: “nosaltres trenquem, des d'aquest moment, amb E.R. de C.”. I definia la seva posició política així: “nacionalisme revolucionari amb un contingut netament social”.⁵⁹⁶ La repressió i la censura, però, van anar endarrerint l'enfrontament obert i l'escissió. Dencàs i Badia van tornar després de les eleccions del 16 de febrer de 1936. Aleshores la perllongada absència, la victòria electoral d'ERC, a la qual no havien pogut contribuir, i els molts atacs rebuts havien afeblit la seva posició i van acabar fent inevitable l'escissió, materialitzada el maig de 1936.

---

⁵⁹² Sobre aquests dos personatges, veure l'estudi de Jordi Rabassa Massons, *Josep Dencàs i Puigdollers. El nacionalisme radical a la Generalitat*, (Barcelona: Rafael Dalmau, 2006) i l'obra, més decantadament favorable al biografiat, Jaume Ros i Serra, *Miquel Badia. Un defensor oblidat de Catalunya*, (Barcelona: Editorial Mediterrània, 1996).

⁵⁹³ Veure Enric Ucelay da Cal, *La Catalunya populista...*, (1982, 227-229).

⁵⁹⁴ Diversos llibres publicats el 1935 anaven en aquesta línia. Des del republicanisme, Pere Foix, *Barcelona, 6 d'Octubre*, (Barcelona: Editorial Cooperativa Popular, 1935), Lluís Aymamí Baudina, *El 6 d'octubre tal com jo l'he vist*, (Barcelona: Atena, 1935) i el de Miravittles que comentarem més endavant. I des del punt de vista del BOC, Àngel Estivill, *6 d'Octubre. L'ensulsiada dels jacobins*, (Barcelona: L'Hora, 1935).

⁵⁹⁵ M. Dolors Ivern, *Esquerra Republicana...*, Vol.2, (1989, 122-123).

⁵⁹⁶ “Un manifest d'Estat Català”, A: *Avant!*, núm.13, (1 de maig de 1935). Recollit a Fèlix Cucurull, *Panoràmica del nacionalisme català*, Vol.6, (París: Edicions Catalanes de París, 1975), p.323-326.

Mentrestant, les JEREC integrades a ERC van continuar funcionant. I Carles Pi i Sunyer, el màxim responsable del partit, anotà a les seves memòries que “durante el tiempo que estuve al frente de la política de la “Esquerra”, hasta que el Presidente y los Consellers regresaron de presidio, los de “Estat Català” no nos plantearon ningún problema serio”.⁵⁹⁷ Miravittles va ser un dels que va treballar per la continuïtat d'Estat Català dins d'ERC i per la fidelitat a Companys i al Govern.

A finals de 1934 el Casal Espartacus va recuperar, clandestinament, l'activitat. Alguns dels seus militants havien estat empresonats, com Daniel Domingo Montserrat, Marcel·lí Solé i el seu fill Amadeu.⁵⁹⁸ Es va publicar una revista clandestina que, segons Miravittles, s'anomenava *Espartacus*, però no he localitzat cap periòdic amb aquest nom.⁵⁹⁹ És possible que es referís a alguna de les publicacions que van aparèixer a finals de 1934 i durant el 1935 com a portaveus de les JEREC. El 25 de desembre de 1934, primer aniversari de la mort de Macià, va aparèixer *Ferms!*, on s'enaltia “l'Avi” Macià i Companys. Aquest primer número duia una declaració del Comitè Executiu de les JEREC que es posicionava respecte a Dencàs i Badia d'aquesta forma:

“Considerem Josep Dencàs com un home col·locat completament al marge de la nostra actuació. Segon, considerem Miquel Badia l'home que en les hores angoixoses del 6 d'octubre donà una prova més de la seva valentia. Neguem però en ell tota actitud dirigent. Miquel Badia és un soldat. És *només* això i és *tot* això. Tot el que faci per sortir del rengle serà destruït implacablement per nosaltres. Tot el que faci per continuar essent un soldat de Catalunya serà agraït i reconegut”.⁶⁰⁰

Per tant, un atac frontal a Dencàs i un atac més matisat a Badia. Per la seva línia ideològica, és molt probable que Miravittles intervingués en *Ferms!*, que només publicà un únic número, com també en *Estat Català*, successora de l'anterior, que va publicar 16 números entre el març i el desembre de 1935.⁶⁰¹ Resseguint la col·lecció d'*Estat Català* trobem unes JEREC que semblen intentar evitar els enfrontaments interns, que es refereixen sovint a Macià, potser amb l'objectiu d'aglutinar els militants, que es defineixen “joventuts obreres i nacionalistes”, que proclamen el lideratge de Companys i de Ventura Gassol, que es

---

⁵⁹⁷ Carles Pi i Sunyer, *La República i la guerra...*, (1975, 309-310).

⁵⁹⁸ Carta de Bernat Olivé a l'autor, agost 2005.

⁵⁹⁹ Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Fons Orals. Col·lecció Ronald Fraser. Jaume Miravittles, transcripció de l'entrevista efectuada el 27 de febrer de 1974.

⁶⁰⁰ Citat a Joan Crexell, *Prensa catalana clandestina i d'exili, 1917-1938*, (Barcelona: El Llamp, 1987), p.124.

⁶⁰¹ Veure Joan Crexell, *Prensa catalana...*, (1987, 136-140).

mostren partidàries de la República Federal⁶⁰² i que afirmen “la necessitat de l’Esquerra Republicana de Catalunya, perquè és l’òrgan més eficaç de la llibertat de Catalunya”.⁶⁰³

El gener de 1935 Miravittles va publicar una carta a *La Humanitat* on semblava voler conjurar el perill de l’escissió :

“sóc dels que creuen que la responsabilitat dels darrers esdeveniments incumbeix –més que al fracàs de persones o d’ideologies, a la ruptura orgànica del partit dirigent. Una acció política (...) no pot triomfar sense una unitat permanent d’acció i d’objectiu. (...) treballaré sempre a favor de tot el que representi convergència i unificació”.⁶⁰⁴

La font més important per observar la posició de Miravittles el 1935 és el seu llibre *Crítica del 6 d’octubre*.⁶⁰⁵ És clarament favorable a Companys. Fins i tot publica uns comentaris del propi President empresonat. I valora críticament Josep Dencàs i Miquel Badia, ja que “no saberen donar un contingut polític” a Estat Català, dedicant-se a buscar l’hegemonia a ERC i càrrecs a la Generalitat.⁶⁰⁶ Però la crítica es fa amb matisos: diu que Dencàs era dinàmic i Badia valent, i els defineix conjuntament com “dos valors polítics perfectament aprofitables”.⁶⁰⁷ Hi negava també que Dencàs fos feixista, però alertant de que, per un excés de nacionalisme i per una manca de sensibilitat social, hi podia haver arribat.⁶⁰⁸ Respecte als fets del 6 d’octubre, i davant de les acusacions de traïció, fins i tot amb diners pel mig, que s’havien llençat contra Dencàs i Badia, Miravittles rebutja “*absolutament*, la tesi de la traïció *conscient i pagada*. El pecat de Dencàs-Badia no fou de traïció. Fou de mancament”. L’acusació que els fa Miravittles és d’incapacitat política i militar: els grups que haurien d’haver donat suport al Govern no estaven ni entrenats, ni ben organitzats ni ben armats.⁶⁰⁹

D’altra banda, la repressió i l’allunyament del poder van propiciar la reflexió política entre la gent d’ERC. El tema preferit va ser els fets del 6 d’octubre, però també hi havia un cert interès per debatre sobre la ideologia i el programa del partit. Ja hem vist que Miravittles pretenia aprofundir en el posicionament esquerrà i en la definició ideològica d’ERC, que considerava massa difusa. No estava sol, també n’hi havia d’altres que veien la necessitat de tenir clar, com a partit, quina era la política econòmica i social a aplicar. Els profunds efectes de la crisi econòmica mundial qüestionaven les ideologies i posaven sobre la taula, per

---

⁶⁰² “Significació del 6 d’octubre”, A: *Estat Català*, núm. 5, (1 de juny de 1935).

⁶⁰³ “Què passa a l’Esquerra?”, A: *Estat Català*, núm.9, (1 d’agost de 1935).

⁶⁰⁴ “Jaume Miravittles desment una informació de *L’Instant*”, A: *La Humanitat*, (18 de gener de 1935).

⁶⁰⁵ Jaume Miravittles, *Crítica del 6 d’octubre*, (Barcelona: Publicacions Acer, 1935).

⁶⁰⁶ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 115-116).

⁶⁰⁷ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 115-117).

⁶⁰⁸ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 117-118).

⁶⁰⁹ Miravittles, *Crítica...*, (1935, 181, 183-185).

exemple, diversos models econòmics intervencionistes, des dels models totalitaris (feixistes o comunista) a la socialdemocràcia, passant pel *New Deal* de Roosevelt i el Pla d'Acció d'Henri de Man. Vicenç Bernades, per exemple, regidor de l'Ajuntament de Barcelona, va analitzar les diferents alternatives a l'obra *Perspectives econòmiques*, decantant-se pel liberalisme econòmic.⁶¹⁰ La política de l'administració demòcrata nord-americana era observada atentament. Carles Pi i Sunyer hi mostrà interès⁶¹¹. Les idees del socialista belga Henri de Man, que Miravittles havia citat com a punt de referència en entrar a ERC, com les d'alguns sectors del socialisme i el radical-socialisme francès influïts per ell, van ser rebudes amb simpatia per alguns sectors d'ERC, com és el cas de Rovira i Virgili.⁶¹² De Man, recordem-ho, preconitzava una situació intermèdia entre el socialisme i el capitalisme, una economia mixta, amb propietat privada i amb importants nacionalitzacions. El diputat Josep A. Trabal va publicar articles el 1934 demanant un nou concepte de democràcia que tingués en compte el repartiment de la riquesa i posant com a exemple les idees de De Man.⁶¹³ El Partit Obrer Belga havia aprovat el 1933 el Pla d'Acció de De Man i, en entrar aquest, el març de 1935, al govern belga, la seva figura i les seves idees van recuperar actualitat. *La Humanitat*, portaveu d'ERC, se'n va fer ressò en diversos articles, parlant així dels plans de De Man:

“el socialisme belga s'adapta a les realitats de la vida moderna. Per això dóna ministres a una monarquia, que vol dir que socialitza un estat monàrquic.

El *Pla d'Acció* no és altra cosa que una adaptació del socialisme en règim de democràcia, millor dit, prenent implantar la social-democràcia sense fer la revolució social, a l'inrevés dels bolxevics, que primer fan la Revolució i després apliquen el programa”.⁶¹⁴

En aquesta línia de cercar una major definició ideològica, i també d'evitar una possible pèrdua d'influència entre certs sectors, que podien ser atrets per models més diàfans com el comunista, l'estiu de 1934 Josep A. Trabal ja havia proposat la creació d'una plataforma anomenada Acció Constructiva d'Esquerra Republicana (ACER) que reflexionés sobre el programa econòmic i social d'ERC. Deia:

⁶¹⁰ Vicenç Bernades, *Perspectives econòmiques. El moment social a la República i a Catalunya*, (Barcelona: Llibreria Catalònia, 1935). Veure Francesc Artal i altres, *El pensament econòmic català durant la República i la Guerra (1931-1939)*, (Barcelona: Edicions 62, 1976), pp.30-36.

⁶¹¹ Al pròleg que redactà per al llibre de Vicenç Bernades. Veure la nota anterior. I també, “Sobre l'experiència americana. Noves realitzacions en l'ordre econòmic i social”, A: *La Humanitat*, (28 d'agost de 1935).

⁶¹² Enric Ucelay Da Cal, *La Catalunya populista...*, (1982, 200).

⁶¹³ Josep A. Trabal, “Vers una democràcia autèntica”, A: *La Rambla*, 25 de juny de 1934. Recollit a Josep A. Trabal, *Final d'etapa, 1931-1936. Cinc anys d'actuació política*, (Barcelona: Bosch, 1937), pp.315-324. Veure-hi també “L'evolució de la democràcia”, publicat originalment a *La Rambla* el 18 de juny de 1934 i recollit a la mateixa obra, pp.309-313.

⁶¹⁴ “El cinquantenari del Partit Obrer Belga”, A: *La Humanitat*, (13 d'abril de 1935). Veure, també a *La Humanitat*, “El Pla d'Acció d'Henri de Man”, (8 de març de 1935), “Henri de Man”, (31 de març de 1935), “El cinquantenari del Partit Obrer Belga”, (1 de maig de 1935) i “La dictadura de partit. El Pla de Henri de Man”, (22 d'agost de 1935).

“¿Quina és la norma del nostre moviment revolucionari? ¿Quin és el nostre pla d’acció? Què és el que hem de destruir? Què el que hem de crear? L’hora és arribada, realment, perquè precisem el sentit i el pla de la nostra acció. (...) Cal, doncs, estructurar un Pla; cal precisar-ne el sentit i l’abast, les gradacions i el final, l’oportunitat i la tècnica del seu desenvolupament. (...) Cal estructurar el Pla per a posar-lo al servei del Partit. Tal és la missió que ha de realitzar l’ACER”.⁶¹⁵

Pocs dies després de l’aparició d’aquest article va aparèixer una nota a *La Humanitat* on es deia que la proposta havia tingut èxit i es donava l’adreça del carrer Baix de Sant Pere, 42 principal, de Barcelona, per als que hi estiguessin interessats.⁶¹⁶ Però les vacances i els fets del 6 d’octubre, amb les seves conseqüències, van fer oblidar la qüestió i no sembla que l’organisme arribés a funcionar. Almenys no n’hem vist cap més manifestació, llevat que el llibre de Miravittles *Crítica del 6 d’octubre* va ser editat per Publicacions ACER i que un altre posterior, d’ell mateix, ho fou per Edicions ACER.⁶¹⁷ Sobre aquesta sigla amb ressonàncies metàl·liques, Miravittles va escriure dues coses aparentment diferents: que era una “agrupació que vaig iniciar”⁶¹⁸ i també una editorial creada per ell.⁶¹⁹ És segur, doncs, que Miravittles va participar d’aquest projecte i que es va pensar com a centre d’estudis, però probablement només va servir com a segell editorial.

El juliol de 1935 el Comitè Executiu d’ERC va proposar a la militància la creació del Grup d’Estudis i Plans Econòmics i Socials (GEPSE), el que demostra la preocupació que hi havia al partit per cercar un perfil més nítid en aquest àmbit.⁶²⁰ Segons el Projecte de Reglament del Grup les seves finalitats eren:

- “a) Constituir un òrgan permanent d’Esquerra Republicana de Catalunya per a l’estudi dels problemes de caràcter econòmic i social (...)
- b) Formular el pla econòmic i social complet d’Esquerra Republicana de Catalunya i, en defecte seu, un programa de realització immediata que pugui donar efectivitat en aquest aspecte als principis bàsics del partit”.⁶²¹

Els militants interessats s’havien d’afiliar al Grup i aquests, per sufragi, elegirien el Comitè Permanent. Després de diversos ajornaments, el 21 de desembre es va constituir el GEPSE, en un acte presidit per Carles Pi i Sunyer i per set membres de la ponència

---

⁶¹⁵ Josep A. Trabal, “A.C.E.R. Una lliçó i un camí”, A: *La Humanitat*, (27 de juliol de 1934).

⁶¹⁶ *La Humanitat*, (3 d’agost de 1934).

⁶¹⁷ Jaume Miravittles, Josep Sans, Joan Blanch i Josep Esteve, *Elements per a una campanya d’esquerra*, (Barcelona: Edicions ACER, 1936).

⁶¹⁸ Miravittles, *Episodis...*, (1972, 11).

⁶¹⁹ Miravittles, *Homes...*, (1982, 162).

⁶²⁰ Veure M. Dolors Ivern, *Esquerra Republicana...*, vol. II, (1989, 150-157)

⁶²¹ “Projecte de Reglament del Grup d’Estudis i Plans Socials i Econòmics d’E.R. de C.”, A: *La Humanitat*, (15 de setembre de 1935) i (17 de setembre de 1935).

organitzadora, entre ells Miravittles. En la seva intervenció inicial Pi i Sunyer definí uns objectius polítics de tipus socialista o social-demòcrata:

“glossà els principis bàsics del Partit en els aspectes econòmics i socials, i diu que en ells hi ha un contingut essencial que marca clarament un mitjà evolutiu per a arribar a un sistema econòmic col·lectivista, d’acord amb els corrents actuals de transformació del sistema econòmic existent avui”.

Després de força discussió es va aprovar el Reglament del Grup i es va fer la votació per elegir el primer Comitè Permanent del GEPSE, que va quedar format per Vicenç Bernades, Ramon Bertran i Tàpies, Ramon Frontera, F. Grau i Ros, Francesc Padrós, Joan B. Soler i Bru i Jaume Miravittles.⁶²² Posteriorment, però, no hi ha cap més informació del GEPSE. La campanya electoral, el retorn a les institucions i la convulsa situació política espanyola potser no van facilitar una activitat com la del GEPSE, de caire reflexiu.

L’estiu de 1935, com ja havia fet l’any anterior, se’n va anar amb la seva companya Ginette a Eivissa, a Santa Eulària del Riu, en un viatge de vacances i estudi, per preparar-hi algunes matèries de la carrera de dret. Però aquell setembre no va anar a examinar-se a Saragossa, sinó que, aconsellat per un estudiant tarragoní, s’examinà a Cartagena.⁶²³ Aquí es van estroncar els seus estudis de dret, ja que l’estiu següent, el de 1936, va esclatar la Guerra Civil, que tants projectes va frustrar; la seva vida va agafar altres camins i mai més va continuar aquells estudis. També passava poc o molt per Roses, on la seva mare tenia una botiga i on hi feien estada tot de famílies del catalanisme republicà benestant. El periodista Manuel Ibàñez Escofet recordava haver conegut a Roses un Miravittles “simpàtic, fort i ple de vitalitat”. L’estiu de 1935 Miravittles va participar en un partit de futbol amb aquests estiuejants. Alguns dels que hi van jugar són Ibàñez Escofet, Frederic Rahola i Pere Pi i Sunyer.⁶²⁴

---

⁶²² *La Humanitat*, (24 de desembre de 1935).

⁶²³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44. p.130.

⁶²⁴ Manuel Ibàñez Escofet, *La memòria és un gran cementiri*, (Barcelona: Edicions 62, 1990), p.161.

6.2 De les eleccions a la guerra, 1936

6.2.1 Sota el signe de l'antifeixisme

Els últims mesos de 1935 l'activitat política es va anar normalitzant, tot i estar sotmesa encara a prohibicions arbitràries. Miravittles va començar a fer algunes conferències, sobre economia, política catalana o internacional, etc.: una l'octubre, una altra el novembre i sis el desembre. El Casal Espartacus va tornar també a actuar públicament. L'1 de desembre va participar en la commemoració que entitats catalanistes d'esquerra van fer del quinzè aniversari de l'assassinat de Francesc Layret. Es va fer al cementiri, on es van dipositar nombroses ofrenes florals. El Casal edità també un cartell amb dos protagonistes, amb dues fotografies, una de Layret i una de Companys darrera dels barrots de la presó. El títol del cartell establia paral·lelismes i un lligam entre els dos amics: "30 de novembre 1920, Layret "el mestre" és assassinat!. 30 de novembre 1935, Companys "el realitzador" compleix condemna!". I encara va enviar un telegrama a Companys: "Casal Espartacus saluda Companys, realitzador del pensament de Layret".⁶²⁵

Després de diversos governs de centre i de dreta, a finals de 1935 la governabilitat espanyola passava per serioses dificultats. Els nombrosos enfrontaments entre la CEDA i el Partit Radical, els dos principals partits de la cambra, i els escàndols polítics que afectaven al Partit Radical, van aconsellar, el 7 de gener de 1936, la dissolució de les Corts i la convocatòria d'eleccions per al 16 de febrer. Van ser les més polaritzades de la República. En moltes circumscripcions només hi havia dues opcions, la dreta i l'esquerra, una simplificació que també venia afavorida pel sistema electoral majoritari. A Catalunya les dretes, liderades per la Lliga, van crear el Front Català d'Ordre, que també incloïa carlins, monàrquics, radicals i cedistes.

Entre les esquerres també es va anar obrint camí la idea de la unitat. No era una política totalment nova. A Catalunya, les esquerres republicanes i catalanistes (ERC, PNRE i ACR) ja havien anat unides amb els socialistes de la USC a les eleccions municipals del gener de 1934 en una coalició anomenada Esquerres Catalanes, que, liderada per ERC, havia vençut a la majoria de les poblacions. La novetat va estar en l'establiment d'una coalició més àmplia, que anava del centre-esquerra catalanista al comunisme.

---

⁶²⁵ *Última Hora*, (30 de novembre i 3 de desembre de 1935).

Diversos factors van conduir a la unió de totes les esquerres, al frontpopulisme. D'una banda, la situació internacional era cada cop més preocupant, per fets com l'arribada de Hitler al poder, el cop de força feixista a França el 1934 o la invasió d'Abissínia per part de la Itàlia feixista. Per a demòcrates i esquerrans era cada cop més clar que el feixisme era el perill més greu que calia afrontar. A aquesta situació internacional s'hi afegien, com a factors interns espanyols, el sistema electoral majoritari, la derrota electoral de 1933 i la dura repressió del moviment d'octubre de 1934. També hi va influir el sorprenent viratge que els partits comunistes van fer els anys 1934-1935. De la lluita frontal contra totes les fraccions de la burgesia (terme en que incloïen també els republicans d'esquerra) i contra els socialistes (titllats de "social-traïdors") van passar, empesos pel creixent moviment intel·lectual antifeixista i, sobretot, per les necessitats diplomàtiques de l'URSS,⁶²⁶ a propugnar l'aliança de les forces democràtiques, especialment amb els socialistes, per fer front al feixisme. La nova línia política, que ja portava un any de maduració, es va oficialitzar al VII Congrés de la Internacional Comunista, celebrat l'estiu de 1935.⁶²⁷

Aquest impuls unitari va tenir diferents línies de concreció, abans i després de les eleccions del 16 de febrer, tant en el panorama organitzatiu com en el camp electoral. En l'àmbit de les organitzacions obreres és on hi va haver més activitat.⁶²⁸ El comunisme dissident de Moscou, el BOC i l'Esquerra Comunista, es va unir el setembre de 1935 per formar el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM). Els Sindicats d'Oposició, amb algunes excepcions, es reintegraven el maig de 1936 a la CNT. I quatre partits marxistes catalans, la Unió Socialista de Catalunya (USC), el Partit Català Proletari (PCP), el Partit Comunista de Catalunya (PCC) i la Federació Catalana del PSOE van anar convergint fins a fusionar-se el juliol de 1936 en el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), comunista. Pel que fa a l'esquerra republicana, la primavera de 1936 ERC va patir, com veurem, l'escissió d'una part d'Estat Català, però alhora reincorporava el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra.

El gener de 1936 tant a França com a Espanya es signava una aliança electoral, coneguda com a Front Popular, entre totes les forces d'esquerra. A Catalunya el pal de paller del pacte frontpopulista era ERC, la força majoritària. El 5 de febrer de 1936 es va donar a conèixer el pacte català, amb el nom de Front d'Esquerres de Catalunya. Un dels factors que va fer possible aquest pacte tan ampli és l'aparició prèvia d'un moviment antifeixista unitari que justificava la revolta del 6 d'octubre de 1934 i feia èmfasi en la lluita antirepressiva, tant

---

⁶²⁶ L'URSS volia millorar les relacions amb les democràcies per frenar l'expansionisme nazi. El maig de 1935 signà pactes d'ajuda mútua amb França i Txecoslovàquia.

⁶²⁷ Víctor Alba, *El Frente Popular*, (Barcelona: Planeta, 1976), p.41-173.

⁶²⁸ Enric Ucelay, *La Catalunya populista...*, (1982, 241-264).

en la denúncia de la repressió dels fets d'octubre (morts, orfes, empresonats, consells de guerra, petició de penes de mort, desnonament de pagesos, etc.), com en l'ajut a les víctimes i la denúncia de l'activitat repressiva del feixisme internacional, especialment de l'Alemanya nazi. Entre els capdavanters d'aquest moviment, a Catalunya, hi havia sobretot gent d'ERC, però també comptava amb la participació de gent dels partits marxistes que mesos després acabarien creant el PSUC.⁶²⁹ Com a portaveu antifeixista va aparèixer, el 9 de desembre de 1935, la publicació *Suport*, subtitulada "Periòdic popular", que pocs mesos després es declararia portaveu del Socors Roig Internacional (SRI), Secció catalana. Hi trobem signatures com les dels republicans Jaume Serra Hunter, Martí Rouret, Pere Coromines, Lluís Aymamí, Manuel Galés i Lluís Capdevila, les dels socialistes Granier Barrera i Joan Fronjosà, la del comunista Pere Ardiaca i la del marxista catalanista Pere Aznar.

En el primer número de *Suport* s'anunciava un "Míting pro Thaelmann", per a salvar a aquest dirigent del Partit Comunista Alemany, tancat a les presons de Hitler. Primer s'havia de fer el 15 de desembre, però va ser suspès i es va acabar fent el 22 de desembre de 1935, al Gran Price. El míting era organitzat per *Suport* i anunciat amb els lemes "Contra la Guerra i el Feixisme" i "Per la Pau i la Llibertat".⁶³⁰ Josep A. Trabal, diputat d'ERC, presidí l'acte. Van parlar-hi Lluís Luque (PCP), Hilari Arlandís (PCC), Manuel Galés (ERC), Granier Barrera (USC), Jaume Miravittles (ERC), Pere Ardiaca (Socors Roig Internacional, PCC) i Josep A. Trabal (ERC). Els parlaments van girar entorn dels lemes de l'acte, blasmant el feixisme i identificant-lo amb la guerra, i defensant la democràcia, però sovint també van anar més enllà, relacionant feixisme amb capitalisme i defensant l'URSS. És a dir, fent una barreja d'antifeixisme i d'anticapitalisme que també trobem en els oradors d'ERC, com Miravittles o Trabal:

"Explica que el feixisme mundial està controlat per l'alta finança. Alemanya, portada pel seu afany imperialista, vol envair Europa. (...) Un dels països on té fix l'ull és la URSS. La democràcia catalana ha d'estar al costat de Rússia". (Miravittles)

"Nosaltres volem (...) que es governi en republicà; però sense límits, avançant fins on sigui precís, i no perdrem de vista la URSS, que també és una República". (Trabal)⁶³¹

---

⁶²⁹ Ricard Vinyes, *La Catalunya internacional. El frontpopulisme en l'exemple català*, (Barcelona: Curial, 1983); Andreu Mayayo, "L'antifeixisme", A: Jordi Casassas (coord), *Lluís Companys i la seva època*, (Barcelona: Pòrtic, 2002), pp.101-119.

⁶³⁰ *Suport*, núm.1 (9 de desembre de 1935) i núm.2 (21 de desembre de 1935).

⁶³¹ *Última Hora*, (23 de desembre de 1935).

El 23 de desembre va aparèixer a *La Rambla de Catalunya* un manifest promogut per la Comissió Organitzadora de l'Associació Intel·lectual per a la Defensa de la Cultura, dirigit “Als intel·lectuals, artistes, escriptors, tècnics”, i encapçalat pel lema “Per la Defensa de la Cultura i de la Llibertat”. El text, que era el manifest fundacional de l'Associació, apareixia poques setmanes després de la invasió d'Abissínia per la Itàlia feixista, i era un crit d'alarma davant dels perills del feixisme, de “les forces reaccionàries que tenen tendència a la destrucció feroç de la llibertat i de l'herència cultural de les nacions i nacionalitats!”, contra la guerra (“conseqüència natural immanent del feixisme”) i en defensa de “la llibertat, la dignitat, la cultura, la pau!”. Jaume Miravittles en va ser un dels signants, juntament amb Jaume Serra Hunter, Joan Puig i Ferrater, Margarida Xirgu, Federico García Lorca, Lluís Capdevila, Granier Barrera, Josep Lluís Sert, Emili Mira, Antoni Rovira i Virgili, Domènec de Bellmunt, Josep Carner Ribalta, Just Cabot, Manuel Hugué, Lluís Aymamí i Baudina, Joaquím Ventalló, Manuel Galés, Josep Maria Massip, etc.⁶³²

El moviment antifeixista, encapçalat sobretot per gent d'ERC, amb la participació d'alguns comunistes, no era, en canvi, des del punt de vista organitzatiu, una creació catalana. Era una realitat internacional que responia tant a la preocupació de molta gent, sobretot del camp de la cultura, pel perill i l'avenç del feixisme, com a una aposta, força reeixida, de l'URSS i de la Internacional Comunista (IC) per incrementar la influència a l'Europa occidental, especialment en el món intel·lectual, i per servir els seus interessos diplomàtics.⁶³³ La nova política d'aliances dels partits comunistes n'era un element clau. El Socors Roig Internacional, organització d'ajut a les víctimes del feixisme, havia estat creat el 1922 per la Komintern. La seva secció espanyola, en mans del PCE, va ser molt activa durant el 1935 promovent òrgans unitaris pro-amnistia i d'ajut als represaliats dels fets d'octubre.⁶³⁴ I la proposta de crear l'Associació Intel·lectual per a la Defensa de la Cultura no havia sorgit del buit, sinó que era un dels acords del Primer Congrés Internacional d'Escriptors en Defensa de la Cultura, celebrat a París el juny de 1935, i convocat per l'Associació d'Escriptors i Artistes Revolucionaris, creada a França pel Partit Comunista Francès el 1932.⁶³⁵

---

⁶³² *La Rambla de Catalunya*, núm.70, (23 de desembre de 1935); *La Humanitat*, (27 de desembre de 1935).

⁶³³ David Caute, *Compañeros de viaje*, (Mèxic: Grijalbo, 1975); Stephen Koch, *El fin de la inocencia, Willi Münzenberg y la seducción de los intelectuales*, (Barcelona: Tusquets, 1997); François Furet, *El pasado de una ilusión. Ensayo sobre la idea comunista en el siglo XX*, (Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1995), pp.242-359; Federico Suárez, *Intelectuales antifascistas*, (Madrid: Rialp, 2002).

⁶³⁴ Per exemple, repartint 3 milions de francs recollits a l'URSS. Veure Rafael Cruz, *El Partido Comunista de España en la Segunda República*, (Madrid: Alianza, 1987), pp. 222-224.

⁶³⁵ Luis Mario Schneider, *II Congreso Internacional de Escritores Antifascistas (1937)*. Vol.I: Inteligencia y guerra civil en España, (Barcelona: Laia, 1978), pp. 21-40. Veure també Ramon N. Giralt, “El Congrés Internacional d'Escriptors”, A: *La Humanitat*, (22 de juny de 1935). Hi ha indicis de la presència a Barcelona d'algun militant de la Komintern, abans de la guerra civil, treballant en el foment de l'antifeixisme entre la

Per tant ERC es posava al capdavant del moviment antifeixista català tot potenciant organismes de matriu comunista, quan a Catalunya el comunisme tenia una presència mínima. Aquest va ser un factor del creixement de la influència del comunisme a Catalunya, que adquiriria més importància durant la immediata guerra civil.⁶³⁶ Aquest posicionament dels republicans catalanistes responia a diferents factors: el clam unitari que hi havia entre la gent d'esquerres davant del bel·licisme i la repressió dels feixismes, el temor a patir un “avançament” per l'esquerra⁶³⁷ i la pròpia radicalització que es produïa a un sector important d'ERC. Hi creixia una ala esquerra, on podem inscriure Jaume Miravittles, que cada cop es definia més clarament per un horitzó socialista. La crisi econòmica mundial, el colonialisme i el militarisme de molts països capitalistes i la proliferació dels règims autoritaris contrastaven amb una URSS que apareixia, gràcies a una eficaç propaganda, com a aparent defensora dels drets humans i de la pau. Un exemple d'aquest avenç del socialisme a ERC. El Congrés de les Joventuts, les que van romandre al partit, celebrat a finals de maig de 1936, es va manifestar en la seva ponència econòmica a favor de la

“col·lectivització dels elements de producció de riquesa i traspàs a la propietat comuna dels béns; comerç exterior, monopoli de l'Estat col·lectivista; anul·lació del deute públic; confiscació i socialització de totes les empreses de serveis públics, de la banca privada, de totes les mines i de les grans explotacions forestals i de les grans propietats rurals”.⁶³⁸

El diputat Josep A. Trabal destacà en l'acostament als grups marxistes. El gener de 1936 va enviar una carta a Carles Pi i Sunyer demanant la inclusió d'un representant del PCC en la candidatura del Front d'Esquerres. I en els seus articles i discursos sovint es referia als projectes socialistes d'Henri de Man i als avenços socials assolits a l'URSS. Per exemple, parlant del dret al divorci, va dir:

---

intel·lectualitat. El periodista Rossend Llates, militant d'ACR, va explicar que havia assistit, amb Miravittles i Josep M. Planes, el periodista que seria assassinat pels faistes, a una reunió d'intel·lectuals, celebrada a un local ideològicament proper a la USC, on un estranger, ros i amb accent alemany, els va parlar de l'organització d'un moviment d'intel·lectuals antifeixistes, afegint que calia dissimular el caràcter comunista dels promotors. Rossend Llates, *Ésser català no és gens fàcil*, (Barcelona: Aedos, 1971), p.322-325.

⁶³⁶ Una de les derivades de la puixança del comunisme a Espanya i a Catalunya seria el pas al PSUC, a l'inici de la guerra civil, d'alguns quadres d'ERC, com el diputat Josep A. Trabal, el periodista Lluís Aymamí Baudina i alguns dirigents de les JEREC, com Jaume Vàchier i Antoni Perramon. Veure Enric Ucelay Da Cal, “Els nacionalistes catalans al PSUC”, A: *Arreu*, núm.1, (25 d'octubre de 1976), pp.26-31.

⁶³⁷ Ni el socialisme ni el comunisme tenien a Catalunya una força rellevant. Però diversos moviments donaven cada cop més consistència al comunisme: el desplaçament, general a tot l'Estat, d'una bona part del socialisme cap al comunisme i la tendència a la unitat orgànica de les diferents organitzacions marxistes. El gener de 1936 s'unificaven les joventuts de la USC amb les del Partit Català Proletari, el maig es creaven, a nivell d'Estat, les Joventuts Socialistes Unificades, amb la unió dels joves socialistes i comunistes, i el juliol es fundava el PSUC. Josep Lluís Martín Ramos, *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya, 1930-1936*, (Barcelona: Curial, 1977).

⁶³⁸ *La Humanitat*, (29 de maig de 1936).

“La legislació russa ha ordenat d’una manera exemplar aquestes qüestions. Garanteix els drets de la mare i els del fill. Admet el divorci respectant la voluntat dels que, havent contret matrimoni, demanen la separació; però l’home ve obligat a mantenir la muller, si aquesta es troba dèbil i malalta, i els fills que hagin nascut del matrimoni”.⁶³⁹

Hi havia líders d’ERC, però, que eren més cautelosos a l’hora d’establir aliances amb els partits marxistes. Carles Pi i Sunyer, màxim dirigent d’ERC mentre Companys i tot el Govern eren a la presó, acceptà que formessin part del l’aliança electoral de febrer de 1936, però amb un pes a la candidatura relativament reduït, a causa de la seva escassa incidència social. I va voler protegir l’autonomia de la coalició catalana i l’hegemonia d’ERC al seu interior anomenant la candidatura Front d’Esquerres de Catalunya i no acceptant el nom de Front Popular que es suggeria des de fora de Catalunya i des de la Komintern.⁶⁴⁰ És significatiu que Pi i Sunyer es referís al míting antifeixista del Price, comentat abans, com a “mitin comunista”. I que es lamenti de les pressions rebudes d’aquells partits per incloure’ls a la candidatura i de com trobaven “fácil apoyo” en alguns sectors d’ERC.⁶⁴¹

---

⁶³⁹ Conferència *Dones de Catalunya, avant per la llibertat!*, pronunciada a la sala Nou Món el 14 de febrer de 1936. Josep A. Trabal, *Final d’etapa 1931-1936. Cinc anys d’actuació política*, (Barcelona: Bosch, 1937), p.211.

⁶⁴⁰ Carles Pi i Sunyer, *La República y la guerra...*, (1975, 337-349)

⁶⁴¹ Carles Pi i Sunyer, *La República y la guerra...*, (1975, 340)

6.2.2 *El triomf del Front d'Esquerres i l'escissió de les JEREC*

Miravittles podia haver estat perfectament un dels candidats d'ERC. A primers de 1936 ERC tenia encara força quadres a la presó i Miravittles començava a fer-se un lloc a la direcció del partit. Malgrat la seva joventut, només tenia trenta anys, era força conegut, tenia un currículum brillant de lluitador catalanista i tenia innegables qualitats per a l'anàlisi política i històrica, l'oratòria i l'articulisme polític. A l'altre plat de la balança, però, hi havia també un factor de pes: en la seva recent etapa del BOC havia estat tres anys atacant ERC i els seus dirigents. El cas és que va tenir un paper important en la campanya electoral, però no va ser candidat. Fent un símil futbolístic, era com un titular indiscutible d'un equip de tercera divisió que hagués estat fitxat per un equip de primera per a deixar-lo, de moment, a la banqueta, per a observar-ne l'evolució i les qualitats. El testimoni de dos amics seus ens il·lustra aquesta situació. El periodista Manuel Ibàñez Escofet va escriure que, en entrar a ERC, “fue, me atrevería a decir que gozosamente, aceptado. Pero le impusieron un período de purga y no pudo presentarse a las elecciones del 16 de febrero de 1936”⁶⁴². Igualment, el també periodista Josep Maria Lladó va dir que en entrar a Esquerra “li van fer passar una *cuarentena*” i que no ser candidat el 1936 “fou una mena de càstig”.⁶⁴³

Malgrat no ser candidat, va treballar de valent per al triomf del Front d'Esquerres. Va participar, com a orador, en molts actes, quaranta-cinc entre el 15 de gener i el 15 de febrer, una mitjana d'un i mig diari durant un mes, al costat de pesos pesats del partit com Antoni Rovira i Virgili, Jaume Aiguader, Pere Coromines, Josep A. Trabal, Antoni M. Sbert o Carles Pi i Sunyer. Va fer mítings a Barcelona, Tarragona, Reus, Bellpuig, Sabadell, Sant Celoni, Molins de Rei, Terrassa, Mollet, l'Hospitalet de Llobregat, Roses, Puigcerdà, Sant Joan de les Abadesses, Sant Sadurní d'Anoia, El Prat de Llobregat, etc.

També va publicar un argumentari de campanya, un tipus de document que després s'ha fet habitual en època d'eleccions, però que aleshores no era freqüent. Es tracta d'un receptari de missatges polítics per a que els candidats, oradors, publicistes o periodistes d'ERC o del Front d'Esquerres poguessin raonar els desavantatges i perills de votar la coalició dretana i els beneficis de fer-ho pel Front d'Esquerres. És un llibret de 60 pàgines que va aparèixer a primers de febrer de 1936, en plena campanya electoral, titulat *Elements per a*

---

⁶⁴² Manuel Ibàñez Escofet, “Jaume Miravittles, una vida singular”, A: *La Vanguardia*, (11 de novembre de 1988).

⁶⁴³ Josep M. Lladó, “Jaume Miravittles, un lluitador exemplar”, A: *Serra d'Or*, núm.351, (febrer de 1989).

una campanya d'esquerra.⁶⁴⁴ Per anar més de pressa i tenir el volum llest per a la campanya Miravittles va dictar el text a tres companys de les Joventuts, Josep Sans Arrufat (del Casal Espartacus), Joan Blanch i Josep Esteve, que el van ajudar a preparar l'edició.⁶⁴⁵ Dretes i esquerres havien arribat a un elevat nivell de tensió i de polarització. L'espai centrista s'havia esmicolat, el maniqueisme impregnava la propaganda política i també el text de Miravittles, on no hi ha espai per als matisos. Fidel al seu estil, però, rebla sempre que pot les afirmacions amb dades estadístiques i històriques.

La seva argumentació de fons partia de que l'arribada de la República no era només un canvi de règim, representava també “la destrucció (...) del règim social, polític i econòmic” que havia sostingut la monarquia.⁶⁴⁶ Això és el que s'haurien proposat els governs republicans i socialistes del primer bienni. Però el poder econòmic havia quedat força intacte i les forces conservadores van iniciar una labor de penetració de la República, que personifica en personatges com Lerroux, Alcalà Zamora i Maura, per a desvirtuar-ne els avenços socials. Un procés que s'accelerà a partir de la victòria dretana del novembre de 1933. Els protagonistes d'aquest descalçament de la República d'esquerres són tres partits, la Lliga, el Partit Radical i la CEDA, i tres homes, Lerroux, Cambó i Gil Robles. Sobretot aquest darrer, “representant de l'antirepública, de l'antidemocràcia, de l'antilibertat”, a qui acusa d'ordir un sinistre pla, amb algunes parts desgraciadament premonitòries: fer dimitir el president Alcalà Zamora, substituir-lo pel general Sanjurjo, colpista, i retornar a la monarquia, “després d'una lluita sagnant i d'una destrucció a foc de tots els elements de la democràcia i de la República”.⁶⁴⁷

A sobre d'aquesta estructura argumental, i després de ressaltar l'historial negatiu de lligaires, lerrouxistes i cedistes, desgrana amb gran detall el que en diu “l'obra monstruosa” d'una “etapa sagnant”: els governs radical-cedistes dels anys 1933 a 1935.⁶⁴⁸ La repressió dels fets d'octubre, amb algunes xifres inflades (“3.000 morts a Astúries, 150 a Catalunya, 30.000 empresonaments. 5.000 exiliats”⁶⁴⁹), la suspensió de l'Estatut, la destitució d'alcaldes i regidors, la reinstauració de la pena de mort... La política agrària: l'abolició de la Llei de Termes Municipals (que comportà la reducció dels salaris agraris), les indemnitzacions als Grans d'Espanya per les terres expropiades, la derogació de la Llei de Conreu Forçós, les restriccions a la importació de blat per augmentar-ne el preu, els desnonaments de pagesos.

---

⁶⁴⁴ Jaume Miravittles, amb la col·laboració de Josep Sans, Joan Blanch i Josep Esteve, *Elements per una campanya d'esquerra*, (Barcelona: Edicions ACER, 1936). L'abril o maig de 1936 se'n va fer una segona edició que incorporava un article sobre la victòria electoral de les esquerres.

⁶⁴⁵ Miravittles, *Elements...*, (1936, 5).

⁶⁴⁶ Miravittles, *Elements...*, (1936, 6).

⁶⁴⁷ Miravittles, *Elements...*, (1936, 57).

⁶⁴⁸ Miravittles, *Elements...*, (1936, 9).

⁶⁴⁹ Miravittles, *Elements...*, (1936, 37).

L'evolució econòmica, amb la reducció de les exportacions i dels salaris rurals, i augment del dèficit comercial i de l'atur. La política militar armamentista, amb la qual "Gil Robles prepara també les bases tècniques del cop d'estat". I el fet que els generals monàrquics, com Franco, Goded, Mola i Fanjul, "ocupen els llocs estratègics de l'exèrcit".⁶⁵⁰ La política religiosa, de caire "clerical", "vulnera la neutralitat de l'Estat".⁶⁵¹ Es destrueixen les reformes socials de les esquerres: es reformen els Jurats Mixtos i es deroga la setmana de 44 hores. Hi ha una gran inestabilitat política: durant el bienni esquerrà hi va haver 4 governs i van actuar 17 ministres, mentre que de setembre de 1933 a desembre de 1935 hi va haver 12 governs amb 89 ministres. I amb escàndols de corrupció política: Straperlo, Nombela. Tot un repertori d'actuacions negatives dels governs radical-cedistes.

Una crònica periodística de la diada electoral ens transmet l'ambient il·lusionat de les entitats d'ERC, concretament del Casal Espartacus, on van utilitzar innovadors mètodes de propaganda:

"Als centres polítics del districte VI la jornada d'ahir per a ells fou un dia de festa major (...) Al Casal Nacionalista del carrer Urgell recordem que hi havia instal·lats els corresponents gràfics per a seguir el curs de la campanya electoral. Jaume Miravittles –directiu del Casal- acudia amb tota cura als seus preparatius. Molt d'optimisme"⁶⁵².

El resultat de les eleccions va ser, a Catalunya, clarament favorable al Front d'Esquerres, que va obtenir el 57,8% dels vots emesos i el 75,92% dels diputats. Al conjunt de l'Estat també van guanyar les esquerres, però amb una diferència no tan àmplia.⁶⁵³ Els insurrectes d'octubre van ser amnistiats i cinc dies després de les eleccions, el 21 de febrer, el president Companys i els consellers de la Generalitat van sortir de la presó. Es van dirigir primer a Madrid i l'1 de març van retornar a Barcelona per recuperar els càrrecs de govern. Miravittles va participar activament en la preparació dels actes de rebuda. Ell mateix i el Casal Espartacus formaven part de la comissió organitzadora i l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya, que presidia, organitzà un seguit d'autocars per anar a rebre el president Companys i els consellers a l'entrada de Catalunya.⁶⁵⁴ Els testimonis d'aquella

---

⁶⁵⁰ Miravittles, *Elements...*, (1936, 51).

⁶⁵¹ Miravittles, *Elements...*, (1936, 52).

⁶⁵² *Última Hora*, (17 de febrer de 1936).

⁶⁵³ Mercè Vilanova, *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*, (Barcelona: Fundació Jaume Bofill – Ed. de la Magrana, 1986), p.210.

⁶⁵⁴ *La Humanitat*, (29 de febrer de 1936); AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.13.

arribada ens diuen que va reunir una gran gentada que aclamà amb entusiasme el govern i l'autogovern recuperats.⁶⁵⁵

El Front d'Esquerres, però, era una unió electoral de grups molt diversos, del centre catalanista al comunisme. I havia comptat, fins i tot, amb la complicitat de la CNT. Amb la victòria electoral s'havia ampliat, de 4 a 8, la presència de diputats marxistes catalans a les Corts, però també ho havia fet la representació republicana catalanista, que passava de 21 a 31 diputats. L'increment dels diputats marxistes no era significatiu quantitativament, però, com que representaven cinc partits diferents, dels quals quatre estaven en procés de fusió, els donava més visibilitat política. El programa del Front d'Esquerres era catalanista i republicà, en la línia del pensament dels partits més majoritaris i moderats, ERC i ACR, per als quals la coalició era una eina per a recuperar la Generalitat i portar les esquerres al govern espanyol, continuant els projectes reformistes del primer bienni republicà. A l'esquerra d'ERC, però, hi havia sectors que ho veien diferent. Per al POUM, com per al sector caballerista del PSOE, el Front d'Esquerres era una aliança circumstancial, útil per a deixar enrere un context repressiu i per a ampliar la seva incidència social. Però no pretenien consolidar un règim que consideraven “burgès”, sinó preparar la revolució social. Igualment, el maig de 1936, la CNT, un cop aconseguida l'amnistia, en el seu Congrés de Saragossa, va deixar clar que era un sindicat revolucionari que pretenia “destruir completamente el régimen político y social que regula la vida del país”.⁶⁵⁶ I a la USC, el principal partit entre els que van acabar convergint en el PSUC, declinava la tendència reformista mentre avançava el socialisme revolucionari de Joan Comorera, favorable a la unificació marxista i contrari a la participació al govern amb els republicans. Si bé inicialment Companys va formar un govern de coalició ERC-USC, el maig el congrés de la USC va aprovar la fi de la col·laboració governamental, deixant a la direcció la decisió del moment de portar-ho a la pràctica. Davant d'això el president Companys va posar fi a la presència de la USC al govern català el 25 de maig.⁶⁵⁷ Després de les eleccions de febrer el PSOE també va rebutjar la incorporació al govern espanyol, formant-se governs exclusivament republicans.

Durant els mesos que van del març al juliol de 1936, a tot l'Estat la tendència era cap a la radicalització, tant a les esquerres com a les dretes. A Catalunya, en canvi, s'ha parlat d'un “oasi català”, no perquè fos una bassa d'oli, sinó perquè comparativament la tensió política

---

⁶⁵⁵ Amadeu Hurtado, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps, 1931-1936*, (Barcelona: Ariel, 1967), p.378; Carles Pi i Sunyer, *La República y la guerra...*, (1975, 359-360).

⁶⁵⁶ José Peirats, *La CNT en la revolución española*, vol.1, (Cali (Colòmbia): Asociación Artística La Cuchilla, 1988), p.122.

⁶⁵⁷ Ricard Alcaraz, *La Unió Socialista de Catalunya*, (1987, 227-229).

era menor. La Lliga va adoptar una línia de moderació i de col·laboració parlamentària i ERC, malgrat els processos de radicalització de les esquerres obreres, controlava relativament la situació social perquè tenia un arrelament popular molt important, que no tenien en la mateixa mesura els republicans espanyols.⁶⁵⁸

Pel que fa a Miravittles, diversos fets ens indiquen que, malgrat no haver figurat a les candidatures del 16 de febrer, anava situant-se com a un dirigent d'ERC amb molt de futur. Primer cal assenyalar que a partir del retorn de Lluís Companys a la presidència de la Generalitat, i fins a la seva separació a França, el 1940, arran de l'ocupació alemanya, Miravittles va esdevenir un dels col·laboradors més propers al President. Companys devia veure en Miravittles no només l'afinitat política i l'home actiu, culte i intel·ligent, sinó també el jove que, com ell mateix, tenia un sentit optimista i agosarat de la vida i de la política.⁶⁵⁹ Josep Pla, l'escriptor, anotà que sobre Companys i “d'aquesta època, Miravittles ho sap tot. Dir res més seria el que en català en diem una bestiesa”⁶⁶⁰. El periodista Fermí Vergés va assenyalar la debilitat que Companys sentia per Miravittles:

“val la pena de posar de relleu el vincle que existí entre el President Companys i Jaume Miravittles. De vegades he sospitat que era una mena de sentiment paternal que existia a jutjar per la indulgència amb què tantes vegades li perdonà el President els seus *faux pas*”.⁶⁶¹

Aquesta proximitat es va evidenciar en moltes ocasions. Per exemple, en ocasió de la visita que el 7 de maig el president Companys va fer a Figueres, que celebrava les Fires. Va sortir de Barcelona en automòbil, acompanyat de diversos secretaris i alts funcionaris, d'alguns càrrecs institucionals (el conseller Martí Esteve i els diputats Casanelles i Antoni Xirau –com Miravittles, també figuerenc-) i ...de Jaume Miravittles, que no tenia cap mena de càrrec, però que el devia informar eficaçment sobre les entitats i personalitats més significatives de Figueres i comarca.⁶⁶²

Dins de l'organigrama d'ERC no ocupava cap plaça significativa, més enllà de presidir el Casal Espartacus, però era considerat un expert en qüestions econòmiques i socials. Així, el Ple Comarcal de la Federació de Barcelona-ciutat, reunit el 16 de maig, en nomenar les ponències de les aportacions barcelonines al congrés d'ERC, previst per als dies 18 i el 19

---

⁶⁵⁸ Enric Ucelay Da Cal, *La Catalunya populista*, (1982, 269-275).

⁶⁵⁹ L'historiador Enric Ucelay Da Cal l'ha qualificat de “home de confiança personal de Companys”. Veure “Le Corbusier i les rivalitats tecnocràtiques a la Catalunya revolucionària”, A: Juan José Lahuerta (ed.), *Le Corbusier y España*, (Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1997), p.168-169.

⁶⁶⁰ Josep Pla, *Obra completa. Darrers escrits*, vol.44, (Barcelona: Destino, 1984), p.201.

⁶⁶¹ Fermí Vergés, “Aproximació a Jaume Miravittles”, A: Jaume Miravittles, *Gent que he conegut*, (Barcelona: Destino, 1980), p. 10.

⁶⁶² *Última Hora*, (7 de maig de 1936), *La Humanitat*, (8 i 9 de maig de 1936).

de juliol de 1936, va nomenar-lo, juntament amb Enric J. Ferrer i Antoni Oliva, per a la ponència de l'apartat VI, "ERC i els problemes econòmics".⁶⁶³ D'altra banda, Carles Pi i Sunyer, alcalde de Barcelona, li va oferir el càrrec de coordinador d'un nou organisme que havia de promoure treballs públics per contractar obrers en atur, alleujant aquest greu problema social. Inicialment es comptava amb cent milions de pessetes, aportats pel Ministeri de Treball (ocupat per Joan Lluhí, d'ERC), per la Conselleria de Treball de la Generalitat i per l'Ajuntament de Barcelona. Mentre no es publicava el decret corresponent ell continuava a l'Escola del Treball. Però l'esclat de la guerra i els nous projectes que Miravittles va haver d'encarar van impedir que arribés a ocupar aquest càrrec.⁶⁶⁴

Després del triomf del 16 de febrer van tornar a Barcelona els dos principals dirigents de les Joventuts d'Esquerra Republicana Estat Català (JEREC), Josep Dencàs i Miquel Badia. L'1 de març Companys va confirmar el mateix Govern que l'autoritat militar havia suspès, amb una excepció: Dencàs ja no era conseller de Governació. Havia estat substituït per Josep Maria Espanya. Els fracàs del 6 d'octubre, com hem vist, havia creat desavinences a ERC i a les JEREC entre una majoria fidel a Companys i una minoria amb un discurs més radical que seguia a Josep Dencàs. La tensió, covada durant tot el 1935, va esclatar després del 16 de febrer. El 5 de febrer de 1936 va aparèixer una nova publicació, *Ara!!*, portaveu de les JEREC i, per tant, adherida a ERC. Era dirigida per Daniel Domingo Montserrat, ex-company de Miravittles al BOC i al Casal Espartacus que havia abandonat aquesta entitat per afiliar-se al Casal d'Estat Català del Districte IV (al carrer Girona), un dels centres controlats per Dencàs.⁶⁶⁵ *Ara!!* va anar fent un discurs radicalitzat, tant social com nacionalment.

"som l'ala esquerra del nostre partit".⁶⁶⁶

"Som dels que creiem que l'Estatut de Catalunya ha de servir de punt d'inici del nostre concepte del nacionalisme. Som confederals (...) la República Catalana ha d'ésser per a nosaltres la nostra fita suprema".⁶⁶⁷

(les JEREC es defineixen) "com a organització política classista, proletària".⁶⁶⁸

Durant els mesos de març, abril i maig de 1936 *Ara!!* va llençar, cada cop més sovint, crítiques a *La Humanitat* i a *Última Hora*, portaveus d'ERC, al propi partit, per manca de disciplina i de definició polítiques, va denunciar l'expulsió de militants de les JEREC

---

⁶⁶³ *La Humanitat*, (20 de maig de 1936).

⁶⁶⁴ Jaume Miravittles, *Episodis de la guerra civil espanyola*, (Barcelona: Pòrtic, 1972), pp.352-353; AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.14.

⁶⁶⁵ David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat...*, (2001, 206-210)

⁶⁶⁶ *Ara!!*, núm.1, (5 de febrer de 1936).

⁶⁶⁷ *Ara!!*, núm.2, (11 de febrer de 1936).

⁶⁶⁸ *Ara!!*, núm.6, (10 de març de 1936).

d'alguns casal i va atacar a alguns dirigents del partit, com ara a Josep A. Trabal i Vicenç Bernades. A finals d'abril certes afirmacions mostraven que l'enfrontament estava pujant de to: "A molts centres d'Esquerra hi ha la consigna: Estat Català combatre'l a mort".⁶⁶⁹ Alguns fets van acabar de radicalitzar les posicions. El 28 d'abril els germans Badia, Miquel i Josep, van caure assassinats per pistolers anarquistes. Miravittles, que els coneixia bé, va anar, com molts altres dirigents republicans i nacionalistes, al dispensari on van portar els cossos i els va poder veure: "una bala els penetrava –als dos- pel pòmul i sortia pel crani".⁶⁷⁰ Coneixent els enfrontaments que hi havia tingut entre Miquel Badia i la FAI i la factura "professional" de l'assassinat la responsabilitat anarquista era força clara, com després es va confirmar, però els partidaris de Dencàs ho van aprofitar per llençar acusacions de complicitat sobre el Govern català.⁶⁷¹ Acusacions, per cert, gens versemblants. Poques setmanes després del doble assassinat, Miravittles i altres militants del Casal Espartacus, fent-se passar per operaris municipals, van canviar les plaques de la Plaça Alcalà Zamora (actual Plaça de Francesc Macià) de Barcelona per unes que deien Germans Badia.⁶⁷² Un acte que Miravittles va explicar com a "clandestí", però que resulta força estrany que ho fos tractant-se de membres del partit que governava l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat. En tot cas és il·lustratiu de l'esperit rupturista del Casal Espartacus. Pocs dies després, el 5 i el 6 de maig, al Parlament de Catalunya es va fer un debat sobre els fets del 6 d'octubre que va enfrontar, amb gran dramatisme, Dencàs amb Companys i diversos diputats que, en general, van mantenir una actitud hostil davant l'actuació de Dencàs.⁶⁷³

L'escissió dels dos sectors es va materialitzar a finals de maig en un parell de congressos de les Joventuts.⁶⁷⁴ El sector escissionista, comandat per Dencàs, va convocar un Congrés Nacional que es celebrà entre el 21 i el 24 de maig. S'hi va decidir la separació d'ERC i una nova denominació: Estat Català. També s'hi va aprovar l'expulsió de diversos membres de les JEREC del sector companyista, entre els quals hi havia Jaume Miravittles, Jaume Vàchier, Antoni Perramon, Ventura Gassol, Roc Boronat, Jaume Aiguader i Joan Puig

---

⁶⁶⁹ *Ara!!*, núm.11, (24 d'abril de 1936).

⁶⁷⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 15. p.5

⁶⁷¹ Jaume Ros i Serra, *Miquel Badia. Un defensor de Catalunya oblidat*, (Barcelona: Editorial Mediterrània, 1996), pp.205-221.

⁶⁷² Miravittles, *Homes i dones...*, (1982, 163); AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.13

⁶⁷³ Jordi Rabassa Massons, *Josep Dencàs i Puigdollers. El nacionalisme radical a la Generalitat*, (Barcelona: Dalmau, 2006), p. 108-122.

⁶⁷⁴ Enric Ucelay Da Cal, *Los "malos de la película": las Joventuts d'Esquerra Republicana – Estat Català y la problemática de un "fascismo catalán"*, A: *Ayer*, núm.59, (2005), pp.165-167; M. Dolors Ivern, *Esquerra Republicana...*, vol.2, (1989, 321-336).

i Ferrater.⁶⁷⁵ Els partidaris de mantenir-se a dins d'ERC tenien majoria a la Federació de Barcelona ciutat. Aquesta Federació, en un comunicat fet públic el 22 de maig, va comunicar l'expulsió del Casal d'Esquerra Estat Català del Districte IV (carrer Girona), controlat pels partidaris de Dencàs. Aquest comunicat anava signat per més de trenta entitats de Barcelona, entre elles el Casal Nacionalista Obrer Espartacus.⁶⁷⁶ Aquest Casal i molts d'altres, que volien continuar formant part d'ERC, van celebrar poc després, els dies 27 i 28 de maig, el II Congrés Nacional de les Joventuts d'Esquerra Estat Català. Es confirmava així, doncs, l'escissió. Un sector va romandre dins de l'estructura d'ERC mentre l'altre se'n separava per formar un nou partit.

---

⁶⁷⁵ *La Humanitat*, (26 de maig de 1936).

⁶⁷⁶ *Última Hora*, (22 de maig de 1936).

6.2.3 *L'Associació de Funcionaris de la Generalitat al costat del Govern.*

Amb la convocatòria de les eleccions es van restablir totalment les llibertats democràtiques. L'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya (AFGC) va continuar la seva actuació posant-se clarament en sintonia amb el govern Companys que recuperava el poder, amb el que va mantenir relacions fluïdes i una gran complicitat. Diversos fets ens il·lustren aquesta proximitat; per exemple, la participació de l'AFGC en la rebuda al Govern de l'1 de març, la col·laboració en la fixació de la política laboral de la Generalitat, el nomenament de Josep Vidal Ruiz, vice-president de l'Associació a Lleida, com a Comissari de la Generalitat a Lleida⁶⁷⁷ i la celebració, el 5 de juny, per part de l'AFGC, d'un festival teatral “a honor del Govern de la Generalitat” i per obtenir fons per a les colònies dels fills dels funcionaris.⁶⁷⁸ Es continuava una etapa de gran activitat de l'Associació, que aviat seria alterada per l'inici de la guerra civil.⁶⁷⁹

En el primer *Butlletí de l'AFGC* que va aparèixer després de les eleccions del 16 de febrer, amb l'article editorial, l'Associació es posicionava al costat del Govern català, manifestant “la satisfacció que li produeix el fet que ocupin el Govern de la Generalitat uns homes elegits pel sufragi universal, disposats a moure's dins la legalitat constitucional i l'Estatut” i enviant una “salutació sincera i emocionada” (...) “a les digníssimes figures del President i dels Consellers de la Generalitat de Catalunya”. Uns rengles més avall, però, s'adreçaven a la Generalitat en demanda de les seves reivindicacions:

“demanant-li que el retorn a la Constitució, a la República i a l'Autonomia, es faci sensible també als funcionaris de la Generalitat (...)

és necessari entrar immediatament en l'estructuració definitiva de les funcions administratives, l'assenyalament de plantilles i l'estabilitat dels funcionaris que les ocupin (...)

l'aprovació d'un Estatut dels Funcionaris inspirat en els principis de l'eficàcia administrativa i de la justícia social (...) afegim el desig de que aquest Estatut sigui ben aviat una realitat esplendorosa”.⁶⁸⁰

Per a l'Associació de Funcionaris el primer era anul·lar tant els acomiadaments com els nomenaments efectuats de l'octubre de 1934 al febrer de 1936. El 17 de febrer, un dia després de celebrades les eleccions i quan el govern Companys encara era a la presó,

---

⁶⁷⁷ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 21 (març 1936).

⁶⁷⁸ *La Humanitat*, (5 de juny de 1936).

⁶⁷⁹ David Martínez Fiol, *La sindicació dels funcionaris...*, (2006, 491-525).

⁶⁸⁰ *Butlletí de l'AFGC*, núm. 21 (març 1936).

Miravittles es va adreçar per carta a Joan Moles, que havia estat nomenat provisionalment President de la Generalitat, per expressar-li unes reivindicacions molt clares:

“Primer. Revisió de tots els nomenaments i ascensos portats a cap des del 6 d’octubre fins a la data.

Segon. Reingrés a la Generalitat de tot el personal inamovible i temporer acomiadat.

Tercer. Indemnització a tots els funcionaris inamovibles dels perjudicis soferts en virtut de comiats il·legals”.⁶⁸¹

Com a resposta, Joan Moles va publicar una Ordre que constituïa una “comissió revisora dels nomenaments, ascensos i acomiadaments portats a cap des del 6 d’octubre”. Miravittles va assistir a diverses reunions d’aquesta comissió, el fruit de la qual va ser un Decret del Govern de 14 de març de 1936 (publicat el 17 de març) que recollia les reivindicacions de l’AFGC.

“Article 1. Són suprimits des d’ara tots els serveis i funcions de nova creació, a partir del 6 d’octubre de 1934 (...)

Article 3. Els funcionaris inamovibles afectats per acomiadament de personal, són reposats en el seu càrrec (...)

Article 4. Queda nul i sense efecte tot ingrés de personal que, amb caràcter d’inamovible, s’hagués produït durant el termini de temps comprès entre el 6 d’octubre de 1934 i l’1 de març de 1936.

Article 5. Cessa de prestar servei a la Generalitat de Catalunya tot el personal temporer interí nomenat a partir del dia 6 d’octubre de 1934 i fins a l’1 del mes que som”.⁶⁸²

Durant els primers mesos de 1936 Miravittles va intentar, conjuntament amb l’Associació de Funcionaris de l’Ajuntament de Barcelona i amb l’associació de secretaris municipals (el Col·legi Oficial del Secretariat d’Administració Local de Catalunya, COSALC), la creació d’una associació conjunta, la Federació de Funcionaris Públics de Catalunya, que agrupés a tots els funcionaris catalans. Podria defensar els interessos d’entre trenta i quaranta mil treballadors i ser, per tant, molt més influent. Es van fer diverses reunions, però la nova Federació no es va arribar a constituir.⁶⁸³

A principis del 1936 les activitats mutuelles, assistencials, recreatives i culturals de l’Associació prosseguien amb gran intensitat. Es va organitzar un curset sobre “Educació

---

⁶⁸¹ *Butlletí de l’AFGC*, núm. 21 (març 1936). Una nota apareguda a *La Humanitat* el 22 de febrer de 1936 afegia un altre punt que deia així: “Quart. Constitució d’una Comissió depuradora, amb intervenció oficial de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya, per tal de formar expedient a tots aquells funcionaris que no han romàs fidels a l’esperit de la República i de l’Autonomia”.

⁶⁸² *Butlletí de l’AFGC*, núm. 21 (març 1936).

⁶⁸³ *Butlletí de l’AFGC*, núm. 21 (març 1936) i David Martínez Fiol, *La sindicació dels funcionaris...*, (2006, 513-514).

sexual”⁶⁸⁴, una colònia d’estiu per a fills de funcionaris de sous modestos ⁶⁸⁵ i sessions de cinema sonor. ⁶⁸⁶ Però el projecte més important que la Junta va tirar endavant va ser la Llar Blanca, la Secció d’Assistència Mèdica i Clínica per als socis i els seus familiars. Amb el pagament d’una quota mensual es tenia dret a les visites mèdiques (a casa del pacient o al domicili del metge o la llevadora) i a les intervencions quirúrgiques. El servei dels metges especialistes i dels cirurgians es donava només a Barcelona, però les visites de medicina general també s’atenien des de les comissaries de l’Associació, a Tarragona, Lleida i Girona. Tots aquests serveis van començar a funcionar des dels primers mesos de 1936 a través d’acords amb alguna mútua o clínica existent, però el projecte de l’AFGC era molt més ambiciós: es volia construir una Clínica, que estaria ubicada a Barcelona, que seria propietat dels associats i oferiria tots aquests serveis. Miravittles cridà, en un article, a tots els funcionaris a fer-se socis de la nova Secció:

“Cal que posem en evidència el que representa pels funcionaris i familiars, l’existència d’una Clínica utilçada segons les prescripcions més modernes, amb un cos de metges que són l’honor de la nostra ciència, i tot dins el marc amable i acollidor d’una Clínica propietat col·lectiva de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat, Clínica el mòbil de la qual no és el profit mercantil, sinó l’anhel espiritual de portar a cap una obra de solidaritat humana?

Companys de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya, aquest projecte que ens costa tantes hores d’estudis sacrifici, no pot caure en el buit de la inèrcia”⁶⁸⁷.

L’imminent començament de la guerra civil, però, probablement va fer inviable l’edificació d’una clínica pròpia, tot i que el servei mèdic i quirúrgic es va mantenir durant la guerra.⁶⁸⁸ D’altra banda, a l’assemblea del 31 de maig de 1936 Jaume Miravittles va ser reelegit com a president de l’AFGC. La resta de la Junta va quedar així: Joan Aleu Bochaca, vice-president, Gaspar Alcoverro Vallejo, secretari, Manuel Grau Llorca, Vice-secretari, Agustí Forés Mestre, tresorer, Enric Bertran Boix, comptador i Joan Rico Garriga, bibliotecari.⁶⁸⁹ L’última informació que tenim sobre el nombre de socis de l’entitat abans de la guerra civil és que a finals de febrer de 1936 eren 2.607.

---

⁶⁸⁴ *Butlletí de l’AFGC*, núm. 20 (gener - febrer 1936).

⁶⁸⁵ *Butlletí de l’AFGC*, núm. 21 (març 1936).

⁶⁸⁶ *Butlletí de l’AFGC*, núm. 21 (març 1936).

⁶⁸⁷ *Butlletí de l’AFGC*, núm. 22 (abril - maig 1936).

⁶⁸⁸ Veure *Butlletí de l’AFGC*, núm. 1 (gener 1937), p.13.

⁶⁸⁹ *Última Hora*, (3 de juny de 1936).

6.2.4 L'antifeixisme esportiu. L'Olimpiada Popular

A partir del 16 de febrer, amb la victòria del Front d'Esquerres a Catalunya i la del Front Popular a Espanya, el moviment antifeixista va rebrotar amb força, amb la participació activa de Jaume Miravittles. Proliferaven els comitès i grups diversos. Una expressió en va ser l'aparició d'un llibret en memòria del nacionalista Manuel González i Alba, mort al CADCI en la lluita del 6 d'octubre, amb aportacions plurals, de gent d'ERC com Ventura Gassol, Lluís Aymamí o Jaume Miravittles, de Joaquim Xirau (USC), de Joan Sales (ex-BOC), de Ramon Fabregat i de Pompeu Fabra.⁶⁹⁰ D'altra banda, va continuar la publicació de *Support* que, en el seu número 7, del 24 d'abril, es subtitulava portaveu del Socors Roig Internacional (SRI), Secció Catalana. Jaume Miravittles va visitar el governador General de Catalunya, Joan Moles, el 25 de febrer, acompanyant una delegació d'aquesta entitat.⁶⁹¹ El 18 de març es va reorganitzar, després dels fets del 6 d'octubre, el "Comitè Català Pro-Thaelmann i tots els antifeixistes empresonats", que es va reunir presidit per Joan Casanovas, dirigent d'ERC i president del Parlament català.⁶⁹² El 28 de març de 1936 es constituïa definitivament a Barcelona l'Associació Intel·lectual per la Defensa de la Cultura contra la Guerra i el Feixisme (AIDC), amb una Junta presidida per Jaume Serra Hunter, d'ERC, rector de la Universitat Autònoma de Barcelona i president del Consell de Cultura de la Generalitat.⁶⁹³ El 8 d'abril el "Comitè Català Pro-Thaelmann" va celebrar un míting al Gran Price a favor de l'alliberament de Thaelmann i els altres antifeixistes empresonats.⁶⁹⁴ Hi va parlar Jaume Miravittles com a representant del Comitè organitzador, i també Lluís Luque (PCP), Marià Hurtado (SRI), Joan Fronjosà (USC), Francesc Perramon (Comitè Català Pro Esport Popular), Hilari Arlandís (PCC), un antifeixista alemany i Jaume Serra Hunter, que presidia i hi representava ERC i l'AIDC. El 20 de maig Miravittles signava, com a president de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat i també del Socors Roig Internacional, Secció Catalana, un telegrama dirigit al ministre de Governació del Govern de la República demanant la llibertat per a uns antifeixistes alemanys i italians que hi havia a la presó Model de Barcelona i l'aplicació del dret d'asil. També el signaven, entre altres, vuit diputats d'ERC

---

⁶⁹⁰ *En memòria de Manuel González i Alba. Mort el 6 d'octubre del 1934*, (Barcelona, març de 1936). Hi ha una edició facsímil, (Barcelona: Lletres Vives, 1978). L'article de Miravittles és *L'Heroi*, pp.37-47.

⁶⁹¹ *La Humanitat*, (26 de febrer de 1936).

⁶⁹² *La Humanitat*, (22 de març de 1936).

⁶⁹³ Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, (Barcelona: Curial – Publ. Abadía de Montserrat, 1994), pp. 45-47.

⁶⁹⁴ Ernest Thaelmann (1886-1944), dirigent del KPD, el Partit Comunista Alemany, i candidat presidencial a les eleccions de 1932, era a la presó des del març de 1933, poc després de l'accés de Hitler al poder, i moriria al camp de concentració nazi de Buchenwald el 1944.

al Parlament català i dos del Partit Federal.⁶⁹⁵ A mitjans de juliol es va celebrar, a Barcelona, organitzada per l'Ateneu Enciclopèdic Popular i per l'AIDC, la Setmana contra la Guerra, amb conferències, exposicions, un míting femení i un concert.⁶⁹⁶

Però la branca de l'antifeixisme que més es va desenvolupar a Barcelona, en aquella primavera de 1936, va ser l'esportiva. Els anys vint i trenta del segle XX són els de l'eclosió de l'esport com una de les activitats que més interessaven, sobretot els joves, ja sigui com a practicants o com a espectadors. Les institucions públiques, però, tenien pressupostos reduïts i intervenien poc en el foment de l'esport. Les instal·lacions sorgien principalment en entitats privades, ja fossin exclusivament esportives o tinguessin també altres fins culturals o polítics. La densa xarxa associativa popular, que molt sovint aglutinava alhora activitats culturals, polítiques i de lleure, va anar estenent la pràctica esportiva entre la classe obrera i les classes mitjanes.⁶⁹⁷ Entitats barcelonines com l'Ateneu Enciclopèdic Popular o el CADCI (on Miravittles havia practicat la boxa) feia molts anys que potenciaven l'esport entre els seus afiliats.⁶⁹⁸

Al Casal Nacionalista Obrer del Districte VI, també anomenat Casal Espartacus, l'esport hi va arrelar amb força. Un dels seus directius era Josep Costa Cabrer, un gran atleta i alpinista que, amb Josep Boix i Carles Balaguer, socis tots tres de la secció excursionista de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, havien escalat per primer cop el Cavall Bernat, el popular cim del massís de Montserrat, el 27 d'octubre de 1935. Els monjos del monestir, degut a la gran dificultat de l'ascensió, havien posat en dubte, a través d'una publicació, que s'hagués fet la proesa. I Josep Costa va voler demostrar que es podia fer anunciant que hi pujaria tot sol el diumenge 15 de març de 1936. El Casal Nacionalista Obrer del Districte VI organitzà autocars, com també van fer diverses entitats excursionistes, per assistir-hi. Centenars de persones van contemplar com Costa feia voleiar la senyera dalt del pic. Uns dies després el Casal Espartacus organitzà un vermut en honor a l'escalador.⁶⁹⁹

El març de 1936 va formar-se l'organisme que protagonitzaria el moviment esportiu antifeixista a Barcelona i a tot Catalunya: el Comitè Català pro Esports Populars (CCEP). Va néixer a partir de la iniciativa de la Secció de Gimnàs i Esports de l'Ateneu Enciclopèdic

---

⁶⁹⁵ *La Humanitat*, (21 de maig de 1936)

⁶⁹⁶ Ferran Aisa, *El laberint roig. Víctor Colomer i Joaquim Maurín, mestres i revolucionaris*, (Lleida: Pagès, 2005), pp. 210-211.

⁶⁹⁷ Ramon Batalla Galimany, *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El casino de Rubí, 1884-1939*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999).

⁶⁹⁸ Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpiada. Barcelona '36. Esport, societat i política a Catalunya (1900-1936)*, (Barcelona: L'Index, 1990), pp. 51 -59.

⁶⁹⁹ Manuel Costa i Cabrer, "El primer que va escalar el *Cavall Bernat*", A: *Quaderns de l'exili*, núm. 26, (març-abril 1947); *La Humanitat*, (12 i 17 de març de 1936); *Última Hora*, (19 de març de 1936).

Popular (AEP). Gumersind Brunet, president d'aquesta Secció, definia així els objectius del nou organisme:

“volem que l'esport esdevingui un moviment orientat en directrius marcadament culturals i socials. Un esport sa i lliure d'influències mercantilistes i que coincideix en el blasme al feixisme i a la guerra com a forces anorreadores dels valors humans. (...)”

La nostra idea de crear un moviment esportiu popular respon a unes necessitats que són ben evidents. En primer lloc un pla de construcció d'instal·lacions esportives per part dels organismes oficials. Estadis municipals, gimnassos públics, camps d'esport amb pistes atlètiques, una piscina coberta en cada barriada de la ciutat i en totes les localitats. Creació d'una escola d'educació física, incorporar la gimnàstica al programa escolar, millorament de les condicions higièniques de la vida del treball, control de l'acció esportiva...”⁷⁰⁰

El nucli inicial del CCEP el van formar l'AEP, el CADCI, el Club Femení i d'Esports i el Centre Gimnàstic Barcelonès. Però les coses anaven molt de pressa i molt aviat aquest organisme esportiu va col·laborar amb l'antifeixisme: el 8 d'abril, com hem vist, un representant del CCEP parlava al míting del Comitè Català Pro-Thaelmann. I la primera activitat del CCEP va ser precisament unes competicions esportives a profit d'aquest comitè antirepressiu: els Festivals Thaelmann. Entre l'11 i el 14 d'abril es van celebrar, a Barcelona, un conjunt d'activitats esportives emmarcades en les Festes de la República, que en celebraven el cinquè aniversari. Per a l'organització d'aquests Festivals el CCEP ja va comptar amb la participació de dotze entitats, tant purament esportives com socials i culturals. Hi va haver competicions de natació, waterpolo, gimnàstica, lluita, boxa i futbol. A l'acte inaugural, realitzat l'11 a la nit, hi van participar el conseller de Cultura, Ventura Gassol, i els diputats Josep A. Trabal (ERC) i Miquel Valdés, secretari general del Partit Comunista de Catalunya. Una de les entitats organitzadores va ser el Casal Nacionalista Obrer del Districte VI, que va tenir la iniciativa de fer una cursa atlètica pel centre de Barcelona amb el nom de I Xallenge República, “Premi President de la Generalitat”. Miravittles en va ser el jutge-arbitre. Es va fer el matí del dia 12 d'abril. A part d'atletes catalans, hi van participar esportistes vinguts de fora, de Madrid, València i Astúries, per participar en els Festivals Thaelmann. Primer es va fer una manifestació de tots els esportistes des del local de l'Ateneu Enciclopèdic Popular a la seu del Casal Espartacus, carrer Urgell número 120, des d'on sortia la cursa. A l'arribada van assistir-hi el President Companys i Carles Pi i Sunyer, alcalde de

---

⁷⁰⁰ Entrevista d'Ernest Saludes, A: *La Humanitat*, (11 d'abril de 1936).

Barcelona.⁷⁰¹ Pocs dies després, el 19 d'abril, el Casal Espartacus participava en la inauguració d'un monument a Francesc Layret amb una pancarta on es deia: "En nom de Layret, demanem l'aixafament de totes les organitzacions feixistes".⁷⁰²

Mentre es desenvolupaven els Festivals Thaelmann el Comitè Català Pro Esport Popular (CCEP) ja va fer alguns contactes internacionals per a la celebració, a Barcelona, el juliol de 1936, d'un esdeveniment més ambiciós, l'Olimpíada Popular, en el qual Miravittles va desenvolupar un paper protagonista. L'Olimpíada va ser finalment frustrada pel cop d'estat militar, però va suposar una gran mobilització de les entitats esportives i polítiques, tant a Catalunya com internacionalment.⁷⁰³ Poc després dels Festivals Thaelmann el CCEP va fer una reunió plenària on va decidir fer una celebració esportiva l'1 de maig i va elegir el seu Comitè executiu, que va quedar format per Jaume Miravittles, Gumersind Brunet, Francesc Perramon, Lluís Otín, Aminda Valls. Manuel Carrión, Manuel Díaz, Benet Montagut, Josep Costa, Guerau García, Josep Verdera, Ramon Mercader, Joaquim Miquel, Artur Medina i el doctor Víctor Viladrich.⁷⁰⁴ Després de la reunió el CCEP va emetre un comunicat on afirmava: "d'acord amb les organitzacions esportives populars internacionals, decidí, en la seva darrera reunió plenària, celebrar definitivament a finals de juliol del 1936 l'Olimpíada Popular de Barcelona". Quedava, doncs, molt poc temps per a preparar-ho tot: tres mesos. A partir d'aquí l'activitat va ser frenètica. En el mateix comunicat es convidava a participar en l'organització a "tots els que són contraris a la feixistització i mercantilització de l'Esport, ensems que contraris a la participació a l'Olimpíada de Berlín, i que, per tant, defensen i protegeixen el desenvolupament de l'Esport Popular". I els convocava a una assemblea a realitzar el 28 d'abril per iniciar oficialment l'organització de l'Olimpíada Popular.⁷⁰⁵

L'assemblea va ser presidida per Gumersind Brunet. El primer orador va ser Miravittles, que va començar parlant dels objectius del moviment esportiu popular, el que ara en diríem esport base: "foment i ampliació de l'activitat esportiva de les masses populars, orientació esportiva i augment del nombre de camps, pistes, piscines, etc.". També "confirmà

---

⁷⁰¹ *La Humanitat*, (11 d'abril de 1936), *Última Hora*, (13 d'abril de 1936); Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpíada...*, (1990, 124-126); Ferran Aisa, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)*, (Barcelona: Lallevir/Virus editorial, 2000), pp. 364-366.

⁷⁰² *Última Hora*, (20 d'abril de 1936).

⁷⁰³ Sobre l'Olimpíada Popular veure sobretot Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpíada...*, (1990). I també Enric Jardí, "La Olimpíada Popular de 1936", A: *Historia y vida*, núm.28, (juliol 1970), pp.115-121., i Jaume Miravittles, *Episodis de la guerra civil espanyola*, (1972), pp. 35-64.

⁷⁰⁴ Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpíada...*, (1990, 128). La idea de celebrar l'Olimpíada neix lligada a l'activitat del CCEP, però Miravittles n'explicà un origen curiós: un jueu polonès va venir a Barcelona a peu per proposar a Lluís Companys l'organització d'uns Jocs crítics amb els de Berlín. Jaume Miravittles, "La Olimpíada de Barcelona", A: *Destino*, núm. 2222, (8-14 de maig de 1980), p. 21.

⁷⁰⁵ *La Humanitat*, (25 d'abril de 1936).

l'interès i la solidaritat dels sectors polítics del Front Popular que han d'ajudar aquesta magnífica obra". Declarà que parlava només en nom del Casal Espartacus, però que esperava poder parlar aviat en nom de tota l'ERC. Va informar d'una trobada personal amb Manuel Azaña, el cap del govern espanyol, per lliurar-li una carta del CCEP oposant-se a finançar la participació espanyola a l'Olimpíada de Berlín,⁷⁰⁶ i d'una reunió amb el diputat Josep A. Trabal on aquest es va comprometre a interpel·lar el govern espanyol sobre l'Olimpíada de Berlín. Acabà propugnant la no participació en aquella olimpíada perquè tenia un "esperit antiolímpic". Seguidament F. Ferry va llegir el programa de l'Olimpíada, afirmant que no eren contraris a l'ideal olímpic, però sí a la "falsificació de l'esperit olímpic que es produeix en la preparació de l'Olimpíada feixista de Berlín". Després es van comunicar les adhesions rebudes, tant de Catalunya com de fora, i, finalment, es va elegir el Comitè organitzador de l'Olimpíada.⁷⁰⁷

Pocs dies després aquest Comitè organitzador va fer públic un manifest exposant els seus punts de vista i cridant a la col·laboració:

"El feixisme canvia el sentit i el contingut de l'esport: d'un moviment progressiu per la pau i la fraternitat dels pobles en fa un instrument de la maquinària de la guerra! (...) Els Jocs Olímpics que es preparen a Berlín són, indiscutiblement, una falsificació vergonyosa, una befa del pensament olímpic. (...)

L'Olimpíada Popular de Barcelona recull la idea i l'esperit olímpic original i vol realitzar aquesta magna iniciativa sota el signe de la fraternitat dels homes i dels pobles. (...) El poble laboriós de Catalunya ha lluitat heroicament durant segles contra l'opressió social i nacional! Aquest poble (...) lluitarà per la fraternitat dels homes i dels pobles, pel progrés, per la llibertat i per la pau!

Esportius de totes les federacions (...)

Partits polítics del Front Popular!

Organitzacions sindicals, culturals i altres!

Periòdics i periodistes!"⁷⁰⁸

Una de les primeres accions del Comitè va ser convidar el president Companys a presidir el Comitè d'Honor de l'Olimpíada, proposta que acceptà.⁷⁰⁹ El 12 de maig una delegació del Comitè organitzador, en que Miravittles feia el paper de portaveu, va visitar a Companys per agrair-li l'acceptació de la presidència del Comitè d'Honor i per explicar-li en

---

⁷⁰⁶ A la lletra el CCEP s'oposava a que es finances amb 400.000 pessetes al Comitè Olímpic Espanyol per assistir a les Olimpíades que s'havien de celebrar a Berlín, amb els arguments que l'Olimpíada serviria els interessos d'un règim militarista, dictatorial i racista com el nazi i que l'esport base subsistia amb una gran precarietat de mitjans, i es demanava una part d'aquest import per a la realització de l'Olimpíada Popular. Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpíada...*, (1990, 126-128).

⁷⁰⁷ *La Humanitat*, (30 d'abril de 1936).

⁷⁰⁸ *La Humanitat*, (9 de maig de 1936).

⁷⁰⁹ *La Humanitat*, (6 de maig de 1936).

contingut de l'Olimpiada. Companys es va comprometre, en nom del govern català, a ajudar a la seva realització.⁷¹⁰ El 19 de maig el Comitè organitzador va elegir el seu Comitè executiu:

President, Josep A. Trabal, diputat.

Vice-presidents, Jaume Miravittles i Pere Aznar, diputat.

Secretariat, Lluís Meléndez i Jordi Martín.

Comitè: J. Massip, L.Sbert, Gerard, M. Valdés, Soler i Bru, Ramon Mercader, J. Brunet, Josep Costa, F. Gibert i la senyoreta Castelltort.⁷¹¹

El 15 de juny de 1936, en una reunió plenària d'aquest Comitè executiu es va decidir reestructurar el Secretariat, degut a la dimissió de Lluís Meléndez, i es va nomenar Jaume Miravittles i Jordi Martín com a Secretaris Generals.⁷¹² En molt poc temps aquest Comitè, ajudat per la col·laboració entusiasta de molta gent, va propagar arreu la realització de l'Olimpiada Popular, aconseguint l'adhesió dels partits del Front d'Esquerres de Catalunya i del Front Popular espanyol, així com dels sindicats i organismes afins. El Comitè Organitzador de l'Olimpiada va decidir que, pel que fa als esportistes de l'Estat espanyol, anirien en tres representacions diferents: Espanya, Catalunya i Euskadi, el que va originar una certa polèmica.⁷¹³ A Madrid es va crear un Comitè Espanyol Pro Olimpiada Popular, que no incloïa els territoris català i basc. Es van organitzar comitès a Andalusia, Astúries, Galícia i a moltes ciutats.⁷¹⁴ Internacionalment, l'Olimpiada Popular va tenir sobretot el suport dels organismes que promovien el boicot als Jocs Olímpics de Berlín, com les organitzacions esportives obreres, socialistes i comunistes, molt importants a certs països, i algunes entitats jueves.⁷¹⁵ En canvi, les federacions esportives oficials, nacionals i internacionals, van tenir molts dubtes i són poques les que van permetre la participació als seus afiliats, sobretot pel caràcter anti-Berlín que tenia l'esdeveniment. Per això els dirigents de l'Olimpiada, desitjosos de facilitar al màxim l'assistència d'esportistes, van matisar la seva posició al respecte. El 26 de juny, per exemple, en un sopar amb la premsa, Miravittles declarava que l' "Olimpiada Popular que ha de celebrar-se no té el significat d'una antiolimpiada" i el diputat Josep A. Trabal també hi deia que "no té un significat polític" i que "més que un anti, era un pro, i que

---

⁷¹⁰ *Última Hora*, (12 de maig de 1936).

⁷¹¹ *La Humanitat*, (24 de maig de 1936).

⁷¹² *Última Hora*, (17 de juny de 1936).

⁷¹³ Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpiada...*, (1990, 163-164).

⁷¹⁴ Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpiada...*, (1990, 173).

⁷¹⁵ Els partits marxistes ja tenien una tradició de fer competicions esportives alternatives als Jocs Olímpics. La Internacional Esportiva Obrera Socialista ja havia organitzat, el 1925 i el 1931, les Olimpíades Obreres, i la internacional comunista de l'esport, Sportintern, les Espartaquíades els anys 1928 i 1931. Veure André Gounot, "Entre exigencias revolucionarias y necesidades diplomáticas: las relaciones del deporte soviético con el deporte obrero y el deporte burgés en Europa (1920-1937)", A: Teresa Gonzalez Aja (ed.), *Sport y autoritarismos. la utilización del deporte por el comunismo y el fascismo*, (Madrid: Alianza Editorial, 2002), pp. 281-310.

no s'aixeca contra la de Berlín".⁷¹⁶ Miravittles, i especialment Josep A. Trabal, van fer gestions fins a l'últim moment per aconseguir que vinguessin el màxim d'esportistes. Trabal anuncià que la Federació Internacional d'Atletisme havia donat finalment l'autorització als seus federats per a participar-hi.⁷¹⁷

A part de la nombrosa participació procedent de l'Estat espanyol (es van organitzar trens especials des de Madrid, Sevilla, València i La Corunya), va ser a França on la convocatòria va tenir més èxit, gràcies sobretot a la participació activa de la Fédération Sportive et Gymnique du Travail (FSGT), que agrupava tant les organitzacions esportives socialistes com les comunistes, i que va enviar 1.500 esportistes i molts acompanyants. El 5 de juliol es va celebrar a Garches, prop de París, una jornada esportiva Pro Olimpíada Popular que va reunir a 60.000 persones. El Govern català i el Comitè organitzador de l'Olimpíada Popular hi van enviar una delegació formada, entre altres, per Josep A. Trabal, Antoni Rovira i Virgili, Josep Puig i Ferrater i Antoni Xirau, diputats, i pel dirigent comunista Hilari Arlandís. A més dels actes de Garches la delegació va estar alguns dies més a França per establir contactes amb dirigents esportius i polítics francesos del Front Popular i del govern francès, ja que aquesta coalició havia guanyat les eleccions del maig i havia format un govern presidit per León Blum.⁷¹⁸ Es van reunir, per exemple, amb el responsable d'Esports del govern, Leo Lagrange, amb Pierre Cot, ministre de l'Aire, i amb l'escriptor André Malraux.

Els organitzadors de l'Olimpíada, tot i les divergències polítiques que l'esdeveniment, com veurem, suscità i malgrat no disposar de gaire temps, van demostrar molta imaginació per donar-la a conèixer, per dotar-se d'un atractiu programa i per atendre les necessitats logístiques. Es va fer una important difusió, a través de cartells, de la venda de segells, de sopars amb la premsa, d'una jornada de propaganda, el 5 de juliol, amb curses a diverses ciutats de l'Estat espanyol i fins i tot d'un avió que va sobrevolar la costa catalana amb un gran rètol. Es van fer molts actes de propaganda, com un de celebrat a l'Ateneu Enciclopèdic Popular (AEP) el 14 de juliol "en defensa de la idea olímpica". Hi van participar Gumersind Brunet (AEP), Francesc Parramon (Fair Play), Jaume Miravittles (Comitè Organitzador de l'O.P.) i Jaume Serra Hunter (Associació Intel·lectual per a la Defensa de la Cultura).

---

⁷¹⁶ *La Humanitat*, (28 de juny de 1936).

⁷¹⁷ Així es va publicar a *La Humanitat*, (16 de juliol de 1936). Però segons Carles Santacana i Xavier Pujadas és una qüestió no aclarida del tot. Veure *L'altra Olimpíada...*, (1990, 157).

⁷¹⁸ Com veurem més endavant Miravittles va estar a París la primers quinzena de juny per establir contactes amb els dirigents del Front Popular i preparar aquests actes d'inicis de juliol.

Els organitzadors esperaven l'assistència d'uns 5.000 esportistes que practicarien divuit esports diferents.⁷¹⁹ I els forasters a allotjar, entre atletes, acompanyants i turistes, es calculaven en uns 20.000. A part de les representacions nacionals catalana, basca, gallega i espanyola, n'hi havia inscrites dinou més, no sempre estatals, com és el cas del Marroc, d'Algèria i els diversos equips jueus. Es va organitzar un servei de traductors de diverses llengües. I, com que la capacitat hotelera de Barcelona no podia atendre a tothom, es van habilitar espais de restauració i allotjament a l'Estadi de Montjuïc i en altres edificis de la zona. Miravittles va demanar ajut a l'exèrcit per aconseguir llits i, amb tren, van arribar centenars de llits a Barcelona.⁷²⁰ Per seguir de prop les feines preparatòries, se'n va anar a viure al mateix Estadi les últimes setmanes abans de l'Olimpíada.⁷²¹

El programa es va complementar amb tot d'elements que sobrepassaven l'àmbit esportiu per fer-ne un gran acte cívic i cultural. Es va compondre un *Himne de l'Olimpíada Popular*, amb música de Hanns Eisler, un compositor jueu i comunista alemany que vivia exiliat, i lletra del poeta Josep Maria de Sagarra. I es va preparar un complet programa cultural paral·lel a l'esportiu: una àmplia exposició artística de tema olímpic, que incloïa obres d'arquitectura, pintura, fotografia, escultura, dibuix i art infantil, i un concurs literari, de poesia i prosa, també sobre tema esportiu. Miravittles va ser un dels redactors del reglament d'aquest concurs.⁷²² I, com a practicant de la natació, també va oferir personalment un premi al millor treball literari sobre aquest esport.⁷²³ També es va donar un important relleu a les activitats folklòriques. De fet, el subtítol de l'esdeveniment era *Setmana Popular d'Esport i Folklore*. La festa inaugural estava prevista com un espectacular exhibició de cultura popular catalana, la més gran que potser s'havia fet mai, i també d'altres cultures. Havien d'actuar corals, cobles, grups de gegants, sardanistes, dansaires, nans, àguiles, castellers, bastoners, cercolets, cavallins, moixigangues, la Patum de Berga, etc., així com grups folklòrics provinents de les Illes Balears, d'Euskadi, de Galícia, de la resta de l'Estat i d'arreu: un total de 3.000 folkloristes.⁷²⁴

L'Olimpíada Popular, ja el 1936 i també posteriorment, ha estat envoltada d'una certa polèmica sobre la seva orientació ideològica i la seva politització. Per a Enric Jardí va tenir una "significació partidista" i "proletaria", i fins i tot, com va fer la historiografia franquista, suggereix que al menys una part dels inscrits venien a donar suport a una suposada revolució

---

⁷¹⁹ Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpíada...*, (1990, 183-189).

⁷²⁰ Jaume Miravittles, *Episodis...*, (1972, 72-73)

⁷²¹ Jaume Miravittles, *Més gent...*, (1981, 215-216)

⁷²² Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpíada...*, (1990, 209-211).

⁷²³ *La Humanitat*, (18 de juliol de 1936).

⁷²⁴ *La Humanitat*, (19 de juliol de 1936).

preparada per a la tardor següent.⁷²⁵ Per a Carles Santacana i Xavier Pujades, en canvi, va sorgir del moviment esportiu popular català, republicà, catalanista i antifeixista, i “aliè a les formes ortodoxes de partits o organitzacions polítiques marxistes”.⁷²⁶ Relacionar l’organització de l’Olimpíada amb la preparació de cap revolució és absurd perquè ningú, més enllà dels militars implicats, sabia que el juliol hi hauria un cop d’estat, que aquest fracassaria i que això deixaria pas a una guerra i a una revolució. Respecte al partidisme, la politització i al caràcter proletari o no dels Jocs de l’Olimpíada em sembla que tots dos posicionaments tenen part de raó. És clar que, a Catalunya, la presència de l’esport obrer o roig, lligat a aquest moviment internacional, era nul·la.⁷²⁷ I que la idea de fer l’Olimpíada havia sortit del moviment esportiu popular, d’un Comitè Català Pro Esport Popular acabat de néixer, que estava fortament polititzat i que representava diverses coses, com l’estesa convicció de que calia denunciar i aturar el feixisme, l’interès de les entitats de base per obtenir de les institucions la construcció d’instal·lacions esportives públiques i la voluntat dels partits d’encapçalar i controlar aquest moviment. En una època de gran polarització i tensió, com era l’Europa d’entreguerres, tot era útil per al combat polític; conceptes com la joventut, l’art, la literatura o l’esport eren també instruments de lluita política. I, a Catalunya, el partit més ben posicionat per intervenir a l’Olimpíada era ERC.⁷²⁸ Josep A. Trabal i Jaume Miravittles van ser els dos militants d’aquest partit que van destacar-hi. Els oradors previstos per a l’acte d’inauguració de l’Olimpíada Popular, tots d’ERC, ens donen la mesura de l’hegemonia política d’aquest partit en aquest esdeveniment: eren Jaume Miravittles, Josep A. Trabal, Carles Pi i Sunyer, Lluís Companys i Ventura Gassol.⁷²⁹

L’Olimpíada Popular va tenir un caràcter partidista, esquerrà, des del primer moment, com tot el moviment antifeixista. Un moviment que, en realitat, anava més enllà del seu nom per esdevenir esquerrà i sovint anticapitalista. En un dels primers manifestos, els organitzadors de l’Olimpíada Popular criticaven l’esport professional, “mercantilitzat amb la seva activitat basada en les produccions sensacionals de *vedettes*”, contraposat al concepte d’esport popular, i no demanaven la col·laboració a tots els partits democràtics, sinó només als “partits polítics del Front Popular”.⁷³⁰ Unes paraules de Miravittles, expressades en una

---

⁷²⁵ Enric Jardí, “La Olimpíada Popular de 1936”, A: *Historia y vida*, núm. 28, (juliol 1970), pp.115-121.

⁷²⁶ Carles Santacana, Xavier Pujades, *L'altra Olimpíada...*, (1990, 14).

⁷²⁷ Carles Santacana, Xavier Pujades, *L'altra Olimpíada...*, (1990, 72).

⁷²⁸ El 12 de maig es va reunir una assemblea d’entitats d’ERC de Barcelona i ciutats properes per tractar de l’Olimpíada Popular. Hi havia 84 casals representats, que van decidir “amb gran entusiasme d’adherir-se a l’Olimpíada Popular de Barcelona i de participar activament en la seva preparació”. *La Humanitat*, (15 de maig de 1936).

⁷²⁹ *La Humanitat*, (19 de juliol de 1936).

⁷³⁰ *La Humanitat*, (9 de maig de 1936).

entrevista de 1936, demostren el caràcter clarament polític, d'esquerres, del moviment esportiu popular:

“La Olimpiada Popular de Barcelona constituye en el terreno puramente deportivo una innovación, la inexistencia del deporte de clase en Cataluña obedeciendo a causas de tipo histórico que no es momento de exponer, nos ha inducido a los compañeros socialistas, comunistas y de Esquerza a ir a la formación de un gran movimiento deportivo popular”.⁷³¹

També és orientatiu veure qui hi va donar suport i qui no. Internacionalment es va rebre suport, sobretot, dels moviments esportius socialistes i comunistes.⁷³² I què van fer els partits catalans? ERC hi va donar un clar suport, com la seva premsa i les institucions que governava. Els partits comunistes o comunitzants del Front d'Esquerres, la USC, el PCC, el PCP i la Federació Catalana del PSOE també eren molt favorables a l'Olimpiada, amb una excepció, el POUM, que se'n va mantenir al marge perquè, malgrat haver signat el pacte del Front d'Esquerres, en realitat estava en contra de la tàctica frontpopulista i volia anar directament a la revolució obrera. Acció Catalana Republicana, el partit més moderat de la coalició, va mantenir una posició ambigua, ja que s'adherí oficialment a la celebració, però al seu portaveu, al diari *La Publicitat*, sortien articles criticant-ne la politització per considerar-la aliena a l'ideal esportiu. El principal partit de la dreta catalana, la Lliga Catalana, hi manifestà una oposició frontal per quatre qüestions: era un acte alternatiu als Jocs de Berlín, faria perdre l'oportunitat a Barcelona d'organitzar uns veritables Jocs Olímpics, estava sota la influència de jueus i comunistes i no tindria gaire nivell esportiu.⁷³³ Per tant, em sembla que el caràcter polític i partidista de l'Olimpiada Popular és clar, tot i que no desentonava gens en l'ambient crispat i polaritzat de 1936.

Però, encara queda una altra pregunta: fins a quin punt van ser uns Jocs “rojos” o “obriers”? L'Olimpiada va estar en mans dels comunistes? Això és el que han afirmat alguns membres del POUM.⁷³⁴ Però, tal com hem anat veient, la veu cantant la van portar homes d'ERC, que era el partit que, per la seva influència a les institucions catalanes i espanyoles, podia tirar el projecte endavant i rendabilitzar-lo políticament. D'altra banda, els quatre partits

---

⁷³¹ *Heraldo de Madrid*, (30 de juny de 1936). Citat a Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpiada...*, (1990, 163).

⁷³² Un dels primers organismes a adherir-se a l'O.P. va ser Sportintern, la Internacional Roja de l'Esport. *La Humanitat*, (30 d'abril de 1936).

⁷³³ Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpiada...*, (1990, 135-150).

⁷³⁴ Segons Wilebaldo Solano l'O.P. tenia els seus “inspiradores” a la Internacional Comunista. *La Batalla*, (17 de juliol de 1936). Citat a Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpiada...*, (1990, 141). Víctor Alba anotà a les seves memòries que l'O.P. era “una moixiganga organitzada de sota mà pel Müntzenberg, de la Internacional Comunista, per a contrarrestar les Olimpíades de Berlín”, A: *Sísif i el seu temps I. Costa avall*, (Barcelona: Laertes, 1990), p.172.

que aviat s'unirien per formar el partit comunista català, el PSUC, eren molt febles i no haguessin pogut organitzar, sols, l'Olimpíada Popular. Sí que es veritat, però, que s'ho van prendre amb molt d'interès i que els seus dirigents més significats s'hi van implicar directament, afavorits pel fet que els principals contactes internacionals depenien del moviment esportiu obrer. Al Comitè executiu del Comitè Català Pro Esport Popular, per exemple, hi havia dos militants del Partit Comunista de Catalunya (PCC), Benet Montagut i Ramon Mercader, el futur assassí de Trotsky. La seva mare, la també comunista Caritat Mercader, col·laborà en el Servei de Premsa Internacional.⁷³⁵ I al Comitè Organitzador de l'O.P. hi havia, a més de Mercader, Pere Aznar, secretari general del Partit Català Proletari (PCP) i probablement Miquel Valdés, secretari general del PCC.⁷³⁶ També en formava part un tal "Jordi Martin", que, segons Miravittles, era "un exiliat comunista hongarès, jueu i tècnic esportiu, que es feia anomenar Martin". Era "d'indubtable efectivitat i coneixement", i "s'ocupà de les qüestions materials ajudat per alguns joves militants del que després havia d'ésser el PSUC".⁷³⁷ L'objectiu dels comunistes catalans era arribar a controlar el moviment esportiu popular i lligar-lo a Sportintern, la filial esportiva de la Internacional Comunista, tal com s'explica, d'una manera velada, en aquest text publicat a *Justícia. Octubre. Social*, portaveu del comitè d'enllaç dels quatre partits que estaven a punt de fusionar-se en el PSUC:

"Aquesta relació cordial permanent que es preconitza entre les diverses organitzacions esportives populars ens portarà, a no trigar gaire, a una superior unitat orgànica de tipus federal i aquesta gran Federació Esportiva Popular dels pobles hispànics estarà en contacte permanent amb les altres Federacions similars d'arreu del món que lluiten per una societat nova, contra la guerra i el feixisme i per la germanor dels homes i dels pobles".⁷³⁸

Els dos dirigents d'ERC més implicats en l'Olimpíada, Trabal i Miravittles, han parlat d'un intent, frustrat, dels comunistes, per apropiarsen-la. Trabal va escriure que "en sus inicios, la Olimpíada Popular es cierto que estuvo en manos de agitadores extranjeros, en relación innegable con los directivos del Comunismo internacional", però que, amb les gestions realitzades per aconseguir l'homologació esportiva internacional, els Jocs de Barcelona van quedar "librados, así, de todo matiz clasista o político".⁷³⁹ Miravittles dóna una versió semblant:

"No cal amagar que els comunistes catalans, pràcticament inexistents en aquella primavera, acceptaren la iniciativa amb entusiasme puix veieren en ella un

---

⁷³⁵ Veure una fotografia i el seu peu de foto a *Justícia. Octubre. Social*, núm.2, (17 de juliol de 1936).

⁷³⁶ Les fonts l'esmenten només com a M. Valdés. *La Humanitat*, (24 de maig de 1936).

⁷³⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.15.

⁷³⁸ "Olimpíada Popular", A: *Justícia. Octubre. Social*, núm. 2, (17 de juliol de 1936).

⁷³⁹ José Antonio Trabal Sans, "Sobre la Olimpíada Popular", A: *Historia y vida*, núm.31, (octubre 1970).

terreny d'acció que els permetria les *penetracions* sense les quals la seva eficàcia política és pràcticament nul·la. Per a previndre aquella eventualitat, Companys anomenà com a organitzador d'aquella difícil empresa als tres homes dels fronts democràtics que havien donat proves més paleses d'esperit organitzador: Eduard Ragassol, d'Acció Catalana; J.A.Trabal, d'Esquerra Republicana de Catalunya i el que signa aquest informe del mateix partit”.⁷⁴⁰

Per tant, no és pot dir que els Jocs de Barcelona fossin un muntatge del comunisme internacional. La mínima presència d'aquest corrent ideològic a Catalunya ho feia impossible. Van tenir l'origen en l'associacionisme esportiu barceloní i en el suport i impuls que li donà ERC des de les seves entitats de barri, des de l'Ajuntament i des de la Generalitat. Ara bé, és veritat que els partits que després van confluïr en el PSUC van aprofitar-ho per adquirir protagonisme i disputar-lo a l'ERC.⁷⁴¹ Tenien al seu favor el fet que una bona part dels contactes internacionals passaven pels partits marxistes i també la miopia del POUM i de l'anarco-sindicalisme, que no van mostrar-hi gens d'interès. Va ser, doncs, el primer episodi de la rivalitat entre ERC i el que aviat seria el PSUC per l'hegemonia en el camp antifeixista. Una cursa en que, de moment, ERC anava al davant.

---

⁷⁴⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.15.

⁷⁴¹ Un exemple de la pressió comunista sobre ERC són les visites que els diputats Joan Comorera (USC), Miquel Valdés (PCC) i Pere Aznar (PCP) van fer conjuntament el 9 de juny, primer a Lluís Companys i després a Carles Pi i Sunyer, acompanyats de “diversos elements del Comitè organitzador”, per informar-los de l'organització de l'O.P. i per sol·licitar-los “el lliurament de la subvenció necessària”. Recordem que Comorera havia format part del Govern català fins el 25 de maig. *La Humanitat*, (10 de juny de 1936).

6.2.5 A París en vigílies de la revolució i la guerra

Miravittles va fer alguns viatges a París entorn de la primera quinzena de juny, aprofitant les vacances de l'Escola del Treball, per lligar els contactes internacionals de l'Olimpiada Popular.⁷⁴² *La Humanitat*, el portaveu d'ERC, va publicar-li dotze articles que va enviar des de la capital francesa, un magnífic exemple del seu estil de sempre, barreja de fina reflexió política, reportatges aguts, anàlisi de personatges i pinzellades autobiogràfiques. Hi trobem un Miravittles especialment il·lusionat per viure un moment clau de la política francesa, una conjuntura singular en que es combinava la lluita obrera amb l'acció del nou govern d'esquerres. Els dies que Miravittles va passar a París es poden qualificar d'històrics. La jornada electoral del 3 de maig havia confirmat la victòria del Front Popular, coalició del Partit Radical-Socialista amb el partit socialista (SFIO) i amb el Partit Comunista Francès. I mentre ell era a París, el 4 de juny, s'havia format un govern de socialistes i radicals liderat per Léon Blum. A més, quan ell arribà a París era al seu punt culminant una gran onada de vagues obreres que, iniciada a mitjans de maig, sotraguejava la ciutat i el país. Pocs dies després, el 8 de juny, la patronal francesa i el sindicat CGT, amb el govern Blum com a àrbitre, signaven els Acords de Matignon, força favorables als treballadors: contractes col·lectius, llibertat de sindicació, delegats obrers, increment de salaris entre un 7 i un 15%, reducció de l'horari a 40 hores setmanals, vacances pagades. Tot seguit, mentre les vagues iniciaven el refluxe, algunes d'aquestes millores van ser traduïdes en lleis.⁷⁴³

Gràcies als seus contactes amb el socialista Marceau Pivert, secretari del cap de l'executiu, va entrevistar-se amb Léon Blum, poc després de que formés govern, per tractar de la subvenció que el govern francès va concedir als seus esportistes per anar a l'Olimpiada de Barcelona.⁷⁴⁴ Als seus articles de *La Humanitat* Miravittles no va parlar d'aquesta trobada amb Blum, però sí que li dedicà un article elogiós on el qualificava d'intel·ligent, ponderat, messiànic i responsable alhora, però dubtant també de si seria l'home apropiat per a uns moments de tanta passió política.⁷⁴⁵ Aquest article era, d'alguna manera, la segona part d'un altre, publicat el dia anterior, on feia la crònica del míting del Front Popular celebrat el 7 de

---

⁷⁴² Jaume Miravittles, *Episodis...*, (1972, 76, 352-353). En diversos llocs diu que va fer més d'un viatge a París amb aquest motiu: "La Olimpiada Popular", A: *Destino*, núm.1976, (14-20 d'agost de 1975), p.29.; Jaume Miravittles, *Gent...*, (1980, 125).

⁷⁴³ Jacques Delperrié de Bayac, *Histoire du Front Populaire*, (París: Fayard, 1972); Dominique Borne, Henri Dubief, *La crise des années 30, 1929-1938*, (París: Éditions du Seuil, 1989); Christian Delporte, *La IIIe République, 1919-1940*, (París: Pygmalion, 1998).

⁷⁴⁴ Jaume Miravittles, "La Olimpiada Popular", A: *Destino*, núm.1976, (14-20 d'agost de 1975), p.29.

⁷⁴⁵ Jaume Miravittles, "Lleó Blum", A: *La Humanitat*, (19 de juny de 1936).

juny al Velòdrom d'Hivern, que reuní 50.000 persones i al que Miravittles havia assistit. Miravittles hi començava parlant de la gran potència emocional de les idees-força del nazisme (nació, socialisme), així com de la seva habilitat propagandística, contraposant-ho a la feblesa del discurs liberal-democràtic. Deia: “¿Què havia fet fins ara la democràcia per a defensar-se? Ben poca cosa, o res”. I afegia que aquest míting grandios inauguralava “una nova forma d'acció de la democràcia francesa”. L'acte, celebrat tres dies després de constituir-se el govern, tenia per objectiu presentar als seguidors del Front Popular el programa i la filosofia del nou govern. A l'article veiem la “pel·lícula” de l'acte: una orquestra, cançons populars, consignes polítiques, arriba un vell “communard” (rebut amb una gran ovació), per ràdio es demana ordre i disciplina, representació d'una escenificació política, desfilada de 200 banderes roges altíssimes, seguides de 2.000 joves, nois i noies, amb camisa blava, apareix Blum, els ministres socialistes i els 170 diputats del partit, sona La Internacional, el públic dempeus, potents reflectors il·luminen punts culminants a cada moment, comencen els discursos, homenatge als caiguts (Jaurés), cant col·lectiu i en veu baixa de La Internacional i, finalment, el parlament de Blum.⁷⁴⁶

Els contactes per preparar l'Olimpiada de Barcelona el van portar a trobar-se, a més de Blum, amb Anatole de Monzie,⁷⁴⁷ socialista moderat i ex-ministre, i amb el radical Pierre Cot, ministre de l'Aire, el membre del govern francès que més va col·laborar amb aquest esdeveniment esportiu. Sortint del Ministeri, després de veure Cot, vagant per París, va topat amb un míting del Front Popular a la Sala Wagram. Hi havia tanta gent que no en deixaven entrar més. Aleshores Miravittles, amb ganes de ficar-s'hi, va treure la “làmpara d'Aladí” que li obria totes les portes d'aquell París del Front Popular: una carta de presentació del president Companys on deia que era militant d'ERC i gaudia de la seva “confiança personal”. Una lletra que, acompanyada del seu *savoir faire*, li facilità l'entrada “als ministeris, als diaris, al Parlament, als partits (...) em portà fins a tocar la mà de Blum!”⁷⁴⁸ Segons Miravittles, en llegir la carta, immediatament el van fer entrar i el van portar a l'escenari on, com a “representant del senyor Companys”, va improvisar un discurs de vint minuts. “Una prova més”, diu Miravittles, que “a França ens coneixen i ens estimen”.⁷⁴⁹

En un dels textos fa una declaració d'amor a París on, recordem-ho, havia viscut anys determinants de la seva joventut, dels 19 als 24 anys:

---

⁷⁴⁶ Jaume Miravittles, “Les noves formes de la democràcia”, A: *La Humanitat*, (18 de juny de 1936).

⁷⁴⁷ Jaume Miravittles, *Més gent...*, (1981, 67).

⁷⁴⁸ Jaume Miravittles, “Ça c'est Paris!”, A: *La Humanitat*, (16 de juny de 1936).

⁷⁴⁹ Jaume Miravittles, “Catalunya i Companys a França”, A: *La Humanitat*, (14 de juny de 1936).

(París) “És l’estimada secreta de tot home que l’ha conegut? És la segona pàtria de tot home lliure? És tot això i és molt més. París, en realitat, és el màxim a què pot arribar-se en l’actual època, en el sentit de la convivència i de la civilització. És un país que respira tolerància, respecte, consciència per tots els porus de la pell”.

I continua explicant anècdotes de la seva estada a París, d’un París revolucionari i amable alhora. Uns obrers del drenatge del Sena estan en vaga i reben la solidaritat dels vianants, que recullen diners per a ells. Els dependents dels magatzems Bon Marché també fan vaga i, mentre no es soluciona, la direcció ha decidit donar-los vacances pagades. Els sis mil empleats dels magatzems Printemps, també en vaga per demanar augment de sous, estan tancats a dins. Miravittles hi vol entrar, ensenya la carta de Companys al comitè de vaga i li expliquen tot: com solucionen els àpats, on fan els mítings, les distraccions, els serveis de vigilància, etc. I acaba l’article amb la frase: “Ça c’est Paris!”.⁷⁵⁰

Els seus dos primers articles van ser de reflexió política.⁷⁵¹ Hi analitzava la formidable onada de vagues, fent èmfasi en la maduresa de l’obrerisme, la voluntat majoritària del moviment sindical de respectar la legalitat, de no subvertir la República, de consolidar-la, fins i tot. I la justa reciprocitat que Miravittles situava en els Acords de Matignon, demostrant que “la República (...) apareix com el camí normal, el desenvolupament de les idees socials”.⁷⁵² Indubtablement Miravittles devia estar pensant en els moviments i les impaciències que posaven en perill la feble República espanyola.

També va escriure sobre els problemes del nou govern francès. Pel que fa a l’economia, el preocupava la influència desestabilitzadora que podia tenir la gran banca.⁷⁵³ Però es mostrava esperançat per certes reformes del govern Blum, per exemple uns crèdits estatals per ajudar les petites empreses a afrontar l’increment dels salaris.⁷⁵⁴ En política internacional trobem un Miravittles pacifista, pragmàtic i realista escrivint a favor d’aixecar les sancions imposades a Itàlia per l’ocupació d’Abissínia, opinió en que coincidien els frontpopulistes francesos. Un cop acabada i guanyada la guerra per Itàlia interessava pacificar la situació i “tirar un cable a Mussolini per a evitar una aliança italo-austro-alemanya, capaç (...) d’encendre el foc de la guerra”.⁷⁵⁵

---

⁷⁵⁰ Jaume Miravittles, “Ça c’est Paris!”, A: *La Humanitat*, (16 de juny de 1936).

⁷⁵¹ Jaume Miravittles, “La primera lliçó”, A: *La Humanitat*, (11 de juny de 1936); “Solidaritat republicana i social”, A: *La Humanitat*, (12 de juny de 1936).

⁷⁵² “Solidaritat republicana i social”, A: *La Humanitat*, (12 de juny de 1936).

⁷⁵³ Jaume Miravittles, “Com s’organitza el pànic”, A: *La Humanitat*, (20 de juny de 1936).

⁷⁵⁴ Jaume Miravittles, “Reformes d’estructura”, A: *La Humanitat*, (26 de juny de 1936).

⁷⁵⁵ Jaume Miravittles, “L’aixecament de les sancions”, A: *La Humanitat*, (24 de juny de 1936).

Miravittles també va analitzar en diversos articles els punts de vista d'alguns polítics o periodistes francesos i, amb alguns d'ells, s'hi va entrevistar. Representaven fraccions menors però innovadores de l'esquerra francesa que tenien alguns trets en comú: en política internacional eren pacifistes, formaven part del Front Popular o donaven un recolçament crític al govern Blum, tenien forts recels davant del PCF (que no va voler entrar al govern del Front Popular) i tenien la voluntat d'agermanar dues idees-força que per a Miravittles eren claus: la preocupació social i el nacionalisme.⁷⁵⁶ Entrevistà, per exemple, el periodista Pierre Dominique, redactor en cap de *La République*, portaveu dels joves radical-socialistes.⁷⁵⁷ I el va definir com "l'escriptor polític més agut de França". Segons Dominique "hi ha en el segle XX (...) un tipus latent de revolució universal. L'eix d'aquesta revolució és el següent: nacional-social o social-nacional, com vulgueu". Els "vells" partits liberals i socialistes estan en decadència, mentre puguen el comunisme i el feixisme. L'opinió pública francesa considera l'estat "com una assegurança contra la invasió i contra la misèria. L'Estat, doncs, té una doble missió, nacional i social". I la gent seguirà l'home que sàpiga interpretar aquest doble desig. Aquest podria ser Jacques Doriot, que acabava de crear un partit nou.⁷⁵⁸

Una de les preguntes que Miravittles es feia, sobre França, però també sobre Catalunya i Espanya, pertinent en el context dels moviments frontpopulistes, era quin partit seria l'hereu d'aquella situació, tot afirmant la necessitat d'un "partit únic i disciplinat" que recollís l'esperit de la coalició. És a partir d'aquí que va parlar de Jacques Doriot,⁷⁵⁹ que, deia Miravittles, "barreja al seu passat i al seu present de lluitador social (...) un present i un futur d'exaltació nacionalista". El Partit Popular Francès, creat per ell aquell juny de 1936, un partit al mateix temps nacionalista francès i preocupat per la justícia social, format inicialment en una gran part, com el mateix Doriot, per ex-comunistes, podia ser el partit que heretés

---

⁷⁵⁶ Més endavant alguns d'ells, Doriot i Bergery, també coincidiran en l'evolució cap al feixisme i el col·laboracionisme amb el nazisme. Veure Philippe Burrin, *La dérive fasciste. Doriot, Déat, Bergery. 1933-1945*, (París: Éditions du Seuil, 1986).

⁷⁵⁷ Pierre Dominique (1889-1973), periodista i assagista que començà en els rengles de l'Action Française de Charles Maurras per passar després al radical-socialisme.

⁷⁵⁸ Jaume Miravittles, "Una hora amb Pierre Dominique", A: *La Humanitat*, (3 de juliol de 1936).

⁷⁵⁹ Jacques Doriot (1898-1945) havia dirigit les Joventuts Comunistes i el 1934 havia estat expulsat del PCF per defensar, prematurament, un front comú antifeixista amb els socialistes. El 1936 creà el Partit Popular Francès, no oposat en principi al Front Popular, partidari d'un neosocialisme i de la unió nacional per la pau i la independència, exceptuant-ne el PCF pels seus lligams amb Moscou, i amb una política exterior pacifista. Posteriorment, però, Doriot i el seu partit van derivar cap al feixisme i la col·laboració amb el nazisme. Sobre Doriot i les seves relacions amb el Bloc Obrer i Camperol el 1935, veure Enric Ucelay Da Cal, "El cas Doriot i la seva recepció a Catalunya", A: *Profesor Nazario Aguado. Una historia abierta*, (Barcelona: Publicacions UAB, 1998), pp.466-475.

l'esperit i els votants del Front Populaire, del qual, però, segons Doriot, calia apartar-ne el PCF “i tots aquells que supediten França als interessos de l'estranger”.⁷⁶⁰

La màxima coincidència política, però, la tenia amb el diputat Gaston Bergery,⁷⁶¹ amb qui es va entrevistar. L'havia conegut casualment quan entrà al míting de la Sala Wagram de què parlavem abans.⁷⁶² Deia Miravittles:

“He seguit Bergery de prop. És un home que ha influït extraordinàriament la meua evolució política. No en el sentit d'exercir al meu damunt una influència personal, sinó per l'estímul que per al meu esperit representava l'existència d'un home –i quin home!- que tenia les mateixes preocupacions, els mateixos anhels, les mateixes inquietuds”.

I passava a explicar les idees polítiques de Bergery, similars a les seves:

“França és un poble de (...) pagesos, d'obrers i de menestrals. Aquest gran sector popular té una gran tradició revolucionària pròpia. La del 1789-1793-1830-1848-1870. És a dir, una tradició revolucionària feta de pàtria i de progrés social. (...)

El “marxisme” en tant que dogmatitza la revolució i la desnacionalitza, va contra el sentit francès i la tradició francesa de revolta. La teoria de **classe** contra el fet de **poble** –diu Bergery-, isola el proletariat dins la nació i el converteix en un revulsiu social cristal·litzador del feixisme. (...)

Cal crear el front dels explotats contra la minoria dels explotadors. Però en aquest front d'explotats hi han d'ésser tots. Siguin quines siguin les seves idees socials, polítiques o religioses. Hi ha d'haver el pagès (...) i el petit propietari (...) l'operari i el petit patró (...) el paleta sense feina i l'arquitecte que fa de delineant. (...)

És evident que aquest front no pot ésser dirigit per una classe determinada ni impulsat per una determinada teoria filosòfica”.

Unes idees molt semblants a les que, el 1934, Miravittles havia exposat en separar-se del Bloc Obrer i Camperol. Bergery, a continuació, manifestava desconfiança cap a dos partits del Front Populaire: el radical-socialista, que feia trenta anys que governava el país des de la “frivolitat i la inconsistència”, i el comunista, “que encara no fa un any deia assassí a Daladier i traïdor a Blum”. I, fent parlar a Bergery, Miravittles acabava amb un missatge optimista:

“Els treballadors francesos, els més lúcids, els més realistes del món no permetran que –en nom de l'aventura o en nom del dogma- se'ls arrabassi un triomf del qual ells són els principals artífexs.

---

⁷⁶⁰ Jaume Miravittles, “Jacques Doriot”, A: *La Humanitat*, (7 de juliol de 1936).

⁷⁶¹ Gaston Bergery (1892-1974). Polític radical-socialista. Diputat des del 1928. El 1933 havia creat un moviment frontista, el “Front Comú contra la guerra, contra el feixisme i per la justícia social” i el 1934 la publicació *La Flèche*, el seu portaveu. El 1936 era diputat del Front Populaire. El 1938 acceptà el pacte de Munich per pacifisme. Durant la guerra va fer costat al règim de Pétain ocupant el càrrec d'ambaixador a Moscou i a Ankara.

⁷⁶² Jaume Miravittles, *Gent...*, (1980, 125-126).

L'avenir és optimista, perquè finalment França ha retrobat el camí de les seves grans tradicions: el progrés social dins la República i la Nació".⁷⁶³

---

⁷⁶³ Jaume Miravittles, "Una hora amb Gaston Bergery", A: *La Humanitat*, (30 de juny de 1936).

7. “EL SOMRIURE DE CATALUNYA”, 1936-1939

CATALANES EN MADRID

Hermanos catalanes y *germans* castellanos:
que nunca más se diga sin que de un tirón caigan
las retorcidas lenguas de quienes lo dijeron.
Catalunya en la gloria de Madrid dió su sangre,
¡oh Jaume Miravittles!

Su sangre está presente, así como su vida:
que lo griten sino los campos de batalla,
la memoria fresquísima de los montes y los llanos
donde aún la tenora de Albert Martí platea,
¡oh Jaume Miravittles!

Su honor está presente, como su eterna gracia,
que el aire desvivido de Madrid nunca olvida.
Lo repitan si no sus ráfagas más ágiles,
temblorosas aún de brazos bailarines,
¡oh Jaume Miravittles!

En Madrid, catalanes. Derramada belleza
de palabras y música que una fiel armonía
de paralelos pulsos a resplandor levanta.
Presente está en las tiernas páginas de tu libro,
¡oh Jaume Miravittles!

Así como constantes, con el laurel, la oliva,
el ciprés de tu más catalana y las rosas,
están con el romer, la encina y el tomillo
del corazón de España, entretejiendo el triunfo,
¡oh Jaume Miravittles!

(Madrid, mayo de 1938)

Rafael Alberti

7.1 Portaveu de la revolució. Secretari del Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya

7.1.1 El 19 de juliol

En els seus escrits autobiogràfics, Miravittles defineix la guerra civil com un període il·lusionat i tràgic alhora, però amb una gran activitat: “vaig escriure i parlar molt poc: l’acció em prengué 18 hores al dia”¹. Una activitat lligada a les importants responsabilitats que va assumir amb la revolució i la guerra. En un altre text recorda que s’hi lliurà tan profundament que era “perfectament impermeable a tot altre neguit”, no sentint, deia, “fred ni calor”.² És cert, va escriure poc perquè va viure aquells anys molt intensament i el van marcar.

Després de la guerra, en canvi, i durant la resta de la seva vida, va escriure sovint sobre els fets de la guerra, moltes vegades introduïnt-hi elements autobiogràfics i barrejant les seves actuacions, pensaments i testimoniatge dels anys del conflicte amb les seves reflexions posteriors, al cap de 20, 30 o 40 anys. I és evident que la seva mirada retrospectiva estava molt condicionada pels punts de vista posteriors als fets. En aquest capítol em caldrà, doncs, filar prim per destriar el Miravittles de la guerra, fins i tot els diferents Miravittles de la guerra, del Miravittles que, molts anys després, reflexiona sobre ella i l’explica, perquè, hi ha importants diferències, derivades tant del canvi de perspectiva que donen els anys com d’un fet ben humà: la memòria és selectiva i s’adapta a les situacions.

Els dies previs a la rebel·lió d’una part de l’exèrcit contra la República, Miravittles, per les seves gestions en l’organització de l’Olimpíada Popular, estava en estret contacte amb l’exèrcit, que li havia proporcionat llits per als esportistes i també, davant de la impossibilitat de transportar-los a causa d’una vaga del transport, l’exèrcit li havia traslladat els llits amb camions d’intendència. El 18 de juliol de 1936, a les 10 de la nit, Miravittles va presentar-se a Capitanía per parlar amb el general Francisco Llano de la Encomienda, cap de la IV Divisió, i amb el capità Fernando Lizcano de la Rosa, a qui coneixia arrel d’aquesta col·laboració.³ Miravittles els va lliurar, en nom de Companys, la medalla d’or de l’Olimpíada i els va convidar a l’acte inaugural, a celebrar l’endemà. Lògicament, van parlar de les notícies, molt

---

¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.17.

² Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.248.

³ Al capità Lizcano de la Rosa l’havia conegut ja abans, arran de les gestions de Miravittles, com a president de l’Associació de Funcionaris de la Generalitat, a favor dels mossos d’esquadra sancionats per haver intervingut en la revolta del 6 d’octubre del 1934. Miravittles, *Episodis...*, (1972, 71-72).

confuses, que arribaven sobre la revolta de part de l'exèrcit que ja havia començat a l'Àfrica i a molts punts de la Península, i tots dos militars li van assegurar, tot i que Lizcano estava implicat en la conspiració, que a Barcelona no passaria res. Sortint de Capitanía va anar a Ràdio Barcelona, al carrer Casp, per fer un discurs en català, castellà i francès dient que, després d'haver parlat amb el general Llano de la Enmienda, podia dir que els Jocs esportius començarien al cap de poques hores, tal com estava previst. Després va sortir per anar a l'Estadi Olímpic, on vivia des de feia unes setmanes. Però, en passar per la plaça Universitat, va ser detingut per uns soldats d'una unitat que ja havia iniciat la rebel·lió. El van retenir a l'Escola d'Enginyers, on ja hi havia cent detinguts, entre ells Àngel Pestaña, però la vigilància no era gaire estreta i aviat van poder escapar-se.⁴

La matinada del 19 de juliol començaven a Barcelona dos dies de durs combats de carrer entre, d'una banda, les unitats militars revoltades, amb l'ajut d'alguns civils d'extrema dreta i, de l'altra, les forces d'ordre públic lleials a la República, dirigides per Frederic Escofet, Comissari d'Ordre Públic de la Generalitat, que van tenir la col·laboració de militants sindicals i polítics, sobretot del sector obrerista més nombrós, la CNT-FAI. Alguns dels militants del Casal Espartacus, que presidia Miravittles, van sortir a lluitar.⁵ Miravittles no hi va participar. La seva preocupació era desconvocar l'Olimpiada, mirant d'evitar l'arribada dels participants i acompanyants que encara eren en camí, i ajudar els milers d'esportistes i familiars que es trobaven, desconcertats, en una Barcelona en flames. En sortir de la universitat Miravittles es va dedicar a portar-los menjar i beguda, allotjar-los en llocs segurs i començar a evacuar-los cap als seus llocs d'origen, procés que va durar alguns dies, en ferrocarril i vaixells. Una tasca que, segons un text autobiogràfic inèdit, no estava exempta de perill:

“Com portar menjar i beure en mig de les barricades i amb els soldats al carrer? Com traslladar-los, el més de pressa possible, a la frontera? En ple caos de la ciutat, carrers i carreteres interceptades, comunicacions telefòniques momentàniament interrompudes i molts pocs ajudants disposats a *jugar-se la pell*, es mobilitzaren tots els vehicles per a portar a la frontera la majoria dels nou-arribats, en dos dies. Vàrem utilitzar fins i tot un vaixell, *L'Empordanès*, que féu una sèrie precipitada de viatges entre Roses i Cervera”.⁶

---

⁴ La versió de Miravittles surt explicada a diversos llocs, no sempre idèntica. Jaume Miravittles, *Episodis...*, (1972, 72-74), Robert Payne, *The civil war in Spain*, (Nova York: G.P. Putnam's Sons, 1962), pp. 50-52; Jaume Miravittles, “La Olimpiada Popular”, A: *Destino*, núm.1976, (14-20 d'agost de 1975).

⁵ *Última Hora*, (9 de febrer de 1937).

⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 26. p.1. Veure també l'AHCB. Secció Fonts orals. Col·lecció Ronald Fraser. Transcripció de l'entrevista a Jaume Miravittles el 25 de febrer de 1974, pp.14,15, 45

Però, a més d'aquestes gestions, també va ser present al Palau de la Generalitat, malgrat que no tenia cap càrrec institucional ni al partit, fent costat a Lluís Companys, en alguns moments importants de la victòria governamental del 19 de juliol. A les 6 de la tarda l'edifici de Capitanía General, en mans dels revoltats, es va rendir en ser atacat amb canons. Miravittles va presenciar l'alliberament del general Llano de la Encomienda a qui, en no haver-se volgut sumar a la rebel·lió, els colpistes havien tancat en una habitació. El general se li abraçà emocionat.⁷ Més tard va presenciar, al Palau de la Generalitat, amb Gassol i Tarradellas, l'escena en que, després de discutir llargament amb Companys, el general Goded, el cap del moviment a Barcelona, que havia estat detingut a Capitanía, va pronunciar unes paraules, que es van gravar un disc i emetre per ràdio, dient que havia estat presoner i que deslliurava les tropes insurrectes de l'obligació de seguir lluitant.⁸ El matí del dilluns 20 de juliol encara hi va haver alguns combats durs, però a primers hora de la tarda el moviment sediciós es podia donar per sufocat.

El que havia fet possible la derrota dels militars sollevats era tant l'acció disciplinada de les forces d'ordre públic dirigides des de la Generalitat com la lluita entusiasta dels militants dels sindicats i partits d'esquerra, sobretot de la CNT, però també d'altres organitzacions, que havien sortit al carrer per aturar el cop. Molta gent, militant de partits i sindicats o no, va aconseguir armes, les que havien estat abandonades o les que hi havia a les casernes, quan els insurrectes que hi resistien eren vençuts. La violència dels colpistes, paradoxalment, havia desencadenat una onada d'ira obrera i popular, li havia donat legitimitat i la possibilitat, amb l'accés a les armes, de transformar-se en acció violenta. Entre els revolucionaris, els anarquistes eren el sector més nombrós i més ben armat i la revolució va agafar els colors roig i negre de l'anarquisme, moviment que va atraure inicialment a molta gent, tant autèntics idealistes com oportunistes que volien servir-se'n per a les seves malifetes o, simplement, gent que volia un carnet per a protegir-se de les violències que començaven a produir-se.

Els civils armats van començar a formar comitès revolucionaris, de barri, de poble, de comarca, etc., integrats per militants de tots els partits d'esquerra i dels sindicats, però dominats pels que ja feia temps que esperaven la revolució, generalment la CNT i la FAI i, en algunes poblacions, el POUM. I en què consistia la revolució? Inicialment en anar amunt i

---

⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Treballs Autobiogràfics. Carpeta 39. p.3.

⁸ AHCB. Secció Fonts orals. Col·lecció Ronald Fraser. Transcripció de l'entrevista a Jaume Miravittles el 25 de febrer de 1974, pp.47-48, Robert Payne, *The civil war in Spain*, (Nova York: G.P. Putnam's Sons, 1962), pp. 60-66; Javier Figuero, *Memoria de una locura. Crònica testimonial de una gran tragedia española*, (Barcelona: Planeta, 1986), p.52.

avall en cotxes requisats buscant franc-tiradors, en establir barricades i controls, en saquejar i incendiar els locals dels partits de dretes i, especialment, de l'església catòlica (convents, esglésies, rectories...). I, ben aviat, els comitès van començar la recerca, captura i sovint assassinat de suposats "feixistes", però que generalment no n'eren. A Catalunya l'extrema dreta, l'únic sector polític implicat en la conspiració militar, era molt feble. Normalment els perseguits eren de gent de dretes, d'idees conservadores i sobretot catòliques, empresaris, capellans, religiosos, polítics, etc. Les seves propietats eren escorcollades, saquejades i sovint incautades. Molts industrials i gerents d'empreses van fugir o es van amagar, el que va facilitar que moltes fàbriques i tallers passessin a mans dels treballadors, que fossin col·lectivitzats.

El govern de la Generalitat, com tot l'Estat republicà, perduda per la rebel·lió una bona part de l'exèrcit i amb uns cossos de seguretat delmats per la lluita, barrejats amb els milicians i difícilment controlables, va quedar inermes, sense força per redreçar la situació. Des del camp democràtic i republicà algunes veus, com Claudi Ametlla, s'adreçaren al President Companys per proposar-li un cop de força de les forces policials i del que restava de l'exèrcit per plantar cara als revolucionaris i acabar amb els assassinats, els desordres i la revolució.⁹ Però Companys i altres dirigents republicans no ho van veure possible ni convenient, van preferir la via de la col·laboració, la via de la participació en la revolució i, alhora, limitar-ne els excessos i anar redreçant, lentament, la governabilitat del país. Probablement, si Companys hagués ordenat als cossos policials que reprimissin els desordres, justament quan la febre revolucionària era a dalt de tot, en cas de poder-ho portar a terme, s'hagués ocasionat un nou conflicte, probablement més greu que els combats del 19 i 20 de juliol, i de resultat incert, que hagués afeblit encara més les posicions dels republicans en front dels militars insurrectes que, si havien perdut a Catalunya, tenien sòlides posicions a bona part de l'estat.¹⁰ A més ni la maquinària governamental ni la dels partits republicans estava ben engreixada. Davant d'una situació tan excepcional no tothom als partits que fins aleshores formaven part de la Generalitat, ERC i ACR, va reaccionar de la mateixa manera. Malgrat alguns excessos verbals ocasionals, la majoria dels seus militants i quadres eren gent

---

⁹ Claudi Ametlla, *Catalunya paradís perdut*, (Barcelona: Editorial Selecta, 1984), pp. 85-109. Molts republicans i catalanistes creien que l'aliança amb la CNT-FAI descreditava a la Generalitat davant de la seva pròpia població i de tot el món i contribuiria a la derrota enfront dels rebels. Veure, per exemple, Marià Rubió i Tudurí, *Barcelona 1936-1939*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002) i Joan Sales, *Cartes de la guerra*, (Barcelona: Club editor, 2003). És un debat encara viu, com es pot veure a Enric Vila, *Lluís Companys. La veritat no necessita màrtirs*, (Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2006), pp.261-286.

¹⁰ Veure, al respecte, el punt de vista de Frederic Escofet, Comissari d'Ordre Públic de la Generalitat, a *De una derrota a una victòria: 6 de octubre de 1934 – 19 de julio de 1936*, (Barcelona: Argos Vergara, 1984), pp. 349-353.

avesada a la lluita electoral i pacífica, no a la lluita armada. I, en canvi, aquell era el moment de la gent decidida, el que comptava era el nombre de fusells i les ganes de fer-los servir. La por i l'abatiment van neutralitzar a molta gent. Segons Miravittles, en aquelles hores crítiques, el govern de la Generalitat...

“se hunde, desaparece, no sabemos donde están los consellers (...) han huido (...) se han escondido, les ha espantado, se han atemorizado ante aquel cataclismo. Entonces del vacío surge el Comité de Milicias, que Companys trata de controlar pero que es muy difícil”.¹¹

Companys, després de la victòria del 19 de juliol, era un home popular, un dels símbols de la resistència contra la insurrecció. Hi ha diversos testimonis que ho acrediten¹². Però, en aquell moment, aquestes eren gairebé les seves úniques armes, el seu prestigi i la seva paraula. Miravittles, magnificant la soledat i la impotència de Companys, va escriure

“Ara, diu Companys, el 19 de juliol jo tocava el timbre del meu despatx per a cridar el meu secretari. El timbre començava per no sonar perquè no hi havia corrent elèctric. Si anava a la porta del meu despatx, el secretari no hi era; no havia pogut arribar al palau del Govern. Si tanmateix hi era, no es podia comunicar amb el secretari del director general, perquè aquell no havia arribat a la Generalitat. I si el secretari del director general, vencent mil dificultats, era al seu lloc, el seu superior jeràrquic no havia acudit a la cita.

Com a conseqüència del xoc brutal al carrer i de la irrupció dels piojosos (en el sentit històric de la paraula) armats, l'Estat era ell (...) un estat reduït a la seva persona (...). Els pocs testimonis del drama de Companys d'aquells primers dies, no oblidarem mai la seva angoixa, la seva valentia i el seu esforç desesperat per tornar a mare el riu infernal de les passions desbordades”.¹³

Aquesta cita i l'anterior donen una impressió inexacta de la situació de la Generalitat d'aquells primers dies de la guerra. La majoria dels consellers, com Martí Barrera, Manuel Corachan, Josep Maria Espanya o Ventura Gassol, des del primer moment, feien el que podien per a evitar detencions i assassinats, per a que funcionés la sanitat o per a protegir el patrimoni cultural, però també és veritat que la seva acció topava amb grans obstacles i que les paraules de Miravittles són simptomàtiques d'un ambient i d'una situació gens fàcil.¹⁴ *La Humanitat*, per exemple, arribà a publicar, el 4 d'agost, una nota cridant els diputats a actuar: “Cal que els diputats es mobilitzin contra el feixisme. La seva presència és necessària als

---

¹¹ AHCB. Secció Fonts orals. Col·lecció Ronald Fraser. Transcripció de l'entrevista a Jaume Miravittles el 25 de febrer de 1974, pp.42.

¹² Segons el militar Vicenç Guarner, Companys inspirava respecte a la gent, A: *Cataluña en la guerra de España*, (Madrid: G. del Toro, 1975), p.143; Per a Manuel D. Benavides aquest és el moment de màxima popularitat de Companys, A: *Guerra y revolución en Cataluña*, (Mèxic: Ediciones Roca, 1978), pp. 131, 156.

¹³ Miravittles, *Episodis de la guerra civil*, p.69.

¹⁴ Veure una entrevista amb el conseller Martí Barrera a Joan Sariol Badia, *Petita història de la guerra civil*, (Barcelona: Dopesa, 1977), pp. 77-94.

districtes respectius”. Com va escriure Marià Rubió, diputat d’ERC, potser el protagonista més destacat de la revolució va ser la por.¹⁵ Una por a les detencions, assassinats, saqueigs i robatoris que es produïen de la manera més arbitrària i imprevisible. La sensació d’inseguretat afectava a molta gent, no només dretana o catòlica. També destacats polítics i intel·lectuals progressistes van restar inactius o van acabar emigrant a l’estranger, ja sigui per amenaces concretes, per una por indefinida o per desmoralització davant del caos revolucionari. La llista dels republicans i catalanistes que van acabar marxant és molt llarga: Agustí Calvet (“Gaziel”), Josep M. Massip, Claudi Ametlla, Joaquim Ventalló, Josep Maria de Sagarra, Carles Soldevila, Rossend Llates, Santiago Gubern, Martí Esteve, Josep Dencàs, Joan Puig i Ferrer, Manuel Carrasco i Formiguera, Manuel Corachan, Josep Maria Espanya, Ventura Gassol, Pere Mestres, Frederic Escofet, Joan Casanovas, August Pi i Sunyer, Amadeu Hurtado, els germans Nicolau M. i Marià Rubió i Tudurí, etc.

La CNT i la FAI, a diferència del republicanisme, disposaven de més militants bregats en la lluita violenta. Eren els que disposaven de més gent armada al carrer i, aparentment, Catalunya era a les seves mans, però en realitat tampoc ells controlaven la situació, sovint ni tan sols a la seva pròpia gent. El poder s’havia atomitzat. Els múltiples comitès eren la llei en el seu perímetre d’acció. A més, les presons s’havien buidat i tothom que havia volgut armes n’havia obtingut. Com explicà molt bé Miravittles, durant mesos l’ordre públic va ser caòtic:

“A les ciutats industrials de cert volum, especialment si són ports de mar i poderosos centres d’immigració, es formen zones de població marginals i desarrelades –conegudes en el lèxic marxista amb el nom de *lumpenproletariat*– que no tenen *consciència de classe*, ni autèntiques aspiracions revolucionàries i aprofiten qualsevol avinentesa per a sorgir sobtadament a la superfície i fer-se *amos del carrer*. Posseixen un instint segur per a descobrir el moment precís –que dura poques hores– en que es produeix el *buit* del poder i saben, aleshores, on trobar les armes.

A Barcelona aquell *moment crucial* tingué lloc immediatament després de l’anunci divulgat per les estacions de ràdio que el Govern de Madrid havia donat ordre als soldats perquè abandonessin les casernes. (...) Fou amb una rapidesa insòlita que les casernes es buidaren i que desaparegueren totalment els soldats d’uniforme. Semblava com si la terra se’ls hagués empassat. Ah!, però les armes quedaren allà, els fusells, les metralladores, els morters, i fins els canons i tot, a la disposició dels primers que arribessin a prendre’ls. I els primers foren, precisament, aquella població marginal de les grans ciutats que esperen, amb un instint animal, pacient i segur, que un dia, no se sap com ni perquè, prendran el destí (les armes) amb les pròpies mans. (...)

En efecte, el *lumpenproletariat* –o com vulgueu anomenar-lo– es possessionà de les armes (...) i prengueren, de fet, el carrer. Els anarquistes no ho acceptaran mai puix que constituïria una negació de la seva teoria sobre

---

¹⁵ Marià Rubió i Tudurí, *Barcelona 1936-1939*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2002), p.41.

l'*espontaneïtat* de les masses, però és evident que les seves organitzacions foren les que sofriren més aquell *desbordament* i que resultaren les més incapaces de controlar-lo".¹⁶

S'ha dit molt sovint que els dirigents de la CNT i de la FAI es van trobar davant d'un gran dilema: utilitzar el seu poder armat, suposadament omnímode, per instaurar una dictadura anarquista o acceptar, per diferents raons, un repartiment del poder amb el Govern de la Generalitat i els partits d'esquerres i sindicats. És cert que a les organitzacions anarcosindicalistes hi va haver un cert debat sobre la qüestió, però en realitat no tenien gaires alternatives. L'opció de prendre "tot" el poder tenia excessius inconvenients: representava abdicar dels seus principis antiautoritaris i antipolítics, organitzar en solitari la vida social (la transformació econòmica, l'ordre públic, la guerra contra els militars rebels...) i, encara, provocar un enfrontament, de difícil pronòstic, no només amb els sectors conservadors, sinó amb la Generalitat, amb el govern republicà i amb les forces polítiques, com ERC, que el 16 de febrer havien obtingut un amplíssim suport electoral, també el de milers d'afiliats a la CNT. I tot això quan els militars revoltats dominaven ja extenses zones de l'estat.¹⁷

---

¹⁶ Miravittles, *Episodis...*, (1972, 66-68).

¹⁷ Per a l'historiador Julián Casanova el suposat domini absolut anarquista sobre Catalunya "eran sólo apariencias". La CNT "estaba lejos de ser la dueña incontestable del movimiento antifascista y mucho más de tomar por sí sola el poder". A: *De la calle al frente. El anarcosindicalismo en España (1931-1939)*, (Barcelona: Crítica, 1997), pp. 164-165.

7.1.2 *Amb una revolució polièdrica*

D'aquest cúmul, doncs, de mancances i impotències col·lectives, tant en el camp democràtic com en el camp revolucionari, va néixer la necessitat de col·laborar, de compartir el poder amb els objectius ambiciosos de posar ordre en els múltiples poders locals existents, organitzar la transformació social revolucionària i fer front a la insurrecció amb la formació de milíces voluntàries. Companys va proposar a la CNT-FAI, a la UGT, a la Unió de Rabassaires i a tots els partits del Front d'Esquerres la creació d'un organisme unitari de col·laboració política, el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya.¹⁸

En aquells dies de juliol la història va registrar un sotrac molt brusc. Persones i grups que tenien una influència relativa apareixien, de cop, al mig de l'escenari. I d'altres que eren a dalt de tot van desaparèixer paralitzats per la por o l'abatiment. Això va afectar tots els sectors i també ERC. Un dels homes que feia temps que no era als cercles del poder, Josep Tarradellas, es situà en aquells moments difícils al costat de Companys i va tenir un gran protagonisme durant tota la guerra. Va ser ell qui, per delegació de Companys, va triar els delegats d'ERC al Comitè de Milícies: Artemi Aiguader, Joan Pons i Jaume Miravittles. Tarradellas i Miravittles no es coneixien prèviament. Però aquest, malgrat la seva joventut, tenia 30 anys, era ja un home conegut i tenia una considerable trajectòria política. No ocupava cap càrrec institucional, però tenia experiència de gestió: era el president de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya i un dels principals organitzadors de l'Olimpíada Popular. Formava part de l'ala esquerrana del partit i tenia una relació molt directa amb el President Companys i amb diferents sectors del moviment obrer. Estava estudiant dret i era imminent el seu nomenament com a responsable d'un nou organisme de lluita contra l'atur. Però no acabaria mai aquests estudis ni ocuparia aquest càrrec. Els esdeveniments històrics el portaven a ocupar, per primer cop, càrrecs polítics de relleu. Era un home actiu, compromès, i, el que potser va ser més decisiu: en les difícils jornades de juliol va estar al costat de Companys i de la Generalitat mentre altres, potser més assenyats, o més porucs, s'espantaven i es quedaven a casa o marxaven a França. Era present, per exemple, el 20 de juliol al vespre,

---

¹⁸ Sobre el Comitè de Milícies podem consultar les memòries d'alguns dels seus protagonistes, com Joan García Oliver, *El eco de los pasos*, (Barcelona: Ruedo Ibérico, 1978), Jaume Miravittles, *Episodis...*, (1972), *Gent...*, (1980), *Més gent...*, (1981), Diego Abad de Santillán, *Porqué perdimos la guerra*, (Barcelona: Plaza Janés, 1977) o Vicenç Guarner, *Cataluña en la guerra de España*, (Madrid: G. del Toro, 1975). I també les monografies d'Enric Mompó i Martínez, *El Comité Central de Milicias Antifascistas de Cataluña y la situación de doble poder en los primeros meses de la guerra civil española*, (Universitat de Barcelona, Tesi Doctoral, 1994) i de Josep Antoni Pozo González, *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936. Crisi i recomposició de l'estat*, (UAB, Tesi Doctoral, 2002).

en la primera reunió informal del Comitè de Milícies, en que es va decidir la seva composició. També hi havia Tarradellas i Aiguader d'ERC, els anarquistes García Oliver, Durruti i Aurelio Fernández, Peypoch d'ACR, Comorera de la USC, Vidiella del PSOE i Gorkin del POUM.¹⁹ S'ha dit, fins i tot, que el Comitè de Milícies potser va ser un “invent” de Miravittles.²⁰ La seva intervenció en el Comitè aviat li va donar un gran protagonisme. Pere Pi-Sunyer Bayo, pensant en el Miravittles de l'estiu de 1936, amb qui va col·laborar al Comitè de Milícies, va escriure: “empordanès, vital, optimista, amic de tota la vida i mig parent nostre- sempre disposat a donar la cara i encarregar-se de missions difícils quan tanta gent evitava compromisos”²¹.

El Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya es va constituir el 21 de juliol amb els tres representants d'ERC citats, tres representants de la CNT (Josep Asens, Buenaventura Durruti i Joan García Oliver), tres de la UGT (José del Barrio, Salvador González, Antonio López), dos de la FAI (Diego Abad de Santillán, Aurelio Fernández) i un de cada una d'aquestes organitzacions: ACR (Tomàs Fàbregas), Unió de Rabassaires (Josep Torrents), PSUC (Josep Miret), POUM (Josep Rovira). Per coordinar-se amb el nou organisme la Generalitat també hi va tenir diferents delegats, tant polítics com militars: Josep Tarradellas, Lluís Prunés, Enric Pérez Farràs, Felip Díaz Sandino, Vicenç Guarner. En realitat les persones que formaven part del Comitè van variar força, ja que alguns dels representants, com Durruti, Pérez Farràs, Rovira i del Barrio, van ser substituïts perquè van marxar al front.

La primera seu del Comitè de Milícies era a l'Institut Nàutic, a la Plaça Palau, per traslladar-se a mitjans d'agost a l'edifici de Capitanía General. En un primer moment tenia “los cristales rotos de los días anteriores, con señales auténticas de guerra, esto era (...) una especie de barricada con paredes”. Són paraules de Miravittles recollides per l'historiador Ronald Fraser el 1974. També li evocà l'activitat frenètica i la sensació de descontrol i improvisació:

“el Comité de Milicias Antifascistas prácticamente era permanente. Yo le diré que no sé si dormía ni como ni donde, no tengo idea de que yo abandonara el local para irme a mi casa, me quedaba muy lejos y muchas veces no iba a dormir, dormía, que sé yo (...) en un conchón (...) y esto pasaba a todos los otros (...)

Era muy caótico (...) de manera que hablar de una estructura yo diría que es caer en un espejismo (...) era la espontaneidad absoluta, resolver los problemas a medida que se presentaban (...) Todo pasaba a través de las milicias, el

---

¹⁹ Joan García Oliver, *El eco de los pasos*, (Barcelona: Ruedo Ibérico, 1978), p.177.

²⁰ Josep Termes, *Història de Catalunya*, vol. VI, (Barcelona: Edicions 62, 1987), p.393.

²¹ Pere Pi-Sunyer Bayo, *Del vell i del nou món. Memòries*, (Barcelona: Edicions 62, 1992), p.36-37.

transporte, las comunicaciones, los víveres, los hospitales, todo estaba controlado por el Comité de Milicias”²².

És força clar que, al Comitè, els anarquistes feien i desfeien. Diverses escenes ho corroboren. Des d’un primer moment, però, es van viure contínues tensions entre el Govern de la Generalitat i els delegats d’ERC, que volien evitar ser només comparses, i el Comitè de Milícies. En diverses ocasions Companys, indignat i impotent per aturar els nombrosos assassinats, va presentar’s-hi per denunciar-ho. En una d’elles...

“En entrar –diu Miravittles- ens posàrem dempeus Tarradellas i els delegats d’Esquerra. Tots els altres restaren asseguts al voltant de la immensa taula on es reunia el Comitè, amb les pistoles i les bombes de mà a la cintura com en els *westerns* americans; i, amb una valentia suïcida, Companys denuncià els assassinats”.

Quan Companys va haver marxat, “els representants de la FAI ens digueren que si Companys tornava el cosirien a trets”²³.

Diu Miravittles que els anarquistes eren l’ànima del Comitè de Milícies, que “era, majoritàriament, un reflex de la seva mentalitat i les seves essències revolucionàries”²⁴. En aquest sentit, Miravittles explicà a Fraser la complicada situació de la gent d’ERC i els seus intents de frenar el desordre:

“y vivimos allí (...) una situación extremadamente difícil (...) la relación de fuerzas era netamente favorable a la CNT en la calle y en el frente de Aragón” (...) allí se hacía lo que quería la CNT” (...)

(Els anarquistes) “al principio fueron de una exaltación alucinante (...) eran muy intransigentes al principio (...) nosotros teníamos constantemente la impresión de que nos matarían (...) íbamos sin armas, de una manera deliberada, y vestidos de civil (...) nuestra misión era menos represión, menos desorden, organizar la guerra (...) la revolución la haremos después (...)

yo más bien (...) fui el coordinador (...) pero no había nada que coordinar, de manera que no, el título no corresponde en absoluto a lo que parece (...)

(Cada responsable d’un departament) hacía lo que quería (...)

Allá el amo de la situación era Durruti y García Oliver (...) Allí (...) sólo hablaban la CNT y la Esquerra, los otros a veces apoyaban a la CNT y a veces a la Esquerra (...)

Estábamos constantemente reunidos (...) pero nunca todos, siempre faltaba alguien porque estaba haciendo otra cosa y se tomaban muy pocos acuerdos, eran hechos consumados”²⁵.

---

²² AHCB. Secció Fons orals. Col·lecció Ronald Fraser. Jaume Miravittles, entrevista del 25 de febrer de 1974. Els primers mesos de la guerra Miravittles encara vivia a l’Estadi de Montjuïc, on s’havia instal·lat per preparar millor l’Olimpiada Popular.

²³ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.62-63.

²⁴ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.88-89.

²⁵ AHCB. Secció Fons orals. Col·lecció Ronald Fraser. Jaume Miravittles, entrevista del 25 de febrer de 1974.

En un altre text explica que els representants d'ERC tenien una

“tarea harto difícil pues era imposible contener el desbordamiento ideológico de los anarquistas y controlar las pasiones desatadas de unas masas populares que lo querían todo y enseguida” (...)

Nosotros poníamos dos objeciones a la actuación anarquista: condenábamos su colectivismo a ultranza y la extensión de sus medidas represivas. No es posible calificar de fascista a un menestral que va a misa los domingos o que es primo hermano de un capellán o de una monja”²⁶.

Aquesta narració de Miravittles, feta quaranta anys després de la guerra, lliga molt bé amb una anàlisi molt habitual, però també excessivament esquemàtica, del primer any de la guerra civil a Catalunya. S'ha parlat d'una revolució protagonitzada pels “revolucionaris”, la CNT, la FAI i el POUM, que dominarien inicialment Catalunya a través del Comitè de Milícies, el poder real, mantenint la Generalitat només com a poder formal, i d'uns partits “contrarevolucionaris”, l'ERC i el PSUC, que, des d'un primer moment van mirar de desgastar els òrgans revolucionaris i de retornar el poder a la Generalitat. Aquesta imatge és molt potent perquè és simple i perquè, paradoxalment, a uns i altres, amb el pas del temps, els va convenir perpetuar-la: a uns ja els va anar bé parlar de la “revolució traïda” i als altres d'haver intentat des d'un primer moment el “retorn a l'ordre”. És un d'aquells tòpics que, com tots, conté part de veritat. Com veurem, però, la realitat va estar plena de matisos, perquè hi ha paraules, com revolució, que sovint volen dir coses diferents segons qui i quan les pronuncia, perquè les posicions no eren estàtiques, es modificaven amb el temps, i perquè les organitzacions no eren monolítiques: també hi havia revolucionaris a ERC, a la UGT i al PSUC, i gent moderada a la CNT i la FAI. Malgrat el que sovint s'ha dit, l'estiu del 1936 el debat entre les forces de la Catalunya republicana no era revolució sí o revolució no. La revolució, entesa com a canvi social i econòmic, ja era un fet i era acceptada per la majoria dels dirigents republicans ²⁷. El que es discutia eren les seves característiques i profunditat, així com l'organització social que havia de permetre consolidar-la i, alhora, guanyar la guerra. En el fons, la pugna era sobre quines serien forces que gestionarien la victòria, que es creia pròxima.

Els textos citats de Miravittles distorsionen el seu posicionament, almenys durant el primer mig any de guerra. Hi marca una distància excessiva respecte dels anarquistes i de la revolució, que trasllada al terreny simbòlic dibuixant els homes d'ERC com a coloms de la

---

²⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 39. p.1

²⁷ L'historiador Ferran Gallego ha afirmat que només els militars revoltats i els seus aliats poden ser qualificats, en el context de la guerra civil, com a contrarevolució. A: *Barcelona, mayo de 1937*, (Barcelona: Debate, 2007), p.16-17.

pau, vestits de civil i desarmats, enfront d'uns anarquistes armats fins a les dents. Hi ha algunes dades que no lliguen amb aquesta imatge. García Oliver ha explicat que al Comitè de Milícies tothom anava armat, també Miravittles:

“Cada delegado, incluso Miravittles, intelectual de Esquerra Republicana, llevaba pistola al cinto. Como él, Santillán, intelectual de la FAI, llevaba al cinto su enorme pistola mauser, reglamentaria en el ejército español. Aurelio y yo llevábamos cada uno un fusil ametrallador checoslovaco”.²⁸

I Rafael Vidiella, del PSUC, va dir que Miravittles disposava d'una escorta personal.²⁹ Pensem, també, que ja havia intervingut en fets relacionats amb les armes almenys quatre vegades (complot de Garraf, Prats de Molló, 14 d'abril i 6 d'octubre) i que el mateix Miravittles va explicar que “en mis tiempos del BOC nos habíamos enfrascado más de una vez a tiros con la FAI”³⁰. Cal tenir en compte que el pes de la violència en la cultura política del període d'entreguerres era important, fins i tot en els sectors polítics més moderats, com ERC.

Els records de Miravittles respecte a aquesta primera etapa revolucionària resulten una mica esbiaixats. Hi ha moltes raons, com el fracàs tant de la revolució com de la guerra, però potser el més determinant és que, en part també a partir de les experiències de la guerra, durant la guerra i després el seu pensament polític es va allunyar de les idees revolucionàries. I tendeix a distanciar-se'n també a l'hora de recordar o d'analitzar el passat. Llegir, però, els seus escrits memorialístics és una tasca complexa, perquè, com veurem, també va escriure pàgines plenes d'evocacions elogioses respecte dels anarquistes i de la revolució, justificatives, en el fons, de la seva actuació. Aleshores, quin era el Miravittles real de 1936? Diria que entre els dirigents d'ERC Miravittles era un dels que més sincerament estava amb la revolució.³¹ Fins i tot podríem dir que n'era el portaveu, perquè, com a responsable de

---

²⁸ Juan García Oliver, *El eco...*, (1978), p.192.

²⁹ Montserrat Roig, *Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució*, (Barcelona: Ed. Laia, 1976), p.105-106.

³⁰ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 35. p.3.

³¹ No disposem de cap estudi a fons d'ERC durant la guerra civil, però, inicialment, amplis sectors del partit i dels seus dirigents van acceptar, amb més o menys entusiasme, però sincerament, la revolució. Aquesta era una realitat tan tangible, l'estiu del 1936, que no era possible tenir càrrecs de responsabilitat i declarar-se'n contrari. La Federació Comarcal d'Osona d'ERC, per exemple, es va reunir el 28 d'agost i va aprovar, entre d'altres, els següents acords i recomanacions a les seccions locals: “Recomanar a tots els Centres que prenguin part activa i eficaç en tots els Comitès, tant en els Antifeixistes o de Milícies, com en els de Proveïments i en el de l'Escola Unificada (...) treballant (...) amb el sol objectiu de coordinar i consolidar el nou estat de coses creat per l'ordre revolucionari. (...) La nostra actuació ha d'ésser guiada per dues finalitats: 1ª. Fer el que calgui per anul·lar el feixisme, 2ª. Assegurar, sigui com sigui, i costi el que costi, el triomf de la Revolució”. (AMTM. Fons ERC. Carpeta 4. Doc.1) Amb més o menys èmfasi tots els dirigents d'ERC parlaven de revolució, considerant-la sovint com un conjunt de canvis tant econòmics i socials com en el camp nacional. En un discurs, Joan Casanovas, Conseller Primer, deia “Som aquí per defensar i impulsar l'obra revolucionària”, A: *La Publicitat*, (19 d'agost de 1936). Companys afirmava, amb una certa confusió: “El capitalisme, el que es diu capitalisme, és ben mort. Alçar-se en rebel·lió il·legal fou tant com suïcidat-se. Per tant ni el Govern, que és burgès, no respon a

Propaganda del Comitè de Milícies, parlava sovint amb la premsa i l'havia d'explicar. Cada sector de l'antifeixisme dissenyava la "seva" visió de la revolució, com qui fa un còctel, amb ingredients semblants però amb proporcions diferents. I ell també ho feia. L'agost de 1936 explicava els canvis socials i econòmics de la revolució amb paraules ben clares:

“La revolució (...) és un gresol on es fonen totes les formacions del passat i neixen noves concepcions de la vida econòmica i social. Podem afirmar una cosa: el règim anterior està superat. Les realitzacions socials portades a terme espontàniament fins a la data constitueixen totes soles un programa d'una envergadura històrica colossal. Només que cristal·litzant el que ja està fet, ja tindrem un règim que no s'assemblarà gens al passat. Les característiques són la col·lectivització de tot el que era capitalisme; la reforma a fons del camp; un impuls extraordinari del cooperativisme; la desaparició de l'Exèrcit, de l'aparell de Justícia, de l'Església; la neteja de la burocràcia; la realització d'una gran obra de cultura popular. Amb aquest programa, que ha nascut, no d'apriorismes ideològics, sinó de la realitat revolucionària, hi estem d'acord tots els partits que integrem el Comitè Central de Milícies Antifeixistes. Jo crec que aquest programa per a desenvolupar-se d'una manera total i plena necessita anys i, per tant les perspectives d'acord, en aquest sentit, són completament optimistes”³².

En un altre text aprofundia en la mateixa línia, prefigurant un socialisme de base sindical per a les grans empreses, una pagesia de petits propietaris i un respecte per a les classes mitjanes i la petita propietat:

“Le capitalisme, chez nous, n'existe plus. Ces sont des syndicats ouvriers qui, avec une compétence surprenante, dirigent la grande production métallurgique et textile et les grandes compagnies des services publics.

Pour ce qui est de la terre, elle commençait déjà avant la révolution à être entre les mains des paysans. Ce mouvement se développe avec ampleur.

---

cap interès financer. El formen les classes mitjanes, la destrucció de les quals cercava el capitalisme en unir-se amb el feixisme. Marxem, doncs, cap a un ordre proletari”, A: *La Veu de Catalunya*, (21 d'agost de 1936). Recollit a Josep Maria Figueres, *Entrevista a la guerra*, (Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2007), p.48. Un intel·lectual moderat com Rovira i Virgili va fer un discurs per ràdio on parlava amb entusiasme d'uns canvis extraordinaris en tots els ordres: “no és solament una guerra de foc i de mort. És Catalunya que es transforma profundament, que infanta en el dolor una nova societat. Estem presenciant la creació d'una nova Catalunya, precursora d'una nova Espanya i d'un nou món. Acaba una edat històrica i en comença una altra (...) Ara els catalans eixamplen les llibertats nostres. La Generalitat pren figura l'Estat (...) mai, mai, del compromís de Casp ençà, no havia tingut Catalunya una llibertat tan àmplia i efectiva com la d'ara. (...) La nostra llibertat eixamplada ens serveix per a iniciar un gran avenç social. Per la llibertat nacional instaurem la llibertat social. Els catalans lliures alcen les columnes d'un règim econòmic que doni a l'obrer, al productor, la sobirania del treball”, A: *La Humanitat*, (21 d'agost de 1936). ERC, però, era un partit molt gran i divers. I hem vist també que alguns dels seus militants destacats, davant del trasbals de la revolució, van emmudir, es van recloure, i que n'hi va haver d'altres que es van exiliar de la revolució de 1936, de grat o per força. El diputat Marià Rubió i Tudurí, per exemple, anotà a les memòries que ERC estava dividida entre Companys i els partidaris de l'aliança amb els anarquistes, d'una banda, i els favorables a trencar-la, per l'altra (pp. 63-68). Ell era d'aquests segons i va expressar repetidament a Companys la necessitat de trencar l'aliança amb els revolucionaris, de respectar la propietat privada i de retornar a la legalitat republicana, perquè creia que era el que convenia al país i perquè era l'única manera d'aconseguir la simpatia i el suport de les potències democràtiques. A: *Barcelona 1936-1939*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002).

³² Declaracions de Jaume Miravittles al *Diari de Barcelona*, recollides a *Última Hora*, (14 d'agost de 1936).

Nous prévoyons, après avoir vaincu définitivement le fascisme, un régime où la grande propriété, la grande industrie, et le capitalisme seront sous le contrôle des syndicats et où les paysans, enfin libérés, pourront prétendre à un minimum culturel. La classe moyenne sera protégée par des mesures dont nous avons déjà projeté les grandes lignes et qui comporteront une nouvelle politique du crédit et l'augmentation réelle du pouvoir d'achat des masses populaires”.³³

Fins i tot, davant d'una pregunta explícita sobre la validesa del règim parlamentari Miravittles va respondre d'una manera molt ambigua però donant-lo per superat i proposant una mena de democràcia orgànica basada en els sindicats i altres organitzacions professionals:

“Evidentment, per endegar el nou estat de coses les fórmules clàssiques de la democràcia són insuficients. En el nou règim, sigui quina sigui l'estructura política, caldrà donar una gran importància a les forces sindicals i econòmiques, que són, en definitiva, les que han aguantat el pes de la situació. És molt difícil, ara com ara, assenyalar les futures organitzacions. Però jo veig perfectament un Consell Econòmic nacional en el qual siguin representades les organitzacions sindicals de la classe obrera, les organitzacions sindicals de la pagesia, els gremis artesanals, les cooperatives, les Caixes d'Estalvis, els dirigents de la futura Banca de la Generalitat. Totes aquestes organitzacions constituïran, en definitiva, la cèl·lula principal de la nova organització”³⁴.

Per a un nacionalista com Miravittles el fet que la guerra i la revolució haguessin dislocat profundament els fonaments de l'estat republicà creava l'oportunitat de transformar-ne l'estructura territorial en una perspectiva federal:

“Com en cada un dels xocs històrics que es produeixen a la Península, apareix a flor de pell el veritable caràcter del país: el federalisme. (...) Espanya, en el sentit que hi volen donar els monàrquics i els feixistes, va morir el 19 de juliol. La Federació de Repúbliques Ibèriques és des d'ara una realitat que res ni ningú no podrà desmentir”³⁵.

Aquestes declaracions revolucionàries les acompanyava de comentaris ben positius sobre els anarquistes³⁶, atorgant-els-hi un paper, crec, sobredimensionat en els fets del 19 de juliol i considerant la seva ideologia gairebé com un tret típic de la psicologia col·lectiva dels catalans:

“L'anarchie correspond ici à un mouvement et une doctrine bien établis et profondément enracinés dans l'histoire du pays. (...)

---

³³ Article de J. Miravittles a *Vu* (París), (29 d'agost de 1936).

³⁴ Declaracions de J. Miravittles al periodista Fermí Vergés, A: *Mirador*, núm. 389, (27 d'agost de 1936).

³⁵ Declaracions de Jaume Miravittles al *Diari de Barcelona*, recollides a *Última Hora*, (14 d'agost de 1936).

³⁶ També, en aquells moments Companys parlava dels anarquistes en termes molt edulcorats i elogiosos: “El que ha fet la CNT és prendre al seu càrrec els deures que deixaren l'exèrcit i els sublevats, conservar l'ordre, i donar protecció a la societat. S'ha convertit en una arma més en mans del Govern democràtic. Constituïxen normalment les forces de la legalitat i de l'ordre”. A: *La Veu de Catalunya*, (21 d'agost de 1936). Recollit a Josep Maria Figueres, *Entrevista a la guerra*, (Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2007), p.47.

Dès l'origine du conflit, les anarchistes sont descendus dans la rue et, suivis de petits secteurs ouvriers, ils ont été les auteurs de la victoire. En vingt-quatre heures, l'armée espagnole était véritablement dissoute. C'est là le plus foudroyant succès qui ait jamais été enregistré dans l'histoire de la révolution.

Et c'est le mouvement anarchiste qui a assuré ce résultat. (...)

En Catalogne, maintenant sûre de son autonomie, un régime social se dessine déjà avec force, appuyé sur les deux grandes données historiques: l'individualisme du parti anarchique et le syndicalisme moderne³⁷.

“¿Quina és la característica dels obrers catalans? El sindicalisme, i m'atreveixo encara a fer una afirmació més concreta: l'anarco-sindicalisme, una mena de síntesi d'aquelles dues característiques fonamentalment catalanes, com són l'individualisme exigent i el sentit d'organització”³⁸.

Miravittles, per convicció, segur, i per interessos polítics, estava al costat de la revolució i dels anarquistes. Però també hi havia una altra raó, ben comprensible, relacionada amb la seva integritat física. Feia només quinze dies que havia tingut una forta topada amb els anarquistes. Paul Guitard, un periodista francès de *Le Petit Var*, diari radical-socialista de Toulon, a qui coneixia de la seva estada a París els anys vint, l'havia entrevistat i li havia preguntat, poques setmanes després de l'assassinat dels germans Badia, sobre qui en podia ser l'autor. Miravittles havia acusat als anarquistes. Immediatament el portaveu de la CNT, *Solidaridad Obrera* va respondre amb un raig d'insults. Miravittles, deien, era un “arrivista cien por cien”, un “farsante” i un “difamador”, i les seves declaracions eren “imbecilidades” i un “cúmulo de idioteces”. I afegien una recomanació per al periodista: “le aconsejaríamos que no hablase más de la CNT porque los detalles que aporta són propios de un cretino”³⁹. Miravittles, per si un cas, no havia tardat a respondre, d'una manera una mica confusa, per mirar d'atemporar els ànims. L'atac de la “*Soli*” havia estat “groller i poca-solta”, però sobre l'article de Guitard manifestava d'una banda desconeixement (“no en tinc el més lleuger esment”), de l'altra reconeixia haver-hi parlat, “en el terreny purament particular”, de l'anarquisme, i acabava amb una dosis de sabó: “els anarquistes també són sensibles a la raó i

---

³⁷ Article de J. Miravittles a *Vu* (París), (29 d'agost de 1936).

³⁸ Declaracions de Jaume Miravittles al *Diari de Barcelona*, recollides a *Última Hora*, (14 d'agost de 1936).

³⁹ “Una información estúpida de “Le Petit Var” de Toulon”, A: *Solidaridad Obrera*, (30 de juny de 1936). Aquells dies tenir l'antipatia dels anarquistes podia sortir molt car. En aquest mateix text es deia que si Guitard hagués demanat l'opinió del periodista Josep Maria Planas, que havia publicat valents articles relacionant els anarquistes amb el pistolerisme, el redactor francès “hubiera quedado a la altura del betún”. Bales anarquistes van acabar amb la vida de Planas el 26 d'agost de 1936.

a la experiència”⁴⁰. En una de les primeres reunions del Comitè de Milícies el líder anarquista Buenaventura Durruti s’adreçà al grup on era Miravittles...

“y en tono agresivo preguntó: ¿Quién de vosotros es Miravittles? ¡Yo!, le dije –y poniéndime su mano en el hombro y en un tono que tanto podía ser paternal como amenazador respondió: “Cuidado, de ahora en adelante, con tus juicios sobre los anarquistas”. Fue el solo choque entre nosotros”⁴¹.

Per tant, fins a quin punt els posicionaments revolucionaris i pro-anarquistes eren sincers? En quin grau naixia de la pressió del moment i en quin del convenciment? Era un simple càlcul polític per entabanar els anarquistes? Hi devia haver situacions diverses, però en el cas de Miravittles, com en el de Companys i en el de molta gent d’ERC crec que era ben franc. Miravittles, com sabem, no esperava ni havia estat preparant cap revolució. Al contrari, havia entrat de ple en el camí de la socialdemocràcia. Com explicà a Ronald Fraser, ell pensava que el futur passava per la planificació econòmica i l’economia mixta, estatal i privada, seguint les idees del socialista belga Henri de Man.⁴² El juliol de 1936 es trobà, doncs, com tothom, amb la sorpresa de la revolució. Però davant d’aquest fet real i evident, l’acceptà i les circumstàncies el van portar, fins i tot, a ser-ne un dels capdavanters. Penso, doncs, com diu Marià Rubió, que l’aliança del sector dominant d’ERC amb l’anarquisme i amb la revolució no era un “matrimoni de conveniència”, sinó un “matrimoni d’amor”.⁴³

Anys després de la guerra, en el seu exili americà, Miravittles encara va exposar en termes positius i nostàlgics el paper dels anarquistes i la pròpia revolució:

“Los anarquistas eran, en efecto, el sector en marcha de la revolución. Con una audacia indiscutible y una fuerza de caracter imprevista, desarrollaban una acción que si en el terreno ideológico no tenía nada que ver con la filosofía anarquista, en el terreno de la práctica revolucionaria los colocaba en la vanguardia del movimiento y les aseguraba los resortes fundamentales de la dirección política. (...)

Catalanista por encima de todo, yo consideraba el movimiento sindical de los primeros días como una manifestación característica del genio social de los catalanes. Además, mantengo todavía esta afirmación. Sin las circunstancias que hemos desarrollado en otro capítulo, relativas al número de inmigrados, la impaciencia mórbida de los que desviaron el curso de los acontecimientos en Cataluña no se hubiera producido y es indiscutible que el sindicalismo hubiera dado a Cataluña una estructura social y económica que la hubiese diferenciado de todos los otros países. (...) Cataluña (...) hubiera podido definir un nuevo tipo de organización social. En la proporción, pues, en que ese sindicalismo, lavado de los

⁴⁰ *Última Hora*, (2 de juliol de 1936). Aquest episodi va ser explicat diverses vegades per Miravittles, de maneres lleugerament diferents, confont *Le Petit Var* per *Le Petit Journal*, a *Episodis...* (1972), p.127, i a AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 26. p.1, i Carpeta 35, p.2-3.

⁴¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 35, p.3.

⁴² AHCB. Secció Fons orals. Col·lecció Ronald Fraser. Jaume Miravittles, entrevista del 25 de febrer de 1974.

⁴³ Marià Rubió i Ruduri, *Barcelona...*, (2002), p.62.

pecados y de los crímenes de los adheridos en el último momento, era una manifestación del genio social de los catalanes, yo, catalanista, lo apoyaba”⁴⁴.

Encara el 1974 Miravittles va dir a Ronald Fraser que “la personalidad de Durruti, por ejemplo, y de (...) García Oliver, en aquellos momentos, era extraordinariamente atractiva para un hombre de izquierda (...) y de creencias progresivas y populares”⁴⁵.

I, finalment, diversos testimonis de l'època ens mostren un Miravittles en bona sintonia amb els líders anarquistes. Joan García Oliver, l'home fort del Comitè de Milícies, es va referir elogiosament a Miravittles en el discurs que pronuncià en la darrera reunió del Comitè, parlant de la “magnífica labor propagandística llevada a cabo per Miravittles al frente de Propaganda”⁴⁶ i cità, entre altres, a Tarradellas, Miravittles i Joan Pons, tots tres d'ERC, entre els membres del Comitè que li donaven suport⁴⁷. Alguns homes del PSUC han ressaltat també la bona relació, per a ells, massa bona, és clar, que hi hagué, al Comitè de Milícies, entre els homes d'ERC i els representants de la CNT i la FAI. Joaquín Almendros va escriure que Miravittles “aparecía como hombre de la Generalidad, pero le hacía el juego a los anarcosindicalistas”⁴⁸. Manuel D. Benavides també s'ha referit als representants de la Generalitat al Comitè com a “una ficción, cuando no servidores asustados o complacientes de la FAI”⁴⁹.

Repeteix, tant Companys com Miravittles, com una bona part d'ERC, van estar amb la revolució, per una combinació difícilment destriable de convicció i conveniència. Però estar amb la revolució, col·laborar amb els anarquistes, no volia dir que les relacions amb ells fossin fàcils, ni que estessin sempre d'acord en els objectius ni en els mitjans, perquè uns i altres volien imposar la seva revolució, la seva manera de fer-la i, sobretot, volien dirigir-la.

---

⁴⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Etapa americana. Assaigs.

⁴⁵ AHC. Secció Fons orals. Col·lecció Ronald Fraser. Jaume Miravittles, entrevista del 25 de febrer de 1974.

⁴⁶ Joan García Oliver, *El eco de los pasos*, (Barcelona: Ruedo Ibérico, 1978), p.287.

⁴⁷ Joan García Oliver, *El eco de los pasos*, (Barcelona: Ruedo Ibérico, 1978), p.194.

⁴⁸ Joaquín Almendros, *Situaciones españolas: 1936-1939. El PSUC en la guerra civil*, (Barcelona: Dopesa, 1976), p.186.

⁴⁹ Manuel D. Benavides, *Guerra y revolución en Cataluña*, (México: Ediciones Roca, 1978), p.166.

7.1.3 *Secretari General del Comitè de Milícies Antifeixistes*

Durant els dos mesos i escaig que va existir el Comitè de Milícies les relacions entre els anarquistes i els homes d'ERC i la Generalitat, les dues forces amb més presència, encara que de moment desigual, van ser convulses. Per veure-ho potser cal començar per situar el paper del Comitè de Milícies. ¿Hi havia, tal com s'ha dit molt, des de sectors molt diversos⁵⁰, una dualitat de poders, amb un “govern revolucionari”, el Comitè, que monopolitzava el poder a Catalunya, i una Generalitat que era purament ornamental? Això no va anar així. El poder estava molt més repartit del que s'ha dit⁵¹.

És cert que el Comitè de Milícies tenia molt de poder, però centrat només en dos aspectes, el militar i l'ordre públic. Poca cosa va fer per estructurar políticament o econòmicament Catalunya.⁵² Va haver d'organitzar, partint pràcticament de zero, una força armada per anar a lluitar contra els militars rebels a l'Aragó. L'objectiu principal era ocupar Saragossa. Calia reclutar els milicians voluntaris, armar-los i disposar dels adequats avituallament, transport i servei sanitari. Diversos departaments del Comitè s'ocupaven de la formació i abastiment de les columnes de milicians, els de Guerra, Milícies Comarcals, Milícies de Barcelona, Transports, Sanitat i Proveïments. Per a acomplir aquestes funcions el Comitè va apropiat-se de casernes, hospitals, automòbils, camions, trens, magatzems de menjar, etc. D'altra banda, es va organitzar un departament d'Investigació per a la persecució de “feixistes”, a vegades reals i generalment pretesos, i per a dirigir l'ordre públic.

Però, tot i haver posat moltes persones i instal·lacions sota la seva jurisdicció, el Comitè era lluny de tenir el monopoli del poder a Catalunya. Per començar, per baix, pels pobles i comarques de Catalunya, hi havia centenars de comitès revolucionaris que havien agafat àmplies atribucions i que només feien cas del Comitè de Milícies o de la Generalitat si els interessava. Fins en els temes que depenien més clarament del Comitè hi havia també molts fils que se li escapaven. En la qüestió militar, per exemple, eren els partits i sindicats els qui, pel seu compte, moltes vegades organitzaven i equipaven les seves columnes de milicians

---

⁵⁰ Per a l'anarquista Diego Abad de Santillán el Comitè era “el único poder efectivo de Cataluña”. A: *Porqué perdimos la guerra*, (Barcelona: Plaza Janés, 1977), p.96. Per a César M. Lorenzo, el Comitè era “un gobierno revolucionario en el pleno sentido del término”, A: *Los anarquistas españoles y el poder*, (París: Ruedo Ibérico, 1972), p.87. Per a l'historiador Pelai Pagès hi havia un “doble poder, un període en el qual el poder real era el del Comitè, que actuava com un autèntic govern”. A: *La Guerra civil espanyola a Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Els Llibres de la Frontera, 1997), p.48.

⁵¹ Per a l'historiador Julián Casanova no hi havia un doble ni un triple poder, “en la situación de vacío que dejó la sublevación había bastantes más. Aquello era un hervidero de poderes armados de difícil control”, A: *De la calle al frente. El anarcosindicalismo en España (1931-1939)*, (Barcelona: Crítica, 1997), pp. 162.

⁵² Julián Casanova, *De la calle...*, (1997), p.166.

i, quan eren al front, cada una anava pel seu compte, de forma que el mateix García Oliver, cap del departament de Guerra, hi tenia escassa influència⁵³. En la qüestió de l'ordre públic la dispersió del poder era clamorosa. Al carrer hi havia un gran caos, amb molta gent armada i fent el que li semblava. Per resoldre-ho, el Comitè, sembla que per iniciativa de Miravittles⁵⁴, va crear una mena de policia revolucionària, les famoses Patrulles de Control, que havien d'imposar l'ordre. Sovint, però, les Patrulles van resultar més de desordre que de control⁵⁵. I, com que la Generalitat va voler reestructurar les forces d'ordre públic i reintegrar-hi la disciplina, la CNT i la UGT van organitzar uns Consells d'Obrers i Soldats a les casernes per evitar el reforçament del poder coercitiu del Govern català⁵⁶.

D'altra banda, el predomini anarquista al Comitè tampoc era total. La Generalitat i ERC hi tenien els seus homes, militars i civils. A més de Miravittles hi havia Artemi Aiguader, responsable del departament de Sanitat i Joan Pons qui, conjuntament amb Josep Miret, del PSUC, era el responsable de les Milícies Comarcals. A més d'aquests responsables polítics els homes de la Generalitat hi van portar tot de funcionaris, que, segons Josep Maria Murià, simpatitzant d'Estat Català i funcionari de la conselleria d'Economia i Agricultura, van intentar

“posar tot l'ordre possible a una pluja de disposicions i contradisposicions que ens quèien de tots els grups polítics i sindicals que integraven aquell organisme (...)

De moment gairebé tothom prescindia de nosaltres, (...) però no tardaren en començar-nos a demanar ajut. Cada grup hi tenia la seva oficina particular, amb majoria d'oficinistes empistolats que amb prou feina sabien de lletra o escrivien a màquina amb un dit⁵⁷.

Murià esmenta a dos funcionaris més que també van passar a treballar al Comitè de Milícies, i afegeix: “aviat n'arribaren d'altres”. Pere Pi-Sunyer Bayo va col·laborar amb Miravittles a la Secció de Premsa i Ràdio. I a final d'agost el Comitè va nomenar un Secretari General adjunt a Miravittles, Llorenç Perramon, que també era d'ERC.

Entre anarquistes i republicans hi havia relacions de col·laboració i també de tensió, sobretot perquè ERC, i en això tenia el suport del PSUC, pretenia recuperar el poder per a la

---

⁵³ García Oliver, *El eco...*, (1978), p.266.

⁵⁴ Segons el comunista Manuel D. Benavides les Patrulles de Control van ser “fruto de la imaginación laboriosa del secretario del Comité de Milicias Jaime Miravittles, joven vivaracho y con iniciativas”. A: *Guerra y revolución en Cataluña*, (México: Ediciones Roca, 1978), p.209.

⁵⁵ Miravittles va explicar que les Patrulles es van constituir “per tal d'evitar els crims d'aquells *incontrolats* (...) posar un límit als assassinats corrents i exercir una vigilància purament política, limitada als enemics declarats del règim que sorgia a la nova vida”. Però “l'exaltació revolucionària dels membres de les patrulles” va fer que “no fossin l'antídot del verí de l'odi i de la passió”. A: *Gent...*, (1980), p.97.

⁵⁶ Josep Antoni Pozo González, *El poder revolucionari...*, (2002), p.96-97.

⁵⁷ Josep Maria Murià, *Vivències d'un separatista*, (Barcelona: El Llamp, 1985), p.56.

Generalitat i els Ajuntaments i llimar algunes actituds de la CNT-FAI i el POUM que treien eficàcia tant a la revolució com a l'acció militar. Aquestes mesures costava de tirar-les endavant perquè la CNT-FAI i el POUM les obstaculitzaven perquè temien perdre parcel·les de poder i, a més, quan finalment hi estaven d'acord, moltes vegades no controlaven la totalitat dels seus efectius. A moltes poblacions els ajuntaments van quedar neutralitzats per l'acció dels Comitès Antifeixistes, que volien concentrar tot el poder. Però des del sector diguem-ne moderat del Comitè de Milícies, concretament des del departament de Milícies Comarcals, es feia el possible per a que els comitès locals es dediquessin exclusivament a l'allistament de milicians i deixessin els altres afers a mans dels ajuntaments⁵⁸. Els xocs eren constants. Els primers dies de la guerra el Govern va ordenar la reincorporació dels soldats a les casernes, però, al Comitè de Milícies, mentre Joan Pons, d'ERC, deia a la gent que calia incorporar-se, García Oliver ordenava, des del seu despatx, que es fes el contrari.⁵⁹ Un altre cas. A finals d'agost ERC va aconseguir, finalment, organitzar la seva columna de milicians, la Macià-Companys. La seva sortida es va endarrerir no per falta de voluntaris, sinó d'armes. Les organitzacions obreres, que n'havien recollit en grans quantitats, hi van posar molts entrebancs per tractar-se d'una columna "antirevolucionària"⁶⁰. Una carta particular de Tarradellas a Miravittles, escrita uns anys després, ens confirma la supeditació inicial dels homes d'ERC, però també la seva lluita constant per capgirar la situació:

“No et recordes, amic Met, que en aquell cèlebre Comitè de Milícies Antifeixistes els primers dies no ens deixaven ni parlar i com, de mica en mica, gràcies a la nostra intel·ligència i al nostre patriotisme i a la fe en Catalunya, ens anàrem imposant fins arribar a aconseguir tantes i tantes coses?”⁶¹.

El Govern de la Generalitat va conservar més palanques de poder de les que sovint s'ha dit:

“la majoria dels mecanismes de gestió de les finances, el control de la ràdiodifusió, les relacions polítiques i econòmiques amb el Govern de la República i les referències internacionals (...) diversos mecanismes i institucions d'ordre públic i d'administració de justícia (...) a més de qüestions de dret civil i financer”⁶².

---

⁵⁸ Josep Antoni Pozo González, *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936. Crisi i recomposició de l'estat*, (UAB, Tesi Doctoral, 2002), pp. 138, 141.

⁵⁹ Joan Pons, “Dos dies després del 19 de juliol”, A: *La Humanitat*, (20 de juliol de 1937).

⁶⁰ Vicente Guarnier, *Cataluña en la guerra de España*, (Madrid: G. del Toro, 1975), p.172; veure també Miquel Guinard, *Memòries d'un militant catalanista*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988), p.54.

⁶¹ AMTM. Correspondència. Carta de J. Tarradellas a J. Miravittles, 19 de maig de 1947.

⁶² Francesc Bonamusa, *Política i finances republicanes (1931-1939). Lluís Mestres i Capdevila*, (Tarragona: El Mèdol, 1997), p. 102-103.

És veritat que no controlava el carrer, l'ordre públic, però, qui el controlava? I el més important, no es va resignar a assumir el paper residual que li volien atorgar anarquistes i pumistes. Malgrat el desequilibri inicial de forces, la Generalitat va actuar. Dirigida per Companys i Tarradellas, que el 31 d'agost era nomenat conseller de Serveis Públics i el 6 d'agost conseller d'Economia i Serveis Públics, va seguir una política de legalitzar i ordenar la revolució i la guerra, col·laborant amb els anarquistes, però defensant alhora la Generalitat com el poder principal, actuant en totes direccions i assumint més competències de les que recollia l'Estatut. Amb un decret va constituir el Comitè de Milícies con un departament de la Generalitat: els impresos del Comitè portaven l'escut i el nom de la Generalitat. Es va crear una Conselleria de Defensa que, si d'una banda legalitzava l'actuació militar del Comitè de Milícies, de l'altra no va renunciar a tenir, en certs casos, una iniciativa pròpia, com en l'expedició a Mallorca del capità Albert Bayo, projectada en col·laboració amb el Govern central⁶³ o en l'impuls de les Milícies Alpines, formades sobretot per joves excursionistes i nacionalistes. Una de les entitats que va allistar voluntaris per a aquesta columna és el Casal Espartacus, presidit per Miravittles, que va organitzar una centúria pròpia. Un dels seus membres més destacats va ser el conegut alpinista Josep Costa⁶⁴.

Com veurem, es van dedicar molts esforços a protegir persones i ajudar-les a fugir. Mentre el Comitè de Milícies pretenia controlar les fronteres Josep Maria Espanya, conseller de Governació, signava passaports que van permetre sortir a milers de persones, principalment amb vaixell. El conseller Ventura Gassol també va esforçar-se en salvar béns culturals de la destrucció o el robatori, incautant-se del que convingués. Es van integrar en l'organigrama de la Generalitat tot de nous organismes que sorgien de les necessitats de la revolució i de la guerra, com la Comissió d'Indústries de Guerra, el Consell d'Economia i el Consell de l'Escola Nova Unificada. I, sobretot, legislant per decret en tots els camps: salaris, banca, borsa, emissió de moneda, ordre públic, defensa, ampliació de la llei del divorci, control de les oficines del Banc d'Espanya, organització dels Ajuntaments, etc. És cert que no tots els decrets eren obeïts, però marcaven un precedent i una voluntat.

La tasca de de Miravittles al Comitè de Milícies va ser doble: política i administrativa. Des del punt de vista burocràtic era el responsable del departament anomenat "Secretaria General i Administració", inicialment situada al segon pis de l'Institut Nàutic, despatx 3. A mitjans d'agost, com d'altres departaments del Comitè, es va traslladar a Capitania General.

---

⁶³ El Comitè de Milícies va quedar, en aquest cas, relativament al marge. Veure Garcia Oliver, *El eco...*, (1978), p.238-239.

⁶⁴ Jaume de Ramon i Vidal, *El Regiment Pirinenc núm.1 de Catalunya*, (Barcelona: Rafael Dalmau, 2004), pp. 43-45, 48-49, 62, 71, 77-79.

Entre les seves responsabilitats hi havia la redacció de les actes del Comitè, l'expedició de salconduits, carnets i acreditacions diverses, tan necessàries per moure's, i el pagament del salari dels milicians, de deu pessetes diàries. Dins del departament va organitzar-s'hi una secció de "Donatius, Recaptés i Festivals" que, davant de la proliferació d'activitats "en honor de les milícies antifeixistes", evités el desordre en aquesta qüestió i, eventualment, que alguns festivals es fessin "en honor" d'algunes butxaques particulars. Aquesta Secció havia de donar permís per a organitzar aquests actes i rebre l'import recaptat. Com a anècdota curiosa, en les primeres setmanes de la revolució va presidir una cursa de braus que es va fer per recollir diners⁶⁵. També hi havia la Secció de "Premsa i Ràdio", responsable de la relació amb els mitjans de comunicació, tant els catalans com els nombrosos periodistes de tot el món que volien explicar la guerra i la revolució. Segons ell mateix, sobre els seus càrrecs va córrer una broma significativa: "Miravittles ha passat de secretari general de l'Olimpiada Popular a secretari general de la *limpiada* popular"⁶⁶.

En una entrevista, Miravittles explicava les variades funcions i activitats que es feien al Comitè, que atreien a molta gent, i feien necessari el trasllat d'algunes seccions, per a treballar més eficaçment, a la Capitania General:

"Ja haureu pogut veure l'acumulació fantàstica de gent que acudeix cada dia a aquest Comitè Central. És, doncs, comprensible que cada dia que passa la complexitat d'aquest organisme sigui més gran: aquí vénen cada dia centenars de persones a portar diners, també vénen centenars de persones a cobrar subsidis. Aquí tenim el servei de Premsa internacional, la Central d'Investigació i Control, la Secció de Guerra amb llargues fileres de voluntaris que vénen a allistar-se. També vénen aquí centenars de persones a interessar-se per la salut dels seus al front, els que vénen a demanar passis, permisos d'arma, a oferir proveïments a les milícies de Barcelona i del front, així com les comarques que envien els seus delegats per a constituir els Comitès locals, etc. Els nostres arxius diuen que des del començament de la campanya s'han lliurat més de 25.000 documents d'identitat. En aquestes oficines es treballa més de divuit hores al dia i ens veiem en la impossibilitat d'atendre-ho tot"⁶⁷.

Però, a més d'aquestes activitats, que feia amb l'ajut de diversos col·laboradors, Miravittles hi feia una important tasca de representació política en nom d'ERC i del Govern català davant dels dirigents anarquistes del Comitè. Fins a finals d'agost va representar ERC a la Comissió de Guerra, que havia de decidir, juntament amb el cap d'aquest departament, García Oliver, les operacions militars. A causa de les seves moltes ocupacions hi va ser

---

⁶⁵ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 21. p.11.

⁶⁶ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 2. p.16.

⁶⁷ *Última Hora*, (18 d'agost de 1936).

substituït per Artemi Aiguader⁶⁸. Per al comunista Joaquin Almendros, Miravittles tenia una “gran influència”⁶⁹ sobre el Comitè, derivada probablement tant dels organismes que representava com de la seva pròpia capacitat de gestió i de relacionar-se que, com hem vist, li van guanyar la consideració de dirigents anarquistes com García Oliver. De fet, un funcionari del Comitè afirma a les seves memòries que a Miravittles no se’l veia gaire per les oficines⁷⁰. A la nit, a quarts de dotze, assistia a les reunions del Comitè de Milícies que primer es feien gairebé diàriament i després cada dos dies. I durant el dia devia anar amunt i avall fent múltiples gestions i servint d’enllaç entre Companys i Tarradellas, d’una banda, i García Oliver de l’altra. Tarradellas i Miravittles eren els homes claus en les relacions entre la CNT i la Generalitat, segons la valoració de l’historiador Josep A. Pozo⁷¹.

Una mostra de la seva autoritat i autonomia al front de la Secretaria General del Comitè és que a finals d’agost, a causa d’un viatge al front d’Aragó, va presentar un escrit a la reunió del Comitè nomenant el seu substitut, delegant temporalment “en el company Perramon les funcions de Secretari General del Comitè Central”, designació que va ser acceptada⁷². Al cap d’una setmana, a la reunió del 6 de setembre, Miravittles va proposar el nomenament de l’esmentat Llorenç Perramon Playà, militant d’ERC, com a Secretari General adjunt del Comitè. És a dir, com a adjunt seu. Li va ésser acceptat, però Perramon participaria en les reunions sense vot⁷³.

També va començar a fer algunes activitats dins del camp de les relacions internacionals. Durant les primeres setmanes de la guerra, quan Alemanya encara tenia la seva delegació diplomàtica a Barcelona, va anar al consolat d’aquest país a demanar oficialment disculpes en nom del Govern de Catalunya perquè uns milicians havien disparat sobre un cotxe que no havia parat en un control i havien mort els seus quatre ocupants, tots alemanys⁷⁴. D’altra banda, el mes de setembre va intervenir, com a membre del Comitè de Milícies, en unes gestions en busca de suport internacional per a la República que van resultar infructuoses. A principis de mes havien arribat a Barcelona uns marroquins que representaven

---

⁶⁸ AMTM. Guerra Civil. Ordre Públic i Goveració. Milícies Antifeixistes. Carpeta GC-35. Acta de la reunió del Comitè de Milícies del 31 d’agost de 1936.

⁶⁹ Joaquin Almendros, *Situaciones españolas 1936-1939. El PSUC en la guerra civil*, (Barcelona: Dopesa, 1976), p. 186

⁷⁰ Josep Maria Murià, *Vivències d’un separatista*, (Barcelona: El Llamp, 1985), p.57.

⁷¹ Josep A. Pozo, *El poder revolucionari...*, (2002), p.115.

⁷² AMTM. Guerra Civil. Ordre Públic i Goveració. Milícies Antifeixistes. Carpeta GC-35. Acta de la reunió del Comitè de Milícies del 31 d’agost de 1936.

⁷³ AMTM. Guerra Civil. Ordre Públic i Goveració. Milícies Antifeixistes. Carpeta GC-35. Acta de la reunió del Comitè de Milícies del 6 de setembre de 1936.

⁷⁴ Jaume Miravittles, *Los comunicados secretos de Franco, Hitler y Mussolini*, (Barcelona: Plaza y Janes, 1977), p.18-19.

el grup nacionalista Comitè d'Acció Marroquí⁷⁵. Van proposar al Comitè de Milícies, i al Govern de la República, un pacte pel qual els nacionalistes marroquins promourien un aixecament armat contra les tropes de Franco, així com la desafecció dels soldats marroquins que lluitaven a l'exèrcit "nacional". A canvi, el Govern de la República els donaria armes i diners i es comprometria a atorgar-los la independència o, almenys, un règim d'autogovern per als territoris marroquins que estaven en poder d'Espanya. Els marroquins volien que el Comitè de Milícies aconseguís l'acceptació d'aquest pacte pel Govern República i que, alhora, aquest gestionés l'acord amb el govern francès. Així, en la reunió del Comitè de Milícies del 19 de setembre es va nomenar una comissió, formada per Rafael Vidiella (PSUC), Aurelio Fernández (FAI) i Jaume Miravittles (ERC), a la que poc després es va afegir Julián Gorkín (POUM), per traslladar-se a Madrid i presentar la qüestió al Govern de la República⁷⁶. El 20 de setembre les organitzacions representades al Comitè de Milícies i els delegats marroquins van signar un document recollint els termes del compromís. La nit del 21 al 22 de setembre la comissió va sortir cap a Madrid. Primer es van reunir amb Indalecio Prieto, ministre de Marina i Aire. Els records de Gorkín i Miravittles no coincideixen ni en qui va portar la veu cantant, protagonisme que tots dos s'adjudiquen, ni en el resultat de l'entrevista⁷⁷. Segons Gorkín, Prieto va estar d'acord en el pacte, mentre Miravittles va explicar que els va desanimar força. Per començar, els va dir, amb el seu estil, que ell no pintava gran cosa en el govern: "yo no soy más que un *soplapollas*". I després els va dir que Miravittles creia en l'operació perquè era jove i romàntic, però ell, que ja tenia "canas en los cojones", no creia que els marroquins fessin gran cosa contra Franco. Després es van reunir amb el president del govern, Francisco Largo Caballero. I aquí tornen les desavinences entre la narració de Miravittles i la de Gorkín. Segons Miravittles a veure Largo hi va anar ell sol. Segons Gorkín hi van anar tots i ell va ser el portaveu de la comissió. Hi ha una coincidència, però, en la resposta, negativa, de Largo Caballero. Segons Gorkín els va dir que el Comitè de Milícies era només un poder "regional" que res tenia a dir en qüestions internacionals, que el que havien de fer els marroquins era parlar directament amb Madrid. I, segons Miravittles, els va dir que la insurrecció podia estendre's al Marroc francès i que això crearia problemes al

---

⁷⁵ Veure Abel Paz, *La cuestión de Marruecos y la República española*, (Madrid: Fundación Anselmo Lorenzo, 2000).

⁷⁶ AMTM. Guerra Civil. Ordre Públic i Goveració. Milícies Antifeixistes. Carpeta GC-35. Acta de les reunions del Comitè de Milícies dels dies 19, 20 i 21 de setembre de 1936.

⁷⁷ La versió de Gorkín a Abel Paz, *La cuestión de Marruecos y la República española*, (Madrid: Fundación Anselmo Lorenzo, 2000), pp. 153-156, i la de Miravittles va sortir a diversos llocs, sense canvis significatius, *Gent...*, (1980), pp.166-168; *Episodis...*, (1972), pp.119-125.; "Palabrotas de Prieto", A: *Tele-eXpres*, (16 de setembre de 1977).

govern francès, encapçalat pel socialista León Blum, amb qui no convenia enemistar-se. El govern republicà espanyol esperava que França fos una aliada en la lluita contra Franco.

7.1.4 “Els salvaguardats foren legió...”

La insurrecció militar va aixecar un núvol d'odi que es va traduir en una repressió molt violenta no només contra els implicats, sinó contra tot el que podia representar el sistema polític, econòmic i social vigent. També hi va haver la violència dels que van aprofitar el caos per saldar antics comptes pendents o, simplement, volien aprofitar-se del descontrol existent. L'Església catòlica va ser un dels estaments més perseguits.⁷⁸ Ja que no podien impedir l'onada de sang, molts dirigents republicans van ajudar els que estaven en perill, dotant-los de la documentació necessària per marxar i ajudant-los a trobar la manera de fer-ho, sovint amb la col·laboració d'alguns consolats estrangers. Diversos dirigents d'ERC i de la Generalitat, sobretot els que disposaven de càrrecs que els ho permetien, van destacar en aquesta tasca: el president Companys, els consellers Josep Maria Espanya, Martí Barrera, Joan Casanovas, Ventura Gassol i Manuel Corachan, el Comissari d'Ordre Públic, Frederic Escofet, l'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, Josep Andreu i Abelló... i molts altres diputats o alcaldes.⁷⁹

Jaume Miravittles va ser un dels que també s'hi va esforçar⁸⁰. Posteriorment, no en va parlar gaire, però Albert Manent, qui ha estudiat aquella emigració forçada d'intel·lectuals i polítics catalans⁸¹, va escriure a un dels seus dietaris que Miravittles “evità molts estralls”.⁸² El periodista Fermí Vergés, amic de Miravittles, va escriure, recordant aquells dies:

“Al meu entendre la posició més difícil –i més rara- en aquells moments era ésser una persona civilitzada, per damunt d'aquella immensa vesània que ens tocava viure. Per a mi, i no cal dir que per a molts d'altres, hi hagué un oasi enmig del desenfrè, un cert coratge tranquil i un sentiment d'humanitat que sabies que no et fallaria. El President Companys, Josep Tarradellas, foren un exemple. Jaume Miravittles –per la meua relació sovintejada que hi vaig tenir- no digué mai que no. Els salvaguardats foren legió”.⁸³

---

⁷⁸ L'estudi de Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya i Font xifra en 8.352, molts d'ells religiosos, els assassinats a la Catalunya republicana, A: *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*, 2 vols., (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989-1990).

⁷⁹ Veure Ruben Doll-Petit, *Els “catalans de Gènova”. Història de l'èxode i adhesió d'una classe dirigent en temps de guerra*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003). El falangista Josep Maria Fontana va reconèixer que “yo no he comprendido nunca la relativa facilidad con que hasta principios de 1937, pudo escaparse la gente embarcándose provista de documentación falsa”, A: *Los catalanes en la guerra de España*, (Madrid: Samarán, 1951), p.127.

⁸⁰ Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya l'assenyalen com un dels que van destacar en aquesta labor de salvament de vides, A: *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*, vol.I, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989), p. 180.

⁸¹ Albert Manent, “Els exilis durant la guerra (1936-1938)”, A: *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999), pp. 23-91.

⁸² Albert Manent, *El Molí de l'Ombra. Dietari polític i retrats. 1946-1975*, (Barcelona: Edicions 62, 1986), p.71.

⁸³ Fermí Vergés, “Aproximació a Jaume Miravittles”, a Miravittles, *Gent...*, (1980), p.9.

El mateix Miravittles explicà que “les primeres setmanes de la guerra civil rebia, cada dia, crides telefòniques demanant la meua intervenció personal en un cas en el qual l’execució o l’assassinat eren temuts. Sempre intervenia a favor del detingut, fos qui fos”⁸⁴. Cal tenir en compte que fer-ho era un atreviment que comportava un risc, perquè tenir un càrrec polític, com el que ell tenia al Comitè de Milícies, si bé donava un important marge de maniobra, no evitava tots els perills en la turbulenta Catalunya de 1936. Pensem que personatges amb importants responsabilitats, com Ventura Gassol, Josep M. Espanya o Frederic Escofet, quan els seus esforços humanitaris es fan fer massa evidents van haver de fugir per evitar ser ells les víctimes.

Com sabem, els primers dies de la guerra Miravittles va estar molt ocupat en evacuar els esportistes que havien de participar en l’avortada Olimpíada Popular. Aquestes gestions li van servir de coartada per amagar gent. Aleshores encara vivia a l’Estadi de Montjuïc. El conserge de l’Estadi, anomenat Picard, li va proposar utilitzar els vestuaris per amagar-hi un grup de monges. La nit del 20 al 21 de juliol van traslladar-hi trenta monges, germanes de la Caritat, encara vestides amb l’hàbit. En els dies següents les van ajudar a vestir-se “de dona” i, posteriorment, traslladar-se en cotxes fins a la frontera de Puigcerdà per passar a França. Tot això va ser possible gràcies a que Miravittles els va tramitar un salconduit per poder circular per Catalunya i a que el consolat francès, que com d’altres consolats va intervenir decisivament en aquestes cadenes d’evasió, els va emetre documents falsos que acreditaven la seva condició de franceses⁸⁵. El seu càrrec al Comitè de Milícies li va permetre l’emissió de salconduits, que permetien anar fins a la frontera francesa o al port de Barcelona. És l’acció més valuosa que va poder fer per facilitar les fugides.⁸⁶ Pensem que tot el país estava ple de controls de carretera. Moure’s sense els papers adequats era molt difícil i perillós. Miravittles va facilitar un d’aquells documents a l’escriptor i periodista Joan Ramon Masoliver (1910-1997), que, proveït també amb documentació signada pel conseller Josep M. Espanya, va poder sortir en un vaixell alemany cap a Gènova durant la segona meitat de l’agost de 1936⁸⁷.

En una ocasió Fermí Vergés va ser testimoni de la següent conversa entre l’economista Ramon Trias Fargas, Miravittles i un acabat personatge no identificat:

---

⁸⁴ Jaume Miravittles, “Els meus morts”, A: *La Nostra Revista* (Mèxic), núm.24, (desembre 1947).

⁸⁵ Veure Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.229 i les declaracions de Jaume Miravittles a José Maria Gironella, *100 españoles y Dios*, (Barcelona: Ediciones Nauta, 1969), pp. 433-434.

⁸⁶ Aquesta activitat de Miravittles la confirma també Víctor Alba a *Sísif i el seu temps I. Costa avall*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1990), p.185.

⁸⁷ Albert Manent, *Semblances contra l’oblit. Retrats d’escriptors i de polítics*, (Barcelona: Ed. Destino, 1990), p.114.

“en una presentació d’un llibre, Trias Fargas va dir a un dels personatges més importants de l’alta burgesia barcelonina:

- “Coneixeu Jaume Miravittles?”
- “El Miravittles de la Generalitat?”
- “El mateix”, digué el Met.
- “Home,estic content de tenir l’oportunitat d’agrair-vos allò que féreu per mi”.
- “No recordo què podia haver fet”, féu Miravittles amb una mica de riure de conill.
- “Em salvàreu la vida”. I a continuació contà com el Met anà a cercar-lo a casa seva i l’ajudà a embarcar-se en un vaixell que el portà cap a França”.⁸⁸

El cèlebre escriptor Josep Pla també va rebre l’ajut de Miravittles. Quan va esclatar la guerra i la revolució Pla era al seu mas de Llofriu. Havia publicat molts articles a *La Veu de Catalunya*, portaveu de la Lliga, i la seva connexió amb el partit conservador eren coneguda. Quan, a finals d’agost, es va saber l’assassinat del periodista Josep Maria Planas, Pla, com d’altres intel·lectuals, va pensar que estava en perill i que li calia marxar. Adi Enberg, la seva companya, se’n va anar a Barcelona a fer les gestions necessàries. Adi coneixia a Miravittles de quan, deu anys abans, eren tots dos a París, on havien tingut una *affaire* amorós. Adi es va presentar al despatx de Miravittles, al Comitè de Milícies, per demanar-li ajut per a poder marxar juntament amb Pla. Miravittles li va prometre interessar-se per l’assumpte. Va parlar-ne amb dos dels capítostos anarquistes del Comitè de Milícies, García Oliver i Aurelio Fernández, responsable del departament d’Investigació, els serveis policials. El recent assassinat del periodista Planas havia desacreditat molt, fins i tot internacionalment, a la FAI i tots dos anarquistes, gens interessats a incrementar el desprestigi de la seva organització, van assegurar a Miravittles que el seu amic Josep Pla no era en perill, que no li passaria res. Miravittles li va dir a Adi que no calia que marxessin, que fins i tot havien manat que el protegissin sense que ell se n’adonés. Adi i Pla, però, van continuar les gestions per marxar. El pare d’Adi, diplomàtic, li va aconseguir un passaport noruec per a Pla i dos passatges per a un vaixell francès. Amb els passaports, Adi va tornar a veure Miravittles, qui li va facilitar els visats de sortida. A primers de setembre van marxar, probablement en vaixell, cap a Marsella⁸⁹.

També va ajudar a Fèlix Millet i Maristany (1903-1967), una important personalitat del catalanisme catòlic. Era president de l’Orfeó Català i de la Federació de Joves Cristians de

⁸⁸ Fermí Vergés, “Aproximació a Jaume Miravittles”, a Miravittles, *Gent...*, (1980), p.8.

⁸⁹ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.227; Cristina Badosa, *Josep Pla, el difícil equilibri entre literatura i política, 1927-1939*, (Barcelona: Curial, 1994), pp. 352-356; Cristina Badosa, *Josep Pla. Biografia del solitari*, (Barcelona: Edicions 62, 1996), pp. 207-208.

Catalunya⁹⁰. Una de les primeres nits després d'esclatar el conflicte ja el van anar a buscar a casa per assassinar-lo, però ja s'havia amagat. Miravittles li va aconseguir un document que l'acreditava com un dels esportistes francesos que eren a Barcelona per a l'Olimpíada Popular. Amb papers falsos, doncs, ell i la seva família van marxar en vaixell fins a Marsella, on van desembarcar el 4 d'agost. El 1963, quan Miravittles va tornar de l'exili, Millet el va convidar a una finca del Montseny, on el va rebre amb tota la seva família, per agrair-li el seu ajut⁹¹. El gendre de Millet, Ferran Ruiz Hebrard, vicepresident de la mateixa Federació, va patir set escorcolls i va passar per molts amagatalls. Miravittles també el va ajudar donant-li feina al Comissariat de Propaganda.⁹²

En resum, Miravittles va ajudar a força gent a salvar la vida. De molts no en sabem el nom i d'altres no en tenim gaires detalls de com va anar. Un altre dels que va rebre el seu ajut és Jaume Vàchier i Pallé, militant d'ERC i regidor de l'Ajuntament de Barcelona des de 1931. Era amic de Miravittles des que tots dos jugaven a futbol a l'equip de la facultat d'enginyers⁹³. I va ajudar també a marxar a l'estranger a Conxita Badia (1897-1975), destacada cantant i pianista, perquè, va escriure Miravittles, “podia fer més coses per nosaltres a “fora” que a “dins””.⁹⁴

En canvi, no va poder fer res per un capità colpista, Fernando Lizcano de la Rosa, amb qui tenia una certa amistat. Era un dels oficials que havia encapçalat el cop d'estat a Barcelona. Es coneixien força, arrel de les gestions fetes per Miravittles, després dels fets del 6 d'octubre, com a president de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat a favor d'alguns mossos d'esquadra, quan Lizcano era el comandant d'aquest cos. Posteriorment havien tornat a coincidir quan aquest capità l'ajudà a aconseguir llits per a l'Olimpíada Popular. Fracassada la insurrecció a Barcelona, Lizcano de la Rosa, juntament amb altres militars i civils implicats, estava tancat al vaixell presó Uruguay. Miravittles el va anar a veure i li va recriminar la seva participació en la revolta i el fet que la nit abans del cop, quan ell va anar a Capitanía, Lizcano li va dir que no passaria res. Lizcano, és clar, li va contestar que en

---

⁹⁰ En aquells moments, per a segons qui, ser simplement cristià ja equivalia a merèixer la pena màxima, però alguns membres de la Federació de Joves Cristians (FJC), els socis de la qual eren anomenats fejojocistes, van patir també els efectes d'una desgraciada coincidència fonètica. Per a alguns dels indocumentats justiciers del moment fejojocista equivalia a feixista. Veure Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.226.

⁹¹ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p. 226; Albert Manent, *Fèlix Millet i Maristany. Líder cristià, financer, mecenes catalanista*, (Barcelona: Proa, 2003), pp. 32-33.; Maurici Serrahima, *Memòries de la guerra i de l'exili. vol. I. 1936-1937*, (Barcelona: Edicions 62, 1978), p. 163-165.

⁹² Miravittles, *Més gent...*, (1981), p. 226-227; Albert Manent, *Fèlix Millet i Maristany...*, (2003), pp. 32-33.

⁹³ Jaume Miravittles, “El Barcelona de cerca y de lejos”, A: *Barça*, núm. 579, (21 de desembre de 1966).

⁹⁴ Miravittles, *Homes i dones...*, (1982), p.60.

aquestes situacions l'efecte sorpresa és fonamental⁹⁵. El diumenge 23 d'agost, al mateix vaixell, es va fer un consell de guerra que va condemnar-lo a mort, com també al comandant José López Amor Jiménez i als capitans Enrique López Belda i Luis López Varela⁹⁶. La sentència va ser comunicada al govern de Madrid, que se'n va donar per assabentada telegràficament. El 26 d'agost havien de ser executats. Miravittles havia fet, infructuosament, alguna gestió a favor de Lizcano⁹⁷. El dia abans de l'execució va rebre un missatge de Lizcano de la Rosa que li demanava que l'acompanyés en els últims instants de la seva vida. Miravittles, de bon matí, va anar al moll a rebre'l quan van arribar del vaixell presó Uruguay. Sembla que es van abraçar i que Lizcano li agrai la seva presència.⁹⁸ Va anar al castell de Montjuïc i va presenciar l'execució dels quatre militars. L'impressionà el fet que, en els moments previs a la descàrrega, Lizcano el mirà fixament:

“Murió mirándome constantemente a mí a los ojos. Petrificado, y yo igual. Una especie de visión casi táctil. La mirada parecía una cuerda, un cuerpo sólido que nos unía el uno al otro en una esperanza mutua. Yo, sabiendo que su muerte era inevitable; nadie podía evitarla. Y él, quizás, pensando que moría frente a un amigo”.⁹⁹

A més de l'escamot d'execució hi havia molts milicians que s'hi van afegir, disparant les seves armes. Els cadàvers van quedar tan trinxats que va ser impossible distingir uns cossos dels altres. Anys després Miravittles va dir a Jaime Camino que aquell havia estat un trist espectacle que el van deixar molt afectat. Probablement aquesta experiència el va fer proposar, segons el periodista Josep Maria Huertas Claveria, que es canviés el lloc d'execució dels militars colpistes, el castell de Montjuïc, per un altre lloc més apartat, per evitar la morbosa assistència de públic. A partir de setembre de 1936 les execucions es van anar a fer al Camp de la Bóta.¹⁰⁰

Els caps militars que havien dirigit la insurrecció a Barcelona havien quedat custodiats per l'exèrcit, que és qui els va jutjar, i per la Generalitat. El Comitè de Milícies Antifeixistes,

---

⁹⁵ Peter Wyden, *La guerra apasionada. La historia narrativa de la Guerra Civil Española*, (Barcelona: Edicions Martínez Roca, 1983), p. 62-63.

⁹⁶ *Última Hora*, (24 d'agost de 1936).

⁹⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Etapa americana. Assaigs. “Verdades sobre la guerra civil”, p.51.

⁹⁸ Miravittles va explicar diverses vegades aquest episodi, amb algunes diferències. En dos casos diu que es van abraçar i parlar, AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Etapa americana. Assaigs. “Verdades sobre la guerra civil”, p.52, Robert Payne, *The Civil War in Spain, 1936-1939*, (Nova York: G.P. Putnam's Sons, 1962), p. 65; altres vegades no esmenta aquesta conversa, Peter Wyden, *La guerra apasionada. La historia narrativa de la Guerra Civil Española*, (Barcelona: Edicions Martínez Roca, 1983), p.63, o nega que poguessin parlar, Miravittles, *Episodis...*, (1972), 75.

⁹⁹ Testimoni de Jaume Miravittles per a la pel·lícula *La vieja memoria*, recollit a Jaime Camino, *La vieja memoria*, (Castelló: Eliago Ediciones, 2006), p.96.

¹⁰⁰ Josep Maria Huertas, “El final de los días de la muerte”, A: *La Vanguardia*, (23 de maig de 2002).

per una qüestió de rivalitat política amb la Generalitat, va voler supervisar el compliment de les sentències i va aixecar acta de les execucions. Així ho havia fet el 12 d'agost amb les execucions dels generals Manuel Goded i Álvaro Fernandez Burriel.¹⁰¹ Igualment, en les execucions del 26 d'agost es va aixecar una acta, publicada posteriorment a la premsa, que deia:

“Acta de l'execució.

Acomplint l'acord del Comitè Central de les Milícies Antifeixistes de Catalunya, sobre la sentència recaiguda en Consell de guerra (...) ha estat executada (...) a les 6'17 del matí d'avui al Castell de Montjuïc. Barcelona, 26 d'agost de 1936. Signen: Joan Pons, Tomàs Fàbregues, Jaume Miravittles, D.A. de Santillán, Aureli Fernández, S. González, Josep Torrents, Carles Caballero, Miquel Albert, Manuel Díaz, Rafael Grau”¹⁰².

Entre els signants hi havia Carles Caballero, el coronel jutge instructor de la causa, i la majoria dels altres eren membres del Comitè de Milícies. Miravittles no era membre del tribunal militar que condemnà aquests quatre militars a mort. Aquest document només és un acta que certifica el compliment de la pena. De totes maneres la seva signatura, estampada al peu d'aquest document, li va provocar més d'un mal de cap quan vint anys després tramitava el seu retorn a Espanya des de l'exili americà¹⁰³.

Tampoc no va poder fer res per salvar la vida de Domènec Cusí Anell, de Roses, un amic íntim de la seva família. Cusí era forner i la seva dona, a més d'atendre el seu forn, era dependent a la botiga de roba que Sara Navarra, la mare de Miravittles, tenia a Roses. Domènec Cusí tenia nou anys més que Miravittles i se l'enduia a “llevar gambines”, a recollir el peix de les nanses que tenia parades quan aquest, de jove, anava a Roses a estiuajar. A més, els pares de Miravittles compartien amb Domènec Cusí, i amb Carles Pi Sunyer, el dirigent d'ERC, i un altre veí de Roses a qui anomenaven l'*Americà*, la propietat d'una barca de pesca que es deia *La Dolores*. La barca era menada per uns pescadors que lliuraven una part del peix als propietaris. A l'hivern era per a Cusí i l'*Americà*, i a l'estiu, quan eren a Roses, era per a Pi i Sunyer i per als pares de Miravittles. Doncs, bé, Domènec Cusí va ser detingut pels revolucionaris de Roses. Algú el va acusar de feixista. El Comitè de Roses, a més, exigia diners a la seva dona. La seva família va demanar ajut a Miravittles. Aquest va intentar trobar-lo, sembla que fins el va anar a cercar a França, però sense cap resultat. Domènec Cusí va ser assassinat quan, en saber-se la mort del líder anarquista Durruti, esdevinguda el 20 de

---

¹⁰¹ Jacint Merino Sanchez, “Manuel Goded Llopis. La fi d'un general colpista”, A: *L'Avenç*, núm.321, (febrer 2006), p.38.

¹⁰² *Última Hora*, (26 d'agost de 1936).

¹⁰³ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.70.

novembre de 1936 a Madrid, va haver-hi un moviment de revenja i van treure a alguna gent de les presons per executar-los.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Entrevista amb una filla de Domènec Cusí, Maria Cusí Coll, a Roses, 30 de juliol de 2004.

7.1.5 Una batalla perduda. Adéu a l'Associació de Funcionaris de la Generalitat

L'inici de la revolució va posar el món sindical davant de la possibilitat d'adquirir un protagonisme abans insospitat i de fer realitat amb facilitat les seves reivindicacions. Al cap de poques setmanes de començada la guerra la Junta de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat (AFGC), que presidia Miravittles, es va reunir amb Joan Casanovas, el conseller primer, per plantejar-li un seguit de demandes. Es tractava de fer arribar als funcionaris de la Generalitat les millores laborals que s'anaven assolint per als treballadors en general. Li van reclamar la readmissió d'uns obrers d'Obres Públiques, un augment d'un 15% dels sous inferiors a 6.000 pessetes, la constitució de comissions per negociar els salaris, la "depuració" dels funcionaris i l'aprovació d'un Estatut dels Funcionaris, una reclamació llargament esperada. La nota de premsa que va fer pública l'Associació preveia que, d'acord amb la resposta de Casanovas, "ràpidament, molt ràpidament" les peticions es traduirien en decrets¹⁰⁵.

L'Associació es va implicar de seguida amb el moviment antifeixista. Va obrir una subscripció econòmica per als orfes "dels nostres herois antifeixistes" que, manifestant el predomini d'ERC, es lliuraria al Govern de Catalunya.¹⁰⁶ També va obrir una oficina d'allistament de milicians per a formar, d'acord amb el Comitè de Milícies Antifeixistes, una força armada per a la protecció dels edificis i serveis de la Generalitat.¹⁰⁷

Amb la revolució, però, s'entrava en un nou context. D'una banda, per als funcionaris i per als assalariats en general, s'obrien moltes possibilitats; les seves organitzacions sindicals adquirien, de cop, un paper polític abans impensat. Però també s'iniciava una convulsa etapa de repressió revolucionària, sovint indiscriminada, que, per arbitrària, espantava a molta gent que no tenien res de feixistes ni de grans burgesos. A més, entre les dues grans centrals sindicals, la CNT, majoritària, i l'UGT, que comptava amb el suport del POUM i del PSUC, es va establir una dura competència per absorbir els nombrosos sindicats independents existents, com era el cas de l'Associació de Funcionaris, que van rebre fortes pressions de totes dues centrals per atraure'ls¹⁰⁸. Així, doncs, aviat es va produir dins d'aquests sindicats un debat sobre si calia mantenir-se independents o ingressar en un dels dos grans sindicats.

---

¹⁰⁵ *Última Hora*, (13 d'agost de 1936).

¹⁰⁶ *Última Hora*, (13 d'agost de 1936).

¹⁰⁷ *Última Hora*, (14 d'agost de 1936).

¹⁰⁸ L'evolució de l'AFGC durant la guerra a David Martínez Fiol, *La sindicació dels funcionaris de la Generalitat...* (2006).

Aquest debat va afectar de ple a diversos sindicats amb un predomini ideològic nacionalista, com el de dependents de comerç, el CADCI, el d'estudiants, la FNEC, o els de funcionaris de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat. En tots els casos el resultat del debat va ser el mateix: convenia adherir-se a una gran central i, a més, tots aquests sindicats van decidir-se per l'UGT.

Perquè calia afiliar-se a un dels dos grans sindicats? En aquell estiu de 1936, en que el desordre havia pres possessió dels carrers de Catalunya, portar un carnet de la CNT o de la UGT a la butxaca era una assegurança de vida. A més, gràcies a la seva influència política, obria moltes possibilitats de promoció, de subvencions, etc. Però, perquè la UGT? No tenia una escassa tradició al país i, a més, poc catalanista? No era la CNT el sindicat amb més afiliats i tradició? Sí, però la CNT de 1936 ja no era la de 1931. S'havia mantingut distant i, fins i tot, enfrontada amb el catalanisme, i no havia participat en el moviment del 6 d'octubre. D'altra banda, la deriva insurreccional dels anys de la República, producte del predomini dels homes de la FAI, havia deteriorat la seva imatge davant dels sectors moderats i catalanistes. Una imatge que l'esclat de violència produït a partir de la derrota dels militars revoltats, identificat popularment amb la FAI, encara va incrementar. A més, la CNT no tenia tradició associativa en el sector dels serveis. Per eliminació, més que per la ideologia marxista que predominava a la direcció, van decidir anar-se'n a una organització que, si bé també feia la revolució, semblava voler-la dins d'un cert ordre¹⁰⁹.

Miravittles, doncs, es va trobar amb un problema. Presidia una Associació en que, probablement, molts dels seus afiliats eren votants d'ERC, d'ACR o, fins i tot de la Lliga, i on majoria d'ells descartaven la independència orgànica. Estaven interessats en gaudir d'un paraigües sindical més ampli. Miravittles no era partidari d'entrar en aquest debat, sinó de mantenir la independència de l'Associació, única manera d'evitar que un organisme dirigit per un militant d'ERC passés a l'òrbita anarquista o a la comunista. Davant d'una assemblea a celebrar el 23 d'agost, així ho va declarar a *Solidaridad Obrera*: “mi posición en estos históricos y trascendentales momentos, es evitar que la entidad se subdivida en dos pedazos, y por ello propugno por la unidad sindical”. Però, sabent que les pressions per a l'adhesió a una de les dues grans centrals serien molt fortes, donava també, en aquest cas, la seva opció: la CNT¹¹⁰. I ho argumentava apel·lant al catalanisme: “es el organismo auténticamente catalán

---

¹⁰⁹ Veure David Ballester, *Els anys de la guerra. La UGT de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Columna-Fund. Josep Comaposada, 1998), pp.31-43 i 181-203.

¹¹⁰ *Solidaridad Obrera* va publicar, a finals d'agost, algun article i una entrevista a Jaume Miravittles cridant els funcionaris de la Generalitat a incorporar-se a la CNT. David Martínez Fiol, *La sindicació dels funcionaris de la Generalitat...* (2006), p. 629.

nacido de lo más profundo de las realidades catalanas”.¹¹¹ Miravittles apostava per mantenir el difícil equilibri establert entre ERC i l’anarquisme: els uns dirigien la Generalitat i els altres el Comitè de Milícies. L’aposta representava reeditar la històrica aliança, que en els anys de la República s’havia trencat, entre anarco-sindicalistes apolítics i republicans sense un sindicat propi. Aquest repartiment de papers intentava frenar, alhora, la influència creixent del POUM i del PSUC, que, paradoxalment, impulsaven tots dos la UGT. Però aquests plantejaments xocaven, com hem dit, amb la majoritària percepció, dins del món catalanista, de que ingressar a la CNT era afavorir el manteniment del desordre públic existent.

El 23 d’agost es va fer l’assemblea de l’AFGC. Miravittles hi va presentar l’informe dels treballs realitzats per la Junta. Després es va discutir sobre l’orientació sindical i aviat es va veure l’existència de dues tendències, els partidaris de la CNT i els de la UGT. Com que l’acord semblava difícil, es va acordar la formació d’una comissió que discutiria la qüestió. Miravittles en va quedar al marge, potser perquè, veient que era majoritària la intenció d’adherir-se a un gran sindicat i que això potser escindiria l’entitat, així com les seves àmplies perspectives de promoció política a partir de la secretaria general del Comitè de Milícies, no li interessava continuar dirigint l’entitat.¹¹² Pocs dies després, el 6 de setembre, es va fer una nova assemblea que va decidir, per un estret marge de vots, 530 (51 %) contra 509 (49 %), l’ingrés a la UGT¹¹³. El 13 de setembre es feia una nova assemblea per a elegir una nova Junta, que va quedar presidida per Narcís Molins i Fàbrega, del POUM, i formada per militants d’aquest partit i del PSUC.¹¹⁴ L’Associació de Funcionaris de la Generalitat seguia el mateix camí, l’adhesió a la UGT, que havien seguit el CADCI (2 d’agost), la FNEC (18 d’agost) i l’Associació de Funcionaris de l’Ajuntament de Barcelona (30 d’agost). Una part dels que havien optat per incorporar-se a la CNT es van escindir de l’Associació i van crear la Secció de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya, integrada al Sindicat Únic de Serveis Públics de la CNT. Aquesta Secció de Funcionaris va ser dirigida per Sebastià Clara, sindicalista i militant d’ERC¹¹⁵. A partir de l’ingrés a la UGT Miravittles ja no va participar més en la vida de l’Associació ni en la d’aquest sindicat cenetista. Va deixar el món sindical per incorporar-se de ple a l’activitat política.

---

¹¹¹ *Solidaridad Obrera*, (22 d’agost de 1936).

¹¹² *Última Hora*, (24 d’agost de 1936).

¹¹³ *Última Hora*, (7 de setembre de 1936).

¹¹⁴ *Última Hora*, (14 de setembre de 1936).

¹¹⁵ David Martínez Fiol, *La sindicació dels funcionaris de la Generalitat...* (2006), p.635.

7.1.6 La Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda del Comitè de Milícies, l'embrió del Comissariat de Propaganda

Internacionalment, els anys trenta es van caracteritzar per la tensió política i militar, la crisi econòmica i la proliferació de les dictadures i de les ideologies totalitàries. El març del 1936 l'Alemanya de Hitler havia remilitaritzat la Renània. El maig la Itàlia de Mussolini s'annexionava Etiòpia. El juliol, el cop d'estat antirepublicà a Espanya, fracassat i convertit en llarga guerra civil, va esclatar com una bomba. La guerra d'Espanya va saltar a les portades dels diaris. La immediata intervenció dels feixistes italians i dels nazis alemanys a favor dels colpistes va encendre tots els llums d'alarma, el perill de guerra es veia de ben a prop. A més, la revolució social, especialment intensa a Catalunya, atreia també moltes mirades. Periodistes, fotògrafs i escriptors de tot arreu van desplaçar-se ben aviat a Catalunya. Miravittles i el Comitè de Milícies es van adonar de seguida de que calia atendre correctament a tots aquests estrangers i donar una interpretació pròpia del conflicte i de la revolució, tant per a un consum intern com internacional, que servís també per a contrarestar la propaganda dels insurrectes. Ben aviat, doncs, el Comitè de Milícies es va dotar d'una Secció de Premsa i Ràdio, que també és anomenada, més endavant, Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda, i que estava sota la responsabilitat de Jaume Miravittles. Però la desconfiança entre uns i altres era intensa i, per a controlar-se mútuament, hi havia delegats de totes les organitzacions a tots els departaments. En aquesta secció hi havia també l'anarquista Jaume Rosquillas Magriñà (1901-1976).

D'una banda Miravittles era el cap de premsa del Comitè. És a dir, informava de les seves activitats a través de declaracions o articles¹¹⁶. Una altra funció important era l'atenció a la premsa. Facilitava acreditacions, mitjans de transport i protecció als molts periodistes i fotògrafs que volien explicar al món la guerra i la revolució. Un dels primers equips que va arribar van ser els fotògrafs i periodistes francesos del setmanari *Vu*, una moderna revista d'informació, profusament il·lustrada, on la fotografia tenia el paper protagonista. Lucien Vogel (1886-1954), director de la publicació, encapçalava la delegació. Era una personalitat en el món periodístic, havia estat el creador de *Vogue*, i, diu Miravittles, va arribar al seu despatx de l'Institut Nàutic "acompanyat d'un núvol de secretaris i secretàries, de fotògrafs i

---

¹¹⁶ Per exemple, la seva explicació sobre la creació del Comitè de Milícies es va publicar al *Heraldo de Madrid* el 4 de setembre. A: Felix Morrow, *Revolución y contrarevolución en España. La Guerra Civil*. (Madrid: Akal editor, 1978), p. 95.

de repòrters”¹¹⁷. Un d’aquells fotògrafs era el cèlebre Robert Capa¹¹⁸. Havien arribat en una avioneta que, en aterrar, havia tingut un petit accident. Vogel la va regalar l’aparell a la Generalitat i Miravittles, en agraïment, li va organitzar un sopar d’homenatge a l’Hostal del Sol.¹¹⁹ El dia que van marxar de Barcelona també se’ls va fer un acte de comiat, amb la intervenció de Miravittles i presidit per Ventura Gassol¹²⁰, conseller de Cultura. Fruit d’aquests contactes Vogel i Miravittles van iniciar una certa amistat. Durant la guerra, cada cop que Miravittles anava a París, Vogel el convidava a la seva luxosa residència dels afores de París, *La Faisanderie*.

Madeleine Jacob, una de les periodistes de *Vu*, va publicar-hi un retrat del Miravittles del Comitè de Milícies. Ens hi apareix com un home important del Comitè, actiu, proper als anarquistes i que, en mig del caos existent, sempre és a punt d’ajudar els nombrosos periodistes que li demanen ajut:

“Au Comité Central de Guerre, il y a un homme tout jeune, presque un jeune homme, 27 ans, un esprit, une pensée, une force rigoureuse, loyale, un homme de demain sans doute: Jaume Miravittlès.

Comme la plupart de ses compagnons anarchistes, il parle notre langue avec pureté (je me hâte de dire que Miravittlès est, lui, nationaliste catalan, mais nourrissant à l’égard des anarchistes de la FAI mieux qu’une sympathie, un respect, une reconnaissance, dans le sens étymologique du mot, de l’effort colossal fourni spontanément par le parti. (...)

Hier, Miravittlès était professeur dans une école technique ouvrière. Aujourd’hui, il est un chef. (...)

Je ne crois pas qu’il soit possible d’allier à la fois plus de souci de la tâche à accomplir en pleine tragédie républicaine, et de courtoisie, à l’égard de la nuée de reporters importuns, dont je ne nous exclue pas, et qui viennent l’interroger, le solliciter, lui demander d’organiser pour chacun d’eux un *programme* d’exploration révolutionnaire. (...)

Miravittlès, l’âme du Comité Central, est l’homme le plus sollicité du groupement, véritable état-major. Il vielle a tout”¹²¹.

La Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda facilitava als periodistes, doncs, automòbils, conductors i escoltes per desplaçar-se per l’Espanya republicana. Així ho va fer, per exemple, amb els fotògrafs de *Vu*¹²² i amb l’intel·lectual austríac Franz Borkenau (1900-1957)¹²³. El

---

¹¹⁷ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.237.

¹¹⁸ Veure Alex Kershaw, *Sangre y champán. La vida y la época de Robert Capa*, (Barcelona: Debate, 2003), pp. 64-66.

¹¹⁹ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.237-239.; *Vu* (París), (29 d’agost de 1936).

¹²⁰ Se’n pot veure una imatge a *Vu* (París), (29 d’agost de 1936), p.20.

¹²¹ Madeleine Jacob, “Croquis et silhouettes révolutionnaires”, A: *Vu* (París), (29 d’agost de 1936), p.36-37.

¹²² Veure una foto del vehicle a *Vu* (París), (29 d’agost de 1936), p.32.

¹²³ Borkenau va explicar que l’11 d’agost va anar al front d’Aragó en un cotxe del Comitè de Milícies, amb el corresponsal a Barcelona del *Paris Flèche*, John Cornford, un xofer i un escolta, aquests dos armats. L’abril de 1937, al prefaci del llibre que va publicar a partir de la seva estada a la zona republicana, agraïa a Miravittles el

finançament d'aquestes activitats no era fàcil. No tenien un pressupost. S'havia de demanar diners al poble. Un grup de militants del Casal Espartacus, l'entitat que presidia Miravittles, dirigia aquestes campanyes. Explica Miravittles que “cada dia reuníem milers de pessetes i jo donava cada nit, per ràdio, una mena de balanç de la jornada. (...) Als barris s'havien format comissions encarregades de demanar i rebre ajut”¹²⁴.

Un dia, a primers d'agost, Miravittles, sabent que el revolucionari i poeta surrealista francès Benjamin Péret era a Barcelona, va dir a Lucien Vogel que el volia conèixer. Miravittles havia conegut, al París dels anys vint, als més destacats representants del moviment surrealista, com André Breton o Luis Aragon, però, en canvi, no havia conegut a Péret, que Miravittles considerava

“el més violent de tots, tant de paraula com d'obra. Era un autèntic volcà de passions i d'odis, una traca valenciana d'insults i impropis constantment en acció, l'home que no respectava jerarquies socials ni divines i en els llibres del qual l'irrespectuós i el sacríleg es donaven la mà”.

Com a resultat de la lluita dels primers dies els vidres del despatx de Miravittles, a l'Institut Nàutic, encara eren trencats. Un dia va veure un home vestit amb la típica granota blava dels obrers. Va pensar que era el vidrier, però, després d'una breu conversa, es va donar a conèixer: era Benjamin Péret¹²⁵.

Al costat d'anècdotes curioses com aquesta, la relació amb els professionals de la informació també li va proporcionar doloroses experiències. Alguns d'aquells escriptors i fotògrafs que van passar pel despatx de Miravittles s'hi van deixar la vida mentre feien la seva feina. És el que ell, més tard, va anomenar “els meus morts”. El primer cas és el del periodista francès Guy de Traversay, corresponsal de *L'Intransigeant* de París, que l'agost es va embarcar amb l'expedició del capità Bayo que volia conquerir Mallorca. Allà va caure en mans dels franquistes, que el van afusellar perquè li van trobar a sobre una recomanació al capità Bayo signada per Miravittles¹²⁶. Uns mesos després, quan Miravittles ja era Comissari de Propaganda, va rebre la visita de Louis Delaprée, un corresponsal del *Paris-Soir*. Li va demanar ajut per desplaçar-se a Madrid, car es deia que aviat els franquistes hi farien una

---

suport rebut. Franz Borkenau, *El reñidero español*, (Barcelona: Ibérica de Ediciones y Publicaciones, 1977), pp. IX, 74.

¹²⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 43. p.309.

¹²⁵ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.247-249.

¹²⁶ Jaume Miravittles, “Els meus morts”, A: *La Nostra Revista* (Mèxic), núm.24, (desembre 1947); Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp.240-242. Josep Massot i Muntaner, *Aspectes de la guerra civil a les Illes Balears*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002), p.102. El document que Miravittles lliurà a Traversay a *El testimoniatge de Georges Bernanos*, pròleg, selecció i traducció de Jaume Miravittles, (Barcelona: Editorial Forja, 1938), pp. 14-15.

ofensiva. Miravittles va fer mans i mànigues fins que el va poder col·locar en un avió de la Creu Roja que hi anava. Però l'avió va ser atacat per un altre i Delaprée va morir. Era el desembre de 1936¹²⁷. Finalment, l'estiu de 1937 la fotògrafa Gerda Taro, companya del també fotògraf Robert Capa, va demanar-li la seva intervenció per anar a Madrid, on l'exèrcit republicà preparava l'ofensiva de Brunete. Miravittles la va ajudar. Gerda se'n va anar i va assistir a aquella operació. I en va publicar un celebrat reportatge a la revista *Regards*, de París. Però poc després, el 26 de juliol de 1937, moria en un accident quan tornava del front: un tanc republicà la va aixafar¹²⁸.

Però, a més d'atendre la premsa, Miravittles aviat es va adonar de que, per a guanyar la guerra, era fonamental disposar d'un potent organisme que es dediqués a recollir tota la informació possible, de la zona republicana, de la zona rebel i de tot el món, per a fer-ne una anàlisi acurada que permetés, a continuació, mantenir informats els dirigents de la República i llençar missatges favorables, a través de tots els mitjans possibles, tant a la població pròpia com als dirigents internacionals i a l'opinió pública mundial. És a dir, calia crear un centre de propaganda al servei de la Generalitat i de la República. Un tipus d'institució del qual ja disposaven els règims totalitaris i, malgrat ser impropï de les democràcies en èpoques de pau, és ben habitual en situacions d'emergència nacional com són les guerres. Així doncs, Miravittles va concebir i va començar a estructurar aquest organisme de propaganda mentre era al Comitè de Milícies, des de força abans del 3 d'octubre de 1936, data de la disposició de la Generalitat que crearia el Comissariat de Propaganda. El 21 d'agost, quan ja tenia la Secretaria General del Comitè de Milícies instal·lada a Capitania General, van aparèixer a la premsa unes importants declaracions de Miravittles explicant els ambiciosos plans de propaganda que tenia entre mans. Se'n pot destacar tant la importància que donava a l'acció exterior com la diversitat de mitjans que volia utilitzar. Aquestes eren les seves paraules:

“Entre altres coses que hem projectat establir aquí, figura una gran oficina de Premsa. És la primera vegada que la qüestió de la propaganda i Premsa es tractarà de manera efectiva, és a dir, a l'europea.

Aquesta gran habitació (ens trobem al gran menjador de Capitania), quedarà dividida en cinc o sis departaments corresponents als grans grups ètnics mundials.

Així, per exemple, un dels departaments serà destinat als periodistes de llengua anglesa; un altre als de parla germànica, un tercer als de llengua francesa, i un altre per als de països llatins.

---

¹²⁷ Posteriorment es va publicar un llibre pòstum de Delaprée titulat precisament, *Mort en Espagne*, (París: Pierre Tisné, 1937). Veure Jaume Miravittles, “Els meus morts”, A: *La Nostra Revista* (Mèxic), núm.24, (desembre 1947); Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp.240-243.

¹²⁸ Els records de Miravittles, amb alguns extrems no coincidents, a “Els meus morts”, A: *La Nostra Revista* (Mèxic), núm.24, (desembre 1947) i *Episodis...*, (1972), pp.243-246.

Al front de cada un d'aquests departaments hi haurà un nacional d'aquells països, perfecte coneixedor de la situació política del nostre país i dels seus països respectius. Aquests controlaran degudament els corresponsals estrangers de Barcelona i els orientaran degudament.

En aquestes mateixes dependències s'instal·laran cinc o sis aparells de ràdio d'ona curta i llarga per a captar les notícies de les emissores faccioses i d'aquelles emissores internacionals interessades.

D'aquí sortirà també un Butlletí de Premsa que donarà compte de la situació real a tots els diaris del món. Instal·larem també un gabinet fotogràfic per tal d'ampliar les fotografies que s'obtinguin al front de batalla.

També s'instal·larà una emissora de ràdio amb l'objecte de contestar en tot moment les mentides de les ràdios faccioses i d'algunes internacionals.

Aquest departament organitzarà també grans festivals públics amb la cooperació de les milícies amb l'objecte d'aixecar el nivell moral de l'opinió pública i fer-li comprendre el sentit creador de la revolució.

Editarem fascicles, llibres i publicacions gràfiques. Organitzarem, a més, unes oficines d'informació i propaganda a diverses grans capitals europees. En fi, donarem a comprendre al món quin és l'esperit creador de la nostra revolució i quina és la dignitat de la nostra lluita".¹²⁹

El butlletí de premsa internacional que esmenta deu ser, probablement, el *Report estrictament confidencial de premsa estrangera per al govern de la Generalitat i Comitè de Milícies Antifeixistes* que elaborava l'Oficina d'Informació Internacional. El 15 de setembre va aparèixer el número 5 i, per tant, probablement la seva publicació devia iniciar-se l'agost de 1936¹³⁰.

Miravittles va organitzar una visita al front d'Aragó per a primers de setembre. L'expedició va sortir probablement el dia 2. Anava acompanyat d'una delegació anglesa de la Creu Roja i de diversos periodistes, com Sánchez Cordobés, de *Ràdio Barcelona*, Pomés, de *El Día Gráfico*, un fotògraf de la Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda del Comitè de Milícies i l'escriptor rus Ilia G. Ehrenburg, corresposal de *Izvestia*¹³¹. El recorregut va durar aproximadament una setmana i van visitar diverses columnes de milicians catalans i el centre de comandament de Durruti. Un dels objectius de Miravittles era establir un bon sistema de comunicació entre el front aragonès i Barcelona¹³². Durant aquests dies es va produir una situació perillosa per a Miravittles, Ehrenburg i els seus dos acompanyants, un xofer i un escolta. Anant de nit per un camí, a la zona de Bujaraloz, es van perdre i, en arribar a un control, no sabien si els homes armats que tenien davant eren republicans o feixistes. Davant

---

¹²⁹ *La Humanitat*, (21 d'agost de 1936)

¹³⁰ AMTM. Guerra Civil. Armari 3. Informació Internacional.

¹³¹ *Última Hora*, (2 i 3 de setembre de 1936).

¹³² *Última Hora*, (2 de setembre de 1936).

de la incertesa Miravittles va desenfundar el seu revòlver. L'escolta va baixar i descobrí que, per sort, eren dels seus¹³³.

El servei de propaganda creat per Miravittles va incrementar la seva activitat durant el mes de setembre. Ja no es tractava només d'ajudar i orientar els periodistes. Va intervenir en l'organització de diversos actes públics i festivals que servien tant per recollir diners per a les milícies com per mantenir mobilitzada la població. A més, sense deslligar-se del Comitè de Milícies, aquesta Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda va anar apareixent cada cop més sovint com a secció de la Conselleria de Defensa¹³⁴. De fet, tant el Comitè de Milícies com la Conselleria eren al mateix edifici, el de Capitania General, i ja s'estava negociant el pacte per a la formació d'un nou govern català, amb l'entrada dels anarquistes i dels comunistes, i per a la integració del Comitè de Milícies a la Generalitat.

Aquesta Secció va actuar, a més, a favor de la "catalanització" de la revolució. És a dir, d'accentuar la reivindicació nacional catalana, aprofitant la proximitat de l'Onze de Setembre. Una mobilització que permetia a ERC la recuperació de protagonisme, com a principal força catalanista, i que alhora desdibuixava una mica el poder anarquista, gens còmode amb aquest tipus de celebracions. La Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda del Comitè de Milícies va estar treballant en l'organització dels actes de l'Onze de setembre, per exemple en la preparació d'una cursa atlètica de relleus amb torxes¹³⁵. Aquell dia, davant del monument a Rafael de Casanova, van desfilar forces policials, representants dels ajuntaments, institucions judicials, unitats de milicians, ferits de guerra, la banda municipal i moltes altres comissions de sindicats i entitats de tota mena. El 13 de setembre, diumenge, aquesta Secció i el Comitè Català Pro Esport Popular van organitzar una altra desfilada antifeixista, aquest cop protagonitzada pels esportistes catalans. Les nombroses delegacions esportives, així com grups de milicians de les diverses organitzacions, es van concentrar al Parc de la Ciutadella per anar després en manifestació fins a l'Estadi de Montjuïc. Allà es va celebrar un festival

---

¹³³ Miravittles va traduir i publicar la narració que havia fet Ehrenburg d'aquest incident al seu llibre autobiogràfic *La nuit tombe*, A: *Episodis...*, (1972), pp. 228-229. Ehrenburg també ho va explicar en un article, sense citar Miravittles pel seu nom i anomenant-lo "mi companyero de viaje", A: "Noche en la carretera", *Corresponsal en España*, (Barcelona: Ed. Prensa Ibérica, 1998), pp.21-24.

¹³⁴ L'aiguabarreig entre Comitè i Conselleria és força notable. El 24 d'agost de 1936 Miravittles lliurà a Pere Pi-Sunyer Bayo un salconduit on s'afirmava que formava part de "la Secció de Ràdio, Premsa i Propaganda de la Conselleria de Defensa de la Generalitat de Catalunya". N'hi ha una còpia a AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Documentació diversa. Documentació doble JM. En canvi el 12 de setembre *La Vanguardia* publicava una nota de la "Sección Radio, Prensa y Propaganda" del Comitè de Milícies. Durant el mes de setembre aquesta Secció tan aviat apareixia a la premsa formant part del Comitè com de la Conselleria. La confusió arriba al màxim quan es parla d'un acte organitzat pel "Comitè de las Milicias Antifascistas (Sección de Prensa y Radio de la Consejería de Defensa)", *La Vanguardia*, (9 de setembre de 1936), p.3

¹³⁵ Pere Pi-Sunyer va intervenir en l'organització. Veure Pere Pi-Sunyer Bayo, *Del vell i del nou món. Memòries*, (Barcelona: Edicions 62, 1992), pp.38-39; *La Vanguardia*, (9 de setembre del 1936).

esportiu antifeixista on, a més de la desfilada d'esportistes i milicians, es van fer competicions de rugbi, atletisme i futbol, en aquest cas un partit entre el Barça i l'Espanyol. Miravittles va tenir un important paper en l'organització d'aquests esdeveniments i anava adquirint un protagonisme públic cada cop més important. Ell va ser qui, juntament amb el seu amic Josep Fontbernat, director general de ràiodifusió de la Generalitat, va anar a rebre el President i les altres autoritats en arribar a l'estadi de Montjuïc per assistir al festival del dia 13 de setembre¹³⁶.

---

¹³⁶ Sobre aquests actes veure *Última Hora*, (14 de setembre de 1936) i *La Vanguardia*, (12 i 15 de setembre de 1936).

7.1.7 *Del Comitè de Milícies al Govern català*

Davant de la revolució i de la irrupció dels sindicats, singularment de la CNT, al primer pla de la lluita política, la tàctica d'ERC va consistir, com hem vist, d'una banda, a col·laborar amb les organitzacions proletàries als nous òrgans de poder, com el Comitè de Milícies Antifeixistes, i, de l'altra, a reforçar el poder i l'estructura de la Generalitat, fent, de fet, un contrapès als nous organismes revolucionaris. Així, a partir del 31 de juliol el govern català tenia quatre conselleries que no hi eren abans: Comunicacions, Proveïments, Serveis Públics i Defensa. Així la Generalitat deixava clar que no renunciava a unes competències que coincidien exactament amb les noves àrees de poder que els sindicats, directament o a través del Comitè de Milícies, havien assumit. Josep Tarradellas va ser conseller de Serveis Públics de l'efímer govern constituït el 31 de juliol i al nou govern format el 6 d'agost dirigia la conselleria d'Economia i Serveis Públics. El 21 d'agost un decret creava la Direcció General de Serveis Públics i en nomenava director general a Jaume Miravittles¹³⁷. El dia 27 va prendre possessió del càrrec. Tarradellas el va presentar als alts càrrecs de la conselleria.¹³⁸ Tanmateix, Miravittles, posteriorment, no va parlar mai d'aquest càrrec, que devia exercir ben poc. D'una banda perquè va ocupar el càrrec molt poc temps, no va arribar a un mes i mig, i, després, perquè els serveis públics que teòricament en depenien (transports, correus, telègrafs, telèfons, electricitat) eren gestionats, des de la revolució, per la CNT-FAI i no és probable que aquest sindicat ho volgués compartir¹³⁹. I, d'altra banda, perquè Miravittles continuava exercint de secretari general del Comitè de Milícies i, a més de les ocupacions i viatges que això li comportava, eren moments delicats en que es negociava la dissolució d'aquest Comitè i la formació del primer govern d'unitat. Amb la constitució del nou govern del 26 de setembre, presidit per Tarradellas, es va formar una conselleria de Serveis Públics dirigida per Joan Comorera, del PSUC, qui, el 2 d'octubre, va nomenar Jaume Vàchier i Palle, enginyer i amic de Miravittles, com a nou director general de Serveis Públics¹⁴⁰. Miravittles, després de

---

¹³⁷ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 239, (26 d'agost de 1936).

¹³⁸ *Crònica de la Guerra Civil a Catalunya. Vol. I*, (Barcelona: Edicions Dau: 2008), p.177.

¹³⁹ Manuel D. Benavides afirma, arrel del nomenament de Comorera com a conseller de Serveis Públics, que la intervenció de la Generalitat en aquest sector econòmic "era una entelequia. Todos ellos –Transportes, Correos, Telégrafos, Teléfonos y Electricidad- los tenía bajo llave la FAI. Salvo en Electricidad, donde se desarrolló un núcleo de resistencia, los restantes servicios permanecieron tan alejados de la Consejería como el planeta Marte del alcance del consejero". A: *Guerra y revolución...*, (1978), p.236.

¹⁴⁰ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 278, (4 d'octubre de 1936).

dimitir d'aquesta direcció general també el 2 d'octubre¹⁴¹, va ser nomenat Comissari de Propaganda de la Generalitat.

A principis de setembre la correlació de forces polítiques començava a canviar. ERC, que havia estat dos mesos cohibida davant de la violència i la revolució, començava a aixecar el cap. Durant l'agost ERC consolida una activitat militar pròpia. S'organitza la columna Macià-Companys i el 23 d'agost, al matí, els tres representants d'ERC al Comitè de Milícies, Jaume Miravittles, Joan Pons i Artemi Aiguader, prenen possessió del castell de Montjuïc per a establir-hi la seu de les milícies de l'Esquerra. A la tarda s'hi va fer un gran acte de masses amb la presència del cap de govern, Joan Casanovas, i del president Companys. Com a símbol de la catalanització de l'edifici i de la "revolució catalana" que ERC impulsava s'hi va hissar una gran senyera.¹⁴² El dia 5 de setembre es va fer a Barcelona una gran desfilada de la columna de milicians d'ERC, la Macià-Companys, que sortia cap al front.¹⁴³ El dia 13 Esquerra Republicana feia el seu primer gran acte públic de partit des de l'inici de la guerra, un míting amb la participació de Joan Tauler, Ventura Gassol, Carles Pi i Sunyer i Joan Casanovas. Miravittles col·laborà força a que ERC adquirís un perfil propi dins de la revolució. El dia 10 de setembre va fer una conferència, que va ser radiada, al Casal Nacionalista Obrer Espartacus, que ell presidia. I, com hem vist, va impulsar, des de la Secció del Comitè de Milícies que dirigia, importants mobilitzacions festives i polítiques en que el protagonisme polític no el tenien els líders anarquistes sinó els homes d'ERC que dirigien les institucions. Els discursos de la desfilada de l'11 de setembre van anar a càrrec de l'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, i el President Companys, que també va parlar al festival esportiu antifeixista del 13 de setembre. Els homes d'ERC omplien les llotges presidencials: Companys, Casanovas, Gassol, Pi i Sunyer, Serra Hunter, Miravittles¹⁴⁴. I després aquest protagonisme es reflectia a la premsa, tant al text com a les fotografies.

El que passava és que la revolució s'anava erosionant. Gairebé tothom anava arribant a la conclusió de que calia introduir canvis importants en l'orientació política de Catalunya i de tota la zona republicana. L'embranchada inicial revolucionària, amb els seus múltiples comitès, les milícies voluntàries improvisades i les col·lectivititzacions, havia servit per a parar el primer cop, però no serviria per a guanyar la guerra. I això es començava a notar a l'ambient.

---

¹⁴¹ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 278, (4 d'octubre de 1936).

¹⁴² *Crònica de la Guerra Civil a Catalunya*, Volum 1, (Barcelona: Edicions Dau, 2008), pp. 160-162. Una foto a tota plana del castell amb la senyera, amb l'enunciat "La bandera catalana ondea en Montjuïc", ocupà la portada del suplement gràfic de *La Vanguardia* el 26 d'agost del 1936.

¹⁴³ Francesc Xavier Hernández, David Iñiguez, *La columna Macià-Companys*, (Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008).

¹⁴⁴ Joan Garcia Oliver també era a la presidència del festival esportiu del 13 de setembre. Veure *Última Hora*, (14 de setembre de 1936).

L'escriptor Franz Borkenau va passar per Barcelona, camí de França, els dies 13 i 14 de setembre, i va anotar al seu diari: "Dos días en Barcelona. Si se compara con el mes de agosto, la ciudad está vacía y tranquila. La fiebre revolucionaria está desvaneciéndose". Encara no havien passat dos mesos des de l'inici de la guerra i de la revolució i ja es veia que les coses no rutllaven. Militarment, les tropes rebels no paraven d'avançar. A mitjans de setembre ja havien conquerit Huelva, Badajoz, Mérida, Irún i Sant Sebastià. La premsa republicana ocultava l'avenç feixista, però tot s'acaba sabent. Franz Borkenau també va apuntar que a Barcelona havia conegut, extraoficialment, la pèrdua de la capital guipuscoana¹⁴⁵. Les columnes catalanes, mal organitzades i equipades, havien penetrat a l'Aragó, però havien quedat clavades davant les tres capitals aragoneses, sense poder entrar-hi. I l'expedició a Mallorca havia fracassat. D'altra banda, la nova economia col·lectivitzada començava ja a donar signes de deteriorament. El militar Vicenç Guarnier afirma que "la economía de Cataluña se encontraba en un callejón sin salida y corroboraba el fracaso del intento de colectivizaciones"¹⁴⁶. Miravittles, en un text escrit molt més tard, amb una perspectiva molt diferent de la que tenia el 1936, feia aquestes observacions:

"las cosas, aparentemente, marchaban bien. Se trabajaba normalmente y todo parecía indicar que el sueño igualitario de los anarquistas no era tan descabellado (...) el afán de lucro no era el único motor propulsor del dinamismo económico".

(Però...) "súbitamente, de la noche a la mañana, se producía una caída vertical. No había de nada. ¿Qué había ocurrido? Simplemente, se habían agotado los depósitos de mercancías de todo orden acumulados durante la "odiosa" etapa burguesa"¹⁴⁷.

El setembre de 1936, en efecte, alguns productes, com el paper, començaven a escassejar. El 15 de setembre *La Vanguardia*, citant *El Día Gráfico*, ja es feia ressò de "las colas que se están formando en tiendas y mercados para proveerse de artículos de primera necesidad"¹⁴⁸. El 13 d'octubre un decret de la Generalitat establia la tarja de racionament per a Barcelona, tot i que, realment, el servei no s'implantaria fins el febrer següent¹⁴⁹. A més, els preus pujaven i la Generalitat havia de fer un decret, ja el 21 d'agost, prohibint l'increment de preus¹⁵⁰. L'opinió pública també es començava a cansar dels assassinats i la inseguretat.

---

¹⁴⁵ Franz Borkenau, *El reñidero...*, (1977), p.134 -135.

¹⁴⁶ Vicenç Guarnier, *Cataluña en la guerra de España*, (Madrid: G. del Toro, 1975), p.252.

¹⁴⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 37. p.2.

¹⁴⁸ *La Vanguardia*, (15 de setembre de 1936), p.7

¹⁴⁹ Veure Josep Maria Bricall, *Política econòmica de la Generalitat (1936-1939)*, vol.I, (Barcelona: Edicions 62, 1970), p.150.

¹⁵⁰ Veure Josep Maria Bricall, *Política econòmica de la Generalitat (1936-1939)*, vol.I, (Barcelona: Edicions 62, 1970), p.106.

Segons Marià Rubió i Tudurí, del sector moderat d'ERC, la repressió inicialment era vista per molta gent com a justícia, però aviat van anar augmentant els que la veien només com una activitat criminal inacceptable¹⁵¹.

Aquesta situació donava arguments a aquells que, com l'ERC i el PSUC, pressionaven per anar a la militarització de l'exèrcit, a l'ordenació de l'economia, a imposar l'ordre a la reraguarda i, políticament, a una concentració del poder en els Ajuntaments i en la Generalitat. Tothom continuava parlant de revolució, però intentaven posar-hi un cert ordre i, de fet, congelar-la, i insistien cada vegada més en que la prioritat era guanyar la guerra¹⁵². A mitjans de setembre, *La Humanitat*, portaveu d'ERC, afirmava:

“S’ha produït un profund trasbals social i econòmic, en efecte. (...) Ara bé. Organitzar aquest nou ordre segons una o diverses teories és molt important, però hi ha un fet més important encara: guanyar la guerra que consolidi el nou ordre”¹⁵³.

De fet, la necessitat d'ordre, disciplina i organització la veien també els líders anarquistes. Se n'adonaven de les dificultats que tenia per a fer-se obeir el propi Comitè de Milícies, com ho demostra la insistència en les amenaces. El juliol, al seu primer comunicat, ja advertia que prendria “mesures disciplinàries” a qui no l'obeís. I el 12 de setembre el líder anarquista García Oliver encara havia de publicar un anunci exigint el lliurament de totes les armes i municions, amenaçant als qui no ho acatessin dient que “obrirem sin contemplaciones”¹⁵⁴. Les limitacions del Comitè de Milícies les va exposar molt bé Tarradellas, exagerant-les una mica, es cert, quan va dir que “el Comité de Milícias no tenía ni una peseta. No tenía ningún poder, ni en la industria ni en el comercio ni en las finanzas. Y el Gobierno de la República no le daba ni cinco céntimos para comprar un cartucho. Todo eso era la Generalitat”¹⁵⁵.

La importància de la unitat entre les diverses forces que lluitaven contra els rebels era una idea que s'anava obrint pas a totes les organitzacions. El 4 de setembre es va formar un nou govern de la República, presidit per Largo Caballero, amb una base més àmplia. A més de republicans hi havia socialistes, comunistes, un nacionalista basc i un republicà catalanista. Només faltaven els anarquistes, que van necessitar dos mesos, fins el 4 de novembre, per

---

¹⁵¹ Marià Rubió i Tudurí, *Barcelona 1936-1939*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002), nota 9. p.66.

¹⁵² Julián Casanova, *De la calle...*, (1997), p.176.

¹⁵³ Citat a *La Vanguardia*, (15 de setembre de 1936), p.7.

¹⁵⁴ *La Vanguardia*, (12 de setembre de 1936), p.2.

¹⁵⁵ Jaime Camino, *La vieja memoria*, (Castelló: Eliago Ediciones, 2006), p.82.

decidir-se a entrar-hi¹⁵⁶. Abans, però, a Catalunya s'havia fet un primer pas, l'entrada de la CNT al govern de la Generalitat. Alhora s'havia acordat la dissolució del Comitè de Milícies i de tots els comitès locals, que havien de traspasar les seves funcions a la Generalitat i als ajuntaments. El Comitè de Milícies, en les seves reunions del 10, 12 i 14 de setembre, acordà la seva dissolució i la formació d'un govern de la Generalitat amb la representació de totes les organitzacions presents al Comitè. Miravittles hi va parlar en nom d'ERC, manifestant, el dia 14, davant els qui demanaven més concreció en el programa socio-econòmic del nou govern, que "lluita contra el feixisme vol dir substituir les formes velles per formes col·lectivistes, que seran socialistes, comunistes o anarco-sindicalistes, segons aconsellin les realitats de la postguerra". I llegí també una proposta: "la formació d'un Govern que tingui com a objecte principal la lluita fins a la victòria contra el moviment armat del feixisme"¹⁵⁷. És a dir, la necessitat de guanyar la guerra passava a primer pla. En la mateixa reunió l'anarquista Marcos Alcón va proposar substituir el nom de govern, inadequat segons la seva mentalitat, pel de Consell Regional de Defensa. Miravittles va dir que "constituïria un retrocés històric si el Consell de Catalunya tingués un nom o un caràcter regional; entén que aquí, a Catalunya, cal mantenir la Nació, i a Madrid la Confederació, ja que altrament seria contrària a la força revolucionària del catalanisme"¹⁵⁸. En la reunió del 18 de setembre es va nomenar una comissió, formada per García Oliver, Miravittles, Vidiella i Gorkín per entrevistar-se l'endemà dia 19 amb el President Companys, probablement per prosseguir la negociació sobre la dissolució del Comitè i la manera com els diferents departaments del Comitè s'integrarien en l'estructura de la Generalitat.

El 26 de setembre es va constituir el nou govern. Josep Tarradellas era el nou Conseller Primer. ERC hi dirigia tres conselleries, Finances, Cultura i Seguretat Interior; la CNT també tres, Economia, Proveïments i Sanitat i Assistència Social, el PSUC dues, Serveis Públics i Treball i Obres Públiques, i el POUM i la Unió de Rabassaires una, Justícia i Agricultura, respectivament. El militar Díaz Sandino era el conseller de Defensa. I ACR hi tenia un conseller sense cartera. Els departaments i els homes del Comitè de Milícies van quedar subsumits en l'organigrama de la Generalitat, principalment a les conselleries de Defensa i Seguretat Interior. García Oliver seria l'home fort de la conselleria de Defensa, amb

---

¹⁵⁶ Veure Julián Casanova, *De la calle...*, (1997), p.178-185.

¹⁵⁷ AMTM. Guerra Civil. Ordre Públic i Governació. Milícies Antifeixistes. Carpeta GC-35. Doc. 12. Resum de la reunió del Comitè de Milícies del 14 de setembre de 1936.

¹⁵⁸ AMTM. Guerra Civil. Ordre Públic i Governació. Milícies Antifeixistes. Carpeta GC-35. Doc. 12. Resum de la reunió del Comitè de Milícies del 14 de setembre de 1936.

el càrrec de secretari general, i un altre anarquista, Aurelio Fernández va ser nomenat secretari general de la Junta de Seguretat Interior.

El dia 28 de setembre el Comitè de Milícies va fer la seva última reunió, de caràcter protocol·lari, per formalitzar-ne la dissolució¹⁵⁹. Hi va haver dos discursos de comiat, un de l'anarquista García Oliver i l'altre de Miravittles. Representaven, el primer, el sector que, amb la seva irrupció a l'escenari polític, havia motivat la formació del Comitè i, el segon, la força que durant dos mesos havia resistit el temporal revolucionari, amb una difícil combinació de supeditació i fermesa, i que ara començava a poder reconduir la situació portant els anarquistes, per primer cop a la història, al govern català.

---

¹⁵⁹ Josep Antoni Pozo González, *El poder revolucionari a Catalunya...*, (2002), p. 262-266.

7.2 Comissari de Propaganda del Govern català (I) L'organitzador d'una eficaç eina política

7.2.1 *Un equip brillant, una activitat extraordinària*

La dissolució del Comitè de Milícies Antifeixistes comportava la transferència de les seves competències i treballadors a la Generalitat, especialment a les conselleries de Defensa i Seguretat Interior, però també a Proveïments i Sanitat i Assistència Social. On aniria a parar la Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda que havia muntat Miravittles? Tenia l'experiència ben fresca de què havia passat amb la seva Direcció General de Serveis Públics: amb el canvi de govern la conselleria havia passat d'ERC al PSUC. Aquest era el perill d'adscriure el servei a una conselleria o de donar-li la categoria de conselleria: a la primera crisi s'exposava a ser víctima de les apetències i lluites de poder entre les diferents organitzacions. Hi havia el perill de que Miravittles i ERC en perdessin el control. Miravittles va proposar a Companys i a Tarradellas la creació d'un organisme independent, que pengés directament de Presidència de la Generalitat i del Conseller en Cap. En paraules de Miravittles:

“Des del començament em vaig oposar que fos una Conselleria, puix que sabia que seria cobejada pels anarquistes i els comunistes. Fou, doncs, un Comissariat, equivalent a una Direcció General, que depenia directament del President de la Generalitat, o del Primer del govern, si el President delegava el poder executiu, com fou el cas de Companys a Tarradellas”.¹⁶⁰

El 3 d'octubre Josep Tarradellas, Conseller Primer, signava el decret de Presidència que creava “la Comissaria de Propaganda”, adscrita a “la Presidència de la Generalitat”¹⁶¹. Li assignava com a missió “l'elevació cultural i física del nostre poble i difondre'n el coneixement arreu del món” i donava un llistat exhaustiu d'activitats a fer:

“Propaganda al front i a la reraguarda, escrita, parlada, gràfica, artística i esportiva. Com a propaganda escrita s'entendrà: els periòdics, llibres, opuscles, cartells, etcètera.

Propaganda parlada: mítings, conferències, ràdio, discoteca, cançons, espectacles lírics i dramàtics i organització de festivals.

Propaganda gràfica: s'entendrà com a tal, la fotografia, el cinema i la televisió.

Propaganda artística: organització i estímul d'exposicions, fires i concursos.

Propaganda esportiva: aquesta consistirà en l'organització de grans manifestacions que enalteixin i estimulin la cultura física per mitjà de tots els esports.”

¹⁶⁰ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.63.

¹⁶¹ *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, (5 d'octubre de 1936).

L'article 3r. autoritzava el Comissariat a "organitzar Delegacions a l'estranger quan estimi necessari".

Segons ell mateix, Miravittles sempre va tenir plena llibertat d'acció en la direcció del Comissariat, tant per part del President Companys com de Tarradellas, amb qui tractava els aspectes més concrets de la gestió de l'organisme. Com que es creava en el marc del govern d'unitat antifeixista (i del recel entre les diferents organitzacions), tant anarquistes com comunistes van voler tenir-hi uns representants. La CNT va nomenar a Eusebi Carbó i Carbó i la UGT a Emili Granier-Barrera, substituït més endavant per Joaquim Almendros. Segons Miravittles, va tenir bones relacions amb tots tres.¹⁶² El POUM també hi tenia alguns representants, que hi van ser poc temps, fins a mitjans de desembre, quan aquest partit va haver d'abandonar el govern català. Una de les representants del POUM era Mary Stanley Low, escriptora surrealista i revolucionària comunista nascuda a Londres, que va deixar escrit aquest retrat divertit del Miravittles de les primeres setmanes del Comissariat:

"Miravittles jamás perdía el tiempo. No paraba nunca de trabajar aunque siempre daba la sensación de que no estaba haciendo nada.

Era un hombre joven, pulcro y de tez morena, y se estaba poniendo rechoncho. (...) Le recuerdo sentado en su escritorio, sonriendo con las manos cruzadas sobre su creciente barriguita. Su sonrisa era de una gran placidez. Justo entonces sonaba el teléfono. Riquener [Francesc Requena], alto, con aspecto de que acababan de darle un premio en algo, cruzaba el pulimentado parquet y anunciaba:

- París al teléfono.

Jaume Miravittles mostraba abiertamente las palmas de ambas manos.

- Shhhh, shhhh, silencio todo el mundo. ¡París!

Iba de puntillas hasta el gramófono y colocaba la aguja justo a la mitad de una canción de Josephine Baker, como si ya estuviera sonando, como si en el gramófono sonaran siempre despreocupadamente esas alegres ligerezas parisinas.

Partir sur un bateau, tout blanc,

Vers de nouveaux océans,,,

Mantenia el teléfono pegado al disco durante un ratito, sólo para cerciorarse de que lo hubieran oído y luego levantaba el auricular, le sonreía como si le estuvieran viendo y entonaba airoso el saludo:

- ¡Aló! Soy Miravittles.

Y lo subrayaba con una inflexión dichosa y cantarina, como si estuviera convencido de que era una delicia serlo.

Siempre estaba alegre, tenía maneras diplomáticas y la disposición de hacer realidad lo que uno deseaba antes incluso de que se lo pidieras. Le gustaba jugar con una cinta roja como un niño grande".¹⁶³

---

¹⁶² Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.64.

¹⁶³ Mary Low, *Cuaderno rojo de Barcelona*, (Barcelona: Alikornio ediciones, 2001), p.143-144.

L'artista Carles Fontserè també va publicar les seves impressions de quan va conèixer a Miravittles en aquests primers mesos de la guerra, quan els seus serveis encara eren a l'edifici de Capitania General:

“En un despatx al qual entrava i en sortia molta gent. (...) Anava amb mànigues de camisa i portava una minúscula pistola a la cintura, mentre que el que feia pinta de ser el seu guardaespalles, en Requena, (...) en portava una d'impressionant que s'adeia amb la seva corpulència. Sols vam parlar breus moments dels nostres projectes de propaganda i Miravittles ens va assegurar el seu suport incondicional. Presumit com era, rarament tornaria a veure'l descamisat, conscient que el seu físic de querubí empordanès, o de dependent servicial, suportava malament la deixadesa proletària. Generalment el comissari es presentava en públic polidament vestit i afaitat i, sovint, encorbatat”¹⁶⁴

La creació d'un departament governamental de propaganda era un fet inèdit en un país democràtic. Sí que en tenien, i molt potents, estats totalitaris com Itàlia, Alemanya o l'URSS. Miravittles va copsar la necessitat que tenia el Govern d'exposar els seus punts de vista i d'informar de l'obra de govern, especialment tenint en compte les circumstàncies tan extraordinàries del moment, al mig d'una guerra i d'una revolució. Pensem que, amb el temps, també els estats democràtics han anar desenvolupant uns aparells de propaganda. No amb aquest nom ni en un sentit de control de la informació, però hi són. Què són, si no, els gabinets de premsa dels governs? I les campanyes de publicitat institucional? I els serveis de publicacions governamentals? En aquest sentit l'òrgan creat per Miravittles va ser pioner, també a l'Espanya republicana. El Ministeri de Propaganda es va crear a primers de novembre de 1936, un mes després que el Comissariat, i en va ser responsable el periodista republicà valencià Carles Esplà Rizo, amic de Miravittles.¹⁶⁵ Els dos serveis van mantenir bones relacions i un cert grau de coordinació.¹⁶⁶

En un text de presentació d'una exposició, Miravittles va explicar la seva concepció de la propaganda: és molt important per a qualsevol govern, tant en la guerra com en la pau, no ha de conèixer fronteres i ha de projectar un Estat en tots els camps, tant l'econòmic com el polític i, en cas de guerra, el bèl·lic:

“En la guerra i en la pau, la propaganda és un instrument indispensable a la vida dels Estats. Vetlla pel seu decòrum, expandeix els seus valors espirituals, obre camins a la seva producció, al seu comerç, dóna sentit a l'expressió totalitària dels països, la difon, l'encarrila. No hi ha un Estat modern que no atorgui una consideració de primer ordre a la missió de la Propaganda. Més ben

---

¹⁶⁴ Carles Fontserè, *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995), pp. 328-329.

¹⁶⁵ Veure Pedro Luis Angosto Vélez, *Sueño y pesadilla del republicanismo español. Carlos Esplá: una biografía política*, (Madrid: Universitat d'Alacant i Asociación Manuel Azaña, 2001).

¹⁶⁶ Entrevista a Carles Esplà, *La Humanitat*, (13 de desembre de 1936).

dit, l'eficàcia d'un Estat es dedueix, sovint, per l'eficàcia d'aquesta organització propagadora.

El joc d'interessos mundials demostra, cada dia més, la necessitat de l'acció informadora, el mateix a dins que a fora dels territoris. La facilitat de les comunicacions, l'extraordinària rapidesa dels mitjans de difusió, la subtilitat expectant de les bases que mantenen l'equilibri de les potències, demostren que no hi ha problemes purament interiors. Res no s'esdevé dins l'àrea d'un país que no sigui immediatament registrat a fora. (...)

I si en la pau els serveis de Propaganda d'un Estat són d'una alta força política, moral i econòmica, en la guerra són consubstancials a la vida mateixa de la lluita, i el que és més important, el seu èxit. Car la guerra, camp obert a les passions, crea atmosferes complicades, àrees confuses, complexes impensats i necessitats apremiants als que cal destruir o donar forma, segons convingui. (...)

Atenció a fora i atenció a dins. (...) Atenció al front i atenció a la reraguarda. Fer voleiar els ressorts que enardeixen els valents, escriure les seves gestes, però també enfortir-los l'espatlla amb la moral, amb el compartiment del sacrifici, amb la unitat salvadora que vessa productes de boca i de tir per anar compenetrats a la victòria".¹⁶⁷

Tres àmbits, doncs, per a l'acció propagandística: front, reraguarda i internacional. En paraules de Miravittles: "En una guerra, sobretot com la nostra, hi ha en realitat tres fronts: el de combat, el de la reraguarda i l'internacional. La batalla s'ha de donar simultàniament als tres i ha d'obeir unes directrius prèviament fixades".¹⁶⁸

Des d'un principi Miravittles va fer un plantejament ambiciós de l'abast material i humà del Comissariat de Propaganda, així com de la diversitat de mitjans que calia emprar. Les oficines, instal·lades inicialment a Capitania General, es van traslladar aviat a un edifici incautat de sis plantes, a l'Avinguda del 14 d'Abril (avui Diagonal), 442 bis.

El Comissariat de Propaganda va ser, en una gran part, una creació personal de Jaume Miravittles; és el resultat de l'evolució de dos organismes anteriors dirigits per ell: la Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda del Comitè de Milícies Antifeixistes i fins i tot, abans, l'Olimpiada Popular. I és d'aquí que procedeixen alguns dels més immediats col·laboradors seus, com Aminda Valls, que ja era la seva secretària a l'Olimpiada Popular, Francesc Requena, Víctor Artís o el fotògraf Pere Català Pic, que havia treballat amb ell al Comitè de Milícies.¹⁶⁹ Josep Sans Arrufat, el seu secretari polític, procedia del Casal Espartacus, entitat adherida a ERC i presidida per Miravittles. El Comissariat va arribar a tenir uns 300

---

¹⁶⁷ Jaume Miravittles, "La propaganda en la guerra" al full de mà de l'exposició "7 mesos de guerra". Rafael Pasquet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Ajuntament de Figueres-ANC-Viena Edicions, 2006), p.184.

¹⁶⁸ Jaume Miravittles, "¿Com es pot guanyar la guerra ràpidament?", resposta a una enquesta del Secretariat Militar del PSUC i de la UGT, a *Última Hora*, (25 de febrer de 1937).

¹⁶⁹ Carles Fontserè ha relacionat també el grup fundacional del Comissariat amb l'Ateneu Enciclopèdic Popular, nucli catalanista i proletari. *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995), p.303.

empleats¹⁷⁰ ; un equip qualificat i motivat, ideològicament divers, però amb el denominador comú de l'antifeixisme i del catalanisme. Aquesta és la fórmula que va permetre a Miravittles dirigir una organització que realitzà, com veurem, un impressionant activitat.¹⁷¹ El mateix Miravittles definí així el seu personal:

“Me destinaron a este cargo, y yo vine a él, pero con mi gente, mis colaboradores, mi equipo. Todos jóvenes, hechos en la pelea, con un horror pánico a cuanto supusiera frialdad y flema burocráticas. Quería combatientes, no funcionarios”¹⁷².

Una implicació i un entusiasme que trobem també en alguns estrangers que treballaven al Comissariat, ajudant a potenciar el seu vessant internacional. És el cas d'Elizabeth Deeble, una periodista nord-americana que, a més, escribia al *Washington Post* i al *Manchester Guardian*. En una carta que envià el juny de 1937 a la també periodista Kitty Bowler li explicava les diverses feines que feia i la intensitat amb que es treballava al Comissariat de Propaganda. Ella era la cap de la secció de parla anglesa i era la

“editora (i l'escric gairebé tot) del butlletí de propaganda en anglès sota la supervisió de Miravittles (l'anomenen *maravelles* i amb raó, perquè mira que en fa), faig gairebé totes les traduccions a l'anglès per a ell, per a Companys, etc., i superviso la resta, tradueixo al castellà totes les cartes que arriben en anglès i torno a traduir les respostes en castellà o en català a l'anglès, represento l'Agence Espagne aquí, ajudo amb el butlletí religiós (...) segueixo tota la premsa anglesa i molta de la francesa, com també l'espanyola cada dia, i de tant en tant participo en les desfilades o em gaig una foto pel bé de la causa (...) Tan de bo pogués funcionar sense dormir ni menjar, però és impossible. Ara mateix escric unes cinc o sis mil paraules cada dia en diversos idiomes, alguns originals, i encara trobo temps per poder anar corrents a fer altres coses”¹⁷³.

Sense caure en exageracions, es pot afirmar que la feina feta pel Comissariat de Propaganda és realment molt notable: per quantitat, per qualitat, per originalitat, per ambició i perquè les circumstàncies, tant polítiques com econòmiques, no eren les més favorables. Cal dir també, però, que encara no tenim un coneixement exhaustiu de les seves activitats.¹⁷⁴

---

¹⁷⁰ Jaume Miravittles entrevistat per Juan Caño, a *Sábado Gráfico*, (9 al 15 de juny de 1976).

¹⁷¹ Es van arribar a crear titelles que representaven tant els dirigents feixistes, Franco, Mussolini i Hitler, com els líders democràtics. Jaume Miravittles entrevistat per Juan Caño, *Sábado Gráfico*, (9 al 15 de juny del 1976).

¹⁷² Jaume Miravittles entrevistat per Fernando de la Milla, *Mi Revista*, núm.9, (15 de febrer de 1937).

¹⁷³ Paul Preston, *Idealistes sota les bales. Històries de la guerra civil*, (Barcelona: Proa, 2007), pp. 178-179. Elizabeth Deeble va fer, per exemple, la traducció anglesa d'aquest llibre editat pel Comissariat: Claudio Gutiérrez Marín, *Pastor J. Jézéquel visits Republican Spain*, (Barcelona: Editorial Forja, 1938).

¹⁷⁴ A part del que hem recollit en aquest estudi, ja hem dit que l'aproximació més extensa és Rafael Pasquet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Ajuntament de Figueres-ANC-Viena Edicions, 2006), especialment l'article de Daniel Venteo, “Primera notícia general del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)”, pp. 31-134.

Quan s'hi aprofundeixi, els mèrits seran encara probablement més evidents. De moment, hem recollit una col·lecció de comentaris sobre l'obra de Miravittles i del Comissariat, procedents de gent ben diversa, que acrediten la importància de l'obra feta.

Comencem per ell mateix, per Miravittles, el creador i ànima del Comissariat. L'escriptor Ignacio Agustí el qualificà de “lince” de la propaganda.¹⁷⁵ Per a l'artista Carles Fontserè “ha estat el primer i millor agent de relacions públiques de la història d'aquest país”¹⁷⁶. Segons el periodista Víctor Alba “fins el 1936, la publicitat a Espanya era molt primària. Amb la guerra es descordà, gràcies sobretot al Met Miravittles, comissari de Propaganda de la Generalitat. Calia fomentar la moral amb retòrica, ja que no es podia amb victòries”.¹⁷⁷ L'escriptor Josep Pla va escriure que Miravittles “entrà a la Generalitat amb un gran càrrec: premsa i propaganda. És gairebé segur que fou l'únic servei de la Generalitat que funcionà a l'època de Companys i de la guerra civil”.¹⁷⁸ Per a l'historiador Josep Benet el comissari de Propaganda va fer una “excel·lent tasca”.¹⁷⁹ Els historiadors de les brigades internacionals Michel Lefebre i Rémi Skoutelsky qualifiquen Miravittles de “hombre brillante y eficiente”¹⁸⁰. Per al periodista Manuel Ibàñez Escofet el polític de Figueres dirigí “hàbilment”¹⁸¹ l'organisme de propaganda. I per a la historiadora Maria Campillo va fer una gestió “ambiciosa i brillant”¹⁸² Fins i tot el falangista José Maria Fontana va reconèixer alguns encerts a Miravittles, barrejat, lògicament, amb comentaris crítics:

“se movió mucho y tuvo grandes aciertos desde el punto de vista de la técnica publicitaria, basada en un hondo conocimiento del barro psicológico que manejaba; el creó, con gran resultado, aquel repulsivo muñeco -*el més petit de tots*- representando un miliciano niño, pero que en mi mente aparece mezclado a los recuerdos de sangre y horror de aquel infausto verano”.¹⁸³

Sobre el Comissariat en sí, tenim el testimoni de Josep Benet de que era un organisme ben informat: “disposava de molta informació i documentació sobre el que passava a la zona

---

¹⁷⁵ Ignacio Agustí, *Ganas de hablar*, (Barcelona: Planeta, 1974), p.320.

¹⁷⁶ Carles Fontserè, *Memòries d'un cartellista català*, (Barcelona: Pòrtic, 1995), p.439.

¹⁷⁷ Víctor Alba, *Sísif i el seu temps. I Costa avall*, (Barcelona: Laertes, 1990), p.241.

¹⁷⁸ Josep Pla, *Obres de museu*, amb il·lustracions de Salvador Dalí, (Figueres: Dasa edicions, 1981), p.117.

¹⁷⁹ Josep Benet, *Memòries I. De l'esperança a la desfeta, 1920-1939*, (Barcelona: Edicions 62, 2008), p. 272

¹⁸⁰ Michel Lefebre, Skoutelsky, Rémi, *Las brigadas internacionales. Imágenes recuperadas*, (Barcelona-Madrid: Lunberg Editores, 2003), p.80.

¹⁸¹ Manuel Ibàñez Escofet, *La memòria és un gran cementiri*, (Barcelona: Edicions 62, 1990), p.109.

¹⁸² Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, (Barcelona: Curial-Publicacions del'Abadia de Montserrat, 1994), p.40.

¹⁸³ José Maria Fontana, *Los catalanes en la guerra de Espanya*, (Madrid: Samarán, 1951), p.215.

rebel”¹⁸⁴ L’historiador Josep Termes va escriure que va fer una “tasca de publicitat política i cultural de primer ordre”¹⁸⁵ El també historiador Francesc Roca considera que

“la fita central de la revolució publicitària dels anys trenta és la creació, per decret de 5 d’octubre de 1936, del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Per primera vegada, un govern d’un país de l’Europa occidental creava una agència pública destinada a produir publicitat institucional, utilitzant totes les tècniques, i amb la voluntat d’arribar a tot arreu (...) El Comissariat (...) realitzà una feina enorme, en diferents àmbits i llenguatges i per a públics ben diversos”¹⁸⁶

El periodista Fermí Vergés va escriure que

“Per tal de tenir una idea d’allò que féu el Comissariat de Propaganda durant la guerra potser caldrien diversos llibres. Sense exagerar entenc que fou una *performance* que honora Catalunya. I afegiré que si el mèrit de Miravittles és ben palès, el tret més important del Comissariat fou –històricament parlant- haver evidenciat que en aquest país hi havia un nombre considerable de persones amb talents fins aleshores ignorats o negligits, polítics, escriptors, artistes, funcionaris, que sota una direcció hàbil –i intel·ligent- d’un home feren conèixer ací i a fora no solament allò que representava la nostra lluita, sinó les conseqüències que se’n podien derivar. I aquesta tasca es portà a cap enmig d’un guirigall impressionant, d’obstacles i travetes dels qui –només encetada la lluita- entengueren que havia de tenir un caire –el seu- i una direcció –la seva-.”¹⁸⁷

L’historiador Miguel A. Gamonal afirma, en fi, que va ser

“el tal vez más famoso y eficaz organismo propagandístico de la guerra española. Su labor fue múltiple (...) fue un servicio de propaganda ejemplar y de una brillantez fuera de lo común”¹⁸⁸

Un seguit d’elogis ben merescuts. La relació podria ser encara molt més llarga. El cas, però, és que, per diverses raons, que veurem més endavant, durant la guerra la gestió de Miravittles també va rebre algunes crítiques, fruit, sobretot, de la forta tensió política existent entre les forces republicanes. No ens pertoca fer aquí un estudi exhaustiu de l’extensa feina del Comissariat, però és imprescindible que en fem una descripció sintètica de les seves activitats per valorar adequadament l’obra de Miravittles.

---

¹⁸⁴ Josep Benet, *Memòries I. De l’esperança a la desfeta, 1920-1939*, (Barcelona: Edicions 62, 2008), p. 218.

¹⁸⁵ Josep Termes, *Història de Catalunya. Volum VI. De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil, 1868-1939*, (Barcelona: Edicions 62, 1987), p.410.

¹⁸⁶ Francesc Roca, *Teories de Catalunya*, (Barcelona: Pòrtic, 2000), p.301.

¹⁸⁷ Fermí Vergés, “Aproximació a Jaume Miravittles”, a *Miravittles, gent...*, (1980), pp. 8-9.

¹⁸⁸ Miguel A. Gamonal Torres, *Arte y política en la guerra civil española. El caso republicano*, (Granada: Diputación provincial, 1987), pp.24-25.

a) *Organització de Festivals*. Aquesta secció havia començat les seves activitats ja al Comitè de Milícies, organitzant actes per recollir fons per a les milícies. Després organitzarà, sola o amb altres entitats, tota mena d'actes solidaris i polítics: manifestacions (com la del 6 d'octubre de 1936), recepcions en honor dels tripulants del Zyrianin (vaixell soviètic que portà menjar), homenatge als escriptors antifeixistes, celebració del XIX Aniversari de la Revolució Russa, recital poètic en honor de García Lorca, competicions esportives, concerts musicals i un llarg etcètera. L'humorista Bon (Roman Bonet Sintes) també va fer, per encàrrec del Comissariat, unes *conferències mudes* per a divertiment dels nens de les escoles, refugis, etc.

b) *Propaganda al front*. Un camió, retolat *Serveis de Cinema i Impremta. Comissariat de Propaganda*, es desplaçava pel front d'Aragó amb

“material de projecció de films, per a imprimir un diari de la localitat i tota mena de manifestos escaients, potents altaveus i amplificadors, per mitjà dels quals s'espandeix [sic] la música vibrant dels himnes patriòtics i revolucionaris i la paraula càlida i entusiasta dels oradors...”¹⁸⁹

c) *Fotografia*. Els reportatges il·lustrats a diaris i revistes tenien ja un gran impacte popular i Miravittles, conscient d'això, organitzà un laboratori fotogràfic i una mena d'agència de notícies. És a dir, creava la notícia: els seus fotògrafs es desplaçaven ràpidament allà on convenia, ja fos al front o a la reraguarda, prenen fotos, en feien còpies, a vegades milers, i les repartien, si convenia, per tot el món, a més d'usar-se per a l'edició de cartells, revistes, anuncis o llibres. Entre els col·laboradors d'aquesta secció hi ha grans fotògrafs com Robert Capa o Agustí Centelles. Un exemple: a finals d'octubre de 1936 Madrid va patir els primers bombardeigs massius. Molts nens van morir. Com explicà Miravittles, el fotògraf del Comissariat era allà:

“Uno de nuestros fotógrafos estuvo en Madrid y tuvo la feliz idea de fotografiar a las víctimas infantiles de los bombardeos. Comprendimos aquí, en seguida, la eficacia de la difusión de estas pruebas irrefutables de la barbarie fascista. Dije a mis colaboradores: *En cuarenta y ocho horas necesitamos tener 10.000 colecciones de estas fotos*. Pusimos en movimiento cinco imprentas. Logramos lo que quisimos. Se necesitaba una propaganda imponente, abrumadora, masiva, de tan acusadores documentos. Los gastos de franqueo supusieron 19.000 pesetas. En la lista de destinatarios figuraban nombres especialmente predilectos. Recibieron nuestras colecciones el Mikado, Hitler, el Papa... No tardó en pulsarse el resultado. Numerosos periódicos de todo el mundo reprodujeron las fotos y en la Comisaría llovían felicitaciones de todas partes.

---

¹⁸⁹ E.S., “Els serveis de propaganda al front”, a *Ràdio Barcelona*, núm. 659, (29 de maig del 1937).

Estas ediciones y envios se han hecho cinco veces más, naturalmente, a base de otros temas. Hoy organizamos estas expediciones mundiales en veinticuatro horas”.¹⁹⁰

d) *Cinema: Laya Films*. Miravittles tenia un gran interès en el cinema. Recordem que havia actuat com a figurant a *Un chien andalou*, el film que el seu amic Salvador Dalí havia fet amb Luís Buñuel el 1929. A principis de 1937, parlant amb un periodista, es referí a aquesta aposta pel cinema i per la seva qualitat:

“El cine es un formidable instrumento de difusión. Aquí está una de mis grandes ilusiones. Ya hemos editado reportajes de guerra. Aquí mismo sincronizamos películas. El cine ibérico, confesémoslo, era muy malo. Tengo la esperanza de realizar en este orden algo que verdaderamente valga la pena”.¹⁹¹

Va encarregar a un amic dels anys de l'exili parisenc, el pintor i cineasta Joan Castanyer, col·laborador de Jean Renoir, la creació d'una empresa de producció i distribució cinematogràfica: Laya Films.¹⁹² Comptà, a la seu del Comissariat, amb laboratoris propis i una sala de projecció. Treballà amb una notable autonomia, fins i tot pressupostària. Se l'ha considerat la principal productora de la zona republicana, tant quantitativa com qualitativament.¹⁹³ Edità un noticiari setmanal, *Espanya al dia*, en català i castellà, del qual se'n van fer més de cent números, que cobria tant la informació bèl·lica com la vida cultural i política de la reraguarda. Se'n feien edicions especials en francès i anglès que eren passades per molts cinemes d'Europa i Amèrica. Segons la pròpia empresa les seves produccions es distribuïen amb gran velocitat: “un film surt de Barcelona i a les 30 hores es projecta a Londres, a les 48 a Moscou, a les 24 a París i als tres dies a Nova York”.¹⁹⁴

També s'hi van elaborar una cinquantena de documentals. N'hi ha de tema propagandístic i informatiu, en diverses llengües, com *L'enterrament de Durruti* –amb locució del propi Miravittles-, *Fuego en España*, *Front d'Aragó*, *Homenatge a Madrid*, *Euzkadi a Catalunya*, *Transfusiones de sangre en el frente*, *Refugiats de guerra*, *Ofensiva en Aragón*, *Catalunya màrtir*, etc. I d'altres que tenen un caire cultural i educatiu, reflectint que,

¹⁹⁰ Jaume Miravittles entrevistat per Fernando de la Mille, *Mi Revista*, núm.9, (15 de febrer de 1937).

¹⁹¹ Jaume Miravittles entrevistat per Fernando de la Mille, *Mi Revista*, núm.9, (15 de febrer de 1937).

¹⁹² L'activitat d'aquesta empresa ha estat analitzada a diverses obres, com Josep Maria Caparrós Lera, *El cine republicano español (1931-1939)*, (Barcelona: Dopesa, 1977), amb pròleg de Jaume Miravittles; Josep Maria Caparrós Lera i Ramon Biadiu, *Petita història del cinema de la Generalitat (1932-1939)*, (Mataró: Edicions Robrenyo, 1978); Román Gubern, *1936-1939. La guerra de España en la pantalla*, (Madrid: Filmoteca Española, 1986); Miquel Porter i Moix, *Història del cinema a Catalunya (1895-1990)*, (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992) i Ramon Sala Noguera, *El cine en la España republicana durante la guerra civil (1936-1939)*, (Bilbao: Mensajero, 1993).

¹⁹³ José Maria Caparrós Lera, “El cine catalán durante la Renaixença”, a Diversos Autors, *El cine en Cataluña. Una aproximación histórica*, (Barcelona: PPU, 1993), pp. 31.

¹⁹⁴ *Última Hora*, (2 de març de 1937).

malgrat la guerra, el treball i la vida quotidiana continuaven normalment a Catalunya, amb títols com *Ollaires de Breda*, *Els tapers de la costa*, *Indústria del xampany*, *Delta de l'Ebre* o *El Priorat*.

Una altra faceta de l'activitat de Laya Films va ser la distribució de pel·lícules, més tard segregada en una empresa a part, Catalonia Films, SA. Gràcies a l'amistat de Miravittles amb el cònsol de l'URSS, Vladimir Antonov-Ovseenko, l'empresa va aconseguir l'exclusiva de les cintes soviètiques, que s'anunciaven amb cartells i escenografies espectaculars; eren títols propagandístics com *Els mariners del Kronstadt*, *La pàtria et crida*, *Les tres amigues* o *Cop per cop*.

Les projeccions cinematogràfiques eren un component essencial de tota mena d'actes i festivals. Per al front, el Comissariat disposava d'un camió-impremta, amb un aparell de projecció, que permetia fer sessions de cinema i confeccionar petits periòdics allà mateix.

e) *Ràdio*. La Generalitat havia decidit, a través d'un decret publicat el 29 de juliol, apropiar-se de les dues emissores barcelonines, Ràdio Associació de Catalunya i Ràdio Barcelona, i nomenar, per dirigir la seva activitat, un Comissari de Radiodifusió, càrrec que ocupà Josep Fontbernat, diputat d'ERC i amic de Miravittles.¹⁹⁵ A través d'aquestes emissores el Comissariat de Propaganda va disposar d'un potent instrument de difusió, tant de les campanyes que li encarregava el Govern, com una per promocionar la producció d'ous o una altra per estimular la sembra, com per a les seves pròpies iniciatives. El Comissariat va fer un ús intensiu del mitjà radiofònic. En paraules de Miravittles:

“El Comissariat de Propaganda de la Generalitat ha organitzat diferents emissions de ràdio destinades a estimular el conjunt de les activitats antifeixistes. Es parlava d'esport, dels serveis de transfusió de sang, es feien emissions infantils, altres de tipus internacional; els soldats del front feien sentir la seva veu, el *Foyer del Francès Antifeixista* ens ensenyava quines eren les seves esplendoroses realitzacions”¹⁹⁶

Va transmetre mítings, discursos i conferències. Una retransmissió tècnicament complexa va ser la dels parlaments que van fer conjuntament l'1 de gener de 1937, amb motiu del cap d'any, José Antonio Aguirre, el president basc, des de València, un representant de la Junta de Defensa de Madrid, des d'aquesta ciutat, i, des de Barcelona, el ministre de Propaganda, Carles Esplà, i el propi Miravittles. A part d'aquestes nombroses emissions

---

¹⁹⁵ Rosa Franquet i Calvet, *Història de la radiodifusió a Catalunya (del naixement al franquisme)*, (Barcelona: Edicions 62, 1986), pp. 157-196.

¹⁹⁶ Jaume Miravittles, “Quatre paraules”, pròleg a *L'Home Desconegut, Xerrameques*, (Barcelona: Edicions Forja, 1938).

puntuals, el Comissariat tenia els seus propis programes, que l'abril de 1938 eren:¹⁹⁷ *Catalunya de cara al món* (dilluns, dimecres i divendres), *Comentari sobre les Edicions del Comissariat* (dimarts), *Foyer du Français Antifasciste* (dijous), *Servei de Transfusió de Sang* (dilluns), *Comentari del moment* (diumenge), per l'Home Desconegut¹⁹⁸ i *Emissió religiosa* (diumenge), a càrrec de mossèn Joan Vilar Costa.¹⁹⁹

f) *Edicions*. Malgrat l'interès del Comissariat per les imatges en moviment i les ones hertzianes, el principal mitjà de comunicació era encara el paper imprès, i s'hi van esmerçar grans esforços. Miravittles va encarregar al fotògraf i publicista Pere Català i Pic (1889-1971) la direcció de la secció d'Edicions²⁰⁰, amb que van col·laborar fotògrafs, escriptors, periodistes i artistes com Antoni Clavé, Carles Fontserè, Lola Anglada o Miquel Paredes. Aquest departament va produir una àmplia gamma de publicacions que, a Barcelona, distribuïa als seus propis quioscs i, a la Fira del Llibre, amb el seu propi estand.

Un dels primers camps en que es va treballar és el de les publicacions periòdiques. Es feia un butlletí diari, *Comunicat de Premsa*, que era un dossier de premsa internacional, iniciat ja per Miravittles en temps del Comitè de Milícies. Amb la impremta del Comissariat se'n feien set edicions en diferents llengües. En sortien sis mil exemplars cap a cinc mil adreces. El Comissariat disposava d'un gran fitxer d'adreces on enviava el seu material: governs, diaris, partits, sindicats, polítics, periodistes, agències informatives, cooperatives, universitats, intel·lectuals, metges, etc. La Delegació de París del Comissariat publicà també el seu diari: *Le Journal de Barcelone*

Es publicaven també altres butlletins per a col·lectius concrets o sobre temes específics. Conscient de la importància de normalitzar el fet religiós, Miravittles va promoure l'edició de periòdics religiosos en diverses llengües: el *Boletín de Información Religiosa*, protestant, i el *Boletín de Información Católica*. Aquest darrer el feia mossèn Joan Vilar Costa. Josep Riera Puntí, president de l'Agrupació de Catalans d'Amèrica, elaborà un *Butlletí Especial per als Catalans Absents de la Pàtria*, per fomentar el contacte amb els col·lectius

---

¹⁹⁷ *Comunicat de Premsa*, Generalitat de Catalunya. Presidència. Comissariat de Propaganda, núm.223, (15 d'abril del 1938).

¹⁹⁸ Aquest locutor anònim era probablement Jaume Elias Bracons. El programa va tenir èxit i alguns dels textos radiats es van publicar: *L'Home Desconegut*, *Crítica de la reraguarda*. *Xerrameques dominicals*, (Barcelona: Edicions Forja, 1937) i *Xerrameques*, (Barcelona: Edicions Forja, 1938), aquest darrer amb un pròleg de Miravittles.

¹⁹⁹ Sobre aquest programa religiós, veure Albert Manent i Segimon, Josep Raventós i Giralt, *L'Església clandestina a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984), p.143-144.

²⁰⁰ Francesc Català-Roca, *Impressions d'un fotògraf. Memòries*, (Barcelona: Edicions 62, 1995), p.19-23.

d'emigrants catalans a Amèrica. I, com que a Catalunya hi vivien soldats i refugiats de molt diversos orígens, del Comissariat sortien butlletins per als gallecs (*Nova Galiza*), mallorquins (*Mallorca Nova. Butlletí d'Informació*) i francesos (*L'avant-garde. Journal du Front*).

El gener de 1937 va sortir *Nova Ibèria. Revista mensual il·lustrada*, l'aposta de qualitat del Comissariat. Concebuda amb un disseny molt acurat i editada en català, castellà, anglès i francès, era el mascaró de proa de la imatge culta i constructiva que es volia projectar de la revolució catalana. Els seus articles són un calidoscopi frustrat de propostes i polítiques, de base socialdemòcrata, com les que, després de la Guerra Mundial, fonamentarien l'Estat del benestar a bona part de l'Europa occidental. S'hi parla d'educació, assistència social, atenció a la gent gran, medicina, música, literatura, sanitat, art, teatre, universitat, biblioteques, etc. Una publicació d'alt nivell que, potser pel seu elevat cost, només va tirar tres números, de gener a març de 1937.

D'altra banda, el Comissariat va ser, durant la guerra, la primera editorial de Catalunya.²⁰¹ A vegades amb el seu nom, d'altres sense cap referència concreta al Comissariat, sota els segells Edicions Flama i Edicions Forja, i encara d'altres, va publicar més de cent llibres, de tota mena, dels quals en força ocasions, a més de l'edició catalana, se'n feien també edicions en altres llengües, generalment el castellà, el francès i l'anglès. Una de les línies editorials va ser el discurs històric-polític antifeixista i revolucionari. Aquest és el cas, per exemple, d'*Antecedents i Documents*, una col·lecció de dotze opuscles amb títols com *La repressió contra els obrers a Catalunya* (1937), de Ramon Xuriguera, *La ideologia i la barbàrie dels rebels espanyols* (1937), de Ramon Vinyes, o *La Revolució en els Ajuntaments* (1937), de Rafael Tasis i Marca. O de volums com *Poemes de la Revolució*, de J.M. Prous i Vila. És significativa l'evolució dels títols dels cançoners que es van publicar, perquè reflecteixen la ràpida evolució de les tendències polítiques predominants, primer les revolucionàries i després les frontpopulistes: *Cançoner Revolucionari Internacional*, Volums 1 i 2, (a cura d'Otto Mayer), (Barcelona: Comissariat, 1937), però, en canvi, *Cançoner Popular Internacional. Catalunya* (a cura de Josep Cumellas i Ribó), (Barcelona: Comissariat, 1938).

Un altre grup de llibres volien presentar Catalunya, i sobretot la seva cultura, al món. Alguns exemples: *Algunes dades econòmiques de Catalunya* (1937), *La fesomia geogràfica de Catalunya* (1937), de Pau Vila, *La literatura catalana a l'estranger* (1937), de Lluís Bertran, i *33 pintors catalans* (1937), de Joan Merli. *L'obra financera de la Generalitat en els*

---

²⁰¹ Això és el que es dedueix de l'observació dels índexs de l'estudi de Joan Crexell, *El llibre a Catalunya durant la guerra civil*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990).

sis primers mesos de la revolta (1937), de J.O. Barça, *L'oeuvre culturelle des gouvernements de gauche à la Generalitat de Catalogne* (1937) i *L'obra normativa de la Generalitat de Catalunya. El Pla Tarradellas* (1937) exemplifiquen les publicacions que difonien l'acció de govern. El reportatge bèl·lic il·lustrat també va tenir un lloc destacat. Per difondre la devastació dels bombardejos sobre la capital, sortí l'àlbum fotogràfic *Madrid* (1937), així com vint-i-vuit fascicles d'un col·leccionable setmanal: *Visions de guerra i de reraguarda. Història gràfica de la revolució* (1937 i 1938). La solidaritat internacional es feia patent amb llibres com *No passaran!* (1937), de l'escriptor i activista polític nord-americà Upton Sinclair, i *¡España sangra!* (1937), del diplomàtic mexicà Alejandro Gómez Maganda. Una de les línies propagandístiques de més èxit editorial van ser els testimoniatges de la repressió a la zona franquista, amb títols com *Jo he cregut en Franco* (1938), de Francisco Gonzalbez Ruiz, o *El testimoniatge de Bernanos. Les cimetières sous la Lune* (1938), on el propi Miravittles seleccionà i traduí fragments de *Les grands cimetières sous la Lune*, obra on l'escriptor francès Georges Bernanos testimoniava la repressió a Mallorca.²⁰² El llibre més reeditat pel Comissariat va ser *En dono fe... (Un any d'actuació en l'Espanya nacionalista)*, d'Antonio Ruiz Vilaplana, funcionari judicial de Burgos. El 1937 se'n van fer sis edicions i una setena el 1938. També va sortir en edició de butxaca per als soldats. Es publicaven també alguns opuscles per llençar-los, des d'avions, a la zona "nacional". És el cas d' *A un militar del otro lado*, una allocució de l'advocat republicà Angel Ossorio i Gallardo.²⁰³ I hi havia, encara, altres tipus de llibres, com els infantils (*Auca del noi català, antifeixista i humà*, 1937, amb dibuixos de Josep Obiols), els científics (*El tractament de les fractures de guerra*, 1938, del Dr. Josep Trueta), els pràctics (*Ciudadà: Què has de fer davant la guerra aèria?*, 1937), els militars (*La batalla del Marne*, 1938, del Coronel Barcino) o la crònica de guerra (*Unitats de xoc*, 1938, de Pere Calders).

Però probablement la propaganda impresa que més va proliferar durant la guerra van ser els cartells.²⁰⁴ Potser per aquesta inflació, que en reduïa l'eficàcia, Miravittles no va voler abusar-ne. Preguntat per quants cartells havien editat, respongué: "Relativamente pocos. En este aspecto no hemos intensificado mucho la propaganda. Todos los partidos del Frente

²⁰² Va ser a través d'André Malraux que Miravittles va aconseguir el permís per a la traducció catalana del llibre de Bernanos. Josep Massot i Muntaner, "Introducció" a Georges Bernanos, *Els grans cementiris sota la lluna*, (Barcelona: Curial, 1981), p.17.

²⁰³ C. Mas de la Riba, "Actuació del Comissariat de Propaganda", *Moments*, núm.4, (maig de 1937).

²⁰⁴ Jaume Miravittles, "Carteles de guerra en España", A: Josep Termes (sel·lecció i comentaris), *Carteles de la República y de la Guerra Civil*, (Barcelona: Centre d'Estudis d'Història Contemporània-Ed. La Gaya Ciència, 1978), pp. 7-15; Jordi Carulla, *La guerra civil en 2.000 cartells*, (Barcelona: Postermil, 1997); Inmaculada Julián González, *El cartel republicano en la Guerra Civil Española*, (Madrid: Ministerio de Cultura, 1993).

Popular y los dos grandes sindicatos se lanzaron abiertamente a esta clase de propaganda”.²⁰⁵ Amb tot, en van fer força, sovint amb un disseny innovador i amb un ampli ús de la fotografia. Molts d’ells anunciaven els molts productes (llibres, films, revistes...) i activitats (homenatges, exposicions, setmanes solidàries...) del Comissariat. En canvi, van ser relativament pocs els dedicats directament a promocionar idees. El més conegut és *Aixafem el feixisme*, on la fotografia de Pere Català Pic del peu amb l’espardenya esclafant l’esvàstica ocupa gairebé tot el cartell: ja ho diu tot. Altres cartells es van dedicar, per exemple, a la solidaritat amb Madrid, als consells preventius davant la guerra aèria o l’atac amb gasos, a algunes diades simbòliques (6 d’octubre, 11 de setembre) o a l’atenció que Catalunya oferia als refugiats. També podem apreciar l’evolució política de la Catalunya en guerra a través d’aquests cartells. El cartell *Les milícies us necessiten!* exemplifica molt bé l’etapa inicial revolucionària i federalista: una miliciana amb granota llença aquest crit mentre, al darrera, uns milicians desfilen amb tres banderes: la catalana, l’anarquista i la comunista. La de la República, significativament, no hi és. Més tard un altre cartell, amb una imatge d’un casc penjat d’un fusell, emfatitza la necessitat d’ordre i d’un exèrcit convencional amb una frase llarga: *L’exèrcit regular ens donarà la victòria. Tothom a les ordres del Govern de la Generalitat*.

També es van produir un seguit de treballs més modestos però probablement ben eficaços a l’hora d’arribar als àmbits més populars. Es van fer calendaris i postals amb fotografies que reflectien el front o la reraguarda. Es van editar fulls volants amb poemes il·lustrats, com *No passareu*, d’Apel·les Mestres, *Als voluntaris catalans*, d’Ignasi Iglesias, *Oda a Barcelona*, de Joan Oliver, o *La defensa de Catalunya*, de Rafael Alberti. Es van publicar nombroses auques, amb títols com *Auca del treball a Catalunya*, *Auca de la lluita i del milicià*, *Auca del moro feixista*, *De com en Gep i la Rossa van prendre tranquil·lament cafè i copa a Saragossa* o, en castellà, *Aleluyas de la defensa de Euzkadi*.

g) *Exposicions*. L’organització d’exposicions va ser una altra forma de propaganda ben aprofitada pel Comissariat. Pel que fa a la producció pròpia, a finals de febrer de 1937 s’inaugurà a Barcelona *7 mesos de guerra*, que explicava i interpretava la primera etapa del conflicte a través de mitjans molt diversos: mapes, cartells, gràfics, llibres, publicacions, pintures, fotografies, textos, maquetes, vestits, armes, bombes... Va tenir un gran impacte. Els

---

²⁰⁵ Jaume Miravittles entrevistat per Juan M. Soler, a *Mi Revista*, núm.40, (1 de maig de 1938).

tres primers dies la van visitar quinze mil persones²⁰⁶. Aquest text periodístic ens en dóna una impressió:

“Els gràfics dels fronts, els centenars de fotografies de tots els episodis de la guerra, (...) els trofeus de guerra, armes, banderes, obusos, són documents vius que ens parlen amb emoció de la lluita. (...) un formidable mapa del món enquadrat per centenars de sobres de totes procedències, on dins de cada un ha vingut un missatge d’encoratjament i d’amistat. I davant del mapa, col·leccionades, els milers de targes d’adreça, on setmanalment s’envien les noves del front i la reraguarda”²⁰⁷.

D’aquest tipus d’exposició, de tema bèl·lic, se’n van produir d’altres que, progressivament, van anar ampliant l’abast cronològic: *Setze mesos de guerra* (presentada a Madrid el novembre de 1937), *Madrid, un any de resistència heroica*, oberta a Barcelona el desembre de 1937, organitzada conjuntament amb la Sots-secretaria de Propaganda del Ministeri d’Estat. En la mateixa línia, es van preparar diverses exposicions itinerants, de petit format i en diverses llengües, que van tombar per diverses ciutats europees i americanes, com *Catorze mesos de guerra*, presentada a Mèxic el març de 1938. El març de 1939, quan Catalunya ja havia caigut, encara se’n va poder veure una a Brussel·les, amb el títol *Exposition de dessins, photos et maquettes*.

Com explica l’artista Carles Fontserè a les seves memòries, “a cavall dels anys 1936-1937” el Comissariat va organitzar, en col·laboració amb els sindicats d’artistes, una *Manifestació d’Art Català pro Victimes del Feixisme* que havia d’itinerar per diverses capitals de l’Amèrica del Sud. El programa, a més de l’exposició artística, preveia sessions de cinema, conferències i concerts. Més de cent artistes hi van presentar obra, a fi d’èsser subhastades. Però, com conta Fontserè, “el vaixell noliejat per la Generalitat que transportava la càrrega artística fou abordat per un navili de l’Armada franquista” i les obres “van ser incautades i traslladades a Burgos, de manera que l’exposició projectada no es va poder realitzar”²⁰⁸.

També es van organitzar altres exposicions de temàtica més específica, algunes en col·laboració amb altres entitats, tant a Barcelona com a l’estranger: *Art espanyol d’avui* (Estocolm, maig 1937), *50 anys d’esperanto* (setembre 1937), una de caricatures polítiques del dibuixant Andreu Dameson, una de publicacions catalanes, sobretot musicals (Praga, gener 1938), una de fotografies sobre la vida a la reraguarda i els bombardeigs (agost 1938) i una altra entorn d’un concurs de periòdics murals entre les unitats de l’exèrcit i altres cossos armats (agost 1938).

²⁰⁶ *Última Hora*, (2 de març de 1937).

²⁰⁷ Wenceslao, “Exposició de guerra”, a *Ràdio Barcelona*, núm. 659, (29 de maig de 1937).

²⁰⁸ Carles Fontserè, *Memòries d’un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995), p.242.

El 1937 es celebrà a París l'Exposició Internacional i la Generalitat hi va voler tenir una representació pròpia. Es va formar un comitè català, presidit pel conseller de Cultura, Antoni M. Sbert, en el que Jaume Miravittles actuà com a secretari executiu.²⁰⁹ El Comissariat de Propaganda organitzà, en col·laboració amb l'Agrupació Professional de Periodistes de Barcelona (UGT), una exposició sobre la història de la premsa catalana, presentada al Pavelló de la Premsa i titulada *La presse catalane depuis 1641 jusqu'a 1937*.²¹⁰

h) *El més petit de tots*, “la mascota de la revolució”. Un dels èxits més remarcables del Comissariat va ser la creació i difusió arreu del món d'un personatge que representava la lluita per la República i per la revolució: una estatueta d'un nen amb pas decidit, com si desfilés, amb la boca oberta, cantant o cridant, amb el puny esquerre tancat i alçat, vestit amb granota obrera i miliciana, cofat amb una mena de gorra frígia, símbol de llibertat, i empunyant una bandera catalana. L'escultor Miquel Paredes el va dissenyar i el va presentar a Miravittles. Emili Granier-Barrera li va donar nom: *El més petit de tots*. I Miravittles va comprendre la importància de crear un símbol. Més tard ho explicà així:

“Las guerras, las revoluciones (...) crean himnos, imágenes, que las masas asimilan y las convierten en sus propios héroes o protagonistas. *La Madelon* fue la Juana de Arco de los *poilus*, peludos franceses [soldats de la Primera Guerra Mundial] (...) los ingleses, más austeros, popularizaron una canción nostálgica: *It's a long way to Tipperary*, que evocava la añoranza del terruño lejano que quizás no volverían a ver. En la segunda guerra mundial el fenómeno fue todavía más extraño: los alemanes dieron vida a una Madelón germana –*Lily Marlene*– que fue adoptada por ingleses y franceses con textos distintos.”²¹¹

L'estatueta va ser presentada el febrer de 1937 i es venia per tres pessetes. A Catalunya se'n van vendre cent mil i a l'estranger una quantitat semblant. A França fins i tot se'n van fer falsificacions! El Comissariat va enviar arreu del món fotografies del president Companys i del general Miaja, defensor de Madrid, amb *El més petit de tots*. A més de la versió bàsica, amb la bandera catalana, també se'n van fer amb banderes anarquistes, comunistes i republicanes; i una edició especial, banyada en plata, que es va enviar a personalitats polítiques destacades, tant catalanes i espanyoles com internacionals, com el president de França, el president dels Estats Units, el rei d'Anglaterra, el president de Mèxic o el Papa. A més, com si es tractés d'una moderna campanya de *merchandising*, el Comissariat va

---

²⁰⁹ *Última Hora*, (29 de maig de 1937).

²¹⁰ El Comissariat en va publicar el catàleg: *La presse catalane depuis 1641 jusqu'a 1937*, (Barcelona: Agrupació Professional de Periodistes – Comissariat de Propaganda, 1937).

²¹¹ Jaume Miravittles, “El més petit de tots”, a *Destino*, (8 a 14 de maig del 1975); Miravittles, *Homes...*, (1982), pp. 249-252.

multiplicar la imatge de la figura. L'escriptora i il·lustradora Lola Anglada en va fer un llibre infantil, publicat en català, castellà i francès.²¹² El poeta Joan Oliver, *Pere Quart*, en va fer una cançó, basada musicalment en la popular *Els tres tambors*. S'edità en disc, cantada per Emili Vendrell i amb l'acompanyament musical de la Cobla Barcelona, que contenia també una explicació de Miravittles sobre el significat d'*El més petit de tots*. L'actor i cantant nord-americà Paul Robeson, solidari amb la República, va incloure la cançó en el seu repertori. El petit personatge, que representava la cara amable i innocent de la revolució, es va popularitzar encara en anuncis, cartells, fulls volants, postals... i fins hi havia el projecte de fer-ne una pel·lícula de dibuixos animats.

---

²¹² *El més petit de tots*, (Barcelona: Edicions Flama, 1937); *Le plus petit*, (Barcelona: Edicions Flama, 1937); *El pequeñin*, (Barcelona: Edicions Flama, 1937).

7.2.2 *Donar servei, una forma de propaganda*

Com acabem de veure, Miravittles i el seu creatiu equip van ser capaços d'utilitzar tota mena de mitjans per llençar missatges ideològics favorables a la seva causa. Però aquí no s'acaba la seva ingent activitat. La guerra i la revolució havien creat necessitats noves, a més de pertorbar greument la prestació d'alguns serveis. Així doncs, uns cops en col·laboració i altres en solitari, el Comissariat va mirar de ser útil d'una altra manera, a vegades ben allunyada del que hom esperaria d'un aparell de propaganda: intentant detectar problemes i buscant-hi solucions, donant serveis. A vegades eren iniciatives pròpies i d'altres, amb esperit obert, acollia tota mena d'iniciatives, aixoplugava esforços dispersos. Aquesta n'és una relació, no exhaustiva:

a) *Senyalització de camins i carreteres*. Als pobles aragonesos propers a la línia de front no hi havia cap senyal que indiqués la proximitat de les línies pròpies o enemigues o de zones batudes pel foc dels “nacionals”, el que va comportar més d'un accident, a vegades tràgic. El Comissariat organitzà la senyalització de carreteres i camins: de setembre del 1936 a maig del 1937 es van col·locar més de tres-cents pals i de mil quatre-cents plaques indicadores.²¹³

b) *La dona a la reraguarda*. Es tracta d'una organització integrada al Comissariat, però amb una seu pròpia a l'Avinguda 14 d'abril, 389 baixos. Va néixer per canalitzar i potenciar l'impuls solidari de moltes dones que, espontàniament, van voler col·laborar en l'esforç de guerra. El seu lema era *Endavant, per Catalunya i la llibertat*, i el ventall d'activitats que desenvolupava és molt ampli. Aquestes són només les d'ajut al front i als soldats: confecció de roba i material (motxilles, jerseis, mitjons, guants de llana...), preparació de l'equipament del combatent (compost per pantalons, camisa, casquet, caçadora, calçotets i banda), preparació de bosses amb estris de cosir, distribució de material divers (conyac, llibres, tabac, sabó, cantimplores, fulles d'afaitar, etc.), donacions de sang, organització de festivals per als soldats convalents als hospitals, visites als hospitals militars. L'agost de 1937 comptava amb més de quaranta mil afiliades i cinquanta-set delegacions per tot Catalunya.²¹⁴

---

²¹³ E.S., “Els serveis de propaganda al front”, a *Ràdio Barcelona*, núm. 659, (29 de maig del 1937).

²¹⁴ Ernest Saludes, “La Dona a la reraguarda, institució modèlica”, a *Última Hora*, (10 d'agost del 1937); C. Mas de la Riba, “Actuació del Comissariat de Propaganda”, a *Moments*, núm. 4, (maig del 1937).

També desenvolupava tot d'activitats de cara a la reraguarda. Va participar, sovint en col·laboració amb altres entitats, en iniciatives d'assistència social, tant als nombrosos refugiats que arribaven a Catalunya com a d'altres persones necessitades, com la confecció de roba i el repartiment de joguines, calçat, etc. Un altre camp d'acció era la promoció de les dones, a les que ajudaven en la recerca de feina i oferien activitats de formació professional (Escola de Brodats, Escola de Punes de Coixí) i cultural (cursos de català, matemàtiques, física, primeres lletres, dibuix, etc.).²¹⁵

c) *Correu Barcelona-Madrid*. Els soldats catalans estaven escampats per tots els fronts peninsulars. N'hi havia molts a Madrid, als quals era complicat fer-los arribar les cartes i els paquets de la família. El Comissariat organitzà un servei de transport postal amb camions per comunicar Barcelona amb Madrid, passant per València. A part dels enviaments dels soldats i els seus familiars el Comissariat hi feia les seves pròpies trameses per als soldats: llibres, diaris (que la gent, un cop llegits, els donava), roba, menjar. Hi van ajudar força sis camions que l'ajuntament de Mons (Bèlgica) va enviar carregats de farina i que Miravittles va aconseguir que quedessin aquí per a aquest servei.²¹⁶ El Comissariat també es feia càrrec de la distribució al front d'*Amic*, el periòdic gratuït destinat als combatents i publicat per la conselleria de Cultura.

d) *El Foyer Français Antifasciste*. Aquesta "llar" era el local barceloní on els nombrosos combatents voluntaris francesos (i, malgrat el nom, també d'altres orígens) trobaven aliment, llit i esbarjo. Com s'ha dit, feien una revista (*L'Avant-garde*) i tenien un programa de ràdio.

e) *Les Llars i els Casals catalans*. El Comissariat tenia també una delegació a Madrid, que va servir, entre altres activitats, per estendre a aquell sector el Servei de Biblioteques al Front, organisme depenent de la conselleria de Cultura, i per crear-hi la Llar del Combatent Català, nexa d'unió entre els molts soldats catalans destinats al front del centre i Catalunya, tant amb les famílies com amb les institucions. Estava situat al carrer Serrano número 123 i els soldats hi trobaven biblioteca, premsa, gimnàs, billars, bar, perruqueria, menjadors, dormitoris... Des d'allà es repartien les cartes, paquets i premsa a les unitats del front i alhora

---

²¹⁵ Ernest Saludes, "La Dona a la reraguarda, institució modèlica", a *Última Hora*, (10 d'agost del 1937); C. Mas de la Riba, "Actuació del Comissariat de Propaganda", a *Moments*, núm. 4, (maig del 1937).

²¹⁶ Jaume Miravittles, "La Generalitat y Barcelona", *Tele-eXprés*, (30 de setembre del 1977).

es recollia la correspondència cap a Catalunya. S'hi feien exposicions i s'hi editava el setmanari *Nova Catalunya*. Era l'antena del Comissariat a Madrid. El Comissariat també va col·laborar en la creació de la Llar Catalana de Maó i del Casal Català de Cartagena. Carles Fontserè va explicar els seus avançats treballs de preparació del Casal del Combatent Català a Albacete, a la seu central de les Brigades Internacionals, finalment frustrat pel ràpid trasllat de la unitat de Fontserè a Barcelona a primers d'abril de 1938, forçada pel ràpid avenç de l'exèrcit de Franco cap al Mediterrani.²¹⁷ El juliol de 1938, en una localitat que la censura de guerra no va permetre publicar, es va inaugurar la Llar del Combatent de la 44 Divisió. Es va fer un festival amb proves atlètiques, concert de piano i l'actuació del quartet vocal *Barcelona*.²¹⁸

f) Servei de Transfusió de Sang. El doctor Frederic Duran i Jordà organitzà un innovador sistema de recollida de sang a Barcelona, procedent de donacions voluntàries, així com de conservació i tramesa al front. El Comissariat hi va col·laborar el 1937 quan, en camionetes i a través del sud de França, es va fer arribar sang catalana als bascos que defensaven Bilbao.²¹⁹

g) *El Casal de la Cultura*. No es tracta, en aquest cas, d'una secció del Comissariat, però aquest havia acollit la idea i la impulsà, conjuntament amb la conselleria de Cultura. La intervenció de Miravittles i del Comissariat de Propaganda no va estar només en el moment del part, sinó que també hi van donar un suport continuat.²²⁰ Seguint el model de la *Maison de la Culture* de París, el Casal de la Cultura era l'expressió de la revolució en l'àmbit cultural, i tenia per objectius coordinar l'activitat de tots els sectors creatius, disposar d'un espai de promoció i difondre la cultura a tots els sectors socials. Es publicà un manifest acompanyat d'un article de Gabriel Alomar, d'on traiem aquestes paraules:

“La cultura, en el seu grau màxim, és patrimoni d'una selecció, però no ha d'ésser-ho mai d'una classe (...) les revolucions produeixen un trastorn momentani de la cultura; però acceleren la seva crisi en el sentit d'ampliar el material d'on s'extreu la selecció cultural. Estenem a major quantitat d'homes, la prova de la potència de cada individu per a superar les seves condicions natives i arribar a la qualitat selecta.

---

²¹⁷ Carles Fontserè, *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995), pp. 393-414. 435.

²¹⁸ *La Humanitat*, (22 de juliol del 1938).

²¹⁹ Miravittles, *Homes...*, (1982), pp.121-125.

²²⁰ Com recordava el periodista Josep Maria Francès a *Memorias de un cero a la izquierda*, (Mèxic: Ed. Olimpo, 1962), pp.825, 830-831).

No podem aspirar que la cultura sigui patrimoni de multituds; sinó que no hagi classes condemnades a una inferioritat de condicions de superació, per raons d'herència, o de raça, o de família o de capital.”²²¹

El Casal va obrir un local a Plaça de Catalunya, 14, que es va inaugurar el 29 de maig del 1937. Va rebre l'adhesió de moltes entitats, de les més selectes (com el Liceu, aleshores Teatre Nacional de Catalunya, o la Universitat de Barcelona), a les més populars (ateneus, orfeons, grups excursionistes, sindicats...). S'hi van fer exposicions, conferències, concerts, lectures, cursos,... i, en al camp de la difusió cultural, es van fer experiències com els “Clubs de Fàbrica” o els “Monitors de Cultura Popular” a les empreses.²²²

---

²²¹ Gabriel Alomar, “L'emancipació de la cultura”, amb el *Manifest del Casal de la Cultura* (1937).

²²² Veure Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, (Barcelona: Curial-Publ. Abadia de Montserrat, 1994), pp.155-180.

7.2.3 *Seduir amb l'hospitalitat.*

La guerra d'Espanya va ser, durant mesos, notícia de portada de la premsa mundial. Generava un gran interès informatiu; aixecava passions, a favor d'uns i altres, arreu del món. A més a més, de seguida, a causa de les intervencions i les No-Intervencions estrangeres, la lluita en el front diplomàtic va adquirir una gran importància per a republicans i franquistes.²²³ Centenars de periodistes, escriptors, fotògrafs i polítics van visitar l'Estat espanyol, uns per raons simplement professionals, altres pel desig d'aventura i molts altres per identificació política amb uns o altres. Aquest corrent de visitants va ser més intens a la zona republicana, que va rebre molts visitants que després, en tornar als seus països, exposaven el punt de vista de la República en diaris, revistes i llibres, i així pressionaven contra la política de No-Intervenció.²²⁴ Les arribades havien començat ja les primeres setmanes del conflicte; de fet, havia estat una de les raons principals que havien impulsat Miravittles a crear la secció de Premsa del Comitè de Milícies Antifeixistes i després el Comissariat de Propaganda. Calia aprofitar tots aquests visitants per estendre arreu la visió que interessava de la guerra. Per Barcelona passaven no només els que hi anaven expressament, sinó també, fins a l'abril de 1938, quan la zona republicana es va partir en dos, la majoria dels que es dirigien a altres ciutats republicanes com Madrid o València. Lògicament, tant el govern de la República com els de Catalunya i Euskadi van organitzar l'acolliment d'aquests viatgers.²²⁵

Al Comissariat de Propaganda era Víctor Artís, cap dels Serveis Tècnics, l'encarregat d'organitzar l'allotjament i les visites als periodistes i personalitats que anaven a Barcelona.²²⁶ Els restaurants *La Punyalada* i *L'Hostal del Sol* estaven “més o menys” incautats pel Comissariat per atendre els seus hostes, així com l'hotel Majestic, “per a rebre els visitants de marca”.²²⁷ El programa d'actes d'aquestes visites acostumava a incloure àpats, concerts, visites (a escoles, al Comissariat de Propaganda, a centres d'atenció a refugiats...) i recepcions

---

²²³ Hugo García Fernández ha estudiat la lluita propagandística desplegada per republicans i franquistes al Regne Unit a *Mentiras necesarias. La batalla por la opinión británica durante la guerra civil*, (Madrid: Biblioteca Nueva, 2008).

²²⁴ Paul Preston, *Idealistes sota les bales*, (Barcelona: Proa, 2007); José-Mario Armero, *España fue noticia. Corresponsales extranjeros en la Guerra Civil española*, (Madrid: Sedmay, 1976).

²²⁵ Hugo García Fernández ha explicat el cas dels visitants britànics a “El turismo político durante la Guerra Civil: viajeros británicos y técnicas de hospitalidad en la España republicana, 1936-1939”, *Ayer*, núm.64, (2006), pp.287-308.

²²⁶ Carles Fontserè, *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995), p.331.

²²⁷ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 5. p.3; Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.167.

oficials amb el president Companys i a l'Ajuntament de Barcelona. L'octubre del 1938, per exemple, es va organitzar una representació teatral dels Elencs Catalans de Guerra, amb obres de Lluís Capdevila, Josep Roig Givernau i Ramon Vinyes, per al crític teatral anglès Philip L. Lorraine, del diari *The Times*.²²⁸

Entre els polítics atesos pel Comissariat hi havia el socialista nord-americà Norman Thomas, el laborista britànic Clement Attlee, que més tard seria primer ministre, o la duquesa d'Atholl, parlamentària conservadora britànica. La tendència política dels visitants va anar evolucionant en consonància amb les transformacions de la reraguarda republicana. Si l'estiu del 1936 hi havia més viatgers atrets per la revolució, a partir del maig del 1937 tendien a ser més moderats. Maurici Serrahima, per exemple, que era d'Unió Democràtica, el setembre del 1937 va atendre, per encàrrec del Comissariat de Propaganda, el príncep alemany exiliat Hubert August de Lowenstein, cap de les joventuts del Zentrum:

“Pel fet d'ésser catòlic i, diríem, demòcrata-cristià, la gent de la Generalitat, un cop li van haver ensenyat el palau de la plaça de Sant Jaume i les esglésies pròximes que no havien estat cremades (...) ens el van passar a nosaltres (...) L'endemà vam sopar plegats –no recordo on- pagant la Comissaria de Propaganda de la Generalitat”.²²⁹

El Comissariat va preparar visites i va facilitar els moviments de centenars de periodistes. Alguns d'ells són l'editor francès Lucien Vogel, creador del magazine il·lustrat *Vu*, la periodista francesa Madeleine Jacob, el fotògraf Robert Capa i Gerda Taro, companya de Capa i també fotògrafa.²³⁰

A més dels que arribaven a l'Estat espanyol per la seva pròpia iniciativa, els serveis de propaganda republicans organitzaven viatges. El Comissariat portà, per exemple, un grup de periodistes francesos que representaven trenta diaris (novembre del 1936), un de parlamentaris francesos socialistes i radicals (febrer del 1937), acompanyat pel delegat del Comissariat a París, Lleó Dalty, o un de polítics belgues (maig 1938), organitzat pel delegat del Comissariat a Brussel·les, Jaume Mir.

Es va confeccionar el Llibre d'Or del Comissariat de Propaganda de la Generalitat, on signaven i anotaven comentaris tant les personalitats catalanes i espanyoles que el visitaven

---

²²⁸ *La Humanitat*, (29 d'octubre del 1938).

²²⁹ Maurici Serrahima, *Memòries de la guerra i de l'exili. I. 1936-1937*, (Barcelona: Edicions 62, 1978), pp.325-326.

²³⁰ Aquesta fotografia, nascuda a Alemanya de pares polonesos, definida per Miravittles com una “jove periodista absolutament deliciosa i picant”, va passar pel despatx de Miravittles, qui li facilità el trasllat al front de Madrid. Setmanes després, a finals de juliol de 1937, éssent a París, Miravittles es va assabentar de la seva mort a la batalla de Brunete, amb només vint-i-sis anys, i va portar un ram de flors a la seva capella ardent. Jaume Miravittles entrevistat per Juan Caño, *Sábado Gráfico*, (9 al 15 de juny del 1976).

com les personalitats internacionals. A través de les seves pàgines podem fer-nos una idea de la gran diversitat geogràfica, professional i ideològica d'aquest "turisme polític". Fullejant-lo, trobem la signatura de metges argentins, un periodista socialista suís, un estudiant argentí, un polític danès, sindicalistes pagesos francesos, religiosos britànics, un socialista suec, estudiants antifeixistes alemanys, sindicalistes suecs, polítics nord-americans, un polític francès, joves pacifistes britànics, estudiants belgues, universitaris britànics, etc. A part d'anotacions en català, castellà, basc, anglès, francès o alemany, n'hi ha fins i tot en xinès.

Però, de tots els hostes de la República els més valuosos eren els intel·lectuals. Mentre els "nacionals" tenien la seva gran arma propagandística en la *croada* catòlica, els republicans feien de la defensa de la cultura el seu ariet. La propaganda republicana proclamava la seva superioritat moral sobre l'enemic amb la contraposició entre cultura (República) i barbàrie (feixisme). Els intel·lectuals i artistes ocupaven, doncs, un lloc destacat en la seva projecció. La implicació de l'URSS en suport de la República va permetre aprofitar, i desenvolupar alhora, la internacional cultural teixida a l'ombra de la Komintern que, sota el paraigua de l'antifeixisme, captava adhesions per al comunisme.²³¹ Un dels primers impactes d'aquest moviment a Catalunya havia estat la constitució, el març de 1936, de l'Associació Intel·lectual per a la Defensa de la Cultura contra la Guerra i el Feixisme, presidida per Jaume Serra i Hunter. El mateix Miravittles, recordem-ho, havia estat un dels signants, el desembre de 1935, del manifest precursor d'aquesta entitat.²³² Des del mateix inici de la guerra el món de la cultura es va mobilitzar amb mítings i manifestos. Tant Miravittles personalment com el Comissariat de Propaganda hi van tenir un paper destacat. El 18 de setembre de 1936, per exemple, al Gran Price de Barcelona, es va fer un míting d'intel·lectuals organitzat per l'Alianza de Intelectuales Antifascistas para la Defensa de la Cultura.²³³ Hi van parlar, entre altres, els escriptors Àngel Gaos i José Bergamín, el periodista soviètic Ilya Ehrenburg, l'artista Helios Gómez i Jaume Miravittles, essent presidit per August Pi i Sunyer.²³⁴ El 30 d'octubre, aquest cop organitzat pel Comissariat de Propaganda, es va fer un altre míting internacional antifeixista, també al Gran Price, amb la intervenció del periodista Àngel

---

²³¹ Sota la batuta de Willi Münzenberg s'havia creat tota una teranyina d'organismes unitaris que, sota el lema de la lluita contra la guerra i el feixisme, aplegava molta gent de la cultura. Veure David Caute, *Compañeros de viaje*, (Mèxic: Editorial Grijalbo, 1975) i Stephen Koch, *El fin de la inocencia. Willi Münzenberg y la seducción de los intelectuales*, (Barcelona: Tusquets, 1997).

²³² Per al moviment català d'intel·lectuals antifeixistes veure Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, (Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), pp. 45-60.

²³³ Era la secció espanyola, creada el juliol de 1936, de l'Associació Internacional d'Escriptors en Defensa de la Cultura, lligada a la Internacional Comunista. Per a l'Estat espanyol veure Federico Suárez, *Intelectuales antifascistas*, (Madrid: Ediciones Rialp, 2002).

²³⁴ *Última Hora*, (19 de setembre de 1936).

Estivill, dels poetes francesos Charles Vildrac i Tristan Tzara, del també poeta Rafael Alberti i la seva companya Maria Teresa León, del metge anarquista Fèlix Martí Ibàñez, d'Ilya Ehrenburg i de Miravittles, que el va presidir.²³⁵

Miravittles va tenir un intens contacte amb molts dels escriptors i intel·lectuals que passaven per Barcelona, conscient de que podien jugar un gran paper en la mobilització de l'opinió pública. I si, com hem vist, col·laborava amb el moviment intel·lectual relacionat amb el comunisme soviètic, buscava també eixamplar el ventall de la solidaritat antifeixista cap a altres sectors. Contactà, per exemple, amb el poeta i revolucionari francès Benjamin Péret, proper aleshores al POUM, que va escriure el 15 d'octubre del 1936 a André Breton, escriptor i principal impulsor del moviment surrealista, explicant-li el que Miravittles li demanava:

“Miravittles m'a demandé voici quelque temps de lui remettre une liste de gens pouvant, sur le terrain culturel, constituer une sorte de front pour le soutien de l'Espagne révolutionnaire. Je lui he remis la liste de tous nos amis avec leur adresse et je lui ai suggéré de te désigner comme délégué en France pour ce travail”.²³⁶

Per a Miravittles el “front” cultural i intel·lectual tenia una importància estratègica i hi va dedicar molts esforços. El 14 de març del 1937 va participar en un míting d'estudiants i intel·lectuals organitzat per la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya i pel Front de la Joventut, organisme on convergien les organitzacions catalanistes, republicanes i marxistes. Va ser un acte amb molts oradors. A més de Miravittles hi van intervenir, entre d'altres, Andreu Xandri (FNEC), Manuel Tuñón de Lara (FUE), Emili Peydró (JSUC), el professor de dret Josep Xirau, el dramaturg Josep Pous i Pagès, l'escultor Victorio Macho, el poeta León Felipe, el conseller de Cultura, Antoni M. Sbert i el president Companys.²³⁷ A primers de juny del 1937 trobem Miravittles entre els signants d'un manifest “dels intel·lectuals d'Espanya” contra “les últimes i descarades agressions alemanyes i italianes contra ciutats obertes i vaixells de transport”, al costat de personalitats com Jacinto Benavente, Antonio Machado, Pablo Picasso, Pere Bosch i Gimpera, Pompeu Fabra, Joaquim Xirau, Antoni M. Sbert, Jaume Serra Hunter, Carles Riba, Joan Oliver, Francesc Domingo, Xavier Benguerel, José Gaos, Ferran Soldevila, etc.²³⁸

---

²³⁵ *Última Hora*, (31 d'octubre del 1936)

²³⁶ Claude Courtot, *Introduction à la lecture de Benjamin Péret*, (París: Le Terrain Vague, 1965), p.32.

²³⁷ *La Humanitat*, (16 de març del 1937).

²³⁸ *La Humanitat*, (6 de juny del 1937).

El març de 1938 va ser un mes de bombes a Barcelona. Just abans dels gravíssims bombardeigs dels dies 16 al 18 d'aquell mes, Miravittles va enviar als diaris una nota de premsa explicant que havia rebut una carta de l'actriu Margarida Xirgu on expressava "el profundo dolor que le han producido los últimos bombardeos de Barcelona".²³⁹ El juliol de 1938 Miravittles va participar en un sopar en homenatge a una delegació d'universitaris britànics, juntament amb representants del Bloc Escolar Nacionalista i dels Secretariats Escolars de les JEREC i d'Estat Català.²⁴⁰

El juliol de 1937 es celebrà l'acte polític-cultural de més relleu, el II Congrés Internacional d'Escriptors Antifeixistes. Va ser un esdeveniment itinerant. Del 3 al 10 de juliol es van fer tota una sèrie d'activitats a València i a Madrid, i els dies 11 i 12 de juliol va ser el torn de Barcelona. Per preparar-ho s'havia organitzat, a Catalunya, un Comitè de Patrocini amb la intervenció de la conselleria de Cultura, l'Ajuntament de Barcelona, l'Aliança Intel·lectual per a la Defensa de la Cultura (AIDC), el Casal de Cultura i altres entitats i personalitats. El Comissariat de Propaganda va tenir un paper important en l'organització pràctica de les activitats. La tarda de l'11 de juliol les delegacions van arribar a Barcelona procedents de València i aquella nit, a les 22 hores, es celebrà un acte al Palau de la Música Catalana presidit pel president Lluís Companys, Carles Pi i Sunyer, conseller de Cultura, Jaume Serra Hunter, president de l'AIDC, el filòsof francès Julien Benda, el general Sebastián Pozas i Jaume Miravittles. El dia 12 es van fer recepcions a la Generalitat i a l'Ajuntament, i després un dinar a la Font del Lleó on van intervenir, a l'hora dels postres, entre altres, Rafael Alberti, André Malraux, Carles Pi i Sunyer i Jaume Miravittles. A la tarda hi va haver una recepció a la universitat i a la nit un concert musical al Liceu amb l'actuació de Pau Casals.²⁴¹

La secció d'edicions del Comissariat publicà diverses obres que destacaven el testimoni i la solidaritat dels intel·lectuals: Upton Sinclair, *No pasaran! (Una història del setge de Madrid)*, (Barcelona: 1937), *Les veus de la intel·ligència i la lluita del poble espanyol*, (Barcelona: 1937), Andreu Chamson, *Tornant d'Espanya un testimoniatge només*, (Barcelona: 1938), *Els escriptors anglesos es pronuncien sobre la guerra espanyola*, (Barcelona: 1938).

---

²³⁹ *Fragua Social* (València), (15 de març del 1938).

²⁴⁰ *La Humanitat*, (14 de juliol del 1938).

²⁴¹ *La Humanitat*, (1, 11 i 13 de juliol del 1937). Veure també Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, (Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), pp. 192-199, i Luis Mario Schneider, *II Congreso Internacional de Escritores Antifascistas (1937). Vol. I. Inteligencia y guerra civil española*, (Barcelona: Laia, 1978).

El mateix Miravittles va donar noms d'alguns dels periodistes i intel·lectuals amb que es va relacionar:

“De John Dos Passos a André Malraux, d'Arthur Koestler a George Orwell, de Jean Giradoux al propi Ehrenburg, tots passaren pel meu despatx. Ilya, però, fou el que restà més temps a Espanya i, professionalment, potser, el més exigent. Des d'un punt de vista personal era intractable: arrogant, sarcàstic. Sempre que venia a Barcelona li posava a la seva disposició un cotxe, un xofer i un fotògraf.”²⁴²

Però la llista dels intel·lectuals que van rebre l'hospitalitat de Miravittles i del Comissariat és molt més llarga. El novel·lista nord-americà Ernest Hemingway va utilitzar les instal·lacions de Laya Films per produir-hi un film. Un dia demanà a Miravittles gravacions d'himnes populars i aquest li va donar *La Santa Espina*. Però, segons comentà Miravittles: “Para mi fue una gran sorpresa ver luego la película (...) sobre la defensa de Madrid, donde soldados madrileños, mientras empuñaban las armas, cantaban *somos y seremos gente catalana*”.²⁴³ La filòsofa francesa Simone Weil, que va ser miliciana al front d'Aragó amb la columna Durruti, arribà a enamorar-se de Miravittles, a qui digué, segons ell mateix: “si fos capaç d'estimar a un home us estimaria a vós”.²⁴⁴ També es va preparar una festa flamenca per a l'actor de cinema Errol Flynn i se li facilità cotxe, xofer i fotògraf per anar al front de Madrid.²⁴⁵ I, encara, molts altres: l'escriptor comunista francès Georges Soria, l'actor i cantant nord-americà Paul Robeson, l'historiador de l'art i anarquista alemany Carl Einstein, etc.

El pintor Salvador Dalí també s'oferí a Miravittles des de París, probablement poc després de crear-se el Comissariat, per “ocupar a Barcelona el càrrec de *comissari general de la imaginació pública*” des del qual volia engegar, deia, grans projectes: “reserveu-me si és possible el gran edifici d'en Gaudí del passeig de Gràcia (casa Milà) – Es tracta de fer quelcom de sensacionalment revolucionari, i sense antecedents en la història de la cultura”.²⁴⁶ Aquest és l'esborrany que s'ha conservat. Segons els records de Miravittles la carta del seu amic era una mica diferent. El departament que volia crear a Barcelona es diria “La

---

²⁴² Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.227-228.

²⁴³ Jaume Miravittles entrevistat per Tomàs Delclòs, *Tele-exprés*, (8 de març del 1978); Jaume Miravittles entrevistat per Juan Caño, *Sábado Gráfico*, (9 al 15 de juny del 1976). Probablement es refereix a *Spanish Earth* (1937), un film de Joris Ivens, amb intervenció d'Ernest Hemingway i John Dos Passos. Tracta dels combats a l'entorn de Madrid, però a la banda sonora hi sovintegen les sardanes i, fins i tot, hi sonen *Els Segadors*.

²⁴⁴ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 43. p.232.

²⁴⁵ Més tard Miravittles va haver de denunciar-lo a l'Associació d'Artistes de Cinema de Hollywood perquè havia fet difondre, per fer-se publicitat, una notícia falsa: que havia estat ferit al front. Veure Miravittles, *Homes...*, (1982), pp.242-248.

²⁴⁶ Carta de Salvador Dalí a Jaume Miravittles, c.1936. Centre d'Estudis Dalinians. Fundació Gala-Salvador Dalí. Figueres.

Organización Irracional de la Vida Cotidiana” i Miravittles li hauria contestat que “no te necesitamos, ya está perfectamente organizada ahora...”²⁴⁷

Una de les cares, doncs, del Miravittles de la guerra és el perfecte relacions públiques que feia quedar bé la Generalitat davant tota mena de visitants. Ell mateix atenia personalment a molts dels arribats, especialment en les recepcions i visites institucionals. Era la cara amable de la República, de la Generalitat i, a la primera etapa, de la revolució; en paraules de l'intel·lectual francès André Malraux, era “le sourire de la Catalogne”. Aquesta frase, d'un escriptor que Miravittles admirava profundament, va ser, per al comissari de Propaganda, “les paraules més satisfactòries” de la seva vida.²⁴⁸ Efectivament, Miravittles va conèixer a molta gent durant la seva vida, però quedà fascinat per Malraux:

“ha estat André Malraux, el gran escriptor francès, el qui ha deixat una petjada més profunda en la meva consciència (...) ha estat, potser, l'home que he admirat més, puix que era com una projecció molt superior de la meua pròpia vida”.²⁴⁹

Malraux era un novel·lista, un home de cultura proper als cercles avantguardistes, elegant i amb l'aire d'un dandi, però també era un aventurer, un home d'acció. Representava, en síntesi, l'intel·lectual *engagé*, compromès socialment, brillant i independent. Una personalitat que havia d'ésser atractiva per a Miravittles, amb una biografia on podem observar evidents paral·lelismes amb l'autor de *La condition humaine*.²⁵⁰ La seva admiració per Malraux ja venia de lluny. El 1931, a la presó Model, havia llegit la novel·la *Les conquérants*. I immediatament havia demanat permís a l'editorial per traduir-la al català, i li havien donat, però finalment no ho va fer perquè, amb la proclamació de la República, va triar el camí de l'activisme polític.

Malraux va participar a la guerra d'Espanya des d'un primer moment, al costat de la República. Va organitzar l'esquadrilla d'avions *Espanya* i va combatre-hi. El 1937 va deixar l'acció militar per fer actes de propaganda i de captació de fons. A partir d'aquesta experiència bèl·lica publicà la novel·la *L'espoir* i, a principis de 1938, va iniciar, a Catalunya, l'adaptació cinematogràfica d'aquesta obra. El Comissariat de Propaganda li va facilitar un despatx i un telèfon des d'on organitzà el rodatge,²⁵¹ que es va fer als estudis de Montjuïc, a la

---

²⁴⁷ Ronald Fraser, *Recuérdalo tu y recuérdalo a otros*, (Barcelona: Planeta DeAgostini, 2005), p.238.

²⁴⁸ Així és com Malraux el presentà a John Dos Passos, Miravittles, *Més gent...* (1981), p.166.

²⁴⁹ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.165.

²⁵⁰ Jean Lacouture, *André Malraux*, (València: Edicions Alfons el Magnànim, 1992); Paul Nothomb, *Malraux en España*, (Madrid: Edhasa, 2001).

²⁵¹ Miravittles el va haver d'avisar de que les seves converses telefòniques amb París eren massa llargues i sortien molt cares. Miravittles, *Més gent...*, (1981), pp. 178-179.

muntanya de Montserrat, a l'aeroport del Prat, a Barcelona i a diferents paisatges de Tarragona, Cervera... Va ser en aquestes circumstàncies que Miravittles el va conèixer més a fons.

Però deixem que sigui ell mateix que expliqui les seves impressions:

“Malraux, conscient del seu valor, era orgullós, de caràcter violent, sarcàstic. Exigia molt dels altres com d'ell mateix. i no podia dissimular el menyspreu que sentia pel mediocre. (...) Durant la seva estada al Comissariat anàvem sovint a menjar al restaurant *La Punyalada* (...) De tots els intel·lectuals que vingueren a Catalunya ningú no superà o igualà la *conversa* de Malraux. La seva erudició, en un home que devia tenir uns trenta-cinc anys, era enciclopèdica, centrada, però, en la història, la literatura i les arts plàstiques. La seva semàntica no era pedant, encara que el no s'adonava que pocs moments després dels seus fabulosos monòlegs, el seu discurs adquiria una eloqüència espontània que cap altre *conversador* no podia superar. Sempre, però, traspuava la seva dramàtica concepció de la vida i la transcendència de la condició humana. (...)

Tenia una veu profunda, la seva expressió, accentuada per un *tic* nerviós, era patètica. Posava tota la seva atenció en la paraula, suava abundantment i en acabar la seva oració quedava extenuat. Però li costava pocs minuts trobar el seu equilibri mental”.²⁵²

Un altre testimoni de Miravittles és il·lustratiu de la forta personalitat de l'autor francès. Era també durant la guerra civil, en un dels viatges de Miravittles a París. Aquest va telefonar Malraux i van quedar per dinar. Miravittles va explicar més tard que l'àpat havia estat un “monòleg” de Malraux, només havia parlat ell.²⁵³ El francès devia tenir una personalitat abassegadora, perquè Miravittles no era un home callat. Joaquim Maluquer i Sostres, que el va tractar en els anys seixanta, em va dir de Miravittles:

“Era un home molt cordial i divertidíssim. Escolta, si ara el tinguessis aquí, tu i jo estaríem callats. Si tinguéssim aquí el Met que vaig conèixer (...) tu i jo quedaríem calladets i ell aniria explicant i rient i fent-nos riure”.²⁵⁴

Com Malraux, però amb més gràcia, perquè el literat francès, segons Miravittles,

“amb totes les seves immenses qualitats, no tenia el sentit de l'humor. Potser la seva vida dramàtica havia exhaurit la seva capacitat d'alegria. Era molt seriós i capficat. Tenia pocs amics i tractava els seus adversaris amb molta duresa”.²⁵⁵

---

²⁵² Miravittles, *Més gent...*, (1981), pp. 166 a 168.

²⁵³ Miravittles, *Més gent...*, (1981), pp. 177-178.

²⁵⁴ Joaquim Maluquer i Sostres (Barcelona, 1930), advocat, sociòleg i ornitòleg que entre 1980 i 1984 va ser secretari del govern del president Jordi Pujol. Entrevistat el 22 de setembre del 2005.

²⁵⁵ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.176.

7.2.4 *L'ambiciosa aposta internacional*

Miravittles va tenir molt clar, des d'un principi, que la propaganda internacional era clau, tant perquè la guerra molt aviat s'havia internacionalitzat, com pel gran ressò mediàtic que tenia, com perquè la victòria de la República, o més endavant una pau negociada, passaven per modificar el capteniment de les potències democràtiques i aquest, molt probablement, només es mouria si l'opinió popular empenyia els governs.

Molt aviat, doncs, el Comissariat de Propaganda va organitzar delegacions a les principals capitals del món democràtic. Les més importants van ser les de París, Londres i Brussel·les, tot i que també hi va haver representacions menys actives a Luxemburg, als països escandinaus, als Estats Units i a Amèrica del Sud. Els representants del Comissariat van desenvolupar una intensa activitat per difondre el punt de vista republicà entre la premsa, els polítics i l'opinió pública en general i per incrementar la solidaritat internacional, tant ideològica com material. Per aconseguir-ho, van desplegar un ampli ventall d'activitats: contactes amb periodistes, intel·lectuals, polítics, sindicalistes o comitès solidaris, subministrament de publicacions, cartells, cinema o fotografies, organització d'actes de solidaritat, visites de periodistes o polítics a l'Espanya republicana, exposicions, etc.²⁵⁶

La primera Delegació a obrir-se va ser la de París, a finals d'agost de 1936, abans de la creació del Comissariat, com una delegació del Comitè de Milícies Antifeixistes. El primer delegat era Lleó Dalty, que sembla que era militant del POUM.²⁵⁷ L'octubre, en crear-se el Comissariat, la Delegació es va reforçar amb Raquel Carasso, de la UGT i Nemesio Galve, de la CNT. Després dels fets de Maig de 1937 la Delegació es va reorganitzar. Dalty va abandonar la Delegació, probablement per evitar la persecució contra el POUM, però va continuar treballant per al Comissariat, fent activitats a Brussel·les, Mèxic i els Estats Units. I a la nova Delegació van desaparèixer els representants sindicals. En una nota de premsa, Miravittles va aclarir que "el Comissariat de Propaganda, adscrit a la Presidència, rep les seves indicacions generals del President de la Generalitat" i que "les representacions a l'estranger seran unipersonals i actuaran al marge dels partits, tot interpretant la síntesi

---

²⁵⁶ La Delegació del Comissariat de Propaganda va tenir un estand a la Fira del Llibre de Londres del 1938. Joan Crexell, *El llibre a Catalunya durant la guerra civil*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990), p. 146, nota 75.

²⁵⁷ Daniel Venteo, "Primera notícia general del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)", a Rafael Pasquet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Ajuntament de Figueres-ANC-Viena Edicions, 2006), p.118.

antifeixista que és necessari mantenir”.²⁵⁸ Els mesos de setembre i octubre de 1936 s’havien obert també delegacions a Londres, amb Donald R. Darling al capdavant, i a Brussel·les, dirigida per Jaume Mir.²⁵⁹

Un aspecte rellevant de l’acció exterior va ser l’organització de grups d’artistes que van actuar a moltes ciutats europees mostrant la cultura de Catalunya i d’Espanya, representant la República i recollint la solidaritat moral i material amb la seva lluita. Els festivals eren organitzats per entitats culturals o pels partits i sindicats favorables a la República. El programa es basava tant en la música catalana com en l’espanyola i, a vegades, la francesa, i a l’hora dels himnes ressonaven *La Santa Espina*, *La Internacional*, *l’Himne de Riego* i *Els Segadors*. Es van fer tres expedicions. La primera, en certa manera exploratòria, la va fer la Cobla Barcelona per França i Bèlgica i va durar tres mesos, d’octubre del 1936 a gener del 1937. La segona, més nombrosa, va estar formada per la Cobla Barcelona, pel tenor Emili Vendrell i pel ballarí Joan Magrinyà, afegint-s’hi també en algunes ocasions Teresa Boronat, ballarina catalana resident a París. De febrer a novembre de 1937 van recórrer moltes poblacions de França, Bèlgica, Luxemburg i Txecoslovàquia, tocant, ballant i cantant davant milers de persones en dues-centes vint actuacions. Una tercer grup artístic va girar també per terres franceses entre juny i desembre del 1938. Estava format per la Cobla Catalunya, el guitarrista Josep Hurtado, la pianista Maria Serra, la ballarina Elionor Moreu i la cantant Concepció Moreu.

La plataforma principal de l’acció internacional del Comissariat era París. Durant la guerra, Miravittles hi viatjava sovint, cada dos o tres mesos. A mitjans del 1938 es va parlar de la possibilitat que Miravittles viatgés als Estats Units, però no ho va arribar a fer.²⁶⁰ A continuació relacionem només alguns dels viatges a París. El 23 d’octubre de 1936 va parlar-hi en un gran míting sindicalista, al costat de dirigents de la CNT, la FAI, i el POUM, i de León Jouhaux, secretari general de la Confederació General del Treball (CGT) francesa, amb l’objectiu de pressionar el Govern francès per a que ajudés a la República. En aquell mateix viatge participà en un acte a la Maison de la Culture, al que van assistir intel·lectuals com Ilya Ehrenburg, Tristan Tzarà i Pablo Picasso. A partir de principis del 1937, passada l’eufòria

---

²⁵⁸ *La Humanitat*, (13 de juny de 1937).

²⁵⁹ L’anarquista Emma Goldman, delegada de la CNT-FAI a Londres, sembla que també hi representà, en alguna mesura, el Comissariat de Propaganda, ja que estava en contacte amb Eusebi Carbó, el representant de la CNT al Comissariat. Gregori Mir, *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern britànic*, (Barcelona: Proa, 2006), pp. 77-78.

²⁶⁰ El seu col·laborador Lleó Dalry el va escriure des de Washington, des d’on dinamitzava les activitats dels comitès nord-americans de suport a la República, dient-li que feia gestions per a que pogués viatjar als Estats Units. Arxiu Nacional de Catalunya. Fons Generalitat de Catalunya (Exili). Correspondència Jaume Miravittles. Sign. 6/03.01 (01.03). Carta de Lleó Dalry a Jaume Miravittles, 5 de juliol del 1938.

revolucionària, les seves visites a París van tenir un to més cultural o de denúncia dels bombardeigs. El març va assistir a la inauguració de l'exposició sobre art medieval català i parlà també per *Radio Cité*. El 31 de juliol va inaugurar-hi la mostra sobre la història de la premsa catalana a l'Exposició Internacional i l'1 d'agost va presenciar, a Anvers (Flandes, Bèlgica), l'acte de clausura de l'Olimpiada Obrera, que va consistir en un festival artístic sobre la lluita de la República. Miravittles, que fou obligat a parlar i dirigir una salutació en flamenc, coincidí a la llotja amb Camille Huysmans, alcalde socialista d'Anvers i president de la cambra belga, i amb Paul-Henri Spaack, ministre d'Afers Estrangers.²⁶¹

Els dies 16, 17 i 18 de març del 1938 Barcelona va patir intensos bombardeigs que van ocasionar gairebé mil morts.²⁶² Aquesta matança va ser degudament explotada pel Comissariat de Propaganda, que actuava com una agència de notícies. El mateix Miravittles sortia amb els tècnics de Laya Films per a documentar els resultats de les bombes.²⁶³ El periodista Manuel Ibàñez Escofet recordava com aquesta informació “accentuava les tintes dels morts entre la població civil indefensa, i tot eren nens i dones”.²⁶⁴ Les estadístiques de morts i ferits es comunicaven immediatament a l'estranger. En paraules de Miravittles:

“el mes de març de 1938 es produí un canvi tràgic en la tàctica dels bombardeigs de Barcelona. Si abans eren esporàdics i a qualsevol hora, ara es produïen en massa i cada dues hores. L'estat d'alarma era constant, puix que ja sabíem que un bombardeig era l'anunci del que seguiria poc després. Tant és així, que cada dues hores jo em comunicava telefònicament amb les oficines del Comissariat a París, Brussel·les i Londres i podia donar-los noms de persones conegudes que havien estat mortes o ferides greument. La mort ja no era un fantasma anònim i els zeros de les estadístiques, que sempre es donen amb *xifres rodones*, eren ara persones concretes que havien conegut i estimat”.²⁶⁵

Pocs dies després, el 27 de març, Miravittles era a París, convidat pel partit socialista. Es va fer un acte a la Sala Pleyel, que tenia una gran capacitat (3.000 persones) i s'omplí. El programa constava d'una dissertació de Miravittles sobre els bombardeigs (*Barcelona, ciutat màrtir*), de la projecció de tres produccions de Laya Films, de la representació de *La corona*, una obra teatral de Manuel Azaña, i de la sardana *La Santa Espina* interpretada per la ballarina Teresa Boronat. Abans de tornar a Barcelona Miravittles es va reunir amb periodistes i polítics.²⁶⁶ Uns mesos després, el 27 de juliol, va presentar-hi el reportatge

---

²⁶¹ *Última Hora*, (5 d'agost del 1937).

²⁶² Santiago Albertí, Elisenda Albertí, *Perill de bombardeig! Barcelona sota les bombes (1936-1939)*, (Barcelona: Albertí Editor, 2004).

²⁶³ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.145.

²⁶⁴ Manuel Ibàñez Escofet, *La memòria és un gran cementiri*, (Barcelona: Edicions 62, 1990), p.109.

²⁶⁵ Miravittles, *Gent...*, (1980), pp.101-102.

²⁶⁶ *La Humanitat*, (29 i 30 de març del 1938).

Catalunya màrtir, una producció de Laya Films amb una veu en off escrita pel propi Miravittles. El documental, de vint-i-cinc minuts de duració, mostra dues realitats ben diferents, primer la Catalunya que produeix i treballa, i després els bombardeigs: morts, ferits, habitatges i esglésies enderrocats, ambulàncies, portalliteres... A la presentació, a més de Miravittles, van participar-hi Hilari Salvador, l'alcalde de Barcelona, i els batlles d'altres poblacions especialment castigades per les bombes: Badalona, Granollers i Blanes. Entre els presents hi havia Diego Martínez Barrio, president de les Corts republicanes, el periodista Lucien Vogel i el cineasta Jean Renoir. A París, a part de les activitats de propaganda, també va assistir a una conferència de partits republicans espanyols.²⁶⁷

A finals d'octubre del 1938 va tornar a París per participar, amb Pau Romeva, diputat d'Unió Democràtica de Catalunya, en un acte organitzat pel partit demòcrata-cristià *Jeune République*, adherit al Front Popular francès.²⁶⁸ En aquest mateix viatge Miravittles pronuncià dues conferències curioses, una en un convent de frares dominics i l'altra en una lògia maçònica.²⁶⁹ I també es desplaçà a Brussel·les per presentar-hi *Catalunya màrtir* i altres reportatges de Laya Films.²⁷⁰

Ara bé, tot aquesta intensa activitat internacional, de la qual encara més endavant exposarem el vessant "diplomàtic", que també hi va ser, no partia d'una improvisació o d'una intuïció més o menys brillant, sinó que responia a una certa planificació. Miravittles va dotar-se d'un *think thank*, d'un equip d'anàlisi de la política internacional, per assessorar-lo en aquest camp:

“Al Comissariat de Propaganda –al pis de dalt-, jo havia creat una mena de *brain-trust* integrat majoritàriament per joves intel·lectuals de tendència social-cristiana d'entre els quals destaquen figures prominents de l'actualitat cultural catalana (...)

Dintre el camp limitadíssim del que en podríem anomenar les meves activitats internacionals, jo no prenia cap decisió sense abans consultar aquell *brain-trust* i, naturalment, sense el consentiment tàcit o explícit dels meus dos caps polítics: el conseller primer, Josep Tarradellas, i el President de la Generalitat, Lluís Companys”.²⁷¹

Aquest equip estava format per ferms catalanistes amb una bona formació i amb un domini de llengües estrangeres. És sorprenent, però gens estrany, si el que cercava era l'eficàcia, que Miravittles no s'envoltés de gent especialment d'esquerres. Més aviat el perfil

---

²⁶⁷ *La Humanitat*, (29 de juliol i 4 d'agost del 1938).

²⁶⁸ *La Humanitat*, (28 d'octubre del 1938).

²⁶⁹ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.145.

²⁷⁰ *La Humanitat*, (28 d'octubre del 1938).

²⁷¹ Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp.286-287.

era el de gent de classe mitjana amb un tarannà moderat i sovint lligada als moviments catòlics. En aquests casos la seva col·laboració amb el Comissariat els protegia de les possibles persecucions de la reraguarda. Els components d'aquest equip eren Josep Maria de Sucre, Josep Maria Batista i Roca, Nicolau M. Rubió i Tudurí, Miquel Coll i Alentorn, Sebastià Gasch, Ferran M. Ruiz-Hébrard i Josep Maria Miracle.²⁷² Batista i Rubió van ser els delegats del Comissariat a Londres i a París, respectivament. La feina d'aquest grup d'assessors era recollir informació internacional, llegir la premsa estrangera i parlar diàriament amb les delegacions de Londres, París i Brussel·les per assessorar i mantenir informats Miravittles i el Govern català.

---

²⁷² Josep Maria de Sucre i de Grau (1886-1969) escriptor, pintor, crític d'art i promotor cultural.

Josep Maria Batista i Roca (1895-1978), historiador, etnòleg i militant nacionalista que va promoure l'escoltisme i el moviment patriòtic Palestra.

Nicolau M. Rubió i Tudurí (1891-1981), arquitecte, urbanista, dissenyador de jardins i escriptor.

Miquel Coll i Alentorn (1904-1990), enginyer, historiador i dirigent d'UDC, president del Parlament de Catalunya entre 1984-1988. En la seva feina del Comissariat va ser substituït temporalment per Maurici Serrahima (1902-1979), advocat, escriptor i polític d'UDC.

Sebastià Gasch (1897-1980), crític d'art. La informació de que treballà en aquest departament ens la donà el seu fill Emili Gasch (conversa telefònica, 29 de gener del 2007).

Ferran M. Ruiz-Hébrard, dirigent de la Federació de Joves Cristians de Catalunya.

Josep Miracle i Montserrat (1904-1998), escriptor i filòleg, deixeble de Pompeu Fabra. (Miravittles parla de Josep M. Miracle, però probablement es refereix a aquest escriptor).

Veure Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp.286-287, i *Més gent...*, (1981), pp.226-227.

7.2.5 Un missatge contradictori i canviant: antifeixisme, revolució, democràcia, catalanisme...

Ideològicament el Comissariat de Propaganda representava el punt de vista del Govern català i, dins d'aquest, especialment el d'ERC, el partit del comissari, del conseller primer i del president de la Generalitat. Lògicament els toms de la política catalana i espanyola d'aquells anys, així com l'evolució de la pròpia guerra, van fer evolucionar el contingut ideològic de la propaganda institucional. Alguns dels missatges es van mantenir fins al final, mentre que d'altres van perdre importància o es van anar adaptant a les circumstàncies.

a) Defensa de la República espanyola. Democràcia contra feixisme.

Aquest, lògicament, va ser el discurs principal i constant durant tota la guerra: aglutinar i mobilitzar, entorn de l'antifeixisme, els combatents del front, la població de la reraguarda i l'opinió internacional. Internacionalment és el missatge més convenient. Va ser una idea llençada de mil maneres. Un exemple el trobem els primers dies de novembre de 1936, quan Madrid és assaltada pels militars rebels, i el Comissariat va llançar un manifest on llegim: "Tot el poble madrileny s'ha llançat al carrer a defensar, de la manera que calgui, les llibertats de les terres d'Ibèria; a defensar Catalunya i a defensar tot Espanya. (...) Madrid és la representació de totes les democràcies (...) Catalunya ha de prestar un ajut imponent, titànic, als herois lluitadors madrilenys".²⁷³

b) Catalanisme: de la "revolució catalana" federalista al catalanisme defensiú

La revolució que es va produir a Catalunya l'estiu i la tardor de 1936 té una dimensió poc valorada i estudiada, perquè l'esclat de la revolució obrera l'ha deixat en la penombra. És el que es podria anomenar la "revolució catalana". Durant el primer any de la guerra el govern de la Generalitat va adquirir uns poders que anaven molt més enllà de l'Estatut de 1932 en molts camps: defensa, política social, economia, finances... S'ha parlat d'una gairebé independència de fet. Això va ser fruit tant del col·lapse que el cop d'estat havia ocasionat en el govern de l'Estat, que calia substituir en certes funcions per fer front a la guerra i a la revolució, com a l'interès dels homes d'ERC que dirigien la Generalitat en recuperar el protagonisme perdut amb la multiplicació de poders locals que havien sorgit de la revolució i en aprofitar l'ocasió per posar en pràctica els principis federalistes que havien reivindicat, per

---

²⁷³ "Si Catalunya reacciona virilment, el feixisme serà totalment esclafat", Manifest del Comissariat de Propaganda, a *La Humanitat*, (8 de novembre de 1936).

exemple, amb els fets del 14 d'abril del 1931 i del 6 d'octubre del 1934, o amb l'Estatut de Núria. Per als dirigents de la CNT-FAI l'autonomia ampliada podia representar una cuirassa per a la revolució social i per al seu poder.²⁷⁴

És el moment, també, del sorgiment d'altres òrgans d'autogovern a l'Espanya republicana, fruit tant de la revolució com de la guerra: el Govern d'Euskadi, el Consell d'Aragó i el Comitè Executiu Popular de València. Els homes d'ERC volen consolidar la notable ampliació de l'autonomia manifestant-se a favor d'una Espanya federal.²⁷⁵ El 31 de desembre del 1936, per exemple, Miravittles afirmà en una conferència a Ripoll que una nova estructuració política estava cristal·litzant a l'Estat:

“El federalisme és ara (...) no sols un programa i una perspectiva, sinó una realitat actual. Hi ha ara a Espanya quatre grans nuclis constituïts: el nucli nacionalista català, el nucli basc, el nucli valencià i el nucli madrileny; quatre governs representatius de tendència autòctona: el de Miaja, el d'Aguirre, el de Tarradellas i el de Largo Caballero; tres presidents: el basc, Companys i Azaña. La federació, doncs, és una realitat incontrovertible”.²⁷⁶

El 15 de gener de 1937, també Miravittles, replicant una informació anterior, va publicar una carta al director al rotatiu londinenc *The Times* on negava que Catalunya depengués de la Unió Soviètica (“no concedirem a cap potència estrangera el dret a intervenir en la nostra política interior”) i afirmava l'establiment d'un sistema federal (evitant la paraula Espanya):

“Els llaços tradicionals que mantenia Catalunya sota l'antic règim espanyol han estat trencats. Estimem que els nous llaços, les noves relacions federals que establim actualment, constituïran un element de força per establir l'ordre i la pau a la Península”.²⁷⁷

Ahora, però, i davant els sovintejats rumors al respecte, fins i tot a nivell internacional, es va haver de negar repetidament que el Govern català tingués cap intenció separatista. El desembre de 1936, Miravittles es va manifestar en aquest sentit en ser entrevistat per un periodista francès sobre unes suposades intencions separatistes de Catalunya, que comptarien amb l'aval de l'URSS:

---

²⁷⁴ Albert Balcells, “La guerra civil española y el autogobierno de Cataluña, 1936-1939”, a *Cuatro estudios de historia de Cataluña (siglos XIX y XX)*, (Salamanca: Universidad Pontificia, 1988), pp. 39-74; J.A. González Casanova, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, (Barcelona: Curial, 1974), pp.404-415.

²⁷⁵ Veure, per exemple, els pronunciaments federalistes de Companys a *La Veu de Catalunya* (13 d'octubre de 1936). Citat a Josep Maria Figueres, *Entrevista a la guerra*, (Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2007), pp.54-55; o els de Tarradellas a *La Humanitat* del 14 d'abril del 1937. Citat a J.A. González Casanova, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, (Barcelona: Curial, 1974), p.405, nota 212.

²⁷⁶ *La Humanitat*, (3 de gener del 1937).

²⁷⁷ *Última Hora*, (15 de gener del 1937).

“Ces bruits son fauxs. (...) Catalans, nous restons espagnols. (...) La Catalogne (...) n’entend se détacher du reste de l’Espagne. (...)”

La Catalogne veut une Espagne unie –mais une Espagne fédéraliste où chacune *des Espagnes*, aurait son régime intérieur propre, cela suivant ses tendances sociales et idéologiques propres; où, en fin, elle se gouvernerait elle-même tou en fermant avec toutes une union forte et cimentée qui serait la République espagnole, la République federative espagnole, si vous voulez.

Remarquez d’ailleurs qu’ainsi, avec cette constitution fédéraliste, l’Espagne serait infiniment plus unie qu’elle fut jamais”.²⁷⁸

Miravittles i el seu equip van tenir un paper important en l’impuls d’aquesta “revolució catalana” que, alhora que reivindicava l’estat federal, ressaltava el perfil d’ERC i de la Generalitat i difuminava la presència de l’anarco-sindicalisme. És un procés que ja havien iniciat des del Comitè de Milícies, però ara es podia fer amb més força gràcies al flamant Comissariat de Propaganda. Per a la jornada del 6 d’octubre de 1936 el Comissariat organitzà una “gran manifestació popular”, d’acord amb la conselleria de Cultura i amb les organitzacions antifeixistes. Van desfilar-hi grups i milicians d’ERC, d’Estat Català, de la UGT, del PSUC i del POUM. Per a *La Humanitat*, òrgan d’ERC, va ser “sense cap dubte (...) la mobilització cívica més enorme que la llarga història ciutadana de la capital de Catalunya hagi presenciat”.²⁷⁹ A la tribuna presidencial hi ha via Joan Comorera, del PSUC, i molts homes d’ERC: Companys, Gassol, Serra Hunter, Pi i Sunyer, Artemi Aiguader, Miravittles... Els grans absents eren els homes de la CNT-FAI.

Un símbol evident d’aquesta nova Espanya republicana i federal que s’impulsava unilateralment des de Catalunya el trobem, per exemple, en el nom d’algunes de les publicacions del Comissariat de Propaganda, que sistemàticament incorporaven l’adjectiu nova, relatiu no només als canvis socio-econòmics experimentats sinó també a la nova estructura federal que es reclamava: *Mallorca Nova*, *Nova Galiza* i *Nova Ibèria*. I es parla d’Ibèria, no d’Espanya.

Però de mica en mica, especialment a partir del maig del 1937, el govern de la República, gens partidari del federalisme, va anar recuperant consistència i actuant per recobrar els espais de poder que havia perdut. A partir d’aquí el posicionament federal d’ERC i de la Generalitat entrarà, com veurem, en una fase més defensiva.

---

²⁷⁸ *La Tribune des Nations* (París), núm. 112, (24 de desembre de 1936).

²⁷⁹ *La Humanitat*, (7 d’octubre del 1936).

c) Revolució social: defensa, maquillatge i reconducció.

La primera etapa del Comissariat, la que va de l'octubre de 1936 als fets de maig de 1937, està emmarcada en els governs d'unitat antifeixista i revolucionària, tant a Catalunya com, aviat, a Espanya, que, a més de guanyar la guerra, tenen un altre objectiu: defensar, ordenar i legalitzar la revolució. Fins als fets de maig de 1937 hi ha molts casos en que Miravittles, com altres dirigents d'ERC, es refereix a la defensa de la revolució en els seus discursos. El 6 d'octubre, en una conferència, diu que Catalunya sent “emoció revolucionària”²⁸⁰ i pocs dies després, en el comiat del vaixell soviètic Zirianin, diu que la “Barcelona revolucionària” s’ha manifestat.²⁸¹ I, a principis de novembre, en el manifest del Comissariat citat anteriorment es diu que els soldats catalans seran “guanyadors de la guerra” i “defensors de la Revolució”.²⁸²

A la tardor de 1936, la defensa de la revolució es feia fins i tot a l'exterior. El 23 d'octubre, en un míting a París, Miravittles caracteritza la guerra d'Espanya com “una lluita internacional entre dues forces: el capitalisme i la reacció d'una banda, i el proletariat de l'altra. Espanya és l'escenari d'aquesta lluita a mort”.²⁸³ I en un article publicat al *Manchester Guardian*, diari progressista britànic, utilitzava diferents arguments per recriminar la política de No Intervenció del Regne Unit i intentar rebaixar les pors a la victòria republicana:

a) Democràcia contra dictadura: “Què s’esdevé actualment a Espanya? Senzillament: un govern constituït amb els principis del més exigent rigorisme parlamentari, cal que lluiti contra una reacció militar (...) antidemocràtica i antirepublicana”.

b) Característiques de la revolució en marxa al bàndol republicà: “reforma agrària (...), la gran indústria controlada pels sindicats obrers, els serveis públics municipalitzats, la banca sota el control del govern, la petita propietat respectada, (...) el triomf d'una ampla democràcia social, fortament recolzada en els sindicats obrers, en les associacions camperoles i en els artesans i petita burgesia”.

c) La revolució espanyola no és cap risc per a França i Anglaterra: “L'Espanya revolucionària, però, entra plenament en el radi d'acció de França i Anglaterra. El triomf de la revolució espanyola, el qual, pel seu caràcter social no deu ni pot comprometre el règim interior d'altres països d'Europa, constitueix indiscutiblement un afermament de la posició franco-anglesa dins la Mediterrània”.

d) El triomf dels militars rebels representa un perill per als imperis francès i britànic: “les necessitats de la lluita han decidit ja els feixistes espanyols a cedir les Illes Canàries a Itàlia, Rio de Oro a Alemanya i d'altra banda les Balears

---

²⁸⁰ *La Humanitat*, (7 d'octubre de 1936).

²⁸¹ *La Humanitat*, (21 d'octubre de 1936).

²⁸² “Si Catalunya reacciona virilment, el feixisme serà totalment esclafat”, Manifest del Comissariat de Propaganda, a *La Humanitat*, (8 de novembre de 1936).

²⁸³ *La Humanitat*, (25 d'octubre de 1936).

constituïrien una zona d'influència italiana" (...) "El feixisme espanyol trobaria tot seguit, automàticament, el programa de les seves reivindicacions nacionals: Gibraltar, Tànger".²⁸⁴

Tanmateix, Miravittles era un home informat que coneixia bé els obstacles que la revolució generava dins i fora d'Espanya. Des de les primeres setmanes, la guerra havia deixat de ser un estricte conflicte intern de l'Estat espanyol, que, tant com als camps de batalla, es dirimia a les reunions diplomàtiques i a l'opinió pública internacional.²⁸⁵ I, si el bàndol "nacional" aviat va aconseguir suports explícits i complicitats que quedaven més a l'ombra, la República va passar dos anys i mig intentant, sense èxit, rebre el suport de les potències democràtiques, que van adoptar la hipòcrita política de la No Intervenció. La causa principal era la ferma determinació del conservadurisme britànic, al poder, d'evitar la intervenció a Espanya per no posar en perill la política d'apaivagament del perill de guerra amb Alemanya i Itàlia i per no facilitar la bolxevització del país coincidint amb l'URSS en la lluita contra Franco. A la França del Front Popular la cosa no estava tan clara, la República espanyola tenia més aliats, però el govern va acabar seguint la petjada britànica perquè necessitaven l'ajut del Regne Unit en cas de guerra i perquè, dins del país, l'opinió estava força dividida al respecte. Els Estats Units, fortament afectats per la gran depressió, van seguir el mateix plantejament que els seus aliats francesos i britànics, tant per la tendència a l'aïllacionisme com per l'agitació pro-franquista del lobby catòlic. En aquest context la revolució, amb el seu corol·lari de violències i incautacions, frenava, a l'interior, la plena incorporació al camp antifeixista d'alguns sectors plenament democràtics i, a l'exterior, afeblia la posició de la República.

Durant les primeres setmanes de la guerra nombrosos diplomàtics i periodistes estrangers havien quedat esgarrifats per l'espectacle caòtic d'assassinats, incautacions i destrucció d'esglésies produït, entre altres indrets, a Catalunya.²⁸⁶ Per la seva banda, els militars rebels exercien una dura censura sobre els periodistes, per impedir el coneixement de les violències que s'hi cometien, i alhora donaven molta publicitat, si convenia amb grans exageracions, a les persecucions de la zona republicana, especialment la religiosa. Segons el periodista republicà Fernando de la Milla, al principi de la guerra "la propaganda fascista en

---

²⁸⁴ Aquest article, "On va Anglaterra?", també es va publicar a *Mirador*, núm. 392, (29 d'octubre de 1936).

²⁸⁵ Enrique Moradiellos, *El refugio de Europa. Las dimensiones internacionales de la guerra civil española*, (Barcelona: Ediciones Península, 2001).

²⁸⁶ Paul Preston, *Idealistes sota les bales*, (Barcelona: Proa, 2007), pp.25-46.

el extranjero” causava efectes “terribles para nuestra lucha”.²⁸⁷ Uns fets violents que donaven arguments tant als militars rebels i als seus aliats feixistes i nazis com als sectors conservadors i catòlics que, ben assentats al govern britànic i a la societat francesa o nord-americana, equiparaven la República amb el bolxevisme per apuntalar l’opció de la No Intervenció, una política que dificultava enormement l’abastament de la República però no impedia l’intens suport d’Alemanya i Itàlia a Franco. La propaganda “nacional”, doncs, va tenir un important èxit inicial, i eren probablement els moments crucials, quan es prenen les principals decisions sobre la guerra.

De mica en mica, però, l’acció exterior tant del Comissariat de Propaganda, com dels ministeris d’Estat i de Propaganda de la República i del govern d’Euskadi, va anar difonent la repressió “nacional”, els bombardeigs sobre la població civil i la intervenció italiana i alemanya. I l’opinió pública internacional va anar millorant el concepte que tenia de la República, gràcies a la progressiva normalització de la reraguarda i, especialment, a partir de l’abril de 1937, per l’impacte del bombardeig de Guernica per l’aviació nazi.²⁸⁸ El gener de 1939, quan la derrota ja era segura, segons unes enquestes, encara un 70% dels britànics creien que la República era el govern legítim de l’Estat espanyol.²⁸⁹ La República, doncs, potser va guanyar la batalla de la propaganda, es va guanyar el favor de l’opinió pública internacional, però no va ser suficient per modificar, a favor seu, l’actuació de les potències democràtiques.²⁹⁰

En aquesta etapa inicial de la guerra, doncs, tant Miravittles com els altres membres d’ERC amb càrrecs a la Generalitat, mantenien un contradictori i complicat equilibri. D’una banda defensaven la revolució, un enfoc ineludible de cara a l’interior, però alhora intentaven encarrilar-la i moderar-la. Al mateix temps feien èmfasi en la lluita per la democràcia i la llibertat, el missatge que podia ser més útil internacionalment.

Una mostra clara d’aquest complex posicionament, com de les qualitats de Miravittles per a les relacions públiques, és una carta “molt confidencial” que Miravittles va enviar a

---

²⁸⁷ Fernando de la Mille, “La Delegación de la Comisaría de Propaganda en París”, *Mi Revista*, núm. 19, (1 de març de 1937).

²⁸⁸ Antony Beevor, *La guerra civil española*, (Barcelona: Crítica, 2005), pp. 117-119, 351-359.

²⁸⁹ Paul Preston, *La Guerra Civil española*, (Barcelona: Debate, 2006), p.149.

²⁹⁰ Per a l’historiador Stanley G. Payne, “los republicanos perdieron la guerra, sí, pero ganaron la batalla de la propaganda”, entrevista a *El Mundo*, (21 d’agost del 2005). Malgrat tot, però, per a l’historiador Gabriel Jackson “la República nunca recuperó la imagen ni la reputación de una democracia constitucional normal”, Gabriel Jackson, Víctor Alba, *Juan Negrín*, (Barcelona: Ediciones B, 2004), p. 124. I el parer del també historiador Hugo García Fernández és que, pel que fa a la Gran Bretanya, la propaganda de “nacionals” i republicans només va convencer els que, prèviament, ja eren favorables als uns o als altres, mentre que la majoria va constatar amb indiferència que uns i altres cometien barbaritats semblants, “Seis y media docena. Propaganda de atrocidades y opinión británica durante la Guerra Civil española”, *Hispania*, núm. 226, (maig-agost, 2007), pp. 671-692.

molts organismes (partits, sindicats, conselleries...) per a prevenir-los davant de la pròxima visita d'una delegació de periodistes francesos:

“Es tracta d'homes que personifiquen milions de lectors dels grans rotatius europeus. Cervells i ulls de les més diverses mentalitats. (...) És per aquest motiu que el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya prega (...) que en el transcurs dels vuit dies que tindrà de durada la visita que ens faran, procurin donar als hostes la màxima sensació de normalitat, donant-se per tant les disposicions escaients a tothom perquè aquests estrangers al seu retorn s'enduguin la impressió favorable d'aquesta lluita antifeixista i de construcció revolucionària en la qual tots nosaltres hi posem entusiasme i esforç.

Procurem tots nosaltres tractar-los amb discreció no exempta d'amabilitat quan calgui verificar controls i dongueu totes les facilitats que s'ian al vostre abast. (...) Els resultats d'aquesta tàctica, podeu estar-ne segurs, seran excel·lents”.²⁹¹

I s'acomiadava amb unes “salutacions revolucionàries”. És a dir, s'intentava la quadratura del cercle: una revolució que volia donar l'aparença de “normalitat”. Un altre exemple d'aquesta línia desconcertant és un cartell, editat pel Comissariat, que porta per títol *Les veritables raons de la falsa neutralitat la constitueixen els interessos internacionals invertits a Espanya*, amb un mapa de les nombroses inversions estrangeres. En comptes de garantir plenament aquestes inversions, per tranquil·litzar els inversors i els seus governs, es feia una ingènua “revelació”: els propietaris d'aquestes inversions, veient-les en perill, afavoreixen la política de neutralitat.

Conforme passaven els mesos, però, la consciència de que la revolució era un greu llast anava creixent. El febrer de 1937 Miravittles va escriure que si les potències democràtiques no es decidien a ajudar a la República era

“pel contingut revolucionari que té el nostre moviment; però per a combatre aquest contingut revolucionari es recolzen sempre en fets reals ocorreguts al nostre país que no honoren la revolució ni poden defensar-se públicament. Em refereixo als fets que passen a casa nostra amb intervenció d'elements més o menys responsables i controlats però que no obeeixen a un sentit de veritable justícia. Hi ha hagut repressions excessives i, sobretot, repressions incontrolades. Hi ha hagut cantonalisme, al qual es referia el President Companys, que ha donat lloc al fet que a l'estranger tinguessin la sensació de que el Govern de la Generalitat era un fantasma; que, al marge d'ell, els irresponsables governaven, feien la llei i l'aplicaven”.²⁹²

Sovint, doncs, i serà un dels objectius importants del Comissariat, la revolució serà maquillada, retocada, emfasitzant els seus aspectes més creatius, més constructius, sobretot en

---

²⁹¹ Carta de Jaume Miravittles a la Conselleria d'Economia, 3 de novembre del 1936. AMTM. Guerra civil. Propaganda. Carpeta GC-77. Doc.3.

²⁹² Jaume Miravittles, “¿Com es pot guanyar la guerra ràpidament?”, resposta a una enquesta del Secretariat Militar del PSUC i de la UGT, a *Última Hora*, (25 de febrer de 1937).

al camp cultural i artístic, i obviant la seva cara més fosca i caòtica. Comentant la revista *Nova Ibèria*, concebuda com un aparador de qualitat pel Comissariat, un escriptor destaca que la publicació dóna una impressió d'ordre, organització i normalitat:

“Una revista que és el pregoner eficaç, a l'estranger, de la nova estructuració de totes les activitats polítiques, socials i pedagògiques! Cal solament que els estrangers fullegin aquesta revista perquè en dedueixin un equilibri poc freqüent en Estats que es troben en guerra després d'un capgirell de tot l'instituït, com acabem de suportar a Catalunya. Aquesta revista és prou convincent per ella mateixa per a desvirtuar qualsevol concepte de barbàrie i de desorganització industrial que se li hagi volgut atribuir, perquè la seva confecció representa la serenor de multitud de col·laboradors intel·lectuals, artistes i obrers que treballen amb normalitat i perfecció, la qual cosa no és possible en un país desorientat”.²⁹³

N'és un altre exemple la notable destrucció d'obres d'art, sobretot religions, produïda amb l'esclat revolucionari de l'estiu del 1936.²⁹⁴ Els meritoris esforços de la Generalitat en protegir el patrimoni artístic només van poder reduir l'abast de la destrossa.²⁹⁵ Per contrarestar l'impacte internacional d'aquests greus atemptats contra la cultura, la Generalitat organitzà a París, el març de 1937, una exposició d'art català medieval. El Comissariat de Propaganda hi col·laborà i Miravittles va assistir a la inauguració.²⁹⁶ En una entrevista, va ser preguntat sobre aquest vandalisme antiartístic, que ell negà totalment: “Com voleu que el poble, que és ell mateix l'autor de totes aquestes riqueses de l'art, les destrueixi? Al contrari, és el poble mateix el qui espontàniament s'ha mobilitzat per salvar el patrimoni artístic de Catalunya”.²⁹⁷ És aquest èmfasi en el salvament d'obres d'art el que pretenia mostrar el caràcter amable, culte i refinat de la revolució catalana.²⁹⁸ El gener de 1937, en el primer número d'una de les revistes del Comissariat, *Nova Ibèria*, Miravittles dedicà un article a aquesta qüestió:

“A casa nostra, vivim una experiència històrica inèdita (...) Una revolució social impulsada no per la fam ni per la crisi, sinó per la defensa de l'esperit i de la dignitat.

---

²⁹³ Guillem Valls, “Edicions”, *Ràdio Barcelona*, núm.659, (29 de maig del 1937).

²⁹⁴ Només a la diòcesi de Barcelona la violència anticlerical va destruir el 40% dels arxius parroquials, 464 retaules, 172 orgues i va derruir totalment 17 esglésies, a més de malmetre'n centenars. Veure Josep M. Martí i Bonet, *El martiri dels temples a la diòcesi de Barcelona (1936-1939)*, (Barcelona: Arxiu Diocesà, 2008). Només 15 dels 236 edificis eclesiàstics inventariats a la ciutat de Barcelona el 1937 es van mantenir intactes, sense sofrir danys. Albert Balcells, *Violència social i poder polític*, (Barcelona: Pòrtic, 2001), p. 202.

²⁹⁵ Miquel Joseph i Mayol, *El salvament del patrimoni artístic català durant la Guerra Civil*, (Barcelona: Pòrtic, 1971).

²⁹⁶ El Comissariat col·laborà en l'edició d'un volum il·lustrat sobre art medieval català: Christian Zervos, Ferran Soldevila i Josep Gudiol, *L'Art de la Catalogne*, (París: Editions Cahiers d'Art, 1937).

²⁹⁷ Jaume Miravittles és entrevistat per Bertrand Philippon a *Le Journal de Barcelone* (París), (25 de març de 1937). Citat a Josep Maria Figueres, *Entrevista a la guerra*, (Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2007), p.299.

²⁹⁸ En aquesta línia, el Comissariat publicà, en anglès i francès, el llibret *Le sauvetage du patrimoine historique et artistique de la Catalogne*, (Barcelona: Comissariat, 1937).

I veiem coses que mai ningú no ha vist (...) l'alegria conscient, la bellesa en el viure. Una Revolució que un escriptor famós ha qualificat de la Revolució del bon gust, perquè s'ha fet sota el signe de l'esperit, perquè l'han feta una homes que tenien molt a perdre: tot un patrimoni espiritual, tota una riquesa de civilització que els moros, els aventurers del Terç i els nazis amenaçaren amb llurs potes brutes de fang i sang.

I hem vist, els primers dies de la Revolució, preocupacions úniques: salvar les obres d'art, posar-les sota la protecció dels organismes oficials. I les primeres expedicions al front d'Aragó, que es feien sense camillers, sense equips sanitaris, portaven l'equip dels "salvadors de les obres d'art". I, en plena batalla, eren retirades per procediments químics complicats, les pintures mural, els retaules, els ornaments preciosos. (...)

Ve't ací la grandesa de la nostra Revolució. Ve't ací l'orgull de la nostra obra".²⁹⁹

En la mateixa línia, a l'obertura de la Fira del Llibre de 1937, Miravittles va afirmar que "Catalunya està fent la guerra i la revolució sota el signe de la cultura".³⁰⁰

A més d'aquests missatges voluntariosos i positius, però, en les declaracions públiques de Miravittles trobem, des de principis del 1937, crítiques cada cop més freqüents a alguns aspectes de la revolució. Alguns exemples:

"La situació econòmica actual es caracteritza (...) per un optimisme gairebé irresponsable de la gran massa popular, la qual, educada durant segles en la concepció del miracle, creu que la revolució n'és un. L'endemà del dia 19 de juliol s'augmentaven en 15 per cent els sous i es disminuïen en un 10 per cent les hores de treball; això representava un encariment d'un 25 per cent de la mà d'obra (...) Can tenir el convenciment, doncs, que una revolució representa sempre una disminució momentània del standard de vida i un augment momentani de les dificultats i de la manca de confort (...) la revolució no és una vareta màgica sinó un gran procés d'angoixes i de dolors".³⁰¹

"els homes d'Esquerra (...) representem (...) una posició de crítica positiva dins el moviment antifeixista (...) Si enfront de la democràcia del món no sabem donar un aspecte de responsabilitat revolucionària, jo us dic que la nostra derrota és segura. Però si ens donem compte d'això i rectifiquem i es dóna tota l'autoritat necessària al Govern de Catalunya i a l'home que simbolitza tot el nostre poble, jo us dic que la victòria serà nostra".³⁰²

"Jo crec que aquests sis mesos han palesat una cosa: la poca eficàcia militar de les milícies (...) per l'esperit que des del principi presideix la seva estructura (...) Cal doncs, al meu entendre, anar a la formació d'un Exèrcit regular

---

²⁹⁹ Jaume Miravittles, "El moment actual", a *Nova Ibèria*, núm.1, (gener 1937).

³⁰⁰ *Última Hora*, (3 de juny de 1937).

³⁰¹ Conferència a Ripoll, 31 de desembre del 1936. *La Humanitat*, (3 de gener del 1937).

³⁰² Miting a Manresa, 19 de febrer del 1937. *La Humanitat*, (21 de febrer del 1937).

amb lleves obligatòries (...) un comandament únic al front d'Aragó (...) Govern de la Generalitat, símbol de la unió i únic element de la direcció pública”.³⁰³

Què estava passant? Que amb el pas dels mesos, fets com la paràlisi del front d'Aragó, la pèrdua de Màlaga (febrer del 1937) o el progressiu deteriorament econòmic feien evident per a molts que la guerra no es guanyaria si no es donava un cop de timó, si no es constituïa un exèrcit regular, militaritzat, si no s'acabava amb el descontrol de la reraguarda o si les ordres del Govern català no eren obeïdes. Aquestes premisses eren acceptades per gairebé tots els sectors polítics i sindicals, amb l'excepció del POUM i de l'anarquisme radical, que pressionava els seus dirigents, més moderats. La qüestió més sensible, la que provocava més tensió, era la de l'ordre públic. Per a ERC i el PSUC la restauració de l'ordre a la reraguarda era un objectiu ineludible, mentre que per a una part dels anarco-sindicalistes i dels poumistes era el desarmament dels obrers i l'avenç de la contrarevolució. La dissolució del Comitè de Milícies i la integració de les forces revolucionàries al Govern de la Generalitat, el setembre del 1936, havia disminuït els brots de violència, però la situació era encara lluny d'haver-se normalitzat. Els últims mesos del 1936 i els primers del 1937 es van produir força morts en enfrontaments d'origen divers: lluites pel poder polític i sindical, entre faccions, atemptats contra les forces d'ordre públic, conflictes entre partidaris d'imposar les col·lectivitzacions agràries (principalment de la CNT-FAI) i pagesos que hi eren contraris...³⁰⁴.

A primers de març de 1937 la Generalitat, intentant arranjar la situació de l'ordre públic, aprovà uns decrets dissolent tots els cossos policials existents i fusionant-los en un de sol. Per tant, es dissolien les Patrulles de Control, la policia revolucionària creada l'estiu anterior. Això representava el desarmament de la reraguarda i el lliurament de totes les armes al front. La resistència del POUM i del sector radical de la CNT-FAI impedí, de moment, portar-ho a la pràctica. S'anava produint una polarització política que es veu molt clarament en els moviments unitaris de les organitzacions juvenils. El gener de 1937 es va formar, a Catalunya, el Front de la Joventut, amb les Joventuts d'Esquerra Republicana Estat Català (JEREC), les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC), les Joventuts d'Estat Català i altres associacions republicanes i catalanistes. I el mes següent es formà un altre front, el Front de la Joventut Revolucionària, amb les Joventuts Llibertàries i la Joventut

---

³⁰³ Jaume Miravittles, “¿Com es pot guanyar la guerra ràpidament?”, resposta a una enquesta del Secretariat Militar del PSUC i de la UGT, a *Última Hora*, (25 de febrer de 1937).

³⁰⁴ Josep M. Solé i Sabaté i Joan Villarroya ho han anomenat “els altres Fets de Maig”. Veure, d'aquests autors, *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*, Vol.I, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989), pp. 201-212.

Comunista Ibèrica (POUM). Un decantament de les joventuts en dos blocs que prefigurava els enfrontaments del maig de 1937.³⁰⁵

Miravittles i el Comissariat de Propaganda van participar en aquesta lluita político-ideològica col·laborant en una campanya propagandística del Govern per la recollida d'armes de la reraguarda. Després d'un míting amb intel·lectuals antifeixistes celebrat a Barcelona el 14 de març de 1937, organitzat per la Federació d'Estudiants Nacionalistes de Catalunya (FNEC) i pel Front de la Joventut, on va intervenir Miravittles, es va decidir llençar una campanya de propaganda per tot Catalunya per promoure el lliurament de totes les armes llargues que hi havia a la reraguarda. El mateix 14 a la nit es van reunir Josep Tarradellas, conseller primer, Jaume Miravittles i representants del Front de la Joventut per organitzar la campanya. Durant una setmana, del 15 al 21 de març, grups d'oradors, coordinats pel Comissariat de Propaganda, van recórrer pobles i ciutats de tot Catalunya en onze cotxes, repartint fulls, fent mítings i parlant amb ajuntaments, partits, sindicats i per ràdio a favor del "desarmament voluntari". Hi van participar joves d'Estat Català, les JEREC, Izquierda Republicana, les JSUC, la FNEC i altres grups catalanistes. Segons els informes d'aquests voluntaris, es van trobar "un ambient formidable en favor del Govern", però també "queixes per part del poble de que el Govern de Catalunya els té abandonats", ja que "amb la capa de volguer fer la revolució en tots els pobles han sorgit uns valents i s'han convertit en uns dictadors absoluts".³⁰⁶ De fet, el desarmament i la dissolució de les Patrulles de Control no es van aconseguir fins després dels Fets de Maig del 1937.

---

³⁰⁵ Veure Ramón Casterás, *Las JSUC: ante la guerra y la revolución (1936-1939)*, (Barcelona: Editorial Nova Terra, 1977), pp.183-193.

³⁰⁶ AMTM. Guerra Civil. Govern de la Generalitat. Comissaries. Carpeta GC-68.

7.2.6 *Temps de canvis. De l'Escola del Treball al Govern.*

De Ginette a Maruja.

“És Jaume Miravittles qui podria fer un paper decisiu sobre Companys. D'aquesta època, Miravittles ho sap tot. Dir res més seria el que en català en diem una bestiesa”.

Josep Pla³⁰⁷

Malgrat la seva intensa activitat, Miravittles havia començat la guerra civil sense cap càrrec polític, era professor de matemàtiques a l'Escola del Treball. Des que el 1934 s'havia incorporat a ERC la inestabilitat política havia impedit que les seves qualitats polítiques poguessin brillar amb tota la seva intensitat. Havia estat molt actiu durant la campanya electoral del febrer del 1936, però no havia passat de ser un quadre mitjà del partit que, en esclatar la guerra, estava a punt d'ocupar un càrrec a l'administració municipal barcelonina de la mà de l'alcalde Carles Pi i Sunyer. La guerra i la revolució, però, van canviar radicalment la política catalana i Miravittles tenia prou capacitat i experiència, com hem vist, per assumir responsabilitats més importants. Aviat va formar part del cercle de polítics i d'assessors més propers al president. En poc temps va esdevenir un alt funcionari del Govern català amb xofer i cotxe oficial.

El Jaume Miravittles de la guerra civil va ser, com hem vist, el brillant organitzador d'un potent aparell de propaganda. Però va ser molt més. Tenia la confiança de Companys i de Tarradellas i, sense ocupar oficialment cap més càrrec que el de comissari de Propaganda, exercí, en algunes ocasions, les funcions d'un portaveu, cap de protocol o, fins i tot, d'un conseller d'Afers Estrangers del Govern català, amb l'avantatge de no comprometre directament l'executiu, ja que no en formava part. Per tot això, a més del despatx que tenia al Comissariat de Propaganda, en tenia un altre, que també utilitzava, al Palau de la Generalitat.

Durant tota la guerra Miravittles col·laborà estretament amb els dos homes forts de l'Esquerra, Tarradellas i Companys, de qui depenia jeràrquicament. En una ocasió, per exemple, acompanyà Tarradellas a París, a una reunió amb empresaris francesos.³⁰⁸ I el conseller primer li demanà parer, com també va fer a l'alcalde de Barcelona, Carles Pi i Sunyer, i al subsecretari de Finances, Carles Martí Feced, en ocasió de la llarga crisi de

---

³⁰⁷ Josep Pla, *Obra completa, Volum XLIV, Darrers escrits*, (Barcelona: Destino, 1984), p.201.

³⁰⁸ Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp. 238-239.

Govern del març-abril del 1937.³⁰⁹ Però amb qui tenia probablement més confiança és amb el president Lluís Companys. S'havien conegut el 1924, quan Miravittles, amb divuit anys, havia anat a parar a la presó Model. Però el contacte més intens havia començat el 1934, quan Miravittles, a partir dels seus contactes amb Companys, deixà el BOC i entrà a ERC. Des d'aleshores, i fins a gairebé la mort del president, van tenir molta relació. Des del punt de vista polític, Miravittles estava impressionat sobretot per l'aurèola mítica de Companys, el lluitador que havia passat per les presons, l'home de les “decisiones heroiques” del 14 d'abril de 1931, del 6 d'octubre de 1934 i del 19 de juliol de 1936. Era conscient, però, de les febleses polítiques del president (“li mancava totalment el sentit d'Estat, de la jerarquia, de la solemnitat en la seva funció”, va escriure). A part de la identificació política, però, la complicitat Companys-Miravittles es basava, potser encara més, en la proximitat humana. En paraules de Miravittles: “he conservat una fidelitat a l'home Companys més que al polític”.³¹⁰ De fet, tots dos tenien, amb diferències, personalitats semblants. Miravittles era d'una altra generació, tenia una formació política i cultural més sòlida, però els seus perfils humans tenien força punts de contacte. El que segueix són comentaris sobre Companys, però probablement també servirien per retratar el polític de Figueres. Segons el mateix Miravittles, a Companys “li agradaven les senyores”, era un gran jugador de billar, “una persona d'una vivacitat i una simpatia irresistibles”, amb un “tarannà d'home corrent”, “senzill, planer” i “bon orador”.³¹¹ Un home “amb un no sé què de fràgil i vulnerable en la seva persona”.³¹² I també sobre el president, Amadeu Hurtado va escriure:

“No puc (...) negar que m'havia inspirat sempre gran simpatia precisament per raó del que molta gent creia els seus defectes, els quals eren els propis d'una vida poc ordenada i bohèmia, perquè són defectes que tenen la contrapartida natural d'un tracte afable, d'un desinterès espontani i sense afectació i d'una ingenuïtat que és més atractiva quan vol ésser maliciosa”.³¹³

D'altra banda, es portaven més de vint anys i Miravittles podia veure Companys gairebé com a un pare que, especialment durant la guerra civil, va viure situacions especialment difícils i doloroses. Des de la Presidència va haver d'encarar la guerra, la revolució, la violència de la rera guarda o els enfrontaments amb el Govern republicà. Es va haver d'enfrontar als anarquistes, als comunistes, al Govern central i fins a alguns homes del

---

³⁰⁹ Josep Tarradellas, *Abril 1937*. AMTM. Guerra civil. Govern de la Generalitat. Parlament. Carpeta GC-65. Doc.3.

³¹⁰ Jaume Miravittles entrevistat per Josep M. Pamies, *El Correo Catalán*, (15 d'octubre del 1977).

³¹¹ Miravittles va fer un gran retrat, polític i humà, de Companys a *Més gent que he conegut*, (1981), pp.78-89.

³¹² Jaume Miravittles entrevistat per Josep M. Pamies, *El Correo Catalán*, (15 d'octubre del 1977).

³¹³ Amadeu Hurtado, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps, 1931-1936*, (Barcelona: Ariel, 1967), p.253.

seu propi partit. I, el pitjor, va haver de dirigir un país que perdia una guerra. Miravittles va viure totes aquestes situacions, sovint des de ben a prop. Per a Companys el comissari de Propaganda era un jove dinàmic i simpàtic, humanament pròxim, amb una bona formació. Per exemple, dominava el francès perfectament, a diferència d'ell, que “parlava un francès macarrònic”.³¹⁴ Companys potser sentia també un cert sentiment paternal per Miravittles. Això és el que va escriure Fermí Vergés, un amic de Miravittles:

“val la pena de posar de relleu el vincle que existí entre el President Companys i Jaume Miravittles. De vegades he sospitat que era una mena de sentiment paternal que existia a jutjar per la indulgència amb què tantes vegades li perdonà el President els seus *faux pas*”.³¹⁵

La col·laboració de Miravittles amb Companys, a part de les activitats pròpies del Comissariat, va ser intensa. Es veien sovint, ja fos en recepcions oficials o en visites privades. Algunes vegades Miravittles redactà els discursos del president.³¹⁶ A través del Comissariat Miravittles ajudà a potenciar la imatge i la popularitat de Companys. S'encarregà, per exemple, a l'escultor Ernest Maragall Noble un bust de Companys, que juntament amb un de Francesc Macià, probablement de Martí Llauredó, es venia.³¹⁷ Companys també va ser el protagonista d'alguns cartells del Comissariat, com *Madrileños! Cataluña os ama... Palabras pronunciadas por el Presidente Companys* (març del 1937) o *El Presidente Companys ha parlat* (març del 1938).

El desembre de 1936 Companys va ser convidat a participar en un míting important a París, al Velòdrom d'Hivern, organitzat pel sindicat CGT, i on participaven també líders anarquistes, sindicalistes, socialistes i comunistes francesos, a més de representants de la UGT i de la CNT. El míting era el dia 6 i el dia 4 Companys, acompanyat de Miravittles, es va posar en marxa cap a la frontera, però en arribar-hi els van comunicar que Companys no podia entrar a França per “raons d'estat”. Segons Miravittles, Léon Blum, primer ministre francès i cap de la SFIO, el partit socialista, pressionat pels comunistes i pel Govern de Londres, volia reduir així l'abast de l'acte. Miravittles va agafar un avió i es traslladà a París, on contactà amb Marceau Pivert, dirigent de l'ala esquerra del socialisme francès i aleshores un dels col·laboradors de Blum al govern. Miravittles coneixia Pivert de l'ajut que aquest proporcionava als republicans. El comissari de Propaganda s'entrevistà amb Blum i aquest li

---

³¹⁴ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p. 85; algunes anècdotes sobre el deficient francès de Companys a les pp.85-87.

³¹⁵ Fermí Vergés, “Aproximació a Jaume Miravittles”, a Miravittles, *Gent...*, (1980), p.10.

³¹⁶ Jaume Miravittles entrevistat per Josep M. Pamies, *El Correo Catalán*, (15 d'octubre del 1977).

³¹⁷ Jaume Miravittles, “Tarradellas, Miravittles y el Comissariat de Propaganda”, a *La Vanguardia*, (12 de maig del 1982).

confirmà la negativa a l'entrada de Companys, però va deixar oberta la possibilitat d'una "visita personal" del president a París, possibilitat que aquest rebutjà.³¹⁸

Miravittles va exercir sovint d'intermediari entre el Govern i el cos consular establert a Barcelona, especialment amb els representants dels països que ajudaven a la República. Va conèixer, per exemple, Alejandro Gómez Maganda, cònsol general de Mèxic. I també es va relacionar molt amb els representants de la Unió Soviètica. El primer que va conèixer va ser Ilya Ehrenburg, que no era formalment un diplomàtic, sinó periodista. El corresponsal d'*Izvestia* tenia, com hem vist, un important paper en el moviment cultural antifeixista, i la relació amb Miravittles tenia aquest origen. Recordem que a principis de setembre tots dos havien visitat el front aragonès i que havien coincidit en diversos actes amb intel·lectuals. També van fer, tots dos sols, acompanyats només de Cullell -el xofer de Miravittles-, un viatge en automòbil fins a París; probablement durant la tardor del 1936, per assistir diversos actes propagandístics. El que no devia saber Miravittles és que Ehrenburg no era un simple periodista. En realitat aprofitava les facilitats que se li donaven com a corresponsal (tenia accés a les més altes personalitats de la política catalana, com Companys, Garcia Oliver o el mateix Miravittles) per obtenir informació política i passar-la als dirigents soviètics. Els dies 17, 18 i 30 de setembre del 1936, per exemple, Ehrenburg envià reports a Marcel Rosenberg, l'ambaixador soviètic a Espanya, que els va fer seguir fins a la mateixa taula d'Stalin i d'altres caps del Kremlin.³¹⁹

Moscou nomenà, però, el 21 de setembre del 1936, un cònsol general a Barcelona, Vladimir Antonov Ovseenko.³²⁰ Miravittles el va conèixer força i analitzà molt bé, crec, el perquè de la tria d'Antonov i la seva missió. A Barcelona, la capital de la revolució anarquista, calia, més que un diplomàtic professional, un líder amb una trajectòria revolucionària inqüestionable. Antonov Ovseenko era un bolxevic de la vella guàrdia, que havia dirigit, durant la revolució russa, l'assalt al Palau d'Hivern. Era, diu Miravittles,

“el hombre que por su pasado de acción, su capacidad combativa, su sinceridad y su simpatía personal, tenía más posibilidades de atraer a los anarquistas, no, ciertamente, al comunismo, pero sí a un terreno más próximo a los objetivos del momento”.³²¹

---

³¹⁸ Miravittles, *Gent...*, (1980), pp. 110-111.

³¹⁹ Els informes es poden consultar a Ronald Radosh, Mary R. Habeck i Grigory Sevostianov (eds.), *Espanya traicionada. Stalin y la guerra civil*, (Barcelona: Planeta, 2002), pp.58-67.

³²⁰ Sobre l'activitat d'Antonov a Barcelona veure Frank Schauff, *La victoria frustrada. La Unión Soviética, la Internacional Comunista i la guerra civil española*, (Barcelona: Debate, 2008), p.314-329 i Daniel Kowalsky, *La Unión Soviética y la guerra civil española*, (Barcelona: Crítica, 2003), p.31-36.

³²¹ Jaume Miravittles, "Antonov Ovseenko (II)", *Tele-eXprés*, (25 de novembre del 1977).

L'objectiu soviètic del moment, a Catalunya, era posar la guerra, i no la revolució, com a prioritat principal. Com diu l'historiador Daniel Kowalsky, el que volia Antonov era "encauzar a los anarquistas catalanes hacia el esfuerzo bélico general".³²² El dia 2 d'octubre Antonov va presentar les credencials a Companys.³²³ Establí aviat estretes relacions amb la cúpula dirigent catalana. Els dirigents d'ERC estaven plenament d'acord amb la idea d'abandonar el radicalisme revolucionari i, per fer-ho, part de l'anarquisme i el POUM eren obstacles evidents. El dia 4 d'octubre Antonov ja es va reunir amb Miravittles i aquest li feu un comentari polític que havia de ser forçosament agradable a la seva oïda. Li explicà que s'estava produint un acostament entre ERC, la CNT i el PSUC, deixant expressament el POUM fora de la nova aliança.³²⁴ Miravittles va ser testimoni dels intents del diplomàtic soviètic d'atreure García Oliver cap a postures de moderació: "en diferents ocasions Antonov ens convidà a ell i a mi a dinar plegats al restaurant privat de l'Hotel Majestic".³²⁵ A principis d'octubre el cònsol també el cridà per anunciar-li que Stalin havia decidit ajudar decididament la República. Amb motiu de l'arribada del vaixell soviètic Zirianin a Barcelona, el 14 d'octubre, amb ajut alimentari i no armes -com s'esperava-, es van fer un seguit d'actes festius i protocolaris. I el Comissariat de Propaganda, Miravittles i Antonov hi van ser sovint protagonistes (recepció al port i a les principals institucions, discursos ràdiofònics, visita a Montserrat...). Pel que fa a contactes entre el cònsol i Miravittles, aquest recordava també un dinar amb el matrimoni Antonov i Companys a la Generalitat i un àpat convocat també per Companys a la Casa dels Canonges amb l'assistència d'Antonov, Tarradellas, Nicolau Rubió i Tudurí i d'ell mateix, seguit d'una sortida fins a Montjuïc.³²⁶ D'altra banda, tots dos van posar-se d'acord per a que Laya Films pogués distribuir les pel·lícules soviètiques; tant el cònsol com la seva esposa Sofia eren força actius en la difusió de la propaganda de l'URSS.³²⁷ En resum, es van arribar a fer "molt amics. Jo l'apreciava sincerament perquè veia en ell la seva bona fe i el seu entusiasme", va escriure Miravittles.³²⁸

Entre Miravittles i Antonov hi va haver bona relació perquè hi havia un acord sobre l'orientació política immediata i sobretot perquè el cònsol adoptà una actitud comprensiva davant les necessitats i reivindicacions de les autoritats catalanes. En efecte, en poques

---

³²² Daniel Kowalsky, *Op. cit.*, p.34. Krestinski, un dels caps de la diplomàcia staliniana, comunicà a Rosenberg, l'ambaixador a Madrid, que, a Barcelona volien nomenar una persona "con gran experiencia revolucionaria que pueda ganarse autoridad entre los anarquistas de Barcelona", a Frank Schauff, *Op. cit.*, p.315.

³²³ *Última Hora*, (2 d'octubre del 1936).

³²⁴ Anotacions del diari d'Antonov Ovseenko, a Frank Schauff, *Op. cit.*, p.316.

³²⁵ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.195.

³²⁶ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.204; Miravittles, *Més gent...*, (1981), pp. 85-86.

³²⁷ Daniel Kowalsky, *Op. cit.*, p.36.

³²⁸ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.197.

setmanes va arribar a entendre els retrets dels catalans (ja fossis anarquistes o d'ERC) cap al Govern espanyol, per exemple sobre el fet que no s'enviés armament modern (com tancs i avions) al front d'Aragó. I en els seus informes es mostra comprensiu amb els anarquistes, valora els esforços de moderació d'alguns dels seus dirigents i es mostra a favor de la seva incorporació al Govern espanyol. I demana incrementar l'ajut a Catalunya. Fins arriba a criticar alguns comportaments dels seus correligionaris del PSUC.³²⁹ Aquesta actitud pro-catalana d'Antonov no va caure gaire bé al Govern espanyol, partidari de centralitzar l'ajut soviètic. A finals del 1936 es celebrà una reunió entre representants de la Generalitat, del Govern espanyol i del l'URSS. Antonov hi abonà les demandes de Catalunya i això disgustà Juan Negrín, el ministre espanyol d'Hisenda, que va dir d'Antonov: “es más catalán que los catalanes”. Dos anys després, quan ja feia temps que el soviètic no era a l'Estat espanyol, i potser ja no era viu, Negrín, ja president del Govern espanyol, encara deia d'Antonov que “para él solo existía Cataluña, el resto de España era para él algo así como Turquestán”.³³⁰ De fet, Antonov fins i tot s'esforçà en aprendre català; Miravittles li va recomanar un professor.³³¹

Antonov Ovseenko, però, va durar poc a Barcelona. L'agost del 1937 va tornar cap a Moscou, on es van produir uns fets estranys. El 14 de setembre va ser cridat a parlar amb Stalin, que l'acusà d'haver actuat amb massa independència, però el dia següent va ser nomenat comissari del poble (ministre) de Justícia. El càrrec li va durar poc, perquè l'11 d'octubre va ser detingut, sent executat a finals del 1938 o a principis del 1939. Per a Miravittles les raons de la seva caiguda en desgràcia són, la primera, que quedà “seduït” per les tesis revolucionàries i catalanistes; que arribà amb l'encàrrec de “atreure, neutralitzar o destruir” les dues forces polítiques predominants a Catalunya, ERC i la CNT-FAI, però el resultat fou el contrari: “el *seductor* quedà seduït”;³³² i, la segona, que no havia estat capaç de “millorar les relacions entre els militants de la CNT i la UGT, dels anarquistes i dels comunistes”, i els Fets de Maig ho demostrarien.³³³ Però hi podrien haver altres raons: el descontentament del Govern espanyol, algunes polèmiques que va tenir amb la CNT, les

---

³²⁹ Veure especialment els informes que envià a Moscou el 18 d'octubre i el novembre del 1936 a Ronald Radosh, Mary R. Habeck i Grigory Sevostianov (eds.), *España traicionada. Stalin y la guerra civil*, (Barcelona: Planeta, 2002), pp.120-125.

³³⁰ Frank Schauf, *Op. cit.*, p.324 i 328.

³³¹ Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.197.

³³² Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp. 195-218.

³³³ Segons Miravittles va ser Erno Gëro qui el va denunciar a Moscou. Era un hongarès, que es feia dir *Pedro*, funcionari de la Internacional Comunista i establert a Barcelona. Per a Miravittles era ell qui dirigia el comunisme català i espanyol. Veure Miravittles, “The man who denounced Antonov-Ovseenko”, a *The New Leader* (Estats Units), (6 d'agost del 1956), p.11.

queixes d'altres funcionaris soviètics, etc. És difícil saber la raó veritable. Cal pensar que era el moment àlgid de les Grans Purgues i a l'URSS qualsevol podia ser empresonat i executat amb les més peregrines acusacions. Aquest trist i injust final va fer-lo encara més simpàtic a Miravittles, per a qui l'heroi de la Revolució d'Octubre era “uno de los personajes más fascinantes que he conocido en mi vida, imagen trágica del héroe desdichado”.³³⁴

Els Fets de Maig del 1937 van evidenciar també la seva proximitat a Companys i a Tarradellas i el fet que formava part del “pinyol” de dirigents d'ERC. Aquells dies va portar a terme algunes missions perilloses; perquè ho era circular per una Barcelona ericada de barricades i d'armes carregades. El dilluns dia 3 de maig del 1937 la tensió que s'havia acumulat en els mesos anteriors va esclatar en forma d'un complex enfrontament als carrers de Barcelona. Ha estat explicat i interpretat moltes vegades i de diverses maneres; no és aquest el lloc de tornar-hi. Ens referirem només a alguns fets en que va intervenir Miravittles, qui va explicar en diversos llocs els seus tensos trajectes per la ciutat.³³⁵ Aquell dilluns, a primeres hores de la tarda, es va produir el xoc de la Telefònica. De moment semblava que la situació no era greu, però Miravittles es va estar fins a la una de la nit al Palau de la Generalitat. Aleshores marxà a casa, quan encara continuava la reunió del Govern. El dia 4 al matí va sentir per ràdio la crida de Companys als seus consellers i alts funcionaris per a que anessin a la Generalitat; la situació s'havia agreujat i la revolta s'havia estès per tota la ciutat. Això és el que comprovà mentre, acompanyat d'uns amics, travessava tot de controls anarquistes i del POUM fins a arribar a la Generalitat. Un cop allà, a partir del seu relat l'imaginem al voltant de la taula de Companys, amb d'altres dirigents d'ERC, aconsellant el president o seguint les seves ordres. Un dels problemes que es plantejà el Govern català és que calia visitar el president Azaña per a tranquil·litzar-lo, ja que tenia la seva residència del Palau del Parlament envoltada de milicians armats. Les diferents fonts no coincideixen en les dates ni en la composició de la delegació.³³⁶ Si seguim el relat de Miravittles, el dimecres 5 de maig Azaña va trucar Companys i aquest, veient l'angoixa del president de la República, va demanar a Tarradellas que el visités i aquest hi acudí acompanyat de Miravittles i de Carles Martí Feced, conseller de Governació i cap del nou Govern format aquell mateix dia. Després

---

³³⁴ Jaume Miravittles, “Antonov Ovseenko (I)”, *Tele-eXprés*, (17 de novembre del 1977).

³³⁵ Jaume Miravittles, “Sol iombra”, a *Catalans!* núm.6, (10 d'abril del 1938); el 1962, quan era a Nova York, el seu testimoni es va publicar a Robert Payne, *The civil war in Spain, 1936-1939*, (Nova York: G.P. Putnam's Sons, 1962), pp. 207-210, 219-221, 223-224; també a Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp.140-150.

³³⁶ Tant les memòries d'Azaña com una biografia de Tarradellas situen la visita el dilluns 3 de maig a la nit. Ni l'un ni l'altre parlen de Miravittles i el volum sobre Tarradellas diu que anava acompanyat d'Sbert, el conseller de Cultura. Manuel Azaña, *Memorias políticas y de guerra, II*, (Barcelona: Crítica, 1978), p.25; Ernest Udina, *Josep Tarradellas. L'aventura d'una fidelitat*, (Barcelona: Edicions 62, 1978), p.202.

de passar diverses barricades van arribar al Parc de la Ciutadella per donar ànims a un home que, segons va escriure Miravittles, van trobar “físicament i moralment desfet”.³³⁷

De dimarts 4 a divendres 7 al matí les barricades van estar actives i la Generalitat va estar més o menys assetjada, defensada pels mossos d'esquadra. Miravittles hi va estar interrompudament. A la premsa d'aquells dies trobem algunes informacions que situen Miravittles ben a prop, al rovell de l'ou, dels esdeveniments polítics d'aquells dies. El dia 6 a la tarda, per exemple, sortia Carles Martí Feced de la Generalitat, acompanyat de Tarradellas i de Miravittles, per anar a l'acte de la seva presa de possessió com a nou conseller de Governació, substituint Artemi Aiguader.³³⁸ Miravittles va col·laborar també en facilitar les negociacions entre els revolucionaris i el Govern. Devia ser el dijous 6, o ja a la matinada del 7, quan va fer una sortida arriscada. Va anar a protegir uns negociadors anarquistes acompanyant-los des de la seu de la CNT (a l'antic Foment del Treball Nacional) fins a la Generalitat, passant per diversos punts amb gent armada, d'un i altre bàndol.³³⁹

Paral·lelament a l'ascens a la primera línia política del país, la seva vida personal també va transformar-se. Als pocs mesos d'haver començat la guerra va canviar de domicili. Ell i Ginette, la seva esposa, van deixar el pis del carrer Urgell, 186, per un altre, probablement més ampli, a Gran Via de les Corts Catalanes, 397, 1er. pis, porta 3a, prop de la Plaça Espanya.

És evident que els anys de la guerra va estar molt ocupat per les responsabilitats que va desenvolupar. Ell mateix recordava el seu total lliurament a aquestes activitats:

“-durant els dos anys i mig que va durar la guerra- no vaig sentir ni fred ni calor. No puc recordar cap dels esdeveniments que vaig viure lligat a la temperatura. Els moments en què un home es dona totalment a una empresa –sigui la que sigui- que monopolitza i satisfà plenament la seva capacitat d'acció, és perfectament impermeable a tot altre neguit. (...) M'és totalment impossible de recordar aquells dies en funció dels problemes –bons o dolents- de la vida quotidiana”.

Però... una cosa sí que el va distreure de la trepidant activitat política: “només l'amor, tan lligat a la guerra, fou capaç de fer-me vibrar al mateix ritme apassionat”.³⁴⁰ Efectivament, enamoradís de mena, en una data imprecisa del 1937, es va unir a Maria Pintado, Maruja, una noia d'origen castellà quinze anys més jove que ell. El pintor Antoni Clavé, un dels col·laboradors del Comissariat, la va descriure com “una noia guapíssima i joveneta de

---

³³⁷ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.148.

³³⁸ *La Vanguardia*, (7 de maig del 1937).

³³⁹ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p. 149.

³⁴⁰ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.248.

Guadalajara”.³⁴¹ No tenim més detalls d’aquesta nova parella, a part de que, com l’anterior, no tenia un interès especial per la política. Cal tenir en compte que, molt després, quan va escriure els seus textos autobiogràfics, ja estava amb la seva tercera esposa –i mare dels seus tres fills-, i no li interessà de parlar-ne, per raons òbvies.

Les relacions amb la seva esposa Ginette ja feia temps que no anaven gaire bé. Segons va escriure el 1938 en un pròleg, quan l’estiu del 1935 van anar de vacances a Eivissa, l’idil·li ja era “en l’elegia” i ell era “al costat d’una persona, abans estimada, que ara només era una persona amiga”.³⁴² De fet, un any abans, a l’estiu del 1934 -també a Eivissa-, Miravittles ja havia tingut un “affaire” amb una estudiant d’art.³⁴³ El 12 de març del 1938, doncs, Jaume Miravittles, de 31 anys, i Allida Ceccon Citton, Ginette, de 26, es van presentar davant de la Sala Especial de Divorcis de l’Audiència Territorial de Barcelona per manifestar la voluntat de divorciar-se “per mutu dissentiment”, quedant Miravittles obligat a pagar mensualment a Ginette una pensió alimentària de mil pessetes, corresponent aproximadament a la meitat del seu salari. El mateix dia el tribunal va dictar sentència decretant el divorci.³⁴⁴

---

³⁴¹ D’aquest origen a Guadalajara no en tenim cap confirmació. Lluís Permanyer, *Antoni Clavé fa memòria*, (Barcelona: La Campana, 2005), p. 84.

³⁴² Jaume Miravittles, “Presentació”, *El testimoniatge de Georges Bernanos. Les cimetières sous la lune*, (Barcelona: Editorial Forja, 1938), p. 9 i 10.

³⁴³ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos Autobiogràfics. Carpeta 44, p.124.

³⁴⁴ ATSCJ. Fons de la Sala Especial de Divorcis de l’Audiència Territorial de Barcelona. 1938. Expedient 49. Caixa 109.

7.3 Comissari de Propaganda del Govern català (i II) Ideòleg i diplomàtic en una República escindida

7.3.1 Dirigent d'ERC i orientador de les JEREC

A més de propagandista governamental i de col·laborador del president Companys, Miravittles va intervenir també, durant la guerra, en la direcció d'ERC i de les JEREC, més com a ideòleg que com a organitzador. L'activitat d'Esquerra com a partit durant la guerra és encara poc coneguda. És evident que durant els primers mesos de guerra i revolució l'estructura d'ERC va quedar, en bona mesura, “tocada”. Però el fet d'haver aguantat aquells mesos difícils al front de la Generalitat i intervenint al Comitè de Milícies Antifeixistes, com va fer Miravittles, va permetre que, a partir de la formació del govern Tarradellas, a finals de setembre del 1936, ERC pogués anar recuperant iniciativa i protagonisme, a base de remarcar l'aportació del partit a la lluita, de reivindicar una “revolució catalana” i de revitalitzar la seva organització. En aquesta línia, el gener del 1937 va aparèixer el *Butlletí d'ERC*, portaveu de la Federació de Barcelona-ciutat, es posà en funcionament l'emissora de ràdio ERC 1 i s'impulsà Ajut Català, l'organització del partit que canalitzà i organitzà l'esforç de les dones d'ERC per proveir els combatents.³⁴⁵

Jaume Miravittles va tenir un protagonisme destacat en aquest nou impuls del partit. El 24 d'abril del 1937, poc abans dels Fets de Maig, al Ple comarcal de Barcelona-ciutat, reunió preparatòria del Ple del partit a celebrar properament, va fer un discurs important que anticipa la línia que adoptarà el partit després dels Fets de Maig. El seu missatge era de renovació organitzativa i política del partit. Primer es va referir a l'organització interna d'ERC. Defensà l'afiliació individual i que les votacions fossin també individuals, no per centres o casals. Criticà l'estructura basada en els casals amb diversos arguments; per eficàcia, posant com a exemple que ell ja feia gairebé tres anys que era militant d'ERC i, en canvi, el casal que presidia, el Casal Nacionalista Obrer Espartacus, tot just havia estat acceptat com a integrant d'ERC en aquell mateix Ple, i per una qüestió ideològica, en considerar que el sistema de casals era propi d'un partit interclassista i petitburgès. Hi havia els casals dels senyors, els dels petits burgesos i els dels obrers. I encara, digué, “els Casals individuals: el Casal d'en Tomàs i Piera, el Casal d'en Rubió, el Casal d'en Trabal, el Casal d'en Miravittles, etc.” A partir del juliol del 1936, però, digué,

---

³⁴⁵ Dolors Ivern, “Ajut Català d'Esquerra Republicana de Catalunya”, a *Perspectiva Social* núm. 39, (1997).

“les consideracions d’ordre social i econòmic” eren al primer pla de la vida política. I “el comú denominador de catalanisme i republicanisme és massa vague per a poder conciliar dins d’un mateix Partit classes socials separades per una lluita econòmica. El “Casino dels Senyors” ja no pot conviure amb els casals obrers de les barriades. El Casal ja no pot ésser la cèl·lula política del Partit. (...) Cal anar a una nova estructuració orgànica del Partit”.

I, finalment, també proposava fer més democràtica i efectiva l’elecció dels dirigents del partit:

“Els dirigents del Partit no poden sortir de votacions en les quals hi participen els Casals com a tals Casals. L’elecció dels dirigents del Partit ha d’ésser feta per la totalitat dels militants, en sufragi universal directe i secret. (...) Els dirigents, llavors, representaran la totalitat del Partit i, vulgues no vulgues, tindran una visió més àmplia del fet polític. Aquesta centralització democràtica del Partit donarà més responsabilitat als dirigents i també més força”.³⁴⁶

A continuació va passar a avaluar la situació política. Recordem que això passava a finals d’abril del 1937 i que el Govern català portava més d’un mes i mig en crisi, en un equilibri del tot inestable entre tres pols polítics (ERC, CNT-FAI i PSUC-UGT), que esclataria tràgicament en els Fets de Maig. Es va referir al gran protagonisme que havien pres els sindicats amb la revolució, valorà el paper de la CNT i la UGT des del punt de vista d’ERC i plantejà quina havia d’ésser la política d’ERC. Per a ell la CNT era el sindicat “nascut a Catalunya, desenvolupat a Catalunya”. Però l’arribada de nombrosos immigrants, anticatalanistes i integrats a l’anarquisme, havia deixat la CNT en mans dels “emigrats anticatalanistes”, “els quals han donat fins ara proves d’una incapacitat dirigent, per no parlar de coses molt més greus encara”. I d’altra banda, a la UGT, deia:

“parlen català, totes les seves publicacions o la immensa majoria d’elles estan escrites en català (...) A ella s’hi han abocat, ultra elements moderats del moviment social, els elements catalanistes del moviment obrer”. Però “no és ni pot ésser altra cosa que la cama del centralisme sentada a Catalunya. Mai no s’havia fet una política centralista més intel·ligent, i per tant més perillosa, que la que actualment es porta a cap a través de la UGT”.

Aquest esquema definia ERC amb un perfil propi. En sintonia amb el moment que es vivia, posava l’accent més en l’obrerisme i en el nacionalisme que en el republicanisme. ERC havia de ser una esquerra catalanista, equidistant de la CNT i del PSUC-UGT. En paraules de Miravittles: “tot intent d’aproximació de l’Esquerra amb la CNT seria rebutjat per l’opinió pública catalana” i “l’Esquerra en tant que força representativa de Catalunya no pot veure en

---

³⁴⁶ AMTM. Discurs de Jaume Miravittles al Ple comarcal de Barcelona-ciutat, abril 1937. Fons ERC. Carpeta ERC-9. Doc.12.

la UGT el seu aliat natural”. Cap a on, doncs? Apostava per l’enfortiment d’una ERC definida sobretot en l’eix nacional: “Cal sortir doncs d’aquesta situació angoixosa i per això cal una nova política, una política de Partit audaç que es recolzi damunt les realitats nacionals catalanes”.³⁴⁷

I assenyala dues mancances greus. La primera era que a l’Esquerra li mancava una política sindical (“Aquesta és una de les meves monomanies”). Què fer? Els militants d’ERC havien d’actuar dins de la UGT i a la CNT per afavorir-hi la unitat sindical:

“amb gran energia es convertiran en paladins de la unitat sindical”,
“l’exaltació contínua de la unitat i l’exposició de tots els seus saboteigs portats a cap per les dues sindicals, en nom precisament de la unitat, donaria una possibilitat extraordinària d’èxit”.³⁴⁸

I la segona que el partit necessitava unes Joventuts: “l’Esquerra és ara un Partit de senyors de mitja edat, sense el mordent i sense l’acció que li dona l’existència d’un moviment juvenil. Cal doncs tornar a una política de Joventuts”.³⁴⁹

Pocs dies després, els Fets de Maig; la tan invocada unitat antifeixista saltava feta miques. I no es van enfrontar només els poumistes i una part dels anarquistes contra el PSUC i la UGT, com sovint s’ha dit. Alguns centres d’Estat Català i d’ERC també van lluitar contra els “revolucionaris”. Els militants del casal de Miravittles, l’Espanacus, es van enfrontar a trets amb membres de la FAI.³⁵⁰ Què havia passat? La divisió tòpica entre revolucionaris i contrarevolucionaris no és del tot real. El que hi hagué és un enfrontament entre partidaris d’una revolució més radical, espontània i, en definitiva, caòtica i els sectors favorables a moderar i rectificar, amb diferents graus, la revolució. Aquests darrers eren clarament majoritaris a la reraguarda catalana. El deteriorament constant de la situació militar, econòmica i de l’ordre públic evidenciava problemes greus; calia posar ordre a l’exèrcit, a l’economia i a la reraguarda. Aquella primavera del 1937 gairebé tots els dirigents polítics republicans, de tots els colors, ho veien, però, tal com ho analitzà molt després Miravittles, una part de les bases anarquistes (i el POUM) estaven en contra de la política de normalització i els dirigents de la CNT van ser incapaços d’imposar-se.³⁵¹ Miravittles també es refereix a la presència, dins de les files anarquistes, al costat de militants d’anys, d’exaltats i simples delinqüents que s’hi haurien afegit buscant la impunitat d’un carnet sindical. Un

---

³⁴⁷ Ibidem.

³⁴⁸ Ibidem.

³⁴⁹ Ibidem.

³⁵⁰ Miravittles, *Homes...*, (1982), pp.163-165.

³⁵¹ AMTM. Fons Jaume Miravittles i Navarra. Textos autobiogràfics. Carpeta 39. p.3-5.

descontrol al qual atribuïa també, en les darreres dècades de la seva vida, l'esgotament històric de l'opció anarco-sindicalista:

“aquella confusió entre els anarquistes purs, els *polloos* i les *rates de claveguera*, haurà estat la realitat o, si es vol, el mite, que ha destruït la possibilitat de reorganitzar l'anarco-sindicalisme a Espanya”.³⁵²

Políticament, el gran derrotat dels Fets de Maig va ser el POUM, que va ser dissolt, però la CNT va perdre prestigi i influència, quedant fora del nou Govern republicà que es va formar el 17 de maig, el primer de Negrín. La nova situació era favorable als partidaris d'una política d'ordre i moderació, principalment ERC i el PSUC. ERC va viure els resultats dels Fets de Maig amb un sentiment contradictori. D'una banda negativament, perquè la Generalitat havia perdut les competències de defensa i ordre públic, però també amb alleujament, perquè semblava que podia acabar-se amb el desordre i la violència de la reraguarda, que desmoralitzava la societat i desacreditava el Govern. Pensem que hi havia força gent d'ERC i el seu entorn que, perseguïts, havien hagut de marxar a l'exili (Josep M. Espanya, Ventura Gassol, Joaquim Ventalló, Joan Casanovas, Frederic Escofet...). Els homes i dones d'Esquerra, després de mesos d'encongiment, es sentien més forts i exigien responsabilitats. Era clar que certes coses no podien continuar igual. Es queixaven, sobretot, de la manca d'ordre a la reraguarda i de l'incompliment, en aquest camp, dels acords del Govern. A mig maig el partit va treure un manifest on les crítiques a la CNT-FAI eren ben clares:

“han sofert massa els ciutadans antifeixistes perquè no hàgim de declarar estroncada tota una època de silenci” (...)

El resultat ha estat veritablement catastròfic, la indignació i el defalliment s'han estès per tot el país. És inútil dissimular-ho. Des del 19 de juliol no hi ha hagut ni una mica de cordialitat entre els grups antifeixistes (...)

Tot el problema de Catalunya (...) ha voltat entorn de l'Ordre Públic (...) el desordre campava lliurement (...)

La CNT (...) no va veure mai de bon grat el que es realitzés una política d'Ordre Públic. (...)

¿Qui era, doncs, el que estava preparat? El Govern? No! Els que estaven preparats eren els elements que s'han lliurat a una massacre de republicans i antifeixistes arreu de Catalunya (...)

El Partit propugna perquè s'efectuï una tasca intensiva d'esbrinament de responsabilitats (...)³⁵³

Poc després apareixia un nou comunicat, aquest d'un “bloc antifeixista català” sense els anarquistes ni el PSUC. Aquest havia estat convidat a signar-lo, però ho havia refusat. Ja

³⁵² Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.62.

³⁵³ *Última Hora*, (15 de maig del 1937).

es perfilava una nova tibantor, ara entre ERC i el PSUC. El text va sortir signat per ERC i altres partits i organitzacions catalanistes i democràtiques que aniran configurant, amb ERC, un cert pol polític: Acció Catalana Republicana, Estat Català, Unió Democràtica de Catalunya, la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya, les joventuts respectives i altres entitats patriòtiques. Anava en la mateixa línia que el precedent:

“l'únic objectiu que hauríem de tenir tots ara com ara: GUANYAR LA GUERRA (...) és precis que pugui garantir-se EL DRET A LA VIDA AMB TOTA LLIBERTAT I DIGNITAT per la qual cosa es fa imprescindible el desarmament total de la reraguarda i el control efectiu, per part del Govern, de TOTS els cossos armats. (...) Cal que desapareguin les presons clandestines, on, IL·LEGALMENT, s'han empresonat els representants de l'autoritat legal (...).³⁵⁴

Així mateix, Miravittles publicà el 3 de juny un article a *Ara!!*, el butlletí del Casal Espartacus. D'una banda, en una afirmació poc matisada, culpava gent forastera, no catalana (es referia altre cop als immigrants anarquistes i anticatalanistes a qui s'havia referit en el discurs d'un mes abans), dels crims i excessos succeïts a Catalunya des del juliol del 1936 i, de l'altra, marcava els objectius polítics del moment (ordre i eficiència) i exigia el poder per a “les forces catalanes”:

“s'ha produït després del 19 de juliol un fet gravíssim (...) En obrir-se les esclores envairen les esferes del país una munió de gent que pel seu origen, per la seva raça, pels seus afanys, per les seves perspectives, no formen part del cos nacional català, i no tenen, no poden tenir, la visió i la responsabilitat d'una política nacional. (...)

Solució? La de donar a les forces catalanes la plena direcció i la responsabilitat del destí històric del nostre poble, destí històric que ara és: la destrucció del feixisme mitjançant la creació d'un exèrcit eficient, constitució d'un ordre econòmic a la reraguarda, cristallització d'un sistema social que respongui a les tradicions i a les realitats catalanes (...) Descatalanitzar Catalunya vol dir convertir la massa popular en un parrac amorfe sense dignitat i sense vergonya. La nova política de Catalunya ha de caracteritzar-se per aquest fet simple: CATALUNYA PELS CATALANS”.³⁵⁵

En el mateix número, uns titulars destacats mostraven el desacomplexament d'ERC i la tensió acumulada: “Pena de mort al lladre!”, “són *incontrolats* o assassins?”.

Els dies 12 i 13 de juny del 1937 ERC va celebrar el II Ple, que va reunir 82 representants de 42 comarques. Segons l'historiador José Luis Martín Ramos, la línia política que s'hi va aprovar va venir orientada, sobretot, per dos dirigents: Jaume Miravittles i el

---

³⁵⁴ *Última Hora*, (24 de maig del 1937).

³⁵⁵ Jaume Miravittles, “Ara i sempre. Visca Catalunya Lliure! Catalunya pels catalans”, a *Ara!!*, núm.1, (3 de juny del 1937).

diputat Marià Rubió i Tudurí.³⁵⁶ Aquest darrer havia estat força crític amb l'etapa de col·laboració amb l'anarco-sindicalisme³⁵⁷ i en el discurs que adreçà a l'assemblea plantejà un nou rumb. Calia “salvar la revolució”, “evitar (...) la pèrdua de les posicions adquirides per la massa obrera”, però no es podia ocultar que “Catalunya s’ha arruïnat”. Havien d’apostar pel sistema democràtic (“no tenim altre camí que formar part del sistema internacional de França i Anglaterra”), constituir un Govern sense els sindicats (un Govern de “front popular”, amb “l’exclusió de les sindicals del Poder”) i orientar la línia política cap al nacionalisme, destacant el caràcter anticatalà dels militars rebels. Però ja afloraven, a base d’insinuacions, altres perills per a la nació catalana: el Govern de la República (“Catalunya pot ésser vençuda no solament si es perdés la guerra contra els rebels (...) sinó, àdhuc, guanyant-la”) i el nou rival a Catalunya, el PSUC, a qui es referia implícitament quan deia que hi havia qui feia política catalana “cercant el punt de recolzament a València, o potser més lluny” (en referència a l’URSS).³⁵⁸

Miravittles també va fer diversos discursos al Ple i intervingué en la redacció de la “Declaració política” aprovada. Del seu contingut destaca l’aposta per un Govern polític, sense sindicats, l’afirmació que era a ERC, com a “Partit majoritari de Catalunya”, a qui corresponia “la direcció general de la política”, la denúncia que, arrel dels Fets de Maig, “es prengué l’ordre públic a la Generalitat”, l’interès en recuperar aquesta competència i la reivindicació “d’una nova fórmula de l’Estat que permeti dins el complex de la Península Ibèrica la lliure convivència dels nuclis nacionals constituïts”.³⁵⁹

Rubió i Tudurí passaria aviat a dirigir *La Humanitat*, el principal portaveu del partit, i Miravittles entrà a formar part del nou Consell Permanent del partit elegit al Ple, que quedà format per: Martí Barrera, secretari general; Joan Sauret, secretari de propaganda; Antoni Escofet, secretari d’organització; Jaume Miravittles, secretari de relacions comarcals; Lluís Mestres, secretari d’actes i Joan Tauler, secretari jurídic.³⁶⁰

El que estava a l’ambient era la rectificació parcial de la revolució, en un sentit de moderació. I Miravittles n’era ben partidari. En aquest mateix Ple, per exemple, ell, Tarradellas i alguns altres militants van presentar una proposta d’acord (finalment retirada) on manifestaven considerar “injusta tota persecució basada en la creença religiosa del ciutadà” i

---

³⁵⁶ José Luis Martín Ramos, “Esquerra Republicana durante la guerra civil”, ponència presentada al Seminario de Historia, organitzat a Madrid el juny del 2008 per la UNED, la UCM i la Fundación Ortega y Gasset. p.18.

³⁵⁷ Veure les seves memòries, Marià Rubió i Tudurí, *Barcelona 1936-1939*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat-Institut Menorquí d’Estudis, 2002).

³⁵⁸ *La Humanitat*, (15 de juny del 1937).

³⁵⁹ *La Humanitat*, (15 de juny del 1937).

³⁶⁰ *La Humanitat*, (15 de juny del 1937).

demanar respecte per la “llibertat de consciència”.³⁶¹ Un altre fet en la mateixa direcció és que Miravittles va ser un dels que, com Tarradellas i Ovseenko, el cònsol soviètic, es van tornar a posar barret, un símbol de la voluntat de restaurar la normalitat estroncada el juliol del 1936.³⁶²

Pocs dies després del Ple d'ERC va reaparèixer el Miravittles articulista a les pàgines de *La Humanitat*. Va publicar-hi una sèrie de quatre articles sobre “les possibilitats del sindicalisme”. Hi desgranava tot d'arguments històrics i sociològics per arribar a la conclusió de que el sindicalisme havia de tenir un paper en la gestió de l'economia però no en la direcció política. D'una banda, disminuïa el seu paper en la victòria sobre els militars rebels a Barcelona: “s'oblida sistemàticament la participació decisiva de la Generalitat, en tant que força de Govern, en el aixafament de la insurrecció”.³⁶³ De l'altra, criticava l'acció dels sindicats en la nova economia revolucionària. Parlava de la seva “miopia social”, de l'existència paradoxal d’“un règim capitalista sense capitalistes” i subratllava algunes contradiccions de la revolució:

“sabem d'un Sindicat que deu els lloguers a un altre. Sabem d'una organització sindical que no vol pagar l'electricitat als Serveis Elèctrics Unificats de Catalunya. Sabem de fàbriques col·lectivitzades que treballen a ple rendiment, fent dos i tres torns diaris i que es mantenen en un règim aparent de propietat privada per no partir els beneficis amb fàbriques realment col·lectivitzades de la mateixa localitat que treballen a un ritme més lent o que estan sense feina”.³⁶⁴

L'argument de fons, però, era que la funció dels sindicats no era l'exercici del poder polític:

“arreu del món, als Estats Units, a Anglaterra, a Bèlgica, a França, el sindicalisme no juga un paper de primer pla, perquè el sindicalisme, malgrat tot, no és res més que defensor d'interessos estrictament professionals d'una categoria de ciutadans, i el nou règim, sigui quina sigui la seva estructura, ha de resoldre els problemes generals que interessin a la totalitat de la població. (...)”

El Sindicalisme ha de jugar en aquesta nova societat el paper de col·laborador. El Sindicat ha d'ésser l'òrgan econòmic que faci possible l'articulació necessària i que permeti al damunt d'ell el lliure desenvolupament humà. (...)”³⁶⁵

Era clar, doncs, que Esquerra, després dels Fets de Maig, volia, si més no, reduir la influència de la CNT al Govern. Després de setmanes de negociacions, el president

---

³⁶¹ AMTM. Proposta d'acord. II Ple. Juny 1937. Fons ERC. Carpeta ERC-5. Doc.6.

³⁶² Lluís Permanyer, “El Met Miravittles coloquial”, a *La Vanguardia*, (22 d'abril del 2006).

³⁶³ Jaume Miravittles, “El sindicalisme català (III)”, *La Humanitat*, (19 de juny del 1937).

³⁶⁴ Jaume Miravittles, “El sindicalisme al poder (i IV)”, *La Humanitat*, (20 de juny del 1937).

³⁶⁵ Jaume Miravittles, “Naixement del Sindicat (II)”, *La Humanitat*, (18 de juny del 1937).

Companys anuncià un nou executiu amb tres consellers d'ERC, tres de la CNT, tres del PSUC, un de la Unió de Rabassaires i un d'Acció Catalana Republicana (ACR). És a dir, respecte als governs anteriors, els anarco-sindicalistes perdien un conseller i n'entrava un d'ACR, que anteriorment no hi era. La CNT s'hi va oposar i Companys, el dia següent, el 29 de juny del 1937, reaccionà mantenint el Govern tal com estava, però sense els consellers de la CNT.

A part dels seus contactes d'alt nivell, la plataforma de l'actuació política de Miravittles era el Casal Nacionalista Obrer Espartacus, que presidia. Era al districte VI, amb una nova seu des del febrer del 1937 a Aribau, 74. Hi havia una gran activitat. Com era freqüent a l'època, s'hi feien actes polítics (conferències, mítings), culturals (teatre, cursos de català, de formació d'infermeres, de tall i confecció), esportives, d'esbarjo (ball, festivals solidaris...). Com a seccions diferenciades hi havia les Joventuts i la Secció Femenina. El grup de les Joventuts d'Esquerra Republicana Estat Català (JEREC), format el gener del 1937, era el més actiu del Casal.

Precisament un dels eixos del reviscolament d'ERC a partir de la primavera del 1937 va ser la reorganització de les Joventuts, que havien quedat molt afeblides per les escissions del maig del 1936 (a Estat Català) i de l'agost del mateix any (al PSUC). Ja abans dels Fets de Maig, des de principis del 1937, es van anar constituint grups de Joventuts; alguns, com els de Manresa i Rubí, van sorgir a llocs on no n'hi havia hagut mai. Tant Miravittles com el seu Casal Espartacus van tenir un paper important en la revifalla de les JEREC. Les relacions entre el comissari de Propaganda, Espartacus i el conjunt de les JEREC eren intenses. El 3 de juny del 1937 va reaparèixer el setmanari *Ara!!*, com a "òrgan d'Espartacus". Josep Sans Arrufat, secretari polític de Miravittles al Comissariat i membre destacat d'Espartacus i de les Joventuts, n'era el director. A les seves pàgines trobem també les signatures d'altres treballadors i col·laboradors del Comissariat de Propaganda, com Ernest Saludes, Salvador Grau Mora i Julià Fresneda. Al cap d'un mes i mig, el 17 de juliol del 1937, *Ara!!* apareixia ja com a "òrgan de les JEREC". És a dir, que el butlletí d'Espartacus esdevenia portaveu de totes les Joventuts.

El mite de la davallada i quasi marginació d'ERC durant la guerra s'estén a les seves Joventuts.³⁶⁶ En realitat, però, les JEREC es van reorganitzar el 1937 i van tenir una activitat notable. És cert, però, que el 1938 les JEREC, com els altres organismes juvenils, es van

---

³⁶⁶ Enric Ucelay-Da Cal, "Los malos de la película: las Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català y la problemática de un *fascismo catalán*", a *Ayer* núm.59, (2005), p.168.

veure afectades greument per la massiva incorporació de joves catalans a l'exèrcit.³⁶⁷ El punt culminant del creixement de les JEREC va ser la celebració, els dies 17 i 18 de juliol del 1937, a Barcelona, la Primera Conferència Ampliada de les JEREC, que va reunir representants dels 64 casals barcelonins d'ERC i de la majoria de les comarques catalanes.³⁶⁸ Tres dirigents d'ERC hi van fer discursos: el conseller Carles Pi i Sunyer, Antoni Rovira i Virgili i Jaume Miravittles, Aquest darrer, personalment o a través dels seus companys d'Espartacus, exercia com a orientador de les Joventuts del partit.³⁶⁹

I quina era la línia ideològica traçada per Miravittles i pel Casal Espartacus per a les JEREC i per al conjunt de l'Esquerra? D'una banda, com a tendència estratègica, es feia èmfasi en el nacionalisme més abrandat. En el primer número d'*Ara!!* el comitè executiu d'Espartacus afirmava lluitar:

“per Catalunya i per la Revolució catalana” (...) “per la Pàtria, per Catalunya, ESPARTACUS, lluitava, lluita i lluitarà sempre perquè és la seva fita, perquè és el seu sentit, perquè és per Catalunya que va néixer i per Catalunya viu”.³⁷⁰

És a dir, el nacionalisme com a objectiu central del partit. Un militant, J. Gili Roca, ho exemplificà al títol d'un article: “Comunistes? Anarquistes? Nacionalistes!”³⁷¹. I Miravittles, mestre de la síntesi i de la didàctica, anava més enllà. Es tractava d'identificar ERC amb Catalunya i convidava a “que cada militant (...) s'imbueixi d'aquesta grandiosa ambició creadora: Esquerra-Catalunya”.³⁷² L'horitzó d'aquest nacionalisme era principalment federalista, sense excloure alguna insinuació d'anar més enllà, com la que aprovà la Primera Conferència Ampliada de les JEREC: “proclamar el dret i no el deure de la Nació Catalana a establir llaços federals amb la resta de les Nacions hispàniques”.³⁷³

---

³⁶⁷ L'historiador Ramón Casterás, que estudià les Joventuts del PSUC, s'arribà a preguntar si, a partir de l'estiu del 1938 els moviments juvenils catalans continuaven tenint “valor històric”, ja que a Catalunya “prácticamente sólo quedaban las muchachas y los jóvenes más jóvenes, es decir, los comprendidos entre la adolescencia y los 18 años?”. *Las JSUC: ante la guerra y la revolución (1936-1939)*, (Barcelona: Nova Terra, 1977), p.321.

³⁶⁸ *Ara!!*, núm.2, (31 de juliol del 1937). Tornant al debat de l'hegemonia, aquesta xifra de representants de 64 casals barcelonins d'ERC es pot comparar amb els 20 casals que les JSUC tenien a Barcelona (probablement a principis del 1938). Ramón Casterás, *Las JSUC: ante la guerra y la revolución (1936-1939)*, (Barcelona: Nova Terra, 1977), p.300-301.

³⁶⁹ Per a l'historiador Enric Ucelay-Da Cal el “principal protagonista” de les JEREC era Miravittles, si bé el periodista Josep Maria Lladó també hi va tenir influència. “Los malos de la película: las Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català y la problemática de un *fascismo catalán*”, a *Ayer* núm.59, (2005), p.168.

³⁷⁰ “Presentació”, a *Ara!!*, núm.1, (3 de juny del 1937).

³⁷¹ *Ara!!*, núm.5, (9 de juliol del 1937).

³⁷² Jaume Miravittles, “Després dels Plens...”, a *Ara!!*, núm.5, (9 de juliol del 1937).

³⁷³ *Ara!!*, núm.2, (31 de juliol del 1937).

El Casal Espartacus tenia també una vocació social clara. D'una banda Miravittles va insistir, com ja hem vist, en que els sindicats s'havien de recloure en la gestió econòmica i social i no havien de ser "elements dirigents de la política", una funció reservada als "Partits polítics i, davant d'ells, Esquerra Republicana". Però alhora també creia que el camí de la revolució només es podia desfer en part:

"no cal que creiem que pot tornar-se a la situació anterior al 19 de juliol. La sotragada popular determinarà a través de dolors sagnants la caiguda de valors estantissos que mai més no veuran la llum".³⁷⁴

A l'*Ara!!* podem trobar-hi alguns escrits de caire col·lectivista, com un que crida a "abatre el jou capitalista" i a la "conquesta de la revolució social", a més d'afirmar: "som col·lectivistes". Però el to predominant es podria qualificar de social-demòcrata, partidari d'una economia mixta, amb empreses públiques i privades, i del foment del cooperativisme i del paper intervencionista de l'Estat, garant del que ara en diem un estat del benestar. Així s'exposava, per exemple, al document aportat per Espartacus als debats del II Ple d'ERC (juny del 1937). S'hi defensava la propietat privada, tant de la terra, en mans dels cultivadors (tal com reclamava el moviment rabassaire), com de la petita indústria i el comerç. I s'hi parlava de descol·lectivitzar empreses, perquè "tothom està d'acord que la col·lectivització, en la forma en que s'ha fet fins ara, ha estat un fracàs". Algunes d'aquestes empreses, es deia, podien convertir-se en cooperatives de producció i es proposava la nacionalització de la banca, els ferrocarrils, les mines i els boscos. En altres casos, com el tèxtil, el metall o els transports, caldria estudiar què seria millor, si la nacionalització o la privatització. A més, caldria bastir "un sistema complet de previsió social".³⁷⁵

Pel que fa a la tàctica política immediata les idees eren clares, però no sempre fàcils de realitzar. Miravittles exposà repetidament que calia afavorir la unitat sindical, la unificació de la CNT i la UGT en un nou sindicat català apolític, una manera de que anarquistes i comunistes es neutralitzessin mútuament i de que el PSUC perdés la seva gran pedrera de militants. Més senzill de dir que de fer. Una altra idea de fons era enfortir ERC convertint-la en pal de paller de les forces nacionalistes (Estat Català, Acció Catalana Republicana...). És la política que, aplicada al camp juvenil, es va aprovar a la Primera Conferència Ampliada de les JEREC: impulsar l'Aliança de Joventuts Nacionalistes.³⁷⁶ Aquesta política, en gran part, va reeixir, però representava la col·laboració amb forces d'una influència modesta.

---

³⁷⁴ Jaume Miravittles, "Després dels Plens...", a *Ara!!*, núm.5, (9 de juliol del 1937).

³⁷⁵ "Tesis d'*Espartacus* al Ple d'ERC", *Ara!!*, núm.2, (12 de juny del 1937).

³⁷⁶ *Ara!!*, núm.2, (31 de juliol del 1937).

L'octubre del 1937 les JEREC van celebrar un Ple extraordinari, que *La Humanitat* va titular: “Dos punts del Ple: nacionalisme i democràcia”. Efectivament la política d'ERC des d'aleshores fins al final de la guerra insistirà en aquests dos conceptes: defensa del sistema democràtic i nacionalisme federalista. Sobre la qüestió nacional, la declaració política que s'hi va aprovar és en aquest sentit ben clara:

“Catalunya (...) lluita per tal d'enrobustir la seva personalitat nacional i per la constitució de l'Estat Català dintre d'un sistema federal. (...)

Les JEREC no permetran que les llibertats de Catalunya puguin ésser objecte de negociació en vistes a una pau futura”.³⁷⁷

Els dies 26 i 27 de febrer del 1938 ERC va celebrar el seu III Ple, que aprovà una sèrie de documents programàtics i renovà la direcció. Tarradellas hi va ser elegit secretari general i Carles Pi i Sunyer, Miquel Santaló, Josep Andreu i Joan Sauret van ser nomenats també per formar el nou Consell Directiu. En el seu discurs Tarradellas va dir que, amb l'Esquerra, Catalunya esdevindria “una democràcia animada per un esperit nacional”.³⁷⁸ Un altre cop les dues paraules: nació i democràcia. Miravittles deixava, doncs, la direcció del partit per dedicar-se a les tasques governamentals, tot i que sovint tant el partit com les JEREC el van continuar reclamant per a conferències i mítings.

---

³⁷⁷ *La Humanitat*, (12 d'octubre del 1937).

³⁷⁸ *La Humanitat*, (27 de febrer i 1 de març del 1938).

7.3.2 *Rivalitat amb el PSUC, recel del comunisme*

A partir dels Fets de Maig la dinàmica política republicana va fer un viratge important. Esquemàticament, podem dir que la revolució va de baixa i la lògica de la guerra s'imposa. I cada vegada s'imposarà més, perquè, a part de les dificultats econòmiques creixents, la cronologia de les derrotes republicanes del 1937 és explícita: Màlaga (febrer), Bilbao (juny), Santander (agost), Astúries (octubre). Com és sabut, l'única manera que el Govern republicà havia trobat per continuar la guerra era vendre les reserves d'or del Banc d'Espanya i comprar armament a la Unió Soviètica, així com esperar una actitud favorable de les potències democràtiques (que no va arribar). Això va facilitar el creixement del PCE i del PSUC i va obrir la porta a l'intervencionisme soviètic a la política espanyola. Per tant, com que la implicació de les democràcies a favor de la República no es va produir, hi havia dues línies de força que marcaven la política republicana: les necessitats de la guerra (implacables, ineludibles) i el tarannà i els interessos dels comunistes (en realitat, de l'URSS). La resultant d'aquesta equació va ser una política governamental cada cop més favorable tant a la centralització (laminació de l'autonomia catalana), com a la "congelació" de la revolució i a l'autoritarisme. Aquesta deriva, personificada en Juan Negrín, el cap de Govern, va dividir greument les forces republicanes. Inevitablement, ERC i els altres nacionalistes catalans, així com també el PNB, estaven en contra d'aquesta política. El PSUC va haver de nedar entre dues aigües. La seva ànima catalanista majoritària es rebel·lava, però l'adscripció comunista li impedia un desmarcatge clar.³⁷⁹

Fins a l'estiu del 1937 ERC i el PSUC no havien tingut topades importants. Estaven força d'acord en la política a impulsar: moderar la revolució i disciplinar la reraguarda entorn del Govern. L'altra pol en joc, la CNT-FAI, predominant fins aleshores, va ser incapaç d'apostar a fons per aquest camí. El xoc (Fets de Maig) va ser inevitable. Durant els dos mesos que van seguir als Fets de Maig tant els socialistes unificats com l'Esquerra van estar d'acord en acabar definitivament amb el desordre de la reraguarda (desarmament, dissolució de les Patrulles del Control). El resultat va ser la pèrdua de iniciativa i força de l'anarcosindicalisme, que es visualitzà amb la seva exclusió tant del Govern espanyol com del català. Tant ERC com el PSUC van sortir enfortits d'aquest procés. Els comunistes catalans sobretot, perquè el seu gran enemic, el POUM, va ser il·legalitzat i perquè, aprofitant els Fets de Maig,

---

³⁷⁹ El procés polític de l'Espanya republicana es pot seguir, per exemple, a Burnett Bolloten, *La guerra civil española. Revolución y contrarevolución*, (Madrid: Alianza editorial, 1989); Helen Graham, *La República española en guerra (1936-1939)*, (Barcelona: Debate, 2006); Enrique Moradiellos, *Don Juan Negrín*, (Barcelona: Península, 2008).

el reforçat Estat republicà –fortament influït pels comunistes- guanyava posicions a Catalunya: assumia les competències d'Ordre Públic i de Defensa, abans en mans de la Generalitat, i els nous responsables, Sebastián Pozas (exèrcit) i Ricardo Burillo (policia) eren comunistes.³⁸⁰

En podem deduir que el PSUC va substituir aleshores l'ERC com a força hegemònica de Catalunya? És el que diu un mite historiogràfic molt estès, paradoxalment acceptat per línies historiogràfiques ben diverses i fins contradictòries: ERC, una força “petit burgesa”, s'hauria gairebé desintegrat davant la puixança de l'obrerisme a partir del juliol del 1936, primer per la “revolució anarquista” i després per l'ascens del PSUC. Primer uns i després els altres li haurien arrabassat l'hegemonia, quedant com una força secundària.³⁸¹ Crec, més aviat, que, deixant de banda el primer mig any de guerra, en que la dispersió del poder va ser notable, ERC es va mantenir com a primera força a Catalunya durant tota la guerra. D'una manera diferent a l'etapa 1931-1936, és clar. Havent de compartir poder amb altres forces i institucions, primer per l'esclat revolucionari (amb les seves seqüeles de desordre i violència) i després tant per la progressiva pèrdua de competències del Govern català com pel creixement del bloc PSUC-UGT. Malgrat tot, ERC va continuar sent el principal partit català. Quins eren els seus punts forts? El primer era el seu predomini a la Generalitat. Detentà sempre la presidència, la conselleria en cap (quan n'hi hagué), la presidència del Parlament, la presidència del Tribunal de Cassació (Josep Andreu), el Comissariat de Propaganda, la Direcció General de Ràdiodifusió (Josep Fontbernat) –les ràdios que en depenien, des del juny del 1937, seran les úniques en funcionament-, etc. El segon és la recuperació, després dels Fets de Maig, de gran part de la influència en molts municipis i comarques, basada en la llarga tradició i experiència política dels seus homes, l'extensa xarxa de centres político-recreatius, la premsa comarcal... Un paper preponderant que es fa evident en el fet que ERC és, amb diferència, el partit amb més regidors i més alcaldes, retenint sempre, per exemple, l'alcaldia de Barcelona.³⁸² El tercer és el manteniment d'una gran influència en sindicats com la Unió de Rabassaires i la Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya i en partits polítics com ACR, EC o la UDC, que, tot i la seva feblesa, van formar un bloc amb ERC en defensa de l'autogovern i de les llibertats democràtiques. El quart és un fet simptomàtic: una bona part

---

³⁸⁰ Burnett Bolloten, *La guerra civil española. Revolución y contrarrevolución*, (Madrid: Alianza editorial, 1989), p.751.

³⁸¹ Com a exemple, Burnett Bolloten, *Op. cit.*, pp.751-760, i Miquel Caminal, *Joan Comorera. Guerra i revolució (1936-1939). Volum II*, (Barcelona: Empúries, 1984), p. 139-141.

³⁸² L'octubre del 1936 ERC tenia 453 alcaldes, contra 86 el PSUC i 72 la UGT. I si parlem d'implantació municipal, ERC estava present a 822 ajuntaments, el PSUC a 413 i la UGT a 352. Dades de José Antonio Pozo citades a François Godicheau, *La Guerra d'Espagne. République et révolution en Catalogne (1936-1939)*, (París: Odile Jacob, 2004), p.150.

dels organismes unitaris que van néixer en el context de la guerra civil eren presidits per homes i dones d'ERC; Jaume Serra i Hünter presidia les seccions catalanes del Socors Roig Internacional i de l'Associació d'Intel·lectuals per a la Defensa de la Cultura, Antoni M. Sbert els Amics de la URSS, Maria Dolors Bargalló la Unió de Dones de Catalunya i Montserrat Martínez l'Aliança Nacional de la Dona Jove. Finalment, cal considerar també que hi havia homes d'ERC, o amb una ideologia propera, en càrrecs molt importants de l'Estat. A més de tenir sempre un ministre al Govern espanyol –fins a l'agost del 1938-, Pere Corominas era el president del Consell d'Estat i Lluís Nicolau d'Oliveres –d'ACR- el governador del Banc d'Espanya. L'italià Palmiro Togliatti, delegat de la Internacional Comunista a Espanya, va escriure en un informe del gener del 1938, parlant de Catalunya, que, contràriament al que afirmava el PSUC, ERC era “el mayor partido del país” i que “la Esquerra conserva una influencia muy grande entre las masas, concentra en sus manos la inmensa mayoría de administraciones locales, etc”.³⁸³ De fet, la mateixa lògica que disminuïa el poder d'ERC, la revitalització d'un poder central republicà centralista i espanyolista, segava també l'herba sota els peus del PSUC, perquè reduïa les competències del seu principal instrument de poder, la Generalitat, i perquè, en el fons, pel seu catalanisme, sovint era menystingut fins i tot pel seu partit germà, el PCE, i per la majoria dels delegats de la Internacional Comunista. Encara hi ha molts aspectes a estudiar, però les recerques³⁸⁴ van evidenciant que, com ha afirmat l'historiador José Luis Martín Ramos, si bé és cert que “la primacía de la Esquerra se vio amenazada” (pel PSUC, a partir del maig del 1937), “la amenaza no llegó a convertirse en un hecho consumado”.³⁸⁵

Que no ho aconseguís, però, no vol dir pas que el PSUC no ho intentés, que no fos la seva vocació i l'ambició del seu secretari general, Joan Comorera. Els dirigents d'ERC eren ben conscients de que, en l'etapa que s'obria després dels Fets de Maig, havien de parar els peus al PSUC, que ja era un partit important. Diversos factors l'impulsaven: el domini de la UGT (que ha esdevingut un sindicat important), un dinamisme polític evident, una insistent propaganda, l'encertat missatge d'ordre i, és clar, les connexions amb el PCE, l'URSS i la Internacional Comunista. Això va propiciar que l'estiu del 1937 saltessin abundants espurnes dialèctiques entre els dos partits. En un moment en que havien de fer front a la creixent

---

³⁸³ “Informe del 28 de enero de 1938”, Palmiro Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, (Barcelona: Crítica, 1980), pp. 180-182.

³⁸⁴ Josep Antoni Pozo Gonzalez, *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936*, tesi doctoral inèdita, UAB, 2002; Pere Cornellà i Roca, “La constitució dels ajuntaments a la comarca del Gironès durant la guerra civil”, a *La guerra civil a les comarques gironines (1936-1939)*, (Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1986), pp.135-187.

³⁸⁵ José Luis Martín Ramos, “Esquerra Republicana durante la guerra civil”, ponència presentada al Seminario de Historia, organitzat a Madrid el juny del 2008 per la UNED, la UCM i la Fundación Ortega y Gasset. p.17.

ofensiva centralitzadora del Govern republicà, l'ERC veia el PSUC com un partit deslleial, obsessionat en una política de permanent absorció i proselitisme en sectors sindicals i polítics propers a ERC, i alhora tebi a l'hora de defensar les prerrogatives del Govern de Catalunya.

A més d'aquest marc general de rivalitat, la conjuntura també ho va afavorir: entre el juliol i principis d'agost tres sindicats havien de revalidar o rebutjar, en sengles assemblees, l'ingrés a la UGT realitzat durant les primeres setmanes de la guerra, el CADCI, l'Associació de Funcionaris de la Generalitat i l'Associació de Treballadors Municipals de Barcelona. Els sectors propers a ERC i a Estat Català, i la premsa afí, van fer campanya per a que recuperessin la independència respecte a un sindicat que no consideraven prou català.³⁸⁶ El sindicat estudiantil FNEC ja havia abandonat la UGT el juny del 1937 després d'haver-hi entrat l'agost del 1936. Miravittles, actuant com a dirigent d'ERC i orientador de les JEREC, va intervenir en aquesta polèmica publicant un parell d'articles a *La Humanitat*. Malgrat ocupar un rellevant càrrec polític, no formava part del Govern i això li donava un cert marge de maniobra per entrar en la picabaralla política. El primer, *Els amics del PSUC*, publicat el mateix dia que es celebrava la reunió del CADCI, criticava els comunistes catalans perquè no dirigien les campanyes de proselitisme de la UGT cap a la CNT, que segons ell era el que haurien d'haver fet per obtenir una base obrera, sinó que el que feien era intentar controlar entitats properes a l'Esquerra, associacions dels "sectors populars democràtico-liberals". I donava els exemples de la Unió de Rabassaires, el CADCI, el Cercle Federal de Sabadell, la FNEC i la creació del GEPCI (Gremis i Entitats de Petits Comerciants i Industrials). Acusava, doncs, els comunistes de "pescar" suports en una base social suposadament aliena. I el més curiós és que, fidel a la seva trajectòria, ho argumentava a partir de la sociologia marxista, i fins citava Dimitrov, el dirigent de la Internacional Comunista:

"Dimitrov ja ho ha dit en unes declaracions recents. El Front Popular no ha d'ésser un Partit Comunista ampliat. Ha d'ésser una convergència de partits conservant cada un les seves característiques (...) No, no és aquesta la vostra missió, amics del PSUC! (...)

La destrucció política de l'Esquerra a benefici del PSUC fóra un error de conseqüències terribles. Destruiria el gran partit de la democràcia catalana i crearia un partit comunista format per classes socials inadequades (...)

No és que pretenguem assenyalar fronteres als partits (...) Ens referim a un intent sistemàtic d'assimilació. En aquest sentit podem afirmar que en la mesura que el PSUC ha volgut fer un partit amb els elements de l'Esquerra ha contribuït a agreujar la situació política interior de Catalunya".³⁸⁷

---

³⁸⁶ Veure David Ballester, *Els anys de la guerra. La UGT de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Columna-Fundació Josep Comaposada, 1998), pp.181-195.

³⁸⁷ Jaume Miravittles, "Els amics del PSUC", *La Humanitat*, (4 de juliol del 1937).

Aviat va ser contestat anònimament des de *Treball*, el portaveu del PSUC, qualificant-lo d'“atrevidot” i “trapella”, amb insinuacions iròniques sobre el seu passat comunista al Bloc Obrer i Camperol i recordant que d'aquell BOC n'havia sortit el POUM (partit que en aquells moments rebia una intensa campanya d'acusacions i calúmnies per part del PCE i del PSUC). A més es deia que, a Miravittles, “algú li ha encarregat una feina: la d'escindir el proletariat català”.³⁸⁸ El comissari de Propaganda va respondre que el que ell proposava era una central sindical única i això no era “tasca escissionista”. I s'aturava en la insinuació de *Treball* de que no actuava per iniciativa pròpia, sinó a les ordres d'algú:

“Ens referim a l'algú.

Els *amics* estan tan acostumats als automatismes que no poden admetre que *algú* es mogui sense que *algú* ho dicti.

Ara bé, amics del PSUC, parlem-ne d'aquest *algú*.

A qui us referiu? A Trotski? A Franco?

Ara, que encara tenim llibertat de polèmica, m'interessa aclarir-ho”.³⁸⁹

Li van contestar que un dels dos o tots dos alhora.³⁹⁰ Recordem que feia tres setmanes que Andreu Nin i els altres dirigents del POUM, titllats de “trotskistes”, havien estat detinguts i acusats de conspirar a favor de Franco, i que Nin no tornaria a ser vist viu.

Altres quadres d'Esquerra també van participar en aquesta batussa dialèctica amb els comunistes catalans. Josep Sans Arrufat, secretari polític de Miravittles al Comisariat i membre destacat de les JEREC, publicà aquells dies, en que es celebraven també eleccions agràries, un article acusant el PSUC de coaccionar els pagesos de les comarques lleidatanes a l'hora de votar les Juntes dels Sindicats Agraris, intentant imposar una “dictadura”.³⁹¹ El periodista Josep Maria Lladó, en un altre text, explicà que l'ERC havia estat respectuosa amb els altres partits, mentre el PSUC feia una permanent campanya d'absorció i proselitisme amb procediments com la coacció i l'amenaça.³⁹² Joan Pons Garlandí, que, com Miravittles, havia estat membre del Comitè de Milícies, va escriure per sortir al pas de l'acusació dels socialistes unificats de que l'Esquerra havia estat còmplice des desgavell de la reraguarda catalana durant el primer any de guerra, recordant els càrrecs que havien ocupat els homes del PSUC i també la tasca a favor de l'ordre públic efectuada pels representants d'ERC.³⁹³

---

³⁸⁸ “Un *aconsellador* que no hem demanat”, *Treball*, (6 de juliol del 1937).

³⁸⁹ Jaume Miravittles, “Els amics del PSUC”, *La Humanitat*, (7 de juliol del 1937).

³⁹⁰ J.M. Lladó Figueras, “ERC i la unitat antifeixista”, *La Humanitat*, (15 d'agost del 1937).

³⁹¹ Josep Sans, “¿Què es proposa el PSUC en les eleccions d'avui?”, *La Humanitat*, (25 de juliol del 1937)

³⁹² J.M. Lladó Figueras, “ERC i la unitat antifeixista”, *La Humanitat*, (15 d'agost del 1937).

³⁹³ Joan Pons, “Pareu el carro, socialistes!”, *La Humanitat*, (23 de juliol del 1937); “Esquerra Republicana no ha desertat”, *La Humanitat*, (3 d'agost del 1937).

Alguns titulars de *La Humanitat* evidenciaven, mesos després, la continuïtat de la pugna: “Cal tenir en compte que ERC segueix essent la força majoritària a les terres gironines” (21 d’octubre del 1937), ”La majoria dels alcaldes elegits a les comarques de Girona són d’ERC” (31 d’octubre del 1937). Aquesta rivalitat va continuar fins al final de la guerra i més enllà, però era més viva de sota mà que a la premsa: els problemes militars i econòmics de la República eren massa evidents i greus com per a distreure-hi gaires energies públicament.

Ara hem d’entrar en una altra qüestió relacionada amb aquesta pugna partidista però amb un abast molt més profund. Es tracta del recel davant el comunisme que Miravittles, com molts altres, va anar adquirint amb els anys i té el seu inici justament en els anys de la guerra. És precisament en els anys trenta, durant el desenvolupament dels feixismes, que el marxisme i el comunisme soviètic van arribar a exercir una poderosa influència en el món cultural i intel·lectual d’arreu. Un ascendent que, en molts casos, va continuar dècades enllà. També en aquests anys, però, alguns dels militants o simpatitzants del comunisme van començar a descobrir que la Unió Soviètica i la ideologia que la inspirava no eren tal com deia la propaganda. Per a uns quants, els fets de la guerra civil espanyola van ser decisius per entendre la realitat de l’URSS, la seva intervenció a l’Estat espanyol i les relacions de subordinació que establia amb els partits comunistes. Aquest és el cas de George Orwell (*Homenatge a Catalunya*, 1938), Arthur Koestler, Franz Borkenau o de John Dos Passos. Miravittles va viure un procés semblant. En començar la guerra, Miravittles no tenia cap prevenció especial contra el comunisme. Havia estat un comunista abrandat fins el 1934; aleshores havia ingressat a ERC abanderant una política social-demòcrata i, des del 1936, tota l’Esquerra aplicava una política de Front Popular d’aliança amb els comunistes i altres forces esquerranes. Durant la guerra, però, a causa de la intervenció de l’URSS al costat de la República i de les conseqüències que va tenir, va poder viure la realitat del comunisme de molt més a prop.³⁹⁴ Va veure com alguns comunistes, tant catalans com espanyols o d’altres nacionalitats, tenien comportaments i procediments molt inquietants. Va ser aquesta pràctica política, més que no els objectius d’aquesta ideologia, el que el va alarmar, així com l’ascens de la influència comunista a l’Espanya republicana, que ell, com molts altres, acabaria

---

³⁹⁴ Sobre la política del PCE i la intervenció de l’URSS en la guerra civil veure: Burnett Bolloten, *La guerra civil espanyola. Revolución y contrarrevolución*, (Madrid: Alianza editorial, 1989), Antonio Elorza, Marta Bizcarrondo, *Queridos camaradas. La Internacional Comunista y España, 1919-1939*, (Barcelona: Planeta, 1999); Ronald Radosh, Mary R. Habeck, Gridory Sevostianov (eds.), *España traicionada. Stalin y la guerra civil*, (Barcelona: Planeta, 2002); Daniel Kowalsky, *La Unión Soviética y la guerra civil española*, (Barcelona: Crítica, 2003); Stanley G. Payne, *Unión Soviética, comunismo y revolución en España (1931-1939)*, (Barcelona: Plaza Janés, 2003).

associant inevitablement a la derrota final de la República. L'evolució cronològica d'aquest recel és difícil de seguir. Durant la guerra és un tema que no convenia airejar. Ell, però, s'hi va referir sovint més tard, quan ja era a l'exili. El complicat, doncs, com ja hem dit, és separar les idees que va anar adquirint a l'exili de les que tenia quan encara era a Catalunya. El que segueix són fets de la guerra que ell explicà després i que el van influir en aquest procés.

Com s'ha dit, va conèixer amb una certa profunditat el cònsol general de l'URSS a Barcelona, Antonov Ovseenko, de qui tenia un bon concepte. El setembre del 1937, quan el diplomàtic soviètic deixà el seu càrrec a Barcelona i tornà al seu país per ocupar-ne un altre, Miravittles li dedicà un article, on el qualificava de “personatge mític”, amb paraules emocionades:

“va fer-me l'honor d'acceptar-me en el cercle íntim de les seves amistats. L'he vist de prop, he dinat a la seva taula i he comprès l'aspecte humà del personatge. (...) I, a més, sincerament, estimava Catalunya (...)”

Antonov Ovseenko ha deixat Catalunya. Resta el record amable que deixen els amics.

A reveure, Antonov Ovseenko. Fins a la Victòria!”³⁹⁵

Però en tornar a Moscou el càrrec de ministre no li va durar ni un mes. El 16 de setembre la premsa catalana informava del seu nomenament com a comissari del poble de Justícia i el 20 d'octubre ja parlava de la seva substitució.³⁹⁶ Aquell octubre del 1937 va ser empresonat i més tard executat. A l'URSS les grans purgues estalinianes estaven en marxa. No sé quan es va assabentar Miravittles de la mala fi d'Ovseenko, però és segur que li devia impressionar fortament. Aquesta proximitat a Ovseenko li va permetre observar algunes escenes xocants. En una ocasió el cònsol va voler veure *Cop per cop*, una pel·lícula soviètica, per censurar-la abans de la seva distribució a Espanya. Va fer-hi retallar totes les escenes on apareixia el mariscal Mikhaïl Tukhatxevski, que acabava de ser jutjat per traïció i executat. Així mateix, cada vegada que Stalin apareixia a la pantalla, Ovseenko i els altres russos presents es posaven drets i saludaven militarment. Impressionats, fins Miravittles i Castanyer, el cap de Laya Films, es van posar drets.³⁹⁷

Amb el periodista (i informador) soviètic Ilya Ehrenburg va tenir-hi una topada per raons ideològiques. El 7 de novembre del 1936, amb ocasió del dinovè aniversari de la Revolució Russa, el Comissariat de Propaganda va organitzar un festival d'homenatge. Miravittles encarregà a un periodista d'ERC amic seu, Fermí Vergés, un text amb una

---

³⁹⁵ Jaume Miravittles, “Antonow Owseenko nou Comissari a Justícia. Un amic de Catalunya al Govern de la URSS”, *La Humanitat*, (17 de setembre del 1937).

³⁹⁶ *Última Hora*, (16 de setembre i 20 d'octubre del 1937).

³⁹⁷ Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp. 220-221; *Homes...* (1982), p. 85-87.

semblança històrica del cònsol Ovseenko. Es va repartir als assistents. En assabentar-se del contingut, Ehrenburg es va adreçar, molt enfadat, a Miravittles queixant-se perquè s'hi feien alguns elogis a Trotsky, aleshores considerat a l'URSS com el gran enemic del país.³⁹⁸

En aquest procés de decantament va ser decisiva la campanya de repressió contra el POUM. Alhora que una insistent campanya comunista els acusava d'haver provocat els Fets de Maig i d'espionatge a les ordres de Franco, els dirigents pumistes eren detinguts el 16 de juny del 1937 i tot el partit posat fora de la llei. La reacció dels dirigents d'ERC va ser ràpida. Miravittles i Companys es van alarmar, especialment per la detenció d'Andreu Nin, secretari general del POUM i ex-conseller de la Generalitat; primer, perquè no creien en l'acusació d'espionatge; i segon, perquè era difícil que cap dirigent republicà català o espanyol la cregués, el que feia pensar que probablement la iniciativa de les detencions havia partit de Moscou, el que evidenciaria, als ulls de les democràcies i de tot el món, la profunditat de la intervenció soviètica a l'Espanya republicana. Companys encarregà a Miravittles que anés a València a parlar amb Julián Zugazagoitia (PSOE), ministre de la Governació, i amb Manuel Irujo (PNB), ministre de Justícia, per aclarir què passava. Miravittles havia d'exposar la gran estranyesa de Companys davant les acusacions i demanar que el procés de Nin es fes "amb totes les garanties d'imparcialitat i amb el màxim de publicitat que permetessin les circumstàncies".³⁹⁹ Miravittles se'n va anar ràpidament a València. El dia 17 de juny va parlar amb Irujo, que desconeixia el cas, però li expressà els seus dubtes sobre la culpabilitat de Nin i li va prometre una investigació a fons. Zugazagoitia era fora de València i no va poder parlar amb ell. Va poder veure, però, Antonio Ortega, militant del PCE i director general de Seguretat. No el va rebre amb gaire simpatia. Miravittles li exposà el que Companys li havia dit. Ortega li parlà d'un document amb secrets militars, trobat al cadàver d'un espia, que anava signat amb les inicials A.N., que corresponien a Andreu Nin. Miravittles li replicà dient que si el document fos d'un espia no l'hagués signat i dubtant de la interpretació que la policia donava a aquestes lletres: "¿I si l'espia no fos Andreu Nin, sinó Amadeo Núñez o Andrés Novoa?".⁴⁰⁰ Ortega li va respondre, malhumorat, "que considerava insultants les neves observacions".⁴⁰¹ És a dir, no en va treure l'aigua clara. Miravittles va parlar també del cas Nin al socialista Wenceslao Carrillo, ex-director general de Seguretat.⁴⁰² Aleshores no es va poder aclarir gran cosa, però és sabut que Nin va ser segrestat, torturat i assassinat en

---

³⁹⁸ Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp. 202-203.

³⁹⁹ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p. 188.

⁴⁰⁰ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p. 189.

⁴⁰¹ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p. 189.

⁴⁰² Miravittles, *Gent...*, (1980), p.159.

l'anomenada *Operació Nikolai*, muntada per la policia política soviètica.⁴⁰³ La campanya calumniosa de què era objecte el POUM aixecà una activa protesta internacional en alguns sectors del sindicalisme i el socialisme europeus i va portar tres comissions investigadores a Espanya que van entrevistar a diferents polítics, entre ells a Miravittles.⁴⁰⁴

La repressió contra el POUM el va tocar de prop. Molts dels militants del POUM havien estat companys seus de l'etapa del BOC. I la seva secretària al Comissariat, Aminda Valls Sabater, que ja ho havia estat a l'Olimpíada Popular, va ser acusada d'haver ajudat els homes del POUM durant els Fets de Maig. El que havia passat és que a prop del Comissariat, a la cruïlla Còrsega-Diagonal, hi va haver una barricada d'aquest partit i la noia va fer amistat amb un dels milicians poumistes, Ramon Fernández Jurado. L'acusació s'esvaí gràcies a l'actuació de Miravittles, que va poder aturar el cop.⁴⁰⁵

De l'11 al 22 d'octubre del 1938 es va fer, a Barcelona, la vista oral del procés contra diversos membres del comitè executiu del POUM. Importants dirigents polítics de la República, sobretot dels oposats a Juan Negrín, com Julián Zugazagoitia, Manuel de Irujo, Luis Araquistain, Federica Montseny o Largo Caballero, van declarar afirmant el caràcter antifeixista dels processats. Miravittles també hi havia d'intervenir en el mateix sentit, però aquells dies era a París. Companys, considerant que la seva declaració era important, el va telefonar demanant-li que tornés. A París, però, hi tenia encara feina i va decidir declarar a través d'un telegrama. Va visitar l'ambaixada espanyola i va dictar un text a l'ambaixador Marcelino Pascua on explicava el seu viatge a València cercant informació de Nin. El telegrama xifrat es va enviar al ministeri d'Afers Exteriors, a Barcelona, dirigit pel socialista (però proper als comunistes) Julio Álvarez del Vayo. El cas és que el telegrama no va arribar al tribunal.⁴⁰⁶ La sentència va mantenir els acusats a la presó, perquè els va considerar culpables de rebel·lió armada contra el Govern de la República (Fets de Maig), però els va declarar innocents del càrrec d'espionatge.⁴⁰⁷ És evident que el cas del POUM va ser utilitzat políticament per uns i altres. Primerament pels comunistes, instigadors del procés i de la campanya que l'acompanyà, però després també, en el marc de la divisió de les forces republicanes entre negrinistes i antinegrinistes, pels sectors contraris al cap de govern, que hi veien un instrument per erosionar-lo. Així, el 5 de novembre del 1938 tot de dirigents de diferents tendències, contraris a Negrín, com Largo Caballero, Federica Montseny, Joan

---

⁴⁰³ Pelai Pagès, *Andreu Nin, una vida al servei de la classe obrera*, (Barcelona: Laertes, 2009).

⁴⁰⁴ Víctor Alba, *Història del POUM*, (Barcelona: Pòrtic, 1974), pp. 332-338.

⁴⁰⁵ Ramón Fernández Jurado, *Memòries d'un militant obrer (1930-1942)*, (Barcelona: Hacer, 1987), p. 236-237.

⁴⁰⁶ Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp.183-184.

⁴⁰⁷ Víctor Alba, Maria Ardèvol (ed.), *El proceso del POUM (junio de 1937-octubre de 1938)*, (Barcelona: Lerna, 1989).

Peiró, Rodolfo Llopi, Manuel de Irujo, Josep Tarradellas, Lluís Companys o el mateix Miravittles, van signar un manifest demanant al Govern la revisió del procés o la amnistia immediata. El cas Nin, com tot el que es refereix a la intervenció soviètica en la guerra espanyola, interessà sempre Miravittles, que va llegir i escriure força sobre la qüestió.

La prevenció davant el comunisme també sorgia d'una contradicció cada cop més evident: malgrat la insistent propaganda soviètica sobre els èxits econòmics i socials de l'URSS, especialment forta a l'Espanya republicana a partir de la intervenció soviètica, a les democràcies occidentals es començaven a acumular les evidències i els testimonis de que la situació a l'URSS era molt diferent de com s'explicava. La premsa catalana, per exemple, es feia ressò de l'onada repressiva soviètica. *La Humanitat* va publicar el 13 de juny del 1937 la notícia del judici per espionatge i traïció, la condemna a mort i l'afusellament de vuit generals de l'Exèrcit Roig –entre ells el general Tukhatxevski. I s'anaven publicant altres coses que no escapaven a Miravittles. El 1936 l'escriptor francès André Gide, proper a les idees comunistes, va ser convidat a fer un viatge a la Unió Soviètica. El que hi va veure el va desil·lusionar i va escriure'n un llibre, *Retour de l'URSS*, on descriu una economia poc competitiva, unes condicions de vida deficientes, greus desigualtats socials i una manca total de llibertat, una dictadura totalitària. La publicació d'aquest llibre va aixecar les protestes dels comunistes i afins. El 1937, com a reacció als processos de Moscou, publicà un altre volum on es reafirmava en l'anàlisi negativa del comunisme: *Retouches à mon retour de l'URSS*. Gide havia participat en actes de solidaritat amb la República i Miravittles, en una de les seves visites a París, va visitar-lo a casa seva i el va convidar a anar a Barcelona per fer-hi propaganda republicana, tal com feia el Comissariat de Propaganda amb periodistes i polítics. L'escriptor francès, però, s'hi va negar amb l'argument que potser, en tornar, hauria d'escriure *Retour de Barcelona*, un llibre negatiu sobre l'Espanya republicana.⁴⁰⁸ Miravittles coneixia perfectament les idees de Gide sobre l'URSS⁴⁰⁹ (l'escriptor francès també havia denunciat la persecució del POUM) i el fet mateix de convidar-lo, a part de l'interès per a la propaganda republicana, formava part, sens dubte, de l'estira i arronsa constant que, com veurem, mantindrà el Govern català amb el Govern republicà i el seu principal aliat, el PCE.

Segons explicà el 1972 en una entrevista, durant la guerra civil va aprendre una gran lliçó política: “Vi de cerca, hora a hora, día a día, como se desarrollaban y triunfaban las

---

⁴⁰⁸ Miravittles, *Homes...*, (1982), pp. 81-82.

⁴⁰⁹ A l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià (Guerra Civil. Política internacional. Carpeta GC-73. Doc.6) hi ha un document sobre Gide sense data ni autor, que pot ser de Miravittles, on es recullen tot de fragments dels dos llibres de Gide sobre la Unió Soviètica que parlen de la nefasta situació econòmica i social i de l'extrema negació de les llibertats.

tácticas de penetración de un partido comunista, que en la época de Stalin era el instrumento ciego de un poder extranjero”.⁴¹⁰

---

⁴¹⁰ Entrevista de J.C. Clemente a Jaume Miravittles, *Diario de Barcelona*, (24 de setembre del 1972).

7.3.3 *La propaganda, objecte de desig i de blasme*

La competència entre l'ERC i el PSUC havia d'estendre's també al Comissariat de Propaganda. L'ambició, la creativitat, l'eficàcia i la llibertat amb que Miravittles l'havia impulsat, el feien una de les peces més llamineres de les que controlava ERC, tot i que, recordem-ho, tant la CNT com el PSUC hi tenien representants, amb els quals, per cert, Miravittles va afirmar haver mantingut bones relacions. Teresa Pàmies, dirigent de les joventuts del PSUC durant la guerra, recordant els punts forts d'ERC, va esmentar, d'una banda, el president Companys i afegí: "l'ERC tenia alguns consellers i, sobretot, el Jaume Miravittles, alt cap d'un departament de propaganda que comptava amb excel·lents col·laboradors i mitjans tècnics".⁴¹¹ És a dir, el PSUC era ben conscient de la importància del Comissariat de Propaganda i, per tant, era al seu punt de mira. El mateix Miravittles, anys després, va escriure que "el PSUC (...) tuvo siempre sus ojos en el Comissariat y en muchas ocasiones intentó controlarlo".⁴¹²

I no va estar tan lluny d'aconseguir-ho. Durant la llarga d'inestabilitat del Govern de la Generalitat, començada a mitjans de març del 1937 i que, de fet, no acabà fins a finals de juny, en un moment determinat, abans dels Fets de Maig, va estar sobre la taula una proposta de Govern en que ERC perdria Propaganda perquè s'integrava en una nova conselleria, anomenada Educació Física i Propaganda, a càrrec de la UGT, el sindicat controlat pel PSUC.⁴¹³ No va arribar a prosperar, però aquesta possibilitat, la conversió del Comissariat en una conselleria, era proposada periòdicament, perquè era la manera de fer entrar la propaganda en el joc de formar Govern i del repartiment de carteres. Un exemple és aquest article de principis del 1938 on es donen diversos arguments per a la creació d'una conselleria de Propaganda, com que podria portar les relacions exteriors o que, així, les activitats de propaganda (massa lliures, per a l'autor) haurien de ser consensuades amb tot el Govern:

"Com sigui que el nostre Govern no té una conselleria de relacions exteriors, entenem nosaltres que l'actual Comissariat de Propaganda hauria d'esdevenir Conselleria. (...) Ens atrevim a pronosticar que no es farà esperar gaire la conversió de l'actual Comissariat en Conselleria de Propaganda.

Aleshores el Conseller d'aquest nou departament, no fa altra cosa que orientar i dirigir la posta en pràctica del criteri de *Govern* en matèria de propaganda interior i exterior. Totes les suggerències hauria de posar-les a

---

⁴¹¹ Teresa Pàmies, *Quan érem capitans (Memòries d'aquella guerra)*, (Barcelona: Dopesa, 1974), p.19.

⁴¹² Jaume Miravittles, "Introducción a la edición castellana", *Bienal de Venecia. Fotografía e información de guerra. España, 1936-1939*, (Barcelona: Gustavo Gili, 1977), p.9.

⁴¹³ AMTM. Guerra Civil. Carpeta 65. Doc 3. "Abril 1937", probablement redactat a iniciativa de Josep Tarradellas.

coneixement i aprovació dels seus companys de Consell, abans de dur-les al camp de les realitzacions, per tal que la propaganda respongués a una unitat de criteri”.⁴¹⁴

Miravittles, però, va reeixir a mantenir el Comissariat dins del departament de Presidència. I un decret del 16 de setembre del 1937 del president Companys assimilà el Comissariat a una direcció general, sense canviar-ne, però, el nom.⁴¹⁵

Els intents del PSUC per obtenir el Comissariat de Propaganda anaven convenientment acompanyats d’insistents crítiques a la feina del Comissariat des dels seus mitjans de comunicació. Els comentaris negatius es feien, com veurem, en tots els tons, des de la diatriba seriosa a la invectiva humorística. Hi van destacar, curiosament, dues antigues publicacions republicanes que havien passat a l’òrbita dels socialistes unificats: *La Rambla* i *L’Esquella de la Torratxa*. Aquest darrer setmanari, que era dirigit pels escriptors i militants del PSUC Pere Calders i Avel·lí Artís (*Tisner*), va ser força insistent en els atacs.⁴¹⁶ Miravittles ho va explicar així:

“Jo era un dels seus temes preferits, puix que el PSUC no em perdonà mai la fundació del Comissariat de Propaganda, òrgan ideal per a ells per a la seva política de penetració. Tant és així que crearen una secció titulada *El retaule de les Miravittles*, en la qual feien una crítica –partidista naturalment- de l’acció d’aquell organisme que no havien pogut acaparar”.⁴¹⁷

A continuació veurem alguns exemples d’aquesta propaganda de desprestigi, a base d’acusacions, ironies i bromes amb més o menys gràcia. El desembre de 1936 *La Rambla* ja lamentava la publicació pel Comissariat d’una auca dedicada a Queipo de Llano: “Entenem que la missió del Comissariat de Propaganda és quelcom més important i més seriosa que la de dedicar-se a fer auques d’aquesta mena”.⁴¹⁸

Després dels Fets de Maig la campanya pren volada. A principis de juny del 1937, amb el territori basc sotmès a l’ofensiva franquista, es va celebrar a Catalunya una setmana de solidaritat amb els bascos, la *Setmana Pro Euzcadi*. La revista satírica *L’Esquella de la Torratxa* va reaccionar-hi demanant “Una sola setmana d’ajut a Barcelona!!” i recomanant “Constituïu de pressa i amb energia tants Comitès com calgui d’Ajut a Barcelona”. I fent també altres exigències:

---

⁴¹⁴ Manuel Cano, “La propaganda en la pau i en la guerra”, *Moments*, núm.9, (1938).

⁴¹⁵ *Última Hora*, (17 de setembre del 1937).

⁴¹⁶ Veure Agustí Pons, *Pere Calders, veritat oculta*, (Barcelona: Edicions 62, 1998), p.112-119.

⁴¹⁷ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.108.

⁴¹⁸ “La Guerra és una cosa més seriosa”, *La Rambla*, (19 de desembre del 1936). Citat a Imma Julián, “El cartelismo y la gráfica en la guerra civil”, a Valeriano Bozal, Tomàs Llorens (coords.), *España. Vanguardia artística y realidad social, 1936-1976*, (Barcelona: Gustavo Gili, 1976), p.50-51.

“Demaneu el desarmament de tots els Comissariats de Propaganda”

“Nosaltres demanem i exigim amb to cordial i per una sola vegada, que siguin desarmades implacablement totes les patrulles de tots els comissariats i comitès de propaganda que han atapeït les vies i les voravies de la nostra dissortada Barcelona, de monstres de cartró i de símbols de guix”.⁴¹⁹

I en referència a la cèlebre estatueta del Comissariat: “No hi ha d’haver ni més petits de tots ni més grans de tots. Ací tots som iguals”.⁴²⁰ Una de les constants d’aquesta campanya crítica era escandalitzar-se del cost elevat d’alguns projectes de propaganda.⁴²¹

La ridiculització sovint no es dirigia al Comissariat com a institució, sinó directament al seu responsable, Jaume Miravittles, amb nom i cognoms: “És possible que sigui construïda a la zona de propaganda una forta línia defensiva, que s’anomenaria *Línia Miravittles*. Això donaria molta feina als fusters i als guixaires, que bona falta els fa”.⁴²²

I encara més:

“PER QUÈ NO JUGUEM A MIRAVITLLES?

Això: per què no juguem a Miravittles?

S’ha arribat ja a discutir si era o no convenient despendre tan paper couché i tants romansos per a guanyar la guerra, amb ganes de ferir per l’esquena el notable Comissariat de Propaganda, perla de la nostra revolució i admiració de tot el món civilitzat. (...)

Parlin sinó els veïns del Carrer de les Corts Catalanes que viuen a la zona dita de propaganda i que, si un miracle no hi posa remei, coneixeran de prop les excel·lències del miravittlisme aplicat a l’aire lliure.

En fi: per què insistir? Els mateixos valencians han hagut de reconèixer que les millors falles són les de Laya Films, les millors barraques les del Comissariat de Propaganda i les millors arrossades les que organitza el nostre il·lustre amic Jaume Miravittles”.⁴²³

L’Esquella de la Torratxa dedicà, en el número del 9 de juliol, una pàgina sencera a *El retaule de les miravittles*, on es feia broma sobre una suposada Zona de Propaganda que s’havia d’organitzar a Barcelona on es penjarien tots els cartells, pancartes, etc. Un exemple:

“Per tal d’atraure els forasters, el Comissariat de Propaganda organitzarà una oficina per organitzar al recinte de la Zona curses de llebrers, combats de boxa, Jocs florals i balls de gala amb elecció de *Miss Antifeixista*. (...)

El projecte, com ha pogut deduir el lector, és miravittllós. Amb homes com el Comissariat de Propaganda aviat guanyarem la guerra al feixisme”.⁴²⁴

⁴¹⁹ *L’Esquella de la Torratxa*, núm. 3017, (18 de juny del 1937).

⁴²⁰ *L’Esquella de la Torratxa*, núm. 3017, (18 de juny del 1937).

⁴²¹ “Fem una guerra, no una exposició universal”, *La Rambla*, (19 de juny del 1937). Citat a Imma Julián, “El cartelismo y la gráfica en la guerra civil”, a Valeriano Bozal, Tomàs Llorens (coords.), *Espanya. Vanguardia artística y realidad social, 1936-1976*, (Barcelona: Gustavo Gili, 1976), p.49.

⁴²² *L’Esquella de la Torratxa*, núm. 3018, (25 de juny del 1937)

⁴²³ *L’Esquella de la Torratxa*, núm. 3019, (2 de juliol del 1937).

⁴²⁴ *L’Esquella de la Torratxa*, núm. 3020, (9 de juliol del 1937).

Un altre text de semblant to irònic:

“Un dels centres més ben informats del món és (i no creiem descobrir cap secret a ningú) el Comissariat de Propaganda. Les coses l’existència de les quals s’ignora al Comissariat de Propaganda pot afirmar-se rotundament que no existeixen.

El Comissari coneix, sobre la marxa, la marxa del món. Telègrafs molt més automàtics que els usuals, telèfon que canten les notícies en veu alta, (...) aparells televisors amb una vista privilegiada, secretàries que endevinen el futur, etcètera, etc.”⁴²⁵

L’agost reapareixia la secció *El retaule de les miravittles*, començant amb una suposada cita de Miravittles: “la propaganda ben entesa comença per un mateix”. A continuació s’acusava una secretària del Comissariat de cobrar dos sous, el de la Generalitat i el d’una empresa estrangera que no funcionava però que, a través del consolat, continuaria abonant els sous dels empleats.⁴²⁶

Mesos més tard, el gener del 1938, continuava el procés, amb textos com aquest:

“ELS DESPROPAGANDISTES.

Els republicans de bona fe que passen alguns dies a l’estranger viuen amb l’ai al cor. Les ràdios, els diaris –àdhuc els simpatitzants amb nosaltres- els bombardegen contínuament de notícies falses, d’origen facciós.

I els nostres serveis de propaganda, què fan? Bons, per ara, gràcies.

El cap d’aquests serveis fa temps que demana que el traslladin de lloc, que li donin una ocupació més en consonància amb la seva professió, que és la de geògraf.

I ja li diuen *el geógrafo errante*. De tan sovint com l’erra.”⁴²⁷

Lògicament, ERC es defensà. A la seva premsa van anar sortint textos on responien a les crítiques i a les ironies del PSUC. En el que extractem a continuació es recordava que l’Esquerra no havia estat la capdavantera de la proliferació de propaganda i que hi havia militants del PSUC dins del Comissariat, es denunciava certs excessos de propaganda no atribuïbles a ERC i s’ironitzava sobre el veritable objectiu dels comunistes: que el Comissariat fos una conselleria a les seves mans.

“l’iniciador d’aquesta propaganda no ha estat E.R. de C. ni ha estat el nostre partit el de l’esclat de cartells i impresos amb diverses tintes. Tampoc hem estat nosaltres els iniciadors de les parades de carrer, ni dels arcs de triomf de gust pèssim, ni certs monuments que no corresponen a la seriositat del moment.

---

⁴²⁵ *L’Esquella de la Torratxa*, núm. 3021, (16 de juliol del 1937).

⁴²⁶ *L’Esquella de la Torratxa*, núm. 3026, (20 d’agost del 1937).

⁴²⁷ *L’Esquella de la Torratxa*, núm. 3047, (14 de gener del 1938).

La Rambla assenyala al Comissariat de Propaganda. Els companys Granier Barrera i Olarte estan ben situats per jutjar la tasca d'aquest Comissariat, que han regentat *in partibus* durant molt temps.(...)

Què fan tants Departaments de Propaganda de tantes Conselleries? (...)

Posats a parlar malament de la propaganda direm que és intolerable la que fa el Comitè Pro exèrcit Popular, els dirigents del qual no deuen ser catalans ni espanyols i que més que d'un comitè militar sembla la propaganda d'una empresa d'espectacles públics. (...)

Amb allò que no coincidim amb *La Rambla* (...) és amb la seva aversió (...) a les revistes ben fetes. És que la propaganda editada de cara a l'estranger pot ésser feta amb materials deficients? És que no és una demostració del bon gust, de la capacitat tècnica dels obrers i tècnics catalans, aquestes revistes que, com la *Nova Ibèria*, han merescut elogis de tot el món?

Esperem que ben aviat, quan el Comissariat de Propaganda es converteixi en Conselleria i hi entri el jove dirigent socialista que ja es deia que hi entraria en una passada crisi, es purificarà l'aire d'aquell Comissariat i es podrà saber que no ha costat ni un milió".⁴²⁸

La campanya, però, va continuar i *La Humanitat* va publicar un article denunciant-la amb claredat, donant xifres del cost de l'activitat del Comissariat i comparant-les amb les despeses propagandístiques del Govern republicà, i acusant el PSUC de voler monopolitzar la vida política:

"D'un temps ençà, per part de determinat sector polític que en tots els aspectes pretén esdevenir com una mena de monopolitzador, es fa una campanya que obeeix al fi de desprestigiar un organisme de govern com és la Comissaria de Propaganda.

Per mitjà dels seus òrgans periodístics i a l'ombra també d'un setmanari que vol passar per humorístic, i que no té altra missió que la de servir determinats interessos, s'ha iniciat i es manté una campanya absurda, teixida d'inexactituds i d'anècdotes d'oficina, que sense cap fonament raonat intenta crear un ambient de descrèdit al volt d'aquest òrgan de govern i de la persona que n'assumeix la direcció.

Estem ja avesats a les tèrboles maniobres dels que pretenen erigir-se en mentors únics de les masses catalanes (...)

Aquesta campanya absurda, que a voltes arriba a la difamació, és de fet una obra de descrèdit al Govern de la Generalitat, la qual nosaltres amb un alt sentit de la responsabilitat volem deturar, tot revelant xifres i dades que posen al descobert els que l'han iniciada.

S'ha parlat moltes vegades ben lleugerament de les despeses fantasioses que ha fet la Comissaria, tot assenyalant xifres de les nòmines del personal (...) la creació i funcionament de la Comissaria de Propaganda costa al Govern de la Generalitat 1.800.500 pessetes, quan pel mateix concepte el Govern de la República ha concedit un crèdit de 20.000.000 pessetes i quan una comparació objectiva de la tasca portada a terme en aquest sentit pel Ministeri i per la Comissaria acusa un balanç en molts aspectes força més favorable per l'organisme de la Generalitat. (...)

---

⁴²⁸ "Propaganda amb paper *couché*", *La Humanitat*, (18 de juny del 1937).

I posats encara avui a parlar de la Comissaria i dels nombrosos cartells que han embrutat les parets de la nostra ciutat, esmentarem que al costat de centenars de cartells que han llançat les organitzacions que ara més enraonen, la Comissaria n'ha editat només cinc, per comprendre que calia enfocar la propagada vers altres aspectes que la fessin més eficaç. (...)

Amics del PSUC i de la UGT de Catalunya: molt més noble i responsable és, quan es forma part d'un govern, treballar i aportar les suggestions que s'estimin convenients que no llançar a tot vent inexactituds i les petites falles que a tot arreu poden existir".⁴²⁹

Més endavant *La Humanitat*, el principal portaveu de l'Esquerra, va continuar publicant esporàdicament alguns textos de periodistes no catalans elogiosos amb Miravittles i el Comissariat de Propaganda.⁴³⁰

Aquest enfrontament dialèctic va ser molt intens durant l'estiu i la tardor del 1937, però no es podia mantenir amb la mateixa virulència durant molt de temps. D'altra banda, els òrgans del PSUC no parlaven sempre malament del Comissariat de Propaganda. Comentant una activitat musical i artística organitzada per la delegació d'Estocolm del Comissariat, *Treball* comentava: "el nostre art, arreu del món, treballa també amb profit a favor de la causa de l'antifeixisme hispànic".⁴³¹ Al cap i a la fi PSUC i ERC anaven al mateix vaixell, formaven part del mateix Govern i el Comissariat era un organisme governamental. Un cop arribat el Govern central a Barcelona, a finals d'octubre de 1937, i entrat el 1938, aquesta polèmica es va anar esmoreint. No perquè cedís la competència política entre els dos partits, sinó perquè les picabaralles eren més soterrades. No es podien ventilar a la premsa. Hagués semblat una frivolidat fer-ho quan la realitat s'anava endurint: els refugiats arribaven per milers, les dificultats de proveïments s'incrementaven, del front no arribaven bones notícies, els bombardeigs eren cada cop més freqüents...

Criticar la política de propaganda, com feia, per exemple, *L'Esquerra de la Torratxa*, era una activitat fàcil i agraïda, perquè en la propaganda costa de trobar el punt just. És un terreny relliscós, i més quan vols publicitar un cavall perdedor. Cal repartir consignes d'esperança i il·lusió, però sense arribar a l'excés de zel, perquè el missatge pot semblar buit de contingut, absurd (es va fer molta broma amb aquell cartell de Martí Bas que deia *Feu tancs...tancs...tancs...! que són els vehicles de la victòria*).⁴³² És molt difícil, com va haver de

---

⁴²⁹ "La Comissaria de Propaganda i les campanyes de certs INCONTROLATS", *La Humanitat*, (4 d'agost del 1937).

⁴³⁰ "La Comissaria de Propaganda, organisme eficient", *La Humanitat*, (10 d'octubre del 1937); "Propaganda dinàmica i eficaç", *La Humanitat*, (15 de novembre del 1937).

⁴³¹ *Treball*, (16 de juny del 1937).

⁴³² Julià Guillamon, "Feu tancs... tancs...tancs...! que són els vehicles de la victòria", a *República! Cartells i cartellistes (1931-1939)*, (Barcelona: Museu d'Història de Catalunya-Ed. Viena-CEHI, 2006), pp. 53-60.

fer Miravittles, mantenir l'eficàcia del discurs optimista i combatiu quan totes les dades objectives (diplomàtiques, militars, econòmiques...) anaven en la direcció contrària. L'estiu del 1937 era molt fàcil criticar el Comissariat. La guerra encara no havia "arribat" a Barcelona. El Comissariat estava desplegant un ampli ventall d'activitats (cinema, festivals, ràdio, llibres, auques, gires artístiques...), però el front d'Aragó no avançava i, en canvi, els franquistes no paraven de guanyar posicions. Hi havia base per a la crítica, fins i tot a la premsa d'ERC:

“Prou missions de propaganda a l'estranger! (...) mentre germans nostres donen la vida al camp de batalla, és injust, és inadmissible que hi hagi qui, tenint l'obligació d'estar-se a les trinxeres (...) estigui passejant-se tranquil·lament per l'estranger amb el beneplàcit oficial. (...) Prou anades d'equips d'atletes a l'estranger (...) tornin a la Pàtria com més aviat millor. Tots; tant els esportius com els artistes com les cobles”⁴³³.

Hi ha segurament poques coses pitjors a perdre una guerra civil, i més com l'espanyola, un conflicte polític, social i nacional alhora. Passats els anys, quan ja es sabia qui havia guanyat i qui havia perdut, i el preu que havien hagut de pagar els perdedors, les crítiques als dirigents de la República i als seus propagandistes van arribar, en ocasions, a la desmesura. Aquest és el cas de l'escriptor Joan Sales, antic company de Miravittles al BOC, qui, a la seva novel·la *Incerta glòria* (1956) va caricaturitzar els dirigents republicans i la seva propaganda, fent-hi aparèixer un personatge, Llibert Milmany, “director general de la Propaganda de Guerra”, que, inevitablement, fa pensar en Miravittles. I aquest Llibert, dirigent de la República, està adornat amb totes les tares morals imaginables: aprofitat, trepa, oportunista, cínic... Intentar comprendre la història a partir del reduccionisme i la caricatura mai no serà el camí adequat.⁴³⁴

---

⁴³³ *Última Hora*, (28 d'agost del 1937).

⁴³⁴ Veure Margarida Casacuberta, “*Incerta glòria, una novel·la desventurada?*”, *L'Avenç*, núm.333, (març 2008), pp.40-50.

7.3.4 *A la defensiva (I). Catalunya solidària*

A mesura que avançava el 1937 el Govern català va estar cada vegada més enfrontat al Govern republicà. Aquest anava adquirint consistència, gràcies als diners i a les armes proporcionats per la venda de l'or del Banc d'Espanya. Militarment, però, les coses continuaven malament. La República, d'una manera lenta però constant, anava cedint territori. Per a Azaña, Negrín i el dos partits que predominaven al Govern republicà, el PSOE i el PCE, Catalunya no feia prou per a la guerra. Periodistes i polítics ho anaven escampant: Catalunya feia la revolució, quasi s'independitzava, hi regnava el desordre (Fets de Maig), el front d'Aragó no avançava... mentre Madrid havia aturat heroicament l'avenç del feixisme. Políticament, era una forma de matar dos ocells d'un tret, desprestigiant alhora l'anarcosindicalisme, potent a Catalunya, ERC i l'autogovern català. La solució que es proposava sempre era la mateixa: més centralització, més autoritarisme. Aquesta campanya feia molt de mal a Catalunya i al seu Govern, perquè li feia perdre prestigi i influència, tant a Catalunya com a l'Espanya republicana i també internacionalment. I perquè, com veurem, s'utilitzava com argument per a reduir l'autogovern català. Miravittles, com a cap de propaganda del Govern, va haver de fer front a aquest problema. El document que segueix, del juny del 1937, redactat molt probablement per Miravittles, i dirigit potser a Companys o a Tarradellas, demostra el gran abast de l'operació anticatalana, que no només consistia a difondre unes idees, sinó que també era un intent conscient d'ocultar l'esforç solidari i de guerra de Catalunya. Recull també algunes de les gestions de Miravittles per posar les coses al seu lloc:

“a) Les milícies catalanes del Front de Madrid han estat dissoltes en tant que milícies catalanes i els seus components integrats a les altres formacions, sense distintius ni banderes especials.

b) L'Hospital militar català no porta aquest nom, sinó Hospital militar núm. 34.

c) Les ambulàncies que trameté a Madrid el Consell de Sanitat de Guerra i que deien simplement “Fabricadas en Barcelona”, varen ésser pintades de nou esborrant deliberadament el rètol.

d) En els transparents que es fan passar als cinemes, les consignes del Comitè d'Ajut als Refugiats: “Madrileños vuestros hijos son bien atendidos”, han borrat el paràgraf que feia referència a Catalunya.

e) Una delegació del Front Popular Francès, al tornar de visitar València i Madrid, sol·licità una entrevista amb mi, en el transcurs de la qual, confidencialment em digueren que “personalitats rellevants de la política a Madrid i València” parlaren molt malament de Catalunya, arribant fins i tot a suggerir la traïció.

f) Batista i Roca suggerí la tramesa d'una nota diària a Madrid posant en evidència l'esforç català. S'enviaren tres notes: en una es parlà de l'expedició de

queviures als funcionaris judicials de Madrid, feta pels funcionaris judicials de Barcelona; en l'altra l'entrega del President Companys de 12.000 pessetes al Comité Pro-Euskadi; en l'altra la tramesa d'un milió per part del Comité Pro-Ajut a Madrid.

Les tres notes foren censurades precisament en els paràgrafs que feien referència a la col·laboració catalana.

g) Coincidí tot això amb la nota que el President Companys em llegí de Buenos Aires i tramesa des d'allà per F. Madrid.

h) Vaig parlar per telèfon amb Esplà queixant-me de l'ocorregut a Buenos Aires. Esplà em demanà una nota. Li he enviada a ell, a Giral ministre i a Aiguadé.

i) He parlat dues vegades amb el sots-secretari de Propaganda protestant de les omissions inconscients o conscients. He parlat amb Aguirre cap de l'Agència Febus i amb el Cap de l'Agència Febus a Madrid. Tots dos m'han confirmat amb paraules convincent que ells havien tramès les notes intactes, que la censura, en tot cas, va venir per altres conductes".⁴³⁵

La Generalitat, amb el Comissariat de Propaganda al capdavant, va haver, doncs, de justificar-se, d'explicar-se, davant la campanya d'acusacions. Calia reivindicar l'esforç català per fer front al cop i, després, en la guerra. El Comissariat es va posar a treballar de valent. Primer s'havia de recollir informació. A mitjans del juny del 1937 el Comissariat demanava ja, a tota mena d'entitats, a través d'un anunci a la premsa, dades de l'ajut enviat a Madrid i dels refugiats acollits: "Ens cal fer gràfics i estadístiques que demostrin l'ajut prestat per Catalunya a Madrid sota tots els aspectes, per enviar-los a l'Exposició Internacional de París".⁴³⁶

L'arribada, a finals d'octubre del 1937, del Govern republicà a Barcelona va augmentar la pressió sobre el Govern català. Miravittles va explicar en una entrevista la feina del Comissariat i els seus plans de futur. Les seves paraules transparenten perfectament quin és el sentit de la seva activitat a partir del maig del 1937. El Comissariat, com tot el Govern de Catalunya, estava en una actitud defensiva: calia donar explicacions de l'aportació catalana a la guerra i, alhora, mostrar una actitud cauta, prudent, deixant clar que no es volia traspasar cap límit. El Govern català era víctima d'una pinça: l'avenç militar franquista, l'enfortiment del Govern republicà i la seva presència física a Catalunya imposaven aquest capteniment. A Catalunya es pensava ja sobretot a conservar les atribucions autonòmiques per a després de la guerra, fins i tot si la guanyaven els republicans. Aquestes són les paraules de Miravittles:

"Nuestra principal misión ha estado orientada a demostrar la actuación de Cataluña en la guerra, todo lo que Catalunya ha hecho y que hasta ahora circunstancias extrañas no nos lo permitían. (...)

---

⁴³⁵ AMTM. Guerra Civil. Comunicacions. Carpeta GC-76. Doc.2.

⁴³⁶ *Última Hora*, (16 de juny del 1937).

También nos disponemos a publicar unos opúsculos demostrando ante el mundo lo que es Cataluña, lo que se ha hecho en materia de industrias de guerra, nuestra actuación en favor de millares de refugiados que se han acogido a nuestra hospitalidad y nuestra intervención abnegada y heroica en la lucha contra los invasores. (...)

Limitándonos cada vez más a nuestras propias atribuciones, no tenemos otro objetivo que hacer conocer Cataluña, para que en la paz victoriosa se le reconozcan las libertades que ha conquistado en la guerra.

No quisiéramos que nadie, falsificando la historia y disimulando la realidad de Cataluña en la guerra, hiciera una plataforma que pudiera servir para limitar nuestras reivindicaciones autonómicas”.⁴³⁷

“Limitándonos cada vez más a nuestras propias atribuciones”, aquestes paraules de Miravittles, de l’abril del 1938, defineixen la situació del Comissariat en la segona meitat de la guerra. La pressió del Govern republicà es feia notar cada cop més, restringint el camp d’acció del Comissariat. El cartellista Carles Fontserè ho expressà amb aquestes paraules, potser exagerades, però indicatives d’un ambient: “El Comissariat de Propaganda de la Generalitat havia passat a ser executor tècnic, en més d’un aspecte, de la Subsecretaria de Propaganda del Ministerio de Estado”.⁴³⁸ Les travetes i el recel a tot el que fos català eren constants. Un cas exemplificador, anecdòtic però significatiu, el va viure Miravittles personalment, a París, a finals de juliol del 1937, en la inauguració de l’exposició sobre la premsa catalana, preparada per la Generalitat per a l’Exposició Internacional. Prèviament, Miravittles s’havia entrevistat amb el subsecretari d’estat de Comerç francès, Max Hymans, per demanar-li que hi assistís. Hi va ser present, així com el lehendakari José Antonio de Aguirre i Ángel Ossorio y Gallardo, ambaixador de la República a París. Miravittles va arribar a redactar un discurs “catalanista” per a Hymans, el polític francès. L’exposició catalana va merèixer una medalla, que va rebre el filòsof José Gaos, comissari general d’Espanya a l’Exposició Internacional. Aquest, però, mai no la lliurà a la Generalitat.⁴³⁹

---

⁴³⁷ Juan M. Soler, “La Comisaría de Propaganda de la Generalidad”, *Mi Revista*, (1 de maig del 1938).

⁴³⁸ Carles Fontserè, *Memòries d’un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995), p. 450.

⁴³⁹ Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp. 250-251; *Homes...*, (1982), pp. 168-172. I, a continuació, una carta molt significativa sobre l’actuació dels representants del Govern Negrín a París. Datada l’1 d’octubre del 1937, la va rebre el conseller Antoni M. Sbert, president del Comitè Català de l’Exposició Internacional, d’Enric Roig, que, a París, treballava per a la Generalitat. Hi exposava que “la pugna que existeix entre València i la Generalitat ha arribat fa temps a París. (...) Els representants permanents del Comitè Català a París, us puc assegurar que són tractats a baqueta. No els escolten en res (...) Un *panneau* dedicat a les Indústries de Guerra de Catalunya, ara s’exhibeix sense la inscripció, pròpia del cas, que enaltia l’esforç fet per la nostra terra en aquest aspecte. (...) Al pavelló d’Espanya hi havia un mapa de tota la península als extrems de la qual hi havia els escuts de Bascònia i Catalunya amb sengles inscripcions al·legòriques a la data d’obtenció de llurs autonomies, etc. Aquest mapa ha desaparegut del pavelló, únic mitjà eficaç de fer desaparèixer els escuts”. AMTM. Guerra Civil. Conflictes amb l’Estat central. Política Internacional. Carpeta GC-24. Doc.17.

La insistència de les insinuacions i dels obstacles provocava la resposta d'ERC i de la seva premsa. El juliol del 1937 *Mundo Obrero*, portaveu del PCE, deia: “El alcalde Madrid en Barcelona. Agradece la ayuda de Cataluña, pero considera que podia hacer mucho más”. I *La Humanitat* protestà:

“Aquest és el títol que *Mundo Obrero* posa a una notícia de l'agència Febus en la qual dóna compte de l'estada de l'Alcalde de Madrid a Barcelona. Ningú no negarà que el títol és ple de simpatia per a Catalunya. (...) Allò que ens interessa és la campanya de desprestigi que es fa contra Catalunya, per qüestions purament polítiques, en les quals almenys un 80% de catalans no entren ni surten. Catalunya no és allò, ni això, ni cap partit polític, ni cap organització sindical. Que quedi ben entès, Catalunya ha sabut resistir fina ara la més absurda de les tiranies forasteres i si convé sabrà desfer-se d'altres tiranies que vulguin imposar-se.

Però hem de declarar que aquesta campanya dels partits marxistes espanyols contra Catalunya sobrepassa totes les limitacions i ja no és possible aguantar-se més. (...)

Hem de confessar que tots els catalans que senten l'orgull del seu país comencen d'estar tips d'aquesta campanya improcedent. D'on surt aquesta campanya? Qui l'alimenta? És que Catalunya ha de pagar amb el seu prestigi les divergències polítiques que no li interessin?

Perquè a l'hora de passar comptes, també els sabrem presentar. Ningú com nosaltres sap sacrificar-se en pro de la guerra i de la unitat”.⁴⁴⁰

Així doncs, a partir de mitjans del 1937, Miravittles i el Comissariat de Propaganda afegiran una nova prioritat a la seva acció: contrarestar aquestes campanyes reivindicant la feina feta. Un article de Miravittles, de mitjans de juliol del 1937, a partir de la visita al front d'Aragó amb el president Companys, analitzava a fons la qüestió: constatava les acusacions i les rebatia, tenint en compte les circumstàncies (revolució, front d'Aragó sense prou material ofensiu), i feia un llistat de l'esforç de guerra català (combatents, conquestes, refugiats, indústries de guerra...). En transcrivim un fragment, llarg però interessant, perquè resumeix l'argumentació catalana al respecte:

“ara les orelles m'eixordaven: la immobilitat del front d'Aragó, l'heroisme dels combatents madrilenys. *Catalunya –la indolent*. Catalunya tancada dins l'egoisme de la seva autonomia. Mentre Bilbao es defensa heroicament, Catalunya dorm. Quan Bilbao cau, Barcelona canta. *El Levante Feliz*, la *heroica división Lister*, etc. etc. vet ací una part de les exclamacions que han format aquests darrers mesos el panorama sonor de la nostra guerra.

Què hi havia de tot això? Fins a quin punt el llenguatge responia a la realitat o era una simple creació de la propaganda? (...)

Hi ha, doncs, del costat del que s'anomena l'Espanya lleial, 59.196 quilòmetres quadrats de terra que han estat guanyats al preu de la sang catalana!

Hi ha a la Península algú que pugui presentar un balanç semblant?

---

⁴⁴⁰ “Una campanya intolerable que ha d'acabar-se. Per a *Mundo Obrero*”, *La Humanitat*, (16 de juliol del 1937).

Ara bé: ¿en quines condicions s'ha portat a cap una acció que pels resultats palpables apareix tan favorable a la República?

Ha estat l'esforç gairebé espontani del poble de Catalunya, la vitalitat sorprenent del nostre esperit la que ha operat el miracle.

Perquè, hem de confessar-ho, aquesta conquesta territorial ha tingut lloc en uns moments que per una sèrie de circumstàncies històriques, de les quals *n'era absent el sentiment nacional català*, Catalunya es trobava abocada a la tragèdia de la seva situació interior.

El *cojo* de Málaga s'havia fet amo de Puigcerdà, el *borni* de Múrcia i el *geperut* de Cádiz, dominaven pel terror. (...)

Els elements que la misèria política, econòmica i moral de la monarquia havia fet néixer i que la República havia mantingut (mentre Catalunya amb la seva política cultural –dos-cents grups escolars, catorze Instituts de Segon Ensenyament- i la seva política agrària –Llei de Contractes de Conreu- els començava a reduir) s'aixecaren i es constituïren en amos del carrer.

Catalunya vivia el caos terrible d'una revolució real que les necessitats ibèriques i el clima internacional feien inadequada, revolució real contra la qual no es podia marxar, però a través de la qual maldaven per a constituir-se en directors, els representants precisament d'aquells que havien desertat de l'erm espanyol i que havien trepitjat amb les seves potes brutes de fang i de sang l'herba grassa de la generositat catalana. (...)

I Catalunya vivia els deu mesos més terribles de la seva història nacional. I, malgrat tot, pels seus propis mitjans, superava les jornades tràgiques de maig i retornava –tota sola- sense tutelatges i sense ajuts, a les bases fonamentals de la seva vida.

I s'aprofitava la tragèdia –tragèdia provocada pels que viuen al marge del clos nacional- per a reduir i minimitzar les atribucions autonòmiques de Catalunya. (...)

I aquest poble que ha fet aquest esforç, i aquest poble que ha rebut aquest tracte, lluita al front d'Aragó (...)

No, amics de *El Socialista*: al front d'Aragó hi ha prou armes i prou homes, prou entusiasme sobretot, per a inutilitzar –per aquell cantó- tot intent feixista. Però per a prendre les posicions fortificades –defenses naturals, més ciment armat, més aviació – de Quinto, Belchite, Osca i Saragossa, són necessaris els mateixos elements ofensius que ha calgut posar en acció per conquerir Brunete i Villanueva de la Cañada. (...)

Resumint: què fa? què ha fet Catalunya per la guerra?

19 de juliol. General Goded. Barcelona, Tarragona, Girona, Lleida, Barbastro, Casp, València. Expedició a Mallorca. Setge d'Osca, de Terol, de Jaca. Les tropes catalanes a dotze quilòmetres de Saragossa. Cinquanta mil quilòmetres quadrats de terres alliberades. Tres-cents quilòmetres de frontera amb França. Setanta-cinc mil homes al front d'Aragó, el més llarg, el més muntanyós, el més difícil; el front que travessa les terres més pobres d'Espanya, sense aigua, sense ombra, sense carreteres.

Trenta-cinc mil combatents catalans al front del Centre, davant Guadalajara, dins Brihuega.

La primera columna, l'heroica columna de Mallorca, aguantà tota sola l'investida de San Martín de Valdeiglesias. Quinze mil catalans morts al front del Centre. Catalans ara a Jaén, a Pozoblanco, al front de Motril, al front de Granada.

I a la reraguarda? (...) Prop d'un milió de refugiats a Catalunya...

El conseller Sbert dóna xifres eloqüents: més de la meitat de la població hospitalitzada a Catalunya és no-catalana. (...)

I les indústries de guerra? (...) podem afirmar que l'esforç català és en aquest aspecte absolutament meravellós. (...) En pocs mesos (...) Catalunya ha tret del no-res una indústria de guerra que ara ja és un element objectiu de la victòria.

283 fàbriques i fabriquetes treballen dia i nit: fusells, metralladores, pistoles, bombes, granades, obusos, tancs, projectils, pólvora, trilita, avions; tota mena d'elements combatius (...) I això, per milers i milers... (...)

Prou!, digué el President Companys.

Prou!, diem nosaltres”⁴⁴¹.

Aquests arguments van ser defensats un i mil cops des de Catalunya. El mateix Miravittles, al discurs d'inauguració de l'exposició de premsa catalana, el 31 de juliol del 1937 a París, deia:

“¿Quins són els nostres orgulls? (...) Ésser els primers a defensar la República. (...)

I els catalans? Ens sentim orgullosos de la nostra acció? (...) Sí, els catalans hem acomplert el deure. Enmig de les dificultats interiors filles d'un procés històric complex. (...)

I en ple esforç d'adaptació a una realitat no pressentida, Catalunya ha vençut la rebel·lió a casa seva en vint-i-quatre hores i ha situat l'enemic a 150 quilòmetres dels seus límits territorials. Sosté un front de 350 quilòmetres i ha alliberat 300 de frontera francesa. (...) Ha contribuït als fronts amb 35.000 combatents al front del Centre; ha estès els braços de la seva generositat a 600.000 refugiats i ha creat una indústria de guerra potent.

Heus ací el nostre orgull. Haver contribuït amb els germans d'Euscadi, amb els germans de Madrid, a la defensa i victòria de la República. És això que volíem dir al món”⁴⁴².

El Comissariat va utilitzar també els cartells per reivindicar l'esforç català a la guerra, portant a les parets les idees de Miravittles. Se'n va editar un de molt gran, amb quatre parts, amb un text llarg i clar: *Cataluña venció al fascismo en 24 horas. Cataluña llevó al enemigo a 150 km. de sus límites. Cataluña es y será siempre la base de la resistencia antifascista*. Des del Comissariat també es va fer molt d'èmfasi en explicar amb cartells l'atenció que es donava als milers de refugiats de tota Espanya que constantment arribaven. N'hi ha tres que, a part dels textos, busquen el contrast a través de dues fotografies amb situacions ben diferents. Aquests són els textos i les imatges: *Estado físico en que llegaron los refugiados de Málaga. Como se les atiende* (un grup de vells i malalts asseguts a terra i un nen atès per un metge), *En los hogares catalanes falta pan. Nunca ha faltado pan a los refugiados* (gent fent cua davant

---

⁴⁴¹ Jaume Miravittles, “Impressions de viatge. Al front, amb el President Companys”, *La Humanitat*, (18 de juliol del 1937).

⁴⁴² *La Humanitat*, (1 d'agost del 1937).

d'una botiga tancada i un camió repartint pa), *Así ha tratado el fascismo a estas criaturas. En Cataluña se las rehabilita moral y físicamente* (nens asseguts a terra amb farcells i uns altres nens fent gimnàstica i escoltant una lectura). Els textos són en castellà perquè es buscava arribar als molts refugiats, militars i funcionaris que venien a Catalunya.

Però Miravittles, com un home-orquestra, tocava totes les tecles. El novembre del 1937 publicà un article, una carta oberta, intentant dissuadir Indalecio Prieto, ministre de Defensa, de centralitzar la indústria de guerra que havia creat la Generalitat.⁴⁴³ I, per fer-ho, parlava llargament de les memòries del polític liberal anglès David Lloyd George, que va ser primer ministre a l'última etapa de la Primera Guerra Mundial. Segons Miravittles, per organitzar la producció d'armament, el polític anglès va optar per un sistema descentralitzat i per posar-se d'acord amb empresaris i sindicats, evitant deixar la responsabilitat de fabricar armament a l'exèrcit, just el que pretenia Prieto. Els projectes centralitzadors de la indústria de guerra, però, van continuar endavant.

---

⁴⁴³ Jaume Miravittles, "Carta abierta a Indalecio Prieto", *La Humanitat*, (2 de novembre del 1937).

7.3.5 *A la defensiva (II). Signes d'identitat.*

A partir de la primavera del 1937, com hem dit, la revitalització del Govern republicà passava per la fórmula de menys revolució i més centralització i autoritarisme. ERC ja estava d'acord en la primera part del programa, però les altres dues apuntaven directament contra els seus senyals d'identitat: autogovern i democràcia. Les denúncies de la insuficient implicació catalana en la guerra anaven lligades a un intens procés recentralitzador impulsat pel Govern de Negrín. A continuació fem una relació sumària de les principals mesures adoptades. Abans dels Fets de Maig ja es va produir la reorganització del cos de carrabiners, a les ordres de Juan Negrín, encara ministre d'Hisenda. Els carrabiners es van desplegar a la frontera amb França. Amb els Fets de Maig, les competències d'Ordre Públic i Defensa van passar al Govern central. El mateix mes el Govern republicà va decretar que el comerç exterior català es regularia per les seves normes. El juny del 1937 el Govern Negrín comença a prendre mesures intervencionistes sobre les indústries de guerra creades sota la coordinació de la Generalitat, que culminaran l'agost del 1938 amb la total incautació.⁴⁴⁴ A finals d'octubre del 1937 el Govern republicà es trasllada de València a Barcelona amb la intenció de controlar de prop Catalunya. Tant el trasllat com la instal·lació del Govern i dels milers de funcionaris i polítics que l'acompanyaven es van fer amb poca consideració per les autoritats del país. Un cop a Barcelona, l'afany de marginar la Generalitat i d'absorbir competències autonòmiques es va intensificar: proveïments (novembre 1937), emissió de moneda (gener 1938), indústria elèctrica catalana (abril 1938), sucursals del Banc d'Espanya a Catalunya (maig 1938) i el cas ja esmentat de la indústria de guerra (agost 1938). El Govern de la República no només recuperava les competències que havia assumit la Generalitat en els primers mesos de guerra i revolució, sobrepasant l'Estatut, sinó que se n'atorgava també d'altres, com la de l'Ordre Públic, que constaven a l'Estatut del 1932. El rerafons d'aquest procés és un pensament comú a la immensa majoria dels republicans espanyols, ja es diguessin Azaña, Negrín o Prieto, que, d'altra banda, podien estar molt enfrontats en altres aspectes, però aquí coincidien: l'autogovern català era una dificultat afegida que calia reduir al mínim per a guanyar la guerra.⁴⁴⁵ Un recel profund cap a Catalunya que sorgia tant del temor al separatisme com de la idea que Catalunya no estava prou implicada amb la guerra, que no aportava un esforç suficient. Podríem dir que les necessitats de la guerra i la seva

---

⁴⁴⁴ Javier Madariaga, "Tarradellas, el forjador de la indústria de guerra a Catalunya", a *Josep Tarradellas o la reivindicació de la memòria (1899-1988)*, (Lleida: Pagès, 2003), pp.111-144.

⁴⁴⁵ Albert Balcells, "La guerra civil española y el autogobierno de Cataluña, 1936-1939", a *Cuatro estudios de historia de Cataluña (siglos XIX y XX)*, (Salamanca: Universitat Pontificia, 1988), pp. 39-74.

evolució negativa havien exacerbat el centralisme espanyol, sempre latent. El pensament de Juan Negrín, l'home que, cada vegada d'una manera més personal, simbolitzava aquest punt de vista era: “la salvación de la República no puede venir más que por el robustecimiento del poder estatal”.⁴⁴⁶ Per tant, una ferma voluntat de construir un poder fort i centralitzat, no només com una necessitat “tècnica”, derivada de la guerra, sinó producte també, segons l'historiador Enrique Moradiellos, d'una profunda “convicción nacionalista española”.⁴⁴⁷ En consonància, la guerra era considerada una guerra patriòtica, de defensa de la independència espanyola enfront de la intervenció estrangera. El Govern de Negrín utilitzà abastament el simbolisme de la lluita del 2 de maig 1808 contra la invasió francesa. Dit d'una altra manera: la guerra era una competició de nacionalismes espanyols, el de Franco (contra la intervenció soviètica) i el de Negrín (contra italians i alemanys). Ja es pot comprendre que l'Esquerra i els altres partits catalanistes no es podien sentir gaire còmodes en aquesta concepció, tant perquè representava reduir l'autogovern català com perquè implicava el menysteniment de l'esforç català a la guerra i de la identitat nacional catalana. Els dirigents catalans sabien, però, que si triomfaven els militars rebels l'autogovern quedaria reduït a zero i es produiria un genocidi cultural. L'elecció era senzilla: calia buscar un encaix dins de la República. Des del punt de vista governamental, això és el que van intentar Companys, Tarradellas, Pi i Sunyer o Bosch Gimpera, amb múltiples cartes i trobades amb Negrín o Azaña.⁴⁴⁸ Els resultats van ser escassos, però la lògica de la guerra s'imposava. No era un moment per a gaire discussions. Catalunya no es podia desmarcar obertament del Govern republicà. Davant d'aquesta situació els homes de l'Esquerra van trenar una doble política. D'una banda, reafirmació nacional catalana i reivindicació de l'esforç de Catalunya de cara a la guerra i a la solidaritat amb tota la zona republicana i, de l'altra, ple suport a l'esforç de guerra de la República i rebuig explícit i constant del separatisme.

Al Govern de la Generalitat, des de finals de juny del 1937, hi havia una coalició més o menys estable, que duraria fins al final del conflicte. S'estava en guerra i, més que de picabaralles, era moment d'actuar. La responsabilitat del Comissariat de Propaganda era crear el marc simbòlic de l'acció de govern, llençar idees-força per ajudar el poble a passar les estretors materials (que anaven en augment) i a mantenir la voluntat de lluita, i per mantenir el prestigi d'un Govern català que anava perdent atribucions. Miravittles tenia clar que els Fets

---

⁴⁴⁶ Enrique Moradiellos, *Don Juan Negrín*, (Barcelona: Península, 2006), p.228.

⁴⁴⁷ Enrique Moradiellos, *Op. cit.*, p.284.

⁴⁴⁸ Veure Carles Pi i Sunyer, *La República y la guerra*, (Mèxic: Oasis, 1975); Manuel Azaña, *Memorias políticas y de guerra, II*, (Barceona: Crítica, 1978); Ernest Udina, *Josep Tarradellas, L'aventura d'una fidelitat*, (Barcelona: Edcions 62, 1978).

de Maig havien canviat el concepte de la guerra: “de revolucionària s’havia hagut de convertir en patriòtica”.⁴⁴⁹ Si Franco i Negrín apel·laven al patriotisme i al nacionalisme espanyol, la Generalitat fomentava un patriotisme català compatible amb la defensa d’una hipotètica República federal espanyola. Miravittles va partir dels dos símbols més potents que tenia el catalanisme en aquells moments: Catalunya, el país, i Companys, el president.

Miravittles no només va ser un home de confiança de Companys, va ser també el propagandista que va fer créixer la seva identificació amb el país. L’octubre del 1938, un periodista madrileny, Antonio Hermosilla, director de *La Libertad*, comentant un discurs de Miravittles sobre el 6 d’octubre, qualificà el comissari de Propaganda com a “intèrpret fidel del pensament del President de la Generalitat”.⁴⁵⁰ Una manera d’engrandir la figura de Companys era cobrir amb un gran desplegament periodístic les visites del president al front. El dimarts 13 de juliol del 1937, Miravittles anava amb un grup de cotxes que va sortir de Barcelona i enfilava cap al front d’Aragó. El president Lluís Companys es disposava a fer-hi una visita, acompanyat de Jaume Miravittles, Fèlix Gavarri (cap dels mossos d’esquadra), Joaquim Vilà Bisa (cap de premsa) i Joan Balada (cap de cerimonial). El dimecres 14 al migdia l’expedició arribà a Barbastre, a la caserna del 10è. cos d’exèrcit. Companys va saludar els comandaments i els soldats, i va tastar el dinar de la tropa. A la tarda, acompanyada del cap del 10è. cos, coronel González Morales, la comitiva va fer un recorregut per diverses posicions: Siétamo, Estrecho Quinto, Monte Aragón, La Granja. I arribà fins a menys d’un quilòmetre d’Osca, a uns centenars de metres de les línies enemigues. Retornats a Barbastre, van visitar un hospital. El dia següent es van traslladar cap al sud, aturant-se al camp d’aviació de Sarinyena (on el president va passar revista a les tropes), a Bujaraloz, Casp (on van visitar el Consell d’Aragó), Híjar i Alcanyís. El dia 16 l’expedició retornava a Barcelona. Integrats a la comitiva hi havia també periodistes, fotògrafs i els operadors de cinema de Laya Films. El dia 15 la premsa començava a difondre la notícia. *Última Hora* titulava “A 300 metres de les línies feixistes! El president Companys a les avançadetes d’Osca”.⁴⁵¹ *Mi Revista*, de tendència anarquista, encara l’acostava més al perill: “La guerra en Aragón. El Presidente Companys a cien metros del enemigo”.⁴⁵² Els càmeres de Laya Film no es van perdre res, el president provant el menjar dels soldats, passant revista a una formació militar, conversant amb els comandaments i amb els soldats, rebent flors d’uns nens, la població saludant la comitiva... Companys sempre va estar acompanyat, de prop, pel

---

⁴⁴⁹ Jaume Miravittles, “Carta oberta a l’alcalde de Madrid”, *La Humanitat*, (12 de desembre del 1937).

⁴⁵⁰ Antonio Hermosilla, “Un 6 d’octubre a Barcelona”, *La Humanitat*, (13 d’octubre del 1938).

⁴⁵¹ *Última Hora*, (15 de juliol del 1937).

⁴⁵² *Mi Revista*, (1 d’agost del 1937).

comissari de Propaganda, l'organitzador del viatge. Un periodista qualificà Miravittles com a “infatigable comisario de Propaganda y alma del viaje presidencial”.⁴⁵³ Una bona manera d'aixecar la moral col·lectiva i la imatge del president.

Poques setmanes després, es va presentar una altra oportunitat al davant de Miravittles. Un altre líder nacionalista podia ser notícia. El president del Govern basc, José Antonio de Aguirre, venia a Barcelona i el Comissariat de Propaganda havia d'organitzar la rebuda. La Generalitat ja feia mesos que col·laborava amb el Govern basc. Milers de refugiats bascos ja residien a Catalunya, on funcionava una Delegació General d'Euskadi.⁴⁵⁴ El motiu del viatge d'Aguirre era que, després de l'entrada dels franquistes a Bilbao, el 19 de juny del 1937, el que quedava de l'Exèrcit Basc (30.000 homes) s'havia retirat cap a Santander i el president basc, considerant que la guerra al nord estava perduda, volia l'ajut del Govern de la República i el del Govern francès per traslladar el seu exèrcit a Catalunya i prosseguir la lluita. Després de reunir-se amb els dirigents republicans a València, arribaria a Barcelona per entrevistar-se amb el president Companys. El Govern català va voler fer-li una recepció de gran impacte. Es tractava de capgirar simbòlicament la recent caiguda del País Basc en mans franquistes fent a Aguirre una recepció d'heroi. Transformar una derrota en victòria. Des del punt de vista polític, l'acostament entre Catalunya i Euskadi també tenia altres significats polítics: enfortir els lligams PNB-ERC per reforçar-se mútuament i defensar conjuntament els drets de catalans i bascos davant el poder central republicà. Miravittles va pensar en fer arribar Aguirre a Reus per formar després una caravana triomfal que fos victorejada al seu pas per les poblacions. En paraules d'ell mateix,

“Pregunté entonces a uno de los altos funcionarios (...) cuál era el aeropuerto catalán más alejado de Barcelona. Reus, me contestó. Pues la entrada de Aguirre, el legendario ya entonces lendakari, tiene que hacerse a partir de Reus, de manera que la manifestación ininterrumpida hasta Barcelona bata todos los récords de entusiasmo popular hasta ahora registrado en la historia. Y así fue (...) el presidente del pueblo vasco fue vitoreado por toda Catalunya puesta en pie”.⁴⁵⁵

Efectivament, el 22 de juliol del 1937 a dos quarts de cinc de la tarda, l'avió que transportava el president Aguirre i Manuel de Irujo, ministre de Justícia de la República, aterrava a Reus. A més dels periodistes i dels les càmeres de Laya Films, una nombrosa representació d'ERC els esperava: consellers del Govern català (Sbert i Pi i Sunyer), l'alcalde

---

⁴⁵³ Juan M. Soler, “La guerra en Aragón”, *Mi Revista*, (1 d'agost del 1937).

⁴⁵⁴ El Comissariat en publicà una crònica: Ricard Altaba, *Vuit mesos a la Delegació del Govern d'Euskadi a Catalunya*, (Barcelona: Comissariat de Propaganda, 1937).

⁴⁵⁵ Jaume Miravittles, “Carta abierta a Telesforo Monzón”, *Euzkadi*, (30 d'agost del 1979).

de Tarragona (Ramon Boronat), el comissari de la Generalitat a Tarragona (Joaquim Fort), el cap dels mossos d'esquadra (tinent coronel Fèlix Gavarri), el president de l'Audiència (Andreu i Abelló) i molts altres. Es formà una caravana d'automòbils, escoltada per motoristes del cos dels mossos d'esquadra, que es va dirigir a Tarragona. S'hi va fer una recepció a l'ajuntament i Aguirre va sortir a saludar a la "multitud aplegada al carrer". Després la comitiva va passar per el Vendrell, Vilafranca del Penedès, Molins de Rei, Sant Feliu de Llobregat... A les principals poblacions se li feien rebudes triomfals, amb salutacions de les autoritats locals, lliurament de rams de flors... Segons la crònica de *La Humanitat*, que definia Aguirre com a "hoste d'honor" i "heroi president", "des de l'arribada a Reus fins a Barcelona, el President Aguirre i acompanyants foren objecte de constants mostres de simpatia i homenatge per part del poble de Catalunya". En entrar al terme de Barcelona l'alcalde, Hilari Salvador, el va sortir a rebre. A la plaça de Sant Jaume (aleshores de la República) l'esperaven sengles formacions militars dels mossos d'esquadra –amb bandera i banda de trompetes i tambors- i de la 142 brigada basco-pirinenca, a més d'un nombrós públic. A dos quarts de nou hi va arribar la caravana. Aguirre fou rebut per Companys a la Generalitat i tots dos van sortir al balcó per a saludar a la gent congregada, pronunciant-hi breus discursos. A la recepció que es celebrà hi van assistir molts diputats i alts càrrecs –entre ells Miravittles, és clar.⁴⁵⁶ L'intent de portar l'Exèrcit Basc a Catalunya, però, no va reeixir, per l'oposició dels líders de la República i del Govern francès. A finals d'agost els franquistes van entrar a Santander. L'octubre del 1937 el Govern basc va fixar oficialment la seva seu a Barcelona i el Comissariat de Propaganda va tenir cura de la seva instal·lació. A partir d'aquest moment Miravittles veuria amb relativa freqüència tant a Aguirre com als seus col·laboradors, per la bona relació que Companys i ERC hi van establir i, sobretot, com veurem, per coordinar la política internacional d'ambdós governs.⁴⁵⁷

Amb imaginació i iniciativa permanent, Miravittles reinterpretava la realitat. Les coses anaven mal dades i Catalunya havia perdut les competències de defensa. L'efímer Exèrcit de Catalunya, promulgat per la Generalitat el desembre del 1936, havia durat pocs mesos. A partir de l'abril del 1937 ja era "Ejército del Este" i poc després ja no depenia del Govern de la Generalitat. Catalunya perdia competències i també força simbòlica. Un combatent català, l'escriptor Joan Sales, ho deixà escrit en una carta el maig del 1937: "Un pot combatre per Catalunya amb orgull (i encara que hagi de ser integrat dins l'Exèrcit de la

---

⁴⁵⁶ *La Humanitat*, (23 de juliol del 1937).

⁴⁵⁷ José Antonio de Aguirre y Lecube, *De Guernica a Nueva York pasando por Berlín*, (Madrid: Foca, 2004), p.62-65.; Santiago de Pablo, Ludger Mees, José A. Rodríguez Ranz, *El péndulo patriótico. Historia del Partido Nacionalista Vasco, II: 1936- 1979*, (Barcelona: Crítica, 2001).

República); però ¿combatre per l'Est? (...) quantes il·lusions s'hauran anat esfumant al llarg d'aquests mesos infernals".⁴⁵⁸ Però, ¿perquè els soldats catalans no podien tenir una insígnia identificativa que els recordés que lluitaven per Catalunya i que el Govern estava amb ells? El Comissariat de Propaganda va crear, l'estiu del 1937, un símbol metàl·lic amb l'escut de la Generalitat. Es va fer un model per als combatents que era una xapa rodona amb el text *Catalunya* i un altre per als civils, rectangular, que deia *Per Catalunya*. Aquestes insígnies es van repartir entre els soldats catalans i es van comercialitzar a la reraguarda. El maig del 1938 ja se n'havien distribuït 200.000 entre els soldats i mig milió als civils.⁴⁵⁹ Els anuncis de la insígnia deien: "Catalans! Ara més que mai cal que la lluiu a la vostra solapa. És un deure patriòtic".⁴⁶⁰ El Comissariat va rebre milers de cartes de soldats que en demanaven. Miravittles ho va tractar en un article:

"Tinc a les mans la col·lecció de les cartes dels nostres combatents referides a l'enssenya Catalunya: el nom de la nostra terra, que alhora és la consigna donada als catalans pel President Companys, amb les quatre barres en una placa metàl·lica circular, color d'aram, destinada a anar damunt el pit dels nostres soldats, arran del cor. (...)

Totes les cartes, tallades pel mateix patró, reflexen l'enyorament –que és una forma d'amor– per la terra catalana, i demanen la tramesa de l'enssenya que és per al nostre combatent, símbol i concreció de la Pàtria llunyana i estimada. Totes les cartes parlen d'amor a Catalunya. Totes les cartes parlen de la seva llibertat".⁴⁶¹

Al Govern de la República, però, molestaven els símbols catalans i el ministeri de la Guerra arribà a prohibir aquesta insígnia.

Una altra forma de subratllar les característiques nacionals de Catalunya era la producció editorial. El Comissariat publicà llibres sobre l'economia, la geografia, la història, la literatura o els grans personatges del país (com Guimerà, Fabra o Maragall).⁴⁶² Els cartells van ser un altre instrument d'exaltació patriòtica. El Comissariat en va publicar alguns mostrant retalls de la premsa franquista que evidenciaven la persecució del català. El títol que ho acompanyava era clar i breu: *Catalans, Catalunya!*. L'11 de setembre del 1937 va treure

⁴⁵⁸ Carta de Joan Sales a Mercè, 8 de maig del 1937. Joan Sales, *Cartes de la guerra*, (Barcelona: Club editor, 2003.), p.119.

⁴⁵⁹ Juan M. Soler, "La Comisaria de Propaganda de la Generalidad", *Mi Revista*, (1 de maig del 1938).

⁴⁶⁰ *Moments* núm.11, (1938).

⁴⁶¹ Jaume Miravittles, "Aquelles cartes...", *Moments*, núm.11, (1938).

⁴⁶² *Algunes dades econòmiques de Catalunya*, (Barcelona: Comissariat de Propaganda, 1937?); Pau Vila, *La fisonomia geogràfica de Catalunya*, (Barcelona: Comissariat de Propaganda, 1937); Rafael Tasis i Marca, *Les pedres parlen (Fulls d'història de Catalunya)*, (Barcelona: Comissariat de Propaganda, 1938); *Calendari Històric de Catalunya*, (Barcelona: Direcció General de Propaganda, 1939?); Rafael Tasis i Marca, *La literatura catalana moderna*, (Barcelona: Comissariat de Propaganda, 1937); Carles Capdevila, *Àngel Guimerà*, (Barcelona, 1938); Jaume Passarell, *Pompeu Fabra*, (Barcelona, 1938); Maurici Serrahima, *Joan Maragall*, (Barcelona, 1938).

un cartell amb un títol semblant (*Sempre! Catalans: Catalunya!*), acompanyat de l'estàtua de Rafael Casanova.

La campanya de reivindicació nacional va utilitzar a fons el calendari de celebracions nacionalistes. Tant des del partit com des de les JEREC, la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona es van potenciar diades com el Corpus de Sang, l'11 de setembre i el 6 d'octubre. Jaume Miravittles, com a impulsor i orientador de les Joventuts d'ERC, va tenir un important actuació com a animador d'aquest calendari reivindicatiu. El 7 de juny del 1937 es celebrà la diada del Corpus de Sang, commemorativa dels fets del 1640, davant l'estàtua de Pau Claris. Hi va haver lliurament de corones i rams de flors per part de tota mena d'entitats, sobretot relacionades amb l'ERC, però també hi van anar el CADCI, Estat Català i Acció Catalana Republicana. Hi van acudir l'alcalde de Barcelona i el president Companys. Entre els oradors, a més de representants del Govern d'Euskadi, d'Estat Català i d'altres entitats catalanistes, va parlar Jaume Miravittles.⁴⁶³ El 10 de setembre del 1937 va pronunciar una conferència a un casal d'ERC de Badalona amb el títol: "L'Onze de Setembre d'enguany, Catalans...! Catalunya!". I el dia següent, davant del monument de Rafael Casanova va haver-hi una gran desfilada d'autoritats, partits, sindicats i altres entitats. Van parlar-hi el president Companys i l'alcalde barceloní, Hilari Salvador, que acabà amb un "Visca Catalunya lliure!".⁴⁶⁴ La diada del 6 d'octubre del 1937 va prendre la forma d'un homenatge a Companys. Tot d'autoritats van acudir a complimentar el president català: el Govern català, la minoria municipal d'ERC a Barcelona, el fiscal de la República, el president de l'Audiència, ex-ministres, ex-consellers de la Generalitat, alts càrrecs de la Generalitat (entre ells, Miravittles), representants de les JEREC, de casals d'ERC i d'altres partits i sindicats.

Totes aquestes manifestacions de nacionalisme català federalista, però, no sempre eren ben compreses. Sovint eren tergiversades. Durant tota la guerra van córrer rumors, a la premsa internacional sobretot, sobre les suposades intencions separatistes de catalans i bascos, sorgides tant dels prejudicis com de la ignorància o de la mala fe. Els dirigents de la Generalitat, i per tant també Miravittles i el Comissariat de Propaganda, van haver de sortir sovint a negar-ho taxativament, tant perquè era fals com perquè afeblia greument la cohesió i el prestigi de la República. El febrer del 1937 els delegats del Comissariat de Propaganda a París havien de negar el separatisme:

“Esta Delegación no hace labor separatista, entre otras muchas fundamentales razones, porque Cataluña no puede sentirse separatista de un Estado central como el de ahora, sinceramente democrático y revolucionario.

⁴⁶³ *La Humanitat*, (8 de juny del 1937).

⁴⁶⁴ *La Vanguardia*, (12 de setembre del 1937).

Toda nuestra propaganda la realizamos desde el punto de vista de la futura estructuración federal española”.⁴⁶⁵

Unes paraules de Companys als periodistes el 6 d'octubre del 1937:

“quiero ratificar la solidaridad más intensa de Cataluña autónoma a la República y a su Gobierno, con la expresión de nuestra firme voluntad de competir en sacrificio y coraje para librar Espanya de la invasión extranjera”.⁴⁶⁶

I pocs dies després, Miravittles va haver de sortir al pas d'una notícia apareguda a la premsa internacional. El Govern català i Franco estarien fent, a Biarritz, unes preteses negociacions per arribar a una pau separada. El Comissariat de Propaganda va publicar sengles cartes obertes negant-ho a la premsa britànica, al *News Chronicle*, al *Manchester Guardian* i al *Daily Telegraph*.⁴⁶⁷

L'estiu del 1937 Miravittles va donar un pas, poc conegut, ja que no en va parlar mai després, que probablement també estava relacionat amb la lluita política catalanista i amb l'enfrontament amb el PSUC. Es tracta del seu ingrés a la maçoneria. El 12 d'agost del 1937 va sol·licitar l'entrada a la lògia Themis de Barcelona. A continuació es va obrir un procés de documentació i estudi que va concloure amb l'admissió el 30 de novembre. I va ser iniciat en la maçoneria en una “tinguda” celebrada el 14 de desembre. Tres “germans” van fer valoracions de les seves qualitats i defectes per a la seva possible admissió, resultant favorable en dos casos i abstenint-se de donar una opinió concreta l'altre. De la seva lectura en resulta un curiós retrat del Miravittles del 1937 on queda ressaltada, d'una banda, la gran capacitat intel·lectual i política i també dues crítiques: la inconstància ideològica i l'afany de protagonisme. Josep M. Xammar, resaltà el seu “gran esperit d'adaptació” i “molta vivor en la interpretació ràpida de les coses i dels homes”, però també “certa petulància intel·lectual, més filla de l'edat que d'un defecte”. Lluís Ballera anotà que

“es destaca en forma acusada una egolatria, que pot (...) interpretar-se des de diversos aspectes, bé en que es un element que ha viscut molt intensament socialment i políticament, i la seva actuació com a cap de grup o fracció ha fet que tota l'anècdota i figuri en primer pla la seva persona. També podria esdevenir que fos simplement un egòlatra (...) no tan probable per raó de les seves múltiples activitats”.

---

⁴⁶⁵ Fernando de la Milla, “La Delegación de la Comisaría de Propaganda de Cataluña”, *Mi Revista*, (1 de març del 1937).

⁴⁶⁶ *La Vanguardia*, (7 d'octubre del 1937).

⁴⁶⁷ Jaume Miravittles, “Unes paraules a *Treball*”, *La Humanitat*, (20 d'octubre del 1937). Aquest episodi provocà un altre conflicte amb el PSUC, ja que un militant d'aquest partit, empleat al Comissariat, publicà en un butlletí internacional del mateix la notícia de que a Biarritz tres militants del POUM estaven negociant amb Franco, en nom de Catalunya, la seva rendició. En saber-ho, Miravittles va suspendre la publicació d'aquesta informació, però *Treball*, el portaveu del PSUC, la publicà, atribuint al Comissariat la seva divulgació.

I Marcel·lí Perelló destacà que “s’ha destacat per una extraordinària variació d’ideologia política. La seva inconstància descobreix una eterna vacil·lació i una manca de seguretat ideològica. Fora d’aquest aspecte ha excel·lit sempre dintre les diverses organitzacions que ha militat”.⁴⁶⁸ Tant Perelló com Xammar eren membres destacats d’Estat Català, partit que aleshores feia pinya amb ERC en defensa de l’autogovern català i en l’enfrontament amb Negrín i el comunisme oficial. La lògia Themis era, per a l’especialista Pere Sánchez, “el nucli nacionalista dins la maçoneria catalana, impulsat en gran part per elements d’Estat Català”.⁴⁶⁹ S’havia format el 1930 i va ser la lògia pionera en l’ús del català en els seus impresos i activitats. Segons Pere Sánchez probablement

“aquesta lògia va ser fundada amb l’únic motiu de fer nacionalisme radical al sí de la maçoneria i, evidentment, d’aprofitar amb aquest objectiu totes les oportunitats que la plataforma maçònica i el seu tramut d’influències dins del món polític els pogués proporcionar”.⁴⁷⁰

És sabut que dins del republicanisme català hi havia molts maçons, començant pel president Companys i seguint per molts diputats, consellers, etc. La lògia Themis tenia inicialment pocs afiliats, però va anar creixent de mica en mica, entrant-hi alguns dirigents significats d’ERC, com Miquel Guinart. Després dels Fets de Maig, seguint el llibre de Pere Sánchez, es detecta un creixement de l’interès dels republicans catalanistes per ingressar a la maçoneria: l’advocat Josep Andreu i Abelló (lògia Plus Ultra, 1937), president del Tribunal de Cassació, l’escriptor Josep Pous i Pagès (lògia Kronos, 1938), els diputats Joan Sauret (lògia Llibertat, 1938) i Martí Rouret (lògia Victòria, 1938).⁴⁷¹ També creixia, i fort, la lògia Themis: “paradoxalment, durant la guerra el nombre de germans creix com mai i pel maig del 1938 són 58 membres”.⁴⁷² Captà destacats militants de l’Esquerra i d’Estat Català: Miravittles (1937), Joan Cornudella (1937), secretari general d’Estat Català, Joan Casanovas (1938), president del Parlament, Roc Boronat (1938), regidor d’ERC a Barcelona, i Joan Torres Picart (1938), ex-secretari general d’Estat Català. A què era deguda aquesta “febre” maçònica dels republicans catalanistes en plena guerra civil? D’una banda, és possible que, en el marc de les tensions entre el catalanisme i l’espanyolisme, com afirma Fermí Rubiralta, “els nacionalistes

---

⁴⁶⁸ Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Sección Especial. Masonería. Carpeta 125. Expediente 16. Expedient de Jaume Miravittles i Navarra.

⁴⁶⁹ Pere Sánchez i Ferré, *La maçoneria en la societat catalana del segle XX, 1900-1947*, (Barcelona: Edicions 62, 1993), p.235.

⁴⁷⁰ Pere Sánchez, *Op. cit.*, p.116.

⁴⁷¹ Pere Sánchez, *Op. cit.*, p.213.

⁴⁷² Pere Sánchez, *Op. cit.*, p.236.

radicals membres de la maçoneria, amb l'objectiu de donar un impuls catalanitzador definitiu a la reorganitzada lògia, estengueren entre els seus companys de militància a consigna d'afiliar-s'hi".⁴⁷³ El llibre de Pere Ferré, d'altra banda, ens proporciona un seguit de dades sobre la continuada denúncia, per part de la lògia Themis, de les arbitrietats i persecucions que el predomini comunista a l'exèrcit (al SIM, per exemple) i a la policia comportava per a molts ciutadans (i també per a la maçoneria com associació), o de les acusacions sobre la suposada indiferència dels catalans davant de la guerra.⁴⁷⁴ És probable, doncs, que la maçoneria, on la presència de comunistes i anarquistes era escassa, fos un espai de trobada entre catalanistes i antinegrinistes de diferents partits. El nom de Miravittles com a maçó, el seu nom "simbòlic", era *Spectator*. Un nom que, per cert, més tard utilitzarà com a pseudònim en l'activitat periodística. Tanmateix, potser no es va prendre l'activitat maçònica amb molt d'interès, perquè a la reunió del 20 d'octubre del 1938 se l'esmentà entre els que no estaven al corrent del pagament de les quotes.⁴⁷⁵

---

⁴⁷³ Fermí Rubiralta, *Joan Cornudella i Barberà (1904-1985). Biografia política*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003), p.105.

⁴⁷⁴ Pere Sánchez, *Op. cit.*, p. 200, 207, 236.

⁴⁷⁵ Archivo General de la Guerra Civil. Salamanca. Sección Especial. Masonería. Carpeta 125. Expediente 16. Expedient de Jaume Miravittles i Navarra.

7.3.6 *A la defensiva (i III). “Operació Madrid”*

Per al novembre del 1937 Miravittles va planificar una brillant i ambiciosa campanya, que podríem anomenar “Operació Madrid”, per contrarestar els rumors insistents de paràlisi i insolidaritat catalanes davant la guerra. Es tractava de muntar una expedició per anar a Madrid, aprofitant el primer aniversari del fracàs de Franco d’ocupar la ciutat, i organitzar-hi una setmana d’Homenatge a Madrid, un agermanament entre Catalunya i la capital espanyola, confraternitzant tant amb els madrilenys com amb els soldats catalans desplaçats a aquell front, i celebrant tant actes institucionals com populars. En un article Miravittles va explicitar el que es pretenia:

“una sèrie de circumstàncies, unes fortuïtes, altres malauradament intencionades, havien permès que es congriés contra el nostre poble una doble calúnnia: primera, la no participació de Catalunya en la defensa de la capital de la República, i segona a indiferència del nostre poble davant les gestes heroïques que allà es produïen.

Evidentment, simples calúnnies, però que calia vèncer-les, perquè a la llarga ja constituïen una plataforma política que podia pesar terriblement en el futur immediat de Catalunya. (...)

Calia, però, que el convenciment de la nostra acció arribés d’una manera espectacular i podríem dir-ne decisiva. El primer aniversari de l’heroica resistència ens donava l’ocasió per a dur a terme aquesta prova històrica. (...)

Hi havia, però, un altre aspecte capital que no es podia oblidar. La presència des dels inicis de la tragèdia de Madrid, de nuclis densíssims de catalans, els quals han rivalitzat en heroïsmes amb els propis madrilenys. Calia situar geogràficament aquests nuclis, materialitzar-los. Les estadístiques ens parlen de setanta mil combatents, però calia donar a les xifres fredes l’emoció humana de la presència física. (...)

Sí, germans madrilenys, Catalunya us estima i Catalunya us ajuda”.⁴⁷⁶

La delegació catalana, encapçalada per Jaume Miravittles, estava formada per seixanta persones, entre acompanyants i la cobla d’Albert Martí (onze músics), l’Institut Català de Folklore Montserrat (setze dansaires) i Sagetes Roges (grup de dotze rapsodes d’ERC, dirigit per Enric Lluelles). Des de Madrid van col·laborar en l’organització la Llar del Combatent Català, depenent del Comissariat de Propaganda, i Josep Maria Batista i Roca, delegat de la Generalitat a Madrid. Van comptar amb la complicitat de la Junta de Defensa de Madrid (especialment de José Carreño España, delegat de Propaganda), de l’Ajuntament i de

---

⁴⁷⁶ Jaume Miravittles, “L’objectiu. Impressions de viatge. Catalans a Madrid”, *La Humanitat*, (21 de novembre del 1937). En un llibre de memòries escrit molts anys després, Miravittles donava una altra raó de la visita catalana, una mica estranya. Els “sectors laborals de la ciutat” (Madrid?) haurien reclamat la presència catalana per evitar que el 7 de novembre (un dels dies inicials de la visita i aniversari de la Revolució russa) “es convertís en una celebració totalment copada pels comunistes madrilenys”. Miravittles, *Gent...*, (1980), p.178.

la Alianza de Intelectuales Antifascistas (sobretot del poeta Rafael Alberti i de Maria Teresa León). Aquest és l'ampli programa que es realitzà:

*Actes celebrats a Madrid (novembre del 1937)*⁴⁷⁷

- Dia 6. Concert de la cobla d'Albert Martí i de Sagetes Roges a la Delegació de la Generalitat a Madrid.

- Dia 7. Miravittles parla per un sistema d'altaveus de la Casa de Campo als soldats de Franco, convidat per José Carreño España, delegat de Propaganda de la Junta de Defensa de Madrid.

- Dia 8. Homenatge al general José Miaja, cap de la Junta de Defensa de Madrid. Actua la cobla. Discursos de Miravittles i Miaja. A la tarda, "en un sector de la Sierra" amb molts soldats catalans, actuació de Sagetes Roges, de la cobla i de l'Esbart, i ballada de sardanes.

- Dia 9. Visita oficial a l'Ajuntament. Discursos de Miravittles i de Rafael Henche, l'alcalde socialista de la ciutat. Actuació de les tres agrupacions folklòriques. Després, concert de sardanes al parc del Retiro. A la tarda, al Teatre Espanyol, festival amb la cobla, el grup de rapsodes i l'esbart.

- Dia 10. Recepció al Casal Català. A la tarda, conferència de Jaume Miravittles sobre *Catalunya a la guerra*, a l'Ateneu de Madrid. Acte a la Delegació de Propaganda i Premsa de la Junta de Defensa de Madrid (radiat), amb l'assistència del general Miaja. Discursos de José Carreño, delegat de Propaganda, de Jaume Miravittles i de Rafael Henche, l'alcalde.

- Dia 11. La delegació catalana, encapçalada per Miravittles i per Josep M. Batista i Roca visita els fronts del sud i del Tajo. A la tarda, al Teatre de la Sarsuela, convidats per Rafael Alberti i Maria Teresa León, assisteixen a una representació teatral i una actuació de Sagetes Roges i de la cobla.

- Dia 12. Visita al front de Brihuega. Inauguració de la Llar del Combatent Català de la 136 Brigada Mixta. I d'allà, Miravittles marxa cap a Barcelona.

El general Miaja rep, al quarter general, a la colònia catalana i a una representació dels soldats catalans que defensen Madrid, que li lliuren la insígnia que porten els soldats catalans. Actuació de les agrupacions artístiques catalanes desplaçades a Madrid.

---

⁴⁷⁷ *La Humanitat*, (7, 9, 11, 12, 13, 16 i 17 de novembre del 1937)

- Dia 15. Inauguració, a la Llar del Combatent Català, de l'exposició *Setze mesos de guerra*, creada pel Comissariat de Propaganda. Discursos de Josep M. Batista i Roca i de Rafael Henche, alcalde de Madrid. Actuació de la cobla d'Albert Martí.

El dissabte 6 de novembre l'expedició arribà a Madrid. Només arribar una delegació de l'Aliança d'Intel·lectuals Antifeixistes convidà Miravittles a visitar, després de sopar, la seva seu. Allà es va trobar amb Rafel Alberti i altres intel·lectuals:

“hi havia, reunits, el millor de la intel·lectualitat castellana menada per aquest general de les lletres que és Rafael Alberti i la seva incansable companya, Maria Teresa de León; hi havia també representants de tota la premsa mundial, cineastes, pintors, autors dramàtics. La conversa era viva, picant, càustica. Hi hagué moments brillantíssims on visquérem les millors hores de les penyes parisenques”.

En un moment de la vetllada Alberti va tenir la pensada de cridar la cobla. Miravittles els va telefonar i, tot i que alguns ja dormien, es van presentar tant la cobla com els dansaires. La seva actuació va impressionar els oients:

“L'efecte damunt l'auditori, potser el més selecte d'Europa, fou entusiasta; una emoció tibant envaïa l'aire i ens arrossegava a tots a una regió on la indiferència no era possible.

Rafael Alberti no havia sentit mai sardanes i confessava amb la seva emoció lírica que mai no havia sentit res de més bell i integralment poètic.

Aquella nit inoblidable acabà amb recitals de versos i amb cançons de trinxeres”.⁴⁷⁸

Aquells dies, Miravittles, bon orador, tingué l'oportunitat de dirigir-se, en directe o per ràdio, als madrilenys i als catalans residents o lluitant a Madrid. També va fer moltes declaracions als periodistes, amb missatges com:

“Ens havíem acostumat a mirar Madrid com una ciutat on la frivolitat dominava. L'acudit ràpid, l'escepticisme, potser, per tot el que sofreix... No creïem que la seva capacitat de sacrifici fos tan extraordinària. Els fets han provat tot el contrari. (...) Res del que hom digui no deixarà d'ésser merescut (...)

Catalunya passarà a la Història a través d'aquesta guerra com un exemple d'esforç ininterromput, com una font de riquesa, com una font de material humà: com una font de cordial acolliment. Més d'un milió de refugiats! (...)

Madrid-Catalunya són els dos eixos de la victòria. Col·locats en aquest pla els dos pobles, el de Castella i el de Catalunya, la identificació és total. Ha desaparegut el problema fictici que va crear la monarquia, que estimulava la desconfiança mútua dels dos pobles (...)

---

⁴⁷⁸ *La Humanitat*, (25 de novembre del 1937).

Heus aquí la il·lusió d'un jove catalanista, que veu en el Madrid heroic d'avui el millor aliat per a la consecució de la llibertat humana, per assolir el triomf, del qual no es pot dubtar. Tot ens uneix. Res no ens separa".⁴⁷⁹

En la conferència pronunciada a l'Ateneu, Miravittles va parlar de la vocació democràtica de Catalunya fent un repàs històric. En arribar a la guerra civil explicà per què Catalunya no havia pogut donar tot el que podia: el desordre i la violència de la revolució ("fets lamentables que desprestigiaven la nostra causa") i els enfrontaments dels Fets de Maig ("la gran massa (...) va creure en retrocessos i traicions") n'havien estat la causa. Després del maig, digué:

"hem vist la gran capacitat de treball i el gran entusiasme de Catalunya per la causa. Dos-cents cinquanta mil joves catalans lluiten al front d'Aragó; 60.000 catalans lluiten en el cercle de ferro que tracta inútilment d'asfixiar Madrid; un milió e refugiats de totes les terres de la península han trobat a Catalunya aixopluc i empar; 293 fàbriques de guerra treballen durant dia i nit. (...)

Acabà dient: Després de l'espectacle meravellós que hem pogut apreciar, en la nostra visita, de la defensa heroica de Madrid, un català catalanista us diu: *Madrienyys, amb el vostre heroisme heu guanyat per sempre la capitalitat de la República espanyola*".⁴⁸⁰

Aquells dies tot eren paraules boniques i amables, però, per als soldats catalans a Madrid no tot anava tan bé. Aleshores no convenia parlar-ne, però Miravittles va explicar més tard que, en una de les visites al front, se li van acostar uns soldats catalans per queixar-se del comandant d'aquell sector, el comunista Gustavo Durán, de qui deien que era "un tirà i, sobretot, ferotgement anticatalanista".⁴⁸¹

Miravittles va marxar de Madrid el 12 de novembre i tres dies després s'hi inaugurava l'exposició *Setze mesos de guerra*. Hi van assistir diferents autoritats madrilenyes (José Carreño España, Rafael Henche, Rafael Sánchez Guerra, Rafael Alberti, Maria Teresa León) i, per part catalana, Josep M. Batista i Roca. A l'exposició, segons la crònica de *La Humanitat*, hi havia "grans plafons" on s'exhibien "diverses fotografies demostratives de la barbàrie feixista" i d'altres que demostraven que Catalunya s'havia "preocupat des del primer dia (...) del territori espanyol" i que la Generalitat havia tingut cura "del combatent i de la població civil". Batista i Roca va insistir, en el seu discurs, a repetir les dades de la contribució catalana a la guerra: "dos-cents mil mobilitzats que hi ha a les trinxeres i d'aquests una tercera part es troba als sectors del Centre junt amb els combatents madrilenys.

---

⁴⁷⁹ *La Humanitat* (9 de novembre del 1937).

⁴⁸⁰ *La Humanitat*, (11 de novembre del 1937).

⁴⁸¹ Miravittles, *Gent...*, (1980), pp.164-165.

Catalunya ha transformat dues-centes vuitanta-tres fàbriques per tal de convertir-les en fàbriques de material de guerra”.⁴⁸²

Acabat el viatge, Miravittles no va donar per acabada l’operació, calia explotar convenientment el que s’havia fet a Madrid i continuar la campanya a Barcelona. *La Humanitat* publicà reportatges elogiosos que apareixien a la premsa de Madrid.⁴⁸³ El 26 de novembre Miravittles va fer una conferència al Casal Espartacus sobre *Els catalans a Madrid*.⁴⁸⁴ I el dia següent el Comissariat de Propaganda organitzà un festival artístic al Pati dels Tarongers de la Generalitat per expressar al president Companys les impressions de l’expedició a Madrid. Hi va haver discursos de Miravittles i de Companys, i l’actuació tant dels conjunts folklòrics que havien estat a Madrid com de la Cobla Barcelona i Emili Vendrell, que, casualment, acabaven d’arribar d’una gira europea per encàrrec, també, del Comissariat de Propaganda.⁴⁸⁵

Al cap de pocs dies de marxar de Madrid aquesta expedició propagandística i cultural hi acudí una altra delegació catalana amb una solidaritat menys lírica. L’alcalde de Barcelona, Hilari Salvador, hi arribà, acompanyat de representants de diferents ajuntaments catalans, per lliurar a l’Ajuntament de Madrid aliments comprats amb fons de l’Ajuntament de Barcelona i de subscripció popular: arròs, cigrons, ous, carn congelada, sucre, etc. El valor total de les mercaderies era de 125.000 pessetes.⁴⁸⁶

Ni aquestes donacions materials ni les paraules, la música i les danses solidàries acostades per l’expedició catalana havien desfet els prejudicis. Encara hi havia periodistes i polítics espanyols que parlaven de la passivitat catalana. Miravittles va publicar, el 12 de desembre, una *Carta oberta a l’alcalde de Madrid* on contestava probablement unes declaracions de Rafael Henche on aquest hauria censurat l’escàs entusiasme bèl·lic que hauria vist en una visita a Barcelona:

“amic Henche, heu vingut a Barcelona, i heu trobat una ciutat lluminosa, oberta als vents de totes les il·lusions, sense trinxeres als carrers, sense parapets a les avingudes, sense olor de pólvora en l’aire (...) I això us ha sobtat tant l’esperit que no ho heu pogut comprendre: el que era alegria, ho heu vist frivolitat; el que era vida, despreocupació; el que era llum, imprudència”.

---

⁴⁸² *La Humanitat*, (16 de novembre del 1937).

⁴⁸³ El 16 de novembre del 1937 citava un reportatge de *La Voz* i el 17 de novembre d’*Ahora* i *La Libertad*.

⁴⁸⁴ *La Humanitat*, (26 de novembre del 1937).

⁴⁸⁵ *La Humanitat*, (28 de novembre del 1937).

⁴⁸⁶ *La Publicitat*, (30 de novembre del 1937), citat a Josep Maria Figueres, *Entrevista a la guerra*, (Madrid: La Esfera de los Libros, 2007), pp.129-132.

Miravittles li responia de dues maneres. D'una banda, amb l'enumeració, un cop més, de les aportacions catalanes a la guerra (recordant que el dolor també havia arribat a moltes llars catalanes) i, de l'altra, afirmant que Catalunya feia la guerra amb el seu estil propi, alegre i optimista:

“Catalunya és un país mediterrani, verd i blau, d'horitzons precisos i limitats, que aturen la mirada i que no la deixen perdre cap a les regions devastades per la solitud i per la misèria. El català que és fill d'aquest jardí no pot tenir un sentit tràgic de la vida. (...) A Catalunya la tristesa no és productiva, i no serà treballar a favor de la guerra entenebrir el cel i abaixar el to de la vida. *Cada terra fa sa guerra*, amic Henche, i Catalunya la fa cantant. (...)”

Una altra vegada que vingueu us farem veure les indústries de guerra, les fornals immenses, les noies de 18 anys intoxicades per les emanacions tòxiques, la corrua interminable dels mutilats, el nostre barri d'Argüelles, la Barceloneta heroica, els fills que han perdut les mares, les mares que han perdut els fills.

Amic Henche, alcalde de Madrid, Barcelona és la vostra digna germana en la lluita i el dolor”.⁴⁸⁷

Aquestes explicacions de Miravittles van ser ben acollides per un diari de Madrid, *La Libertad*, que publicà l'escrit de Miravittles i també un editorial amb paraules molt amables per al comissari de Propaganda:

“Sí, germans catalans; sí, il·lustre i admirat Jaume Miravittles, Madrid us comprèn i encerta a veure en el fons del cor de Catalunya. Qui us titlli de frívols us ignora totalment i, a més, no coneix la història de les grans ciutats a la gran guerra. (...) No calien les aclaracions sinceres i entusiastes de Miravittles, home de cor, d'intel·ligència preclara, un dels autèntics valors de Catalunya, perquè Madrid reconegui i proclami l'heroisme, la noblesa i generositat de Catalunya”.⁴⁸⁸

Tanmateix, els aclariments catalans eren lluny de convèncer tothom, i els arguments hedonistes de Miravittles (coincidents amb el seu propi tarannà), potser encara van confirmar algú en l'estereotip del català panxacontent. Un diari anarquista de Madrid va publicar un article on es deia que Miravittles havia defensat “la frivolidad surgida a orillas del Mediterraneo”, assegurant que

“muy lejos del frente, mientras los combatientes resisten o atacan (...) centenaren de individuos pretenden hacer la guerra cantando, o sea: bebiendo champán en el cabaret, luciendo mujeres de tronío, comprando y vendiendo vagones de mercancía, especulando con lo humano o lo divino, entregándose, sin dejar de llamarse antifascistas, a todas las corrupciones (...)”

Es intolerable (...) el espectáculo que ofrece Barcelona”.⁴⁸⁹

---

⁴⁸⁷ *La Humanitat*, (12 de desembre del 1937).

⁴⁸⁸ “Eco respon...”, *La Libertad* (Madrid), (21 de desembre del 1937), citat a Jaume Miravittles, *El que jo he vist a Madrid*, (Barcelona: Editorial Forja, 1938), pp.58-60.

⁴⁸⁹ “Ojos de Madrid en Barcelona”, *CNT* (Madrid), (21 de desembre del 1937).

Però Miravittles encara no havia acabat la munició. El seu programa en relació a Madrid continuava. Després dels actes de Madrid, ara l'operació es traslladava a Barcelona. Calia portar-hi els periodistes madrilenys per a que veiessin directament la realitat catalana i l'expliquessin a Madrid. El motiu del viatge? La inauguració d'una exposició, el 19 de desembre, a un local de la plaça de Catalunya: *Madrid, un any de resistència heroica*, confeccionada pel Comissariat de Propaganda i per la Sots-secretaria de Propaganda del Ministeri d'Estat (que havia substituït el desaparegut ministeri de Propaganda de la República). L'exposició explicava tant "l'heroisme de la defensa de Madrid" com "el valor de l'ajut català als heroics madrilenys" a base de fotografies, un plafó dedicat al general Miaja, un canó capturat als "nacionals", grans retrats d'Azaña i Companys, xifres sobre l'ajut català a Madrid, i fins d'una maqueta de la "Puerta del Sol" amb les destrosses dels bombardeigs. Els dos màxims responsables de l'exposició, Leonardo Martín Echeverría, sots-secretari de Propaganda, i Miravittles, van comptar, a la inauguració, amb la presència del president Companys, del conseller Sbert, del president del Parlament (Joan Casanovas), del president del Tribunal Suprem (Mariano Gómez) i nombrosos alts càrrecs de l'Estat i de la Generalitat. Hi havia també una delegació madrilenya, representant tant l'ajuntament (regidors de diferents partits i sindicats) com la premsa de la capital. Havien vingut periodistes dels diaris *CNT, Ahora, Castilla Libre, El Sol, La Libertad, Claridad, El Sindicalista, Informaciones, La Voz, ABC, Mundo Obrero, El Liberal, La Palabra i Heraldo de Madrid*.⁴⁹⁰

El dia 21 de desembre Miravittles va acompanyar la comissió de la premsa madrilenya a una recepció amb el president Companys.⁴⁹¹ Per al dia següent, dia 22, l'Ateneu Professional de Periodistes de Barcelona organitzà una conferència en honor dels periodistes de Madrid, a càrrec de Jaume Miravittles i amb el títol *El que jo vist a Madrid*. L'acte va ser radiat i es celebrà a l'Ateneu Barcelonès. Miravittles va plantejar la seva exposició com una classe pràctica de catalanisme. En començar va donar a la seva exposició un sentit autobiogràfic, amb la intenció d'explicar "de quina manera un jove català va formant la seva consciència nacional". I es va referir a la seva pròpia evolució: la seva francofilia durant la Gran Guerra, la seva primera detenció, el complot de Garraf, l'exili a França... remarcant sempre la íntima relació existent entre sentiment català i lluita per la República i la llibertat (i contra la monarquia espanyola). Explicà també que encara existien prejudicis anticatalans a l'Espanya republicana: "sabem de soldats catalans (...) que no poden parlar en català i no poden escriure en català a llurs famílies". A continuació glossà l'heroisme del poble

---

⁴⁹⁰ *Última Hora*, (20 de desembre del 1937), *La Humanitat*, (21 i 22 de desembre del 1937).

⁴⁹¹ *La Humanitat* (22 de desembre del 1937).

madrileny, que, va dir, li havia canviat la seva imatge de Madrid. I parlà de la confraternització que, durant uns dies, havia viscut al costat de les autoritats i del poble de Madrid. La lluita comuna, va venir a dir, estava canviant els estereotips anteriors i fent aflorar “la realitat profunda, la realitat viva de l'ànima Ibèrica. (...) Estem fent ara, nosaltres, una rectificació històrica. Tornem, nosaltres, a la veritable Història d'Espanya”. En resum, defensà una nova forma d'entendre les relacions entre les diferents nacions de l'Estat, basada en la igualtat, el respecte i la col·laboració. Però no tot podien ser paraules boniques. Va acabar aterrant a la realitat. Cal no oblidar les greus tensions existents entre el Govern català i el de la República, que feia prop de dos mesos que residia a Barcelona. Encara faltava, digué, superar el “complex de paternalisme”, que

“es produeix en uns quants que estimen Catalunya però que tracten Catalunya tal com es tractaria un poble menor d'edat, amb aquella condescendència que el pare té amb els seus fills.(...)”

No: els catalans no podem ésser tractats com a *moros amics*; som un poble amb una tradició profunda, amb un gran contingut nacional, amb una voluntat de llibertat i d'independència. Som un poble que vol, que desitja conviure amb tots els pobles d'Ibèria, en un terreny d'igualtat, en un terreny en què cadascuna de les aportacions és valorada segons el seu mèrit intrínsec”.⁴⁹²

El 23 de desembre, acompanyats de Miravittles, del conseller Josep Tarradellas i d'altres responsables de les indústries de guerra, els periodistes de Madrid van visitar quatre fàbriques d'armament. I, el mateix dia, van visitar també la redacció de *La Humanitat*.⁴⁹³ El 26 de desembre la delegació de periodistes va estar a Montserrat, a la Universitat Industrial, on el conseller Sbert els havia mostrat la biblioteca i la Residència d'Estudiants. I, abans de tornar cap a Madrid, la delegació de periodistes va donar a conèixer una nota on valoraven molt positivament el viatge i agraïen les atencions rebudes, referint-se especialment a

“el camarada Jaume Miravittles, comissari de Propaganda de la Generalitat. Ell ha sabut, sense separar-se ni un minut de nosaltres, organitzar aquest viatge i donar-li l'alt valor que havia de tenir. Ho ha aconseguit, gràcies a les seves qualitats intel·ligents, organitzadores, subtils. Ha aconseguit de construir en cada un de nosaltres una amistat lleial, que serà el motor de les nostres reaccions admiratives en tractar dels problemes que hem vist plantejats o resoltos a Catalunya.

Catalans: el Madrid d'avui s'ha identificat, per vèncer el feixisme i per construir una Espanya millor, amb vosaltres. Siguem tots dignes dels que sucumbiren i de les generacions que volen veure's lliures i felices”.⁴⁹⁴

---

⁴⁹² Jaume Miravittles, *El que jo he vist a Madrid*, (Barcelona: Edirorial Forja, 1938), pp. 18-37. Veure *La Humanitat*, (23 de desembre del 1937).

⁴⁹³ *La Humanitat*, (24 de desembre del 1937).

⁴⁹⁴ *La Humanitat*, (28 de desembre del 1937).

Només ens queda parlar dels serrells propagandístics del que hem titulat “Operació Madrid”. A partir del 21 de novembre Miravittles va publicar a *La Humanitat* una sèrie d’articles sobre les seves vivències madrilenyes, que després va recollir en un llibre: *Catalans a Madrid. Impressions de viatge*, publicat a mitjans del 1938.⁴⁹⁵ El text anava acompanyat de dibuixos d’un artista aragonès, col·laborador del Comissariat, Ramón Martín Durbán. Miravittles va demanar un pròleg a Rafael Alberti i aquest li envià un poema, que obre el llibre:

CATALANES EN MADRID

Hermanos catalanes y *germans* castellanos:
que nunca más se diga sin que de un tirón caigan
las retorcidas lenguas de quienes lo dijeron.
Catalunya en la gloria de Madrid dió su sangre,
¡oh Jaume Miravittles!

Su sangre está presente, así como su vida:
que lo griten sino los campos de batalla,
la memoria fresquísima de los montes y los llanos
donde aún la tenora de Albert Martí platea,
¡oh Jaume Miravittles!

Su honor está presente, como su eterna gracia,
que el aire desvivido de Madrid nunca olvida.
Lo repitan si no sus ráfagas más ágiles,
temblorosas aún de brazos bailarines,
¡oh Jaume Miravittles!

En Madrid, catalanes. Derramada belleza
de palabras y música que una fiel armonía
de paralelos pulsos a resplandor levanta.
Presente está en las tiernas páginas de tu libro,
¡oh Jaume Miravittles!

Así como constantes, con el laurel, la oliva,
el ciprés de tu más catalana y las rosas,
están con el romer, la encina y el tomillo
del corazón de España, entretejiendo el triunfo,
¡oh Jaume Miravittles!

(Madrid, mayo de 1938)

---

⁴⁹⁵ Jaume Miravittles, *Catalans a Madrid. Impressions de viatge*, (Barcelona: Editorial Forja, 1938). La mateixa editorial l’edità també en versió castellana. El 1998 l’editorial Parsifal de Barcelona en va fer una edició facsimil.

La mateixa Editorial Forja, del Comissariat de Propaganda, va publicar un altre volum que recollia tant la conferència de Miravittles del 22 de desembre com la *Carta oberta a Indalecio Prieto* (del 2 de novembre del 1937, demanant que la República no centralitzés la indústria de guerra), la *Carta oberta a l'alcalde de Madrid* (del 12 de desembre del 1937, negant la frivolitat catalana) i dos articles de diaris madrilenys favorables a Catalunya.⁴⁹⁶ El títol del llibre era el de la conferència, *El que jo he vist a Madrid*. Es publicà probablement el 1938 i és una edició bilingüe, en català i castellà. Miravittles encarregà també a l'escultor Josep Viladomat una obra en homenatge a Madrid. L'estatueta, titulada *El Madriles*, va ser regalada pel president Companys a l'alcalde de Madrid, Rafael Henche, qui, en agraïment, va enviar una carta a Miravittles, que es publicà a la premsa.⁴⁹⁷

---

⁴⁹⁶ “Eco respon...”, *La Libertad*, (21 de desembre del 1937) i Valentín de Pedro, “Els camins de la llibertat”, *El Sindicalista*, (5 de gener del 1938).

⁴⁹⁷ *La Humanitat*, (13 de maig del 1938).

7.3.7 Tensions amb Negrín, lluita contra Franco

El 7 de gener del 1938 l'exèrcit republicà va conquerir Terol, la primera capital de província que queia a les seves mans, després d'haver-ne perdut moltes. Miravittles, com a responsable de la propaganda catalana, portava molts mesos defensant la República a base de raons morals. Per primer cop, podria parlar d'una victòria militar. Va demanar una entrevista a Indalecio Prieto, ministre de Defensa, i li proposà “un pla de manifestacions públiques de gran espectacularitat i envergadura” per a celebrar-ho. Prieto, però, li va ser sincer:

“primero, no creo que tardemos mucho en perder esta plaza que tanto nos ha costado ganar. (...) El contrataque victorioso será rápido (...)

“Pero mi objetivo es otro (...) Una operación militar victoriosa de la República en una zona de gran importancia estratégica al año y medio de haber estallado la guerra civil, constituye una magnífica base de apoyo para intentar una paz negociada con Franco. (...)

Nada de manifestaciones públicas, pues, mi buen amigo”.⁴⁹⁸

És a dir, que el ministre de Defensa no tenia cap esperança de guanyar la guerra. L'ofensiva de Terol només era una oportunitat, potser l'última, d'asseure Franco a una taula de negociacions. El pessimisme de Prieto va fer veure a Miravittles que la guerra estava perduda.⁴⁹⁹

De negociació, però, res de res. Franco sabia que la guerra la tenia guanyada i volia que la victòria fos total. Entre el febrer i l'abril del 1938 els “nacionals”, en una ofensiva fulminant, van recuperar Terol i van trencar les línies republicanes al front d'Aragó, entrant a Lleida el 3 d'abril. El ràpid atac va crear pànic entre els republicans, tant al front com a la reraguarda i va agreujar les diferències polítiques, aprofundint l'escissió en dos sectors enfrontats. El cap de Govern, Negrín, continuava defensant la resistència, la continuïtat de la guerra. En realitat, no creia que la República, sola, pogués guanyar-la, però esperava allargar-la fins a aconseguir la intervenció de les potències democràtiques a favor seu o enllaçar-la amb la guerra mundial, que es veia venir, o, si més no, forçar Franco a una pau negociada a través d'una mediació internacional.⁵⁰⁰ Negrín tenia el suport d'alguns socialistes, de Vicente Rojo, el cap de l'Estat Major Central, i, sobretot, del PCE i l'URSS. En canvi, cada vegada eren més els que, veient també la guerra perduda, no trobaven sentit a la perllongació dels

---

⁴⁹⁸ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.252-254.

⁴⁹⁹ Ronald Fraser, *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros*, (Barcelona: Planeta de Agostini, 2005), p. 614.

⁵⁰⁰ El setembre del 1937 Negrín ja tenia clar que era molt difícil guanyar la guerra. Tant, que envià Juan Simeón Vidarte a Mèxic a demanar permís a les autoritats d'aquell país per a l'acolliment d'una nombrosa quantitat d'exiliats republicans. Enrique Moradiellos, *Don Juan Negrín*, (Barcelona: Península, 2006), pp. 300-301.

sofriments del poble i volien una pau immediata, també a partir d'una mediació internacional. En aquest camp hi havia republicans com Azaña, Giral o ERC, el PNB i socialistes com Besteiro o Prieto.

En aquest pols, però, Negrín tenia les de guanyar, tant perquè tenia el suport de qui subministrava les armes i col·laborava en les relacions internacionals (l'URSS) i del partit amb més influència a l'exèrcit i a la policia (el PCE-PSUC), com perquè tenia el control de les relacions diplomàtiques. I, més que res, perquè tant la posició de les potències democràtiques, decidides a continuar amb la farsa de la No Intervenció, com, sobretot, la de Franco, que es negava a negociar res, tancaven a la República qualsevol porta que no fos la rendició incondicional (que deixava les mans lliures a Franco per a una repressió despietada) o la política de resistència.

L'aglutinació d'aquests dos pols republicans, però, no responia només al posicionament respecte a la guerra i a com afrontar el seu final. Anava molt relacionada, també, a les conseqüències de la política de resistència. La principal era que, per a prosseguir-la, l'executiu republicà depenia en gran mesura del subministrament d'armes i del suport internacional de l'URSS, el que oferia a aquest estat i als partits que li eren fidels (PCE i PSUC) una gran capacitat d'influència i intervenció: pressions polítiques per aconseguir nomenaments, ascensos o destitucions (com les de Largo Caballero o Prieto), proselitisme a gran escala (sobretot a l'exèrcit i a la policia) i àmplies possibilitats d'acció per a la policia política soviètica –el NKVD- (cas Nin, repressió del POUM). Tant aquesta influència comunista com el context bèl·lic (derrotes militars, activitat de la quinta columna) afavorien un augment de l'autoritarisme i un deteriorament de les garanties democràtiques, així com, tal com hem vist, un increment del nacionalisme espanyol i del centralisme. Tots aquests fets van anar minant el consens republicà i portant a una conflictivitat interna creixent.

Miravittles, com a home del Govern català i de Companys, era antinegrinista i va tenir més d'una topada amb els comunistes i tot el sector governamental. Un dels organismes que va causar més problemes a la reraguarda és el Servei d'Informació Militar (SIM), encarregat de l'espionatge i del contraespionatge republicà. Fortament influït pels comunistes i per la NKVD, la policia secreta soviètica, va ser relativament eficaç contra la cinquena columna, però tenia presons i camps de concentració propis i no es va aturar davant de la tortura i de l'assassinat. La seva repressió, a més, sovint era arbitrària i indiscriminada, afectant a molts que no tenien res a veure amb els "nacionals". Tant l'actuació del SIM com la progressiva militarització de la justícia van provocar protestes: el desembre del 1937 el ministre de Justícia, el basc Manuel de Irujo, va dimitir i el president Companys es va queixar

reiteradament de les arbitrietats i els abusos policials a Catalunya. Algunes persones més o menys properes a Miravittles van patir-ho. És el cas d'una empleada del Comissariat, que va restar detinguda i incomunicada durant dinou dies i li van aconsellar “que abandonés la seva feina” amb Miravittles. I del cap de publicitat tècnica del Comissariat, que va ser detingut pel SIM com a espia, incomunicat durant mesos i finalment afusellat. Segons Miravittles el van agafar perquè enviava propaganda a Itàlia. Era cert, enviava propaganda republicana, per exemple, a l'ambaixador francès a Roma! També el catalanista catòlic Maurici Serrahima, que col·laborà esporàdicament amb el Comissariat, va patir una detenció del SIM.⁵⁰¹ I Miravittles va signar un paper avalant Joan Sales (l'escriptor), aleshores a l'exèrcit, que havia estat detingut pel SIM acusat de no haver denunciat els seus germans que, cridats a files, no s'havien presentat.⁵⁰² Segons Miravittles, també va ajudar el general José Asensio Torrado, que quan es va produir l'ocupació franquista de Màlaga (febrer de 1937) ocupava un alt càrrec al ministeri de la Guerra. Els comunistes van fer una gran campanya contra ell, fent-lo responsable de la pèrdua de la ciutat. Van aconseguir la seva dimissió i després la seva detenció i processament per alta traïció, sent finalment alliberat. A finals de 1938, tement que els comunistes possessin en perill la seva seguretat, van intervenir els presidents Aguirre i Companys –a suggeriment de Miravittles-, i va ser nomenat agregat militar de l'ambaixada de Washington.⁵⁰³

Hi ha també un altre episodi de la guerra que vincula desagradablement a Miravittles amb el PSUC, concretament amb Joan Comorera, i amb el Govern de Negrín. És un fet que Miravittles no va conèixer fins després de la guerra, perquè el que ho va descobrir, Pere Bosch Gimpera, no ho va explicar abans. Sempre segons el relat de Miravittles, això devia succeir el 1938, quan Comorera i Bosch Gimpera eren consellers de la Generalitat. Després d'una reunió del Consell, Bosch es va emportar, equivocadament, la cartera de Comorera. Un cop a casa es va posar a llegir els papers. Hi havia un “document secret” on es denunciava l'existència d'un complot per a l'exportació clandestina d'or, que implicava alguns homes d'ERC: Josep Tarradellas, el periodista Domènec de Bellmunt (a França), l'escriptor Xavier Regàs i el mateix Miravittles. Aquest informe havia de servir, si arribava el cas, per desacreditar els homes d'ERC. Bosch va tornar la cartera i, com s'ha dit, no va dir res fins després de la guerra, perquè, segons Miravittles, va creure que no tenia importància. És estrany que no donés importància a una autèntica bomba de rellotgeria que amenaçava

---

⁵⁰¹ Miravittles, *Episodis...*, (1972), 184-185.

⁵⁰² Carta de Joan Sales a Màrius Torres, 9 de juliol del 1938. Joan Sales, *Cartes de la guerra*, (Barcelona: Club editor, 2003), p.223.

⁵⁰³ Miravittles, *Episodis...*, (1972), 176-177.

importants membres d'ERC. D'altra banda, segons Miravittles, durant la guerra se li va presentar una dona, vídua d'un comunista italià mort a la batalla de Brunete, que li va demanar feina a París. Miravittles li va proporcionar una ocupació a l'oficina de París del Comissariat. Acabada la guerra, a París, després del pacte nazi-soviètic (a partir del qual molts comunistes van abandonar aquesta ideologia), Miravittles la va trobar i ella li confessà que s'havia compromès a declarar-se còmplice de la suposada exportació d'or com a representant de Miravittles a París.⁵⁰⁴ No m'ha estat possible trobar més proves d'aquests fets que les pròpies paraules de Miravittles, perquè l'implicat directament, Bosch Gimpera, no ho esmenta a les memòries.⁵⁰⁵ Em sembla, però, que alguna cosa hi havia de tot això, perquè el periodista Domènec Pallerola (*Domènec de Bellmunt*), col·laborador de la delegació parisenca del Comissariat de Propaganda, sí que va escriure sobre uns fets probablement relacionats amb la narració de Miravittles. Bellmunt va estar tres setmanes detingut i incomunicat en un pis secret, acusat d'evadir capitals en alguns dels viatges que havia fet a França seguint ordres de la Generalitat. Segons ell, el que pretenia el ministre de la Governació, el socialista Paulino Gómez Sáiz, que va arribar a interrogar-lo personalment, era “trobar la manera de deshonorar la Generalitat de Catalunya embolicant-la en un afer d'evasió de capitals per tenir un pretext per poder arrabassar-li el poc poder que li restava”. No li van trobar cap mena de culpabilitat i van acabar retirant l'acusació. Significativament, el dit ministre, en sentir de Pallerola que havia anat a París en missió oficial de la Generalitat, exclamà: “Yo, *esto* de la Generalitat, lo acabaría rápidamente con media docena de guardias de asalto”.⁵⁰⁶

L'abril del 1938 les tropes de Franco, a més d'entrar a Lleida i a Gandesa, van arribar al Mediterrani, a Vinaròs (15 d'abril), separant Catalunya de la resta de l'àrea republicana. Políticament, les derrotes i el retrocés continuat es traduïen en una major concentració del poder en mans de Juan Negrín, el president del Govern de la República, que el 5 d'abril havia estrenat un nou Govern, sense Prieto i amb la cartera d'exteriors a mans del filocomunista Álvarez del Vayo. És a dir, un govern molt fidel al cap de govern. Miravittles, essent a Brussel·les, no es poder estar de deixar anar a la premsa (al diari *Le Peuple*) alguna inconveniència sobre la composició d'aquest govern. Negrín va telefonar a Companys demanant la destitució de Miravittles, però aquest, com Tarradellas, sempre li va fer confiança i el va sostenir.⁵⁰⁷ Va arribar l'hora de que Miravittles, que era de la lleva del 1927,

---

⁵⁰⁴ Jaume Miravittles, “La tragedia de Joan Comorera”, *Destino*, (4 de novembre del 1976).

⁵⁰⁵ Pere Bosch Gimpera, *Memòries*, (Barcelona: Edicions 62, 1980).

⁵⁰⁶ Domènec de Bellmunt, *Cinquanta anys de periodisme català*, (Andorra la Vella: Mirador del Pirineu, 1975), pp.167-169.

⁵⁰⁷ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.308; *Gent...*, (1980), pp. 177-178.

s'incorporés a l'exèrcit i això provocà una altra fricció amb Negrín. Companys va demanar al cap del Govern que Miravittles fos nomenat comissari general de l'Exèrcit de l'Est, però aquest s'hi va negar, tot i que Miravittles va continuar sense incorporar-se a l'exèrcit.⁵⁰⁸ Un altre motiu de conflicte entre la Generalitat i els negrinistes, com veurem, van ser les gestions diplomàtiques impulsades per Companys a través del Comissariat de Propaganda.

És evident que Miravittles, per les posicions que sostenia, va estar enfrontat a Negrín i als comunistes. Arribà a afirmar que la policia havia iniciat algun gestió contra d'ell, però que el càrrec que ocupava i la seva proximitat a Companys ho haurien aturat. És ben plausible que fos així, si tenim en compte que, el juny del 1939, acabada la guerra, en el document d'admissió del PSUC a la Internacional Comunista, on es fixaven les condicions i es valorava l'actuació del partit durant la guerra, es recriminava al PSUC la seva incapacitat per “apartar de la vida política” a Tarradellas i Miravittles, considerats com a “capituladores”, paraula utilitzada en l'argot comunista de l'època per designar els seus enemics.⁵⁰⁹ Igualment, a mitjans d'agost de 1939, quan Joan Comorera, secretari general del PSUC, va comparèixer davant de la direcció de la Internacional Comunista per analitzar les causes de la derrota republicana, va esmentar, entre altres, una suposada feblesa del president Companys, demostrada pel fet de no haver-se desfet del “separatista” Tarradellas ni de Miravittles, titllat de simpatitzant del “trotsquisme”, la principal acusació que aleshores podia sortir d'un estalinista.⁵¹⁰

A partir de la primavera del 1938 la guerra es lliurarà fonamentalment a Catalunya i això, lògicament, condicionava la seva vida política. Com hem vist, els republicans catalanistes tenien greus discrepàncies amb el Govern republicà, però, mentre els soldats morien al Segre o a l'Ebre, no les podien dirimir públicament. Les discussions, doncs, havien de ser cada cop més somortes, secretes. El Govern de la Generalitat només podia parlar d'unitat, havia d'emfatitzar les professions de fe espanyola i insistir en la solidaritat amb el conjunt de la República. Tot i estar en desacord en molts aspectes de la política del Govern Negrín, propagandísticament només podia seguir la mateixa política: resistència i lluita. El Comissariat de Propaganda va intensificar les denúncies dels bombardeigs franquistes i multiplicà els homenatges a diferents unitats de l'exèrcit. I les Joventuts d'ERC treien cartells amb textos com “Les JEREC que es troben a les trinxeres lluitaran fins a la fi en defensa de

---

⁵⁰⁸ Miravittles, *Episodis...*, (1972), p.374.

⁵⁰⁹ José Luis Martín Ramos, *Rojos contra Franco. Historia del PSUC, 1939-1947*, (Barcelona: Edhasa, 2002), p.67.

⁵¹⁰ Josep Puigsech Farràs, *Entre Franco y Stalin. El difícil itinerario de los comunistas en Cataluña, 1936-1949*, (Barcelona: El Viejo Topo, 2009), p. 210.

Catalunya” o “Les JEREC, es trobin allà on es trobin, no permetran cap mena de manifestació derrotista. Els membres de la JEREC s’imposen el deure cívic de posar a la vindicta pública tot aquell que no s’atengui als comunicats oficials, que són els únics que expressen la veritable situació dels nostres fronts”.

Disciplina, militarització, esforç... aquestes eren les actituds que s’imposaven l’abril del 1938. El 4 d’abril, el dia després de perdre Lleida, Miravittles reuní els caps de secció del Comissariat. En aquella reunió es decidí “una acceleració del ritme de treball, sense tenir en compte hores ni dies festius. S’hi redactà i signà també un document d’aire marcial, adreçat a Companys, amb fragments com aquest:

“Per Catalunya, present!

Sempre hem estat amatents a les necessitats de cada moment. Cada hora hem servit la pàtria, resoltament, en tot el que calia.

Ara més que mai, doncs, volem també servir-la i posar en execució totes les consignes que de la V.E. emanin. Estem en peu de guerra i complirem com cal en la guerra. Des d’aquest moment el Comissariat es considera militaritzat”.⁵¹¹

Malgrat les greus discrepàncies de fons, el dramatisme de la situació no permetia les desavinències, els partits i sindicats volien representar la unitat.⁵¹² El 14 d’abril es celebrà a Barcelona amb un míting unitari convocat pel Front Popular d’Espanya i pel Front Popular de Catalunya, amb oradors de tots els partits. El representant d’ERC va ser Miravittles, qui va fer un discurs, com tots, de to abrandat: resseguí la història de Catalunya ressaltant els episodis de lluita i de resistència, com la Guerra del Francès o la Setmana Tràgica, i va dir també que “ha estat Catalunya el baluard defensor d’aquesta República” i que “els catalans que ara no es mobilitzin seran traïdors a Catalunya”.⁵¹³

Un missatge de resistència que, com hem dit, anava acompanyat d’apel·lacions a una nova estructuració de l’estat de tipus federal. Es tractava de marcar perfil i de protegir l’autogovern, durant la guerra i també de cara a una possible pau. Miravittles va tenir força protagonisme en posar aquest accent nacionalista i federalista, sense desmarcar-se, però, de la lluita conjunta contra Franco. L’11 de juny Miravittles va voler insistir en el missatge del federalisme com a clau d’una convivència harmònica de les diferents nacions de l’Estat. Va llegir per ràdio un treball de l’historiador Antoni Rovira i Virgili. L’excusa va ser el seixanta-

---

⁵¹¹ *La Humanitat*, (5 d’abril del 1938).

⁵¹² Va ser per representar aquesta unitat que el diputat d’ERC Marià Rubió i Tuduri, destacat anticomunista i antinegrinista, va ser apartat de la direcció de *La Humanitat* a finals de març del 1938 i expulsat del partit l’octubre següent, a causa de les declaracions que havia anat fent a l’estranger a partir del maig del 1938. Veure Marià Rubió i Tuduri, *Barcelona 1936-1939*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2002), pp. 267-268, 271-274.

⁵¹³ *La Humanitat*, (15 d’abril del 1938).

cinquè aniversari de la proclamació de Francesc Pi i Margall com a president de la Primera República espanyola. El text de Rovira acabava proposant que la República proclamés solemnement que “la forma de convivència de les quatre nacions hispàniques –Castella, Catalunya, Galícia i Euscadi- és la República federal”.⁵¹⁴ I el dia següent, el 12 de juny, ERC va voler commemorar el Corpus de Sang amb un gran acte. El dia 3 ja es començava a anunciar a *La Humanitat*. Es va fer al Teatre Barcelona i hi van assistir els principals dirigents del partit: Companys, Carles Pi i Sunyer, Hilari Salvador, Josep Andreu i Abelló, Martí Rouret, etc. Hi havia també representants de les JEREC, Estat Català, Acció Catalana Republicana, Unió Democràtica de Catalunya, Palestra, Unió Catalanista i altres entitats del mateix signe. Hi van actuar els Elencs Catalans de Guerra de la Federació Catalana de Societats de Teatre Amateur, que col·laboraven amb el Comissariat de Propaganda. Una cobla hi tocà *Els Segadors*. Jaume Miravittles va fer-hi l'únic discurs, en que va ressaltar tres figures: Pau Claris, Francesc Macià i Lluís Companys. La seva intervenció va ser, de fet, un homenatge a Companys. Es va estendre desgranant la trajectòria del president, de qui va fer un panegíric. També es va referir a “l’aportació desinteressada de Catalunya a la guerra” i a “com aquest sacrifici és correspost”, “per acabar amb una frase que promogué una alenada de vïctors: *No en parlem*”.⁵¹⁵ Alguns missatges s’havien de sobreentendre, s’havien de llegir entre línies.

A primers d’agost del 1938 es va produir un greu xoc entre els governs català i republicà. En presentar Negrín al Govern, per a la seva aprovació, diversos decrets que militaritzaven més la justícia i subordinaven les indústries de guerra catalanes al Govern republicà, els ministres Jaume Aiguader, català, i Manuel de Irujo, basc, van dimitir. Negrín va resoldre la crisi substituïnt-los per un militant del PSUC, Josep Moix, i un militant d’ANB, Tomàs Bilbao. La distància entre els dos governs, així com entre ERC i el PSUC, era màxima. Companys es va arribar a plantejar l’expulsió dels comunistes catalans del Govern de la Generalitat, però Acció Catalana Republicana no hi va estar d’acord i no es va fer.⁵¹⁶ Exteriorment, però, només es parlava de la guerra i de la lluita. La tensió quedava soterrada.

El 10 de setembre del 1938 Miravittles feia una conferència commemorativa de l’11 de setembre a un casal barceloní d’ERC. I la matinada de l’11 participava, amb tota la cúpula de l’Esquerra, en l’ofrena d’una corona al monument de Rafael Casanova; tota la delegació

---

⁵¹⁴ *La Humanitat*, (12 de juny del 1938).

⁵¹⁵ *La Humanitat*, (14 de juny del 1938).

⁵¹⁶ Joan Pons, *Un republicà enmig de faïstes*, (Barcelona: Edicions 62, 2007), p.169.

van anar a continuació al Fossar de les Moreres, on van cantar *Els Segadors*.⁵¹⁷ I, com ja era tradició, al matí, tot de comissions, autoritats i entitats van desfil·lar davant del monument de Casanova. També hi va haver celebracions a València i a Madrid.⁵¹⁸ El Casal Espartacus va assistir a la manifestació i, a la tarda, organitzà una audició de sardanes.⁵¹⁹ En commemoració dels Fets del 6 d'octubre, el 1938 Miravittles va parlar en dos actes. A la tarda la Federació d'ERC de Barcelona va organitzar un festival a profit d'Ajut Català (l'organització solidària de les dones d'ERC), amb teatre, balls, música i un parlament de Jaume Miravittles. Per al vespre les JEREC van organitzar un acte al Palau de la Música Catalana que constava d'un programa musical a càrrec de l'Orquestra Simfònica de Ràdio Associació de Catalunya i d'un parlament també a càrrec de Jaume Miravittles. Hi van assistir destacats líders d'ERC i del Govern: els consellers Sbert i Bosch Gimpera, Josep Irla, president del Parlament, Hilari Salvador, Joan Sauret, Maria Dolors Bargalló, etc. El discurs de Miravittles glossà els fets del 1934 i remarcà unes paraules de Companys: “els catalans no podien abaixar les armes sense que fos garantida la personalitat i els drets de la nostra terra”.⁵²⁰

A principis del 1938, Miravittles va recuperar la seva vocació periodística incrementant les seves col·laboracions a *La Humanitat*, fins aleshores molt esporàdiques. Amb algunes excepcions, els seus treballs tractaven la situació internacional, una constant en la seva anàlisi política. Igual que en els seus discursos, es referia, a partir de referències històriques i geogràfiques, als perills que per a la Gran Bretanya i França representaven els imperialismes italià i alemany. I, és clar, a la necessitat de fermesa de les democràcies. En la política interior republicana hi entrava molt poc. Parlava, lògicament, de resistència i només indirectament es referia a l'evident divisió que creixia entre els republicans. Parlant de la política francesa, per exemple, el gener del 1938 deia que els diaris catalans “democràtics” (en referència als d'ERC, Estat Català i Acció Catalana Republicana) ho veien d'una manera i els diaris “marxistes” d'una altra.⁵²¹ Per censurar dissimuladament el desenllaç de la crisi política de l'agost del 1938, que acabà amb els ministres d'ERC i del PNB a fora del Govern republicà, va fer un article sobre el funcionament de la “veritable democràcia” francesa, comparant-la, sense dir-ho, amb el succeït amb el Govern de la República:

“Primera lliçó política: el President del Consell, malgrat que dirigeix la política, ha de fer-ho d'acord amb els seus ministres, altrament aquests dimiteixen. (...)”

---

⁵¹⁷ *La Humanitat*, (11 de setembre del 1938)

⁵¹⁸ *La Vanguardia*, (13 de setembre del 1938)

⁵¹⁹ *La Humanitat*, (10 de setembre del 1938).

⁵²⁰ *La Humanitat*, (7 d'octubre del 1938).

⁵²¹ Jaume Miravittles, “La crisi francesa”, *La Humanitat*, (23 de gener de 1938).

i Daladier substitueix els dos ministres dimissionaris per altres dos que pertanyen, no a un partit semblant al que pertanyen els que han dimitit, sinó exactament a la mateixa *Unió Socialista Republicana*.

Segona lliçó: es modifiquen les persones, però no es modifica en absolut (...) la formació política del Govern de Front Popular. (...)

Tercera lliçó: malgrat les circumstàncies, malgrat el perill, és tanmateix el Parlament francès qui ha de decidir sobre la modificació d'una llei (...)

Heus ací com funciona una veritable democràcia. Com més gran és el perill, com més imminent la catàstrofe, més motius aconsellen que sigui el normal funcionament de les institucions el que determini en definitiva la posició a prendre".⁵²²

---

⁵²² Jaume Miravittles, "El funcionament d'una democràcia", *La Humanitat*, (4 de setembre del 1938).

7.3.8 *Diplomàcia catalana a favor de la pau*

Ja hem anat veient que Jaume Miravittles es va adonar de seguida de la importància de la dimensió internacional de la guerra i que va organitzar sengles delegacions del Comissariat de Propaganda a les capitals europees. Catalunya va improvisar un servei exterior propi que, a part de les funcions pròpiament propagandístiques, desenvolupà múltiples contactes (periodístics, empresarials i també polítics) per tal d'obtenir ajut, comprar armes, influir internacionalment (tant a l'opinió pública com als governants) o, simplement, prendre el pols de la situació. Aquests contactes van ser protagonitzats per diverses persones properes al Govern català, però la seva columna vertebral era el Comissariat de Propaganda i les seves delegacions.

En els primers mesos de la guerra molts diplomàtics de la República se'n van anar amb els insurrectes i això debilità l'acció exterior del Govern lleial. El delegat del Comissariat a París, Nicolau M. Rubió i Tudurí, assenyalà en un article que, a causa d'aquesta feblesa, “sovint, el pes principal de la gestió exterior ha estat suportat per organismes catalans: la tasca importantíssima del Comissariat de Propaganda n'és una prova”.⁵²³ D'aquesta activitat “diplomàtica” del Govern català encara en sabem poc.⁵²⁴ La historiografia espanyola en parla gairebé sempre despectivament, qualificant-la de poc realista.⁵²⁵ Va ser realista la diplomàcia del Dr. Negrín? El que és veritat és el que va escriure l'historiador Gregori Mir: “des de la Guerra de Successió, Catalunya no havia tingut un protagonisme internacional com el que va tenir durant la guerra”.⁵²⁶ El que és positiu és que el Govern català es va plantejar, durant tota la guerra civil, tenir una veu pròpia al món. No contra la República, però sí diferenciada de la República. Perquè aquesta ha estat l'altra cantarella (falsa) que es va repetint, fruit dels perjudicis anticatalans: els catalans van buscar la pau separada.⁵²⁷ Com veurem, els

---

⁵²³ Nicolau M. Rubió i Tudurí, “La nostra política exterior de juliol a juliol”, *Ara!!*, núm.1, (17 de juliol del 1937).

⁵²⁴ Veure Víctor Castells, *Nacionalisme català i Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2002), i, sobretot, Gregori Mir, *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern britànic*, (Barcelona: Proa, 2006).

⁵²⁵ L'historiador Enrique Moradiellos qualificà els seus objectius com a “ilusorios”. *El reñidero de Europa*, (Barcelona: Península, 2001), nota 164, p.218. I Pere Bosch i Gimpera, qui, com veurem, també va participar en aquestes gestions, va escriure el 1972 que Miravittles “havia organitzat una representació de la Generalitat a París amb un dels Rubió i Tudurí i, a Londres, amb en Batista i Roca, els qui anomenava *els nostres diplomàtics*, que feien bastant el ximble”. Carta de Pere Bosch i Gimpera a Rafael Olivar-Bertrand, 26 d'octubre del 1972, a Pere Bosch-Rafael Olivar-Bertrand, *Correspondència, 1969-1974*, (Barcelona: Proa, 1978), p.147.

⁵²⁶ Gregori Mir, Op. cit, p.10.

⁵²⁷ Es va insinuar sovint durant la guerra i encara es diu ara, per exemple: “Aiguadé, Lizaso y Batista, que han pretendido separar la suerte de Cataluña y de Euskadi de la de la República a lo largo de 1938”, a Jorge M. Reverte, *La batalla del Ebro*, (Barcelona: Crítica, 2006), p.673.

republicans catalans en cap cas van proposar la possibilitat de la pau per separat ni la independència de Catalunya.⁵²⁸

L'acció exterior dels catalans era molt complicada, tant perquè disposava de mitjans precaris com per la ferma oposició del Govern de la República, que la considerava una impertinència o una traïció, com per la pròpia dificultat de presentar-se davant dels governs sense estar legitimats internacionalment. En no ser un estat independent, Catalunya no era un actor diplomàticament homologat. A sobre, les gestions internacionals es veien afectades per les greus contradiccions de la política catalana, on, des del Govern, durant el primer any de guerra, tan aviat es defensava la revolució com es feia veure que la destrucció d'esglésies no havia existit o es parlava de democràcia i parlamentarisme, generant desconfiança i confusió. I s'havia de lluitar també contra el desconeixement de què era Catalunya i què volia. Sovint, dins de l'Estat espanyol mateix, per ignorància o mala fe, s'equiparaven conceptes com autonomia o federalisme amb la independència. En d'altres estats aquest problema probablement s'amplificava, a partir, per exemple, d'una errònia comprensió de fets com els del 6 d'octubre del 1934, que sovint s'entien com un precedent independentista.

Des del principi de la guerra, i amb un alt grau de llibertat, Miravittles va fer les funcions d'un inexistent conseller d'Afers Exteriors de Catalunya: parlava amb periodistes de tot el món, exposava opinions de política internacional, es reunia amb polítics d'arreu, es trobava amb cònsols i ambaixadors, emetia comunicats, enviava cartes i telegrams, etc. I sovint parlava no només en nom del Govern català, sinó que s'expressava genèricament, defensant el conjunt de la República, ja que, en determinats moments, la diplomàcia i la propaganda republicanes no eren tan dinàmiques com els seus serveis. A continuació copiem un exemple d'aquesta activitat. Es tracta d'un telegrama enviat al Secretariat de la Societat de Nacions, a Ginebra, exposant un fet que demostrava la intervenció italiana a la guerra espanyola:

“Premsa italiana ordres Duce anuncia venjança per mort set oficials italians port Palma Mallorca per avions governamentals Stop Després declaracions segueix monstruós bombardejament poblacions civils València Barcelona centenars morts centenars ferits Stop Oficials italians port Palma Mallorca Stop Premsa italiana anunciant represàlies Stop Dues proves intervenció flagrant afegir llista interminable llibre blanc Stop denunciem fets consciència mundial

Jaume Miravittles, Comissari”⁵²⁹

---

⁵²⁸ Gregori Mir, *Op. cit.*, p.13.

⁵²⁹ *Comunicat de Premsa. Generalitat de Catalunya. Presidència* (edició catalana), núm. 240, (31 de maig del 1937).

La situació política que es va obrir després dels Fets de Maig va transformar també les gestions internacionals del Govern català. D'una banda, es va produir una clarificació ideològica positiva. Fins aquell moment les delegacions del Comissariat havien emès un discurs negatiu clar (antifeixisme) però, en canvi, un missatge positiu confús, tan aviat es parlava de revolució i col·lectivitzacions com de democràcia i parlamentarisme. A partir de mitjans del 1937 la concepció democràtica va quedar molt més establerta i les delegacions van deixar de tenir representants sindicals, quedant més lligades al Govern català, concretament als governants de l'Esquerra (especialment al president Companys). Però, d'altra banda, el reforçat estat republicà, dirigit ara per Juan Negrín, era molt contrari a qualsevol activitat diplomàtica del Govern català i Miravittles havia de portar cada vegada amb més discreció els contactes internacionals. Al president Azaña sí que es comunicaven algunes coses, ja que, tot i ser reticent a l'acció internacional del Govern català, hi coincidida en la necessitat de cercar la mediació per aturar la guerra.

A partir de l'estiu i la tardor del 1937, i fins al final de la guerra, una sèrie de fets van conduir a un augment de l'activitat més pròpiament diplomàtica del Comissariat de Propaganda. El factors principals van ser el deteriorament constant de la posició militar de la República i el progressiu enfrontament entre el Govern català i el republicà, a causa, com hem vist, del buidatge de competències que patia l'executiu català i de la política cada cop més autoritària del Govern Negrín. Cada cop eren menys els que confiaven en una victòria militar de la República i més els que cercaven una mediació internacional per arribar a una pau. I en aquesta negociació el president Companys i els seus col·laboradors creien que Catalunya hi havia d'estar representada. Es va produir encara un altre fet que va ajudar poderosament a incrementar els moviments diplomàtics catalans. El juny les tropes de Franco havien entrat a Bilbao i, per tant, el Govern basc havia quedat sense territori. L'octubre del 1937 el Govern basc es va establir oficialment a Barcelona i el lehendakari José Antonio de Aguirre, que es movia entre França i Catalunya, tenia més temps i possibilitats que Companys per organitzar una política internacional.⁵³⁰ Entre els dos presidents es va crear una gran sintonia personal i política: s'enfrontaven a problemes semblants i, a més, les seves posicions eren força complementàries. El Govern basc tenia bons contactes internacionals i suficients mitjans materials. També tenia una imatge millor, moderada i catòlica, per presentar-se davant de les potències democràtiques. El president Companys potser tenia un perfil més desdibuixat, a

---

⁵³⁰ Gregorio Arrien, Iñaki Goionaga, *El primer exili dels bascos. Catalunya, 1936-1939*, (Barcelona: Fundació Ramon Trias Fargas-Fundación Sabino Arana, 2000); Santiago de Pablo, Ludger Mees, José A. Rodríguez Ranz, *El péndulo patriótico. Historia del Partido Nacionalista Vasco, II: 1936-1979*, (Barcelona: Crítica, 2001).

causa de la revolució i de la violència de la rera guarda, però, en canvi, podia aportar més pes específic, ja que tenia poder efectiu, presidia un país més extens, poblat i ric que Euskadi i tenia més influència sobre el Govern republicà. Entre Aguirre i Companys, doncs, es va establir una aliança política. En la política espanyola estaven d'acord en defensar l'autogovern d'ambdós pobles contra les tendències centralistes del negrinisme i en abonar l'anomenat "partit de la pau" dels que, com Prieto o Azaña, volien reduir el poder dels comunistes i buscar la pau a través d'una mediació internacional. Tant Aguirre com Companys, però, volien tenir veu pròpia en aquestes negociacions, perquè els republicans i socialistes del "partit de la pau" eren tan recelosos dels nacionalismes perifèrics com ho podia ser Negrín i podia molt ben ser que els uns o els altres arribessin a negociar amb Franco la disminució o fins l'eliminació de l'autonomia. I, en últim terme, d'altra banda, si les coses anaven molt bé, tant el PNB i ERC volien aprofitar la crisi de l'Estat espanyol per obtenir més quotes d'autogovern de les que figuraven als estatuts.

En aquestes activitats internacionals Aguirre, i el nacionalisme basc en general, tenien potser més experiència i vocació que el catalanisme. I Companys, que ho intuïa, va tendir, en aquest camp, a refiar-se dels bascos i a seguir les seves indicacions. L'activitat de Batista i Roca a Londres, per exemple, segons l'historiador Gregori Mir "va estar molt o totalment influïda per les iniciatives basques".⁵³¹ Això queda ben confirmat a un article de Miravittles a l'exili mexicà:

"yo era el confidente del Presidente en todo lo que se refería a la política exterior (...)

Luis Companys sabia que las circunstancias interiores nos habían sido particularmente desfavorables en Cataluña, en donde el movimiento social, profundamente perturbado por las disensiones interiores de los partidos y de las sectas, había dado lugar a manifestaciones violentísimas que habían repercutido desgraciadamente sobre nuestro prestigio internacional.(...)

Companys registró honradamente este fracaso y tiró de él las consecuencias políticas que se imponían.

*En todo lo que se refiera a política internacional –me decía- sigue las orientaciones de los vascos. Por razones que no es la hora de considerar su prestigio internacional es muy grande y hay que seguir esa vía".*⁵³²

Miravittles era, doncs, un assessor presidencial en aquests temes, junt amb el seu *brain trust* del Comissariat a Barcelona (on hi havia homes com Miquel Coll i Alentorn i Josep M. de Sucre) i amb els delegats a Londres, Josep M. Batista i Roca, a París, Nicolau M. Rubió i Tudurí, i a Brussel·les, Jaume Mir, que són els que feien una activitat diplomàtica més

---

⁵³¹ Gregori Mir, *Op. Cit.*, p.131.

⁵³² Jaume Miravittles, "El Testamento de Luis Companys", *Euzko Deya* (Mèxic), (31 de març del 1943).

directa. Miravittles valorà positivament la labor de Batista i de Rubió, “tant l’un com l’altre estaven en contacte directe amb els governs de Londres i París i ens posaren contínuament, d’una manera clara i precisa, al corrent de la situació internacional”.⁵³³ No sembla, però, que l’acció internacional catalana respongués a un pla gaire establert. Sembla ser, més aviat, un seguit d’iniciatives poc coordinades, un aprofitament dels contactes existents per tenir una veu als escenaris europeus. Cal tenir en compte que, a part d’aquest nucli dur del Comissariat de Propaganda, també altres persones, com Ventura Gassol, Carles Pi i Sunyer, Manuel Carrasco i Formiguera o Pere Bosch Gimpera van fer gestions internacionals a instàncies de Companys. I que Miravittles, seguint instruccions del president català, veia sovint el lehendakari per coordinar l’acció exterior.

Companys, Tarradellas i Miravittles portaven els seus contactes diplomàtics d’esquenes al PSUC, que potser no estava d’acord en que el Govern català entrés en aquest camp, ja que la seva premsa ridiculitzava els representants internacionals de Catalunya, igual que, com ja hem vist, feia amb Miravittles i el Comissariat de Propaganda. El juliol del 1937 el dibuixant Martí Bas, militant del PSUC, publicà un acudit a pàgina sencera a *L’Esquella de la Torratxa*. Dos homes parlaven a sota d’uns dibuixos que representaven París i es deien:

- “I tu, no ets de Los Amigos de Miravittles?
- No, home. No veus que no m’he mogut de Barcelona!”⁵³⁴

L’abril del 1938 la mateixa publicació feia broma amb la feina de Nicolau M. Rubió i Tudurí a París, tot deixant-hi anar que pagava amb or, que ben bé podria ser una indirecta relacionada amb la detenció del periodista Domènec de Bellmunt (col·laborador del Comissariat de Propaganda) acusat d’evasió d’or a França i alliberat sense càrrecs:

“La vida del català a París informador diplomàtic és un veritable calvari. Aneu on aneu a fer preguntes, us trobeu que el redactor diplomàtic català de París d’*Última Hora*, Nicolau Ma. Rubió i Tudurí ha adquirit l’exclusiva a preu d’or. Hem procurat ensibornar els centres diplomàtics amb el nostre (...) or, però tot ha estat inútil. Nicolau Ma. Rubió, paga amb or glefinat i no hi ha res a fer”.⁵³⁵

L’Esquella, uns mesos després, continuava ironitzant sobre Rubió amb el text *Crònica diplomàtica. La defensa del parapet de “La Rotonde”*, el conegut cafè parisenc:

“París.- Els que des de les trinxeres del Quai d’Orsay i el Cafè de la Rotonde defensem els ideals de la llibertat amenaçats per les potències totalitàries, estem passant aquests dies per moments de dura prova. (...)
Què s’han cregut (...) ? Que ens estem per gust a París? (...)

⁵³³ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.144-145.

⁵³⁴ *L’Esquella de la Torratxa*, (30 de juliol del 1937).

⁵³⁵ *L’Esquella de la Torratxa*, (1 d’abril del 1938).

Nosaltres hem d'aguantar fermes i decidits a París, però perquè el nostre aguant, la nostra fermesa i la nostra decisió puguin tenir eficàcia, perquè les potències vegin que si la nostra pàtria es troba envaïda pel feixisme assassí no per això els catalans deixem de vestir bé, calçar bé, menjar bé, beure bé i dormir bé i en bona companyia, cosa que demostra que Catalunya és un país civilitzat i no una terra de negrits fàcilment conquerible".⁵³⁶

Bé, entrem ara a veure què es el que feien els representants catalans a l'exterior. Una de les seves activitats constants era desmentir els rumors sobre la suposada voluntat de Catalunya d'independitzar-se o buscar una pau separada, sovint producte de la ignorància o de la incomprensió dels fenòmens nacionalistes, però també a vegades escampats intencionadament amb la voluntat de dividir el camp republicà o justificar certes intervencions. El 24 de setembre del 1937, per exemple, Nicolau M. Rubió publicà a *Le Peuple* de Brussel·les aquest desmentiment:

“Altra vegada rumors tenaços volen escampar la idea que Catalunya està disposada a fer una pau separada amb el general Franco.

L'origen geogràfic d'aquests rumors no s'amaga: es troba al sud-oest de França, car és ben bé d'Hendaia d'on ens arriben els telegrams *pacifistes*. A més, són precisament els diaris de tendència *franquista* els qui els insereixen amb un plaer que no es pot desmentir. (...) és del costat de Roma que s'han de buscar els inspiradors d'aquestes noves... (...)

El President Companys no és pas l'home que abandonarà la democràcia espanyola, ni la solidaritat pacífica de les democràcies occidentals. (...) Doncs la pau catalana seria, en tot cas, no una pau separada, sinó una pau per a tota l'ESPANYA".⁵³⁷

Uns mesos després, el març del 1938, Jaume Mir, delegat del Comissariat a Brussel·les, va haver de tornar a desmentir una notícia apareguda a la premsa belga segons la qual Catalunya volia unir-se a França:

“tots els rumors relatius a una acció eventual de Catalunya que es separaria de l'Espanya republicana són falsos. En ple exercici de la seva voluntat, el poble català vol romandre fidel a l'ideal democràtic d'Espanya, igualment en el triomf que en les hores decisives”.⁵³⁸

I l'abril del mateix any Miravittles va fer unes declaracions a un diari suís, el *National Zeitung* reivindicant les aportacions catalanes a la guerra i apostant per una Espanya federal i no pel separatisme:

---

⁵³⁶ “Crònica diplomàtica. La defensa del parapet de *La Rotonde*”, *L'Esquella de la Torratxa*, (17 de juny del 1938).

⁵³⁷ Publicat a *La Humanitat*, (2 d'octubre del 1937).

⁵³⁸ *La Humanitat*, (23 de març del 1938).

“hem mobilitzat gairebé 300.000 homes, quatre columnes catalanes defensen Madrid, tropes de Girona lluiten a l’Alcàrria, tropes de Barcelona a Andalusia i Extremadura. (...) en 290 fàbriques es treballa ja avui per a material de guerra”.(...)

“El nacionalisme català (...) no ha tingut mai una tendència separatista, sinó sempre un sentit netament espanyol. El catalanisme desitjava sempre influir la República Espanyola en el sentit d’un règim liberal i democràtic, considerant el federalisme com allò més apropiat per al poble espanyol”.⁵³⁹

Dintre de la normalització liberal-democràtica cal esmentar els esforços que tant el Govern de la República com els governs català i basc feien per recuperar el culte catòlic, tot i que no es va poder avançar gaire per les pressions de Franco al Vaticà i per les reticències de la mateixa Església.⁵⁴⁰ Amb tot, alguna cosa es va fer. Miravittles va participar, en nom del Govern català, en la primera missa més o menys pública de Barcelona:

[se] “celebró, en unos sótanos de la Plaza de Cataluña, de Barcelona, (...) primera misa digamos pública (se celebraban centenares de misas en domicilios particulares). Para dar ánimo a los feligreses, y a través de mensajeros amigos, se pidió que algún representante oficial del gobierno autónomo de Cataluña hiciera acto de presencia en aquella celebración. Asistí a la misa, acompañado por mi madre y mi hermana, ambas católicas practicantes”.⁵⁴¹

La normalització religiosa era un bon argument per millorar el prestigi davant els governs democràtics. El gener del 1938 el representant del Govern català a Londres, probablement Donald R. Darling, va informar el diari *Catholic Herald* que el Govern de Companys veuria bé “la possibilitat de la restauració del culte catòlic i la llibertat de l’Església a Catalunya” i aquest ho publicà.⁵⁴²

La primavera del 1938 la guerra, amb tota la seva crueltat, es va fer present davant dels catalans de forma abrupta, amb els grans bombardeigs del març sobre Barcelona, l’ofensiva franquista que va posar a les seves mans part de les terres de ponent i la derogació, el 5 d’abril, de l’Estatut català. Companys, veient la guerra perduda, va ordenar, conjuntament amb el president Aguirre, la intensificació de les accions internacionals prop de França i la Gran Bretanya a favor d’una pau negociada. Batista i Roca va deixar la delegació de la Generalitat a Madrid i se’n va anar a Londres a encapçalar aquella delegació, on va actuar coordinat amb José Ignacio de Lizaso, el delegat del Govern basc. A París, igualment, Nicolau M. Rubió col·laborava amb el delegat basc, Javier de Landaburu. El president basc,

---

⁵³⁹ *Última Hora*, (23 d’abril del 1938).

⁵⁴⁰ Albert Manent, *L’Església clandestina a Catalunya durant la guerra civil (1936-1939). Els intents de restablir el culte públic*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1984).

⁵⁴¹ José Maria Gironella, *100 españoles y dios*, (Barcelona: ediciones Nauta, 1969), p.430.

⁵⁴² AMTM. Guerra Civil. Política Internacional. Carpeta GC-73. Doc.21. Londres, 29 de gener del 1938.

com hem dit, es movia entre Barcelona i París. I Miravittles, com veurem, també va fer algunes visites a la capital francesa.

L'abril del 1938, doncs, Batista i Roca, bon coneixedor de l'anglès i d'Anglaterra (havia estudiat a Oxford) es va instal·lar a Londres. Seguint el treball de Gregori Mir sabem que Batista aviat va entrar en contacte amb personatges importants del partit del govern, el Partit Conservador. Es va trobar en dues ocasions amb Joseph Ball, un dels homes de més confiança del primer ministre, Neville Chamberlain.⁵⁴³ A partir d'aquí va tenir un seguit de trobades, amb presentació de documentació inclosa, sovint conjuntament amb Lizaso, el delegat basc, tant amb responsables del Partit Conservador com del departament d'Afers Exteriors, el *Foreign Office*. El *premier* britànic, comprovada l'agressivitat de Hitler (annexió d'Àustria, març de 1938) volia accelerar el final de la guerra espanyola perquè estorbava la seva política d'apaivagament; era un focus permanent de tensió amb Itàlia i Alemanya. A part de que li creava problemes interns: el juny de 1938 els avions franquistes van enfonsar deu vaixells mercants britànics que portaven càrrega als ports republicans. Per tot plegat el govern britànic posà sobre la taula del Comitè de No Intervenció un pla d'evacuació dels voluntaris estrangers que va ser aprovat el 5 de juliol de 1938 i podia ser un primer pas cap a un final negociat de la guerra. Els contactes britànics amb catalans i bascos tenien un cert valor perquè les altres parts implicades no eren partidàries de la mediació, els franquistes i els italians perquè veien la guerra guanyada i Negrín perquè volia obtenir temps per enllaçar amb la guerra europea que es veia venir. És significatiu que Chamberlain es referís a les posicions catalanes en una reunió del Comitè de Política Exterior de la Cambra dels Comuns el 16 de juny. Hi va parlar del seu projecte d'aconseguir un cessament temporal de les hostilitats d'acord amb París i Roma, per intentar més tard que la pau fos permanent. Defensant la seva aposta per un armistici a Espanya va parlar de Batista i Roca i va dir que els catalans n'eren partidaris, a diferència de Negrín, i demanà que es considerés que “alguns elements al Nord-oest d'Espanya”, de l'Espanya republicana, volien parlar de l'armistici. I fins arribà a suggerir que constés a l'acta que s'aprobava que els britànics s'acostaven als catalans, deixant al marge el govern republicà, per assolir un armistici. Això significava, com han escrit dos historiadors espanyols, “contar con Batista como un representante al margen del gobierno de Negrín”.⁵⁴⁴ Les gestions van anar avançant, de manera que el 24 de juny del 1938 Batista i Roca va presentar personalment a lord Halifax, ministre d'Afers Exteriors britànic, un document, en

---

⁵⁴³ Gregori Mir, *Op. cit.*, p. 136-137.

⁵⁴⁴ Veure Ángel Bahamonde i Javier Cervera, *Así terminó la guerra de España*, (Madrid: Marcisl Pons, 2000), pp. 65-66,107.

nom del president de Catalunya, exposant la posició catalana en el cas de que es fessin negociacions de pau. El mateix va fer Lizaso amb un informe molt semblant del president Aguirre. A París, els representants català i basc havien de presentar aquells mateixos documents, el mateix dia, al Govern francès. El document català, després de manifestar la voluntat de continuar la lluita contra Franco, considerava que la continuïtat de la guerra només complicaria la instal·lació d'una "pau duradora" i s'oferia per col·laborar amb el Govern britànic utilitzant "la influència que posseeix sobre el Govern republicà a fi de preparar el terreny per a un armistici, primer, i una pau, més endavant, a la Península". La posició d'Euskadi i Catalunya es presentava com un tercer pol, proper a les democràcies, que podia afavorir la mediació: "determinar que els països amb autonomia de la Península actuïn com a mediadors entre les dues parts espanyoles, d'acord amb les democràcies occidentals europees". Per avançar en aquesta direcció s'oferia a persuadir el Govern republicà per tal que acceptés "el Pla del Comitè de No Intervenció per al replegament de les forces estrangeres" i qualsevol mesura favorable al "cessament de les hostilitats". Tot això tenint en compte que quan es negociés l'armistici s'assegurés "el respecte de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya" i que Catalunya estés "representada de manera directa en qualsevol conferència de pau". D'altra banda, de cara a la política futura, el tipus de govern a adoptar a Espanya es decidiria a través d'un plebiscit, considerant, a més, que a Catalunya el plebiscit s'hauria de fer separatament, per decidir "(a) la naturalesa política dels governs autonòmics i (b) quines ampliacions, si els en pertoca, haurien de fer els països autonòmics en els seus poders". El document continuava oferint garanties als interessos britànics i amb informacions sobre la llengua i la cultura de "Catalunya, València i les Illes Balears", que "representen una unitat nacional natural".⁵⁴⁵

Els britànics estaven interessats en la informació que catalans i bascos els podien oferir de la situació espanyola, especialment del camp republicà. I apreciaven la capacitat d'influir en el Govern de la República de cara a l'aprovació del pla de retirada de voluntaris estrangers aprovat pel Comitè de No Intervenció, però és evident que el pla de mediació no tenia recorregut perquè ni franquistes ni negrinistes ni italians en volien saber res, i a més perquè al govern britànic no li feia gaire nosa el triomf d'un Franco que prometia neutralitat en un futur conflicte europeu. Batista i Roca, malgrat tot, va continuar parlant amb els polítics i diplomàtics britànics i passant-los documents, aprofitant qualsevol novetat espanyola o internacional per escombrar cap a casa, sempre en la línia del document presentat el juny.

---

⁵⁴⁵ Gregori Mir, *Op. cit.*, pp. 192-199.

Miravittles també va participar en aquestes gestions corals per influir francesos i anglesos. En un moment indeterminat Batista arribà a preparar una entrevista de Miravittles amb el primer ministre britànic, Chamberlain, que no es va arribar a concretar “a causa de la precipitació dels esdeveniments”.⁵⁴⁶ El 29 de juliol, però, aprofitant que el comissari de propaganda era a París per presentar un treball de Laya Films, *Catalunya màrtir* (sobre els bombardeigs franquistes), es va entrevistar amb Georges Bonnet, ministre d’Afers Estrangers francès. Miravittles li va parlar de la necessitat d’una acció mediatadora de Gran Bretanya i França i d’un discurs recent d’Azaña, pronunciat el 18 de juliol, que acabava amb les paraules “pau, pietat, perdó”.⁵⁴⁷ Bonnet no en sabia res i Miravittles li va fer notar que era a causa de les simpaties negrinistes de l’ambaixador francès, Eirik Labonne, que, segons anotà Miravittles en un informe, uns mesos després, “no era un home afecte a la política dels republicans i especialment a la política dels catalans”. Altre cop a Barcelona, el 6 d’agost visità el president Azaña per explicar-li la conversa amb Bonnet, com també hi havia anat abans per consultar-li la conveniència de fer l’entrevista. Azaña li havia dit que hi podia anar, però no l’autoritzava a explicar que n’havia parlat amb ell, degut al marcatge a que estava sotmès, igual com Companys, per Juan Negrín, que volia tenir el monopoli de les relacions diplomàtiques.⁵⁴⁸ En tornar a Barcelona Miravittles es va reunir amb funcionaris de l’ambaixada francesa que el van informar de diferents “anècdotes de tipus particular, però realment vergonyoses”. Aquests funcionaris eren contraris a l’ambaixador Labonne i demanaven el seu relleu. Miravittles aleshores va redactar, pel seu compte, per no comprometre el Govern català, un llarg informe explicant tot el que sabia de l’ambaixador i l’envià a Bonnet i també a Anatole de Monzie, el ministre de Treballs Públics. Segons Miravittles l’informe “els féu una gran impressió” i a partir d’això “la qüestió Labonne ja estava solucionada: deixaria de formar part de l’ambaixada”.

Entre finals d’octubre i principis de novembre del 1938 va tornar a París. S’hi va estar dues setmanes, acompanyat del diputat demòcrata-cristià Pau Romeva. Van participar en diversos actes polítics. Miravittles hi va fer moltes activitats, que podem conèixer gràcies a que, en tornat a Barcelona, redactà un informe de les seves activitats, enviat probablement a Companys i/o Tarradellas, i que anem seguint. Com que no disposem del mateix detall per a cap més dels seus nombrosos viatges a França durant la guerra, aquest informe és il·lustratiu del gran nombre de contactes polítics que va anar teixint. Es va tornar a entrevistar amb

---

⁵⁴⁶ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.144.

⁵⁴⁷ Miravittles, *Episodis...*, (1972), pp. 286-297.

⁵⁴⁸ Miravittles, *Més gent...*, (1981), pp. 127-128; Manuel Azaña, *Memorias políticas y de guerra, II*, (Barcelona: Crítica, 1978), p. 399.

Bonnet, “sense comunicar-ho a ningú”. El ministre francès li comunicà que tenia decidit el relleu de Labonne, malgrat que s’havien aixecat veus a favor de no canviar-lo, i que seria substituït per Jules Henry, un home molt lligat a Bonnet i, per tant, segons Miravittles, “afecte a una política que, crec jo, és favorable als republicans i particularment a Catalunya”. S’entrevistà també amb el senador Paul Bénazet, “president de la Comissió senatorial de l’Aire”, bon amic de la República i ben relacionat amb el Govern nord-americà. Miravittles li donà un document titulat *Perill d’una pau incondicionada*, que el polític francès el traduí i envià al ministre d’Afers Exteriors nord-americà i al president Roosevelt, on exposava aquestes idees:

“El problema que realment es debat a la Península no és feixisme contra comunisme; és el problema que des de segles aixeca en front dues concepcions a Espanya, l’Estat unitari, absolutista, contra les idees liberals, federalistes. (...)

Els estatuts, el català, el basc i el galleg [sic] introdueixen la idea històrica de les Espanyes liberals, federalistes, contra el concepte totalitari de l’Estat.

Caldria evitar, afegia en el document, que penetressin en l’Espanya republicana, idees unitàries que no serien favorables a una pau, sinó que podrien fer caure el país i l’opinió pública mundial en una trampa (...)

La pau veritable és una pau federal”.

I va ser cridat per Anatole de Monzie, ministre de Treballs Públics, a qui ja coneixia:

“fa més d’un any i mig que mantinc contactes amb ell. Té totes les publicacions editades pel Comissariat, els cartells, les fotografies. En el terreny de l’amistat, jo li dono el nom de *Patron*, que és el que li donen tots els seus col·laboradors. (...)

Va dir-me de bones a primeres:

- *Sóc l’amic número 1 de Catalunya i l’enemic número 1 del senyor Negrín.*

Li vaig contestar amb la mateixa rapidesa:

- *Una cosa suposa l’altra, cher Patron. (...)*

De Monzie, en definitiva, vol (...) una reconciliació italo-francesa, de manera a neutralitzar la influència germànica a Espanya, amb Franco o sense Franco (això per ell és un detall). Això sí, assegurant en una contingència o l’altra, l’autonomia catalana.

I jo vaig dir-li:

- Franco i Catalunya són dues coses incompatibles.(...)

Parlàrem després de proveïments, d’electricitat, (...) etc.”.

Miravittles va fer declaracions a *L’Oeuvre* sobre el procés del POUM. I va fer també tot d’àpats político-culturals. Va dinar amb el filòsof Gaston Berger, considerat l’inventor de la prospectiva i “amic íntim de Bonnet, de Daladier, i com ja és sabut, el defensor de la primera hora de les reivindicacions catalanistes”. Va sopar amb l’intel·lectual i periodista Pierre Dominique, de l’ala dreta del Partit Radical. I també va sopar amb Clara Candiani,

periodista de *La Tribune des Nations*. Es va veure encara amb Paul Bastid, ex-ministre de Comerç i president de la Unió Internacional per a la Cooperació Intel·lectual, amb qui planificà un cicle de conferències de catalans a París, sobre diversos aspectes de la cultura catalana. Miravittles acabava dient que la seva realització “fóra molt útil a la coneixença de Catalunya a l’exterior”, però probablement no es va arribar a fer.

I va fer unes declaracions a l’Agència Havas, que van ser enviades als ministres Bonnet i De Monzie (“als quals va agradar molt”). Es tractava d’una curiosa teoria geopolítica que incloïa Catalunya i d’Espanya dins de l’espai econòmic francès amb l’objectiu d’afalagar França i fer-li veure l’interès que tenia a intervenir a Espanya:

“Sembla que el món s’orienta cap a la formació de grans unitats econòmiques, caracteritzades per l’estructuració de diferents països, al voltant d’un eix central de comunicacions. Aquests imperis van de nord a sud, seguint la direcció dels meridians. Alemanya pensa crear al voltant del Danubi un imperi vertical d’aquesta naturalesa. El Japó el cristal·litza al voltant de la línia de comunicacions Pekin-Nangkin-Hankeu-Cantó. Anglaterra té establert un imperi africà que va des del Mediterrani fins al Cap [sic] de Bona Esperança (...) França té tot l’interès a cristal·litzar el seu imperi al voltant de la línia de comunicacions París-Toulouse-Barcelona-Cartagena-Oran.

La pau mundial consisteix a mantenir paral·leles aquestes línies i en evitar interferències. Així com França ha renunciat amb relativa tranquil·litat a Txecoslovàquia, ha de defensar amb les dents la línia que passa per la Península. Els espanyols i particularment els catalans estariem orgullosos de formar part d’aquest gran sistema econòmic”.

En una conferència organitzada per la francmaçoneria va defensar la conveniència d’obrir negociacions per aturar la guerra i la futura estructuració d’Espanya en una república federal:

“Els arguments que aconsellen una conciliació.- Per les següents raons, el moment propici sembla que ha arribat:

A) A causa de la fatiga en que es troba l’opinió mundial, horroritzada per l’espectacle d’una tragèdia sense precedents i de llarga durada.

B) A causa de l’exterminació dels dos adversaris en lluita i, sobretot, de l’extermini en massa del poble espanyol, que cada dia està més horroritzat d’ell mateix.

C) Per evitar que l’espurna espanyola pugui encendre Europa.

D) Per a què es creï l’ambient necessari per garantir la pau del món, sobretot després de les hores de febre dels darrers mesos.

L’opinió es convenç, cada dia més, que, com a prefaci d’una conciliació, convé eliminar la intervenció estrangera a Espanya (...)

Una República federal podria ésser el règim de la futura Espanya.- El règim de l’Espanya futura ha d’ésser considerat sota un angle equidistant del comunisme i del feixisme, de tal manera que aquest règim no sigui, per raons d’ideologia o afinitat, ni amic ni enemic dels Estats totalitaris.

Segons nosaltres, la millor manera és la República federal espanyola (...)

Com podria estar constituïda l'Espanya federal.- L'Espanya federal comportaria, en el nostre projecte, la formació de sis grups ben diferents:

a) Catalunya, (...), València (...), Balears (...) tres regions que, històricament, van formar part de la Gran Catalunya, com terres que constituïen un sol poble amb la mateixa llengua i que, des del segle XII, han fet històricament juntes el mateix camí.

b) Castella la Nova (...), Múrcia(...), Jaén (...) que s'han mantingut fidels a la República i que van ser un tot geogràfic ben delimitat.

c) Euzkadi (...) Navarra (...) germanes per la tradició, per les seves tendències i per un sentiment catòlic ben accentuat.

d) Castella la Vella (...), Aragó (...), Lleó (...) representen l'Espanya clàssica, províncies incorporades al general Franco des del principi del moviment i amb tendències feudals i reaccionàries notòries.

e) Galícia (...), Astúries (...) Antics regnes units per afinitats d'idioma.

f) Andalusia (...) d'un tipus que les diferencia de l'Espanya castellana i que tenen una fisonomia pròpia.

Quedaria determinar la situació d'Extremadura (...), de les Illes Canàries, del Marroc espanyol i de les colònies de l'Àfrica.

El lligam superior.- El Govern del país, en aquesta etapa, s'emmirallaria en totes les modalitats de països federals que hi ha al món (...) El lligam superior podria ésser assegurat per un president de la República i un Govern federal que serien una garantia per a tots, un poder moderador i d'arbitratge.

El plebiscit.- L'Espanya així constituïda podria continuar fins que fossin apaivagades les passions internes i establerta la fraternitat entre els ciutadans. En aquest moment es podria trobar la fórmula definitiva per crear la nova societat espanyola.

El plebiscit, si fos necessari, seria aleshores viable. Aquest plebiscit hauria de respectar el principi consagrat de l'autodeterminació dels pobles federats, també en el cas que un d'ells, amb una personalitat ben definida, considerés una solució pròpia i autònoma.

França.- Per a França aquesta solució seria una garantia, seria també favorable als seus interessos nacionals, sobretot pel que fa a la formació d'un nucli federatiu al llevant espanyol, que englobaria les Illes Balears, corresponent a un poble com el poble català, amb sentiments francòfils indiscutibles.

El factor psicològic haurà de jugar.- La solució que hem examinat s'imposaria si hi hagués acord entre les quatre grans potències interessades. Per imposar-la, convindria fer jugar el factor psicològic, fonamental per acabar amb les guerres civils espanyoles. L'abraçada dels combatents, acompanyada d'una suspensió de les hostilitats, podria crear un fort corrent d'opinió al món, acompanyat per una campanya unànime en tots els ordres.

Una lliçó per al món.- I per sobre de tot, com una lliçó per al món i per als homes de tots els temps, en resultaria aquesta magnífica conclusió, formulada recentment pel President Roosevelt, a saber: Que la violència no fecunda res, no crea res, no soluciona res, que la raó és al dret, i la força a la justícia. Que la nostra civilització és l'antídot de la guerra, que s'ha de condemnar la guerra a ultrança, com el pitjor dels crims, com la més gran de les follies”.

Finalment feia, a tall de conclusions de la seva estada a París, interessants comentaris sobre la marxa de la guerra i les perspectives existents:

“La situació és difícil, difícilíssima, però les idees catalanes van guanyant camí. Ens hi ajuden moltes consideracions: primera, la revifalla dels problemes nacionalistes; el dret dels pobles a disposar d’ells mateixos que el feixisme ha pres com a plataforma, contribueix a posar el plet de Catalunya en un clima favorable (...); la desgraciadíssima actuació de l’ambaixador espanyol a París; el poc prestigi del Ministeri d’Estat de la República espanyola, i el desgast consecutiu que això ha representat per a la persona d’Azcárate, fa que la diplomàcia europea vegi amb satisfacció un home de Catalunya que parla simplement d’idees que entren dintre la concepció política occidental.

Quan es parla de solució federal, ara, en aquests moments, tothom compren el que això vol dir, i tothom ho accepta. És impossible predir fins a on els elements amics nostres a França poden arribar en la seva política, però al menys els catalans podem tenir la satisfacció de pensar que per la nostra banda els haurem informat exactament de quins són els nostres desigs i de quines són les [sic] aventatges [sic] que els oferim.

Sobre la fi de la guerra hi han, evidentment, dues perspectives: el triomf militar de Franco i la mediació. En la darrera entrevista Ribbentrop-Ciano es prengueren les mesures pertinents per tal d’assegurar la victòria ràpida de Franco; l’ofensiva del front de l’Ebre coincideix segurament amb aquest pla. (...)

Si aquesta darrera embranzida és aguantada per la República, i cal per això des d’ara mobilitzar tots els esperits per a que això sigui possible, la situació de Franco serà molt delicada. La mediació, llavors, serà gairebé imposada pels seus mateixos aliats. Aquesta mediació, evidentment, es farà a base d’un diàleg italo-anglès, amb participació de França. Si l’equip francès que participi en les negociacions, és l’equip Bonnet-De Monzie, podem assegurar que faran els possibles per tal de mantenir el màxim de prerrogatives catalanes (...)

Dintre la modèstia de la nostra política, crec que fins ara ens hem desenvolupat prou bé. Considero que encara no ha arribat el moment en què homes més representatius que nosaltres prenguin en mans aquesta política; el seu càrrec els obliga a una discreció excessiva que estranya als seus interlocutors (...) Quan arribi el moment caldrà allavors [sic], jugar una carta decisiva; nosaltres fem encara un treball preparatori indispensable”.⁵⁴⁹

Aquests homes representatius, que de moment no es podien moure internacionalment (sense irritar Negrín), devien ser Companys o Azaña. El sorprenent és que Miravittles pensés el 4 de novembre del 1938, quan redactà l’informe, que encara era aviat per implicar Companys a fons, tal com estava la situació: faltaven menys de dues setmanes perquè finalitzés la batalla de l’Ebre amb la victòria de Franco i menys de tres mesos perquè les seves tropes ocupessin Barcelona. Una mostra més de que els dirigents catalans no sabien gran cosa de com anava realment la guerra. Feia mesos, des que Prieto havia deixat el ministeri de Defensa, que Companys no rebia informació.⁵⁵⁰

---

⁵⁴⁹ AMTM. Guerra Civil. Comerç exterior. Doc.22. (4 de novembre del 1938).

⁵⁵⁰ Segons Pere Bosch-Gimpera, sobre la marxa de la guerra, el Govern català només en sabia el que publicava *La Vanguardia*. *Memòries*, (Barcelona: Edicions 62, 1980), p.295.

Vist tot això, i tenint en compte com acabà tot, tot aquest treball diplomàtic pot resultar sorprenent. Era fer volar coloms? Hi havia alguna possibilitat d'èxit? D'entrada, ja podem considerar un èxit que els representants de Catalunya, una nació sense estat, fossin escoltats directament pels ministres d'affers exteriors, i per d'altres ministres, de les potències occidentals. I també cal considerar que, si ens situem el 1938, encara que molt escasses, hi havia algunes possibilitats de que les coses haguessin acabat d'una altra manera. És cert que tant França com la Gran Bretanya ja feia temps que havien desestimat intervenir directament a Espanya si no hi havia circumstàncies internacionals que ho aconsellessin, que intentarien, però, evitar. I que el Govern britànic no es movia de la seva política d'apaivagament dels feixismes italià i alemany i volia mantenir el conflicte espanyol aïllat de la dinàmica europea amb la política de No Intervenció. I que, per evitar el perill de guerra europea distanciant Itàlia d'Alemanya, va buscar un pacte amb Itàlia (16 d'abril del 1938) on reconeixia la seva ocupació d'Abissínia a canvi de comprometre-la a retirar les tropes d'Espanya quan acabés la guerra, que els britànics esperaven que fos aviat, amb el triomf de Franco. Ni ells ni els francesos, però, eren contraris a la possibilitat d'una mediació. En aquest sentit, el moment de la presentació del memoràndum basco-català va ser molt adequat. Aquell juny del 1938, com hem vist, el Govern de Chamberlain arribà a proposar aquesta sortida com una possibilitat a França, que no s'hi va posar en contra, i també a Itàlia, que sí que s'hi va negar el 2 de juliol.⁵⁵¹ El problema de fons era que ni el govern de Negrín ni el de Franco van demanar mai la mediació. Negrín sabia que no podia guanyar la guerra, però creia que resistint podia arribar a ser prou fort com per obligar Franco a negociar, cosa que aquest mai va veure necessari perquè veia la guerra guanyada. El que demanaven catalans i bascos era que els governs democràtics “imposessin” a Franco i a Negrín una negociació.

D'altra banda França vivia la intervenció alemanya i italiana a Espanya amb força més preocupació que la Gran Bretanya (per les rutes que la connectaven al seu imperi, per exemple) i temia la victòria de Franco, que podia fer créixer les fronteres hostils. El Govern francès va posar-se molt nerviós durant les dues crisis importants del 1938, provocades per l'expansionisme alemany. Uns nervis que podrien haver beneficiat la República. El març del 1938, quan Alemanya va envair i annexionar Àustria (Anschluss), el president del Govern francès, Léon Blum, va pensar en “presentar un ultimàtum a Franco i envair Catalunya”, però ho va desestimar després de que l'exèrcit ho considerés inviable i Gran Bretanya ho

---

⁵⁵¹ Enrique Moradiellos, *El reñidero de Europa. Las dimensiones internacionales de la guerra civil española*, (Barcelona: Península, 2001), pp. 209-215.

desaconsellés.⁵⁵² Un altre moment delicat van ser les setmanes anteriors al pacte de Munich (29 de setembre del 1938). Creixien les pressions de Hitler per aconseguir la regió txecoslovaca dels Sudets i Txecoslovàquia tenia un pacte d'ajut militar amb França. França podia veure's arrossegada a la guerra i la Gran Bretanya a continuació. França va arribar a planificar, un altre cop, la intervenció militar a Catalunya si esclatava la guerra. En aquest cas la República s'aliaria, molt probablement, amb França... Tot això intranquil·litzà Franco, qui el 26 de setembre s'afanyà a comunicar a totes les parts implicades que es mantindria neutral en cas conflicte europeu. Finalment la política d'apaivagament es va tornar a imposar, França i Gran Bretanya van acceptar l'annexió dels Sudets a Alemanya. Una vegada més la política internacional afavoria Franco i els seus aliats.

Tanmateix la diplomàcia de Companys, de Miravittles i dels seus col·laboradors, sense mitjans, sense informació militar solvent, sense representar un estat, malgrat l'oposició del govern Negrín, amb una tensió internacional infernal, es va fer sentir fins a l'últim moment, va ser escoltada a nivells molt alts i va tenir la capacitat de dissenyar propostes pròpies per defensar els interessos de Catalunya. Unes propostes que, cal destacar-ho, es van distanciar aviat de les postures numantines basades en el suport soviètic (que, d'altra banda, s'anava desinflant), cercaven les solucions en la normalització democràtica i el suport dels països democràtics i insistien sense defallir en la defensa de l'Estat federal.

Finalment, ara ja ho sabem, ni federació, ni autonomia, ni república, ni democràcia. La realitat sovint és molt dura, com ho va ser per a polítics més poderosos que els catalans, com Azaña, Negrín o el mateix Chamberlain. A finals de novembre del 1938 Miravittles ja veia a venir exactament el que passaria, que Franco aconseguiria aliar-se primer amb els feixismes per adoptar, després, una postura més o menys neutral, evitant el conflicte amb les democràcies:

“El perill immens per a la República fóra que Franco, després d’haver-se servit poderosament de l’ajut italo-alemany, arribés a donar a entendre als cercles dirigents de França i Anglaterra, que ell és partidari d’una política espanyola de neutralitat”.⁵⁵³

---

⁵⁵² Gregori Mir, *Op. cit.*, pp. 116-117.

⁵⁵³ Jaume Miravittles, “Espanya al món”, *La Humanitat*, (25 de novembre del 1938).

7.3.9 *El segon exili*

El Tractat de Munich, de setembre del 1938, en que França, Gran Bretanya i Itàlia acceptaven l'annexió de part de Txecoslovàquia a Alemanya, va ser un pas més en la política de concessions al nazisme, amb greus conseqüències a l'Estat espanyol. Per a l'historiador Enrique Moradiellos era una "auténtica sentencia de muerte irrevocable para la República y para la política de resistencia preconizada por el doctor Negrín".⁵⁵⁴ És a dir, les democràcies no intervindrien ni hi hauria, aviat, guerra europea. Militarment, les coses també anaven malament per a la República: el 16 de novembre els darrers soldats republicans tornaven a la riba oriental de l'Ebre, després de perdre una llarga i dura batalla que havia, de fet, esgotat les darreres forces del seu exèrcit..

I, mentre la situació s'anava posant més i més difícil, les relacions entre les organitzacions republicanes es feien més tenses. ERC i PNB pressionaven per retornar al Govern republicà. Creixia la tensió entre ERC i el PSUC al Govern català. A mitjans de novembre una tempesta política agreujà encara més les relacions entre els governs de Negrín i Companys. Joan Casanovas, ex-president del Parlament, va fer unes declaracions a un diari de Perpinyà, on es manifestava a favor de la pau immediata, declarava superat el pacte constitucional i demanava el dret d'autodeterminació per a Catalunya. El cap del Govern republicà, a través del seu portaveu oficiós, *La Vanguardia*, reaccionà amb un agressiu article contra els partidaris del "espíritu de capitulación" que "están más cerca del piquete de ejecución que del éxito".⁵⁵⁵ Es referia, és clar, no només a Casanovas, sinó a tots els antinegrinistes. I, com que el Govern de Companys no criticà les paraules de Casanovas, *La Vanguardia*, en un altre text sense firmar, va arremetre contra els que callaven "cuando las declaraciones de un traidor huído exigen concretas censuras".⁵⁵⁶

En l'arregliment internacional també hi havia divergències. Negrín i els seus criticaven, a través de *La Vanguardia*, els que justificaven l'actitud de les democràcies: "unos Gobiernos extranjeros que tal vez hayan causado más daño a España con su hipocresía que los agresores con sus cañones"⁵⁵⁷. I, a la desesperada, Negrín enviava, a mitjans de novembre, una carta a Stalin demanant un nou enviament d'armament.⁵⁵⁸

---

⁵⁵⁴ Enrique Moradiellos, *El reñidero de Europa. Las dimensiones internacionales de la guerra civil española*, (Barcelona: Península, 2001), pp. 231, 220-231.

⁵⁵⁵ "Resistencia o capitulación", *La Vanguardia*, (16 de novembre de 1938).

⁵⁵⁶ "Contra las sutilezas y los indefinidos", *La Vanguardia*, (18 de novembre del 1938).

⁵⁵⁷ "Contra las sutilezas y los indefinidos", *La Vanguardia*, (18 de novembre del 1938).

⁵⁵⁸ Enrique Moradiellos, *Don Juan Negrín*, (Barcelona: Península, 2006), p.407.

Mentrestant, en els seus articles, Miravittles repetia que el que convenia a la República era un arrencament amb les democràcies, malgrat tot. I ho feia atacant les visions simplistes, analitzant les causes dels fets i mostrant una actitud comprensiva amb la política de l'apaivagament de les dictadures, tan perniciosa per a la República. El novembre del 1938, dos mesos després de la Conferència de Munich, quan les perspectives per a la República i per a Catalunya eren gens optimistes, Miravittles, en comptes de deixar-se portar per la desesperació i l'exabrupte, insistia en les anàlisis matisades. I afirmava, per exemple, que no era veritat que a Munich s'hi asseguessin

“dos assassins i dos traidors (...) ni els assassins eren ben bé assassins ni els traidors eren ben bé traidors, sinó que uns i altres eren el resultat d'un procés històric que s'inicià l'any 1918 amb el Tractat de Versalles i acaba amb el Tractat de Munich (...)

Daladier i Chamberlain no tenien més remei que posar un punt final a una política de la qual ells eren els hereus i no els pares”.

I explicava també que al ferment que havia portat a Munich hi havia tant el rearmament d'Itàlia i Alemanya com l'antimilitarisme i el pacifisme de les esquerres franceses i britàniques, que havia afavorit l'afebliment militar d'aquests estats. I que el nazisme havia sorgit de la crisi de la República de Weimar, facilitada econòmicament pels governs de Londres i París i políticament per l'agitació dels comunistes alemanys.⁵⁵⁹ Malgrat tot, insistia en que, no només per raons ideològiques i culturals, sinó per un imperatiu geopolític “Espanya ha d'escollir sempre per França i Anglaterra”. Descartant, dissimuladament, l'opció soviètica: “una política de cara a Orient, introduint a la Península sistemes polítics que filosòficament i històricament han d'ésser subversius, és una pura follia”.⁵⁶⁰

Més o menys soterrada, la tensió era forta i sortia a la llum. El bloc contrari a Negrín apuntava especialment contra el principal aliat del cap de Govern, el comunisme. A principis de desembre un militant d'ERC, Joan Viader i Alemany, pronuncià una conferència amb un títol significatiu: “Feixisme? Comunisme? Democràcia!”. Hi va dir que “ni a Espanya ni a Catalunya ens calen idearis d'importació (...) No cal res vingut de fora: ni feixisme ni comunisme”. I que el president Companys havia marcat el camí: “Catalunya! Catalunya! Catalunya!”.⁵⁶¹ Una ben significativa equiparació entre feixisme i comunisme. I els

---

⁵⁵⁹ Jaume Miravittles, “Les potències democràtiques”, *La Humanitat*, (23 de novembre del 1938).

⁵⁶⁰ Jaume Miravittles, “Espanya al món”, *La Humanitat*, (25 de novembre del 1938).

⁵⁶¹ *La Humanitat*, (6 de desembre del 1938).

comunistes, al seu torn, tractaven els que divergien d'ells de traidors, covards, reaccionaris, “instruments a mans del feixisme”. De fet, igualaven el feixisme amb el no comunisme.⁵⁶²

Malgrat les tensions, la política de resistència era la consigna general, també per a ERC. El novembre el Casal Espartacus va crear una secció de Pre-Joventuts de les JEREC, per substituir amb militants més joves els molts que marxaven al front. Posà a disposició dels nous militants “la secció de gimnàs i dutxes, equip de futbol, secció de teatre, secció recreativa i excursionisme i (...) la valuosa biblioteca”.⁵⁶³ L'1 de desembre Miravittles pronuncià una conferència sobre “Els catalans al front” i el dia 8 participà en la inauguració d'un curs de Monitors de Cultura Popular al Casal de Cultura. El cinquè aniversari de la mort del president Macià, que coincidí amb l'arrencada de la darrera ofensiva sobre Catalunya, va ser aprofitada per ERC per cridar, un cop més, a la lluita en defensa de la pàtria. El dia 23 començava l'ofensiva franquista. El 24 el conseller Pi i Sunyer donava una conferència sobre l'Avi i el 25, aniversari de la mort, Miravittles en pronuncià una altra a l'Ateneu Barcelonès també en memòria de Macia, de contingut històric, que acabà dient que “és en aquests moments, quan els estrangers envaeixen terra catalana, que cal fer remarcar l'esperit de gloriosa resistència de Catalunya en altres temps”.⁵⁶⁴ Aparentment, la vida política continuava amb una certa normalitat. El Comissariat de Propaganda anunciava l'aparició d'un *Calendari Històric de Catalunya* per al 1939 i Miravittles assistia el 31 de desembre a un acte en memòria del capità Alfred Molinos, el creador de la columna Macià-Companys. El dia 1 de gener va pronunciar una conferència titulada “Catalans a tots els fronts”, a Badalona, a més de participar en la tradicional recepció de Cap d'Any a l'ambaixada francesa, i el dia 3 publicava el seu darrer article a *La Humanitat*.

Mentrestant l'exèrcit nacional executava l'ofensiva sobre Catalunya. Començà el 23 de desembre i, després de dues setmanes d'avenç lent, accelerava la seva marxa: el dia 5 de gener del 1939 els soldats de Franco entraven a Les Borges Blanques, el dia 11 a Montblanc i el 13 a Tortosa. Va ser en aquest ambient que Miravittles va fer el seu darrer viatge a l'estranger. Els dies 16 i 17 de gener va ser a les ciutats belgues de Brussel·les i Mons fent conferències i presentant produccions de Laya Films. I el dia 18 feia el mateix a París. Aquest cop, però, havia marxat amb la seva companya Maruja, que quedà a Brussel·les davant de la imminència de l'entrada dels franquistes a Barcelona.

---

⁵⁶² Veure “Anticomunisme, sinònim de traïció”, *Treball*, (11 de novembre del 1938).

⁵⁶³ *La Humanitat*, (19 de novembre del 1938).

⁵⁶⁴ *La Humanitat*, (27 de desembre del 1938).

Segons el seu *Dietari d'exili* dos dies abans de la caiguda de Barcelona, és a dir, el 24 de gener, tornava a ser a la ciutat.⁵⁶⁵ Els franquistes ja eren a vint quilòmetres i, com recordà Miravittles, “es veien, lluny, els llampecs sinistres de les explosions”.⁵⁶⁶ Entre els republicans significats l'ambient ja era de fugida, de desbandada. Gairebé tothom tenia clar que ja no hi havia forces ni tremp per a resistir. Només feia tres dies que Juan Negrín havia comunicat a Companys el caràcter desesperat de la situació: calia marxar el més aviat possible. S'havia acordat que el Govern de Catalunya es traslladaria a Olot. Els dies 22 i 23 de gener ja havien sortit alguns intel·lectuals (com Josep Pous i Pagès o Carles Riba). I la nit del 23 al 24 ho havia fet el president Companys, acompanyat de Josep Andreu Abelló. El mateix 24 van sortir Carles Pi i Sunyer, Antoni Rovira i Virgili i molts altres. El més probable és que, en veure el panorama, Miravittles no s'estés gaires hores a Barcelona i sortís el mateix dia 24 de la ciutat, dos dies abans d'entrar-hi els “nacionals”.⁵⁶⁷ Va recollir algunes pertinences, va cremar alguns documents amb noms o llistes que podien comprometre els que es quedaven a Catalunya i es va acomiadar de la seva germana Antònia, del seu cunyat Jaume Sunyer i del seu nebodet Lluís.⁵⁶⁸ I, dalt del seu cotxe i amb el xofer, va sortir de la capital catalana. Com que l'estructura del poder republicà estava desballestada, hi havia un gran desconeixement d'on eren realment les tropes franquistes. Aquell dia 24 l'exèrcit “nacional” entrà als pobles del Baix Llobregat: Gavà, Castelldefels, el Prat de Llobregat, Sant Vicenç dels Horts... Però, en sortir de Barcelona, arribà a Miravittles el rumor de que ja havien arribat a Mataró i, davant de la perspectiva de caure en mans de l'enemic, va decidir que si es topava amb soldats de Franco s'engegaria un tret.⁵⁶⁹ No va caldre, perquè en el camí cap al nord només van trobar milers de persones que fugien com podien. Miravittles devia enfilar cap a Mansolí, el nucli del municipi de Sant Hilari Sacalm (la Selva) on s'havien refugiat el president Companys, Josep Andreu, Tarradellas i Sbert. El dia 25 a la tarda Pi i Sunyer, el conseller de Cultura, el trobà quan anava, en un cotxe, en direcció a Olot. Probablement hi anava a inspeccionar com estava la ciutat, que havia d'ésser el punt de trobada del Govern català, però, com va escriure

---

⁵⁶⁵ Jaume Miravittles, *D'Europa a Amèrica. Dietari d'exili (1941-1945)*, (Barcelona: Proa, 2009), p.33.

⁵⁶⁶ Miravittles, *D'Europa...*, (2009), p.34.

⁵⁶⁷ No és probable que fos tan inconscient de quedar-se ni un dia més a la ciutat, com molts anys més tard va dir: “Yo fui el último en salir de Barcelona (...) Salí pocas horas antes de la entrada de las tropas de Franco”, Miravittles, “Tarradellas, Miravittles y el Comissariat de Propaganda”, *La Vanguardia*, (12 de maig del 1982); “Salí de Barcelona el día antes de que entraran los nacionales”, entrevista de José Manuel Gironés a Jaume Miravittles, *Mundo*, (18 de juliol del 1972). És més probable que fos tal com va escriure el 1941 al seu *Dietari*, comparant l'entrada dels alemanys a París amb la dels franquistes a Barcelona: “Vaig marxar el dimarts, la ciutat va caure el dijous. Exactament igual que a Barcelona”. Barcelona va ser ocupada un dijous i ell devia marxar-ne el dimarts anterior, però París va ser presa en divendres, i no en dijous. Miravittles, *D'Europa...*, (2009), p. 40.

⁵⁶⁸ Miravittles, “Tarradellas, Miravittles y el Comissariat de Propaganda”, *La Vanguardia*, (12 de maig del 1982); Miravittles, *D'Europa...*, (2009), pp.33-34.

⁵⁶⁹ Entrevista de José Manuel Gironés a Jaume Miravittles, *Mundo*, (18 de juliol del 1972).

Pi i Sunyer, havia estat “una decisió purament teòrica. De fet mai no arribà a instal·lar-s’hi cap Conselleria, i el mateix President (...) no hi vingué”.⁵⁷⁰ Llegir els dietaris i llibres de memòries que parlen d’aquests darrers dies de la Generalitat a Catalunya transmet la impressió d’un conjunt d’intel·lectuals, funcionaris, diputats i consellers que, sovint amb llur famílies, deambulen per les comarques gironines sense cap més objectiu que traspasar la ratlla de França com abans millor, sense haver previst res abans, amb allotjaments i transports precaris, improvisats, sense control ni informació sobre la situació militar, amb el nervi i la cadena de direcció política totalment desfetes, sense una estratègia prèvia de fugida i, ja no cal ni dir-ho, sense cap pla ni possibilitat d’oposar-se a l’exèrcit de Franco. Un espectacle dantesc en que també participaven, en condicions semblants, polítics i funcionaris del Govern de la República, dirigents sindicals, regidors i alcaldes, periodistes, professors universitaris, simples soldats, etc. Centenars de milers de persones eren empesos cap a la frontera.⁵⁷¹

I què va passar amb el material del Comissariat? Miravittles no va poder organitzar-ne l’evacuació, perquè quan va arribar, procedent de París, ja era tard, havia començat l’escampada. A més, tal com ell va dir, “la caïda de Barcelona fue mucho más rápida de lo que todos esperábamos. Sabíamos que no se iba a defender (...) pero pensábamos que llegarían más tarde”. I, parlant del material de Laya Films, explicà que amb les carreteres plenes de gent afamada, que fugia a peu, perseguida pels bombardeigs “parecia un poco violento dedicar dos camiones a trasladar latas de películas”.⁵⁷² El més probable és que la major part del material del Comissariat quedés als seus locals, tal com Miravittles va dir de les cintes de la productora del Govern català: “casi la totalidad del archivo quedó intacto en los almacenes de que disponía Laya Films”.⁵⁷³

Com que a Olot poca cosa hi havia a fer, el Govern català, en comptes d’instal·lar-s’hi, va mirar d’organitzar l’evacuació dels membres del propi govern i dels polítics, funcionaris i intel·lectuals que tenia més o menys localitzats. Els dirigents de la República s’anaven situant a l’Alt Empordà, en poblets i masies situats a pocs quilòmetres de la frontera: Negrín s’havia instal·lat a una masia d’Agullana i Azaña va ser primer al castell de Peralada i després a La

---

⁵⁷⁰ Carles Pi i Sunyer, *La guerra, 1936-1939. Memòries*, (Barcelona: Pòrtic, 1986), pp.199-200.

⁵⁷¹ Carles Fontserè, *Memòries d’un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995); Carles Pi i Sunyer, *La guerra, 1936-1939. Memòries*, (Barcelona: Pòrtic, 1986); Antoni Rovira i Virgili, *Els darrers dies de la Catalunya republicana. Memòries sobre l’èxode català*, 2 volums, (Barcelona: Avui, 1989).

⁵⁷² Entrevista de José Manuel Gironés a Jaume Miravittles, *Mundo*, (18 de juliol del 1972). En aquesta mateixa entrevista diu que el material de Laya va ser amagat en una masia i que posteriorment va ser localitzat i traslladat a Madrid. Altres autors parlen de dos camions amb llaunes de pel·lícula... que no haurien arribat a la frontera, Marcel Oms, *La guerre d’Espagne au cinéma*, (París: Les éditions du CERF, 1986), p.40.

⁵⁷³ Jaume Miravittles, “Prólogo”, José María Caparrós Lera, *El cine republicano español (1931-1939)*, (Barcelona: Dopesa, 1977), p.16.

Vajol. El mateix van fer els dirigents catalans: Companys s'establí a Darnius primer i a Agullana després.

A Miravittles aquest pas per l'Empordà va facilitar-li les coses: hi tenia els pares, la família i molts amics. Potser va ser el 26 de gener, el dia que queia Barcelona, quan es va instal·lar a Figueres, al carrer Peralada, a casa del seu oncle Silveri Navarra, germà de la seva mare.⁵⁷⁴ És possible que per manca d'espai no s'instal·lés a casa dels seus pares, que hi tenien casa i botiga. La ciutat empordanesa s'havia convertit, per uns dies, en la capital d'una República en retirada. Negrín hi instal·là alguns serveis civils i militars i intentava donar, des d'allà, una aparença de comandament i de resistència. El 27 de gener, prop de la Rambla, Miravittles es va trobar casualment amb l'artista Carles Fontserè i li va dir: "En Negrín s'ha tornat boig. Vol que els ministeris es reorganitzin ací a Figueres, i jo haig de reorganitzar el Comissariat de Propaganda. Et necessito". És significatiu de la situació en que estava el Govern català que Miravittles rebés ordres de Negrín i no de Companys. Bé, Fontserè volia treballar per al Comissariat, però era soldat. Amb el cotxe de Miravittles van pujar al castell de Figueres i van sol·licitar una autorització a les autoritats militars per a que Fontserè pogués prestar serveis al Comissariat de Propaganda. Així és com Fontserè, juntament amb els periodistes Carles Sala i Amadeu Serch, també col·laboradors del Comissariat, van reorganitzar-lo precàriament al pis principal del Casino de Figueres, a la Rambla. Van penjar una pancarta amb el nom al balcó i van fer un periòdic mural que van penjar als arbres de la Rambla. I van dissenyar dues fletxes, una més gran que deia "A Barcelona, camí del deure" i una més petita amb el lema "A la frontera, camí del deshonor". Tot això enmig d'una corrua cada cop més massiva de refugiats de tota edat i condició que travessaven la ciutat en direcció nord i que poques ganes tenien ja de llegir murals ni rètols de propaganda.⁵⁷⁵

Aquestes activitats del reconstituït Comissariat de Propaganda, en el fons anecdòtiques, no eren la principal activitat de Miravittles aquests dies de Figueres. Ell era el "lampista" del Govern català, l'home que, íntimament lligat a Companys i a Tarradellas, feia les gestions més necessàries en aquells moments de caos i tribulacions. Es relacionava amb el que restava del poder republicà, amb el consolat francès de Figueres i amb qui fos per aconseguir els passaports i papers necessaris per fer el que més preocupava aleshores les autoritats: el pas de la frontera. Va intervenir també en la tramitació de la documentació del grup d'intel·lectuals catalans que la conselleria de Cultura havia ajudat a marxar. I va ajudar també, per exemple, els seus col·laboradors del Comissariat, Fontserè, Serch i Sala a

---

⁵⁷⁴ Conversa amb Maria Navarra Ramis, filla de Silveri Navarra, (17 d'abril del 2003).

⁵⁷⁵ Carles Fontserè, *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995), pp. 472-475.

aconseguir passaports, posant-los en contacte amb Josep Quero Morales, sots-secretari del ministeri d'Afers Estrangers de la República.⁵⁷⁶ També va indicar a Teodor Garriga, radiofonista i també col·laborador del Comissariat, que s'adreçés a Quero Morales per passar a França un paquet amb les gravacions que Garriga havia fet a Ràdio Associació durant la guerra civil.⁵⁷⁷ Garriga, a més, va rebre mil francs de Miravittles, el salari mensual d'un obrer a França,⁵⁷⁸ el que indicaria que aquest anava prou bé de diners, el que no lliga amb el que algun cop va afirmar.⁵⁷⁹

L'1 de febrer es va celebrar al castell de Sant Ferran de Figueres l'última reunió de les Corts republicanes en territori de l'estat. A l'estable del castell van trobar-se el govern del doctor Negrín i seixanta-dos diputats. El cap de govern, en el seu discurs, va rebaixar les condicions per a la "pacificació" a tres: la independència de l'Espanya, el dret del poble espanyol a triar el seu destí i el cessament de tota persecució. En aquells moments tan difícils va aconseguir la confiança de tots els grups parlamentaris.⁵⁸⁰ Miravittles va assistir a aquella breu i trista sessió, i és ben comprensible que presenciar l'ensulsiada de la República i de tot un món d'ideals, precisament a Figueres, ciutat de llarga i viva tradició republicana, que a més era on havia passat la infància i la joventut, li causés una profunda emoció. Acabat l'acte,

"Me quedé solo en el rústico local donde se había desarrollado aquella triste cerimonia y se desplomó en mi todo un mundo que habia vivido desde mi infancia. Ahora, y en el largo exilio, había de encontrar una nueva fe; una nueva razón de vivir".⁵⁸¹

En concentrar-s'hi el "poder" republicà, Figueres havia esdevingut objectiu preferent dels bombarders franquistes, que hi van provocar més de dos-cents morts entre finals de gener i primers de febrer. El dia 3 de febrer, un d'aquests bombardeigs agafà a Miravittles i al president del Govern basc, José Antonio de Aguirre, que es van refugiar en una casa de la Rambla. No els va passar res, però aquell dia hi va haver vuitanta-dos morts.⁵⁸² Aquell mateix dia Miravittles va comunicar a Fontserè i als altres col·laboradors que havia obtingut el permís per evacuar el Comissariat de Propaganda. Miravittles va signar-los certificats de recomanació en castellà i francès. Aquell divendres 3 de febrer, segons Fontserè, Miravittles

---

⁵⁷⁶ Fontserè, *Op.cit.*, pp.476-477.

⁵⁷⁷ Teodor Garriga, *La meva vida i Ràdio Associació de Catalunya*, (Barcelona: Proa, 1998), pp. 102-103.

⁵⁷⁸ Garriga, *Op. cit.*, pp. 110-111.

⁵⁷⁹ "La meva fortuna, en sortir d'Espanya sumava 5.000 pessetes, que vaig donar al seu pare a Figueres (...) que no valien ni cinc", Miravittles, *Més gent...*, (1981), p.64.

⁵⁸⁰ Enrique Moradiellos, *Don Juan Negrín*, (Barcelona: Península, 2006), p.418-420.

⁵⁸¹ Jaume Miravittles, "Catalunya y la II República", *Tele-eXprés*, (21 de març del 1977).

⁵⁸² Josep M. Bernils i Mach, *La Guerra Civil a Figueres, 1936-1939*, (Figueres: Editorial L'Empordà, 1986), p. 190.

va recollir els tres col·laboradors seus i, amb el xofer i dos acompanyants més van anar de Figueres a Darnius, ja en direcció a la frontera.⁵⁸³ Aquests primers dies de febrer és veu ben clar que l'ofensiva franquista és un passeig i que la seva arribada a la frontera no és una qüestió de setmanes, sinó de dies: l'1 de febrer havien entrat a Vic, el 2 a Berga i el 4 a Girona.

El Mas Perxés, a Agullana, va esdevenir el centre neuràlgic de la Catalunya republicana que s'esllanguia. Utilitzat primer com a magatzem d'obres d'art per la conselleria de Cultura, de mica en mica s'hi van anar establint intel·lectuals, funcionaris de la Generalitat i polítics: el president Companys, consellers del Govern, diputats, el president basc... A més, en ocasions, dels respectius familiars, escoltes i col·laboradors. Centenars de persones que s'amuntegaven en un espai que en podia allotjar unes dotzenes. En aquell ambient de final d'etapa, d'enfonsament de tot un món, les tensions entre els governs català i republicà persistien. I un dels motius era un tema molt important: la hisenda catalana. Negrín insistia en que el Govern de Catalunya havia de lliurar la seva tresoreria a la República. Després de discutir-ho molt les autoritats catalanes van acabar posant el gruix dels seus cabals (metalls preciosos, valors, divises...) en mans del govern Negrín. És en aquestes últims dies de la República a Catalunya que Joan Sauret, dirigent d'ERC, situa un fet que demostra la gravetat de l'enfrontament entre els republicans catalans i els republicans espanyols, així com entre ERC i PSUC. Companys hauria pensat en trencar el Govern i fer-ne un de nou sense el PSUC. Com a part de l'operació, diu Sauret "hom havia previst (...) que el comissari de Propaganda, Jaume Miravittles, es traslladaria a París i el mateix dia de l'entrada de Lluís Companys a França donaria a la premsa una nota oficiosa sobre la dimissió del nostre govern i de la composició del nou".⁵⁸⁴ Finalment, no s'hi haurien atrevit. Certament, plantejar una crisi de Govern mentre el poble patia la derrota, els bombardejos i la fam, mentre els franquistes entraven a Vic (1 de febrer), Berga (dia 2) o Girona (dia 4) i mentre centenars de milers de persones fugien desesperadament nord enllà, no era una política gaire comprensible. Miravittles no explicà mai res concret sobre aquest assumpte, però unes paraules imprecises podrien confirmar-ho. Segons Miravittles, passada la crisi de l'agost del 1938, "Companys preparà una resposta que, per circumstàncies diverses, no arribà a cristal·litzar: amenaçà d'exiliar-se –ell i el seu govern- a França!".⁵⁸⁵

---

⁵⁸³ Fontserè, *Op. cit.*, p. 478.

⁵⁸⁴ Joan Sauret, *L'exili polític català*, (Barcelona; Aymà, 1979), p.16.

⁵⁸⁵ Miravittles, *Gent...*, (1980), p.139.

Finalment no es va fer cap cop d'efecte. Miravittles va preparar, coordinadament amb les autoritats de la República, la sortida cap a França dels presidents català i basc i els seus acompanyants. El 5 de febrer a les vuit del matí era l'hora convinguda. Es van formar diversos grups. En el primer anaven Companys, el seu Govern (Pi i Sunyer, Tarradellas, Sbert), el president basc, alguns mossos d'esquadra i altres acompanyants, com el mateix Miravittles. Van anar en cotxe fins a la Vajol. En arribar van veure que, tot i que havien quedat de trobar-s'hi, el president Azaña feia dues hores que havia marxat. Guiada per un coneixedor del terreny, la nombrosa comitiva va iniciar la marxa muntanya amunt. Al cap d'una estona es van trobar Negrín que baixava, sol, després d'acompanyar Azaña i la seva esposa. Van passar la frontera pel Coll de Lli i van començar a davallar pel vessant francès. El pensament de Miravittles se'n devia anar, potser, cap als seus records del 1925 quan, amb dinou anys, havia sortit per primer cop cap a l'exili, travessant també la frontera pirinenca a peu.

En arribar al primer poble, Les Illes, Miravittles presentà Companys al cap dels gendarmes: *Monsieur le President de la Catalogne...* L'oficial va saludar militarment, sorprès de que els dirigents republicans que havien passat abans no l'haguéssin advertit del pas d'altres autoritats.⁵⁸⁶ Companys i els seus acompanyants van haver d'esperar que la policia francesa consultés amb els caps. Els dos presidents, el català i el basc, els consellers del Govern de Catalunya i alguns acompanyants, pocs, com Miravittles, van poder seguir fins a Perpinyà, però la majoria dels fugitius van ser confinats en camps de concentració.⁵⁸⁷ És a Perpinyà, a la terrassa de l'Elite-Bar, on un fotògraf va captar la primera imatge d'exili de Jaume Miravittles. Es va publicar a la revista *Match* de París. S'hi veu tot mudat, amb abric, corbata i barret, parlant amb Hilari Salvadó, l'ex-alcald de Barcelona.⁵⁸⁸

A la capital de la Catalunya del Nord la Generalitat tenia una petita oficina d'atenció als refugiats, finançada per comitès humanitaris internacionals. Però era a París, seu del poder polític francès, on s'haurien de fer les gestions amb les autoritats i on convenia que el Govern català tingués una representació. El president Companys s'hi va dirigir de seguida. Miravittles també hi ha anar, retrobant-s'hi amb Maruja entorn del 10 de febrer, just quan els soldats de Franco completaven l'ocupació de la Catalunya espanyola.⁵⁸⁹

Mentrestant, a Barcelona, els serveis de propaganda de Franco s'instal·laven al Comissariat de Propaganda. Fins i tot abans de l'ocupació de la ciutat, segons una informació

---

⁵⁸⁶ Fontserè, *Op. cit.*, p.487.

⁵⁸⁷ Josep Benet, *Exili i mort del president Companys*, (Barcelona: Empúries, 1990), pp.39-48.

⁵⁸⁸ *Match* (París), (16 de febrer del 1939).

⁵⁸⁹ Benet, *Op. cit.*, pp. 49-50.

no contrastada, el poeta Sebastià Sánchez-Juan, convençut franquista i que aviat exerciria de censor, “va anar al Comissariat de Propaganda amb la indicació que es feia càrrec del material i dels locals”.⁵⁹⁰ Dionisio Ridruejo, el *Jefe Nacional de Propaganda*, ocupà uns quants dies el despatx de Miravittles. A les seves memòries, aquest vencedor passat més tard al camp de l’oposició democràtica, en parlar amb admiració de la propaganda catalana, ens proporciona un altre testimoni del gran nivell i qualitat assolit per l’organització dirigida per Jaume Miravittles:

“El *Cuartel General* lo instalé en la casa que había servido a los servicios de Propaganda de la Generalitat. Mi antecesor en el despacho que pasé a ocupar había sido Jaume Miravittles (...) y aún quedaban medicinas suyas y algunos otros efectos personales en los cajones de la mesa. (...)

Mi despacho –quiero decir el de Miravittles- era bastante confortable, y en una de sus librerías encontré, perfectamente ordenadas, todas las publicaciones catalanas y castellanas producidas durante la guerra, incluidas las revistas de mayor relieve, como *Hora de España*. A simple vista se veía que los medios de propaganda republicana habían sido muy superiores a los nuestros y su asistencia intelectual mucho más extensa, valiosa y organizada”.⁵⁹¹

---

⁵⁹⁰ Maria Josepa Gallofré i Virgili, *L’edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, (Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1991), p.63, nota 4.

⁵⁹¹ Dionisio Ridruejo, *Con fuego y con raíces. Casi unas memorias*, (Barcelona: Planeta, 1976), p.167.

8. CONCLUSIONS

1. D'aquest treball, que s'ocupa de la vida de Jaume Miravittles i Navarra entre 1906 i 1939, podem concloure que va ser un personatge notable en diversos camps. Es va dedicar a la política, la seva gran passió, a partir de dos pressupostos bàsics: sensibilitat social (primer marxista revolucionària, després més reformista) i catalanisme federalista. Va desplegar una gran activitat com a polític vocacional, primer al Grup Socialista de Figueres, després a Estat Català, a continuació al Bloc Obrer i Camperol i finalment a Esquerra Republicana de Catalunya. No va arribar a la política institucional i professional fins a la Guerra Civil, quan va ser un dels orientadors d'ERC i de les Joventuts d'ERC. Tenia grans qualitats com a propagandista; era un orador excel·lent i un escriptor eficaç. Era un home il·lusionat i activíssim, que va fer centenars de mítings i va escriure milers de pàgines. Intel·lectualment era culte i obert, i no li costava canviar d'opinió si calia. A part de la política, també llegia i escrivia sobre economia o història. En realitat, com a lector era omnívor i, geogràficament, li interessava el que passava arreu. En la seva joventut va escriure també sobre qüestions culturals (cinema, literatura, art...), i fins arribà a escriure alguna poesia i petites narracions. Cal ressaltar especialment la seva faceta de gestor brillant i actiu, que demostrà com a president de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya, com a organitzador de l'Olimpíada Popular, com a dirigent del Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya i, sobretot, com a responsable del Comissariat de Propaganda de la Generalitat, la seva obra principal, sobre la qual, però, no disposem encara d'un estudi exhaustiu.

Aquesta rica activitat política i cultural li va ocasionar, com a molts homes d'esquerra, diverses detencions, haver de passar dos cops davant d'un consell de guerra i dos exilis. Aquestes desgràcies, però, tamisades per la seva optimista i rica personalitat, i la seva alegria innata, el convertien encara en més encantador per a tothom i més atractiu per a les noies. L'únic contrapunt amarg el trobem en la separació precoç de Figueres i la casa dels pares, amb setze anys, que, si bé li va proporcionar un esperit independent i lliure, també, segons ell mateix, li generà un cert buit vital que li impedí establir les seves relacions personals.

L'estudi de Miravittles interessa, des del punt de vista històric, per dos grans motius. D'una banda perquè és un personatge representatiu d'una generació de joves que durant els anys vint i trenta del segle XX es polititzà entorn del catalanisme, el republicanisme i el marxisme. Una generació que viu l'explosió de dinamisme polític i cultural que representa la República seguida de la guerra i del trencament brutal de 1939. Ell va tenir-hi un paper ben destacat com a orador, assagista i, finalment, com a gestor polític-cultural, durant la guerra.

Però hi ha una segona raó: la seva trajectòria té un perfil propi. Les seves aportacions intel·lectuals i la seva evolució ideològica el fan original.

Com ja hem anunciat a la Introducció, aquest treball biogràfic forma part d'un projecte més ampli que és la biografia completa. Aquí ja hi tenim, però, parts substancials del seu recorregut. Hi ha tota l'etapa formativa, a Figueres, Barcelona i París. Hi ha l'inici de la seva acció, tant conspirativa (Garraf, Prats de Molló) com intel·lectual (cultural i política). Hi trobem també l'inici de la seva projecció pública, a partir dels seus articles, del seu exili i de les seves detencions (és especialment important, en aquest sentit, la de 1930-1931). Després, amb la República, va intensificar la seva activitat, la seva producció intel·lectual i la seva projecció pública a través de l'oratòria i de l'escriptura. I amb el Comissariat de Propaganda arribà al zènit de la seva projecció i influència, tant per la brillant gestió com per la proximitat als principals dirigents catalans del moment, Companys i Tarradellas. ¿Vol dir això que a partir de 1939 ja només podia baixar, decaure? La segona part de la seva vida depara encara episodis molt interessants. És evident que li va afectar, com a tot el país, el cop de dretal de 1939 i la llarga durada de la dictadura. Però Miravittles, optimista de mena, es va buscar la vida, es va reinventar com a periodista, va continuar actuant contra Franco i fent reflexions interessants. Va fer una carrera com a articulista, va escriure sobre mil coses. Va aconseguir tornar a Catalunya i publicar encara articles durant vint anys, sempre amb anàlisis originals i suggerents. Ara amb uns fonaments ideològics situats en la moderació, el liberalisme i, com sempre, en el catalanisme. La reflexió històrica sobre el procés seguit per la República, sobre les causes de la guerra civil i sobre la derrota, però, sempre l'acompanyaria, influïnt en la seva evolució posterior.

Finalment, hem comprovat un cop més que el material memorialístic cal emprar-lo amb compte. En el cas de Miravittles aquests escrits, abundants (publicats i inèdits) i interessantíssims, han estat una gran ajuda, però també ens han mostrat que no sempre als setanta anys es recorda amb exactitud el que es feia als vint i, sobretot, que sovint es veuen les coses d'una altra manera.

A continuació presentem una síntesi de la seva trajectòria en sis etapes cronològiques, en funció tant dels seus canvis de residència com de la seva evolució política.

2. El primer període és el de la seva infància i adolescència a Figueres, entre el 1906 i el 1922. És una etapa de formació i primeres experiències en que interessa avaluar les influències que rep. Va néixer en una família on predominaven les idees laiques, republicanes i catalanistes. Això sí, enteses, però, amb un pragmatisme evident, demostrat pel fet que el

van fer estudiar escoles privades religioses, considerades de més qualitat educativa. Així mateix els seus pares van permetre al jove Jaumet, *Met*, assolir un cert protagonisme ciutadà vinculat al fet religiós. Va formar part de la processó de l'Àngel en la festa de la Pàsqua de Resurrecció durant cinc anys. Com que el nen tenia bona veu hi anunciava, cantant a la verge, la resurrecció de Crist. El republicanisme, però, no li arribà només de la família: era el corrent polític majoritari a Figueres i comarca.

Pel que fa a l'extracció social, va néixer en una família de la petita burgesia comercial. Els seus pares tenien un negoci de confecció i venda de roba amb diverses botigues. Els seus oncles també tenien botiga. I ell tenia minyona a casa, i Miravittles estiuvejava a Roses, on els pares tenien també una botiga. Vol dir tot això que va néixer en una família rica? Més aviat no, ja que tant el pis on vivia com les botigues eren de lloguer. Més aviat podem dir que formava part de l'àmplia classe mitjana comercial i menestral de la capital de l'Alt Empordà, posseïdora de petits negocis i tallers familiars, que donava servei als nombrosos municipis de la comarca i fins a l'àrea francesa propera.

Els seus pares tenien una formació escassa, la mare era analfabeta, però donaven una gran importància a la formació dels seus fills. Així, a part d'anar a escola, el jove Met i la seva germana Antònia van acudir a classes de gimnàstica artística i de francès, i van cantar en un orfeó. En acabar l'ensenyament primari el noi va ingressar a l'institut de Figueres per cursar-hi el batxillerat, que començà el curs 1916-1917 i acabà el 1921-1922. Eren uns estudis estructurats com una preparació de la universitat i eren molt pocs els joves que els seguien, generalment només de les classes mitjanes i altes. Miravittles ho va fer amb molt bones notes.

Va ser en aquesta etapa de l'institut que va fer un seguit d'amistats i lectures que el van influir fortament. Un dels seus amics de l'època era Salvador Dalí, un jove que, com ell mateix, tenia grans inquietuds intel·lectuals i polítiques. Dalí s'interessava més per l'art i ell per la ciència, però tots dos amaven la lectura i estaven interessats en la política i en l'actualitat informativa. En aquells anys els diaris, que tots dos devoraven, anaven plens de notícies de la Primera Guerra Mundial i de la Revolució Russa, que seguien amb interès. Miravittles i Dalí es van polititzar a gran velocitat. Figueres va viure amb especial emoció la Gran Guerra, que afectava directament a la gent dels propers pobles francesos. Una altra influència va ser la de Gabriel Alomar, professor seu a l'institut, conegut republicà, socialista i catalanista. Martí Vilanova, un amic seu deu anys més gran, revolucionari marxista i catalanista, el marcà també decisivament en aquests anys. Ell i els seus amics van participar en les manifestacions aliadòfiles del 1918, celebrant la victòria, i, amb Dalí, van cremar la bandera espanyola de l'institut, símbol de la monarquia. Resultat: la primera topada amb la

justícia i una multa. Aquest episodi de la bandera l'exposà durant la Guerra Civil, un moment del gran agitació política, però en els seus textos retrospectius dels darrers anys no hi surt explicat. Pot ser un buit de la memòria o un fet conscient per no malmetre la coherència del moderat periodista dels seus anys madurs. Poc després, la campanya autonomista de 1918-1919 va remoure també consciències en un sentit catalanista. I en aquest ambient, a finals del 1921, Miravittles, Dalí, Martí Vilanova i d'altres van formar un grup socialista local admirador de la revolució soviètica.

Miravittles va ser precoç políticament, però també culturalment. Amb tretze anys publicava articles de ciència i geografia en una revista que feia amb alguns companys de l'institut. Es deia *Studium* i sortia el 1919. Cada un hi escrivia sobre el que li interessava: Dalí sobre pintors, Joan Xirau sobre història de la comarca i Ramon Reig sobre poetes.

Però Miravittles era un jove actiu i polifacètic que no s'interessava només per la cultura i la política. Li agradava, i molt, jugar a futbol. Era hàbil amb la pilota i aviat el van cridar de la Unió Esportiva Figueres, on començà a jugar en la temporada 1920-1921. L'esport era cada cop més popular, especialment el futbol, tot i que la pràctica esportiva encara comportava un plus d'exclusivisme i modernitat que atreia especialment els joves intel·lectuals i artistes. En fi, era un jove intel·ligent i simpàtic que va tenir també temps d'enamorar-se diverses vegades, per exemple d'Anna Maria Dalí, germana del seu amic Salvador. El 1922, però, amb setze anys, acabà el batxillerat i se n'anà cap a Barcelona a preparar-se per estudiar enginyeria. El Met que marxava cap a Barcelona era un jove actiu, culte i polititzat que a Barcelona podria desenvolupar molt més aquestes inquietuds.

3. Entre el 1922 i el 1925 va viure i estudiar a Barcelona, tot sol. De fet, ja no tornaria a viure mai més a Figueres. Amb setze anys va perdre el punt de referència i l'estimació quotidiana dels pares, i el fet d'haver-se d'espavilar tot sol probablement l'ajudà a construir un caràcter independent i decidit. Molt més tard, però, ell veia aquest desarrelament prematur com una causa de la seva inestabilitat en les relacions de parella. Aquests prop de tres anys de vida barcelonina van ser d'activitat frenètica. La seva ocupació principal era estudiar, però no ho feia molt intensament perquè, a més de passar-ho bé amb els amics, feia altres activitats que li ocupaven el temps. Feia boxa al CADCI i sortia amb altres estudiants o futbolistes. En aquesta època Salvador Dalí li va presentar el poeta García Lorca. Continuava jugant a futbol, amb moltes ganes i èxit: arribà a jugar alhora en tres equips: la U.E. Figueres, l'equip universitari de l'Escola d'Enginyers i el juvenil del F.C. Barcelona.

El que li va portar més maldecaps, però, va ser la política. Quan va arribar a Barcelona la ciutat bullia d'activitat política i sindical. Les independències posteriors a la Gran Guerra i el cas irlandès van ajudar a situar el catalanisme en plena efervescència. Sorgien nous partits i organitzacions més radicals i diversos ideològicament: els catòlics Pomells de Joventut, la Unió Socialista de Catalunya (USC), Estat Català (EC), Acció Catalana (AC). Miravittles, que com hem vist ja venia iniciat de Figueres, es va llançar a una intensa activitat política. Redactava manifestos per a Estat Català o escrits per a *Justícia Social* (portaveu de la USC). Els seus textos estaven en la línia del separatisme insurreccional i del col·lectivisme social.

D'altra banda, per als grups de joves que freqüentava els objectius polítics només eren assolibles per les armes, una idea que ell també assumí, implicant-se activament en les organitzacions armades que tant l'EC com AC havien organitzat. Es tractava de preparar-se per a quan arribés el moment desitjat: feien excursionisme, pràctiques de tir, cursos de teoria militar.... Tots els indicis ens fan pensar que tot això va començar només arribar a Barcelona el setembre del 1922, però molts anys després, en els seus textos autobiogràfics només ho relacionava amb la lluita contra la dictadura de Primo de Rivera que, recordem-ho, va començar un any més tard, el setembre del 1923. Pot ser una confusió en els records o, un altre cop, un cert maquillatge del passat. A partir del cop d'estat totes aquestes activitats es van tornar més perilloses. Miravittles s'havia integrat a Estat Català amb el seu amic Martí Vilanova, portava propaganda de Figueres a Barcelona en els seus viatges setmanals i la repartia. El 7 de maig del 1924, però, no va tenir sort. La policia li va trobar un manifest signat per Francesc Macià i va passar cinc setmanes a la presó. El 14 de març del 1925 va haver de comparèixer davant d'un consell de guerra per l'afer del full de propaganda. Molts companys de l'Escola d'Enginyers li van donar suport. Dos mesos després es va anunciar una visita del rei Alfons XIII a Catalunya. Tres grups separatistes armats relacionats amb Estat Català van preparar, primer deslligament i després ajudant-se, un atemptat contra el tren que portaria el rei: el complot de Garraf. Miravittles, integrat als Escamots d'Estat Català, va participar en la construcció de l'artefacte explosiu i en l'intent de col·locació, però l'abundant presència de guàrdia civil ho va frustrar. Aquells mateixos dies la justícia militar va comunicar-li la sentència: sis mesos de presó, dels quals encara n'hi quedaven cinc per complir. Ell, per evitar anar a presó, es va escapar a França. Això li va evitar també caure en mans de la policia, que va començar a detenir a molts dels implicats en el complot de Garraf. És així com aquest jove Miravittles idealista, abrandat i compromès començava una nova etapa de la seva vida a una llunyana i desconeguda ciutat: París.

4. Del 1925 al 1930 es va estar a París, exiliat. No sembla que per al jove Miravittles, de moment, l'estada a França fos un càstig. Al contrari, li devia encantar. Era un país més ric, més culte, més avançat i obert en tots els sentits. París era, d'alguna manera, la capital mundial de l'art, de la cultura i de la modernitat. En un primer moment va estar temptat de buscar feina i, entre conspiracions i partits de futbol, fer vida de *bon vivant*, deixant els estudis a banda, però la pressió dels pares va fer que es posés a estudiar enginyeria i que arribés a acabar la carrera. De fet, va tenir temps per a tot. Els estius se n'anava a Cotlliure on es trobava amb els pares i coneixia joves estiuejants. Un d'ells, l'escriptor Robert Brasillach, va parlar de Miravittles a les seves memòries, retratant-lo amb admiració com un personatge encisador i envoltat d'un aire romàntic i revolucionari. El seu innegable encant personal va captivar a moltes noies parisenques.

L'exili, a més de divertit, també pot ser exquisit culturalment. Els catalanistes de París, i Miravittles entre ells, no només conspiraven, també feien cultura. El músic Josep Fontbernat creà i dirigí un cor que portava les sardanes i les cançons tradicionals catalanes a les sales de concerts de París amb un èxit notable, evidenciant que ja abans dels fets de Prats de Molló hi havia almenys un sector de la societat francesa comprensiu amb els seus ideals.

Aquests anys de París són els de la consolidació de la vocació política. Actua dins d'Estat Català i es mou en els cercles d'exiliats catalans (Josep Fontbernat, Martí Vilanova, Ventura Gassol, Joan Casanovas...). Comença, però, a veure's que dins del món catalanista ell té una personalitat pròpia i que li interessa subratllar-la: fa la primera conferència i publica articles. L'estiu del 1926 va arribar, però, l'hora de la veritat. Macià, el "general", havia cridat a somatent i s'havia de preparar la insurrecció catalana. Miravittles, que no va fer mai el servei militar espanyol, va amagar i traslladar armes amb Martí Vilanova i quan va ser el moment es va vestir d'excursionista i va sortir cap al sud amb un centenar més d'il·lusionats joves catalans. Aviat, però, sense engegar ni un tret, la policia francesa ho va desmuntar tot i van anar a parar a la presó, primer a Perpinyà, després a París. Després d'un parell de mesos la majoria ja eren lliures, però expulsats a Bèlgica. En Met també, però s'escapoleix dels vigilants i retorna a París. Acaba obtenint permís per quedar-se a París com a estudiant. Però, imprudent com era, a l'estiu va anar tant sí com no a Cotlliure, malgrat la prohibició d'acostar-se a la ratlla amb Espanya. Altre cop detingut i altre cop salvat per Josep Fontbernat, un músic amb moltes coneixences. Ja no baixa més a Cotlliure i torna a quedar a París malgrat tenir una documentació precària. Després es va dedicar intensament a la política. Es va mantenir al marge d'Estat Català i va aprofundir en la formació marxista: llegeix i assisteix a cursos i seminaris. Sense militar-hi, va mantenir contactes amb el Partit

Comunista Francès i el 1930 s'integrà en el Partit Comunista Català. La seva activitat preferent era la redacció d'abundants articles de caire polític i cultural, que publicava a revistes de París, de Madrid i, sobretot, de Barcelona. Fa una prosa de combat eficaç, amb gran capacitat didàctica, de síntesi, al servei de dos ideals: el comunisme i el catalanisme social. Produeix sobretot escrits de temàtica internacional que li serveixen per parlar d'economia, del perill d'una nova guerra, del feixisme, etc.

En aquests anys de París deixa molt clar que és un jove d'interessos amplis, que a més de la política se sent molt atret per la cultura. És la seva segona vocació, després de la política. Si les coses haguessin rodat d'una altra manera, podia ben bé haver esdevingut un escriptor o un periodista. De fet, ho acabaria sent. Després de la Guerra Civil s'hi dedicarà professionalment, publicant sobretot comentaris entorn de la política internacional. Freqüenta les tertúlies polítiques i literàries, com la del cafè *Les Deux Magots*; coneix a escriptors i intel·lectuals francesos i és amic d'artistes catalans residents a París. Publica articles sobre literatura, cinema, pintura, esports... Comenta i difon les noves tendències que coneix a París, però amb criteri propi, no les adopta provincianament, sinó que mira d'adaptar-les a la realitat econòmica i social catalana. I fins publica alguna obra de creació literària, poemes i contes ben interessants. Aquesta vena cultural-literària, subjacent sempre en la seva activitat, va quedar el 1930 soterrada, en tornar de l'exili, per una frenètica activitat política. Més endavant, en el seu segon exili després de la guerra, en la seva llarga activitat com a periodista, recuperarà en diverses ocasions aquests interessos juvenils. L'aportació més curiosa del seu pas per París és la intervenció com a actor, al costat de Dalí, a *Un chien andalou*, un dels més famosos films surrealistes.

5. Entre 1930 i 1934 va militar molt activament en el camp comunista. El 1930 la política espanyola havia entrat en una transició política de límits imprecisos. A primers de novembre d'aquell any va decidir tornar confiant que les amnisties i indults li deixarien el camí lliure, però va ser empresonat. Tenia comptes pendants amb la justícia: una condemna per complir, el servei militar per fer... i havia participat en dos complots armats. Des de la presó de Figueres, primer, i des de la Model de Barcelona després, va assistir a un extraordinari desplegament de solidaritat amb la seva persona: recollides de firmes, enviaments de telegrams, articles... Polítics, partits, publicacions, casinos... demanaven la seva llibertat. Finalment el 14 de març de 1931 sortia de la presó després de quatre mesos i mig. Aquesta estada "a l'ombra" li va anar bé políticament. L'ajudà a fer-se un nom. Com que es va produir en un context de gran agitació política a favor de la República la campanya pel

seu alliberament li va donar una notable projecció pública: començava el mite Met. Mentrestant la política s'accelerava, els partits es posicionaven. El seu, el Partit Comunista Català, s'integrà en un de nou, el Bloc Obrer i Camperol (BOC).

Passada l'exaltació del 14 d'abril i l'efímera República Catalana Miravittles i el BOC van buscar un paper en la nova situació. Professionalment va trobar feina de professor a l'Escola del Treball i personalment es va retrobar amb Ginette. Políticament, tenia prou contactes, preparació, capacitat i currículum per haver-se fet un lloc entre la nova majoria catalana governant, a ERC, però va triar ser fidel als seus ideals comunistes. De seguida va entrar a formar part de la direcció del BOC, on, més que una vida d'aparell, exercia el rol d'intel·lectual revolucionari. En mítings, articles i llibres analitzava la realitat i marcava orientacions, sempre d'acord amb Maurín, el líder del partit. El BOC era un partit marxista revolucionari atípic que estava en desacord amb la política de la Internacional moscovita, que considerava poc adaptada a la realitat del país. Era un partit petit, absent de les institucions i per tant, a part de l'activitat sindical, abocat en exclusiva a l'agitació i a la propaganda. Miravittles s'hi va dedicar amb una gran il·lusió i intensitat. El seu estil era abrandat, pamfletari, força habitual a l'època, amb un discurs farcit d'afirmacions rotundes i desqualificacions lapidàries, mantenint, això sí, el que seria una constant en la seva feina com a escriptor, l'interès en aportar dades estadístiques i històriques en suport del seu relat. Es pot dir que Miravittles, per la qualitat i la quantitat de la seva activitat, era el número dos del BOC. El 1932 va haver de tornar a comparèixer davant d'un consell de guerra (i ja era el segon) per uns atacs a la guàrdia civil publicats a la premsa. Va ser condemnat a dos anys, però una amnistia li evità tornar a la presó.

En aquesta nova etapa barcelonina va abandonar els seus escrits sobre temes culturals que havia fet a París, però encara va fer-hi alguna incursió: va organitzar una taula rodona amb Salvador Dalí i René Crevel sobre surrealisme i marxisme, una fita dins del surrealisme català. El que veritablement centrava la seva atenció era la política. Miravittles, i de fet tot el BOC, dedicà els seus esforços polítics a intentar sostreure el proletariat català i espanyol de dues influències per a ell nefastes: la de la "petita burgesia" republicana (ERC a Catalunya) i la de l'anarquisme. Aplaudia el catalanisme alhora que censurava els catalanistes governants perquè, en el fons, el relegava a factor accelerador de la revolució socialista, la màxima prioritat. Era mestre de professió, però com a escriptor i orador polític es pot dir que continuava fent una labor de caire didàctic (dirigí d'Escola Marxista del BOC): centenars d'articles i de discursos de pedagogia política.

L'altre gran tema dels seus treballs eren els comentaris sobre política internacional: la crisi econòmica, el colonialisme, el perill de guerra, els feixismes... Entorn de l'URSS Miravittles, i tot el partit, tenien una posició ben contradictòria. Esperaven una revolució com la soviètica i lloaven la construcció del socialisme a l'URSS, però al mateix temps criticaven el dogmatisme de la Internacional Comunista. A partir del 1932, i encara més en els anys següents, els homes del BOC, entre ells Miravittles, van accentuar les crítiques a l'URSS, tant a la política interior com, sobretot, a la línia que imposava des de la Internacional (mancada de democràcia, amb una política d'aliances errònia...).

El juny del 1934, però, va deixar el BOC per entrar a ERC. Aquesta decisió va causar sorpresa, perquè era un dirigent valuós i perquè se n'anava a un partit força enfrontat al seu i que ell mateix havia criticat durament. Aviat va ser titllat de trepa, d'oportunista. És evident que el pas que donava representava apostar a cavall guanyador, però també hi podem introduir altres valoracions. A l'alçada de 1934 els símptomes del fracàs i de la impotència del BOC eren evidents: feblesa organitzativa (afiliació estancada, ínfima presència fora de Catalunya, dificultats econòmiques per mantenir les publicacions...), marginació política (sense representants institucionals ni influència rellevant en la CNT o el PSOE ni possibilitat de desbancar ERC...) i confusionisme ideològic (autodeterminisme no catalanista, sovièticisme crític amb l'URSS). El resultat de tot plegat va ser la desafecció de força militants destacats que majoritàriament es van retrobar al PSUC, amb l'excepció de Miravittles. Ell era un molt bon candidat electoral i un gran propagandista que venia una mercaderia defectuosa. I és evident que un home com ell, dinàmic, ben informat i molt atent al panorama polític mundial, se n'adonava. Pensà que la sortida no estava en un partit estalinista, sinó en un partit amb un catalanisme desacomplexat i un programa socio-econòmic més moderat, amb un suport popular ampli, no estrictament obrerista, que evités el sectarisme i els enfrontaments caïnites (que podien donar pas al feixisme). És partir d'aquests raonaments i del contacte personal amb el president Companys que va passar a ERC.

6. La primera etapa de la seva militància a ERC va del juny de 1934 a la Guerra Civil. Amb el canvi de partit passava d'un partit consagrat al foment de la revolució a un de govern, d'un partit petit al més influent de Catalunya. Un cop aterrat al nou medi va anar donant passes per posicionar-s'hi. Organitzà un centre polític (Casal Espartacus), començà a estudiar dret i a publicar articles a la premsa d'ERC. El seu objectiu era reforçar alhora el caràcter nacionalista del partit i la seva influència en el món obrer i sindical. Els fets de l'octubre de 1934, en que va intervenir, van capgirar, de moment, aquests plans. Després d'amagar-se uns

mesos va dedicar esforços a dirigir l'Associació de Funcionaris de la Generalitat, que presidia. Va potenciar-hi tant el vessant assistencial i recreatiu, on desplegà una exitosa activitat, com el reivindicatiu, on els resultats van ser migrats, sobretot per la provisionalitat i inestabilitat de les noves autoritats de la Generalitat. Paral·lelament es va implicar també en les activitats clandestines d'ERC, concretament en el sector més nacionalista, les JEREC. Davant de la divisió existent entre dencasistes i companyistes ell estava clarament amb aquest darrers. També va anar prenent posicions com a home de reflexió política amb la publicació del llibre *Crítica del 6 d'octubre*. El poc que hi parla del 6 d'octubre és un posicionament al costat de Companys i un panegíric del president empresonat. La major part del volum, però, és un assaig històric on compara l'estructura social i econòmica de Catalunya amb la d'Espanya, i on analitza el conflicte nacional existent, per arribar a la conclusió de que ERC ha d'atraure el moviment obrer a les seves posicions per fer una política alhora d'afirmació catalana i d'intervencionisme en la governabilitat espanyola.

Les eleccions del febrer del 1936 van ser d'una gran mobilització i polarització política. Miravittles no hi va ser candidat, havia de purgar la passada hostilitat envers ERC. Però va treballar molt en la campanya. Aconseguida la victòria de les esquerres es va obrir una etapa difícil de caracteritzar perquè, com també passa amb el fil vital de Miravittles, sembla haver-hi diversos processos simultanis, alguns tendents a la moderació i altres a la radicalització. La trajectòria de Miravittles exemplifica l'elevat confusionisme del conjunt de l'esquerra. Els comunistes parlaven de defensar la democràcia i la República, però pensant que només era una posició tàctica en el camí de la revolució. I a dins d'ERC hi havia tot el ventall, des de les posicions plenament democràtiques a les que parlaven, sense aclarir-ho gaire, d'un futur socialista. D'una banda, amb el retorn de Companys i del seu Govern, es va obrir una etapa de normalitat, de represa de les reformes socials. Miravittles, com a president de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat, va seguir potenciant projectes assistencials i recreatius per als associats i va fer costat al Govern. I en esclatar la guerra estava a punt de dirigir un nou organisme de l'Ajuntament de Barcelona per promocionar obres públiques i reduir l'atur. Semblava que el projecte de l'esquerra moderada, vagament socialdemòcrata, tornava a caminar. Alhora, però, una part d'ERC, com el mateix Miravittles, amb la participació entusiasta de l'esquerra extrema, impulsava tot de campanyes de caire cultural, esportiu o antirepressiu dites antifeixistes. En realitat sovint partien de la confrontació amb el conjunt de les dretes en comptes de fer veritable antifeixisme: cercar l'aliança amb el conservadurisme democràtic. D'aquestes campanyes la més reeixida va ser l'Olimpíada Popular. Miravittles va ser un dels organitzadors d'aquest festival esportiu que s'havia de fer

a Barcelona. És a dir, estava en marxa un procés de mobilització i radicalització de les esquerres que només podia crear dificultats a l'esquerra moderada. Un exemple en va ser l'escissió dencassista que afectà a les JEREC, que Miravittles va combatre defensant la continuïtat de les JEREC dins d'ERC.

Poques setmanes abans d'esclatar la guerra Miravittles va estar a París per gestions relacionades amb l'Olimpíada Popular. En va treure un conjunt d'articles, barreja de crònica de la moguda primavera francesa (vagues obreres, eleccions del Front Popular) i d'exploració política. Miravittles se'n devia adonar de la confusió política de l'esquerra i cercava noves idees alhora crítiques amb el feixisme i amb el marxisme, capaces de combinar la defensa de la nació amb del progrés social dins de la República democràtica.

7. La darrera etapa biogràfica que analitzem aquí és la Guerra Civil, el moment en que Miravittles ocupà els més importants càrrecs polítics. Per les complexes circumstàncies que hi va viure i per les dures conseqüències que va tenir la guerra per a molta gent i per a ell mateix (vint-i-quatre anys d'exili) la guerra el va marcar, també ideològicament. Després de la guerra es va dedicar molt a escriure i va parlar sovint de la guerra d'Espanya. Ha calgut, doncs, fer un esforç de distinció entre el Miravittles del 1936 i el del 1965 o 1975, posem per cas, perquè el seu punt de vista, lògicament, no era coincident.

L'intent de cop d'estat va agafar-lo treballant en l'allotjament dels milers d'esportistes que acudien a Barcelona per participar en l'Olimpíada Popular. Va haver d'improvitzar el seu retorn als llocs d'origen. Alhora es va posar al costat de Companys, que des de la Generalitat coordinava la lluita contra els insurgents. Vençuts aquests, però, es va produir l'esclat d'una revolució polièdrica amb predomini anarquista. I Miravittles, d'acord amb Tarradellas i Companys, va ser un dels homes d'ERC al Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya. El seu caràcter agosarat, la seva capacitat d'organització i la seva trajectòria entre els sectors revolucionaris el feien l'home ideal per a aquella situació. Miravittles era el juliol del 1936 un socialdemòcrata catalanista a punt d'ocupar un càrrec a l'Ajuntament de Barcelona. És a dir, no buscava ni esperava cap revolució. Però un cop s'havia produït s'hi adaptà. I el cert és que hi ocupà càrrecs importants. Posteriorment va parlar de la revolució molt críticament, però durant el primer mig any de guerra era un revolucionari. Com tots els homes de qualsevol partit que van ocupar càrrecs dirigits a la Catalunya del primer any de guerra. Això sí, cada sector mirava de modelar la revolució segons les seves idees. Hi havia un combat continu entre ells. Miravittles i ERC volien catalanitzar, moderar i ordenar la revolució, reduir la repressió, posar ordre a l'economia i a l'exèrcit. La seva, però, no era una posició còmoda,

perquè inicialment aquest no era precisament el capteniment predominant. I en el caòtic estiu de 1936 Miravittles feia de tot: atenia els periodistes, era un dels enllaços entre el Govern català i el Comitè de Milícies, organitzava actes antifeixistes, ajudava a alguns perseguits a fugir, pagava els milicians,...

Aviat es va adonar de l'interès dels mitjans internacionals pel conflicte i de la importància que tindria per a la República poder donar la seva pròpia versió sobre la guerra. És a dir, de la rellevància de tenir un aparell de propaganda ben estructurat. I el va començar a muntar ja des del Comitè de Milícies, concretament a partir de la Secció de Premsa, Ràdio i Propaganda.

Passats dos mesos des de l'esclat de la guerra els diversos sectors antifeixistes es van adonar de que era inevitable anar a una ordenació de la revolució, a una centralització del poder en el Govern català, a una organització disciplinada de l'exèrcit i de la producció. A finals de setembre del 1936 es va dissoldre el Comitè de Milícies, i les seves seccions van integrar-se al Govern català. En aquesta situació de transició Miravittles va aconseguir de Tarradellas i Companys la formació d'un departament de la Generalitat dedicat a la propaganda, que ell mateix va dirigir i organitzar a partir de l'embrió ja existent, la secció de Premsa del Comitè de Milícies.

La creació i direcció del Comissariat de Propaganda de la Generalitat és, sens dubte, el principal èxit polític de Miravittles. Va evitar que fos una conselleria i que entrés en els periòdics repartiments de parcel·les entre els partits. L'organisme depenia directament del conseller primer i del president, i va mantenir el control del Comissariat fins al final de la guerra. Va ser una institució molt potent, probablement la més important, en el camp de la propaganda, de la República. I no tant pels seus mitjans materials i humans, que déu n'hi do, sinó sobretot per la seva ambició i modernitat. Per l'èmfasi donat a l'acció internacional, amb delegacions, gires artístiques i tota classe de trameses, sense descuidar els fronts de combat ni la reraguarda. Per l'ampli ús del cinema, la fotografia i la ràdio, sense oblidar altres canals més tradicionals: publicacions, llibres, cartells, exposicions, postals, auques, etc. Pel llançament d'un popular "gadget": l'estatueta *El més petit de tots*. Perquè Miravittles, "el somriure de Catalunya", segons André Malraux, va fer de l'hospitalitat amb periodistes, polítics i intel·lectuals de tot el món un poderosa eina de seducció. Perquè la frondosa activitat del Comissariat no acaba amb la propaganda; organitzà també un servei de correus, casals per a soldats catalans o d'arreu, canalitzà el treball solidari de milers de dones (La dona a la reraguarda), va omplir de rètols el front d'Aragó, etc.

El missatge que el Comissariat llençava als quatre vents, en canvi, va ser a vegades contradictori, sobretot perquè havia de ser unitari i representar les diferents sensibilitats presents al govern i perquè la complexa situació política (democràtico-revolucionària) no permetia res més. Pel que fa a l'adscripció nacional les seves activitats portaven sempre el segell nacional català. Ara bé, si en la primera fase l'afirmació federalista era més desacomplexada, després es va haver de modular i, tot mantenint l'accent propi, emfasitzar l'aposta per la República. Durant els primers vuit o nou mesos la revolució va portar el Comissariat a una posició molt complicada, consistent a defensar-la però intentant alhora dissimular els seus estralls (repressió, destrucció d'esglésies i obres d'art...) proclamant una inexistent "normalitat" ciutadana. Amb el pas dels mesos la revolució va anar quedant en segon terme i el missatge, més nítidament antifeixista-democràtic-catalanista, va anar guanyant en coherència.

Amb l'esclat de la guerra, Miravittles, aquell professor de l'Escola del Treball, es va veure catapultat, de cop, a llocs d'alta responsabilitat, esdevenint un home de confiança dels màxims dirigents de Catalunya, Tarradellas i Companys, que li van donar amplis poders en l'exercici de les seves funcions. De fet, per les feines que li van encarregar era més que el responsable del Comissariat de Propaganda. Exercí també sovint com a portaveu del govern i, en certs moments, com un veritable conseller d'Afers Exteriors. En moments de trasbalsos col·lectius també es produeixen, a vegades, capgiraments en les relacions personals. Això és el que succeí amb Miravittles. El 1937 es va unir a una noia jove d'origen castellà, Maria Pintado (Maruja), i el 12 de març del 1938 ell i Ginette, la seva esposa francesa, van passar pel jutjat per legalitzar el divorci. Les coses entre els dos sembla que ja feia un cert temps que no rutllaven.

Durant la segona meitat del 1937, quan el Comissariat de Propaganda ja estava en ple funcionament, Miravittles va exercir altres funcions polítiques. D'acord amb les seves inquietuds va esdevenir un ideòleg d'ERC i de les seves joventuts. L'ambient polític ja havia canviat molt. Passats els Fets de Maig l'anarco-sindicalisme havia quedat força eclipsat i, a Catalunya, tant ERC com el PSUC, les dues forces principals, prioritzaven una política d'ordre i disciplina, tant al front com a la rereguarda. Malgrat el que sovint s'ha dit, des de principis del 1937 ERC es va anar refent i tornà a ser la força hegemònica, amb tots els peròs que es vulgui. Miravittles va ser un dels protagonistes d'aquest reviscolament. Participà com a orador en diverses assemblees i el juny del 1937 va entrar a formar part del Consell Permanent del partit. Miravittles, seguint la línia que predominava a ERC, va intervenir amb els seus escrits i discursos empenyent ERC a marcar un perfil propi, equidistant de la CNT i

de la UGT-PSUC. ERC no podia identificar-se amb cap de les dues sindicals. El sindicat anarquista no havia sabut evitar el caos i els desajustos derivats de la revolució, en conseqüència calia un Govern català sense sindicals. I la UGT, deia, no tenia una ànima prou catalana. Alhora assenyalava també els dèficits del seu partit. ERC havia de clarificar la seva política sindical i modernitzar la seva organització interna passant de l'afiliació indirecta (a un casal) a l'afiliació individual. I com a bandera programàtica, dos conceptes: democràcia i nacionalisme federalista.

En aquest nou escenari, el PSUC presentava batalla a ERC per arrabassar-li el lleuger predomini que mantenia. L'estiu i la tardor del 1937 la picabaralla va anar pujant de to. I Miravittles va ser un dels que hi va intervenir denunciant l'afany proselitista dels socialistes unificats. Aviat la rivalitat va afectar al Comissariat de Propaganda, una de les millors plataformes amb que comptava ERC. La premsa del PSUC, tant la seriosa com, sobretot, la humorística, va començar a bescantar i fer sarcasme del Comissariat i del mateix Miravittles, una conducta sorprenent si tenim en compte que afectava un organisme del Govern i que provenia d'un partit que en formava part. A part de les crítiques, reivindicaven també que el Comissariat passés a ser una conselleria i així entrés en el mercadeig partidista. Al capdevall, criticar un organisme que venia optimisme i moral de victòria quan la realitat era ben diferent era una tasca fàcil, tot i que gens convenient. ERC i Miravittles van defensar la labor del Comissariat i van reeixir a mantenir-lo fora de cap conselleria i a les seves mans. Aquesta rivalitat va prosseguir fins a la fi de la guerra, però soterrada, perquè l'empitjorament de la situació, en tots els sentits, no aconsellava treure-la a la llum.

Paral·lelament a aquestes batusses amb el PSUC, va anar creixent dins de Miravittles, com en d'altres dirigents de l'Esquerra i d'altres partits, una cosa més fonda, un recel creixent vers el comunisme, derivat no tant de la ideologia com de les maneres de fer dels militants d'aquest corrent polític. L'experiència de la guerra li va permetre conèixer de prop els mètodes del comunisme soviètic i dels seus seguidors, a partir dels seus contactes amb Antonov Ovseenko i Ilya Ehrenburg, de la repressió del POUM, del cas Nin i, en general, de la constatació de l'intervencionisme de l'URSS a l'Espanya republicana. D'altra banda, cada cop arribaven més evidències de que la Unió Soviètica no era el paradís dibuixat per la propaganda. En aquest sentit Miravittles va conèixer André Gide, l'autor de *Retour de l'URSS* (1936), i el convidà a visitar Barcelona.

Les relacions entre el Govern català i el de la República es van anar complicant, igualment que les d'ERC amb els partits que donaven suport al Govern Negrín, tot i que ERC en formava part. Negrín insistia en una política d'enfortiment dels aparells de l'estat que

sovint derivava en autoritarisme, reducció de l'autogovern i menyspreu del Govern català. A més, fora de Catalunya es minimitzava l'aportació catalana a la guerra i es feien acusacions de passivitat. Tot plegat va conduir a una tensió important, més soterrada que pública, perquè evidentment no era el moment d'enfrontaments oberts amb el govern central. Des de Catalunya, davant l'enfortiment de l'estat, es va haver de reaccionar amb una política defensiva, de reivindicació de la feina feta i dels drets i de la identitat de Catalunya. Miravittles va ocupar un lloc en aquest pols. Ell i els seus serveis van desplegar un important esforç d'activitat i pedagogia per bastir un discurs alternatiu a través d'articles, declaracions, edicions, discursos, actes, cartells, exposicions, etc. Primerament, van reivindicar l'esforç català tant de cara a la guerra (aportació de soldats, conquestes inicials, desenvolupament d'una indústria de guerra, solidaritat amb Euskadi o amb Madrid...) com en l'atenció dels refugiats. I, d'altra banda, davant d'una política republicana que s'escorava cap a l'espanyolisme, van fomentar la identitat catalana i la figura del president Companys com a símbol de Catalunya. Un dels moments àlgids van ser els actes d'homenatge a Madrid i a la seva lluita. El novembre de 1937 Miravittles i una expedició de músics i ballarins van anar a Madrid i hi van desplegar un calendari d'activitats (actes d'agermanament, actuacions artístiques, una exposició) per mostrar la solidaritat catalana amb el poble madrileny en lluita. I després un grup de periodistes madrilenys van fer una estada a Catalunya convidats pel Comissariat de Propaganda.

En aquest ambient un altre dels motius de fricció va ser la conducció general de la guerra. Entrats en el 1938 hi havia la consciència majoritària entre els dirigents republicans de tots els colors de que la guerra estava perduda. Negrín i els seus, però, continuaven amb la política de resistència, per mirar d'allargar-la i potser enllaçar així amb una guerra europea o fer-hi entrar les democràcies o obligar Franco a negociar. Altres, en canvi, entre els que hi havia ERC, volien proposar una mediació internacional per forçar Franco a una pau immediata, escurçant així el dolor de la guerra. Uns i altres, però, estaven en un atzucac, perquè la guerra mundial encara tardaria uns mesos, les democràcies no es van arribar a moure i, a més, Franco no volia pactar res. En aquest context, Companys i el seu partit van voler actuar internacionalment per buscar un final pactat de la guerra que no fos lesiu per als interessos catalans. No una pau separada, com es diu sovint, sinó una pau per a tota la República signada sense marginalitzar Catalunya. Amb aquest objectiu Companys va enviar diversos emissaris a parlamentar amb polítics i diplomàtics, sobretot britànics i francesos. Miravittles va participar personalment en aquestes gestions, i va veure diversos ministres francesos, però la seva participació més rellevant és el muntatge dels rudiments d'un servei

exterior català a partir de les delegacions que el Comissariat de Propaganda tenia a Londres, París o Brussel·les, i d'un gabinet d'informació i reflexió sobre qüestions internacionals a Barcelona, que assessorava el Govern. Els seus representants en aquestes capitals, especialment Batista i Roca a Londres i Nicolau M. Rubió a París, van entrevistar-se amb alts representants diplomàtics, als quals van exposar el punt de vista català sobre com acabar la guerra. Malgrat que, evidentment, les gestions catalanes no van assolir els objectius pretesos, va ser una labor important, perquè Catalunya tenir una veu pròpia, diferenciada, en una qüestió de tanta transcendència, en que, com es va veure després, Catalunya s'hi jugava tant. I ho van fer en una situació complicada, sense ser un estat, en plena guerra, partint pràcticament de zero i havent de lluitar contra l'hostilitat del govern de la República, que volia ser l'únic actor internacional, i sovint també contra la incomprensió de molts polítics i periodistes d'arreu, que desconeixien què era Catalunya i què pretenia (sovint calia negar qualsevol pretensió independentista). Si hem de posar un però a aquesta activitat, diríem que es va anar, en certa manera, a remolc del Govern basc, que, un cop Euskadi havia caigut, tenia més iniciativa en aquest camp, com també més diners i contactes, i més disponibilitat dels seus dirigents, que no tenien tasques de govern, a part de socórrer els seus refugiats. Ara sabem que les múltiples gestions efectuades, no només les catalanes, van ser endebades, però el 1938 hi havia algunes possibilitats, encara que poques, d'èxit.

Els darrers mesos de la guerra Miravittles i, en general, els dirigents d'ERC es van distanciar encara més del govern Negrín i del PCE-PSUC, insistint en el discurs favorable a la democràcia, al catalanisme federalista i, malgrat tot, a l'arreglament amb les democràcies. Fins al darrer dia, però, també van mantenir les consignes oficials: resistència i unitat.

D'altra banda, el caos amb que es desenvolupà la sortida cap a l'exili dels dirigents polítics i sindicals catalans, de bona part de la intel·lectualitat, i de milers de persones més, fa pensar en un Govern dépassat pels esdeveniments, probablement poc informat de la situació real del front, però, en tot cas, incapaç de preveure i d'organitzar la fugida. Miravittles, almenys, com altres dirigents, sí que va preparar una mica la seva sortida. A mitjans de gener del 1939 visità encara França i Bèlgica fent alguns actes de propaganda i va aprofitar per deixar-hi la seva companya Maruja. Ell va tornar a Barcelona un parell de dies abans de que hi entressin els franquistes. L'ambient ja era de desbandada i només va poder tornar a marxar cap al nord i ajudar Companys i els altres membres del Govern a passar a França. El destí va voler que abans d'anar a l'exili passés encara uns dies a Figueres, bombardejada i atribolada ciutat, aquells dies, i presenciés el trist espectacle de la darrera reunió de les Corts al castell

de Sant Ferran. El 5 de febrer va passar, per la muntanya, amb la comitiva del president Companys, a França, i a París va retrobar-se amb Maruja.

8. Per acabar, una última reflexió. Hem seguit el complex itinerari personal i polític de Miravittles fins el 1939, i ens podem preguntar si és un camí individual, amb trets més aviat personals, o, en canvi, és representatiu de la seva generació, dels nascuts a l'entorn del canvi de segle? Diríem que, inicialment, el seu recorregut és molt semblant al de tota una colla de joves inquiets que, nascuts arreu del país, es van traslladar a Barcelona durant els anys vint i els trenta per desenvolupar, a més d'una carrera professional, activitats polítiques en l'entorn del catalanisme més o menys intransigent, el que sovint anava lligat a l'exercici de l'escriptura i del periodisme, i sovint es van incorporar, com a funcionaris o polítics, a l'administració catalana. Políticament, molts van ser quadres d'Acció Catalana, del Bloc Obrer i Camperol o, sobretot, d'ERC. És el cas de joves provinents de les comarques de Lleida com Miquel Badia, Ramon Arrufat, Joaquim Maurín, Pere Bonet o Domènec de Bellmunt; de les comarques tarragonines com Josep Andreu Abelló o Josep Maria Poblet; de les comarques barcelonines com Josep Maria Planes, Josep Tarradellas, Joaquim Ventalló, Eduard Ragassol, Josep Dencàs o Josep Maria Massip, i, com el propi Miravittles, de les terres gironines com Martí Rouret, Narcís Molins i Fàbrega, Antoni Xirau o Antoni Dot.

Miravittles també és representatiu del molt jovent que, provinent de Barcelona o de comarques, a més de militar en el catalanisme, es sentí interpel·lat per la Revolució Russa de 1917 i abraçà el marxisme, com és el cas de, Josep Rovira, Abelard Tona, Miquel Ferrer, Jordi Arquer, Josep Soler Vidal, Àngel Estivill, Daniel Domingo Montserrat, Jaume Compte, Emili Granier-Barrera, Amadeu Bernadó, Manuel González Alba o Pere Aznar. Es va trobar amb uns i altres a Estat Català, al Partit Comunista Català i al Bloc Obrer i Camperol, així com a les pàgines de *L'Opinió*, *La Rambla*, *Front* o *La Batalla*.

A alguns també els va tractar a l'exili de París, ciutat que aleshores era la principal porta d'entrada de les idees polítiques –com el marxisme- i estètiques –recordem els contactes de Miravittles amb l'avantguardisme artístic-. El figuerenc, doncs, també és representatiu de la Catalunya exiliada, de la Catalunya que, mentre conspira lluny de casa, es forma i veu món. Els contactes, les lectures, les experiències de la seva estada a París, durant cinc anys de la seva joventut, dels 19 als 24 anys, van ser clau per donar-li una visió més àmplia de les coses i per començar a donar-li un nom. A la capital francesa va entrar en contacte, a part de nombrosos artistes i intel·lectuals, catalans i francesos, amb personalitats importants de la política i del periodisme de la Catalunya republicana que era a punt de néixer: Francesc

Macià, Joan Casanovas, Joaquim Maurín, Ventura Gassol, Josep Fontbernat, Josep Carner-Ribalta, Joan Casanelles, Ramon Fabregat, Josep Rovira, Roc Boronat, Domènec de Bellmunt, etc...

Hi ha un revolt del seu camí, però, que el fa gairebé únic. El 1934 va donar un pas que, aleshores, va ser criticat per molts. Abandonà la militància en un partit comunista, el Bloc Obrer i Camperol, i va continuar fent política dins d'Esquerra Republicana de Catalunya, un partit catalanista i social-demòcrata, prenent una opció pràctica i realista per un partit gran i amb palanques de poder. D'altres militants destacats també van deixar el BOC poc després, com Víctor Colomer, Miquel Ferrer o Àngel Estivill, però van anar a la competència comunista, al PSUC. Miravittles va ser pioner, doncs, en l'abandonament de l'ortodòxia marxista i en l'adopció de posicions esquerranes més moderades i democràtiques. Va ser precursor d'un camí que, després de l'experiència de la guerra civil i del pacte germano-soviètic de 1939, va ser seguit per molts. La guerra civil i la revolució subsegüent, però, el van retornar, per uns mesos, a les posicions ultraesquerranes. Com tot el sector dirigent d'ERC es va posar al costat de la revolució col·lectivista-catalanista, alhora que la intentava modelar i moderar. Els Fets de Maig de 1937 van facilitar la parcial recuperació de les concepcions democràtico-catalanistes.

9. FONTS I BIBLIOGRAFIA

9.1 Entrevistes

- Víctor Alba, 17 de juliol de 2002.
- Juan Aroca Sanz, març 2004.
- Heribert Barrera i Costa, 4 de febrer de 2002.
- Josep Maria Bernils i Mach, 16 d'abril de 2003.
- Emili Casademont Comas, 18 d'agost de 2004.
- Maria Cusí i Coll, 30 de juliol de 2004.
- Joaquim Egea i Guerra, 25 de juliol de 2005.
- Lluís Fàbrega Reberter, 30 de juliol de 2003.
- Elvira Farreras i Valentí, 16 de febrer de 2004.
- Núria Folch i Pi, 30 de març de 2005.
- Marie Lou Fontbernat Hilaire, 29 de juliol de 2003.
- Carles Fontserè i Terry Broch, 19 d'octubre de 2002, 8 d'abril de 2004
- Josep Fornas i Martínez, 27 de maig i 3 de juny de 2004, 20 de juliol de 2006.
- Teodor Garriga i Osca, 2 de març de 2005.
- Albert Gurt Pujades, 16 d'abril de 2003.
- Joaquim Maluquer i Sostres, 22 de setembre de 2005.
- Albert Manent i Segimon, 4 de juliol de 2005.
- Maria Miravittles i Cortasar, 16 d'abril de 2003.
- Jaume Miravittles i Rogers, 22 i 29 de juliol de 2005.
- Marc Miravittles i Rogers, diverses converses.
- Maria Navarra Ramis, 17 d'abril de 2003.
- Bernat Olivé i Vilaplana, agost 2005.
- Lluís Permanyer, 1 de març de 2004.
- Baltasar Porcel, 14 de novembre de 2003.
- Carles Sentís i Anfruns, 15 de gener de 2003.
- Enric Ucelay Da Cal, 2 de març de 2005.
- Jordi Vilajoana, 7 d'octubre de 2003

9.2 Arxius i biblioteques

- Archivo General de la Guerra Civil, Salamanca.
- Arxiu de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona (Universitat Politècnica de Catalunya).
- Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.
- Arxiu de l'IES Ramon Muntaner, Figueres.
- Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià (AMTM), Poblet.
- Arxiu Municipal de Figueres
- Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), Sant Cugat del Vallès.
- Arxiu del Parlament de Catalunya, Barcelona.
- Arxiu del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (ATSJC), Barcelona.
- Biblioteca Carles Fages de Climent, Figueres.
- Biblioteca Central Militar, Madrid.

- Biblioteca de Catalunya, Barcelona.
- Biblioteca Nacional, Madrid.
- Biblioteca Pavelló de la República. Universitat de Barcelona.
- Biblioteca Pública Arús, Barcelona.
- Biblioteca Pública de Girona.
- Biblioteques de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Bibliothèque Nationale de France, París.
- Centre d'Estudis Dalinians. Fundació Gala-Salvador Dalí. Figueres.
- Fundació Jaume Bofill, Barcelona.
- Registre Civil de Figueres.

9.3 Publicacions periòdiques

9.3.1 Periòdics on col·laborà Jaume Miravittles fins el gener de 1939

Si no es diu el contrari es publicaven a Barcelona. Els anys són els que Miravittles hi va publicar.

- *Adelante*, 1933-1934.
- *Ara!!*, 1937.
- *Avant* (Lleida), 1932.
- *Avant..!* (Figueres), 1933.
- *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, 1933-1936.
- *Butlletí de la Federació d'Alumnes i Ex-Alumnes de l'Escola del Treball*, 1933.
- *Butlletí Especial per als Catalans Absents de la Pàtria*, 1938.
- *Catalans!*, 1938.
- *Comunicat de Premsa*, 1938.
- *Studium* (Figueres), 1919.
- *D'Ací i D'Allà*, 1929-1930.
- *El Mono Azul* (Madrid), 1938.
- *Empordà Federal* (Figueres), 1930-1931.
- *Front*, 1932.
- *Justícia Social*, 1925
- *La Batalla*, 1931-1934.
- *La Ciutat*, 1931.
- *La dansa més bella...* (Figueres), 1930.
- *La Gaceta Literaria* (Madrid), 1928.
- *La Humanitat*, 1936-1939.
- *L'Amic de les Arts* (Sitges), 1928.
- *La Nova Revista*, 1928-1929.
- *La Rambla*, 1930-1931, 1934.
- *Le Cri des Peuples* (París), 1928-1929.
- *L'Espurna* (Girona), 1933.
- *L'Espurna de l'Empordà* (Figueres), 1931.
- *L'Opinió*, 1928-1931.
- *Mi Revista*, 1936-1938.

- *Mirador*, 1929-1930, 1936.
- *Moments*, 1938.
- *Monde* (París), 1928.
- *Nova Ibèria*, 1937.
- *Solidaridad Obrera*, 1936.
- *Transit* (Tolosa de Llenguadoc), 1928.
- *Treball*, 1930.
- *Última Hora*, 1938.

9.3.2 *Altres publicacions periòdiques*

Si no es diu el contrari es publicaven a Barcelona.

- *Alt Empordà* (Figueres), 1918-1919, 1922-1923.
- *Ara!!*, 1936-1937.
- *Avant* (Balaguer), 1931.
- *Baix Empordà* (Palafrugell), 1924-1925.
- *Barça*, 1968-1970, 1974.
- *Butlletí Cultura i Esport – Generalitat de Catalunya*, 1932-1933.
- *Butlletí de Catalunya* (París?), 1924.
- *Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya*, 1933-1938.
- *Butlletí de l'Estat Català* (París-Catalunya), 1924-1925.
- *Destino*, 1974-1980.
- *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 1936.
- *El Be Negre*, 1934.
- *El Cor del Poble*, 1929.
- *El Correo Catalán*, 1964-1980.
- *El Día Gráfico*, 1934.
- *El Diluvio*, 1924-1925, 1931.
- *El Sanyó Pancraci* (Figueres), 1919-1920.
- *Estat Català*, 1935-1936.
- *Ferms!*, 1935-1937.
- *Gaseta de les Arts* (Barcelona), 1928-1930.
- *Hèlix* (Vilafranca del Penedès), 1929-1930.
- *Hojas Libres*, (Hendaia), 1927, 1929.
- *Hora de España* (València, Barcelona), 1937-1938.
- *Justícia. Octubre. Social*, 1936.
- *La Galeria* (Figueres), 1930.
- *La Humanitat*, 1934-1939.
- *La Nostra Revista* (Mèxic), 1946-1950.
- *La Nueva Era*, 1930-1931.
- *La Publicitat*, 1924-1926, 1928, 1930-1932.
- *La Rambla*, 1935-1936.
- *La Révolution surréaliste* (París), 1924-1929.
- *La Revue de Catalogne* (París), 1929.
- *La Señal* (Lleida-Barcelona), 1929-1930.

- *La Tribune des Nations* (París), 1936-1937.
- *La Vanguardia*, anys diversos.
- *La Veu de Catalunya*, 1924-1925
- *La Veu de l'Empordà* (Figueres), 1921-1925, 1930-1931.
- *Le Courrier Catalan* (París), 1926.
- *L'Esquella de la Torratxa*, 1937-1938.
- *L'Estat Català*, 1922-1923.
- *Le Surréalisme au service de la révolution* (París), 1930-1933.
- *L'Horitzó*, 1935.
- *Libertad* (Figueres), 1930-1931.
- *L'Instant*, 1935.
- *L'Insurgent*, 1937.
- *L'Opinió*, 1934.
- *Nuevo Figueras* (Figueres), 1930-1931.
- *Pamflet*, 1934.
- *Quaderns de l'exili* (Coyoacan, Mèxic), 1947.
- *Ràdio Barcelona*, 1937-1938.
- *Renovació Social* (Figueres), 1921.
- *Revista Ateneu*, 1931-1932.
- *Som!..*, (Perpinyà), 1925.
- *Som!!*, 1937.
- *Suport*, 1935-1937.
- *Tele-exprés*, 1964-1978.
- *Treball*, 1937-1938.
- *Última Hora*, 1935-1938.
- *Unidad Sindical*, 1931.

9.4 Bibliografia

9.4.1 Obres de Jaume Miravittles i Navarra.

9.4.1.1 Llibres, fulletons i articles de llibres

- *Contra la cultura burgesa*, (Barcelona: Edicions L'Hora, 1931).
- *El discurso de Stalin*, (Barcelona: Ediciones L'Hora, 1931).
- *De Jaca a Sallent*, (Barcelona:C.I.B., 1932).
- *Perquè sóc comunista?*, (Barcelona; Impremta Pereda, 1932).
- *Los obreros y la política*, (Barcelona: CIB, 1932).
- "Prólogo. Claridad de alegría y de triunfo", A: Àngel Estivill i Abelló, *Sexo, moral y familia*, (Barcelona: Centro de Información Bibliogràfica, 1932),
- *Ha traït Macià?*, (Barcelona: Centre d'Informació Bibliogràfica, 1932).
- *El Presupuesto de la República*, (Barcelona: Ibérica de Industrias Gráficas, 1933).
- *El ritme de la Revolució*, (Barcelona: Edicions "Documents", 1933).
- *Crítica del 6 d'octubre*, (Barcelona: Publicacions Hacer, 1935).
- *Elements per a una campanya d'esquerra*, (Barcelona: Edicions ACER, 1936). (amb Josep Sans, Joan Blanch i Josep Esteve).

- “L’heroi”. A: *En memòria de Manuel Gonzàlez i Alba*, (Barcelona, 1936), p.37-47. Edició facsímil de Barcelona, Lletre Viva, 1978.
- *El que jo he vist a Madrid. Text taquigràfic de la conferència donada pel Comissari de Propaganda*, (Barcelona: Editorial Forja, 1938).
- “Quatre paraules”, pròleg a *L’Home Desconegut, Xerrameques*, (Barcelona: Edicions Forja, 1938).
- *Catalans a Madrid. Impressions de viatge*, (Barcelona: Editorial Forja, 1938). Reeditat el 1998 per Parsifal edicions.
- *El testimoniatge de Georges Bernanos. Les cimetières sous la lune*, pròleg, selecció i traducció de Jaume Miravittles, (Barcelona: Editorial Forja, 1938).
- *Barcelona, latitud Nova York, longitud París*, (Barcelona: Pòrtic, 1971).
- *Episodis de la guerra civil espanyola*, (Barcelona: Editorial Pòrtic, 1972).
- *Los comunicados secretos de Franco, Hitler y Mussolini*, (Barcelona: Plaza y Janes, 1977).
- *Gent que he conegut*. (Barcelona: Destino, 1980)
- *Més gent que he conegut*. (Barcelona: Destino, 1981)
- *Els gols del Barcelona. Primera part*, (Barcelona: Edicions Sirocco, 1981).
- *Homes i dones a la meua vida*. (Barcelona: Destino, 1982).
- “Una vida amb Dalí”. A: Salvador Dalí, *400 obres de 1914 a 1983*, vol.II, (Barcelona-Madrid: Generalitat de Catalunya-Ministerio de Cultura-Obra Social de la Caixa de Pensions, 1983).
- *D’Europa a Amèrica. Dietari d’exili (1941-1945)*, (Barcelona: Proa, 2009).

9.4.1.2 Articles i altres fonts autobiogràfiques

- “Les meves presons”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.20, (11 d’agost de 1930).
- “Les presons de França”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.24, (8 de setembre de 1930).
- “Martí Vilanova, el meu germà gran”. A: *La Rambla de Catalunya*, núm.46, (9 de febrer de 1931).
- “Parlament pronunciat per Jaume Miravittles en la vetllada necrològica organitzada per l’A.E.P. en memòria de Martí Vilanova”, A: *Revista Ateneu*, núm. 3 i 4, (febrer i març 1932).
- “La batalla de Prats de Molló”, A: *Quaderns de l’exili* (Coyoacán, Mèxic), núm.16 (novembre 1945).
- “Els meus morts”, A: *La Nostra Revista* (Mèxic), núm.24, (desembre 1947).
- “El meu recordatori”. A: *La Humanitat* (París), núm.110, (5 de maig de 1949).
- “The man who denounced Antonov-Ovseenko”, a *The New Leader* (Estats Units), (6 d’agost del 1956).
- “¡Viva Figueres!”. A: *Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses*. (Figueres), vol.1966-1967, núm.6.
- “La meua Rambla de Figueres”. A: *Vida Parroquial* (Figueres), núm. 1500, (21 de desembre de 1968).
- “Jaume Miravittles” a José Maria Gironella, *100 españoles y Dios*, (Barcelona: Ediciones Nauta, 1969).
- Entrevista de José Manuel Gironés a Jaume Miravittles, *Mundo*, (18 de juliol del 1972).

- Entrevista de J.C. Clemente a Jaume Miravittles, *Diario de Barcelona*, (24 de setembre del 1972).
- “El més petit de tots”, a *Destino*, (8 a 14 de maig del 1975).
- “La Olimpiada Popular”, A: *Destino*, núm.1976, (14-20 d’agost de 1975).
- Testimoni de Jaume Miravittles per a la pel·lícula *La vieja memoria*, recollit a Jaime Camino, *La vieja memoria*, (Castelló: Eliago Ediciones, 2006).
- Jaume Miravittles entrevistat per Juan Caño, a *Sábado Gráfico*, (9 al 15 de juny de 1976).
- “Prólogo”, a José María Caparrós Lera, *El cine republicano español (1931-1939)*, (Barcelona: Dopesa, 1977).
- “Introducción a la edición castellana”, *Bienal de Venecia. Fotografía e información de guerra. España, 1936-1939*, (Barcelona: Gustavo Gili, 1977).
- “Francesc Macià I”, A: *Tele-eXpres*, (12 de gener de 1977).
- “La intentona de Prats de Molló”, A: *Historia y Vida*, núm. 107, (febrer 1977).
- “La Generalitat y Barcelona”, *Tele-eXpres*, (30 de setembre del 1977).
- “Josep Fontbernat”, A: *Tele/eXpres*, (6 de maig de 1977).
- “Palabrotas de Prieto”, A: *Tele/eXpres*, (16 de setembre de 1977).
- “Dalí y Buñuel (I)”. A: *Tele-expres* (Barcelona), (1 de juliol de 1977).
- Jaume Miravittles entrevistat per Josep M. Pamies, *El Correo Catalán*, (15 d’octubre del 1977).
- “Antonov Ovseenko (I)”, *Tele-eXpres*, (17 de novembre del 1977).
- “Antonov Ovseenko (II)”, *Tele-eXpres*, (25 de novembre del 1977).
- “Carteles de guerra en España”, A: Josep Termes (sel·lecció i comentaris), *Carteles de la República y de la Guerra Civil*, (Barcelona: Centre d’Estudis d’Història Contemporània-Ed. La Gaya Ciència, 1978), pp. 7-15.
- Jaume Miravittles entrevistat per Tomàs Delclòs, *Tele-expres*, (8 de març del 1978).
- “Tarradellas, Miravittles y el Comissariat de Propaganda”, a *La Vanguardia*, (12 de maig del 1982).

9.4.2 Bibliografia de referència

- DD.AA., *Avantguardes a Catalunya, 1906-1939*, catàleg d’exposició, (Barcelona: Fundació Caixa de Catalunya, 1992).
- Diego Abad de Santillán, *Porqué perdimos la guerra*, (Barcelona: Plaza Janés, 1977).
- Montserrat Aguer, Fèlix Fanés, “Biografia”.A: *Dalí: els anys joves (1918-1930)*, catàleg d’exposició, (Barcelona: Generalitat de Catalunya-Fundació Gala-Salvador Dalí, 1995).
- Ignacio Agustí, *Ganas de hablar*, (Barcelona: Planeta, 1974).
- Ferran Aisa, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)*, (Barcelona: Ateneu Enciclopèdic Popular-Virus, 2000).
- Ferran Aisa, *El laberint roig. Víctor Colomer i Joaquim Maurín, mestres i revolucionaris*, (Lleida: Pagès, 2005).
- Víctor Alba, *Història del BOC*, (Barcelona: Pòrtic, 1974).
- Víctor Alba, *Història del POUM*, (Barcelona: Pòrtic, 1974)
- Víctor Alba, *El Frente Popular*, (Barcelona: Planeta, 1976).
- Víctor Alba, *Sísifi el seu temps I. Costa avall*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1990).
- Víctor Alba, *L’aventura del militant*, (Barcelona: Laertes, 1994).
- Ricard Alcaraz, *La Unió Socialista de Catalunya, 1923-1936*, (Barcelona: La Magrana-IMHB, 1987).

- Joaquin Almedros, *Situaciones españolas: 1936-1939. El PSUC en la guerra civil*, (Barcelona: Dopesa, 1976).
- Claudi Ametlla, *Memòries polítiques, 1918-1936*, (Barcelona: Distribucions Catalònia, 1979).
- Claudi Ametlla, *Catalunya paradís perdut*, (Barcelona: Editorial Selecta, 1984).
- José-Mario Armero, *España fue noticia. Corresponsales extranjeros en la Guerra Civil española*, (Madrid: Sedmay, 1976).
- Francesc Artal i altres, *El pensament econòmic català durant la República i la Guerra (1931-1939)*, (Barcelona: Edicions 62, 1976).
- Manuel Azaña, *Memorias políticas y de guerra, II*, (Barcelona: Crítica, 1978).
- Cristina Badosa, *Josep Pla, el difícil equilibri entre literatura i política, 1927-1939*, (Barcelona: Curial, 1994).
- Cristina Badosa, *Josep Pla. Biografia del solitari*, (Barcelona: Edicions 62, 1996).
- Albert Balcells, *Crisis económica y agitación social en Cataluña (1930-1936)*, (Barcelona: Ariel, 1971).
- Albert Balcells, *La polèmica del 1928 entorn de l'anarquisme a Catalunya*, (Barcelona: Nova Terra, 1973).
- Albert Balcells, *El problema agrari a Catalunya*, (Barcelona: La Llar del Llibre, 1983).
- Albert Balcells, "La guerra civil española y el autogobierno de Cataluña, 1936-1939", a *Cuatro estudios de historia de Cataluña (siglos XIX y XX)*, (Salamanca: Universidad Pontificia, 1988), pp. 39-74.
- Albert Balcells; Enric Pujol; Jordi Sabater, *La Mancomunitat de Catalunya i l'Autonomia*, (Barcelona: Proa, 1996).
- Albert Balcells, *Violència social i poder polític*, (Barcelona: Pòrtic, 2001).
- David Ballester, *Els anys de la guerra. La UGT de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Columna-Fund. Josep Comaposada, 1998).
- Ramon Batalla, "Jaume Miravittles, le sourire de la Catalogne", A: Rafael Pascuet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: ANC-Viena-Ajuntament de Figueres, 2006), pp.193-224.
- Antony Beevor, *La guerra civil española*, (Barcelona: Crítica, 2005).
- Manuel D. Benavides, *Guerra y revolución en Cataluña*, (Mèxic: Ediciones Roca, 1978).
- Josep Benet, *Exili i mort del president Companys*, (Barcelona: Empúries, 1990).
- Josep Benet, *Memòries I. De l'esperança a la desfeta, 1920-1939*, (Barcelona: Edicions 62, 2008).
- Vicenç Bernades, *No! Macià no ha traït. Contestant unes insidies*, (Barcelona: Impremta Romana, 1932).
- Josep Maria Bernils Mach, "Episodis de la II República a Figueres", A: *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (Figueres), vol.14, 1979-1980.
- Josep M. Bernils i Mach, *La Guerra Civil a Figueres, 1936-1939*, (Figueres: Editorial L'Empordà, 1986).
- Josep Maria Bernils i Mach, *Figueres*, (Figueres: Editorial Empordà, 1994).
- Josep M. Bernils i Mach, *75 anys de la Unió Esportiva Figueres*, (Figueres : U.E. Figueres, 1995).
- Josep M. Bernils, "Jaume Miravittles, comissari de Propaganda de la Generalitat (1936-1939)", A: *Revista de Girona*, núm. 187, (març-abril 1998), p.38-43.
- Josep M. Bernils i Mach, *Marià Pujulà i Vidal*, (Figueres: Ajuntament, 1999).
- Burnett Bolloten, *La guerra civil española. Revolución y contrarevolución*, (Madrid: Alianza editorial, 1989).
- Francesc Bonamusa, *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, (Barcelona: Curial, 1974).

- Francesc Bonamusa, *Política i finances republicanes (1931-1939)*. Lluís Mestres i Capdevila, (Tarragona: El Mèdol, 1997).
- Juan Manuel Bonet, *Diccionario de las vanguardias en España, 1907-1936*, (Madrid: Alianza editorial, 1995).
- Anabel Bonson, *Joaquín Maurín (1896-1973). El impulso moral de hacer política*, (Huesca: Diputación Provincial-Instituto de Estudios Altoaragoneses, 1995).
- Franz Borkenau, *El reñidero español*, (Barcelona: Ibérica de Ediciones y Publicaciones, 1977).
- Pere Bosch-Gimpera, *Memòries*, (Barcelona: Edicions 62, 1980).
- Robert Brasillach, *Une génération dans l'orage. Memoires*, (Paris, Plon, 1968).
- Josep Maria Bricall, *Política econòmica de la Generalitat (1936-1939)*, vol.I, (Barcelona: Edicions 62, 1970).
- Miquel Caminal, *Joan Comorera. Guerra i revolució (1936-1939). Volum II*, (Barcelona: Empúries, 1984).
- Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, (Barcelona: Curial – Publ. Abadia de Montserrat, 1994).
- Josep Maria Caparrós Lera, *El cine republicano español (1931-1939)*, (Barcelona: Dopesa, 1977).
- Josep Maria Caparrós Lera i Ramon Biadiu, *Petita història del cinema de la Generalitat (1932-1939)*, (Mataró: Edicions Robrenyo, 1978).
- José Maria Caparrós Lera, “El cine catalán durante la Renaixença”, a Diversos Autors, *El cine en Cataluña. Una aproximación histórica*, (Barcelona: PPU, 1993).
- Josep Carner-Ribalta, *De Balaguer a Nova York passant per Moscou i Prats de Molló (Memòries)*, (Paris: Edicions Catalanes de París, 1972).
- Màrius Carol, Josep Playà, *L'enigma Dalí*, (Barcelona: Rosa dels Vents, 2004).
- Emili Casademont i Comas, *L'home d'”Els Cent Homes”*. (Aproximació a la vida i obra de Josep Fontbernat), (Ajuntaments de Bescanó i Anglès, 1996).
- Julián Casanova, *De la calle al frente. El anarcosindicalismo en España (1931-1939)*, (Barcelona: Crítica, 1997).
- Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996).
- Jordi Casassas (coord), *Lluís Companys i la seva època*, (Barcelona: Pòrtic, 2002).
- Víctor Castells, “Introducció”, A: Jaume Miravittles, *Catalans a Madrid. Impressions de viatge*, (Barcelona: Parsifal edicions, 1998), pp. 3-6.
- Ramón Casterás, *Las JSUC: ante la guerra y la revolución (1936-1939)*, (Barcelona: Editorial Nova Terra, 1977).
- Francesc Català-Roca, *Impressions d'un fotògraf. Memòries*, (Barcelona: Edicions 62, 1995).
- David Caute, *El comunismo y los intelectuales franceses (1914-1966)*, (Barcelona-Vilassar de Mar: Oikos-tau, 1967).
- David Caute, *Compañeros de viaje*, (México: Editorial Grijalbo, 1975).
- Alexandre Cirici, *El temps barrat*, (Barcelona: Destino, 1973).
- Josep Clara, “Comportament electoral de dues ciutats: Girona i Figueres (1901-1923)”. A: Conxita Mir (ed.), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, (Lleida: Ed. Virgili Pagès – Estudi General – Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989).
- Josep Clara, “Salvador Dalí, empresonat per la dictadura de Primo de Rivera”. A: *Revista de Girona*, núm.162 (gener-febrer 1994).
- Josep Coll i Josep Pané, *Josep Rovira. Una vida al servei de Catalunya i del socialisme*, (Barcelona: Ariel, 1978).

- Joan Crexell i Playà, *El complot de Garraf*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988).
- Joan Crexell, *Prensa catalana clandestina i d'exili, 1917-1938*, (Barcelona: El Llamp, 1987).
- Joan Crexell, *Textos militars catalans (1924-1926)*, edició de l'autor, (Barcelona: 1978).
- Joan Crexell, *El llibre a Catalunya durant la guerra civil*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990).
- *Crònica de la Guerra Civil a Catalunya*, 2 volums, (Barcelona: Edicions Dau: 2008 i 2009).
- Rafael Cruz, *El Partido Comunista de España en la Segunda República*, (Madrid: Alianza, 1987).
- Fèlix Cucurull, *Panoràmica del nacionalisme català*, 6 volums, (París: Edicions Catalanes de París, 1975).
- Joan B. Culla, *El catalanisme d'esquerra. Del grup de L'Opinió al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (1928-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977).
- Joan B. Culla, *Joan Casanelles i Ibarz (1904-1986). Memòries i biografia*, (Barcelona: Ajuntament, 1991)
- Salvador Dalí, *Un diari: 1919-1920. Les meves impressions i records íntims*, a cura de Fèlix Fanés. (Barcelona : Fundació Gala-Salvador Dalí, 1994).
- Domènec de Bellmunt, *Cinquanta anys de periodisme català*, (Andorra la Vella: Mirador del Pirineu, 1975).
- Jaume de Ramon i Vidal, *El Regiment Pirinenc núm.1 de Catalunya*, (Barcelona: Rafael Dalmau, 2004).
- Andrew Charles Durgan, *El B.O.C. 1930-1936*, (Barcelona: Editorial Laertes, 1996).
- Ilija Ehrenburg, *Corresponsal en España*, (Barcelona: Ed. Prensa Ibérica, 1998).
- Antonio Elorza, Marta Bizcarrondo, *Queridos camaradas. La Internacional Comunista y España, 1919-1939*, (Barcelona: Planeta, 1999).
- Frederic Escofet, *De una derrota a una victòria: 6 de octubre de 1934 – 19 de julio de 1936*, (Barcelona: Argos Vergara, 1984).
- Josep Espluga Trenc, "Fronteres: breus instruccions per a tractar amb la gent que hi viu", a *Plecs d'Història Local*, núm.133, (abril 2009),
- Xosé Estévez, *De la Triple Alianza al Pacto de San Sebastián (1923-1930)*, (San Sebastián: Universidad de Deusto, 1991).
- Ramon Fabregat, *Macià: la seva actuació a l'estranger*, vol.I, (Barcelona: Lletra viva, 1978).
- Fèlix Fanés, *Salvador Dalí. La construcció de la imatge, 1925-1930*, (Figueres: Editorial Electa, 1999).
- Ricard Faura i Homedes, *El complot de Prats de Molló*, (Barcelona : El Llamp, 1991).
- Ramón Fernández Jurado, *Memòries d'un militant obrer (1930-1942)*, (Barcelona: Hacer, 1987),
- Francesc Ferrer i Gironès, *Els moviments socials a les comarques gironines*, (Girona: Diputació, 1998).
- Miquel Ferrer i Sanxís, *Memòries (1920-1970)*, (Barcelona: Fundació Josep Comaposada, 2009).
- Miquel Ferrer, "S.E.M. Societat d'Estudis Militars (1923-1926)". A: *L'Avenç*, núm.10, (1978),p.53-57.
- Joan Ferrerós, "Met Miravittles, polític i periodista", A: *Benvolguts absents II*, (Figueres: Ajuntament-Ed.L'Empordà, 2004), p.81-86.
- Josep Maria Figueres, *Entrevista a la guerra*, (Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2007).
- Javier Figuero, *Memoria de una locura. Crònica testimonial de una gran tragedia española*, (Barcelona: Planeta, 1986).

- Josep Maria Fontana, *Los catalanes en la guerra de España*, (Madrid: Samarán, 1951).
- Josep Fontbernat, “Els Deux Magots”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm.24, (8 de setembre de 1930).
- Josep Fontbernat, “Jaume Miravittles (a) Met”, A: *La Rambla de Catalunya*, núm. 34, (11 de novembre de 1930).
- Josep Fontbernat, *La batalla de Prats de Molló*, (Barcelona, Edicions Proa, 1930).
- Carles Fontserè, *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)*, (Barcelona: Pòrtic, 1995).
- Josep Maria Francès a *Memorias de un cero a la izquierda*, (Mèxic: Ed. Olimpo, 1962).
- Rosa Franquet i Calvet, *Història de la radiodifusió a Catalunya (del naixement al franquisme)*, (Barcelona: Edicions 62, 1986).
- Ronald Fraser, *Recuérdalo tu y recuérdalo a otros*, (Barcelona: Planeta DeAgostini, 2005).
- François Furet, *El pasado de una ilusión. Ensayo sobre la idea comunista en el siglo XX*, (Madrid: Fondo de Cultura Económica, 1995).
- Pere Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana. Primeres avantguardes, 1918-1930*, vol.VIII, (Barcelona, Edicions 62, 1997).
- Pere Gabriel, “Francesc Macià i Llussà. Militar i polític”, A: Solé i Sabaté, Josep M. (dir.), *Història de la Generalitat i dels seus presidents*, vol.3, (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2003), p.60-97.
- Ferran Gallego, *Barcelona, mayo de 1937*, (Barcelona: Debate, 2007).
- Maria Josepa Gallofré i Virgili, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991).
- Miguel A. Gamonal Torres, *Arte y política en la guerra civil española. El caso republicano*, (Granada: Diputación provincial, 1987).
- Hugo García Fernández, *Mentiras necesarias. La batalla por la opinión británica durante la guerra civil*, (Madrid: Biblioteca Nueva, 2008).
- Joan García Oliver, *El eco de los pasos*, (Barcelona: Ruedo Ibérico, 1978).
- Teodor Garriga, *La meva vida i Ràdio Associació de Catalunya*, (Barcelona: Proa, 1998).
- Emilio Gentile, *Fascismo. Historia e interpretación*, (Madrid: Alianza Editorial, 2004).
- Ian Gibson, *La vida desafortada de Salvador Dalí*, (Barcelona: Anagrama, 2003).
- François Godicheau, *La Guerra d'Espagne. République et révolution en Catalogne (1936-1939)*, (París: Odile Jacob, 2004).
- Eduardo Gonzalez Calleja, “Emigración e insurgencia: el catalanismo radical, entre Francia y España”, A: Jordi Canal, Anne Charlon, Phryné Pigenet (dirs.), *Les exils catalans en France*, (París: Presses de l'Université Paris- Sorbónne, 2005).
- J.A. Gonzalez Casanova, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*, (Barcelona: Curial, 1974).
- André Gounot, “Entre exigencias revolucionarias y necesidades diplomáticas: las relaciones del deporte soviético con el deporte obrero y el deporte burgés en Europa (1920-1937)”, A: Teresa Gonzalez Aja (ed.), *Sport y autoritarismos. la utilización del deporte por el comunismo y el fascismo*, (Madrid: Alianza Editorial, 2002), pp. 281-310.
- Emili Granier-Barrera, “Mig segle enrera”. A: *L'Avenç*, núm. 17, (juny 1979)
- Emili Granier-Barrera, *Una vida plena*, (Barcelona: Editorial Hacer, 1994)
- Ramon Guardiola i Rovira, *Dalí de primera mà*, (Girona: Editorial Gironina, 1990).
- Vicenç Guarner, *Cataluña en la guerra de España*, (Madrid: G. del Toro, 1975).
- Román Gubern, *1936-1939. La guerra de España en la pantalla*, (Madrid: Filmoteca Española, 1986).
- Julià Guillamon, “Feu tancs... tancs...tancs...! que són els vehicles de la victòria”, a *República! Cartells i cartellistes (1931-1939)*, (Barcelona: Museu d'Història de Catalunya-Ed. Viena-CEHI, 2006), pp. 53-60.

- Miquel Guinard, *Memòries d'un militant catalanista*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988).
- Amadeu Hurtado, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps, 1931-1936*, (Barcelona: Ariel, 1967).
- Manuel Ibàñez Escofet, *La memòria és un gran cementiri*, (Barcelona: Edicions 62, 1990).
- Ignacio Iglesias i Víctor Alba, *L'aventura del militant*, (Barcelona: Laertes, 1994)
- Instituto General y Técnico de Figueras, *Memoria correspondiente al curso 1916 a 1917*, (Figueras, 1917).
- Instituto General y Técnico de Figueras, *Memoria correspondiente al curso 1921 a 1922*, (Figueras, 1923).
- M. Dolors Ivern i Salvà, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, 2 volums, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988 i 1989).
- Gabriel Jackson, *La República española y la guerra civil (1931-1939)*, (Barcelona: Orbis, 1985).
- Gabriel Jackson, *Civilización y barbarie*, (Barcelona: Planeta, 1997).
- Gabriel Jackson, Víctor Alba, *Juan Negrín*, (Barcelona: Ediciones B, 2004).
- Enric Jardí, "La Olimpiada Popular de 1936", A: *Historia y vida*, núm.28, (juliol 1970), pp.115-121.
- Imma Julián, "El cartelismo y la gráfica en la guerra civil", a Valeriano Bozal, Tomàs Llorens (coords.), *España. Vanguardia artística y realidad social, 1936-1976*, (Barcelona: Gustavo Gili, 1976).
- Alex Kershaw, *Sangre y champán. La vida y la época de Robert Capa*, (Barcelona: Debate, 2003).
- Stephen Koch, *El fin de la inocencia. Willi Münzenberg y la seducción de los intelectuales*, (Barcelona: Tusquets, 1997).
- Daniel Kowalsky, *La Unión Soviética y la guerra civil española*, (Barcelona: Crítica, 2003).
- Michel Lefebvre, Skoutelsky, Rémi, *Las brigadas internacionales. Imágenes recuperadas*, (Barcelona-Madrid: Lunwerg Editores, 2003).
- César M. Lorenzo, *Los anarquistas españoles y el poder*, (París: Ruedo Ibérico, 1972).
- Mary Low, *Cuaderno rojo de Barcelona*, (Barcelona: Alikornio ediciones, 2001).
- Rossend Llates, *Ésser català no és gens fàcil*, (Barcelona: Aedos, 1971).
- Albert Manent i Segimon, Josep Raventós i Giralt, *L'Església clandestina a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984).
- Albert Manent, *El Molí de l'Ombra. Dietari polític i retrats. 1946-1975*, (Barcelona: Edicions 62, 1986).
- Albert Manent, *Semblances contra l'oblit. Retrats d'escriptors i de polítics*, (Barcelona: Ed. Destino, 1990).
- Albert Manent, *De 1936 a 1975. Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999).
- Albert Manent, *Fèlix Millet i Maristany. Líder cristià, financer, mecenes catalanista*, (Barcelona: Proa, 2003).
- Josep Lluís Martín Ramos, *Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)*, (Barcelona: Curial, 1977).
- José Luis Martín Ramos, *Rojos contra Franco. Historia del PSUC, 1939-1947*, (Barcelona: Edhasa, 2002).
- José Luis Martín Ramos, "Esquerra Republicana durante la guerra civil", ponència presentada al Seminario de Historia, organitzat a Madrid el juny del 2008 per la UNED, la UCM i la Fundación Ortega y Gasset.

- María T. Martínez de Sas i Pelai Pagès (coords.), *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, (Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000),
- David Martínez Fiol, *Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001).
- David Martínez Fiol, *Estatisme i antiestatisme a Catalunya (1931-1939). Rivalitats polítiques i funcionaris a la Generalitat*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008).
- Josep Massot i Muntaner, "Introducció" a Georges Bernanos, *Els grans cementiris sota la lluna*, (Barcelona: Curial, 1981),
- Josep Massot i Muntaner, *Aspectes de la guerra civil a les Illes Balears*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002).
- Gregori Mir, *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern britànic*, (Barcelona: Proa, 2006).
- Isidre Molas, *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*, (Barcelona: Edicions 62, 1972).
- Joaquim Molas, *La literatura catalana d'avantguarda, 1916-1938*, (Barcelona: Antoni Bosch editor, 1983).
- Antoni Monreal, *El pensamiento político de Joaquín Maurín*, (Barcelona: Península, 1984).
- Enrique Moradiellos, *El reñidero de Europa*, (Barcelona: Península, 2001).
- Enrique Moradiellos, *Don Juan Negrín*, (Barcelona: Península, 2006).
- Manuel Moreno Chacón, *El personal polític republicà a l'Ajuntament de Figueres. Les eleccions municipals durant la Restauració (1877-1923)*, (Figueres: Ajuntament-Diputació de Girona, 2004).
- Felix Morrow, *Revolución y contrarevolución en España. La Guerra Civil*. (Madrid: Akal editor, 1978).
- Josep Maria Murià, *Vivències d'un separatista*, (Barcelona: El Llamp, 1985).
- Inés Padrosa i Gorgot, *Història gràfica de Figueres*, (Figueres: Brau edicions, 2001).
- Pelai Pagès, *La Guerra civil espanyola a Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Els Llibres de la Frontera, 1997).
- Teresa Pàmies, *Quan érem capitans (Memòries d'aquella guerra)*, (Barcelona: Dopesa, 1974).
- Rafael Pasquet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: Ajuntament de Figueres-ANC-Viena Edicions, 2006).
- Robert Payne, *The civil war in Spain*, (Nova York: G.P. Putnam's Sons, 1962).
- Stanley G. Payne, *El fascismo*, (Madrid: Alianza Editorial, 1982).
- Stanley G. Payne, *La primera democracia española. La Segunda República, 1931-1936*, (Barcelona: Paidós, 1995).
- Stanley G. Payne, *Unión Soviética, comunismo y revolución en España (1931-1939)*, (Barcelona: Plaza Janés, 2003).
- Stanley G. Payne, *El colapso de la República. Los orígenes de la Guerra Civil (1933-1936)*, (Madrid: La Esfera de los Libros, 2006).
- Abel Paz, *La cuestión de Marruecos y la República española*, (Madrid: Fundación Anselmo Lorenzo, 2000).
- José Peirats, *La CNT en la revolución española*, vol.1, (Cali (Colombia): Asociación Artística La Cuchilla, 1988).
- Lluís Permanyer, *Antoni Clavé fa memòria*, (Barcelona: La Campana, 2005).
- Lluís Permanyer, "El Met Miravittles coloquial", a *La Vanguardia*, (22 d'abril del 2006).

- Carles Pi i Sunyer, *La República y la guerra. Memorias de un político catalán*, (Mèxico: Ediciones Oasis, 1975).
- Núria Pi-Sunyer, *Els Pi, els Sunyer i els Pi i Sunyer de Roses*, (Barcelona: Arts Gràfiques Torres, 1999).
- Pere Pi-Sunyer Bayo, *Del vell i del nou món. Memòries*, (Barcelona: Edicions 62, 1992).
- Ismael E. Pitarch, *Sociologia dels polítics de la Generalitat (1931-1939)*, (Barcelona: Curial, 1977).
- Josep Pla, *Obra completa. Darrers escrits*, vol.44, (Barcelona: Destino, 1984).
- Josep Pla, *Obres de museu*, amb il·lustracions de Salvador Dalí, (Figueres: Dasa edicions, 1981).
- Josep Pla, *La Segunda República. Una crònica, 1931-1936*, (Barcelona: Destino, 2006).
- Mark Planellas-Witzsch, *El somriure de Catalunya. Un retrat biogràfic de Jaume Miravittles*, (Barcelona: Editorial Dux, 2008).
- Francesc Poblet, “Jaume Miravittles i Navarra. Apunt biogràfic”, A: Solé i Sabaté, Josep Maria; Villarroya, Joan; Voltas, Eduard (dirs.), *La Guerra Civil a Catalunya*, vol.1, (Barcelona: Edicions 62, 2004).
- Agustí Pons, “Jaume, Met, Mil Miravittles”, A: *Deu daus*, (València: Eliseu Climent, 1991), p.55-69.
- Joan Pons, *Un republicà enmig de faïstes*, (Barcelona: Edicions 62, 2007).
- Miquel Porter i Moix, *Història del cinema a Catalunya (1895-1990)*, (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1992).
- Josep Antoni Pozo González, *El poder revolucionari a Catalunya durant els mesos de juliol a octubre de 1936. Crisi i recomposició de l'estat*, (UAB, Tesi Doctoral, 2002).
- Paul Preston, *La destrucció de la democràcia en Espanya*, (Madrid: Alianza, 1987).
- Paul Preston, *La Guerra Civil espanyola*, (Barcelona: Debate, 2006).
- Paul Preston, *Idealistes sota les bales*, (Barcelona: Proa, 2007).
- Enric Pujol (coord.), *La matemàtica de la història. La teoria cíclica d'Alexandre Deulofeu*, (Figueres: Brau Edicions, 2005).
- Rafael Pujol, “El Bloc Obrer i Camperol a les comarques gironines”, A: *Presència* (Girona), núm.338, (5 d'octubre de 1974),
- Rafael Pujol, “Acció Social Agrària de les Terres Gironines (1)”, A: *Revista de Girona*, núm.81, (1977), pp.305-313; Rafael Pujol i Josep Clarà, “Acció Social Agrària de les Terres Gironines (2)”, A: *Revista de Girona*, núm.84, (1978), pp.247-254.
- Joan Quer, “Ha mort Jaume Miravittles”, A: *Empordà Federal* (Figueres), núm.21, (novembre 1988).
- Jordi Rabassa Massons, *Josep Dencàs i Puigdollers. El nacionalisme radical a la Generalitat*, (Barcelona: Dalmau, 2006).
- Ronald Radosh, Mary R. Habeck i Grigory Sevostianov (eds.), *Espanya traicionada. Stalin y la guerra civil*, (Barcelona: Planeta, 2002).
- Dionisio Ridruejo, *Con fuego y con raíces. Casi unas memorias*, (Barcelona: Planeta, 1976).
- Vicenç Riera Llorca, *Fes memòria, Bel*, (Barcelona: Editorial Selecta, 1972).
- Francesc Roca, *Teories de Catalunya*, (Barcelona: Pòrtic, 2000).
- Francesc Roca, “Jaume Miravittles o l'assaig polític modern”, A: Rafael Pascuet i Enric Pujol (dir.), *La Revolució del bon gust. Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1936-1939)*, (Barcelona: ANC-Viena-Ajuntament de Figueres, 2006), pp. 262-265.
- Francesc Roca, “L'economia espanyola el 1949 (l'anàlisi de Jaume Miravittles)”, A: Jaume Miravittles, *Informes sobre l'economia franquista de postguerra*, edició de Francesc Roca,

- (Catarroja-Barcelona, Editorial Afers-Centre d'Estudis Històrics Internacionals, 2008), pp. 9-21.
- Antonina Rodrigo, *García Lorca en Cataluña*, (Barcelona:Planeta, 1975).
  - Montserrat Roig, *Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució*, (Barcelona: Ed. Laia, 1976).
  - Carlos Rojas, *El mundo mítico y mágico de Salvador Dalí*, (Barcelona: Plaza-Janés, 1985).
  - Jaume Ros i Serra, *La memòria és una decepció, 1920-1939*, (Barcelona: Editorial Mediterrània, 1995).
  - Jaume Ros i Serra, *Miquel Badia. Un defensor oblidat de Catalunya*, (Barcelona: Mediterrània, 1996).
  - Carmel Rosa-Roc, *Quan Catalunya era revolucionària*, (Salt: Edicions del Pèl, 1986).
  - Luis Rourera Farré, *Joaquín Maurín y su tiempo*, (Barcelona: Claret, 1992).
  - Marià Rubió i Tudurí, *Barcelona 1936-1939*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002).
  - Fermí Rubiralta, *Joan Cornudella i Barberà (1904-1985). Biografia política*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003).
  - Ramon Sala Noguer, *El cine en la España republicana durante la guerra civil (1936-1939)*, (Bilbao: Mensajero, 1993).
  - Joan Sales, *Cartes de la guerra*, (Barcelona: Club editor, 2003).
  - Anna Sallés, *Quan Catalunya era d'Esquerra*, (Barcelona: Edicions 62, 1986).
  - Xavier Sanahuja, ... *I de Prats de Molló a la Generalitat*, (Barcelona : Impremta Industrial, 1932).
  - Pere Sànchez i Ferré, *La maçoneria en la societat catalana del segle XX, 1900-1947*, (Barcelona: Edicions 62, 1993).
  - Carles Santacana, Xavier Pujadas, *L'altra Olimpíada. Barcelona '36. Esport, societat i política a Catalunya (1900-1936)*, (Barcelona: L'Index, 1990).
  - Jorge Saborido (selecció i notes), *Interpretaciones del fascismo*, (Buenos Aires: Editorial Biblos, 1994).
  - Jaume Santaló (coord.), *Figueres 1900-1936. Imatge i història de la Catalunya republicana*. (Figueres: Museu de l'Empordà, 1999).
  - Joan Sariol Badia, *Petita història de la guerra civil*, (Barcelona: Dopesa, 1977).
  - Joan Sauret, *L'exili polític català*, (Barcelona; Aymà, 1979).
  - Frank Schauff, *La victoria frustrada. La Unión Soviética, la Internacional Comunista i la guerra civil española*, (Barcelona: Debate, 2008).
  - Luis Mario Schneider, *II Congreso Internacional de Escritores Antifascistas (1937). Vol.I: Inteligencia y guerra civil en España*, (Barcelona: Laia, 1978).
  - Maurici Serrahima, *Memòries de la guerra i de l'exili. vol. I. 1936-1937*, (Barcelona: Edicions 62, 1978).
  - Josep M. Solé i Sabaté, Joan Villarroja, *La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939), vol.I*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989).
  - *Studium, la revista del jove Dalí*, edició facsímil, (Figueres: Edicions Federals, 1989).
  - Federico Suárez, *Intelectuales antifascistas*, (Madrid: Ediciones Rialp, 2002).
  - Anna Teixidor Colomer, "La trajectòria periodística de Jaume Miravittles a l'exili (1939-1963): París, Mèxic, Nova York", A: *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Vol. 39 (2008), pp.411-434.
  - Pere Teixidor Elies, *Figueres anecdòtica. Segle XX*, (Figueres: Arts Gràfiques Pujol, 1978).
  - Josep Termes (selecció i comentaris), *Carteles de la República y de la Guerra Civil*, (Barcelona: Centre d'Estudis d'Història Contemporània-Ed. La Gaya Ciència, 1978).
  - Josep Termes, "Repercussions de la revolució bolxevic de 1917 a Catalunya", A: *Històries de la Catalunya treballadora*, (Barcelona: Empúries, 2000), p.117-133.
  - Josep Termes, *Història de Catalunya*, vol. VI, (Barcelona: Edicions 62, 1987).

- Josep Termes, *La catalanitat obrera. La República Catalana, l'Estatut de 1932 i el Moviment Obrer*, (Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2007).
- Palmiro Togliatti, *Escritos sobre la guerra de España*, (Barcelona: Crítica, 1980).
- Abelard Tona i Nadalmà, *Qui va parlar?*, (Barcelona: El Llamp, 1984),
- Abelard Tona i Nadalmà, *Memòries d'un nacionalista català. Del nacionalisme radical al comunisme*, (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994).
- Josep Torroella, "Jaume Miravittles, de Figueres a Nova York", A: *Revista de Girona*, núm.234, (gener-febrer 2006), p.44-49.
- Josep A. Trabal, *Final d'etapa, 1931-1936. Cinc anys d'actuació política*, (Barcelona: Bosch, 1937).
- José Antonio Trabal Sans, "Sobre la Olimpiada Popular", A: *Historia y vida*, núm.31, (octubre 1970).
- Javier Tusell, *Historia de España en el siglo XX. II. La crisis de los años treinta: República y Guerra Civil*, (Madrid: Taurus, 1999).
- Enric Ucelay Da Cal, "Els nacionalistes catalans al PSUC", A: *Arreu*, núm.1, (25 d'octubre de 1976), pp.26-31.
- Enric Ucelay Da Cal, "La crisi dels nacionalistes radicals catalans (1931-1932)", A: *Recerques*, núm.8, (1978).
- Enric Ucelay Da Cal, *El nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera, 1923-1931*, Tesi doctoral, (Universitat Autònoma de Barcelona, 1983).
- Enric Ucelay Da Cal, *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*, (Barcelona: La Magrana, 1982),
- Enric Ucelay Da Cal, "Daniel Cardona i Civit i l'opció armada del nacionalisme radical català (1890-1943)". A: Daniel Cardona, *La Batalla i altres textos*, a cura d'Enric Ucelay, (Barcelona: La Magrana-Diputació, 1984)
- Enric Ucelay Da Cal, "La Diputació i la Mancomunitat, 1914-1923", a Borja de Riquer (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, vol II, (Diputació de Barcelona, 1987).
- Enric Ucelay Da Cal, "Buscando el levantamiento plebiscitario: insurreccionalismo y elecciones", A: *Ayer*, núm 20, (1995), p.49-80.
- Enric Ucelay Da Cal, "Le Corbusier i les rivalitats tecnocràtiques a la Catalunya revolucionària", A: Juan José Lahuerta (ed.), *Le Corbusier y España*, (Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1997).
- Enric Ucelay Da Cal, "El cas Doriot i la seva recepció a Catalunya", A: *Profesor Nazario Aguado. Una historia abierta*, (Barcelona: Publicacions UAB, 1998), pp.466-475.
- Enric Ucelay-Da Cal, "Los malos de la película: las Joventuts d'Esquerra Republicana-Estat Català y la problemática de un fascismo catalán", A: *Ayer*, núm.59 (2005), pp. 147-172.
- Ernest Udina, *Josep Tarradellas. L'aventura d'una fidelitat*, (Barcelona: Edicions 62, 1978)
- Josep Valls, "Navarra. La sorpresa dels petits", A: *Comerç a/de Figueres. Història i vida d'establiments centenaris*, catàleg d'exposició,(Figueres: Museu de l'Empordà, 2005).
- Fermí Vergés, "Aproximació a Jaume Miravittles", a Jaume Miravittles, *Gent que he conegut*, (Barcelona: Destino, 1980).
- Pere Vigués, *Un món hostil. Narració autobiogràfica*, (Terrassa: Ajuntament, 1994).
- Enric Vila, *Lluís Companys. la veritat no necessita màrtirs*, (Barcelona: L'Esfera dels Llibres, 2006).
- Mercè Vilanova, *Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República*, (Barcelona: Fundació Jaume Bofill – Ed. de la Magrana, 1986).
- Manuel Viusà, "Francesc Macià. President de Catalunya", A: *Som* (París), núm.3, (1968).
- Peter Wyden, *La guerra apasionada. La historia narrativa de la Guerra Civil Española*, (Barcelona: Edicions Martínez Roca, 1983).

10. ANNEXOS

10.1 Cronologia de Jaume Miravittles i Navarra (1906-1939)

1906

18 de Febrer   Neix a Figueres (Alt Empordà)

1914

Diumenge de Pàsqua   Canta, vestit d'àngel, el *Resurrexit sicu dixit* a l'església i a la plaça de l'Ajuntament de Figueres, en celebració de la Pàsqua de Resurrecció, representació que farà fins el 1918.

1916

Setembre   Comença els estudis de batxillerat a l'Institut de Figueres, que acabarà el maig de 1922.

1918

Novembre   En el marc de la celebració de la victòria aliada a la Primera Guerra Mundial Miravittles i Salvador Dalí cremen la bandera espanyola de l'Institut i passen una nit al calabós.

1919

Gener a juny   Apareix a Figueres la revista *Stadium*, amb articles de divulgació cultural redactats per Miravittles i altres companys de l'institut, com Salvador Dalí, Ramon Reig i Joan Xirau.

1920-1921

Temporada   Comença a jugar a futbol amb la Unió Esportiva Figueres. Hi jugarà fins a la temporada 1924-1925.

1921

Desembre   Es forma a Figueres el grup *Renovació Social*, simpatitzant de la III Internacional i encapçalat per Martí Vilanova, que publica una revista del mateix nom. Hi participa juntament amb Salvador Dalí i Rafael Ramis.

1922

Setembre
Es trasllada a Barcelona per a estudiar. Allà viu sol i segueix primer un curs preparatori i després ingressa a l'Escola d'Enginyers.

1922-1925

Participa en les activitats del separatisme insurreccional, amb la Societat d'Estudis Militars (lligada a Acció Catalana) i Estat Català.

1924

7 de maig
És detingut al Teatre Eldorado de Barcelona per un policia de paisà, per repartir fulls volants d'Estat Català que denunciaven la detenció de Manuel Carrasco i Formiguera per un delictes de premsa. Passa cinc setmanes empresonat.

1925

14 de març
Compareix davant d'un consell de guerra per l'assumpte dels fulls subversius.

Maig
Participa, amb un grup de membres d'Estat Català, en el complot de Garraf, la preparació d'un atemptat contra el tren que porta el rei Alfons XIII a Barcelona. La policia impedeix l'operació.

Finals de maig
Li comuniquen la sentència del consell de guerra: sis mesos de presó. Per no ingressar-hi fuig immediatament cap a França, on arriba després de travessar la frontera a peu, per la muntanya.

S'instal·la a París, on continua els estudis d'enginyeria i la militància a Estat Català. Entra a formar part de l'"exèrcit" que Francesc Macià prepara des de París.

Durant la seva estada a la capital francesa, entre 1925 i 1930, manté una intensa vida d'estudi, de relacions amoroses, d'activisme polític i de contactes amb intel·lectuals i artistes.

1926

3 de novembre
Es detingut amb els altres participants en l'intent de Prats de Molló. Pretenien entrar armats a Catalunya per provocar un aixecament contra la Dictadura de Primo de Rivera, però la policia francesa ho evita. Després de passar dues setmanes

detingut a Perpinyà és traslladat a París i ingressa a la presó de la Santé, juntament amb Francesc Macià i altres integrants de l'expedició.

1927

Mitjans de gener Surt de la presó. Inicialment sembla que li serà perdonada l'expulsió del país a condició de continuar a París estudiant, però finalment és acompanyat per un policia a la frontera belga. Es val d'una estratagema per tornar il·legalment a França. Després aconseguix aixecar l'ordre d'expulsió, gràcies a la influència de Josep Fontbernat, tot i que es manté la prohibició de no acostar-se a la frontera espanyola.

Estiu Malgrat l'ordre se'n va, com cada any, a Cotlliure per passar-hi l'estiu. La policia, però, el descobreix. És detingut i passa quinze dies a la presó de Perpinyà. En el judici el condemnen als mateixos dies de presó que ja ha complert i a l'expulsió de França, que finalment no s'acaba portant a terme. Aconseguix quedar-se a París i continuar els estudis, tot i que la policia el manté controlat.

1929

Abril Participa, com a actor, en el film surrealista *Un chien andalou*, de Luis Buñuel i Salvador Dalí.

1930

Primavera Coneix a Ginette, una jove francesa amb qui aviat conviu. És d'una família d'origen italià i el seu nom real és Allida Ceccon Citton.

S'incorpora al Partit Comunista Català, dirigit per Jordi Arquer, Domènec Ramon, Amadeu Bernadó i Víctor Colomer.

Estiu El passa, juntament amb Ginette, a Saint-Tropez, a la Costa Blava francesa, i amb dos artistes: el pintor Pancho Cossío i el també pintor, escriptor i cineasta Joan Castanyer.

4 de novembre Entra a Espanya presentant-se a la policia de Portbou. És detingut i empresonat a Figueres: té pendent una pena de presó i, a més, se'l considera un pròfug per haver marxat en edat militar. A la seva ciutat s'engega una intensa campanya pel seu alliberament. S'arriben a recollir gairebé quatre mil signatures, en una ciutat de només quinze mil habitants.

1931

18 de febrer

És conduït, en tren, a la presó Model de Barcelona, on ingressa el mateix dia en que fa vint-i-cinc anys. Hi troba el sindicalista Àngel Pestanya i polítics com Joaquim Maurín i Andreu Nin.

14 de març

Ha estat indultat i surt de la presó. Forma part del Comitè Central del recentment creat Bloc Obrer i Camperol, liderat per Joaquim Maurín, i s'incorpora intensament a l'activitat política: articles, conferències, mítings.
Publica els llibres *Contra la cultura burgesa* i *El discurso de Stalin*.

Viu a Barcelona, amb Ginette, on treballa com a professor de matemàtiques i ciències a l'Escola de Treball.

1932

Publica els llibres *Los obreros y la política, Per què sóc comunista?*, *De Jaca a Sallent* i *Ha traït, Macià?*.
Dirigeix la revista *Front. Setmanari d'avançada*, lligada al BOC.

23 de juny

Compareix, juntament amb Jordi Arquer, davant d'un consell de guerra perquè han estat processats per insults a la Guàrdia Civil continguts en uns articles publicats un any abans. Els acusats van voler declarar en català, el que sembla que era el primer cop que es feia davant d'un tribunal militar.

1933

Publica els llibres *El presupuesto de la República* i *El ritme de la revolució*.

14 de juliol

Es casa amb Ginette pel civil

1934

27 de maig

És elegit president de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya.

19 de juny

Abandona el BOC i s'incorpora a Esquerra Republicana de Catalunya, comunicant-ho personalment al president Lluís Companys.

29 de setembre	Funda el Casal Nacionalista Obrer Espartacus del Dictricte VI, adherit a ERC i a les JEREC, per enfortir el sector obrerista del partit.
6 d'octubre	Participa en la revolta del 6 d'octubre acompanyant Josep Badia, dirigent de les JEREC, en la coordinació entre el Govern català i els grups de joves concentrats en diversos centres polítics de Barcelona. Després s'amaga durant tres mesos per esquivar la repressió.
1935	
	Publica el llibre <i>Crítica del 6 d'octubre</i> .
1936	
Gener-febrer	Participa en molts actes electorals d'ERC i del Front d'Esquerres per a les eleccions del 16 de febrer. Publica un argumentari de campanya: <i>Elements per a una campanya d'esquerra</i> , juntament a Josep Sans, Joan Blanch i Josep Esteve.
Finals de maig	En produir-se l'escissió d'una part de les JEREC per formar el partit Estat Català, és un dels líders del sector "companyista" de les JEREC, el que es manté dins d'ERC.
15 de juny	És nomenat secretari general de l'Olimpíada Popular, el festival esportiu internacional que es prepara per al mes següent a Barcelona, una alternativa de to antifeixista a l'Olimpíada de Berlín.
Juliol	El cop d'estat militar impedeix la celebració de l'Olimpíada Popular. És un dels representants d'ERC al Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya, el nou òrgan de poder sorgit de la revolució i influït sobretot pels anarquistes. Hi ocupa la secretaria general, des d'on ajuda a gent amenaçada, com l'escriptor Josep Pla o el dirigent catalanista catòlic Fèlix Millet, a abandonar el país.
21 d'agost	Josep Tarradellas, conseller d'Economia i Serveis Públics, el nomena director general de Serveis Públics, un càrrec efímer, ja que a finals de setembre aquesta conselleria passa a dependre del PSUC.
3 d'octubre	Es crea el Comissariat de Propaganda del Govern català i Miravittles n'és nomenat responsable. Amb la dissolució del Comitè de Milícies Antifeixistes i la formació del Govern d'unitat els diferents departaments del Comitè s'han integrat a l'organigrama del Govern català. El nou organisme, dissenyat

per ell mateix, és el responsable de la propaganda (per tots els mitjans: premsa, llibres, cinema, ràdio, festivals, cartells, etc), i de les relacions públiques (que en ocasions inclou activitats diplomàtiques). I una cosa i l'altra amb un abast internacional.

1937

12 i 13 de juny

Es celebra el II Ple d'ERC en que és nomenat per formar part de la direcció del partit, el Consell Permanent, càrrec que exerceix fins el febrer de 1938.

Novembre

Es desplaça a Madrid encapçalant una nombrosa delegació catalana organitzada pel Comissariat de Propaganda. Hi desenvolupa un ampli programa d'actes culturals i solidaris per portar l'escalf del Govern català als milers de soldats catalans que hi lluiten i per mostrar la contribució de Catalunya a la guerra contra Franco.

1938

12 de març

Es divorcia d'Allida Ceccon Citton, *Ginette*. Ja fa uns mesos que manté relacions amb Maria Pintado, *Maruja*, la seva nova parella.

Publica el llibre *El testimoniatge de Georges Bernanos. Les cimetièreres sous la lune*, una selecció de fragments d'aquesta obra de l'autor francès que parla de la repressió dels franquistes a Mallorca. Com a resultat de l'expedició a Madrid publica també *El que jo he vist a Madrid* i *Catalans a Madrid. Impressions de viatge*.

1939

Mitjans de gener

Fa el seu darrer viatge a França i a Bèlgica com a comissari de Propaganda, fent conferències i presentant produccions de Laya Films. Aquest cop l'acompanya Maruja, que es queda a Brussel·les pel perill imminent de l'ocupació de Catalunya pels franquistes.

24 de gener

Torna a ser a Barcelona. Entre els polítics, intel·lectuals i sindicalistes l'ambient és de fugida. Probablement el mateix dia ell també marxa de la ciutat, seguint l'immens èxode republicà.

26 de gener

Aquest dia cau Barcelona. Ell potser ja és a Figueres, la momentània capital d'una República en retirada.

27 de gener

Encarrega a l'artista Carles Fontserè i als periodistes Carles Sala i Amadeu Serch, col·laboradors del Comissariat de Propaganda,

la reconstitució d'aquest organisme en un local de la Rambla de Figueres, seguint ordres del president Juan Negrín. Una reorganització breu, que només es va mantenir fins el 3 de febrer.

3 de febrer

Surt de Figueres en direcció a la frontera, cap a Darnius, acompanyat d'alguns col·laboradors del Comissariat. Coordina el pas de la frontera del president Companys i del Govern català amb les autoritats de la República i del Govern basc.

5 de febrer

De bon matí travessa la frontera francesa, formant part d'una comitiva encapçalada pels presidents Companys i Aguirre. Pocs dies després s'instal·la a París on col·labora amb el president Companys en la precària reconstrucció de la Generalitat i en l'ajut als milers de refugiats que han passat a França.

10.2 Cronologia sumària de Jaume Miravittles i Navarra (1939-1988)

1940

Juny Dos o tres dies abans que l'exèrcit alemany ocupi París (dia 14) abandona la ciutat amb Maruja. Van cap a Bordeus i després es refugien la costa mediterrània, a Sète.

1941

18 de juny S'embarca a Marsella i, després d'un llarg viatge per Algèria, el Marroc i els Estats Units, arriba a Mèxic (3 de novembre), on retroba Maruja, que havia travessat l'Atlàntic tres mesos abans.

A Mèxic treballa en publicitat i periodisme, fa política i col·labora amb la França Lliure de De Gaulle. Publica els llibres *Muerte i resurrección de Francia*, *Cien millones de franceses* i *Geografía contra geopolítica*.

1945

25 d'abril Es casa amb Maria Pintado, *Maruja*.

24 de maig Amb Maruja, entren als Estats Units. S'instal·len a Nova York, on ell treballa en l'oficina d'informació de l'ambaixada belga. Més endavant porta la representació del Govern de la República a l'exili a Nova York. També es dedica a activitats periodístiques i comercials.

1954-1956

Viu al Brasil dedicat a activitats periodístiques i comercials.

1960

Desembre Neix la seva filla Montserrat Miravittles i Rogers, fruit de la seva relació amb Ann Rogers, amb qui viu després de separar-se de Maruja.

1962

6 de juny Neix el seu fill Jaume Miravittles i Rogers.

21 d'octubre Es casa amb Ann P. Rogers.

1963

Novembre Passa per Barcelona, però només està autoritzat a residir a Madrid, on ell i la seva família passen quatre mesos.

1964

Febrer Aconsegueix el permís per a viure a Catalunya, però no a Barcelona. S'instal·len a Roses.

20 de març Neix a Figueres el seu fill Marc Miravittles i Rogers.

Tardor Finalment pot anar a viure a Barcelona, on es guanya la vida amb una intensa activitat periodística a la premsa espanyola i americana.

1971

Publica el llibre *Barcelona, latitud Nova York, longitud París*.

1972

Publica el llibre *Episodis de la guerra civil espanyola*.

1976

Participa en la refundació d'Esquerra Republicana de Catalunya.

1977

15 de juny En les primeres eleccions democràtiques després del franquisme es desmarca d'ERC i demana el vot per al Pacte Democràtic per Catalunya, la coalició liderada per Jordi Pujol, Ramon Trias Fargas i Josep Verde Aldea.

Publica el llibre *Los comunicados secretos de Franco, Hitler y Mussolini*.

1978

Febrer

S'afilia a Esquerra Democràtica de Catalunya, el partit de Trias Fargas.

1980

Publica el llibre *Gent que he conegut*, amb que havia guanyat el Premi Josep Pla 1979.

1981

Publica els llibres *Més gent que he conegut* i *Els gols del Barcelona. Primera part*.

1982

Publica el llibre *Homes i dones a la meva vida*.

1983

Publica el llibre *Llums de Broadway*.

1985

A causa d'una malaltia neurològica és ingressat a un centre especialitzat.

1988

10 de novembre

Mort de Jaume Miravittles.

10.3 Conferències i mítings de l'etapa al BOC, 1931-1934

Conferències i mítings, 1931-1934

DATA	MUNICIPI-BARRI	TIPUS D'ACTE	TÍTOL CONFERÈNCIA
310000	Barcelona	Conferència	"Per què sóc comunista?"
310400	Fortià	Míting	
310400	Perelada	Míting	
310400	Crespià	Míting	
310400	L'Armentera	Míting	
310400	L'Estartit	Míting	
310400	Sant Pere Pescador	Míting	
310517	Barcelona	Míting	
310522	Sabadell	Míting	
310600	Sant Feliu de Guíxols	Míting	
310600	Figueres	Míting	
310600	Girona	Míting	
310600	La Bisbal d'Empordà	Míting	
310600	Palafrugell	Míting	
310600	Palamós	Míting	
310614	Barcelona	Míting	
310724	Sitges	Míting	
310800	Barcelona-Horta	Conferència	
310806	Barcelona-Vallcarca	Míting	
310816	Sant Pere de Ribes	Míting	
310822	Rubí	Conferència	
310829	Gironella	Míting	
310830	Berga	Conferència	
310830	Manresa	Míting	
310905	Reus	Míting	
310918	Barcelona-Sala Capcir	Taula rodona	
310926	Girona	Míting	
310927	La Bisbal d'Empordà	Conferència	"República burguesa y república socialista"
310927	Sant Feliu de Guíxols	Conferència	"Imposibilidad de emanciparse por medio de la cultura"
311000	Reus	Míting	
311001	Barcelona	Míting	
311013	Barcelona	Conferència	"Catalunya i els obrers"
311018	Mataró	Conferència	
311020	Barcelona	Conferència	
311022	Argentona	Conferència	
311023	Figueres	Conferència	"Per què sóc comunista"
311028	Barcelona	Conferència	
311030		Conferència	
311104	Barcelona-Gràcia	Míting	
311104	Barcelona	Conferència	"Obra cultural de la Revolución Rusa"
311114	Tàrraga	Míting	

Conferències i mítings, 1931-1934

DATA	MUNICIPI-BARRI	TIPUS D'ACTE	TÍTOL CONFERÈNCIA
311115	Balaguer	Mítting	
311115	Les Borges Blanques	Mítting	
311115	Almenar	Mítting	
311115	Juneda	Mítting	
311119	Barcelona-El Poblet	Conferència	
311213	Barcelona	Mítting	
311219	Barcelona-Horta	Conferència	
311220	Monistrol	Conferència	
311223	Terrassa	Mítting	
320000	Barcelona	Conferència	"Espanya en perill de guerra"
320000	Barcelona	Conferència	"El marxisme"
320100	Sant Pere Pescador	Conferència	
320100	Anglès	Conferència	
320100	Girona	Conferència	
320100	Roses	Conferència	
320100	Maçanet de Cabrenys	Conferència	
320100	L'Armentera	Conferència	
320100	Salt	Conferència	
320100	Avinyonet de Puigventós	Conferència	
320100	Celrà	Conferència	
320110	Cerdanyola	Mítting	
320112	Mataró	Mítting	
320116	Barcelona-Barceloneta	Conferència	"Per una cultura revolucionària"
320116	Figueres	Mítting	
320206	Barcelona	Acte	
320207	Figueres	Acte	
320320	Barcelona	Mítting	
320322	Sant Feliu de Guíxols	Mítting	
320323	Sitges	Conferència	
320324	Lleida	Mítting	
320325	Torrelameu	Conferència	
320326	Les Borges Blanques	Conferència	
320327	Juneda	Conferència	
320327	Torregrossa	Conferència	
320327	Vilanova de la Barca	Mítting	
320328	La Fuliola	Conferència	
320500	Castellgalí	Mítting	
320500	Manresa	Mítting	
320500	Navàs	Mítting	
320500	El Pont de Vilumara	Mítting	

Conferències i mítings, 1931-1934

DATA	MUNICIPI-BARRI	TIPUS D'ACTE	TÍTOL CONFERÈNCIA
320501	Barcelona	Mítig	
320515	Vinaròs (Castelló)	Conferència	
320515	Tírig (Castelló)	Conferència	
320515	Sant Mateu (Castelló)	Conferència	
320516	Benicarló (Castelló)	Conferència	
320522	Sant Vicenç de Castellet	Mítig	
320525	Figueres	Conferència	"Els obrers i l'Estatut"
320610	Barcelona	Mítig	
320618	La Bisbal d'Empordà	Mítig	
320619	Palafrugell	Mítig	
320800	Girona (província)	Conferència	
320819	Barcelona-Districte IV	Mítig	"El BOC delante de los acontecimientos actuales"
320828	Lleida	Mítig	
320910	Torelló	Mítig	
321000	Vic		
321000	Sant Hipòlit de Voltregà	Mítig	
321006	Cerdanyola	Conferència	"El poble i la cultura"
321008	Reus	Mítig	
321012	Barcelona-Poble Sec	Conferència	"Teatro obrero"
321020	Barcelona	Conferència	"La intervención política de la clase obrera"
321100	Blanes	Mítig	
321100	Sant Esteve d'En Bas	Mítig	
321100	L'Estartit	Mítig	
321100	L'Escala	Mítig	
321100	Colera	Mítig	
321100	Sant Jaume de Llierca	Mítig	
321100	Llançà	Mítig	
321100	Banyoles	Mítig	
321100	Perelada	Mítig	
321100	Sant Feliu de Guíxols	Mítig	
321100	Llagostera	Mítig	
321100	Roses	Mítig	
321100	Vidreres	Mítig	
321100	Vila-sacra	Mítig	
321100	Llofríu	Mítig	
321100	Maçanet de la Selva	Mítig	
321100	L'Armentera	Mítig	
321100	Palamós	Mítig	
321100	Calonge	Mítig	
321100	Portbou	Mítig	
321100	Santa Cristina d'Aro	Mítig	

Conferències i mítings, 1931-1934

DATA	MUNICIPI-BARRI	TIPUS D'ACTE	TÍTOL CONFERÈNCIA
321100	Vilobí d'Onyar	Míting	
321100	Belcaire d'Empordà	Míting	
321100	Sant Jordi Desvalls	Míting	
321100	Sant Hilari Sacalm	Míting	
321100	Torroella de Montgrí	Míting	
321100	Amer	Míting	
321100	Cassà de la Selva	Míting	
321100	Palafrugell	Míting	
321100	Anglès	Míting	
321100	Albons	Míting	
321100	Bonmatí (Amer)	Míting	
321100	Lloret de Mar	Míting	
321100	Castelló d'Empúries	Míting	
321100	Osor	Míting	
321100	Sant Joan les Fonts	Míting	
321119	Barcelona	Míting	
321202	Barcelona-Sants	Conferència	"Los obreros y la política"
321204	Barcelona	Conferència	"Las mujeres y la política"
321218	Barcelona	Míting	
321231	Castelló	Conferència	"Comunismo y anarquismo"
330000	Barcelona	Conferència	"Marx"
330000	Barcelona	Conferència	"El Capital"
330000	Barcelona	Conferència	"L'Aliança Obrera contra el Feixisme"
330000	Barcelona	Conferència	"Els fisiòcrates"
330000	Barcelona	Conferència	"Economia política"
330000	Barcelona	Conferència	"Materialisme històric"
330100	Palafrugell	Conferència	
330100	Sabadell	Conferència	
330101	La Pobla Tornersa (Castelló)	Míting	
330101	Castelló	Míting	
330101	Cabanes (Castelló)	Míting	
330101	Borriol (Castelló)	Míting	
330102	Vinaròs (Castelló)	Míting	
330106	Barcelona-Districte IV	Conferència	"La religión és el opio del pueblo"
330129	Barcelona	Congrés	
330207	Barcelona-Districte IV	Acte	
330207	Figueres	Acte	
330225	Barcelona-Districte IV	Míting	
330305	Barcelona	Míting	
330312	Barcelona	Míting	
330314	Barcelona	Acte	
330317	Barcelona-Poble Nou	Míting	

Conferències i mítings, 1931-1934

DATA	MUNICIPI-BARRI	TIPUS D'ACTE	TÍTOL CONFERÈNCIA
330317	Barcelona-El Clot	Conferència	"Marx y España"
330321	Barcelona	Mítig	
330324	Figueres	Conferència	"Hitler"
330402	Almenar	Mítig	
330402	Tàrrega	Conferència	"Contra el fascismo y contra la guerra"
330402	Alfarràs	Mítig	
330407	Barcelona-Horta	Conferència	"Hitler y su influencia en España"
330408	El Vendrell	Conferència	
330409	Barberà de la Conca	Conferència	
330412	Reus	Conferència	"Comunisme i feixisme"
330416	Barcelona	Mítig	
330500	Tarragona	Mítig	
330500	Vila-seca	Mítig	
330500	Vilallonga del Camp	Mítig	
330500	Barcelona	Mítig	
330505	Barcelona	Acte	"Las cuestiones fundamentales del marxismo"
330507	Sant Feliu de Guíxols	Conferència	"El BOC ante la situación política actual"
330507	Castell d'Aro	Conferència	
330514	Barcelona-Can Baró	Mítig	
330520	Balaguer	Mítig	
330528	Capellades	Mítig	
330528	Igualada	Mítig	
330603	Barcelona	Mítig	
330715	Valls	Mítig	
330723	Cornellà	Mítig	
330801	Sabadell	Mítig	
330825	Tarragona	Mítig	
330826	Balaguer	Mítig	
330827	Lleida	Mítig	
330827	Les Borges Blanques	Mítig	
330905	Reus	Mítig	
330907	Barcelona-Sants	Mítig	
330907	Barcelona-Sants	Mítig	
330909	Sitges	Mítig	
330914	Barcelona	Mítig	
330921	Barcelona	Mítig	
330929	Sabadell	Mítig	
331012	Barcelona-Barceloneta	Conferència	
331013	Barcelona	Conferència	"Por una cultura proletaria"
331019	Terrassa	Conferència	"Análisis y crítica de la crisis económica"
331024	Barcelona	Congrés	
331026	Barcelona	Conferència	"Las escuelas de pre-aprendizaje"

Conferències i mítings, 1931-1934

DATA	MUNICIPI-BARRI	TIPUS D'ACTE	TÍTOL CONFERÈNCIA
331028	Barcelona	Míting	
331028	Barcelona	Míting	
331031	Barcelona	Míting	
331100	Ripoll	Míting	
331100	Girona	Míting	
331100	Torroella de Montgrí	Míting	
331100	Sant Feliu de Guixols	Míting	
331100	Sant Joan de les Abadesses	Míting	
331100	Palafrugell	Míting	
331100	Sant Esteve d'En Bas	Míting	
331100	Les Preses	Míting	
331100	Sant Privat d'En Bas	Míting	
331103	Olot	Conferència	"El fracaso del régimen capitalista. La solución obrera"
331105	Sant Ponç (Palafrugell)	Míting	
331105	Camprodon	Míting	
331105	Sant Martí Sarroca	Míting	
331105	Llanars	Míting	
331105	Vilallonga de Ter	Míting	
331117	Figueres	Míting	
331123	Barcelona	Míting	
331201	Sabadell	Míting	
331203	Barcelona	Conferència	"Adelante. Diario del Frente Único Obrero"
331208	Sabadell	Conferència	"La cultura i l'obrer"
331224	Barcelona	Míting	
340000	Barcelona	Conferència	"XI Aniversari de l'assassinat de Matteoti"
340000	Barcelona	Conferència	"Com s'estructurarà l'economia obrera després del triomf de la revolució?"
340107	Barcelona	Míting	
340110	Barcelona-Sant Andreu	Míting	
340111	Terrassa	Míting	
340112	Barcelona	Míting	
340128	Barcelona	Míting	
340128	Barcelona	Conferència	"El peligro fascista en España"
340208	Barcelona	Conferència	"La influencia de la cultura sobre el obrero"
340222	Barcelona	Conferència	"¿El capitalismo vencerá la actual crisis económica?"
340223	Barcelona	Míting	
340301	Vilanova i la Geltrú	Míting	
340303	Gavà	Míting	
340304	Barcelona	Conferència	"Un caso de degeneración capitalista: Stavisky"
340304	Barcelona	Míting	
340308	Barcelona	Conferència	"La revolució austríaca i les seves experiències"
340309	Terrassa	Conferència	
340317	Monistrol de Montserrat	Míting	

Conferències i mítings, 1931-1934

DATA	MUNICIPI-BARRI	TIPUS D'ACTE	TÍTOL CONFERÈNCIA
340318	Manresa	Míting	
340318	Sant Vicenç de Castellet	Míting	
340318	El Pont de Vilumara	Míting	
340319	Artés	Míting	
340501	Barcelona	Míting	
340524	Reus	Míting	
340602	Barcelona	Conferència	"L'escola dins l'ideari dels partits"

10.4 Articles publicats del 1925 al 6 d'octubre de 1934

Articles de Jaume Miravittles, 1925-1934

PUBLICACIÓ	NÚMERO	DATA	TÍTOL	TEMA
Justícia Social	63	250110	El fracàs de l'evolucionisme	Política
Justícia Social	67	250207	Al voltant de la "S. de les Nacions"	Política
Justícia Social	89	250711	De París estant	Política
Justícia Social	94	250815	L'importància de la unitat sindical	Política
L'Opinió	4	280310	Literatura i política	Cultura
L'Opinió	8	280407	Un manifest d'avantguarda	Cultura
L'Opinió	9	280414	Les eleccions franceses	Política
L'Opinió	10	280421	Les eleccions franceses	Política
Le Cri des Peuples	1	280500	La Catalogne espère!	Política
L'Opinió	13	280512	Chesterton, marxant de fum	Cultura
L'Opinió	13	280512	El resultat de les eleccions franceses	Política
L'Opinió	14	280519	La tàctica electoral del petit comunista francès	Política
L'Opinió	17	280609	Alemanya I. Les causes de la desfeta nacionalista	Política
L'Opinió	18	280616	L'esquerra universitària	Política
L'Opinió	18	280616	Alemanya II. Les raons d'optimisme	Política
L'Opinió	19	280623	El deure dels intel·lectuals	Política
Le Cri des Peuples	5	280627	Comment triompha le coup d'Etat de Primo de Rivera	Política
L'Opinió	22	280714	La política internacional	Política
L'Opinió	23	280721	La política internacional	Política
Le Cri des Peuples	9	280725	La mort elle-même ne peut être catalane	Política
L'Opinió	25	280804	La política internacional	Política
Le Cri des Peuples	12	280815	La dictature de Madrid vaut bien les autres	Política
L'Opinió	27	280818	Una literatura proletària?	Cultura
L'Amic de les Arts	27	280831	Honneger	Cultura
Le Cri des Peuples	16	280912	Le mouvement républicain grandit en Espagne	Política
L'Amic de les Arts	28	280928	La foire de París	Text literari
La Gaceta Literaria	43	281001	El acorazado Potemkin	Cultura
L'Opinió	34	281006	El pacte naval franco-anglès	Política
Le Cri des Peuples	20	281010	La Catalogne a méprisé Primo de Rivera	Política
Monde	20	281020	Ignasi Iglesias, dramaturge catalan	Cultura
L'Opinió	36	281020	L'Anschluss	Política
L'Opinió	37	281027	El laïcisme francès	Política
Le Cri des Peuples	24	281107	Les leçons du "complot" Macia	Política
L'Opinió	39	281110	Macedònia	Política
L'Opinió	40	281117	La Macedònia màrtir	Política
L'Opinió	41	281124	Bulgària i Macedònia	Política
La Nova Revista	24	281200	Notes a l'entorn de l'art d'avantguarda	Cultura
L'Opinió	42	281201	Els pagesos al Govern	Política
L'Amic de les Arts	30	281231	Aixetes	Text literari
L'Opinió	52	290209	La Sèrbia imperialista	Política
Le Cri des Peuples	2	290210	Le peuple espagnol n'a pas dit son dernier mot	Política
L'Opinió	56	290309	El Comitè dels experts	Política
L'Opinió	58	290323	Ginebra	Política
L'Opinió	60	290406	Anglaterra I	Política
L'Opinió	61	290413	Anglaterra II. Anglaterra i la història	Política
L'Opinió	65	290511	Les possibilitats treballistes	Política
L'Opinió	66	290518	Les plataformes electorals	Política
L'Opinió	69	290608	Per una orientació política	Política
L'Opinió	71	290622	Els llatins i el socialisme	Política
D'Ací i D'Allà	139	290700	La carta morada	Text literari
L'Opinió	77	290803	Les conquerants	Cultura
L'Opinió	79	290817	Una versió aproximada del conflicte xino-rus	Política
L'Opinió	80	290824	L'acció del reformisme social	Política
L'Opinió	83	290914	Cal seguir el poble	Política
L'Opinió	85	290928	L'home de demà	Política

Articles de Jaume Miravittles, 1925-1934

PUBLICACIÓ	NÚMERO	DATA	TÍTOL	TEMA
L'Opinió	86	291005	La campanya política del desarmament	Política
L'Opinió	88	291019	Els Estats Units d'Europa	Política i economia
L'Opinió	89	291026	La social-democràcia vienesa	Política
L'Opinió	94	291130	Per un socialisme català I	Política
L'Opinió	95	291207	El krack de Nova York	Economia
Mirador	46	291212	El meu amic Domingo	Cultura
Mirador	50	300109	Un precursor del Cinema	Cultura
La Dansa Més Bella...	26	300200	Cançons	Text literari
Mirador	57	300227	El centenari de Mistral	Cultura
La Publicitat	17447	300311	Sr. Redactor de la secció...	Política
La Rambla	8	300331	Un oblit que cal reparar	Política
Empordà Federal	674	300406	Elements de civilització. La tradició	Política
Mirador	63	300410	El senyor Pruna	Cultura
Mirador	64	300417	Go!!!	Cultura
Empordà Federal	676	300419	Els elements de civilització. La cultura	Política
Treball	9	300426	Martí Vilanova és nostre	Política
Empordà Federal	678	300503	Elements de civilització. La llengua	Política
Mirador	67	300508	Per una literatura comarcal I	Cultura
Treball	11	300510	El partit republicà-federal-radical-socialista-català, etc., etc.	Política
L'Opinió	99	300516	¿I doncs, senyor Tardieu?	Economia
Empordà Federal	681	300524	Elements de civilització. L'escola	Política
Empordà Federal	682	300531	El perill de l'unanimitat	Política
La Rambla de Catalunya	10	300602	I què més, França?	Autobiografia
Mirador	71	300605	Per una literatura catalana II. La influència francesa	Cultura
Treball	16	300613	Els soviets a la Xina	Política
L'Opinió	103	300613	Europa va a la guerra	Política
Treball	16	300613	El senyor Primo de Rivera	Política
La Rambla de Catalunya	12	300616	La campiona es posarà a plorar!...	Esport
Treball	17	300621	Al voltant de l'Índia	Política
L'Opinió	105	300627	La ingrata sort del senyor Hoover	Política
Treball	18	300628	La revolta Indo-xinesa	Política
Empordà Federal	686	300628	L'esperit comarcal	Autobiografia
La Rambla de Catalunya	15	300707	Esport i ciutadania	Esport
Mirador	76	300710	Per una literatura catalana III. André Chamson	Cultura
Treball	20	300712	El torneig Briand-Mussolini	Política
Treball	20	300712	Evitem la confusió	Política
L'Opinió	108	300718	La ingerència política del "Pare sant"	Política
La Rambla de Catalunya	17	300721	Solita Salgado a Barcelona	Esport
Empordà Federal	690	300726	Esport i ciutadania. Honor als vençuts	Esport
D'Ací i D'Allà	152	300800	Damia	Cultura
Treball	23	300802	La situació alemanya	Política
Treball	24	300809	"L'ordre" capitalista	Economia
La Rambla de Catalunya	20	300811	Les meves presons	Autobiografia
L'Opinió	112	300815	L'imperi anglès	Política
Treball	27	300830	El valor del diamant	Economia
L'Opinió	115	300905	Les eleccions alemanyes	Política
Treball	28	300906	La crisi del vi	Economia
La Rambla de Catalunya	24	300908	Les presons de França	Autobiografia
Treball	29	300913	Els bisbes i l'amor	Demografia
Treball	31	300927	Al voltant de les eleccions alemanyes	Política
L'Opinió	119	301003	Carta oberta a l'excelentíssim Sr. Duc d'Alba...	Política
Treball	32	301004	La crisi agrària a l'Europa oriental	Economia
L'Opinió	120	301010	Hitler	Política
Treball	33	301011	Mussolini-Hitler-Pabst Albiñana?	Política

Articles de Jaume Miravittles, 1925-1934

PUBLICACIÓ	NÚMERO	DATA	TÍTOL	TEMA
L'Opinió	121	301017	Carta oberta al Sr. Pere Corominas	Política
Treball	34	301018	La crisi agrària a l'Europa oriental	Economia
Empordà Federal	702	301018	Mistral	Cultura
La Rambla de Catalunya	30	301020	El senyor Romigosa	Autobiografia
Treball	35	301025	Pilsudski-Manerheim-Karageorgevit-Albiñana?	Política
La Rambla de Catalunya	31	301027	Quan jo era enterramorts...	Autobiografia
Treball	36	301101	La crisi agrària de l'Europa Oriental	Economia
L'Opinió	124	301107	Sota l'amenaça del feixisme	Política
Treball	37	301108	L'ofensiva anti-soviètica de França	Política
L'Opinió	126	301121	Balanç de presó	Política
La Rambla de Catalunya	36	301201	Macià a la presó	Autobiografia
L'Hora	1	301210	Darwin: anarquista i burgès	Cultura
L'Opinió	130	301226	Hoover-Tardieu-Cambó	Política
L'Hora	3	310114	Dumping	Economia
La Ciutat	6	310118	Presons i ràdio	Política
L'Hora	4	310121	L'evolució d'acció catalana	Política
L'Hora	5	310128	Dumping soviètic II	Economia
L'Hora	6	310204	El Lenin empordanès	Política
L'Hora	6	310204	Dumping soviètic III	Economia
L'Opinió	136	310206	La hipocresia petit-burgesa	Política
Empordà Federal	718	310207	Glosari	Política
La Rambla de Catalunya	46	310209	Martí Vilanova, el meu germà gran	Política
L'Hora	7	310211	Martí Vilanova, marxista	Política
L'Hora	7	310211	Resposta al company Travé i Marc	Política
L'Hora	8	310217	Dumping soviètic IV	Economia
L'Hora	8	310217	Que callin les granotes!	Política
L'Hora	10	310304	Un drama en tres actes	Política
L'Hora	10	310304	La necessitat d'honor	Política
L'Hora	11	310311	Vostè també senyor Nicolau?	Política
L'Hora	0	310415	La revolució democràtica	Política
L'Espurna de l'Empordà	1	310416	La revolució democràtica	Política
L'Hora	0	310416	Arreleu-vos al poble, Macià!	Política
L'Hora	0	310417	Fora Cambó. Fora Cambó. Fora Cambó	Política
L'Hora	0	310417	El ritme revolucionari	Política
La Rambla	64	310420	Una entrevista a la Capitania General	Política
L'Hora	17	310423	Nosaltres també som republicans	Política
L'Hora	17	310423	Contra la cultura burgesa	Política
L'Hora	18	310430	Visca l'exèrcit?	Política
L'Hora	19	310507	Els llimacs de la lliga	Política
L'Hora	20	310514	La Guàrdia Civil, encara!!	Política
L'Hora	21	310521	Les eleccions del "hijo de Maura"	Política
La Batalla	42	310521	La unió aduanera austro-alemana	Política i economia
L'Hora	22	310528	Reaparició d'una granota...	Política
La Batalla	44	310604	La tempestad en Europa	Política
La Batalla	45	310611	Sesos a la "Rumana"	Política
La Batalla	46	310618	La entrevista de Chequers	Política
L'Hora	24	310620	Les forces vives... fan el mort	Política
La Batalla	47	310625	Barricadas	Política
La Batalla	49	310709	La proposición Hoover	Política
L'Hora	27	310711	Joaquim Maurín i Julià	Política
La Batalla	50	310716	Bancas	Economia
L'Hora	28	310718	La situació a Alemanya	Economia
L'Hora	28	310718	Pompeu Fabra o el paternalisme gramatical	Política
L'Hora	29	310725	La conferència de Londres	Política

Articles de Jaume Miravittles, 1925-1934

PUBLICACIÓ	NÚMERO	DATA	TÍTOL	TEMA
L'Hora	29	310725	Les tres fases de la qüestió espanyola	Política
La Batalla	52	310730	La diplomàcia capitalista	Economia
L'Hora	30	310801	La República ja s'ha deshonrat	Política
L'Hora	30	310801	La situació anglesa	Economia
L'Hora	31	310808	La F.A.I., el comunisme i la C.N.T.	Política
La Batalla	53	310813	La decadència econòmica de Anglaterra	Economia
L'Hora	32	310815	El concepte burgès i àcrata de la llei	Política
L'Hora	33	310822	Escola Marxista del Bloc Obrer i Camperol	Política
La Batalla	55	310827	El fracaso de las Constituyentes	Política
L'Hora	34	310829	Una nova orientació en la C.N.T.?	Política
L'Hora	35	310905	Una falsa orientació de la C.N.T.. De Macià a Mac Donald	Política
La Batalla	57	310910	El fracaso de Mac Donald	Política
L'Hora	36	310912	Les responsabilitats	Política
L'Hora	37	310918	De Macià a Mac Donald	Política
La Batalla	59	310924	La república de profesores	Política
L'Hora	38	310925	Les eleccions del 4 d'octubre	Política
La Batalla	61	311008	Vida y milagros del patrón-oro	Economia
L'Hora	40	311009	Al voltant de les eleccions	Política
La Batalla	62	311015	Las consecuencias de la crisis inglesa	Economia
L'Hora	41	311016	La religió és l'opi dels pobles	Política
L'Hora	42	311023	La República dels condicionals	Política
La Batalla	64	311029	El Comunismo y la clase media	Política
La Batalla	65	311105	La revolución industrial	Economia
L'Hora	44	311106	Les eleccions angleses	Política
L'Hora	45	311113	De sant Pau a sant Francesc d'Assís... Cambó	Política
La Batalla	67	311119	Por LA BATALLA, diario	Política
La Batalla	69	311203	El fascismo en Alemania I	Política
La Batalla	70	311210	El fascismo alemán II. La ofensiva en el extranjero	Política
La Batalla	71	311217	Panorama internacional	Política
La Batalla	72	311224	Panorama internacional	Política
La Batalla	73	311231	China y Japón	Política
La Batalla	74	320107	El Japón contra la URSS	Política i economia
La Batalla	75	320114	La Revolución en la India	Política
La Batalla	78	320204	El imperialismo japonés	Política
La Batalla	79	320211	La conferencia del desarme	Política
La Batalla	80	320225	Panorama internacional	Política
La Batalla	81	320303	La situación en Alemania	Política
La Batalla	82	320310	¡Trabajadores, alerta!	Política
La Batalla	82	320310	La lucha electoral en Alemania y su significación social	Política
La Batalla	83	320317	La lección del resultado electoral en Alemania	Política
La Batalla	84	320324	El Japón, todavía	Política
La Batalla	85	320331	Del panorama internacional	Política
La Batalla	87	320414	Panorama internacional	Política
La Batalla	89	320501	Panorama internacional	Política
La Batalla	90	320505	Acerca de las elecciones alemanas	Política
La Batalla	91	320512	Las elecciones francesas	Política
La Batalla	92	320519	Hacia la guerra contra la URSS	Política
La Batalla	93	320526	Alemania y Japón	Política
La Batalla	94	320602	La inquietud mundial	Política
La Batalla	95	320609	Hitler y Herriot	Política
La Batalla	96	320616	Los negros de Scottsborough	Política
La Batalla	97	320623	La conferencia de Lausana	Política i economia
La Batalla	99	320707	En los pasillos de la conferencia de Lausana	Política i

Articles de Jaume Miravittles, 1925-1934

PUBLICACIÓ	NÚMERO	DATA	TÍTOL	TEMA
				economia
Front	1	320709	Sota l'ombra de la concòrdia	Política
La Batalla	100	320714	El despertar de la clase obrera belga	Política
Front	2	320716	¡"Abajo el catalanismo"!	Política
La Batalla	101	320721	La guerra civil en Alemania	Política
Front	3	320723	Lerroux	Política
Front	4	320730	Von Papen i Maura	Política
La Batalla	103	320804	Los conflictos del capitalismo	Política i economia
Front	5	320806	Don Asegurado o el triomf de Cambó	Política
La Batalla	104	320811	El fascismo en Alemania	Política
Front	6	320813	Don Asegurado, encara	Política
La Batalla	105	320813	Derecho de las nacionalidades a disponer de sí mismas	Política
Front	7	320820	Sanjurjo	Política
La Batalla	107	320825	La radicalización de los campesinos	Política
La Batalla	108	320901	La Conferencia de Ottawa	Política i economia
La Batalla	109	320908	La reacción en Alemania	Política
La Batalla	110	320915	La conferencia de Stressa	Política i economia
La Batalla	111	320922	La represión ejercida por el Gobernador civil de Gerona, señor Ametlla	Política
La Batalla	113	321006	La campaña del desarme	Política
Avant	10	321015	Qui és Ventós	Política
Front	8	321022	En què quedem, Durruti?	Política
Front	9	321029	El Sr. Campalans, un socialista sense bec	Política
La Batalla	121	321201	Panorama internacional	Política
Front	13	321203	Ventosa i Calvell (...) és elegit diputat...a les oficines electorals de la Generalitat	Política
La Batalla	122	321208	Los sucesos de Ginebra	Política
Front	14	321210	La "Liga" s'atipa	Política
La Batalla	123	321215	Deudas, armamentos y conflictos	Política
Front	15	321217	Sota l'ombra de Sant Isidre	Política
La Batalla	124	321222	¿Socialismo nacional, o Nacional-socialismo?	Política
Front	16	321224	Els pressupostos de la República	Política
Front	17	321231	Els pressupostos de la Generalitat	Política
La Batalla	126	330105	La tensión italo-yugoslava	Política
La Batalla	127	330112	La guerra en Extremo Oriente	Política
L'Espurna (Girona)	18	330115	Els damnificats de l'Empordà	Política
La Batalla	128	330119	Los armamentos clandestinos	Política
Avant..!	37	330200	Són revolucionaris, els anarquistes?	Política
La Batalla	130	330202	Caos por todas partes	Política
La Batalla	131	330209	La lucha contra el socialismo	Política
L'Espurna (Girona)	20	330215	Són revolucionaris, els anarquistes?	Política
La Batalla	132	330216	El fascismo legal	Política
La Batalla	133	330223	Como nace el fascismo I	Política
La Batalla	134	330302	¡Parados!	Política
La Batalla	135	330309	Como nace el fascismo II	Política
La Batalla	136	330316	LA BATALLA, diario, ariete de la Revolución	Política
La Batalla	137	330323	El fascismo en Austria	Política
La Batalla	138	330330	La ruptura económica de la clase obrera	Política
La Batalla	139	330406	Panorama internacional	Política
La Batalla	140	330413	Juventudes	Política
La Batalla	142	330427	Carta abierta al honorable señor Casals, Consejero de la Generalidad	Política
La Batalla	144	330511	Panorama internacional	Política

Articles de Jaume Miravittles, 1925-1934

PUBLICACIÓ	NÚMERO	DATA	TÍTOL	TEMA
La Batalla	145	330518	El viaje de Rosenberg	Política
La Batalla	148	330608	A la busca y captura de una política económica	Política
La Batalla	149	330615	La Generalidad y el caciquismo	Política
La Batalla	150	330622	Panorama internacional	Política
Butlletí de l'Associació de Funcionaris...	1	330700	Pa i seguretat	Política i economia
La Batalla	152	330706	El descubrimiento de Andalucía	Política
La Batalla	153	330713	Frente único obrero contra el fascismo	Política
La Batalla	154	330720	El fascismo en Alemania y la táctica de Moscú	Política
La Batalla	155	330727	La crisis del socialismo francés	Política
La Batalla	163	330921	El ataque de los fascistas en Balaguer	Política
Adelante	3	331018	La política económica de Daladier	Política i economia
Adelante	5	331020	La política económica de Roosevelt	Política i economia
Adelante	7	331022	Perspectiva històrica	Política i economia
Adelante	9	331025	Como nace el fascismo	Política
Adelante	11	331027	La experiencia francesa	Política
Adelante	13	331029	¿Guardará el océano Pacífico su nombre?	Política
Adelante	15	331101	El canal de Suez y los judíos	Política i economia
Adelante	21	331108	El brillante triunfo laborista en las últimas elecciones municipales en Inglaterra	Política
Adelante	23	331110	Cambó-Macià	Política
Adelante	32	331121	Carta abierta al "pobre" señor Folch y Capdevila	Política
Adelante	33	331122	Después de las elecciones del domingo	Política
Adelante	35	331124	Las consecuencias de la política económica de los Estados Unidos	Política i economia
Adelante	36	331125	Dios y los intereses económicos	Política
Adelante	39	331129	El programa de Casnueva y el de Cambó	Política
Adelante	41	331201	La de la Tercera Internacional. Tácticas suicidas	Política
Adelante	43	331203	El "Gran Juego" de Hitler	Política
Adelante	45	331206	Azaña-Domingo-Macià, enterrados	Política
Adelante	46	331207	La atracción de las clases medias. Un gran problema social	Política
Adelante	47	331208	Las formas intermedias de poder. La atracción de las clases medias	Política
Adelante	49	331210	La política internacional de Stalin	Política
Adelante	51	331213	La NEP. Las formas intermedias de Poder	Política i economia
Adelante	52	331214	Cuales son los peligros. La NEP	Política i economia
Adelante	53	331215	La diplomacia secreta	Política
Adelante	56	331219	Hasta la última gota. El cáliz de la escisión	Política
Adelante	58	331221	El austro-fascismo	Política
Adelante	60	331223	El oportunismo papal I	Història
Adelante	61	331224	El oportunismo papal II	Història
Adelante	62	331226	Carta abierta al gobernador civil de Gerona	Política
Adelante	63	331227	El oportunismo papal III	Història
Adelante	64	331228	El oportunismo papal IV	Història
Adelante	65	331229	La Esquerra Republicana es un partido lleno de contradicciones	Política
Adelante	67	331231	Ya empezamos... Las Cortes reaccionarias	Política
Adelante	68	340102	De Prats de Molló al cementerio nuevo	Política
Adelante	69	340103	Alemania, Francia y Rusia	Política
Adelante	70	340104	El Japón provoca la guerra	Política
Adelante	73	340107	El escándalo del fascista Coyt	Política

Artículos de Jaume Miravittles, 1925-1934

PUBLICACIÓ	NÚMERO	DATA	TÍTOL	TEMA
Adelante	74	340109	El "gran juego" de Azaña. Un Maquiavelo de cartón	Política
Adelante	75	340110	El escándalo Stawinsky. La corrupción capitalista	Política
Adelante	76	340111	La situación del socialismo en los diferentes países	Política
Adelante	78	340113	La ejecución del incendiario Van der Lubbe	Política
Adelante	79	340114	Las manifestaciones fascistas de París	Política
Adelante	80	340116	El "gran juego" de Dollfuss	Política
Adelante	81	340117	La situación en China	Política
Adelante	82	340118	El Consejo de la Generalidad contra los funcionarios	Política
Adelante	83	340119	La situación en Cuba	Política
Adelante	84	340120	Respuesta a Companys. El problema de los funcionarios de la Generalidad	Política i economía
Adelante	85	340121	La evolución política de Rumania	Política i economía
Adelante	86	340123	Diez millones en un rincón. El "senyor Esteve" de la Generalidad	Política i economía
Adelante	87	340124	La cuestión del Sarre	Política
Adelante	88	340125	Herriot-Companys. Las oligarquias financieras mandan	Política
Adelante	89	340126	Hitler contra Mussolini	Política
Adelante	90	340127	La retirada estratégica de Japón	Política
Adelante	91	340128	La dimisión del gobierno Chautemps	Política
Adelante	92	340130	El mito del Estatuto	Política
Adelante	93	340131	Lebrun-Alcalá Zamora	Política
Adelante	95	340202	Los dioses de las derechas	Política i economía
Adelante	95	340202	El pacto balcánico	Política
Adelante	96	340203	El gobierno Daladier	Política
Adelante	98	340206	Es revocado Chiappe	Política
Adelante	99	340207	La evolución de los partidos republicanos	Política
Adelante	99	340207	La conferencia del desarme	Política
Adelante	100	340208	La caída de Daladier	Política
Adelante	101	340209	Las contradicciones de la economía nacional. Un régimen condenado	Política i economía
Adelante	101	340209	La elección de Doumergue	Política
Adelante	102	340210	La Unión Sagrada	Política
Adelante	103	340211	Esteve-Hurtado-Nicolau. Cuando gobierna el espíritu...	Política
Adelante	103	340211	Frente único por la base	Política
Adelante	111	340221	La independencia de Austria	Política
Adelante	112	340222	La situación política y social en Bélgica	Política
Adelante	112	340222	Loebe, Buisson, Besteiro o la deformación profesional	Política
Adelante	113	340223	En Austria empiezan las dificultades	Política
Adelante	114	340224	Repercusiones del "Asunto Stavinsky"	Política
Adelante	115	340225	Una víctima del imperialismo americano	Política
Adelante	117	340228	La hipocresía católico-fascista	Política
Adelante	118	340301	Después de la "Commune" austriaca	Política
Adelante	120	340303	Bajo la influencia de Tokio y Roma. Ya empiezan las restauraciones	Política
Adelante	121	340304	Lerroux, símbolo de la reacción	Política
Adelante	122	340306	Albiñana	Política
Adelante	123	340307	¿En qué consiste una huelga?	Política
Adelante	125	340309	Un año de N.R.A. La experiencia Roosevelt	Política i economía
Adelante	126	340310	El fascismo y la religión	Política
Adelante	127	340311	La situación política en Bélgica e Inglaterra	Política
La Batalla	176	340317	Las victorias proletarias	Política
La Batalla	177	340324	Las raíces del fascismo	Política
Butlletí de l'Associació de Funcionaris	7	340400	La finalitat de l'Assemblea Consultiva	Política i

Articles de Jaume Miravittles, 1925-1934

PUBLICACIÓ	NÚMERO	DATA	TÍTOL	TEMA
de la G...				economia
La Batalla	180	340412	Las victorias de Stavinsky	Política
L'Hora	1	340429	L'actualitat política	Política
Butlletí de l'Associació de Funcionaris de la G...	9	340500	La funció humana de l'esport	Cultura
La Batalla	182	340501	Hemos ganado un año. Primero de Mayo Internacional	Política
L'Hora	2	340505	L'actualitat política	Política
La Batalla	183	340505	El Primero de mayo en todo el mundo	Política
L'Hora	4	340519	L'actualitat política	Política
L'Hora	5	340526	L'actualitat política	Política
L'Hora	6	340602	L'actualitat política	Política
La Rambla	248	340626	Els camins de Catalunya	Política
La Rambla	252	340630	Resposta a Ramos Oliveira	Política
La Rambla	253	340702	Hitler ha enfonsat brutalment l'oposició "esquerrista"	Política
La Rambla	257	340706	El baix fons moral del feixisme	Política
La Rambla	259	340709	Els assassinats polítics a Alemanya	Política
La Rambla	261	340723	Els "dos temps" del feixisme. Alerta, classes mitjanes!	Política
La Rambla	263	340806	La revolució permanent a Àustria. La mort del general Hindenburg	Política

10.5 Actes públics i altres referències biogràfiques, 1936-1939

DATA	LLOC	ACTES PÚBLICS I ALTRES REFERÈNCIES BIOGRÀFIQUES
360926	Barcelona	Torna a Barcelona després d'estar tres dies a Madrid
361006	Barcelona	Presidència manifestació antifeixista
361006	Barcelona	Conferència: "El 6 d'octubre d'enguany"
361014	Barcelona	Recepció del vaixell soviètic Zirianin
361014	Barcelona	Recepció en honor del vaixell soviètic Zirianin
361016	Barcelona	Discurs radiofònic sobre l'arribada del vaixell Zirianin
361017	Barcelona	Conversa telefònica amb Rússia agraint l'arribada del Zirianin
361018	Montserrat	Visita a Montserrat, acompanyant el cònsol de l'URSS, el capità del Zirianin i mariners del vaixell
361020	Barcelona	Discurs en el comiat del vaixell Zirianin
361023	París	Miting de solidaritat amb l'Espanya republicana
361025	París	Recepció de solidaritat amb l'Espanya republicana (data aprox.)
361030	Barcelona	Presideix un Miting Internacional Antifeixista organitzat pel Com. de Propaganda
361100	Barbastre	Acte amb cinema i repartiment d'un petit diari fet amb la impremta ambulat.
361101	Barcelona	Assisteix a un concert de la Banda de les Milícies d'ERC
361103	Barcelona	Inauguració d'un camió amb impremta i projector de cinema del Com. de Propaganda
361106	Barcelona	Visita a Josep Tarradellas
361107	Barcelona	Festival "XIX Aniversari de la Revolució Russa". Org. Com de Prop
361107	Barcelona	Visita Companys acompanyant una delegació de periodistes francesos que representen trenta diaris
361108	Barcelona	Al balcó del Palau quan passa una manifestació d'homenatge a l'URSS
361121	Barcelona	Conferència: "Europa i la nostra Revolució"
361121	Barcelona	Comiat a la comissió de periodistes francesos. Visiten la tomba de Macià i fan un sopar
361125	Barcelona	Arriba telegrama dels periodistes francesos agraint el tracte rebut, esmentant, entre altres, a J. Miravittles
361204		Viatge frustrat amb Companys a París per a un míting. No poden entrar a França i han de dormir a Girona.
361220	Barcelona	Miting ERC
361225	Barcelona	Recepció de dos fills d'Alcalá Zamora que s'allisten a l'exèrcit de la República (tomba Macià, ràdio)
361226	Barcelona	Conferència: "Significació humana de la nostra lluita"
361231	Ripoll	Conferència: "Responsabilitats de l'actual moment polític"
370101	Barcelona	Intervenció radiofònica conjunta, amb motiu del Cap d'Any
370105	Barcelona	Visita a Josep Tarradellas
370119	Barcelona	Rebuda, al port, del vaixell soviètic Rion i participació en la recepció del pres. Companys al capità i altres mariners
370122	Barcelona	Visita a Companys, acompanyant a la Cobla Barcelona, que torna d'una gira europea recollint fons
370123	Barcelona	Inauguració estudis i sala de projecció de Laya Films
370125	Barcelona	Projecció "Els mariners del Cronstad", presentat per Laya Films
370202	Barcelona	Presentació del la mascota "El més petit de tots"
370203	Frontera	Recepció comissió parlamentària francesa (radicals, socialistes). Visiten la Costa Brava
370204	Barcelona	Visita a Companys amb delegació parlamentaris francesos (a continuació visiten l'Ajuntament de Barcelona)
370213	St. Hipòlit de Voltregà	Miting ERC
370214	Vic	Conferència: "ERC i el moment actual"
370214	Barcelona	Visita a Ramon Llorens, exporter del Barça, que és a l'hospital per haver estat ferit en un bombardeig
370219	Manresa	Miting ERC
370227	Barcelona	Inauguració de l'exposició "Set mesos de guerra"
370228	Vilassar de Dalt	
370228	Dalt	Conferència: "ERC i el moment actual"
370314	Barcelona	Miting de la FNEC sobre "Diada del Front de Joventut"
370314	Barcelona	Inauguració de "L'heroic soldat del poble", creat pel Ctè. Català Pro Exèrcit Popular
370318	París	Inauguració exposició "Art medieval català"
370320	París	Parla per "Radio-Cité"
370327	Barcelona	Acompanya visita de J. García Oliver (ministre de Justícia) i Joan Lluhi (cònsol d'Espanya a Tolosa)
370329	Barcelona	Recepció a l'actor Errol Flynn, que visita "Laya Films"
370407	Barcelona	Visita a Companys, acompanyant representants del Ctè. Executiu Mundial del Socors Roig Internacional
370414	Barcelona	Visita i adhesió a Companys, amb motiu 14 d'abril
370414	Barcelona	Homenatge a Macià
370416	Rubí	Presentació de les Joventuts d'E.R. Estat Català

370418	Barcelona	Vermut lliurament de premis cursa "Challenge de la República"
370422	Barcelona	Visita a Companys, acompanyant delegacions parlamentàries anglesa (amb la duquessa d'Atholl) i polonesa
370424	Barcelona	Discurs al Ple comarcal d'ERC a Barcelona-ciutat
370501	Barcelona	Donació al conseller de Defensa de les biblioteques per al front preparades per la conselleria de Cultura
370502	Barcelona	Es dona nom de Germans Badia a anterior plaça Alcalà Zamora
370523	Barcelona	Acompanya Norman Thomas, cap del P. Socialista dels EUA, a diferents escoles i centres d'atenció a refugiats
370524	Barcelona	Visita a Companys acompanyant Norman Thomas, cap del P. Socialista dels EUA
370529	Barcelona	Inauguració del Casal de Cultura
370600	Barcelona	Nomenat per a formar part de la comissió que ha d'actualitzar la Declaració de Principis d'ERC
370603	Barcelona	Inauguració de la Fira del Llibre
370607	Barcelona	Discurs en acte commemoratiu del "Corpus de Sang"
370612	Barcelona	12 i 13/juny participa en les discussions del II Ple d'ERC. És de la comissió redactora de la Declaració de Principis
370704	Llavaneres	Inauguració de la Colònia Mèxic
370708	Barcelona	Visita a Companys, acompanyant delegació de l'Agrupació Professional de Periodistes
370708	Barcelona	Visita a Companys, acompanyant delegació de Laya Films
370711	Barcelona	Assisteix míting II Congrés Internacional d'Escriptors en Defensa de la Cultura
370712	Barcelona	Dinar ofert per la Generalitat als participants al II Congrés Internacional d'Escriptors en defensa de la Cultura
370712	Barcelona	Concert ofert per la Generalitat i l'Ajuntament als participants al II Congrés Internacional d'Escriptors
370713	Aragó	Els dies 13, 14, 15 i 16 acompanya el president Companys en una visita al Front d'Aragó
370718	Barcelona	Intervenció a la Primera Conferència Ampliada de les JEREC
370722	Reus	Recepció, a l'aeroport, del pres. basc Aguirre
370724	Montserrat	Visita a Montserrat acompanyant Aguirre
370731	París	Inauguració de l'stand de la premsa catalana a l'Exposició Internacional
370801	Anvers	Festival de clausura de l'Olimpíada Obrera d'Anvers
370808	Barcelona	Homenatge a l'antifeixista italià Carlo Rosselli, assassinat recentment
370821	Barcelona	Presentació al Pres. Companys d'una exposició sobre la lluita de Catalunya que serà enviada a Mèxic
370910	Badalona	Conferència: "L'Onze de Setembre d'enguany, Catalans...! Catalunya!"
371006	Barcelona	Visita a Companys amb motiu de l'aniversari del 6 d'octubre
371012	Barcelona	Visita a Companys per demanar-li que continui.
371020	Barcelona	Inauguració curs de formació d'infermeres
371022	Barcelona	Enterrament de Jesús Serra Peraire, d'ERC, fill de Jaume Serra Hunter
371028	Barcelona	Discurs radiat sobre el XXè. Aniversari de la Revolució Russa
371101	Barcelona	Inauguració d'un curset de català
371103	Barcelona	Conferència: "Organització econòmica soviètica". Cicle d'homenatge a la URSS
371105	Barcelona	Visita a Companys. Li lliura diners recaptats entre soldats catalans de diversos fronts amb motiu de l'11 de setembre
371106	Madrid	Homenatge a Madrid del Com. de Prop. Concert de la cobla d'Albert Martí a l'Aliança dels Intel·lectuals Antifeixistes
371107	Madrid	Visita el front de Madrid, discurs per la ràdio
371108	Madrid	Acte d'homenatge a Madrid amb la cobla.
371108	Madrid	Acte amb els soldats catalans del front de Madrid: danses, cançons, sardanes, poemes
371109	Madrid	Recepció a l'Ajuntament. Discursos, poemes, danses. Concert al Retiro
371110	Madrid	Visita al Casal Català. Acte a l'Ateneo. Acte a la Delegació de Propaganda i Premsa de la GenCat
371111	Madrid	Visita als soldats catalans dels fronts de Madrid. Actua la cobla. Teatre de la Sarsuela
371112	Madrid	Visita als soldats catalans dels fronts de Madrid. Acte amb el general Miaja
371126	Barcelona	Conferència: "Els catalans a Madrid"
371127	Barcelona	Els grups artístics que han anat a Madrid actuen davant del Pres. Companys
371202	Barcelona	Visita a Companys amb Jeanette Vernesasch, de la "Union de Jeunes filles de France"
371208	Barcelona	Visita a Companys amb delegació parlamentaris britànics (un d'ells, Clement Attlee)
371209	Barcelona	Enterrament de Joaquim Vilà-Bisa, cap de premsa de Presidència de la Generalitat
371210	Barcelona	Conferència: "Catalunya i la guerra"
371219	Barcelona	Inauguració de l'exposició "Madrid, un any de resistència heròica".
371221	Barcelona	Acompanya delegació de periodistes de Madrid a recepció amb el Pres. Companys
371222	Barcelona	Conferència: "El que jo he vist a Madrid", en honor de la delegació de periodistes madrilenys
371222	Barcelona	Banquet ofert pel Sots-secretari de Propaganda en honor de la premsa i dels Ajuntaments de Madrid i Barcelona
371223	Barcelona	Acompanya la delegació de periodistes madrilenys a visitar les indústries de guerra

371226	Barcelona	Conferència: "La dona en la pau i en la guerra", acte commemoratiu primer aniversari de "La Dona a la Reraguarda"
380101	Barcelona	Recepció Cap d'Any
380105	Barcelona	Parlament
380106	Barcelona	Inauguració de la Setmana de l'Infant amb un festival artístic
380106	Barcelona	Acte de retrobament dels components del Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya
380108	Barcelona	Emissió ràdio per als catalans d'Amèrica
380109	Barcelona	Homenatge als caiguts contra el feixisme
380110	Barcelona	Homenatge als morts en la lluita contra el feixisme
380123	Barcelona	Homenatge al combatent
380126	Barcelona	Conferència: "El poliglòtisme és una qualitat dels pobles democràtics"
380130	Barcelona	Dinar amb el cantant nord-americà Paul Robeson
380215	Barcelona	Visita a Carles Pi i Sunyer, cons. Cultura
380220	Badalona	
380226	Barcelona	El 26 i 27 de febrer, assistència al III Ple d'ERC
	Arenys de	
380305	Munt	Inauguració Colònia de nens bascos
380324	Barcelona	Visita a Lluís Companys
380327	París	Conferència: "Barcelona, ciutat màrtir". Cinema, teatre, dansa.
380331	Barcelona	Visita a Lluís Companys
380414	Barcelona	Miting del Front Popular de Catalunya
380422	Granollers	Miting del Front Popular de Catalunya
380501	Barcelona	Banquet homenatge a soldats arribats del front
380506	Figuères	Acte d'homenatge a l'Exèrcit Popular, amb música, cinema i un discurs
380514	Barcelona	Acompanya una delegació de polítics belgues a visitar l'alcalde de Barcelona per lliurar-li una ambulància
380518		Acte d'homenatge a les Brigades Internacionals
380526	Badalona	Acte d'homenatge a les Brigades Internacionals
380603	Valls	Acte a benefici de les cantines populars
380605	Vic	Conferència en un acte a profit d'un menjador infantil de la Generalitat
380611	Barcelona	Llegeix per ràdio un text de Rovira i Virgili sobre Francesc Pi i Margall
380612	Barcelona	Acte commemoratiu de la Revolta dels Segadors de 1640, org. per les JEREC
380619	Barcelona	Sessió Cultural amb motiu de la Diada del Llibre
380626		Acte de lliurament d'una bandedra al batalló de Ponts núm.3 pel Com. de Prop.
380705	Manresa	Discurs en festival a profit dels ferits de guerra (organitza Com. de Prop. i Grup Femení d'ERC)
380713	Barcelona	Sopar en homenatge a una delegació d'estudiants anglesos
380718	Barcelona	Homenatge a Àngel Guimerà
380719	Barcelona	Miting commemoratiu 19-7-36
380728	París	Presentació del film "Catalunya màrtir", sobre els bombardeigs a Barcelona. El 22 havia sortit de Barna
380801	París	Fa declaracions a la premsa sobre la situació militar. El 3 d'agost ja torna a ser a Barcelona
380806	Barcelona	Visita a Manuel Azaña, el president de la República, per explicar-li la seva conversa amb Bonnet
380823	Barcelona	Inauguració d'una exposició de periòdics murals d'un concurs convocat pel Com. de Propaganda entre els soldats
380910	Barcelona	Conferència commemorativa de l'11 de Setembre
380911	Barcelona	Manifestació 11 de Setembre
381005	Barcelona	Visita a Lluís Companys
381006	Barcelona	Conferència dins d'un acte commemoratiu del 6 d'octubre organitzat per les JEREC
381006	Barcelona	Festival a profit d'Ajut Català en commemoració del 6/10/1934, organitzat per ERC
381010	Barcelona	Conferència sobre Mèxic
381027	París	Sopar ofert per l'entitat catòlica Jeune République a Miravittles i a Pau Romeva, diputat d'UDC
381028	Brussel·les	Presentació de cinc films sobre temes bascos i catalans
381100	Barcelona	Conferència radiada proposant una subscripció per comprar joguines per als fills dels catalans residents a Menorca
381100	Barcelona	Acte de lliurament de joguines als nens de l'escola Pau Claris, que les havien demanat al Pres. Companys
381111	Barcelona	Homenatge Voluntaris Catalans Ia. Guerra Mundial
381111	Barcelona	Acompanya una delegació de la bombardejada Granollers per a rebre 50.000 pessetes de mans de Companys
	L'Hospitalet	
381126	de Ll.	Conferència: "Catalunya en la guerra"
381201	Barcelona	Conferència: "Els catalans al front"
381208	Barcelona	Inauguració del curset de "Monitors de Cultura Popular"

381225	Barcelona	Conferència: "Macià i Catalunya"
381231	Barcelona	Assisteix a un acte d'homenatge al capità Alfred Molinos, creador de la Columna Macià-Companyans
390101	Badalona	Conferència: "Catalans a tots els fronts"
390101	Barcelona	Assisteix a la recepció de Cap d'Any
390116	Brussel·les	Conferència a la societat Els Amics Filantròpics
390117	Brussel·les	Conferència a la Universitat de Brussel·les
390117	Mons (Bèlgica)	Conferència i projeccions de cinema
390118	París	Projecció de documentals i discurs davant de periodistes anglesos i nord-americans